Danske Domme
1375-1662

De private domssamlinger

VED ERIK REITZEL-NIELSEN

Under medvirken af Ole Fenger

VI: 1597-1608 (nr. 757-855)

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

C. A. REITZELS FORLAG
KØBENHAVN 1983

På omslaget: Københavns stads segl
med indskrift *Sigil[lum] civitat[is] Hafniensis,*
jf. P. B. Grandjean: Danske Købstæders Segl indtil 1660,
1937, tavle 8k. Orig.st.

Skrift: Fotosats Paladium. Papir: 100 g tonet offset 202-62
© DSL 1982, ISBN 87-87504-79-0
Printed in Denmark by Krohns Bogtrykkeri
Bogbinderarbejde: Harry Fløistrups Bogbinderi

DANSKE DOMME VI

For tilskud til trykningen af denne udgave
retter Det danske Sprog- og Litteraturselskab sin bedste tak til
Statens humanistiske Forskningsråd og
Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd,
for dette binds vedkommende desuden til
Johanne og Einar Flach-Bundegaards Fond
G. E. C. Gads Fond
Tuborgfondet

Tilsyn: C. A. Christensen og Kristian Hald

Det danske Sprog- og Litteraturselskab

og

C. A. Reitzels Forlag

udsender nu bind VI af *Danske Domme 1375–1662* ved Erik Reitzel-Nielsen under medvirken af Ole Fenger. Som nævnt i hvert bind er udgaven muliggjort ved tilskud fra Statens humanistiske Forskningsråd, Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd og flere private fonds.

Til udgivelse om et års tid foreligger manuskript til bind VII; det vil som planlagt indeholde de sidste ca. 50 domme samt *Rigens Ret* fra 15. århundrede. Senere afsluttes udgaven med et meget omfattende registerbind, som er under udarbejdelse.

København i april 1983

757 Sjællands landsting 19. januar 1597

En dom, der var afsagt på grundlag af en overenskomst, kendt magtesløs, da overenskomsten, der ikke var indgået på tinge, kun var gyldig, hvis begge parter vedstod den.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 226.

Overskrift: En landztings dom att contract och forligells maall giellder inthet, wden begge parter samtycker, och forligels maal er giort till tinge eller vid anden forsamling.

Lauge Beck[2] till Forsløf,[3] lanndsdommer y Sielland, och Matz Hollm, landstingsscrifvere y Sielland, aar 1597, onsdagenn den 19. januarij, liudendis y sin beslutning:

Tha efter tiltalle, giennsvar och den sags leylighedt blef der saa afsagt for rette, at efterdi for^ne^ Lavritz Jennβen ved spørsmaall hafver for^ne^ Lavritz Degn[4] inden thinge forholldenn en contract och forligels maall, som dennum skall verre gangenn imellum, hvilcke dog icke er skeedt inden tinge eller ved anden forsamling, hvor dom och ret settis, och er tingsvidne efter tagenn, for^ne^ Lavritz Degn icke heller vill verre hannum samme contract bestanndig,[5] men hafver skut sig ind for sinn tilbørlige dommere efter ordinantzen[6] der at vndgielde, hves retten medgifver,[7] och herritzfogeden dog slig omstendigt[8] vilkor[9] wanseet hafver stedt lovgmall[10] ofver hannom, saa hafver hand der vdi af vanvittighed[11] oc misforstanndt forseet sig, och hves lovgmaall, hannom er ofver gangitt, bør mactløs at blifve, och herritzfogeden plictig adt opliuse hannum[12] igienn och igiengifve hannum en billig och beviislig kost och tæring efter receβens liudelse.[13]

Thill vidnisbyrd vnder woris signeter.

(1) Sætningen om løfters forbindende kraft var ikke alm. anerkendt i ældre ret, og bestemmelsen i DL 5-1-1 (*med Mund, Haand og Segl*) peger vist tilbage til en tilstand, hvor det udentinglige, formløse løfte (*Mund*) ikke var forpligtende, men hvor iagttagelse af former, brev og segl eller tingsvidne, var af betydning, jf. Matzen, Privatret II.176f.; Thøger Nielsen.212ff.; Fenger, Grundrids.72; rettertingsdom 4. marts 1546 (I nr. 118), Viborg landstings dom 9. juni 1571 (III nr. 380), 17. januar 1585 (IV. nr. 521), Horns herredstings dom 10. marts 1597 (ndf. nr. 760). Også i ældre germansk ret var det mundtlige løfte alene ikke tilstrækkeligt, jf. Amira, Grundriss.221ff.; Hübner, Grundzüge.521ff. En højesteretsdom 31. oktober 1685 fastslog, at det mundtlige løfte alene var retlig forbindende, jf. Thøger Nielsen, 212, sa., Uddrag af Højesterets

Voteringsprotokoller (Kbh. 1950).4, og dette standpunkt har siden været fastholdt i dansk retspraksis, jf. H. Ussing, Aftaler paa Formuerettens Omraade (Kbh. 1931).54. Kanonisk ret hævdede - i modsætning til romerretten - gyldigheden af formløse løfter; fragåelse af et sådant løfte var løgn (*mendacium*), der var en synd, jf. Stig Iuul, Forelæsninger.64; Ole Fenger, Romerret i Norden (Kbh. 1977).30f.

(2) Lauge Beck (d. 1607) til Førslev, Beldringe og Havreløkke, søn af rentemester Joachim Beck (d. 1572) til Førslev og Anne Ravensberg (d. 1573) til Beldringe. Han var 1542 immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg, nævnes 1557 og senere som kannik i Roskilde, blev 1565 under den nordiske syvårskrig proviantmester for orlogsflåden og senere også for landtropperne, 1571-72 og 1590-1606 landsdommer i Sjælland, 1572-73 og 1577-87 lensmand på Roskildegård, 1591-1605 på Ringsted Kloster. - (3) Hovedgården Førslev i Førslev s., Øster Flakkebjerg h. - (4) Om Lauritz Degn, der var degn i Skibby s., Horns h., se Sjællands landstings dom 26. februar 1585 (V nr. 733) og Horns herredstings dom 10. marts 1597 (ndf. nr. 760). - (5) *verre ... bestanndig*: vedkende sig, fastholde (Kalk. I.179b bet.3). - (6) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol.70 (Rørdam, Kirkelove I.114), hvorefter degne i gejstlige sager skulle tiltales for herredsprovsten eller superintendenten, jf. Sjællands landstings dom 26. februar 1585 (V. nr. 733). - (7) tillader, : medfører (Kalk. III.62b bet.2). - (8) herhen hørende (Kalk. III.317a). - (9) Forhold (Kalk. IV.825b bet.3). - (10) Dom (Kalk. II.729a bet.2).

(11) Uforstand, ukyndighed (Kalk. IV.742a). - (12) *hannum* er dommen, der var maskulinum (Kalk. I.369a). - (13) Reces 13. december 1558 § 9.

758 Sjællands landsting 19. januar 1597

En købmands regnskabsbog bør være indbundet, hvis den skal stå til troende.[1]

Vidner, der var lovligt stævnet, men som var udeblevet, idømtes 3 marks bøder.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 217.
Ingen *overskrift*.

En lands tings dom om gield, att en kiøbmands regenskabs bog bør at verre indbunden oc rigtig, om hunn skall staa thill troendis, dømpt emellom Søfren Kremmere y Skulleløff[2]oc Ambrosius Persøn y Slangerup[3] aff Lawe Beck[4] thill Førsløff,[5] landsdommere y Sielland, och Matz Hollm, landtztinngs scriffuere, aar 1597, thenn 19. januarij, lydendis i sin besluttning:

Tha epther tillthale, giensuaar oc thenn sags leylighedt bleff ther saa affsagtt for rette, att eptherdj for[ne]Ambros Perβenn haffuer till tinnge ladedt fordre rede[6] och regennskab aff for[ne] Søfrenn Kremmer for hues godtz, hand aff [aff]gangne[7] Kield Kremmers haffde opbaaredt effter hanns regenskabs bogs liudellβe, huilcken bog dog icke finndis indbunndenn eller saa rigtig, att mand kannd haffue aff then nogen eptherrettning,[8] men alleniste en gammell indsyett papirs tegnebog,[9] for[ne] Seufren Kremmers ther emmodt befindis att haffue werredt ofuer rede oc

regenskab mett afganngne Kield Kremmers høstrue vdi dannemendtz næruerrellβe, oc ved afregning och quitterinng att hafue erlagt, hues hand er skylldig blefuen, oc herridtz fogedenn dog der imod hafuer tilldømpt hannum att staa hender till videre regennskab, saa weedt wy thenn hanns dom icke att følge, menn finder then mactløβ att blifue.

Och eptherdj thett beuisis mett opscrift[10] paa steffninng for^ne^ vidnisbyrdt hiid lougligenn stefnd och kaldidt att werre, och icke the erre møtte eller nogenn paa theris vegne mett fulld mact for thennom att gaa y rette eller thennum louglige wnndskylde, tha bør enn huer att bøde theris iij marck for theris hiemsidellβe.[11]

Till vidnisbyrd wnnder vores signether.

(1) Jf. Viborg landstings dom 19. januar 1583 (IV nr. 504). - (2) Landsbyen Skuldelev i Skuldelev s., Horns h. - (3) Byen (indtil 1569: købstaden) Slangerup i Slangerup s., Lynge-Frederiksborg h. - (4) Se 757.2. - (5) Se 757.3. - (6) Redegørelse, regnskab (Kalk. III.562a bet.5); forb. *rede och regennskab* (el. *rigtighed*) var alm. i datidens sprog, jf. *rede oc regenskab* i det flg. - (7) Forlægget har *gangne*. - (8) Oplysning (Kalk. V.205b). - (9) Regnskabsbog (Kalk. IV.325b bet.1); af *tegne:* notere, (op)skrive (Kalk. IV.325b bet.6; OdS XXIII.913 bet.2). - (10) Påskrift (Kalk. III.359b bet.1).

(11) Tremarksbøder er idømt for *rætløsæ* efter (analogien af) EsjL III.51, jf. Nellemann.539 note 1 om at udeblevne vidner før DL straffedes med tremarksbøder for overhørighed mod retten; *rætløsæ* er trods mod at opfylde de forpligtelser, som tinget pålægger, eller åbenlys mangel på respekt for andenmands ret, jf. Poul Johs. Jørgensen, Tyveri og Ran.189f.

759 Sjællands landsting 2. marts 1597

Nogle mænd, der havde frataget en mand en bryggerkedel som pant, fordi han i strid med deres landsbyvedtægt havde klaget til herskabet og derfor i henhold til vedtægten skulle bøde 1 tønde øl, blev dømt for hærværk, da landsbyvedtægten ikke havde det almennyttige formål, som nævnes i reces 1558 § 46.

Sager om 40 marks bod henhører under landstinget som første instans.

Hs.: Thott 1201,2° nr. 115.

Litt.: Poul Meyer.80, 84, 350f., 377 (de 2 sidstnævnte steder med datering 1596).

Overskrift: Enn domb vdgaaet til Siellandsfare landsting om thennom som pante lougen vfordieltt.

Lauge Beck[1] till Førszleff,[2] landsdommere vdj Sieland, och Matz Holm, landstingsschriffuere, giøre witterligt, att aar effter Guds børd 1597, onβdagen thend 2. martij, paa Siellandsfare landsting vaar schicket erlig och welbørdig mand Christen Holck[3] till Høigaard,[4] høffuitzmand paa Throggeuellde,[5] hans fuldmechtige Olluff Hammer paa thend enne och haffde hidt vdj rette steffnett me-

nige Huerløße,[6] Tockerup[7] och Ebbeschouß[8] bymend paa thend anden side och thennem tiltalitt for, att de ehre indgaaett till Oluff Jsacksens[9] i Ebbeschouff och ther loug wforuonden fratagitt hannem en bryggekiedel och vdbrøt thend aff leritt, som thend stod jndmurit, huorudinden hand formente thennem wrett och imot lougen att haffue giordt och thennem plichtige at staa ther for till rette.

Dißligeste haffde och hiid vdj rette steffnett Gudmand Lauritzenn i Hyllede,[10] herritzfogitt i Faxeherrett, for en affuißnings domb, hand haffde giordt i samme sag hiid til landzting. Och vdj rette laugde same domb aff Faxeherritz ting den 22. octobris anno 96 vdgiffuet, liudendis vdj sin mening:

Waar schickett Jørgen Møller i Trøggeueld mølle[11] på Olluff Jacobsen[12] i Ebbeschouff hans wegne och haffde tiltale och forfulde Huerløße, Tockerup och Ebbeschouffs mend for herwerck, som hand mente, de haffde giortt for^{ne} Olluff Jsacksen, i thet de haffde wdj hans frawerelse pantedt hannem hans brøggekiedell fraa och thend vdbrøtt aff thend sted, som hand stod jndmuredt och kliinet,[13] vden ald loumaall och rettergang vdj nogen maade, och mente thennom thermett at haffue giort hannom wold och heruerck och burde derfor at straffes, som lougen vdwiser. Da er møtt vdj rette Hans Pedersen i Huerløse paa for^{ne} fangsmends[14] theris wegne och fremlagde theris schrifftelige forsett, indholdendis som effterfølger, at thet er deris gamle vedtegt, at ingen aff fangsmendene maa klage nogen for herschabit eller forfølge nogen sag til tinge imodt sin fangsmand[15] vdj fangs vilkor och rett vnder en tønne øll,[16] och de derfor maa pante[17] och inthet haffue forbrutt dermett effter theris gamle byloffs liudelse och effter receßens indhold i thet 46. capittel,[18] som de mene stadfeste theris gamble vedtegnt, huilcket de formoder thennem at bekomme igien mett thiden och føre tilstede for dom i rette. Och setter de vdj rette, effterdj thet er theris gammel vinde[19] och wedtecht, som forschreffuett staar, da formener de ingen vrett att haffue giordt for^{ne} Olluff Jsacksen, i thet the haffue pandthet hannem i fangs vilkor och gammell vedtegt och mener, Olluff Jsacksen ene mand icke kand bortkaste menige fangs rett och wilkor.[20] Der till suarede forschreffne Jørgen Møller och gaff for^{ne} fangsmend heruerks sag, som hand mente, de haffde giordt for^{ne} Olluff Jsacksen i saa maade, och wille ther lide domb. Mett flere ord och tale thennem der om emellum war. Da effter sliig leilighet, tiltale och giensuar wed ieg icke andet at kunne paakiende och affsige for rette, mens effterdj thet er xl marks sag, som Jørgen Møller tiltaler och sager[21] thennem for, da kiender ieg mig for ringe till at dømme ther paa, mens finder thend sag fraa mig och indtill landzdommere derom at kiende paa,[22] som same dom i sig sielff indholder.

Och therhoes berette, att thend byeloug, som for^{ne} Huerløse, Tockerup och

Ebbeschous bymend thennem paa berober, icke er funderit paa lougen och recesen och aff øffrighet stadfest, ey heller findis giordt at were till den gemen mands tarff, men aleneste at vnderslaa,[23] hues bøder lougen tilholder kongen aff bunden for sin forseelse; formiente der for, at for^ne^ bymend, som saaledis met vold och welde met webnet hand er inddragen i for^ne^ Olluff Jsacksens gaard och der loug wfordielt vdbrøt hans brøggekiedel vdaff kielrummet,[24] som dend sad indmuret vdj, och thend rante och bortførde imodt hans willie och minde, sette derfor vdj alle rette, om de icke ere plichtige alle, saa mange som ware i ferd och følge at giøre slig gierning, at bøde effter lougen.

Saa er her vdj rette møtt nogle aff for^ne^ mend [och berette,][25] att thet till diß[26] haffde werit saa holdit vdj for^ne^ byer, och thennem waar sliig byloug vndergiffuen, at huilcken bunde, som clagede for herschabit och icke wille giffue sin felligs bymend thet først tilkienne, schulle hand straffis for[27] j tønne øll; formente och ther hoes for^ne^ theris byloug schulle i nogen maade met receßen bekrefftis, och at de der vdj icke haffde thennem forgrebit,[28] i thet de haffde pandthet for^ne^ Olluff Jsacksen, for hand haffde giordt imodt for^ne^ deris byloug.

Dißligeste er her och vdj rette møtt for^ne^ herritzfougitt, formiente thend sag reiser till xl marck bøder, och aff thend aarsag haffde hand funden den hiidt till landztinget, effterdj hand formiener thet icke hans domb at were; ved sig ther for i ingen maade at haffue forgrebit sig.

Mett flere ord och tale thennem therom imellum war.

Da effter tiltale, giensuar och dend sags leilighet bleff ther saa affsagt for rette: Effterdj thet befindis, at Huerløse, Tockerup och Ebbeschouffs bymend haffuer giordt samling[29] och er jnddragen vdj Olluff Jsacksens gaard och ther loug wfordielt saa och imodt hans villie haffuer hannem hans brygge kiedel fratagit, och thet effter en viide och wedtecht, som for^ne^ bymend sielff giordt haffuer,[30] som imodt lougen [er],[31] i thet hun formindscher kongen thend ret, som lougen steder,[32] samme theris byloug ey heller stemmer sig henn till[33] den gemen mands tharff och anden byes nøtte om heignet och andet, som receßen formelder,[34] mens alleneste at søge bundens schade och forderffuelse met drick och andit, och lougen i sin anden boeg 20. capitel[35] klarlig formelder: End far mænd till bundens gaard och giør nogen vold, tager hand nogit eller bryder[36] wold[37] eller hugger wlougligen met femb mend, och ther hoffu[i]tmand er i, hand bøde xl marck, och [de,][38] der met wore i følge, bøde huer iij marck met mere, som same capittel indholder, och effter slig tilfald,[39] saa och effterdj for^ne^ mend saaledis er indragen i bundens gaard och hannem hans gotz wlouffligen fratagitt, da bør dend, som var formand vdj gierningen, at bøde sin xl marck och thennem, som var vdj ferd och

følge met[40] hannem, en huer at bøde dieris 3 marck effter lougen. Och effterdj sagen reiser till xl marck bøder, och herritzfougden for slig leiligheds schyld icke haffuer wist at dømme i sagen, saa kunne wi icke kienne hans wlempe der vdj, mens finder hannem quit for den steffning.

Thill vidnißbiurd wnder wort signete.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) Christen Holck (d. 1641) til Højgård, Lyngbygård og Bustrup, søn af Hans Holck (d. 1579) til Rønhave og Magdalene Reventlow (d. omkr. 1602) til Søbo. Han studerede i Strasbourg, blev 1582 sekretær i kancelliet, var 1589-95 øverste sekretær ssts., 1590-96 domprovst i Roskilde, 1596-1630 rigsråd, 1596-1601 lensmand på Tryggevælde, 1601-11 på Hald, 1611-41 på Silkeborg, fungerede 1611-13 som rigskansler. Han udtrådte 1630 af rigsrådet på grund af alder (72 år). - (4) Hovedgården Højgård i Grejs s., Nørvang h. - (5) Hovedgården Tryggevælde i Karise s., Fakse h., der da (indtil 1670) var et kronlen og sæde for lensmanden over Tryggevælde len, der omfattede Bjæverskov, Fakse og Stevns herreder. - (6) Landsbyen Værløse i Fakse s. og h. - (7) Landsbyen Tokkerup i Fakse s. og h. - (8) Landsbyen Ebbeskov i Fakse s. og h. - (9) Han kaldes i det flg. undertiden *Jacobsen*. - (10) Landsbyen Hyllede i Kongsted s., Fakse h.

(11) Tryggevælde mølle i Karise s., Fakse h., der i 1682 havde et tilliggende af 0,14 tdr hartkorn og et dyrket areal af 0,4 tdr. land, jf. Henrik Pedersen.50. - (12) Jf. ovf. note 9. - (13) fæstnet, fastklæbet (OdS X.568 bet.2). - (14) De, der har del i et fang (ɔ: overdrev, græsmark) (Kalk.I.505a). - (15) Landsbyvedtægterne indeholdt ofte bestemmelser om, at tvistigheder mellem bymændene skulle indbringes for oldermanden eller for grandestævne og kun i nødsfald måtte indstævnes for domstolene, se Vider og Vedtægter I.66 (§ 10), 123 (§ 4), 176 (§ 18), 284 (§ 38), 413; II.49 (§ 49), 194 (§ 31), 216 (§ 14); III.182 (§ 16), 485 (§ 2), 486 (§ 8), jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.492; Poul Meyer.349ff. Om landsbyvedtægter se Poul Johs. Jørgensen, op. cit.124ff.; Poul Meyer.27 og passim. I det foreliggende tilfælde har landstinget ikke taget hensyn til vedtægtens bestemmelse om, at ingen bymand må klage til herskabet eller forfølge en sag ved domstolene, men da det ikke af sagen fremgår, hvad der har været årsag til den skete pantning, har dommen måske ingen betydning ud over den konkrete sag, jf. Poul Meyer.351. - (16) ɔ: under straf af erlæggelse af 1 tønde øl. Bøder for brud på landsbyvedtægten var oprindelig fastsat i øl eller korn, og det forbrudte øl blev drukket af bymændene i fælleskab ved de gilder, der afholdtes i årets løb. Ved myndighedernes bekæmpelse af gildeskikken, jf. fdg. 1. maj 1618, reces 27. februar 1643 2-27-2 og senere DL 3-13-32, forsvandt ølbøderne og erstattedes af pengebøder, jf. Poul Meyer.401f. - (17) De i landsbyvedtægterne (viderne) indeholdte forskrifter håndhævedes ved bøder, der blev inddrevet af bymændene selv, uden at det var nødvendigt at erhverve en dom til tinge. Udpantningen foretoges enten af alle bymænd eller af oldermanden (landsbysamfundets øverste embedsmand, se Poul Meyer.106ff.) med et vist antal ledsagere eller af særligt ansatte pantemænd, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.412ff. og Viborg landstings dom 27. september 1595 (V nr. 745). - (18) Reces 13. december 1558 § 46, jf. reces 6. december 1547 § 37, bestemmer, at den vedtægt (vide), som almuen fastsætter om hegn, gærde »och anden byens nøtte och tarfve«, den må en eller to bymænd ikke kuldkaste, men de skal alle overholde vedtægten. Den, der bryder vedtægten, må pantes af de andre bymænd og gør sig derved ikke skyldig i vold, hærværk eller andet. - (19) ɔ: vide. Ordet *vitæ* bet. opr. straf, bøde og gik derfra over til at betegne landsbyens vedtægt. Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie. 125; Kalk. IV.810b bet.3. - (20) Jf. reces 13. december 1558 § 46, 1. punktum. En bymand var pligtig at

samtykke den vedtægt, flertallet havde vedtaget, jf. Viborg landstings dom 23. juni 1616 (VLT 1616.53f.), der stadfæstede herredstingets dom, hvorefter en bymand fandtes pligtig at underskrive den vedtægt, de andre bymænd havde vedtaget, jf. Poul Meyer.88.

(21) sagsøger, anklager (Kalk. III.661b bet.1). - (22) Ifl. EsjL II.50 skulle bl. a. 40 marks sager forfølges til landsting. - (23) dølge, skjule (Kalk. IV.662a bet.1; (OdS XXV.1275 bet.5, jf. DL 2-16-5: *dølle eller underslaa*). - (24) Kedelrummet. - (25) Det indklammede mgl. i forlægget. - (26) indtil nu. - (27) ɔ: med (erlæggelse af). - (28) forsét. - (29) Forsamling (Kalk. III.675a bet.4). - (30) Ifl. Poul Meyer.84 kan det forhold, at vedtægten ikke var godkendt af herskab og øvrighed næppe tillægges vægt. En (utr.) Viborg landstingsdom 1637 statuerede - ligesom herredstinget havde gjort - at en bymand med rette var pantet, uden at tage hensyn til hans indsigelse om, at herskabet ikke havde samtykket vedtægten.

(31) Ordet mgl. i forlægget. - (32) fastsætter (Kalk. IV.193a bet.8). - (33) retter sig, passer (Kalk. IV.118b). - (34) Reces 13. december 1558 § 46, se ovf. note 18. - (35) EsjL II.20 i Ghemens og Mads Vingaards udg. (1505 og 1576); i lovens text 1: II.16 (DgL V.91f., 439f.). - (36) Herefter udstreget i forlægget *noget*. - (37) EsjL text 1 (II.16): *brutær mæth wald*, text 2 (II.20): *bryther wold*: ødelægger noget med magt. - (38) Ordet mgl. i forlægget. - (39) Lejlighed (Kalk. IV.352a bet. 4). - (40) Herefter udstreget i forlægget *met*. - Udtrykket *ferd och følge* findes i EsjL II.24 (*i far oc i fulghæ*, jf. DgL V.102).

760 Horns herredsting 10. marts 1597

En overenskomst, der ikke er indgået på tinge, gælder kun, hvis parterne er enige derom.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 218.

Overskrift: En herritztings dom,ath ingen contract holdes lennger, end begge parter samtycker, wden saa er, samme contract giøris til tinge.

Anno 1597, taarsdagenn denn thiende martij, Hans Oelβenn[2] y Mareboholm,[3] herritzfogitt y Hornherrit, dømde imellum Lauritz Degnn[4] och Lauritz Jennssøn y Skibby,[5] och lyder samme dom y sinn beslut:

Da efter tillthale, giensvard, bref och bevisning, saa oc thenn sags leylighed bleff der paa saa afsagt for rette, adt efterdi thenn forlig emellum Lauridtz Jennβøn och Lauriitz Degnn ey er giort hellder gangne till tinge efter begge theris bevilling, thaa kand ieg, Hanβ Oellβønn, ey anditt kiennde helder for rette afsige, end ieg till finder Lavritz Jennβønn adt vdgifve thenn sedvanlig degene rennte,[6] som er gangne vd af hans gaard y gammell thid och vdi hans formands thid. (Och hvad det sig belanger)[7] om hveβ kornn och anndit, som hand for^{ne} Lavritz Degnn efter bemeltte forliig fra forholdit hafver, thet till finder[8] ieg for^{ne} Lauritz Jennβønn och vdi lige made at vdlige[9] till for^{ne} Lauritz Degnn &c.

Till vidnisbyrd er voris signeter her vnder tryckt.

Datum anno, die et loco vt supra.[10]

(1) Jf. Sjællands landstings dom 19. januar 1597 (ovf. nr. 757). - (2) Hans Olsen var møller i Skuldelev og herredsfoged i Horns h., jf. V.733.9. - (3) Den nu forsvundne Marieboholm mølle i Skuldelev s., Horns h., der i 1682 var en gård af 6,2 tdr. hartkorn og 23,4 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.21. Møllen, som var en vand- og hestemølle, omtales første gang 1563 og tilhørte formentlig Vor Frue kloster i Roskilde, der omkr. 1403-09 bortmageskiftede den til provst (senere biskop) Christiern. 1563 tilhørte møllen kronen. Jf. Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (Kbh. 1977).271ff. 276. - (4) Se 757.4. - (5) Se 757.4. - (6) d.s.s degnepenge: pengeafgift (i stedet for korn) til degnen (Kalk. I.344a; OdS III.556). - (7) At disse ord er sat i parentes betyder formentlig, at der ikke her foreligger en ordret, men en forkortet gengivelse af dommen. - (8) tilkender (Kalk. IV.353a bet.3). - (9) udlægge, udrede (Kalk. IV.567b bet.3). - (10) Disse ord er i forlægget skrevet med anden og yngre hånd.

761 Sjællands landsting 4. maj 1597

En herredsfoged havde med 4 mænd hos en debitor gjort udlæg i noget løsøre til dækning af en kreditors krav i henhold til en dom. Da *der ikke efter reces 1558 var gjort udlæg i de bedste varer i boet, og* da *de udlagte genstande yderligere var ansat til en for høj værdi, dømtes herredsfogden og de tiltagne 4 vurderingsmænd til at tage de udlagte genstande til sig og til selv at betale kreditor hans tilgodehavende og yderligere erstatte ham de omkostninger, han havde haft.*

Hs.: Thott 1201,2° nr. 113.

Overskrift: En dom vdgangen til Siellandzfare landsting, at herritzfogden met vorderingßmendenn schulle till thennom annamme, hues wbilligt worderit er, och gielden betale.

Lauge Beck[1] til Førsleff,[2] landzdomere vdj Sieland, och Matz Holm, landting scriffuere, giøre witterligt, at aar effter Gudz børd 1597, onßdagen thend 4. maij, paa Siellandßfar landsting vor schicket Hendrich Friiß[3] vdj Kiøge, raadmand, hans wiße[4] bud paa thend ene och haffde hiidt i rette steffnet Raßmus Pederßen i Schiørpinge,[5] herritzfougit i Steffns herrit, paa thend anden siide och hannem tiltalitt, for hand met fiire wurderingßmend ere inddragen vdj Jens Olffßens boe[6] ibidem at wordere, for hues gield hand waar hannom plichtige effter thet mandhelligbreffs[7] liudelße, som hand till thinge offuer hannem haffde ladit forhuerffue, formente hannem at haffue fraathrindt[8] recessen[9] och icke till vurderit hannem[10] aff de beste ware i boendens boe, mens en hob wnøttige[11] och forderffuelig[12] gotz, och formenn met same worderingßmend at haffue giordt hannem wret, saa at samme wordering burde machteløß at were och plichtigen att forschaffe hannem fylliste aff bundens boe vdj gott ydeferdigt[13] korn eller och

andre nøgachtige[14] ware, effterdj ther findis korn och andit sligt paa boeligen, huorom en erlig mand kand en anden till thacke[15] betale. Deßligeste for hand lader sig befinde at thage pendinge aff hannem saa well som och aff andre, naar hand schall were thennem følgachtig vdj nogen theris gieldeners boe; formente thet ingen billig ret at were i saa maade at beschatte gode folck theris pending aff.

Sammeledis haffde och hiidt steffnet [wdj][16] rette Knud Anderßen vdj Thorsøie,[17] i thend sag siddendis i dommerens stedt paa Steffns herritzting, for hand icke wille giffue hannem beschreffuett, effter hand till fierde thing haffde opbøditt same ware, mens haffuer hannom plutzlig[18] wden affsched[19] foruist;[20] formente hannom plichtigen at were at staa ther for till rette, som thet sig bør.

Vdj liige maade haffde och hiid steffnit Jens Duffue och Jens Ploug, thienndis for[ne] Jens Olffßen, for theris sandheedt at winde och bekiende om, hueß heste och andet queg som waar vdj Jens Olffßens ploug[21] thend thiidt, hans thienere besøgte thennom paa marcken.

Deßligeste haffde och hiid steffnet vdj rette Jens Olffßen, Hans Schredder, Thammes Hanßen, Peder Hanßen i Schiørping och Matz Jørgenßen i Haffuenløff,[22] om de haffde ther nogit i at sige.

Och vdj rette lagde en zedel, vdj huilcken findis antegnet, hueß gotz hannem war tilworderit, liudendis som her effter følger: Jens Olffsen er mig schyldige ij[23] pund ix schiepper j fierding biug. Er pundit, som nu gielder[24] i kiøbstederne, 24 marck, er xlv marck iiij schilling. Noch for en thunne[25] sild xiiij marck. Och for faldsmaal[26]iij marck. Summa lxij marck iiij schilling. Her imodt er hannom tiluorderitt en graalødet hest for xxviij marck, et lidet gammelt schimmelt[27] øgh[28] for x marck, j gammell brøder[29] dyne for xij marck, j gammel brødden kiedel for ij marck och en fyrbielcke[30] for x schilling. Noch vdj pendinge j schilling. Summa lij marck xj schilling. Rester x marck j schilling.[31] Och haffuer Raßmus Pederßen paa regenschab[32] for hans vmag faaett en thunne sild spegegotz[32] for xviij marck, och er ieg offuerbødige at giffue hannem till, om hand bør att haffue mere, en marck dansche for huer.

Saa er her vdj rette møtt forneffnde herritzfouget met samme wurderingßmend och vdj rette lagde ett thingßuidne aff Steffns herritzting thend 12. aprilis anno 97 wdgiffuett, liudendis vdj sin mening: Vaar schicket for oß Jens Olffßen i Schørping och tilspurde Thammes Hanßen, om hand wille tilstaa hannem thet, at hand med siine medfølgere giorde hans schudzmaall[34] for paasche, at hand war i sin hußbundis forfald. Da fremkom Thammes Hanßen och berette, att hand war Jens Olffßen, Peder Hanßen och Frandz Bundis fulde och faste hiemmel for thet, de giorde for paasche, och berette hand och soer met oprachte fingere, at hand da

war i sin huβbunds forfald och paa farten till Kiøbenhaffn, som same thingβuidne met mere i sig sielff indholder.

Dernest vdj rette lagde en Henrich Fresches[35] missiue,[36] liudendis i sin mening: Huad thet belanger Jens Olffβen, ethers naaboe, haffuer hand inthet werit her. Hand thencker inthet paa, huad hannem staar paa[37] mandhellidt, mens hand will were herritzfougitt, som icke schall bliffue hannem glempt for Christen Holck,[38] som[39] hand saa vill haffue. Dog saa ieg helst, att hand betalde mig, sa ieg icke schulle haffue mere wmag, end ieg hafft haffuer. Jeg will dog ingen dag beuilge lenger. Kiere Raβmus,[40] giører her vdj, som min guode thro er till eder. J schall icke thuiffle, ieg vill io forschylde[41] ethers wmag. Det beløber sig foruden peninge endnu j lest[42] korn, som mig tilstaar[43] ther i herredit, huilcket ieg icke gierne wille miste. Dersom ieg jho endeligen nødis till att tage fæ,[44] beder ieg eder, I wille haffue plougstude och wnge stude i acht och øgh, som kand thiene till plougen. Kobber och kleder thiener mig icke och suinn. J rammer wel mit gaffn, ieg will ramme eders igien, som samme messiue i sig sielff met mere jndholder.

Sammeledis i rette lagde en schrifftelig beretning, liudendis i sin mening: Effterdj wi fattige mænd nu ere for thenne sag till landzting indsteffnet, saa er dette wort suar till landzting, at wii mener ingen lougmaall[45] at gaa till landzting i thend sag, førend thend bliffuer lougligen till herritzting ordelit[46] och loulig indført same godz, som same beretning i sig sielff met mere indholder.

Och therhoβ berette for^{ne} herritzfogit, at effterdj for^{ne} Henrich Fresch haffde ladett lougfordiele for^{ne} Jens Olffsen met flere ther vdj herrithet, haffde hand tilschreffuett hannom och huoβ forschicket hannom sin thienere, som schulle lade wduordere for gielden, wdj huilcken schriffuelβe hand er begierendis, at hand motte bekomme gaffngiørendis[47] queg, heste och øgh. Och effter hand er inddragen met same hans thienere till Jens Olffβen i Sføringe,[48] haffuer hand effter hans schriffuelβe och begiering met vorderingβmendene ladit til wordere hannom en hest och ett øgh, saa och klede och kober, saa witt som same mandhelle breff indholler, formente sig ther vdj for sig och sine medfølgere i ingen maade at haffue sig imodt hannom forgrebit,[49] och at de burde for thend sag quit at were.

Dertill suarede for^{ne} . . .,[50] at huad thet anlangendis [er][51] met then vordering, som waar schedt met Jens Olffβen i Skorpinge, formente hand, herritzfougden och de fiire worderingβmend haffde giordt hans huβbunde wrette och jmodt recessen, effterdj gielden vdj sig sielff waar korn, och ther fanthis korn paa boeligen och pendinge met andre goede gauff[n]giørendis ware, och de dog ther imodt haffde thennem vnderstaaett at lade til vordere hans huβbunde gammel heste och øg met andet wnøttigt och wdufflig boeschaff,[52] och haffde thet saa høgt paa vor-

dering anslagit,[53] saa thet kunne i ingen maade paßere, naar thet bleff aff wuildige dannemend besichthet; formenthe thennem ther vdinden at haffue fran thrindt recessen, som tilholdt thennom, at de schulle wduordere aff de beste ware i bundens boe. Satte fordj vdj alle rette, om for^ne^ herritzfougit och vorderingßmend icke haffde ther vdj giortt hans hußbunde vret, och om same theris wordering icke burde machteløß at bliffue och thennom plichtig att were och tage same forderffuet queg och ware till thennom igien och sielff fornøige[54] hannem gielden, saa och att staa hannom till rette for, huis schadegield,[55] foering[56] och anditt saadandt, som hand terpaa anuendt och lidt haffuer.

Met flere ord och tale thennom ther om imellum war.

Da effter tiltale, giensuar och thend sag[s] leilighet bleff ther saa paa affsagt for rette, at effte[r]dj for^ne^ Jens Olffßen i Skørpinge mett flere ther vdj herrithet befindis at were for^ne^ Henrich Fresche gield schyldige och therfor er mandhelligløß giordt till thinge, och herritzfougden met fire vorderingßmend ere jnddragene vdj for^ne^ Jens Olffßens gaard och ther tiluorderitt hannem nogen gammell wbrugelig queg och anden wduffuelig ware, huilcke hand her idag haffde tilstede, begierede at thet mott jndføris, om thet kunne gielde slig werd, som det waar aff herritzfogden och worderingsmendene taxerit och sat, och effter samme godz aff effterschreffne dannemend: Søffrin Fang, herritzfougit i Thune och Voldbiergherritet, Christen Blok, ridefougit[57] till Anthuorschouff,[58] Peder Holst, borgere i Nestued, och Lauritz Jenßen, herritzfougit [i][59] Alstedherritt, bleff besichthet, befands thet att were forhøgt anslagen wdj pendinge, at thend hest, som waar vurderit for xxviij marck, kunne gielde v daler[60] paa thet høyeste, ett lidet gammelt øgh, worderit for x marck, kunne gielde iiij marck och icke mere, en gammel dyne xij marck kunde gielde wed sitt yderste werd vj marck, en liden gammel kiedel for ij marck bleff satt for xxj schilling,[61] huilcket de wed theris eedt her for retten bekiende, at samme gods vdj ingen maade mere kunne gielde. Och recessen[62] klarlig formelder, at naar nogen mand bliffuer lougfordielt for gield, da schall herritzfougden met fiire mend indriide vdj hans gaard och ther vduordere aff de beste ware vdj boedt er fylliste for gielden met mere, som same capittel indholder, och for^ne^ Jens Olßen[63] icke er forarmett, mens haffde fast bedre ware vdj boedt, och for^ne^ herritzfougit met same vorderingßmend dog ther imodt haffuer tiluorderit for^ne^ Henrik Fresche slig gamle och vdufflige queg och ware och thet fast[64] høiere anslagen vdj penninge end billigt och ret kunne were och vdj saa maade franthrindt recesßen, och effter forberørdte leilighet da kand wii icke kienne thend theris vordering saa lougligen och nocksom at were, som thet sig bør, mens bør machteløß at were, och herritzfougden met samme vorderingßmend plichtigen at

were att thage same wbrugelige guotz til thennem igien och sielff erlegge for[ne] Henrik Fresk for[ne] summa lxij marck iiij schilling, som for[ne] Jens Olffβen war hannem plichtige, och ther foruden at staa hannem till rette for, hueβ foerløn och bekostning hand paa samme queg anuendt haffuer.[65]

Till vidniβbiurd vnder wordt signete.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) *Friiβ* er skrivefejl for *Freske*, jf. ndf. i dommen *Fresche*. Der er tale om Henrik Freske, der var rådmand i Køge, 1601-10 tillige tolder ssts., jf. Victor Hermansen og Povl Engelstoft, Køge Bys Historie (1932).76, 78. Jf. ndf. note 35. - (4) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (5) Landsbyen Skørpinge i Havnelev s., Stevns h. - (6) Gård, hus (Kalk. I.233b bet.1). - (7) Tingsvidne på, at den pågældende har mistet sin mandhelg. Den, der ved dom mistede sin mandhelg, ifaldt inden for herredet en begrænset fredløshed. Ifl. EsjL II.51 kunne domhaveren frit slå eller såre ham, når han blot ikke dræbte ham eller gjorde ham til krøbling. Desuden medførte mandhelgsfortabelsen, at vedkommende, indtil han rettede for sig, var udelukket fra at optræde som sagsøger og som vidne. Han var i så henseende ligestillet med fordelte (lovfældte) mænd, jf. Osterssøn Veylle.550; Matzen, Offentlig Ret II.138ff. - (8) fragået, ɔ: overtrådt, ikke overholdt (Kalk. I.771b). - (9) Reces 13. december 1558 § 54, stk. 1, hvorefter kreditor skal have »af de beste vaare udi boen er«. - (10) Ordet gentaget i forlægget.

(11) ubrugelige (Kalk. IV.679b bet.1). - (12) Her vel: fordærvet, ɔ: beskadiget, ødelagt (Kalk. I.613b bet.1). De effekter, hvori der blev gjort udlæg (se ndf.), var ikke sådanne, der var uholdbare eller kunne gå i forrådnelse (Kalk. I.614a; OdS V.349). - (13) forsvarligt (til pligtig ydelse), i en sådan tilstand, at de kan ydes (til fuld tilfredshed hos modtageren), fuldgod (Kalk. IV.923b; OdS XXVII.1038 bet.2), jf. DL 2-22-16: *got og ydefærdigt Korn*. - (14) fyldestgørende, forsvarlig (Kalk. III.272a). - (15) *till thacke:* tilfredsstillende (Kalk. IV.302a). - (16) Ordet mgl. i forlægget. - (17) Landsbyen Tårøje (nu Store Torøje) i Smerup s., Stevns h. - (18) brat, uventet, hurtigt (Kalk. III.494a; OdS XVI.66 bet.1). - (19) Afgørelse (Kalk. I.27b bet.1). - (20) afvist (Kalk. I.746b bet.3).

(21) Næringsvej, virksomhed (OdS XVI.1031 bet.2.2); her næppe mål for jord (egl. så meget som kan dyrkes med én plov) (ib. bet.4; Kalk. III.491a bet.2; jf. Aakjær, Maal og Vægt.232ff.). - (22) Landsbyen Havnelev i Havnelev s., Stevns h. - (23) 1½. Brøken ½ blev skrevet ved en gennemstregning af romertallet I, der blev skrevet *i* eller, når det stod alene eller sidst af flere ettaller, *j*; jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1943).41f. - (24) koster, er værd (Kalk. II.47b bet.4). - (25) Tønde. - (26) Bøde (Kalk. I.495b bet.1). - (27) gråspættet (Kalk. V.920b). - (28) Trækhest (Kalk. IV.981a bet.1). - (29) itureven, sønderbrudt (Kalk. I.279b bet.1). - (30) Fyrrebjælke, bjælke af fyr.

(31) Der må foreligge en skrive- eller regnefejl. Det samlede tilgodehavende var 62 mark 4 skilling, og de udlagte genstandes vurderingssum 52 mark 11 skilling. Differencen er da 9 mark 9 skilling. - (32) Regningen (OdS XVII.634 bet.3). - (33) Spegede (tørrede, saltede el. røgede) varer; jf. *spegemad* (Kalk. IV.55a). - (34) Begæring om udsættelse (Kalk. III.828b bet.2). - (35) Rådmand Henrik Freske, se ovf. note 3. - (36) *Missive* er et brev, der (i modsætning til et diplom el. åbent brev) kun er rettet til én eller flere enkeltpersoner. - (37) *staar paa:* beror på, afhænger af, gælder om (Kalk. IV.105a bet.24): »hvad mandhelget afhænger af for ham«. - (38) Se 759.3. Christen Holck var 1596-1607 lensmand på Tryggevælde, hvorunder Stevns h. hørte. Herredsfogden udnævntes af lensmanden blandt kronens bønder (selvejere eller fæstere), jf. reces

6. december 1547 § 3, reces 13. december 1558 § 6. - (39) Muligt skrivefejl for *om*; men selv i så fald er meningen dunkel. - (40) ɔ: herredsfogden Rasmus Pedersen.

(41) gengælde (Kalk. I.699b bet.3). - (42) *Læst* er et rummål for tøndevis udmålte varer; 1 sjællandsk læst var 40 tdr rug, 48 tdr byg, 80 tdr (undertiden: 96 tdr) havre, jf. Aakjær, Maal og Vægt.265. Når ingen kornsort er nævnt, er der vist her tale om byg, jf. OdS XI.111 bet.2. - (43) tilkommer (Kalk. IV.381b bet.3). - (44) Kvæg (Kalk. I.816b bet.1). -(45) Retssag (Kalk. II.728b bet.1). - (46) pådømt, afgjort (Kalk. III.381b). - (47) nyttigt (Kalk. V.343a). - (48) Fejlskrift for *Skørpinge*. - (49) forsét (Kalk. I.635b). - (50) Plads åben i forlægget til indføjelse af navnet. Der er tale om rådmand Henrik Freskes rettergangsfuldmægtig (jf. *hans hußbonde* straks ndf.), hvis navn ikke tidligere har været nævnt.

(51) Ordet mgl. i forlægget. - (52) Løsøre (Kalk. I.235b). - (53) ansat (Kalk. I.68a bet.5). - (54) betale (Kalk. I.679a bet.3). - (55) Skadeserstatning (Kalk. III.751a). - (56) Foder (til de udlagte kreaturer). - (57) En *ridefoged* var den, der på godsejerens vegne forestod avlingen på godset, fordelingen af hoveriarbejdet, inddrivelsen af afgifter m. v.; på krongodset den embedsmand, der foruden de nævnte forretninger tillige deltog i udøvelsen af øvrighedsforretninger (OdS XVII.991). - (58) Antvorskov slot i St. Peders landsogn, Slagelse h. Det tidl. johanniterkloster, der 1580 omdannedes til et kongeslot, jf. kgl. åb. br. 17. april 1585, var da bortforlenet til Ebbe Munk til Fjellebro. - (59) Ordet mgl. i forlægget. - (60) 5 daler = 20 mark.

(61) De genstande, der tidligere blev vurderet til 52 mark 10 skilling blev altså nu kun vurderet til 30 mark 21 skilling. - (63) Fejlskrift for *Offßen*. - (64) meget,langt (Kalk. I.514a bet.1). - (65) Til samme dom som resultat af for lav vurdering kom Skast herredsting 23. maj 1637, jf. Skast Herreds Tingbog 1637 ved Poul Rasmussen (1956).118ff. (nr. 380, 386).

762 Sjællands landsting 6. juli 1597

Landstinget stadfæster en birketingsdom, hvorefter en mellem Løvetofte og Haslev gravet grøft, som Haslevbeboerne havde gravet på deres egen grund, fandtes lovlig.

En af to adelsmænd stillet hjemmel fundet gyldig, da de fremmødte fuldmægtige havde fuldmagt til at lide og undgælde.

Hs.: Stockholm KB C 92 nr. 269.
Ingen *overskrift* i forlægget.

Lauge Beck[1] thill Førsløff,[2] landtzdommer wdj Siellanndt, Madtz Holmb, landtztingsschriffuer, giøre witterligt, att aar epter Gudtz biurd 1597, oennßdagenn thennd 6. julij, pa Siellanndtzfar landtzthing war skickett Niels Hanßenn ij Løffuetofft[3] och Søffrin Søffrenßenn ibidem paa dieriß egne och menige Løffuetoffte byemenndts wegne paa thennd enne och wdj rette lagde enn opsettelße her aff landtzting thennd 22. junij nest forledenn wdgiffuitt, jndholdendis thennem tha att haffue hiid vdj rette steffnitt Suennd Nielßenn wdj Egede,[4] birckefougid till

Giβlefellde birckething,[5] paa thennd anndenn side oc hannom thilltallede, for hannd hagde quitt dømbtt Haβlemenndtt[6] for βamme Løffuettoffte byemenndtz tilltalle epter enn hiemmell, erlig oc welbiurdige mennd Prebiørnn Gyldenstiernn[7] oc Olluff Roβennspar[8] schall haffue hiemblitt, huilckenn hiemill the formeentte emod recessen[9] at were giortt saa oc emodt enn kongelige mandat;[10] formeentte hannom ther for wret att haue giørtt, oc samme hanns domb burde mactløβ att bliffue oc hannem plictige att were att stæde lougmaall[11] offuer dennom for βamme hiemmiell, saa wiidt dieriβ fuldmectige hagde ladett giøre.

Diβligiste hagde dij oc till βamme tiid wdj rette steffnitt erllige oc welbiurdige mend Prebenn Gyldennstiern oc Olluff Roβenspaar saa oc Haslebyemennd, om de hagde ther nogett y att sige.

Thaa war her wdj rette møtt erllige och welbiurdige mand Prebiørnn Gyldennstiernn till Wosborig[12] och ther till suarede oc formeentte sig att were forwlempitt[13] med samme steffning epter bønderniβ angiffuene berettning, som war bliffuenn indførtt wdj steffningenn.

Oc tha for nogenn lieglighedtz skyld, ther wdindenn begaff, bleff thennd sag opsatt thill y dag som forbemeltt och bege partterne att møde wnder βamme steffninngh, epter som samme opsættellβe widere wdj sig sielff formeltter.

Saa er her wdj rette møtt erllig och welbiurdig mannd Prebenn Gyldennstiernn till Wosborig, kong: Maitz: befallingsmand offuer Bøulling[14] lenn, saa oc erlig oc welbiurdig mannd Olluff Roβennspar thill Skaroldtt[15] hanns fuldmøndige Niels Boieβønn oc wdj rette lagde enn domb aff Giβlefellds bircketing thennd 4. februarij nest forledenn wdgiffuitt, jndholdenndis wdj sin meening Pouell Jennβønn oc Niels Hanβøn y Løffuetoffte paa thieris egne oc meenige byemenndtz wegne att haffue thilthaldt Hasle byemend for enn wloglig grøfft, som de haffde graffuitt oc indhiegnitt emellom Haβle och Løffuetoffte fang[16] och willde wiide dieriβ hiemell till, huem ther willde hiemble dennem βamme grøfft oc jndhegnelβe. Huor thill Per Knipell och Niels Jennβenn i Haβle paa thieriβ egne oc dieriβ byemenndtz wegne hauer suaritt, att di icke wiste nogenn wrett att haue giørtt dennom, thi dett, huad som saa graffuitt och jndhegnitt er, thett er graffuitt paa dieriβ egen byesfangh och paa dieris hosbonndtz grund och eiendom, som de well willde føre dieriβ hosbundtz hiemell paa, huilckenn domb epter thingswinder, hiemellsbreffue, witteløfftig thilltalle oc giennsuar er saaledιβe førtt till besluttning: Thaa epter thilltalle, gienβuar, thingsuinder, hiemmels breffue, berettninger, som for mig ere leβde och wdj rette lagdt, saa er oc epter Løffuetoffte mendtz tilltalle thill Hasle mend for thend wlouglige grøfft, som de paa klager at were graffuitt emellom dennom, kannd ieg icke kiende βamme

grøfft att were wlouglig, thi dett er endnu wbeuiβligt, att samme grøfft haffuer giortt nogenn skade, oc eptherdij the gode mendt, for^{ne} Prebiørnn Gyldenstiern oc Olluff Roβenβpaar, haffuer hiemblit Haslemenndt samme grøfft, som er graffuitt saa paa dieriβ egenn grund oc eiendom, finnder ieg forschreffne Haslemend aldielis quitt for Løffuethoffte mendtz tilltalle, emeden oc ald thend stund samme dieriβ hiemmels breffue ære wid dieriβ fuldmact, som samme domb vdj sig sielff med mere jnndholder.

Dernest bliff wdj rette lagt erlig oc welbiurdige mennd Prebiørnn Gyldenstiernn oc Olluff Roβennspar thuende dieriβ besiglede hiemmelsbreffue medt dieriβ egenn hender wnderschriffuitt, huor wdindenn the ere dieriβ bønders och thienneriβ wdj Hasle frie hiemell for thennd grøfft, som the haffuer graffuett oc jndhegnett paa dieriβ egenn grund oc eiendomb emellom Hasle fang och Løffuetoffte, jndtill saa lenge the ther for fanger louglig warsell och bliffuer thennom affwundenn wdj domb och rettergang, att the icke epter recessenn[17] maa giøre dennem dieriβ egitt saa nøttig, som de kunde &c.

Oc for dett siste wdj rette lagde for^{ne} welbiurdig Prebenn Gyldennstiern och Olluff Rosenspaar dieriβ schrifftelige berettninngh, jnndholdenndiβ: Epther som Niels Hanβen i Løffuetofft och Søffrenn Søffrennβenn ibidem paa dieriβ egne och meenige Løffuetofft byemendtz wegne haffuer ladett steffne Suend Nielβønn y Eigede, birckefougide thill Giβlefeldtt birckething, for hannd haffuer quitt dømbtt Haslemennd for for^{ne} Løffuetoffte thilltalle epter enn hiemmell, som for^{ne} guode mend haffuer hiemmellett, huilcken hiemmell Løffuetoffte mend formeener emodt recessen[18] att were giortt, saa och emod enn kongelig mandat[19] oc formere[20] birckefougidenn der medt wrett att haffue giortt, oc att samme hans domb bør macteløβ adt bliffue, settenndiβ der for wdj alle rette, om samme dieriβ hiemmell icke findis louglige att were giørtt epter recessen oc kong: mandat, epterdj the hagde frembsendt bege dieriβ fuldmectige med dieris fuldmact strax att gaae y rette om hoffuett sagenn och paa dieriβ wegne liide och wndgielde, huis loug och rett sig der wdindenn kunde begiffue, och ere ther om domb begierindiβ. Dernest epter som Løffuetofft mend dennom formener nogenn rettighed att haffue till fællidtzgreβ och wannd ind paa Hasle marck indenn for thennd grøfft, som graffuitt er, dog the icke kienndiβ thennom nogenn lod oc paartt entten y skouff eller marck, grund och eiendom att haffue, huerckenn thill grundenn, som grøfften er paa graffuitt, ei hellder ther inden for paa forneffuide[21] Hasle marck, som de till Gislefeldtz birckething aldielis haue benectid epter thingsuindiβ liudelβe, mens aldenest kiennde denom wid greβ och wand, huilcken for^{ne} goede menndt formeener dennom ei mett nogenn rett eller billighiedt att kunde thilhol-

de i the marcker, som the ingenn lod oc partt y hauer, oc formeener, att the bør først att winde grund oc eigendomb, før de kand thilholde dennom fællidtz greβ och wand, och meener icke helder skall befindiβ, att Haslemend hauer wdrøfft[22] med dieriβ queg[23] fra Hasle bye och ind paa Løffuetoffte marck och wongh wdenn for, som samme grøfftt graffuitt er, och ei helder fællidt med dennom ther thill greβ och wannd, huor wd offuer att Løffuetofftemend for thennd aarsage ther emod kunde thilholde thennom thill greβ och wannd ind paa for^ne^ Haβle marck. Sammeledis findiβ ther grund och eigendomb emellom Hasle marck oc Løffuetofft marck, som liger och brugis thill Thuelstrup[24] bye, som Løffuetoffte mend icke sielff kunde benecte, och epterdij recessenn[25] medfører, att dett schall were huer addels mannd fritt fore att giøre dennom dieriβ egitt saa nøttig, som di kunde, oc haanndttfestningenn[26] formelder, adt addelenn schall thill euige tiid frie niude dieriβ guodtz, skuoffue, grund och eigendomb medtt huis andenn rettighied ther paa kannd were, oc kongenn sielff thilbiuder sig sambtt sin ombudtzmænndt ei nogenn att beuare dennom med adellens grund, guodtz och eigenndomb wdj nogin made, wdenn huiβ di kannd haue y dieris minde oc sambttøcke, och der formeener di, att Løffuetoffte mend ingenn fællid att kand haue paa dieris grund och eigendomb och meener, samme grøfft bør luoglig att were graffuett. Och eptter slig forberørtt leiglighed sette wdj alle rette, om birckefougidenns domb jo bør wid sin fuldmactte att bliffue, oc dennom for for^ne^ Løffuetoffte mendtz thilltalle quiitt att were, jnndtill saa lenge att aastederne, som samme grøfft er paa graffuett, bliffuer aff wuilighe dannemænd louglig besegthiitt, oc er ther paa enndelig domb begierendis, som samme dieris berettning jndholder.

Oc der hoes formentte for^ne^ Prebiørnn Gyldennstiernn, at huis grøfft, som Hasle byemend epter hans och thennd gode manndt Olluff Rosenspares befaling hagde ladett graffue paa Hasle byes fangh, hagde hanndt saa well som och for^ne^ Olluf Roβennspar schriffteligenn wiid dieriβ fuldmectige indenn thinge ladett hiemblett dennom, formoditt sig icke, att samme dieris hiemmell schulle findiβ wlougligenn, ei helder herrittsfougidens[27] domb, som er funderit paa samme thieriβ hiemmell, wrettferdelligenn dømbtt att were, och att samme hiemmell saa well som och dommenn bør wid sin fulde mectig[28] att bliffue, epterdi dett er huer adelsmand fritt for att giøre sig sitt egidt saa nøttig, som hannd kannd, epter kong: Maitz: handfestenings liudelβe.

Der till βuarede for^ne^ Niels Hanβønn och Søffrin Søffrinβønn oc formentte, at[29] samme grøfft, som wor bliffuen graffuit emellom dieris byes fang och Hasle fang, wor dennom till dieris bye till stoer skade oc affbræck paa fællidtz greβ oc wand, och aff orsagenn hagde de for dennom oc dieris bye mendt førtt klage der paa och

mentte, att di icke burde att formeene dennom med samme grøfft att driffue hornn emodt hornn,[30] naar fællidtt æffrid[31] wor, her epter som tilforne.

Medt flere ordtt dennom der om paa bege sider emellom forløb.

Daa epter thiltalle, gienβuar och thennd sags leiglighedtt bliff der paa saa affsagtt for retten, att epterdi Haeslebyemend haue ladett kaste en grøfft emellum Haesle byes fangh oc Løffuetoffte fangh, huor med di wilde formeene Løffuetoffte byemendtt thennd fællidtz græβgangh, som de thill thiβ oc aff aarildtz tiid haue hagtt, naar denn wong laae wdj fælidtz oc affrid[32] tillsammenn, oc eptter Løffuetoffte mend haue laditt annholde thill thinge ther om oc formentte samme grøfft icke saa lougligenn att were, som dett sig burde, haffuer lodtzeigerne, for^ne^ Prebiørnn Gyldenstiern och Olluff Roβenspar, frembskieckitt dieriβ fuldmectigh, huilckenn med dieriβ hiemmels breffue daa strax er indtrætt wdj hiemmels sted oc hiemblitt Haeslemend samme gierning, eptterdj dett wor graffuitt paa dieris hosbunndtz grund oc eigendomb; dett oc befindiβ, att Løffuetofftemend, som sagenn forfølger, schall haffue bekiend sellff, att same grøfft schall werre graffuitt paa Hasle byes fangh och icke paa Løffuettoffte fang, oc birckefogidenn for slig leiglighedtz skyld haffuer quiitt dømbtt Haesle mennd for Løffuetoffte mendtz tillthalle, saa kand wj icke kiennde nogenn tillgang[33] thennd hans domb att kunde wnderdømme, mens finder thend wid sin fuldmact att bliffue. Sameledis huad thett annlanger med di hiemmels breffue, som for^ne^ Prebenn Gyldenstiernn och Oluff Roβenspar haue laditt bærre j rette for birckefougdenn, saa epterdj att dieris fuldmectig der med er strax gaaenn i rette med fuldmactt och wilde liide och wndgielde, saa witt retten kunde medt giffue epter recessens liudelβe,[34] oc effter berørtt leiglighed kand wi ei helder kiennde thennd dieris hiemmell wnøigactig, mens finder thennd y lige maade wed sin fuld mact att bliffue, oc Løffuetofft mend plictig att were att igienn giffue birckefougidenn enn billigh och beuiβligh kost och thæring epter recessens liudelβe.[35]

Thill windisbørdtt wnder wores sigenetter.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) Landsbyen Løvetofte i Øde Førslev s., Ringsted h. - (4) Landsbyen Vester Egede (tidl: Egede) i Vester Egede s., Tybjerg h., hvor Gisselfeld birketing holdtes, indtil det 1. januar 1906 flyttedes til Haslev, jf. bkg. nr. 170 af 18. november 1905. - (5) Oprettet ved kgl.åb.br. 22. maj 1567 (CCD I.338). - (6) Indbyggerne i Haslev (tidl. kaldt Hasle) i Haslev s., Ringsted h. - (7) Preben (Predbjørn) Gyldenstierne (d. 1616) til Nørre Vosborg, Totterupholm (nuv. Rosensdal) og Svaneholm (Vemmenhög härad) m. v., søn af biskop Knud Henriksen Gyldenstierne (d. 1568) og Jytte Podebusk (d. 1573). Han var indtil 1573 hofjunker, 1573-76 lensmand på Vestervig kloster, 1576-95 på Åstrup, 1595-1616 på Bøvling, blev 1596 rigsråd. Han var gift 1. gang (1580) med Birgitte Rosensparre (d. 1583), datter af rigsråd

Sten Rosensparre (d. 1565) til Skarhult og Merete Rosenkrantz (d. 1588) og således søster til nedenn. rigsråd Oluf Rosensparre; 2. gang (1589) med Mette Hardenberg (d. 1629), datter af rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604) til Mattrup m. m. og Anne Rønnow (d. 1609). - (8) Oluf Rosensparre (d. 1624) til Skarholt (Skarhult), Vester Vallø og Holmegård, søn af rigsråd Sten Rosensparre (se foreg. note). Han studerede 1576-78 i Leipzig, var 1579-88 i hoftjeneste hos markgrev Georg Frederik af Ansbach, 1591-1602 lensmand på Landskrona, blev 1596 rigsråd, 1602-10 lensmand på Mariager kloster, 1610-24 på Dragsholm. Han var gift med Lisbeth Gyldenstierne (d. 1638), datter af Henrik Gyldenstierne (d. 1592) til Ågård og dennes 1. hustru Lisbeth Ottesdatter Brahe (d. 1563) og således broderdatter af ovenn. rigsråd Preben Gyldenstierne. - (9) Reces 13. december 1558 § 12. - (10) Uvist, hvortil der sigtes.

(11) Dom (Kalk. II.729a bet.2). - (12) Hovedgården Nørre Vosborg i Ulfborg s. og h. - (13) gjort uret, generet (OdS V.1060; cf. derimod Kalk, I.724a). - (14) Bøvling slot (nuv. Rysensteen) i Bøvling s., Skodsborg h., der ved reformationen kom fra Ribe bispestol til kronen og blev sæde for lensmanden over Bøvling len, der omfattede Skodborg og Vandfuld herreder, fra 1597 tillige Hind og Ulfborg herreder, jf. Erslev, Lensmænd II.21. 1664 solgtes slottet og godset til hollænderen Henrik Ruse (d. 1679), der adledes 1664 og 1671, og som 1. juli 1672 oprettede baroniet Rysensteen (Rusenstein). - (15) Hovedgården Skarholt (Skarhult) i Skarhult s., Frosta härad, Malmöhus län. - (16) *Fang* bet. tilliggende, overdrev, græsmark (Kalk. I.505a bet.5; Johs. Steenstrup, De danske Stednavne (1908).92). - (17) Reces 13. december 1558 § 34, stk. 3, jf. reces 6. december 1547 § 22, reces 30. oktober 1536 (SGL IV.169). - (18) Reces 13. december 1558 § 12, jf. reces 6. december 1547 § 4. - (19) Se ovf. note 10. - (20) Vist fejlskrift for *formene*.

(21) Kustoden har *for*^{ne}. - (22) uddrevet. - (23) Ordet tilskrevet over linjen. - (24) Landsbyen Troelstrup i Haslev s., Ringsted h. - (25) Reces 13. december 1558 § 34, stk. 3, jf. reces 6. december 1547 § 22, reces 30. oktober 1536 (SGL IV.169). - (26) Frederik IIs hdf. 12. august 1558 § 6 (DKH.96f.); bestemmelsen gentoges i § 6 i Christian IVs hdf, 17. august 1596 (DKH.104). - (27) Fejlskrift for *birckefougdens*. - (28) Fejlskrift for *mact*. - (29) Ordet tilskrevet over linjen. - (30) *Horn* kan bet. (horn)kvæg i udtryk for vurdering af den ene bys kvæg i forhold til en andens (Kalk. II.267b bet.1; OdS VIII.456 bet.3), jf. DL 3-13-29: *Klov imod Klov, Horn imod Horn*. Jf. Brorson, Tredie Bog I (1796).427 hvor *Horn* og *Klov* bruges metonymisk, og Sjællands landstings domme 8. november 1570 (III nr. 368: *hornn emodt hornn*) og 1571-92 (III nr. 384: *horn imod horn och kløf imod kløf*) samt rettertingsdom 16. juni 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.104: *kløf emod kløf och horn emod horn*).

(31) *Ævred* er græsning (løsdrift) på de ikke længere indhegnede marker, hvorfra afgrøden er indhøstet (OdS XXVII.1423 bet.1, jf. Kalk. I.86b og Johs. Brøndum-Nielsen, Studier og Tydninger (1951).233ff.). Udtrykket *at opgive ævred* bet. opr. at give stubmarkerne fri til kreaturernes græsning. - (32) Ævred; se foreg. note. - (33) Anledning (Kalk. IV.358b bet.4). - (34) Se ovf. note 9. - (35) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk.

763 Sjællands landsting 19. oktober 1597

Der kan ikke hos en debitor gøres udlæg i genstande, der ikke tilhører denne, men som er lejet af trediemand.[1]

Hs.: GkS 1134,2° nr. 227.

Overskrift: En landtztings dom att naar vrdningzmennd kommer y nogen mands bo, maa de icke vdtage anden mandtz godtz, som der kan findis, men till gielld at vdtage af bondens egidt goedtz.

Lavge Beck[2] till Førsløf,[3] landsdommere vdi Sielandt, och Mats Hollm, landtztingschrifvere, giøre vitterligt, at aar efter Gudtz byrd 1597, oensdagen denn 19. octobris, paa Sielandtzfar landzting vaar skickedt Lavritz Oellβen y Lille Ladager[4] paa denn ene och hafde hid y rette stefnidtt Sevfren Fogh y Roskilde, herritzfogidt y Tune herridt, Jep Oellβen och Lavritz Clemitzβen y Kagstrup[5] paa denn anden side och dennum tilltalede for en brøge kiedell,[6] de hafver vdvurderit fra Anders Hannβen vdi Sollrødt[7] och den tillvrderitt Jørgenn Jbβen y Kagstrup, wansedt det icke vaar hans egenn kiedell, men den hafde vdi leye af for^ne^ Lavritz Oellβen, hvor vdinndenn hand formente thennom wret at hafve giort och plictige at forskaffe hannum samme kedell igien.

Och der hois berette, at hand for nogenn thid forleden hafde leyedt for^ne^ Lavritz Hannβen enn brøgge kiedell, och efter hand er blefven gieldskylldig till Jørgen Jbβen y Kagstrup och der ofver er blefven lougfordellt och herritzfogeden met flære indragenn vdi hanns gaard och der wdt vurderidt for gielld samme kedell, som hand hafde vdi leye af hannum, hvilckett hand formente ingenn lovg at verre, at naar nogen enten vedt laan eller till troer haandt[8] vaar blefven ofver antvordenn en andens gotz, at nogen kunde det lade vdvurdere vdi en andens gielldt, och at for^ne^ herritzfogitt met wurderings mendenn skulde verre plictig at forskafve hannum samme kiedell ind paa grundenn igien.

Saa er her vdi rette møt for^ne^ herritzfogidt och her imod svaridt oc berette, at efter for^ne^ Anders Hannβen y Sollrødt, som samme kiedell findis hois, er blefven gieldskyldig och der ofver ladet sig lovg fordele, och hand medt flære dannemendt efter sagvolderens anfordring er indragen vdi bondens gaard och der vdvurderidt samme kiedell vdi gielld som af de beste vaare efter receβens liudelβe,[9] efterdi bonden er fast forarmit och megen gielld skylldig och icke hafde synderlig godtz, som duelig kunnde verre at betalle met, formente thennum der vdj ingen wret at hafve giort, och at samme wrdering burde ved mact adt blifve.

Met flere ord dennum der om imellum vaar.

Tha efter tilltalle, giensuar och den sags leylighedt blef der saa affsagt for rette, at efterdi Anders Hanβen y Sollrødt er blefven Jørgenn Jbβen y Kagstrup gield skylldig, och efter hand hafver ladidt sig befinnde forsømmeligen och icke hafver samme sin gielld thill tiidt och termin erlagt, er hans mandhelge[10] blefven hannum till tinge for giellden aftagen, och herritzfogeden da efter for^ne^ Jørgen Jbβens anfordring hafver besøgt hans bo[11] me[d] vurderingsmennd och der vdi vurderit blant andit en brøge kiedell, som Lavritz Oellβen y Lille Ladager tilhørde, efter som hand lader angifve, saa kandt vy icke kiende den wurdering, som ved kiedelen anlanger,[12] saa lougligen at vere, som det sig bør, men bør mactløs at blifve,

och herritzfogeden met wurderingsmendene pligtig at verre at forskafe kiedelen ind paa boligen igien och vdvurdere af bonndens egidt godtz fyllist for giellden, saa viit boidt kand tillrecke, och nar for^ne^ Lavritz Oellβen kand lovligen beviise sig at verre ret eyermanndt till samme kiedell, da den at føllge hannum wbehindridt.

Thill vidnisbyrd wnnder vaare signeter.

Actum vt supra.

(1) JL II.69 fører til det stik modsatte resultat, men en lignende regel om ekstinktion af udlejerens ret til fordel for den, der har dom over lejeren, findes ikke i sjællandsk ret, hvor EsjL III.43-45 alene omhandler forholdet ejer over for låner eller depositar. - (2) Se 757.2. - (3) Se 757.3. - (4) Landsbyen Lille Ladager i Ejby s., Ramsø h. - (5) Landsbyen Kagstrup i Kagstrup s., Tune h. - (6) Bryggerkedel. - (7) Landsbyen Solrød i Solrød s., Tune h. - (8) til tro bevaring. Jf. rettertingsdomme 25. september 1537 (GdD II.46f. med note 4) og 23. februar 1546 (I nr. 115) samt tilforordnede råders dom 22. juli 1580 (III nr. 480). Jf. Wilhelm Ebel, Zum Begriff der Treuhand (Forschungen zur Geschichte des lübischen Rechts) og F. Beyerle, Die Treuhand, ein Grundriss des deutschen Privatrechts (Weimar 1932). - (9) Reces 13. december 1558 § 54. Jf. Sjællands landstings dom 4. maj 1597 (ovf. nr. 761). - (10) Se 761.7.

(11) Gård, hus (Kalk. I.233b; jf. ovf. 761.6). - (12) angår, vedrører (Kalk. I.63a bet.4; OdS I.637 bet.2).

764 Ramsø herredsting 21. november 1597

Nogle gårdfolk, der ikke brugte avl, fandtes efter recessen, kirkeordinansen og Riberartiklerne pligtige at yde tiende af deres kreaturer og til at yde deres sognepræst en høstdag.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 228.

Overskrift: Herridtztings dom att huusmend och garfollck paa landtzbyen erre plictige att thiennde af deris hiemfødde qveg.

Peder Niellβenn y Kimerslevf,[1] herritzfogedt wdi Ramsøherridt, Michell Hammer y Salby,[2] herridtzschrifvere, vy giør for alle vitterligt, aar efter Gudz byrd 1597, mandagenn dennd 21. novembr:, paa for^ne^ herritzting vaar skickede hederlig och vellærdt mand her Sevfrenn Oellβønn,[3] sogne præst thill Gadstrup sognn,[4] hans viβe[5] bud Christopher Diennβønn y Ramsømagle[6] paa den ene och hafde hid vdi rette ladit kallde Niells Pederβønn y Ramsømagle, gaardmand,[7] huusmendene,[8] pebersvene[9] och flere gaardfolck[10] vdi Gadstrup sognn paa denn anden side for qveg thiennde[11] af deris qveg aarlig, som hannd mente, de bør att gifve for^ne^ deris sognepræst. Och vdj rette lagde it scrifvligt forset, liudenndis y sin rette men-

ning: Tiltale till Niells Pederßønn, gaardmand i Ramsømagle, sampt andre huusmennd, pebersvene och jndeste[12] vdi Gadstrup sognn. Efter som Niels Pederßønn y Ramsømagle, gaardmand, saa och huusfolck, pebersvenne oc flære gaardmend y Gadstrup sognn lader dennum vvillige finde medt kirckeskylld,[13] qvegtiende och andenn rettighedt,[14] som de plictige erre aarligen deris sognepræst at gifve for deris wmage, der for dennum saa vell som for andre sognemennd y medgang oc modgangs tid hafve skall, tha hafve kong: Maitt: baade i receßenn[15] och ordinantzen[16] der om nogen viße artickler ladid vdgaa, hvorledis met huusmend och gaardfolck holdis skall. Først vdi den 51. artickell vdi receßen findis denne efterschrefvne artickell: Skulle bønnder och mennige almue till gode rede tiende hver tiende kierff[17] af alle honnde kornn,[18] och det skall ydis y kierfven. Disligist for hver tiende hofvidt af qveg tiende skulle de gifve efter gammell sedvane. Och y kong: Maitt: kircke ordinantz finndis denne efterfølgendis artickell: Skall bonden thiende hver tiende kierf af allehonnde kornn och disligiste dend tiende høfde[19] af qveg efter receßens liudelse. Och y den 14. artickell vdi Riber ordinantzen[20] findis denne efterfølgendis artickell: De gaardmend och huusmennd, som icke saa korn, de skulle høste och arbeyde en dag met sognepræsten om aaridt y den sted, som de skullde tiennde. Efterdi kong: Maitt: befaller bønder och mennige allmue at thiende retferdelig icke allenniste hver tiende kierf af alle honde korn, menn och saa hver tiende hofvidt[21] af alle slags qveg, da menis ocsaa gaardmend och huusfolck icke fri at verre for qveg tiende af deris hiemføde[22] qveg. Och efterdi de icke hafve kornseedt till deris gade huuse at tiende af, da meenis de all ligevell plictig at verre at høste med præsten eller y andre maade at hafve det y minde[23] for sognne præstens wmage y kircken for dennom oc vden for. Derfor settis y rette, om forscrefne Niels Pederßønn icke met andre flære gaardmend, huusfolck och pebersvenne icke plictige erre at tiende af deris hiem fødde qveg som andre bomend[24] och y steden for korn tiennde høste med præsten eller y andre maade hafve det y minde met kirckeskylld efter leyligheden och efter sogne præstenns samtycke, och er her paa dom begierrenndis. Sevfren Oellßønn, sogne præst till Gadstrup, egenn haand.

Ther imod vaar y rette for^{ne} Niells Pederßønn met flære af for^{ne} huusmend och garfolck och mente dennum y saa maade icke at verre plictig at gifve deris sognepræst tiende af deris qveg, hvad som helst det verre kand, efterdi de erre icke bomend, som bruge afvill och hafve gaarde at høste till, icke heller plictige at verre at høste viidere met præsten eller derfor hafve y minde, end de tilforn giort hafve.

Met mange ord dennum imellum vaar, om hvilcken sag de gafve dennum y rette och begieridt dom.

Tha efter tilltale, giensuar och denn sags leylighed sagde vi der saa paa af for alle rette, at vy tilfinder Niells Pederßøn saa vell som andre huusmend och garfolck, som holle qveg y Gadstrup sogn, at tiende aarligen hver tiennde hofvid efter receßen oc ordinantzen, saa oc hver af dennum, baade huusmend, garmend, huusfolck oc pebersvenne, at høste en dag om aarit eller i andre maade hafve i minde met deris sognepræst, som tiene dennum paa sit embedis vegne y kircken oc vden for, efterdj den, som tienner, er sin løn værd.[25]

Till vidnisbyrd vnder vore signeter.

Datum vt supra.

(1) Landsbyen Kimmerslev i Kimmerslev s., Ramsø h. - (2) Enten landsbyen Store Salby el. landsbyen Lille Salby, begge i Højelse s., Ramsø h. - (3) Søren Olsen (Olufsen) (d. 1601); han fik 1557 et vikarie i Roskilde domkapitel, var 1558-67 øverste kapellan ved Roskilde domkirke, 1563 prior for vikarerne i domkapitlet, 1567-72 slotspræst på Frederiksborg slot, 1573-1601 påny øverste kapellan ved Roskilde domkirke, jf. Wiberg II.638; KhS 3.rk. II.296,367f. Ved fundatser 17. januar 1592 og 19. december 1600, kgl. konfirmerede 9. juni 1601, stiftede han Søren Olsens stiftelse i St. Olsgade i Roskilde med friboliger for 6 trængende mænd og kvinder, jf. Hofman, Fundationer VII(1761).228. Han lod 1596-98 skrive forlægget (GkS 1137,2°), der særligt indeholder mange domme om sjællandsk gods. - (4) Gadstrup s., Ramsø h. (hvortil var annekteret Syv s.), var indtil 1752 henlagt til det øverste kapellani ved Roskilde domkirke, jf. Wiberg I.416. - (5) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (6) Landsbyen Ramsømagle i Gadstrup s., Ramsø h. - (7) En *gårdmand* var en fæster, fæstehusmand (Kalk. II.108a). Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.459. - (8) En *husmand* er en mand, der bor til leje i et hus (Kalk. II.304a bet.1), jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.459; Fridlev Skrubbeltrang, Husmand og Inderste(1940).16ff. - (9) En *pebersvend* var en omvandrende, ugift kræmmer, der drev småhandel med forskellige varer (opr. især peber) (OdS XVI.615, jf. Kalk. III.474b bet.2). Jf. DL 2-23-1: Husmænd, Inderster, Pebersvenne og Tienistefolk. Ifl. kgl.åb.br. 14. juni 1578 (Kanc.Br.) var det kronens bønder m.fl. forbudt at huse pebersvende og løsgængere, der kom fra fremmede steder og drev handel med bønderne, som de udsugede. - (10) d.s.s. gårdmand, se ovf. note 7 (OdS VI.560 bet.1).

(11) *Kvægtiende* er den tiende, der opr. bestod af hvert 10. kvæghøved, der fødtes (OdS XI.902). DL 2-23-2 sondrer ikke mellem forskellige arter af kvægtiende, men i en senere tid skelnede man mellem tiende af lam, kalve, føl og kid samt bisværme, der var kvægtiende i snævrere forstand, og tiende af gæs, høns, grise og ænder, der kaldtes småtiende el. småredselstiende. Denne sidste tiende blev ved fdg. 8. januar 1810 § 4 erstattet af en pengeafgift og ved pl. 17. juni 1816 af en afgift i byg. Den egentlige kvægtiende blev ved fdg. 7. april 1740 erstattet med en pengeafgift og ved lov 19. februar 1861 med en afgift i byg; den afskaffedes helt ved lov nr. 100 af 15. maj 1903 om afløsning af tienden. Jf. Matzen og Timm.297f. - (12) En *inderste* var en ugift person af landalmuen, der boede til leje hos en gårdmand (husmand), og som uden at have tjeneste hos denne havde sin egen husførelse (OdS IX.279). Jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.459; Fridlev Skrubbeltrang, Husmand og Inderste(1940).19. - (13) d.s.s. kirkepenge: afgift til kirken (Kalk. V.569b). - (14) Udredelse (Kalk. III.589b bet.3). - (15) Reces 13. december 1558 § 51, jf. reces 30. oktober 1536 (SGL V.165f.), reces 24. juni 1539 § 8, reces 6. december 1547 § 31. - (16) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol. 55f. (Rørdam, Kirkelove I.98f.). - (17) *Kærv* bet. neg af korn el. halm (OdS XI.1172). Udtrykket *tiende kierf* (el. *tiende i kærven*)

bet. tiende af det høstede korn, som det stod på marken (i modsætning til i skæppen), idet tiendeejeren opr. lod udtage hvert 10. neg på marken. Ved at tienden toges i kærven og ikke i skæppen mistede bonden en tiendedel af halmen. - (18) Jf. DL 2-23-1: af alle Slags Korn, Rug, Byg, Hvede, Boghvede, Havre, Erter, Vikker. - (19) Høved, stykke (horn)kvæg, kreatur (Kalk. II.361b; OdS VIII.1301 bet.1). - (20) Riberartiklerne 4. maj 1542 § 14 (Rørdam, Kirkelove I.202). Jf. DL 2-12-5, Osterssøn Veylle.313, Fridlev Skrubbeltrang, Husmand og Inderste(1940).97.

(21) Se ovf. note 19. - (22) Om kvæg: født, opdrættet hjemme (i gården), jf. JL II.104 *hemmæ fød*, DL 6-17-8 *hiemføde*. - (23) *hafve det y minde:* have det med tilladelse, billigelse (OdS XIV.81 bet.5). Jf. DL 3-13-16: *have det i hans Minde*. - (24) Fæstere (Kalk. I.234b bet.1, jf. OdS II.971). - (25) Jf. Lukas 10,7 og 1.Tim. 5,18; Matthæus 10,10 har: Arbejderen er sin føde værd.

765 Ålborg byting 9. januar 1598

En udlænding, der havde taget borgerskab i Ringkøbing, hvor han betalte skat og lejlighedsvis havde bopæl hos borgmesteren, men som rejste rundt i landet for at opkøbe kreaturer, dømt for ulovligt landkøb.

Skønt han havde løst borgerskab i Ringkøbing og betalt skat dér, blev Ålborg, hvor hans forseelse blev opdaget og hans kreaturer beslaglagt, anset som rette værneting, og hans påstand om sagens henvisning til Ringkøbing byting forkastedes.

Hs.: Uldall 257,4° nr. 56 (findes yderligere i 1 hs.).
Overskrift: En dom om landkiøb vdgiffuet till Aalborg byeting.

Koertt Andersen,[1] byefougitt vdi Aalborgh, giørre witterligt, at aar effter Guds byrd 1598, mandagen thend 9. dag januarij, paa Olborg byeting war schicket erlig och fornumstig Hans Wandell,[2] slodtzfoeget paa Olborg slott, paa hans hosbondis, erlig och velbyrdig mand Manderup Pasbierig[3] till Hagisholm,[4] høffuizmand paa Olborg slot, hans vegne och haffde vdj rette steffnet en kiøffmand veed naffn Mogens Graffue[5] och hannom tiltalet, for hand schall haffue kiøfft nogle hundrede greeβ øxen[6] vdj Olborg lehn och vdj saa maade at schulle haffue brugt landkiøb[7] emod recessen[8] och kong: Mayt^is^ offne breffue.[9] Och vdj rette lagde hand for^ne^ Manderup Pasbiergs schrifftlige beretning, liudendis som effterfølger:

Effter som Mogens Graffue dette forgangen aar haffuer vdj Wendsysell och andre steder kiøfft nogle hundrede greeβ øxen, och hand er en fremmet vdlendsche mand och jcke er boesiddendis vdj Danmark, saa formeener jeg hannom med vret at haffue brugt slig landkiøff, rigens addels och borgere vdj kiøffste-

derne till stoer schade paa thierris nehring; och end dog hand giffuer tilkiende sig at haffue taget borgerschaff vdj Ringkiøbing, saa haffuer hand det giort paa det, at hand vnder det schin som en andens rigens jndbygger kunde bruge slig stoer handel vdj landet, huilcket der aff er at forstaa, effterdj hand jcke haffuer willit nedersette sig eller boe derudj byen, men vdj Ringkiøbing som vdj en anden[10] kiøpsted i landet haffuer ligget till herberg och theret[11] for sine penge, naar hand er kommen der till byen, huilcket med borgemester och raadtz schriffuelse er at beuise. Och foruden det, att vdj recessen vtrøckeligen er landkiøff forbøden, daa er for nogen aar siden kong: Mayt[is] offne breffue vdgangen, liudendis at de fremmede och vdlendsche mend, som sig nedersette herudj rigit och bruger med korn och andre wahre dieris kiøffmandschaff, de schulle giørre dieris strenge och sandferdige certificatz[12] och foruaring,[13] at samme korn och wahre hører dennom selff till och jcke at verre kiøfft med nogen fremmede penge eller och jngen fremmet at haffue laad och deel derudj med dennom, och dersom nogen befindis heremod at giørre, daa schall hand dermed haffue forbrut alle huis wahre, som hand vdj saa maade ville vdføre, och derforuden straffis som thend, der moedtuilligen giør emod hans Mayt[is] forbud och forordning.[14] Och effterdj de vdlendsche, som erre boendis och boesiddendis her udj riget, jcke maa bruge thierris kiøbmandschaff, vden de giør slig foruaring, som for[uitt] staar, saa formeener jeg, at de vdlendsche, som jcke erre boesiddendis eller boendis herudj riget, de derforre meget minder maa bruge noget landkiøff, rigens addel och borgerne vdj kiøffstederne til stoer schade paa dierris nehring. Sammeledis er for nogen aar siden kong: Mayt[is] schriffuelse[15] vdgangen till kiøpstederne, at jngen maa tilstedis at bekomme borgerschaff vdj kiøpstederne, vden de straxs nedersetter sig och bliffuer boendis i kiøpsteden, som den tager borgerschaff, saa och en konning Christians offne breffue vdgangen, liudendis at jngen vdlendsche kiøffmand maa bruge handel vdj marckeder paa lanzbyerne.[16] Disligeste ochsaa en kong: Mayt[is] offne breff[17] vdgangen, vdj huilcken strengeligen er forbøden alt landkiøff, och huem som thed bruger, de dermed schulle haffue forbrut til kong: Maytt: och kronen alle huis wahre och goeds, de vdj saa maade haffuer med at fahre, och dertill med stande till rette som de, der forachteligen och moedtuilligen haffuer giort emod hans Mayt[is] offentlige forbud. Och effterdj at for[ne] Mogens Græffue haffuer vdj saa maade emod receßen och kong: Mayt[is] offne breffue brugt landkiøff, rigens vndersaatte till stoer schade paa dieris nering, saa haffuer jeg derforre paa kong: Mayt[is] vegne ladet anamme fra hannom et antal greeß øxen, som hand i saa maade med [wrette][18] kiøfft haffuer, saa och haffuer for[ne] Mogens Graffue giffuet mig paa kong: Mayt[is] vegne sit breff och zegell for en part aff samme øxen at schulle

thennom paa foraaret lade leffuere fra sig, effter som hans vdgiffne breff widere der om jndeholder. Och effterdj for^{ne} Mogens Graffue schall lade sig formerke,[19] hannom vret derudj at werre scheedt, saa haffuer jeg derfor werret foraarsaget at steffne hannom derom vdj rette och vdj samme sag at verre domb begierrendis. Datum Olborg slot, thend 8. dag januarij aar 1598.

Och vdj rette lagde for^{ne} Hans Wandell borgemester och raad vdj Ringkiøbing dieris schriffuelse till Manderup Pasbierg vnder datum thend 7. octob: aar 1597, som Frederik Busch[20] och Chresten Willadtzen,[21] borgemestere vdj Ringkiøbing, och Oluff Andersen, Oluff Tommisen och Anders Jensen med egen hender vnderschreffuet haffuer, liudendis att effter som Manderup Pasbierg schriffuer thennom till om Mogens Graffue at schall haffue forregiffuet sig at schall haffue taget borgerschaff der vdj Ringkiøbing, disligeste om hand er boesiddendis der eller jcke, saa giffuer de hannom ydmygligen tilkiende, at Mogens Greffue haffuer taget borgerschaff der vdj byen och hues schatt och tynge, hannem er forrelagt, ere vdgiffuet, och haffuer hand hafft sit herberge och kost vdj Fredrich Buschis huus, saa tit han haffuer verret derudj byen hoes thennom. Anderledes er hand jcke boesiddendis hoes thennom, end som for^{uitt} staar, som samme dieres schriffuelse widere derom jndeholder.

Jtem fremlagde hand salig och høiglofflig konning Fredrich thend Andens schriffuelse till borgemestre och raad vdj Olborg vnder datum thennd 17. aprilis 1585,[22] liudendis at de jcke skulle tage nogen till borger, vden hand will sig forplichte sig straxs at boesette hoes thennom, och der som di nogen haffuer taget i borgerschaff, som jcke daa erre der boesiddendis, men omfare fra et sted till et andet, at de daa foreligger thend thid med det første sig effter sin borgerlige plicht at jndstille och siden at bliffue der besiddendis[23] eller och hannom med borgerschaff affsige, saa frembt de jcke wille stande hans Maytt: derfor till rette, som samme schriffuelse videre derom jndholder.

Disligeste fremlagde hand en domb aff Wiborg lanzting vnder datum Wiborg snaps lanzting aar 1588,[24] liudendis om tiltale, som borgemester och raadt vdj Olborg paa Olborg borgis wegne haffuer hafft till nogen vdj Løgsøø,[25] som haffuer bruget kiøffmandschaff och handell och vdj samme lanztingsdomb jndført, at saadanne kong: Mayt^{is}, allis worris naadigste herris breff til huer kiøffsted schall werre vdgangen, som samme domb widere derom jndeholder. Och formeente derfor for^{ne} Hans Wandel sligt kong: May^{is} schriffuelse saauel till Ringkiøbing som till andre kiøpsteder herudj riget at verre vdgangen.

End vdj rette lagde hand et kong: May^{is} breff, som er vdgangen till kiøffstederne och er vnder datum thend [19.][26] junij aar 1594,[27] liudendis at saa mange

fremmede och vdlender, som sig vdj nogle kiøpsteder herudj riget enten allerede haffuer nedersat eller och her effter kunde sig hiid jnd vdj riget begiffue och sig nedersette, schulle aldeelis werre forplicht at giørre dieris strenge och sandferdige certificats och foruaring, at huis korn och wahre, som de kiøber, hører dennom selff allene til och jcke at verre jndkiøpt med nogen fremmede penge eller och nogen fremmede at haffue nogen deell och laad derudj med dennom. Dersom nogen befindes heremod at giørre och korn och ware vnderstaar sig at vtføre och sig hoes hans kong: May^is^ embizmand jcke angiffuer och hannom eller borgemester och raadmand paa hans May^is^ wegne nøiachtige certificerer, daa schall hand dermed haffue forbrut alle huis slags wahre, som hand wille vdføre, och derforuden straffis som thend, der moeduilligen giør emod hans May^is^ forbud oc forordning, som samme breff derom jndeholder.

Disligeste vdj rette lagde hand et kong Christians offne breff vnder datum S: Mattei apostoli dag anno 1554,[28] liudendis at huor marckeder hollis paa lanzbyerne, daa schall lensmenden jcke tilstede nogen vdlendsche kiøffmend at besøge for^ne^ marckeder och der handle och wandle.[29] Der som der findes nogen vdlendsche heremod at besøge samme marckeder, som kiøbe eller selge, och bliffuer der offuer befunden, daa schulle de haffue fuld macht at tage fra thennom, huis de haffuer med at fahre, och schall halffdelen den beholle, som paaklager, och den anden halffpart til dennom, der paagriber.

Sammeledis vdj rette lagde hand et kong: May^its^, worris allernaadigste herris offne breff vnder datum thend [20][30] aug: aar 1590,[31] liudendis at jngen aff hans May^is^ och kronens vndersaatte her vdj riget schulle maa bruge nogen landkiøff eller forprang[32] paa lanzbyerne eller andre steder, och ther som nogen effter denne dag befindis, ehuo det helst werre kunde, som bruger nogen land kiøff eller forprang med korn eller nogen anden kiøffmands wahre, daa schulle de dermed haffue forbrut alle huis wahre och goeds, som de vdj saa maade haffuer med at fahre, till hans Maytt: och kronen och dertill med stande till rette som de, der forachtelig och moedtuillig haffuer giort emod hans May^is^ offentlige forbud; seer och nogle hans May^is^ lenβmend her emod med nogen jgiennem fingre, daa schall den, thed giør, haffue forbrutt hans May^is^ lehn, hand med forlehnt er, effter som samme hans May^is^ offne breff widere der om jndholler.

Disligeste ochsaa vdj rette lagde hand et breff, som Mogens Graffue for^ne^ Manderup Pasbierge paa kong: May^is^ wegne giffuet haffuer vnder datum Olborg, thend 15. octob: 1597, liudendis at efftersom for^ne^ Manderup Paβbiergs foeget haffuer beslaget[33] de øxen, Mogens Graffue haffuer kiøfft, och haffuer ladet anamme et hundret øxen aff dennom, som han haffuer forsent till Kiøffuenhaffn,

aff thend aarsage at samme øxen schulle verre kiøfft emod recessen och emod kong: May^is offne breff, som om landkiøff er vdgangen, och effter som hannom paa kong: May^is naadigstte behag er beuilget, at hand paa denne gang selff maa beholde et hundrede fyrretiuge och tre af samme øxen, thi beplichter hand sig vdj foraaret 8 dage for paasche[34] førstkommendis at leffuere hans May^is lensmand paa Koldinghuus paa hans May^is vegne j^C fyrre tiuge och tree[35] goede stald øxen[36] och holde det for^ne Manderup Pasbierg och hans arffuinger schadisløs vdj alle maade, som samme breff widere derom jndeholder.

Saa er och møtt jnden tinge erlig och forstandig mand Fredrich Christensen,[37] Neels Jffuersen,[38]borgemestere, Peder Laurizen[39] och Chresten Søffrensen,[40] raadmend hersammesteds, och paa dieris egne och thierris medbrødris saa och borgernis vegne herudj Olborg bekiende, at de for dierris kierre lensmand, for^ne Manderup Pasbierg, haffuer thennom beklaget offuer for^ne Mogens Graffue for vloulig landkiøff, hand brugt haffuer, thennom paa dierris nehring till stoer schade emod recessen och kong: May^is, wor naadigste herris breffue, och hand jcke haffuer verret nogen boendis eller boesiddendis borger her vdj riget.

Saa møtte for^ne Mogens Graffue vdj rette och gaff tilkiende, huorledis hand haffuer taget borgerschaff vdj Ringkiøbing och der vdgiffuet schatt och hollet borgerlig tynge som en anden borger vdj byen, och vdj rette lagde en schrifftlig beretning, liudendis som her effterfølger:

Effter som jeg aff thend goede mand Manderup Pasbierg er nu steffnt med Kort Andersen, byefouget vdj Olborg, hans steffning steffnt till Olborg byeting thend 9. januarij nu nestkommendis for domb, for^ne Manderup Pasbierg der wil lade forhuerffe om landkiøff, hand formeener jeg med nogen øxen schulle haffue brugt emod recessen och kong: May^is breffs liudelse, huilcke øxen Manderup Pasbierg haffuer anhollet, huor emod min suar och beretning er, at jeg er kong: May^is schatteborger herudj landet vdj Ringkiøbing, huilcket nochsum med min borgemester och raads och fleere dannemends kundschaff er at beuise, och i jngen maade jeg veed mig schyldig eller brødig at haffue handlet eller kiøfft emod kong: May^is breff eller receser, enten vdj Olborg byes friheed eller andensteds. Och effterdj jeg er en kong: May^is schatteborger vdj Ringkiøbing, setter jeg vdj alle rette, om jeg derfor bør at lide nogen lougmaall[41] till Olborg byeting, men giør fuld och fast min skuzmaal[42] for en tilbørlig dommere vdj Ringkiøbing, om enten for^ne Manderup Pasbierg eller nogen paa hans vegne eller huem anden mig kand haffue med ret rette at beschylle. Daa er jeg offuerbødig der at wille suare en huer, saa wiit jeg bør och kand, med loug och ret, och er her paa begierrendis at maatte fange schreffuett och thette maatte jndføris vdj huis sententz her om

affsigendis worder; disligeste och at maa paaschriffuis huis andre breffue, som borgemester och raad och xxiiij mend med fleere vdj for^ne^ Ringkiøbing vdgiffuet haffuer, med huilcke jeg nochsom formeener at werre beuist, at jeg derudj byen er kong: May^is^ schatte borger och der at verre min broepeel. Actum thend 7. januarij anno 1598. Mogens Graffue, borger vdj Ringkiøbing, egen haand.

Jtem vdj rette lagde hand et tingsuinde aff Ringkiøbing byeting vnder datum thend 28. dag octob: anno 1597, liudendis huorledis Mogens Graffue haffuer schut sit schuzmaall[43] till meenige borgere och jndbyggere vdj Ringkiøbing, huorledis hand haffuer werrit thierris medborger nu i femb aar och schattet med dennom till kong: Maytt: och byen och der paa var xxiiij mends vidne begierendis. Dertill suarede m:[44] Mads Bertelsen,[45] sogneprest i Ringkiøbing och herriz proffuist vdj Hingherret, Michell Christensen, Poffuel Madtzen, Oluff Hansen med dieris medbrødre 24 mend aff borgerne vdj Ringkiøbing vdj femb aar, fra hand kom aff Fredrich Buschis tienniste, och till denne dag, och haffuer hand aarlig vdgiffuet hans schatt, tynge, byβeschiøtter solt,[46] som hannom borgemester och raad haffuer lagt,[47] och kiender hannom goed for, saa at de och huer mand der vdj byen tacker hannom got for en goed schatteborger. Och haffuer hand till thend dag hafft sit hus, kost och tering hos Fredrich Busch, borgemester herudj Ringkiøbing, och haffuer hand handlet[48] och schicket sig derudj byen hoes thennom till thend dag, som en erlig, goed karll sømmer och bør vdj alle maade, saa jngen veed hannom andet at paasige, som samme winde widere deromb jndeholder.

Disligestte vdj rette lagde hand borgemester och raadt vdj Ringkiøbing dierris breff med dierris stadz segell for, vnder datum thend 28. octob: a° 97, liudendis at Mogens Graffue haffde werret dierris medborger der vdj Ringkiøbing vdj femb aar, fra hand kom aff Fredrich Buschis tienniste och till den dag, och haffuer hand aarligen vdgiffuet hans schatt, tynge, byscheschiøtter sold, frøickenschatt[49] och kroning schatt,[50] som hannom aff borgemester och raad haffuer verret paalagt, saa de tacker hannom got for en goed schatteborger, och haffuer hand till denne dag hafft sit huus, kost och herberge och hans goeds til Fredrich Buschis, borgemesters hersammesteds, och haffuer hand till den dag schicket sig ehrligen och well hoes thennom, saa hand maa friit schiude sit schuzmaall till dennom, och de tacker hannom got vdj alle maade, som samme breff widere derom jndeholder.

Och effter for^ne^ Mogens Graffuis egen begiering erre bleffuen schreffuit paa alle dise tree breffue dennom i dag paa Aalborg byeting at verre lest.

Och gaff derhoes for^ne^ Mogens Graffue till kiende, at effterdj hand haffuer be-

uist sig at haffue taget borgerschaff vdj Ringkiøbing, formeente hand sig derfor medt rette at maa kiøbe herudj riget saa mange øxen, som hand i behoff haffuer, effter som hand och herudj Aalborg aff nogen borger haffuer kiøfft greeβ øxen saauell som och andre steder vdj Olborg lehn.

Deremod berette Hans Wandell, at endog for^{ne} Mogens Graffue haffuer taget borgerschaff vdj Ringkiøbing, saa er nochsum at forstaa aarsagen der till at verre, at hand vnder det schin som en rigens jndbyggere kunde bruge sin kiøffmandschaff med øxen herudj riget, effterdj de breffue, hand selff haffuer vdj rette lagt, jcke med fører hannom at verre boendis vdj Ringkiøbing, men hannom at haffue hafft sit huus, herberge och kost vdj Fredrich Buschis huus der vdj byen, och med for^{ne} borgemester och raads schriffuelse till for^{ne} Manderup Paβbierrig er beuist, at hand jcke haffuer werret boendis eller besiddendis borger der vdj byen. Diβligestte ochsaa gaff hand tilkiende, at for^{ne} Mogens Graffue jcke med nogen ret kunde for schiude sig[51] till noget andet ting, som hans werneting schulle werre, effterdj hand jngen stedz er boendis eller besiddendis herudj riget, men Olborg byeting lige saa meget at werre hans werneting som Ringkiøbing byeting, effterdj hand vdj jngen aff begge byer er boendis, men paa begge steder tehrer for sine penge, naar hand der kommer. Och effterdj Moens Graffue sielffuer bekiender sig vdj Olborg bye at haffue kiøft greeβ øxen aff nogen aff borgerne, saa formeente hand, at jngen vdlendsche maa vdj kiøffstederne kiøbe greeβ øxen, och hand derfor burde till Olborg byeting at suare till samme sag. Disligestte haffuer hand ochsaa vdj Olborg lehn giort slig landkiøff, och veed Aalborg slot er øxene derforre fra hannom anammet, saa och vdj Olborg bye haffuer vdgiffuet sit breff och segell om en part aff samme øxen, som for^{uitt} staar. Saa satte hand derforre vdj rette, om for^{ne} Mogens Graffue jcke bøer till Olborg byeting at suare till samme sag, som den och er jndsteffnet, och der om var domb begierrendis. Disligeste och saa effter thend leilighed, som for^{uitt} staar, setter for^{ne} Hans Vandel vdj rette, om for^{ne} Mogens Graffue jcke haffuer med for^{ne} grees øxen at kiøbe giort landkiøff emod recessen och kong: May^{is} offne breffue, som derom er vdgangen, och om hand jcke dermed haffuer forbrut till kong: Maytt: alle de øxen, som for^{ne} hans husbonde, Manderup Pasbierg, for sligt landkiøff haffuer paa kong: May^{is} vegne ladet anamme fra hannom, saa och de øxen, som hand sit breff och segell om vdgiffuit haffuer, som for^{uitt} staar. Disligestte om hand jcke effter kong: May^{is} offne breffuis liudelse bør at stande kong: Maytt: till rette, for hand saa moedtuilligen haffuer handlet och giort emod hans May^{is} offentlige forbud och forordning, och derom var domb begierrendis.

Med fleere ord och tale som thennom derom emellom vaar.

Daa effter tiltalle, giensuar och thend sags leiligheed, saa och effterdj for^{ne} Mogens Graffue jcke beuiser sig at verre nogen boesiddendis borger vdj nogen kiøffsted i Danmark, och hand slig landkiøff haffuer giort vdj Olborg lehn, och hand selff haffuer bekient sig at haffue kiøfft greeß øxen herudj Olborg bye, saa och effterdj de øxen, for huilcke sagen er steffnet herudj rette, er beslagen och fra hannom anammet her veed Aalborg, och for^{ne} Mogens Graffue for samme sag her udj Aalborg med sit breff och segell haffuer giort for^{ne} Manderup Pasbierg sigelse[52] och forplicht om et antal grees øxen, som for^{uitt} staar, daa wiste jeg derom jcke andet at sige, end for^{ne} Mogens Graffue jo till Olborg byeting bør at suare till samme sag, som der och er jndsteffnet vdj rette. Diβligeste ochsaa effterdj borgemester och raad vdj Ringkiøbing dierris schriffuelse till for^{ne} Manderup Pasbierg liuder, at for^{ne} Mogens Graffue haffuer taget borgerschaff der vdj byen och haffuer hafft sit herberge och kost vdj Fredrich Busches huuβ, saa thidt hand haffuer werrit der i byen hoes thennom, och derfor er aff samme breffue at forstaa, at hand jcke haffuer werret boendis eller besiddendis borger der vdj Ringkiøbing, och de breffue, som hand selff haffuer vdj rette lagt, vtrøckeligen formeller, at hand haffuer hafft sit huus, kost och herberge vdj Fredrich Buschis huus, och kong: May^{is} schriffuelse, som er vdgangen till kiøpstederne, strengeligen forbiuder, at jngen schall bekomme borgerschaff vdj kiøpstederne, vden de dennom der straxs needsetter, sammeledis vdj recessen er alt landkiøff forbøden, saa och kong: May^{is} offne breff liuder, at de fremmede och vdlendsche, som haffuer nedersat thennom vdj kiøpstederne, de jcke maa bruge kiøffmandschaff med korn och anden wahre, vden de schal giørre strengelig foruaring, at det er dierris egen penninge, som de bruger, och jcke fremmede dieris penge, dog der som nogen giør deremod, daa schall hand haffue forbrut alle huis wahre, som hand wille vdføre, huoraff er at forstaa, at de fremmede och vdlendsche, som jcke er boendis eller besiddendis vdj riget, meget mindre maa bruge dierris kiøffmandschaff med greeβ øxen eller andet wahre, rigens jndbygger till schade, effter som och med konning Christians breffue er forbødit, at jngen vdlendsche maa bruge nogen handel eller vandel vdj marckeder paa lanzbyerne, och de, som det giørre, schulle ochsaa dermed haffue forbrut, huis de haffuer med at fahre; disligiste ochsaa effterdj kong: May^{is} offne breffue er vdgangen, liudendis at jngen aff hans May^{is} vndersatter herudj riget maa bruge noget landkiøff eller forprang pa lanzbyerne eller andre steder, och der som nogen befindis, ehuo de helst werre kunde, som giør der emod, daa schall de dermed haffue forbrut alle huis wahre och goeds, som de vdj saa maade haffuer med at fahre, till hans Maytt: och kronen, och der till med stande till rette som de, der forachteligen och moeduilligen haffuer giort emod

hans May^is^ offentlige forbud; och effterdj at for^ne^ Mogens Graffue er en fremmet och vdlendsche mand, och jcke hand beuiser sig at verre boendis eller besiddendis borger vdj nogen kiøffsted her i riget och alligeuel slig stoert landkiøff emod recessen och kong: May^is^ offne breffue brugt haffuer daa wiste jeg jcke andet derom at sige, end for^ne^ Mogens Graffue jo haffuer giort landkiøff emod recessen och kong: May^is^ offne breffue och dermed haffuer forbrut til kong: Maytt: alle de øxen, som for^ne^ Manderup Pasbierg paa kong: May^is^ vegne for sligt landkiøff haffuer ladet anamme fra hannom, och som hand sit breff och segel om vdgiffuett haffuer, som for^uitt^ staar, och dertill med bør effter hans May^is^ offne breffs liudelse at stande till rette som den, der moedtuilligen haffuer giort emod hans May^is^ offentlige forbud.[53]

Jn cuius rei testimonium.

(1) Kort Andersen var 1593-1622 byfoged i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).165. - (2) Hans Wandell nævnes 1613-14 som rådmand i Ålborg og 1614-32 som borgmester ssts., jf. P. C. Knudsen, op. cit.159, 162. - (3) Manderup Parsberg (d. 1625) til Sandbygård, Hagsholm, Kollerup m. v. Efter studier i Wittenberg (1565) og Rostock (1566) blev han lensmand på Hammershus 1576, på Silkeborg 1577, på Århusgård 1584, på Skanderborg 1589 og på Ålborghus 1597. 1593-96 var han, der 1578 var optaget i rigsrådet, medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1596 udnævntes han til kongens hofmester. - (4) Den tidl. hovedgård Hagsholm i Hovlbjerg s. og h. - (5) Han kaldes i andre kilder *Grefve* (f. eks. Kanc. Br.). - (6) Stude (øksne), der fodres på græs (Kalk. II.89b). - (7) *Landkøb* (også kaldet *landprang*) er handel på landet, især om varer, der kun måtte sælges i købstæderne (Kalk. II.740a bet.1). Allerede i sidste halvdel af 13. årh. begyndte en lovgivning, der i købstædernes interesse ville regulere handel og håndværk, og hvis endelige resultat blev en monopolisering af disse erhverv for byerne og inden for disse for borgerne, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.445. Om købstædernes eneret på handel og håndværk se Matzen, Offentlig Ret I.104ff., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.440ff. - (8) Reces 13. december 1558 § 33, jf. reces 6. december 1547 § 22. - (9) Kgl. åb. br. 21. juni 1575 (CCD I.628f.), 9. november 1587 (ib. II.485ff.), missive 17. august 1588 (ib.521ff.), kgl. åb. br. 20. august 1590 (ib.572ff.), 19. juni 1594 (ib.663ff.). - (10) Rettet fra *anditt*.

(11) egl. fortæret (Kalk. IV.516b bet.1), ɔ: levet af. - (12) skriftligt bevis, attest, vidnesbyrd (OdS III.330). Udtrykket *certificaz och forvaring* er brugt i § 1 i kgl. åb. br. 19. juni 1594 (CCD II.664). - (13) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (14) Den, der modvilligt handlede mod kongens bud, dømtes gerne i kongens nåde og unåde, ɔ: straffedes arbitrært, jf. Matzen, Offentlig Ret III.151f., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.321f. - (15) Missive 17. april 1585 om tilsyn med fremmede som bosætter sig i købstæderne (CCD II.389f.). - (16) Kongebrev 24. september 1554 til lensmændene i Danmark (Kanc. Br.). - (17) Kgl. åb. br. 20. august 1590 (CCD II.572ff.). - (18) Forlægget har *retten*. - (19) lade sig mærke (med) (Kalk. V.288b). - (20) Frederik Busch (Busk) (d. omkr. 1603) var 1587-1603 borgmester i Ringkøbing, jf. Carl Lindberg-Nielsen, Ringkjøbing Købstads Historie (1970).320. Han nævnes fra 1597 tillige som tolder i Ringkøbing (Kanc. Br.). Ved missive 17. januar 1598 (Kanc. Br.) befalede kongen, at lensmanden over Bøvling len, Preben Gyldenstierne, skulle tiltale borgmestrene i Ringkøbing, fordi de havde givet Mogens Grave (Grefve) borgerskab, men ved missive 3. marts s. å. (Kanc. Br.) bestemtes, at

tiltalen skulle frafaldes. Frederik Busch synes at have interesseret sig for handelen med staldøksne. Disse måtte da kun udføres af riget ved de lovlige og sædvanlige toldsteder, men da mange borgere i Ringkøbing havde anmodet om tilladelse til at udføre staldøksne til skibs, fik Frederik Busch kgl. missive 1. oktober 1597 (Kanc. Br.), at det tillodes borgerne at udføre staldøksne med skib indtil 1. maj 1598. Ved missive 23. februar 1599 til Frederik Busch blev fristen forlænget til 1. maj 1610 (Kanc. Br.).

(21) Christen Villadsen (d. omkr. 1602) var 1592-1601 eller 1602 borgmester i Ringkøbing, jf. Carl Lindberg-Nielsen, Ringkjøbing Købstads Historie (1970).320. - (22) Frederik IIs åbne brev 17. april 1585 (CCD II.389f.; Kanc. Br.). - (23) bosiddende, bosat; *besidde* kan bet. bo i, bebo, jf. Kalk. I.163b bet.2. - (24) Dommen ses ikke bevaret. - (25) Løgstør; var opr. et fiskerleje, men i begyndelsen af 16. årh. en handels- og ladeplads med eget toldsted (fra 1523). Handelen var til skade for Ålborg, og ved kgl. åb. br. 3. juli 1598 (CCD III.69f.) blev det forbudt indbyggerne i Løgstør at drive handel. Først ved lov nr. 63 af 7. april 1899 fik Løgstør (fra 1. januar 1900 at regne) købstadsrettigheder. - (26) Forlægget har ved fejlskrift *18*. - (27) Fdg. 19. juni 1594 §§ 1 og 2 (CCD II.664f.). - (28) Kongebrev 24. september 1554 til lensmændene i Danmark (Kanc. Br.). - (29) virke, drive forretning (Kalk. IV.730b bet.1); forb. *handle och wandle* alm. i datidens sprog. - (30) Forlægget har ved fejlskrift *28*.

(31) Kgl. åb. br. 20. august 1590 (CCD I.582ff.). - (32) *Forprang* er det forbudte opkøb af varer uden for torvet eller før torvetid (med det formål at forhøje priserne for køberne eller nedsætte dem for sælgerne) (OdS V.766 jf. Kalk. I.682a). DL 3-13-26 pålagde bønderne at føre deres varer til købstæderne og falholde dem på akseltorvene og forbød dem at sælge varerne til »Høkkere og Forprangere, som Landet omløber«. Forbudet mod forprang præciseredes senere, især ved fdg. 25. august 1741 om land- og forprang, og pl. 2. oktober 1741 forbød særlig for Kbh.s vedkommende købere at gå bønderne i møde uden for byportene og også at opkøbe på torvet før kl. 10 formiddag, for at stadens indbyggere kunne få lejlighed til forinden at gøre deres indkøb. Forbudet mod forprang indskrænkedes ved pl. 15. juli 1815, men blev først helt ophævet ved næringsloven 29. december 1857 § 100. - (33) beslaglagt (Kalk. I.174a bet.5). - (34) Påskedag indfaldt i 1598 den 16. april. - (35) *C* og *M* som potenstal ved romertal angiver hundrede(r) og tusinde(r), jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1943).42. - (36) Staldøksne er stude, der holdes på stald og fedes med salg for øje; især om de øksne, der efter fedning på gårde i Jylland solgtes sydpå (OdS XXI.912). - (37) Frederik Christensen nævnes 1579 som rådmand og fra 1580 til omkr. 1614 som borgmester i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, Aalborg Bys Historie I (1931).159, jf. 111, 162. - (38) Niels Iversen Ibsen nævnes 1592-1617 som borgmester i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, op.cit. 159. - (39) Peder Lauritzen nævnes 1584-1616 som rådmand i Ålborg, jf. P. C. Knudsen, op.cit. 162. - (40) Christen Sørensen nævnes 1583-1603 som rådmand i Ålborg, jf. P. C. Knudsen. op. cit. 162.

(41) Dom (Kalk. II.729a bet.2). - (42) (Begæring om) indskydelse for anden domstol (Kalk. III.828b bet.1). - (43) Her: vidnesbyrd, især om pågældendes vandel og opførsel (Kalk. III.828b bet.2; OdS XIX.1078 bet.2). - (44) Mester (ɔ: magister). - (45) Magister Mads Bertelsen (d. 1602). Han immatrikuleredes 1555 i Wittenberg, hvor han 1556 blev magister (KhS 4. rk. III.817), nævnes 1573 som sognepræst i Ringkøbing, ca. 1595 provst i Hind herreds provsti. Hans optræden under nærv. sag foranledigede, at der rejstes sag mod ham, se Ribe domkapitels dom 19. april 1598 (ndf. nr. 770), hvorved han dømtes fra sit kald. Ved kgl. missive 12. juli 1598 blev hans forseelse ham eftergivet, og han fik tilladelse til at forblive som sognepræst, men måtte fratræde som provst. - (46) Afgift til underhold (sold) af skytter, jf. Kalk. I.309a om *byskytterhold* og *byskytterpenge* og I.306a om *bøsseskytterhold*. - (47) takseret (Kalk. II.867a bet.5). - (48) opført sig (Kalk. II.155b bet.6). - (49) Skat i anledning af en prinsesses udstyr (Kalk. I.793b); *frøken* bet. i tiden før enevælden: fyrstedatter (også efter giftermål), prinsesse;

efter enevældens indførelse om adelens døtre og fra slutningen af 17. årh. og især begyndelsen af 18. årh. også om borgerdøtre, hvis fædre havde rang eller embede, jf. OdS VI.136 bet.1. Skatten kaldes også *prinsessestyr* (*styr:* skat, jf. mnt. *sture*, ty. *Steuer*) eller *brudeskat*. Ved to kgl. åb. br. 15. november 1588 og ved missive 3. december 1588 (CCD II.524ff.) blev udskrevet skat i anledning af Frederik IIs datter Elisabeths bryllup 1590 med hertug Julius af Braunschweig-Wolffenbüttel og prinsesse Annas bryllup 1589 med kong Jakob (James) VI af Skotland, senere kong Jakob (James) I af England. Skatten indbragte ialt 34.980 daler. - (50) Skat i anledning af Christian IVs kroning (29. august 1596), jf. missiver til købstæderne og til landet af 28. februar 1596 (CCD III.7). Skatten indbragte 17.590 daler (CCD III.728).

(51) henskyde sig (Kalk. I.696b bet.4). - (52) Løfte, tilsagn (Kalk. III.719a bet.3). - (53) Ved missive 6. marts 1598 (Kanc.Br.) til tolderne i Kolding og Ribe meddelte kongen, at han havde tilladt Mogens Grefve, hvis øksne var blevet beslaglagt af Manderup Parsberg på kronens vegne, at måtte udføre 21 af disse toldfrit.

766 Skåne landsting 11. februar 1598

En sagsøger, der udebliver, har tabt sagen, indtil han stævner påny, og skal give den fremmødte sagsøgte kost og tæring.[1]

Hs.: Uldall 257,4° nr. 171.

Ingen *overskrift*, men følgende regest i registeret: Domb emellom Sønne Michelsen och Jens Persen for hand hafver forhuerffuit 2 steffnninger offuer hannom.

Lawe Vrne[2] till Beltebierg,[3] lantzdommer vdj Schaane, och Henrich Schomager, lanztingschriffuer, giøre vitterligt for alle, at aar effter Christi fødsel 1598, løffuerdagen den 11. februarij, her vdj Lund till Schaaninge lanzting vaar schiket for os och goede mend fleere Sønne Michelsen i Vrup,[4] tingfoeget [5] vdj Biereherrit,[6] och gaff tilkiende, at Jens Pedersen, borger i Malmøe, haffuer forhuerffuit offuer hannom tuende steffninger. Den enne steffning formellendis, at hand haffuer deelt och tiltalt Suend Aagesen i Torekou,[7] for hand haffuer hugget i hans dørre der samme steds, och jcke maa fange hans domb derom beschreffuet. Den anden steffning jndehollendis, at hand haffuer forfult Suend Lauritzen vdj for^ne^ Torekou, for hand emod hans vilge haffuer boert taget hans steen, som stoed muret i hans kieller, och jcke hand derom maa bekomme domb. Effter huilcke steffningers jndhold bød sig for^ne^ Sønne Michelsen vdj rette med hannom at verre, disligeste Suend Laurizen, som hand och haffde steffnet, och wille lide, huis der om kunde til rette achtis och affsigis.

Och bleff der paa raabt effter for^ne^ Jens Pedersen. Daa møtte han jcke, ey heller hand haffde nogen for sig fremsent, som schulle gange for hannom vdj rette, effter huilcken leiligheed for^ne^ mend satte vdj rette, at effterdj for^ne^ Jens Pedersen

haffuer dennom denne lang wey forvmaget, och hand jcke wille møde och med dennom vdj rette were, om hand jcke er plichtig derfor at stande thennom till rette, och var domb begierendis.

Daa effterdj for^{ne} Jens Pedersen aff Malmøe haffuer for^{ne} mend hiid till Schaaninge lanzting steffnet, och hand jcke will møde och med hans steffninger vdj rette were, huorfore hand er plichtig at stande thennom till rette for kost och tering och at haffue tabt hans sag, jndtill hand steffner igien och will werre vdj rette.

(1) Ifl. reces 13. december 1558 § 5 skulle den, der indstævnede en anden for kongen eller andre tilbørlige dommere, og som uden lovligt forfald udeblev, have »tapt sagen, til den stefnis louglig egien, och gifve der til hans gienpart sin bevislige kost och tering egien«, jf. rettertingsdom 16. juni 1582 (IV nr. 496), Viborg landstings dom 16. juli 1603 (ndf. nr. 807), rettertingsdom 29. marts 1610 (ndf. nr. 864), men cf. to rettertingsdomme 19. juni 1582 (Secher, Rettertingsdomme I.115), der intet indeholder om kost og tæring. Sagsøgtes krav på kost og tæring i tilfælde af sagsøgerens udeblivelse blev først lovfæstet ved reces 1558. I ældre ret antoges det, at hvis sagsøgeren ikke mødte, »daa gaar alle hands ting och dellemaall tilbage y den sagh, och vill hand hannom [sagsøgte] yddermere til talle, daa skall hand hannem steffne och til talle paa ny« (RR § 14; se Da. Mag. 3. rk. I (1843).184). Det forekom dog også, at der i tilfælde af sagsøgerens udeblivelse blev givet dom efter indstævntes påstand, se Sjællands landstings dom 21. juni 1570 (III nr. 355), rettertingsdomme 25. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.40), 28. juli 1595 (ib.50) og 21. juni 1596 (ib.116). Reglen i reces 1558 gik over i fdg. 9. november 1634 § 2 CCD IV.620) og reces 27. februar 1643 2-6-11 nr. 3, 2. punktum (ib. IV.265) for så vidt angår indstævning til herredag, og i DL 1-4-32 for indstævning for »nogen Over-Dommere«, dog ikke højesteret, se DL 1-4-33, hvorefter appellanten, hvis han ikke mødte for højesteret, skulle have tabt sagen, give modparten kost og tæring og ikke senere kunne indbringe sagen for højesteret, jf. J. H. Deuntzer, Om Appel i civile Sager^{2} (1890).135 og nu rpl. § 400. Bestemmelsen i DL 1-4-32 anvendtes analogisk på de tilfælde, hvor sagsøgeren udeblev allerede for underdommeren, jf. Nellemann.188. Ved forfølgning med rigens rets dele gjaldt, at sagsøgeren, hvis han ikke mødte første tægtedag, havde tabt sagen og ikke senere kunne indbringe den for rettertinget, se rettertingsdomme 22. juli 1579 (GdD III.321f.) og 12. januar 1282 (ib. IV.1f.) samt Danmarks rigens ret og dele 10. december 1621 §§ 26 og 39.

(2) Lave Urne (d. 1623) til Bæltebjerg (Bälteberga), søn af domprovst i Lund, rektor for Kbh. universitet, 1549-55 landsdommer i Skåne, rigsråd, magister Claus Urne (d. 1561) og dennes 1. hustru Margrete Trolle (d. 1551), 1589-1617 landsdommer i Skåne, 1590-1613 forlenet med Elleholm i Blekinge, 1613-17 med provstiet i Lund. - (3) Hovedgården Bæltebjerg (Bälteberga) i Ottarp s., Luggude härad, Malmöhus län. - (4) Landsbyen Ugerup i Köpinge s., Bjäre härad, Kristianstad län. - (5) Herredsfoged (jf. W. Christensen, Statsforvaltning.255ff.; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.362). Jf. IV s. 452 lin. 5: *tingfougit wdj Tuneherrett.* - (6) Bjäre härad, Kristianstad län. - (7) Landsbyen Torekov i Torekov s., Bjäre härad, Kristianstad län.

767 Sømme herredsting 20. februar 1598

Fæstebønder er pligtige at yde herskabet én nats gæsteri med 2 heste og karle for hvert pund skyld.

Hs.: GkS 1134,2° nr. 234.
Overskrift: Herrittz tings dom att thiennere erre theris herskaf gesteri plichtige.

Anders Lavritzsønn y Roskilde, herrittzfogett wdi Sømmeherridt, och Peder Aageßenn ibidem, tingscrifver, wy giøre alle witterligtt, att aar efter Gudz byrd 1598, mandagen den 20. februarij, paa for^ne^ thing for oß och dannemend fleere waar skickett erliig oc welacht Niels Hendrickßen[1] y Helsingøer hans fuldmechtige Lavritz Nielßenn y Roskillde paa den ene och hafde hid wdi rette kaldett Jens Thune y Glim,[2] Niels Jude och Jens Nielßen ibidem paa den anden side och dennum tiltalledt for en thønde hafre, som hand meente, att de burde att gifve paa hvertt pund skylld for den gesteri,[3] de burde aarligen att holde. Och hafver fremlagtt en saliig och høyloflig konning Christians dom,[4] wdgifvitt paa Abramstrup,[5] liudendis ord fra ord som efterfølger:

Wij, Christian, mett Gudtz naade Danmarckis, Norgis, Wenndis och Gottis konningh, hertug wdi Sleswiig, Holsten, Stormarn, Dytmersken, grefve wdi Oldenborg och Delmenhorst, giøre alle witterligtt, att aar efter Gudtz byrd Mdxlvi, søndagen nest efter Sancti Egidij dag,[6] paa waar gaard Ambramstrup, nerverrendis oß elskelige Johan Friis[7] thill Heßellager,[8] wor canceller, her Eske Bilde[9] thil Svanholm,[10] her Moghns Gyldenstiern,[11] embitzmand paa wort slott Draxholm,[12] rider, waar mand och raad, waar skickett nogen Sancti Lavrentij capittels[13] thiennere y Roskilde y Skuldeløf[14] och Sæby[15] boendis, paa then ene och beklagitt dennum, att oß elskelig Andriis Barby,[16] provist y Roskilde, hafde lagtt dennum ydermeere och støre besvering paa mett ect och arbeyde och gesterii, end de plictig vore. Thi ther thill svarede oß elskelig her Jep Heye[17] cantor wdi for^ne^ Roskilde, paa for^ne^ Andris Barbyes vegne, att samme hans thiennere saa well som flære canicker och capittels thiennere sider thidt ofverhørige baade mett echt och arbeyde, besynderlig mett gesterii, och ey will giøre dennum den rettighed, som andre wore och kronens och stichtens thiennere thill wor lænn her y Sielland pleye och plictige erre att gifve. Och ydermeere berette, att y høyborne førstis, konning Hanßis, wor kierre fader broders thid, skall werre gangen en dom[18] der paa, att alle closters och capittels thiennere skulle werre plictige att holde aarlige theris herskaf enn natz gesteri mett tho heste paa hvert pund skylld och giøre slig echt[19] oc arbeyde som andre thiennere her y landett plictige erre. Mett flerre ord,

som dennum der om imellum løb. Tha blef der paa saa afsagtt for rette, att alle capittels thiennere skulle af hvert pund skylld aarlige werre thill for plictige att holde deris herskaf en nats gesteri met tho heste och karle, som forscrefvitt staar, eller at hafve dett wdi theris hersckafs minde, och icke besvergis[20] mett ydermeere gesteri; och disligeste mett egtt, arbeyde och andett werre deris hosbonde lydachtige, ligervis som andre kronens oc stictens thienere deris herskaf mett rette pligtige erre. Gifvit aar, dag och sted som for^vil^ staar. Under wortt signett. Som samme kongelige Matt: dom indeholder &c.

Saa waar her y rette møtt for^ne^ Jens Thune, Niels Jude och Jens Nielβen och berette, att the hafde wdgifvitt och ytt deris hosbonde saa megett hafre, som de mente hannum mett rette att were plichtige, och saa megett, som de mente att skulde findis vdj jordebogen, oc den skulde dennum tilholde.

Hvor thill for^ne^ Lavritz Nielβen svaridt ney, att hver af dennum icke hafde gifvit och ytt Niells Hendrickβøn vden en thønde hafre om aarett, sidenn hand blef deris hosbonde, dog en partt der vdaf endnu stander thilbage, hvorfor hand sette vdi alle rette, om de icke wor forpligtig att gifve for^ne^ deris hosbonde en thønde hafre paa hvert pund skylld aarligen eller att hafve dett y hans minde.

Mett mange flere ord dennum der om imellum waar, omm hvilcken sag de gaf dennum y rette paa begge sider och waare dom begierendis.

Tha efter tiltale, giensvaar och den sags leylighed, som for berørt er, kand wy icke andett kiende, end for^ne^ mend io erre pligtige att holde deris hosbonde, for^ne^ Niels Hendrichβen, och hans efterkommere aarlige en nattz giesteri mett tho heste och karle aff hvertt pund skyld[21] eller att hafve dett wdi theris herskafs minde, som andre capittels thiennere giør.

Att saa y thend sagh afsagtt er, dett bestaaer wy met woris forseyling her neden vnderthrygtt.

Actum anno, die et loco vt supra.

(1) Niels Henriksen Rosenvinge (d. 1603), søn af borgmester og tolder i Helsingør Henrik Mogensen Rosenvinge (d. 1583). Han fik 1567 ekspektancebrev på et kannikedømme, var 1580 kannik i Roskilde, kancellisekretær, 1583-1601 toldskriver i Helsingør. Om ham se Sjællands landstings dom 3. maj 1592 (V nr. 680) og Kanc. Br. 26. februar 1593. - (2) Landsbyen Glim i Glim s., Sømme h. - (3) *Gæsteri* er de ophold, som en overordnet gjorde hos sine underordnede, og hvorunder disse havde pligt til at underholde ham og hans følge med heste og hunde (OdS VII.477 bet. 2; Osterssøn Veylle.332f.; Arent Berntsen II.97ff.; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.470f.; W. Christensen, Statsforvaltning.483ff.). Gæsteri var i slutningen af det 16. årh. de fleste steder afløst af en pengeafgift. - (4) Rettertingsdom 5. september 1546 (I nr. 122). Jf. rettertingsdom oktober 1590 (GdD II. 115; KRD I.322), Horns herredstings dom 19. december 1566 (II nr. 267) og Sjællands landstings dom 21. april 1585 (IV nr. 526). - (5) Abrahamstrup

(nuv. Jægerspris) i Dråby s., Horns h. - (6) Egidius' dag: 1. september. - (7) Rigsråd, kongens kansler, magister Johan Friis (d. 1570) til Hesselager. - (8) Hovedgården Hesselager i Hesselager s., Gudme h. - (9) Rigsråd Eske Bille (d. 1552), fra 1547 rigens hofmester. - (10) Hovedgården Svanholm i Krogstrup s., Horns h.

(11) Rigsråd Mogens Gyldenstierne (d. 1569) til Iversnæs (nuv. Wedellsborg), statholder i Norge. - (12) Dragsholm slot i Fårevejle s., Ods h., 1536-1664 et kgl. len. - (13) St. Laurentii kapel: se V.754.27. - (14) Se 758.2. - (15) Sæby s., Horns h. Ejendomme i disse 2 sogne var 1402 henlagt til St. Laurentii kapel, jf. J. O. Arhnung, Roskilde Domkapitels Historie I (1937).251.- (16) Kgl. råd Anders von Barby (d. 1559) til Selsø, 1543 leder af tyske kancelli, blev forlenet med domprovstiet i Roskilde og kort efter tillige med domprovstiet i Viborg og St. Klara kloster i Roskilde. 1555 biskop i Lübeck. - (17) Jep Heye (d. 1550), fik 1538 et kanonikat i Roskilde, blev 1540 forlenet med kantoriet ssts., jf. H. F. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klostre i Middelalderen (1859-63).151ff., sa. i Bricka VII (1893).442. - (18) Denne dom kendes ikke. - (19) *Ægt* er pligtkørsler, der påhvilede fæstebønderne over for herskabet. Ordet er afledt af *age* (køre) og bet. egl. kørsel.- (20) besvære (Kalk. V. 91a).

(21) ɔ: for hvert pund korn, der blev ydet i landgilde. 1 pund korn var i almindelighed 3 el. 4 tdr., forskelligt efter kornsort, tid og sted. Jf. Fussing.101, hvorefter det 1556 om kronens gårde på Lolland bestemtes. at hver bonde skulle holde 2 heste for hvert pund skyld, han gav af sin gård.

768 Viborg landsting 11. marts 1598

En præst fandtes ikke skyldig i falsk, fordi han i en stævning havde slettet et urigtigt navn og indføjet det rigtige, da han ved rettelsen ikke havde forfulgt nogen mands ære, lempe, gods eller penge.

Hs.: RA Hss. V B 18 nr. 245.

Ingen *overskrift*, men følgende regest i registeret: En dom att domeren icke haffuer vist att døme en till falsknere, for hand corrigeritt en mandtz naffn y en steffning.

Mauritz Stygge[1] thil Holbeckgaardt,[2] Mogenns Jull[3] thill Pallißbierg,[4] lanndzdomere y Nøriuttlannd, och Gunnde Schriffuer,[5] lanndzthinnghører ibidem, giør vitherligtt, att aar epther Gudz byrd Mdxcviij, thenn xj dag martij, paa Viburg lanndzthinng war skickett erlig och wellbyurdige mannd Chaßper Marckdanner[6] thill Siøgaardt,[7] høffuidzmand paa Kollinghuß, hans viße[8] buodt Jenns Berthelßenn, ridefougett[9] ther samstedz, medt enn opßettelße her aff lanndzthinngett jdag xiiij dagge vdgangen, lvudendis hannom tha att haffue ladett hid vdj rette steffne her Jørgen Nielßenn[10] y Høyenn[11] prestgaard for en steffning, hannd haffuer borett vdj rette paa Riber chapittels huß thenn 25. januarij anno 98 vdj erlig och welbyurdige manndt Albritt Friißis,[12] chapittels herrer och anndre gott folckis offueruerelße, och the saa vell som for[ne] Chasper Marckdanner jcke kunnde

kiennde same steffning saa rigtige att uerre, som thett segh bourde, medenn falsk och vrigtige att skulle verre, som nogzom skulle siønne for segh selff, naar same steffning fremkom, fordj att Christenn Jennßenns naffnn y Heißelballe[13] skall finndis att uerre vdskrabett och foruandlett,[14] och Jenns Chrestennßenns naffnn jgienn att uere jnndßatt y same steffning, som nogzom kannd beuißis med en landzthings thinngsdom, som er forhuerffuett epther same steffning, och steffningenn skall verre schreffuett medt Hanns Sørrenßenns haand vidt Elthanng[15] kiercke, och naffnet, som er fouandlet, ochßaa, huor for^ne^ her Jørgenn vill foruennde[16] och forßpilde for^ne^ Chasper Marckdanner sinn rettferdige lougmaall[17] och thilthale, som hannd hagde thill hanom paa kong: Mays: vegnne, och same steffninngh strax att uerre forzeglett vdj enn [plads åben i forlægget] och offueranntuordet ridefougdenn thill Kollinghuß at uerre vdj rette, naar thenn louglige bleff steffnett vdj rette.

Tha for nogenn leylighied seg thenn thiid herudindenn begaff bleff same sag opßatt thill jdag. Och nu fremlagde for^ne^ Jenns Berthelßenn same steffning, som her vdj Viburg skall verre thagett och dathierett thenn 27. augustij 1597, vdj huilcken eblantt anndett med før, att her Jørgenn hagde thilthale først thill Chrestenn Jennßenn y Heyßelballe, for hannd hagde ladett hannom fordielle for firre aff kronnens agre. Disligeste och hagde thilthale thill Jenns Chrestennßenn, for hand och hagde ladett hannom fordielle for enn aalkiste,[18] som same steffning vdj seg sielff bemeller. Och finndis thett ord Jenns Chrestenßenn att uere chorigerett, saa att thett siønnis, att ther thilfornne skulle haffue standett Chresten Jennßenn.

Ther nest fremlagde ett breff her aff lanndzthingett thenn 8. dag octobris sist forledenn vdgiiffuen, som bemeller, att ther thenn dag, for^ne^ her Jørgenn hagde hid steffnett for^ne^ Chaßper Marckdanner hans fougett, Chrestenn Jennßenn y Heißelballe, for nogenn dielle, hand hagde ladett hannom offuerkome &c. Och mientte, thet[19] for^ne^ her Jørgenn falskeligen med same steffning skulle haffue hanndelett.

Saa møtte for^ne^ her Jørgenn och berette, att ther hannd førsteganng lod schriffue same steffning, tha viste hannd icke andett, ennd Chresten Jenßen hagde ladett hannom fordielle for samme aalkiste. Och ther hannd fornam, at thett war Jenns Chrestennßenn, saa chorigerett hanndt thett naffnn y steffningenn, som nu staar Jens Chrestennßenn, och icke thett naffn skulle verre nogenn thieris erre eller lempe anrørende, saa hannd therfore medt thenn icke nogenn thieris ærre eller lempe hagde eptherthragtidt. Och mienntte fordj att hannd therudinndenn jcke skulle haffue giortt nogenn forfalskningh, och berøbett seg paa dome,[20] som thilforne vdj slig sager skulle verre vdgangenn.

Och bleff fremlagtt enn bog, vdj huilckenn findis en dom[21] jnndschreffuett, som erligh och velbyurdige mennd, salige Axell Jull,[22] Pallj Jull,[23] lanndzdomere, Annders Chrestennβenn[24] thill Quelstrup,[25] Erick Kaas[26] thill Linndbierggaardt,[27] Jørgenn Skram[28] thill Thielle[29] och Hanns Skiell[30] thill Nyegaard[31] skall haffue vdgiiffuett aar 1562, leffuerdagenn post Elisabetæ virginis dag,[32] som saa beβluttis, att eptherthj ther fanditz jcke anndett vdj enn dom att werre giortt eller schreffuett ennd Berthell, som same dom paalyuder, hanns faders naffn vforβeende att schriffue at hiede Jørgennβen och dog at hiede Hannβenn, och forschreffne først Berthell haffuer thett vdj saa maade same hans faders naffnn, som thett er, omschreffuett, och for^{ne} Hanns Koldt haffuer jcke ther medt søgtt nogenn manndz hieder eller ære att nederlege eller nogenn thieris skade eller fordiell att foruinde, tha kunde the icke anndett kiennde ther om, end for^{ne} Hanns Koldt hagde giortt thett aff sin enfoldighiedt och vforstannd, och the epother slig leylighied jcke kunnde sigge hannom therfore nogenn falskner at uerre eller fra sinn manndheld, hieder och ærre att kunnde døme, som then vdskrifft aff same dom vdj seg sielff bemeller.

Och therhuos bleff fremlagtt dielβbreffuett paa her Jørgenn for same fiskning, tha lyuder thett: Jenns Chrestennβenn skulle haffue ladett her Jørgenn fordielle.

Och satte for^{ne} her Jørgen vdj alle rette, om hannd icke bourde for same thilthale quitt att uere.

Medt flierre ordt.

Tha epther thilthale &c., saa och eptherthj for^{ne} her Jørgenn giffuer thilkiende, att første gang hannd lod schriffue same steffning, wiste hannd icke anndett, ennd Chrestenn Jenβenn lod hannom fordielle, och ther hand siden hagde fornomett, thett Jenns Chrestenβen hagde ladett hannom fordielle, tha chorigerett hand och rettid hannd same naffn, och icke beuiiβis, thett hannd med same steffning skulle haffue epther thragtidt nogenn manndz ærre, lempe,[33] guodz eller penninng, tha epther saadanne leylighiedt och dom vdj slig sager thilfornne er vdganngett viste vy icke att thildøme for^{ne} her Jørgenn therfore nogenn falskener att uerre.

Jn cuius rej testemonium sigilla nostra pressentibus inferius impreβa.

(1) Mouritz Stygge (d. 1604) til Holbækgård. Han var 1572-80 sekretær i kancelliet, 1577 kannik i Århus, sad 1578-79 retterting i Norge og var 1582-98 landsdommer i Nørrejylland. - (2) Hovedgården Holbækgård i Holbæk s., Rougsø h. - (3) Mogens Juel (d. 1605) til Pallesbjerg og Søbygård, søn af nedenn. landsdommer i Nørrejylland Palle Juel (d. 1585). 1597 landsdommer i Nørrejylland, 1597-1605 forlenet med Asmild kloster, 1599-1605 med Viborg St. Hans kloster, jf. Erslev, Lensmænd II.66, 71. - (4) Hovedgården Pallesbjerg i Staby s., Ulfborg h. - (5)

Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver) (d. 1619), 1559-1617 landstingshører og skriver ved Viborg landsting, 1571-1619 tillige borgmester i Viborg. Om ham se A. Heise i Jyske Saml. 1. rk. VI (1876-77).322ff., F. Hvass, Samling af Meddelelser om Personer og Familier af navnet Hvas V (1890).180, noten. - (6) Caspar Markdanner (d. 1618) til Rønningesøgård, Vejlevgård, efter overleveringen en søn af Christian III og en skomagerdatter fra Kolding, 1571 adlet af kejser Maximilian II, 1575-85 køgemester, 1586-1617 lensmand på Koldinghus, 1617-18 forlenet med Brunby og Nummedal i Norge. Han lod 1586 den store Jellingsten opgrave. - (7) Hovedgården Rønningesøgård (tidl. kaldt Søgård) i Rønninge s., Åsum h., som Caspar Markdanner 1577 havde erhvervet af kongen, og hvor han opførte en ny hovedbygning. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (9) Om *ridefoged* se 761.57. - (10) Jørgen Nielsen (d. 1603, jf. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613 ved Bue Kaae I (1976).140) var 1584 kapellan hos sin fader, sognepræst for Højen og Jerlev menigheder Niels Jensen Alroth (Wiberg I.738: Røed), jf. KhS 3. rk. II.211, hvem han efterfulgte som sognepræst. Ifl. Wiberg I.738, der bygger på præsteindberetninger 1766 til biskop J. C. Bloch i Ribe, blev han suspenderet 1595 og afsat 1598, og han karakteriseres som »egensindig og urimelig, en Procesmager, som ikke vilde adlyde Nogen«.

(11) Højen s., Jerlev h. - (12) Rigsråd Albert Friis (d. 1601) til Haraldskær m. m., 1581-88 lensmand på Sebber kloster, 1580-94 poå Riberhus. 1596-97 på Århusgård, 1597-1601 atter på Riberhus. Han sendtes 1594 med Christoffer Valkendorf til Gotland for at holde retterting dér og undersøge forholdene, jf. fdg. 21. november 1594 (CCD II.672ff.). - (13) Vel landsbyen Hesselballe i Øster Starup s., Brusk h. - (14) forandret (Kalk. I.737a bet.1). - (15) Landsbyen Eltang i Eltang s., Brusk h. - (16) fratage, berøve (Kalk. I.741a bet.2). - (17) søgsmål, rettergang (Kalk. II.728b bet.1). - (18) En ålekiste er et kasseformet redskab til ålefangst i åløb (OdS I.80). - (19) at (Kalk. I.358a bet.1). - (20) Se foruden den ndf. nævnte dom også Viborg landstings dom 25. september 1585 (IV nr. 538). Landskabslovene indeholdt ingen straffebestemmelse for dokumentforbrydelser, jf. Matzen, Offentlig Ret III.145. DL 6-18-6, der fastsatte straffen til fortabelse af hånd, ære og boslod, bygger på retspraksis, jf. rettertingsdom 13. april 1545 (I nr. 109) og J. Hartvig Jacobsen, Dokumentforbrydelsen (1927).18. Til forbrydelsen krævedes efter retspraksis subjektivt forsæt, og forsættet måtte være rettet på at skade andre, jf. f. eks. rettertingsdom 10. juli 1553 (I nr. 191).

(21) Viborg landstings dom 21. november 1562, se II nr. 301. - (22) Magister Axel Juul (d. 1577) til Villestrup, 1551-77 landsdommer i Nørrejylland. - (23) Palle Juel (d. 1585) til Pallesbjerg m. v., 1558-82 landsdommer i Nørrejylland. - (24) Anders Christensen Sandberg (d. 1567) til Kvelstrup. - (25) Hovedgården Kvelstrup i Tved s., Mols h. - (26) Erik Kaas (d. 1578) til Lindbjerggård. - (27) Hovedgården Lindbjerggård i Ølgod s., Øster Horne h. - (28) Jørgen Skram (d. 1572) til Tjele. 1578 rigsråd, 1582-88 landsdommer i Nørrejylland. - (29) Hovedgården Tjele i Tjele s., Sønderlyng h. - (30) Hans Skeel (d. 1565). - (31) Hovedgården Nygård i Øster Starup s., Brusk h. - (32) Elisabeths dag: 19. november. - (33) ære, gode rygte (Kalk. II.780b bet.4).

769 Viborg landsting 11. marts 1598

En fader og hans søn, der var blevet fordelt på grundlag af et gældsbrev, påstod, at udlægshaveren falskelig og svigagtig var kommet til gældsbrevet, og at gældsbrevet var falsk. Da faderen måtte indrømme, at han havde forseglet brevet, fandtes fordelingen lovlig.

Hs.: RA Hss. V B 18 nr. 244.

Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret: En dom att en er dømptt y diele, for hand for thingsdom vitte ett breff for falsk.

Mauritz Stygge[1] thil Holbeckgaard,[2] Mogens Jull[3] thill Palliβbiere,[4] lanndzdomere vdj Nøriuttlannd, och Gunnde Schriffuer,[5] landzthinghører ibidem, giør vitherligtt, att aar epther Gudz byrdt Mdxcviij, then xj dag martij, paa Viburg lanndzthinng war skickett Chrestenn Joβepβenn y Suenstrup[6] paa thenn enne och hagde hid vdj rette steffnett Chrestenn Jennβenn y Eystrup[7] paa thenn anndenn side, for hannd haffuer vitt[8] och sigtidt ett gieldzbreff, hanns fader och hanndt haffuer giifuett hannom paa nogen gieldt, endog thieris zegle finndis for same breff, och icke Chrestenn Jennβenn haffuer seg lauguergett[9] same breff emod hanns vilgie och vidskab att uere forzeglett, mienntte fordj hannd bourde for same sigtning quitt att uerre.

Ther emod hagde for^ne^ Chrestenn Jennβenn hid steffnett for^ne^ Chresten Joβepβenn, for hannd haffuer ladett hannom fordielle for same breff, enndog hannd hannem thett icke skulle haffue giiffuett eller forzeglett, mientte fordj hannd war vlouglige fordieltt.

Therthill suarett for^ne^ Chrestenn Joβepβenn och fremlagde ett breff, som finndis med thou zegell att uerre forzeglett, lyudenndis som her eptherfølger: Wy eptherschreffne, Jenns Lauridzenn y Eystrup och Chrestenn Jenβenn ibidem, kienndis och giør vitherligtt for alle vdj thette vortt opnæ breff, att vy aff rett vitherlig gieldt pligtige er Chrestenn Chrestennβenn[10] xxiij skipper byug och ij les hiøe, huilcke for^ne^ kuornn och hiøe vy bepligter oβ eller woris arffuinger att giffue och bethale for^ne^ Chresten Chrestennβenn eller hans arffuinger ad Sancte Michels dag[11] nu førstkommenndis vdenn thøe[12] oc thrette vdj alle maade. Och therβom thett icke thill thenn dag bliiffuer bethalett, tha bepligter vy oβ eller voris arffuinger att stande dielle[13] vdenn ald aduarβell eller skodsmaal[14] huilckenn thiid ther epther, som for^ne^ Chresten Chrestenβen paa[kreffuer?].[15] Att thett saa y sandhied holdis skall, kiendis vy med voris jnndzegell her vnnder. Dathum Suenstrup, thenn 9. martij aar 1597.

Thernest fremlagde ett thingsvinnde aff Aarβheridzthinng sist forganngenn aar, thenn 4. octobris vdgangenn, liudendis for^ne^ Chrestenn Joβepβenn ther thenn dagh for dom att haffue hagt thilthale thill Jenns Lauridzen y Eystrup och hans søn, Chresten Jenβenn, och sagett[16] thennom epther ett breffs lyudelβe nogett byug. Tha frem kom for^ne^ Chrestenn Jennβenn y Eystrup ther thenn dag for dom och sagde, att for^ne^ Chrestenn Joβepβenn var falskeligenn och suigeligen

komett thill same breff, och sagde thett att uere ett løgenn breff och vitte[17] thett falsk.

Thernest ett anndet winnde aff for^{ne} heridzthinng same aar thenn 25. octobris vdgangen, bemellendis for^{ne} Jenns Lauridzenn och Chrestenn Jennβenn y Eystrup bepligte thenom att stande for thenne same thilthale thenn dag otte dage som thenn dag, som Chrestenn Joβepβen hagde thill thennom for thett breff, som Chresten Jenβen haffuer viitt falsk.

Jthem ett andett vinnde aff for^{ne} heridzthinng same aar, then 22. nouemb: vdgangett, lyudendis Chrestenn Joβepβen icke att haffue ladett fordielle Chresten Jennβenn y Eystrup for faldt,[18] som hand thilfornne var fordieltt for hoffuidgieldt, och gaff hannom sag for et breff, hannd ther jndenn thingj haffuer viitt falsk, eptherβom thingsvinde ther om formeller, som the vinder och breff wider bemeller.

Och saatte vdj rette, om for^{ne} Chresten Jennβenn jcke findis att uere louglig fordiellt.

Saa var her jdag thilstede for^{ne} Jenns Lauridzen och bekiennde, att hand thrøcte zeglett for same breff.

Medt flierre ord &c.

Tha epther thilthale &c., saa och eptherthj for^{ne} Chrestenn Jennβenns fader bekiender, thet[19] hand thrøgtte zeglett for same breff, och for^{ne} Chrestenn Jennβenn dog haffuer sigtid for^{ne} Chrestenn Joβepβenn for thett, tha funde wy epther saadanne leylighiedt for^{ne} Chresten Joβepβen for same sigtning quitt att uere och icke viide oβ for^{ne} Chrestenn Jennβenn aff same dielle att quitt døme, førennd hannd retter for seg, som thet seg bør.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius impressa.

(1) Se 768.1. - (2) Se 768.2. - (3) Se 768.3. - (4) Se 768.4. - (5) Se 768.5. - (6) Landsbyen Svenstrupgårde (tidl. Suendstrup) i Hyltebjerg s., Års h. - (7) Landsbyen Ejstrup i Flejsborg s., Års h. - (8) beskyldt (for) (Kalk. IV.811a bet.2). - (9) forsvaret med ed (Kalk. II.730a). - (10) Der foreligger næppe fejlskrift, da dette navn nævnes to gange i det følgende citat af gældsbrevet. Sagsøgeren, Chresten Josefsen, er vel enten den, til hvem gældsbrevet er blevet transporteret, eller måske Chresten Chrestensens arving (fader?). Efter dommens formulering synes der ikke at foreligge en tvist mellem den oprindelige kreditor og de to debitorer; over for den oprindelige kreditor havde debitorerne vel heller ikke turdet fremsætte påstanden om, at gældsbrevet var falsk.

(11) Mikkelsdag: 29. september. - (12) Ophold, tidsspilde (Kalk. IV.519b); vendingen *vdenn thøe oc thrette* var alm. i datidens sprog, jf. f. eks. GdD IV.342 (1592). Jf. *tøve*. - (13) være genstand for retsforfølgning. - (14) Udsættelse (Kalk. III.828a) - (15) Forlægget har kun *paa*. - (16) sagsøgt (Kalk. III.661b bet.1). - (17) Se ovf. note 8. - (18) Bøde (Kalk. I.495a bet.5). - (19) at (Kalk. I.358a bet.1).

770 Ribe domkapitel 19. april 1598

En sognepræst, som i en verdslig sag havde afgivet et vidnesbyrd, der var hans embede uvedkommende, og som ikke var kaldet af sin øvrighed, fandtes at have handlet imod ordinansen og blev dømt fra sit kald.[1]

Hs.: NkS 836c,2° nr. 20 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: En biscop oc capitel dom at en prest er fraadømpt ßit kald, for hannd haffuer befattidt ßig med werdßlige sager.

Peder Hegelund,[2] superintendent wdj Riber stigt, saa oc wi Christian Lunge[3] til Braming,[4] contor,[5] Annders Søffrensenn Veddell,[6] Hanns Lauritzenn,[7] D:,[8] Mads Andersenn Pors[9] och Niels Søffrenßenn Glud,[10] cannicher wdj Ribber domkirche, tilbeden aff erlig oc welbiurdig mannd Preben Gyldenstiernn[11] till Woßborrig,[12] høffuidsmand paa Bøuling,[13] oc aff superintendenten at were wdj dom med hannum wdj denne sag, giører witterligt, at aar epther Guds biurd 1598, denn 19. aprilis, war schicket for oß paa capitels huß wdj Ribe forstandig mannd Jeß Jffuersønn wdj Hown,[14] for^{ne} welbiurdige Preben Gyllennstiernis fuldmechtige, paa den ehne, som fremlagde enn opsettelse, wdgiffuen her sammesteds den 22. martj nest forganngenn om denn tiltalle, hand haffde till hederlig oc høilerd mennd m:[15] Mads Bertelsenn,[16] sogneprest wdj Ringkøbing och prouist wdj Hingherrit, paa den andenn ßide paa kong: M: wegne for itt schodsmaal oc windißbiurd, som hannd haffuer werrit wdj att giffue enn persoenn wid naffnn Mogens Growe[17] paa Ringkiøbings byeting den 28. octob: sidst forledenn, der paa at kiendis effter kong: M: aluorlige schriffuelse.[18] Oc fremlagde hannd itt forseglidt copie af samme schudsmaall, dißligeste oc aff kong: May: breff till welbiurdige Prebenn Gyllennstiern, lydendis wdj denne meningh, at hanns M: waar kommen wdj forfahrinng, at borgemester[19] wdj Ringkiøbingh haffuer giffuidt Mogenns Growe borgerschab, som huß oc gaard heller wdj anden billig maade haffuer werrit wid denn leilighed, at hannd ßiig borgerschab burde at nyde, oc der till med giffuit hannum adschellige breffue, schodsmaall oc windißbiurd, huor med hannd hanns wloulige handell oc kiøbmandschab, borgernne wdj kiøbstederne der omkring liggendis till stoer schade och affbrech, schulle med forßuare oc defendere; dißligeste oc at sognepræsten der sammesteds schall oc haffue giffuit hannum hanns schodsmaall oc windißbiurd wdj werdßlige hanndell, som hanns prestelig embede aldielis intet wedkommer, oc der forre aluorligen befaller for^{ne} Preben Gyllenstierne at tiltalle oc forfølge for^{ne} borgemester[20] saa well som och sognneprestenn, saa wit hannd med loug och ret giøre kunde. Oc satte derforre Jens Jffuersen wdj alle rette, at epterdie for^{ne} mester Mads Bertelsenn findis at haffue giffuit hans

schodsmaal oc windißbiurd wdj werdslige handell, som hannd well kunde haffde i fordragh,[21] oc som hanns prestelig embid aldielis intet wedkom, oc werrit denn første mannd, som haffuer wdj denn stocheneffnn[22] till Ringkiøbings byeting, om hand iche dermed haffuer giort imoed ordinantzen[23] oc hanns kald der offuer at haffue forbrut.

Da møtte Christen Nielsenn, borger i Ribe, paa for^ne^ mester Mads Bertelsenns wegnne oc berette, at hannd for ßinn alderdom och schrøbelighed [ey][24] kunde møede, ey heller wille wdj nogre maade wnderstaa ßeg at gaa i rette imoed kong: M:, ßinn allernaadigste herre, oc som hand persoenlig giort haffuer her tilforne, hand nu wdj lige maade giorde ßin høgiste wndschyldning, at huis som scheed waar, waar scheed aff hanns alderdomb och enfoldighed, iche aff ret forsedt heller foracht wdj nogre maade: begierede derfor mildeligen at motte ordielis[25] om denne hanns første forseelse.

Med flere ord paa begge ßider.

Da epter tiltalle oc gienßuar oc denne [sags?][26] leilighed wiste wi icke anndit at ßige der paa, end at i det for^ne^ m: Mads Bertelsenn haffuer giffuidt windißbiurd och schodsmaall wdj fremmind och werdslige sager oc handell oc paa de steder, som hanns prestelig embede aldielis intet wedkom, oc iche heller waar presternne angiellendis, ey heller hannd findis at werre louligenn der till kaldit for nogenn ßinn tilbørlig øffrighed at winde nogit, oc haffuer dog wundit oc forseiglidt med som en borger wdj borgerlige sager, da for^ne^ m: Mads Bertelsen at haffue der med giort imoed ordinantzenn oc bør derforre at afstaa fraa ßit kald.[27]

Jn cuius [rei] testimonium [sigilla nostra præsentibus inferius impressa].[28]

(1) Om sagens forhistorie se Ålborg bytings dom 9. august 1598 (ovf. nr. 765). - (2) Peder Hegelund (d. 1614), 1595-1614 biskop i Ribe; kendt også som forfatter af skuespil (»Susanna« 1578). - (3) Christian Nielsen Lange (d. 1604) til Bramming hovedgård, en illegitim søn af rigsråd Niels Lange (d. 1565) til Kærgård og Faddersbøl, adlet 17. juni 1572 (våben: en rose), jf. DAA 1902.220. Han havde studeret i Wittenberg og i Paris, var 1561 sekretær i kancelliet, s. å. kannik i Ribe domkapitel, 1565 kantor ssts., 1569 stiftsskriver i Ribe stift. - (4) Bramming hovedgård i Bramming s., Gørding h., der 1572 var oprettet til hovedgård af ovenn. Christian Lange. - (5) ɔ: kantor (jf. ovf. note 3). - (6) Historikeren, magister Anders Sørensen Vedel (d. 1616), 1573 kannik i Ribe domkapitel, 1584-94 kgl. historiograf. - (7) Lægen, dr. med. Hans Lauritsen Amerinus (d.1605). Han blev 1571 immatrikuleret i Leipzig, fik 14. maj 1574 kongebrev på et kannikedømme ved Ribe domkirke, studerede 1575 i Wittenberg, 1577 magister dér, blev dr. med. i udlandet, fik 12. maj 1581 det lovede kannikedømme, vendte 1583 tilbage til Danmark og blev provincialmedikus i Ribe. Han har skrevet nogle af samtiden yndede latinske digte, bl. a. Carmina generis varii (Wittenberg 1576), men har ikke efterladt sig medicinske skrifter. Ved kongebrev 19. januar 1545 var det bestemt, at en doktor i medicinen skulle bo i Ribe og nyde et af de 12 præbender i Ribe med alle en residerende kanniks rettigheder, jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (Odder 1884).41f. - (8) ɔ: doktor. - (9) Sognepræst

ved Ribe domkirke Mads Andersen Pors (d. 1618), søn af borgmester i Horsens Anders Madsen (d. 1601) og Anne Olufsdatter. Han blev 1580 immatrikuleret i Wittenberg, s. å. magister dér, omkr. 1580 skolemester i Horsens, 1585-90 rektor i Ribe, 1592-93 rektor i Bogense, 1595 sognepræst ved Ribe domkirke og kannik i domkapitlet ssts., afskediget 1616 på grund af usømmelig optræden. Han har udgivet nogle sentenser af Saxo (1585), et hæfte julesalmer med melodier til skolebrug (1589) og en større latinsk-dansk ordsamling (1594, trykt i Frankfurt a. M.). - (10) Niels Sørensen Glud (d. 1623), 1586 rektor i Sorø, nævnes 1587 som magister, 1588 lector theologiæ i Ribe og sognepræst for Vester Vedsted menighed, 1597 sognepræst ved Cathrine (Sortebrødre) kirke i Ribe, kannik i Ribe domkapitel, jf. Wiberg II.606.

(11) Se 762.7. - (12) Se 762.12. - (13) Se 762.14. - (14) Hovumgård (tidl. Hovm el. Hounn) i Hemmet s., Nørre Horne h., i 1682 af 11,3 tdr. hartkorn og 38,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.142. - (15) ɔ: magister (mester). - (16) Se 765.45. - (17) Om ham se dom ovf. nr. 765. - (18) Missive 17. januar 1598 (Kanc. Br.). - (19) Borgmestre var Frederik Busch (d. omkr. 1603) og Christen Villadsen (d. omkr. 1602), se 765.20 og 21. - (20) Ved missive 3. marts 1598 (Kanc. Br.) frafaldtes tiltalen mod borgmestrene, jf. 765.20.

(21) *kunde haffde i fordragh:* kunne have opgivet, kunne ladet fare (Kalk. I.608b bet.3c). - (22) Et *stokkenævn* er de 8 (senere 4) mænd, der mødte på tinget, og som sad sammen med herredsfogden og skriveren på de 4 tingstokke (tingbænke) som bisiddere eller for at bevidne, hvad der foregik på tinge (OdS XXII.69). - (23) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol. XLIX (Rørdam, Danske Kirkelove I.80) bestemte, at præster ikke måtte »beuare seg med nogen timelig handel, som dennom oc deris embede icke wedkommer«, jf. kirkeordinansen for Norge 2. juli 1607 og DL 2-11-10: De maa ingen Verdslige Bestillinger sig med bevare. Christian IIs byret 6. januar 1522 § 87 forbød gejstligheden at befatte sig med sager, der skulle forhandles på tinge eller på rådhus. - (24) Forlægget har *nu*. - (25) dømmes, afgøres (Kalk. III.381b). - (26) Ordet findes ikke i forlægget. - (27) Ved kgl. missive 12. juli 1598 (Kanc. Br.) fik præsten efter gode mænds forbøn eftergivet sin forseelse, da den var sket af alderdoms enfoldighed, og det tillodes ham at forblive i sit præsteembede, dog måtte han fratræde som provst, og lensmanden, Preben Gyldenstierne, skulle foreholde præsten, at han herefter måtte afholde sig fra al sådan verdslig bestilling, som ikke vedrørte hans embede. - (28) Det indklammede findes ikke i forlægget.

771 Tilforordnede råder 19. august 1598 (Skibby)

I en trætte mellem Eske Bille til Svanholm og Roskilde domkapitel m. fl. angående retten til fiskeri i Skibby sø dømmer tilforordnede råder, at, da begge parter har andel i de nedlagte landsbyer Krogstrup, Ulstrup, Klippestrup m. fl., der nu udgør den til søen stødende Krogstrup fælled, har begge parter ret til fiskeri i søen.[1]

Hs.: Originalt dombrev (på papir med 6 røde voksseglı; RA[2]) (findes yderligere i 1 hs.).

Rep.: 2. rk. II nr. 9557.

Tryk: GAA III (1861-65) tillæg.78ff. (efter original).

Litt.: Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (Kbh. 1977).135, 163.

Overskrift i GkS 1134,2°: Gode mendz granndskningh paa Krogstrup oldtt och Klippestrups fangh, som ligger thill capittell y Roskilde.

Vij eptherschrefne [Christopher] Walckendorff[3] till Glorup,[4] wor n[aadigste herris] hoffmester, Brede Rantzou[5] till Rantzou[sholm],[6] Arilldt Huittfeldt[7] thill Odersβberg,[8] rigenns [canze]ler, Hendrick Løcke[9] till Ofuergaardt,[10] Christiann Krabbe[11] till Aastrup[12] tilthagenn vdi Eske Brockis[13] stedt och Oluff Daa[14] till Raffnstrup[15] giørre alle uittherligtt, ath uij haffue bekommitt konng: Maytz:, allis uor naadigste herris obne befalling,[16] jndehollendis om thrette och wenighedt, som sig begiffuer emellom erlige och uelbyrdige mandt Oluff Billde[17] till Walløff[18] paa hans broders, Eske Billdis[19] till Suanhollm,[20] hans uegne wdi hans frauærrillβe paa thenn ene och hederlig capitthell vdi Roskilde domkircke samptt nogenn de høglerde[21] vdi Kiøbnehaffnn och kierckeuerger vdi Hellβingøer[22] paa thenn andenn βide om fiskerj vdj Skiby søe,[23] som for^{ne} Oluff Billde formenthe sin broder lodt och deell vdj ath tillkomme, och de der emodt formeenthe ath uære en frij enmercke søe till Skiby, huilckenn sag skall haffue wæritt till landtzthing[24] och derfra er fundenn till en grandskning aff gode mendt, huorfore høybe^{te} hans Mayttz: befalling tillhollder oβ, ath uij skulle begiffue oβ [till][25] aastæderne, grandske och forfare der om alldt leylighedt och om Krogstruppe olldt[26] haffuer sitt paaløb[27] paa for^{ne} søe, och om for^{ne} Eske Billde effther gammell winder och breffue haffuer lodt och deell vdj samme alldt, och om handt met retthe kandt sig fiskerij wdj for^{ne} søe tillhollde eller jcke, som samme hans Mayttz: obne befalling ydermer jndeholder och wduiiβer.

Tha erre uij saa uell som begge parther, denne sag uor anrørendis, nu møtthe paa aastæderne then 19. augustj effther vdgiffne steffnings liudellβe. Och beretthe capitthels fulldmectige, huorledis vdj fordum skall nogenn byer uære afbrutt, som uor Krogstruppe,[28] Wllstruppe,[29] Klipestruppe[30] och flere,[31] thiβ eyendom er lagdtt thill fellidtz ordrefft[32] for capitthells thiennere skylldt, deris aff Suanhollm och andre gode mendtz nødthørfftt, aff huilcke byer Krogstruppe jcke skal haffue tillgang paa Skiby søe, menn Klippestruppe och Wllstruppe, som er serdelis[33] thuende eyendomme, som støde paa Skiby søe, dog dett nu kalldis tillhaabe vnder jtt Krogstruppe olldt. Och fremlagde de capitthells jordbøgger, der aff de beuiiste capitthell ath haffue aat[34] vdi fordum otthe gaarde[35] vdj Klippstruppe.

Thernest fremlagde de ith [skiødebre]ff wnder Gudtz aar 1270, Sancti Bla[sij mar]tiris dag[36] wdgiffuitt af prior B[entt Høns]kinde[37] vdj Anduerdskouff,[38] liudendis h[anno]m att haffue skøtt och affhendt till Niels Hermandtzenn, borger vdj Roskilde, alldt closters godtz vdj Wllstrup vdj Horrns herridt, och for^{ne} øde eyendom Wlstruppe marck sidenn ath wærre tilkommen Roskilde capitthell och endnu ath ligge till Dorrittheæ allthere,[39] thj Fersløff[40] mendt giffue der aff paa denne dag jth pundt kornn till sogneprestenn vdj Roskyld medt andenn herlig-

hedt, tillmedt capitthells thiennere vdj Horrenns herridt for saadanne aff capitthell wdlagde byers eyendom ath haffue deris frij greß gang wformeentt for dennom aff Suanhollm paa Krogstruppe olldt, dog de aff Suanhollm medt wretthe skulle tillhollde dennom allene greß pendinge aff huiß fremmidt qveeg, som jndledis paa for^ne^ olldt, till huillckenn olldt de saa uell som Suanhollm haffue wdlagdt och affbrutt byer och derforre burde ath nyde aff samme greßbeedt,[41] som thagis aff fremmidt qveeg for deris anpartt, och allegeuell for^ne^ byer erre affbrutt och vdlagde tiill greßgang, saa formeenthe de dog eyendommen, som støder paa samme Skiby søe, som er Skiby, Klipestruppe och Wllstruppe serdelis och allene ath støde paa samme Skiby søe, och derfor fiskerj dennom allene effther recessen[42] ath tillkomme.

Ther till suarridt for^ne^ Oluff Billde, ath efftherdi eyendommen wor wdlagdt till fellitz gresßbeedt, saa burde och dennom till Suanhollm ath haffue fellitz fiskerj vdj Skiby søe. Paa dett sidste fremlagde handt ith kong Hanßis laaßebreff[43] paa, huis eyendom hans forelldre findiß ath haffue wdlagdt till fellitz greßbeedt, huor wdj findiß ath hans forelldre haffuer aatt wdj Klipstruppe fire gaarde, som skiuder paa[44] for^ne^ søe, saa for^ne^ Klipstruppe jcke allene haffuer tillhørtt capitthell for enmercke.[45]

Tha effther tillthale, giensuar och den sags leylighedt haffue uij derom saaledis grandskitt och forfaritt, ath endog alldt den olldt kalldis Krogstruppe aff de byer, som erre ødelagdt, fordj ath dett uor sognekirckenn till samme ødelagde byer,[46] dog er Krogstruppe [en serdel]is eyendom, huor till de paa Suanhollm och erre lodtzeyere, och støder jcke paa samme søe, men Skiby, Wlstruppe och Klipstruppe, och de paa Suanhollm ath haffue aatt fire gaarde wdj Klipstruppe effther deris laaßebreffs liudellße, thi sagde uij der paa saaledis aff for retthe, ath huer dennom nyder frij jiskerj wdj for^ne^ Skiby søe for sitt paaløb effther recessenns liudellße.

Till windißbyrdt worre signether her wnder thrøcte.

Actum Skibye, then 19. augusti a° &c. 98.

(1) Se Horns herredstings dom 29. juli 1596 (V nr. 754). - (2) Lakuner i dette er suppleret med GkS 1134,2°, der formentlig er afskrift af originalen. Tekst fra GkS 1134,2° sat i skarp klamme. - (3) Rigsråd Christoffer Valkendorf (d. 1601) til Glorup. Han var 1553 sekretær i kancelliet, 1556 lensmand på Bergenhus og Vardøhus, 1569-71 lensmand på Island, 1571-73 på Gotland, 1574-89 rentemester, 1576 rigsråd, 1579 statholder i Kbh., 1588-90 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1596 rigshofmester. Han, der var ugift, oprettede 1588 (fundats af 16. juli 1596) Valkendorfs kollegium i sin ejendom (det tidl. karmeliterkloster, »Hvide kloster«) i Sankt Peders Stræde i Kbh. - (4) Hovedgården Glorup i Svinninge s., Gudme h. - (5) Rigsråd Breide Rantzau (d. 1618) til Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg), Hinde-

mae, Løjtved, Lindenborg, Mogenstrup, Tybrind m. m., søn af statholder i hertugdømmerne Breide Rantzau (d. 1562) og Catharina Heest(en) (d. omkr. 1575). Han rejste 1568-73 i udlandet (Strasbourg, Heidelberg, Basel, Paris), var 1576 hofjunker, 1580 lensmand på Odensegård, 1581 rigsråd, 1582-96 lensmand på Tranekær, 1596-1610 på Møn, 1586-87 gesandt i Paris, 1601 statholder i Kbh. Han var gift 1. gang med Sophie Rosenkrantz (d. 1593), datter af rigsråd Erik Rosenkrantz (d. 1575) og Helvig Hardenberg (d. 1599), 2. gang (1599) med Karen Gøye (d. 1599), datter af rigsråd Absalon Gøye (d. 1602) og Else Lindenov (d. 1604) og 3. gang (1601) med Christence Viffert (d. 1604), datter af Corfitz Viffert (d. 1592) og Anne Gyldenstierne (d. 1595). - (6) Hovedgården Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg) i Brahetrolleborg s., Sallinge h. - (7) Historikeren, rigsråd Arild Huitfeldt (d. 1609) til Oddersbjerg (Odersberga), fra 1586 rigens kansler. - (8) Hovedgården Oddersbjerg (Odersberga) i Fjälkestad s., Villands härad, Kristianstad län. - (9) Rigsråd Henrik Lykke (d. 1611) til Overgård, Hverringe, Kokkedal, Bonderup (nuv. Lerkenfeld) m. m., søn af rigsråd Jørgen Lykke (d. 1583) og Beate Brahe (d. 1602). Han studerede 1573-76 i udlandet (Wittenberg og Leipzig), var 1577-80 hofjunker, 1592-96 lensmand på Vordingborg, 1596-97 på Kalø, blev 1596 rigsråd, 1597-1611 atter lensmand på Vordingborg, 1600 gesandt til Polen og Brandenburg, 1606 til Brandenburg og Mecklenburg. Han var gift (1580) med Karen Frantsdatter Banner (d. 1616) til Kokkedal og Gisselfeld, datter af Frants Banner (d. 1575) til Kokkedal og Oxholm og Anne Johansdatter Oxe (d. 1581). - (10) Hovedgården Overgård i Udbyneder s., Gerløv h.

(11) Christian Krabbe (d. omkr. 1612) til Bjørnholm (nuv. Høgholm) og Åstrup, søn af rigsråd, ridder Erik Krabbe (d. 1564) til Bustrup og Bjørnholm. - (12) Hovedgården Åstrup i Kirke-Såby s., Voldborg h. Ved testamente 20. juli 1857, kgl. konfirmeret 11. april 1858, oprettet til Det grevelige Dannemandske Stift (Aastrup kloster). - (13) Eske Brock (d. 1625) til Gammel Estrup (Essendrup), Vemmetofte, Skærsø, Hevringholm og Rygård, søn af Lage Brock (d. 1565) og Margrethe Eskesdatter Bille (d. 1595). Han studerede i Strasbourg 1574-78 og flere tyske universiteter, blev 1596 rigsråd, var 1596-1625 lensmand på Dronningborg. Han var gift (1589) med Christence Viffert (d. 1624), datter af rigsråd Axel Viffert (d. 1590) til Axelvold, Viffertsholm m. m. og dennes 1. hustru Anne Lindenov (d. 1564). - (14) Oluf Daa (d. 1600) til Ravnstrup, Holmegård og Fraugdegård. - (15) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjerg h. - (16) Missive 12. august 1598 (Kanc. Br.). - (17) Oluf Bille (d. 1602) til Svanholm og Øster Valløe, 1588-96 lensmand på Abrahamstrup, søn af rigsråd, dronningens hofmester Peder Bille (d. 1586) til Svanholm og Øster Valløe. - (18) Hovedgården Valløe i Valløby s., Bjæverskov h. Ved fundats 28. november 1727, konfirmeret 14. maj 1738,oprettet til Valløe adelige Stift. - (19) Eske Bille (d. 1608) til Svanholm, søn af rigsråd Peder Bille (d. 1580) til Svanholm og Birgitte Olufsdatter Rosenkrantz (d. 1592). Han var hofjunker 1594-1600 og gift med Elsebet Nielsdatter Skram (d. omkr. 1637) til Urup. - (20) Hovedgården Svanholm i Krogstrup s., Horns h.

(21) *de høglerde* var bet. for doktorer og magistre (Kalk. II.851a); her: professorerne ved Kbh.s universitet. - (22) Efter Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956) ses Helsingør kirke (Sct. Olai kirke) ikke da at have ejet gods i nærheden af Skibby sø. - (23) Den nu næsten udtørrede Skibby sø (i slutningen af 18. årh. kaldt Oldesø) i Skibby s., Horns h. - (24) Sjællands landstings dom kendes ikke. - (25) Ordet mgl. i forlægget. - (26) Old er fællesjord, overdrev (Kalk. III.282b). I Krogstrup lå tidl. en landsby, se V.754.16. Om Krogstrup old se Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).130, 139, 166. - (27) tilgrænsende jord (Kalk. III.539b bet.3), det forhold at et landområde grænser op til en sø, å el. lign. (OdS XVI.320 bet.1). - (28) Se ovf. note 26. - (29) Den nu forsvundne landsby Ulstrup i Ferslev s., Horns h. Landsbyen lå vist mellem Ferslev og Skibby, jf. Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).193f. Landsbyen er lagt øde mellem 1329 og 1472 jf. op. cit.191ff. - (30) Den nu forsvundne bebyggelse Klippestrup, der lå i Krog-

strup s., Horns h., jf. J. O. Arhnung, Roskilde Domkapitels Historie I (1937).98 note 31; C. A. Christensen i Hist. Tidsskr. 12. rk. I (1963-66).324f. Landsbyen er nu nøjagtigt kartografisk fastlagt i Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt, Publikation 2 (1977).40.

(31) Ferslevlille, Ginnerup og Kunderslev, se V.754.19, 22 og 25. - (32) Overdrev. - (33) særskilte (Kalk. IV.268a bet.1). - (34) ejet; perf. particip. af *ege:* eje (Kalk. I.441b). - (35) Ifl. Roskilde kapitels jordebog 1568 ejede Roskilde domkapitel 8 øde gårde i Klippestrup på Krogstrup old, jf. V.754.14 og J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).78ff. - (36) Blasius' dag: 3. februar. 3. februar 1270 blev Ulstrup by af prioren for Antvorskov kloster overdraget til borger i Roskilde Niels Hermansen. 3. oktober 1329 disponerede kanniken Jens Ulstrup over indtægterne deraf, senere (1568, 1598 og 1614) tilhørte retten til den øde bys jorder St. Dorothea alter i Roskilde domkirke, jf. Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).193, J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).160, 241. - (37) Henrik de Honscheid, der første gang nævnes som prior for Antvorskov 16. juli 1266 (DD 2. rk. II nr. 19); i Erik VI Menveds brev 5. februar 1293 kaldes han *quondam prioris in Andworthscogh* (DD 2. rk. IV nr. 93), men i brev 8. august s. å. kaldes han *priore de Anderskou* (DD 2. rk. IV nr. 111). - (38) Antvorskov johanniterkloster i St. Peders landsogn, Slagelse h., 1585 omdannet til et kgl. slot, 1589-1703 sæde for lensmanden og (fra 1662) amtmanden, 1703-05 ophøjet til et grevskab, derefter udlagt til ryttergods og ifl. kgl. resol. 15. august 1763 solgt og derefter nedrevet. - (39) Dorothea alter i Roskilde domkirke blev stiftet 1448. Med domkapitlets samtykke blev alterets vikarie i 1546 lagt til embedet som sognepræst ved Roskilde domkirke, men alteret opføres dog i jordebogen 1568 som et selvstændigt korpus, jf. J. O. Arhnung, Roskilde Kapitels Jordebog 1568 (1965).160. I kapitlets jordebog hedder det: Oc giffue same Fersløff by mendt af Wlstrup marck, som the bruge tiill gressgang, 1 pundt byg (Arhnung op. cit.160). - (40) Landsbyen Ferslev i Ferslev s., Horns h.

(41) Ret til græsning (Kalk. II.88a bet.1). - (42) Reces 13. december 1558 § 31. - (43) Låsebrev på Svanholm 25. oktober 1456 (Rep. 2. rk. I nr. 657). Det fremgår heraf, at hovedgården Svanholm da ejede 4 gårde i den nu nedlagte landsby Klippestrup, jf. C. A. Christensen i Hist. Tidskr. 12. rk. I (1963-66).325; Hornsherredsundersøgelsen. Det nordiske Ødegårdsprojekt. Publikation nr. 2 (1977).163. - (44) grænser til (jf. ovf. note 27). - (45) *Enemærke* er jord, der tilhører en enkelt ejer, og som er afgrænset fra andres ejendomme (OdS IV.398 bet.1). - (46) Krogstrup kirke (opført omkr. 1250) med tilhørende kirkegård ligger nu alene i terrænet, men har formentlig i ældre tid haft en central placering i sognet med de nu forsvundne landsbyer Kunderslev, Krogstrup, Klippestrup og Ginnerup, af hvilke den førstnævnte vist var den største. Endnu 1456 omtales præstegård og degnestavn i Krogstrup, men 1567 fandtes ingen af delene, jf. Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956).163. Ejeren af Svanholm havde patronatsret til Krogstrup kirke.

772 Odense stiftsøvrigheds dom 19. maj 1598

Stiftslensmanden og biskoppen i Odense frifinder en herredsprovst for en af ham afsagt dom, hvorved han havde dømt Johan Rud til at tage beskrevet nogle præsters udsagn om, hvad de havde hørt af 2 kvinder, der var henrettet ved brænding. Det anførtes mod herredsprovsten, at *recessen forbød udædiske mennesker at vidne,* at *der var tale om en »blodssag«, og* at *der om en kvinde, hvorom der ønskedes oplysninger, forelå et skudsmål, afgivet på Boller birketing, men heri-*

mod anførtes, at *disse oplysninger ikke forelå, da provsten afsagde sin dom, og* at *en upåanket landstingsdom forudsatte en vidneførsel.*

Hs.: NkS 836,2° nr. 314.

Overskrift: Enn domb, som er affsagdt vdj Ottense af welb: Knud Rud och mester Jacob Madsøn, bischop, om her Jens i Assens vdi den sag emellom Otte Christoffer Rosenkrantz och Johann Rud.

Knud Rud[1] thill Sannoltt,[2] befalingsmand paa konng: Mattz: gaard y Ottenβe,[3] Jacob Madzenn,[4] superintentent vdj Fyens stigtt, giøre witterligtt, att epther βom oβ er tilhaande kommen kong: Matt:, wor allernaadigste herris breff,[5] formelendis vdj βinn meening om en steffning, erlig oc welb: mand Otte Christopher Rosenkrantzs[6] skulle vere aff oβ begierendis offuer nogle præster for dieris sandhed att bekiennde vdj enn sag hannom fast andlangenndis, oc wy oβ paa denne tid samme steffningh for adskiellige leilighedtt att vdgiffue haffue vndskyltt, tha befaler hanns kong: Matt: oβ nu samtligenn att giffue for^ne^ Otte Christopher Rosenkrands steffningh offuer for^ne^ prester och sidenn eptherβom christeligenn och rett er kiennde oc dømme, βom wy wille were bekienntt, βom hanns Matts: breff wiidere metfører. Tha epther høgbemelte konng: Matt: breff haffue wy vdj rette steffnitt her Jens Hannβenn,[7] sogneprest wdj Aβenns oc herritzsproust wdj Bogherritt, denn 6. aprilis sidst forledenn att møde for oβ vdj rette. Derhoβ wdj rette kallitt erliigh oc welbiurdig mannd Johann Rud,[8] denn dom oc vidnne forhuerffuitt haffuer, om hannd hagde nogitt her y eller emod att sige.

Tha fremkomb for^ne^ Otte Christopher Rosenkrands, tiltalede oc beskyltte for^ne^ her Jenns Hannsenn for enn domb, hannd dømbtt haffuer wdj Aβens denn 8. februarij anno 1597, j huilckenn hannd haffuer tilfundenn for^ne^ Johann Rud att tage nogle prestemends bekienndelβe beskreffuitt om. huiβ de haffuer hørtt aff tuennde vdediske[9] mennisker vid naffnn Karinne Spandis[10] oc Mette Madsdaatter[11] paa Loffuismoβe,[12] oc ved[13] jldenn[14] der de ere henrettede, huilckenn sag nu y dag sex vger forledenn er aff oβ opsatt ved βinn fuldemagtt jndtill idag, aff denn aarsag for^ne^ her Jenns Hannβenn paaskiud, at anndre erlige mennd haffuer mett hannom forβeiglitt de bekiendellser, for^ne^ prestemænd giorde, som wore vsteffnitt oc vkalditt.

Da er idag møtt for oβ for^ne^ Otte Christopher Rosenkrands oc fremlagde sit skrifftelige forsætt, liudendis ord fraa ord som eptherfølger:

Dette er minn berettning oc vndskyldning[15] till prousten, her Jenns vdj Aβens haffuer tildømptt nogle prester wdj Bogherritt att giøre dieris vidnne for sig wdj Assnes den 9. februarij anno 1597 om thuennde miβdediske menniskers vidne oc bekiendelβer, som de skall haffue giortt paa Løffuismoβe oc till Bogherritzting,

saa oc paa de steder, som de ere hedenrettede oc affliffuitt vdj aar 1596. For dett første eptherdj der er vdgiffuitt itt skudsmaal[16] till Boluer[17] bircketinng[18] minn thieneris høstrue, Kirstine Jennβis, itt gaat erligtt rygte att haue, saa oc sogneprestenns mett flere dannemænds vidne oc kundschaff, som haffuer veritt læst oc forkynndett thill Bogherritzting oc derpaa skreffuitt, som ieg formener att for^{ne} vindiβbyrd saa oc prestenn burde mett rette att skulle haffdtt hafue louglig warβell for samme vidnne, oc formeener det vlouglig att vere giortt, effter som hannd haffuer tildømbt præsternne att giøre vidne epther tuende vdediske menniskers bekienndelβe, oc enn partt aff samme vidne oc bekiendelβer ere aff landsdommer dømbtt magteløβ, oc enn partt haffuer hannd icke vilde omkiendtt[19] eller omdømme,[20] for sagenn stor[21] jndsteffnit for konng: Matt: oc Danmarckis rigis raad. som samme fuldmagt haffuer ladett læse samme kong: Matt: steffningh, før hannd dømpte, oc hand dog alligeuell haffuer tildømptt dennom att giøre samme dieriβ vidnne, som ieg formeener, hand icke hagde burt att giøre, eptherdj for^{ne} her Jenns haffuer tildømt for^{ne} præster att giøre dieris vidnne vdj Aβnes den 8. fefruarij anno 1597 epther tuende vdediske menniskers ord oc bekiendelβer, som for lang tid ere hedenn død oc affliffuitt. Denn ene vdj denn 16. augustj maanett anno 96, denn andenn nogitt tilfornne, huiβ vidne oc bekiendelβer icke ere tagenn paa ferske foed, som ieg formeener icke heller bør at staa till troennde, fast minndre att tildømme nogenn erlig præstemand att vidne epther dennom, som icke vidnne maa bære epther receβenn,[22] oc samme for^{ne} vidne och bekiendelβer tilforne her till landstingitt ere dømpt magteløβ, enn partt ochsaa att skall vere emod adskiellige domme, som ere vdgiffnne i slig sager tilfornne. Disligiste befindis dette att vere blodβag,[23] att hand haffuer tildømptt at vidne vdj, huilckett ieg formeener, hannd haffde icke burt att giøre. Setter derfor y alle rette, om for^{ne} herritzproust her [Jenns][24] icke[25] haffuer giortt vrett oc bør derfore att stande till rette, oc hanns dom magteløβ att dømmis, huorfor iegh epther konng: Matt: jndhold er endelig enn retferdig dom begierenndis, oc att denne minn beretning oc forsætt motte inddragis y βamme domb oc sententzs, som Y affsigenndiβ vorder, som denn i βig formelder oc idag for domb bleff læst oc tegnitt paa.

Her emod βuarede for^{ne} Jens Hanβenn, sigenndis møgitt vdj forneffnnde oplæste opsætt at vere indførtt, som ere icke tilfornn indkommenn for hannom eller y for^{ne} Otte Christopher Rosennkrandzs fuldmegtigis, Henndrick Niellβenn, fougitt paa Korupgaardtt, [26] forsætt, førennd hand dømbte for^{ne} domb i Aβnes, oc meente βig derfore ingenn vrett att haffue giortt her vdj oc fremlagde sit skrifttelig forsætt, liudendiβ som eptherfølger:

Effter som erlig oc velb: Otte Christopher Rosenkrands thill Boluer for nogenn tid sidenn haffuer vdj rette steffnitt mig for min kiere øffrighedtt, erlig oc welbiurdig mand Knud Rud thill Sannoltt, stigs lennßmanndtt, oc hederlig oc høylerd[27] mand mester Jacob Mattßenn, superintendent y Fyenns stigtt, for enn min dom denn 28. februarij 97 vdgiffuitt, tha suarer ieg dertill saaledis, at eptherdj vdj for^ne^ domb er klarligenn jndførtt, huiß skrifftlig forsæt erlig mand Henndrich Nielssenn, fougit paa Korupgaardtt, haffuer y rette lagdtt, huorfor hannd formeente sig att vilde forhindre huiß bekiendelßer oc vidnne, ßom erlig oc velb: mand Johann Rud till Møgelskier haffde kaldett att ville føre. Oc deremod haffuer for^ne^ Johann Ruds giennßuar oc landsdommere domme indholtt, som formelder, att derßom Johann Rud vill haffue vidne, huor vdj Kierstinn Jennßis y Sted[28] skall berøris, da att lade hinde mett ßinn lauge verge kalle, tha kand christelige dommere deraff forfare, huad for mig haffuer verritt y rette, oc huorpaa minn domb er funderitt, att ieg icke kunde eller viste att forholde for^ne^ Johann Rud fraa sinn vindißbiurd; menn huiß ydermere beskyldning mig giffuits vdj steffningenn, entenn for vidne y blodßage eller anndett, som icke for mig, før dommenn er gangenn, haffuer veritt vdj rette, formeener ieg mig icke pligtig att vere att suare thill, effterdj ieg meener, att der er gangenn domb for konng: Matt: [oc][29] Danmarckis rigis raadtt, at huis icke haffuer weritt vdj rette først for enn domere, det bør hannd icke att lide for. Derforuden holder oc formelder ordinantzen i denn 17. Riber artickell:[30] Dersom enn bonde haffuer nogenn sogneprest till at tale mett rette, da skall hand tale hannom till for herritzproustenn y huilckett herritt, hand boendis er, oc herritzproustenn skall vere strax pligtige till att hielpe bonndenn saa møgitt, som ret er offuer samme prestemand, saa framtt som proustenn icke vill lade sig aff bondenn fordele till tinge. Setter derfor vdj alle rette, om minn domb icke ved magtt bør att bliffue oc mig ingenn vrett att haffue giortt oc derfore for denn for^ne^ Otte Christoffer Rosenkrands tiltale quit att vere; begierer derhos, att dette mitt forsætt maa læsis, tegnis paa oc indføris vdj huis dom, som bliffuer affsagdtt, som ßamme forsett bemelder, huilckett der idag oc er lest oc paaskreffuenn.

Huortill Otte Christopher [Rosenkrandz][31] suaritt, att dett vor vell for^ne^ her Jenns beuiist diße quinder vdediske mennisker att vere oc samme for^ne^ prestemennds vidner vdj blodsag gangenn; oc eptherdj receßen formelder de vidne, som vidnis epther laugsøgtt mand, att vere feld,[32] oc vdediske menniskers ord icke staar till troende,[33] kunde hannd lettelig forfare sig icke saadann enn domb burde att vdgiffue.

Hertill suarede velbiurdig Johan Ruds fuldmegtige Erick Brun oc meente, prou-

stenn ingenn vrett att haue giortt, eptherdj hanns domb er paa konng: Matt: steffning, som velb: Otte Christopher Rosennkrands sielffuer haffuer forhuerffuitt, besluttitt, oc landsdommeres domb[34] iblanntt anndet mettfører, vill Johan Rud haffue nogenn vidne, vdj huilckenn Kierstinn Jennsis schall y berøris, da giffue hinde oc hinders lauge werge loulig varsill,[35] huilckenn dom endnu staar vid sinn fuldemagtt; forgaff[36] ocsaa lougligh varsill att vere giffuitt, som dett sig bør, baade for domb oc widnne. Satte derfor y alle rette, om for^ne^ proustens domb epther forbemeldte leylighedtt jcke bør ved magtt att bliffue.

Tha bleff Otte Christopher Rosenkrandzs adspurtt, om hand beskyltte for^ne^ her Jens for nogenn breff eller beuißning, som skulle indføre y dommen oc icke er skeett. Da sagde hand sig ingen beskyldning att haue till for^ne^ her Jenns for breffue eller beuißning, som skulle y dommen indføris, menn allereniste meente hannom vrett att haffue giortt.

Tha epter tiltale, gienßuar oc denne sags leilighedtt oc kong: Matts: breff, som for oß vor lagdtt y rette, effterdj der bleff ingenn andenn forhindring, breffue eller beuißning, skrifftelige eller mundelige, aff for^ne^ Otte Christopher [Rosenkrands][37] fuldmegtige vdj Asnes denn daug, proustenn sinn domb affsagde, fremsatt, ind[en] for^ne^ proust vdj sinn domb indtegnede,[38] saa oc eptherdj Otte Christopher [Rosenkrands][39] icke heller nu beskyllte for^ne^ her Jenns, der hand aff oß for rette bleff adspurtt, for nogenn breffue oc beuißning, skrifftlig eller mundtlig, der skulle haffue werit for for^ne^ proust, førend dommen gick oc bleff andstillett,[40] end som y dommen vor indførtt, dertillmett huad vdj steffningenn oc forsettenn om blodsag oc andenn leilighedtt er indskreffuenn, det icke i for^ne^ Otte Christopher Rosennkranndzs fuldmegtige[s] forsett tilforne andtegnitt eller forgiffuenn finndis, saa oc eptherdj der er enn domb gangenn[41] for konng: Matt: oc Danmarckis rigis raadtt, att huis som icke haffuer weritt y rette først for enn dommer, dett bør hannd icke att lide for, huor forudenn ordinantzenn[42] finder proustenn till att forskaffe bonndenn strax rett offuer sine herritzprester, oc landsdommer haffuer tilfundenn Johan Rud, att dersom hand ville haffue nogenn vidnne, huor vdj Kierstinn Jennßis y Seid skall berøris, da att lade hinde mett sinn lauge uerge kalle, kunde wy epther slig leylighedtt icke kiennde for^ne^ her Jenns Hannßenn proust vrett att haffue giortt, emedenn landsdommers dom stander ved sinn fulde magtt, som proustenn haffuer funderitt sin dom paa.

Att saa er gangenn oc farenn oc paakiert,[43] ßom forskreffuit staar, dett bekiennder wy mett vore beseiglinger her nedenn vnder.

Actum Otthense, denn 19. may 1598.

(1) Knud Eriksen Rud (d. 1611) til Sandholt, Rudbjerggård, Enggård (nuv. Gyldensteen) og Fuglsang. Han blev 1571 immatrikuleret ved universitetet i Rostock, var 1577-88 hofjunker, 1588-97 lensmand på Krogen, 1597-1611 på Odensegård. - (2) Hovedgården Sandholt i Sandholt-Lyndelse s., Sallinge h. - (3) Det tidl. johanniterkloster i Odense, der ved reformationen kom under kronen, dog kunne de præstebrødre, der ønskede det, forblive i klosteret. I 1549 var der endnu 4 præstebrødre tilbage, jf. kongebrev 2. april 1549 (Rørdam, Danske Kirkelove I.294; Da. Kancellireg.409). 1559 og 1560 afholdtes retterting i klosteret, der 1575 indrettedes til et kgl. slot og herefter kaldt Odensegård og sen. Odense slot, jf. C. T. Engelstoft i Hist. Tidsskr. 1. rk. VI.101ff. - (4) Jacob Madsen Vejle (d. 1606). Han studerede 1561-62 i udlandet (Louvain, Paris, Wittenberg), blev magister 1563 (Wittenberg), var 1565-67 rektor i Ribe, blev 1567 sognepræst ved domkirken ssts., 1587 biskop over Fyns stift. - (5) Missive 9. februar 1598 (Kanc. Br.). Otte Christoffer Rosenkrantz til Boller havde meddelt kongen, at han havde henvendt sig til Knud Rud og biskop Jacob Madsen og begæret stævning af dem over nogle præster for at få dem til at bekende deres sandhed i en sag, som var ham meget magtpåliggende, men Knud Rud havde undslået sig for at udgive nogen stævning i sagen, da den var begyndt, før han (1597) fik Odensegårds len, og biskoppen havde vægret sig ved alene at udgive stævning. Kongen pålagde derfor ved det nævnte missive stiftslensmanden og biskoppen at udgive stævning over præsterne og siden dømme kristeligt i sagen. - (6) Otte Christoffer Rosenkrantz (d. 1621) til Boller og Stjernholm, søn af rigsråd, rigsmarsk Holger Rosenkrantz (d. 1575) til Boller, Rosenvold og Stjernholm og dennes 2. hustru Karine Christoffersdatter Gyldenstierne (d. 1613). Sagens forhistorie er følgende: 1598 meddelte Otte Christopher Rosenkrantz sin moder, fru Karine Gyldenstierne, enke efter rigsråd Holger Rosenkrantz, at der for nogen tid siden på Båg herredsting var optaget et tingsvidne, hvori den ndf. nævnte Karen Jørgensdatter Spandis, der var beskyldt for ved trolddom at have forgjort Jørgen Ruds hustru, Anne Hardenberg, havde bekendt, at den ndf. nævnte Kirsten Jenses, der kaldes Fostermoder, i Sejet, og som var gift med en af Johan Ruds tjenere på Løgismose, var hovedpersonen i trolddomssagen, og at det var fru Karine Gyldenstierne, der havde købt dem til at øve trolddom. En anden af de i samme sag for trolddom sigtede kvinder, den ndf. nævnte Mette Madsdatter, der var datter af Karen Spandis, og som blev henrettet 19. juli 1596, havde bekendt, at hun med Kirsten Jenses og sin moder havde været med til at forgøre Anne Hardenberg. Nævninger havde svoret Kirsten Jenses kvit for trolddomssag, men nævningernes kendelse blev underkendt af Viborg landsting, hvorefter Otte Christopher Rosenkrantz 5. september 1598 indbragte sagen for rettertinget, jf. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske Ruder II (Odense 1845).199ff. En rettertingsdom i sagen er dog ikke fundet. Sagen var således Otte Christopher Rosenkrantz »fast andlangendis«, som det hedder i dommen, da den angik hans moder. Der blev ikke rejst nogen trolddomssag mod fru Karine Gyldenstierne. - (7) Jens Hansen (d. 1615), omkr. 1574 sognepræst for Ollerup menighed, 1577 for Assens og Kjærum menigheder, 1585 provst i Båg herreds provsti, jf. Wiberg I.119, II.532. - (8) Johan Rud (d. 1609) til Møgelkær, Løgismose og Jensgård, søn af admiral Otte Rud (d. 1565) og Pernille Oxe (d. 1576). Han havde 1568 studeret i Strasbourg og Basel, 1573 i Padua, var 1578-83 hofjunker, 1588-97 lensmand på Bøvling, 1597-1609 på Ørum. Han var gift med Anne Eriksdatter Hardenberg (d. 1626) til Vedtofte, datter af rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604) til Mattrup, Hvidkilde, Fårevejle, Skovsbo m. m. og Anne Eilersdatter Rønnow (d. 1609). - (9) forbryderiske, slette (Kalk. IV.602a). - (10) Karen Jørgensdatter Spandis blev brændt som troldkvinde 1596, efter at hun havde tilstået, at hun havde været med til at forgøre Johan Ruds hustru, fru Anne Hardenberg, på Løgismose, jf. ovf. note 6.

(11) Mette Madsdatter, datter af nævnte Karen Jørgensdatter Spandis, blev for samme forseelse brændt 19. juli 1596, jf. Vedel Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske Ruder II (Odense 1845).199f. og ovf. note 6. - (12) Hovedgården Løgismose i Hårby s., Båg h. - (13)

Herefter udstreget i forlægget *naffnn*. - (14) ɔ: på bålet; jf. reces 21. november 1576 § 8: *sverge nogen ... til ilden* (CCD II.33), hvilket udtryk også brugtes i domme, se f. eks. HDDomb. nr. 6 fol.396^{v}: *dømptt ... tiill enn jldtt*. Om bålstraffen for trolddom se II.237,3. - (15) Retfærdiggørelse (Kalk. IV.674b). - (16) Her: vidnesbyrd om vandel o. l. (OdS XIX.1078 bet.2, jf. DL 2-19-10). - (17) Hovedgården Boller i Ut s., Bjærge h. - (18) Boller havde sit eget birk, der i 1700-tallet holdtes på Boller, da det tidligere tinghus i landsbyen Ustrup i Ut s. var nedbrudt. Birket blev senere sammenlagt med Møgelkær birk og ved reskr. 14. april 1852 henlagt under Bjerre og Hatting herred. - (19) påkende, dømme om (Kalk. III.303b). - (20) dømme om.

(21) står. - (22) Reces 13. december 1558 § 18. Samme indsigelse fremkom, da de 2 vidner mod præsten i Vejlby, Søren Quist, efter dennes henrettelse bekendte, at deres vidnesbyrd var falske. Anstifteren af méneden og justitsmordet gjorde i 1634 gældende, at deres bekendelser var ugyldige ifl. recessens § 18, jf. A. P. Larsen, Sagen mod Præsten i Vejlby (Kbh. 1951).88ff. - (23) Livssag (Kalk. I.222a). - (24) Navnet mgl. i forlægget. - (25) Herefter udstreget i forlægget *burde*. - (26) Vist Korupgård i Solbjærg s., Hellum h. - (27) Se 771.21. - (28) Landsbyen Sejet i Ut s., Bjærge h. - (29) Forlægget har ved fejlskrift *at*. - (30) Riberartiklerne 4. maj 1542 § 17 (Rørdam, Kirkelove I.203).

(31) Navnet mgl. i forlægget. - (32) Jf. reces 13. december 1558 § 17. - (33) Reces 13. december 1558 § 18. - (34) Landstingets dom kendes ikke, - (35) Herefter mellem to skråstreger, hvilket vel markerer en slettelse: *were giffuitt*. - (36) anførte (jf. Kalk. I.616b bet.1). - (37) Navnet mgl. i forlægget. - (38) indskrev, indførte (Kalk. II.421a). - (39) Navnet mgl. i forlægget. - (40) fastsat (Kalk. I.68b bet.2). - (41) Rettertingsdom 20. juni 1597 (Secher, Rettertingsdomme I.168ff.). - (42) Riberartiklerne 4. maj 1542 § 17, der »skulle holdis lige ved den rette Ordinantz«. Riberartiklerne kaldes undertiden *ordinantzen*. - (43) *paakiert* bet. klaget over, anklaget (Kalk. III.538b); er vel skrivefejl for *paakiendt*.

773 Malmø rådstueret 28. maj 1598

Borgmesteren i Malmø dømmes til at betale kongen en erkendt skyld, og der gives indførsel i debitors ejendom, dog med respekt af tidligere stiftede panterettigheder i denne, da kronens og kongens krav ikke er privilegerede.

Hs.: Malmø rådstueprotokol 1597-1600 fol.91^{v} (findes yderligere i 1 hs.[1]).
Overskrift: Dom emellvm velbyrdig Christian Bernekou paa K: M: vegne och Jacob Møller.

Borgemestere och raad i Malmø giør alle witterligt och bekenne med dette wort breff, at aar efter Guts byrd 1598, mandagen thend 28. may,[2] her paa wort raadhuß for oß for rette war schickedt erlig och velbescheeden Christiern Hanßen, slottzschriffuer, paa sin hoßbondis, erlig och velbyrdig mands Christian Bernekous[3] til Birckholm,[4] høffuidtzmand her paa Malmøhuß, hans vegne och efther thend kongelig befaling,[5] hand tilforn haffuer ladit kundgiøre, med huilcken hand haffuer ladit Jacob Møller,[6] her sammestedtz borgemester, tiltale och till fiire raadhuis forfuldt for een summa pendinge ij^{M} xviij daler xiij skilling,[7] hand

kong: Maitz: er bleffuen for nogle aar siden schyldig, der offuer hand och haffuer ladit wed kongens fogit arrestere[8] Jacob Møllers gaarde och goeds, at der aff schall jntid affhendis, før end høg^te^ kong: Maitz: worder for^te^ summa betald, effter som samme forføllnings breff i sig selff formelder, den 24. februarj sist forleden daterit, och for^te^ Christiern Hanβen efther samme befaling nu atter ladet steffne for^te^ Jacob Møller i dag at møde i rette efther thend opsettelβe, thend 19. may scheed er, i dag i sagen at hende[9] domb.

Der med lagde for^te^ Christiern Hanβen i rette it schriftlig forset, lydendis som efterfølger:

Efter som I dannemend, borgemestere och raad, wel er at[10] indre,[11] at ieg paa kong: Maytz: vegne och efter min hoβbondis, erlig och velbyrdig mand Christian Bernekou til Birckholm, høffuidtzmand paa Malmøhuβ, hans befalling haffuer for nogen kort tiid siden her paa Malmø raadhuβ ladet indsteffne vellact mand Jacob Møller, borgemester her sammestetz, och hannem tiltalid for een summa pending, hand kong: Maitz: plictig och schyldig er, som beløber sig ij^M^ xviij daler xiij skilling, som mynten som nu gaar, och eftherdj ieg tha iiij raadhuβ efter huer andre haffuer forfuldt och tiltallit for^ne^ Jacob Møller for samme summa pending, dog formedelst her hoffmesters[12] beuilling sagen ladet beraa till thenne tiid, men eftherdj at Jacob Møller eller nogen paa hans vegne jcke haffuer formildit[13] thend høige øffrighed, saa at hand for slig pendings vdgiftt maatte forschonis, tha haffuer for^ne^ min hoβbonde sig icke tordt vnderstaait sagen lenger at lade opstaa, huorfor ieg i dag paa for^te^ kong: Maitz: vegne och efter min hoβbondis befalling er begierendis, at ieg for for^ne^ summa pending maa bliffue jndførdt vdj for^ne^ Jacob Møllers huβ, gaard och goedtz, saa at kong: Maitz: i dag maatte bliffue med alle[14] affbetaldt, paa det min hoβbonde der vdinden hoβ hans Maitz; kand bliffue vfortenckt,[15] och forseer mig till[16] och setter vdj alle rette, at huis pandt, som tilforn er giort aff for^ne^ Jacob Møller, icke bør eller kand komme kong: Maitz: vdj hans betalling til hinder eller schade i nogen maade, medenn hans Maitz: først for andre vden widere forhaling at bekomme och erlange sin betalling. Och ther som her imod nogen giensigelβe scheer, tha er ieg endelig dom begierendis aff I dannemend, borgemestere och raad, om kong: Maitz: icke bør thend første at vere sin betalling [at][17] maatte erlange. Er ieg och venlig begierendis, at dette mit forseth maatte leβis och paa schriffuis och siden jndføris i, huis I dannemend fraa ether giffuer beschriffuit om for^ne^ gield och pant. Ex Malmøhuβ, thend 19. may aar 98, Christen Hanβen egen haand; som samme forseth i sig selff formelder.

Loed tha erlig quinde[18] Marine[19] Jacob Møllers vdj samme sin hoβbondis naffn, som end nu ligger maaløβ[20] och med anden drabelige[21] kranckhed beslagen,[22]

fremlegge en quitandtz aff kong: Maytz: renterj,[23] huor vdj forklaris[24] ret regning[25] emellom hog^te^ kong: [Maitz:][26]och for^ne^ Jacob Møller, saa at for^te^ Jacob Møller haffuer forstract till hans Maitz: behoff nogle antall støcker engelst[27] och adschellige spelerij[28] paa vnderschedelige[29] tider vdj a° 1583 och siiden til summa X^M30^ lviij daler iij skilling och der emodt bekommedt betalling paa adschillige tider till summa xj^M^ lxxvij[31] daler, huilcked lignet och lagdt bliffuer for^te^ Jacob Møller schyldig till hog^te^ kong: Maitz: ij^M^ xviij daler xiij skilling som mynten nu gaar, huilcken gield for^te^ hans hustruff bekiender och weed sig ther vdj jnte at vndschylle.[32]

Der hoeβ hun loed fremlegge jt schrifftlig forseth, som saa liuder:

Eftersom erlig och velbyrdig mand Christian Bernekou, vor kierre slotz herre paa Malmøhuβ, haffuer efther kong: Maitz: befaling ladet citere[33] och steffne min hoβbonde, Jacob Møller, her for retten for een summa pending, min hoβbonde er for nogen tiid siiden bleffuet kong: Maytz: vdj hans Maitz: renterj schyldig, och velbyrdig Christian Bernekou er begierendis jndførβell i min gaard och vdj mit boe paa kong: Maitz: wegne och haffuer ladit til kiende giffue wed Hendrich Daabelsten,[34] kong: Maitz: byfouged, at ieg icke schall affhende, selge eller pantsette samme min gaard eller noget aff mit boe, førend kong: Maitz: haffuer bekommed hans betalling, saa giffuer ieg fattig quinde sørglig[35] tilkiende, at min fattige huβbonde ligger paa sin soete seng som en fattig Gudtz fange[36] och kand huercken røre haand eller foed, talle, gaa eller staa, huilcket ieg fattige quinde for thend euige Gud høyeligen beklager,[37] och som I dannemend allesammen well wide, huordan hans fattige skrøbelig willkaar erh, huorfor hand fattige mand icke nu selffuer kand møde till retten, saa giffuer ieg ether och min kiere øfrighed sørgeligen tilkiende, at samme min gaard, som jeg nu vdj boer, er for lang tiid siiden pantseth hoeβ nogle mine wenner, och samme theris pant er kundgiort till Malmø byeting, som I dannemend vden tuiffuell well dragis til minde, huilcket Gud kiende ieg och min fattige hoβbonde icke haffuer giort aff lyst eller glede, men den stoere armod och nød haffuer oβ der til tuenget, och den vstadige løcke[38] haffuer saa een tiid lang dreffuet sit spill med oβ fattig folck, och der hoeβ haffuer lid stuor schade til søes och vdj andre maade, der offuer wi fattige folck er kommen vdj allerstørste armod och fattigdom paa thenne woris gamle alder, och Gud schall werre mit widne, at ieg och min fattige hoβbonde icke haffuer thed wnøtteligen fortæridt eller omkommed, som I dannemend allesammen well wide, huorfor ieg fattige, sorgefulde och bedrøffuede[39] quinde med min siuge hoβbonde er aff eder som min kiere øffrighed paa det allerydmygeligste begierendis, at I wille vel giøre som mine guode venner, were mig och min fattige hoβbonde med it

goidt ord behielpelig hoeβ thend gode mand Christian Berneckou, at hand wille vere mig och min fattig mand behielpelig hoeβ thend høige øffrighed, at kong: Matz: wille werdis for Guds schyld och for hans kong: Matz: medfødde fromheds[40] schyld, wille oβ fattige folck samme gield och schylld naadigst efterlade och tilgiffue, eftherdj wi det dog aldrig vdj wore dage kunde betalle, huilcket oβ fattige folck hierteligen wee[41] och bange giør, det Gud kiende. Dette er mit sørgelig och bedrøffuede giensuar; efter som samme forset i sig selff vduiβer.

Och for^ne^ Chresten Hanβen war dom begierendis.

Tha efter tiltall och giensuar och thend sags leiglighed, besynderlig efterdj fremfarne koninger her i Dannemarck saa och nu woris allernaadigste koning icke haffuer willet thennom forbehollet nogen yder miere rett eller fordeell vdj landβens vdgiffne louger med theris Maitz: gield at lade fordre end som een theris naadis egen vndersaat och thed aff theris Matz: egen fromhedt, thj wiide wy icke andet efther den leglighed at sige for rett i den sag, end at wj finde erlig och welbyrdig mand Christian Bernekou paa hog^te^ kong: Matz: wegne ind vdj for^te^ Jacob Møllers huβ, gaarde och boe, och deraff at lade vdwurdere fyllest for hog^te^ kong: Maitz: gield, for^te^ ij^M^ xviij daler xiij skilling lub.,[42] saa witt for^te^ gaard och goeds kand sig ther til strecke, vndtagitt huad der aff for nogle aar siiden louglig er bleffuen forpantid her till Malmøs byeting efter hoglofflig och salig ihukommelβe koning Frederich thend Andens breff[43] och mandatz formelding, som om kiøpsteds goeds at forpante er vdgaaen.

Til des vindiβbyrdt haffue wij her vnder laditt trøct wor stads secreth. Giffuet och schriffuit i Malmø aar och dag vt supra.

(1) Dette (Uldall 257,4°) synes at være afskrift efter rådstueprotokollen, da det har samme fejl *at indre*, se ndf. note 11, og i øvrigt kun har ortografiske og ordstillingsvarianter. - (2) Dateringen kan ikke være rigtig, da 28. maj i 1598 ikke var en mandag, men en søndag. - (3) Christian Barnekow (d. 1612) til Birkholm (nuv. Løvenborg), Tølløse, Vittskövle m. v. Han var 1574-91 i udlandet, hvor han studerede i Jena, Ingolstadt, Padova, Genève og Siena og foretog rejser til Grækenland, Tyrkiet, Syrien, Palæstina, Ægypten og Abessinien, 1591 ansat i kancelliet, 1593 hofjunker, 1595-1602 forlenet med Lunds bispegård og St. Peders kloster i Lund, 1597-1602 tillige med Malmøhus, 1602-12 med Landskrona. Han blev hyppig anvendt til diplomatiske sendelser (1594 Skotland, s. å. Tyskland, 1597 England og Nederlandene, 1600 Emden, 1603 Polen og Brandenburg, 1606 England). - (4) Hovedgården Birkholm (nuv. Løvenborg) i Butterup s., Merløse h. - (5) Missive 8. februar 1598 (Kanc. Br.). Af dette fremgår det, at Christian Barnekow allerede tidligere har fået befaling til hos Jacob Møller at indkræve kronens tilgodehavende. - (6) Jacob Møller (d. 1598) var borger i Kbh., men flyttede 1562 til Malmø, hvor han drev en betydelig handel, navnlig med Rusland og Norge. 1578 nævnes han som rådmand i Malmø, og 7. maj 1582 blev han borgmester ssts. Han var samtidig forstander for hospitalet (fattighuset) ssts., fik hospitalets kirke (St. Hans kirke) ombygget og udvirkede 2. juni 1587, at hospitalet af Malmøhus slot årlig fik 100 tønder korn. 1581 led han under Sveriges

krig med Rusland et betydeligt tab, idet to skibe, der tilhørte ham og en anden Malmøborger (Hans Sukkerbager), ladet med varer, blev taget af svenskerne i farvandet ved Narva. 1583 led han atter et stort tab, idet et af hans skibe, der var lastet med fisk, forliste på en rejse fra Bergen til Malmø. 13. februar 1591 (Kanc. Br.) fik han på grund af de tab, han til forskellige tider og på forskellige steder havde lidt, tillagt af Malmøhus årlig ½ læst rug, ½ læst byg, ½ læst havre, 1 td. smør, 3 fedesvin og 2 fede slagteøksne. Da han døde, fik hans enke ved kongebrev 14. november 1598 (Kanc. Br.) tilladelse til fortsat at oppebære disse ydelser. Som det fremgår af dommen, var han kommet i gæld til kronen. I missive 10. oktober 1599 (Kanc. Br.) til lensmanden Christian Barnekow pålagdes det denne at tilholde Jacob Møllers arvinger at betale, hvad Jacob Møller var kronen skyldig fra tiden fra 21. juli 1583 til 4. marts 1588, og ved missive 24. december s. å. (Kanc. Br.) befaledes det lensmanden nu at gøre en ende på sagen og sende besked til rentekammeret. Den ejendom, hvori kronen fik indførsel, kom den først i besiddelse af i 1608, efter at der var rejst en sag imod Jacob Møllers enke. Jf. Isberg, II.79ff. - (7) 1518 daler 13 skilling. Om skrivemåden se 761.22 og 765.35. - (8) beslaglægge (Kalk. V.48a; OdS I.847). Om eksekution uden forudgående proces se Matzen, Offentlig Ret II.166f.; sa., Panterettens Hist.79ff. - (9) modtage, især: få en retslig afgørelse (Kalk. II.155b). - (10) Ordet er indføjet over linjen.

(11) ɔ: erindre. - (12) Rigshofmester var da Christoffer Valkendorf til Glorup. - (13) gjort mildere, mildnet, jf. sv. *förmildra* (Kalk. V.287b; OdS V.692). - (14) aldeles, fuldt ud (Kalk. I.42b bet.3). - (15) umistænkt (Kalk. IV.615b bet.2), ɔ: uden at pådrage sig mistanke for misligheder. - (16) fortrøster mig til (egl. har tillid til). - (17) Ordet mgl. i forlægget og i Uldall 257,4°. - (18) Hustru (Kalk. II.673b bet.2); særlig i østdansk havde *quinde* denne bet., jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist. II.247. - (19) Marine (Maren) Fechtel (d. 1616), datter af handelsmand Hans Pofvelsen Fechtel og hustru Mette Jacobsdatter. Efter mandens død 1598 forblev hun boende i den ejendom, hvori kronen nu havde gjort indførsel, og først i 1608 fraflyttede hun, efter at hun ved en mod hende anlagt retssag var tvunget til at aflevere nøglerne. Hun boede derefter i et lille hus på vestsiden af de såkaldte Skorstensboder. Jacob Møller havde tidligere været gift med Ingeborg Fransdatter (d. 1564), datter af rådmand i Kbh. Frans Ipsen. - (20) stum (Kalk. III.168a).

(21) store, alvorlige (Kalk. I.373a bet.1). - (22) ramt (OdS II.410 bet.5), jf. Moth: *beslåe med blindhed.* - (23) Rentekammeret, finanshovedkassen (Kalk. III.580a), jf. sv. *ränteri*, ty. *Renterei.* - (24) oplyses (Kalk. I.646b bet.1). - (25) Afregning (OdS XVII.626 bet.3), ɔ:endelig og fuld afgørelse. - (26) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Uldall 257,4°. - (27) engelsk klæde (Kalk. I.474a bet.2). - (28) Glosen *spelerij* har ikke kunnet eftervises med relevant bet. i nordisk, tysk eller hollandsk. Det kunne muligt (?) være fejlskrift for *spisserie* (*spißerie*): kurze Waaren, jf. MndWb IV.332, hvor bl. a. *alias diversas res dictas spisserie*, Jf. OdS XI.173: korte varer = varer, der som isenkram- og galanterivarer sælges stykkevis, jf. Kalk. IV.63b lin. 2: *spiseri* = småvarer; eller muligt fejlskrift for *speceri* (*spiseri, spetseri, spedseri*): krydderi (Kalk. IV.62a, jf. 54b). Jf. *spidzerii oc kræmerii, som er brødh, løgh, eble, nødder, pattiner* [ɔ: træsko; jf. Kalk. III.459a] *och thisligest* (Christian Is privilegier for Ålborg 12. juni 1449 § 5; DgK II.277). - (29) forskellige, adskillige (Kalk. IV.660b bet.1). - (30) 950. Romertallet X (10) med en »sløjfe« om den ene streg betegner 9½, jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1942).42 fig. 24 (yderste kolonne til højre); Aakjær, Maal og Vægt.284b.

(31) 11.976½. Om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (32) frasige, retfærdiggøre (jf. OdS XXV.1336 bet.3; Kalk. V.1138a). - (33) stævne (OdS III.363 bet.1). - (34) Henrik Daabelsten (Dobbelsten) (d. 1610), 1588-1600 byfoged i Malmø, 1588-91 tillige tolder ssts. - (35) bedrøvet, sørgmodigt (OdS XXIII.408 bet.3). - (36) *fange* sigter næppe til, at ægtemanden (efter Guds vilje) er lammet, men er et religiøst udtryk for, at jordelivet er et fængsel, jf. *hvor lenge mon*

jeg end skal vandre i verdens sumpig fange-nest (Kalk. I.508a). - (37) Ordet *beklager* havde i datiden en stærkere bet. end nu; her: begræder, bejamrer. - (38) Skæbne (OdS XIII.175). - (39) Her vel snarest: plagede, (af skæbnen) hjemsøgte. - (40) Bravhed, højsind (OdS VI.81 bet.1). - (41) *wee* er her adj., jf. OdS XXVI.709 bet.3: sørgeligt, pinefuldt, ondt. - (42) lybsk. - (43) Missive 22. august 1580 til købstæderne om at salg og pantsætning af købstadsgods skal ske til tinge (CCD III.169f.).

774 Rettertinget 23. juni 1598 (København)

En mand, der i henhold til bestemmelserne i den gældende fundats besad noget vikariegods, som hans forfædre havde skænket til Lunds domkirke, havde anmodet kongen om at måtte få dette gods til eje og fortav, at han havde en søster, som han var værge for, og som var medberettiget til det nævnte gods. Uanset at den pågældende, der nu var død, i 29 år havde besiddet godset, statuerede rettertinget, at søsteren var berettiget til en del af godset, som broderen havde erhvervet ved vrang undervisning.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 14 (1595-98) fol. 287[r] (findes yderligere i 3 hss.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.191ff.
Overskrift: Dom emellem Palli Graatop paa hans moder, Ellβe Jørgen Boriinghollms uegne paa den ene och Lauge Vrne till Bellthebierg, landsdommer i Skaane, paa denn anden βide.

Wy, Christian &c., giøre alle uittherligt, ath aar 1598, thenn 23. junij, paa uortt rettherthing paa uortt slaatt Kiøbnehaffnn wdj wor egenn næruærillβe, offueruærindis alltt raaditt[3] for oβ wor skickit oβ ellskelige Palle Graatop,[4] fogidt vdj Maribo closter,[5] paa βin moders, Ellβe[6] Jørgenn Borringhollms[7] vdj Mallmø, och βin egne uegne paa denn ene och haffde medt uor egen steffning[8] for oβ j retthe steffnitt oβ ellskelige Lauge Vrne[9] till Bellthebierg,[10] uor mandt, thienner och landtzdommer vdj uortt landt Skaane, paa denn andenn βide for en dom,[11] handt thenn 13. aprilis anno &c. 94 till Skonninge landtzthing skulle haffue dømtt och affβagtt emellom affgangne mester Wedtzell,[12] fordum cantor vdj Lunde domkircke, hans børnn och arffuinge paa then ene och hannom paa hans moders och βine egne uegne paa denn andenn βide anlangendiβ nogitt vicarj godtz, som deris formere slect uedt naffn her Follquin[13] wdj fremfarne gamle thidt skall haffue stifftit och funderitt ith allthere medt wdj Lunde domkircke, som fundatzen der om giortt er jndeholder, om huilckett godtz for[ne] mester Wedtzell skulle haffue laditt anlange[14] hoeβ affgangne salig och høylofflig jhukommellβe konning Frederich, ath ingen anden arffuinger uorre till βamme godtz endt handt allene,

effther huilcken hans berettning handt forhuerffuitt høgbemeldte uor kiære herrefaders breff,[15] ath handt och hans arffuinger skullde till euig thiidt beholde ßamme godtz. Dog haffuer handt icke angiffuitt for^ne^ Ellße Pallißdaatther och hannom aff fader och moder ath haffue uærrit fullde sødskindt, och effther for^ne^ mester Wedtzells dødt och affgang beretther for^ne^ Palle Graatop ßig ath haffue giortt forfølling till thinge paa ßamme godtz. Da skall de der till landtzthing effther formeer mester Wedtzells forhuerffuede breff oc effther den heffdt, handt kunde hafft, haffde tildømt mester Wedtzeells børnn oc arffuinge samme godtz ath føllge, wanßeett ath for hannom skullde wærre i retthe lagdt fundatsen saa och beuiißning, ath for^ne^ mester Wedtzell oc hans moeder worre aff fader och moder ecte sødskinde, och ath for^ne^ mester Wedtzell skullde ingen sønner hafftt effther ßig, mens Ellße Pallißdaatter haffde sønner; meenthe derfor for^ne^ godtz ath komme ßaa uell hans moder och hindiß børn till som for^ne^ mester Wedtzells høstru och børn, och ßamme hans domb jcke burde ath komme hannom till hinder heller skade wdj nogenn maade.

Thißligeste haffde hiidt steffnt oß ellskelige hederlig oc høglerdt mandt mester Hans Raßmußenn,[16] professor her wdj Kiøbnehaffnns vniuersiteet, paa hanns høstruis[17] uegne, Karinne,[18] Jørgenn Søffrenßens,[19] och Jahanne Wedtzells daatther,[20] borgerske wdj uor kiøbstedt Lundt, medt deris lauguerger, om de haffde der nogitt wdj ath sige. Och j retthe lagde ßamme dom aff Skonninge landtzthing thenn 13. aprill: 94 wdgiffuitt, liudendis j ßin besluttning: Tha effther tillthale, gienßuar och denn sags leylighed, och efftherdj her wdj retthe leggis kong: Mayttz breff, huor wdj befindiß, ath hans Maytt: naadigst haffuer wntt mester Wedtzell och hans arffuinge samme godtz, som nu omthretthis, saa och benectis jcke heller, ath ßamme godtz haffuer fulldt affgangne mester Wedtzell och hans arffuinger wlast oc wpaakierdt wdj otthe och thiuge aar, wide uij inthet der emodt ath kunne ßige eller dømme, meden affgangne mester Wedtzells arffuinger ath føllge samme godtz her effther som tillforne effter kong: Maytts: breffs och ßin rolige heffdtz liudellße, som ßamme dom j ßig ßellff wiittløffthigenn jndhollder.

Ther hoes j retthe lagde sin skriffthelig berettning, liudendis ath enn aff hans fremfarne forellder[21] haffde a° 1415[22] stifftitt ith allther wdj Lunde domkircke oc der till giffuitt aff ßitt landegodtz och kiøbstedtz godtz, dog medt ßlig willkor, ath dett allethiidt skullde presenteris[23] till en aff hans egne slect, som uor der till duelig och bequem och uor en klerck, effther som fundatzenn der om ydermere jndhollder, huilcket effther fundatzenn allethiidt haffuer fulldt hans slect effther fundatzenns liudellße, saa dett uor beuiißligtt, ath hans moders morbroder uedt

naffn Mickell Wedtzell[24] i Mallmø wdj hanns liiffs thiidt der till uor presenterit, och der handt uedt dødenn uor affgangenn, haffuer minn moders moder,[25] som uor hans søster, tilholltt ßig ßamme vicarj till ßinn sønn, for^ne^ mester Wedtzell, som da uor wdenn landtz ath studere, efftherdj handt da effther ßin morbroder uor effther fundatzenn nest dett ath presenteris, effther hans moders moeder haffde jcke da flere sønner endt hannom allene, och handt ßaa ßamme godtz haffuer beholltt som ith capitthells beneficium jndtill a° 65, handt haffuer anholldenn ethers Maytts: herrefader och for hanns Maytt: berett, ath handt uor der ene arffuing till och[26] bekom hanns Maytts: beuilling samme godtz ath motthe behollde, och ßidenn haffde beholldt ßamme godtz och jcke laditt hans moder, som uor hans kiødelig søster, aff uide, ath handt ßig ßamme godtz anderledis uillde tillhollde endt for ith capittells beneficium, som j fremthidenn kunde en aff hindiß sønner effther fundatzenn præsenteris till; men der handt uedt dødenn uor affgangenn wdenn sønner, och de formeenthe dennom ath uære nest der till effther fundatzenn, er hanns høstru[27] och arffuinge fremkommen med ethers Maytts: herrefaders breff oc uillde sig dett ene tillhollde for eyendom och icke effther fundatzenn. Tha efftherdj hans morbroder, der handt ßamme breff forhuerffuit, haffde en søster, som er hans moder, som da uor wmandefest,[28] och handt fordj ßellff uor hindis uerge effther lougenn,[29] formener ieg, handt haffde burdt hinder der aff ßin anpartt ath laditt føllge, efftherdj de baade uorre fødde aff en fader och en moder, och efftherdj handt wrangeligenn for ethers Maytts: herrefader haffuer berett, ath handt uor ene arffuing der till och icke uillde naffngiffue,[30] ath handt haffde en søster leffuendiß, ey heller lodt ßin ßøster uide, ath handt effther ethers Mayttz: herrefaders breff tillholltt ßig ßamme godtz, men for ith capittels beneficium effther fundatzenn, tha formeenthe handt hannom jcke rettheligen ath haffue uergitt for ßinn søster effther lougenn, men heriett,[31] och dett posses,[32] som handt paa ßamme godtz haffuer, jcke bør ath regnis for nogenn heffdt, efftherdj dett er emellom sødskindt om arffue, och ingen suig bør ath uære i sødskindskiffthe, saa broder allene skall arffue, och søster fra arffuen wdeladis. Och efftherdj hans morbroder denn thiidt, handt samme hanns Maytts: herrefaders breff forhuerffuede medt wrang vnderuißningh,[33] wor hans moders werge, tha satthe handt wnderdanigst wdj retthe, om hans moder jcke burde ath wære deelactig for en søster wdj ßamme godtz medt hannom, efftherdj handfestningenn[34] tillader, ath huiß godtz, som er giffuen fra nogenn och till allthere, skall jgienkomme till retthe arffuinge och jcke formellder en eeniste arffuing dett ath skulle nyde, och om landtzdommeres dom burde eller kunde hinde derfra forhindre, och formeenthe, ath handfestningen mere burde ath anßeeis[35] endt kong: Maytts:

breff, som hanns morbroder medt wrang wnderuiiβning haffde forhuerffuitt. Palle Graatop.

Tha uor her wdj retthe møtt for^ne^ uor landtzdommer och beretthe, ath kong: Maytt:, salig och høglofflig jhuekommellβis breff uor for hannom j retthe lagdt, ath mester Wedtzells børnn och arffuinge allene skullde behollde och βamme godtz føllge effther samme kong: breff och deris lange heffdt haffde dømtt dennom βamme vicarj godtz her effther ath føllge, meenthe sig [icke][36] anderledis der wdj ath kunde dømme oc βig ingen wrett der wdj ath haffue giortt, och hans dom fordj burde uedt mact ath bliffue.

Wor her och j retthe møtt oβ ellskelige hederlig och høglerdt mandt mester Hans Raβmuβen paa βin høstru moders[37] och βine egne uegne och j retthe lagde sitt giensuar skrifftheligen, liudendis jblantt anditt:

Effther som mester Wedtzell skullde haffue berett for uor kiære herrefader, salig och høglofflig jhukommelβe, ath handt ene skullde uære arffuing till βamme vicarj godtz och derfor anholldit, ath dett hannom skullde motthe føllge, skullde uære skeedt først, fordj ath fundatzenn wdj Greffuens feyde[38] uor borte, ther nest ath der uor thidende,[39] ath hans kongelige Mayst: skullde willde βig alltt vicarj godtz tillthage effther denn suenske feyde[40] och fordj uedt affgangne her Eyler Hardenberg,[41] Peder Billde[42] och andre gode mendt derfor der om laditt anhollde, och dett[43] naadigst[44] bekommitt, for^ne^ her Eyler Hardenbergs samme hans naadigste beuilling skullde haffue giffuitt Palle Graatops mormoder tillkiende och βagtt hinde, ath mester Wedtzell derfor skullde giffue hanns kong: Maytt: ith hundritt daler, och handt effther slig leylighedt jcke skullde haffue bekommitt βamme godtz medt wrang vnderuiiβningh; men ath handt wdj βin anlangende jcke haffde anholltt om βin søster, som denn thiidt uor en pige j βin moders boe wmandefest, uor derfor skeedt, ath copienn aff fundatzenn tillhollder alleniste samme frihedt suerdsiden. Aff sadann leylighedt eskitt handt aff Palle Graatop, ath handt uillde louglig βin tillgang[45] till βamme godtz [beuiβe].[46] Thernest ath handt uillde beuiβe nogenn andenn paa suerdβidenn ath haffue uæritt paa then thiidt wdenn mester Wedtzell allene. For det anditt saa wdelucker fundatzenn quindekiøn fra βamme vicarj godtz ath forrestaa. For dett thredie meenthe handt, ath mandt jcke kunde winde βig godtz till medt copier, men medt fundatzenn och retthe hoffuidbreff.[47] For dett fierde, der βom dett skullde wæritt arffuegodtz paa quindesiden, da skullde Anne Pallis, mester Wedtzells moder, haffue arffuitt dett medt βin broder, Mickell Wedtzell, dog handt allene haffde det. For det fembte, der Mickell Wendtzell uor dødt, thalitt hanns søsters mandt, Pallj Jensen, inthet om samme godtz, men bleff anammitt aff prælaterne i Lundt effther copienns liu-

delse, jndtill mester Wedtzell hiemkom i landitt. For det sietthe er icke heller samme godtz skifftt emellom Anne Pallis hindiß børnn, mester Wedtzell och Ellße, effther deris salig fader, men er platt[48] inthet thalldt om, huor aff siunis retthelig ath føllge, ath lige som Ane Pallis jcke kunde bliffue deellactig j ßamme godtz, huercken denn thiidt hindiß broder, Mickel Wedtzell, leffde, ey heller effther hans dødt, saa kandt ey heller Ellße Pallisdaatter der till komme, endt skiøntt hun medt mester Wedtzell haffde en fader och en moder. For det siuffuende er der skiffthe gaaitt effther Palle Jenßenn emellom m: Wedtzell oc hans søster Ellße och deris moder Ane paa alltt rørindiß och wrørindiß godtz, som medt breff och segell uor at beuiße. For det otthende haffde dett fulldt mester Wedtzell och hans arffuinge paa xxix aars thiidt fra denn thiidt, mester Wedtzell bekom salig kong: Maytts: breff, och till nu, Palle Graatop haffuer giortt der paa forfølling. Satthe fordj vnderdanigst j retthe, om ßamme godts effther slig leylighedt, høgbemelte uor kiærre herrefaders breff och rolig heffdt, jcke burde ath føllge.

Therhoeß j retthe lagde jth skiøde aff Mallmø raadhuuß den 6. dag julj a° 71, liudendiß Hanns Graatop[49] ath haffue giffuitt hanns høstru moder, Anne Pallis, affkalldt for hans høstruis federne, for alltt rørindeß och wrørindiß, jndenn landtz eller wden landtz, som ßamme affkalldt uidere j ßig ßelff jndhollder.

Ther till suaredt for^{ne} Palle Graatop, ath alldt thenn stundt for^{ne} vicarj godtz wor och motthe bliffuit hoeß capitthelitt effther fundatzenn, da uiste handt uell, ath hans moder kunde dett jcke bekomme, men hans morbroder det medt retthe som ith capitthells beneficium kunde ßig tillhollde. Men der hans morbroder uillde ßig dett for arffuegodtz tillhollde, da formeenthe handt, ath hans moder saa uell haffde burdt der wdj for en søster ath uære jndthagitt som handt, och effthetdj de sellff bekiender, ath der hans morbroder forhuerffuitt høgbemeldte uor kiære herrefaders breff, uor hans moder en pige hiemme hoes ßin moder wmandefest, och hans morbroder, mester Wedtzell, fordj effther lougenn hindiß retthe werge, och efftherdj handt da alleniste haffuer procurerit[50] for ßig sellff och jcke der wdj jndtagitt ßinn søster, men j ßaa maade haffuer hinde herriett, och der ßom hindis rett der offuer kandt uære bleffuen hinde forßømmitt, satthe handt vnderdanigst wdj retthe, om hanns arffuinge jcke derfor bøer ath stande hinde till retthe.

Medt flere ordt dennom der om emellom uor.

Tha effther tillthale, gienßuar och denn sags leylighedt sagde uij der paa saaledis aff for retthe, ath for^{ne} uor landtzdommer effther uor kiære herrefaders breffs liudellße jcke haffuer kundt dømtt anderledis, endt handt dømtt haffuer. Dog efftherdj for^{ne} mester Wedtzell samme uor kiære herrefaders breff medt wrang

underuiißningh forhuerffuitt haffuer paa ßig allene och icke beret, ath handt haffde en søster, som uor for^{ne} Palle Graatops moder, som uor till for^{ne} vicarj for en søster partt ßaa ner som handt, ta er hans tilthale hannom och hans moeder till for^{ne} mester Wedtzells arffuinge her medt friitt forre.

Datum ut supra.

(1) Slægtskabet mellem de i dommen nævnte personer vil fremgå af følgende oversigt:

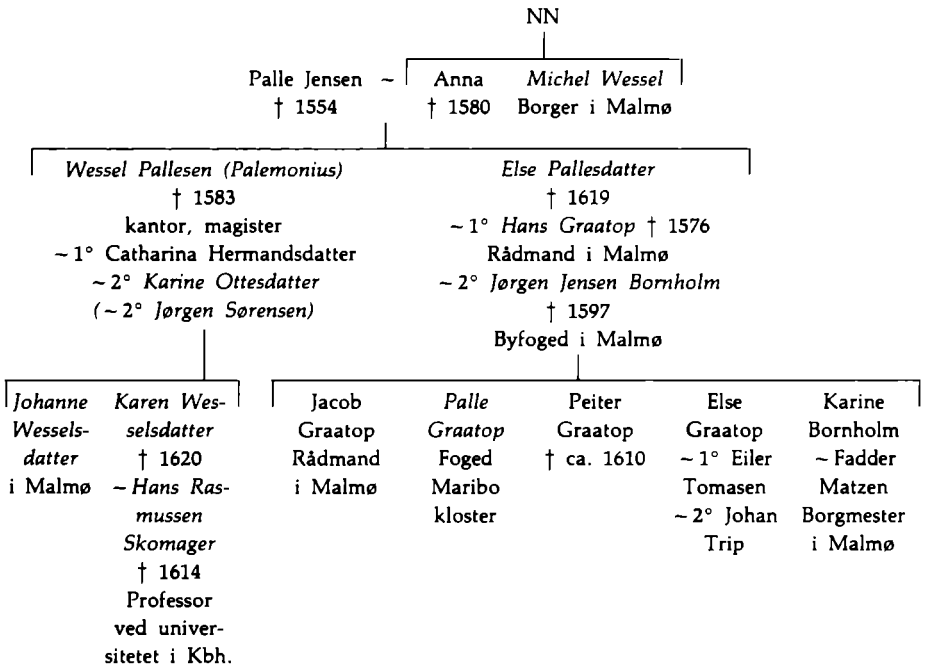

(2) Af disse er NkS 836,2° og NkS 846m,2° afskrifter af dombrevet, da de har navnene på samtlige dømmende rigsråder, mens Thoft 1202,2° kun indeholder domskonklusionen. - (3) Rigsrådet bestod da af: Christoffer Valkendorf til Glorup, Christian Friis til Borreby, Peder Munck til Estvadgård, Steen Brahe til Knudstrup, Manderup Parsberg til Hagsholm, Erik Hardenberg til Mattrup, Henrik Below til Spøttrup, Axel Gyldenstierne til Lyngbygård (Liungbygård), Jakob Seefeld til Visborg, Breide Rantzau til Rantzausholm, Albert Friis til Haraldskær, Arild Huitfeldt til Odersberg, Jørgen Friis til Krastrup, Preben Gyldenstierne til Vosborg, Axel Brahe til Elvedgård, Henrik Lykke til Overgård, Oluf Rosensparre til Skarhult, Eske Brock til Gammel Estrup, Christen Holck til Højgård, Absalon Gøye til Kelstrup og Henrik Ramel til Bäckaskog. - (4) Palle Graatop, søn af nedenn. rådmand i Malmø Hans Graatop (d. 1576) og dennes 3. hustru Else Pallesdatter (d. 1619). Han er formentlig identisk med den Palle Graatop, der 1597-98 var knyttet til Sorø kloster og på dettes vegne de nævnte år lod optage tingsvidner, se ÆdA III (1868).355, jf. 307 (nr. 769). Om tilnavnet se DgP II.355. - (5) Birgittinerkloste-

ret Maribo kloster (opr. omkr. 1416) opretholdtes ved reformationen, dog opløstes snart efter munkekonventet. 1. oktober 1558 bestemte Christian III, at klosteret skulle være et frøkenkloster (Rørdam, Kirkelove I.517), og en ny fundats blev givet 7. juni 1596 (CCD III.11f.). Klosteret, hvis privilegier stadfæstedes 21. marts 1597 (CCD III.732), blev ophævet 1631, og ved gavebrev 30. november 1623 (Kr. Sk. I.420) skænkedes bygningerne til Sorø ridderlige akademi. - (6) Else Pallesdatter (Palnesdatter) (d. 1619), datter af rådmand i Malmø Palle (Palne) Jensen (d. 1554) og hustru Anna (d. 1580), søster til nedenn. kantor, magister Wessel Pallesen (d. 1583). Hun var 1. gang gift (1571) med nedenn. rådmand i Malmø Hans Graatop (d. 1576), hvis 3. hustru hun var, 2. gang med nedenn. byfoged i Malmø Jørgen Jensen Bornholm (d. 1597). - (7) Jørgen Jensen Bornholm (Borringholm, Borgholm) (d. 1597), nævnes som borger i Malmø 1559 og var 1568-87 byfoged ssts. Jf. Isberg II A.220. - (8) Udtrykket *medt uor egen steffning* betegner indstævning for den afdeling af rettertinget, hvor kongen (normalt) førte forsædet, i modsætning til udtrykket *vor og rigens stævning*, der betegner indstævning for den afdeling af rettertinget, hvor rigskansleren enten alene eller sammen med andre pådømte sager, jf. Secher, Rettertingsdomme I s. iiif. - (9) Se 766.2. - (10) Se 766.3.

(11) Ses ikke besvaret. - (12) Magister Wessel (Vedsel) Pallesen (Palemonius) (d. 1583), søn af rådmand i Malmø Palle (Palne) Jensen (d. 1554) og hustru Anna (d. 1580) og broder til ovenn. Else Pallesdatter (d. 1619). Han blev 21. marts 1562 (Kanc. Br.) forlenet med kantorembedet i Lunds domkapitel. Ved skøde 25. februar 1565 (Kr. Sk. I.102) fik han det gods, som hans forfædre havde skænket til Christi Legems alter i Lunds domkirke. Ved gavebrev 4. september 1567 (Kr. Sk. I.112; Kanc. Br.) fik han kronens gård i Hunnerup (Knästorp s., Bara härad), der i årlig landgilde svarede 2½ pund korn eller 50 skæpper korn og 5 tdr. havre, der skulle lægges til den evige almisse, han påtænkte at fundere til de fattiges underhold. Han var 1. gang gift med Catharina Hermansdatter, datter af borgmester i Malmø Herman Cornelisen og Peiterker Jonasdatter og havde i dette ægteskab 3 døtre (Marine, Elisabeth og Anne), der vist alle døde ugifte. Gift 2. gang med Karine Ottesdatter, søster til borger i Malmø Lyder Ottesen og til rådmand ssts. Helmicke Ottesen. I dette ægteskab havde han den nedenn. datter Karine Wesselsdatter og formentlig også datteren Johanne Wesselsdatter. Hans enke blev 1588 gift 2. gang med den nedenn. borger i Malmø Jørgen Sørensen. Jf. Isberg II.146ff. - (13) Domprovst i Lund Folkvin Deynessen (d. 1423) skænkede 1412 (Rep. 1. rk. III nr. 5199) og 1415 (Rep. 1. rk. III nr. 5513) en del gods i Malmø, Falsterbo, Skanør og Lund til Hellig Legems alter i Lunds domkirke, som han tidligere på egen bekostning havde ladet bygge i ærkebiskop Jakob Geertsens tid, jf. Arild Huitfeldt, Den Geistlige Histori (»Bispekrønike« (1660/1978) fol. X iiij. Der opstod senere strid med hans arvinger om denne godsgave, og ved ærkebiskop Peder Lykkes mægling blev 19. juli 1423 (Rep. 1. rk. III nr. 6035; Dipl. dioec. Lund. III (1900).22ff.) truffet en ordning, hvorved en del af godset blev tilbagegivet til arvingerne, medens resten skulle høre til Hellig Legems Alter, til hvilket Folkvins arvinger skulle have patronatsret. - (14) andrage, ansøge (Kalk. I.62b bet.2). - (15) Skøde 25. februar 1565 (Kr. Sk. I.102), jf. ovf. note 12. Godset omfattede en gård i Virke (Harjager härad), vikarieresidensen i Lund, 3 jorder og 1 gård i Lund samt i Malmø en gård med et stenhus. Det nævnes udtrykkeligt, at alle andre arvinger til dette gods var døde. - (16) Professor Hans Rasmussen Skomager (d. 1614). Han studerede 1572 i Rostock, sen. i Wittenberg, hvor han 1579 blev magister, 1580 extraord. professor ved Kbh.s universitet, 1582 professor pædagogicus, 1608 professor i matematik, 1603 i fysik, 1610 rektor magnificus. Han var 1. gang gift med Anna Pedersdatter (d. omkr. 1583), 2. gang 1553 med Karen Wesselsdatter (d. 1620), datter af ovenn. kantor, magister Wessel Pallesen (d. 1583). - (17) Karen Wesselsdatter, se foreg. note. - (18) Karine Ottesdatter, der 1. gang var gift med kantor, magister Wessel Pallesen (d. 1583), 2. gang (1588) med nedenn. Jørgen Sørensen. - (19) Jørgen Sørensen, borger i Malmø, 1588 gift med Wessel Pallesens enke, ovenn. Karine Ottesdatter. -

(20) Johanne Wesselsdatter, en ellers ikke kendt datter af ovenn. kantor, magister Wessel Pallesen.

(21) Forfædre (Kalk. I.750b bet.2). - (22) Rep. 1. rk. III nr. 5513. - (23) gives, overdrages (til) (Kalk. III.520b bet.2). - (24) Michel Wessel, borger i Malmø, svoger til ovenn. rådmand Palle Jensen, se stamtavlen ovf. note 1. Han nævnes 1545-55 oftere på Malmø byting, se Malmø Rådstueprotokol (Stadsbok) 1503-1548 udg. af Erik Kroman (1965).222f., Malmø Stadsbok 1549-1559 udg. af Einar Bager (1972).4, 24, 39, 82, 84, 104, 134, 290. - (25) Anna (d. 1580), gift med rådmand i Malmø Palle (Palne) Jensen (d. 1554), se stamtavlen ovf. note 1. - (26) Herefter udstreget *denn hans*. - (27) Magister Wessel Pallesens enke, Karine Ottesdatter, gift med Jørgen Sørensen, se ovf. note 18. - (28) ugift (Kalk. IV.645a). - (29) SkL 57. - (30) nævne (Kalk. III.203b bet.1).

(31) ødet (Kalk. II.344a). Jf. P. Laale nr. 1135: *then ær næsth at wærye, icke wil hæriæ* og SkL 57, ASun 21, VsjL A&O I.5, JL I.28. - (32) Besiddelse, jf. lat. *possessio*. - (33) Oplysning, fremstilling (Kalk. IV.668b); *vrang undervisning* kan bet. svig. - (34) Christian IVs hdf. 17. august 1596 § 35, jf. Frederik IIs hdf. 12. august 1558 § 35 (DKH 99, 107). - (35) De private dombøger har *agtis*. - (36) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. - (37) Karen Ottesdatter, se ovf. note 18 og 27. - (38) 1534-36. - (39) Forlydende(r), efterretning(er) (OdS XXIII.1062 bet.1). - (40) Vel den nordiske syvårskrig 1563-70.

(41) Rigshofmester Eiler Hardenberg (d. 1565). - (42) Rigsråd Peder Bille (d. 1580) til Svanholm og Vallø. - (43) Herefter udstreget *vnderdanigst*. - (44) Ordet tilskrevet i marginen. - (45) Adkomst (Kalk. IV.358b) - (46) Ordet mgl. i forlægget. - (47) Sml. rettertingsdomme august 1528 (I nr. 63), 20 juni 1553 (I nr. 189) og 11. oktober 1599 (Secher, Rettertingsdomme I.266f.). - (48) aldeles, absolut (OdS XVI.896 bet.3.2). - (49) Hans Graatop (d. 1576), nævnes 1562 som borger i Malmø og forstander for altergodset, var 1571-75 rådmand og købmand i Malmø. Han var gift 3 gange; 1. gang med Margrethe Kock, 2. gang med NN Jacobsdatter Holst, datter af borgmester i Lund Jakob Holst, og 3. gang med Else Pallesdatter (d. 1619), se ovf. note 6, der 2. gang blev gift med byfoged Jørgen Jensen Bornholm (d. 1597). Jf. Isberg II A.166. - (50) handlet, talt (Meyer.841a).

775 Rettertinget 30. juni 1598 (København)[1]

Rettertinget underkender en af Oslo rådstueret afsagt dom, hvorved en mand mod sin benægtelse var dømt for ærekrænkelse, da *han havde aflagt ed på ikke at have fremsat de påklagede ærekrænkende sigtelser, og* da *tingsvidne herom først var optaget 14 uger efter, at udtalelserne skulle have været fremsat. Intet hensyn taget til indstævntes påstand om, at sagen skulle have været indbragt for statholderen i Norge og ikke for rettertinget i Kbh.*

Hs.: HDDomb. nr. 14 (1595-98) p. 377ff. (findes yderligere i 1 hs.[2]).

Overskrift: Dom emellom Peder Lercke, borger vdj Oppło, paa den ene och Thøstel Baadtzen, laugmandt ßammestedtz, paa den anden ßide.

Wy, Christian &c., giøre alle uittherligtt, ath aar &c. 1598, thenn 30. junij, paa uortt rettherthing paa uortt slaatt Kiøbenhaffnn, ofueruærindiß alltt raaditt[3]

wndthagen Peder Munck,[4] Axell Gylldenstiern[5] och Arrildt Huittfelldt,[6] for oß wor skicket Peder Lercke, borger vdj uor kiøpstedt Opslo,[7] paa den ene och haffde medt uor egen steffning[8] for oß j retthe steffndt oß ellskelig Thøstell Baardtsønn,[9] laugmandt[10] vdj Opslo, paa denn andenn ßide och hannom tillthalitt for en dom,[11] handt for nogen thiidt forleden sidenn skall haffue dømtt emellom hannom paa denn ene och oß ellskelige Anders Niellßenn,[12] borgemester vdj uor kiøpstedt Opslo, paa hanns hustru søsterdaatter, Jngere Hans datter, hindis uegne paa denn andenn ßide om ordt, ßom en uedt naffn Hans Wiborig haffuer baade angiffuedt och uillde uinde Peder Lercke ßin mund aff,[13] ath hanndt wdj druckenskaff och vdj sitt egitt huuß skullde haffue thalldt, ath Peder Pederßenn aff Thønßberg[14] skullde hafffue ßagtt om for^ne^ Jngere Hanßdaatter, dett hindiß ære skullde wære forner, och hannom derforre skullde haffue dømptt for^ne^ Peder Lercke fra ßine iiij marck och ath stande en sex mandtz dom,[15] huilckenn hannom ochßaa er offuergangenn och dømptt, emedenn hans dom stander uedt ßin fullde mact, wedt huilckenn hans dom for^ne^ Peder Lercke formeener ßig ath wære skeedt wrett och forkort,[16] och denn derfor bør macteløß at uære och hannom plictig ath wære ath stande hannom till retthe for, huiß[17] handt pa hans næring och biering[18] formedellst saadann hans affßagde dom kandt haffue liidt, effther ßom handt den ßags leylighed ydermere uiste ath beretthe.

Och j retthe lagde samme dom aff Opslow raadstuffue thenn 7. februarij a° 96, liudendes j ßin besluttening:

Tha effther tillthale, gienßuar, breffue och beuiißning j retthe lagdis och denn ßags leylighedt, och efftherdj Mats Joensßenn och Hanns Wiborg endnu ther for retthe uor deris proffue[19] bestandig och bekiende slig skielldord paa Jnger Hanßdaatthers ath haffue hørtt aff Peder Lercke, som før er rørtt, och Peder [Lercke][20] da ingen mandt haffde der tillstæde, huormedt handt kunde for^ne^ Jnger Hansßdaater slig last offuerbeuiße, som handt hinder paaßagdt haffde, och inthet handt haffde effther ßom hannom nochßom bleff tillspurtt, huor medt handt for^ne^ proffe kunde driffue, saa och effther ßom Norgis loug vdj mandhellge ballck 23. capittell formellder:[21] Om nogenn skyllder mandtz quinde, søster eller daatter ath haffue liggitt medt manne, det skall ingen føllge, wden hannom føllger hiemells quæde[21] vinde, bleff derfore ßaa for retthen affßagdt, ath Peder Lercke bør ath bøde till konng: Mayt: for ßin munndt och stande Anders Niellßen paa for^ne^ Jnger Hansdaatters uegne en sex mannds dom, for handt hinde slig wanære haffuer tillagdt och jcke beuiße kunde, ßom dett ßig burde, som ßamme dom j ßig sellff jndhollder.

Och beretthe, ath for^ne^ laugmand haffde effther nogenn windißbyrdt, som

haffde hannom paavunditt nogen ordt, handt skullde ßagtt om en pige uedt naffn Jnger Hanßdaatter vdj ßin druckenskaff, ath en karll skulle ßig haffue berømmitt[22] ath haffde beliggitt hinde, huilcke ordt handt for retthen haffde benectitt, och jcke heller handt dennom for dom eller rett haffde hinde tillßagtt, jcke heller paa fersk foedt uor derfor tillthalitt, men 14 vger effther dett skullde wære skeedt hannom paasagdt, och for^ne^ laugmandt dog haffde dømtt hannom fra ære och lempe,[23] handt och ßidenn effther ßamme dom er aff vj mendt baade dømptt fra sitt godtz och ath bliffue vdj ßaadan forsmædelße, som handt hinde tillagdt haffde, huor vdj handt meente ßig wrett ath uære skeedt. Och ßatthe vnderdanigste vdj retthe, om ßamme laugmandtz dom saa uell ßom huiß dom hannom der effther offuergangitt er, jcke bør macteløß ath bliffue.

Ther emod ath suarre uor her i retthe møtt for^ne^ Thøßtell Baardßens fulldmectige, Raßmus Jacopßenn, och j retthe lagde hans skrifthelig giensuar, wdj huilcken handt formeenthe ßig effther Norgis loug ath haffue dømtt och besuergit[24] ßig offuer for^ne^ Peder Lercke, ath handt haffde hannom hidt for oß jndsteffndt och jcke for uor stattholder i Norge,[25] rigens cantzeler och andre gode mendt. Och effther slig leylighedt satthe for^ne^ Raßmus Jacopßenn vdj retthe, om ßamme laugmandtz vdgiffne dom jcke burde uedt mact ath bliffue.

Medt flere ordt dennom der om emellom uor.

Tha effther tillthalle, gienßuar och den ßags leylighed sagde uij der paa saalediß aff for retthe, ath efftherdj for^ne^ Peder Lercke jcke haffuer for^ne^ Jnger Hansdaatter sligtt tillßagtt eller hinde nogitt werligtt paatheedt,[26] men befindis ath skall uære hannom paavunditt xiiij vger effter, handt sligtt skall haffue wdj druckenskab sagtt, handt och dett for retthenn saa uell som endnu uedt ßin høgiste eedt benecter, och for^ne^ uor laugmandt sligtt wanseett haffuer dømtt hannom fra ßin ære, och handt der effther er dømtt fra ßitt godtz och till ath uære vnder denn ßamme forsmædellse, handt hinde tillagdt haffuer, da er hannom der vdj skeedt wrett, och ßamme domme bør macteløß ath bliffue och for^ne^ laugmandt plictig ath stande hannom derfor till rette och jgiengiffue hannom ßin kost och thæring.

Datum ut supra.

(1) Norske sager blev kun sjældent indstævnet for rettertinget i Danmark. Når kongen ikke var i Norge, fik nogle rigsråder fuldmagt til i hans navn at holde retterting dér og afsige domme. Disse domme er indført i en særlig række af norske dombøger. Undtagelsesvis blev dog sager som i det foreliggende tilfælde indstævnet for rettertinget i Danmark, og sådanne domme findes da anført i Herredagsdombøgerne eller Rigens dombøger. I dombog nr. 14 (forlægget) findes således 8 norske sager. Disse er ikke refereret i Sechers Rettertingsdomme, se anf. v. I.xvii. - (2) Dette (Bergen UB 251), der urigtigt er dateret 23. juni, er afskrift af dombrevet, da det har kongens fulde titel og navnene på samtlige dømmende rigsråder. - (3) Om rigsrådets medlemmer se

774.3. - (4) Peder Munk (d. 1623) til Estvadgård m. m. Han var 1559-62 hofjunker, deltog i toget til Ditmarsken 1559 og i den nordiske syvårskrig, fra 1567 som flådens øverstkommanderende, blev 1590 rigsråd, fik 1576 titel af rigsadmiral, var 1588-93 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1596 rigsmarsk, opgav 1608 på grund af alder (74 år) sit sæde i rigsrådet og sine forleninger. - (5) Axel Gyldenstierne (d. 1603) til Irup, Lyngbygård (Liungbygård) m. m., søn af rigsråd Knud Pedersen Gyldenstierne (d. 1556) og Sidsel Ulfstand (d. omkr. 1575). Han rejste 1562-63 i Tyskland og Frankrig, blev hofsinde, var 1579-85 landsdommer i Skåne, blev 1581 rigsråd, 1588 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1588-1601 statholder i Norge og lensmand på Åkershus. Han var gift med Karine Gyldenstierne (d. 1596), datter af biskop Knud Henriksen Gyldenstierne (d. 1566) og Jytte Podebusk (d. 1573) og søster til rigsråd Preben (Predbjørn) Gyldenstierne (d. 1616) til Vosborg. - (6) Se 771.7. - (7) Oslo. Under syvårskrigen blev byen 1567 brændt, dels af borgerne, dels af svenskerne. Den genopførtes, men brændte pany 1624, og byen blev herefter flyttet til Akershus' vold. Den ny by blev grundlagt 27. september 1624 af Christian IV og fik navnet Christiania, mens Oslo blot blev en forstad, der 1857 indlemmedes i Christiania. Ifølge stortingsbeslutning juli 1924 skiftede byen navn til Oslo fra 1. januar 1925. - (8) Se 774.8. - (9) Tjøstel Bårdsen (d. efter 1604) af adelsslægten Handingsmand (af linjen Hartgenger eller Rosensværd, jf. Nyt da. Adelslex.113) til Blekengård, Fåberg, Hafslund og Grettenes, søn af sognepræst Bård Rolvsen (Rolfsen) til Østby (d. omkr. 1572) og Karine Tjøstelsdatter (d. 1584). Han fik 1577 bestalling som skibshøvedsmand, tiltaltes 1578 for et i Oslo begået drab, blev 1585 el. 1586 lagmand i Oplandene, 1593 udnævnt til lagmand i Oslo, 1595-97 forlenet med Fornebu. Jf. DAA 1896.172; Norsk slekthistorisk tidsskrift XV (1956).204; Samlinger til Det norske Folks Sprog og Historie I (Christiania 1833). 429ff. - (10) En *lagmand* var i Norge en embedsmand, hvis opgave det var efter anmodning at meddele orskurd, ɔ: udsagn om gældende lov og ret i anvendelse på konkrete retstilfælde, og på tingene at vejlede dommerne. Da lagmanden herved reelt blev den egentlig afgørende, fortrængte hans orskurd på landet i stor udstrækning bygdetingets domme, mens hans deltagelse i købstæderne bevirkede, at man lod appellen forbigå det også af lagmanden ledede lagting og indbragte den direkte for kongens ret. Først ved fdg. 6. august 1607 blev det forbudt lagmanden at sidde til doms på bytinget sammen med borgmestre og råd. Om lagmand se i øvrigt Brandt, Retshistorie II.181ff. og Torfinn Tobiassen i Kulturhist. Leks. X. (1965).153ff. -

(11) Ordene *for en dom* er i forlægget gentaget og derefter overstreget. - (12) Anders Nielsen (d. omkr. 1600), søn af skipper Niels Jørgensen Frendesonius (d. 1549) og Hilleborg Jonsdatter. Han var 1585 rådmand i Oslo og 1589-1600 borgmester ssts. Han var broder til Oslobispen, mag. Jens Nielsen (d. 1583), til sognepræst i Sande i Vestfold Christoffer Nielsen (d. 1565) og til Lauritz Nielsen (»Kloster-Lasse«) (d. 1622), der konverterede til katolicismen og virkede for dens genindførelse. Jf. Edv. Bull, Kristianias Historie I (1922).472f.; S. H. Finne-Grøn i Norsk Tidsskrift for Genealogi I (Christiania 1910).41f. - (13) *uinde ... þin mund aff* (el. *fravinde en sin mund, vidne paa ens mund*) bet. føre vidner mod, hvad nogen har sagt uden for retten og derved afskære hans benægtelse (Kalk. III.143a). Jf. GdD I.244 (1557), III.308 (1578), P. Syv, Danske Ordsproge II (1688).332: *ingen kan vinde een sin mund fra*, DL 1-13-21: *vidne paa ens mund*. Jf. Kolderup-Rosenvinge i GdD I.xxvi, Stemann, Retshistorie.197, Matzen, Offentlig Ret II.103. - (14) Købstaden Tønsberg på Oslofjordens vestside. - (15) Ifl. Magnus Lagaböters landslov, der optog Frostatingslovens bestemmelser om ærekrænkelser og om bevisførelsen i sådanne sager, bestemtes, at den skyldige skulle straffes efter 6 mænds dom, hvorved straffen kunne gradueres efter krænkelsens grovhed, og desuden bøde 4 mark til kongen. I Christian IVs norske lov 4. december 1604 III.21 tilføjes, at den pågældende skal »blive en Løgnere derfor«, hvorved man lovfæstede den samme infami, der i Danmark var knyttet til tremarksboden, jf. Brandt, Retshistorie II (1883).37, men som allerede var gennemført i retspraksis, jf. om dommen

ndf. Om ældre norsk rets regler om ærekrænkelser se Brandt, Resthistorie II.88ff. - (16) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (17) Bergen UB 251 tilføjer *schade*. - (18) Næring(svej), underhold (Kalk. I.211b bet.2). Forb. *næring och biering* alm. i datidens sprog. - (19) Vidnesbyrd (Kalk. III.515b). - (20) Navnet mgl. i forlægget; indføjet efter Bergen UB 251.

(21) ML landslov IV Mandhelgebolken kap. 23 (R. Keyser og P. A. Munch, Norges gamle Love indtil 1387 (Christiania 1848).68f.). - (22) Loven har *heimilskuiðar vitne:* vidnesbyrd om, hvad der fortælles el. hvilket rygte, der går om en i hans hjembygd (Fritzner I.769b). Man forstod derved et vidnesbyrd af 10 mænd, hvoraf 2 skulle sværge, og de 8 bekræfte deres ed om, at de havde hørt rygte om, at den sigtede havde gjort sig skyldig i det påsagte, jf. Brandt, Retshistorie II.93. I Christian IVs norske lov 4. december 1604 har man misforstået heimskviðar vidnet, der er blevet til: bevis for beskyldningens sandhed. - (22) beråbt sig på (Kalk. I.162b). - (23) Ære, gode navn og rygte (Kalk. II.780b bet.4). - (24) besværede (Kalk. V.91a). Om sammenblandingen af *besværge* og *besvære* se Kalk. I.185a. - (25) Statholder i Norge var da Axel Gyldenstierne (d. 1603), jf. ovf. note 5. - (26) beskyldt for (Kalk. III.545a).

776 Tilforordnede råder 7. juli 1598 (København)

En værge dømmes til at *gøre sine myndlinge regnskab for værgemålet indtil den dag, han frasagde sig værgemålet, og til at fremskaffe jordebøger over arvegods, fortegnelser over løsøre, der ved arv er tilfaldet myndlingene, samt til for retten at indtale deres krav på jordegods m. v.*[1]

Hs.: NkS 834,2° nr. 45 (findes yderligere i 1 hs.).
Ingen *overskrift* og ingen regest i registeret, der kun er ført frem til og med dom nr. 41.

Wij effterschreffne, Manderup Paßberrig[2] thill Hagisholm,[3] Hendrich Belluf[4] thill Spøtterup,[5] ombeditt i erlig och welbiurdig mandt Mouritz Styge[6] hans sted, Jacob Sefelldt[7] thill Wisborig,[8] Prebiørnn Gyldenstiern[9] thill Voßborig,[10] Eske Brock[11] till Estrup,[12] Hans Lindenow[13] thill Øsløff[14], thilltagenn wdj erlig och velbiurdige mand Knud Brahe[15] hans stedt, Niels Skram[16] thill Wrrup[17] och Eske Billde[18] till Ellinge[19], thilltagen i erlig och welbiurdige mand Ølrich Sandbierig[20] [hans][21] sted, giør vitterligt, dett[22] vij haffuer bekomitt kong: Mayt:, alles voris naadigste herris och kongis schrifftllig befallning, dateritt Hadersleffhuß neruerendis aar, thend 27. martij, jndholdendis: Epther som der begiffuer sig adskillige jringer[23] jmellom erligh och welbiurdig mand Otte Banner[24] thill Gießingholmb[25] paa sin egnne och hans søsters, jomfrue Pernelle Banners,[26] wegne, som hand er verge for, Niels Kaaß[27] thill Bierckels,[28] Christoffer Krauffße[29] thill Egholmb[30] och Erich Billde[31] thill Thierritt[32] paa dieris høstruers vegnne paa

denn enne och erlig och welbiurdige mand Johan Rud[33] thill Møgillkier[34] paa den anden side om vergemaaell med sin thilbørlige beskiedt och leglighedt, som for^{ne} Johan Rudt for denom hafft haffuer, med huiß anditt omstendighed sig der wdj begiffuer, och thillholder oß same kong: Maytt: befallingh, vj begge partter for oß schulle jndsteffne och der wdindenn all leglighedt grandgiffueligen forfare och sidenn denom om alle hueß jringer om for^{ne} vergemaall och ellers i ander maader om gaffue breffue eller andett emellom ere eller jndfallde kand, [oc][35] dem thill mindellighed jmellom forhandle eller ved dom och rett denom adskille, saa dj engangh for alle kand kome der medt thill en endellig ende, effter som same kong: Maytt: befallning vittløfftelligen der om formelder, saa haffuer for^{ne} guode mend epther woris wdgiffne steffning i dagh, som er thend 7. julij anno 98, for oß møtt wdj rette och kiendis denom louglig att uerre steffnitt.

Och for dett første beretted for^{ne} Otte Banner och hans suoger,[36] att der Gud allermechtigste ved dødenn bortt kallit sallige Otte Banner,[37] daa bleff Johann Ruedt hans och hans søsters och dieris høstruers lauguerge och formentte hanom der for epther lougenn pligtig att were att giøre dennom rede[38] och regenschab, jndthill hand thet sig lougligenn fra sagde, som the formentte thill anno 1595.

Huor thill for^{ne} Johan Ruedt beretted, att sallig Erich Banner[39] hanom wbeuist[40] haffde jndraggitt paa Gießingholmb aar 91 och vnder sin heffdt annamitt gaard och guodtz och effter sin villie gaardtzens och guodtzens jndkomst med handlett.[41] J lige maade schall och Erich Banner och hans søskinde[42] a° 93, thend 13. septembris, skifft och deeltt dieris løßøre paa Giesingholmb denom emellom, hanom aldiellis vaffuist, huilckett hand med vnderschreffne och forseglede register will beuiße. Och formenthe ther aff noch som att forstaais, Erich Banner same wergemaall att haffue sig thilltagitt och hanom derfor icke att were pligtig at giøre regenschab for den deell, Erich Banner sauell som enn partt aff hans søskinde aff goedzitt haffde opborritt, mens hanom for regenschaffitt imidllerthid burde frie att uerre.

Huor jmuodt for^{ne} Otte Banner och hans suoger berette, att der thieris sallige broder[43] aff Thyslandt[44] er hiembkommen, kunde de icke benecte, hand jou var dragenn thill gaardenn, dogh schulle icke befindis Johan Rued thill hanom same vergemaall att haffue offuerleffueritt; och i rette lagde itt Johann Ruedtzs thilbudt, datteritt Gießingholmb thend 7. julij a° 95, jblantt anditt formellendis, disligiste och weyrer[45] denom wdj att lade forhørre[46] fougdernis regenschab. Da ved ieg mig icke lenger nogett att vill haffue med nogitt dieris goedtz eller vergemaall att befatte, som same thilbud videre om formelder.

Noch i rette lagde fire Johan Rudtz beuißer. Den første och andenn wnder datto

1592, formelendis om nogenn haffre, mangh[47] och brød, Hans Vest i Laigaardt[48] effter Johan Ruedtz befallning thill Hagenschow[49] schulle forschicke. Det thridie och fierde vnder datto 93 i lige mehningh formelendis. Noch en frue Anne[50] Johan Ruedtz beuiß thill for[ne] Hans Vest vdgiffuitt, dateritt anno 93, thend 26. nouembris, formellendis paa halff tholffte daller, hunn aff hannom haffde annamitt, huilchett wdj hans regenschab schulle bliffue hannom quitteritt. J lige maader i rette lagde thrende quittandtzer, Jffuer Hanßen, fougitt paa Møgillkier, till for[ne] Hans Vest vdgiffuitt, de thuende vnder dato 91, formellendis paa een och thyffue gies, sex faaer, nij lamb, den andenn paa halffanden leest[51] biug, hand paa hans hoßbondis vegnne aff for[ne] Hans Vest anamitt haffde, thend thredie vnder datto 92, formellendis pa fyrrethiffue och otte gieß, thyffue och sex lamb, som same quitandtz widere om formelder.

Fremdiellis i rette lagde enn opsettelße thill Viborrigh landtzthing den 31. januarij anno 96 vdgiffuitt, formellendis da paa for[ne] landtz thing var skickett erlig och welbiurdig mandt Johan Rudt thill Møgillkier, høffuitzmand paa Bøfflling,[52] hans viße[53] bud Søffrenn Jenßen i Estrup[54] med en sex wgers opsettelße, formellendis hanom da att haffue i rette steffnett Vogenn Hanßen i Salthum,[55] for hand haffde dømpt hanom fra rigens eskning, som hand offuer erligh och welbiurdige frue Christendtze[56] Biørnn Kaaßis[57] thill Huettbou[58] herretzs thing begyndt haffde, for enn gaardt i Vester Hiermisleff,[59] som same opsettelße videre derom formelder, huilckenn gaard dj berette denom paa arffs wegne med lodt att were thillfaldenn.

Och effterdj Johan Ruedt same vergemaall icke før a° 95 fra sig sagt haffde eller och lougligenn sig der med fraa skildt, och saa med hans egenn sauell som med hans høstruis och fogdis quittandtzer beuißis, hanom aff dieris thienere, sidenn dieris broder och suoger, Erick Banner, anno 91 er hiemb kommen, baade pending och anditt annamitt, och epther quittandtzeres lydelße der for quittertitt, i lige maader hafft dieris guodtz wdj forsuar, som med landtzthings opsettelße beuist er, sette de vdj alle rette, om Johan Ruedt icke pligtig er thill anno 95 for same vergemaall och regenschab att staae denom thill rette, saa witt enn werge pligtigh ehr. Dogh hueß [louligenn][60] beuisis kand, dieris broder eller de opeboritt eller paa gaarden fortheritt haffuer, waare de offuerbødigh wdj regenschabit att quittere.

Med flere ord och thalle denom der om emellum war.

Da effter thilltaell, gienßuar och den sags leglighedt, saa och effterdj att Johan Rudt epther lougenn haffuer weritt Anders Banners børns verge, och icke hand beuißer med nøyacktig quittandtzer att haffue fra sig anttuorditt same verge-

maaell, disligiste och saae effterdj thet beuißis med adskillige quittandtzer, att hand haffuer opeboridt landgille aff Anders Banners børns guodtz, sidenn Erich Banner er hiemb kommen thill Gießingholmb, disligeste ochsaa er beuist med ett thilbud med Johan Ruedtz egenn handt wnderschreffuitt, lydendis att Johan Ruedt icke lenger ville befatte med nogett dieris guodtz eller vergemaall jndtill thend thid, som same thilbud videre jndholder, sameledis er beuist med en landtzthings opsettelße aff Viborrig landzthing, att Johan Ruedt haffde thill Viborrig landtzthing ladett suare for Anders Banners børns thiener, siden Erich Banner er hiemb kommen, saa wiste wij epther slig leglighedt icke andet der om at sige, end for^ne^ Johan Ruedt bør att giøre Anders Banners arffuinge rede och regenschab for jndthegt och wdgifft, som hand paa dieris vegne haffuer opeborritt och vdgiffuitt, jndthill det aar anno 1595, paa huilckenn thid hand epther for^ne^ wnderschreffne thilbudtz liudelße haffuer affsagt sig same vergemaall. Men effterdj dett befindis, att Erich Banner sauell som flere aff Anders Banners børnn och suogre haffuer wdj adskillige maader opborritt och paa gaarden fortheritt, tha bør dett Johan Ruedt wdj regenschabitt att gaaett giøris och hanom der for att quitteris.

For dett anditt thillthallitt dj for^ne^ Johan Ruedt och formentte, effterdj hand epther sallig Otte Banner haffde annamitt dieris guodtz vnder sitt vergemaall, tha schulle hand pligtig vere ved rigtig och wnderschreffne jordebogh[61] paa alle dieris goedtz thill dennom att leffuere, sauell paa dett, dennom paa arffs wegne siden Otte Banner ved dødinn affgiick er thillfaldenn som paa thet, hand epther Otte Banner annamitt.

Huor thill for^ne^ Johan Ruedt gaff for suar, der hannom ingen wnderschreffne jordbogh bleff leffueritt, huor for hand formentte sig icke pligtig att vere att leffuere thet fra sig, som hand icke annamitt haffde. Medens paa hueß goedtz, hand vnder sitt vergemaall annamitt, waar fogdernne her thillstede, som jordebøggernne med dieris regenschab thillstede haffde. Da epther den sags leglighed wiste wij icke anditt for rette at sige, end eptherdj for^ne^ Johan Ruedt er pligtig at giøre dennom rede och regenschab som enn verge thill anno 95, da bøer hand och saa thillstede førre[62] och fra sig anttuorde enn klar[63] jordebogh paa saa møgitt goedtz, hand annamitt, der hand bleff dieris verge, eller denom och arffuelligenn thillfaldenn midler thid, hand wor dieris werge.

For dett thredie beretted de, att midler thid Johan Ruedt haffuer veritt hans och dieris høstruers vergie, tha schal denom adskillige løßøer pa arffs vegne vere thill faldenn och formenthe hannom der for pligttig att uere same løßøre mett klar register thill dennom att leffuere.

J lige maade beklagede denom icke att haffue bekomitt dieris eydombs breffue, formentte der for Johan Ruedt och pligtig att vere denom fra sig att leffuere.

Huor thill for[ne] Johan Ruudt beretted, at hueß løßøøer dennom aff rette thillkommer, och hand icke fra sig haffde leffueritt, ville hand lade dennom bekome, saa witt hand aff rette burde. Men huad dieris jorde breffue belangett, berette hand schulle findis wdj breffue kamerett paa Gießingholmb. Och eptherdj de sielff haffde gaardenn vnder dieris heffdt, kunde dj breffuenn anname, naar dennom gaatt siunthis.

Tha epther den sags leglighedt viste vij icke andit der om at sige, end eptherdj Johan Ruedt er thill dømpt att giøre denom regenschab for opbørßell aff godtzitt, da bøer hand och saa at giøre dennom regenschab for, huiß løßøøer som denom arffuelligen er thillfaldenn, sidenn hand bleff dieris verge, saa och att offueranttuorde thill denom huiß eydombs breffue, som dennom meth rette thillhørde, och hand paa dieris wegnne annamitt haffuer.

For det fierde berette, thet handtz och dieris høstruers farbroder, Otte Banner, schall haffue giffuitt denom Asdall gaardt[64] med mere guodtz och dett Johan Ruedt paa dieris wegnne, baade guodzitt och gaffue breffuitt, offuer anttuordett, for menntte der for, eptherdj same gaardt och guodtz denom giffuitt er, och Johan Ruedt dett paa dieris vegne annamitt, formentte de hannom pligtig att vere samme gaffue breff thill denom att leffuere. J lige maade thend kong: Maytt: domb,[65] som om samme gaffue dømpt er.

Huor thill for[ne] Johan Ruedt suarede och formenntte sig icke pligtig att vere samme gaffue breff fra sig att leffuere, fast mindre den kong: Maytt: domb, som der offuer dømpt er, eptherdj hand inthed andit i de maader haffde at lege[66] emellom sig och sinne søster børnn, om dj hannom i saa maader wille thiltalle.

Tha epther den sags leglighedt haffde wij affsagt for rette, att effterdj Otte Banner haffuer giffuitt hans broder børnn same gaardtt och guodtz, och thet gaffue breff Johan Ruedt paa dieris vegnne anttworditt, da bøer Johan Ruedt same gaffue breff thill denom att leffuere. Men huad den kong: Maytt: domb belanger, som offuer samme gaffue dømpt er, thaa effterdj Johan Ruedt giffuer thillkiende, hand icke anditt haffuer i de maader att forsuare sig med, om hand aff hans søsterbørnn der for bleff thilltallt, end med same domb, da bøer hand [att][67] forschaffe denom enn clar och rigtig forseglitt vidiß[68] aff samme domb.

For det fembtte thilltallde de for[ne] Johan Ruedt for nogett goedtz, som dieris sallige farbroder, Anders Banner, vdlagde thill Mouritz Podebusk[69] for hans anpartt wdj Jensgaardt[70] epther enn forføllning, for[ne] Mouritz Podebusk offuer sal-

lige frue Pernelle Oxee[71] begynntt haffde, huilcken gaardt Johan Ruedt allenne nu haffuer. Och formentte hannom der for pligtig att vere att wdlegge denom skiell och fyldist for, hueß dieris fader wdlagt haffuer videre, end som hans annpartt vdj same wdlegh aff rette kunde thillkomme.

Huor thill Johan Ruedt haff thillkiende, thet hand vdenn domb i de maader war offuerbødigh, saa witt hannom for hans anpartt med rette thillkom, att wille vdlegge.

For det siette thilltalde de for^ne^ Johan Ruedt for denn arffue partt, denom epther affgangenn frue Zittzell Oxee[72] effter enn conntragt, som jmellum Johan Ruedt, hans suoger[73] och søskindt giortt erre, med rette vaar thillfaldenn. Och effterdj Johan Ruedt, midler thid same arffue er thilfalden och skifft, waar hans och hans søsters och dierris høstruers verge, formentte de hannom pligtig att were samme arffue partt, saa witt denom epther contractenn med rette thillkomer, paa sin bekostning att jndthalle. Och i rette lagde same conntragt, formelendis ord fra ord som effter følger:

Wy effterschreffne, Johan Rued, Knud Ruedt[74] thill Møgillkier och Seebyegaardt,[75][Hendrich][76] Gyldenstiernn[77] thill Aagaardt,[78] Anders Banner thill Gießingholmb, paa woris høstruers vegne, Doritte Ruedt[79] och Mette Ruedt,[80] jomfrue Pernelle Rued[81] kiendis och giører alle vitterligt med dette wortt obnne breff, att vij alle med woris frie villge och welberaadt hou haffuer nu beuilgitt och samtygt huer andenn for den møgenn huldhedt[82] och throuhiedt, som vij haffuer althid befundenn aff hin andenn, och der som der falder nogenn arffue enthenn effter wor fader eller moder eller epther vore brødre eller søster eller i nogenn andre maader om hueß arffue, som falde kandt, enthenn i jordegodtzs, guldt eller sølff, pending eller løßøøer, och huad helst thet were kand, da haffuer wij sambtyckett och beuilgitt, att huilckenn aff oß, som døer och lader børnn epther sig, da schall vore børnn staae wdj wor stedt, lige som wij sielff personnlig wdj liffue war, och anname alle hueß arffue, der falde kandt, lige som wi sielff leffde; dette haffuer wij beuilgitt och samtyckett hinn andenn for oß och alle wore rette arffuinger, att saa wdj alle maader wdbrydelligenn holdis schall wdenn all hinder, list eller nyefundt[83] eller nogenn behielpninngh[84] i nogenn maader, saa bepligte wij oß och alle wore rette arffuinger at holde alle for^ne^ punckter och artickler, som forschreffuitt staar, paa voris guode throu och loffue. Till ydermere foruaringh, att saae fast och wbrødelligenn holdis schall, thrøcker wij woris zingenetter nedenn for dette wort obne breff, wnderschreffuett med woris egenn handtt. Dattum Møgillkier, thend 30. dagh septembris aar Mdlxxvij. Johan Ruedt med egenn handt paa min egenn och min søster Pernellis vegnne, Knudt Ruedt

Ottepen med egenn handt, Hendrich Gyldenstiernn thill Aagaardt egen handt, Anders Banner med egenn handt.

J lige maade och saa berette denom epther affgangenn Otte Banner att schulle verre nogenn arffue faldenn, som der paa er nogenn laader fremblagt, och dog beklagit, enn partt aff godtzitt denom icke effter følger. J lige maader dieris anpartt wdj dett forlehning goudtzs, sallig Erich Lycke[85] med forlehnntt vor, skulle dennom der wdindenn icke heller skie skielldt, och formentte, effterdj Johan Ruedt war werge, der same arffue faldt, hanom da pligtig at were same godtzs att jndthalle, som denom i saa maader icke eptherfølger.

Huor thill for^ne^ Johan Ruedt suarede, att huad den conntragt belanger, berette hand sligt aff hannom, hans søskind och suoger att uere beuilgitt, dog med slig willkor, att enn huer aff dem wdj lige maade schulle bekomme nøyacktig forsickrinngh; och formentte, effterdj hans affgangenn suoger, Anders Banner, dett icke haffde effterkomitt, och der paa giffuitt hannom foruaringh,[86] daa kunde denne contract icke werre eller acktis endelige och i saa maader komme hannom thill skade. Huad den andenn artickell belanger, om thet guodtz, som denom icke eptherfølger, formentte hand, eptherdj di nu sielff haffde anttagitt dem dieris guodtz och thet skifft och diellt denom jmellom, formentte hand denom sielff pligtig at were att jndthalle hueß denom wdj saa maader kunde verre skiedt for kortt.

Med flerre ord och thalle dennom der om emellom var.

Da epther den sags leglighedt viste vij icke anditt der om att sige for rette, end eptherdj der beuißis med enn contragt, som er gangenn emellom Johan Ruedt och hans suoger och syskindt om huiß arffue, som dennom kunde thillfalde, skulle dieris børnn threde vdj foreldernis stedt i arffue, lige som dieris forelder sielff leffde, och same conntragt endnu stander veedt sin fuldmagt, thaa wiste vij icke andett der om att sige, end eptherdj Johan Ruedt haffuer hafft wergemaallitt, denn thid arffuenn er faldenn, da bøer hand paa sin søsterbørnns wegnne att indthalle, hueß arffue laadt, som dennom meddeler thid med rette thillfaldenn er.

For dett siste thillthallitt de for^ne^ Johan Ruedt for dieris sallige faders gaardt her wdj Kiøbenhaffnn,[87] huilcken sallig Jørgenn Roßenkrandtzis[88] arffuinger epther Johan Ruedtz samtycke dennom thillholder. Och formenntte Johan Ruedt pligtig att were att indfrie denom same dieris gaardt jgienn weedt denn weer[89] och priß, hand vor, der hand samtycke Jørgenn Roßennkrandtzis denn at beholde.

Huor till for^ne^ Johan Ruedt suarede, dett hand epther nogen guode mendtz vnder handllingh beuilgitt Jørgenn Roßenkrantz same gaardt for femb hunder daller, dogh med slig beskiedt,[90] att naar hans søsterbørnn opuoxtte, och hues de

da med same forhandlingh icke nøyes willde, da schulle de [den][91] jgienn thill ett giennkiøb bekome; dog hueß Jørgenn Roßenkrandtz loedt der paa forbygge,[92] schulle erlegges, førennd hand same gaardt schulle frastaae.

Da epther denn sags leglighedt haffuer vij saa omkiendt for rette, thedt Johann Ruedt er pligtigh same dieris gaardt jgenn att indfrie och Anders Banners arffuinger att bettalle, hueß bygning Jørgenn Roßennkrandtzs der paa effter dannemendtzs vorderringh antuendett haffuer

Till vindisbyrdt wnder woris forseglingh.

Dattum Kiøbenhaffn vt supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskabsforhold vil fremgå af følgende oversigt:

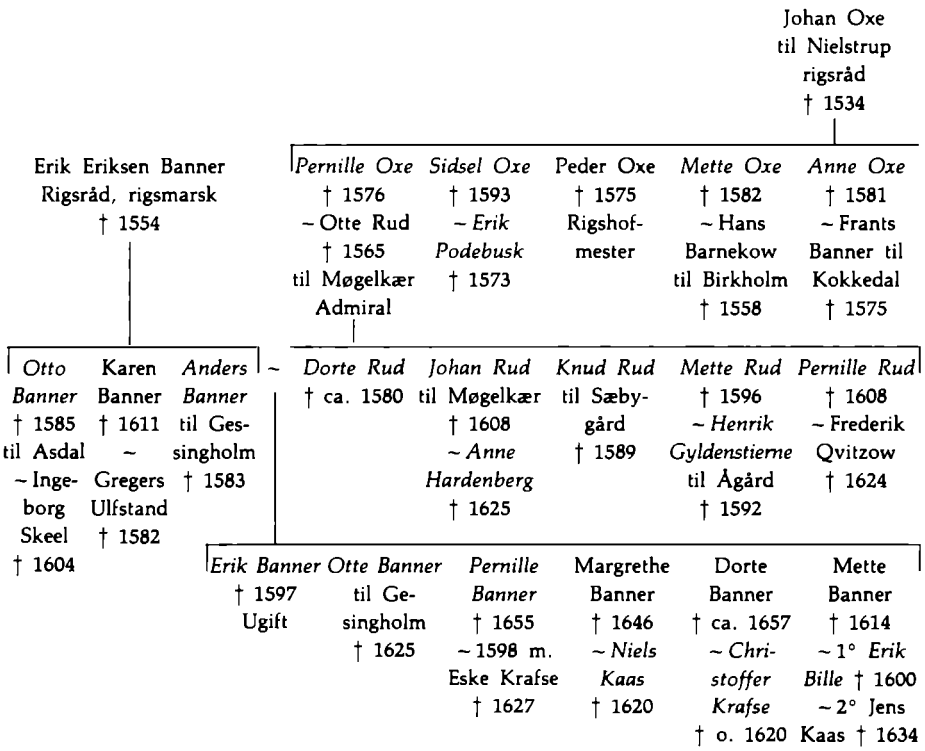

(2) Se 765.3. - (3) Se 765.4. - (4) Henrik Below (d.1608) til Spøttrup. Han studerede i 3 år ved universitetet i Rostock, kom 1555 i tjeneste hos hertug Albrecht af Preussen, blev 1564 hofsinde hos hertug Johan Albrecht af Mecklenburg, 1568 mecklenborgsk hofråd, tog 1575 ophold i Danmark, blev s.å. hofsinde og sen. hofmarskal, 1579-85 lensmand på Koldinghus, 1581 rigsråd, 1584-92 på Skivehus, 1592-96 på Hald, 1596-97 på Tranekær, 1597-1608 på Kalø. Han var gift

med Lisbeth Skram (Fasti) (d.1600), datter af rigsråd Laurits Skram (d.1587) til Hastrup og Maren Bille (d.1607). - (5) Hovedgården Spøttrup i Rødding s. og h. - (6) Se 768.1. - (7) Jacob Seefeld (d.1599) til Sostrup, Visborg, Skærvad m.m. Han var 1565-68 hofjunker, blev 1581 rigsråd og stiftslensmand i Århus stift, var 1583-99 lensmand på Mariager kloster, 1595-96 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed, 1598 hofmester hos dronning Anna Cathrina. - (8) Hovedgården Visborggård i Visborg s., Hindsted h. - (9) Se 762.7. - (10) Se 762.12.

(11) Se 771.13. - (12) Hovedgården Gammel Estrup i Favsing s., Sønderhald h. - (13) Hans Lindenov (d.1610) til Ørslevkloster, Drenderup m.m. - (14) Hovedgården Ørslevkloster i Ørslevkloster s., Fjends h. - (15) Knud Brahe (d.1615) til Tostrup (Ingelstad härad), Engelsholm og Kongstedlund, søn af rigsråd Otte Brahe (d.1571) og Beate Bille (d.1605) og broder til rigsråd Axel Brahe (d.1616) til Elvedgård. Han var 1589-1602 lensmand på Århusgård, 1602-15 på Bygholm. - (16) Niels Skram (d.1601) til Urup. - (17) Hovedgården Urup i Østbirk s., Voer h. - (18) Eske Bille (d.1619) til Vallen og Ellinge. - (19) Hovedgården Ellinge i Västra Sallerup s., Harjager härad, Malmöhus län. - (20) Ulrich Sandberg (d.1636) til Bøgsted, Kvelstrup, Vellinghøj m.m., sen. (1609) ritmester.

(21) Ordet mgl. i forlægget. - (22) at (Kalk. I.358a bet.1). - (23) Uenighed, strid, trætte (Kalk. II.427b). - (24) Otte Banner (d.1625) til Gesingholm (nuv. Løvenholm), Voergård, Lyngholm, Løgismose, Ringstedgård og Stustrup, søn af Anders Eriksen Banner (d.1583) til Gesingholm. - (25) Hovedgården Gesingholm (nuv. Løvenholm) i Gesing s., Sønderhald h. - (26) Pernille Banner (d.1655); hun blev 1598 gift med Eske Krafse (d.1627) til Assendrup. - (27) Niels Kaas (Sparre-Kaas) (d.1620) til Birkelse, Støvringgård m.v. Han var (1592) gift med Margrethe Andersdatter Banner (d.1646), søster til ovenn. Otte Banner. - (28) Hovedgården Birkelse i Åby s., Kær h. - (29) Christoffer Krafse (d. før 1620) til Egholm, broder til den i note 26 nævnte Eske Krafse. Han var gift med Dorte Andersdatter Banner (d. efter 1657), søster til ovenn. Otte og Pernille Banner. - (30) Hovedgården Egholm i Sæby s., Volborg h.

(31) Erik Bille (d.1600) til Løgismose og Rønnowsholm. Han var gift med Mette Andersdatter Banner (d.1615), søster til de ovenn. Otte, Pernille og Dorte Banner. Hun blev gift 2. gang 1605 med Jørgen Kaas (Sparre-Kaas) (d. senest 1634) til Birkelse. - (32) Hovedgården Tierit (nuv. Rønnowsholm) i Vrejlev s., Børglum h. - (33) Se 772.7. - (34) Hovedgården Møgelkær i Rårup s., Bjærge h. - (35) Forlægget har ved fejlskrift *er*. - (36) Otte Banners svogre: Niels Kaas, Christoffer Krafse og Erik Bille. - (37) Otte Banner (d.1585) til Asdal og Bangsbo, søn af rigsmarsk og rigsråd Erik Eriksen Banner (d.1554) og dennes 1. hustru Mette Rosenkrantz (d. 1533). - (38) Betaling (Kalk. III.562a bet.4). - (39) Erik Banner (d. ugift 1597) til Gesingholm (nuv. Løvenholm), var 1596 hofjunker; søn af Anders Eriksen Banner (d.1583). - (40) uafvidende (Kalk. IV.537a, V.1103b).

(41) handlet med, behandlet (Kalk. III.63a; OdS XIII.1182 bet.2.1). - (42) Erik Banners søskende se DAA 1885.49f. - (43) Erik Banner, se ovf. note 39. - (44) Tyskland. - (45) nægter (Kalk. IV.786a bet.1), jf. mnt. *weigeren* (MndWb. V.655b). - (46) undersøge (Kalk. I.644b). - (47) Klid (Kalk. III.32a). - (48) Lajgård (1586: Laedegaardt) i Ørslevkloster s., Fjends h., i 1760 ved sammenlægning med 2 gårde oprettet til Lerkenborg. - (49) Hovedgården Hagenskov (1667 -1962: Frederiksgave) i Sønderby s., Båg h., der da tilhørte Erik Hardenberg (d.1604) til Mattrup. - (50) Anne Eriksdatter Hardenberg (d.1625) til Vedtofte, gift 1587 med ovenn. Johan Rud (d.1609) til Møgelkær og Løgismose (ovf. note 33).

(51) *Læst* er rummål for tøndevis udmålte varer af noget forskellig størrelse. En jysk læst var 24 tdr. rug og byg, 48 tdr. havre, jf. Aakjær, Maal og Vægt. 263,265. - (52) Se 762.14. - (53) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (54) Usikkert hvilken landsby Estrup, der her er tale om. - (55) Landsbyen Nørre Saltum el. Sønder Saltum, begge i Saltum s., Hvetbo h. - (56)

Christence Nielsdatter Rotfeld (d.1601), enke efter neden. rigsråd Bjørn Kaas. - (57) Rigsråd Bjørn Kaas (d.1581) til Starupgård, Vangkær, Kærsgård, Ellinggård, Voergård, Tybjerggård m.v. - (58) Hvetbo. - (59) Landsbyen Vester Hjermeslev i Vester Hjermeslev s., Hvetbo h. - (60) Forlægget har ved fejlskrift *lougenn*.

(61) En *jordebog* er en fortegnelse over de til et gods hørende ejendomme med angivelse af disses indtægter, afgifter og øvrige forhold (OdS IX.847). - (62) føre, bringe. - (63) fuldstændig (OdS X.490 bet.9, Kalk. V.575a). - (64) Hovedgården Asdal i Asdal s., Vennebjerg h. Den tilhørte Otte Banner (d.1586) og derefter dennes enke, Ingeborg Skeel (d.1604) til Voergård. Ved skiftet efter hende kom den 1608 til Otte Banners søster, Karen Banner (d.1611), enke efter Gregers Truidsen Ulfstand. - (65) Rettertingsdom 25. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.33f., GdD IV.422.) - (66) lægge; jf. ndf.: *icke andit haffuer ... at forsuare sig med.* - (67) Forlægget har ved fejlskrift *aff.* - (68) En *vidisse* er en bekræftet afskrift af et dokument (OdS XXVI.1390f.). - (69) Mourids Podebusk (d.1593) til Kørup, Krapperup, Spandetgård, Korsbrødregård ved Ribe. - (70) Hovedgården Jensgård i Glud s., Bjærge h., der ejedes af Johan Rud til Møgelkær.

(71) Pernille Johansdatter Oxe (d.1576), gift med admiral Otte Rud (d.1565) til Møgelkær m.v. - (72) Sidsel Oxe (d.1593), søster til ovenn. Pernille Oxe, gift med Erik Podebusk (d. 1583) til Bidstrup. - (73) Henrik Gyldenstierne (d.1592) til Ågård, gift med Mette Rud (d.1590), Johan Ruds søster. - (74) Knud Rud (d. ugift 1589) til Sæbygård og Søndergårde, Johan Ruds broder. - (75) Hovedgården Sæbygård i Volstrup s., Dronninglund h. - (76) Forlægget har ved fejlskrift *Frederich.* - (77) Henrik Knudsen Gyldenstierne (d.1592) til Ågård, søn af biskop Knud Gyldenstierne (d.1568) og gift (1574) med Johan Ruds søster Mette Rud (d.1596). Han havde 1. gang været gift med Lisbeth Brahe (d.1568). - (78) Hovedgården Ågård i Kettrup s., Vester Han h. - (79) Dorte Rud (d.1579 el. 1580; begravet 10. januar 1580), gift med Anders Banner (d.1583) til Gesingholm (nuv. Løvenholm) og Lyngholm. - (80) Mette Rud (d.1596), gift med ovenn. Henrik Knudsen Gyldenstierne (d.1592) til Ågård.

(81) Pernille Rud (d.1608), gift med Frederik Qvitzow (d.1624) til Qvitzowsholm (nuv. Hofmansgave), der 1. gang var gift med Anne Lykke. - (82) Trofasthed (Kalk. II.291a). - (83) Påfund. - (84) Udflugt, undskyldning (Kalk. I.135a bet.4). - (85) Erik Lykke (d.1592) til Skovsgård og Rugård. - (86) Sikkerhed, bekræftelse (Kalk. I.739a bet.1). - (87) Anders Eriksen Banner og hans hustru Dorte Rud ejede fra 1554 i Kbh. ejendommen matr. nr. 40-42 af Strand kvarter, der tidligere havde tilhørt Erik Eriksen Banner. Ejendommen blev 25. august 1589 tilskødet Jørgen Ottesen Rosenkrantz, idet genkøbsret forbeholdtes. Genkøbsretten blev opgivet 10. juni 1608, og der blev givet skøde til Jørgen Rosenkrantz' enke Dorte Gundersdatter Lange (d.1613), jf. H.U.Ramsing, Københavns Ejendomme 1377-1728 II(1943).44. - (88) Rigsråd Jørgen Ottesen Rosenkrantz (d.1596) til Rosenholm og Skaføgård. - (89) Værdi. - (90) Betingelse (Kalk. I.167a bet.4). - (91) Forlægget har ved fejlskrift *da.* - (92) istandsætte, opbygge (Kalk. I.601b bet.2).

777 Fyns landsting 22. juli 1598

En mand, der havde dræbt en anden, var svoret til sin fred og skulle bøde 18 daler. Da det oplystes, at den dræbte 9 år tidligere for et drab var dømt fredløs, statueredes - med støtte i bestemmelsen i JL II.26 - at de 18 daler hverken kunne

tilkomme den dræbtes slægt eller den jorddrot, der i sin tid havde foranlediget, at den dræbte blev erklæret fredløs, men som ikke havde foretaget sig videre i sagen. Beløbet skulle tilfalde kongen.[1]

Hs.: NkS 836b,2° nr. 315

Overskrift: Enn domb aff Fønboe landsting emellom erlig och welbiurdige Knud Rud till Sannolt, befalingsmannd offuer Ottensegaards lehnn, paa denn enne och erlig och welbiurdig Absalon Gøie thill Kelstrup, befalingsmand paa Dalum closter, saa och erlige och welbiurdig Arrild Huitfeld, rigenns cantzler, disligiste Michell Sandbierg till Tøystrupe.

Hanns Skriffuer y Ottennβe, tinghører till Fønnboe lanndzting, siddendis y dommersted paa erlige oc velbiurdige mand Eyller Quidzow[2] thill Lyckisholm[3] hanns vegnne, landsdommer wdj Fyenn, giøre vitterligtt for alle mett dette mitt obnne breff, att aar epther Guds biurd 1598, løffuerdagen som vor denn 22. julij, paa Fønboe landsting skickett vor Jep[4] Hiortt y Fraude,[5] hannd idag fremkomb her indenn tinge oc gaff tilkiende, att hannd haffuer veritt her 3 samfelde[6] ting till Fønboe landsting oc opboditt xviij daler soerenn boed paa sinn sønn, Clemenn Ibβenn Hiortt, hanns vegnne for Peder Jennβenn, βom boede y Haffuendrupe,[7] hanns død, som for^ne^ Clemen Hiortt (diβuer) kom for skade oc dreffte oc ihielsloe oc derfor bleff soerenn till fredtt oc bod oc att bøde epther lougen 18 daler,[8] huilcke for^ne^ atten daler for^ne^ Jep Hiortt[9] nu paa sinn sønn, Clemenn Hiortt, hans vegne vdlagde oc her emod till dett fierde ting, som er idag, hagde laditt erlige oc welbiurdige Knud Rud[10] thill Sannolt,[11] befalingsmand paa konng: Matt: gaard y Ottenβe, paa høgbemeltte konng: Matts: vegnne, och Hanns Jennβenn y Allerup[12] oc for^ne^Hanns Jennssenns broder tingkalde, ether som thoff[13] tingsteffnn[14] hiemblitt varsill her idag inden tinge.

Da møtte nu erlige oc welbiurdige Knud Ruds fogidt, Søffrenn Baye, paa kong: Matt: gaard paa hans Matt: oc sinn hoβbonds vegnne, suaritt oc sagde, at eptherdj dett befandtis, att for^ne^ Peder Jennβenn, som vor ihielslagenn, wor for nogenn aar forledenn sidenn kommenn for skade oc sielff drebtt oc ihielslagen enn vid naffnn Mads Pederssenn, som var fød y Høyerup,[15] som hand bleff sorenn fredløβ fore, epther βom for^ne^ Søffrenn Bay nu mett tingsuinder beuiste her aff landztingit vdgiffuitt vnder dato 1589, leffuerdagenn denn 20. septemb:,[16] som det derom formelder, meente hand derfor att βamme soerenn boed burde att tilkomme oc følge hans hoβbonde, for^ne^ Knud Rud, paa forbemeltte konng: Matt: vegnne, epterdj att for^ne^ Peder Jennβenn vor enn fredløβmand, som vor drebt oc ihielslagen, oc befindis att verre ihielslagen vdj kong: Matt: gaards leenn vdj Ottenβe.

Dertill suarede for^{ne} Hanns Jennβenn oc berette, att eptherdj Peder Jennβenn, som vor død bleffuen, vor hanns broder, meente hand, att for^{ne} soerenn boed 18 daler burde att tilkomme hannom oc hans slegtt oc foruante.

Disligiste møtte oc Mads Jennβenn y Nerow[17] paa sinn hoβbonnde, erlig oc welb: mannd Michell Sanndbierg[18] thill Tøystrup,[19] hanns vegnne oc gaff tilkiennde, att for^{ne} hans hoβbonde hagde ladett tilfølge sandmendene att suerge for^{ne} Peder Jenβen fredløβ; satte derfor vdj rette, om hans hoβbonde burde icke emod for^{ne} opbiudelsβe tingkallit at vere, oc om for^{ne} boed icke burde att følge hannom.

Dertill suarede for^{ne} Søffrenn Baye oc formeente, att ingenn burde samme soerenn boed att haffue eller beholde vdenn konng: Matt:, eptherdj at for^{ne} Peder Jennssenn haffuer veritt fredløβ, der hand er bleffuen drebt oc ihielslagenn, oc lougenn mett fører vdj 2. bog 27. cap:[20]: Huo, som huser fredløβmand vidende epther dag oc maanit, bøde kongenn 3 marck. Møgit miere mente hand, att konng: Matt: burde at haffue denn soerenn boed, som nu for for^{ne} fredløβ mannds død vor vdlagdtt, oc meente, at dersom for^{ne} Michell Sandbierig haffde ladett for^{ne} Peder Jennssenn fredløβ suerge, hagde hand oc vell burtt att haffue ladett rette offuer hannom epther kong: Matt: reces,[21] eptherdj hannd ved 7 aars tid, epther att hannd er fredløβ suorenn, haffuer sig her vdj landitt forherdett.[22]

Mett fleere ord oc tale dennom derom emmellom vor.

Tha epther tiltale, giennβuar, breff oc seigel, som vor vdj rette lagdtt, oc den sags leilighett, att eptherdj mett tingsuinder for mig beuiist vor, at for^{ne} Peder Jennβenn ere fredløβ soerenn wdj dett aar 89, oc lougenn formelder y 2. bogs 27. cap:, huo som huser fredløβ mand videndis epther daug oc maanitt bøde konngen 3 marck, tha epther forbemelte leilighett viste ieg herpaa icke andett att kunde kiennde, end att høybemelte kong: Matt: bør io mere for^{ne} soerenn boed 18 daler att nyde oc beholde ennd nogenn andenn, eptherdj att denn, som haffuer ladett hannom fredløβ soerenn, haffuer icke villet ladett rette offuer hannom, jndtill saa lenge att kong: Matt: oc Danmarckis rigis raadtt vill giøre der nogenn viidere forandring paa, eptherdj att ieg wdi lougenn eller recesen inthett om saadann sager kand forfare att anderlediβ bør att handlis.

Till ydermere vidniβbiurdtt haffuer ieg trøgtt mitt signette her nedenn paa dett mitt obne breff.

Actum anno, die & loco vt supra.

(1) Efter den kun lidt ældre retspraksis havde drabsmanden, der i nødværge eller af våde havde dræbt en person, der tidligere var dømt fredløs, formentlig ikke haft pligt til at erlægge bod til den dræbtes slægt, i alt fald næppe, hvis han vidste, at den dræbte var fredløsdømt. Fredløs-

hedsstraffen medførte, at den domfældte blev fuldstændig retsløs og straffrit kunne dræbes af hvemsomhelst og hvorsomhelst, jf. rettertingsdom 1466 (I nr. 14), Knud Mikkelsens latinske glosse til JL II.26 (DgL IV.110), dansk glosse 48 (ib. Tillæg til IV.28f.), hvorefter den fredløse kan pågribes hvorsomhelst, og rettertingsdomme 25. september 1537 (GdD II.45f., KRD I. 406f.), 30. september 1546 (nærv. udg. I nr. 123) og 29. oktober 1546 (GdD I.164ff.) samt Viborg landstings dom 29. juli 1570 (nærv. udg. III nr. 359), hvorefter enhver straffrit kunne dræbe en fredløs, jf. Osterssøn Veylle.294, J. E. Larsen.507,543, Stemann, Retshistorie 608ff., 640f., Matzen, Privatret I.29, sa., Offentlig Ret II.136ff., sa., Offentlig Ret III.158, Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.276, Stig Iuul, Lov og Ret.82, Poul Meyer i Kulturhist. Leks. IV(1959). 592ff., Fenger, Fejde og Mandebod.511 note 594 samt Amira, Grundriss.288. Ifl. tillæg til Thords art., der tidligst findes i hss. fra midten af det 15. århundrede, jf. DgL Tillæg til IV.105 og 169, der muligt bygger på en nu tabt dom, tilkom det kun den dræbtes frænder at dræbe den fredløse; andres drab af denne var kun straffrit, hvis det godkendtes af kongen eller af slægten som udført på dens vegne. I det 16. århundrede blev privates drab af den fredløse sjælden, hvilket dels beroede på, at adgangen såvel for den forurettede som for andre til at dræbe den fredløse blev gjort afhængig af, at kongen udtrykkeligt havde tilladt det (havde givet *skøvling* over den fredløse, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.326, en praksis der vel havde udviklet sig på grundlag af bestemmelsen i JL II.22, der bruger bet. *skyflæ*), dels en mere effektiv retsforfølgning, efter at det var indskærpet kongens og adelens embedsmænd at lade den fredløse pågribe og henrette, jf. Christian IIs landret 1521 § 53, reces 24. august 1537 § 7 (SGL IV.176f.), reces 28. juli 1539 § 1 (ib.191), reces 29. december 1551 § 6, stk. 2 (ib.239) og reces 13. december 1558 § 21, hvortil kom, at de tidligere ubodemål nu var omdannet til forbrydelser, der straffedes med livsstraf, jf. Stig Iuul, Den gl. danske Strafferet.278. Adelens fejderet berørtes ikke af de nævnte bestemmelser, jf. Fenger, Fejde og Mandebod.517.

(2) Eiler Qvitzow (d.1640) til Sandager, Lykkesholm og Qvitzowsholm (nuv. Hofmansgave), søn af Henning Qvitzow (d.1569) og dennes 2. hustru Birgitte Rønnow (d.1590). Han studerede 1582 i Rostock, derefter i Padua og Siena, 1587 i Heidelberg, var 1588-92 sekretær i kancelliet, 1598-1613 landsdommer i Fyn, 1603-05 og 1628-30 lensmand på Rugård, fik 1619 et kannikedømme i Århus domkapitel. - (3) Hovedgården Lykkesholm i Ellested s., Vindinge h. - (4) Herefter udstreget *Jude*. - (5) Landsbyen Fraugde i Fraugde s., Åsum h. - (6) på hinanden følgende (Kalk. III.672a). - (7) Landsbyen Havndrup i Hellerup s., Vindinge h. - (8) Ifl. reces 13. december 1558 § 21, stk. 3, skulle den, der begik drab af våde eller i nødverge, sværges til fred og bøde trende atten mark. - (9) Navnet *Hiortt* er gentaget i forlægget. - (10) Se 772.1.

(11) Se 772.2. - (12) Landsbyen Allerup i Sønder Broby s., Sallinge h. - (13) to. - (14) Stævningsmænd (Kalk. IV.394b). - (15) Landsbyen Højrup i Hillerslev s., Sallinge h. - (16) Ses ikke bevaret. - (17) Vel enten landsbyen Nørre Nærå i Nørre Nærå s., Skam h., el. landsbyen Sønder Nærå i Sønder Nærå s., Åsum h. - (18) Mikkel Nielsen Sandberg (d. omkr. 1620) til Tøjstrup, Vejstrupgård m.m. - (19) Hovedgården Tøjstrup i Ryslinge s., Gudme h. - (20) JL II.26. Dommen citerer bestemmelsen efter den trykte udg. 1590, hvori bestemmelsen findes II.27.

(21) Ifl. reces 13. december 1558 § 21, stk. 1, påhvilede det kongens foged eller lensmand at eftersøge fredløse og lade dem henrette; ved kgl.åb.br. 29. december 1580 (CCD II.181f.) pålagdes det fogder og befalingsmænd at pågribe de fredløse, så de kunne blive straffet, hvilket indskærpedes ved kgl.åb.br. 30. juni 1589 (CCD II.540f.). Det lykkedes ofte de fredløse at undgå straf, jf. Fenger, Fejde og Mandebod.521ff. - (22) gjort sig hård, trodsig (OdS V.549).

778 Sjællands landsting 1599 uden dag

En bonde skal give tiende af en jord, der lå til Butterup præstegård, til præsten i Søstrup og til Søstrup kirke, da jordene lå i Søstrup sogn.

Hs.: Uldall 258,4° nr. 25.
Ingen *overskrift.*

Anno 1599 er dømbt enn domb aff welb: Laffue Beck,[1] daa landtzdomer j Sieland, ad enn bunde schulle giffue tiende aff enn jord, som laae till Buderup[2] preestegaard (till prestenn j Søstrup[3]) saa well som till Søstrup kirche, fordj saa jorderne laae j Søstrup sogenn.

(1) Se 757.2. - (2) Landsbyen Butterup i Butterup s., Merløse h. - (3) Landsbyen Søstrup i Søstrup s., Merløse h. Søstrup s. er nabosogn til Butterup s. Ifl. Sjællands Stifts Landebog 1567 (1956).157 hørte til præstegården i Butterup en jord i Springstrup vang, der ligger i Søstrup s.

779 Sjællands landsting 17. januar 1599

Landstinget stadfæster en herredstingsdom, hvorefter en bonde på grund af ulydighed og misligholdelse af ejendommen i henhold til reces 1558 § 42 havde forbrudt sit fæste.

Sagsøgeren, der havde fået medhold i realiteten i første instans, påanker dommen til landstinget til ændring af præmisserne. Landstinget statuerer, at herredsfogden havde taget stilling til alle sagsøgerens påstande.

Hs.: Thott 1201,2° nr. 118.
Litt.: Fussing.234,276.
Overskrift: Dom vdgangen paa Siellandsfare landtzting emellum Claus Podebusch och hans bunde att haffue forbrut hans gaard.

Lauge Bek[1] till Førßleff,[2] landsdommere vdj Sielland, och Matz Holm, landztings schriffuere, giøre witterligt, att aar effter Guds børd 1599, onßdagen thend 17. januarij, paa Siellandsfare landzting waar schicket erlig och velbørdig mand Claus Podebusch[3] till Krapperup[4] hans fuldmechtige Anders Thommesen, fogit paa Wemmetufft,[5] paa thend ene och haffde hiidt vdj rette steffnet Matz Olsen vdj Riißbye,[6] herritzfogit vdj Smørumherrit, paa thend anden side och hannem tiltalit for en dom, hand nogen thidt siden forleden haffuer dømpt och affsagt emellum hannom och Olluff Skoning vdj Thrannegille[7] och haffuer ansiett[8] de 3 articuler, hand haffuer angiffuet for hannem vdj dommen, huoreffter hand

kunne haffue sig at forholde, saa och effter hues louglige forfølding, hand offuer hannem forhuerffuet haffuer for wlydelse, men aldeniste funderitt samme domb paa de 8 mends affsecht ther om er vdgangen, huilcken dom hand formente wendeligen[9] affsagt at were, saa thend burde machtløß att bliffue och therfor plichtige att vdstaa[10] hannem retten for, hues omkostning hand ther paa anuendtt.

Dißligeste haffde och hiid vdj rette steffnet for[ne] Olluff Skoning, om hand haffde ther nogit i at sige.

Och vdj rette lagde en domb aff Smørnigherritzting thend 9. octobris anno 98 vdgiffuett, liudendis vdj sinn mening: Da waar schickett erlig oc velbørdig mand Claus Paadebusch till Krapperup hans fuldmechtige Anders Tomsen och tiltalit Anders[11] Schoning vdj Thrangille, som personligen waar tilstede inden tinge, for hues wlydelse, hand imodt hannom paa hoßbundens wegne beuist haffuer vdj thet, hand icke haffuer lucht[12] gierder ved Wemmetofftt, effter som hannem er tilsagt saa well som de andre hans medtienere, disligeste icke fremført en hoppe till Skaane met nogle breffue, hannem er antuordit, och icke holditt sin gaard loufflig[13] wed heff[d] och bygning, som thet sig bør effter en 8 mends affsecht[14] ther om er vdgangen. Och sette for[ne] Anders Tomsen i rette paa hans hußbunds wegne, om for[ne] Olluff Skoning epter forberørte leilighet icke haffuer forbrudt sin gaard, hand vdj boer, och bør thend quit att were till neste kommendis fardag; och waar ther paa en endelig dom begierendis. Och herritzfougden der paa saa haffuer affsagt for rette, at effterdj for[ne] Olluff Schoning haffuer werit for[ne] sin hußbundis fougit vlydige och icke giort, huis hand hannem paa hußbundens wegne haffuer ladit befalit, som hans andre medthienere giort haffuer, och icke holdit sin gaard wed loulige heff[d] och bygning, som thet sig bør effter same 8 mends affsecht, och effter slig forberørte leilighet kan ieg aff min ringe forstand icke andet kiende, end for[ne] Olluff Schoning jho haffuer forbrøt sin gaard effter receßen vdj then 42. artickell[15] och bør thend quitt at were, emeden samme 8 mends affsecht staar wed sin fuldmacht, som samme dom vdj sig sielff widre for melder.

Dernest i rette lagde en schrifftelig beretning, vdj huilcken hand formener for[ne] herritzfogit att haffue giort wrett, formeddelst at hand ickon alleneste haffuer funderit samme hans dom paa en 8 mends affsecht och inthet formelder om de fiire artickler, som hand haffde tiltagit sig[16] dom om, effter som i hans berettening i bemelte domb er indførde; formiente hand plichtige were at tage same domb till sig igien och thend anderledes forklare och ther offuer at stande hannem till rette for, hues anuendt omkostning hand ther paa vndfangen haffuer och thereffter anwendendis worder, som same beretning i sig sielff indholder.

Saa er her vdj rette møtt for^{ne} herritzfougit och war same sin domb bestendig och formiente sig ther vdj ingen wret at haffue giordt, effterdj hand icke alleneste haffde funderit sin domb paa de 8 mends affsecht, mens och schulle findis i hans dombs besluttelse att were inddragen om bundens wlydelse och anden forsømmelse, som hand haffde hafft imodt hans huβbonde och hans fuldmechtige; formiente therfor hans domb paa recessen at were funderitt, saa hand burde aff thend aarsage wed sin fuld macht at bliffue och hannem for thend hans tiltale at were forschonit.

Met flere ord och thale thennom therom imellum war.

Da effter tiltale, giensuar och thend sags leilighed bleff ther saa paa affsagt for rette, at effterdj receβen 42. capittel clarlig formelder, schall ingen mand vduisis aff sin gaard, som hand haffuer i feste aff sitt herschab den stund, hand holder same gaard ved[17] heffd och bygning och thend bygger och forbedrer, giffuer landgille vdj laugtidt[18] och er hans hoβbund och hans fougit vdj hans frauerelse hørig och lydige met mere, och forschreffne Olluff ther imodt er bleffuen forsømlig och icke holdet hans gaard wed heff[d] och bygning, ey heller giordt echt[19] och arbeid och wdrettet, hues hannem aff hans huβbundis fuldmechtige er bleffuen befallitt, och vdj saa maade icke[20] werit hans huβbundis fuldmechtige vdj hans frauerelse hørige och lydige, effter som receβen hannem tilholder, samme hans wlydelse och befindis att were jnddragen vdj beslutningen i herritzfougdens domb, och herritzfougden effter for^{ne} Claus Podebuschis fuldmechtigis anførdrung haffuer dømpt hannem fraa hans gaard och at haffue forbrutt hans fæste, saa kand wii icke finde nogen tilgang[21] den hans domb att kunne felde eller wnderdømme, mens finder dend wed sin fuldmacht at bliffue.

Till widnidβbørd wnder woris zignetter.

Actum vt supra.

(1) Se 757.2. - (2) Se 757.3. - (3) Claus Podebusk (d.1616) med tilnavnet »den rige« til Kørup, Krapperup m.v. Han blev 1579 immatrikuleret i Padua, rejste derpå i Tyskland, Nederlandene, Italien, Frankrig og England, var 1582-86 hofjunker, 1602-11 forlenet med Kullegård. Han var gift med Sophie Nielsdatter Ulfstand (d.1635) til Barsebæk og Vemmetofte. - (4) Hovedgården Krapperup i Brunnby s., Luggude härad, Malmöhus län. - (5) Hovedgården Vemmetofte i Vemmetofte s., Fakse h., hvoraf Claus Podebusks hustru ejede en andel, der 1599 solgtes til Eske Brock, der derved blev eneejer. Vemmetofte blev ved fundats 10. juni 1735 oprettet til et adeligt jomfrukloster. - (6) Landsbyen Risby i Herstedvester s., Smørum h. I Risby holdtes tidligere Smørum herredsting. - (7) Landsbyen Tranegilde i Ishøj s., Smørum h.

(8) Her: ladet stå hen (Kalk. I.66a bet.4); jf.: se tiden an. - (9) En uendelig dom er en dom, som ikke ender sagen, f.eks. fordi den forbeholder en ikke mødende part ret til at gøre indsigelse (jf. rettertingsdomme 2. juli 1537 (GdD II.43; KRD I.235), 23. oktober 1540 (GdD II.118; KRD I.379), 1. november 1540 (KRD I.365) m.fl., se register u. Uendelige domme i KRD I.

937, II.893), eller fordi dommen slutter med at udtale »uden det anderledis kand afbevises, havis i minde, aftalis, forstaais, bevisis og andre deslige Uendeligheder« (DL 1-5-12). Afsigelse af uendelige domme blev forbudt ved fdg. 23. maj 1623 § 3 (CCD IV.669), reces 27. februar 1643 2-6-1 og 3-21 (ib. V.261,338) og DL 1-5-12, jf. Nellemann.558ff. Forbudet i DL mod uendelige domme anses for opretholdt ved retsplejeloven, jf. H. Munch-Petersen, Den danske Retspleje² I (1923).287, dog kan kravet om, at dommen skal være ubetinget og bestemt ikke altid absolut gennemføres, jf. Stephan Hurwitz, Tvistemål (1941).231. - (10) lide, yde (Kalk. IV. 590b bet.6).

(11) Fejlskrift for *Olluff*. - (12) lukket. - (13) Ordet tilskrevet over linjen. - (14) Afgørelse, kendelse (Kalk. I.26b). - (15) Reces 13. december 1558 § 42, der refereres ndf. i dommen. - (16) antager sig (Kalk. IV.383b bet.3c; OdS XXIII.1443 bet. 2.1). - (17) Ordet gentaget (i formen *weed*) (linjeskifte). - (18) rette tid (Kalk. II.722a). - (19) Om *ægt* se 767.19. - (20) Ordet indføjet over linjen. - (21) Anledning (Kalk. IV.358b bet.4).

780 Ribe stiftsøvrigheds dom 20. april 1599

En præst havde ved sin kaldelse til kapellan over for sognemændene, der havde kaldet ham, forpligtet sig til ikke uden med deres vilje at befatte sig med kirkens part af korntienden, når sognepræsten, der havde denne tiende i fæste, var afgået ved døden. Det var ikke i strid hermed, at han efter sognepræstens død ved 2 mænd lod forespørge, om han måtte få denne tiende i fæste. Da han heller ikke på anden måde havde befattet sig med denne tiende, frifandtes han for sognemændenes tiltale.

Sognemændene havde indstævnet præsten for landstinget, der havde afvist sagen og henvist sognemændene til at sagsøge præsten for hans rette dommere.[1]

Hs.: NkS 836c,2° nr. 22 (findes yderligere i 1 hs.).
Overskrift: Enn dom epther en kong: Maytz: breff att enn prestis breff er wid mact dømbt.

Wy effterskreffnne, Prebenn Gyllenstiernn[2] till Woßborrig[3] och mester Peder Hegelund,[4] superintendent wdj Ribber stigt, kiendis oc giør for alle witterligt, at epther som wi haffuer bekommit k: M:, wor allernaadigste herris misßiue breff,[5] formellendis at sognmendene wdj Wandborig sognn haffuer vnderdanigst suplicerit oc til kiende giffuit, huorledis att her Christen Kieldsenn,[6] sognneprest der sammesteds, for nogen tid ßidenn haffuer giffuit dennum ßit breff och segll iche att skulle befatte ßig med kirchens annpart kornntiende aff for^ne^ sognn, wdenn det kunde schie med for^ne^ sognnemennds wilge och minde, och at Anders Dresselberg[7] till Wognnserup,[8] som med Harßøsell prouistj naadigst forleennt er,[9] hanns fuldmechtige fougit haffuer indsteffnnit sognemendene till landsting for samme breff, dennum wdj saa maade aff for^ne^ her Christenn Kieldsen giffuit er, formeen-

nendis det at werre imoed k: M: forordning om kirchenns tiende[10] wdj for^{ne} proustj wdgangit er, oc saa tilholder oβ høgbemelte k: M: misβiue, at wi med det første schulle indsteffne her Christenn Kieldsenn och sognemendene for oβ wdj rette, grandgiffuelig forfarendis all leilighed derudinden oc βidenn kiende och dømme, om for^{ne} her Christenn Kieldsenn hannβ breff och segll haffuer holdit oc epterkommit, som enn erlig prestmannd bør, oc huis wi derudindenn dømmendis och for ret affβigendis worder fraa oβ wnder woris hender oc signether clarligen schulle giffue beschreffuidt, som samme kong: M: breff widere inndholder, huilchit er daterit Kiøbenhaffnn denn 20. martj βidst forledenn.

Saa haffuer wi nu idag, som er denn 20. aprilis anno 1599, her paa Woβborrig lehnn parternne for oβ wdj rette ladit steffne med for^{ne} her Christenn Kieldsens wdgiffnne breff oc alt huis andit, de wdj denn sag haffde oc wille nyde oc wndgielde.

Saa er for oβ samme tid och sted wdj rette møet for^{ne} sognnemend oc først wdj rette lagde for^{ne} her Christenn Kieldsenns breff och hanndschrifft, daterit wdj Wandborrig kirche denn 20. maj anno 1595, lydendis ord fraa ord som effterfølger:

Jeg, Christenn Kieldzenn, barnnfød wdj Wldborrig sognn. kiendis for alle med dette mit obnne breff, at dersom Gud[11] haffuer det saa forseett, at ieg fangendes worder [Wandborrig][12] sognn och bliffuer prest oc Guds ords tienner i samme sognn, effter som ieg nu haffuer bekommit kaldsbreff aff for^{ne} Wandborrig sognemennd med herrids [prouistens?][13] sambtøche, da haffuer jeg nu loffuit oc med dette mit breff oc egenn haandschrifft loffuer for^{ne} Wanborrigh sognemend, at ieg schall iche befatte mig med Wandborg kirchenns part tiende kornn epther her Peder Christensenns[14] dødelig affgang, som nu i feste haffuer samme kirchenns tiende, wdenn det kand schie med for^{ne} sognemends willie och minde, som mig for^{ne} kaldsbreff giffuit haffuer. At saa wbrødeligen holdis schall, thill windiβbiurd trøcher jeg mit signnet nedenn for dette mit obnne breff oc egenn handschrifft. Datum vt supra.

Dernest wdj rette lagde enn domb aff Wiborg landsting, Mogenns Juell,[15] Jffuer Juell[16] och Gunde Schriffuer[17] dømbt haffuer denn 20. januarij anno 1599, huilchit erlig och welbiurdig mand Annders Dresselberg hanns weβe[18] bud Hanniball Nielsenn forhuerffuidt haffuer, som wdj meningenn saa besluttis: Da epter tiltalle, gienβuar oc sagenns leilighed, saa och epterdie nu beuiβis med viditzj[19] aff høgbemeldte k: M: breff, at hanns naade alffuorligenn will haffue forbudenn, at aldielis ingenn, huis stand hannd er heller were kannd, maa heller schall hereffter antage βig nogenn kirche wergedomb heller befatte βig med nogenn kirchens ind-

kombst, wdenn de haffuer det wdj dom proustens, som samme proustj wdj befalling haffuer, heller hanns fuldmectigis wilge och minde, da wide wi iche for^{ne} breff, som for^{ne} herr Christenn Kieldsenn wdgiffuit haffuer, at maa forhindre domprouistenn heller hanns fuldmechtige paa samme tiende at bortfeste, wdenn den de det wnde[20] will, med miehre samme domb indholder.

Dernest wdj rette lagde enn anden domb aff for^{ne} goede mend samme dag och tid till lanndstingitt dømbt er, huilchit Laß Clemidsenn och Thomis Nielsenn paa dieris egenn och mennige Wandborrig sognnmends wegnne forhuerffuidt haffuer, lydendis dennum wdj rette at haffue ladit steffnne hederlig mannd her Christen Kieldsenn, prest till Wandborrig kirche, for the feste breffue, hannd ßig aff berømmer[21] at schall haffue forhuerffuidt paa Wandborg kirche tiende med wrang vnderuißning[22] oc imod hanns egen forpligt, huilchenn domb saa besluttis: Effter saadann leilighed at dersom for^{ne} sognemend paaschod[23] for^{ne} her Christenn Kieldsen nogitt, da indsteffnne ßig hannum for hanns tilbørlig dommere epter ordinantzens lydelse,[24] som det ßig bøer, med mere samme domb indeholler; oc derhoes formeente for^{ne} her Christenn wret at haffue giort, oc at hannd burde samme ßinn forpligt at holde oc epterkomme.

Dernest møtte for^{ne} her Christen Kieldsenn och formeente ßig wret at werre schieed wdj det, for^{ne} sognemend hannum for ßinn naadige herre och konning forklagit haffde wdenn aarsag, som hannd formeente, oc derhoes formeente, at dersom hanns wlempe[25] haffde fundist, huilchet hannd forhaabedis iche findis schulle, at de da haffde burdt at giffue hanns lehnsmand heller superintendenten saadant tilkiende, eptherdj prouistenn[26] waar død, och det epther den domb, de selffuer till lanndsting forhuerffuidt haffuer, oc sognmendenn iche at schulle kunde beuise, at hand wdj nogenn maader nogidt imoed ßit breff handlit haffuer, ey heller ßig med samme tiende at schulle haffue befattidt, ßidenn s: her Peder Christensenn wid dødenn affgangen er, andit end hannd wid tuende dannemennd for^{ne} ßinne sognemend paa det wenligste haffuer ladit beßøge[27] oc ombede,[28] om hand samme thiende motte om førdre[29] at bekomme wdj dieris minde, huilchit hand her for oß holder weed ßin siell salighed, oc bekiende for^{ne} sognnemend, at samme tuende mend waar hoes dennum som for^{uitt} staar.

Oc dernest wdj rette lagde hannd Hanniball Nielsens obnne beseglede hanndschrifft, lydendis ord fraa ord som her eptherfølger:

Kiendis ieg, Hanniball Nielsenn, oc giør for alle witterligt, epther som Vandborg sognnmend schulle haffue berobit dennum, at her Christenn Kieldsenn, dieris sognneprest, schulle haffue forhuerffuidt minn feste breff paa kirchens part korntiendenn aff Vandborrig sognn effter s: her Peder Christensens død oc aff-

gang, saa bekiender ieg wid min Gud och salighed, at ieg aldrig epter her Peders død haffuer bortfest samme tiende entenn til her Peders effterleffuendis hustrue,[30] her Christenn Kieldsenn heller nogenn andenn paa hanns wegnne haffuer werrit det begierendis, menn huorfor ieg iche det her till haffuer wild bortfeste, er aarsagen, att ieg først wille giffue minn hoßbunde det tilkiende all leilighedenn. At saa er wdj sandhed till windisbiurd mit signnet her nedenn trøgt oc egenn haand. Aff Wldborrig, denn 3. aprilis 1599. Hanneball Nielsenn egen haand.[31]

Da epter tiltalle, giennßuar oc denn sags leilighed, oc effterdj Wandborrigh sognnmend iche haffuer i dag for oß bevist for^ne^ her Christenn Kieldsenn at haffue befattit ßig nogit med for^ne^ kirches part tiende effter for^ne^ her Peder Christensønns dødelig affganng, som paa samme tiende haffde k: M: naadigst liffs breff, widere end at hannd wid tuende dannemend haffuer ladit dennum paa det wenligste beßøge oc ombede, om hannd med dieris wilge och minde maatte fordre om samme thiende at bekomme, huilchet der de iche haffuer wildt hannum tilsted, beretter hannd ßig aldielis intet ydermere derom at haffue ladit fordre, oc iche for oß nu anderledis er bewist, da epter ßlig leilighed kunde wi iche kiende for^ne^ her Christenn Kieldsen imoed for^ne^ ßit breff at haffue giort.

Till windißbiurd wnder wort signnet.

Datum vt supra.

(1). Ifl. kirkeordinansen 14. juni 1539 fol. 70 (Rørdam, Kirkelove I.114f.) skulle præster i gejstlige sager tiltales for herredsprovsten eller for superintendenten i lensmandens overværelse. Verdslige sager (»om iord, agger, eng eller gield«) mod præster skulle anlægges ved herreds- og landsting. - (2) Se 762.7. - (3) Se 762.12. - (4) Se 770.2. - (5) Missive 20. marts 1599 (Kanc. Br.). - (6) Christen Kjeldsen (d.1609) blev 1595 kapellan hos sognepræsten for Vandborg menighed Peder Christensen (Krogager) og efter dennes død 1598 sognepræst ssts., jf. Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1613 udg. af Bue Kaae I (1976).259,516. Han var gift med Dorthe Clemensdatter, der 2. gang blev gift med eftermanden i kaldet Gregers Jensen (Lemvig). - (7) Anders Dresselberg (d.1613) til Vognserup. Efter universitetsstudier i udlandet (Wittenberg, Strasbourg, Heidelberg og Tübingen) gjorde han 1572-80 tjeneste i kancelliet, var 1577 kannik i Lund, nævnes 1580-81 nogle gange som rentemester, var 1582-90 landsdommer i Sjælland, 1597-1606 lensmand på Ålholm, 1608-13 på Holbæk. - (8) Hovedgården Vognserup i Kundby s., Tuse h. - (9) Hardsyssels provsti (domprovstiet) se V nr. 721 og Dahlerup, Sysselprovstiet. 119ff. - (10) Missive 28. februar 1596 (CCD III.5ff.) til lensmanden på Riberhus, at der ikke ved præsteskifte skal tages nyt fæstebrev på kirketienden eller kirkejorden.

(11) Ordet indføjet over linjen. - (12) Forlægget har ved fejlskrift *Wldborrig*. - (13) Forlægget har kun *herrids*; herefter er et ord udraderet. - (14) Peder Christensen (Krogager) (d.1598), fra 1546 sognepræst for Vandborg menighed i Vandfuld h., nævnes 1584 som provst i Vandfuld h. (KhS 3.rk.II.212). Jf. Wiberg.III.466. - (15) Se 768,3. - (16) Iver Juul (d.1627) til Villestrup, 1598-1627 landsdommer i Nørrejylland, 1616 rigsråd. Han var søn af landsdommer Axel Juul (d.1577) til Villestrup. - (17) Se 768,5. - (18) befuldmægtigede (Kalk. IV.844 b bet.1). - (19) Se 776.68. - (20) give (Kalk. IV.765b bet.1).

(21) påberåber sig (Kalk. I.162b). - (22) Se 774.33. - (23) påberåbte sig, henholdt sig til (Kalk. III.800a bet.12c). - (24) Se ovf. note 1. - (25) Uret (Kalk. IV.637a bet.3). - (26) Ovenn. Peder Christensen (Krogager), se ovf. note 14. - (27) ansøge (Kalk. I.187b bet.2). - (28) bede om (Kalk. III.291a). - (29) kræve; jf. rettertingsdom 12. marts 1606: *fordre om kundskab* (Secher, Rettertingsdomme II.37), cf. derimod Kalk. III.209a (fordre pány). - (30) Hendes navn kendes ikke. - (31) Dommen blev indsendt til kongen, og herefter udgik der 14. maj 1599 (Kanc. Br.) kgl. missive til Preben Gyldenstierne, der fik ordre til at anlægge sag mod Hannibal Nielsen, Anders Dresselbergs ridefoged over Hardsyssels provsti, som Anders Dresselberg var forlenet med, idet det af dommen fremgik, at Hannibal Nielsen med brev og segl og ved sin højeste ed havde benægtet nogensinde at have bortfæstet kirkens andel af korntienden, hvilket efter sognemændenes forklaring skulle forholde sig anderledes. Udfaldet af den sag, der eventuelt herefter er rejst mod Hannibal Nielsen, kendes ikke.

781 Rettertinget 11. oktober 1599 (København)

Rettertinget stadfæster landstingets og birketingets domme, hvorefter en mand var idømt 6 marks bøde efter EsjL II.45 for at have kastet en sten efter en kvinde, og 15 marks bøde efter reces 1558 § 22 for husfredskrænkelse.

Ægtemanden dømmes for hustruens forseelser.

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 26^{v}ff. (findes yderligere i 1 hs.[1]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 264ff.
Litt.: Matzen, Offentlig Ret III.113.
Overskrift: Domb emellom Hans Thønnessen paa Gilleleye paa dend ene och Lauge Beck till Førsløff, landsdommer i Siellandt, paa dend anden side.

Wj, Christiann &c., giør alle witterligtt, att aar 1599, dend 11. octobris, paa wortt rettertingh paa wortt schlott Kiøbenhauffnn wdj wor egen nerwuerellβe, neruerendis alltt raaditt[2] for oβ wor schickett Hans Thønneβen paa Gilleleye,[3] tiener till wortt schlott Cronneborg, paa dend ene oc haffde medt wor egenn steffning[4] for oβ vdj rette steffnid oβ elschelige Lauge Beck[5] til Førβløff,[6] wor mandt, thiener och landzdommer i wortt land Siellandt, paa dend anden side och hannom tilthallidt for tuende domme, hand schulle haffue wed magtt funditt, som Hendrich Eillerβen i Kragerup[7] schall haffue affsagdt till Croneborg bircketingh, dend første liudendis att hand schulle bøde till oβ 6 marck och till Anders Snidker for ett steenkast, som hans hustroe schall haffue jndkast effter Margrette Snidkers oc ind i hindis hafwe, huilchen domb hannd formentte wor emod lougen, som formellder i dend 3. bogs 18. cap:[8] om stenslag, som mand iche slaar medt holden[9] haandt. Den anden domb, huorvdj hand aff for^{ne} Hendrich Eillerβen wor tildømmt paa sin hustruis vegne att bøde til oβ xv marck oc till for^{ne} Anders

Schnidker xv marck for husfred oc gaardfred, som for^{ne} hans høstrue schall haffue giortt med samme steenkast, och icke xij mend er tilthagen aff thinge till att grandsche och forfare, see oc siune om huβfred effter recessen,[10] icke heller haffuer fangidt varsell fraa tinge till att høre paa xij mends affsigtt,[11] och icke dend xij mends affsigtt er jndførtt i herridsdomb oc huis affsigtt, som for^{ne} Hendrich Eillerβenn haffuer førtt till landsthing, bag paa sin domb, formeentte hand hannem wrettferdeligenn att haffue bekiendt oc derfor med rette burde felldt att were.

Och wdj rette lagde samme domb aff Siellandsfar landsthingh dend 20. junij neruerendis aar 99 wdgiffuit, liudendis i sin besluttningh: Da epther tilthalle, gienβuar och dend sags leiglighedt bleff der paa saa affsagdt for rette, att eptherdj dett er beuist for birckefougdenn med en xij mend affsigtt, att for^{ne} Hans Thønneβens høstrue, Johanne, haffuer giortt huβfredt till Anders Snedkers, i dett hun haffuer giortt schade paa hanns stue winduer oc wegge, huilchen affsigtt iche haffuer weritt her wdi rette steffnidt, att der kunde paakiendis, om dend rettferdeligenn wor soren eller icke, oc birckefougden for slig leiglighedt schylldt haffuer tildømptt for^{ne} Hanns Thønneβen att bøde emod boenden xv marck och xv marck till koningen effther recessen[12] for huβfred, saa wiide wi samme hanns domb iche att kunde felde eller wnderdømme, mens finder thend wed sin fuldmachtt att bliffue, emeden oc alld dend stund denn xij mendz affsigtt staar wed machtt oc er wsteffndt. Diβligeste effterdi dett er for birckefougdenn beuiist, att Hans Tønneβens hustroe haffuer slagidt Anders Snidkers hustroe med en steen bag paa hendis schulder, saa hun haffuer hafft blaatt kiød, oc siellandsche loug 3. bogs 18. cap:[13] clarlig blant andett formeller: End thager hand been eller steen, stauff eller stangh oc slaar anden med holden haandt, huad heller hannd slaar ett slaug eller flere, da bøde iche mere forre en 6 marck, om ey worder liude paa, oc birckefougdenn for sligh leiglighedt haffuer tildømbtt for^{ne} Hans Thønneβen att bøde paa sin hustruis vegne for samme stenslaugh 6 marck emod Anders Snidker oc 6 marck emod konningen,[14] emeden de windisbiurdt, som vdj sagen hafuer wunditt, staar wed machtt, saa kand wi iche kiende birckefougden derudj nogen wrett att haffue giortt, mens finder dend hans domb vdj liige maade wed sin fuldemachtt att bliffue, och for^{ne} Hanns Tønneβenn forpligtt were att igiengiffue hannom en billig oc beuislig kost oc theeringh effter recessens liudellβe,[15] som samme domb i sig sellff wider jndhollder.

Da wor her vdj rette møtt for^{ne} wor landsdommer oc vdj rette lagde enn schrifftligh berettningh, wdj huilchen hannd formeente sig ingen wrett at haffue giortt for^{ne} Hans Thøneβen, att hand haffde wed magtt dømbtt for^{ne} birckefoug-

dens domb, emeden dend 12 mends affsigtt, som for hannem wor boren vdj rette, stoed wed machtt och wor vsteffndt. Disligeste effterdj dett nocksom for hannom wor giortt beuisligtt, att for^ne^ Hans Thønneβens hustroe haffde blaaeslagenn oc med steen threllborridt[16] Anders Snidckers hustroe, och lougen clarlig formellder, at denn, som threllbær anden med steen eller been, stauff eller stangh, schall der forre bøde 6 marck, saatte fordj wnderdanigst vdj rette, om hans domb iche burde wed magtt adt bliffue, oc om Hanns Thønneβen iche burde effter recessen att stande hannom till rette.

Tha effter thiltalle, giensuar och denne sags leiglighedt sagde wi der paa saalhedis aff for rette, at for^ne^ wor landsdommer ingen wrett haffuer giortt for^ne^ Hans Thønneβenn, effterdj dett haffuer weridt och er hannom friidt forre att steffnne samme xij mendt, om hannom nogitt paa dennem schader, och denn hanns domb bør wed sin fuldemachtt adt bliffue, oc for^ne^ Hans Thønniβen pligtigh att igiengiffue hannom billig kost och therring.

Datum vt supra.[17]

(1) Dette (Thott 1201,2°) er afskrift efter dombrevet, da det har navnene på alle de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. - (2) Om dettes medlemmer se 774.3. - (3) Landsbyen Gilleleje i Gilleleje s., Holbro h. - (4) Om dette udtryk se 774.8. - (5) Se 757.2. - (6) Se 757.3. - (7) Gården Krogerup i Asminderød s., Lynge-Kronborg h., der hørte under Kronborg birk. Henrik Ejlersen nævnes 1577 som ejer af gården, jf. DSL I(1963).172. I slutningen af 17. årh. tilkøbtes mere gods, og i 1682, da gården ejedes af ridefoged Hans Rostgaard (d.1684), var den på 19,25 tdr. hartkorn og med 96,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.14. - (8) EsjL II.45 (i Ghemens udg. 1505 og Mads Wingaards udg. 1576: III.18, jf. DgL V.461). - (9) ɔ: idet han holder stenen i hånden. Jf. VsjL IV.33. Om legemsfornærmelser ved slag og hug se Stemann, Retshistorie.664f.; Matzen, Offentlig Ret III.112f. - (10) Ifl. reces 13. december 1558 § 24 skulle fogden ved husfredskrænkelse udnævne 12 af de bedste uvildige herredsmænd til at afsige kendelse.

(11) Afgørelse, kendelse (Kalk. I.26b). - (12) Reces 13. december 1558 § 22, stk. 2. - (13) EsjL II.45; se ovf. note 8. - (14) At der også skulle bødes til kongen havde ikke hjemmel i EsjL, men havde udviklet sig gennem retspraksis, jf. Matzen, Offentlig Ret III.113. - (15) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. - (16) skamslået; egl. slået som en træl (Kalk. IV.471b). Dette udtryk findes ikke i EsjL, men i JL III.32. Udtrykket findes endnu i DL 6-7-9: End vorder mand trælbaaren. - (17) Herefter har den private dombog: Nostra ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, iustitiario nostro dilecto.

782 Rettertinget 12. oktober 1599 (København)

Rettertinget stadfæster landstingets dom, hvorefter selvejerbønder er pligtige at gøre ægt og arbejde som kronens og adelens bønder.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 32ʳff. (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.268f.
Overskrift: Domb emellom Chresten Tøgersen i Thøbøll paa dend ene oc Mogens Jull oc Jffuer Jull, landzdommer i Nørrejudlandt, paa dend anden side.

Wij, Christiann &c., giør alle witterligtt, att aar 1599, dendt 12. octobris, paa wortt retterthingh paa wort schlott Kiøpnehauffn vdj wor egen nerwerelsβe, offuerwerendis altt raaditt[3] vndthagen Axell Gyllenstiern,[4] for os wor schickett Chresten Thøgerβen i Thobøll[5] paa dend ene oc hafde med wor egen steffninng[6] for os i rette steffnidt os elskelige Jffuer Jull[7] till Willestrup[8] och Mogens Jull[9] till Pallisbierg,[10] wore mend, thiennere och landzdommere i wortt land Nørre Judlanndt, paa dend anden side och thennom tilthallidt for enn domb, de dend 20. januarij sidst forlhedenn emellom os elskelige Eggertt Abbildgaardt[11] till Skodborg[12] paa dend ene och hannom paa dend anden side dømbtt och affsagdt haffde, wdj huilchen deris domb de herridzfougdens domb till Moltt herridzsthingh wdgiffuit haffde magttløβ dømbtt, huorudinden hand hannom effter gamle kongebreffue oc domme schulle haffue quitt dømbtt for egtt[13] oc arbeide[14] for^{ne} sin hoβbundt att giøre eller oc høigre aarlig landgilde att vdgiffue, end wor domb[15] och for^{ne} Eggertt Abildgaardz schifftebreff hannom thilholder, effter hannd formeentte for^{ne} hans gaardt att were frie kiøbtt[16] aff konning Fredrich dend Første, salig oc høiglofflig jhuekommelse, och siden wdj effterkommende kongers thiidt haffde weritt frij for egtt oc arbeide: formeenntte sig derudindenn medt samme deris domb emod samme gamble breffue att were skeedt forkortt.

Och i rette lagde samme domb aff Wiburg landsthingh thenn 20. januarij 99 wdgiffuitt, liudenndis i sinn besluttning: Da effter thiltalle, giensuar oc sagenns leiglighed, saa oc effterdj beuiisis med konningh Frederichs breff,[17] att hanns Maytt: for wederlaugs goeds[18] haffuer tillschifft salig frue Kierstin Wlfeldtt[19] for^{ne} gaard, Chresten Thøgerβenn jboer, disligeste oc beuiβis medt hanns Mayttz: føllgebreff thill for^{ne} Chresten Thøgersenn med flere, att de skulle rette dennom effter att suore for^{ne} frue Kierstine Wlfeldtt, hendis børnn och deris arffuinge, giffuenndis oc giørendiβ thennom oc ingen anden deris aarlig landgillde, giesterij, sagfalld, egtt, arbeide oc alld andenn rentte oc herllighed, som thend pligttig er att giffue och giøre, och eptherdj høigbemeldte kong: Maytt:, allis wor naadigste herris domb[20] iche nauffnlig[21] vdj sententzen besluttis, dett[22] for^{ne} Chrestenn Thøgerβen schulle werre quitt for egtt oc arbeide, sammeledis effterdj nu beuiiβes for^{ne} Chresten Thøgersenn att haffue giortt eegtt oc arbeid aff samme gaardt till sitt herschab, oc for^{ne} herridzfougidt dog haffuer for^{ne} Chresten Thøgersenn quitt dømbtt frij for egtt oc arbeide, oc schall were emoed dommen, som om frie bøn-

der egtt oc arbeid er vdgaaidt, tha wide wi iche andett der om att sige, end att hand jo derudindenn haffuer sig forseet och samme hans domb magttløβ att were. Dog affstoed[23] for^ne^ Eggertt Abbildgaardt samme forβeelsβe med for^ne^ herridzfougidt, at hannd derfor iche wille haffue tilthalle till hannom,[24] som βamme domb wider i sig sellff jndeholder.

Och vdj rette lagde sin schrifftlich berettningh, vdj huilckenn hannd vnderdannigst begierer att motte nyde dend friehed, frembfarnne konger hans forældre vntt haffde paa samme gaardt, saa hand iche effter for^ne^ Eggertt Abbildgaardz willge medt affgifft eller anden thønge schulle widre besuergis,[25] endt som wor kiere forfaders och wor egenn domme formellde, och att same landzsthingsdomb och anden forføllging iche mote komme hannom till hinder eller schade.

Der emoed att suare wor her vdj rette møtt os elskelige Mogens Jull, wor landzdommer, med fuldmachtt aff hans medbroder, os elskelig Jffuer Jull, saa well som for^ne^ Eggert Abbildgaardt, och wor for^ne^ wor landsdommer samme deris domb bestandig oc berette, att de effter goede mends domme, som vdj slige sager dømbde ere, baade till landsthing och andenstedzs,[26] saa oc effter thenn wonnlig brug, som er vdj wortt lannd Nørre Judlanndt saa well som i andre wore lannde, att sielffeiger bønnder giøre egtt oc arbeide saa well som cronens och adelens bønder, haffde dømbtt, och widste dennom derudj ingen vrett att haffue giortt. Och saatte vnderdanigst vdj rette, om samme deris domb iche burde wed magtt att bliffue.

Medt flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter tilthalle, giensuar oc dend sags leiglighedt, och effterdi alle jordeigne bønder giøre egtt oc arbeide, och wore landsdommere effter slig leiglighedt haffuer tilldømbtt for^ne^ Chrestenn Thøgersenn at giøre egtt oc arbeide som andre jordeigne bønder, da haffue dj derudj ingen wrett giortt, oc denn deris domb bør wed sin fulde magtt att bliffue.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 1540 (KRD I.322; GdD II.115ff.), rettertingsdom 5. august 1546 (I nr. 122), Horns herredstings dom 19. december 1566 (II nr. 311), Viborg landstings dom 28. april 1571 (III nr. 378), Sjællands landstings dom 21. april 1585 (IV nr. 523). - (2) Dette (Thott 1202,2°) er formentlig afskrift efter HDDomb. - (3) Om rådets medlemmer se 774.3. - (4) Se 775.5. - (5) Landsbyen Tobøl i Føvling s., Malt h. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) Se 780.16. - (8) Hovedgården Villestrup i Åstrup s., Hindsted h. - (9) Se 768.3. - (10) Se 768.4.

(11) Eggert Abildgaard (d.1622) til Skodborghus. - (12) Den tidl. hovedgård Skodborghus i Vejen s., Malt h. - (13) Om *ægt* se 767.19. - (14) Da der er tale om en selvejerbonde, bet. *arbeide* ikke hov(eri)arbejde. Arbejdsydelser, f.eks. markarbejder på de kronen tilhørende ladegårde, blev i det 15. årh. afkrævet såvel af selvejere som af fæstere på krongodset; hertil kom

ekstraordinære ydelser som f.eks. bygningsarbejder på kronens slotte og gårde, jf. W. Christensen, Statsforvaltning.435ff.; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.479f. - (15) Rettertingsdom 29. januar 1598 (Secher, Rettertingsdomme I.223f.) i en trætte mellem Eggert Abildgaard og Christen Thøgersen, hvorved det statueredes, at den omhandlede gård i Tobøl og et byggested i Ravning mark (i Hygum s., Frøs h.) skulle følge Christen Thøgersen som »fri bondegods efter fremfarne kongers brefve och domme«, dog »at hand aarlige gifver Eggert Abbildgaardt den vonlige landgilde efter vor herrefaders mageskiftebrevs liudelse«. - (16) Christen Thøgersens svigerfader, Mads Madsen i Holleskov (Føvling s.), havde 29. december 1527 (Fr. Is Registranter. 146) af Frederik I fået et øde byggested på Ravning mark samt Tobøl mark mod at betale kronen 5 mark danske og 1 tønde øl til »boffuæ iacktt« (klapjagt, jf. Kalk. I.240b, jf. I*39a), »oc siden were quitt fore gesterii oc all anden tynge lige som andre bynder, som segh kiøptt quittæ oc frii aff hogborne fyrstæ, wor kiere herræ fader, konning Hans« (KRD I.490; jf. Fr. Is Registranter.146). Af den i note 15 nævnte rettertingsdom fremgår, at besiddelsen af den nævnte gård i Tobøl blev stadfæstet af Viborg landsting og af rettertinget, se rettertingsdom 11. juni 1539 (KRD I.489ff.). - (17) Eggert Abildgaards moder Kirstine Ulfeldt fik 22. marts 1580 (Kr. Sk. I.228) ved mageskifte med kronen Skodborghus med 18 gårde og bol samt kronens rettighed i 28 jordegne gårde, herunder 4 gårde i Tobøl. - (18) *Wederlaugs gods:* mageskifte (Kalk. IV.771b). - (19) Eggert Abildgaards moder, Kirstine Ulfeldt (d.1589), der først var gift med Poul Abildgaard (d.1563) til Vranderup og derefter med Morten Svendsen Orning (d.1574) til Eget. - (20) Den i note 15 nævnte rettertingsdom 29. januar 1598 (Secher, Rettertingsdomme I.223f.).

(21) særligt, specielt (OdS XIV.1033 bet.1.3). - (22) at (Kalk. I.358a bet.1). - (23) tilgav, eftergav (Kalk. I.30b; OdS I.291f.). - (24) Tiltale i henhold til § 9 i reces 13. december 1558. - (25) tynges (Kalk. V.91a); om sammenblandingen *besvære* og *besværge* se Kalk. I.185a. - (26) Jf. ovf. note 1.

783 Rettertinget 15. oktober 1599[1] (København)

Frederik Rosenkrantz, der havde tjent som kongens kammerjunker, og som havde besvangret Rigborg Brockenhuus, der hørte til dronningens jomfruer, dømtes efter gårdsretten §§ 16 og 17 til at være æreløs og miste to fingre, medens Rigborg Brockenhuus efter reces 1558 § 12 dømtes til af sin værge at indsættes i fængsel på livstid.[2]

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 43^{v}ff. (findes yderligere i 3 hss.[3]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.275f.

Litt.: C. T. Engelstoft i Hist. Tidsskr. 4. rk. IV(1873-74).502ff.; A. Thiset i DbL IV(1934). 159f.; Henry Bruun ib.XX(1941).66; Matzen, Privatret I.49; sa., Offentlig Ret III.22,146; Inger Dübeck i Politikens kronik 1. juni 1979; Hans H. Worsøe i PhT 1979.251.

Overskrift: Dom emellom kong: Maytt: paa den ene och Fredrich Rosenkrandz till Rosenwold, fordum cammerjuncker, paa dend anden side.

Wi, Christiann &c., giør alle witterligtt, att aar [1599],[4] dend 15. octobris, paa wortt rettertingh wdj wortt kiøpstedt Kiøpnehauffn, nerwerendis altt raaditt,[5]

for os wor schicket os elschelige Henning Gøie[6] till Kerstrup,[7] wor hoffmarschalck,[8] paa dend ene oc effter wor fuldmagtt och naadigste befalling haffde paa wore wegne medt wor egen steffning[9] i rette steffnnidt Fredrich Rosenkrandtz[10] til Roβenwolld,[11] wor fordum cammerjuncker, paa dend anden βide oc hannom thilthallidt, for hand haffde krenckitt oc beliggitt Rigborrig Brockenhuβ,[12] imedler thidt de begge wdj wor oc woris elschelige oc kiere gemhaals[13] thiennist och wpuaring[14] tientt och weritt haffuer, huorudinden hand formeentte hannom saaledis att haffue forseedt sigh emoed gaardzrettenn,[15] att hand derfor burde att were erløβ oc att straffis paa liff oc welferdt, fordj hand βig i saa wtilbørlig maade haffde forhandlitt emoed os oc wor kongelig høyhed.

Sammeledis haffde hiid jndsteffnidt for^{ne} Rigborg Brockenhuβ och hinde thilthallidt, for hunn haffde ladett sig belegge aff for^{ne} Fredrich Rosenkrantz, men hun wor i wor elschelige gemhaals jomfrue cammer, huorwdj hand formeentte hinde icke allene att haffue forseedt sigh, effter som gaardzretten formeller, meden oc saa emoed os och wor høyhed saaledes hafuer giortt, att hun derfor bør att straffis oc stande till rette.

Och satte for^{ne} wor hoffmarschalck wnderdanigst wdj rette, først om for^{ne} Fredrich Rosenkrandz for slig sine begangne daader oc gierninger icke bøer att were erløβ oc effter dett 16. capittell j gaardzretten, dernest at hannd icke bør att miste sine ij fingre, fordj hand os sin throe thienniste tillsagdt och loffuidt haffuer oc dog slig wtroeschaff begangitt, och dett effter dett 17. cap: i for^{ne} gaardzrett.

Emoed for^{ne} Rigborg Brockenhuβ saatte hannd wnderdanigst wdj rette, om hun iche burde att holdis i fengzell hendis liffs thidt aff dend werge, hunn nu haffuer eller fangendis worder, oc samme fengsell att were vdenn alld willd[16] effter den 12. capittel i denn callundborgiske recesβ.[17]

Tha wor her wdj rette møtt for^{ne} Fredrich Roesenkrandz oc kunde samme gierning iche benecte, men wor vnderdanigst begierendis, wi hannom for Gudz oc hans slect oc wenner skylld wille benaade oc iche strenge med hannom[18] i det yderste, menn retten naadigst med hannom wille formilde.

Wor her och thilstede for^{ne} Rigborg Brockenhuβ, med huilckenn hand haffde afflit barn[19] och hafft sitt leigerschab[20] sambtt henndis lauguerge.

Tha effter thilthalle, gienβuar och dend sags leiglighedt, och effterdj for^{ne} Fredrich Roesenkrantz, midler thidt hannd hafuer thientt os for enn cammerjuncker, haffuer sig tilfordristitt att beligge oc forkrencke Rigborrig Brockenhus, midler thidt hun wor [wdj][21] wor elschelige gemaals jomffrue kammer, os oc høigborne, wor elchelige gemahll icke till ringe spot oc haan, oc gaardzrettenn i dett 16. capit: formeller: Beligger nogen adelsmand nogenn frue eller jomffrue, och dett

hannom schielligenn offuerbeuißis kand, da schall hannd were erløß; gaardzretten och i dett 17. capittell formeller, att om nogen, fattig eller righ, der soeritt eller troe thiennest sagdt haffuer att were hulld oc troe och dierffuis siden till att krencke nogen møe wdj dronningens eller adelens gaardt, hand schall miste thoe finger, wdenn herren eller hoßbonden hannom benaade will, da haffuer hand derudj forseett sigh emoed gaardzrettenn oc wor høyhed oc bøer derfore att were erløß oc miste sine thoe fingre.[22] Sammeledis effterdi for^ne^ Rigborrig Brockenhuß haffuer ladett sig beligge aff for^ne^ Fredrich Rosenkrandtz, da bør hindis werge nu strax effter dett [12.][23] capittel i dend callundborgiske reces hinde wdj hindis liffs thidt att lade jndsette och hinde wden alld willd i fengsel foruare.[24]

Datum vt supra.

(1) Dommen er i forlægget dateret 1601; C. T. Engelstoft har i sin afhandling i Hist.Tidskr.4.rk. IV(1873-74).505, jf. s.rk.V(1875-76).516, påvist, at det er en skrivefejl for 1599; jf. Secher, Rettertingsdomme I.xii, 274 note 1, 276 note 1. - (2) Jf. rettertingsdom 16. oktober 1599 (ndf. nr. 784). - (3) Disse (NKS 836c,2°, NKS 836m,2° og Thott 1202,2°) er formentlig afskrifter efter HDDomb. - (4) Se om dateringen ovf. note 1. - (5) Om dettes medlemmer se 774.3. - (6) Henning Gøye (d.1617) til Kærstrup og Kelstrup. Han immatrikuleredes 1553 i Wittenberg, var 1561-66 hofsinde, 1577-86 lensmand på Nykøbing, 1590-1611 forlenet med Reins kloster m.v. i Norge, 1606-17 lensmand på Højstrup. - (7) Hovedgården Kærstrup i Fuglse s. og h. - (8) Som hofmarskal var Henning Gøye på Kbh.s slot formand i gårdsretten, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.525. Ved missive 16. oktober 1656 bestemtes, at fodermarsken skulle føre forsædet i gårdsretten på Kbh.s slot, jf. Harald Jørgensen, Thi kendes for Ret(1980).43f. - (9) Om dette udtryk se 774.8. - (10) Frederik Rosenkrantz (d.1602) til Rosenvold, søn af rigsråd Holger Ottesen Rosenkrantz (d.1575) til Boller, Rosenvold og Stjernholm og dennes 2den hustru Karen Gyldenstierne (d.1613). Han studerede 1584-86 i Rostock, 1586-89 i Wittenberg, var 1589-91 i Italien, 1592 i England, blev 1593 hofjunker, var 1595-99 forlenet med Giske len i Norge, 1599 lensmand på Lundenæs. Ifølge en slægtebogstradition var der tale om, at han skulle ægte den velhavende unge enke Christence Viffert (d.1604), datter af Corfitz Viffert (d.1592) og Anne Gyldenstierne (d.1595), der først var gift med Henrik Bille (d.1592) til Mogenstrup, 2den gang (1601) med rigsråd, statholder i Kbh. Breide Rantzau (d.1618) til Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg), Hindemae, Lindenborg m.m.

(11) Hovedgården Rosenvold i Stovby s., Bjærge h. - (12) Rigborg Brockenhuus (d.1641), datter af Laurids Brockenhuus (d.1604) til Egeskov og Bramstrup og Karen Skram (d.1625). Hun var 1597 hos enkedronning Sophie på Nykøbing slot og blev 1598 dronningens jomfru. - (13) Christian IVs dronning Anne Cathrine (d.1612). - (14) Tjeneste (Kalk. III.373b). - (15) Gårdsretten 9. maj 1562 §§ 16 og 17 (CCD I.187f.). Bestemmelserne refereres ndf. i dommen. - (16) Partiskhed (Kalk. IV.823a bet.1). - (17) Reces 21. november 1576 § 12 (CCD II.40f.). - (18) handle strengt, gå til det yderste (Kalk. IV.161a bet.2). - (19) Rigborg Brockenhuus fødte 24. juli 1599 en søn Holger (d.1634), der 1624 anerkendtes af slægten Rosenkrantz. Han gik i fremmed krigstjeneste, blev sen. kaptajn ved kongens livregiment, blev taget til fange i slaget ved Lutter am Barenberg 1626, men løskøbt, var 1628-29 dansk oberst, gik i hollandsk krigs-

tjeneste og faldt i slaget ved Venloo 1634. - (20) d.s.s. lejermål: samleje uden for ægteskab (OdS XII.591).

(21) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. - (22) Frederik Rosenkrantz blev dog benådet på vilkår, at han rejste til Ungarn for at deltage i kampen mod tyrkerne. Han viste sig her så dygtig, at hans militære foresatte i 1601 gik i forbøn for ham hos Christian IV, der imidlertid afviste enhver tanke om benådning. Han døde ugift i Wessely i Mähren, hvor han blev dræbt under et forsøg på at skille to duellanter og blev begravet i Teinkirken i Prag. - (23) Forlægget har ved fejlskrift *17;* de private dombøger har rigtigt *12.* - (24) Rigborg Brockenhuus blev sammen med en pige indemuret i et værelse på Egeskov, hvor hun var indtil faderens død 1604. 1608 fik hun, der da opholdt sig hos moderen, på enkedronning Sophias forbøn tilladelse til at søge sin sognekirke, og 18. juni 1616 (Kanc. Br.) fik hun tilladelse til at tage ophold i Odense eller Nybølle, hvor hun ejede gods, dog måtte hun ikke drage længere bort end til sin sognekirke. Fra 1625 levede hun i Nybølle og fik 1627 tilladelse til at sælge gods for at kunne løskøbe sin søn, der under krigen var taget til fange (se ovf. note 19).

784 Rettertinget 16. oktober 1599[1] (København)

Frederik Rosenkrantz, der uden for ægteskab havde besvangret Rigborg Brockenhuus, dømmes efter hendes faders påstand til at være æreløs i henhold til gårdsrettens § 16.[2]

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 45^{v}ff. (findes yderligere i 1 hs.[3]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.276f.
Litt.: C. T. Engelstoft i Hist.Tidsskr.4.rk.IV(1873-74).505.
Overskrift: En dom emellom Lauridz Brockenhuß till Brangstrup och Fredrich Rosenkrandz till Rosenuolld.

Wi, Christiann &c., giør alle witterligtt, att aar [1599],[4] dend 16. octobris, paa wortt rettertingh wdj wortt kiøpstedt Kiøpnehauffn, vdj wor egenn neruerellsße, offueruerendeß alltt raaditt,[5] for oß wor schickitt oß elschelige Laurids Brockenhus[6] till Brangstrup,[7] wor mand, thiener oc embitzsmannd paa wortt slott Nyeborg, paa dend ene och haffde med vor egen steffning[8] for os vdj rette steffnidt Fredrich Rosenkrandz[9] thill Rosennwolld[10] paa dend anden siede oc hannom thilthallde oc beskyltte, for hanns dotter Rigborrig Brockenhuß[11] aff hannom wor bleffuen besoffuitt[12] och forsueckitt,[13] formeenendiß hannom der for pligtig att were effter gaardzsretten oc recessen[14] att stannde thill rette, som dett sig burde, och saatte vnderdanigste vdj rette, om for^{ne} Fredrich Roßenkrandz for slig sinn begangen daad oc gierningh iche burde att vere erløß epther thenn 16. artickell i gaardsretten[15] och wor forrige dombs[16] liudellße.

Der emod att suare wor her i rette møtt for^{ne} Fredrich Rosenkrandz, kunde saadan sin gierning iche benecte, menn effterdj retten wor hannom for streng, och

effterdj hannd sig der udj saa høylig haffde forseedt emoed for[ne] Lauridz Brockenhus, haanns slegtt och venner, begierde hannd paa dett wennligste, hand iche wille strenge med[17] hannom i dett ydderste.

Tha effter thiltalle, giensuar och denn sags leilighedt och wor forrige dombß liudellsße, eptherdj gaardzsretten i det xvj artickell formeller: Beligger nogen adelßmand nogenn frue eller jomffrue, och dett hannom skielligenn offuerbeuißis kandt, da schall hannd were erløß, sagde wi der paa saaledis aff for rette, att for[ne] Fredrich Rosenkrandz haffuer derudj forseett sigh emoed gaardsretten och bør der for att were erløß.[18]

(1) Om dateringen gælder det samme som anført i note 1 til dom nr. 783. - (2) Se rettertingsdom 15. oktober 1599 (ovf. nr. 783). - (3) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (4) Om dateringen se ovf. note 1. - (5) Om dettes medlemmer se 774.3. - (6) Laurids Brockenhuus (d. 1604) til Egeskov og Bramstrup, 1579 lensmand på Nyborg og stiftslensmand på Fyn, 1580-82 tillige lensmand på Tranekær. - (7) Hovedgården Bramstrup i Nørre Lyndelse s., Åsum h. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 783.10. - (10) Se 783.11.

(11) Se 783.12. - (12) forført (Kalk. V. 88a). - (13) forført, krænket (Kalk. I. 714 b bet. 2). - (14) Reces 21. november 1576 § 12 (CCD II. 40f.). - (15) Gårdsret af 9. maj 1562 § 16 (CCD I. 189). - (16) Ovf. nr. 783. - (17) Se 783.18. - (18) Om ærestab som straf se Matzen, Offentlig Ret III. 44ff. Visse forbrydelser var efter deres natur vanærende, og andre kunne ved den måde, hvorpå de iværksattes, medføre ærestab, men lovgivningen havde ikke nærmere specificeret, hvilke omstændigheder der medførte ærestab, jf. Viborg landstings dom 16. januar 1591 (V nr. 650: tre mænd dømt æreløse for overfald på sagesløs mand), rettertingsdom 30. juni 1591 (V nr. 665: 2 adelsmænd dømt æreløse for uprovokeret overfald på sagesløs adelsmand), Kbh.s rådstuerets dom 7. februar 1603 (ndf. nr. 798: en østrigsk adelsmand dømt æreløs for urigtigt at have udgivet sig for friherre). Den, der dømtes æreløs, blev i det hele stillet som en »mindremand«: han kunne ikke optræde som sagsøger eller vidne og var derved afskåret fra at være værge; han kunne ikke påtale æreskrænkelser og ikke afhænde sit jordegods, jf. Viborg landstings dom 1. maj 1557 (I nr. 82), og var udelukket fra statsembeder, jf. A. W. Scheel, Personretten fremstillet efter den danske Lovgivning[2] (1876). 354ff. Derimod medførte ærestab ikke fortabelse af adelsskab. Regler herom blev - bortset fra bestemmelsen i reces 27. februar 1643 2-2-1 (CCD V. 221), jf. fdg. 29. november 1641 § 1 (ib. 301), hvorefter en adelig frøken ved ægteskab med en ikke-adelig ikke måtte føre sin adelige slægts navn og våben - først givet ved DL 6-4-1, 2 og 3 (ophævet ved § 308 i borgerlig straffelov 10. februar 1866), jf. A. W. Scheel, anf. v. 291f.

785 Rettertinget 23. oktober 1599 (København)

En markskelsforretning, foretaget af adelsmænd, der ikke var udpeget dertil af kongen, landstinget eller begge parter, men kun af den ene af disse, fandtes magtesløs, og de pågældende dømtes til at betale modparten erstatning, da Viborg landsting i en dom havde lagt denne markskelsforretning til grund ved sin pådømmelse.

Hs.: HDDomb. nr. 15 (1599) fol. 105ᵛff. (findes yderligere i 2 hss.[1]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.300ff.
Overskrift: Domb emellom frue Margrette Rosenkrandtz thill Hundtzlund paa dend ene och Wogen Suendsen, Thomas Gallskøtt, Lauridtz Friis och Mogens Jull paa dend anden side.

Wi, Christiann denn Fierde &c., giøre alle witterligtt, att aar 1599, thenn 23. octobris, paa wortt retterting paa wortt schlott Kiøpnehauffnn vdj wor egenn neruerelβe, offueruerendis altt raaditt[2] vdenn Peder Munck[3] och Absalon Gøie,[4] for oβ wor schickett os elschelige frue Mergrette Roβenkrandzs[5] till Hundzlund,[6] affgangenn Hanns Johanβens[7] eptherleffuersche, paa denn ene och haffde medt wor egenn steffningh[8] for os wdj rette steffnidt oβ elschelige Wogn Suendsenn[9] thill Gierrumsgaardt,[10] Thommis Gallskøtt[11] till Huidstedgaardt,[12] Lauridtz Friis[13] till Lundegaardt[14] oc Mogens Jull[15] thill Kniffholtt,[16] worre mend oc thienere, paa denn anden side och dennom thilthallidt for ett breff oc seigell, som de for nogen thid siden forlhedenn thill os elschelige Peder Munck,[17] wor mand, raad oc marsk i wortt rige Danmarck oc embidtzmandt vdj Westerwig closter,[18] oc frue Jngeborg Skeel[19] till Worgaardt,[20] affgangen Otte Banners[21] effterleffuersche, vdgiffuitt haffde, formellendis hannom a° 1587, dennd 7. dag 9ᵇʳᵢˢ,[22] att haffue werit ombeditt aff forⁿᵉ Peder Munck oc frue Jngeborg Skeel thill att see, granndsche oc forfare nogenn aasteder, som sandmendt aff Jerslouffherridt[23] for nogenn aar sidenn schulle haffue giortt marckeschiell emellum Allerup schouff[24] oc Hundzlund birck[25] oc schouff, oc da vdi mange attschillige aasteder att schulle haffue grandskitt, siunitt, sammeledis windisbiurdtt for dennom forhørtt, oc dett giffuen beschreffuitt, endog oc wanseett goede mend wdi samme aar thenn 24. 8ᵇʳᵢˢ[26] thillfornne hafuer weritt effter wor kierre herre faders, sallig oc høiglofflig jhukommellβis befalling forsamblitt, oc da grandskitt oc grandgiffueligenn forfaredt samme aasteder, oc jche da for dennom wor kommen nogen sandmenndzbreff heller anden louglig eller nøigactig beuiiβning slig skiell att haffue da weritt kiendeligtt oc rettferdigtt befundett, oc effter slig leiglighedt formeente hunn dennum, forⁿᵉ Wogen Suendtzenn, Thomas Gallskøtt, Lauridz Friis oc Moens Jull, iche haffuer weritt nogen thilfforordnitt dommer, ey heller thillthagenn epther konngelig befalling eller aff landzthingitt tilneffnntt, ey heller aff begge partter att were beuillgett oc thillbethroidt dennom att motte grandske, siune oc windisbiurdt forhøre heller nogen waarssell derfor att were giffuenn, oc hinde derudoffuer formedelst deris vdgiffne breff till Wiburglandsthingh wor hindis rett forspiltt oc forslagenn,[27] huilchett breff, som hunn formeentte schulle formellde oc jndholde att were grandschnings winde, siunswinde, dommerlig

embedis wforordnidt, att schulle haffue eder thilthagidt, huilchett for^{ne} deris vdgiffne breff hunn formeentt jche saa loulig, christelig, thillbørlig oc rettferdig att were vdgiffuitt, att dett burde nogen magtt adt haffue, men burde magtløß att were oc dennom pligtich were att stande hinde till rette for, huiß brøst oc skade, som hunn der fore haffuer lidt oc fangendis worder.

Sammeledis hafde hiidt steffnndt for^{ne} Peder Munck och frue Jngeborch Skeell, som samme breff thagitt oc forhuerffuitt haffde.

Och vdj rette lagde hindes schrifftlich berettning, liudendis eblantt andett: For nogen thidt forlhedenn att were kommen nogen jrringe[28] oc thrætte emellom hindes affgangen hosbondt oc Peder Munck om schouffhug, Peder Munck schulle ladett giortt i Hundzlund birck, oc Peder Munck formeente dett att were giortt i Allerup schouff inden enn sandmendzgang,[29] som hand berobtte sig paa, huorforre de naadigst hafde forhuerffuitt [konngelig mayestætz][30] befalling till goede mennd, huilcke oc haffde epther samme befalling werrit paa aastederne oc icke kunde kiende der at haffue weritt nogenn sandmendtzgangh emellom Allerup skouff oc Hundzlund birck. Dog schulle for^{ne} iiij herremennd wed enn xiiij dags thidt der epther dennom fordristett att drage ofuer same skiell oc giffuitt fraan dennom beschreffuitt, adt de haffde grandskitt, forfaritt oc siunett for^{ne} marckeskiell oc forhørtt vindnisbiurdt, som de och wnder deris forseigling schall haffue ladett wdgaae, hindis hosbonde oc hinde wuitterligtt oc vdenn nogen warßell. Wor jche heller der till vdj nogen befalling tilthagenn, ey heller af begge partter beuilgett, huorfor hindis rett er till landzthingh bleffuenn forspiltt. Meentte dennom derudindenn wrett att hafue giortt oc saatte vnderdanigst wdj rette, om for^{ne} deris grandschning oc windißbiurdtz forhør, de haffde giffuenn beschreffuitt, jcke wor wlouglig oc burde magtteløs att bliffue, oc om de jche burde derforre att staae hinde thill rette for, huis kost oc thering hunn der offuer lidt haffde eller her effter kunde lide.

Der emoed att suare er i rette møtt for^{ne} Peder Munck paa sinn egnenn wegne oc fremlagde for^{ne} Thomas Gallskøttis fuldmachtt, liudendis: Jegh, Thomas Gallskøtt till Huidsterttgaardt, kiendis och giør witterligtt for alle wdj dette mitt obne breff, ath ieg hafuer fuldmachtt giffuenn erlig oc velbiurdig mand Peder Munck thill Estuadgaardt, Danmarckis riges marsk oc befallingsmand paa Westeruiig, att were mitt suar emoed den kongl: Mayttz: steffning, som e[rlig] oc velb: frue, frue Margrette Roßenkrandzs till Hundzlund, s: Hans Johanßens eptherleffuersche, haffuer mig mett steffnidt thill nestkommendis herredag, som er berammitt att stande vdi Kiøpnehauffn denn 8. octobris, eptherdj jegh formeener mig icke saa louglig steffnidt att were, som dett ßig burde, dog alligeuell er jeg mitt breff oc

zeigell bestandig, som jegh vdi saa maade medt fleere goede mend vdgiffuitt haffuer, och ydermeere will were bestandig, om behouff giøris, oc for^{ne} Peder Munck paa mine vegne her vdi att thalle min thalle, were mitt suar oc lade och giøre ligerwiß, som jeg sellff persoenlig thillstede wor. Thill windisbiurdt her vndertrøgtt mitt zignett och medt egen haandt vnderschreffuitt. Actum Viburg, thenn 24. septembris anno 99.

Wor her och vdj rette møtt oß elschelige Mogenns Jull[31] till Pallißbierrig,[32] wor mannd, tiener oc landzdommer i wortt landt Nørreiudlandt, paa for^{ne} Wogenn Suendtzsens och for^{ne} Mogens Juls wegne oc fremblagde først Wogenn Suendzens magtsbreff, liudendiß: Jegh, Wogen Suendtzen till Gierumgaardt, kiendis oc giør witterligtt for alle med dette mitt obne breff, att jeg fuldmøndig och magtt gifuer erlig oc velbiurdig mandt Mogens Jull Pallißenn till Pallisbierg, landtzdommer vdi Nørre Judlandt, att suare for mig till denn konge: Mayttz: steffningh, som erlich oc velbiurdig frue, frue Margrette Roßenkrandzs till Hundtzlund, s: Hans Johansens effterleffuersche, haffuer mig ladett medt steffne nu till neste thilkommendis herredag, som schall stande vdi Kiøpnehauffnn denn 8. octobris, for ett breff oc seigell, som siges att jeg med fliere goede mend schulle haffue wdgiffuitt, huilckenn for^{ne} steffning jegh iche hafuer hørtt førrend i dag, som er den 21. septembris effter middag, oc iche jegh nu saa kortt enn thidt kunde komme till att raadslaae mig med de andre goede mend, som samme breff med mig schulle haffue wdgiffuitt, och formeener jegh mig iche att were saa lougligh steffntt, som dett ßig burde, huorfor jegh fuldmøndig oc machtt giffuer erlig oc welbiurdig mand Mogenns Jull Paaleßenn thill Pallisberg att suare thill same for^{ne} steffning, huis lough oc rett kand findes, oc will jegh friidt were bestendig, huis breffue oc seigell, som jegh wdgiffuitt hafuer. Thill ydermeere vindisbiurdtt thrøcker jegh mitt zig[n]eett neden vnder dette mitt obne breff oc med egenn haandt vnderschreffuitt. Datum Gierumgaardt, thenn 27 7^{bris}[33] a° 1599.

Dernest i rette lagde for^{ne} Mogens Jull ett andett magttsbreff, som Mogens Jull thill Kniffholtt hannom giffuitt hagde, daterit Kniffholtt denn 27. 7^{bris} sidst forlhedenn, liudendis i same tenor,[34] ordt fraan ordt, som for^{ne} Wogenn Suendtzßens magttsbreff jndeholder.

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Offue Lunge[35] till Odden,[36] wor mand oc thiener, medt fuldmachtt paa os elschelige frue Jngeborch Skeels wegnne oc meentte for^{ne} Mogens Jull,[37] for^{ne} Wogenn Suendßenn oc Mogens Jull[38] iche att haffue hafft saa lanng thidt oc respit, de møde kunde, oc fordj iche saa louglig steffntt att were. Och i rette lagde for^{ne} Peder Munck for^{ne} breff, liudendis: Wij, effterschreffnne Wogenn Suendsenn till Gierinndsgaardt, Thomas Gallskøtt thill

Huidstedgaardt, Lauridzs Fris till Lundeagger oc Mogens Jull till Kniffholtt, giør witterligtt, att aar effter Gudtz biurdt 1587, dendt 7. dag nouembris, wore wij thillbeditt aff erlich oc welbiurdich mandt Peder Munck thill Estuadgaardt oc e[rlig] oc welb: frue Jngeborge Skiell thill Worgaardt, sallig Otte Banners effterleffuersche, thill att grandsche, see och forfare nogenn aasteder, som sandmend aff Jerslouffherridt for nogenn aar siden hafuer giortt marckeschiell emellom Alleruppe skouffue oc Hundzlund birck och skouffue. Oc bleff oß først foruiist westenn aff Hißellbeck[39] wed dieris felde,[40] som sandmend haffde sett enn steenn, och wor strax paa aasteditt for oß tilstede diße eptherschreffne dannemend: Peder Hansßenn i Allerup, Jens Michellsenn ibidem, Matzs i Kragdrup,[41] Thomas Pederßen i Allerup, Anders Berttellsßenn i Katthollm,[42] Las Jenßenn i Kragdrup, Olluff Jensßenn i Allerup oc Jens Søffrenßenn i Sterrup,[43] huilcke der wunde for os enn huer seerlige ued deris hellgenns eed oc opragtte fingre, att de haffde hoes werritt samme dag oc thidt, der sandmend aff Jerslouffherridt giorde deris æd oc though paa for^{ne} aasteder. Saa bleff oß foruiist der fraann y wester op ad Hiorttedall[44] offuen paa backenn sandmend at hafue sett en andenn steen, som wij erfoere, att der fandttis kuoll[45] i jorden wnder, som steenen haffde standett, endog steenen wor kast aff huollenn,[46] oc wor dette wed enn griimet[47] bøg. Saa ginge wij sudwest[48] meere adt enn siig,[49] som os wor forwiist, oc kaldis denn Suinn siig;[50] j samme sig sagdis att sandmennd hafde sett enn steen, oc fantis i huollenn, som samme steen schulle hafue standett, theigell oc kuoll, oc stenen laa der hoes, som siunttis att schulle hafue standett i samme huoll. Siden ginge wij der fraan wester adt Fouellthuedt[51] paa beckenn wed weyen; wor os foruiist, att sandmend haffde grimett enn bøgh, oc for^{ne} otte dannemendt sagde for os, att skoufffogdenn y Hundtzlund for nogenn thid ßidenn haffde soltt samme grimmede bøgh. Saa ginge wij fraan denn bøg oc vd[52] thill Skinderheeden,[53] nordenn en groff,[54] som Raßmus i Obennholtt[55] haffde graffuitt, oc bleff beuist, att enn stenn, som laae nordenn for^{ne} groff, haffde werit enn schiellsteen oc staaitt i samme groff. Saa ginge wij fraan denn groff oc steen och till en bøggestub rett søndenn for denn mandz gierde, som boer i Obenholtt, som sagdes for os att sandmend hagde satt enn steen, oc samme steen schulle om natter thide weritt henthagenn,[56] oc bleff beuist for os att schulle obenbarlige were kommidt i bannd[57] for same steen. Saa bleff os foruiist for att sandmend haffde gaaidt derfraan oc att Helskouff[58] beck, paa huilcken for^{ne} aasteder for^{ne} Peder Munck oc frue Jngeborg Schieel sagde for os, at denum paaførdis thrette aff erlig oc velbiurdich mandt Hanns Johanßenn thill Hundtzlund, oc bestoedt oc wantt for^{ne} otte mendt for os, att de haffde hoes weritt paa alle for^{ne} aasteder samme dag oc thidt,

der sandmend aff Jersløffherridt der giorde deris æd oc thoug. som for^{ne} Peder Munck oc frue Jngeborig Schiell hinndes fuldmyndige fougidt Matz Pederßenn i Gierndorp[59] oß foruiste. Att wij sligtt i alle maad haffuer seett och erfaritt, som for^{uitt} staar, thill windnißbiurdt er wore zignetter her vnder trøgtt oc medt egne hennder vnderschreffuit. Datum Worgaardt vt supra.

Deremoed vdj rette loed for^{ne} frue Margrete legge enn grandschning, som goede mendt effter wor naadigst befalling haffde grandschitt paa for^{ne} aasteder a° 87, thenn 24. octobris vdgiffuit, liudendis i sin besluttningh: Da effterdj vdj for^{ne} besichtelße iche findis, huor langdt bircken ßig strecker, eller huor langdt schouff de haffuer for^{ne} Hanns Johanßenn wdlagdt, saa wij der epther kunde wide oß att rette, huor widt oc[60] thill huilckenn aastedt birckett schall begyndis oc endes, disligeste jcke her fremlegges nogenn sandmenndzs breffue, att der schall were giortt schiell imellum Hundtzlund birck oc Allerup skouff, da kunde wi epther slig leiglighedt jche nu grandsche, kiende eller dømme, huad heller for^{ne} bøger schall were huggen wdj Hundzlund birck eller oc wdj Allerup schouff, som samme breff widre jndeholder.

Oc formeente, att effterddj the vj wor goede mendt paa denn thidt iche kunde kiende nogenn schiell emellom for^{ne} birck oc schouff, schulle de andre megitt mindre 14 dage der effter finnde samme skiell.

Der hoes berette, at for^{ne} breff wor førtt i rette emoed hinnde till Wiburglandzting, saa hindes rett der offuer wor bleffuen hinde forspildt, oc hun derofuer wor kommenn paa stoer omkost. Oc j rette lagde enn domb aff Wiborglandsthing thend 1. 7^{bris} sidst forlhedenn wdgiffuitt, liudendis i sin besluttningh: Da effter thilthalle, giensuar oc sagens leiglighed, saa oc eptherdj for^{ne} herremend haffuer vdgiffuitt deris for^{ne} breff oc zeigell, huorledis de haffuer werit paa aastedernne, och windismennd for dennom haffuer wunditt, oc for^{ne} mendz vinde dermedt bestørckis oc bekrefftis, da wide wi iche om for^{ne} xxvij mendz widne at dømme, emeden for^{ne} breff stander wed magtt, som samme domb i sig sellff jndholder.

Och effter for^{ne} goede mend wed slig deris vdgiffne breff forspiltt hinde sinn rett, oc hinde schade, kost oc therinng anbrachtt,[61] saatte hunn vnnderdanigst wdj rette, om deris vdgiffne breff jche burde magtløs att bliffue, och om de jche wor pligtich derfor att stande hinde till rette oc igienn oprette hinde, huis schade, kost [oc][62] theringh hun deroffuer liidt oc fangidt haffuer.

Ther thill suaridt for^{ne} Peder Munck, att for^{ne} wore goede mendt iche hafde giortt nogitt skiell, men alleniste haffde hørtt nogenn menndzs bekienndellße, som haffde hoes weritt, thenn thidt sandmendt giorde deris tough, huilcke och foruiste thennum paa huad steder, de haffde giortt samme thoug, huilckett de

aldeniste hafde giffuitt fraan dennom beschreffuitt, oc formeentt dennom dermed jngen wrett att haffue giortt.

Medt flere ordt dennom der om emellum wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denn sags leiglighedt, [oc][63] effterdj ingen wor befalling wor vdgaaitt thill for^{ne} goede mend, the jche heller aff landtzsthinng ere thagne vdj nogen granskning, samme grandschningh jche heller er thilbødenn heller beuillgett aff begge parter, men aff thenn ene partt allene thagidt, ei heller er warßell for giffuidt, da bør for^{ne} herremenndtzs breff oc grandschning att were magttløs oc jche att komme for^{ne} frue Margrete thill hinder eller schade i nogen maade. Oc eptherdj for^{ne} frue Margrette hindis rett thill landsthing formiddelst samme deris breff er bleffuen spildt, saa hunn der offuer haffuer lidt schade, da bør the ther for att staae hinde till rette oc jgiengiffue hinde billig kost oc theringh.

Datum vt supra.

(1) Disse (NkS 836c,2° og NkS 846m,2°), der er dateret 12. oktober, og som iøvrigt er ret fejlfulde, er afskrifter efter dombrevet, da de har navnene på samtlige dømmende rigsråder. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 774.3. - (3) Se 775.4. Han var part i sagen. - (4) Absalon Gøye (d.1602) til Kelstrup, søn af Anders Gøye (d.1558) til Kelstrup og Karen Valkendorf (d.1557). Han studerede 1553 i Wittenberg, var 1560 og 1566 hofjunker, 1579-1602 lensmand på Dalum, 1582 rigsråd. Han var gift med Else Lindenov (d. efter 1604) til Rørbæk og Løjtved, datter af Anders Hansen Lindenov (d.1562) til Fovslet, Rørbæk m.v. og Margrethe Lange (d.1554). - (5) Margrethe Ottesdatter Rosenkrantz (d.1635). - (6) Hundslund kloster (nuv. Dronninglund) i Dronninglund s. og h., kom ved reformationen under kronen og blev af denne 1581 bortmageskiftet til nedenn. Hans Johansen Lindenov. - (7) Hans Johansen Lindenov (d.1596) til Fovslet, Gaunø, Hundslund kloster m.v., 1569-75 lensmand på Silkeborg, 1574-96 på Hindsgavl. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Vogn Svendsen Orning til Gjerumgård, søn af Svend Madsen Orning (d. efter 1556) til Eget og Maren Sørensdatter Munk (Vinranke-Munk) til Gjerumgård. - (10) Hovedgården Gjerumgård i Gerum s., Horns h. i Jylland.

(11) Thomas Galskyt (d.1600) til Hvidstedgård, søn af slotsfogden på Nyborg Vil Thomesen Galskyt til Hvidstedgård og dennes 2den hustru Elsebeth Mogensdatter Juel, der var faster til nedenn. Mogens Juel. - (12) Hovedgården Hvidstedgård i Tårs s., Børglum h. - (13) Laurits Friis til Lundergård. - (14) Hovedgården Lundergård i Jetsmark s., Hvetbo h. - (15) Mogens Mogensen Juel (d.1604) til Knivholt, Bustrup og Søbygård, søn af Mogens Mogensen Juel (d. omkr. 1579) og dennes 2. hustru Inger Tidemand. - (16) Hovedgården Knivholt i Flade s., Horns h. i Jylland. - (17) Se 775.4. - (18) Vestervig kloster i Vestervig s., Revs h., der var grundlagt omkr. 1190, kom ved reformationen under kronen, der 1660 afhændede godset, der en tid (1731-98) ophøjedes til stamhus. I beg. af 19. århundrede udparcelleredes godset. - (19) Ingeborg Skeel (d.1604) til Voergård m.v., enke efter nedenn. Otte Banner (d.1585) til Asdal m.v. - (20) Hovedgården Voergård i Voer s., Dronninglund h. Den nuv. hovedbygning er 1586-91 opført af Ingeborg Skeel.

(21) Otte Banner (d.1585) til Asdal, søn af rigsmarsk, rigsråd Erik Eriksen Banner (d.1554) og dennes 1ste hustru Mette Rosenkrantz (d.1533). - (22) ɔ: septembris. - (23) Det tidl. Jerslev

herred omfattede sognene Vrensted, Tise, Stenum, Tolstrup, Vester Brønderslev, Øster Brønderslev, Hallund, Ørum, Hellum, Hellevad, Serridslev, Jerslev samt dele af Skave, Torslev, Horsens, Albæk, Voer og Hundslund sogne, altså dele af nuv. Børglum, Vennebjerg og Horns herreder, jf. Henrik Pedersen 311ff. Jerslev herredsting holdtes indtil 1688 i Øster Brønderslev. - (24) Allerup skov i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. i Jerslev h.). - (25) Hundslund kloster (Dronninglund) havde birkeret; denne ret blev 1801 tilskødet kongen, hvorefter birket ved reskr. 26. oktober 1813 henlagdes under Børglum-Jerslev herreders jurisdiktion. - (26) ɔ: octobris. - (27) forspildt (Kalk. I.701b bet. 2). - (28) Uenighed, strid (Kalk. II.427b). - (29) Når sandemænd satte og svor markeskel, jf. JL II.2 og 2i, gik de fra den ene skelsætning til den næste og fastslog derved markeskellet, jf. Arent Berntsen II.472f. og Skautrup, Hardiske Mål II.74. *Sandemandsgang* bliver da synonym med sandemandsskel; *innden enn sandmandzgang* bet. da: inden for skellet. - (30) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°.

(31) Se 768.3. - (32) Se 768.4. - (33) ɔ: septembris. - (34) Indhold (Meyer.1075a). - (35) Ove Lunge (Dyre) (d.1601) til Odden. - (36) Hovedgården Odden i Mygdal s., Vennebjærg h. - (37) ɔ: Mogens Juel til Pallesbjerg. - (38) ɔ: Mogens Juel til Knivholt. - (39) Hesselbæk i Tårs s., Børglum h. - (40) Fælled.

(41) Kragdrup (Kragerup) i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.); jf. Henrik Pedersen 317. - (42) Katholm i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.); jf. Henrik Pedersen 316. - (43) Landsbyen Sterup i Jerslev s., Børglum h. (tidl. Jerslev h.). - (44) Har ikke kunnet lokaliseres. - (45) Kul. Når sandemænd gjorde markeskel, markeredes skellet ved sten, der blev halvt nedgravet i jorden, og under stenen lagdes »Flint oc Kul som ævigvarende oc u-foranderlige kiende Tegn oc Vidniβbyrd, at saadanne Steene til Marckeskæls underskeed der ere hensatte« (Arent Berntsen III.470). - (46) Hullet. - (47) Bøg, der danner skel; af vb. *grene:* gøre skel (Kalk. II.71b). - (48) NkS 836c,2° har *norduest.* - (49) Sump, mosedrag (Kalk. III.716b). - (50) Har ikke kunnet lokaliseres.

(51) Føltved i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.). - (52) NkS 836c,2° har *need* i stedet for *oc vd.* - (53) Skinderhede i Hellevad s., Dronninglund h. - (54) Grøft eller dige (Kalk. II.91a-b bet.2 el. 3). - (55) Landsbyen Obenholt i Hundslund s., Jerslev h. (nu: Dronninglund s. og h.). - (56) taget, ført bort, fjernet (Kalk. V.429a bet.3; OdS VII.1225 bet.2). - (57) Der foreligger formentlig en bandlysning af ukendt gerningsmand, se herom C. Klitgaard, Bandsættelse af ukendt Tyv (Vendsysselske Aarbøger 1932.335), H. F. Rørdam, Bandlysning som Retsmiddel (KhS 5. rk.I.760ff.), L. Holberg, Bansættelse af ukendte Forbrydere (ib.V.132ff.), V. A. Secher, Bandsættelse af ukendt gærningsmand til en forbrydelse (Nordisk Tidsskrift for Filologi 3.rk.XVII(1909).190ff.), P. Severinsen, Bandsættelse af ukendt Gerningsmand (Aarbog for Sorø Amt XV(1927).150f., jf. XIV(1926).106ff. Om bandlysning i anledning af uretmæssig optagelse af skelsten, se kongebrev 13. august 1585 (Rørdam, Kirkelove II.385f.). Bandlysning gik af brug i det 18. århundrede uden formelt at blive ophævet, jf. reskr. 22. maj 1744 og 31. januar 1744; dens ophævelse ved desvetudo anerkendtes i (utr.) skr.10.juli 1869. - (58) Halskov i Hellevad s., Dronninglund h. (tidl. Jerslev h.). - (59) Landsbyen Øster Gerndrup (1425: Giierundrop) i Øster Brønderslev s., Børglum h. (tidl. Jerslev h.). - (60) Herefter udstreget i forlægget *huor.*

(61) anvendt, sat til (Kalk. V.34b). - (62) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. - (63) Ligeledes.

786 Viborg landsting 26. april 1600

Da der til en lovbydelse ikke var givet lovligt varsel, og da ejendommen ikke var tilbudt fædrene og mødrene frænder ved navn, fandtes lovbydelsen og en derefter foretagen skødning magtesløs.

Hs.: NkS 845,2° nr. 294 (findes yderligere i 1 hs.).
Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret: En dom at et laugbodz vinde er vndersagt, for ther icke wor giffued varβel for thet.

Mougens Jul[1] til Pallisbierig,[2] Jffuer Jul[3] til Villestrup,[4] landzdomer vdj Nøriutland, och Gunnde Skriffuer,[5] landztinghører ibidem, giøre witterlig, at aar epther Gudz byrd Mdc, thenn 26. aprilis, paa Viborg landzting var skickid erlig och velbyrdige mand Jørgen Friis[6] til Krastrup,[7] høffuitzmand paa Hald,[8] med en opsettelβe her aff landztingid idag manid vdgangen, liudendis hannom tha at haffue hid vdj rette steffnidt Niels Olluffβen y Thostrup[9] for en laugbodz vinde,[10] hand til Liusgaard heritzting forhuerffuid haffuer, huor vdj hand paa høglerd mandz docter Peder Jffuerβens[11] vegne skal haffue laugbodit hans hoβbundz bund guotz[12] y Knudstrup[13] och Skre,[14] vanseet ther var bodit sølff och peningh, serdielis[15] til docter Per sielff och serdielis til thingi, paa thet samme guotz icke skulde skiødis eller affhendis til thennom, som med thiden kunde giøre bunde eie vfrije, formienendis samme laugbodz vinde med huis vinder, the kand veidtage,[16] icke buorde at komme stormectigste hogborne første, kong: Majs:, allis voris naadigste herre, bunden eller thennom, paa boeligitt er, til hinder eller skade eller then skiøde, ther epther er giort, til behielpning y nogen maade.

Saa och hagde hid steffnidt for[ne] docter Per, om hand hagde nogit ther vdj at suare.

Disligeste hagde och paa hogbemelte kong: Majs:, voris allernaadigste herris vegne hid steffnid for[ne] docter Peder Jffuerβen for en skiøde, hand Pouel Mouritzen y Vngstrup[17] paa same bundguotz giort haffuer, vanseet at bynderne, som paa samme guotz boer, med fuldmact skal haffue thilboditt sølff och pening same guotz med at uille kiøbe, ther thett til Liusgaard heritz tingh skulle vere laugboden, eller thet motte ansees epther receβen,[18] och epthersom aff vidniβbyrd skulle forfaris jcke eller med same kiøb skal vere loulig thilgangen, och miener same skiøde, som y saa maade giort, icke buorde nogen mact at haffue, men macteløs at uere, och ei adt kome høgbemelt allis voris naadigste herre eller same bynder til hinder eller skade, men same skiøde at uere och bliiffue, som then vgiortt vor.

Disligeste hagde hid steffnidt for^{ne} Pouel Mouritzβen med same skiøde, saa och erlig och velbyrdige frue Kiersten Jul[19] til Kiersholum,[20] om hun haffuer nogid her til at suare.

Ther emod hagde for^{ne} Pouel Mouritzen hid steffnidt for^{ne} docter Per for same skiøde, hand hannom paa same guotz giort haffuer, huilcken skiøde hand formiente louglig dreffuen och forhuerffued at uere, och at then fordj bourde vid sin fuldmact at bliffue, och at same bund eie vdj same gaard buorde hannom och hans arffuinger med thieris rettighied och rette thilliggelβe, som ther nu thilligger och aff arildz tiid thilliggid haffuer, at eptherfølge, epthersom same skiødebreffue ther paa y seg sielff formeller och indholler.

Sameledis hagde hid steffnidt Erick Chrestenβen y Kiellerup,[21] som var heritzfougitt y Liusgaardheridt, som same skiøde vdsted haffuer, om hand hagde nogid thertil at suare.

Och findis i for^{ne} opsettelβe inddragit at uere Niels Jenβen y Knudstrup idagh manid[22] her at uere møtt och berett, at hand for hans person icke vile kiøbe eller giffue pening for same guotz, men vile ecte[23] och arbeide for kongen. Disligeste och tha at uere møtt Niels Bødicher y Knudstrup och sagde sig inthet at haffue thilboditt for same guotz, och icke eller hand vill thett kiøbe. Thernest haffuer Michel Laβenn och Søffren Laβen møtt och berett, at the ville haffue kiøpt same guotz, ther thett bleff laugbøden, om the kunde haffue bekomid thett.

Tha for nogen leilighied seg then thiid hervdjnden begaff, bleff same sag opsaatt til idagh. Och nu idag haffuer forbemelt Jørgen Friis hid steffnidt Anders Chrestenβen, Jens Pouelsen y Demstrup,[24] Peder Knudzen y Graagaard,[25] Chresten Chrestenβen y Vium,[26] Jep Søffrenβen y Elβborg,[27] Jens Jenβen, Jep Jenβen och Per Brød y Siørsleff[28] for et vinde, the til Liusgaard heritzting then 5. martij anno 99 vondit haffuer, att the then dag haffuer hørt och seett Niels Olluffβen y Thostrup hagde standit ther ij thing thilforne och then dag thet thridie och laugbøditt huis guotz, som docter Per Jffuerβenn hagde y Knudstrup och Skree, huilcke thieris winde for^{ne} Jørgen Friis formienner icke saa nochsom och nøiactige at uere, at thett borde nogen mact at haffue, eptherdj thett icke skulle vere mouligt, at the then dag skulle kunde see eller høre, at hand kunde haffue stoed ther ij ting thilforne; jcke eller, som hand formiener, skal findis med nogen opskrifft[29] paa nogen laugbyudelβe hanom ther at haffue verid for^{ne} thou thing, jcke eller vere y windit indført same laugbyudelβe vinde medfør at uere vdrett epther lougen, ei eller ther vdj beneffnid federne frender at uere thilboden federne guotz, ei eller møderne frender møderne guotz, som lougen[30] om thaler guotz at skulle laugbydis.

Sameledis haffuer hid steffnidt for^{ne} docter Peder Jffuerβen, Pouell Mouritzen y Vngstrup och Niels Olluffβen y Thostrup med same vinde.

Saa møtte docter Peder och framlagde et thingsvinde aff Liusgaardherritzting aar 1599, mandagen som var then 5. dag martij, vdgiffuid, Anders Chrestenβen, Jens Pouelβen y Demstrup oc thieris medbrødre otte mend at haffue vondit thennom at haffue seet och hørt thet then dag for thingsdom, at for^{ne} Niels Olluffβen paa docter Per Jffuerβen hans vegne tha at haffue standit ther y ij ting tilforne och then dag thet tridie ting och louligen laugbøden huis bundguotz, som for^{ne} docter Per Jffuerβen haffuer y Knudstrup och Skree, som thett thingsvinde y seg sielff bemeller.

Thernest framlagde et thingsvinde aff Liusgaard heritzting thette aar, then 18. februarij vdgiffuid, som bemeller for^{ne} Erick Chrestenβen y Kiellerup at haffue vonditt, att y fiørd,[31] tha for^{ne} Niels Olluffβen paa docter Per Jffuerβens vegne ther til thingit laugbøtt thett bundguotz y Knudstrup ther til thingidt huer thingdag och thilbød sølff och peningh och begierrid at the motte faa thett att kiøbe och sagde, at the vile thet kiøbe och giffue kongen thett, och hand tha icke kunde giffue thennem thett beskreffuid, for the icke haffde giffuid for^{ne} docter Per Jffuerβen varsel therfore, som thett vinde ydermiere indholler.

Thernest framlagde docter Per sin skrifftеligh suar, liudendis som eptherfølger:

Er thete mit skrifftlig suar til erlig och welbyrdige Jørgen Friis til Krastrup, min kiere lensmandz, steffninger, vdj huilcken hand y besluttningen aff en[32] setter[33] seg at mienne,[34] min skiøde icke bør at komme kong: Majs: eller bynderne, som boer paa guotzit, til skade, huor aff siønnes, at ieg skulle vere angiffuen[35] aff bynderne, som ieg skulle haffue giort hans Majs: nogen skade, endog ieg icke endnu haffuer hørt thieris suplication och chlage, saa forhober ieg, at the icke med sandrue vindiβbyrd skal kand mig slig offuerbeuiiβe, at ieg entthen haffuer giort hans Maiess: nogen skade, eller ieg haffuer hagt hue och vilie thertil eller haffuer kundgiort[36] hannom skade med thenne min skiøde enthen nu eller y framthiden, saa och at ieg haffuer giort nogitt vlouligt, som Y guode domere vel her aff kand acte, att ieg først haffuer sold en bunde same guotz, huilcken, thersom hand icke thilbørligen wdreder kongelig thøngi,[37] miener ieg bunden ther for bør at stande thil rette. Thernest haffuer ieg icke vild giøre hans Majs: skade, eptherdj ieg icke haffuer sold nogid aff hans naadis rettighied. For thet thridie haffuer thett verid mig vmueligt at giøre hans Majs: skade, buode for chronnens iordbog,[38] som icke kand forringis eller forandris, saa och eptherdj thete guotz icke kand kome fra chronnen y nogen maade, vden kong: Majs: vil thett sielffuer thillade, ei eller nogen haffuer forboden same thienere at giøre thieris zeduanlig arbeid til chronnens

slott Silckeborg,[39] ei eller fordrister seg nogen til at forbiude, men at ieg for min nød och thrangh skyld haffuer sold thett ringe guotz en partt min stuore gield med at betale, forseer iegh mig til, at thett icke er min allernaadigste herre til nogen skade. Ther nest formien ieg mig icke eller at haffue giort nogen vlouligh, fordj thett er iij thing laugbøden, och the mend, som siger sig at haffue boden guld och pening til, haffuer icke hagt at betale thett med. Ei eller haffuer fougden thieris thilbuod for louglig villet ansee, som aff thingsvinde er at beuiise, meden haffuer først min laugbod med thingsvinde bekrefftid och siden skiøden, som hand for loulig haffuer anseet, forzeglid. Ei eller the haffuer mig thilthalid om same kiøb, ei eller the ere samfrender thertil, jcke eller the haffuer thagid fuld med[40] aff nogen, som ere samfrender til same guotz, huorfor ieg icke miener, att Y guode domere for saadan thilboud kand min skiøde dømme macteløs eller mig nogen skade med rette at kand paaføris, eptherdj kong: Majs: breff[41] icke anderledis liuder wden alting til loug och rett, och ingenn skade hans Maiestæt endnu haffuer thaggid eller y frembthiden kand fange aff thenne min skiøde, som er gangitt och giort epther then viis och maade, som haffuer althid verid vonlig her y rigidt. Och thersom hans naade er thett enthen sielffuer begierendis, eller ochβaa at en anden bunde skal thet eige och beside, kand ieg icke andit forneme,[42] end eigermanden vil thet io gierne oplade,[43] och begier gierne, Y guode dommer thenne min skrifftlig suar vil lade indføre, ehuad Y fra ether y thenne sag beskreffuidt giffuendis vorder. Peder Jffuerβen meth egen haand.

Therhuos framlagde for^{ne} Pouel Mouritzenn same skiøde aff Liusgaard heritztingh aar 1599, mandag som vor then 19. daug martij, vdgiffuidt,[44] som bemeller for^{ne} Per Jffuerβen ther at haffue stoed, soldt, skiøtt och aldielis affhendit fra seg och sine arffuinger och til for^{ne} Pouel Mouritzen och hans arffuinger diβe eptherskreffne hans gaarde och guotz, som er en gaard y Skre, Birgitte Lasdatter[45] och Elβe Jensquone iboer, skylder aarligen x skipper rug, en boel y Knudstrup, som Niels Jensen[46] iboer, skyller aarligen x skipper rug, xij skipper biug, disligeste en gaard y for^{ne} Knudstrup, som Søffren Laβen[47] iboer, giffuer aarligen til skylde x skipper rug, xij skipper biug, j skouffβuin,[48] huilcke for^{ne} gaarde och guotz med all thieris rette thilligelβe, huβe och gaarde, ager och eng, skouff och marck, hiede, kierd[49] och mouβe, fiskuand och fegang, vott och thiurt, enmercke och fellitt, vdj jndmarck[50] och vdmarck,[51] jnthet med alle vnderthagid y nogen maade vid huad naffn thet er eller heldst neffnis kand aff thet, som nu thilligger och aff arildztiid tilligid haffuer och bør thertil at ligge med rette, alle fire vegne til marckmode[52] for^{ne} Pouel Mouritzen och hans arffuinger til euindelig eigendom at skal haffue, eye och beholde. Och medføre same skiøde at uere beuiist med

thingsvinde aff for^{ne} heritzting, at for^{ne} Niels Olluffβen paa for^{ne} docter Per Jffuerβens vegne liudelig att haffue laugbøden huis bundguotz, docter Per Jffuerβen haffde y Knudstrup och Skre, som same skiøde y seg sielff indholder.

Therhuos och framlagde for^{ne} Pouel Mouritzen en skrifftlig zedel, liudendis som her eptherfølger:

At epther som erlig och welbyrdige mand Jørgen Friis til Krastrup, høffuitzmand paa Hald, haffuer begierid aff docter Per, at hand enthen sielff vil beholde sin bundguotz eller vnde kong: Majs: och chronnen thette eller och en anden bunde, som kand giøre kong: Majs: sin rettighied ther aff epther thingsvindis liudelβe, saa eptherdj ieg formercker, att thett skal være kong: Majs:, min allernaadigste here, til emod, at ieg samme guotz haffuer kiøptt, och ieg thett vden møde[53] och threttе icke maa nyde och beholde, tha er ieg, Pouel Mouritzen, offuerbødig til same guotz at diele aff[54] til Jørgen Friis paa kong: Majs: vegne eller och til bynderne, som paa same guotz boendis er, som siger sig thilforne at haffue boden guld och pening til therfore, eller och huem kong: Majs: thett vil vnde, och ieg igien maa bekome min udlagt rede pening therfore, och begier gierne, at thet mitt thilbuod motte vdj ethers opsettelβe eller dom indføris, huad som Y guode mend ther om for retten affsigendis vorder. Actum Viborg, then 30. martij anno 1600. Pouel Mouritzen egen haand.

Thertil suarid forbemelte Jørgen Friis och framlagde et thingsvinde aff Liusgaardheritzting aar 1599, mandag som var then 5. dag martij, vdgiffuid, viij mend vondit hagde thennom at haffue hørt och seett then dag for thingsdom, at tha som Niels Olluffβen y Thostrup stod ther paa for^{ne} docter Peder Jffuerβens vegne och laugbød hans bundguodtz y Knudstrup och Skree, tha fram kom Michel Laβen och Søffren Laβen[55] y Knudstrup och thilbød sølff och pening for for^{ne} bundguotz och begierid, at the motte faa thet at kiøbe och sagde, at the vile giffue kongen thet.

Thernest framlagde et thingsvinde aff for^{ne} Liusgaardheritzting thette aar, then 14. aprilis, vdgiffuidt, Søffren Rasmuβen Kiersgaardt, Pouel Jenβen och thieris medbrødre xiiij mand at haffue vondit thennom fulduiterlig at uere y rette Gudz sandhied, at y fiurd, then mandag for^{ne} Niels Olluffβen paa docter Per Jffuerβens vegne begierid thet laugbyudelβvinde beskreffuid paa thet bundguotz y Knudstrup och Skre, och Søffrenn Laβen y Knudstrup stod ther och thilbød sølff och peningh och begierid, at the motte faa same bundguotz at kiøbe och sagde, at the vile kiøbe thet och giiffue kongen thett, och the same dag thitt och mange sinde begierid aff fougden, Erick Chrestenβen, at hand vile vnde thennom same thieris thilbuod beskreffuid.

Jthem framlagde for^{ne} Jørgen Friis et thingsvinde aff Karup[56] bierckting sist forgangen aar, then 10. augustij, vdgiffuid, Niels Pederβen y Karup, Michel Matzen, Anders Jenβen ibidem och thieris medbrøder xxiiij mend at haffue vondit, at thet var thennom alle fulduitterlig y Gudz sandhied, at Skree bye ock Knudstrup bye at the thuine byer ligger nest østen op til Karup bierck nest til kong: Majs: dyr stand[57] och endielst[58] bierck, och stander kong: Matts: dyr saa vel buode paa Skree marck och Knudstrup marck, wnderthiden som ther stander y kong: Mayestæts dyurstand Karup bierck.

Ther huos framlagde høibemelt kong: Majs:, allis voris naadigste herris, skriffuelβe och messiue[59] til hannom vdgangen, och bemeller same breff inden y seg som eptherfølger:

Christian then 4., med Gudz naade Danmarckis, Norgis, Vendis och Gottis konningh. Vor synderlig gunst thilforn. Vide, epthersom thiβe breffuiβer vnderdanigste haffuer thenom at bechlagge emod os elskelige frue Kiersten Jul, dis leilighied Y videre aff thenn her huoβ liggende suplicatz haffuer at forfare, tha eptherdj thett siunis, at thett fast vlouligen skal tilgaa med thet kiøb, som the y for^{ne} thieris suplicats vnderdanigste foregiiffuer, bede vi ether och ville, at naar Y her med besøgis[60] Y tha ther om grandgiffueligen forfarer all leilighied och siden paa vore vegne for^{ne} bynder til alle rette forhielper, saa viitt Y med loug och ret giøre kunde, thaggendis thet beskreffuid, saa vi ther aff all leilighiederne kunde forfare. Ther med skeer vor vilgie. Befalendis ether Gud. Skreffuid paa vort slott Fredericksborgh, then 7. dag januarij anno 1600. Vnder vort signet. Christian.

Ther epther y rette lagde forbemelt Jørgen Friis en skrifftlig beretning, lyudendis som her eptherfølger:

Er dette min, Jørgen Friiβis, berettningh mod docter Peder Jffuerβen for huis kiøb, hand haffuer giort med Poul Mouritzen y Vngstrup och thet epther kong: Majs:, min allernaadigste heris breff och messiue. Først formiener ieg docter Peder icke loulig at haffue laugboditt sin bundguodtz y Knudstrup och Skre, epthersom lougen[61] formeller federne at skulle thilbyudis federne frender och møderne møderne frender, men miere at haffue anseett sin egen fordiel intil[62] then thet at haffue affhendit anthen paa federne eller møderne, som same guotz aff hannom kunde for sin egen och icke, som thet sigis, for en andens pening at haffue kiøpt och med thiden kunde kome til skade. For thet andit formiener ieg, at epthersom same vinde medfører otte mend at haffue vonditt thennom at haffue hørt same laugbodz vinde at uere giort threi thingdage epther huer andre, och eptherdj thett icke beuiiβis med opskrifft huer thing dag at uere paa et zedel opskreffuid, och throeligt for^{ne} otte mend icke alle for^{ne} dag haffuer verid skreffuid til stocke[63] at

skulle vinde, huis ther gick, och formiener icke alle threi thing dage alle til thingi at haffue verid. For thett thridie at eptherdj same laugbuod icke skeed epther lougen, haffuer ij aff the mand werid thil thinge then dag, same laugbuod skulle[64] giffuis beskreffuid, och thilboditt sølff oc penningh och formiendte, at eptherdj thet huercken tilbodis federne eller møderne frender, vor the, ther paa guotzid boer, nermiere at kiøbe end fremid, som huercken nøtte[65] thet ene epther lougen, ei eller boede therpaa. For thet fempte tha kong: Majs: lensmand paa Silckeborg slig kiøb haffuer fornummid, haffuer hand laditt thagge vinde same guotz at ligge vdj kong: Majs: dyr stade[66] och nest op til hans Maiestæts bierch Charup bierck, som same vinde y seg sielff formeller, och forbødit fougden same skiøde at vdstede. Disligeste at hand paa kong: Majs: nadigste behauff[67] thet paa then thiid heller at uile kiøbbe epther slig och andre forberørt leilighied, end thet skulle kome til fremid, epthersom thett vor hans Majs: beleilig. Huad nu docter Peder Jffuerβen haffuer beuegit[68] thet icke at uile vnde kong: Majs:, ei eller bunden, ei eller nogen sin egen, veed hand sielffuer best. Setter iegh therfore paa kong: Majs:, min allernaadigste herris, vegne y alle rette epther slig forberørt thilfald och leilighied, om same laugbodz vinde jcke bør at uere macteløs och then skiøde ther epther thaggen och giort er ei eller nogen mact at haffue och icke at kome kong: Majs: eller bynderne paa guotzid boendis er til hinder eller skade y nogen maade; och gierne er begierendis, at thenne min begiering motte indføris vdj huis som for retten bliffuer affsagt. Datum Hald, 26. aprilis aar 1600. Jørgen Friis egen haand.

Och ther huos gaff for^ne^ Jørgen Friis thilkiende, at ther skulle findis dome thilforne vdgaaid[69] y then miening, at ther buorde varsel for sadane laugbodz vinde at giffuis; och thilmed skal receβen[70] indholde for alle thingsvinder, ther er egendom angiellendis, loulig varβel af skulle giiffuis, och same laugbodz vinde er eigendom anrørendis, och icke ther for thet er giiffuid nogen varsel.

Thertil suarid Pouel Mouritzen, at eptherdj hand formercte, att bynderne, som paa guotzid boer, skulle haffue chlaggid och suplicerid til kong: Majs:, och hans hosbundz[71] naffn skulle vere ther indført, tha begierid hand buode paa husbundz och sin egen vegne, at same suplicats motte framlegis och indføris vdj domen, at ther aff kunde forfaris, huorledis thieris chlagemaall skulle haffue verrid.

Thill huilckis forbemelt Jørgen Friis suarid, at same suplichatz vdj hogbemeltt kong: Majs:, allis voris naadigste herris skriffuelβe skal haffue verid indlagt, och fordj icke hand skulle vere plictig thett nu her at lade leβe.

Medt fliere ordt &c.[72]

The epther thilthale &c,[73] saa och eptherdj receβen formeller jngen thingsvinde

at skulle vdgiiffuis anthen til heritzting, landzting, bierckting eller byeting, som gielder paa nogen mandz ære, liiff eller egendom, vden hand, thet paagielder, bliffuer thertil loulig kallid och fanger varsel eller och er sielff til vedermaalβting, och eptherdj same laugbodz vinde er egendom belangende och anrørende, och icke findis for thett nogen varsel at uere giiffuid, disligeste och eptherdj same laugbodz vinde jcke jndholler same guotz federne eller møderne frender naffnlig[74] thilboden at uere, tha epther sadanne leilighied och epther dome, som thilforn om laugbodz vinder, som icke er loulig varsel for giffuen, findis vdgangen, finde vi samme laugbodz vinde ingen mact at haffue, och eptherdj for[ne] skiøde epther for[ne] laugbodz vinde, som nu er vndersagt, findis dreffuen och vdgiffuen at uere, tha bør then at uere som vgiort var och ingen til hinder eller skade at kome y nogen maader.

(1) Se 768.3. - (2) Se 768.4. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Jørgen Friis (d.1616) til Krastrup og Halkær, søn af Iver Friis (d.1557) til Haraldskær og Sophie Albertsdatter Glob (d. omkr. 1575). Han blev 1581 lensmand på Sebber kloster, 1589-95 på Vinderslevgård og Lysgård h., 1594 på Vestervig kloster, 1595-96 på Skivehus, var 1596-1616 landsdommer i Nørrejylland, blev 1596 rigsråd, var 1596-1616 lensmand på Hald og i Sønderlyng h., 1601-08 lensmand på Akershus og statholder i Norge, 1608-16 lensmand på Sejlstrup med Børglum h. Han var gift 1. gang (1573) med Anne Juel (d. 1576), datter af landsdommer i Nørrejylland Palle Juel (d.1585) til Pallesbjerg og Strandet og Anne Lykke (d.1585) og søster til landsdommer i Nørrejylland Mogens Juel (d.1594) til Pallesbjerg og Strandet; 2. gang med Else Bjørn (d.1594), datter af rigsråd Bjørn Andersen Bjørn (d.1583) til Stenalt og Bjørnsholm og dennes 1. hustru Sidsel Truidsdatter Ulfstand (d.1561); 3. gang (1596) med Lisbeth Galde (d. 1616), datter af admiral Christoffer Galde (d.1555) til Åby og Birte Clausdatter Bille (d. omkr. 1614). - (7) Hovedgården Krastrup i Farstrup s., Slet h. - (8) Slottet (sen. hovedgården) Hald i Dollerup s., Nørlyng h. - (9) Landsbyen Tostrup i Almind s., Lysgård h. - (10) Vidnesbyrd om foretagen lovbydelse. Om lovbydelse se Matzen, Privatret I.100f.; Chr. Kier. 118f.; Stig Iuul i Kulturhist. Leks. X.699. Lovbydelse skulle ikke ske ved købstadejendomme, der betragtedes som løsøre, jf. rettertingsdomme 23. oktober og 25. oktober 1553 (I nr. 197 og 198), ej heller med adelens gods, men bøndernes landejendomme skulle fortsat lovbydes, jf. DL 5-3-1 og 3; formelt afskaffedes lovbydelsespligten først ved § 53 i lov nr. 111 af 31. marts 1926 om tinglysning, men var vist gået af brug allerede i midten af det 18. århundrede, jf. Stig Iuul, Lov og Ret. 62.

(11) Peder Iversen (d.1629), søn af skriver Iver Pedersen og Margrethe Hegelund. Han rejste 1577 udenlands, studerede i Tübingen (1579), Strasbourg, Altorf, Padua (1586), Rom, Basel, hvor han 1591 blev dr.med., vendte så tilbage til Viborg, hvor han nedsatte sig som praktiserende læge, fik løfte om et kanonikat ved domkirken, som han dog først fik 1615. Han var gift 1. gang (1592) med Karen Pedersdatter (Løvenbalk) (d.1610), datter af biskop i Viborg Peder Thøgersen Løvenbalk (d.1595) og Margrethe Jensdatter (d.1603; hun gift 2. gang 1598 med ovenn. landstingshører, borgmester i Viborg Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver)), 2. gang med Inger Bloch (d.1613). Jf. Ehrencron-Müller IV.344; Vitus Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I (1873).367f.; Kr. Carøe, Den danske Lægestand 1479-1900 I. Doktorer og Licen-

tiater (1909).65. - (12) Bondegård(e). - (13) Landsbyen Nørre Knudstrup i Torning s., Lysgård h. - (14) Landsbyen Skræ i Torning s., Lysgård h. - (15) særskilt (Kalk.IV.268a bet. 1). - (16) optage (OdS XXVI.790 bet. 1.5). - (17) Landsbyen Ungstrup i Torning s., Lysgård h. - (18) Af det flg. fremgår, at der ikke har været givet lovligt varsel. Der sigtes vel da til § 14 i reces 13. december 1558. - (19) Kirsten Juul (d.1626), enke efter Hans Sandberg (d.1588) til Kærsholm. - (20) Den tidl. hovedgård Kærsholm i Torning s., Lysgård h.

(21) Landsbyen Kellerup i Hørup s., Lysgård h. - (22) idag for en måned siden. - (23) gøre ægt (Kalk.IV.958b). Om ægt se 767.19. - (24) Landsbyen Demstrup i Sjørslev s., Lysgård h. - (25) Landsbyen Grågårde i Torning s., Lysgård h. - (26) Landsbyen Vium i Vium s., Lysgård h. - (27) Landsbyen Elsborg i Elsborg s., Lysgård h. - (28) Landsbyen Sjørslev i Sjørslev s., Lysgård h. - (29) Indførsel (i tingbogen) (Kalk. III.359b bet. 2). - (30) Ifl. JL I.34 skulle fædrenejord først tilbydes fædrene frænder og mødrenejord mødrende frænder.

(31) ifjor. - (32) ɔ: en af de nævnte to *steffninger*. - (33) anfører, anbringer (OdS XXIII.186 bet. 14). - (34) *seg* (sig) er dativ; *seg at mienne:* sig at udtale som sin mening (jf. OdS XIII. 1311 bet. 4.5), ɔ: at han mener. - (35) anmeldt, angivet (Kalk.V.37b). - (36) bevist (Kalk.II. 657b bet. 3). - (37) Afgift (Kalk.IV.484b bet. 3). - (38) Om jordebog se 776.60. - (39) Silkeborg slot kom ved reformationen fra Århus bispestol under kronen og blev sæde for lensmanden, 1660-64 for amtmanden over Silkeborg amt. Slottet led meget under krigene 1627-29 og 1644-45 og kaldtes 1645 ganske øde. Det blev nedrevet 1726. - (40) Vist fejlskrift for *fuldmact;* således NkS 839,2°.

(41) Missive 7. januar 1600 (Kanc. Br.) til ovenn. Jørgen Friis, hvormed der sendtes ham en supplikats, hvori Mikkel Lassen og Birgitte Lasdatter i Skræ, Niels Jensen, Søren Larsen, Niels Christensen og Niels Skøt i Knudstrup klager over ovenn. fru Kirsten Juul. Missivet gengives ndf., dog uden at nævne klagernes navne. - (42) indse (Kalk.I.676a bet. 1). - (43) afstå, overdrage (Kalk.III.343b bet. 5).- (44) Efter formuleringen synes skødet ikke blot læst på herredstinget, men også udfærdiget og beseglet af herredsfogden, jf. ovf. *som samme skiøde vdsted haffuer* og senere: *Skiøden ... forzeglit*, samt ndf. at lensmanden havde *forbødid fougden same skiøde at vdstede*. Jf. herved kgl.åb.br. 24.december 1572 (CCD I.527f.), hvorefter skøder i Ålborg skulle skrives af byskriveren, og (utr.) rettertingsdom 1. maj 1639, jf. Matzen, Privatret II.80, hvoraf fremgår, at noget tilsvarende var gældende i Kbh. Om herredsfogders skriveevne se Skautrup, Hardiske Mål II.47f. Ifl. kgl.åb.br. 1. januar 1583 for Sjælland (CCD II.325f.) måtte ingen være herredsfoged og tingskriver tillige; skriveren skulle sammen med fogden forsegle alle domme, tingsvidner og andre breve, som til tinge blev afsagt og udgivet, jf. Skautrup, anf. v. 55. Om landstingsskrivere hedder det i fdg. 14. maj 1636 § 4 (CCD IV.665), at de ikke i nogen funktion måtte befatte sig med udfærdigelse af skrivelser, som siden kunne indstævnes for landstinget. Denne regel gentoges i reces 27. februar 1643 2-6-7 (CCD V.263) og i DL 1-8-12. - (45) Hun var blandt dem, der klagede til kongen, se ovf. note 41. - (46) Han var blandt klagerne, se ovf. note 41. - (47) Ligeledes. - (48) *Skovsvin* er svin, der skal gå i skoven (for at æde olden) og den afgift, der skal betales herfor til skovejeren (Kalk.III.807a). - (49) Kær. - (50) Marken nærmest byen (Kalk.V.524a).

(51) Fjernere liggende mark (Kalk.V.1113a). - (52) Markeskel (Kalk.III.43b bet.1). Her: skellet mellem mark og overdrev, jf. Matzen, Offentlig Ret II.35. Om udtrykket *alle fire veje (vegne) til markemode* se Matzen, Privatret II.14., sa., Panterettens Hist.171. Ifl. JL I.56 skulle der til hver by føre 4 veje. - (53) Plage, møje (Kalk.III.176b bet.1). - (54) afstå (jf. Kalk.V.170b). - (55) Disse to havde klaget til kongen, jf. ovf. note 41. - (56) Landsbyen Karup i Karup s., Lysgård h. Den var tidligere en ret anseelig by og havde sit eget birk, der ved kgl.åb.br.9.marts 1637 (CCD IV.687f.) blev henlagt under Lysgård herredsting. - (57) Vildtstand. vildtmængde (Kalk.V.177b). - (58) særeje-, særskilt (Kalk.I.461a; OdS IV.376). - (59)

Missive 7. januar 1600 (Kanc.Br.), se ovf. note 41. - (60) ansøges, anmodes (Kalk.I.187b bet.2).

(61) JL I.34. - (62) Læsemåden tvivlsom. NkS 839,2° har *indtil*. - (63) Tingstokkene, de bænke, hvorpå de tingmænd (stokkemænd) sad, der skulle bevidne, hvad der skete på tinge. - (64) Ordet gentaget i forlægget (sideskifte). - (65) bruge (Kalk.III.247a). - (66) Dyrstand, vildtstand, se ovf. note 57. - (67) *paa...behauff:* under forudsætning af samtykke (Kalk.V.73b). - (68) bevæget, foranlediget, fået til (Kalk.V.95a). - (69) At et tingsvidne (her om sket lovbydelse) blev ugyldigt, hvis de interesserede ikke var indstævnet, fulgte af RR § 6 (Da.Mag. 3.rk.I.181; DdR 147,176), fdg. 21. februar 1547 for Nørrejylland (Krag og Stephanius II.171f.), reces 6. december 1547 § 8, stk. 1, og § 14, stk. 2, reces 2. december 1551 § 16, stk. 2, reces 13. december 1558 § 8, stk. 1, og § 27, stk. 2, samt DL 1-4-1 og var fastslået i praksis, se f.eks. rettertingsdom 9. juni 1543 (GdD II.140ff. med urigtig datering, se ib.141 note 4) jf. Matzen Offentlig Ret II.33. - (70) Reces 13. december 1558 § 14, stk. 1, jf. reces 6. december 1547 § 8.

(71) Poul Mouritzens husbond synes at måtte være fru Kirsten Juul (se ovf. note 19); det er ellers ret uforklarligt, hvorfor hun er medindstævnet, og hvorfor bønderne klager over hende til kongen (jfr. ovf. note 41). - (72) *&c.* erstatter: och thale thennom ther om emellom wor. - (73) *&c.* erstatter: giensuar og thend sags leiglighied. - (74) med navns nævnelse (OdS XIV.1033 bet.1).

787 Skåne landsting 24. maj 1600

To mænd, der var gået i borgen for en mand, der nu var undveget af riget, skulle svare til hans forpligtelser og skulle derfor tiltales ved deres værneting.

Hs.: Uldall 257,4° nr. 50.
Overskrift: Domb emellom Peder Zander och borgemester och raad i Ydsted.

Lave Vrne[1] till Beltebierg,[2] lantzdommer i Schaane, och Johan Friiß, lanztingschrifffuer, giøre witterligt for alle med thette vort offne breff, at aar effter Christi fødsel 1600, løffuerdagen thend 24. maij, herudj Lund till søgne landzting effter pinzedag waar schicket for os och goede mend fleere erlig och welacht Peder Zander,[3] ridefoeget[4] till Mogenstrup,[5] och haffde hiid vdj rette steffnet borgemester och raad i Ydsted for en vendelig[6] domb, de haffde dømpt emellom hannom och hans wederpart, Helmer Hograffue,[7] och jcke haffuer willet ansee for[ne] Helmer Hogroffuis egen forpligt, hand paa Ydsted raadhus vdgiffuet haffuer, att hand schulle bliffue tilstede och suare for[ne] Peder Zander enten vdj Ydsted eller vdj Malmøe for, huis sag och beschylding hand hannom tilforn tilsagt haffuer,[8], och det jcke haffuer kundet hannom lougligen eller nøiagtigen offuer beuise, effter som samme raadhuus winde der widere om formeller.

Disligeste haffde hand ochsaa hiid steffnet samme dag Jørgen Smed[9] och Peder

Hansen, borgere vdj Malmøe, for^{ne} Helmer Hograffuis forløfftingsmend,[10] at de och saa schulle møde till for^{ne} thiid tilstede, om de haffde der noget i at sige.

Saa haffuer Hendrich Giertsen[11] och Tommis Yde,[12] raadmend vdj Ydsted, møt paa borgemestre och raads wegne och formeente dennom, at Peder Zander burde at tiltale och bliffue veed hans boegsmend,[13] som haffde loffuet och borget for for^{ne} Helmer Hograffue, och begieret derforre, at for^{ne} Peder Zander wille affstaa samme steffning, hand offuer hannom haffde forhuerffuit, effterdj for^{ne} Helmer Hograffue nu var for reigset vd aff riiget och er æhre och lempe anrørendis.

Daa effter lang wiidt løfftig vnderhandling haffuer Peder Zander for worris och goede mends forbøn schyld affstaait[14] samme steffning, hand haffde offuer for^{ne} borgemester och raad vdj Ydsted.

Och setter vdj alle rette, om for^{ne} Helmer Hograffuis forløfftings mend, for^{ne} Jørgen Smed och Peder Hansen, jcke bør at lide och vndgielde alle huis lougmaall,[15] som hand kunde haffue till for^{ne} Helmer Hograffue effter thierris breffs och segels liudelse.

Daa effter tiltalle, giensuar och thend sags leiligheedt, at effterdj for^{ne} Jørgen Smed och Peder Hansen jcke møder tilstede och suare till sagen effter thierris vdgiffne breffs liudelse, som her i dag for retten lest och paaschreffuet er, wiste wi herpaa jcke andet at kunde sige, end for^{ne} forløfftings mend børe at deelis och tiltalis till dieris werneting oc der at lide och vndgielde, huis loug och ret er, effter thierris egen breffs liudelse.

Till windesbyrdt vnder worris zigneter.

Actum vt supra.

(1) Se 766.2. - (2) Se 766.3. - (3) Peder Zander (Sander, Sandersen) (d. 1631) var 1590-96 ridefoged på Monstorp, flyttede 1612 til Malmø, hvor han nævnes som rådmand fra 1618. Efter at et lybsk skib var strandet 1596 ved Sandhammeren i Skåne, sigtedes han af de lybske købmænds fuldmægtig (prokurator) Helmer Hogrefe for uretmæssigt at have tilegnet sig noget af vraggodset. Peder Sander(sen) klagede til kongen over, at Helmer Hogrefe forfulgte ham på det yderste på liv, ære og velfærd, og han havde måttet stille borgen for, at han ville blive til stede, indtil sagen kunne afgøres ved dom. Han anmodede nu kongen om, at det også måtte blive pålagt Helmer Hogrefe at stille borgen, indtil sagen var endeligt pådømt, for at denne, der var udlænding, ikke skulle unddrage sig retten, hvis sagen gik ham imod. Ved missive 4. oktober 1597 (Kanc. Br.) pålagdes det lensmanden Christian Barnekow at tage nøjagtig borgen af Helmer Hogrefe, at han bliver til stede, indtil sagen er pådømt. Peter Sander(sen) blev ved Oxie herredstings og Skåne landstings dom 29. april 1598, stadfæstet ved rettertingets dom 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 391ff.), frifundet for de rejste sigtelser. Peder Sander(sen) anlagde derefter sag mod Helmer Hogrefe, hvorefter borgmester og råd i Ystad fik mæglet forlig imellem dem. Se om Peder Sander(sen) to rettertingsdomme af 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 390ff.). - (4) Om *ridefoged* se 761.57. - (5) Hovedgården Monstrup (Monstorp) i Östra Grefvie s., Oxie härad, Malmøhus län. - (6) Om uendelige domme se 779.9. - (7) Helmer Hogrefe

(Hoggrefve, Hoggraf, Hoffgraff, Hochgreffue) (henrettet 1603 i Malmø) var fuldmægtig for nogle lybske købmænd. Om ham se ndf. Malmø rådstuerets dom 16. august 1602 (nr. 799) samt de ovf. i note 3 nævnte to rettertingsdomme af 21. april 1602. - (8) Se ovf. note 3. - (9) Vel borger i Malmø Jørgen Smed Wenstermand, der oftere gav møde på Malmø byting, se Malmøs Tingbog 1577-83 og 1588-90 (Kbh. 1969) registeret 427. - (10) Forlovere, kautionister. Ordet *kaution* kommer først i brug i det 17. århundrede, jf. DL 1-24-47; de almindelige betegnelser var borgen og forløfte (jf. DL 1-22: *Om Borgen og Forløfte*). Om betydningen af ordet kaution i ældre dansk ret se Henry Ussing, Kaution (1928).4f.

(11) Henrik Gertsen (d. 1633) var byskriver i Ystad, nævnes senere som rådmand og kirkeværge ssts. Han drev sammen med sin broder, Laurits Gertsen, en betydelig kornhandel. - (12) Iflg. Riksarkivet i Stockholm og Landsarkivet i Lund kendes på denne tid ingen rådmand i Ystad ved navn Thomas Yde. Universitetsbiblioteket i Lund har venligst oplyst, at der formentlig foreligger en skrivefejl, og at der skal stå *Thomas Jude* (ɔ: *Jyde*). En Thomas Jude findes opført i Fredrik Grönwalls optegnelser over Ystad-slægter (Saml. Fredrik Grönwall, LUB) i årene 1580-1623 og i 1599 og 1609 som rådmand i Ystad. Sidstnævnte år tillige som ejer af en mølle. - (13) borgensmænd (kautionister). - (14) frafaldet (Kalk.I.30b bet.1). - (15) Rettergang, søgsmål (Kalk.II.728b bet.1).

788 Ribe domkapitel[1] 31. januar 1601

Fru Anne Grøn må skilles fra sin ægtefælle, Anders Rytter, på grund af dennes utroskab og tyranni, og han må kun på de i ægteskabsordinansen indeholdte vilkår indgå nyt ægteskab.

Hs.: NkS 836c,2° nr. 38 (findes yderligere i 1 hs.).

Overskrift: Domb imellom Prebenn Gyllennstierne paa frue Anne Grønns wegnne oc hendis egtemannd Annders Rytter dieris egteschab ahnrørenndis.

Christen Lange[2] til Bramming,[3] cantor, Peder Hegelund,[4] supperintendent wdj Ribber stigt, Annders Sørennsenn Weddell,[5] Hanns Lauritzenn,[6] D:[7] Mads Andersenn Paars[8] oc Niels Søffrensenn Glud,[9] cannicher i Ribber stigts domkirche, giører witterligt, at aar effter Guds byrd 1601, neste løffuerdag før kyndermiß,[10] som indfald denn sidste januarj, waar her på capitelshuß wdj Ribbe effter kong: M:, wor allernaadigste herris mandat och schriffuelse[11] erlig och welbiurdig mannd Prebenn Gyllennstiernn[12] till Woßborrig,[13], høffuidsmannd paa Bøuling,[14] med opsettelse her wdgiffuidt paa capitels huß den 17. decemb: forledenn paa welbiurdige frue Anne Grønns[15] wegnne, som oc nu her selff tilstede waar oc møtte nu her anndenn ßinde, paa denn ehne, som haffde wdj rette steffnnit welb: Annders Rytter[16] till Kabell,[17] hindis egte mannd, paa denn andenn ßide oc klageligenn gaff tilkiende, at hannd schulle haffue megit wtilbørlig holdt[18] ßig emoed hinde oc giffuit hinde med tirrannj oc wdj andre maaeder ocsaa aarsag till nu fast

paa fierde aar at drage bort oc holde ßig fraa hannom, oc imedlertid schulle hannd haffue indlagt[19] ßig med enn hanns tienniste pige wid naffnn Marenn Jensdaatter oc afflit barnn wid hinder, formeenendis saadan at werre imoed echteschabs løffte oc denn christelig forordning[20] imoed[21] echteschab. Och fremblagde paa erlig oc welb: frue Anne Grøns wegnne for oß wdj rette oc loed leese wdj dag breffue, tingsuinder och domme, forhuerffuidt wdj samme sag, oc iblanndt dem, som kunde werre echteschab nest anliggende, waar it stochneffnn[22] till Schodborgherristinng denn 18. aug: forleedenn wdgiffuit, at Jørgenn Christoffersenn wdj Stoere Heegaard,[23] Jenns Søffrensenn wdj Tueed[24] och dieris medbrødre 24 mennd for 8 mennd [wundit haffde?][25] at de haffde [hørt][26] røgt och tiende,[27] at Annders Rytter haffde lochit[28] oc beliggit Marenn Jennsdaatter, at schall werre fadder[29] till det barnn, hun schall haffue faaet.

Derhoes at bekreffte for^{ne} stochneffn med bleff fremblagt it winde aff Schodborgherristing denn 1. sep: forleden wdgiffuidt, at Peder Pedersenn i Hoffueßnab[30] oc Peder Louring, som tiente wdj Kabell, wonde; først wannt Per Persenn, at Annders Rytter haffde mere end it aar ßøgt seng med Maren Jennsdaatter, som tiente wdj Kabell, som der bleff lochit, och tidt och offte obennbarlig seet dennum ligge wdj senng tilsammen. Dernæst want for^{ne} Peder Louring, at hand tiente wdj Kabell, der Marenn Jennsdaatter giorde barsell wdj for^{ne} Kabell nogit for S: Woldborg dag[31] forledenn om nattenn, oc bleff hun om andenn dagenn førdt till Jenns Christensenns wdj Bußgaard,[32] oc laa hun der wdj barsell seng mere end en maanit, oc midler tid fich[33] Anders Rytter hannum mad oc øll, som hannd bar till hennde, som det winde widere formelder.

Noch it winde aff Schodborgherristing denn 18. augustj [forledenn wdgiffuidt],[34] at Jenns Christensenn wdj Bußgaard haffuer wundit, at Marenn Jennsdaatter, som bleff beliggit wdj Kabbell, laae wdj barsell seng till hanns, der hun kom aff Kabbell, oc waar hun till hanns 3 dage oc enn maanit, oc da wdj medler tid bar Jens wdj Hadehuod[35] oc hanns pige, Marenn, oc enn karll wid naffnn Peder Louring, som tiente wdj Kabbell, huis mad oc øll till hinder, som hun behøffuede, denn stund hun waar till hanns; huor de det fich, wiste hannd iche.

Jtem wannt Jens Christensenns hustrue Karen oc hanns daatter Anne lige saa. Ydermere want for^{ne} Jens Christensenn, hanns hustru Karen och datter, at dennum witterligt waar, at Jenns wdj Hadershuod haffde Anders Rytters nøgler till Annders Rytters øll och mad wdj aar tidt och offte. Dernest want Jenßis quinde[36] i Hadershuodt wid naffnn Marenn Jenßis, at huis øll oc mad, som hindis hoßbunde, Jens i Hadershuod, oc hindis pige, Marenn Thomisdaatter, bar wdj aar till Byeßgaard till Maren Jensdaatter, som laa der wdj barsellsenng, det bar Peder

Louring, som tiente wdj Kabell, till dieris oc sagde for dennum, at Anders Rytter fich dennum det, at de schulle fange Marenn Jensdaatter det, oc for^ne^ Maren Pedersdaatter lige saa want, som forschr^tt^ stander, som det windne widere bemelder.

Noch bleff fremlagt et winde, wdgiffuit till Schodborgherristing denn 19. maj aar [1600],[37], lydendis at Jep Mickelsenn,[38] Peder Schriffuer[39] oc dieris medbrødre med oprachte fingre wannt for 8 mennd, at denn neste fredag for pindzdag[40] forleeden waar de forschicket aff dieris kiere lehnsmannd, erlig oc welbiurdig mannd Prebenn Gyllenstiernn till Woßborrig, at schulle beßøge denn quinde wid naffnn Marenn Jensdatter, [som][41] er beliggenn[42] wdj Cabbell, oc da paa for^ne^ dieris hoßbunds wegnne drog till Byeschue,[43] oc da fannd de for^ne^ Marenn Jensdaatter liggendis wdj enn seng wdj enn kielder oc laa et speet barnn hoes hinder. Saa tilßpurde de hinder, huo hindis barne fader er till samme barnn, at hun wille det wid høgiste eed bestaa for dennum. Da ßuarede hun, at om S: Oels dags[44] tid forledenn, der Anders Rytter waar wdj Wiborg, kom der enn karll till Kapell, haffde hiemme wid Warde, hiede Anders Oelsenn; denn waar hindis barne fader. Dog wille hun ingen rede giøre der paa for dennum, som [det][45] tingsuinde ydermere om formelder, huor aff er at formerche, at hun iche wtrøckeligenn kunde heller turde befrj Anders Rytter.

Bleff endnu fremblagt it tingsuinde aff Schodborgherristing den 1. septemb: forleden wdgiffuidt, at Mads Welladsen oc Peder Jensen, som tiente wdj Kabell, med opragte fingre oc eed haffuer wunditt, at aar 99 waar det fuld witterligenn oc tidt oc offte wdj midler tid saa at welb: Anders Rytter oc Marenn Jensdaatter, som oc da tiente, oc laa wdj seng sammen hoes huer anndre, stundum aarlig,[46] stundum ßildig, oc aldrig de saa nogenn karls persoenn, som schulle haffue hafft hiemme wdj Warde eller hoes Warde, som hiede Anders Wollesenn,[47] wdj nogen maader at haffue werrit wdj Kabbell, enten der Anders Rytter waar hiemme heller till landsting. Ydermere want for^ne^ Mads Welladsenn, at hannum witterligt er, at for^ne^ Marenn Jensdaatter giorde barßell wdj Kabbell, oc strax der epter bleff hun førdt till Jenns Christensenns wdj Bußgaard oc laa nogenn tid lanng wdj barselsenng oc wid 3 wgger, først Knud Kongis dag[48] ßidst forledenn, kom hun oc barnid till Kabbell igienn. Sammeledis want hand, at en gang frue Anne Grønn waar hiemme wdj Kabbell, saa hannd, at Annders Rytter ßlog hinder med enn staffuer for nogen ringe drøeß[49] kornn, hun gaff hindis hønns, och enn ganng ßlog hannd hinder wdj stegerßit,[50] at hunn laa paa jordenn. Saa tog hannd wannd oc ßlog paa hinder, som det widnne widere bemelder.

Her forudenn er dette giortt for oß beuißligt med landstingsdomb,[51] at alle

diße for^ne^ tingsuinder och stochneffnn er aff Annders Rytter selffuer steffnt wdj rette till Wiborig snapslandsting forledenn denn 17. januarj aar 1601, oc er det da wid magt sagt.

Satte derfor Prebenn Gyllennstiernn paa for^ne^ frue Anne Grøns wegnne i alle rette, om hun iche for for^ne^ Anders Rytters forseelße burde fraa hannum ledige oc frj at werre, effterdj hun her i dag beuiser for oß ßinn wschyldighed med ßinne windißbiurd, beskreffuidt aff ßin sognneprest, hederlig mand her Peder Gregerßen,[52] wdgiffuidt wdj Lembuig den 14. dagh nouembris anno 1600, dißligiste med ßin schudsmaall tagit till Schodborgherristing denn 12. martj forledenn[53] och itt till Lembuig byeting denn 14. nouemb: anno 1600, saa och med sognmenden tagenn till Lembkirche[54] denn 16. nouemb: forganngendis, jtem et stochneffnn till Wanndfoldherristing[55]wdgiffuidt den 24. martj anno 1599.

Da møtte erlig mannd Olluf Karlsenn, borger wdj Ribbe, oc gaff ßig wdj rette paa for^ne^ welb: Annders Rytters wegnne med fuldmagt, lydendis: Jeg, Annders Rytter till Kabbell, giør witterligt, at ieg fuldmøndig oc mectig giør denne breffuiser, forstandig mannd Olluf Karlßenn, borger wdj Ribbe, at werre min ßuar till Ribber cappitell neste løffuerdag for Kyndermiß dag emoed erlig oc welb: mannd Prebenn Gyllenstiernn till Woßborrig oc Anna Grøn oc lade oc giøre wdj min sag oc gannge wdj domb oc rette oc at lade leße mine breffue oc dennum lade paaschriffue oc indførre huad domb, de goede capitelsherrer for rette affßigendis worder, ligeruiß som ieg selffuer perßoenlig tilstede waar. Thill windißbiurd haffuer ieg schreffuidt med egen haannd her neden for. Datum Wiborg, denn 24. januarj anno 1601. Anders Rytter egenn haannd.

Fremblagde oc enn copie, giffuidt erlig oc welb: Peder Munch[56] paa kong: M: wegnne, lydendis som her effterfølger: Jeg, Annders Rytter till Kabbell, kiendis oc giør witterligt wdj dette mit obnne breff, at epter som min kiere hustrue, frue Anne Grønn, haffuer supplicerit till min allernaadigste herre oc konning hanns Maytt:,[57] huorledis at jeg med slag, trusell oc wtilbørlig omgenngelse, ieg schulle emoed hinder forholdis, huorfor hanns M: breff, manndat oc befalling[58] er till hende kommen[59] erlig oc welbiurdig mannd Peder Munch till Estuadgaard,[60] Danmarckis rigis marsch, bemellendis, at hannd schall beschiede[61] mig till denn neste kiøbsted hoes minn gaard er beliggendis oc der tage haannden aff mig,[62] saa ieg wid min adelig ærre icke schall der fraa wduige, førind iegh vdgiffuer min forpligt, thj bepligter ieg mig, Annders Rytter, paa min adelig ærre, tro oc loffue, at ieg hereffter denne dagh schall forholde mig emoed min kiere hustrue wdenn alle ßlag, trusell och wtilbørlig exempell, menn førre it erlig, schickeligh, gudfrychtig leffnnit med wennlig oc kierlig omgenngelße med hinder, som enn erlig

adelsmannd well annstaaer, som ieg will werre bekienndt for Gud oc min øffrighed. Till widniβbiurd haffuer ieg mit signeet her nedenn trøgt oc med egen haannd wnnderschreffuidt. Datum Estuadgaard, denn 24. septembris anno 1599. [Annders Rytter][63] egenn haannd.

Noch bleff leest itt tilbud, liudendis: Effter som min kiere hustrue, Anne Grønn, haffuer ført klagemaall offuer mig for konng: M:, min allernaadigste herre, effter huilckenn hindis clagemaal kong: M: haffuer befaldt erlig oc welbiurdig mannd Peder Munch till Estuadgaard, Danmarckis rigis marsch, sagenn till widere forhørringe, saa haffuer ieg mig emoed hannum wdj de maader erklerit epter konng: M:, min allernaadigste herris manndatt oc schriffuelβe, huorfor ieg er aff for[ne] min kierre hustrue begierenndis, at hun mit huβ [oc][64] hiemb wille beβøge oc igienn hiembdrage oc βig der wdj forholde som enn erlig dannequinde oc adels perβoen eigner, bøer oc well annstaar. Jeg will det wdj lige maade effter komme for min perβoenn, epter som konng: Maytt: min allernaadigste herris schriffuelβe mig der om tilholdenn, oc begierer giernne, at hun her paa med diβe tuennde erlige oc welb: mennd, Tyge Krabbe[65] till Bustrup[66] och Jffuer Munch[67] till Thuis,[68] will giffue mig βinn βuar, huor effter ieg mig kannd haffue at rette. Datum Langting,[69] denn 20. sep: anno 1598. Anders Rytter egenn haannd. - Wy effterschreffne, Tyge Krabbe till Bustrup och Jffuer Munch till Thuis, bekiender, at wi haffuer tilbudit Anne Grønn den bud denn 20. dag septembris aar 1598, det bekiender wi med worris egnne hender wnderschreffuidt. Tyge Krabbe egenn haannd. Jffuer Munch egenn haannd.

Diβligiste et tilbud, lydendis som her effterfølger: Wy epterschreffnne, Olluf Munch[70] till Quistrup,[71] Hanns Munch[72] till Wisβelberg,[73] kiendis med dette wort obnne breff, at effter som wi wdi dag, som er den 25. sep:, waar wenlig tilbudit[74] aff erlig oc welbiurdig mannd Anders Rytter till Kabbell, at wi schulle fordre hoes hanns hustrue, frue Anne Grønn, at effterβom hand paa lanng tid med erlig oc welb: mand Tyge Krabbe oc Jffuer Munch haffde med hanns schrifftlig tilbud hender beskichett,[75] oc der paa Langting schulle haffue giffuit for βuar, at hunn wdj Wiburg nu till S: Mouris dag[76] der wilde βig beraadβlaae, oc da at wide[77] hannum βuar, huilchit samme hanns schrifftlig tilbud med hans egenn haannd wnnderschreffuidt βamme dag wdj Wiborg wdj worris neruerelβe oc paahørelβe for hinder bleff leest, da gaff hun oβ saa for suar, at hun wille βig med hindis wenner beraadβlaae, oc nu her wdj Wiborg giffue hannum βuar. At saa wdj sandhed er, som forschreffuitt staar, bekiender wi med worris egnne hender wnnderschreffuitt. Datum Wiborg, den 25. sep: anno 98. Olluf Munch egenn haannd. Hanns Munch egenn haannd.

For det ßidste bleff leest it stochneffnn wdj ßamme sag, forhuerffuidt paa Schodborgherristing denn 3. ochtobris anno 1597, huilchit for oß med landstings domb[78] bleff beuist at werre denn 22. nouemb: aar 1600 funden machtisløß oc iche at komme for^{ne} frue Anne Grønn till hinder heller schade wdj nogenn maade.

Offuer alt[79] fremblagde for^{ne} Prebenn Gyllennstiernn enn snapslandstings domb, wdgiffuit denn 17. januarj forledenn, liudendis wdj ßin beßlutning, at eptherdj for^{ne} Prebenn Gyllennstiernis tilbud nu her wdj dag haffuer werrit, at dersom for^{ne} Anders Rytter wille ßelff tolffte forwerrgit[80] ßigh iche at haffue beliggit for^{ne} Marenn Jensdaatter oc iche er hindis barnefader, da haffuer hannd det iche wille indgaae, menn giffuen ßuar, at hannd iche wiste ßig at werre for^{ne} Prebenn Gyllenstiern nogenn eed pligtig; dißligiste at effterdj Anders Rytter iche wille giørre ßinn egenn eed der paa, effter som hannd oc da bleff forlagt, oc hannd inngen windißbiurd frembligger, med huilche hannd samme winder rygger oc tilbage kannd driffue, iche sanndrue at werre, da wide wi epter saadan leilighed iche imoed for^{ne} windißbiurd, som steffnit er, som forschrefffuitt staar, at ßige, ey heller machteløß dømme.

Med flere ord oc talle, dennum derom imellom waar.

Da epter tiltalle, gienßuar oc sagens leilighed, saa oc epter[dj][81] for^{ne} Annders Rytter beschyldis oc offuerbeuißis thirannj oc horrerj, oc iche hannd kannd wdj saa lanng tid languergit ßig for saadanne obenbarlige[82] ßigtelße wdj hoer sag, som det ßig burde, ey heller selff wille giøre ßin egen eed, som hannum paa lanndsting bleff forrelagt, och sagenn haffuer werrit for cappitell tuennde gannge oc er opßatt och nu tredie gang indsteffnnit for oß, wiste wi iche derpaa andit at kunde kiende, end for^{ne} Annders Rytter med ßaadanne hanns groffue forßeelße haffuer brut ßinn echteschabs troe oc loffue, oc for^{ne} frue Anne Grønn bøer der for fraa hannum ledige oc frj at werre oc tilstedis echteschab, menn for^{ne} Anders Rytter iche maa giffte ßig wden med de wilkor, ordinantzenn om echteschabs sager wtrøcheligen om formelder.[83]

Quod testamor sigillis nostris. Actum ut supra.

(1) Ifølge Riberartiklerne 4. maj 1542 §§ 3 og 4 skulle ægteskabssager pådømmes af stiftsbefalingsmanden og domkapitlet eller, hvor intet domkapitel fandtes, af befalingsmanden og sognepræster eller lærde mænd (Rørdam, Kirkelove.I.198f.). Jf. DL 1-2-17, hvorefter ægteskabssager skal pådømmes af stiftsbefalingsmanden og lærde mænd eller sognepræster, der bor nærmest stiftsstaden. Disse domstole (tamperretter) afskaffedes for Kbh.s vedkommende ved fdg. 15. juni 1771 og for hele landet ved fdg. 1. december 1797. - (2) Se 770.3. Det er ejendommeligt, at han nævnes før superintendenten. Sml. domkapitlets dom 19. april 1598 (ovf. nr. 770). - (3) Se 770.4. - (4) Se 770.2. - (5) Se 770.6. - (6) Se 770.7. - (7) ɔ: doctor. - (8) Se 770.9. - (9) Se 770.10. - (10) Kyndelmisse: 2. februar. Af lat. *missa candelarium* (lysenes messe), der fejredes

2. februar som Mariæ renselsesfest (Mariæ purificatio, Vor Frues kirkegang) ved hvilken lejlighed kirkelysene blev indviet.

(11) Missive 29. oktober 1599 (Kanc.Br.) til nedenn. Preben Gyldenstierne. Fru Anne Grøn havde til kongen klaget over, at hendes ægtefælle, Anders Rytter, opførte sig meget utilbørligt og uskikkeligt imod hende, således at hun ikke kunne være sikker for liv og helbred, når hun var hos ham. Endvidere klagede hun over, at han bortødede hendes gods. Det var en sag, der henhørte under domkapitlet, men da Anne Grøn på grund af mandens vold og tyranni ikke turde indlade sig i nogen rettergang med ham, befaledes det Preben Gyldenstierne at give møde og hjælpe hende. Anne Grøn havde tidligere klaget dels over ægtemandens vold, dels over at han afhændede eller pantsatte hendes gods. Ved kgl.åb.br.3.juli 1598 (Kanc.Br.) blev det enhver forbudt at pante, købe eller tilforhandle sig noget af Anne Grøns arvegods af Anders Rytter. Skulle nogen handle her imod, skulle købet være ugyldigt. Ligeledes 3. juli 1598 (Kanc.Br.) udgik det ndf. i dommen nærmere omtalte missive til Peder Munck om at aftvinge Anders Rytter en erklæring om, at han herefter ville afholde sig fra sin utilbørlige behandling af Anne Grøn. - (12) Se 762.7. - (13) Se 762.12. - (14) Se 762.14. - (15) Anne Eriksdatter Grøn (d. 1602) til Ulsund, datter af Erik Grøn til Ulsund. - (16) Anders Rytter (d. omkr. 1618 som slægtens sidste mand) til Kabbel, søn af Oluf Rytter (dræbt 1559 af svogeren Niels Kaas) og Ide Hansdatter Munk (Lange) (d. omkr. 1615), af Lisbeth Bryske kaldet »gale fru Ide Munk« (DAA 1901.256). Ved missive 16. november 1596 (Kanc.Br.) blev hans værgemål for søsteren, Edel Rytter, frataget ham, da han ikke havde skikket sig som en kristelig værge mod hende. Med den ndf. omtalte tjenestepige Maren Jensdatter havde han ifl. DAA 1912.448 »en del børn«. Om Anders Rytter se rettertingsdom 30. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I,469ff.), hvor hustruen - ligesom i HDDomb. - fejlagtigt kaldes Anne Gøye. - (17) Kabbel Hovedgård i Nørlem s., Skodborg h. - (18) forholdt, opført (Kalk.II.261a bet.25). - (19) indladt (Kalk.II.408b bet.5). - (20) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582.

(21) Vel fejlskrift, påvirket af det foranstående *imoed*, for *om*. - (22) Om *stokkenævn* se 770.22. - (23) Landsbyen Store Hedegårde (1664: Stoerheegaard) i Resen s., Skodborg h. - (24) Landsbyen Tved i Nørre Nissum s., Skodborg h. - (25) Det indklammede mgl. i forlægget. - (26) Forlægget har *giort*. - (27) Tidende, efterretning (Kalk.IV.339a; OdS XXIII.1062). - (28) forført (Kalk.II.833b). - (29) Fader. - (30) Hoffueβnab er landsbyen Snabe i Hove s., Vandfuld h. Sml. Hovvinkel, Hovmark, Hovdam, Hovmade og Hovlind i samme sogn.

(31) Valborg dag: 1. maj. - (32) Landsbyen Budsgård i Nørre Nissum s., Skodborg h. - (33) gav, skaffede (Kalk.I.506a bet.2). - (34) Det indklammede findes ikke i forlægget. - (35) Hadehoud skal efter sammenhængen søges i Skodborg h., men findes ikke blandt bebyggelsesnavnene i Danmarks Stednavne XVII, 1. halvbind. Der er vel enten tale om en nu forsvundet bebyggelse eller en forskrevet navneform. - (36) Hustru (Kalk.II.673b bet.2). På denne tid anvendtes udtrykket *quinde* mest i østdansk i bet. *hustru*, jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist.II.247. - (37) Forlægget har *1606*, hvilket ikke kan være rigtigt. Skodborg herredstings ordinære tingdag var mandag; i 1600, men ikke i 1606 var 19. maj en mandag. Ved reskript 10. november 1688 ændredes tingdagen til torsdag. - (38) Fæsteren Jep Mikkelsen var 1609-14 herredsfoged i Skodborg h., jf. Skautrup, Hardiske Mål II.41 og tillæg XVII. - (39) Peder Skriver var herredsskriver ved Skodborg herredsting, jf. Skautrup, Hardiske Mål II.57, tillæg XXXI. - (40) Pinsedag indfaldt i 1600 den 11. maj.

(41) Ordet mgl. i forlægget. - (42) beligget, ɔ: besvangret (Kalk.I.149a bet.3). - (43) Landsbyen Byskov i Nørre Nissum s., Skodborg h. - (44) Olufs dag: 29. juli. - (45) Ordet mgl. i forlægget. - (46) årle, tidligt (Kalk.IV.948a). - (47) *Wolle* er jysk form for *Ole*. - (48) Knud Konges dag: 10. juli. - (49) Affald fra korn under bindingen (Kalk.I.392a). - (50) Køkkenet (OdS XXI.1112).

(51) Dommen ses ikke bevaret. - (52) Peder Gregersen, sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder (Wiberg II.301). - (53) 12. marts var i 1600 en onsdag, men Skodborg herredstings ordinære tingdag var mandag, jf. ovf. note 37. I 1599 var 12. marts en mandag. - (54) Nørlem (Nørre Lem) i Skodborg h.; Nørlem s. var annekteret til Lemvig s. - (55) Vandfuld herredsting. Vandfuld h. blev ved adg. 17. februar 1688 sammenlagt med Skodborg h. Vandfuld herredstings ordinære tingdag var lørdag, så dateringen 24. marts 1599 synes rigtig. - (56) Se 775.4. - (57) Se ovf. note 11. - (58) Missive 3. juli 1598 (Kanc.Br.). Se ovf. note 11. - (59) overbragt, kommet i hænde (OdS XXIII.1297, VII.588). - (60) Hovedgården Estvadgård i Estvad s., Ginding h. Ved fundats 22. maj 1754 oprettedes Estvadgård til et kloster for adelige enker og frøkener.

(61) stævne (Kalk.I.167b bet.2). - (62) modtage min hånd til bekræftelse (Kalk.II.141a bet.3). - (63) Forlægget har ved fejlskrift *Peder Munch*. - (64) Ordet findes ikke i forlægget. - (65) Tyge Krabbe til Bustrup, søn af den retskyndige ridder, rigsråd Erik Krabbe (d. 1564) og dennes 1. hustru Karen Lykke (d. 1540). - (66) Gården Bustrup i Ranning s., Rødding h. - (67) Iver Munk (Lange) til Tvis, søn af biskop, magister Oluf Munk (d. 1569) og Drude Rantzau (d. 1606), halvfætter til ovenn. rigsmarsk Peder Munk. - (68) Tvis kloster i Tvis s., Hammerum h., der ved reformationen kom under kronen og 1577 købtes af biskop Oluf Munk, der omdannede klosteret til en herregård. - (69) Hovedgården Landting i Ejsing s., Ginding h., der da ejedes af Holger Rosenkrantz (d. 1647) til Glimminge. - (70) Oluf Munk (Lange) (d. 1615) til Kvistrup og Strandbjerggård, søn af Ludvig Munk (d. 1595) til Kvistrup og Volstrup og Anne Hansdatter Lykke (d. omkr. 1609).

(71) Hovedgården Kvistrup i Gimsing s., Hjerm h. - (72) Hans Munk (Lange) (henrettet 1616) til Visselbjerg og Oksvang, søn af Jørgen Munk (d.1547) til Krogsgård, Visselbjerg og Oksvang og Dorte Galt (d.1579). - (73) Gården Visselbjerg i Alslev s., Skast h. - (74) Fejl for *tilbedit*. - (75) sendt (Kalk.I.169a bet. 5). - (76) Mauritii dag: 22. september. - (77) give (OdS XXVI.1362vi). - (78) Dommen ses ikke bevaret. - (79) I det hele, fremfor alt (Kalk.II.399a bet. 1&2). - (80) fralægge (Kalk. I.749b).

(81) Forlægget har *epter*. - (82) åbenlyse, offentlige (Kalk. IV.934a bet. 2). - (83) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 bestemte i 5-1 nr. 4, at den ægtefælle, der havde gjort sig skyldig i hor, ikke måtte gifte sig igen uden kongens »synderlige bevillinge och tilladelse, och dog skal det icke maa skie, før end tre aar ere forlobne; da skal dend person føre nøigachtig vindisbyrd, at dend medellertid siden hafver skicket sig erligen och christeligen, om dend skal benaadis at gifte sig egien. Dog skal dend skyldige persom, som udi saa maade skillis fra dend uskyllige, icke mue gifte sig eller blifve boendis udi dend sogen, herrit eller bye, som dend uskyllige er besidendis« (CCD II.287f.).

789 Rettertinget 12. april 1602 (København)

En kreditor kan kræve hele sit tilgodehavende hos en af de kautionister, der hæfter en for alle og alle for en, men den kautionist, der har fyldestgjort kreditor, kan kun søge sine medforlovere for hver deres andel af hovedstol med renter og omkostninger.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 16[2] fol. 1[r] ff. (findes yderligere i 1 hs.[3]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.334ff.

Litt.: Matzen, Privatret II.232 (hvor *391* formentlig er trykfejl for *334*); E. Ladewig-Petersen i PhT 15.rk.IV.(1970).16f.

Ingen *overskrift* i forlægget; Thott 1202,2° har flg. overskrift: Domb emellem Axell Rosenkrandtz till Glimming paa denn enne och hanns broder Børge Rosenkrantz paa denn andenn side, daterit Kiøbennhaffuens slott dennd 12. aprilis anno 1602.

Then 12. ap: a° 1602.

Kong: Matt:, cantzeler,[4] Peder Munck,[5] Sten Brahe,[6] Hendrich Belou,[7] Brede Rantzou,[8] Arildt Huitfeldt,[9] Hendrick Løcke,[10] Oluff Roβen:,[11] Chrestenn Holck.[12]

Giøre alle witterligt, att for osβ wor schickedt oβ elskelig Axell Roβenkrandtzs[13] till Glemminge[14] paa thend ene och haffde i rette steffndtt hans broder, oβ elskelige Børre Roβenkrantzs[15] til Ørup[16] paa thend anden side och hannom thiltalld for et løffte, de sambtligenn med affgangne Knud Grubbe[17] for affgangne Hanns Speyll[18] schall haffue wdj weridt thill fru Anne von Buckfeldt[19] for tho tusinnd daler hoffuidtstoll och sex daler til aarligen rente aff huert hundrit[20] epther hoffuidbreffuens[21] liudelsβe, huilcked hoffuidbreff for[ne] Axell Roβennkrandz allene motte jndløβe, och hoffuidstolen med ydermere rente end hoffuidbreffuid paa liuder, nemblich thj daler aff huert hunder, medt skade, kost, thæring ther paa er opgangen och anuenndt, erlege och affbetalle, huorfore hand formente for[ne] Børge plichtig were sinn annpartt wdj for[ne] hoffuidstoll, rente och skadegield at erlegge och hannom derfor schadisløs at holde i alle maade.

Och i rete lagde sin schrifftlig beretning, lydendis i sin mening:

For thet første: Epther att Dettleff vonn Alefeldt[22] som enn hoffuidhmand[23] hannom haffde manid[24] for same hoffuidstoll och rente, huilked hand aff en god mening haffde ladit for[ne] sin broder wiide, att hand sin anpart sig kunde tilschike att vdlegge, tha hand hannom vuitterligenn[25] haffuer der[26] vdsent sit breff och aldene jndløst hoffuidbreffuene aff hoffuidmanden vmanidtt, vanseet for[ne] Axell haffde schreffuit for[ne] hoffuidmand till, att hand pendingenne thill omslaug[27] wille lade bestaa,[28] att forloffuerne[29] en huer kunde brinnge sin anpartt op,[30] och samptlig jndløβe hoffuidbreffuit och siden søge deris skade hos den, de hafde loffuid for, formenendis hans broder ther vdj vrett[31] haffue giortt, att hand hoffuidbreffuid medt sin zegell och hand vmanid och hannom vuitterlig haffde jndløst, och siden thill en deris medborgen[32] affhent, och aff hannom tagid foruaring[33] paa den hele sum, sig till merkelig[34] skade. Thernest[35] for[36] hans broder haffde maanit Melkor Vlfstand[37] for den hele sum, och ike for sin anpart som en

medborgen, vanset att hans broders breff thil Dettleff vdgiffuid jcke selff haffde jndløst eller jndfried, men endnu stod hos hannom vigenløst, och haffuer derpaa i liige maade tagit Melkors foruaring for ald summenn och ike for sin anpart ther vdj affkorted, huoraff siden at were foraarsagit en stor pendingsvdgifft och skade, hand siden haffuer lid for denn jndlagher[38] i Wehe,[39] som forlangt wor at jndføre, alt aff den orsage, hans broder jke wille lade dennom tilhobe jndløße hoffuitbreffuidt, som seduonligt i Danmarck her thill[40] haffuer werrit, formenendis hannom ingen macht att haffue nogen hans medborgen at mane widere end for sin anpartt, men hoffuidmandenn, som pengene wdfoett,[41] aldene mechtig at were sine borgen,[42] en eller flere, for ald sumen at mane epther hoffuidbreffuens liudelße; therfore hans broder, epther som for[uitt] staar, vrett at haffue giort och plichtig were hannom at stande til rette for sin anpart for hoffuidstoll, rente, skade, kost och thæring, hand der offuer fangit haffuer, disligeste for sin skade, kost och thæring, hand der offuer i mange maade lid och bekommid haffuer.

Ther emodt j rette møtte for[ne] Børge Rosennkranzis fougitt, Thøger Pedersen, och [medt][43] fuldmacht fremlagde for[ne] hans hosbondis schrifftlig berettning och giensuar, liudendis ord fra ord som eptherfølger:

Er thette eptherschreffne min gandtz vnderdanigste suar och beretning emod min broder, Axell Rosennkrandtz thill Gleming, som mig medt kong: Maitz: steffning[44] thill først[45] almindelig berampte herredag for hogbe[te] k: M: och Danmarckis riiges raad haffuer ladit jndsteffne och mig beskylder for itt forløffte, ieg medt hannom och flere gode mend for Hanns Speyell vdloffuidt haffuer, huilcket forløffte hand formener mig forpligt at schulle en part att erlegge, hwilked ieg mener jcke seduonligt eller brugeligt nogen thid thilforn her vdj riiged at haffue werid, mens formene her vdj riiged om slig løffthe och manelser at haffue werid holdit, huilcken som først bleff manid och giorde vdleg[46] thend schulle haffue macht och rett thill att mane en aff dj andre forloffuere, huilcken hannom løster, och saa hannom ther medt quit at were, huor epther ieg mig ochsaa haffuer retted och jndløst Hans Speigels hoffuidbreff til mig, och saa jndmanit en min medforloffuer,[47] Melkor Vlffstand, igien, och hand saa haffuer mig fornøyed och tilfredz stilled och flyed[48] mig min hand[49] och seill igien paa samme løffte, och formener mig therfore jke plichtig att were ydermere ther till at suare i nogen maade. Mens huor minn hand och seill findis, will ieg were offuerbødigh till att eptherkomme och fuldgiøre, som enn erlig mand bør at giøre, saa ingen skall haffue mig therfore at beschylde i nogen maade. Vdj liige maade formener ieg, om minn broder haffuer mig nogid medt ret at beschylde i thend sag, att hand da først burde at besøge[50] mig till mit herritzting och landzting, førend hand lader mig jndsteffnne

for hogbe^te^ kong: Mattz: och Danmarckis rigis raad, epther som recessen[51] ther om formelder. Och setter epther slig forberørd leiglighed vnderdanigste vdj alle rette, om jeg ike bør for denne min broders steffning och thilltalle quit att were och nyde thennd same rett, som om slig forløffte[52] och formanelse[53] seduonligt haffuer werrid holden her vdj riiged thil denne dag, och om min broder ike bør epther recessen[54] att staa mig thil rette for, huis kost och thæring ieg epther slig hanns steffning giortt och lidt haffuer, och ieg gandsche vnderdanigste her paa er en retferdig sententz och dom begierendis, thenne min fuldmechtig vdj min frawerelse att motte meddelis. Actum Sønderschouff,[55] thend 28. martij a° 1602, Børge Rosenkranndtz medt egen handt.

Medt[56] flere ord thennom ther om emellom wor.

Tha effther tiltalle, giensuar och then sags leilighedt[57] sagde wj der paa saaledis af for rette, att huadt hoffuidtmanden[58] belanger, som haffuer vdlaant samme pendinge, tha maa hand mane forloffuer, en for alle,[59] menn belangendis forloffuerne, efftherdj de alle haffuer loffuit sammens, tha bør the att lide alle sammens last och brast[60] medt huer andre[61] och att wdlegge alle[62] sammens, huer for sinn anpart, bode i hoffuidstolen och skaden,[63] och for^ne^ Byrge Roßenkrantz[64] wdj same wdleg och skade att fornøge ßin broder, saa wide handt[65] kandt tilkome.

(1) Efter ældre dansk ret var kautionistens ansvar ikke subsidiært. Dette fulgte muligt allerede af JL II.63, jf. Ørsted, Haandbog VI(1835).402; C. G. Møller, Ueber die germanische Bürgerschaft mit besonderer Rücksicht auf das jütsche Low (Zeitschrift für deutsches Recht und deutsche Rechtswissenschaft I (Leipzig 1839).837); P. C. D. Paulsen, Lehrbuch des Privat-Rechts der Herzogthümer Schleswig und Holstein² (Kiel 1842); F. T. C. Gram, Den danske Formueret II,2 (1878).72f.; J. E. Larsen. 485f.; Stemann, Retshistorie, 555; Matzen, Privatret II.231; F. W. Ekström, Löftesmans Regres I (Helsingfors 1907).229; H. Ussing, Kaution (1928).78, og var ialtfald fastslået i praksis, jf. Taranger IV(1909).198, og iøvrigt i overensstemmelse med gammel nordisk og germansk ret, der ikke indrømmede kautionisten det i den yngre romerret (Novella 4 cap.1) hjemlede *beneficium ordinis (excussionis)*, hvorefter kautionisten har krav på, at kreditor først søger fyldestgørelse hos debitor (hovedmanden), før han rejser krav mod kautionisten. Landskabslovene omhandler ikke, hvorledes der skal forholdes, når der er flere kautionister, men herom bestemte RR § 35 (Da.Mag.3.rk.I(1843).191f.), der muligt er fra midten af det 15. århundrede, at når flere med sammenlagte hænder gik i borgen, hæftede de som selvskyldnere og solidarisk, således at hele gælden af kreditor straks kunne fordres hos enhver af kautionisterne, jf. således også rettertingsdom 12. marts 1549 (GdD I.112ff.), jf. Stemann, Retshistorie. 557; Matzen, Privatret II.232. Få år senere ændredes retspraksis, antagelig under indflydelse af tysk ret, der havde accepteret romerrettens *beneficium divisionis* (jf. Hadrians novella 99). Rettertingsdom 18. december 1554 (GdD II.143), der er kilde til bestemmelsen i DL 1-23-14, statuerede, at af flere kautionister, der havde lovet »met enn samblet handt«, kunne en enkelt ikke søges for hele beløbet, når de ikke udtrykkeligt havde lovet »ienn for alle«, jf. således også ret-

tertingsdom 16. marts 1564 (GdD III.13ff.), fdg. 1. juli 1619 § 4 (CCD III.586) og reces 27. februar 1643 2-18-3 (CCD V.314). I praksis synes man dog fortsat at have anerkendt, at forlovere betalte én for alle, jf. E. Ladewig-Petersen i PhT 15.rk.IV(1970).15 og ndf. Børge Rosenkrantz' indsigelse, om den ret, *som seduonligt haffuer werid holden her vdj riiged thill denne dag:* men ved nærv. dom fastsloges det, at en forlover kunne manes én for alle, men at den forlover, der havde betalt på debitors vegne, havde krav på de øvrige forlovere for deres anpart. Reglen om, at kautionister kun hæfter solidarisk, når de udtrykkeligt havde forpligtet sig dertil, opretholdtes ved DL 1-23-13 og 14. Om den senere retsudvikling se H. Ussing, Kaution (1928).88ff.,305ff.; Thøger Nielsen, 319ff. og Ole Fenger, Grundrids 88ff.,191ff. Forholdet er nu ordnet ved § 61 i lov nr. 146 af 13. april 1938 om gældsbreve, hvorefter samkautionister hæfter solidarisk, medmindre andet er aftalt. At samkautionisterne havde indbyrdes regres - hvilket ikke var tilfældet i romersk ret, jf. Andreas Aagesen, Forelæsninger over den romerske Privatret II(1882).320f.; Jul. Lassen, Lærebog i romersk Privatret[3](1924).334 - var tidligt anerkendt i dansk retspraksis og blev lovfæstet i DL 1-23-14, hvorefter den indbyrdes regres var solidarisk, dvs. den kautionist, der havde måttet fyldestgøre kreditor, må »søge hvem ham lyster af sine Medforlovere for den resterende Sum, naar hand sin egen Part afdraget haver«. Nærværende dom og rettertingsdomme af 20. og 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.385f., 397f.) anerkender derimod kun en anpartsregres mellem kautionisterne, dvs. den kautionist, der har fyldestgjort kreditor, kan kun søge en anpart af beløbet hos hver af sine medforlovere. Nu bestemmer § 61 i lov nr. 146 af 13. april 1938 om gældsbreve, at regres mellem samkautionister skal ske efter lovens § 2, stk. 2, hvorefter den, der har indfriet en fordring, kun kan afkræve hver enkelt af sine medkautionister vedkommendes andel.

(2) For året 1602 foreligger ingen renskreven domssamling, men kun koncepter. Samlingen er ikke fuldstændig, hvilket ses dels deraf, at der i senere domme påberåbes rettertingsdomme fra 1602, der ikke findes i samlingen, jf. Secher, Rettertingsdomme I.423,483,493,494,559, dels af, at der i det følgende gengives to rettertingsdomme (nr. 794 og 795), der ikke findes blandt koncepterne, men kun er bevaret i private domssamlinger. I domskoncepterne er domskonklusionen skrevet med en anden hånd. Det kan ses, at det var rigens skriver, der redigerede dommenes tekst, men han har ladet sin skriver koncipere de sædvanlige vendinger, uddragene af stævningen, indlæggene og fremlagte dokumenter m.v., som rigens skriver så derefter har rettet og tilføjet domskonklusionen, jf. Secher, Rettertingsdomme I s.xiii. - (3) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter konceptet. - (4) Christian Friis (d.1616) til Borreby og Hagested, søn af Henrik Friis (d.1571) og Margrethe Bild (d.1571). Han studerede 1572-80 i udlandet (Rostock (1572), Leipzig, Jena, Tübingen, Basel (1576), Genève, Siena og Padua), var 1580-83 kancellisekretær, 1583-89 lensmand i Trondhjem len med Herjedalen og Jemteland, 1580 lensmand på Jungshoved, s.å. på Antvorskov, 1584 og 1586 medlem af gesandtskaber i anledning af dansk-russiske stridigheder i Lapland, 1596 rigsråd og kongens kansler. Han var gift (1585) med Mette Hardenberg (d.1617), datter af Knud Hardenberg (d.1564 el. 1565) til Skjoldemose og Mette Jørgensdatter Urne (d.1587). - (5) Se 775.4. - (6) Steen Brahe (d.1620) til Knudstrup (Knutstorp), Bregentved, Tersløse, Næsbyholm, Hvedholm m.m., søn af rigsråd Otte Brahe (d.1571) til Knudstrup, Elvedgård m.m. og Beate Bille (d.1605) og således broder til rigsråd Axel Brahe (d.1616) til Elvedgård. Efter tjeneste i udlandet var han 1573-75 hofjunker, 1575-82 forlenet med Frosta härad, 1577-78 med Vrangstrup på Sjælland, blev 1578 rigsråd, var 1578-80 forlenet med Saltø, 1580-81 med Kalundborg, 1581-88 med Ravnsborg på Lolland, 1588-92 med Helsingborg og 1592-1620 pány med Kalundborg. Han var 1593-96 medlem af regeringsrådet under Christian IVs mindreårighed og benyttedes til flere diplomatiske sendelser. Han var gift 1. gang (1585) med Birgitte Rosenkrantz (d.1588), datter af Otte Rosenkrantz (d.1557) og Ida Mogensdatter Gøye (d.1563), 2. gang (1590) med Kirstine Holck (d.1591), datter af Hans Holck

(d.1565) og Margrethe Rotfeld (d.1573), og 3. gang (1602) med Sophie Rostrup (d.1632), datter af Jørgen Rostrup (d.1563) og Margrethe Andersdatter Skeel (d. omkr. 1565). - (7) Se 776.4. - (8) Se 771.5. - (9) Se 771.7. - (10) Se 771.9.

(11) Oluf Rosensparre, se 762.8. - (12) Se 759.3. - (13) Axel Eriksen Rosenkrantz (d.1630) til Glimminge, Gundestrup og Skjoldemose, søn af Erik Axelsen Rosenkrantz (d.1591) til Landting, Glimminge og Ørup m.m. og dennes 1. hustru Margrethe Børgesdatter Ulfstand (d. omkr. 1582). Han var (1584) gift med Mette Pallesdatter Grubbe (d. omkr. 1640). Han søgte 1603 regres hos nedenn. Melchior Ulfstand, der ikke gav møde for rettertinget, hvorfor dette 23. maj 1603 kendte ham nederfældig (Secher, Rettertingsdomme I.493). Af rettertingsdom 15. juni 1608 (ib. II.223f.) fremgår, at Axel Rosenkrantz var fyldestgjort af sin broder, nedenn. Børge Rosenkrantz, og Melchior Ulfstand. - (14) Hovedgården Glimminge i Vallby s., Järrestad härad, Kristianstad län (tidl. Malmöhus län, jf. Erslev, Lensmænd II.3,5). - (15) Børge Rosenkrantz (d.1614) til Ørup og Sønderskov, broder til ovenn. Axel Rosenkrantz. Han sagsøgtes for rettertinget 1606 af nedenn. Melchior Ulfstand, hvem han havde sagsøgt ved herreds- og landsting for den under nærv. sag omhandlede borgen, men rettertinget dømte 15. marts 1606, at det ikke kunne påkende sagen, før landsdommerens dom blev indstævnet (Secher, Rettertingsdomme II.58). Derefter indstævnede Melchior Ulfstand i 1609 landsdommeren i Skåne, Lave Urne, fordi han i sin dom af 9. juni 1604 havde tildømt ham at stå Børge Rosenkrantz til rette angående den omhandlede borgen for Hans Speil. Melchior Ulfstand anførte, at nærv. dom havde bestemt, at forloverne skulle stå last og brast og hver kun udlægge en anpart. Her over for anførte Børge Rosenkrantz, der havde måttet betale 2750 daler, at da Melchior Ulfstand var hans »hægter« (ɔ: forlover, jf. Kalk. II.338b) for hans kaution, havde han sagsøgt ham ikke som medforlover, men som hægter. Rettertinget stadfæstede 15. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.223) landstingets dom, da Melchior Ulfstand ikke var tiltalt som medforlover, men kun som hægter for Børge Rosenkrantz' borgen. Børge Rosenkrantz fik efter herreds- og landstingsdomme og rigens forfølgning ved ridebrev 8. august 1610 indførsel i nogle Melchior Ulfstand tilhørende gårde i Skåne. Da Melchior Ulfstand ikke evnede at indløse gårdene, blev de ved rettertingets dom 5. juni 1613 (Secher, op.cit.426) tilkendt Børge Rosenkrantz.

(16) Hovedgården Ørup i Benestad s., Ingelstad härad, Kristianstad län. Ordene *til Ørup* er indføjet over linjen. - (17) Knud Grubbe (d.1600) til Alslev, 1597-1600 lensmand på Sølvesborg. Han var gift med Mette Gregersdatter Ulfstand (d.1602) til Torup. Hun blev efter mandens død manet for den borgen, hendes mand havde indgået for nedenn. Hans Speil og dennes hustru og havde måttet betale. Da hendes mand havde et større tilgodehavende hos Jørgen Svave, der ikke selv ejede gods, hvori hun kunne gøre udlæg, fik hun ved kongebrev 28. juli 1601 (Kanc.Br.) tilladelse til at gøre udlæg i det gods, hvormed Jørgen Svave var forlenet af kronen. - (18) Hans Speil (Spiegel) (d.1599) til Julskov, søn af Hans von Speigel til Gerstendorf (i Preussen) og Catharina von der Werne. Han kom til Danmark i slutningen af Christian IIIs regeringstid, var 1558-59 hofsinde og »kämmerer« (kammertjener), fik 2. februar 1559 (Kanc. Br.) Borgeby (Borreby) gård og by (Torna härad i Skåne) i forlening og tilkøbte sig 4. december 1563 (Kr.Sk.I.98) dette gods. Da han eller hans foged plagede bønderne med for meget gæsteri og arbejde, dømte rettertinget 18. juni 1572 (utr.), at bønderne ikke måtte pålægges mere, end de hidtil havde ydet, jf. Fussing. 216f. 1564 tilbagemageskiftede han dette gods til kronen. 1560 -64 var han forlenet med Herridsvad kloster, 1566-82 med Bo len, 1563 med Strø og Önnestad, var 1565-66 proviantmester, 12. april 1597 (Kanc.Br.) forlenet med Gladsaxe len, ifl. kongebrev 31. august 1599 (Kanc.Br.) uden afgift. Han benyttedes af Frederik II til flere diplomatiske sendelser. Han var gift 1. gang med Catharina (Karen) Ahlefeldt (d.1582), datter af kgl. råd, lensmand på Bahus og Møgeltønder Ditlev Ahlefeldt (d.1572) til Bollingsted og dennes 1. hustru, født Rantzau; 2. gang (1586) med Hilleborg Hansdatter Lindenov (d.1602) til Juelskov, datter af

Hans Johansen Lindenov (d.1568) til Fovslet og Juelskov og enke efter Emmeke Kaas (d.1584) til Gjelskov. Jf. E. Ladewig-Petersen i PhT 5.rk.IV(1970).14, Louis Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie I(1912).78f., sa. i Historisk Tidskrift för Skåneland II (Lund 1904-08).349ff. og DAA 1917.512 (hvor Catharina Ahlefeldt urigtigt angives at være en Gregoriidatter, se herom Bobé i Historisk Tidskrift för Skåneland II.354). Om Hans Speils øvrige gældsforpligtelser se rettertingsdomme 12. oktober 1599, 21. april 1602, 24. april 1602 og 23. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.269f.,397ff.,406ff.,436ff.). - (19) Hun kaldes i rettertingsdommene 15. juni 1608 og 5. juni 1613 *Buchvold* (Secher, Rettertingsdomme II.224,426). Har ikke kunnet identificeres. - (20) Maksimalrenten var da ifl. reces 20. maj 1557 § 8 (SGL IV.250f.) og reces 13. december 1558 § 16 kun 5% p.a., men var før 1557 6¼% p.a., jf. fdg. 18. februar 1547 *(iche mue tage mere till renthe aff huer marck danske weerdt end en skilling danske om aarit)*, jf. Da.Mag.4. rk.I.274; Rørdam, Kirkelove I.268f.; Axel Rubow, Renteforhold i Danmark i Tidsrummet fra Reformationen til Chr.Vs Danske Lov (1914).33. Da der gik 16 skilling på en mark, blev renten således 6¼% p.a. Forbudet mod at tage højere rente synes ikke altid at blive overholdt, se f.eks. rettertingsdom 19. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.369f.) om en gæld, hvoraf der svares 9% p.a. I tysk rigslovgivning (Reichs-Policey-Ordnung 1530 tit. 26 § 8) var maksimalrenten 5% p.a., men i partikulærlovgivningen anerkendtes flere steder en rente på 5-8% p.a., jf. Hübner, Grundzüge.594; Axel Rubow, anf.v.34. Ved gældsbreve udstedt i Kiel antoges dansk rets regler om rentemaksimum ikke at gælde, jf. Axel Rubow, anf.v.123ff. og rettertingsdom 30. marts 1615 (ndf. VII nr. 872), hvor der krævedes en rente af 8% p.a., og hvor kreditor gjorde gældende, at »slig gield vdj wort førstendomb och iche her vdj rigett er giort«, hvorfor han håbede, at »motte niude dend βame rett hiid indtill her vdj rigett i βlig tilfald seduanlig haffde weritt.«

(21) Originaldokumentet (Kalk. II.275a). - (22) Ditlev von Ahlefeldt nævnes i rettertingsdommen 23. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.436f.) til Oldenhof og Hütten. Hütten ejedes vist indtil 1583 af Jørgen Ahlefeldt og derefter og indtil 1611 af hans ældste søn Godske Ahlefeldt (d.1621). Muligt (?) er der her tale om dennes yngre broder Ditlev Ahlefeldt (d.1644), fra 1608 til Lindau, der 1. gang var gift med Birgitte Buchwald, datter af Ditlev Buchwald til Pronstorf og Anna Reventlow, 2. gang med Appolonia Buchwald, datter af Hans Buchwald til Borstel og Catharina Ahlefeldt, jf. Louis Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie III(1903).95. - (23) *Hovedmand* er i nugældende jur. sprog den egentlige skyldner, den trediemand for hvis forhold kautionisten indestår (Kalk. II.277a), jf. DL 1-23-15 og Henry Ussing, Kaution (1928).5. Den, der i det foreliggende tilfælde kautioneres for, er Hans Speil; ordet hovedmand synes da her at måtte være brugt om den oprindelige kreditor (eller den, til hvem han har transporteret sin ret). Hermed stemmer også dommens konklusion: *hoffuitmanden ... som haffuer vdlaant samme pendinge.* - (24) *Maning* er kreditors krav til debitor om at gå i indlager, ɔ: opholde sig på et bestemt sted, hvor han forpligter sig til at forblive, indtil han har opfyldt sin forpligtelse. Indlager brugtes vist praktisk talt kun blandt adelen. I Danmark har indlager været brugt siden slutningen af det 13. århundrede efter tysk forbillede (Einlager, jf. Amira, Grundriss.217; Hübner, Grundzüge.514; Matzen, Privatret II.229), men først ved fdg. 5. juli 1651 (CCD VI.29) blev der lovgivet herom, og i slutningen af det 16. århundrede synes indlager ret hyppigt anvendt, jf. Friis Edwardsen.612ff., Kolderup-Rosenvinge i GdD IV.344 note 6; Axel Petersen, Om Indmaning i Danmark indtil Christian Vs Danske Lov (Germanistische Abhandlungen zum LXX Geburtstag Konrad von Maurers (Göttingen 1893).151ff.); Secher, Rettertingsdomme I.623f., II.566, og instituttet opretholdtes i DL 1-22-1ff. Nyere tiders tvangsmidler over for forsømmelige skyldnere gjorde maningsinstituttet upraktisk, og ifl. Brorson, Første Bog II(1797).275 var »denne Maning ... ganske gaaet af Brug«. Formelt blev maning først ophævet ved § 97 i grundloven af 5. juni 1849. I middelalderlig sprogbrug brugtes *maning* også i bet. skarp tiltale,

skældsord, jf. Valdemar IV Atterdags forpligtelsesbrev 24. maj 1360 II.7 (uerbis malis et contumeliosis, que manyngh dicuntur) og Olufs håndfæstning 3. maj 1376 § 33 (DdR 246,251,257, 264,269,274,283,290,296,301,307,312,317), jf. Kalk. III.31b bet. 3, Brorson, Første Bog II.273. - (25) uden hans vidende (Kalk. IV.713b bet. 1).

(26) Ordet indføjet over linjen. - (27) Omslag (af mnt. *ummeschlach*) bet. et (stort) marked, messe (OdS XV 611 bet. 6.1) og brugtes især om det marked, der siden omkr. 1480 afholdtes i Kiel helligtrekongers dag og påfølgende uger (»Kieler-omslag«), og som i det 16.-18. århundrede spillede en stor rolle også i Danmark. Her betaltes renter af lån, nye lån optoges, her solgtes og købtes gods, og her afsluttedes ægtepagter og familiieoverenskomster, jf. Louis Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie I (1912). Lxxxiii. - Jf. rettertingsdom 24. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 406ff.), hvoraf det fremgår, at også anden gæld, som Hans Speil var Ditlev Ahlefeldt skyldig, skulle indfries på Kieler omslaget. - (28) henstå, bero (Kalk. I. 178a bet. 2). - (29) Herefter udstreget *sampt*. - (30) *bringe ... op:* bringe til veje (Kalk. III. 327a bet. 2).

(31) Herefter udstreget *att*. - (32) Medkautionister (cf. Kalk. III. 58b). - (33) Sikkerhed (Kalk. I. 739a bet. 1). - (34) mærkbar, stor, betydelig (Kalk. III. 41a bet. 1). - (35) Herefter udstreget *att*. - (36) Ordet indføjet over linjen. - (37) Melchior Ulfstand (d. 1617) til Kærgårdsholm og Stensgård, søn af Gregers Holgersen Ulfstand (d. 1583) til Sønder Vosborg og Anna Lange (d. 1559). Han var 1585 blandt de adelsmænd, der sad retterting i Norge, 1601-12 lensmand på Lyse kloster. Om hans retssager med Børge Rosenkrantz se ovf. note 15. - (38) Indlager (Kalk. II. 406b). - (39) Vel købstaden Væ, der i datiden ofte blev skrevet Wee (KRD I. 410, 418; II. 410, 411, 412), Wææ (DgK IV. 219ff.) eller Wehe (se IV. 565.17). - (40) Ordene *her thill* er indføjet over linjen.

(41) udredede (Kalk. IV. 552b bet. 2); Secher læser *udførte*. - (42) Kautionister (Kalk. I. 252b bet. 2). - (43) Forlægget har *vdj;* rettet efter Thott 1202,2°. - (44) Om kgl. stævning se 774.8. - (45) Herefter udstreget *komendis*. - (46) Betaling, udredelse (Kalk. IV. 567b bet. 2). - (47) Af rettertingsdommen 15. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II. 233f.) fremgår, at Børge Rosenkrantz sagsøgte Melchior Ulfstand til betaling af 2750 daler, som Børge Rosenkrantz havde måttet udrede for sin borgen for Hans Speil. Da Melchior Ulfstand var Børge Rosenkrantz' *hegter* for dennes borgen for Hans Speil og ikke kun var en medforlover, som efter nærv. dom kun skulle betale en anpart, dømtes Melchior Ulfstand til at betale dette beløb. Af dommen fra 1608 fremgår yderligere, at Axel Rosenkrantz, der havde fyldestgjort kreditor, havde fået betaling af såvel Børge Rosenkrantz som af Melchior Ulfstand. Forholdet synes da at måtte have været det, at Melchior Ulfstand ikke blot har været medforlover for Hans Speils gæld, men tillige over for Børge Rosenkrantz har indestået denne for det tab, han eventuelt måtte lide ved sit forløfte, ɔ: at han tillige har været kontrakautionist, jf. H. Ussing, Kaution (1928).377ff. Det synes som om udtrykket *hægter* - der ikke ses at forekomme i lovsproget - i datiden har haft bet. kontrakautionist, jf. de hos Kalk. II. 338a-b anførte eksempler, medens udtrykkene *forløfte* og *borgen* er anvendt om almindelig kaution, jf. Secher, Rettertingsdomme I. 637b og E. Ladewig-Petersen i PhT 15. rk. IV (1970) 24 note 19. - (48) givet (Kalk. I. 570a bet. 3). - (49) *minn haand ... jgienn:* løst mig fra min forpligtelse (Kalk. II. 140b bet. 3); egl. tilbagegivet det om forløftet udstedte dokument. - (50) søge, sagsøge, (Kalk. I. 187a bet. 1).

(51) Reces 13. december 1558 §§ 5 og 8, reces 21. november 1576 § 2. - (52) Borgen, kaution (Kalk. I. 662a). Om brugen af ordet *kaution* se 787.10. - (53) Maning, indmaning. - (54) Reces 13. december 1558 § 8 in fine. - (55) Hovedgården Sønderskov i Folding s., Malt h. - (56) Her fra er domskonceptet skrevet med en anden hånd. - (57) Herefter udstreget *bleff der paa*. - (58) Ditlev von Ahlefeldt. - (59) Thott 1202,2° tilføjer *och alle for enn*. - (60) egl.: byrde og skade (OdS II. 1116, XII. 424 bet. 2), ɔ: være fælles om vinding og tab. - (61) Ordene *att lide ... huer andre* er tilskrevet i marginen med samme hånd. - (62) Herefter udstreget *til*. - (63) Vel:

påløbne renter og omkostninger. - (64) Herefter udstreget *for βin anpart til.* - (65) Rettet fra *hannom.* Thott 1202,2° har *hannom.*

790 Rettertinget 12. april 1602 (København)

Rettertinget stadfæster en landstingsdom, der havde frifundet en kvinde for trolddom. Da den landsdommer, der havde afsagt den indankede dom, var afgået ved døden, indstævntes hans arving, en datter, til for rettertinget at svare til dommen.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 16 fol. 4r[2] (findes yderligere i 1 hs.[3]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 337.

Litt.: Matzen, Privatret I. 136; sa., Offentlig Ret II. 78; sa., Offentlig Ret III. 155; O. Haack i NTfS 1940.161 note 34; J. C. Jacobsen.168,261.

Ingen *overskrift* i forlægget. Thott 1202,2° har flg. overskrift: Dom emellem Jørgenn Rasmussen, borger vdj Rudkiøbing, paa denn enne och frwe Sophia Juell, affganngnne Erich Nordbyes effterleffuersche, och hendes laugwerge paa denn andenn siede, daterit Kiøbenhaffnn slott, denn 12. aprilis anno 1602.

Dend 12. aprilis anno 1602.

Paa wortt retterthing paa wort slott Kiøpnehauffn vdj wor egen neruerelβe, neruerende candzeler,[4] Peder Munk,[5] Sten Brahe,[6] Manderup,[7] Hendrik Belou,[8] Brede Randzou,[9] Arrild Huitfeldt,[10] Hendrich Løcke,[11] Olluff Roβenspar,[12] Christian Holck,[13] for os wor schickett os elschelige Jørgenn Rasmusβenn, borger i wortt kiøbsted Rudkiøbing, paa dend ene oc haffde medt wor egen steffningh for os vdj rette steffnidt os elschelige frue Sophia Jull,[14] affgangenn Erich Norbyes[15] effterleffuersche, med hindes louguerge paa dend anden βide och hinde thillthallidt for en domb, hindes affgangenn fader[16] schall haffue dømbtt oc affsagdt, huorudindenn hand schall haffue ued magtt dømbtt enn kirckeneffn,[17] huilckenn for^ne^ neffnn[18] schall haffue suorid Marrin Niels Christensens quitt for for^ne^ Jørgenn Raβmusβens thilthalle, som hand hafde till hende for trolldombs sagh, effter som hun wor aff thuende troldquinder vdlagdt, som bleff brendt effter deris egenn bekiendellβe, domme oc adskillige thingsuinder, som ere gangen i dend sagh, oc for^ne^ Jørgenn Raβmusβens bogs eed[19] paa for^ne^ Marrine Nielβis war funterit paa samme bekiendellsβe, domme oc thingsuinder, saa lenge de stande wed magtt. Formenendis samme sagh att were forandrit for^ne^ Marrine Nielβis till behielpningh, j dett der schall were jndførtt attschillige støcker oc punckter vdi hanns domb widere, end for^ne^ neffninge giorde deris toug effter, oc aldielis jche som for^ne^ Jørgen Raβmusβens thingsuinder i dennom sellff schall haffue jndholdett,

och iche heller motte faa sitt schrifftlige forsett i ßamme domb jndførtt eller schreffuitt der paa, som hand schall haffue hannom thilbøditt paa landstingett 14 dage, førind hand dømbtte i ßamme sag. Och formeentte hand for^ne^ thoe quinder jche att haffue werritt wdediscke,[20] der de sagde for^ne^ Marrine Nielßis till oc bekiende troldombs gierninger om hennde, effterdi de bleffue dømbte till døde, ßiden de ßamme bekiendellße giort haffde, oc meentte hand for^ne^ hindes affgangenn fader att haffue burdt att fulde samme bekiendellße oc hans boegs eedt och jche gangitt der emoed; formeenendis hindes affgangenn fader dermed att haffue giortt wrett, oc hun derfor burde att ßtande thill rette.

Haffde oc hid steffnid Niels Chrestensen, om hand haffde der nogit i att ßige.

Och i rette lagde same domb aff Langelandz landsthinng[21] thendt 4. julij a° 1599[22] wdgiffuid, liudenndis i sin besluttningh: Tha effter thilthall, gienßuar oc denn sags leiglighed, for thet første effterdi att for^ne^ Marrine Nielßis wed iij aar sidenn er kommenn vdj threttе om denn samme gierdt[23] formiddelst enn lanndstryger wed nauffn Erland, som komb fraann Lolland oc giorde ßig thill en spaamand oc med ßaadan sitt skalckhed[24] ßig fremdrogh[25] eblantt[26] folck, huilchen sagh som paa dend thid for borgemester oc raad wor bleffuen forlhigtt, dernest er dett louglig for mig beuist jnden landsthingh, att samme Erland hand war vdj Jurgen Raßmußens hus, siden att hand denne threttе oc digtt[27] Marrine Nielßis paaførtt haffde om ßame gierd, oc da wor Marrine Nielßis begierendis, att Jurgen Raßmußenn wille med hinde lade Erland sett wed ßine been[28] oc hannom thilthalle for saadanne ordt, som hand sagtt haffde, hun wille staa dend halffue bekostningh, huilchett Jurgenn Raßmußen jche wille. Dernest haffde for^ne^ Marrine Nielßis ßitt erlige schudzmaall, som hun bekommidt haffde, ßiden ßamme thrætte begynttis, louligen beßeglid, att hun haffuer handlitt sig erlich oc christeligh. Dernest effterdj att denn første troldquinde, som bleff brentt, wed nauffn Marrine Hansßis, huilchen som wor enn berøgtidt quinde for hindes vndskaff, thiffuerj oc throlddomb oc bleff først fengkligenn anholdenn[29] for thiufferie, huilchett hunn sellff bekiende, førind Jørgen Raßmußenn befattid ßigh med hinde oc gaff hinde sag for troldomb. Dernest att huis vntt, som hun loffuitt folck, dett bleff beuiist indenn thingj, att dett thenom er wederfarenn,[30] oc for^ne^ Marrine Nielßis wor inden thingj dend dagh, for^ne^ Marrine Hannßis bleff dømbtt thill døde, och formanidt hinde wed sin sallighedt, att hun schulle sige hinde, vdj huad maader eller vdj huis gierninger hun widste hinder att haffue bedreffuidt noger throldomb medt hinde, oc Marrine Hanßis der thill iche wille suare anderledis end sagde: Gack oc statt hoes[31] din mand. Men huis hun[32] haffde sagdt, dett sagde hun thend thid, hun bleff pintt aff bøddellenn.[33] For dett thredie, effter som denn anden throlld-

quinde, som bleff brennt, wed nauffn Kierstine Peder Thygißens, hun y sin pinßell haffde sambthøcktt Marrine Hanßis berettningh i saa maade, att de baade effter Marrine Nielßis begieringh haffde giortt Jurgen Raßmußenn skade paa sin vrtt[34] oc brøgning,[35] oc der effter dend thid hun bleff førtt till thingett, oc hindes bekiendellße bleff oplæst, da møtte Marrine Nielßis thill thingj, formaanitt hinde oc sagde: Kierstine, effterdj du haffuer thallidt paa mig, som anlanger min heder oc ære, da beder jegh dig for dend Guds skylld, som haffuer skabtt os baade, att du siger mig, huor eller naar, i huad maade iegh haffuer bedreffuitt troldomb eller nogen wchristelig gierningh medt dig i nogen maade. Tha suaritt Kierstine Peders oc sagde, att huis hun haffde sagdt om hinde, dett wor løigen. Hun haffde sagdt dett, for de schulle jche pine hinde. Huilchett er beschreffuitt. Der effter thoeg Jurgenn Raßmußenn for^ne^ Kierstine Peders samme dag vdaff byefogdens hus oc holtt hinde oc bøddelen med i ßitt egitt huß thill dend neste thing dagh der effter, oc da igien førde hinde thill thingj. Oc da i lige maade møtte Marrine Nielßis thill thingj oc atter formanitt hinde oc sagde hinde, att hunn wille bestaa och ßige vdj sandhed, om hunn widste nogenn wchristelig gierningh med hinde i nogre maade, enten att hun war orsage att giøre Jørgenn Raßmußen schade paa hans gierdt eller andett. Da ßuarid hun oc sagde: Jegh kand jche ßige andett end dett, jegh haffuer sagdt; dett er beschreffuitt. Effter saadan leiglighed, att Marrine Hanßis hun haffde bekiend, att hun haffde giortt oc sambthøcket thiufuerie oc siden aff bøddellen er pyntt thill sin anden bekiendellße, oc Kierstine Peders hun wor oc aff bøddelen piint, thill huis hun bekiendt haffuer, oc recessen[36] formelder i dett 18. capittell, att ßaadane mißdeder, huis de wille sige om nogen, schall jche staae thill throendis, och saa att effterdj att Jørgen Raßmußen iche kunde beuiße Marrine Nielßis offuer, att hun hafuer loffuitt hannom nogen wløcke, som er hannom i nogre maade wederfaren, anderledes end med thuende throldquinder, oc Jørgen Raßmußen haffuer hafft nocksom løcke till gierdt paa wrtt och øll, naar att hand imidler thid loed brygge paa andre steder end y hans bryggers i thett hus, hand jboer, oc for^ne^ Jørgenn Raßmußen jche wille anderledis giffue Marrine Nielßis fulld sagh oc schylld end epther de thoe throldquinder, som hans boghs eed formelder, oc for^ne^ kirckeneffninnge haffuer berett, adt de icke der effter widste med rette att kunde suerge for^ne^ Marrine Nielßis dend sagh paa haand,[37] førrind anderledis for dennom bliffuer beuist, widste jegh iche att ßamme [kierckeneffninge][38] haffuer derudj giortt wrett, som ßamme domb i ßigh selff widre jndeholder.

Och[39] y rette lagde en skrifftlig berettning, wdj huilcken handt gaff tilkiennde, for^ne^ affgangen landtzdomer att haffue jndført wdj sinn dom adschellige puncter,

som icke wor y the neffningers tougs breff, som skulle werre hans wederpart till behielpning; som wor først, att then sag emellom hannom och Niels Christensøn wor forligt iij aar siden; formente, handt well skulle forfares aff hans dome och breffue, att en vedt naffn Erlandt, som wor skyldt for throldom, skall haffue sagdt om Marren Nielβis, att hun y iij pindtzdage haffde soldt xviij tønder øll, huorfor Niels Christenβenn wor tildømt att tilltall hannom, och att thenn skudzsmoll, hun haffde faait, wor icke endelig, thi den wndtog den thrette, dennom emellom wor; for^ne^ Marenn Nielβis och icke skulle benectit, det hun haffde sagdt om Marenn Nielsβis, men bedet hinde gaa till βin mandt, hun wille bestaa det, hun haffde sagdt. Kirsten Peder Tøgesβøns och jlige maade skull haffue hinde wdlagdt, och att hun dett egien benegtet skulle were skeet der fore, att byfogdens hustrue med flere skulle raadt hende fran, att hun icke skulle bliffue wedt hendis ordt, och Marren Nielβis skulle loffuitt hinde, att hun wille giffue hendes børn brødt for ij sk. huer dag, mennβ hun leffde; formeente och, att effterdj de ij troldquinder, som effther theris bekienndelβe er dømt till døde, haffde wdlagdt andre ij quinder, och then ene wor rømt, de och haffde wdlagdt hinde, att hendis patron[40] hede Blaamand,[41] haffde och naffngiffuid theris egen patroner; meente fordj, att efftherdj de begge wore rettit, burde hun jcke att were frj.

Der emodt att βuare wor her y rette møtt for^ne^ fru Soffi Julls fuldmectig, Daniell Johansenn, oc y rette lagde en hindis skrifftlig berettning, vdj huilcken hun formennte, att efftherdj for^ne^ Jørgenn Raβmuβenn icke haffde giffuitt Marrene Nielβis fuldt sag for troldom, ei heller haffde beuist, att hun haffde loffuid hannom ontt, och hannom der effther wor nogen skade vederfarit enten paa liff, helbredt, queg eller godttz, ei heller fandts nogen kiendtzgierninger eller vuilig[42] windiβbyrdt; hun och haffde enn erlig skudtzmaall, och jngen verlig gierning wor hinde offuerbeuist, effther som wor receβ[43] y thet 20. artickell formelder, formennt hun, hindis affgangenn fader jngenn wret att haffue giordt der udj, att handt same næffnings eedt vedt magt dømbde. Men att handt skulle jndførd adskiellige puncter Marrine Nielβis till behielpning, formente hun icke saa were, men mere der medt βin dom att forclare, aff huadt aarβag handt icke neffnings eedenn kunde felde. Och efftherdj same quinder aleniste vdj deris pine sligtt haffuer hinde paaβagdt, och thet βiden franthrinid, formente hun, att hindis fader y then βin dom jngen wret haffde giort, och satte vnderdanigste y rette, om hanns dom icke burde vedt mact att blifue, och om for^ne^ Jørgen Raβmuβen iche wor plictig att egiengiffue hinde βin kost och thering.

Medt flere ordt thennom ther om emellom vor.

Tha effther tilltale, gienβuar och then βags leiglighed sagde wj der saaledes paa

for rette, att[44] effterdj dett iche wor beuist for neffninnge, att for^{ne} Marrine Nielβis haffuer werit befunden med nogen troldombs gierninger eller att haffue truidt for^{ne} Jørgen Raβmusβen att wille hannom beskade, oc der effter er nogen offuerfallende skade hannom thillslaged, men alleniste aff ij misdederske wdlagdt att schulle kunde troldomb, som dog jche haffuer specificerit, huorledis eller i huad maade hun sligtt schulle kunde eller haffue bedreffuitt, oc for^{ne} Jørgen Raβmusβen alleniste epther slig deris bekiendellβe, som de dog, effter the aff pine ere entleddigett, haffuer fraanthrint, haffuer bonditt[45] bogs eed paa hinde, emedenn dett stoed wed magtt, oc jche fuldkomligen βoerid hinde dett paa haandt oc hinde offuerbeuist; for^{ne} Marrine Nielβis oc haffde ett erligtt schudzmall, oc for^{ne} wor landzdomer effter slig leiglighedt jche haffuer widst de neffninge, som hinde haffde quitt suoridt, att felde eller deris though att vnderdøme, da haffuer hand derudj jngen wrett giortt, men dend hans domb bør wed magtt att bliffue, oc for^{ne} Jørgenn Raβmusβenn pligtich att jgienngiffue for^{ne} frue Sophie Jull kost oc theringh effter wor recesβes liudellsβe.[46]

(1) Efter datidens procesordning var det under appel dommeren i underinstansen og ikke den private modpart, der indstævnedes for at forsvare sin dom, og var dommeren død, når sagen appelleredes, indstævntes hans arvinger som i nærv. tilfælde, jf. rettertingsdom 1. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.150ff.), 1624 (J. C. Jacobsen.263; HDDomb.1624 fol.83) og 1631 (J. C. Jacobsen.270; HDDomb.1631 fol.257), reces 13. december 1558 § 8, stk. 1, og DL 1-2-3, hvorefter appellanten skal »stævne Dommeren og de Vedkommende«, jf. fdg. om rettens pleje 16. januar 1828 § 18. Endnu langt ind i det 18. århundrede stævnedes dommeren som hovedmand og den private modpart kun accessorisk, jf. Andreas Hojer, Juridisk Collegium (1742). 301, men derefter blev det praksis at stævne den private modpart principalt og dommeren accessorisk, og efterhånden blev indstævningen af dommeren en formssag, jf. J. H. Deuntzer, Om Appel i civile Sager[2] (1890).74. Indstævning af underinstansens dommer(e) bortfaldt helt ved retsplejelov nr. 90 af 11. april 1916, jf. H. Munch-Petersen, Den danske Retspleje[2] III (1921).460. - (2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette (Thott 1202,2°) er formentlig afskrift efter konceptet. - (4) Christian Friis (se 789.4) til Borreby. - (5) Se 775.4. - (6) Se 789.6. - (7) Manderup Parsberg, se 765.3. - (8) Se 776.4. *Belou* rettet fra *Ramell*. - (9) Se 771.5. - (10) Se 771.7.

(11) Se 771.9. - (12) Se 762.8. - (13) Se 759.3. - (14) Sophie Gregersdatter Juel (Juel af Langeland) (d.1603), datter af nedenn. landsdommer Gregers Juel og dennes 1. hustru Maren Brock (d.1589). - (15) Erik Norby (dræbt 1584) til Lindskov (Lehnskov) og Vestergård. - (16) Gregers Juel (d.1600) til Pæregård, 1599-1600 landsdommer på Langeland. - (17) Ifl. tillægget til JL (JL III.61) skulle den, der sigtedes for trolddom, fri sig ved nævn, udtaget blandt sognets beboere (nævn i kirkesogn, kirkenævn, jf. Matzen, Offentlig Ret II.78). Instituttet, der er omtalt i SkK § 3 og SjK § 5 virkede i trolddomssager, jf. reces 21. november 1576 § 8. Retsbrugen i det 16. og 17. århundrede var vaklende, da loven ikke gav tilstrækkelig vejledning, og trolddomssager ses påkendt af herredsnævn, se f.eks. rettertingsdomme 26. juni 1560 (GdD II.282ff.) og 23. maj 1574 (ib.III.266ff.). Undertiden blev herredsnævningernes afgørelse underkendt af kgl. kommissærer, se rettertingsdom 27. oktober 1558 (GdD II.251ff.). Antallet af nævninger

var varierende: 15 (J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II (1884) 668; GdD II.256ff.), 14 (Da.Mag.3.rk.V (1857).188), 12 (Stemann, Schleswigs Recht und Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert (1855).222, 224, 251) og 8 (Secher og Støchel I.132). Nævninger fungerede ellers ikke i købstæder, men flere domme fra det 16. og 17. årh. viser dog, at de undertiden anvendtes og især i trolddomssager, se rettertingsdomme 29. april 1557 (II nr. 237), 25. april 1569 (GdD III.93ff.), 15. oktober 1580 (ib.332ff.), 4. november 1486 (ib.IV.86ff.), 5. august 1590 (ib. 226ff.). Ifl. reces 21. november 1576 § 8 måtte nævningernes kendelse i trolddomssager ikke fuldbyrdes, før de var prøvet og stadfæstet af landstinget. - (18) Rettet fra *kirckneffn*. - (19) ɔ: han har under ed, aflagt på en bog (biblen, evt. en ting- eller lovbog) sigtet den pågældende. Jf. Osterssøn Veylle.107. - (20) forbryderiske (Kalk.IV.602a).

(21) Langelands landsting ophævedes ved fdg. 25. januar 1805 § 1. De sager, der tidligere henhørte herunder, skulle fra 1. april 1805 henhøre under Den kgl. landsover- samt hof- og stadsret i Kbh., jf. Harald Jørgensen, Thi kendes for ret (1980).250f. - (22) Denne dom ses ikke bevaret. - (23) Gær (OdS VII.453f.). - (24) Svig, ondskab (Kalk.III.759b). - (25) udmærkede, ɔ: gjorde sig bemærket (OdS V.1235 bet.1.2). - (26) Herefter slettet i forlægget *gott*. - (27) Opdigtelse, opspind (Kalk.I.360a bet.2). - (28) ɔ: fængsle (hvorved fangens ben blev fastgjort til en træblok (blok, stok) med huller). - (29) fængslet. - (30) Forbrydelsen trolddom krævede vistnok efter datidens opfattelse, at der var forvoldt skade, jf. rettertingsdomme 29. april 1557 (II nr.237), 24. oktober 1558 (GdD II.256ff.) og 23. maj 1573 (GdD III.206ff.: »thett var icke giortt beuiisligen, at for^{ne} Marene Ryttjer-Kone haffde forgiortt nogen«), jf. Christian Ils landret 1521 § 78 (»bevisligt, at nogen er scheedt ther schade ofuer«); således også i svensk ret, jf. J. C. Jacobsen.160.

(31) vær hos (Kalk.IV.104b bet.15). - (32) Ordet indføjet over linjen. - (33) Tortur var tilladt i trolddomssager, se 798.11. - (34) Urt: ved brygning af øl den ved kogning af malt og humle fremstillede væske (OdS XXV.1500). - (35) Brygning (her: af øl). - (36) Reces 13. december 1558 § 18. - (37) *suerge ... paa haand:* med ed beskylde en for noget (OdS XXII.1332). - (38) Forlægget har ved fejlskrift *bierckeneffninge*. - (39) Herefter er konceptet skrevet med anden hånd. - (40) Den, der havde indgået en pagt ved djævelen, fik efter datidens overtro overladt et tjenende væsen (»patron«), en djævel af lavere rang. Navne på sådanne er bevaret i flere kilder, jf. Troels-Lund III.287, Vilh. Bang, Hexevæsen og Hexeforfølgelser især i Danmark (1896).20f. og Viborg landstings dom 28. april 1571 (III nr.376), hvor underdjævlene hed Gielster og Apelone.

(41) *Blaamand* bet. i datiden: neger, morian (Kalk.I.230a: OdS II.750 bet.1). - (42) uvildigt. - (43) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 1, hvorefter ingen skal »findis til loug for nogen mummesag«. - (44) Herfra og dommen ud skrevet med den hånd, der har skrevet dommens første del. - (45) Ordene *haffuer bonditt* er i forlægget gentaget, men atter udstreget. - (46) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk.

791 Rettertinget 13. april 1602 (København)

En afsat borgmester i Kbh. sagsøgte borgmestre og råd, idet han gjorde gældende, at han i 2 år ikke havde fået det vederlag, der tilkom ham som borgmester. Borgmestre og råd frifandtes, da det oplystes, at han i overensstemmelse med byens vedtægt det første år havde fået vederlag som rådmand og i det andet år kun havde deltaget to gange i møder inden sin afsættelse, men desuagtet havde fået lov til at beholde brugen af en af byens markjorder.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 16[2] fol. 10[r] (findes yderligere i 1 hs.[3]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 341ff.
Ingen *overskrift* i forlægget. Thott 1202,2° har følgende overskrift: Domb emellem Jacob Bruun, borger och jnduonner vdi Kiøpennhaffnn paa denn enne och borgmester och raadt sammestedzs paa denn anden siede. Daterit Kiøbenhaffnn slott denn 13. april: anno 1602.

Dend 13. aprilis. Kong: Maytt: och altt raaditt.[4]

Giøre alle witterligt, at for os vaar schicket os elskelige Jacob Brun,[5] borger och jnduonner herudj Kiøbenhaffnn, paa thennd ene och haffde vdj rette steffnt os elskelige borgemestere och raad her sammestedzs paa thend andenn siide och thennum thiltallet for, at dj wdj forleedenn aar 98 icke aldeniste schall haffue hannum fratagit ald thennd anpart och rettighed, som hannum for sin thienniste och vmag kunde verre thilfaldenn, menn och det aar thilforn saadann hans rettighedt forkortted emodt de statuter emellum borgemestere och raad aff arrildtzsthid haffuer werrit holden, endog dj ingenn straffwerdige gierninger her thil hans vernething haffuer hannum offuer beuiist, huor met hand saadannt emod dennum kunde haffue forbrut. Formeener hand dennum plichtig att werre enthen saadann rettighed at lade hannum igienn bekomme eller och der fore at stande thil rette.

Och i rette lagde en schrifftlig beretning, liudendes i sin meening, at eblant anden jnjuria,[6] som mig[7] aff en part borgemestere och raad thill min schadis befordring vederfarit er, er icke thend ringiste, som ieg endnu vnderdanigst haffuer mig offuer at beklage, at effter dj icke haffuer verrit fornøiget met thend store vløcke, som de mig vdj formedelst deris vindiβbiurd och beschriffuelse haffuer foraarsagitt,[8] medt mindre, end at de och deris hungrige, hadsche affecter[9] thill fulde at mette och stille thill theris fordeell at fordre, med minn store schade haffue fremfarit och fratagit mig icke aldeniste ald thend rettighed och anpart, som mig for min thienniste kunde verre hiemfaldenn, emoed de oprettede statuter aff arrildtzthid emellum borgemestere och raadt haffuer werrit och endnu holdis, och andre for mig bekommit haffuer, men och thet aar thilforne forkortted mig thend anpartt, som mig som enn borgemester burde hafde, och vdj saa maade epther theris egenn affecter thill fordeell vdtyder[10] statuterne och vddeeler besoldingenn,[11] effter som venschabit er thill, vanseet ieg haffuer siddet hos thennum vdj liige fare paa ære och velfardt. Wiste therfor icke, for huad aarsag de mig saa haffuer fornedrit,[12] at ieg icke maatte werre thennum ligh saa well i fordeel som i fare at niude, huad andre for mig effter βamme selff veedtagne statuter bekommit haffuer och hermedt icke aldeniste laditt therris stoere had mod mig thill min store schade betee,[13] menn meere schmertzer mig, att thennd mand,[14]

som thilfornne vdj aabennbare straffuerdige gierninger er bleffuenn befunden, thiltalit och anklagidt och for saadan sine misgierninger selff vnduiget sin burgemesters seede, saadann rettighed bekommit haffuer, schulde mig nu thill foract och wanære foredragis,[15] huilcket mig endelligen haffuer hentrengt,[16] at ieg weed schudtzmaall och anden louglig thilganng[17] her thill min werne ting wilde winde, for huad aarsage saadannt emod mig scheed er, om ieg enthen aff thennum eller nogen anden kunde beschyldis at haffue nogen straffuerdige gierninger begaait, som saadanne miβgierninger kunde entten werre liig eller offuergaa, at thennum kunde giffuis aarsage mig saadann hiemfalden rettighedt at fratage och forkorte. Och effter de ingenn anden sag her thill minn werne ting emod mig haffuer angiffuit end kong: Mtzs: naadigste effterladne sag[18] aldene, som the mig forwiit[19] haffuer, ey heller beuist for nogenn sag at werre domb offuergaaitt eller mett rette offuerwundenn, som dennum kunde hiemble, at de mig vdj saa maade vdenn retmesβige aarsage maatte mig minn rettighed forkorte och fratage, therfore will ieg mig thrøsteligenn haffue at thilforsee, at ingenn rett thennum hiemble eller stadfeste schall, at de saadannt mod mig begaae maatte, anseendis at dersom jeg end schiøntt for nogen sag thill fulde haffde werrit offueruundenn, som enttenn liiff, ære eller goedtzs hafde werrit forbrut, tha hagde ieg aldene werrit e: kong: Maytt: faldenn och iche thennum at werre giffuen thill priis saa mod mig at fremfare som nu scheed; kand och nogen rett thennum hiemble och tilstaae, at de dennum wnder en fremmet sagh mig att offuermegtige[20] och berøue, maatte schiule och forsuare, thet retten ellers forbiuder, thet vill ieg aldelis haffue e: kon: Mtt: retferdige domb vnderdanigst indstillit. Och effter saadan omstend och leiglighed, som forberørt er, at eptherdj de her thill min werneting icke haffuer mig nogen sag giffuenn eller nogen gierninger offuerbeuiist, huor med ieg saadant i nogenn maade[21] kunde haffue forbrut, och thennum kunde hiemble, at de thennum saadann min rettighed maatte thilholde och forkortte, setter therfore vnderdanigst i alle rette, om de dennum herudindenn saa richtigen haffuer forholdit som veedbøer, at de icke plichtig er at stande mig thill rette for, huiβ de mig wdj saa maade forkortet och fratagit haffuer och holde mig thet schadisløes i alle maade.

Theremod[22] møtte borgemester och raadt och fremblagde deris schrifftlig beretning och gienβuar, liudendis att effter som Jacob Brun formeener sig at hafue os til at tale for, at wj vdj forleden aar 98 icke alleniste schulle haffue hannum fratagit ald thend anpart och rettighed, som hannum for sin thienniste och vmage kunde werre thilfalden, menn ochsaa thet aar thilforne saadan hans rettighed forkorttet emod de statuter (som hans siiger) aff arrildtzthid emellum borgemestere

och raad schulde werre holdet, enddog vy hannum ingenn straffwerdig gierninng schall haffue offuerbeuiist, huor med hand saadant kunde haffue forbrut, tha ehr therpaa for e: k: M: woris wnderdanigst suar, at Jacob Brun os derudindenn wrangeligenn angiffuer och siunis, at hand sinn beretning en ringe thing achter, fordj hand selff weed (om hand ellers vil), at hannd for nogenn ord schyld, som hand talede paa e: M: salige her fader, høglofflige jhukommelse, (huor fore hand her till byetingitt er tiltalidt och forfuldt) bleff sagt fra sit borgemesters embeede den 24. januarij 98, och haffuer ickonn thuende gange det aar siddet ret med os, som waar thend 20. och 23. januarij thilforne, som met hanns egen hand beuiißligt [er].[23] Och effterdj hand for dend sag schyld er fra os schild och icke haffuer nogenn wmage met os wiidere vdj thet aar, som hand beretter, wiste wi hannum intet plichtig werre vdaff, hues wy thet heele aar thiente fore. Dog loed wj hannum følge och bruge jorden i wonggenn thet aar och tyckis, at hannum for den ringe vmage wdj for[ne] 2 dage er scheed meere end nock, vdenn der fandtes støere tack[24] hos hannum, end hand lader paakiennde. Thet andit aar 97 haffuer hand faait sinn deeling[25] som en aff de andre raadtzspersoner,[26] thj hannd bleef borgemester thennd xj martij och fick fordj ickonn en raadmandtzs deelinng, efftersom thet haffuer werrit holden vdj langßommelig thiidt for hannum saa och epther hannum. Menn effterdj hand formener sig att werre scheed derudinndenn forkortt[27] och emod de statuter (som hannd kalder), som schall emellum borgemestere och raad aff arrildtzs thiid werre holdit, och hand fordj steffner os medt worris raadstuebog, som thet er indschreffuid, saa findis wdj en aff bøgerne enn weedtegtzs fortegnelße, som er schreffuit anno 1557,[28] saaledes lydenndis: Huilckenn som aff raadet dødelig affgaar, tha schall hans hustrue, børn och arffuinge annamme vdj deeling saa stoer part, som hannum med rette kunde thilfalde, entten heel eller halff part, effter thiidsens leiglighedt. Och er den raadmannd eller borgemester død effter nye aars dag, tha schall hans arffuinge beholde det thilkommendes aar hans ager och enng; døer hand och fore nye aars dag, da haffuer hand sielff oppebaarit det aars grøede, saa denn effter hannum kommer schall haffue siidenn dend ager och eng for sin vmage.[29] Vdj huilckenn icke er achtet eller maae schee paatennckt saadann leiglighed,[30] som Jacob Bruns er, huorfore samme vedtegt hannum inthet veedkommer. Men formeener, at hand wdj saadann hans wbeuiißlig angiffuen haffuer giort os wrett, och erre vnderdanigst begierrindis, at hand derfore maae thilbørligen stande thill rette.

Met flere ord och tale thennum ther om emellum vaar.

Tha effter tiltale, giensuar och thend sags leiglighed sagde wy der paa saaledes aff for rette, att[31] efftherdj der er giort en almindelige skick paa, som haffuer

werit holdit vdj langßomelig tiidt, huorledis att rennten skulle skifftis, och Jacob Brun første aar haffuer bekommid sinn lønn[32] som enn raadmannd, och anden aar haffuer handt icke ßidet raadhußit vden ij dage, før handt aff oß er bleffuen affsatt, hand och der till medt till offuerflød och wider, endt som forordnid er, haffuer nytt marcke jordenn,[33] haffuer de hannum y de maade jngen wret giort och bør for thend hans tilltale quit att were.

(1) 13. april 1602 afsagde rettertinget dom i 4 af Jakob Brun anlagte sager, jf. Secher, Rettertingsdomme I.341ff. og ndf. nr. 792. København havde »landstingsret«, ɔ: ret til ved appel at overspringe landstinget og indbringe rådstuerettens dom direkte for rettertinget (fra 1661: højesteret), jf. rettertingsdomme 4. august 1590 (V nr. 638 og 639). Før 1586 havde flere byer denne ret, »beraabendis denum enten paa nogen formente priviligier eller sedvonne« (CCD II.449), og herved kom rådstueretten, der bestod af borgmestre og råd, til at fungere som overinstans for bytinget, der ledede af byfogden, samtidig med at rådstueretten dømte i 1ste instans. I flere købstæder, særlig i det østlige Danmark (Sjælland og Skåne), var det almindeligt, at byfogden var med til at dømme også i rådstueretten, der således fik samme sammensætning som bytinget, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.511 og ndf. Malmø rådstuerets dom 16. august 1602 (nr. 798, se 798.1), hvilket blev forbudt ved fdg. 14. maj 1636 § 5 (CCD IV.665f.). Fdg. 6. juni 1586 § 1 (CCD II.449f.) berøvede rådstuerettene deres appelstilling, idet bytingets og rådstuerettens domme skulle appelleres til landstinget, dog beholdt ifl. § 2 København, Malmø og Ribe landstingsret, jf. Poul Johs. Jørgensen, anf.v.517. I det 17. århundrede genvandt flere købstæder landstingsret, således Ålborg (privilegier 22. august 1661), Århus (privilegier 22. oktober 1661), Fredericia (privilegier 11. marts 1682 § 17), Nyborg (privilegier 13. januar 1664; oph. ved reskr. 30. juli 1772), Odense (privilegier 30. november 1648 og 29. juni 1649), Randers (privilegier 16. juli 1718), Viborg (privilegier 20. september 1661), Nakskov (privilegier 19. marts 1662; oph. ved reskr. 13. marts 1683), Korsør (privilegier 17. november 1664; oph. ved reskr. 7. december 1775), jf. Brorson, Første Bog I(1797).407. Københavns landstingsret ophævedes ved oprettelsen af Hof- og Stadsretten ved fdg. 15. juni 1771 fra 15. juli s.å. at regne, jf. Harald Jørgensen, Thi kendes for ret (1980).27,160.

(2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette er afskrift efter domskonceptet. - (4) Rigsrådernes navne se ndf. nr. 796. - (5) Jakob Brun (d. efter 1622) blev 31. maj 1591 rådmand i Kbh.; 15. december 1596 (Kanc. Br.; Kbh.Dipl.V.750) fik Christoffer Valkendorf som statholder over Kbh. befaling til at udnævne Jakob Brun til borgmester ssts., i hvilket embede han indsattes 11. marts 1594 (Kbh.Dipl.VI.102). Ved missive 1. februar 1598 (Kanc. Br.; Kbh.Dipl.IV.752f.) pålagdes det Valkendorf at tiltale Jakob Brun for nogle utilbørlige ord, han havde ytret om Frederik II. Jakob Brun måtte ikke befatte sig med borgmesterembedet, før der var faldet dom i sagen, og dom måtte ikke afsiges, før kongen igen kom til byen. Ved missive 3. marts s.å. (Kanc. Br.; Kbh.Dipl.IV.753) meddelte kongen, at han ikke så snart kom til byen, hvorfor det pålagdes Christoffer Valkendorf at forfølge sagen til dom; dog kunne den bilægges i mindelighed, men Jakob Brun måtte ikke fortsat være borgmester. Jakob Brun blev afskediget som borgmester 28. januar 1598, og 20. oktober 1598 valgtes i hans sted en anden borgmester (Christen Albrechtsen) (Kbh.Dipl.VI.103). Jakob Brun havde været forlenet med et vikarie i Roskilde domkirke, men 30. april 1598 (Kanc. Br.) blev en anden forlenet hermed. Ved kongebrev 26. maj 1622 (Kbh.Dipl.V.49) meddeltes det Kbh.s magistrat, at Jakob Brun i kancelliet havde søgt stævning i en sag mod magistraten; da det imidlertid var oplyst, at Jakob Brun »skulle gaae udj barndom«, pålagdes det magistraten at beskikke ham en god, ærlig dannemand, der ikke måtte

være hans modpart, for at han kunne gennemse sagen og indstævne den, hvis han fandt, der gjordes Jakob Brun uret. Jakob Brun var gift 1. gang (1590) med Anna, enke efter borgmester i Kbh. Claus Rytter (d. 1589), 2. gang med en datter af møntmester Hans Dalhusen (også kaldet Hans Mynter) (d. 1604). Om Jakob Bruns trætte med Claus Rytters arvinger se rettertingsdom 13. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.343ff.). Se endvidere rettertingsdom 16. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.295ff.) i den af Jakob Brun mod Henrik Mumme anlagte sag.

(6) Krænkelse. - (7) Rettet fra *hanom*. - (8) Der sigtes til, at borgmestre og råd havde afgivet vidnesbyrd om de ærerørige ord, Jakob Brun havde udtalt om Frederik II, og som medførte hans afskedigelse som borgmester. Se udførligere herom ndf. i dom nr. 492. - (9) (oprørt) sindsstemning (OdS I.157), jf. DL 2-4-9: *privat Affecter eller Had*. Ordet *affekt* brugtes i 16. og 17. århundrede mest i pluralis. - (10) fortolker (Kalk. IV.597a).

(11) Lønnen, vederlaget (Kalk. I. 175b bet. 2). - (12) forringet, formindsket (Kalk. I.675b) - (13) vise (Kalk. I.189b). - (14) Usikkert hvem der sigtes til. Muligt er der tale om Mikkel Nielsen Remsnider, der blev borgmester 17. maj 1583, men som året efter blev afsat. jf. missive 14. august 1594 til Christoffer Valkendorf, at Mikkel Remsnider har forsét sig i »sin echteskabs stand« og derfor skal afsættes, og en from, skikkelig og kristen dannemand udnævnes i hans sted. Skønt kongen nok kunne have grund til at straffe Mikkel Remsnider »for saadanne miβhandling« efter lov og ret, har han dog eftergivet ham hans forseelse, jf. Da.Mag.2.rk.I.105; O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III (1881) 192. - (15) foretrækkes (Kalk. I.616a bet. 2). - (16) tvunget. - (17) Forhold (Kalk.IV.358b bet. 5). - (18) Den ovf. i note 5 nævnte sag angående de ærerørige udtalelser om Frederik II. - (19) bebrejdet (Kalk. I.743a bet. 1). - (20) overvælde, få magt med (Kalk. III.423a).

(21) Ordet indføjet over linjen. - (22) Herefter udstreget *att suare*. - (23) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (24) Thott 1202,2° har *lack:* mangler, fejl (Kalk. II.732a bet. 1). - (25) Del (Kalk. V.170b). - (26) Jakob Brun var rådmand i Kbh. 1591-97, jf. ovf. note 5. - (27) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (28) Jf. Kbh.Dipl.I.277. - (29) I købstæderne blev der tidligt givet regler om en art enkeforsørgelse, hvilket var rimeligt, da regeringen altid holdt sig til enken for at få sit eventuelle tilgodehavende, jf. Mackeprang.90 og Malmø rådstuerets dom 28. maj 1590 (ovf. nr. 773; se 773.6 in fine). 1447 fastsatte Malmø magistrat, at en borgmesters enke skulle have den jord, efterfølgeren havde brugt som rådmand, og enken efter en rådmand skulle beholde halvdelen af den ham tillagte jord, så længe hun forblev ugift. 15. maj 1542 vedtoges det, at hvis en borgmester eller rådmand havde en kålhave uden for byen, der tilhørte købstaden, skulle hans enke beholde den, så længe hun forblev enke, jf. Malmø Rådstueprotokol (Stadsbog) 1503-1548 ved Erik Kroman (1965).201. Også andre steder fandtes tilsvarende ordninger, jf. Mackeprang.90 note 2. - (30) Tilfælde, forhold (Kalk. III.778a bet. 2).

(31) Herefter med anden skriverhånd. - (32) Ordene *haffuer bekommid sinn lønn* er med samme hånd tilskrevet i marginen. Hverken rådmænd eller borgmestre oppebar egentlig lønning. Embedet var et hædershverv og krævede en vis velstand. Da håndværkere var udelukket fra sæde i rådet, jf. fdg. 15. februar 1422 § 2 (GAA V.57; SGL V.121; Kbh.Dipl.I.149), rekrutteredes det alene af byens velstående købmandsstand, undertiden også af adelige, der havde nedsat sig i købstaden. Der var dog til embedet som borgmester og rådmand henlagt visse indtægter, der i enkeltheder varierede i de forskellige byer. Blandt de hyppigste var den i nærv. dom omtalte brug af de købstaden tilhørende jorder, søer og fiskevand, der vistnok fandtes i alle købstæder, jf. Mackeprang.90, fdg. 22. maj 1614 om anlæg af Kristianstad § 3 (CCD III. 42), rettertingsdom 24. februar 1565 (GdD III.23f.). I flerre købstæder oppebar rådet gebyrer for visse offentlige udfærdigelser, f.eks. andel i borgerskabspenge, forlovspenge (den afgift af gods, der tilfaldt en udenlandsk arving), jf. f.eks. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 I.59 (DgK III.90f.), sagefald, skøde- og seglpenge (i Helsingør kaldet skødetønde, fordi afgiften var 1

tønde øl, jf. Helsingørs Stadsbog 1549-1556 ved Erik Kroman (1971).201). I mange købstæder havde magistraten efter tysk forbillede ret til at drive en vinkælder, hvortil var knyttet eneret på detailhandel og udskænkning af vine og udenlandsk øl, jf. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 V.57 (DgK III.59), privilegier for Roskilde 13. april 1518 (ib. 192). Rådet havde desuden ret til at oppebære told (»sise«) af dem, der indførte vin eller tysk øl, jf. Ribe stadsret (før 1443) § 116 (DgK II.54), Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 II.2 (ib. III.79), privilegier for Kbh. 19. april 1458 (ib. 101) og 18. maj 1461 (ib. 104), Christoffer af Bayerns alm. stadsret, bearbejdelsen for Odense, § 7 (ib. V.53), jf. vedtagelse 13. juli 1503 af borgmestre og råd i Malmø (ib. V.97). Af betydning i de større byer var indtægten af byens vejerbod, idet adskillige varer skulle vejes på byens vægt, jf. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 III.10 (DgK III.81), Kbh.s privilegier 6. juni 1479 (ib. 112), Kong Hans' alm. stadsret, yngre redaktion, § 11 (SGL V.525f.), Skagens stadsret 10. november 1507 (DgK II.307), Christoffer af Bayerns alm. stadsret, bearbejdelsen for Odense, § 3 (ib. V.53), fdg. 2. august 1605 (CCD III.189), kgl.åb.br. 24. april 1609 (ib. 256). Fra 1553 er bevaret en fortegnelse over, hvilke indtægter borgmestre og råd i Kbh. årlig oppebar »til deres Profit«, jf. E. Pontoppidan, Origines Hafniensis (1760/1973).396f., R. Nyerup, Kjøbenhavns Beskrivelse (1800).71, P. V. Jacobsen i Hist.Tidsskr.1.rk.V(1844).92f., hvoraf ses, at magistratens indtægter ikke var ubetydelige. Hertil kom, at borgmestre og råd var fritaget for den årlige byskat, jf. Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 V.58 (DgK III.90), Christoffer af Bayerns alm. stadsret, ældre redaktion, § 80 (ib. V.48), redaktionen for Odense, § 76 (ib. 65), Christian Is privilegier for Kbh. 18. april 1454 (ib. III.101), privilegier for Odense 17. juni 1454 (ib. 478) og 10. maj 1495 (ib. 491), Kong Hans' stadsret for Malmø 16. februar 1487 § 58 (ib. IV.89), Svendborgs privilegier 24. juni 1504 (ib. III.549), fdg. 7. april 1619 § 13 (CCD III.569), reces 27. februar 1643 2-2-3 (ib. V.229). Se om emnet iøvrigt P. V. Jacobsen i Hist.Tidsskr.1.rk.V (1844).92ff.; O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse I(1877).83ff.; J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen(1869).521; sa., Ribe Bys Historie og Beskrivelse efter Reformationen(1884).520; Matzen, Offentlig Ret I.93f.; Mackeprang.89ff.; P. Munch, Købstadsstyrelsen i Danmark I(1877/1900).7. - (33) Herefter udstreget *er hannum der wdj.*

792 Rettertinget 13. april 1602 (København)

Borgmestre og råd i Kbh. kunne ikke pålægges noget ansvar for et tingsvidne om, hvad en afskediget borgmester havde udtalt, da der intet fremførtes, der kunne svække vidnesbyrdet.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 16[2] fol. 26[r] (findes yderligere i 1 hs.[3]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.346ff.

Ingen *overskrift* i forlægget. Thott 1202,2° har følgende overskrift: Dom emellem Jacob Brunn, borger och jnduonner vdj Kiøpenhaffnn, paa denn enne och Olluf Mortennsenn, Peder Munck och Olluf Madtzenn borgemester sammestedzs, paa denn andenn siede. Daterit Kiøbennhafnns slott denn 13, april: anno 1602.

Dend 13. aprilis. Kong: Matt: oc altt raaditt.[4]

Giøre alle witherligt, att for os wor schicked oβ elschelige Jacob Brun,[5] borger och jnduoner vdj Kiøpennhafnn, paa thend ene och haffde i retthe steffndt oβ elskellige[6] Olluf Mortennsen,[7] Peder Munck[8] och Oluff Madtzenn,[9] borgemestere

her samestedzs, paa denn andenn siede[10] och dennom thiltalde for nogen ord hannom her paa raadthusit schulle haffue paauundit, som hand schulle haffue ladit falde om woris kiere herre fader,[11] salig och høylofflig jhukomelse, emod hans egen høige benechtelse for dom och rett, førend de om same ord vundit haffuer, huilcke deris winndeßbiurd hand formeente ike bør att komme hanom paa hans ære, naffn och gode røchte till nogen forhindrinng vdj nogen maade.

Disligiste thiltalde oß elskelige Christen Albritßen,[12] borgemester, Jørgen Bendtsen,[13] Erich Clemendsen[14] och Knud Marquordsen,[15] raadmend her samestedzs,[16] for att de for^{ne} winndeßbiurd offuer hannom haffuer giffued beschreffuid och therwdinden aldiellis vdelatt hans benechtelse, som hand for dom och rett giort haffuer, førend for^{ne} windißbiurd vdj femb gode mendz neruerelße och paahør er forhørtt, hannom thill [stor][17] skade och vleiglighedt, formenendes dennom plichtig att vere att forklare, huorfor och vdaff huad orsag, de samme hans ord och benechtelße vdelat haffuer, therhos och med deris eed att winde och bekiende, huad hans benechtelse och affbedelse[18] haffuer werrid, førend nogen vindißbiurd i saa maade forhørt ehr.

Och therhos fremblagde for^{ne} windißbiurd schrifftlig[19] lydendis ord fra ord som eptherfølger:

Wij eptherschreffne, Albritt Christensen,[20] Jens Schøt,[21] Jørgen Bendsen, Erich Clemidsen, Christen Albritzen och Knud Marquordsen, raadmennd i Kiøbenhaffn, giøre witterligtt, att aar 1598, thisdagen thend 24. januarij, paa Kiøbenhaffns raadstuffue opkom erlig och welb: mand Christoffer Walkendorp[22] till Glorup,[23] kong: Maitz: och Danmarckis riigis hoffmester, haffuendis medt sig erlig och welb: mend Henrich Løcke[24] thil Offuergaard,[25] Annders Greenn[26] till Sundtzbye,[27] Enuold Kruße[28] till Hiermitzløfgaard,[29] Børge Throlle[30] till Troldholm[31] och Siguord Bek[32] till Førsløff[33] och gaff tilkiende, huorledis hand haffde ladit erlig och velachte mand Oluff Mortennsenn, Peder Munck och Oluff Madzenn, borgemester her i Kiøbenhaffn, opførdre till sig paa slottid och eblant andre ærender, som hand haffde at thale medt denom paa k: M: wegne, bad hand denom, att de schulle were hos och høre, at hand thalede medt Jacob Brun och Henrich Berner,[34] Hans Mynters[35] suoger,[36] paa hogbe^{te} k: M: wegne. Och tha lod hannd for^{ne} Jacob Brun och Henrich Berner komme jnd for sig. Da sagde hand thil dennom, att de vj^{M} marck,[37] som for^{ne} Hans Mønter haffde nu jndførtt i sitt sidste regennschaff att haffue lont kong: Matts: a° 68,[38] wor kongl: Maitts: ike schyldig at betalle, och paa dett att hans lempe[39] hos for^{ne} Hans Mønter och hans suoger motte findis des større, wille hand ike paa kongl: Mattz: vegne føre sagen saa hastig jnd thill domb och rett och bad dennom therfore, att de wille gaa

thil Hanns Mønter och talle med hannom therom, hand wiste well selff besched, huorledis det haffde sig med diße pendinnge. Tha suarede de, att de haffde thilforn thalid medt deris hustrues fader her om; hand wilde intet giøre ther wed och sagde, att deris faders[40] første regenschaff laa paa Rentecamerit, ther schulle de vj^{M} marck jnthet findis i same regenschaff att were affregnid, och att deris fader haffde paa thend thiid faaid k: M: fulde quitantz[41] och mente ther for, deris fader burde for^{ne} vj^{M} marck igien at betalis. Tha haffde hoffmesteren suarid paa k: M: wegne, att de schulle see i deris quitantz, huorledis thend formelder, och thalle med deris fader therom; hand kunde best berette dennom thend leiglighedt. Tha suarede Jacob Brun, att hand wiste well sielff, huad thet waar; thedt wor, att deris fader haffde[42] giffued kongen thuiffue tusind daler; dennom haffuer kongen nød och trengd hannom aff med wrett. Ther till suarede hoffmesteren paa hans Mattz: vegne och bad Jacob Brun dragis til minde, huis ord hand thalede om s:[43] kongl: Maittz:; hand bad och de dannemend borgemestere, att de wille komme for^{ne} ord och talle ihuff. Med flere ord dennom emellom løb om samme hanndell. Och bad hand dog liigeuell for^{ne} Jacob Brunn och Henrich Berner att gaa thill deris fader att thalle med hannom om for^{ne} vj^{M} daler. Da sagde de ja. Dog sagde de dennom att haffue endnu en handschrifft aff kong: Maittz:, ßom de lode hoffmesteren see. Ther de ere igien komne fra deris fader, da sagde de for suar, att deris fader stod therpaa, att samme pendinnge komme hannom thill medt rette. Tha sagde hoffmesteren til Jacob Brunn paa k: M: wegnne, att hannd ike schulde forglemme de ord, hand haffde tald om s: k: M:. Tha sagde Jacob Brun, hannd mente Peder Oxe[44] ther medt och ike kongl: Maittz. Tha begierede for^{ne} Christopher Walchendorp paa k: M: vegne, att for^{ne} borgemestere motte frembkome och wed deris ed med oprachte fingre bestaa deris sandhed. Tha først frembstod Henrich Berner, for^{ne} Jacob Bruns suoger,[45] och sagde thill Jacob Brun: Suerge ike derfore, att J ike naffngaff kongens naffn. Thj ieg sagde det thill eder, ther wij ginge vd fra hoffmesteren, att det var ike well giort, att J neffnde kongens nafnn ther till. J liige maade fremkomme och for^{ne} borgemestere Oluff Mortennsen, Peder Munck och Oluff Madtzsen och medt deris oprachte fingre och helgens ed sagde och vidnede, att i gaar, som hoffmesteren talde med Jacob Brun och Henrich Berner paa k: M: wegnne om de vj^{M} marck och om deris faders quitantz, och hoffmesteren bad dennom, de schulle tale med deris hustruers fader om same quitantz, hand wiste best att berette dennom dend leiglighed, tha suarede Jacob Brun, att hand wiste dett well. Hanns Mønter mote giffue k: M: for nogen aar siden tuige thusind daler, dennom nøde och trengde kongenn hannom aff med wrett. Och rachte hand sin haand op och sagde: Saa erbarme dig Gud! Tha sua-

rede hoffmesteren hannom och bad hanom dragis thillminde och bad os, wij thed och schulle dragis tilminde. Men ther for^{ne} Jacob Brun och Henrich Berner komme nu op igien fra Hanns Mønter och sagde hoffmesteren suar igien paa kongl: Matts: vegne, att deris fader kunde well liide, huis rett kunde were i thend sag, tha sagde hoffmesteren paa nye igien thill Jacob Brun, att hand iche schulle forglemme, huis ord hand haffde tald om salig k: M:. Tha suarede Jacob Brun, att hand miente ike k: M: ther medt, men Peder Oxe. Och effther slig forberørte leiglighed, och eptherdj att for^{ne} Jacob Brun beklagede sig offuer for^{ne} pendinge, som Hans Mønter haffde giffuid s: kong: Mattz:, ther hand bekom sin quitantz, tha tilbød Christopher Walkendorp paa kongl: Matts: wegne att giffue Hans Mønter sine pendinge igien, dog med slig forord,[46] att Hanns Mynter schulle andtuorde sin quitantz fra sig och ther hos giøre sin boe saa god, som thend wor fra a° 68 och till a° 71, hand fik same quitantz, och ther schulle hans suogre[47] siige god fore till konngl: Mattz:, saa att hand med sin boe kunde were saa god, som hand wor tilforn, att staa kong: Mattz: til rette, om kongl: Mattz: kunde nogit besuerge sig offuer hanns regenschaff. Ther till suarid Henrich Berner besønderlig, att de det ike giøre kunde, men begierrit for Gudtz schyld paa sin faders vegne, att thett motte bliffue hos samme handell och quiteringe, som konngl: Mattz: quitantz formelder. Och wor Hans Mønter louglig kaldit i dag hid till raadhusit att suare her till. Att saa for os er gaaid och farid, thed widne wij medt woris signether her vndertrøcht. Datum vt supra.

Ther nest i rette lagde sinn fremsett, lydendis for thed første: Epthersom Søfren Christensen, riidefogidtt,[48] atter igien paa nye haffuer mig thiltalidt for nogen ord, mig er beschylled fore att schulle haffue vdsagdt a° 98 om salig kongl: Mattz:, milde och høylofflige jhukommelse, att hans M: schulde nødt Hans Mønther 20.000 daler aff medt vrett, thes sig Gudt erbarme, epthersom thend beschriffuelse, raadmendene haffuer vdgiffuedt att schulle were epther de iij borgemestere ydermeere der om[49] vduiser, endog hand wel wiste sig att jhukome, som medt thingsuinde beuises, huad min benechtelse och bekienndelse ther emod saa well som min protestation thend thid thill sagens yddermere forhør paa minn vschyldighedt her till Kiøbenhaffns bytting med same beschriffuelse och windisbiurd for 4 aar thilfornne weridt haffuer; alligeuell haffuer hand her med fremfarid, som før er rørdt, saa vidner ieg endnu her i dag saa wel som thilforn paa Kiøbenhafnns raadhuus och byeting for den aldmechtigste Gud och thend gandsche høglofflige christen gemen[50] och samfund och obenbare benechter, att ieg de ord aldriig enten haffuer tengt, thalit eller vdsagdt om hans kongl: Mattz:, som paa mig er giffuid beschreffuidt, eller haffuer hørt denom aff nogen thale eller

vdsiige, fast mindre hørt eller seet dennom for nogen dom och rett vinde och medt ordentlig eed bekreffte, førend ieg fandt dennom i deris beschriffuelse jndført, saa sant mig Gud hielpe i ald euighedt. Tha, paa thed thend heilsame[51] justitia herudinden kand ske fylliste, jeg fattige mand ey mod ordentlig rett paa æren schulle schamferis, en christen øffrighedt ey heller paa mig fattige mandt i nogen maade vdenn tilbørlig forhør schulle sig forgriibe,[52] tha er min allerunderdanigste bønn och begiering, att eders k: M: for Gudz och rettferdigheds schyld naadigst wille beuise mig thend christelig och louglig bistand, att de maa thilhollis huer wdj sønderlighedt wed deris høigste ed her vdj min egen paahør, førend sagen ydermere tracteris, endeligen at maa bekiennde, om ieg de ord vdtrøckeligen vdsagdt haffuer, som paa mig er gifued beschreffuett, førend ieg mig ydermere ther emod forclarer eller iche. Thisligeste om raadmendene och maa tilholdis ved deris eed at bekiende, huorfore att de min benechtelse, som ieg same dag vdj femb riddermendzmendz paahør vdj een gemen[53] forsamling giortt haffuer, vdaff deris beschriffuelse haffuer vdelatt, førend ieg raadstuen er bleffuen foruist,[54] och ike saa well jndførtt som de faa ord och sambtale, ieg med Henrich Berner haffde, saa och bekiende, huad min benechtelse och bekienndelsße ther emod werid haffuer. Saa hobis ieg och will haffue mig thil denn allermechtigste Gud at forsee,[55] att hans guddommelig Mattz: schall eders kong: Mattz: vdj denne sags rette forstand opliuse, att e: Matts: ther vdaff saa well som wdaff efftherfølgende min egen beuislig erklering om min vschyldighed schall bliffue jnformerit, att e: M: mig naadigst schall haffue vndschyldit, och paa thed att thend rette orsag och begyndelse thill denne min store vlycke ydermere kand forfaris, er vdaff eptherfølgennde beretning widere at formercke. A° 1598, in januario, effter at min hustru fader, Hans Mønter, hade vdj rigens rett thiltalled och offuerwunden Henrich Mumme[56] for 2000 daller, som hand vdj 20 aar haffuer verrit schyldig, haffuer her hoffmester adschellige tiider wed nogle aff borgemesterne, som her tilstede er, ladit aff hannom begiere, att hannd for hanns schyld samme 2000 daller wille eptherlade.[57] Eblant anden ord, som hannom forslogis, bleff anmodit, att hand schulle giøre nogitt for hans børns gode naffn oc røchte schyldt. Och der hannom saadanne hans begiering jke aldelis kunde beuilgis, tha haffuer hand først ladit førdre hans regenschaber, som hand 20 aar tilforne haffuer werid offuerbødig att wille haffue forclarid, besønderlig a° 91, ther hand endda wor i thend wellmacht sielff att kunde fremgaae och suare till, huis behouff giordis, som hans høye alder tha saa well som nu aldelis forhindrer, haffuer forhuerffuit en kongl: Mattz: schrifftlige befallinge[58] aff riigens regierindis raad[59] till hannom, att hand samme regennschaber schulle foretage och forclare,

huilcken e: Mattz: beffaling ey ehr eptherkomit i nogen maade. Eblant anden mangell, som aff hanns regenschaber er vddragen och adschellige thider schrifftligen offuergiffuet att giffue suar paa, er en besønderlig behollende paa 6000 marck, som ey schriffteligen motte offuergiffuiß,[60] att hand och ther paa med de andre schrifftligen kunde haffue sig erclerit, wdaff huad forsett och mening er letteligen vdaff førige beschickelse paa Henrich Mummis vegne att beslutte. Therfore haffuer hand thend 23. januarij a° 98 ladit opkalde Henrich Berner och mig paa slottid och vdj de iij borgemesters offueruerelse, som woris samtale schulle paahøre, eblant andit som hand os paa wor hustrue faders wegne foregaff de 6000 marck anrørrendes, befallid, att wij schulle gaa neder till hannom och spørge hannom ad, om hand wille betalle dj 6000 marck, som hand formente vdj hans sidste quitandtz at were beslutid,[61] eller wdstaa en dom der paa aff borgemester och raad, att hand sig ther paa schulle erklere, om hand thet giøre wille eller ike, thj hand wiste well, huad ther fulde[62] same regennschaber, førend hand fick quitantz. Tha eblannt anden talle, som os ther om emellem forløb, sagde ieg, att ieg ike andet wiste, der burde at følge same regenschaber end quitantzer dennem at beuise; spurde hand atter igienn, om ther ike andit medfulde, sagde ieg, att ieg thet ike wiste. Men Henrich Berner spurde, om hoffmesteren mente de 20.000 daller, som Powell Fechtell[63] och Hans Mønter vdgaff till kong: Mattz:. Der paa hoffmesteren spurde, huorfor de wdgaffs. Tha sagde ieg, att de ike wdgaffs denom, for de ware denom schyldig vdj deris regenschaber. Huorfore da? sagde hoffmesterenn. Tha sagde ieg igen: Her hoffmester, huorfore? Tha wdaf saadann min hastige modsigelse och giensuar bleff hand fortørnid oc traade nermere till migh och hart paa trengde, att ieg schulle siige huorfor. Tha sagde ieg, att de wor nød till at giffue dennom kong: Mattz. Tha trengde hand atter hart paa att wille wiide, aff huem de wor nød thill. Tha sagde ieg paa thed sidste: Aff Peder Oxe. Tha bad hand, att[64] borgemester schulle dragis tilminde, huad ieg haffde sagt. Tha sagde ieg: Tha erbarme sigh Gud, att ieg schulle opkaldis och fangis i minne ord. Och bleff der medt nederuist[65] thill Hanns Mønther och tage besched, som forberørt ehr. Och ther wij kom tilbage igien, thilsagde hand mig, att ieg schulle dragis tilminde, att ieg haffde sagdt kongl: Mattz: att haffue nød Hanns Mønter 20.000 daller aff. Tha sagde ieg, att ieg ike talede om kongl: Mattz:, men sagde Peder Oxe alene och bad, att Gudt schulle sig offuererbarme, att ieg schulle saa epthertragtis och fangis i mine ord och min mund frawinde. Och endog hand selff saadanne mine ord och bekiendelse paa Peder Oxe winder och beretter aff mig paa steddit, førend ieg affwigte,[66] att were sked, och the vdj deris beschriffuelse thed samme medt hannom stadfester, haffuer saadant alli-

geuell jnthed hos hannom kunde formaae. Men hans optende wrede emoed migh medt mindre ey kunde stillis, førend att hand selff om anden dagen, som wor den 24. januarij, er mødt paa raadhusitt medt femb herremend och ladit Henrich Berner och mig opkalde och da igien repeterit, huis ordt om dagen tilforne emellom os wore forløbitt, och ieg benechted hade, som forberørtt er, och da eblant anden berettning besluttid hans talle och ey ydermere teede[67] mig att schulle haffue sagdtt, end att kongl: Mattz: schulle nød Hans Mønter 20000 daler aff, huilcke ieg endda saawell som tilforne paa slotted wed min høigeste ed benechted hade. Alliguell haffue de vnderstaaid dennom och saadanne ord paated att haffue vdsagdtt, som ieg aldrig tengte, och her med fratagid mig ald thend frijhed, som Gud aldmechtigste mig haffuer giffued, och alle naadeligenn loffuer tillader en huer att maa were sine egne ord selff mechtig att vdtyde och forclare. Kand nogen loug eller woris egen dansk rett stadfeste att were rett och christeligen, att nogenn schulle sine ord fratagis och aff sin modstanndere och miβundere vdtydis och foruendis[68] till skade, synnderligt paa liff och ære, ther will ieg wnderdanigst haffue retten jndstillitt,[69] med huilcke hastige proces och hans høye autoritatis bistand hand strax med en for megid hastige och strenge execution med mig haffuer fremsatt och same stundt vdj thend almindelige[70] forsamling meg thill ingen ringe forsmeelse, førend ieg fich nogen aff same acta beschreffuitt och vden ald dom och rett och ydermere louglige forhør, befalidt mig raadhusitt att affuige,[71] foruiiste mig mit sæde och mod ald borgerlig rætt, domb woffuergangen, jndlagde vdj bestrickning,[72] att ieg som eders Maittz: edsuorne borgemester jke motte niude thend friihed att motte vere vnder borgen och paa min frij fod, som retten end thillader thyffuer, troldfolck och alle dennom, som vdj offenntlig miβgierninger betredis,[73] jndtill ieg haffde bekomit saadan acta beschreffuitt och for samme sag mig enthen kunde lougligen vndschylle eller och medt dom endeligen offueruindis, førend ieg medt saadan strenge execution schulle offueriilis, som forberørdt er, och vdj saa maade paa en timis thid affschild fra ære, werdzens welfærdt, næring och ald den lycksaliighed, som Gud allermechtigste mig och min fattige hustrue[74] och børn till woris erlige vnderholding giffuid och tilføyed haffuer, och vdj enn hastig armod och vndergang, huilcked allesammen ieg lader jngen anden were beklagid end den aldmechtige Gud aldene, som rettferdeligen der vdj schall dømme. Vdj saadan minn bestricking hafuer hand midler tiid thagit beschreffuen aff raadmennden, huad som os 23. och 24. januarij emellom forlobbed hade, som forberørdt er, vdaff huilcke deris beschriffuelse ieg sørgeligen motte see och forfare, huorledis de derudaff min ord och høye benechtelβe aldeelis haffuer wdeladit och ike saauell jndførtt, som ellers den ringe sambtale,

som Henrich Berner och ieg schulle hafft medt huer andre, huor med de deris vindisbiurd haffuer bestyrkid och de førige ord, som her hoffmester mig haffuer paateed, att kongl: Mattz: schulle nød Hans Mønter 20.000 daler aff (saa meget mere haffuer tilsatt) med vrett, thedt sig Gud erbarme, huilched ieg will haffue Gud aldmechtigste och retten vnderdanigste beklagid. Huad hand och thereffther med same beschriffuelse till minn hastige vndergang att beførdre haffuer wdrettid, førend hand hans willij och afsechter[75] med mig fuldkomelig kunde fremme, thed haffuer ieg vdaff de ærerørige forføllinger, som ieg vdj midler tiid, ting epther anden, medt beskiemmelse haffuer vdstaait, medt allerstørste hiertesorg forfaritt. Och epther at ieg tilfornne her till byetinget modt same vindisbiurd och beschriffuelse offentlig hade protesterit for e: kongl: M: rettferdige domstoll att wille vdstaae dom och rett, haffuer ieg paa det sidste bekomit e: k: Mattz: steffning,[76] och eptherdj her hoffmester strax her epther haffuer sig ladit beuilge och mig tilsiige, att huis tiltale, som hand hade til migh paa e: k: M: wegne, som vdj steffningen wor vndertagen, schulle huile och opstaa[77] och louitt att wille thilhielpe selff hos eders k: M: sagen att affbede, naar ieg medt flere, huem ieg der till beuilge kunde, e: M: ther om wnderdanigste wille lade besøge,[78] huorfore ieg same steffninng wforkynndt affstod,[79] och βom en schyldig lege sagenn paa mig aldene och paa thet allerunderdanigste ladit eders M: sagen affbede, huilcked e: M: for nogle aff Danmarckis riigis raadz vnderdanigste jntercession[80] och forbønn vdaff naade haffuer eptherladit, huorfor ieg e: M: paa thet allerunderdanigste wille haffue betacked, och same thid steffningen i e: k: Mattz: cantzelij igen offuerandtuordit paa thed fembte aar siden forleden. Alligeuell haffuer de i saa maade mod mig frembfarit och denne e: M: naadigste eptherladne sag foruid[81] min skudzmoll, forbudit och tiltuungen mig mod denom vdj retergang att jndlade och domb vdj denne sag vdstaa, som thilforn beret er.

Och paa thet, att e: k: M: endnu ydermere om min vschyldighed schall komme vdj rett forfaring, att jeg de ord, som paa mig ere giffuen beschreffuenn, ey haffuer eller kunde denom haffue wdsagdt om salig, høylofflig milde jhukommelse, k: M.; beuiser ieg først vdj saa maade medt Henrich Berners windisbiurd, som ther hos war, och hans egen ords forclaring wed thuende borger hannom der om beschiked,[82] som hand paa Kiøbenhafns byting haffuer werid offuerbødig wed sin ed at bekreffte, om hand motte bliffue forhørd, som vdaff neruerende schrifftlig forklaring medt egen hand wnderschreffuit ydermeere ehr at forfare. Sameledis beuiser ieg och her vdj dag medt breff och segell, att de ord, paa mig er gifuen beschrefuitt (att kongl: Mattz: schulle nød Hans Mønther 20.000 daler aff med vrett, thed sig Gud erbarme) ey aff mig kand were sagd. Thj ieg wiste aff

sannd forfaring,[83] att 5 aar, førend same pendinge enthen er anlouit eller vdgiffuit, hade Pouell Fechtell for hans høye alder schyld resigneret mønthen ath bekome af kongl: Mattz: en naadig affsched, och Pouell Fechtell och Hans Mønter sambtligen haffuer anlouit och vdgiffuit till Peder Oxe och Eyler Grubbe[84] 20.000 daler, som wor paa huer anpartt 10.000 daller, kong: Mattz: thill en vnderdanigste foræring aff mønten samestedzs. Och eptherdj de ike strax hade pendingen vdj henderne att vdlegge, haffuer de till ydermere forwißning[85] att holle thet kong: Mattz: vden skade motte stille Peder Kremer[86] i Kiøge, Hans Olsen[87] och Albrit Albritsenn[88] aff Kiøbnehaffn till borgenn paa en viß tidt att betale, som medt breff och[89] quitantzer er at beuise. Giffuer therfor huer christeligen att betencke och offuerweye, om nogen wille achte mig saa groffue och vbeskeeden,[90] att ieg mod breff och segell, som vdtrøckeligen vinder om, huorfore samme pending er anlouit och vdgiffuet, saa vforschammitt[91] schulle s: kongl: M: epthersiige[92] och hans M: hoflofflige naffn tillegge, att hans Mattz: schulle Hans Mønther 20.000 daller haffue afftuungen medt vrett, som ey haffuer anlouet eller vdgiffuedt ydermere end 10.000 daller eller kunde siige att were tagen medt vrette, som medt breff och segell beuisis met rette vdgiffuid hanns Maittz: thill en vnderdanigste forærinng aldene. Thed andit ord, som er thilsatt (det sig Gud erbarme) bekiender ieg i saa maade at were sagdt, att ther her hoffmester bad borgemester dragis tillminde de ord, ieg hade vdtalit 23. januarij, som offte berørdt er, beklagid jeg och bad Gud schulle sig erbarme, att jeg saa schulle epthertragtis och fanges i mine ord och min mund fra winnde. Vdaff denne min allervnderdanigste beuiste berettning, allernaadigste herre och koning, thuiller jeg ike, att eders k: M: thenne sags aarsag, proces och vdgang till nødtørfft[93] naadigst haffuer forstandenn. Will derfore allervnderdanigst haffue mig thill eders Mattz: kongelig rettferdighedt att forsee, att e: k: M:[94] naadigst will betencke, om saadanne mine gerninger haffuer fortient thend hastige beschemelige vndergang och excommunication i nogen maade, och beder eders k: M: paa thet allerunderdanigste for Gudzs schyld, att e: konggl: M: mig fattiige manndt vdj denne min bedrøvelig[95] tilstand och elends wilkor minn vschyldighed medt naade wille ansee och ike tilstede, att ieg skall vdeluckis, men blifue behollendis vdj thend same eders k: M: beuiste naade, som eders k: M: mig wed nogle aff Danmarkes riigis raad naadigst haffuer ladit tilsige, paa huilche e: k: M: naadige løffthe och tilsagn ieg mig fast holler och alldelis forlader, Gud aldmechtigste schall eders kong: M: thet naadeligen belønne. Och till ydermere beslutning setter jeg vnderdanigste vdj alle rette, om saadane mine ord, som de selff winder om, ieg paa slottid strax paa stedit saa uell som annden dagenn paa raadhusit haffuer benechtedt,

och med saadann min[96] bekiendellse anderledis mig paateed och mine ord foruend, end ieg dennom enthen[97] thengdt eller vdsagdt haffuer, huilcked medt fremfarnne høilofflige domme, riddermendsmends domme saauell som theris egen seduanlige daglige domme[98] och almindelig landrett stadfestis att were vlougligt, saa och beuiser med leffuindis windisbiurd, breff och zegell och anden erklering, att ieg samme ord ey haffuer eller kunde haffue vdsagdt, som paa mig er giffued beschreffuit, och same deris windisbyrdt therfore ere saa lougligen och retferdigen wundenn, som rettenn vdkreffuer, att de bør at ansees eller were mig till hinder eller skade paa min ære, gode naffn och røchte i nogen maade, och om ieg for ydermere tiltale for denne sag jke bør angerløβ och forskonit at were. Och eptherdj de haffue vdladt aff deris beschriffuelse ald, huis mine ord och bekiendelse for dom och rett werit haffuer, som ieg formener medt vrett och att were aarsag till enn wløcke och vndergang, der som retten i nogen maade kand stadfeste, att de dennom herudinden saa retteligenn mod mig haffuer forholdit, som den edtz pligt vdkreffuer, de retten medt foruandt ehr, att de epther den 9. artickell vdj recesβen,[99] som ieg berober mig paa, jke bør att stande thill rette och igien oprette saadan stoer skade, som mig her udoffuer er wederfarit, thet will ieg allerunderdanigst haffue eders k: M: till en rettferdig som aldeelis jndstilled och befallit och foruenter her paa e: kongl: M: rettferdig domb och affscheed.

Ther hoes i rette lagde enn zedell, som oβ elskelige Johan Badschier[100] och Baldzer Gierlitz[101] medt Henrich Berner vnderschrefuidt haffde, som wor suar paa en beschikelse, de paa for^ne^ Jacob Bruns wegne haffde werid hos Henrich Berner om, lydendes paa denne Jacob Bruns schrifftlige besckikelse och begiering:

Er dette mod diβe dannemend min endelig erklering, att huad belanger de ord, som vdj dend beschriffuelse[102] er jndførtt, att ieg schulle sagdt thil hanom, att hand ike skulle suerge, att hand ike naffn gaff kongens naffn, och att dett ike war wel giort, att hand naffngaff kongens naffn, dett lader ieg well were mueligt, att ieg saadane ord til hanom sagd haffuer, men at ieg schulle hørt hanom sige, att k: M: schulle haffue nød Hans Mønter 20.000 daller aff medt wrette, det sig Gud erbarme, det hørde jeg hanom ike sige; men jeg hørde, att hand sagde om de 20.000 daller, som Pouell Fechtell och Hans Mønther wdgaff, att de wor nød till att giffue dem k: M: Sagde och ydermere, der hoffmesterenn bad borgemestere dragis saadanne ord til minde, att Gud schulle sig erbarme, att hand schulle opkaldis och fangis i sine ord. Huad det ord: med wrett belanger, βom och er jndførtt, hørde ieg ey thalle aff hanom eller nogen anden, førend hand wiiste mig thet beschreffuidt, som thet i βig selff widere jndholler.

Ther emod at suare wor her i rette møtt for^ne^ wor borgemester och raad. Och

borgemesterne først j rette lagde enn schrifftlig beretning, lydendis att a° 98, den 23. januarij, ehre wij aff s: her hoffmester bleffued hid paa slotted opfordritt, och huis sambtale emellom hanns welb: paa eders k: M. wegnne och Jacob Brun samme thid forløb, formeldis wdj it beseglit raadstue winde, der paa vdgiffuet ehr, saa och vdj bemelte s: her hoffmesters fuldmagt medt hans egen hand wnderschreffuid, medt huilcken hand wed[103] Søffren Christennsenn, riidefogit, lod Jacob Brun her paa bytingit tiltale, som och medt vdgifnne tingsuinde er at beuise. Och epther at sagen da aff byfogden bleff optagit att schulle verit paa dømpt den 13. febr: nest effter, och dog formedelst Jacob Bruns fremschickede zedell ike skede, men endda paa nye vdj 14 dage opsatt, er da sagenn midler thid bleffuid fordragedt och bilagdt,[104] och huorledes er endnu well vdj saa fersch jhukomelse, att os siunis vnødigt thidenn der medt att forlenge. Och endog Jacob Brun vdj samme 98 aar, den 20. apr:, vdj den sag haffde forhuerffuit offuer os och raadmendene e: k: M: steffning, haffuer hand den dog wforkyndit hosß sig holdit. Aarsagen der till maa hand selff wiide. Dog dersom hans sag haffde werit saa richtig och god, som hand nu formener, haffde hand den thid well fremfarit, men epther at thiden nogit er forlengidt, kunde wij ike anderledis forstaa, end thend forseelse, Jacob Brun med sin stiffsindige hoffuit och throdtzige ord sig sielff haffuer paaførdt, huorfor hand och aff sit embede er vdsatt,[105] wilde hand giernne paa os henuende,[106] huor thill[107] wij vdj thed[108] allerringeste ike ere orsage. Och paa thed wij fra denne sag maa bliffue entledigit,[109] er wij ochsaa e: k: M: sentenntz vnderdanigst begierindis, om woris windißbiurd bør att stande wed macht, och om wij der med haffuer giortt Jacob Brun nogen forhindring paa sin ære, naffn och røchte, som hand os beschylder, eller jke, att wij her epther medt hans vrichtig threttе kunde were forschonit.

Thernest fremlagde raadmenden deris beretninng schrifftlig, lydenndis att dett haffuer sig thildragit vdj fremgangen aar 98, den 24. januarij, att s: her hoffmester Christopher Walckendorp medt nogen flere gode mend ere opkomne paa raadhusitt. Da epther widtløfftige ord och talle, hoffmesterenn haffde med Jacob Brun och Henrich Berner om dj vj^{M} marck,[110] de formente e: k: M: herre fader schulle were Hans Mønter schyldig bleffuen, haffuer hoffmesterenn iblannt andit och forregifued,[111] huorledes Jacob Brun schall om dagen tilforne haffue sagdt, att Hans Mønter haffde gifued koningen xx^{M} daller,[112] denom haffde kongenn nød och trengd hannom aff med wrett, huilcke ord hoffmesterenn strax beuiste først med Jacob Bruns egen suoger, for^{ne} Henrich Berner, som bad Jacob ike suerge derfore, och siden medt Oluff Mortennsenn, Peder Munck och Oluff Madtzen, borgemestere, huis windisbiurd hand befol os medt thuende andre aff raad-

mendene, som sidenn ehre døde,[113] at giffue fra os beschreffuit. Huad Jacob Brun foregiffuer, att wij aff samme beschriffuelse schulle haffue hans benechtelse wdelat, det beretter hand formilt,[114] fordj hans benechtelse findes der vdj thuende steder. Først vdj hoffmesters beretninng och dernest vdj windesbiurdens ord, som war att hand haffuer sagdt, hand mente ike kongl: Mattz:, men Peder Oxe, medt huiß hand haffde thalit. Huad Jacob Brun der paa bleff suarid aff welb: Henrich[115] Løcke[116] paa Peder Oxis arffuings wegne, wed hand sig end nu[117] vden tuifl at erindre, dog hand huercken slige giensuar eller andit, som hanom wor imod, lod schriffue eller jndtegne. Men sex dage epther hoffmesteren haffde hannom tiltalit, och windisbiurden da vore giffne beschreffuen, haffuer Jacob Brun tilschicked os en schrifft medt sin egen hand, huorledis hand aff os wille were vndschyldit,[118] huilcked os siuntis seldzomt, eptherdj ingen slige ord for rette fanthis antegnede, kunde der fore hans optenckte[119] begiering, synderlig vdj den sag som s: k: M: høighedzt och naffn paa galt, ike eptherfølge, thj Jacob Brun wed well selff, att hand vdj sine stolte ord och tale haffuer sig den vleiglighed[120] paa ført, for huilcken hand bleff satt aff sit embede, och jke woris beschriffuelse i nogre maade der vdj er orsage, formenendis fordj att hand medt denne steffning haffuer giort os vret och plichtig der for at stannde til rette.

Medt flere ord denom der om emellom wor.

Tha epther tiltale, giensuar och den sags leiglighed sagde wij therpaa saaledis aff for rette, att[121] effterdj for^{ne} Jacob Brunn wor kallit emodt same windisbyrdt, for^{ne} wor borgemestere och til same hans ordt att bekiennde wor aff salig hoffmester fordrit, handt och bekiennder ßig samme ord att haffue sagdt, dog icke der medt meent wor kiere herre fader, men affgangen Peder Oxe, och effter wore borgemestere sligt haffuer wondet, och handt der emodt jntit frember, huor medt handt thet kandt wkrafftig giøre, wden hans egne ordt, och ther emodt findis tingswinde, hans benectilße icke heller ere scheed før vj dage effter, de det wundit haffde och icke strax den tiidt, de der om wandt, tha haffuer wore borgemestere jngen wret giordt wdj then sag, ei heller for^{ne} raadtmendt, att the theris winde och sandhedt gaffue beskreffuen, och bør fordj for denn hans tilltale quit att were.[122]

(1) Jf. dom nr. 791. - (2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette er afskrift efter domskonceptet. - (4) Rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. - (5) Se 791.5. - (6) Herefter udstreget *Bor.* - (7) Oluf Mortensen (d.1606) var 1575 byskriver i Kbh., blev 1579 rådmand ssts. og 1590-1606 borgmester ssts., jf. O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse III (1881). 195; Kbh.Dipl. VI.103. - (8) Peder Munk Jakobsen (d.1613) var 1589-91 rådmand i Kbh., 1591-1613 borgmester ssts., jf. O. Nielsen op.cit.195. - (9) Oluf Madsen (d.1608), 1595-1601 borgmester i Kbh., jf. O. Nielsen, op.cit.197. - (10) Ordene *paa denn andenn siede* er tilskrevet i marginen.

(11) Frederik II (d.1588). - (12) Christen Albrechtsen (d.1616) var 1596-98 rådmand i Kbh., 1598-1616 borgmester ssts., jf. O. Nielsen, op.cit.199; Kbh.Dipl.VI.105. - (13) Jørgen Bentsen (d.1605), 1585-90 byfoged i Kbh., 1590-95 rådmand ssts., jf. O. Nielsen, op.cit.231; Kbh.Dipl. VI.103. - (14) Erik Clemensen (d.1602), 1591-1602 rådmand i Kbh., jf. O. Nielsen, op.cit.231; Kbh.Dipl.VI.103. - (15) Knud Markvardsen (d.1629) 1593 byskriver i Kbh., 1596 rådmand ssts., 1606-28 borgmester ssts., 1621 hospitalsforstander. Han var gift med en datter af ovenn. Erik Clemensen. - (16) Herefter udstreget *epther steffning liudelse*. - (17) Forlægget har *for*; rettet efter Thott 1202,2°. - (18) Undskyldning, bøn om tilgivelse (Kalk.I.11b). - (19) Herefter udstreget *giffuit paa Kiøbenhaffns raadstuffue thiisdagen thennd 29. januarij a° 1598*. - (20) Albert Christensen (d.1598), 1581-82 tolder i Mollesund i Norge, 1593-98 rådmand i Kbh., jf. O. Nielsen, op.cit.228f.

(21) Jens Skytte (Schiøt) (d.1601), 1585 svend hos tolderen i Mollesund i Norge, sen. købmand i Kbh., 1588-1601 rådmand ssts., jf. O. Nielsen, op.cit.230; Kbh.Dipl.VI.103. - (22) Se 771,5. Christoffer Valkendorf, der var død 17. juni 1601, var flere gange i kongens fravær statholder i Kbh. - (23) Hovedgården Glorup i Svindinge s., Gudme h. - (24) Henrik Lykke (d.1611) til Overgård, Hverringe, Kokkedal, Bonderup (nuv. Lerkenfeld), Gisselfeld m.m., søn af rigsråd Jørgen Lykke (d.1583) til Hverringe, Overgård m.m. og Beate Brahe (d.1602). Han studerede 1573-76 i udlandet (Wittenberg og Leipzig), var 1577-80 hofjunker, 1592-96 lensmand på Vordingborg, 1596-97 på Kalø, blev 1596 rigsråd, 1597-1611 atter lensmand på Vordingborg, 1600 gesandt til Polen og Brandenburg, 1605-11 tillige lensmand på Jungshoved, 1606 gesandt til Brandenburg og Mecklenburg. Han var gift (1580) med Karen Frandsdatter Banner (d.1616) til Kokkedal, Gisselfeld m.m., datter af Frands Banner (d.1575) til Kokkedal og Oxholm og Anne Johansdatter Oxe (d.1581; søster til nedenn. rigshofmester Peder Oxe). - (25) Hovedgården Overgård i Udbyneder s., Gerlev h. - (26) Anders Green (d.1614 som slægtens sidste mand) til Sundby, søn af lagmand Laurits Olufsson Green og Bente (Berte) Andersdatter Baden. Han var 1572-76 sekretær i kancelliet, blev 1575 forlenet med Dals præstegæld i Bergens stift, 1579 tillige kannik i Oslo, deltog fra 1602 i udarbejdelsen af Christian IVs norske lov 4. december 1604, 1604 Norges riges kansler, 1605-06 forlenet med Nonnekloster i Oslo og Onsø len. Han var gift med Marie Grubbe (d. efter 1612), datter af Erik Grubbe (d.1585) til Ålstrup (Olstrup) og Anna Lauridsdatter Vasspyd. Se Norsk biografisk Leksikon IV (1927). 569f. - (27) Hovedgården Sundsby i Valla s., Tjörns härad. - (28) Enevold Kruse (d.1611) til Hjermeslevgård, Stenalt, Svenstrup Hovgård, Ryomgård, Kabbel og Åstrup, søn af Tyge Kruse (d.1610) til Vingegård og Birgitte Lauridsdatter Munk (Vinranke-Munk). Han studerede ved universitetet i Helmstedt, blev 1578 sekretær i kancelliet, var 1582-1608 rentemester, 1582 kannik i Oslo, 1585-1611 forlenet med Viborg provsti, 1597-1600 med Åstrup, 1600-06 med Dueholm, 1605-08 med Sejlstrup, blev 1608 rigsråd, var 1608-18 statholder i Norge og lensmand på Akershus, 1618-21 lensmand på Tranekær. - (29) Hovedgården Hjermeslevgård i Tolstrup s., Børglum h. - (30) Børge Trolle (d.1610) til Trolholm (nuv. Holsteinborg) og Tvis kloster, søn af Niels Trolle (d.1565) til Brådegård (sen. Trolholm, nuv. Holsteinborg) og Anne Hansdatter Friis (d.1570). Han var (1597) gift med Anne Poulsdatter Munk (Lange) (d.1641), datter af Poul Munk (d.1601) til Tvis kloster og Elsabe Pallesdatter Juel (d.1626).

(31) Hovedgården Trolholm (tidl. kaldt Brådegård, nuv. Holsteinborg) i Holsteinborg s., Vester Flakkebjerg h. Børge Trolle påbegyndte opførelsen af den nuv. hovedbygning. - (32) Sivert (Sigvard) Beck (d.1623) til Førslev, Vibygård og Tågerød, søn af landsdommer Lauge Beck (se 757.2) og dennes 2. hustru Agate Grubbe (d.1623). Han var 1580-88 udenlands og studerede bl.a. i Wittenberg og Leipzig, ansattes 1589 i kancelliet, var 1596-1623 rentemester, 1599-1623 forlenet med Giske len i Norge. - (33) Se 757.3. - (34) Henrik Berner (d.1632), klædekræmmer i Kbh., medlem af Klædekompagniet og af Islandsk Kompagni; han havde flere tillidsposter:

kirkeværge for Nikolaj kirke, 1608 og 1610 fuldmægtig ved hyldningen af Christian IV, 1620-21 kæmner. Han var gift 1. gang med Alhed Hansdatter (d.1612), datter af nedenn. møntmester Hans Dalhusen (også kaldet Hans Mynter) (d.1604), 2. gang med Maren, datter af borgmester i Kbh. Simon Surbek (d.1583) og enke efter borgmester i Slangerup Hans Pedersen (d. senest 1614). Han var således i sit 1. ægteskab svoger til Jakob Brun. Jf. O. Nielsen, op.cit.IV.239f. - (35) Hans Dalhusen (d.1604), også kaldet Hans Mynter (Mønter), 1565-76 møntmester. Han var gift med en datter af møntmester Povl Fechtel (d. omkr. 1590), hvem han efterfulgte som møntmester, jf. O. Nielsen, op.cit.III.349f., IV.12,22,233. - (36) Svigersøn (Kalk. IV.239a); ordet *suoger* havde i ældre tid en videre bet. end nu. - (37) 6000 mark; om skrivemåden se 765.35. - (38) Under den nordiske syvårskrig (1563-70). - (39) gode navn, ære (Kalk. II.780b bet.4). - (40) Svigerfaders (Kalk. V.227b bet.3).

(41) 22. september 1598 (Kanc.Br.) meddeltes der Hans Dalhusen kvittering for sølv m.v., han havde modtaget i tiden fra 22. maj 1571, da han senest fik kvittering, og til 21. februar 1576, da han fratrådte som møntmester. I missive 21. juli 1591 til Christoffer Valkendorf meddeltes det, at Hans Dalhusen (Mønter) til kongen havde berettet, at noget regnskab mellem ham og kongens fader (Frederik II) henstod uforklaret. Da Christoffer Valkendorf var rentemester på den tid, hvorfra regnskaberne skrev sig, pålagdes det ham at gennemgå regnskaberne, så Hans Dalhusen (Mønter) kunne få kvittering og kongen kunne få at vide, om møntmesteren skyldte noget. - (42) Ordet indføjet over linjen. - (43) salig (ɔ: afdød). - (44) Rigshofmester Peder Oxe (d.1575) til Gisselfeld m.v. - (45) Se ovf. note 34 i.f. - (46) Vilkår, betingelse (Kalk. I.679b bet. 1). - (47) Svigersønner. - (48) Ridefoged på Kbh.s slot. Om ridefogder se 761.57. - (49) Ordene *der om* indføjet over linjen. - (50) Samfund (Kalk. II.23a bet. 1).

(51) sunde, gavnlige (Kalk. II.201a bet. 2), jf. ty. *heilsam*. - (52) forsé (Kalk. V.277b). - (53) almindelig; jf. ndf. ved note 69 *vdj thend almindelige forsamling*. - (54) bortvist fra (Kalk. I.746a bet. 3). Jakob Brun blev afsat som borgmester 28. januar 1598, se 791.5. - (55) have tillid til fortrøste mig til (Kalk. I.690a bet. 4). - (56) Henrik Mumme, borger i Kbh. Han sagsøgtes 1597 af Hans Dalhusen ved svigersønnen Jakob Brun for rettertinget til betaling af 2000 daler. Rettertinget dømte 27. november 1597 (Secher, Rettertingsdomme I.151), at sagen skulle udsættes til 26. januar 1598, og imens skulle parterne søge at komme overens med hensyn til det indbyrdes regnskab. Sagen ses ikke senere at have været indbragt for rettertinget. Se om Henrik Mumme rettertingsdom 16. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.295ff.). - (57) eftergive (Kalk. I.432b bet. 5). - (58) Missive 21. juli 1591 (Kanc.Br.) se ovf. note 41. - (59) ɔ: formynderregeringen under Christian IVs mindreårighed 1588-96. - (60) gives (Kalk. III.411a bet. 1).

(61) indbefattet (Kalk. I.172b bet. 2). - (62) efterfulgte, påfulgte (OdS VI.419 bet. 7). - (63) Povl Fechtel (d. omkr. 1590), 1541-65 møntmester i Kbh., møntmester Hans Dalhusens svigerfader. - (64) Ordet indføjet over linjen. - (65) henvist. - (66) tog bort, trak mig tilbage (Kalk. I.366 bet. 1 & 2). - (67) beskyldte for (Kalk. III.545a). - (68) forandres, forvanskes (Kalk. I. 741a bet. 4). - (69) fremlagt, fremført (OdS IX.485 bet. 4.2). - (70) Jf. ovf. note 53.

(71) forlade (Kalk. IV.676a bet. 2). - (72) Fængsel (Kalk. I.182a). Ifølge en optegnelse af Kbh.s magistrat fik Jakob Brun 24. januar 1598 af Christoffer Valkendorf befaling til, »att hand skulde forholde sig vdj sitt hus till uider beskeedt« (Kbh. Dipl.VI.102). - (73) gribes (Kalk. I. 191b bet. 2). - (74) NN Hansdatter, datter af møntmester Hans Dalhusen. - (75) Hensigt (OdS 254 II), jf. ty. *Absicht*. Thott 1202,2° har *affecter* (*s* fejllæst som *f*). - (76) Om kgl. stævning se 774.8. Stævning til sager, der skulle foretages for rettertinget, skulle erhverves i kancelliet. - (77) henstå, vente (Kalk. III.346b bet. 5). - (78) ansøge (Kalk. I.187b bet. 2). - (79) afstod fra (Kalk. I.30b bet. 1), ɔ: leverede stævningen tilbage til kancelliet, jf. ndf. - (80) Mægling. Ved missive 3. marts 1598 (Kanc.Br.; Kbh.Dipl.IV.753) til Christoffer Valkendorf blev det meddelt, at sagen mod Jakob Brun kunne bilægges i mindelighed, dog måtte han fratræde som borg-

mester. O. Nielsen, op.cit.III.198 mener, at dette kunne tyde på, at kongens sag ikke var »saa aldeles ren«.

(81) forment, hindret (Kalk. I.743b bet. 2). - (82) beskikke (for at optage beskikkelsesvidne, ɔ: vidne, der udsendes af nogen for at afæske en andens erklæring eller svar på visse spørgsmål). Jf. Viborg landstings dom 23. september 1570 (III nr. 364) og DL 1-13-23. - (83) Kundskab, viden (Kalk. I.625b bet. 3). - (84) Rigskansler, rigsråd Eiler Grubbe (d.1585) til Lystrup. - (85) Sikkerhed (Kalk. I.747a). - (86) Peder Pedersen Kræmmer, 1574-88 borgmester i Køge. Han var en meget velstående mand, der bl.a. har givet betydelige beløb til fattige og til kirken. I betragtning af hans tro tjeneste bevilgede Frederik II 7. september 1584 (Kanc.Br.), at hans hustru Alhed Poulsdatter, der var datter af møntmester Povl Fechtel, om hun skulle blive enke, måtte være fritaget for skat, hold, vagt og al anden kongelig og borgerlig tynge, jf. Victor Hermansen og Povl Engelstoft, Køge Bys Historie (1932).42,70,108f.,110f. - (87) Hans Olsen (Olufsen) (d.1578), rådmand i Kbh. 1566-69, borgmester ssts. 1569-78. Han var gift med Dorte Sandersdatter, datter af den kendte øresundstolder og borgmester i Helsingør Sander Leiel (d. 1560), og drev en betydelig handel, tildels i kompagni med nedenn. Albert Albrechtsen. Jf. O. Nielsen, op.cit.III.188f. - (88) Albert Albrechtsen (d.1594), rådmand i Kbh. 1572-89, borgmester ssts. 1589-94. Han drev en betydelig handel bl.a. på Nederlandene, Spanien, Nordlandene i Norge og Rusland. - (89) Ordet gentaget i forlægget. - (90) usømmelig (Kalk. IV.623a).

(91) skamløst (Kalk. IV.613b). - (92) påsige (Kalk. I.436b). - (93) Fornødenhed (Kalk. III. 267b); *till nødtørfft:* tilstrækkeligt. - (94) Ordet gentaget i forlægget. - (95) Thott 1202,2° har *bederffuelige.* - (96) Thott 1202,2° tilføjer *benechtelse och.* - (97) Thott 1202,2° har *huerckenn.* - (98) Jf. f.eks. Viborg landstings domme 1555-56 (II nr. 216), 1. april 1559 (II nr. 281), 9. juni 1571 (GdD III.133ff.), Sjællands landstings dom 10. oktober 1576 (III nr. 443), rettertingsdom 30. maj 1578 (GdD III.307ff.) og 30. juni 1598 (ovf. nr. 775), jf. DL 1-13-21 og 22 og P. Syv, Danske Ordsproge II(1688).332 *(ingen kan vinde een sin mund fra).* Jf. ovf. 775.13. - (99) Reces 13. december 1558 § 9. - (100) Johan Badskær (d. omkr. 1604), købmand i Kbh., 1595-96 kæmner ssts. Han drev en betydelig handel på Østersølandene og Nordlandet. Jf. O. Nielsen, op.cit. III.288,306,IV.210,216.

(101) Baltzer Gerlitz, købmand i Kbh., der især handlede på Nordlandene, jf. O. Nielsen, op.cit.IV.216. - (102) Thott 1202,2° har *beschickelse.* - (103) Ordet indføjet over linjen. - (104) Se ovf. note 78. - (105) afsat. - (106) tillægge (Kalk. II.103b bet. 3). - (107) Rettet fra *wdj.* - (108) Ordet er overstreget i forlægget, hvilket sikkert er en fejltagelse. - (109) befriet (Kalk. I.478a). - (110) 6000 mark; om skrivemåden se 765.35.

(111) fremstillet (Kalk. I.616b bet. 1). - (112) 20.000 daler; se 765.35. - (113) Jørgen Bentsen (ovf. note 13) og Erik Clemensen (ovf. note 14). - (114) for mildt, for svagt (OdS XIV.40 bet. 2.3). - (115) Thott 1292,2° har *Christoffer Walkendorp och Hendrich Løcke.* - (116) Se ovf. note 24. Henrik Lykkes svigermoder var søster til Peder Oxe. - (117) Ordene *end nu* indføjet over linjen. - (118) retfærdiggjort (Kalk. IV.674a). - (119) opdigtede, opfundne (Kalk. III.373a). - (120) Nød, vanskelighed (Kalk. IV.636a).

(121) Det følgende er i forlægget skrevet med en anden hånd. - (122) Formuleringen af domskonklusionen synes at have voldt vanskeligheder, idet der er flere udstregede udkast hertil, skrevet med samme hånd. Domsresultatet i disse udkast dog det samme som i den endelige dom.

793 Rettertinget 13. april 1602 (København)

Rettertinget underkender en af Skåne landsting i 1574 afsagt dom og statuerer, at indbyggerne i Harjager og Rönneberg herreder skal vedligeholde Hellerup bro, der ligger i skellet mellem disse herreder.

Hs.: HDDomb. nr. 16[1] fol. 48[r] (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 354f.
Ingen *overskrift* i forlægget; Thott 1202,2° har flg. overskrift: Domb emellem welbyrdige Oluff Rosenspar till Scharollt och mennige herridtzmennd vdi Rønnebiergh och Harragger herrider, daterit Kiøbenhaffnn slott denn 13. aprilis anno 1602.

Then 13. aprilis 1602. Kongen, cantzeler,[3] P. Munck,[4] Steen Brahe,[5] Manderup,[6] Belou,[7] Axill Gyllenstiern,[8] Brede Rantzou,[9] Arrildt,[10] Ramell,[11] Axill Brahe,[12] Prebiørn G:,[13] Hend: Løcke,[14] Chrestinn Holck.[15]

For oß wor skickit oß elskelige Oluff Roßenspar[16] till Skarollt,[17] wor tro mandt, raad och embidtzmandt paa wor slott Landtzkronne,[18] paa then ene och haffde hiidt y rette steffnit herritzmendt och meninge almue vdj Rønnebierg herrit och Harragger herrid[19] paa then anden ßide och thennom till tallit for[20] en domb, de for nogen rumm thidt[21] forleden till Skonne landtzting (som affgangne Biøre Saxtrup[22] dømpt haffuer) skall forhuerffuet emellem dennom[23] paa then ene oc Simon Hannssen, ridefougit[24] till Landtzkronne slott, paa then anden side ahngaaendis Hellerup[25] brou, huilcken broe de icke skall wille effter recessen[26] ferdigholde,[27] oc formeente forbemellte Oluff Rossensparre samme domb icke att werre funderit eller grunditt paa nogen artickell enthenn vdj lougenn eller recessen, meden allenniste effter nogen windisbiurd, som wildige [vdj][28] theris egen sag haffuer wunditt, formenendis denom plictig att werre sambtligen same broe ferdig[29] och wed magt att holde, effter dj then giører[30] herritz skiell, liggendis emellom bege for[ne] herritter.

Der[31] emodt att ßuare wor her y rette møtt Pouell Hannßenn y Dagstrup[32] y Harraggers herridt paa meenige herritzmendtz vegne i Harraggers herrit och Hanns Trudtzenn y Thulstrup[33] paa menige Rønnebiergheritz mendtz wegne. Och først y rette lagde samme dom aff Schoning landtzting a° 1574, then 24. aprilis wdgiffuidt, liudendis y sin[34] meninng, Simen Hanßenn, ridefogid till Landtzkrone slott, der vdj fire ting och flere att haffue tiltalid Harraggers herritzs mendt och Rønnebiergherritzs mendt, for the icke will holde Hellerup bro ferdig, och Jens Olsen y Harrager tha att were y rette møtt och beret, att Haragger herritzmendt aldrig haffde hollt same bro ferdig.[35] Och tha fremlagde ett tings winde same aar, then 7. martij, wdgiffuitt, liudendis y ßin mening nogle mendt att

haffue wondit, huer effther ßin alder och aar, att Harraggers herritz mendt och Rønnebiergherritzmendt icke y theris minde haffuer byggit paa[36] Hellerup bro, effther huilcken winde landtzdomer medt flere gode mendt saa haffuer affsagdt for rette, att[37] Harraggers herrids[menndt och][38] Rønneberig herridtz mendt bør for for[ne] Hellerup bro fri att were, emeden oc ald denn stund tingsuinde staar wid sin fulde magt, som samme dom sielff indeholder.

Der huos wdj rette lagde en skrifftlig berettning, vdj huilcken de vnderdaningst gaff thill kiennde, att de vdj Haraggersheridt och Rønneberg herritz menndt aldrig haffde ferdig holditt Hellerup bro j 90 aar och lenger, menn haffde ellers[39] broer noch att ferdig holde; begierede fordj wnderdanigste for Hellerup bro att werre for skaanedt.

Haffde der huos hidt steffnid wor wndersatte wdj wor kiøbstad Landtz krunne och formente, att effterdi samme Hellerup bro laa deris by mest till gaffn for ind førsel skyld, formente de, att worre borgere i Landtz kronne wor nermer thill att bøge samme bro end de.

Ther i mod att suare wor i rette møt oß elskelige Jens Ennersßen,[40] borgemester i for neffnde wor kiøbsted, paa sin eigen och meninghedens wegne och i rette lagde en skrifftlige berettning, wdj huilcken hand gaff vnderdanigste[41] thill kiende, att Landz krunne borger aldrig haffde[42] befattid sig med samme broes bøgning. Der och vor thre bymarcke emellem deris bøg[43] och samme bro, de och seelff holde en lang bro for deris by, som de med stor besuerlighed schulde holde ferdig, och der for vden boede i en befested by, som de er [och][44] besuerditt med att holde ferdig [med][45] wolle och graffuer ferdig. Och for dj[46] vnderdanigste wor begierendis for for[ne] Hellerup broes bygning att motte[47] were forschonit.

Mett flere ordt thennem ther om emellom wor.

Tha effther tilltale, gienßuar och then sags leilighed sagde wi der paa saaledis aff for rette, att efftherdj Hellerup bro ligger paa en alfar wey emellom Haragger herrit och Rønnebierg herrit, och lougen[48] formeller, ad allt herritt skall herritz[49] bro bygge och siden ferdig holde, och for[ne] landtzstings dom icke er endelig, tha kandt then icke befri Harrager herritz och Rønnebiergherritz mendt, att the jo bør effther lougen Hellerup bro att bygge och ßiden ferdig[50] holle.

(1) Om denne dombog se 789.2. - (2) Dette er afskrift af domskonceptet. - (3) Kongens kansler Christian Friis, se 789.4. - (4) Se 775.4. - (5) Se 789.6. - (6) Manderup Parsberg, se 765.3. - (7) Henrik Below, se 776.4. - (8) Se 775.5. - (9) Se 771.5. (10) Arild Huitfeldt, se 771.7.

(11) Henrik Ramel (d.1610) til Bækkeskov (Bäckaskog) og Vallensgård, søn af Gert Ramel (d. omkr. 1581) til Wusterwitz (i Bagpommern) og Margaretha von Marsow. Han studerede

1569 i Padua, kom 1581 i dansk tjeneste, blev 1582 hofjunker, 1593 leder af det latinske og tyske kancelli, 1583-90 hofmester for prins Christian, 1587 forlenet med provstiet i Lund, 1590 med Åhus len i Skåne, 1594 med Fovslet, blev 1596 rigsråd, 1597 forlenet med Villands härad, 1607 med Hörby (Frosta härad). Han var gift 1. gang (1589) med Abel Rantzau (d. 1596), datter af Daniel Rantzau (d. 1589) til Søgård og Dorothea Ahlefeldt (d. 1599), 2. gang (1599) med Else Brahe (d. 1619), datter af Henrik Brahe (d. 1587) til Vittskövle og Lene Thott (d. 1599). - (12) Axel Brahe (d. 1616) til Elvedgård, Orebygård, Eskebjerg (nuv. Scheelenborg), Korselitse m. m., søn af rigsråd Otte Brahe (d. 1571) til Elvedgård m. m. og Beate Bille (d. 1605) og broder til rigsråd Steen Brahe. Efter tjeneste i udlandet blev han 1584 hofsinde, var 1582-85 lensmand på Gudum kloster, 1585-95 på Odensegård, 1595-1602 på Helsingborg, blev 1596 rigsråd, 1602-16 forlenet med Dalum kloster. Han var gift 1. gang (1575) med Mette Gøye (d. 1584), datter af Falk Gøye (d. 1554) og Ida Truidsdatter Ulfstand (d. mellem 1600 og 1602), 2. gang (1589) med Kirsten Hardenberg (d. omkr. 1603), datter af rigsråd Erik Hardenberg (d. 1604 som slægtens sidste mand) til Mattrup, Vedtofte, Skovsbo, Fårevejle, Hvidkilde m. m. og Anne Rønnow (d. 1609). - (13) Preben Gyldenstierne, se 762.7. - (14) Se 771.91. - (15) Se 759.3. - (16) Se 762.8. - (17) Se 762.15. - (18) Oluf Rosensparre var 1591-1602 lensmand på Landskrona slot. - (19) Rönneberg og Harjager herreder i Malmøhus län. - (20) Herefter er konceptet skrevet med en anden hånd.

(21) Det fremgår af det flg., at landstingets dom er afsagt i 1574. En appelfrist indførtes først ved fdg. 8. juni 1639 § 2 (CCD V. 37f.), der bestemte, at appel til landsting skulle ske inden 2 år og appel til rettertinget inden 3 år efter dommens overlevering. Denne regel optoges i reces 27. februar 1643 2-6-15 (CCD V. 266f.), jf. Matzen, Offentlig Ret II. 123. DL 1-6-12 og 14 nedsatte appelfristen til 6 måneder ved appel til landsting og til år og dag ved appel til højesteret. Ved lov nr. 55 af 11. april 1890 § 7 fastsattes appelfrist til overret til 4 måneder og til højesteret til 6 måneder fra dommens afsigelse. - (22) Børge Saxstrup (d. 1596 som slægtens sidste mand) til Osbygård (Osbyholm), 1572 landsdommer i Skåne. - (23) Rettet fra *han*. - (24) Om ridefoged se 761.57. - (25) Häljarp, dels i Tofta s., Rönneberg härad, dels i Saxtorp s., Harjager härad. Häljarp ligger ca. 5 km fra Landskrona. - (26) Reces 13. december 1558 § 58. - (27) holde i god stand (Kalk. I. 824a bet. 2). - (28) Forlægget har *de;* rettet efter Thott 1202,2°. - (29) i god stand (Kalk. I. 824a bet. 2). - (30) udgør, danner.

(31) Herefter atter den første skriverhånd. - (32) Landsbyen Dagstrup (nu Dagstorp) i Dagstorp s., Harjager härad, Malmøhus län. - (33) Landsbyen Tulstrup i Örja s., Rönneberg härad, Malmøhus län. - (34) Herefter udstreget *beslutning*. - (35) Herefter udstreget *huilcket handt*. - (36) *byggit paa:* arbejdet på (Kalk. V. 155b). - (37) Herefter atter skriverhånd nr. 2. - (38) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (39) også, tillige, iøvrigt (Kalk. V. 213b). - (40) Jens Evertsen (d. 1625), borgmester i Landskrona. Med sin hustru Anne blev han fader til Anna Evertsen (d. 1627), der 1594 blev gift med boghandler og forlægger i Kbh., magister Hans Aalborg (d. 1619), se DbL I. 29. Jens Evertsen havde også været gift med Bente Nielsdatter (d. 1598), enke efter Frans Jensen og Hans Bager (muligt identisk med borgmester i Landskrona Hans Bagger, d. 1583), jf. Hans Wåhlin, Landskrona forna kyrka och dess minnesmärken (Malmö 1939). 64; N. E. Lovén, Landskrona under svenska tiden III (Landskrona 1909). 41.

(41) Ordet tilskrevet i marginen. - (42) Herefter udstreget *nogen thidt*. - (43) By. - (44) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (45) Herefter udstreget *icke vor god for att fordi att ferdig holde forneffnde bro*. Det følgende er skrevet med skriverhånd nr. 1. - (46) Ordet indføjet over linjen. - (47) SkL indeholder ikke en sådan bestemmelse. Der er formentlig tænkt på JL I. 56 (*æn ær thæt all hærethæ wægh, tha skal alt hæræth hialpæ til at gøræ bro oc haldæ sithæn*). Secher (Rettertingsdomme I. 355 note 2) antager, at der snarere er tænkt på ML

landslov, bygningsbalk 27-1 (*hæræþsbro, som alt hæræþe ægher byggiæ*). - (48) Herefter udstreget *wey ferdig holde och.* - (49) Thott 1202,2° har *ved magt.*

794 Rettertinget 14. april 1602 (København)

Viborg landsting havde på grundlag af en adelsmands underskrevne og beseglede jordebog, men ikke på grundlag af de gamle adkomstbreve, der ikke havde kunnet forelægges retten, truffet afgørelse om en engs tilhørsforhold. Rettertinget statuerede, at landsdommerne, der ikke ville være overdommere over denne jordebog, men havde indladt sagen for rettertinget, ikke derved havde begået nogen uret.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 16[2] fol. 58[v] (findes yderligere i 1 hs.[3]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.360f.
Ingen *overskrift* i forlægget; Thott 1202,2° har flg. overskrift: Dom emellem Peder Munck, Danmarckis riges marsch, och Mogenns Juul, Jffuer Juul, landzsdommere i Nørre Jydlandt, och Gundj Schriffuer, landztinghører thill Wiburg landzsting, daterit Kiøpennhafnn slott denn 14. april: 1602.

Thend 14. aprilis. - Kongen, alt raadit[4] vden Peder Munk[5] oc Axell G:[6]

For oß wor schicked oß elskelige Peder Munk till Estuadgaardt,[7] wor mannd, raad,[8] marsch wdj wort rige Danmarck och embidzmand vdj Westeruig closter,[9] paa thend ene och haffde i rette steffnitt oß elskelige Mogens Jull[10] till Pallißberg,[11] Jffuer Juell[12] till Willestrup,[13] wore mendt, thienere och landtzdomere i wort land Nørre Judland, och Gundj Schriffuer,[14] landtzting hører til Wiborg landtzting, paa thend anden siide och dennom tiltallde for en domb, de emellom hannom och os elskelige Godtzleff Bode[15] till Nedtzou,[16] wor mannd, thiener och embidtzmand paa Børglum closter,[17] dømpt haffuer om en eng, som for[ne] Godtzløff Bode sig wille tilholle jnden hans endels mark[18] imod gamell adkomb, som medt riddermendtzmendt er jnduonden och medt kongelige domme stadfested, inden laas och laugheffd, som haffuer fuld till Hamelmose[19] i rolige brug och besidelse mere end hundret aar siden i affgangne Albrett Skiels[20] thid och der epther i hans thid vpaaanked och wpaaklagid i alle maade, och de dog epther en jordbog och ike epther hans gamble breffue och adkomb haffuer funderit deris dom, huilcken jordbog hans fougit i hans frauerelse thill herritzsting[21] vdj rette borit haffuer till enn beuis, att thend eng haffuer fuld Hamelmoße, eptherdj hand den tid ike kunde kome thil sinn hosbondis breffue.

Och i rette lagde same domb aff Wiiborglandtzting vdgifued thend 20. junij a° 1601,[22] lydendis i sin besluttning:

Epther tiltalle, giensuar och sagsens leiglighed, saa och effterdj forbemelt Peder Munk nu her wedgaaer thend same eng at were der om trettis, som hans beseigled jordbog, hand nu her vdj rette lagd haffuer, paa liuder, och samme bog nu findis aff hannom medt hans egen hand at were vdj schreffuit, och ther vdj findis indschrefuit: Las Mørk i Saltum[23] aarligen at skall giffue hannom en pund biug af for^ne^ eng, och thend haffuer werit for herritzfougeden och findis same dag, ther hand dømpt haffuer, for hannom paa tinged att were lest och paa schreffuid, och hand fordj sin domb epther for^ne^ Lasβ Mørkis breff och for^ne^ jordbog haffuer funderid, och same Las Mørkis breff medt jordbogen bestørckeβ och bekrefftis, tha wiide wij os ike dommere offuer same bog at were, och fordj nu ike wiide os offuer for^ne^ winder, breffue och herritztings domb, som nu hidkaldit er, att kannd dømme.

Ther emod att suare wor i rette møtt oβ elskelige Jffuer Juell och fremlagde en berettinng aff Mogens Juell och Jffuer Juell medt egenn hender vnderschreffuit saaliudendis, att eptherdj Peder Munk wdj samme hans steffning wedgaar sig same hans jordbog for os till landtzting att haffue vdj rette lagdtt till en beuiiβ, att same eng, som omtrettis, haffuer hannom eptherfuld och ther medt sine winder och adkoms breffue att wille bekreffte, huor emod Godsleff Budde medt en landtztingsdom, som forrige landzdomere affsagd haffuer, sine winder och breffue ochsaa befester,[24] epthersom hand findis tha vdj same dom thennd same eng, der nu omtrettis, for kronens eigenndom till Børlum closter att haffue wdgongenn, och medt en vidiz, som epther wor allernaadigste herre och konnings naadigste beffaling aff landtztings thingbog vnder woris forseigling er vdgangen, haffuer beuist, och for^ne^ jordbog fanthis medt Peder Munkis egen haand vdj schreffuit och hans seignett ther vnderhengt, huor offuer wij ike wiste os domere at were och fordj ike wiste offuer same domb, ther epther funderit ehr, ey heller de winder och breffue, som saaledis medt same hans bog bestyrckis, att kunde paa dømme, formeenendis epther saadan leiglighedt os jke anderledes burde eller kunde ther om kiende, end som wij giortt haffuer, och vdj ingen maade Peder Munk nogen wrett ther medt aff os att were sched, men for hans thiltalle och steffning bør quit at were och hannom wor thering igen giffue epther receβen.[25]

Medt flere ord dennom ther om emellem wor.

Tha epther tiltalle, giensuar och den sags leiglighedt sagde wij saa ther paa aff for rette, att[26] efftherdj handt haffuer fremlagt sin wnderskreffnne och forseiglede[27] jordbog och der wdj wedgaaedt thet den samme eng att were, som Godsløff Budde paatalde, och medt same jordbog wille βin breffue bekreffte, och for^ne^

wore landtzdomer da icke haffuer kiendt dem for dommere offuer hans jordbog, men jndfundenn det for oβ, da haffuer de[28] der medt jngen wret giordt for[ne] Peder Munck, men bør for then hans tiltale quit att were och hannum plictig att egiengiffue dem deris kost och thering effter wor recesβis liudelβe.

(1) Jf. rettertingsdom 15. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 364ff.), hvorved den omtvistede eng tildømmes kronen og Børglum kloster. - (2) Om denne dombog se 789.2. - (3) Dette er afskrevet efter domskonceptet. - (4) Rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. - (5) Se 775.4. - (6) Axel Gyldenstierne; se 775.5. - (7) Se 788.60. - (8) Herefter udstreget *och*. - (9) Se 785.18. - (10) Se 768.3.

(11) Se 768.4. - (12) Se 780.16. - (13) Se 782.8. - (14) Se 768.5. - (15) Godslev Budde (d. 1622) til Netzow, Rødslet og Gunderupgård, 1579-1622 forlenet med Børglum kloster. - (16) Godset Netzow i Pommern. - (17) Børglum kloster i Børglum s. og h. var opr. (i beg. af 12. årh.) en kongsgård, blev omkr. 1230 et præmonstratenserkloster, kom ved reformationen under kronen og blev et kgl. len. 30. november 1623 (Kr. Sk. I. 420) henlagdes klosteret (og Maribo kloster) til Sorø Akademi og overgik ved akademiets nedlæggelse til privateje 1669 ved et mageskifte med kronen. - (18) Mark, der er særeje (Kalk. I. 461a). Af rettertingsdom 15. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I. 364ff.) fremgår, at engen lå mellem Søndre Hestehave og Stavads eng til kronens gård i Sønder Saltum under Børglum kloster. - (19) Gården Hammelmose i Tise s., Børglum h., i 1682 af 77,8 tdr. hartkorn og 103,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 319. - (20) Albret Skeel (d. 1568) til Fussingø havde 1541 erhvervet gården Hammelmose, der fra 1408 og til reformationen havde tilhørt Børglum kloster.

(21) Ved dom af Jerslev herredsting var engen tildømt Peder Munk; se Secher, Rettertingsdomme I. 364. - (22) Dommen ses ikke bevaret. - (23) Landsbyen Sønder Saltum i Saltum s., Hvetbo h. - (24) bestyrker, bekræfter (Kalk. I. 127a bet. 1). - (25) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. - (26) Herefter er konceptet skrevet med en anden hånd. - (27) ɔ: beseglet. Ordene *och forseiglede* er med samme hånd tilskrevet i marginen. - (28) Rettet fra *hand*.

795 Rettertinget 14. april 1602 (København)

Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorefter borgmester Jens Pors i Horsens, der havde overtalt 2 mænd til at afgive urigtige forklaringer, ikke fandtes at burde agtes bedre end dem, der havde begået gerningen, og derfor ikke kunne være i lov eller tov med nogen ærlig mand.

Hs.: Thott 1202,2° nr. 134.[1]

Litt.: Hans H. Fussing i Aarbøger udgivet af Historisk Samfund for Aarhus Stift XLVIII (1954). 52ff.

Overskrift: Domb emellem Jenns Pors[2] wdi Horsenns och Mogenns Juell[3] och Jffuer Juell,[4] landtzsdommere vdj Nøre Judland. Daterid Kiøpennhafnns slott, denn 14. aprilis 1602.

Da[5] effter thiltalle, giennsuar och sagsenns leylighedt, saa och effterdj nu beuises medt endelig domb her aff landzstinged, for[ne] Peder Christennsenn och Søfrenn

Rasmussenn att hafue wundet wrett och bør feld ad werre och straffes paa derriß fingre effter recesßens liudelße[6] for samme skudzsmaal, dj med helgenns æed och oprachte finngre wundit haffuer, och effterdj for^ne^ Jenns Porsß saadanne skudzsmaal er blefuenn optagenn, och for^ne^ Jenns Porsß derfore thilfornne hafuer werridt hidsteffnid, och tuinnde wendelige domme[7] hannom ad werre offuergaaen, da wiede wj effter saadann leylighed och kongelige forordnings[8] lydelße, som er wdgaaed, huorledes dj schulle straffes paa derris boeßlodt och jche achtes bedre end dj, som gierningen giordt haffuer, effter thiltalle, giennsuar och sagenns leylighed, saa och epterdj for^ne^ Jenns Porß haffuer ladett giøre sitt skudzsmaall her till landztinged, och dj thou personer, som samme schudzsmaall giordt haffuer, domb ad werre offuergaaed dennom wret ad haffue wundet och dennom burde feld at were, dißligeste epterdj for^ne^ Jenns Porß sidenn haffuer werid hidkalditt for saadanne schudzsmaall, hand haffuer ladett giøre, da ere thilfundenn at schulle straffes paa hanns boeßloedt och iche actes bedre ennd de, som gierningenn giordt haffuer, da wide wj effter saadann leylighed och dombs liudelse for^ne^ Jenns Porß icke at maa werre i loug[9] eller thoug[10] med nogenn erlig mannd.

Da[11] effter thiltall, giensuar och dennd sags leylighed sagde wi derpaa saaledes aff for rette, at for^ne^ wore landzsdommere ingenn wret haffuer giordt for^ne^ Jenns Porß vdj dj thuinnde derris domme, menn samme derris domme bør ved deris fulde mact ad bliffue.[12]

Datum vt supra.

(1) Dommen findes ikke blandt den bevarede samling koncepter til rettertingsdomme fra 1602 (se 789.2) og er derfor ikke gengivet i Sechers Rettertingsdomme. Forlægget for Thott 1202,2° synes efter formuleringen at måtte have været domskonceptet, der altså senere er bortkommet. - (2) Jens Pors nævnes 1584-1602 som borgmester i Horsens, 1584-1591 tillige som tolder ssts., 6. juni 1600 (Kanc.Br.) pånу tolder og sisemester ssts. I 1600 kom Jens Pors i strid med flere af sine medborgere, der fik ham dømt ved bytinget. Jens Pors mente, at der var sket ham uret og klagede til kongen, der i missive 28. januar 1601 (Kanc.Br.) pålagde lensmanden Niels Skram at stævne byfogden og de andre, der havde erhvervet dom over Jens Pors, og hjælpe ham til at få sin ret. Imidlertid bragte kongen i erfaring, at Jens Pors havde underkøbt 2 vidner, der i strid med sandheden havde vidnet, at Jens Pors lå på sin sotteseng, da han skulle møde på Viborg landsting. I missive 16. juli 1601 (Kanc.Br.) befaledes det Knud Brahe, der var lensmand på Århusgård, at tiltale både Jens Pors og de 2 falske vidner. Se Viborg landstings dom 20. januar 1593 (V nr. 693, spec. 693.33). - (3) Se 768.3. - (4) Se 780.16. - (5) Det følgende er konklusionen af landstingets dom.

(6) Ifl. § 16, stk. 1, i reces 13. december 1558 skulle den, der vidnede løgn, straffes på sine to fingre og have sin boslod fortabt til herskabet, og han måtte aldrig få oprejsning. - (7) Om uendelige domme, se 779.9. - (8) Fdg. 14. august 1590, der optoges i DL 1-13-10, om straf for dem, der købte andre til at aflægge falsk vidnesbyrd (CCD II.566). De skulle »straffis paa deris boedslod och achtis ikke bedre end de, som gierningen giort hafve«; derimod skulle de ikke

miste deres 2 fingre, da de ikke havde aflagt ed. - (9) Edsbevis, særligt partsed med mededsmænd (Kalk. II.723a bet. 2). - (10) Vidnesbyrd (Kalk. IV.412b). Forb. *loug eller (och) thoug* i bet. vidne for retten var alm. i datidens jur. sprog, jf. Kalk. IV.413a.

(11) Det følgende er konklusionen af rettertingets dom. - (12) Jens Pors fik dog 16. juli 1603 oprejsningsbrev, efter at have tilfredsstillet sine modparter og lensmanden på kongens vegne, men han måtte herefter ikke fortsat være bosat i Horsens.

796 Rettertinget 15. april 1602 (København)

En lavhævd underkendes, da ikke alle lodsejere havde fået varsel, og da den, der gjorde lavhævden, ikke havde fuldmagt dertil.[1]

Hs.: NkS 836c,2° nr. 35 (findes yderligere i 1 hs.).[2]

Overskrift: Domb ad enn laugheffd er wnderdømbt, for alle lodzeigernn icke haffde fangit warßill, dißligeste for denn, som samme laugheffd haffde giort, icke der till haffde fuldmact.

Wy, Christian denn Fierde, med Guds naade, giøre alle witterligt, at aar 1602, denn 15. aprilis, paa wort retterting paa wort slodt Kiøbenhaffnn wdj wor egenn neruerelße, neruerenndis oß elskelige Christian Friß[3] till Borrebye,[4] wor canntzeler, Peder Munch[5] till Estuadgaard,[6] rigenns marsch, Steen Brahe[7] til Knudstrup,[8] Manderup Parßberg[9] till Hagishollum,[10] Henndrich Below[11] till Spøtterup,[12] Axell Gyllennstiernn[13] till Liungbyegaard,[14] Breide Rantzow[15] till Rantzowhollum,[16] stadtholder, Arrild Huitfeld[17] till Oddersberg,[18] rigens cantzeler, Henndrich Rammell[19] till Becheschouff,[20] Axell Brahe[21] till Elwid,[22] Henndrich Lyche[23] till Offuergaard,[24] Olluf Roßennsper[25] till Scharolt[26] och Christiann Holch[27] till Høigaard,[28] wore troe mennd och raad, for oß wor schicket oß elskelige Prebenn Gyllenstiernn[29] till Woßborrig,[30] wor mannd, raad och embidzmannd paa wort slott Bøuling,[31] paa denn ehne oc haffde med wor steffning[32] for oß wdj rette steffnnit oß elskelige Jørgenn Friß[33] till Faerschow,[34] wor mannd och tienner, paa denn andenn ßide oc hannum paa wore och chroennens wegnne tiltalidt for en laghæffd,[35] hand denn 5. julj anno 1600 till Wiborg lanndsting wdj rettenn haffuer frembaarit, med huilchenn logheffd hand formener ßig mere gods oc eigendomb [at][36] wille tilholde end som hannum burde med rette, wore oc cronnens eigendomb der hoes liggenndis till stoer brøst oc schade, oc formeente ßamme lougheffd iche ßaa loulig oc ret at werre dreffuen oc giort, ey heller loulig warßell forgiffuenn, som det ßig burde.

Hagde oc hid steffnnit Christenn Schriffuer[37] i Vinckell,[38] som samme lougheffd giort oc dreffuit haffuer, sammeledis Christenn Wognnsen[39] till Sundgaard,[40] Knud Mørch[41] till Hammelswanng[42] oc Christen Munch[43] till Nør-

agger,[44] affgangne Jenns Grønns[45] oc Bertell Munchs[46] arffuinger, som samme lougheffd forseglidt haffde, om de haffde nogit der wdj at ßige.

Derimoed at ßuare waar her wdj rette møtt for[ne] Jørgenn Friβis fuldmectige Mogens Jensenn och wdj rette lagde samme logheffd, daterit Schodborgh herristing, mandagenn effter visitationis Mariæ[47] anno 1570, liudenndis i ßinn meening Christenn Schriffuer, fogit paa Bøuling, paa worre oc croennens wegnne att haffue giort lougheffd oc indwored[48] Thorstennsgaard[49] i Lemterop[50] med for[ne] gaards rette tilligelße, som er wdj huß oc jord, agger oc enng, fourte[51] oc fellidt, waat och tiurt, øde oc byggit, hede oc moese, klippe[52] oc kier, fischeuannd oc fæganng, intet der aff wnndtagenn wdj nogenn maader, oc der wdj naffnngiffuis wdj besynderlighed alle huis agger oc enng, som till for[ne] gaard laa oc brugt waar; jnnduaarde hand oc alle de huse, som bøgit waar østenn wid Linings aae[53] med alle dieris rettighed oc tilliggelse, som waar aabyggit[54] i s:[55] Annders Schriffuers tid, med all denn jord, som laa østenn Schalleßiøe[56] vnnder Siøbergh[57] sønnder till Kieldubbe,[58] westenn till Møltestrømme[59] i Schalleßide[60] med mere, ßamme laugheffd med ßig selff wittløfftig inndholler.

Derhoes i rette lagde Jørgenn Friβis schrifftlig beretning, liudenndis i ßinn mening, ad for[ne] hanns hoßbunde haffuer giort mageschiffte[61] med wor s: herr fader, s: oc høiloulig ihuekommelße, konning Frederich denn Andenn, oc da er bleffuenn hannum naadigst till wedderlaug wdlagt tho gaarde, denn ehne waar enn selffeiger bundegaard, denn andenn er denn, som for[ne] Christenn Schriffuer haffuer giort logheffd paa, liggendis i Bøuling lehen wdj Lemsogn[62] i Lemtorp, kallis Torstenngaard, huilchenn gaard findis innduaarit sted fraa sted med lagheffd haffde paa samme goeds, eigendomb oc tilliggelße, huilche lagheffd er bleffuenn giort 15 aar oc paa det 16., førind hannd haffuer bekommit ßamme gaard til mageschiffte, oc haffuer hannd haffd ßamme gaard paa 17. aar oc ßamme lagheffd standenn wid mact paa 32 aar, ßidenn eigendommenn er giort, oc ßamme eigendomb altid ßamme lougheffd haffuer epterfuld wpaakiert, førinnd nu Preben Gyllenstiernn haffuer steffnnit denn oc intet widere tilholder ßig end[63] der er tillagt aff førstenn. For det anndit, at Preben Gyllennstiernn formener iche at werre giffuenn loulig warßell for ßamme logheffd, der emoed formeente hannd iche giøris behouff att giffue croennen warßell for denn eigenndomb, som waar innduaarit till kroenenn, oc Henndrich Krag[64] till Trinderup,[65] som ickuns haffde enn tienner der till, bekiender ßig inntidt aff hanns eigendomb induaarit i ßamme heffd, forneffnde heffd alleniste at werre giort paa croennens vegnne oc haffde hafft ßinn roelig heffd epter lougenn; satte fordj vnderdannigst wdj rette, om det iche bøer wid mact at bliffue.

Derhoes wdj rette lagde wor kierre her faders, s: høiloulig ihuekommelβis, denn 2. mageschiffte breff, daterit Nyekiøbing slodt denn 23. aug: anno 55,[66] derwdj blannt andit goeds formeldis enn cronegaard liggendis i Schodborgherrit i Lembsogn[67] i Lemtorp, Peder Munch wdj boer, schylder aarlig iij tønder, iij[68] schiper j fierdincar[69] och 1/3 af j fierdingcar rug, v tønder biugh, ij haarboepund[70] vj marck[71] smør, viij skilling leding,[72] j brenndβuin,[73] 1/4 feed kow, 1/7 part aff en schouwognn,[74] for j Kolding vognn[75] j daler, ij tønder giesterij haffre,[76] vij[77] marck iiij skilling giesterj penge,[78] oc er till for^ne^ gaard fischeri wdj Schalleβøe oc v gadehuse ibidem, som er bygt paa for^ne^ gaards grund, som βamme mageschiffte breff med mere vitløfftiger indholler.

Der tilll βuaridt for^ne^ Prebenn Gyllenstiernn, at for^ne^ Christenn Schriffuer haffde giort samme lagheffd wdenn lehnsmandenns wilge oc befalling, denn stund hannd waar wdj wor herre faders errinde wdj Østerβøenn,[79] oc der wdj haffde inndwaarit wor eigendomb oc fischerj wdj Schalleβiø mere, end der laa till gaardenn med rette; till med waar iche giffuen nogen varβell emoed βamme logheffd. Formeente och for^ne^ Jørgen Friβ mere eigendomb med βamme lougheffd at schulle βig tilholde, end βamme lougheffd schulle paaliude. Satte fordj vnnderdanigst wdj rette, om samme logheffd burde iche machtisløβ at werre.

Der till βuaridt for^ne^ Mogenns Jenβenn, at huad det varβell war belangid, hørde all Lemtorp k: M: till oc laa till Bøuling vndtagenn enn gaard, som oβ elskelige Hendrich Krag der wdj haffde, oc efterdj intet waar uduarit[80] aff hanns eigendomb, clagit hannd der intet paa, oc fordj iche waar fornødenn, at Christenn Schriffuer schulle giffue lehnsmandenn warβell, epterdj det andit waar wor och croennenns eigenndomb. Och wdj rette lagde it Hendrich Krags misβiue denn 27. martj βidst forledenn wdgiffuit, for^ne^ Jørgenn Friβ tillschreffuidt, huor wdj hannd giffuer tilkiende, at hannd haffuer bekommit hanns schriffuelse, der udj begierendis hannd wille lade hannum wide, om hannd haffde faaed warβell for denn laugheffd, som Christenn Schriffuer i Winnckell paa croennenns wegnne giorde paa enn gaard i Lemtorp, som s: Thomas Hiull[81] i boede, kallis Thorsteensgaard, saa giffuer hannd hannum wenlig at wide, at hand βamme tid waar tilfalden enn gaard i for^ne^ Lemtorp epter hans s: foreldre med βinn eigendomb oc herlighed, saa wilde hannd den tid βaa well som nu iche spilde wor ret och sag, heldst fordj der intet waar induort aff hanns, klagitt der intet paa i nogen maade.

Med flere ord och talle dennum der om emellum waar.

Da epter tiltalle, gienβuar oc denn sags leilighed, ad epterdj for^ne^ Christenn Schriffuer, βom giorde βamme lagheffd, iche haffuer hafft nogenn fuldmacht aff wor lehnsmannd at giøre βamme laugheffd, oc befindis flere lodseiger at haffue

hafft goeds i for^{ne} Lemtorp, som der emoed billigen haffde burd at werre steffnit oc kallid, oc endog for^{ne} Hendrich Krag nu wdj ßinn schriffuelse beuilger ßamme lougheffd, ßidenn hannd ßig goedtzit haffuer affhenndt, saa kannd dog iche det, som for saa lang tid goeduilligen giort er, nu epter ßlig hanns beuilling, som nylligenn schieed er, loulig agtis, och epter ßlig leilighed bøer for^{ne} laugheffd døed oc mactisløß at werre och iche komme for^{ne} Prebenn Gyllenstiernn paa wore och croennenns wegnne till hinder heller schade wdj nogenn maader, men huad den eigendomb belanger, som omtrettis, der om gaae till herridsting och lanndsting, huis ret er.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816; Secher, Rettertingsdomme I.562ff.). - (2) Hss. er afskrifter efter dombrevet. Dommen findes ikke blandt den samling koncepter til rettertingsdomme, der er bevaret fra 1602, se 789.2, og dommen er derfor ikke refereret i Sechers Rettertingsdomme. - (3) Se 789.4. - (4) Hovedgården Borreby i Magleby s., Vester Flakkebjerg h. - (5) Se 775.4. - (6) Se 788.60. - (7) Se 789.6. - (8) Hovedgården Knudstorp i Kågeröd s., Luggude härad, Malmöhus län. - (9) Se 765.3. - (10) Se 765.4.

(11) Se 776.4. - (12) Se 776.5. - (13) 775.5. - (14) Hovedgården Ljungbygård i Ljungby s., Villands härad, Malmöhus län. - (15) Se 771.5. - (16) Se 771.6. - (17) Se 771.7. - (18) Se 771.8. - (19) Se 793.11. - (20) Hovedgården Bækkeskov (Bäckaskog) i Kiaby s., Villands härad, Malmøhus län.

(21) Se 793.12. - (22) Hovedgården Elvedgård i Veflinge s., Skovby h. - (23) Se 771.9. - (24) Se 771.10. - (25) Se 762.8. - (26) Se 762.15. - (27) Se 759.3. - (28) Se 759.4. - (29) Se 762.7. - (30) Se 762.12.

(31) Se 762.14. - (32) Se om dette udtryk 774.8. - (33) Jørgen Friis (d.1632) til Favrskov og Vadskærgård. - (34) Hovedgården Favrskov i Lyngå s., Sabro h. - (35) Dom, hvorefter den, der upåtalt i 3 år har besiddet en fast ejendom, får sin ejendomsret fastslået over for alle og enhver. - (36) Ordet mgl. i forlægget. - (37) Christen Skriver i Vinkel var (før 1604) foged og skriver på Bøvling; han nævnes 1596 i Bøvling lens jordebog, jf. Skautrup, Hardiske Mål II.57. 1604 var han ikke længere skriver på Bøvling, se Secher, Rettertingsdomme I.566. - (38) Gården Nørre Vinkel el. gården Sønder Vinkel i Heldum s., Skodborg h. Jf. Henrik Pedersen. 186. - (39) Christen Vognsen findes ikke i stamtavlen over de adelige slægter Vognsen (DAA 1936 II.93ff.). (Muligt er han identisk med den kgl. sølvpopknægt Christen Vognsen, der ved kongebrev 6. juni 1600 (Kanc.Br.) fik fri bolig i et hus i Helsingør, så længe han var i kongens tjeneste.) - (40) Gården Sundsgård i Nees s., Skodborg h., i 1682 af 4,27 tdr. hartkorn og 20 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 123.

(41) *Mørch* vist fejlskrift for *Munk*. Gården Hammelsvang ejedes i 17. århundrede af major Knud Munk. - (42) Gården Hammelsvang i Ølstrup s., Bølling h., i 1682 af 12,94 tdr. hartkorn og 74,8 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 145. Gården blev 1585 af kronen mageskiftet til Peder Gyldenstierne (d.1594) til Tim og tilhørte senere ovenn. major Knud Munk. 1588 tilhørte den to bønder og lå under Volbjerg. - (43) Christen Nielsen Munk (Vinranke-Munk) (d.1612) til Nørager, Hungstrup og Gjessinggård, søn af Niels Munk (d. omkr. 1545) til Gjessinggård og Kirsten Nielsdatter Juel (d. efter 1558) til Hastrup. Han var 1559-67 hofjunker, 1564-67 køgemester, blev 1577 skibshøvedsmand, 1580 underadmiral, 1586 admiral. Han var gift med Anne Skram (Fasti) (d.1612), datter af landsdommer i Nørrejylland Erik Skram

(d.1568) til Hastrup og Maren Løvenbalk til Tjele. - (44) Gården Nørager i Nees s., Skodborg h., i 1682 af 12 tdr. hartkorn. - (45) Jens Grøn (d. omkr. 1584) til Nørager, Kokholm og Ulsund. Han var gift 1. gang med Johanne Ovesdatter Skram, enke efter Bertel Juel til Kokholm, 2. gang med den ufri Bodil Madsdatter. - (46) Bertel Munk (d. efter 1583 som slægtens sidste mand) til Nørager, søn af ovenn. Christen Munk. Han solgte 1580 Nørager til Malte Jensen Sehested til Holmgård. - (47) Mariæ visitationis (Marie besøgelse): 2. juli. - (48) hævdet besiddelsen af (Kalk. II.424b). - (49) Den nu forsvundne gård Torstensgård i Nørlem s., Skodborg h. - (50) Landsbyen Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h.

(51) Græsgang, fælled (Kalk. I.730a bet. 1). - (52) Her vel; fast grund (i modsætning til det følgende *kier*, opregningen er hovedsagelig antiteser). - (53) Formentlig fejlskrift for Lemvig å. - (54) bygget (jf. Kalk. IV.936a). - (55) salig (c: afdøde). - (56) s.s.s. Lemvig sø, sydøst for byen. Der kan ikke være tale om nuv. Skallesø i Sevel og Sahl sogne, Ginding h., altså langt fra Lemvig. At der er tale om Lemvig sø fremgår af rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816), hvor det hedder *Skalleßøe, ßom oc kallis Lemuig ßøe*, og hvor der endvidere tales om en toft østen ved *Lemuig aae, norden Skallesiøe*; endelig fremgår det af den nævnte dom, at ejeren af Torstensgård i Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h., havde ret til at fiske i denne sø. Søen har navn efter fisken *skalle* (Kalk. III.754a; OdS XIX.197). Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas V,2 (1769) skriver om Lemvig sø, at det er »en liden fersk og Fiskerig Søe«. - (57) Har ikke kunnet lokaliseres. - (58) *kieldubbe* kaldes i rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816) *Kirkedubbe*, jf. Danmarks Stednavne XVII.5 og 48f. Ordet *dubbe* forekommer flere steder i omegnen som betegnelse for en fordybning i terrænet. - (59) Har ikke kunnet lokaliseres. - (60) Fejlskrift for *Schalleßiøe*.

(61) 3. august 1585, jf.Kr.Sk.I.293f. - (62) Nørlem s., Skodborg h. - (63) Herefter udstreget *denn*. - (64) Henrik Krag (d. omkr. 1613) til Trinderup og Gjessinggård, gift med Karen Nielsdatter Munk (d.1620), søster til ovenn. Christen Nielsen Munk. - (65) Hovedgården Trinderup i Sønder Hornum s., Onsild h. - (66) Mageskiftet er af 3. august 1585, jf. Kanc.Br. og Kr.Sk.I. 293f. samt ndf. 816.170 og Secher, Rettertingsdomme I.564. - (67) Nørlem s., Skodborg h. - (68) 2½; om skrivemåden se 761.23. - (69) 1 fjerdingkar er som kornmål ¼ skæppe (4,3475 liter). - (70) 1 hardbopund er 1/9 td. smør (ca. 14 kg), jf. Aakjær, Maal og Vægt. 187f., 261.

(71) 1 mark = ½ pund (OdS XIII.1001 bet. 1.2). - (72) Afgift i stedet for krigstjeneste (Kalk. II.768a bet. 2). - (73) Afgift af svin, der skal gå på olden i skoven, og som derfor fik indebrændt et ejermærke. - (74) Vogn til hjemkørsel af skoveffekter (Kalk. III.867a; OdS XIX. 762 bet. 1). Jf. Arent Berntsen II.192, 252. - (75) Udtrykket *Kolding vognn*, der også forekommer i rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816) betegner måske en vogn af en type, der er fremstillet eller benyttet i Kolding, muligt ved opførelsen 1602-04 af det store tårn på Koldinghus, sml. *koldingkniv* (Kalk. II.576a, V.593a) og *koldingskib* (ib.V.594a). - (76) Gæsterihavre er afgift i korn i stedet for gæsteri (Kalk. II.119a). Om gæsteri se 767.3. - (77) 6½; jf. 761.23. - (78) Pengeydelse i stedet for gæsteri. - (79) Lovhævden blev gjort 1570, altså under den nordiske syvårskrig. Lensmand på Bøvling var da (1569-86) rigsråd Christen Skeel (d.1595) til Hegnet og Fussingø m.v., jf. Erslev, Lensmænd. 55. - (80) Vel fejlskrift for *indvordet* (se ovf. note 48).

(81) Thomas Hjul (d. før 1585) til Hedegård, der tilhørte en nu uddød adelsslægt, jf. Nyt da. Adelslex.122, fik 17. maj 1569 (Kanc.Br.) livsbrev på Torstensgård for sin og sin hustrus, Maren Jensdatter Munks livstid. Hustruen, der var datter af Jens Munk (Vinranke-Munk) (d.1528) og Anne Kruse (d.1524), blev 2. gang gift med Peder Munk (d. før 1616) til Staby og Kærgård, som nævnes i rettertingsdom 22. maj 1604 (ndf. nr. 816, Secher, Rettertingsdomme I.656). Han fik for sin og sin hustrus livstid brev på Torstensgård mod at svare sædvanlig afgift til lensmanden på Bøvling. Da Jørgen Friis forhandlede med kongen om mageskifte, lovede han 28.

april 1585, at han ikke ville fortrænge Peder Munk eller hans hustru af Torstensgård, da Peder Munks hustru havde livsbrev på gården. Efter Peder Munks død skulle Jørgen Friis besidde gården lige så frit som sit arvegods, jf. Kanc. Br. 1584-88. 301 note 2. Gården kom ved mageskifte 3. august 1585 (Kr. Sk. I. 293f.) til Johan Friis til Favrskov.

797 Rettertinget 19. april 1602 (København)

Et skøde dømt magtesløst som værende gjort for at skade arvingernes ret, da *køberen intet havde betalt for ejendommen, men blot udstedt et gældsbrev,* da *gældsbrevets beløb ikke skulle betales til sælgerens arvinger, hvis han døde uden livsarvinger, og* da *der mellem parterne var truffet aftale om, at sælgeren skulle have godset igen, hvis han fik ægte livsarvinger.*[1]

Forlæg: NkS 833,2° nr. 284[2] (HDDomb. nr. 16[3] fol. 97[r]; findes yderligere i 2 hss.[4]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 377ff.
Overskrift: En koninglige och Danmarckis rigis raadz dom, at huar gienbreff findis emod skiøde, er skiødet macteløs dømpt.

Wi, Christian den Fierde, med Guds naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis koning, hertug vdj Sleßuig, Holsteen, Stormarn och Ditmerschen, grefffue vdi Oldenborg och Delmenhorst, giører alle vitterlig, att aar 1602, den 19. aprilis, paa vor retterting paa vor slott Kiøbenhaffn vdj vor egen neruerilße, neruerendis oß elschelige Christen Friis[5] till Borreby,[6] vor cantzler, Peder Munck[7] thill Estuadgaardt,[8] marsch, Stheen Brahe[9] till Knudstrup,[10] Manderup Parßberg[11] thill Hagißholm,[12] Henrick Below[13] thill Spøttrup,[14] Axill Gyldenstiern[15] thill Liungbygaardt,[16] Brede Rantzow[17] till Rantzowholm,[18] Arrild Huitfeld[19] till Odisberg,[20] Danmarcks riigis cantzeler, Henrick Ramill[21] til Beckeschouff,[22] Predbiørn Gyldenstiern[23] til Vosborig,[24] Axill Brahe[25] thill Eluidt,[26] Henrick Løcke[27] thill Offuergaardt,[28] Oluff Rosenspær[29] till Scharolt[30] och Christen Holck[31] till Høygaardt,[32] voris thro mendt och raadt, for os var schickit oß elschelige Niels Kaaß[33] thill Dambsgaardt[34] [Hartuig Kaaß[35] till Hørupgaardt,[36] Hermann Kaaß[37] thill Schouffgaardt,[38] Jørgen Kaaß[39] till Gielschouff,[40] Lauritz Friis[41] thill Lundergaardt,[42] Lauritz Ebbeßen[43] till Tulstrup[44] och Godsche Friis[45] till Lundergaardt,[46] vore mend och thiennere, och oß elschelige fru Charine Malthisdatter[47] thill Brunbiere,[48] alle] affgangne Anders Malthißøns[49] arffuinger, paa thenn ene och hagde [med vor egen steffning][50] for oß vdj rette steffnitt oß elschelige Niels Krabbe[51] thill [Tostelundt],[52] vor mand och thienner, paa den anden side och

hannom tiltalt for en schiøde, som dennom er thil videndis vorden, handt aff for^{ne} Anders Malthiβen nogen kort thiid for hans dødelige affgang at haffue forhuerffuidt och schall formelle paa Møllerupgaard[53] och goeds, [och med samme schiøde vilde sig och hans arffuinger for^{ne} gaard och goeds fra dennom och thieris arffuinger thilvinde med vrett, som de formiente],[54] i dett att samme gaard och gods och eyndomb icke schall findis y Anders Malthiβens liff aff hannom att være annammid eller nogen aff thennom, [som der paa boendis er, hannom at haffue suarit med nogen rettighed thill hanum att vdrette i nogen made, och fordi eyendomb icke][55] nogen thiidt [schiøden][56] at haffue eptherfuldt, disligeste samme kiøb och forhandling paa for^{ne} Møllerupgaard och goeds, som samme schiøde paaliuder, schall findis at wære giord med om[57] och vilckaard och thill it gienkiøb och i saa made selff giort dett vendeligtt, som aff hans vdgiffne breffue schulle forfaris; ey eller nogen penge for for^{ne} gaard och godtz, enthen lidet eller møgit, thill for^{ne} Anders Malthiβøn eller nogen paa hans vegne schall vere bethalen eller vdgiffuenn y nogen made, ey heller nogen thiid for^{ne} hans arffuinge at schulle vdredis, huor aff schulle forfaris, som de miener, samme forhandling biliger for en gaffue burde att actis och ansees end for it kiøb epther skiødens liudelβe, formeenendis effter for^{ne} leiglighedt dennom der med att schee forkortt[58] och samme schiøde, som saledis wed vendelig[59] middell[60] och forhandling schall findis dreffuen att uære, och godtzit icke at haffue eptherfuldt, ey eller bethaldt och forlagt[61] er, bør epther recessen[62] och kongelige domme[63] macteløβ att være, och inthet att komme dennom paa deris retferdige arff wdj for^{ne} Møllerupgaard och goeds thill hinder eller schade y nogen made.[64]

Med flere ord dennom deromb imellom var.

Da epther thiltalle, giensuar och den sags leglighedt sagde vi derpaa saaledis aff for rette, at eptherdj vi befinder, at for^{ne} Niels Krabbe jngen penge haffuer vdgiffuit thill forschreffne Anders Malthiβønn for for^{ne} Møllerup gaardt och goedtz, men giffuit hannom sin breff och forschriffning paa vj^{M} daler,[65] som skulle vdgiffuis der for et aar effther frue Anne Thidemandtz[66] dødelig affgang, och samme gield breff dog forbeholder for^{ne} Niels Krabbe selff samme vj^{M} daller, om Anders Maltheβønn vden echte liifs arffuinger affdøde och icke at schulle thill hans arffuinger betallis, det och befindis for^{ne} Niels Krabbe at hafue giffuet afgangen Anders Maldthuβønn sit gienbreff, formeldendis att thersom Anders Maldthisβøn fich echte liiffs arffuinger, schulle hand igien bekomme samme godtzs for vj^{M} daler, hues icke schulle hand samme godtzs beholde, huorudaff er at fornemme samme schiøde at werre giort hans arffuinger thill schade och er meere it gauffue end it kiøb, saa wist Anders Maldtiβiβøns arffuinger angeller, tha epther forbe-

rørde leiglighed bøer for^{ne} schiøde icke at komme for^{ne} Anders Maldthisßønns arffuinger thill hinder eller schade, menn bøer machteßløes at bliffue.

Datum ut supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskabsforhold vil fremgå af oversigten side 179.

(2) Dette, der formentlig er afskrift efter HDDomb., indeholder en forkortet gengivelse af dommen. Udeladt er bl.a. navnene på Anders Maltesen Vifferts arvinger, der ndf. er anført i skarp klamme; endvidere er udeladt referat af de i rette lagte dokumenter, se ndf. note 64, samt enkelte andre ord el. sætninger, der ndf. er anført i skarp klamme. - (3) Om denne dombog se 789.2. Ud for dommen er i marginen tilskrevet: Hæc est vera copia sententiæ hujus latæ jnvenitur, tamen primus copiæ hujus projectus, sed sine clausila finali, qvæ hic est ascripta (oversættelse: Dette er en rigtig afskrift af den afsagte dom, dog findes der et første udkast til denne afskrift, men uden den afsluttende klausul, der er tilføjet her). Dommen er i dette koncept bortset fra et enkelt indskud skrevet med samme hånd, medens domskonklusionen i de andre koncepter er skrevet med en anden hånd (af rigens skriver), se 789.2. - (4) I disse (NkS 836c,2° og NkS 846,2°) findes dommen kun i registeret (som nr. 40). - (5) Se 789.4. - (6) Se 796.4. - (7) Se 775.4. - (8) Se 788.60. - (9) Se 789.6. - (10) Se 796.8.

(11) Se 765.3. - (12) Se 765.4. - (13) Se 776.4. - (14) Se 776.5. - (15) Se 775.5. - (16) Se 796.14. - (17) Se 771.5. - (18) Se 771.6. - (19) Se 771.7. - (20) Se 771.8.

(21) Se 793.11. - (22) Se 796.20. - (23) Se 762.7. - (24) Se 762.12. - (25) Se 793.12. - (26) Se 796.22. - (27) Se 771.9. - (28) Se 771.10. - (29) Se 762.8. - (30) Se 762.15.

(31) Se 759.3. - (32) Se 759.4. - (33) Niels Kaas (Mur-Kaas) (d. omkr. 1603) til Damsgård, søn af Erik Kaas (d.1556) til Gjelskov og Anne Emmiksdatter (Emmiksen) (d.1561). Han var gift med Karen Nielsdatter Friis (Friis af Haraldskær), datter af provst i Han h., magister Niels Friis (d.1557) til Kærsgård og dennes 1. hustru Anne Høeg (Banner) (d.1545). - (34) Hovedgården Damsgård i Ovtrup s., Morsø sønder h. - (35) Hartvig Kaas (d.1625) til Højrup, Møllerup, Agerkrog og Faddersbøl, broder til ovenn. Niels Kaas. Han var gift med Anne Axelsdatter Juul (d.1632) til Hedegård, enke efter Laurids Navl til Hedegård. - (36) Gården Højrupgård i Hillerslev s., Sallinge h. - (37) Herman Kaas (d. omkr. 1613) til Skovsgård, broder til de ovenn. Niels og Hartvig Kaas. Han var gift med Birte Nielsdatter Kaas (Sparre-Kaas), datter af Niels Kaas (d. omkr. 1582) til Ølby og Maren Iversdatter Dyre. - (38) Gården Skovsgård i Tapdrup s., Nørlyng h. - (39) Jørgen Kaas (d.1619) til Gjelskov, broder til de ovenn. Niels, Hartvig og Herman Kaas. Han var 1578 skibshøvedsmand, 1587-96 lensmand på Vardøhus, 1601-16 Stavangers len, 1608-14 på Kbh.s slot, 1614-20 på Århusgård. Han var gift med Dorte Ovesdatter Juul (d.1648) til Mejlgård. - (40) Hovedgården Gjelskov i Hillerslev s., Sallinge h.

(41) Laurids Friis (Friis af Vadskærgård) (d. før 1617) til Lundergård, søn af Palle Friis (d. omkr. 1565) til Lundergård og Agate Lauridsdatter Vestenie (d. omkr. 1567) og broder til nedenn. Godske Friis. - (42) Den tidl. hovedgård Lundergård i Jetsmark s., Hvetbo h. - (43) Laurids Ebbesen Udsen (d. 1646 som slægtens sidste mand) til Tulstrup, Hvidsten og Lyngballegård m.m., søn af Ebbe Lauridsen Udsen (d. omkr. 1602) og Kirsten Kruse (d. omkr. 1602). Kirsten Kruse var datter af Peder Kruse (d. 1565) til Balle, Ryomgård og Kjellerup og Dorte Maltesdatter Viffert (d. omkr. 1562) til Øls; den sidstnævnte var søster til nedenn. Albert Maltesen Viffert. - (44) Den tidl. hovedgård Tulstrup i Sal s., Hovlbjærg h. - (45) Godske Friis (Friis af Vadskærgård) (d. efter 1603) til Øls og Lundergård, broder til ovenn. Laurids Friis. Han var gift 1. gang med Maren Pedersdatter Kruse, datter af den i note 43 nævnte Peder Kruse (d. omkr. 1562) og Dorte Maltesdatter Viffert, 2. gang med Johanne Eriksdatter Kaas (Sparre-Kaas), datter af Erik Kaas (d.1578) til Støvringgård og Lindbjerggård og Kirsten Pedersdatter Galt (d.1616). -

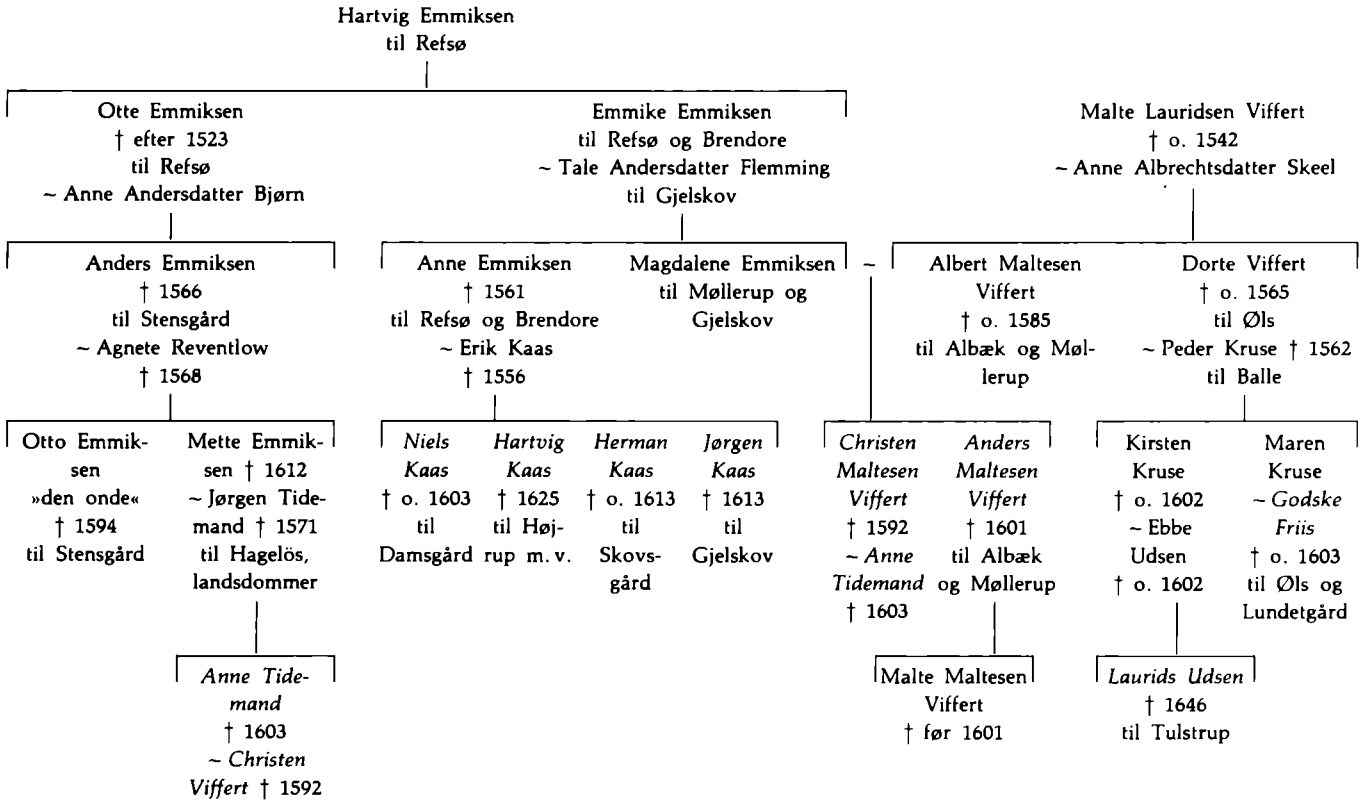
Hartvig Emmiksen
til Refsø
Otte Emmiksen
† efter 1523
til Refsø
~ Anne Andersdatter Bjørn
Emmike Emmiksen
til Refsø og Brendore
~ Tale Andersdatter Flemming
til Gjelskov
Malte Lauridsen Viffert
† o. 1542
~ Anne Albrechtsdatter Skeel
Anders Emmiksen
† 1566
til Stensgård
~ Agnete Reventlow
† 1568
Anne Emmiksen
† 1561
til Refsø og Brendore
~ Erik Kaas
† 1556
Magdalene Emmiksen
til Møllerup og
Gjelskov
~
Albert Maltesen
Viffert
† o. 1585
til Albæk og Møllerup
Dorte Viffert
† o. 1565
til Ølls
~ Peder Kruse † 1562
til Balle
Otto Emmiksen
»den onde«
† 1594
til Stensgård
Mette Emmiksen † 1612
~ Jørgen Tidemand † 1571
til Hagelös,
landsdommer
Niels Kaas
† o. 1603
til
Damsgård
Hartvig Kaas
† 1625
til Højrup m. v.
Herman Kaas
† o. 1613
til
Skovsgård
Jørgen Kaas
† 1613
til
Gjelskov
Christen Maltesen Viffert
† 1592
~ Anne Tidemand
† 1603
Anders Maltesen Viffert
† 1601
til Albæk
og Møllerup
Kirsten Kruse
† o. 1602
~ Ebbe Udsen
† o. 1602
Maren Kruse
~ Godske Friis
† o. 1603
til Ølls og
Lundetgård
Anne Tidemand
† 1603
~ Christen
Viffert † 1592
Malte Maltesen
Viffert
† før 1601
Laurids Udsen
† 1646
til Tulstrup

(46) Se ovf. note 42. - (47) Karen Maltesdatter Viffert (d. omkr. 1608) til Brondbjerg, Risager og Lindtorp, datter af Christen Maltesen Viffert (d. omkr. 1547) til Brondbjerg og Bodil Nielsdatter Friis til Vadskærgård. Hun var enke efter Timme Rosenkrantz (d. 1592) til Rydhave. - (48) Den tidl. hovedgård Brondbjerg i Staby s., Ulfborg h. - (49) Anders Maltesen Viffert (d. 1601, vist som slægtens sidste mand) til Albæk, søn af Albert Maltesen Viffert til Albæk, Møllerup og Gjelskov (d. omkr. 1586) og Magdalene Emmiksdatter (Emmiksen). Han var gift 1. gang med Anne Andersdatter Sandberg, 2. gang med Pernille Knudsdatter Sparre (d. omkr. 1609), enke efter Holger Brahe (d. 1576) til Hagelös og Hammer. Anders Maltesen Viffert havde en søn, Malte Maltesen Viffert, der døde før faderen. - (50) Om dette udtryk se 774.8.

(51) Niels Krabbe til Vesløsgård, Brunsgård og Torstedlund, søn af Kjeld Krabbe (d. 1550) til Nebel og Susanne Lykke (d. 1596). Han var gift 1. gang med Ingeborg Juul (d. 1587), datter af Palle Juul til Pallesbjerg og Anne Lykke, 2. gang (1590) med Vibeke Ulfstand (d. 1611), datter af Gregers Ulfstand (d. 1583) til Sønder Vosborg og Anna Eriksdatter Lange (d. 1559). - (52) Hovedgården Torstedlund i Årestrup s., Sønder Djurs h. NkS 833,2° har *Vesløffgaard*: den tidl. hovedgård Vesløsgård i Vesløs s., Vester Han h., der også ejedes af Niels Krabbe. - (53) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (54) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter HDDomb. - (55) Ligeledes. - (56) Ligeledes. - (57) Adv. *om* brugt substantivisk; jf. samme forb. *wden alt om eller wilkor* (Hans Tausens Postil 1539), jf. Kalk. III. 200a. - (58) Uret (Kalk. II. 600b bet. 4). - (59) uklar, ikke afgørende (Kalk. IV. 603a bet. 2). - (60) Underhandling (Kalk. III. 53b bet. 5).

(61) erlagt, betalt (Kalk. I. 653b bet. 4). - (62) Reces 13. december 1558 § 39. - (63) Jf. rettertingsdom 14. juni 1572 (III nr. 400), tilforordnede råders dom 12. juni 1571 (III nr. 382), rettertingsdomme 25. februar 1573 (GdD III. 185ff.), 12. juni 1574 (nærv. udg. III nr. 424), 9. juni 1575 (GdD III. 260ff.), 5. maj 1576 (ib. 291ff.), Skåne landstings dom 3. marts 1577 (nærv. udg. III nr. 445), rettertingsdomme 4. juni 1577 (GdD III. 300ff.), 7. juni 1586 (nærv. udg. IV nr. 553), 1. august 1590 (GdD IV. 188ff.), 29. juni 1591 (ib. 288ff.), 1. juli 1609 (Secher, Rettertingsdomme I. 484ff.). Denne retspraksis lovfæstedes ved DL 5-3-32, der formelt først blev ophævet ved § 53 i lov nr. 111 af 31. marts 1926 om tinglysning.

(64) Herefter indeholder HDDomb. referat af de i rette lagte dokumenter: 1) Niels Krabbe fremlagde skøde, dateret Brusgård (Ølst s., Galten h.) 15. november 1600, hvorved Anders Maltesen Viffert skødede sin hovedgård (Møllerup) i Feldballe s., Mols sønder h., til Niels Krabbe og hans arvinger, 2) Niels, Hartvig, Herman og Jørgen Kaas, Laurids Friis, Laurids Ebbesen Udsen og Godske Friis fremlagde deres skriftlige indlæg, indeholdende at fru Anne Tidemand (d. 1603) af sin afdøde ægtefælle, Christen Maltesen Viffert (d. 1592), for sin levetid var forlenet med Møllerup, og at Anders Maltesen Viffert var dømt (jf. rettertingsdomme 25. juli 1595 og 21. og 22. juni 1596; Secher, Rettertingsdomme I. 35f., 117, 121) til at medbesegle dette brev, men desuagtet havde solgt godset til Niels Krabbe, men godset havde dog ikke fulgt skødet, idet fru Anne Tidemand stadig besad Møllerup. 3) Niels Krabbe fremlagde et brev, hvori han erkendte at have betalt 14.000 daler af de 20.000 daler, han skulle betale Anders Maltesen Viffert for hovedgården Albæk (Suldrup s., Hornum h.) - hvis salg ikke berøres af nærv. dom - og for Møllerup; de resterende 6000 daler skulle forblive indestående hos Niels Krabbe, indtil han eller hans arvinger ved fru Anne Tidemands død kom i besiddelse af godset. Skulle Anders Maltesen Viffert afgå ved døden uden livsarvinger før fru Anne Tidemand, skulle brevet være dødt og magtesløst og Møllerup gods følge Niels Krabbe efter Anders Maltesen Vifferts skøde. 4) Videre fremlagdes Niels Krabbes brev, dateret Brusgård den 15. november 1600, hvori han forpligtede sig og sine arvinger til, såfremt Anders Maltesen Viffert skulle overleve sin hustru, fru Pernille Sparre (d. omk. 1609, se ovf. note 49) og efterlade sig ægte livsarvinger, og såfremt han da begærede Møllerup til genkøb, skulle han betale Niels Krabbe eller dennes arvinger 6000

daler; efterlod han sig ikke livsarvinger, skulle brevet være dødt og magtesløst og Møllerup tilfalde Niels Krabbe eller hans arvinger. Niels Krabbe anførte, at Anders Maltesen Viffert havde solgt sin andel i Møllerup, som han havde arvet efter sin broder, Christen Maltesen Viffert, da han på grund af gæld var nødt til at sælge. Parterne påberåbte sig rettertingsdomme 7. juni 1588 (V nr. 555) og 1. august 1590 (ib. nr. 636). - (65) 6000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (66) Anne Tidemand (d. 1603) til Hagelös (Luggude härad), datter af landsdommer i Skåne Jørgen Tidemand (d. 1571 som slægtens sidste mand) og Mette Andersdatter Emmiksen (d. 1612), enke efter Christen Maltesen Viffert (d. 1592), broder til ovenn. Anders Maltesen Viffert.

798 Malmø rådstueret 16. august 1602

En strandfoged var for uretmæssig omgang med vraggods, der tilhørte nogle lybske købmænd, af herredstinget dømt til at stå til rette herfor efter søretten. De lybske købmænds fuldmægtig lod derefter den domfældte, der var fængslet, underkaste tortur for at få oplysning om, hvor vraggodset befandt sig, og lod ham derefter hænge. Da *den domfældte ikke var dømt til døden, da han underkastedes tortur, og* da *den afsagte herredstingsdom ikke var en dødsdom, dømtes den lybske fuldmægtig til herfor at straffes på livet, uanset at han gjorde gældende, at han ikke kendte disse regler, og at han tidligere havde fået kongens tilgivelse.*

Hs.: Malmø rådstueprotokol 1601-08 fol. 307^{v} (findes yderligere i 1 hs.).
Overskrift: Thend 16. augustij domb offuer Helmer Hoggreffue.

Borgemester oc raadtmendt i Malmø[1] giøre alle witterligt och bekennde med dette wort obne breff, at her for oß for rette wor skicket a° 1602, mondagen thend 2.[2] augustj,[3] Marcus Skoning,[4] kong: Mayz: ridefouget[5] her till slottedt, och paa sin hoßbondis vegne, erlig och velbiurdig mand Siguor Grubbis[6] vegne, høfuidtzmand paa Malmø huß, epter kong: Mayz: breff och befalning[7] ladit tiltale och forfølge Helmer Hoggreffue[8] af Lübeck vdi neste forledne fire raadhus och nu i dag tegte dag[9] at lide domb for Morthen Lenßmand,[10] hand først hafuer pinlige[11] ofuerhørt[12] och siden hafuer ladet hannom ophennge,[13] vannseet inngen lifsdomb er hannom ofuergangen.

Her til suarede Helmer Hogreffue, som hans jndlagde forsett lyder, som effterfølger:

Epterdj jeg af ehrlig och welbiurdig mand Sigword Grubbe, kong: Mayz: høfuidzmandt paa Malmøes huß, for eder viße och welforstandige herrer bliffuer tiltalit, at ieg schall hafue Morten Lenßmandt piinlige forhøre och ophenge siden, førendt hand met 8 mend vor dømpt,[14] hafde ieg icke forhaabit, at ieg derfore widere schulle bliffue beklagit, fordj ieg aar 1598 thill kong: Mayz:, min allernaa-

digste herre och konning, supplicerit hans kong: Mayz: vnnderdanigst ombedet, om vj oß i nogen maade med strandt fougeden forseet hafde, hans kong: Mayz: ville det naadigst mig effterlade, thj det icke aff moeduillighed, men megit mere af wforstandt och vanuittighed[15] scheed wor, paa huilchet mine ofuergifne suplicatz de erlige welbiurdige och strenge herrer Christofer Walckendorp,[16] s: med Gud, Christian Friiß,[17] cantzeler, och, om jeg vet[18] hafuer beholdenn, Axell Gyldenstierne[19] gaff mig bescheedt, h: k: M: hafde naadigst epterlat mig thenne sag. Derfore motte ieg vel reigße af rigett, nar ieg ville; thil mehrer bestyrkelse hafuer ieg sammetid bekommit it schrifuelße [20] til erlig och velbiurdig mand Chresten Bernekou,[21] som thend thid vor slodtzherre paa Malmø huß, med huilckit hannom bleff gifuit thilkiende, att høig[te] kong: Mayz: mig thenne sag naadigst epterlat hafde; med flere omstende[22] ßom samme schrifuelße jndeholder och endnu huoß den guode junker[23] wel findis, och mig af kong: Mayz: secreterer, erlig och velbiurdig Jenns Mogennßøn,[24] er blefuen ofuer antuorditt. Om well ßiden ieg nu paa de fattige kiøbmends wegne motte drage hid vdj rigit emodt kong: Mayz: och andre herre flere af mine wuenner er blefuen ahngifuit, at iegh saa[25] wchristelig och tyranisch schulle hafue ladet pine strandfougeden och met støre løignn mig blifuer der till dichtedt och paasagdt, at ieg hannem schulle hafue ladet skere remmer aff hans legom, ther vdj støbt suofuell och begh, for thet andet ladit tage it beken fuld med gloendis kull settendis paa hans bare krop, saa lenge at kiødet til beenet vaar henbrent, for det tredie at hannom schulle vere støbt bly vdi hans ører, for det fierde att hannom schulle vere stungenn fieder pinde[26] fulde med suofuel och beg[27] vdj hans kiødt saa lenge, de der vdj waare slet op brende med andre wchristelig gierninger flere, som ieg schulle hafue bedreffuit, huor ofuer hans kong: Mz: icke wbilligt paa mig er bleffuen fortørnedt, men ieg trøster mig deremodt at dette altsammen af had oc nidt och met vsandrughed mig[28] offuerdickted er, af huilchet det aller mindste met sandhed mig icke schall ofuer beuißis. Menn der dommen till herritzting waar afsagdt, som jndeholder, epterdj strandtfougeden til tinget nocksommelig er blefuen ofuerbeuist, huilcket hand selff bekiende, huor wtroligt[29] hand hafuer omgaaitt med voris wraggodtz och schiffs baadt, epter herridtztinngs doms lydelße sub dato 1. augustj a° 1597[30] skulle hand der fore lide som for andet whiemblet guodtz epter sørettenn[31]; nu findis der vdj thet 49. cap:,[32] huemb som wragguodtz vnnderslar[33] schal strafis som en tiuf, der til met wor k: M: ridefougit, Jørgenn Laurißønn, sielfuer till tinget, der dommen vaar affsagdt, thilstede hand slodtzliggerne,[34] at de strandfougeden førde til Ydstedt[35] och ofuer andtuordis min medfuldmechtig der vdj hennderne, thj ieg samme tid vaar vdj Kiøbenhafn, huilche hannom lod beuare[36] vdj byens fengßel, och

siden er hand blefuen pint met skruer[37] paa hans been, stracht paa en stie[38] och bespreng[39] met suofuel feder,[40] huilchet vj icke benechte kandt, thj vi [giernne][41] hafde hafft sandhedt att vide, huort woris guodz waar hennkommit, som ved en half mil wegs laa langs vd met landit, och altsammen inden tho dage blef hennstollen och borttagit, sammeledis aff huem hand bekom knifuen, huor med hand vilde myrde sig, der hand blef førd fra tingit thil Ystedt, om slodtzliggerne hannom det icke hafde forhinndret, huilchet handt icke ville bekiennde, aff huilchet nochsommelig kand fornemmis, huor hart [hand][42] er blefuen pinntt; hafde wj wist, at dennem hafde icke werit saa richtig epter recessen,[43] som den burde at vere, hand schulle icke blefuen pint, megit mindre hegnndt; haffuer wi oβ der vdi forβett, tha hafde kong: Mayz: ridefougit, som wj formener, ther vdj mere schyld end wj, thj hafde hand icke tilstedt, at slodtzliggerne hafde lefuerit strandfougeden min medfuldmechtig vdj henderne, tha hafde vj oβ slet inthet befattet med hannom; ther thill met wor wj fremmede och oβ wuitterligt, om en miβdeder schulle dømmis med 8 eller flere mendt, huilchet ridefougeden och herridtzfougeden oc bedre schulle hafue wist. Der til met haffuer høig[te] kong: Matz: lennβmand til Ystad vdsent nogne, huor met strandfougeden bleff vdført tiil galligen, huilchet hand icke hafde giort, om hannom dette icke hafde werrit befallit af øffrighet, thj wj ingelunde hannom det burde[44] befale kunde; men om wj osβ wdj nogen maade haffuer forseett, huilchet ieg icke widste, saa sant Gud i himmeln schal[45] were mig naadig paa den sidste[46] domme dag, tha beder ieg vnderdanigst høig[te] kong: May: som en christelig och gudfrychtig potentat wille naadigst mig dette effterlade, huilchett Gud i himmelen h: k: M: igien rigelig belønne schall, och der emodt betennke, huor wchristelig och wtrolig Morten Lennβmandt met hanns sønner och theris selschab saa uel emoed hans k: Mtz: som de fattige lybsche kiøbmendt met woris paa Sandhammer[47] thil lands kommendis guodtz, huilchet mange tusind daler kostedt, huor af wj icke for 400 daler igien bekom, handlit haffuer, och effterdj I dannemendt jo endelig schall dømme paa denne sagh, at tj da alle omstennde och leiglighed ville betencke, sammeledis at denne min beretningh maa leβis, paaschriffuis och vdj dommen blifue jndført. Helmer Hogreffue, de lybsche kiøbmendere, som aar 1596 hafuer mist deris schib och guodtz paa Sandhammer fuldmectighe.

Och for[ne] Marcus vdj rette lagde herridtsfougdens, Niels Torkelβøns, til Ingelsted herridtzting hans domb, som βaa melder vdj sin beslut:

Tha epter tiltal och giensuar och epter den sags leiglighedt, och effterdj at for[ne] Morten Perβønn[48] wor tilbetroid at were kongens strandfougit, at hand schulle were der tilsiuns mandt, och hand saa waar met at løffte kistenn paa wognen och

ike førde den til byenn i foruaring, tha blef her ßaa i dag inden tinge for rette afsagdt, att for^ne^ Mortenn Perßøn at staa til rette och lide der fore som for andet whiemblet guodtz epter siøretten.[49]

End for^ne^ Marcus vdj rette lagde velbiurdig mandtz Laue Vrnis,[50] landsdommeres, dom, daterit thend 14. januarij a° 1598,[51] som saa formelder i sin beslut:

Tha epter for^ne^ leiglighed, ßom forberørd er, kand mand icke befinnde, at thingfougedenn hafuer dømbt vrett ofuer for^ne^ Morten Lenßmand, men hans dom at stande ved magt. Men huis Swend Jngmarßønn ßetter vdj rette, at Morten Lensßmand er blefuen hengdt, och icke dommen schal formelde, att hand wor dømbt til galie och grehn, och dog er blefuen hengdt, formeenendis at den thysche bør derfore self at thage hannom ned igien, da effterdj for^ne^ herridtztingsdomb icke formelder, att for^ne^ Morten Lenßmandt er dømbt til gallie oc gren, och Helmer Hogrefue hafuer lige uel ladet hannom først pinlige offuerhøre och siden ophenge och icke hafuer thingfougedes och otte mends domb for sig, at hand burde at ophengis, ther medt hafuer for^ne^ Helmer Hogreffue forßeet sig och icke giort epter recessen. Der fore bør hand at vere i kong: Mayz: naade och vnaade.[52]

End vdj rette lagde for^ne^ Marcus en schrifft met sex jndßegel, lydendis om Mortenn Lenßmands pine, dißligest it sendebref fra Hans Søffrenßøn,[53] borgemester i Ystedt, jndeholdendis huorledis Morten Lenßmandt er tuende gange pinlige forhørt; thend første gang vor Helmer [inted][54] huosß, anden gang, en dag før Helmer lod hannom aflifue, lod [hand][55] hannom ßaa ynkelig pine, at mestermanden[56] aldrig kunde pine hannom saa, at Helmer robte jo:[57] mehr; paa det sidste[58] ynckedis manden, ßom wor der ofuer,[59] och bad Helmer ville lade holle op. Tha robte hand alt lige[60] suart.[61] Mestermanden ßagde: Hand dør; suarede Helmer: Thet schader icke,[62] pine en[63] pine. Saa kaste mestermanden stangen,[64] handt rachte[65] hannom medt, sagde: Wille I hafue hannom mehre pint, saa pine selfuer. Tha wor der en gammel mand huoß af Lybeck,[66] hand gick der fra och ßagde, att Helmer hafde icke befalning paa at fare saa mett[67] folck, epter ßom samme schrifft omb hans pine och sendebrefuit i dennom ßielf widere wduißer.

End vdj rette lagde Marcus it schrifftligh forßett med welbiurdig Siguor Grubbis egen haand vnnderschreffuit, lydendis ßom her epterfølger:

Effter kong: Mayz:, min allernaadigste herris schrifftlige befalning[68] at thiltale Helmer Hoggrefue for Morten Lenßmand, hand hafuer ladet rette, setter ieg paa høig^le^ kong: Maz:, min allernaadigste herris och konnings vegne vdi alle rette, att epterdj for^ne^ Helmer Hoggrefue haffuer først ladet for^ne^ Morten Lenßmandt pine och det well haardelig, førend nogen lifsdomb er hannom ofuergangen, och siden ladet hannom rette[69] och ophenge vden herritzfougdens och siuf[70] mends domb

och i ßaa maade icke lougligen haffuer ladet hannom forfølge och vschyldelig lade hannom tage af dage, i det hand icke hafuer bewiist hannom nogenn tiuf sag ofuer, om hand der fore icke bør at lide och straffis paa hans liff och er her paa aff de dannemend borgemester och raadmend i Malmø en endelig dom begierendis vden[71] widere forhaling at motte affsigis och det efter høig[te] kong: Maytz; egen och strenge befaling. Giffuit paa Malmø huß, thend 9. julij anno 1602. Sigwort Grubbe, egen haandt.

Tha epter tiltall, gienßuar och for[ne] sags leiglighed, och for thet første att for[ne] Helmer haffuer emod receßen,[72] førendt nogen lifsdomb er Mortenn Lenßmandt ofuergangen, ladet hannom pinligen och møgit ynckeligen[73] forhøre emod ald rett och vdenn ald naade och dißligeste ladet hannom ophenge foruden fougdens och otte mends domb, huorfore hand er aff welbyrdig landtzdommer Lawe Vrne dømpt vdj kong: Maz: naade och vnaade, som hans domb deromb widere medfører, huilchen domb kong: May: och hans elschelig Danmarckis rigis raad hafuer bekrefftedt,[74] och der vdofuer er nu kommen til oß kong: Mayz:, wor allernaadigste herris och konnings strenge befalning,[75] ßom tilholder oß widere at dømme vdj sagen, tha epterdj at hand ßaadane vhørlige[76] grofue stycker[77] haffuer bedrefuitt, som for[uitt] ere, tha vide wj icke andet epter ßaadan leiglighedt at sige, end at for[ne] Helmer jo derfore bør att lide paa sit liff som andre, der kong: Mayz: och hans naadis ret forachter.[78]

Thil ydermere vidnißbyrdt hafuer wj her vnder ladet trøcke wor stads sechret och jeg, Peder Hanßen,[79] mit signet.

Gifuet och schrefuit i Malmø, aar och dag vt supra.

(1) Herefter har Linköping J 4 (nr. 273), der muligt er afskrift efter dombrevet, *och Peder Hannßen, byfogit sammestedtz.* Som det fremgår af dommens slutning (se ndf. ved note 79) har byfogden medbeseglet dommen. I mange byer, særlig i det østlige Danmark, var det dengang almindeligt, at byfogden var med til at dømme også i rådstueretten, der således fik samme sammensætning som bytinget, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.510f. Dette blev forbudt ved fdg. 14. maj 1636 § 5 (CCD IV.665f.). - (2) Cf. dateringen i dommens overskrift. Linköping J 4 har datering *den 16. augustj.* Både den 2. og den 16. august var i 1602 en mandag. - (3) Linköping J 4 tilføjer *paa vort raadhus.* - (4) Marcus Skoning (Skaaning) fik ved kgl.åb.br. 30. maj 1605 (Kanc.Br.) ret til indtil videre at beholde den af ham beboede Esserupgård i Dalby klosters birk (Bara härad, Malmøhus län) fri for afgift, ægt, arbejde og anden tynge. - (5) Om *ridefoged* se 761.57.

(6) Sivert (Sigvard) Grubbe (d. 1636) til Hofdal (Hovdala), Torup, Høgholt og Alslev, søn af rentemester, rigskansler Eiler Grubbe (d. 1585) til Lystrup og dennes 1. hustru Else Laxmand (d. 1575). Han studerede i Danmark og 1580-86 i udlandet (Wittenberg, Heidelberg, Strasbourg, Basel, Genève og Altorf), var 1587-89 i Italien, Østrig, Ungarn og Bøhmen, blev 1589 sekretær i kancelliet, var 1595-1600 øverste sekretær, 1601-28 forlenet med Jungshoved slot, 1602-28 med Malmøhus, Lundegård og Dalby kloster, 1605-06 tillige med Helne kirkes gods. Han har

efterladt en latinsk dagbog (Uldall 449,4°; jf. Da.Mag.4.rk.II.361ff., IV.4ff.), der er et vigtigt kildeskrift til samtidens historie. Han var gift (1602) med Hilleborg Grubbe (d. 1613), datter af Knud Grubbe (d. 1600) til Alslev og Mette Ulfstand (d. 1602) til Torup. - (7) Ved missive 26. juni 1602 (Kanc.Br.) befaledes det Sivert Grubbe at tiltale nedenn. Helmer Hogrefe for borgmestre og råd i Malmø, tage dom over ham og lade den afsagte dom eksekvere. - (8) Se 787.7. - (9) ɔ: den dag, på hvilken en sag skal behandles i retten (OdS XXIV.1377); herefter har Linköping J 4 *neste forleden dag*. - (10) Morten Pedersen Lensmand var, som det fremgår af det flg., strandfoged, ɔ: den embedsmand, der skulle føre tilsyn med bjergning i strandingstilfælde, jf. søret 9. maj 1561 § 73 (CCD I.157) og DL 4-4-2. En *lensmand* var i norske og svenske forhold en underordnet administrativ embedsmand, hvis arbejde især var af politimæssig art (OdS XII.641 bet. 2), jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.363 om bønderlensmænd øst for Øresund. Han havde tidligere haft en retssag med Helmer Hogrefe. 23. juli 1597 (Kanc.Br.) meddeltes der den tidligere herredsfoged i Ingelstad h. Morten Andersen oprejsningsbevilling, efter at han for kort tid siden på Skåne landsting var dømt nederfældig for en dom, han havde afsagt mellem Helmer Hogrefe på den ene side og Morten Pedersen, lensmand i Sandby, og hans medfølgere på den anden side om noget vraggods, der var blevet frastjålet. I rettertingsdom 21. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.392) nævnes det, at der i Morten Lensmands hus lå 11 eller 12 tønder øl, der hidrørte fra den under nærv. sag omhandlede stranding.

(11) ɔ: under tortur (Kalk. III.463b). Ældre dansk lovgivning kendte ikke tortur i retssager, men den kanoniske ret, der her byggede på romerrettens regler om majestætsforbrydelse og falsk, indførte tortur i gejstlige sager (kætteri, trolddom, mened o.l.), senere også ved borgerlige forbrydelser, jf. Ole Fenger, Romerret i Norden(1977).97. Den norske Gulatingslov 262 (NGL I.25) forbød tortur, men i ældre svensk ret findes bestemmelser, der kan tolkes som hjemlende tortur, jf. Kulturhist.Leks.XVIII.518ff. Fra det 15. århundrede og navnlig efter emanationen af Constitutio Carolina Criminalis (Kejser Carls peinliche Halsgerichtordnung) 1532 blev tortur i de fleste lande anerkendt som et lovligt tvangsmiddel i straffesager. I Danmark indførtes tortur under påvirkning af kanonisk og tysk ret og blev anvendt i retsbrugen. Christian IIs landret 1521 §§ 72, 77 og 78 (SGL IV.39,41,42) og hans byret 6. januar 1522 §§ 38 og 39 (ib. 96f.) hjemlede tortur for dem, der med føje sigtedes for tyveri eller trolddom (»dogh hanss lemmer wskamfærdhet«), men efter reces 6. december 1547 § 17, jf. reces 13. december 1558 § 19, måtte ingen »pinligen forhøris, uden den er tilforne lougligen forvunden til døden for nogen ugerning«, jf. DL 1-20. Undtagelse fra denne regel blev dog undertiden gjort i praksis, dels i trolddomssager, jf. f.eks. rettertingsdom 12. april 1602 (ovf. nr. 790), dels hvor vigtigere statshensyn gjorde det nødvendigt, f.eks. ved spionage, jf. missive 15. juli 1552 (Kanc.Br.). Dog ses tortur undertiden anvendt uden for disse tilfælde, se f.eks. Da.Mag.1.rk.VI(1752).24 (falsk), 4.rk.II(1864).365 (ulovlig jagt), missive 21. marts 1563 (Kanc.Br.; ulovlig jagt), men tortur har aldrig i Danmark spillet nogen større rolle. DL 1-20 tillod tortur »in crimine Majestatis i højeste Grad [ɔ: de forbrydelser, der omhandles i DL 6-4-1 og 2], hvor Sagens beskaffenhed ikke lider [ɔ: tåler], at den almindelige danske Proces kand følges«. Da man i slutningen af det 17. århundrede mente at kunne spore en betydelig stigning i antallet af tyverier, udvidedes adgangen til tortur ved fdg. 13. april 1681, der oprettede en permanent inkvisitionskommission - Brorson, Første Bog II(1797).201 kalder den «et redselsfuldt Inqvisitions-Tribunal« - der fik til opgave at opklare og pådømme sager om tyveri, hæleri, løsagtighed og trolddom og herunder kunne anvende tortur: tamp (ɔ: piskning) eller (efter speciel kgl. tilladelse) rosenkrans (paternosterbånd). Dette sidste torturinstrument bestod i et bånd med knuder, der anbragtes på delinkventens hoved, hvorefter båndet strammedes så meget, som var nødvendigt for at fremkalde den ønskede tilståelse, jf. Stig Iuul. Den gl.da.Strafferet.292. Under Struensee ophævedes tortur ved fdg. 30. december 1771, men efter Struensees fald genindførtes den ved reskript 29. oktober 1772, dog således, at

kun kat (ɔ: en svøbe af tovværk, hvorpå var slået knuder, evt. en læderrem med blystykker indsyet) eller tamp måtte anvendes, og der skulle tages hensyn til delinkventens helbredstilstand og førlighed. Helt afskaffet blev tortur ved kgl. resol. 6. december 1837. Inkvisitionskommissionen ophævedes først ved fdg. 5. januar 1842.

(12) forhørt (Kalk. III.414a). - (13) hænge (Kalk. III.339a). - (14) Ifl. reces 21. december 1551 § 5 og reces 13. december 1558 § 13 skulle fogden, når en tyv eller en anden ugerningsmand skulle dømmes til døden, tage til sig de bedste tingmænd og dømme sammen med dem. Noget bestemt antal var ikke foreskrevet i recesserne, men i retsbrugen havde udviklet sig den regel, at der skulle være 8 mænd, jf. f.eks. Ringsted herredstings dom 22. marts 1571 (III nr. 374): *otthe mend effter recessen*, og dette antal lovhjemledes i DL 1-15-9, hvorefter fogden skulle »tage til sig de otte bedste Tingmænd«. At man i retsbrugen krævede 8 mænd skyldtes formentlig enten en analogi fra § 28 i reces 13. december 1558, hvorefter 8 uvildige, lovfaste mænd skulle foretage rebning, eller at man i det 16. århundrede opkrævede 8 dannemænd til et tingsvidne. Et tingsvidne bestod opr. af 7 mænd, jf. JL I.38, men i en senere tids praksis, vistnok allerede i det 14. århundrede, øgedes tallet til 8, jf. Poul Johs. Jørgensen, Vidnebeviset.354; Skautrup, Hardiske Mål II.65ff. - (15) Ukyndighed, uvidenhed (Kalk. IV.742a). - (16) Se 771.3. Christoffer Valkendorf var død 17. januar 1601. - (17) Se 789.4. - (18) Forstand (Kalk. IV.805a bet. 1), ɔ: om jeg husker ret. - (19) Se 775.5. - (20) Denne skrivelse kendes ikke.

(21) Se 773.3. Han var 1597-1602 lensmand på Malmøhus. - (22) Forhold, omstændigheder (Kalk. III.316b). - (23) ɔ: Christen Barnekow. - (24) Jens Mogensen Harbou (d. 1635) til Sindinggård, Ørumgård m.v., 1586-1603 sekretær i kancelliet. - (25) Ordet gentaget i forlægget (sideskifte). - (26) Fjerpose (OdS IV.1074), de rørformede, hule inderste dele af større fuglefjer. - (27) Svovlet fænger, og beget vedligeholder brændingen. - (28) Ordet gentaget i forlægget (linjeskifte). - (29) troløst, uredeligt (Kalk. IV.708a). - (30) Herredstingets dom kendes ikke.

(31) Søret 9. maj 1561 bestemmer i § 73, stk. 3 i.f., at den, »som utrolig omgaar met vrag, straffis der ofver som for andet uhemlet gods«. - (32) § 49 i søret 9. maj 1561 (CCD I.145) bestemte, at »hvem som saadant vrag oc gods underslaar, hand skal straffis som en tiuf«. - (33) skjuler, dølger, begår underslæb med (Kalk. IV.662; OdS XXV.1275). Jf. ovf. note 10 om de tønder øl, der lå i Morten Pedersens hus. - (34) *Liggere* var de fremmede, der havde lov til under midlertidigt ophold at drive handel; især personer, der fra en udenlandsk plads drev forretning som kommissionær for en eller flere udenlandske købmænd (Kalk. II.797b; OdS XII.892 bet. 2; SvAO XVI.681 bet. 10). At de her kaldes *slodtzliggere* bet. måske, at de handlede med eller havde tilladelse af slottet (Malmøhus). - (35) Ystad. - (36) bevogte (Kalk. I.195a bet. 1). - (37) *Skrue* er et torturredskab (Kalk. V.933a), undertiden kaldt *jomfru* (Kalk. II.443b bet. 4, GdD II.124(1540)) eller *malling* (GdD II.122 note 1). Her er tale om en *benskrue* (Kalk. V.80b; jf. *fodskrue*, OdS V.93), ɔ: en skrue til at sætte på delinkventens fødder eller ben, jf. Hübertz, Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus II.255: *pindte en fangen quinde och det tuinde gange med thoe beenschruer* (1686) og *lod skrue iomfruerne oc klemmen hart ad benene* (A. M. Hjøring, Leyres Politie(1661).2). Skruer kunne også sættes på delinkventens fingre, især tommelfingre (*tommeskruer*), jf. Moth: sette skruer på ens finger (OdS XIX.251 bet. 1.1 in fine). Jf. Åke Ohlmarks i Kampen mod Forbrydelsen I(1951).232. - (38) Stige (Kalk. IV.130a). Strækning på en stige var en alm. torturmetode i datiden. Delinkventen blev anbragt på en lang og forholdvis bred stige, hans håndled blev bundet fast ved den øverste ende, mens fødderne var fri. Man bandt så kraftige reb el. kæder om anklerne, og ved hjælp af en valse og et dertil fastgjort stort hjul med radialt udstående knager i forlængelse af hjulets eger kunne kæden el. rebet strammes over stigens fodstykke, indtil i værste fald hoften gik af led og alle led og sener blev revet over, jf. Åke Ohlmarks i Kampen mod Forbrydelsen I(1951).230. Jf. Da.Mag.3.rk. I.56: bleff ... pinligen atspurtt, som hand hengde vdstracht paa stige saa hartt, att hans lem-

mer motte skilde att (1543); ib. 1.rk.VI: lode wii scharpretteren binde hanum till en stie, stødte scharpretteren hanom aff stien, saa hand hengde wedt armene, tha begiereth hand, att mand vilde lade hanom vp igien, tha wilde hand bekiende sandhed (1545). - (39) bestænket el. bestrøet (OdS II.428; SvAO III.1623), jf. mnt.: besprenket mit synen blode (MndWb I.282a). - (40) Fjerpose fyldt med svovl (jf. ovf. note 26 og 27), jf. ty. *Schwefelfeder:* ein folter-instrument (Grimm IX.2395).

(41) Ordet indføjet efter Linköping J 4. - (42) Ordet mgl. i forlægget: indføjet efter Linköping J 4. - (43) Reces 13. december 1558 § 13. - (44) Linköping J 4 har *biude*, hvilket vist er rigtigere. - (45) Linköping J 4 tilføjer *hielpe och*. - (46) Linköping J 4 har *yderste*. - (47) Sandhammaren er Skånes sydøstligste punkt, en odde med flyvesand, der var meget frygtet af de søfarende. - (48) Morten Pedersen Lensmand, se ovf. note 10. - (49) Søret 9. maj 1561 § 49. - (50) Se 766.2.

(51) Landstingsdommen ses ikke bevaret. - (52) Den, der dømtes i kongens nåde eller unåde, kunne efter kongens befaling henrettes og alt hans gods konfiskeres, men kongen kunne også lade den dømte slippe billigere med forvisnings-, fængsels- eller formuestraf, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.312. - (53) Hans Sørensen (d. 1611) var slotsskriver på Malmøhus i Corfitz Vifferts tid (1580-91; jf. Erslev, Lensmænd.6), nævnes 1601 som rådmand i Ystad og 1602 som borgmester ssts. Han udsendtes 1608 til Kbh. til Christian IVs hyldning. Han var gift med Margrethe Tellufsdatter, datter af rådmand i Ystad Telluf Jensen. Efter mandens død drev hun sammen med sin farbroder, Hans Tellufsen, i Ystad en omfattende kornhandel. - (54) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Linköping J 4. - (55) Ligeledes. - (56) Bødlen, skarpretteren (Kalk. III.85b bet. 5); egl. om bødlen som (håndværks)mester i modsætning til hans hjælpere (rakkerknægtene). - (57) alligevel, hele tiden. - (58) omsider, langt om længe. - (59) overværede det (Kalk. IV.911b bet. 14), men dog måske snarere: overmanden, ɔ: den tilsynsførende, kontrollerende; sml. NN »till en offuermand eller brofogit at antage oc hannum fuldmagt giffuit med wognmend, broleggere at haffue opsiuffn« (Kalk. I.276a, Kbh.Dipl.II.754). Det var almindeligt, at der ved retslig tortur var en eller to læger (badskærere) til stede for at overvåge, at pinslerne ikke strakte sig over så lang tid, at delinkventen døde eller mistede bevidstheden; desuden var til stede en skriver, der protokollerede, hvad der blev sagt under torturen. Jf. Åke Ohlmarks i Kampen mod Forbrydelsen I(1951).234. - (60) Jf. mnt. *allentliken, allike:* lige (MndWb I.56f.).

(61) slemt (Kalk. V.1022a). - (62) ɔ: det har han kun (rigtig) godt af (jf. OdS XIX.139 bet. 1 i.f.). - (63) pine og (atter) pine; jf. mnt. *en = ende* (und) MndWb. I.658b. Jf. *durch en durch*. Linköping J 4 har i stedet for *en: mer*. - (64) Vel den (ret korte) stang, fattet med begge hænder, hvormed strækket øges ved omdrejning. Se Salmonsens Konversationsleksikon[2] XXI.660 (Skruestik) fig 1 & 2. - (65) strakte (Kalk. III.647b), jf. mnt. *reckebank:* pinebænk. - (66) Linköping J 4 tilføjer *och*. - (67) *fare ... met:* behandle, handle med (Kalk. III.60b). - (68) Missive 26. juni 1602 (Kanc.Br.), jf. ovf. note 7. - (69) henrette (Kalk. III.587b bet. 5). - (70) Jf. ovf. note 14 i.f.

(71) Linköping J 4 tilføjer *nogen*. - (72) Reces 13. december 1558 § 19. - (73) hårdt, voldsomt (Kalk. IV.927b bet. 2). - (74) Dommen ses ikke bevaret, men for 1602 er ikke alle rettertingsdomme bevaret, se 789.2. - (75) Missive 26. juni 1602 (Kanc.Br.). - (76) skammelige (Kalk. IV.628b). - (77) Forhold (Kalk. IV.185b bet. 2). - (78) Ved missive 30. juni 1603 (Kanc.Br.) til borgmestre og råd i Malmø meddelte kongen, at Helmer Hogrefe skulle straffes på sin hals efter rådstuerettens dom. - (79) Peder Hansen (d. 1626) nævnes 1596 som borger og »klædebomand« i Malmø, 13. juli 1600 blev han byfoged og tolder ssts. (ifl. missive 8. august 1589 (CCD II.545) skulle byfogden i Malmø tillige være tolder).

799 Københavns rådstueret 7. februar 1603

En østrigsk adelsmand, Andreas Holt, der i Sverige havde udgivet sig for friherre med navnet von Bernick og dér havde ægtet en svensk adelsfrøken, var på svensk foranledning stillet for en domstol af tilforordnede råder, der dømte, at han havde gjort sig skyldig i bedrageri og burde stå til rette derfor. Da råderne ikke ville tage stilling til et fra svensk side rejst krav om livsstraf, blev sagen efter kgl. befaling indbragt for Kbh.s rådstueret, der ikke kunne idømme livsstraf, da *det oplystes, at den mod Andreas Holt rejste sag kunne hæves, hvis han ville lade sin hustru rejse tilbage til Sverige med sit gods, og* da *hustruen og den svenske anklager havde tilladt ham inden en vis frist at bevise sit adelskab.*[1]

Hs.: Thott 1201,2° nr. 122.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret III.44; Henrik Schück, Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser. 2. serie (Stockholm 1894).133ff.; Elgenstierna III.663; Sven Ulric Palme, Sverige och Danmark 1596-1611 (Uppsala 1942).393ff.; Svenskt biografiskt Lexikon XIX (Stockholm 1971-73).319f.; Erik Reitzel-Nielsen, Den falske friherre (Hist. Medd. om Kbh. 1983).

Overskrift: En domb vdgiffuet aff borgmestere och raad vdj Kiøbenhaff offuer en hermand wed nafn Anders Holt, som sig vdj Suerige for en friherre haffde wdgiffuitt, huoroffuer hand haffde bekommit velbørdige greffuinde Ebbis datter[2] Brigita Gribs till sin echte hustruff.

Wii, burgemestere och raadmend vdj Kiøbenhaffn, giøre alle witterligt, at effter som wii haffue bekommit konge: Mayts:, woris aldernaadigste herris breff och befalning, daterit her paa slaattit thend 25. januarij nest forleden,[3] eblandt andit indholdendis, att velborne greffinde Ebbe[4] till Rasβeburg,[5] fruve till Greffβnes[6] och Kegleholmen,[7] vnderdanigste mett hendis schriffuelse haffuer ladit høgbemelte kong: M: besøge[8] anlangendis Anders van Berinck,[9] som siger sig at were en østerrigis frihere,[10] huilcken for nogen tidt forleden haffuer sig indlatt vdj echteschab mett hendis dotters[11] dotter[12] vdj Suerige, och ther offuer hende schendtligen[13] bedragen, men ther for[ne] greffinde Ebbe slig hans bedregerij haffuer formerckett, haffuer hun flittigen wdenlands ladet forspørge om hans stamme och herkomst, huilckitt sig[14] da icke saa haffuer befundit, som hand ellers haffde angiffuitt, huorfore høgbemelte k: M: effter hendis wnderdanigst anfør-dring[15] haffuer ladit hans Mayts: befalning[16] till nogle guode mend vdgaa, som for[ne] Anders von Bernick saa well som for[ne] greffinde[17] Ebbis fuldmechtige schulle for thennem jndsteffne vdj rette och siden effter tiltale och giensuar derwdinden kienne och dømme, hues christeligt och rett kunne were. Och effter at for[ne] greffinde Ebbes fuldmechtige for samme gode mend haffuer satt vdj rette, om hand icke for slig sin bedregerij burde at straffis paa liffuett, och theris domb[18] icke formelder, huad hans straff vdj saa maade schall were, men thet at indkomme for

hans tilbørlige dommere, da biuder och befaler hans Mayestæt oß, at wij schulle lade for^ne^ Andreas von Bernik stille for retten och hannem for saadane hans forseelse lade forhøre och siden ther paa endeligen kienne och dømme, hues hand therfor paa sitt liff bør att liide och wndgielde, effter som same kongelige breff i sig sielff widre formelder.

Da er thend 26. januarij der nest effter paa wortt raadhuß opkommen velbemelte greffinde Ebbis fuldmechtige, erlig, welbørdige Jørgen van Wolstruff,[19] paa thend ene och for^ne^ Andreas van Barnick (som nu lader sig kalle Anders Holdt) paa thend anden side. Och loed Jørgen [van Wolstrup][20] lese sitt schrifftelige klagemaal met hans egen hand wnderschreffuitt, lydendis ord fraa ord som effter følger:

Gunstige Herren vnd gutte Freunde. Jst zum ersten meine Klage vber denselben, der sich vor einen osterreichschen Freihehren mitt Namen Andreas vonn Bernick gegen Hertzog Kaarlen[21] vnd der gantzen Freundtschafft[22] hatt außgeben, welches er zu keine Zeit nicht beweisen kan. Zum andren beclage ich ihne, das dießer der Greffinnen Dochter Dochter[23] mit ein anseelichen Brautschatz,[24] Kleider vnd Clenoden von der Greffinnen vnd der gantzen Freundtschafft mitt Bedregerij vnd List an sich gelangen vnd bedrogen. Zum dritten, nach dem maall das solcher falscher, listiger vnd betreglicher Fürsten, Graffuen, Freiheren vnd andre erliche vom Adell betrogen mitt seiner Hinderlistigkeit vnd betreglichen Stücken, setze ich ins Recht vnd begere eines rechtens Vrteill darauff, welches ich gerne mitt Diensten widderumb zuvorschulden schuldig bin. Jürgen von Wolstorff egen handt.

Emodt huilcken for^ne^ Jørgen van Wulstorffs clagemaall bemelte Anders Holt gaff tilkienne, att endog hand er ingen friiherre, som hand sig først haffuer wdgiffuet for, saa er hand aldligeuell fød aff goed gammel adelig stamme och herkomst och lod lese sin genealogiom,[25] eblandt [andit][26] formeldendis, att hand anno 1566, thend 27. februarij, er født paa thet keißerlige slot eller borg Wels[27] aff ehrlich velbørdige foreldre; hans fader, salige Hans Holtt,[28] som offuer de thiffue aar haffuer bestandig wiß hafft thet slodt Wartenborg[29] jnde, er siden kommen ther fraa till thet slott Vels, huor hand nogen aar haffuer weritt statholdere oc dereffter formeddelst sin alderdom begiffuett sig fraa same slott och i sitt egit huß (huor Andreaßis frun moder[30] endnu schall were boesiddendis), er och[31] ther wed døden bortkalditt och ligger begraffuen till Wels, haffuer sitt epitaphiom[32] im neueren Gottes Acher[33] (som hand thet kallede). Der samesteds findes och hans, saa och hans tuenne hustruers och børns contrafey. For^ne^ hans fader haffuer hafft thuenne hustruver, den første en Ottenbergerin,[34] som tilforne haffde hafft en

adels bunde[35] v. Birthing.[36] Effter hendis affgang haffuer hand bekommit bemeldte Andreasβis[37] frue moder, Rosine, geborne Remboldin,[38] och mett hende aufflet tuenne sønner, Wencharten Holt[39] (nu boendis till Aschov,[40] fiire miile fraa Linds[41] hoes Thonair[42]) och bemelte Andreas, saa och thuo dottere, begge met nafne Sophia, som erre døde, effter βom βame hans genealogiæ om andre hans slecht, adelige herkomst och blodzforuante saa och om hans perβonn, vandell och wesen wdj sig sielff witløfftig metfører. Och sagde Anders Holt, at hand will døe paa, att dette for^ne^ er sandt om hans adelig stamme och herkomst; och berette therhoes, at ther som hannem motte forløffues,[43] will hand thet inden thre maaneder nøgacteligen beuise.

Och effterdj for^ne^ Jørgen v. Wulstorff paa thend thidt ingen breff eller beuißning i rette førde, huormet hand for^ne^[44] Anders paa sitt liff anklage ville, begierede hand sielff, att sagen till fredagen ther nest epter[45] motte opstaa.

Da opkomme begge parter igien her for rette thend j. februarij, och haffde Jørgen v. Wulstroff met sig welbemelte greffinde Ebbens schriffuer, Johann Edlich,[46] huilcke lode lese ett andett schrifftelige beseglede och vnderschreffne klagemaall emot for^ne^ Anders Holt saa formeldendis:

Erbare,[47] wolweise, großgunstige Herren. Noch dem ich, George Wolfframpstorp vnd Johannes Edlich vonn der edlen und wolgebornen Frauwen, Frauv Ebbe, Greffinne zu Raßborg, Frauv zu Greffnes vnd Kegleholm, zu volmechtigen gemacht vnd auß den Reiche Sueden ahn here in das Königreich Denemarck abgefertigit, denselbigen, welcher sich vor einen ostereichschen Freyheren hat außgegeben vnde sich her Anders von Bernick, Freyhere zu Millenberch[48] vndt Heidink[49] hat nennen lasßen, mitt diesen nachuolgenden Puncten, jhnen[50] gerichtlich anzuklagen.

Zum ersten beklagen[51] wihr ihme, das die Zeit er ihme das Frewlein vonn dem Freunden wart zugelaßen vnd auch zuvor, ehr die Copulation[52] geschaa, hatt er sinen Heyr[a]zts Contract auffgerichtet vnde durch frömsten[53] andre ehrliche vom Adell vnde andre guete erliche Leuthen Beisein mitt Handt vndt Mundt angelobet der gantzen zugetaner Freundtschafft nicht er aus dem Reiche Schueden zu zien odder zuweichen, besonder er habe dan den Contract gnuchsam foll gethan, welches er nicht gehalten hatt.

Zum andren βo hat er sich denoch vor obligiert kegen[54] Hertzog Karln vnd der gantz Freundtschafft nicht ehr aus dem Reiche weichafftig zu werden, beßonder er hatte dan zovor Stam vnd Geschlechte, dar er sich vor außgeben habe, ehrlichen bewiesett.[55]

Zum dritten dieweile[56] aaber die Greffinne vornam vnd vormerket, das er in

keine wegen gesinnet wahr dahin zuschicken, sonndren sie mitt listigen, bübischen[57] vnd schelmerschen[58] Worten auffgehalten tethe, so hatt die Greffinne auff ihre Expens vnd große Bekostunge einen ihren Dieneren dahin abgefertigit mitt den Heyradz Contract vnd Brieff mehr seines Herkommens nach zufragen, jedoch er da nichts hatt erfragen können. So haben wihr nun auff dieße vorgeschriebene Puncten auff der Greffinnen wegen vber ihn gerichtlich zuklagen vnd könnens gnuchsam schrifftlich vnd mündlich mit Brieffe vnd Ziegel beweisen, das dem nicht so sey, wie er forgegeben habe. Deswegen wollen wihr es den erbaren, wolueysen Herren vnd den Gericht zuerkennen geben, ob er nicht hat Ehre vnd Glimpfe,[59] Leib vnd Leben hierdurch vorwircktt,[60] vnd begeren hier auff eine gerechtes vnd gefelles[61] Vrteyll. Das diesses, alß wir obengeschrieben, im Wahrheidt ist und befunden werden soll, haben wihr vnser Pitzner[62] hierunther gedrucktt vnd vns mitt eigener Hænden vnderschrieben. Wöllen auch dasselbige, was eß von nötten,[63] ferner bey vnseren Gewissen erhalten vnd wahr machen. Actum Kopfenhagen, den 31. Januarij a° 1603. Jürgen von Wolffrompstorp egene Handt. Johannes Edlich.

Dernest bleff lest en beseglede domb, som erlige welbørdige mend Lauge Wrne[64] till Belteberg,[65] Lauritz Ebbesen[66] till Thulstrup,[67] Ennewold Kruse[68] till Hiermedsløffgaard,[69] Siffuertt Bek[70] till Førßløff,[71] Jørgen Brackenhus[72] till Rynckeberggardt[73] och Hartwig Bille[74] till Bildeßschow[75] then 25. januarij nest for gangen her paa slottet dømpt och affsagt haffue, lydendis vdj sin beslutning saaledis:

Da effter tiltale, giensuar och thend sags leilight, effterdj Anders van Berink her for rette bekiender, at hand icke er nogen friiherre, endog hand hertildags haffuer vdgiffuett sig for en østerrichs friiherre af Bernik och nu siger sig at were ingen friiherre, men en vdaff Bernik,[76] och thet at were vdj Beyren, saa er hannom och mett breff och segel offuerbeuist, att ther er nu ingen friiherrestamme till vdj Østerrige, som fører nogen friiherre stamme och naffn aff Bernick, men for mange aar siden bordtdøde,[77] effter ßom forberørdt er; och effter slig leilighet och beuißning och effter hans egen bekiendelße, huilcken er offentlich[78] emodt hans forige friiherre stamme och berømmelße och hans vdgiffuene breff och segell, ehr therfor saa affsagt for rette: Effterdj for^ne^ Anders von Berink haffuer hidindtill tilegnitt sig thend stamme och naffn som en friiherre aff Østerrige och formeddelst slig friiherris stammis anseelighedt haffuer indladit sig vdj echteschab met forneme adels slecht vdj Suerige och ther vdoffuer bekommit til echte her Mouritz Gribs[79] dotter, thj kunne wij icke andet ther paa erkienne och dømme, end for^ne^ Anders v. Bernik haffuer suigachtelige och bedraglig sig forholden och foedt sa-

me friiherris stamme och naffn icke ehrligen, men bør therfor att stande till rette.[80] Och waar for^ne greffinne Ebbis fuldmechtige widre begierendis, om for^ne Anders v. Bernik effter slig leilighet jcke burde att straffis [paa][81] liffuett, huilcket wii icke wiste att were wor dom[82] eller oß hans Mays: befaling tilholder paa hans liff att dømme, men ther som widre ther paa talis, da thet at indkomme for sin tilbørlige dommere, effter some same[83] gode mends dom mett vnderschedlige[84] breffue och beuißning ther vdj befattet ere vdj sig sielff widre indholder.

Och effterdj for^ne Jørgen Vlffstorffs klage waar Anders Holtis liff paagieldendis, bleff fördrett vdj rette huis original fuldmacht, jnstruction, breffue och beuißning hannem fra forbemelte fruve Ebbe metgiffuen waar, huilcke hand icke enda[85] tilstede haffde, men sagde, nogen aff thennem waar paa slottet och en part vdj hans losemente. Kort ther effter er oß fraa slottet tilschicket hues breffue, som forbemelte gode mend haffde for thennem vdj rette haffdt, och vdj theris dom findis indført, eblandt huilcke och war offte bemelte fruw Ebbis schrifftelige beseglede fuldmacht mett hendis egen hand vnderschreffuitt, ord fraa ord liudendis:

Wier, Ewa,[86] Greffuinne zu Roßburg, Fraw zu Greffsnes vnd Kegleholmen, thun kund vnd bekenne für jeddermennichlich in Crafft diesßes Brieffes, das nach dem wihr vnsren Hoffmeistern,[87] den edlen vnd ehrenuesten[88] Georg Wolffstorp, vnd vnsern Schreiber, Johan Edlen,[89] vnsere Sachen widder den vormeinten vnd falschlich berümten Freyhern Andres v. Bernik in der gutte[90] odder gerichtlich zu prosequiren[91] vnd zuverfolgen, wor zu wihr berürten Sachen zu thun vnd zulaßen, waß der Notorfft desselben erheischen wirt, alls wan wihr selbst in eingner Person zur Stete ßolches alles hetten thun, ßollen, können odder mögen, constitueret vnd beuolmechtigett. Dennoch vorplichten wihr vns hiermitt krafft gegenwertiger Volmacht, das alles was die obbemelte thun vndt lasßen werden vnd darüber in Vordries, Vngelegenheit, Nodt, Schaden vnd Gefahr gesetz werden solte odder mitt Arrestamenten vnd andre Beschuer kommen vnd gerathen möchten, sie des wegen nun vnd in künftigen Zeiten Nodt vnd schadeloß halten, ohngefer,[92] vrkuntlich vnterschriebenn[93] haben wihr diesße Vorplichtung mitt vnsere Handt unterschrieben vnd angeborne Secret wisßentlich vorsigelt. Actum 10. Januarij Anno 1603. Ebbe Greffinne mit eg(ner) Handt.

Effter forberörte leilighet ere begge parter i dag, den 7. februarij, her for retten igien indkommen och for^ne Jørgen von Wulstroff endnu som førre war offuer Anders Holt en endelig domb begierendis.

Da bleff hannem tilspurdt, om hand haffde nogen andre eller flere breffue denne sag anrørendis, huortilll hand suarede ney; men tuenne breffue bekiende hand

sig at haffue bekommit fraa fru Ebbe, thet ene paa tydsch och thet andet paa suensche, dog begge vdj en mening liudendis. Thet suensche haffde hand ladit for^ne^ Anders Holt offuerantuorde, thet thydsch beholt hand sielff, huilcket en adelßfruwe nu huos sig haffde och icke war hannem igien tilhende kommitt.[94] Samme breffs jndhold sagde Jørgen van Wullstorff var thenne, att frue Ebbe lader hannem wide, att ther som hand kand fange hendes dottersdotter met sig tilbage vdj Suerige, och Anders Holt will lade hende følge, hues klenodie beholden[95] er och drage sin vey fraa hender, daa maa hand lade han hannem patzere &c.

Effter huilcke Jørgen van Wlstorffs bekiendelse Anders Holt mente sig for streng att vere anklagitt ydermere end frue Ebbes wilge waar saa well for de gode mend, som alrede vdj sagen dømbt haffde, som nu er for retten. Och fremblagde en schrifftlige forhandling[96] mett hans gemaals[97] saa och bemelte Jørgen v. Wlstroffs egne hender vnderschreffuett, lydendis ord fra ord som effter følger:

Ich, Brigita Holdin,[98] geborne Freyin[99] zu Weiris[100] vnd Dorne,[101] bekenne hiermitt offentlich in Crafft dießes Brieffes für geistlich vnd weltliche Oberichkeit, wo der zuuornemen fürkumpt, das nach dem ich fur neun Monthen mich mitt meinen lieben Ehegenosen, dem edlen vnd gestrengen Anders Holden, zur Standt der hilgen Ehre[102] begeben vndt bis gegenwertige Stunde beygewonet,[103] auch mitt Leibs Frucht van Gott gesegnett,[104] er aber seinen Nahmen vnd Stammenn noch nicht werweistt, jst meine liebe Großmutter vorwrsachett worden, jhn auff freyen Fuß, do er off Kopenhagen reisen wollen, zu aristieren zulasßen vnd mich solange widder zu sich in Schueden, biß er nach Haus in Osterreich zu seinen befreundteden reiße vnd alda seines ehrlichen Herkommens gnuchsam Beiveis bringe. Da nun gedachter[105] mein hertzlibster Ehegenoß sein genuchsam Schein[106] vnd Beiueis seines erlichen, christlichen Herkommens, Namens vnd Stammens mit sich bringe, so gelobe ich ihme nochmaals, als ich ihme vor Gottes Angesicht vnd der heiligen christlichen Kierchen versprochen, ihne hertzlich gerne mitt Leib vnd Gutt zufolgen, Gutt vnd Blutt bey ihm dar zu setzen vnd wie ein ehrlichen Frauven threuv vnd christlich beyzuwonen gebuertt, in Leib[107] vnd Leidt, wie bißhero threulich geschehn, nimmermer zuvorlasßen. Solches Gelobe vnd Zußage ich noch zum andren vnd dritten Maale bey dem allerhögsten vnd dem Bunde meiner Thauffe[108] der heylgen Dreyfaltichkeitt auch zu Leib mihr meine Sellichkeit ist. Habe auch solches vor meine vorsichtigen[109] vnd wolweisen Raht der Stadt Kopenhagen offentlich vorlesen lasßen. Zur wahrer Vrkundt vnd Zeugnus habe ich erbeten den edlen vnd erenvesten Georg Wolffstroffen, meinen geliebten Großfrauvmutter Hoffmeister, das er solches neben mihr vorfertigt vnd vntherschrie-

ben, doch ihme vnd seinen Erben ohne Schaden vnd Geferde, zu Zeuchnus threulich vnd vngeferlich. Datum Kopenhagen, den 28. Januarij Anno 1603. Borgita Grip. Jørgen v. Wolstrorpff egene henden.

Huilcken forhandling saa[110] well som och bemelte frue Ebbis schriffuelse Anders Holt begierede tilbørligen mott[e] tagis vdj acht, at hannem therimodt icke schulle komme forkort[111]; sagde och, at ther som hans frw mormoder[112] her sielff tilstede waar, wiste hun sig vdj thend leylighet bedre at forholde och icke saaledis frambfare, thj inthet wchristliger i denne werden er bleffen hørdt, end at en mormoder, naar hun vdj echteschab haffde vdgiffuet sin dottersdotter, och thend siden aff Gud waar welsignet mett liffsfrucht, hun da wille lade samme hendis dotterdotters mand affliffue, och icke hand motte nyde thidt och respit sin beuisning imodt sin wedderpardt at indføre. Derhoes formanede hand oß, at wii som dommere offuer mennischens blodt wille herudinden woris embede betencke, som wii hannem for Christij ydderste dombstoell andsuare wille.

Met flere ord och tale dennom emellum forloben er.

Da effter tiltale, giensuar, breffue, som for oß i rette haffuer werit, och denne sags leilighet, och effter som for^ne^ Anders Holt haffuer vdj Suerige angiffuett sig at were en østerrigis friiherre och ther ladit sig kalle Anders v. Bernik, huilcket icke saa befindis, huorvdinden hand epter bemelte[113] goede mends domb och affsecht[114] haffuer suigachteligen och bedrageligen seg forholdit och førdt samme friiherris stamme och naffn icke erligen, men bør therfor at stande till rette, och endog høgbemelte kong: Maytz: breff[115] tilholder oß at schulle kienne och dømme, hues hand therfor paa sit liff burde at lide och wndgielde, effter huilcken h: M: befalning oß er forekommit først forbemelte frw Ebbis schrifftelig fuldmacht,[116] att for^ne^ Jørgen van Vlffstorff hendis sag emodt samme formente friiherre til minde eller rette maa prosequere och forfølge, for thet andet haffuer Jørgen v. Wolstrop sielff bekiendt sig at haffue bekommit fru Ebbis sendinge breffue, at ther som for^ne^ Anders Holt will sin gemaall goduilligen fraa sig lade, at hand da sin wey motte patzere, huilcket hand sig endnu tilbiuder weluilligen at will giøre och sin adelige stamme siden louffligen att beuise, for det thredie er och nu for oß i rette lagt en schrifftelig forhandling, vdgiffuet three dage effter høgbemelte k: M: breff och befalinge till oß wdgangen er, och for^ne^ goede mend vdj sagen dømpt haffuer, huilcken forhandling anklageren, for^ne^ Jørgen van Volstorff, sielff met frue Børgete Griib haffuer forfærdigitt och sin egen hand hoes hendis ther wnderschreffuet, huorvdinden Anders Holt loffues och tilsigis, at ther som hand kand føre noksom beuiiß om hans erlige och christelige herkommen, stamme och naffn, will hun hannem aldrig forlade, och effterdj bemelte Børgete Grib er aff

greffue slecht och stamme, och Jørgen van Wolstorff, hendes modermoders hoffmester, en adels person och fuldmechtige i thenne sag, offuer hues breffue[117] wii fornemme oß icke dommere at were, kunne therfor[118] icke heller finde Anders Holt till liffs straff, ald thend stund same breffue och schrifftelige forhandling staa wed theris fuldmacht.[119]

Thill widnißbiurdt haffue wii ladet thrøcke woris stads secreter nedden for.

Giffuett vdj Kiøbenhaffn, thend 7. februarij anno 1603.[120]

(1) Jf. Kbh. rådstuerets dom 11. maj 1603 (ndf. nr. 802). Livs- og æressager mod danske adelige skulle anlægges for konge og rigsråd, jf. fdg. 1. september 1466 §6 (GAA V(1871-75).68) og reces 13. december 1558 §27, sidste stk. in fine, og senere DL 1-2-11, hvorefter adelige i disse sager skulle søges for højesteret, jf. privilegier 24. juni 1661 §13, grevernes privilegier 25. maj 1671 §23 og friherrernes privilegier af s.d. §20. Dette rettergangsprivilegium gjaldt ikke ubetinget udenlandske adelige, jf. reces 27. februar 1643 2-2-2, hvorefter udenlandske adelige ikke skal »bevilgis eller actis at være udi danske ridderskabs adelige rettigheders oc friheders delactighed, med mindre den først af kongen oc hvilke af rigens raad, kongen der til forordner, hafver sin adelige anhær [afstamning, jf. Kalk. I.61a] oc herkomst nøiactig bevist« (CCD V.219) og DL 3-2-2 og 3-2-3, hvorefter udenlandske grever og friherrer ikke må nyde danske grevelige eller friherrelige privilegier, medmindre de er naturaliserede af kongen. Den sagsøgte Andreas Holt var adelig, men havde endnu ikke ført noget bevis for sit adelskab. Da han ikke var svensk statsborger, kunne han ikke påberåbe sig den ved §§2 og 8 i Stettinfreden 13. december 1570 (efter den nordiske syvårskrig) hjemlede asylret, jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 393. - (2) Fejl for: datterdatter. - (3) Missive 25. januar 1603 (Kanc. Br.; trykt Kbh. Dipl. IV. 762f.). - (4) Grevinde Ebba Månsdotter Lilliehöök (d. 1609) til Raseborg m.v., datter af sv. rigsråd, ridder Måns Bryntesson Lilliehöök (henrettet 1529 for deltagelse i en opstand mod Gustav I Vasa) og Brita Jönsdotter Roos. Hun, der da var 74 år gammel, var enke efter Steen Eriksson, friherre og greve af Lewenhaupt (Leijonhufvud) (d. 1568) til Grävsnäs (Gräfsnäs), Kägleholm m.m., der var broder til Gustav I Vasas 2den hustru, Margareta Leijonhufvud (d. 1547), og som under Erik XIVs sindssygdom sammen med rigsdrost Per Brahe (d. 1590) havde varetaget rigets styrelse. Hun stod hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland (senere kong Carl IX) nær, jf. Svenska Män och Kvinnor IV (Stockholm 1948). 514. Efter mandens død blev hun 1568 optaget i grevestanden. Hun tilhørte en af Sveriges mest indflydelsesrige slægter - blandt hendes svigersønner var rigsdrosten, ridder grev Magnus Brahe (d. 1633), rigskansler, præsident i Svea Hovrätt grev Svante Bielke (d. 1609) og nedenn. rigsråd, generalkrigsøverste, friherre Moritz Grip (d. 1581) - og var en yderst handlekraftig kvinde. Hun kaldtes (undertiden også af sig selv) »grev Ebba«. Hun havde taget aktivt del i begivenhederne ved Erik XIVs afsættelse (1568), men lå senere i strid såvel med kongerne Johan III (d. 1592) og Carl IX (d. 1611) - den sidstnævnte befalede hende til sidst (1607) at forblive på sit gods Törnö i Södermanland - som med andre, jf. Elgenstierna IV. 599f., 707f.; Svenska Män och Kvinnor IV (1958). 590. - (5) Raseborg slot i Nyland i Finland ved kysten øst for Ekenäs. Slottet er nu kun ruin. - (6) Den tidl. hovedgård Grävsnäs (Gräfsnäs) i Erska s., Älfsborg län, Västergötland, der fra omkr. 1550 og til 1724 var i slægten Leijonhufvuds besiddelse. Af gården er nu kun ruiner tilbage. - (7) Hovedgården Kägleholm (Käggleholm) i Ödeby s., Närke härad, ca. 19 km nordøst for Örebro. - (8) ansøge (Kalk. 1.187b bet. 2).

(9) Andreas (Anders) Holt (Hold, Holtte, Holten), født 1566 på slottet Wels i byen Wels i

Øvre Østrig, død før 1611, søn af kejserlig forvalter Hans Holt (d. 1582) og dennes 2. hustru Rosine Reinwald (Rembold?) (d. efter 1603). Han havde som ung sig »till studiis oc siden mange aar sig til krigsbrug begiffuet« (dom nr. 802 ndf.) og henvendte sig til hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland, der 1600-09 var regent i Sverige, og tilbød at træde i svensk tjeneste. Hertugens svar må have været imødekommende, for i vinteren 1601-02 kom Andreas Holt til Stockholm, medbringende en introduktionsskrivelse fra ærkehertug (1612-19 tysk-romersk kejser) Matthias (d. 1619) og kaldte sig Anders von Berneck, friherre til Miltenburg og Heiderick. Mens han i Stockholm afventede hertug Carls komme - han var da på rejse i Lifland - trolovede han sig med nedenn. friherreinde Brigitta Grip, der dengang var 19 år gammel, og som, da hendes forældre var døde, sammen med sine søskende blev opdraget hos mormoderen, ovenn. grevinde Ebba Lilliehöök. Han stiftede i Stockholm en ret betydelig gæld hos købmænd, der vidste at han skulle ægte en rig adelsfrøken. Da der var tale om bryllup, advarede hertug Carl her imod. Efter hans ønske opsøgte rigs- og kancelliråd Abraham Brahe (d. 1630), broder til grevinde Ebbas svigersøn, grev Magnus Brahe, den 11. juni 1602 grevinde Ebba og meddelte, at efter hertug Carls mening burde brylluppet ikke finde sted, »för än hun visst finga veta, om han [Andreas Holt, alias friherre von Berneck] var den, han gifvit sig ut före, därtill grefvinnan svarade, at hun hade visst [sikker] besked, att han var en friherre af Berneck, som han gaf sig ut före« (Abraham Brahes tidebok s. 52). Ifl. grevinde Ebbas brev 21. december 1602 til Christian IV (original i RA: TKUA Sverige A III 79) fik hun, da hun ville udsætte brylluppet, Andreas Holt til at forpligte sig til ikke at rejse ud af landet, før han fra sin slægt havde fået bevis for, at han var den, han udgav sig for, og at han ville holde, hvad han havde lovet. Brylluppet fandt derefter sted 13. juni 1602 i grevinde Ebbas hus ved Stortorget i Stockholm. Efter brylluppet stiftede Andreas Holt yderligere gæld, og da han solgte af hustruens smykker, guld og sølv, som hun havde medbragt i ægteskabet, og da han stadig ikke erlagde den morgengave, han i ægteskabskontrakten havde forpligtet sig til, fik grevinde Ebba mistanke om, at han ikke var den, han udgav sig for, og hun fik ham derfor til at underskrive en erklæring om ikke at ville føre sin hustru ud af landet, før han havde bevist sin byrd og opfyldt ægteskabskontrakten. Imidlertid havde guldsmed Claus Boye (Klas Boje) i Stockholm, der stadig ikke havde kunnet få sin betaling (630 daler) for det halsbånd og det »clenodie«, Andreas Holt havde givet sin hustru ved brylluppet, klaget til hertug Carl herover, og dette, i forbindelse med at nogle af hertug Carls rådgivere sigtede »friherren« for at omgås de oppositionelle kredse i Stockholm, medførte, at Andreas Holt i september 1602 blev fængslet. Da hertug Carl kort efter forlod Stockholm, tilskrev Andreas Holt hertugens hofmarskal Otte Helmert von Mörner (d. 1612), at han med 800 daler »schweffell« havde betalt guldsmeden, hvilket senere erklæredes for urigtigt. Han blev derefter løsladt, efter at han 9. september 1602 (RA: TKUA Sverige A III 79) påny havde forpligtet sig til ikke at forlade Stockholm, før han havde bevist sin byrd. I efteråret 1602 skal han have solgt flere af hustruens smykker og søgt at optage lån med sikkerhed i hustruens fædrene arv. Da det blev opdaget, blev han påny fængslet, men det lykkedes ham at flygte, og sammen med hustruen, der var gravid, kom han i november 1602 til Danmark. Imidlertid havde grevinde Ebba i Østrig ladet undersøge, om der fandtes nogen friherre von Berneck og havde af den kejserlige overhofmarskal, grev Wolff (Wolffgang) Sigismund von Losenstein (d. 1626) fået oplyst, at der havde eksisteret en sådan slægt, men den var for længst uddød. Hertug Carl tilskrev da 29. november 1602 Christian IV og anmodede om, at Andreas Holt måtte blive fængslet, indtil grevinde Ebba kunne anlægge sag imod ham i Kbh. Grevinde Ebba tilskrev selv Christian IV 6. december 1602 (RA: TKUA Sverige A III 79) og 21. s. m. dronning Anna Cathrine (ib.). Christian IV svarede 27. december 1602, at det forekom ham betænkeligt at arrestere en østrigsk friherre, men for godt naboskabs skyld ville han holde ham fængslet indtil 12. februar 1603. Hvis grevinde Ebba inden denne dag sendte sine rettergangsfuldmægtige til Danmark, ville kongen

lade en kommission påkende sagen. Andreas Holt, der også i Danmark kaldte sig friherre von Berneck, blev da i december 1602 fængslet, og i breve af 24. og 30. december 1602 til Christian IV (RA: TKUA Sverige A III 79) meddelte han, at han var genstand for politisk forfølgelse fra hertug Carls side, og at han intet havde gjort, der kunne berettige hertugen til at begære ham fængslet. Det var vel rigtigt, at han ved den hastige flugt havde glemt at betale nogle svenske kreditorer, men dette var ikke tilstrækkeligt grundlag for en fængsling. Iøvrigt skyldte hertug Carl hans afdøde svigerfader (rigsråd, friherre Moritz Grip) en større sum penge, der kunne anvendes til dækning af gælden. Om grevinde Ebbas brev til kongen udtalte han, at det var blevet hende aftvunget (skrevet »formidinæ penæ«) af hertug Carl og ikke var udtryk for hendes virkelige mening. Han erkendte, at det var rigtigt, at han ikke havde ydet den stipulerede morgengave, men til gengæld havde han ikke modtaget den aftalte medgift. Endelig anførte han, at han ikke var svensk statsborger og ikke havde været i hertug Carls tjeneste, hvorfor denne intet havde at sige over ham. Hans hustru, Brigitta Grip, skrev 31. december 1602 til dronning Anna Cathrine (RA: TKUA Sverige A III 79) og bad hende udvirke mandens løsladelse, da grunden til hans flugt alene var hertug Carls forfølgelse. Hun underskrev sig »Brigitta, freyherinn vonn Berneck, geborne freyhin zu Wines«. Grevinde Ebba skrev også til kong Sigismund III Vasa i Polen, hertug Carls brodersøn, om sagen, men da hans svar af 28. februar 1603 (RA: TKUA Polen A 1 2) nåede frem, var sagen sluttet, jf. Sven Ulric Palme, anf.v.394. Ved missive 23. februar 1603 (Kanc.Br.) pålagde Christian IV 6 adelsmænd den følgende dag at kalde grevinde Ebbas rettergangsfuldmægtige (de nedenn. Jürgen von Wolfframsdorf og Johannes Edlich) samt Andreas Holt (friherre von Berneck) for sig og påkende sagen. Dommen af 25. februar 1603 er refereret ndf. i dommen (orig. i RA: TKUA Sverige A III 79; trykt i Hist. Medd. om Kbh. 1983). Flere svenske kilder, bl.a. Henrik Schück, anf.v.142, Elgenstierna III.662, Sven Ulric Palme, anf.v.393 og Svenskt biografiskt Lexikon XIX (1971-73).319, anfører urigtigt, at Andreas Holt blev dømt til døden og henrettet. Gabriel Anrep, Svenska Adelns Ättar-Tafler II (Stockholm 1860).288, der ikke nævner dommene over Andreas Holt, anfører derimod, at han senere blev oberst for et svensk kyrassérregiment, hvilket ikke er sandsynligt i betragtning af hertug, senere kong Carls uvilje mod ham, og Anreps oplysninger ses heller ikke styrket af andre kilder. Slægtsnavnet angives i varierende former (Holt, Holdt, Holtte, Holter, Hold); Andreas Holt skrev sig Hold, en sønnesøn Hold och Hältz, en anden sønnesøn Hold och Hältzen, og først den næste generation kaldte sig Holst, jf. Elgenstierna III.662, Svenskt biografiskt Lexikon XIX.319.

(10) Friherre (af ty. Freiherr) bet. opr. en godsbesidder, der ikke har tjenestepligt over for nogen. Adelstitlen stammer fra den kontinentale, særligt den tyske feudalret og gav opr. indehaveren en status, der næsten var en ligestilling med fyrster; de i middelalderen forekommende rigsumiddelbare »Freie Herren« udgjorde første stand næst efter fyrsten. Senere kunne andre - også borgerlige - ved diplom optages i friherrestanden, der derefter blot blev en adelstitel. I Sverige indførtes friherrer ved Erik XIVs kroning 1561, da nogle af rigets fornemste mænd (bl.a. medlemmer af slægterne Leijonhufvud og Grip) kronedes til friherrer. Under kong Johan III (1569-92) udlagdes krongods til friherrerne, hvorved deres økonomiske indflydelse voksede samtidig med, at de fik visse judicielle og administrative beføjelser inden for lenet (friherreskabet). 1568-1680 oprettedes i alt 43 friherreskaber i Sverige og Finland, men ved reduktionen 1680 inddroges de alle under kronen, og friherre har siden da været en adelstitel. Ifl. en lov af 1626 udgør friherrerne sammen med greverne den første af de 3 klasser på Riddarhuset, hvor afstemninger længe skete klassevis. I Danmark indførtes greve- og friherretitlen først ved grevernes og friherrernes privilegier af 25. maj 1671. Et grevskab forudsatte en ejendom på mindst 2500 tdr. hartkorn eller en formue på mindst 120.000 rdl., et friherreskab (baroni) mindst 1000 tdr. hartkorn eller en formue på mindst 50.000 rdl. For at hindre godsernes deling ved arveskifter indførtes

samtidig majoratsretten, hvorefter grevskabet eller baroniet ubeskåret tilfaldt en enkelt descendent. I betragtning af den bekostning, oprettelsen af et grevskab og et baroni medførte, tillagdes der grever og friherrer (lensadlen) en række forrettigheder, jf. A. W. Scheel, Personretten[2] (1871).293ff., Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West, Danske Len (1916).viiiff., Stig Iuul, Fideikommisarisk Substitution.118ff.

(11) Grevinde Edla Lewenhaupt (Leijonhufvud) (d.1586), gift med rigsråd, generalkrigsøverste, friherre Moritz Grip (d.1581) til Vinäs og Tärnö (Tärna), søn af sv. rigsråd Birger Nilsson Grip (d.1565) og Brigitta Joachimsdatter Brahe (d.1554), Gustav I Vasas søsterdatter, jf. Svenskt biografiskt Lexikon VII (Stockholm 1967-69).310, Elgenstierna IV.60. - (12) Friherreinde Brigitta Grip (d. omkr. 1622) til Vinäs og Tärnö, gift 1602 med ovenn. Andreas Holt. Hun blev gift 2. gang 1612 med kancelliråd hos hertug Johan af Östergötland Peder (Per) Nilsson Natt och Dag (d.1634), søn af hofmester hos dronning Christina den ældre Nils Nilsson (Natt och Dag) (d.1613) og dennes 1. hustru Anna Gylte (d.1603), jf. Elgenstierna V.391. - (13) skammeligt, bedragerisk (Kalk. III.765a bet. 2). - (14) Herefter udstreget *icke*. - (15) Begæring (Kalk. I.57a bet. 1). Grevinde Ebbas skrivelser af 6. og 21. december 1602 findes i orig. i RA (TKUA Sverige A III 79). - (16) Missive 25. januar 1603 (Kanc.Br.; trykt Kbh., Dipl.IV.762ff.). - (17) Rettet fra *frue*. - (18) Det underskrevne, men ikke beseglede koncept til dommen, hvis slutning gengives ndf., findes i orig. i RA (TKUA Sverige A III 79); trykt i Hist. Medd. om Kbh. 1983. - (19) Om Jürgen von Wolfframsdorf, der da var grevinde Ebbas hofmester, vides, at han 1612-19 var statholder på Åland, og at han var gift med Magdalena von Farensbach. Han opgives i brevregisteret til rigshofmester Axel Oxenstiernas arkiv (Meddelanden från svenska Riksarkivet, Ny följd 2:2 (Stockholm 1907).255) at være liflandsk adelsmand, men ifl. Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Teil I: Estland (Görlitz u.å. [1931]).158 hører slægten von Wolfframsdorf ikke til det baltiske ridderskab, men stammer fra Thüringen. Stamtavler over slægten von Wolfframsdorf fra Thüringen findes i Jahrbuch des Deutschen Adels III (Berlin 1896).833f. og i Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser (Deutscher Uradel).1920.545f., men her er Jürgen von Wolfframsdorf ikke anført. - (20) Det indklammede findes ikke i forlægget.

(21) Hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland (d.1611), søn af kong Gustav I Vasa (d.1560) i dennes 2. ægteskab med Margarete Eriksdotter Leijonhufvud (d.1551), var 1600-09 rigsforstander i Sverige (hvor Sigismund III Vasa (d.1632), søn af kong Johan III (d.1592), formelt var konge, men opholdt sig i Polen, der da var i personalunion med Sverige), 1604-11 konge (Carl IX) af Sverige. - (22) Slægt; jf. ænyd. *frendskaff* (Kalk. I.792b bet. 1). - (23) Ovenn. Brigitta Grip (ovf. note 12). - (24) Medgift (Grimm I.338), jf. sv. *brudskatt*. Ordet *brudskatt* findes også i ænyd., jf. rettertingsdomme 29. juli 1590 (GdD IV.177) og 15. juni 1593 (ib.372), jf. Kalk. I.284a. - (25) Stamtavle. - (26) Ordet findes ikke i forlægget. - (27) Det kejserlige slot Wels, der muligt opr. var et romersk kastel, i byen Wels ved floden Traun i Øvre Østrig, ca. 25 km sydvest for Linz. - (28) Hans Holt (d.1582) var i 20-30 år foged på slottet Wartenburg, blev omkr. 1564 forvalter på kejserslottet Wels, levede fra 1570 på sin ejendom i Wels. - (29) Det tidl. slot Wartenburg ved Vöcklabruch (mellem Linz og Salzburg), der ejedes af friherrerne von Polheim, der nævnes her allerede år 909, jf. Ernst Heinrich Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon III (Leipzig 1867).207. Ovenn. Hans Holt var forvalter eller foged hos friherre Casimir von Polheim (d.1565) til Wartenburg. - (30) Hans Holts 2. hustru, nedenn. Rosine Rembold (i dom nr. 802 kaldt Reinwald). Endelsen *-in* angiver hunkønsform jf. ndf. og i dom nr. 802 *Ottenbergerin* (Ottenbergen), *Holdin* (Hold, Holt), *Reinwaldin* (Reinwald).

(31) Ordet gentaget i forlægget. - (32) Kustoden har *epitaphium*. - (33) *Gottesacker* bet. kirkegård. - (34) Hans Holt var gift 1. gang med Barbara Ottenberger. I dette ægteskab var en datter, Regina Holt (vel identisk med den ndf. i dom nr. 802 nævnte *Rosine* Holt), der blev gift

med Christoph Artstetter til Wartberg, jf. Johann G. A. v. Hoheneck. Die löbliche Herren Herren Stände deß Ertz-Herzogthumb Oesterreich ob der Enns (Passau 1727).674. - (35) adelig husbond. - (36) Har ikke kunnet identificeres. - (37) Herefter udstreget *moder* - (38) Om Rosine Rembold, der i dom nr. 802 kaldes Rosine Reinwald (d. efter 1603), har oplysninger ikke kunnet skaffes. - (39) Fornavnet Weikard (Weickhardus) var et meget hyppigt forekommende fornavn inden for adelsslægten von Polheim, som slægten Holt stod nær, se Johannes Hübner, Genealogische Tabellen II (Leipzig 1728), tabel 741-42, 744-45 og 747. - (40) Byen Aschau ved Ischl i Østrig.

(41) Byen Linz i Østrig. - (42) Donau, der løber gennem Linz. - (43) tillades (Kalk. I.663a bet. 2). - (44) Ordet tilskrevet over linjen. - (45) Fredagen efter mandag 26. januar var 30. januar. Sagen foretoges først søndag 1. februar og derefter pány fredag 7. februar. - (46) Om Johannes Edlich, der var grevinde Ebbas skriver, er det ikke lykkedes at tilvejebringe oplysninger. Riksarkivet i Stockholm har i br. 16. marts 1982 til udgiveren meddelt, at Edlich »har ej alls kunnat identificieras«. - (47) Velfornemme, ærlige og velbyrdige. - (48) Kaldes i dom nr. 802 ndf. Miltenborch. Vist fejlskrift for Mistelbach (i ældre form: Mustlbach), der ligger nord for Wels. - (49) Kaldes i dom nr. 802 ndf. Heidinck. Muligt byen Haiding i Øvre Østrig, ca. 8 km fra Wels. - (50) Fejl for *ihm*.

(51) anklager. - (52) Vielsen (af lat. *copulatio*). - (53) bedste, ærligste (Grimm IV.1.242 bet. 4). - (54) gegen (over for); ordet blev i datiden ofte skrevet *kegen*, jf. Grimm.IV.1.2193f. - (55) Andreas Holts forsikring af 9. september 1602 findes i RA (TKUA Sverige A III 79). - (56) eftersom. - (57) skurkagtige, slyngelagtige. - (58) bedrageriske, forbryderiske. - (59) Ære(sbevisninger). - (60) ɔ: verwirckt (forbrudt).

(61) ɔ: gefälliges. - (62) ɔ: Pitscher (signet). - (63) vonnöten (behøver). - (64) Se 766.2. - (65) Se 766.3. - (66) Se 797.43. - (67) Se 797.44. - (68) Se 792.28. - (69) Se 792.29. - (70) Se 792.32.

(71) Se 757.3. - (72) Jørgen Brockenhuus (d. 1634) til Sebberkloster og Rynkebygård, søn af rentemester Otte Brockenhuus (d.1594) til Volderslevgård og Karen Venstermand (d.1588). Han blev 1588 immatrikuleret i Marburg og var 1595-1606 sekretær i kancelliet. - (73) Hovedgården Rynkebygård i Ringe s., Gudme h. - (74) Hartvig Bille (d.1649) til Billeskov, Damsgård, Bjørnsholm og Møllerup, søn af Knud Bille til Billeskov m.v. og Hilleborg Gyldenstierne. Han studerede 1597 i Genève, var 1598-1604 sekretær i kancelliet, 1604-18 forlenet med Nordlandene. - (75) Hovedgården Billeskov i Kerte s., Båg h. - (76) Vel Berneck i Oberfranken i Bayern. Berneck er iøvrigt et ret alm. forekommende stednavn. - (77) I Siebmacher, Neues Teutsches Wappenbuch II.31 er afbildet et våben for en friherre von Berneck, III.82 et våben for en anden slægt Berneck, III.101 et våben for en slægt Pernegg, jf. Hanns Jäger-Sunstenau, General-Index zu den Siebrmacher'schen Wappenbücher 1605-1961 (Gratz 1964).47. Ifl. Ernst Heinrich Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon I (Leipzig 1859).364 fandtes der en adelig tyrolerslægt Bernick, der i Tyrol uddøde 1540, men hvis sidelinjer endnu da levede i Østrig. - (78) klart, åbenlyst (Kalk. V.761a). - (79) Se ovf. note 11. - (80) I missive 25. januar 1603 til borgmestre og råd (Kanc.Br.; trykt Kbh. Dipl.IV.762ff.) gengives dommen ikke helt således. Det hedder i missivet, at kommissærerne har dømt, at Andreas Holt ikke så ærligt og oprigtigt har efterkommet sit brev og segl, som han burde, »och derforre for slige och andre hans groffue forseellser att bør were ehrløs och eller bør i andre maade at straffis«. Om ærestab som straf se 784.18.

(81) Ordet mgl. i forlægget. - (82) Der ligger ikke heri, at kommissærerne ikke skulle anse sig for kompetente til her i landet at påkende en af en udlænding i udlandet begået forbrydelse, jf. herom F. C. Bornemann, Forelæsninger over den danske Criminalrets almindelige Deel (Samlede Skrifter III (1866).29ff.), C. Goos, Indledning til den danske Strafferet (1875).207ff., Carl

Torp, Den danske Strafferets almindelige Del (1905).104ff. - (83) Ordet indføjet over linjen. - (84) adskillige (Kalk. IV.661a bet. 3). - (85) endnu (Kalk. I.468b). - (86) Fejl for *Ebba*. Således oftere i dom nr. 802 ndf. - (87) En hofmester er den person, der har ledelsen el. overopsynet med et fornemt hus, en hofholdning el. større husholdning (OdS VIII.533 bet. 1.1). - (88) ɔ: ehrenvester: hæderlige. jf. Grimm.III.59. - (89) Fejl for *Edlich*. - (90) im guten (med det gode).

(91) forfølge, sagsøge, anklage (Meyer.850a). - (92) ɔ: ungefährlich (uden fare, uden skade) el. ungefährdet (uden for fare, ikke truet). - (93) Ordet tilskrevet i marginen. - (94) Jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 394 om, at det ikke kan betvivles, at grevinde Ebba Lilliehöök også har henvendt sig til sine slægtninge i Danmark for at få Andreas Holt dømt. - (95) i behold (Holberg-Ordb. I.446f.). - (96) Her vel: erklæring. - (97) Hustru (Kalk. V.354a). Ordet, der nu kun anvendes om ægtemanden, anvendtes tidl. om begge ægtefæller. Ordet bet. egl.: forbunden ved overenskomst (Da. etym. Ordb. 127b). - (98) Holdin er hunkønsform af Hold (Holt), jf. ovf. note 30. - (99) Freiin er en ugift friherreinde (baronesse), modsat Freifrau. - (100) Måske fejlskrift for Vinäs, gods i Västra Eds s., Kalmar län, der ejedes af slægten Grip indtil 1592.

(101) Herregården Tärnö i Husby Oppunda s., Södermans län. - (102) Fejlskrift for *Ehe*. - (103) boet sammen med (Grimm. I.1408 bet. 1). - (104) Brigitta Grip fødte 3 måneder senere (10. maj 1603) en søn, der blev døbt Moritz Holt, efter datidens skik opkaldt efter moderens fader. At han var søn af Andreas Holt, hvilket har været betvivlet, jf. Gabriel Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor II (Stockholm 1860).288, Henrik Schück, anf. v. 143, fremgår deraf, at Brigitta Grips 2. ægtefælle, Peder (Per) Nilsson Natt och Dag, over for ridderhuset, da stedsønnen skulle introduceres, kaldte ham sin stedsøn. Moritz Holt (d.1655) var efter tjeneste hos hertug Johan af Östergötland på rejse i udlandet, 1623 student i Leiden, fra 1626 i svensk krigstjeneste i Preussen, blev såret og taget til fange i slaget ved Lützen (1632), introduceredes 1638 på ridderhuset, blev 1644 oberstløjtnant, 1653 oberst, i 1653 landshøvding i Kronobergs län. Af den mødrene ejendom Herrestad i Rappestad s. i Östergötland dannede han sædegården Ekströmmen, der var i slægtens eje indtil 1887. Slægten, der i mandslinjen uddøde 1906, førte navnet Holst, jf. Elgenstierna III.662f. Svenskt biografiskt Lexikon XIX (1971-73).319. - (105) ovennævnte. - (106) Bevis, vidnesbyrd. - (107) Vist fejlskrift for *Lieb': in Lieb' und Leid:* i glæde og sorg. - (108) Bund meiner Thauffe: min dåbspagt. - (109) fremsynede; dannet som adj. til mnt. *vorsen*, jf. højty. *Vorsehen*, jf. mnt. *vorsichtlich* (= vorbedacht) (MndWb.V.444b) og *Vorsichticheit* (= Bedacht). Jf. ældre dansk *forsigtig* (OdS V.816 bet. 1). Talemåden: Forsigtighed er en borgmesterdyd bet. altså: Fremsynethed, forudseenhed er en borgmesterdyd (OdS V.817). - (110) Herefter udstreget *och*.

(111) *komme forkort:* ske uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (112) ɔ: hustruens mormoder, grevinde Ebba Lilliehöök. - (113) Ordet indføjet over linjen. - (114) Afgørelse, dom (Kalk. I.26b). - (115) Missive 25. januar 1603 (Kanc.Br.; trykt Kbh. Dipl. IV.762f.). - (116) Fuldmagten af 10. januar 1603 blev fremlagt »kort..effter« det andet retsmøde 1. februar 1603, se ovf. side 160. - (117) Herefter udstreget oβ. - (118) Ordet tilskrevet i marginen. - (119) Andreas Holt blev dog ikke efter afsigelsen af denne dom løsladt. Af dom 11. maj 1603 (ndf. nr. 802) fremgår, at han da vedblivende var fængslet. (»das ich nun das fünfte Monat ein armer, gefangner Man bin«). - (120) Forlægget tilføjer: Nota. Thend 11. may her nest effter haffuer borgemester och raad anden gang dømpt paa Anders Holtt, som her effter følger (hvorefter følger den ndf. nr. 802 gengivne dom).

800 Viborg landsting 9. april 1603

En mand frifandtes for på birketinget at have slået en kvinde, da det oplystes, at hun først havde slået ham.

Hs.: Lund UB De la Gardieska Saml., Christen Barnekows Copiebok VI,1, nr. 27.
Overskrift: Enn domb att en ehr quitt dømptt aff wold, som haffuer slagett ehnn anndenn for thingsdomb.

Mogenns Juill[1] thill Sybyegaardt,[2] Jffuer Juull[3] thill Willestrup,[4] lanndsdommerre wdj Nøriudlanndt, och Gunde Schriffuer,[5] lanndstinghører ibidem, giør witterligt, att aar epter Guds biurdt 1603, denn 9. dagh aprilis, paa Wiborrig lanndsthinngh vaar schikidt Annders Christennsenn i Søffuell[6] paa denn ehnne och haffde hidt i rette steffnidt Jenns Jennsenn i Nautrup.[7] Peder Christennsen i Dielde[8] och dierris medbrødre sanndmend i Søffuell birk,[9] paa denn andenn side, for dj haffuer soerridt Annders Christennsenn voldt offuer, for hannd schulle haffue slagett Boelde Søffrennsdaatter i Nautrup paa Søffuell birkhthinngh, enddogh for[ne] Boelde Søffrensdaatter skulle først haffue slagett hannomb paa hanns mundt paa thinngidt, och ehnn huer epter lougen[10] schall wehere thilladt sigh sielff att werge, och hannd dogh derimoedt ehr wold offuersuorridt, somb hannd mienntte wlouglig och med wrette.

Saa møtte erligh och velbiurdigh manndt Kieldt Juull[11] thill Stubergaardt[12] och framblagde ett thinngsuinde aff Søffuell birckhthinngh denn 4. dagh martij sidst forledenn wdgiffuidt, viij mend wondett haffuer, att Boelde Sørenns daatter i Nautrup slogh Annders Christennsenn paa hanns mundt, och hannd slogh hinnder offuer hinndis hoffuidt medt ehnn suøbe jgienn. Dett samme for[ne] mennd att haffue vondett medt mienige manndt, somb denn dagh thingh søgte.

Dernest fremblagde ett thingsuinde aff for[ne] bierckhethinngh samme dagh wdtgiffuidt, somb bemeller sanndmennd i Søffuell bierckh att haffue soerridt Annders Christennsenn Sands[13] och Boelde [Søffrensdaatter][14] i Nautrup huer en fuld wold offuer thill konngenn och bundenn och bierkitt for denn baardagh,[15] dj giorde der paa Søffuell thinng denn dagh 14 dage effter windißbiurds liudelse, och bade dem saa Gudt thill hielpe, somb dj widner vidre bemeller.

Dernest møtte nogenn aff for[ne] sanndmend och mientte dennomb icke andet att kunde suerige, ennd somb dj giordtt haffuer.

Medt flerre ordt och thalle, dennomb deromb emellomb waar.

Thaae epter thilltalle, giennsuar och sagsenns leiligheedt saa och effterdj lougen[16] medfør, omb mand drebis i ledinngh, samblinngh, paa thingie eller thinng-

vey, och omb aarad[17] ehr, da gielde[18] denn, som aarad giorde, och den anndenn vehrre sageløs, denn sigh weerde,[19] fordj huer ehr forløffuedt[20] med all lough[21] att verge sigh selffuer, och effterdj for^ne^ Boelde Sørensdaatter haffuer først [slagidt][22] Anders Christensenn paa hanns mundt, och Annders Christennsenn dogh der effter er woldsoerridh, daa finde wi epter saadann leiligheedt hannomb aff samme woldt quitt att wehrre.

Jnn cuius rej testimonium.

(1) Se 768.3. - (2) Hovedgården Søbygård i Søby s., Gern h., som landsdommer Mogens Juel havde erhvervet 1600 ved mageskifte med hovedgården Strandet. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Landsbyen Sevel i Sevel s., Ginding h. - (7) Landsbyen Navtrup i Sevel s., Ginding h. - (8) Landsbyen Djeld i Sevel s., Ginding h. - (9) Sevel birk blev ved reskr. 10. december 1687 forenet med Hjerm og Ginding herreder. - (10) JL III.22.

(11) Kjeld Juel (d. 1606) til Stubbergård. - (12) Stubbergård, opr. benediktiner nonneklosteret Stubberkloster i Sevel s., Ginding h., der ved reformationen kom under kronen og 1547 blev afhændet til magister Iver Kjeldsen Juel, der omdannede klosteret til hovedgården Stubbergård. - (13) Læsemåden yderst tvivlsom; muligt forkortelse for: sanndmendstog? - (14) Forlægget har ved fejlskrift *Christennsdaatter*, vel påvirket af det foran stående *Christennsenn*. - (15) Slagsmål (Kalk. I.317a bet.2). - (16) JL III.22. - (17) *Åråd* bet. overfald (og delagtighed heri) (Kalk. IV.949a). Ordet *arath (aræthæ)* bet. opr. angreb; senere indskrænkedes betydningen til: forsætligt og forud overlagt svigefuldt overfald, stimandsgerning, jf. Molbech, Glossarium I.4f., GdD II.17 note 1, III.58 note 1. Ordet anvendtes sjældent i 16. årh., jf. Skautrup, Det da. Sprogs Hist. II.288, men genfindes dog endnu i DL 6-12-2. Ordet *aræthæ* (overfald) gled sammen med hærværksbetingelsen *(rathæt raath)* og blev til åråd, hvis bet. af fredsbrud efterhånden blev ret dunkel, jf. Ole Fenger, Fejde og Mandebod. 514 note 606. - (18) bøde (Kalk. II.47a bet.3). - (19) værgede, forsvarede. - (20) tilladt (Kalk. I.663a bet. 2).

(21) ɔ: ret. - (22) Ordet mgl. i forlægget.

801 Viborg landsting 9. april 1603[1]

Fæstere, der efter lovlig opsigelse fraflytter til et andet gods, må medtage foder og korn.[2]

Hs.: NkS 846,2° nr. 285 (findes yderligere i 5 hss.).
Litt.: Fussing.304 (datering: 1599).
Overskrift: En dom om fuoring.

Mogens Jull[3] till Siøbygaard,[4] Jffuer Jull[5] thill Willestrup,[6] landzdomere vdj Nøriutland, oc Gundi Schriffuer,[7] landztingshører ibidem, giøre vitherligt, att aar epther Guds biurd Mdciij,[8] thennd 9. aprilis, paa Wiburg landtzting var skickitt erlig oc velbørdig mannd Jørgen Friis[9] thill Wadskergaard[10] med en opsettelße her af landztinget idag monit vdgangitt, liudendis hannem tha att haffue hid i rette

steffnitt Christen Pouilβen i Dall[11] for en dom, hand schall haffue dømpt oc thildømpt Peder Jenβen i Opilstrup,[12] Anders Nielβen i Vaisted[13] oc Niels Chrestennβenn i Gistrup,[14] som fløtte aff for^ne^ Jørgen Friiβis godtz i Skoustrup,[15] att the motte fløtte thieris fuoring[16] saa vell som kornitt thill thieris hosbundz gaard, som the nu thilfløtt er, mienendis for^ne^ Jørgen Friis, att the icke motte fløtte same fuoring fra hans gaard oc giøre hannem same hans godz giødeløs,[17] och for^ne^ herritzfougitt skall thilforne haffue dømpt i sagenn oc same hans dom schall her thill landztingitt vere macteløs dømpt, mienendis for^ne^ herritzfougitt ther med vrett att haffue giort oc borde therfore att stande til rette, oc same hans dom ingenn mact att haffue.

Disligeste hagde hid steffnit Peder Jenβen i Opilstrup, Selgenn Christenβen i Førsløff,[18] Peder Segemand i Mølholm[19] oc Niels Christenβenn i Gistrup med same dom.

Tha for nogen leilighed sig thend thid her vdinden begaff bleff same sag opsat thill idag, oc nu bød for^ne^ Jørgen Friis sig i alle rette.

Saa møtte Selgen Christenβen, oc same dom bleff framlagt aff Fleskonherritzting thend 21. februarij sist forleden vdgiffuet, som saa besluttis, att eptherdj ther thend dag beuiβis med thingsvinde, att for^ne^ mend haffuer thieris gaard loulig opsagt, oc same vinde er thill lanndzting steffnitt oc her vid mact dømpt, oc guod loffning[20] og viβing[21] for skyld oc landgield saatte thend at yde vdj thilbørlig thid oc haffue biergitt hyett oc vdj laden indlagt, epther som for^uitt^ staar, oc icke fougden hagde lougen eller receβen vdj the made att følge, att hand kunde thennem thieris fuoring aff korn auffll fra dømme, at ti jo motte fløtte thieris fuoring mett kornitt thill de gaarde, the tilfløtte, som the nu sted[22] oc fest[23] haffuer, tha viste fougden icke rettere therom att kiennde, at ti jo motte fløtte fuoritt saa vell som kornitt thill kong: Maytt: eller huilcken god mandz stauffn, the ville, som thend dom vider bemeller.

Thernest møtte for^ne^ Christen Pouilβen oc minte sigh icke andit att kunde døme, end som hand giort haffuer.

Ther til suaritt for^ne^ Jørgen Friis, att ther som halmen[24] schulle føris fra hanns gaard, tha bleff gaarden giødeløs, oc minthe, att thett var icke lideligt,[25] att halmenn schulle føris fra gaarden, att the jou ther motte vdthæris,[26] att gaarden icke schulle bliffue med affuill forkorthet.

Ther till suarit for^ne^ Selgen Christenβen, att for^ne^ bønder haffuer pløffuitt oc saaitt jorden thill the gaarde, the i boffde,[27] oc icke var thennem epther lougen fra vondett, oc the haffuer loulig opsagt thieris gaarde, som thingsvinder ther om vdgangitt formeller, huilckitt her thill landztingitt schall vere vid mact dømpt, oc

the haffuer biergitt høitt oc i gaarden indført, saa thett følger gaarden, oc inthitt the aff thett bort thog eller bortt førde. Oc bleff fremlagt ett thingsvinde aff Fleskumherritzting, vdgiffuitt thend 28. junij, liudendis for^{ne} mend thieris gaarde tha att haffue loulig opsagt epther receßen. Thernest fremlagde en dom her aff landztingitt, att same vinde er vid mact fundit. Jtem indholler same herritztingsdom for^{ne} mend att haffue beuist med thieris vinde, att the hagde sat Niels Jenßen paa for^{ne} Jørgen Friißis vegne loffning oc vißning for skylde oc landgield vdj rette laugthide[28] att schulle bethale oc fuldt giøre, huilckett for^{ne} Jørgen Friis[29] bestod. Oc satte for^{ne} Selgen Christenßenn i alle rette, om samme herritztingsdom icke borde vidt mact at uere.

Med fliere ord oc tale dennem ther om emellem vor.

Tha epther thiltale, giensuar oc sagenns leilighed, saa oc eptherdj for^{ne} mend haffuer loulig opsagt the gaarde, the iboffde, som for^{ne} thingsvinde ther om vdgoitt formeller, huilchen vinde her til landztingitt er vid mact fundett, oc for^{ne} mend haffuer laditt bierge hiøen[30] thill gardene laae och thett vdj laden i gaarden laditt indførdt, oc inthitt the siden med thett haffuer thennem befathitt att bortføre, disligeste eptherdj for^{ne} Jørgen Friis sielff bekiender, att hannd haffuer laditt thage vißning oc loffning for skylde oc landgield, oc for^{ne} herritzfouget fordj haffuer thildømpt for^{ne} mend att motte fløtte fuoritt saa vel som kornitt, tha vide vy epther sadann leilighed icke emod same dom at sige eller macteløs døme, vndtagen kong: Majst:, vor allernadigste herre, oc Danmarckes riges raad anditt ther om nadigsten for ordnitt ville.

In cuius rej testimonium &c.[31]

(1) I hss. GkS 1135,2° og GkS 1140,2° er dommen dateret 1599. Den 9. april var ikke i dette år, men derimod i 1603 en lørdag, Viborg landstings ordinære retsdag, hvorfor dommen formentlig er fra 1603 som anført i hss. NkS 844,2°, NkS 846,2° og NkS 1384,4°. Videre kan nævnes, at landsdommer Mogens Juel skrives til Søbygård, som han først i 1600 erhvervede, jf. 800,2. - (2) Fussing.304 nævner, at der ca. 50 år senere findes mange domme, der statuerer, at foderet skal blive ved gården. Nærv. dom skulle således stå isoleret og måske repræsentere en ældre retsopfattelse. - (3) Se 768.3. GkS 1135,2° og GkS 1140,2° nævner først Mouritz Stygge til Holbækgård; han var 1598 afgået ved døden. - (4) Se 800.2. - (5) Se 780.16. Han nævnes ikke i GkS 1135,2° og GkS 1140,2°. - (6) Se 782.8. - (7) Se 768.5. - (8) GkS 1135,2° og GkS 1140,2° har 1599; jf. ovf. note 1. - (9) Se 796,33. - (10) Hovedgården Vadskærgård i Tæbring s., Skodborg h.

(11) Landsbyen Dal i Dal s., Fleskum h. - (12) Landsbyen Oppelstrup i Gunderup s., Fleskum h. - (13) Landsbyen Vårst (16. årh.: Waisted) i Gunderup s., Fleskum h. - (14) Landsbyen Gistrup i Nøvling s., Fleskum h. - (15) Landsbyen Skovstrup i Gunderup s., Fleskum h. - (16) Foder (Kalk. I.581a bet. 1). - (17) uden gødning el. snarere: således at man ikke kunne fede kreaturerne; jf. vb. *gøde:* fede (Kalk. II.63b). - (18) Landsbyen Førslev i Førslev s., Fleskum h.

- (19) Mølholm, nu en forstad til Ålborg (Ålborg Budolfi landsogn, Hornum h.). - (20) Borgen, sikkerhed (Kalk. II.839b bet. 2).

(21) Sikkerhed, borgen (Kalk. IV.846a). - (22) fæstet, lejet (Kalk. IV.193b bet. 9). - (23) fæstet. - (24) GkS 1135, 2° og GkS 1140,2° har *halmitt*. - (25) tåleligt, tilfredsstillende (Kalk. II.787a bet. 1). - (26) spises op, fortæres (Kalk. IV.597b). - (27) GkS 1135,2° og GkS 1140,2° har *i boede*. - (28) rette tid (Kalk. II.722a). - (29) Herefter har GkS 1135,2° og GkS 1140,2° *her i dag*. - (30) GkS 1135,2° og GkS 1140,2° har *hiøett*.

(31) *&c.* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa (således GkS 1140,2°).

802 København rådstueret 11. maj 1603

Rådstueretten påkender påny sagen mod Andreas Holt, der i Sverige havde udgivet sig for friherre, og som nu yderligere tiltales for majestætsfornærmelse ved at have udtalt sig nedsættende om hertug Carl af Södermanland, Närke og Värmland. Han frifindes herfor, da der intet bevis fremførtes fra anklagerens side.[1]

Hs.: Thott 1201,2° nr. 123.

Litt.: Se den ved dom nr. 799 anførte litteratur.

Ingen *overskrift* i forlægget, men følgende regest i registeret: Anden domb dømbt aff borgemester och raadt i Kiøbenhaffnn paa Anders Holtt, som sig for en østerrigis friherre vdj Suerig haffde vdgiffuet.

Wii, borgemestere och raadmend wdj Kiøbenhaffn, giøre alle witterligt, att effter som en met naffn Anders Holt[2] nogen thidt forleden haffuer sig vdj Suerige for en østerrigsche friiherre wdgiffuet och ther ladit kalle och schriffue Anders van Bernek, friherre till Milthenborch[3] och Heidink,[4] huoroffuer hand samesteds haffuer bekommit velborne greffinde Ebbis[5] daatters datter, fru Børgete Grib,[6] till sin[7] echte huβfruve, och effter at hand siden met same sin fruve haffuer begiffuet sig hiid til Kiøbenhaffn, er hand aff welbemelte greffinde Ebbis hoffmester och fuldmechtige, velbørdige Jørgen Wulstorff,[8] och hendis schriffuere, Johan Edlich,[9] her paa slaatthet for ehrlige och welbørige mend Lauge Wrne[10] till Belteberg,[11] Lauritz Ebbesen[12] till Thulstrup,[13] Enneuold Kruse[14] till Hiermedsløff gaard,[15] Siguort Bek[16] till Førβløff,[17] Jørgen Brockenhus[18] til Rynckebierggaard[19] och Hartuig Bille[20] till Bildeschow[21] vdj rette anklagit, for hand er wddragen aff Suerige, føren hand haffde fuldkommit thend heyraadz contract, som imellom hans gemaall[22] och hannem er opret, effter som hand loffuet och tilsagt haffuede, deβligeste for hand icke haffde beuist sin stamme och herkomst, huor om welbemelte greffinde Ebbe wdenlands haffde ladet kundschabe[23] och forfare. Och effterdj for^{ne} Anders van Bernik da for samme goede mend bekiende sig ingen friiherre at

werre, haffue de therfor thend 25. januarij nest forleden vdgiffuett theris schrifftelige sententz och domb, vdj sin beslutning saa liudendis: Da effter tiltale, giensuar och thend sags leilighet, effterdj Anders van Bernik her for retten bekiender, att hand icke er nogen friherre, endog hand hertildags haffuer vdgiffuet sig for en østerrigsche frihere aff Bernick och nu siger sig at were ingen friiherre, men er wdaff Bernik,[24] och thet at were udj Beyren, saa er hannem och mett breff och segell offuerbeuist, att ther er nu ingen friiherre stamme till vdj Østerrige, som fører nogen friiherre stamme och naffn aff Ber[n]ick, men for mange aar siden ere bortdøde, effter som forberørt er; och effter slig leilighet och beuißning och effter hans egen bekiendelße, huilcken er offentlig[25] emodt hans forige friiherris stammes och berømmelße och hans wdgiffuene breff och segell, er therfor saa affsagt for rette: Effterdj for^{ne} Anders van Bernick haffuer hiidindtill tilegnett sig dend stamme och naffn ßom en friiherre aff Østerrige och formeddelst slig friiherris stammis anseelighed haffuer indlat sig vdj echteschaff met fornemblige adels slegt vdj Suerige och thervdoffuer bekommen till ecte her Mouritz Gribs[26] dotter,[27] thj kunne wii icke andet therpaa kienne och dømme, end for^{ne} Anders van Bernik haffuer suigachtelig och bedregelig sig forholditt och ført samme friiherris stamme och naffn icke erligen, men bør therfor at stande til rette. Och waar for^{ne} greffinde Ebbis fuldmechtige widre begierendis, om for^{ne} Anders van Bernik epter slig leilighet jcke burde att straffis paa liffuitt, huilcket wij icke wiste att were wor dom eller oß hans Mayestedtz befalning tilholder paa hans liff at dømme, men ther som widre her paa talis, da thet at indkomme for sin tilbørlige dommere.

Och effter at wii thend 26. januarij nestfølgendis finge k: M:, woris aldernaadigste herris, breff[28] och befalning att schulle kienne och dømme, hues for^{ne} Anders Holt for saadan sin gierning paa sitt liff burde att liide, haffuer wii effter fremblagde breff och beuiiß thend 7. februarij der nest effter och døm[pt][29] vdj sagen, huilken woris dom vdj sin beslutning er saa lydendis: Da effter tiltale, giensuar, breffue som for oß vdj rette haffuer werett, och thenne sags leilighet, och effter som for^{ne} Anders Holt haffuer vdj Suerige angiffuet sig at were en østerrigische friiherre och ther ladit sig kalle Anders van Bernek, huilcket icke saa befindis, huorwdinden hand effter bemelte gode mends domb och affsigt haffuer suigachtelig och bedregelig sig forholdit och førdt samme friiherris stamme och naffn icke erligen, men bør therfor at stande til rette, och endog høgbemelte kong: Maitz: breff tilholde[r] oß at schulle kienne och dømme, huis hand ther for paa sit liff burde att liide och vndgielle, effter huilcken hans Mayestatz befalning oß er forekommitt først forbemelte fru Ebbis schrifftelige fuldmacht, at

for^ne^ Jørgen van Wolstroff hindis sag emodt samme formente friiherre till minde eller rette maa prosequere, for thet andett haffuer Jørgen van Wulstrop sielff bekiendt sig att haffue bekommit fru Ebbis sendinge breffue, at ther som for^ne^ Anders Holt will sin gemaall goedwilligen fraa sig lade, at hand daa sin wey motte patzere, huilcket hand sig enndnu tilbiuder weluilligen at will giøre, och sin adelig stamme siden louffligt att beuise, for thet thredie er och nu for oβ i rette lagt en schrifftelig forhandling,[30] vdgiffuet thre dage effter høgbemelte k: M: breff och befalning till oβ vdgangen er och for^ne^ guode mend vdj sagen dømpt haffuede, huilken forhandling anklageren, for^ne^ Jørgen van Wulstroff, sielff met fru Børgete Grib haffuer forferdigitt och sin egen hand hoes hendis der vnderschreffuet, huorvdinden for^ne^ Anders Holt loffues och tilsigis, at ther βom hand kand føre noksom beuiβ om hans ehrlig och christelig herkom, stamme och naffn, will hun hannem aldrige forlade; och effterdj bemelte Børgete Griib er aff greffue slecht och stamme, och Jørgen van Wulstroff, hindis modermoders hoffmester, en adels personn och fuldmechtige i thenne sag, offuer hues breffue wii formene oβ icke domere at were, kunne therfor icke heller finde Anders Holt till liffs straff, ald then stundt samme breffue och[31] schrifftelig forhandling staa ved theris fuldmacht, som samme domme wdj dennem sielffuer widre jndholder.

Siden er oβ den 18. aprilis nest forleden tilhande kommen et andet høgbemelte k: M: breff[32] och befalning, daterit her paa slottet thend 16. aprilis nest tilforn, jndholdendis att effter som velbemelte greffinnde Ebbe nu paa ny igien haffuer werit begierendis, att ther maa gange domb[33] paa Anders Holtis liff, som sig ther vdj Suerige for en østerrigesche friiherre haffuer vdgiffuet och ther wdoffuer hindis dotterdotter bedragitt, och endog hendis fuldmechtige, Jørgen Wolstroff, formeddelst nogen tilfald[34] och wdj rettergangen tilfaldene leilighet sielff haffuer foraarβagitt, att icke nogit endeligt, der hand senesten haffuer weritt for oβ vdj rette, er bleffuen dømbt i βagen, da byder och befaler hans Maytt: oβ, at wii mett allerførste leilighet och wden lang forhalning schulle lade for^ne^ Anders Holt indkomme for oβ vdj rette[35] och siden kienne och dømme, om hand for βaadan hans bedrifft och forseelse bør at straffis paa liff eller icke, som samme kongelige breff i sig sielff widre formelder.

Da er dend 3. may nest følgendis paa wort raadhuβ for oβ opkommen høgborne førstis och herris, her Carls,[36] Suerigis rigis arffurste, hertug till Sydermanland, Nerke och Wermeland, hans fø[rstelige] naa[dis][37] fuldmechtige, wellerdt Johannes Starkouw,[38] sampt greffinde Ebbes fuldmechtige, Johannes Edlich, vdj Jørgen Wolstorffs neruerelβe paa thend ene och bemelte Anders Holt paa thend anden siide och fremblagde for^ne^ Johannes Starkou effterschreffne breffue och

schriffter, som var først høgbemelte hertug Carls beseglede och vnderschreffne jnstruction, saa lydendis:

Instruction vnd Vnterricht, darmit wihr, Carolus, von Gots Gnaden der Reiche Schueden, Gotten und Wenden regirende Erbfürste, Hertzug zu Sydermanlandt, Nerke vnd Wermeland, zeigen den erbahren[39] vnseren Dienern und lieben getreuven Johan Starkowen in Dennemarken abgefertigit vnd ihn beuehli[n]g[40] gegeben, das er alsda auff das an vns gelangete königliche Schreiben[41] einen, der sich Anders von Bernik nennet, mitt Rechte besprechen vnd daßelbige widder ihn gerichtlich außführen soll:

1) Fürs erste hatt gedachter[42] Anders sich für einen Freyheren von Bernik aus gegeben, welches wihr der konichliche[43] Wirde zu Dennemarken Screiben anders vornommen vnd befunden, das sich solches in der Warheidt alß nich erholtt,[44] besondern[45] das seine Nahme ist Anders Holter.

2) Fürs ander, wie beide wihr vnd auch des Reichs Schueden Greuen, Freiherren und darein geseßen[46] vom Aadell nicht anders gewost, als das gedachtter Anders solte der sein, dafür er sich ausgegeben (worumme wihr ihne dan alle Gnade, Ehr und Guts erzeigt) hat er dardurch Gelegenheitt gesucht, seinen schelmischen[47] Fürhaben ins Werk zustellen vnd darnach die wolgeborne Greffinne Fraw Ewa,[48] Greffinne zu Raßburch,[49] Fraw zu Greffsnes[50] vnd Keglaholmen,[51] vberredet, das sie bewilligitt ihm ihr Dochterkindt ehlich zuvormahlen.

3) Fürs dritte hat er wie ein Schelm[52] vnd ehrenuergeßenen[53] Mann seine Handstreckung[54] alhier bey uns stehn laßen vnd nicht erweisen, das er derselbige sey, dafür er sich alhie im Reiche bei vns vnd menichleich[55] ausgegeben, besonder ist heimlich dauon gelaufen vnd hat dießelbige Personn, ßo er alhie im Reiche zur Ehe bekommen, heimlich endfürtt.

4) Fürs vierte hat er vnse Frauwendzimmers Hoffmeistern,[56] den edlen vnd erenuesten[57] Christoffer Schedding,[58] dreisich Thaler ihm gelentt, dem Burgermeistern zu Linköping[59] auch dreißich Taler abgelogen, ahn was er sonsten zu Stokholm ehrlichen Leuten mit seiner Lügen abhendich gemacht.[60]

5) Fürs fünffte hat er wie ein ehrenuergeßener Man seine vnnöttes[61] Maull zu Kopenhagen in seinen Herberge vnd an andren Örtern auff vns (für die jhme betzeigte Gnade vnd Guttes) gantz schelmisch vnd vngebürlich gebrucht vnd vns an wnßer fürstlichen Reputation bey mennichlichen zum högsten Vorungliffen[62] wollen, wan dan in gemeinen keiserlichen Statuten[63] auch andren beschreybenen Rechtes gnugßamb wehrsehen, das derselbie ßo crimen læsæ maiestatis[64] commitierit,[65] vnd sich for denselben außgibt, der ehr[66] doch nicht ist (wihe dan dießer ehrenwergeßener Man gethan) an Ehr vnd Leben soll gestraffett werden.

Alls ist derewegen vnser Will vnd Begeren, das ernanther wnser Diener Johan Starkow sich ins Konichreiche Dennemarken verfügen vnd widder den ehrenuergeßner Man Anders, der sich nennett von Bernik, Recht suchen vnd daßelbige widder ihm außfüren soll. Solches ist der Pillichkeitt gemeß, wnd wihr seindt es in gleichen Fallen zuerwiedern geflißen.[67] Das zur Vrkundt haben wihr dießes mit vnseren auffgedrückten fürstlichen Secret vnd vntherschriebenen Handtzeignus bestedigt. Gegeben[68] auff vnseren Haus Öreboe,[69] den 29. Aprilis a° 1603. Carolus.

Dernest hans f[ørstelige] n[aadis][70] beseglede och vnderschreffne fuldmacht, formeldendis som effterfølger:

Von Gotts Gnaden wihr, Carolus, der Reiche Schueden, Gotten und Wenden regierender Erbfürste, Hertzog zur Sudermanlandt, Nerche vnd Wermelandt, thun hiermit kundt vnd zuwißen: Nach dem wihr glaubwihrdich erfahren, das einer, so sich Anders von Bernik nennet, vnd wegen seines vngebürlichen Vorhaltens aus dem Reiche Schueden in Dennemarcken entweichen, alsda angehalten[71] vnd vorstricket[72] ist, das wihr derowegen Zeigern[73] den ehrbahren, vnsern Dienern und lieben getreuwen Johan Starkowen darhin abgefertigt vnd ihn Vulmacht gegeben, thun das auch hiermitt vnd in Crafft dießes, das er sich ins Koninchreiche Dennemarken verfügen laut wnsere jhm zugestalten Jnstruchtion widder gedachten Andres, der sich nennett von Bernik, vmb gebürlich Rechtes Hilff anhalten vnd ihme mitt Rechte veruolgen soll. Jst derowegen an die konigleiche Wihrde zu Dennemarken, auch alle die jennigen so seiger[74] vnser Diener wmb gebührliche Rechtes Hilff derentwegen ersuchen wirt, vnser freundtliches Pitten, auch gnedigis Gesinnen vnd Begeren, sie wolten Zeigern wber ermelten Anders, der sich nennett vonn Bernek, die Gerechtigkeitt mittheilen. Solches gereicht vns zu freundtlichen nachbarlichen Gefallen, vnd wihr seindt es im gleichen Vall als zuehalten vnd zuerwiderne erbödig. Vrkundtlich vnsers auffgetrücktes fürstlichen Secrets vnd vntherschreibenen Handtzeichens. Gegeben auff vnßern Hause Örebro, den 29. Aprils Anno 1603. Carolus.

For dett thredie lod bemelte Johannes Starkow lese sitt schrifftelig clagemall, som hand sagde met egen hand at haffue schreffuett, lydendis saaledis:

Erenueste,[75] achtbahre vnd wolweise großgunstige Herren! Vor eure Werde[76] vnd Gunst[77] erscheinet der erbarne vnd wolgelanter[78] Johannes Starkow in Crafft habender Volmacht, Cleger, vnd producierer seine peinliche[79] Anklage widder Andres Holdten, der sich nennett von Bernik, nicht zuar wie ein zierliches Libellen,[80] besondern schlechter,[81] einfeltiger Weisen, jedo[ch][82] wie das zu Rechte, auch nach Aardt vnd Gewonheidt dieß[er] loblichen Statt Statuten, am zierlich-

sten, krafftigsten vnd bestendigsten geschehn soll, kan vnd mach, mitt Vorbehalt aller rechtlichen Notorfft, Priuilegien vnd Begnadungen der Rechte, derer gewolmechtiger Cleger in dießer seiner peinlichen Anklage zugemeßen befügt. Doch will er sich zu keiner Weitleufftigkeit, vbermeßigen Beweiße odder lankwirigen Proces verbunden wißen, woruon er in optima forma juris[83] hiermit solenniter[84] Proteste thutt.

1) Vormittelst solcher seiner Prodestation setzett gefolmectiger Cleger anfecklich[85]: wohr sein[86] das der Anders Holter im Reiche Schueden bey Fürsten, Graffen, Freyherren vnd jeddermenichlich sich einen Freiherren von Bernik geschrieben vnd genennett, dafür außgegeben vnd solchen seiner gerümten Standt vnd ansehnliche Herkunfft zuerweisen, sich mitt gnugsamer Handstreckung vorobligiertt.

2) Wohr,[87] das gedachter Andres Gelegenheidt gesucht seine schelmische Furhaben ins Werk zustellen vnd hatt die wolgeborne Graffinne, Fraw Eua, Graffinne zu Raßburgk, Frauw zu Greffsnes vnd Kegleholm, mitt Liste wberredett, das sie ihm ihrer Tochtertochter ehelich vormehlett.

3) Wohr, das gedachter Anders widder seine Handstrekkung vnd Obligation seinen gerümten Standt vnd Herkunfft nicht erweisen, besundern seine Handtstrekung im Reiche Schueden stehn laßen, ist wie ein ehrenvorgeßener Man heimblich dauon gezogen vnd hatt dieselbige Perßon, so er im Reiche Schueden zuer Ehe bekommen, heimlich entfürtt.

4) Wohr, das er aus dem Reiche Schueden etzlicher[88] ehrlichen Leuten, insonderheidt dem Hoffmeister Christoff: Schedinge auch dem Bürgemeister zu Lindköping, eine ahnseheliche Summe Geldis (zu geschueigen was er ßonst andern zu Stokholm abgelogen) entfürt.

5) Wohr, das er für die ihm bezeigte Gnade, Ehr vnd Gutz, seine vnnötzes Lestermaull[89] auff den durchlauchtigsten, hogebornen Fürsten vnd Herren Hern Carohl, der Reiche Schueden, Gotten vnd Wenden regierenden Erbfürsten vngebürlicher Weisen gebrauchet vnd seine f[ürstliche] G[naden] bey menichlich Vorunglimpfen wollens, wodurch er dan crimen lesæ majestatis begangen.

Wan dan in gemeinen beschreibenen Rechten allen den jennigen, so sich für den jennigen außgeben, der sie doch nicht sein poena arbitraria[90] zugeordenett, auch derselbige, so crimen cæsæ[91] maiestatis comitteret, an Ere vnd Leben soll gestraffet werden, als thutt bemelt[er] volmechter Cleger, Johannes Starkow, solche seine widder erwenten Anders Holten, der sich nennet von Bernik, angestelte Clage ad arbitrium dominorum judicantium[92] zu gerichtlicher Erkantnus stellen, mitt Dienst fleißiger Pitt,[93] hierein zuerkennen vnd vbererwenten be-

klagten ergehn zulaßen, was den Rechten gemes ist hierüber vnd was sonsten den gevolmechtigen Cleger in diesßer seiner Anklage vnd rechtmeßigen Sachen ersprießlich sein möchte, das hoch adeliche miltrichterliche Ampt[94] dienstwilligst anruffende humiliter potendo[95] sibi in his omnibus et singulis jus et iusticiam sanctam administrarj, saluo jure, addendj, minuendj, carigandi[96] et quibus cunque alis[97] beneficijs juris.[98]

Deßligeste haffuer velbemelte greffinde Ebbis fuldmechtiger Johannes Edlich for oß paa nye offuergiffuet hendis schrifftlige beseglede och vnderschreffne fuldmacht, ord fraa ord saa lydendis:

Wihr, Ewa, Greffinne zu Rasburgh, Fraw zu Greffsnes vnd Kegleholmen, vrkunden und bezeugen hiermi[t] für jeddermennichlichen in Chrafft dießes Brieffes, das nach dem wihr glaubwihrdig vornommen, das vnser Hoffmeister, der edler vnd ehrenuester Jürgen von Wolfframpstorff, nun hinfordt den Sachen zuischen vns vnd den felschlichen gerumpten[99] Freyhern von Bernik, jtzt[100] Anders von Holt, ferner zu prosequiren vnd zuuerfolgen, zu vntherstehn nicht geneigt, sondern derselbigen renuncieren vnd sich vehrzihen, wan wihr vnser Diener Johan Edlich des wegen die volenkommene Commission gegeben vnd gelaßen, ferner die berürte Sachen gerichtlich auß zuwhben. Als geben wihr demnach ex super abundantij[101] odder zum Wberflus nachmall gedachten Johannes Edlich sampt denselben so er nebenst ihm darzu adiungieren[102] odder in seine Stete substitueren würde volenkommene Macht vnd Gewalt, die mehre angeregte Sache widder bemelten Andres von Holten, so weitt sich die zu Rechte erfurdren vnd erstrecken kan odder mach, zum eusersten, es sey zum Leib vnd Leben, Gutt vnd Ehr, gerichtlich prosequieren[103] vnd vorfolgen, thun vnd lasßen, was die Sachen Gelegenheit vnd Notorfft erfurdren wihrt, gleich wan wihr zustete solches alles gerichtlich hetten furdren, thun vnd laßen solte, könten odder machten, gelobende wnther gutten Glauben was vnser Constituent[104] sambt seinen der zu erwehlten adjunctis[105] odder substituerte handlen, thun vnd lasßen werden, solches alles vnwidderrufflich stett fast, Nodt vnd schadeloß woll zu halten, ohne einige Geferde.[106] Vrkundtlich haben wihr diesße Volmacht zu merer fester Haltung mitt eigner Handt wnterschrieben wnd mitt wnsern Secret vorsigelt. Gegeben zu Kegleholm, den achten Dach des Monnatz Martij, nach Christj Geburtt im Sexzehn Hundert vnd drietem Jahre. Ebbe, Greffinne, min egen handt.

Herhoes fremblagde och bemelte Johan Edlich sitt schrifftlige wnderschreffne klagemaall saa formeldendis:

Erbare, großgunstige, wolweise Herren! Nach dem ein ehrbahr Raadt gnuksame wißen sich zu erkündigen durch was Vhrsache die edle vnd wolgeborne

Frauw Ewa, Greffin &c., dießen kegenwertigen felschlich berumbten Freihern Andres von Barnik, Freyhern &c., alhier in dießer konichlichen Stadt Kopenhagen gefenklich[107] eingezogen[108] vnd gerichtlich prosequieren vnd vorfolgen laßen vnd noch ferner gesinnett ihme an Leib, Er vnd Blutt gerichtlich zuvorfolgen geneigtt, ich des wegen, Johannes Edlich, von der Greffinnen zum Volmechtigern gemacht vnd darzu vorordnett nach Laut meiner Volmacht dießen felschlichen berümten Freihern weiter gerichtlich zu prosequiren vnd auff die eingewanten[109] Puncten an Leib vnd Leben zuvoruolgen gesunnet,[110] vnd weill demnach Zuerneurung die vorklagte Puncten widderholt vnd repitirt haben wie folgett:

Zum ersten hatt dießer vermeinter vnd felschlicher berumter Freiher so ein wnerhörliche Dreistigkeitt sich vntherstanden dörfften, seinen leiblichen vnd angebornen Namen zuvorlauchnen[111] vnd sich durch lügenhafftiger Weise eines Freihern Nahmen selben gegeben vnd sich wngebörlicher Weyse von so einen hogen[112] vnd ansehnlichen Stammen geschrieben wihe in gantz Osterreich ist, das er im geringsten nicht hat erweisen können, sondern alles mitt Vnwahrheitt ist befunden, welches ihm genuchsam mitt Brie[ff] vnd Ziegell, mitt Handt vnd Mundt, vberzeuget ist worden.

Zum andren aber hatt er durch seine schelmischehafftige, listige vnd betriechliche Worte vnd bübische Fürhaben hoge vnd furneme erliche Personen darzu bewogen seine schelmisches Fürhaben darmitt einen Furtgang zuerwerben vnd machen, das sie haben ihr eigene Hand vnd Sigell für ihm dargetahn vnd außgegeben, darmitt er schelmischer vnd betrieglicher Weyse der Greffinnen Tochter Tochter[113] vonn ihr vnd an sich gelogen vnd gebracht.

Zum dritten hatt dieser felschlicher berümbter Freyher auch ehe vnd zuvor die Copulation[114] hie zuischen geschae, sich kegen[115] den durchlauchtigen vnd hogebornn[en] Fürsten, Hertzog Karlnen, der Reiche Schueden, Gotten vnd Wenden[116] regierender Erbfürst, vnd der gantzen Freundtschafft[117] vor abligiertt,[118] auch mitt Handt vnd Mundt angelobett, nicht ehr aus dem Reiche Schueden weichafftig zuwerden, er habe den zuvor seines ehrlichen Herkommens, Stammens vnd Geschlechte gnugsaam erweißen, aber hiekegen vnd widder alle Hoffnungk, ist er schelmischer Weiße vndt mitt Hinansetzung seiner Eren, Zusag vnd Gelonus[119] heimlich dauon gezogen vnd endweichen, auch dar beneben der Greffinnen Thochtertochter mitt zihrlichen vnd ansehnnlichen Geschmücke vnd Clenodien endtfürtt, sein Handt vnd Ziegell wie ein ehrvorgesßener hinder sich gelaßen.

Nun vber dießes alles clage ich ihme alhie offentlich nach Zustetung meiner Fulmacht an Hals, Leib, Handt vnd Blutt vnd bin der Zuuorsicht gentzlich off der

Greffinnen wegen die Gerichten vnd Schepfen[120] werden der Billichkeitt gemeß auff diese meine ingewante[121] vnd peinliche Clage eine gerechtes Vrteill darüber ergehn vnd erfolgen laßen. Nach solchen allen der Billichkeitt gemeß wihrt sich der Greffinne mitt aller Dankbarkeitt vnd Gunsten hiegegen finden laßen. Vt supra, Kopenhagen, den 3. Maij Anno 1603. Johannes Edlich.

Suarede hertil for^ne^ Anders Holt och begierede, att hannem motte meddelis vdschrifft[122] aff bemelte Johannes Starkouwes offuergiffuene clagemaall och forundis dilation[123] till i morgen, saa wille hand sig in specie[124] schrifftligen erclere. Och endog bemelte Johannes Starkow sagde sig icke at wille hannem saa lang respitt sambtøcke, men effter sin indlagde breffue och schriffter strax war dom begierendis, saa haffue wii aldligeuell (effterdj samme clagemaall war Anders Holtis liff paagieldendis) hannem sligt tilstedt.

Huorpaa hand och anden dagen, som war den 4. maij, loed oß aff fengselitt tilschicke sitt schrifftelige giensuar mett hans egen hand vnderschreffuett, som her effter findis indført. Samme dag gaffue wii for^ne^ thuenne fuldmechtige till affscheedt,[125] att wii wille lade thennem om afftenen tilforne i theris loßemente adware, naar de om morgenen der effter schulle her møde och hende[126] domb. Och effter wii haffde optagitt till den 6. maij, paa huilcken dag begge parter och møtte her i rette, haffuer bemelte Anders Holtt da fremblagt hues breffue och bewiis, hand sig haffuer paa berøbt (och den første februa[rij] nest forleden sig her forplichtet att wille føre inden three maaneder der nest efter) anlangend[is] hans adelig stamme och herkomst, huilcke breffue hand berette att hannom samme dag war tilhende kommen, huoroffuer wii toege sagen i betenckende till i dag, den xj maij.

Da ere begge parter igien opkommen for oß i rette och vdj theris paahør bleff først lest for^ne^ Ande[rs] Holtis beuisninger, som war thuenne pergament och ett papihrs breffue, alle thre dateritt i Wels[127] vdj Østerriige thend 20. aprilis nest forleden. Dett første aff velborne herrer her Loduig, herre til Polhamb[128] i Wels paa Liechtenck,[129] her Sigmund Luduig,[130] herre till Polhamb i Wels paa Jhrenharting,[131] rømersche keiserlige Mayestatz raadt, och Wolff, friiherre till Pollham[132] och Wartenborch[133] paa Mustebach[134] &c. vnder theris egen besegling och henders wnderschriffuelse. Dett andett aff borgemestere, richter[135] och raadt i thend keiserlige stad Wels vdj thet ertz hertugdomb[136] Østerrige ob der Enns[137] vnd Thraun[138] liggendis, vnder theris stads secret vdgiffuen, begge vdj thend mening formeldendis, att thend edle och welbørdig salige her Hans Holt haffuer wdj thrediu[e] och nogen aar i thend friiherris her Casimirij,[139] herre till Polhamb och Wartenburgh, hans thieneste, huor hand wdj adschillige commission och

bestillinge sig saa throe och flittige haffuer laditt finde, att hand er forordnett till en øuerst testamentarij curator offuer samme herris børn, vdj huilcken bestilling hand haffuer werit nogit ner till sitt endeligt. Siden vngefer anno 64 haffuer hand begiffuet sig der fraa, som [en][140] forwalter paa thet keiserlige herschab och borg foderie[141] vdj Wels, och thet vdj lige maade met stoer loff flittige administrert och forestaaet vdj sex aar og midler tidt met hans kiere gemall, welbørdig frue Rosine, fød Reinwaldiin[142] (som endnu leffuer och haffuer boett der till Vels[143] vdj hendis egitt hueß offuer thiuge aar, och sig som en from, christelig matron forholt) aulet thuenne sønner, som er edle och velbørdige Wichart Holtt,[144] fød anno 64 (huilcken nu vdj nogen aar haffuer weritt vdj echteschab och er boendis till Aschouv[145]) och Andres Holt, som anno 66 och er echtefød och vdj sin wngdom først till studiis och siden mange aar sig till krigsbrug begiffuett. Desligeste haffuer hun hafft thuenne dotter, huilcke nu ere døde. Siden haffuer bemelte Hans[146] Holt begiffuet sig therfraa och vdj sitt egit huß till Wels, och ther som en adels mand aff sitt egit gotz sig opholden och imod høye och nedrig stand som en forstandige herre christlig och venlig sig forholdit och vdj sin besuerlig[147] alder, vngefer wed 80 aar, er hand i Vels dend xj martj anno 82 wed 9 slet om formiddag wed døden bortkallitt. Dett 3., som waar et papirs breff, haffue Wichart Holt till Aschow och Wolffgang von Egk[148] till Ens[149] vnder theris besegling och egne hender vdgiffuet, lydendis eblandt andet, at de effter edle och strenge herrer Anders Holtis, deris rette och steffbroders[150] offuerschickede genealoguam[151] berette, att samme Andres den 2. februar anno 66 emellum 8 og 9 slett for middag i Krabben tegen[152] vdj den keiserlig borgh Wels (saa well som Wichart Holt tilforne 64) er født, och ere begge aff den edle och strenge herre, salig Andres von Kønigsmark[153] holden offuer den christelig dob. Huem theris foreldre, her fader och fru moder, haffuer weritt, er aff de herrirs aff Polhamb &c. och den keiserlige stadt Wels testemonis vdtrøkelig att forfare, men eller[s] haffuer deris rette och steffader, her Hans Holt, i begindelsen tagit sig en adels encke (som war Anna Holdin,[154] den herris aff Bircking[155] och Syßhartings[156] effterleffuersche) till sin echte hustru, huilcken war en Ottenbergerin[157] aff anseenlig gammell adels slegt, och met hende afflet en daatter wed naffn Rosina.[158] For^ne^ Anna Holdin ligger begraffuen i de friherrirs till Polham och Wartenborg theris hospitall,[159] som er i closterkiercke hoes Sancte Anna, vnder hendis egen graffsteen. Huorledis nu theris fader haffuer leffuet och mett theris moder begiffuen sig vdj echteschab, och huormange børn de haffue aufflet tilsammen, er alt aff de offuerschickede testimonis at forfare, effter som samme three breffue i thennem sielff widre formelder, uormett bemelte Andres Holt formente noksom effter sin forplicht och

tilsagn at haffue beuist sig att were født aff goed gammel adelig stamme och herkompst.

Suarede hertill bemelte Johannes Starkouw och Johannes Eddelich, att de inthet taler paa for^ne^ Anders Holtis adelschab, men allene nu som tilforn effter theris offuergiffne schriffter och clagemall (som de mente noksom met høibemelte hertug Carls och greffinde Ebbis egne hender och zegell at haffue datert och bewist) war offuer hannem dom begierendis.

Dernest bleff lest bemelt Anders Holtis schrifftlige vnderschreffne erclering, hand[160] for^ne^ 4. maij (emodt Johan Starkow och Johan Edlichs klagemaall) lod indlegge, lydendis:

Wolweise, großgunstige Herren Bürgemeistern vnd Radtmanne dießer konnichlichen Stadt Kopenhagen. Dieweil ich abbermaals gestrigen Tages bin vor E[uer] l[iebden] W[ürden][161] angeklagit worden, wnd Euhr l[iebden] W[ürden] mihr als ein armer bedrengten[162] vnd gefangnen Man ßo viell Gunst erwießen, das ich die Puncten der Anklage habe schrifftlichen mugen bekommen dieselben zubeantuorten, so bitte ich E[uer] l[iebden] W[ürden] wollen als Liebhaber der Gerechtigkeitt meine Antuortt mitt Fleis erwegen, vnd wan sie daraus werden vornemen, wie nichtich alle Puncten der Anclagen seyen, ferner meine Ancleger samptlichen mitt solchen jhren nichtigen Sachen vnd Clagen vorweisen vnd mir bedrengten, hilfflosen Manne widder allen vnrechtmeßigen Gewalt, den meine Widdersacheren zubrauchen gesinnet, beipflichten. Es sein aber fünff Puncten: 1) Das ich mich soll haben höger ausgegeben als ich sey. 2) Das ich mitt List soll mein Weib an mich gebracht haben. 3) Das ich widder gegebene Obligation aus Schueden vorrökt[163] vnd mein Weib mitt genommen habe. 4) Das ich in Schueden noch soll viell schuldigh sein. 5) Das ich soll den durchleuchtigen, hogebornen Fürsten vnd Herren Hertzog Carlln vngebürlich Dinge nach geredet haben. Anntuorde ich derowegen alßo:

Auff den ersten Punct, das da ich vnbedachtsamer Weis mihr ein Titull (deßen ich doch woll hette in kurzen Zeiten kunnen fähig werden, wan ich an meinen Furhaben nicht were vorhindert worden) habe geben laßen, der doch nitt viell mer auff sich hatt, wan mans will recht bedenken, bezeuge ich durch Gott, das ich solches nimmermer gethan habe einigen Menschen dadurch nachteilich zu sein vnd habe durchaus nit getan, wie meine Widdersacher es deuten, aber solches weitlaufftiger zubeantorten ist vnnötig, deweil ich schon von dem loblichen Adell dießes Reichs ein Vrteill[164] darüber empfangen habe, welches leider, Gott erbarme es, mihr ein viell harter Straff ist, als ich hette gemeint, man mitt solche einen geringen Jrthum hette vordienen können. Vnd haben gleichfals E[uer]

L[iebden] W[ürden] auch schon darüber geurteilet, vnd werden Zweifels ohne nicht zueierley Vrteill vber eine Sache sprechen, das alß meine Feindt mitt dieser Clage billich nicht mehr zuhören seindt, Laße derowegen dießen Puncten als nichtich in seinen Vnwerdt beruhen.

Auff den andern, das ich habe meinen Weib genommen, da sie mihr angeboten vnd ordentlicher Weise gegeben wurde vnde dieselbige ehrliche, gotselige Person gaar nitt mitt Listen an mich gebracht habe, ist mer beantuortens nitt werdt, dieweill nitt allein solches schon zuuor vor dem loblichen Reichs Adell so woll auch von E[uer] l[iebden] W[ürden] ist geurteilt worden, vnd vber das dieselbige Perßonn als mein ehrengeliebten Weib solches zu sampt Wolstroffen, als ihren Fraw Mutter[165] abgesandten vnd volmechtigen mihr Brieff vnd Siegell gegeben, das sie mich, wan ich meine Geschlechte vnd Ankunfft glaubwihrdig werde ercleren, nimmermer in dieser Welt vorlaßen wölle, derowegen auch diser alte und zuuor bereit entscheidene Punct vngebürlich in der Anklage verneuret wihrtt vnd also in seinen Vnwerdt hinfahrt.

Auff den dritten, das ich widder gegebene Obligation aus Schueden gezogen vnd mein Weib mitt genommen, darzu habe ich nodwendich Wrsach gehabt, den mein Weib vnd ihre Fraw Mutter[166] vnd meine Ancleger selbs, wan sie jhren Gewißen wollen zu Zeugen nemen, mich genuchsam entschuldigen können. Ich wahr kein Gleid[167] des Reichs Schueden, war hochgedachten Hertzogh Cahrll mit keinem Pflichten odder Schulden durchaus nichts verbunden, war zuuor vnschuldiger Weise (als Wolstroff kan selbs Zeugen geben) arrestiert,[168] hatte auch keine Practiken[169] odder nichts Wbels widder einigen Menschen in Schueden angericht. Worumbe solte ich dan da lenger bleiben vnde mich vnschuldiger Weis (laßen als ich Hertzog Carols Feinde were) gefangen setzen vnd vielleicht gahr hinrichten,[170] da ich es beseren[171] kundte. Da mein Obligation erstreckt sich gahr nicht dahin, das ich mich als ein Feindt der Schueden wolte fengßelen odder rechtfertigen[172] laßen, sondern das ich als ein freyer Mann alsda leben wolte, biß ich ihnen füglichen Bericht all meines Thuns möchte nach Gelegenheid insinuiren.[173] Habe auch ietzo ein einigen[174] Botten[175] in Theudschlan[dt][176] vorschickt, deßen Widderkunfft ich thechlig[177] erwarthe, vnd will nicht destoweniger hier, so woll als ob ich in Schueden were, meine Obligation erfüllen. Wenn ich abber Hertzog Carlln odder dem Reich Schueden mit Eidt odder Pflichten vorwandt[178] gewesen, so were ich schuldich gewesen zu bleiben. Ich habe niemandt in Schueden kein Eidt[179] vnd Plicht getann als meinem Weib, den will ich halten, ßo lange ich lebe. Vnde zum Vberfluss, da ich schoen ohne Wrsach widder meine Obigation aus Schueden were gezogen, so kan jo jeddermenichlichen erkennen, das ich

deshalben von jhnen schon mer als zuhart gestraffet bin, jn dem sie bey k: M: so viell erlangt haben, das ich nun das fünfte Monat ein armer gefangner Man bin. Vnd vber dis alles so ist dieser Punct auch zuuor schoen bey forigen Clagen vnd Wrteilen furgewesen[180] vnd erörtert. Bin derowegen gewißer Zuuorsicht E[uer] l[iebden] W[ürden] werde auch hierinen nichts anders vrteln alse sie zuuor gethan, sondern dießen nichtigen Punct in seynem Vnwerdt lasßen vorsincken.

Auff den vierten, das ich in Schueden soll noch viell schuldich sein, ist auch nicht, den meine furnemste Creditoren [sind][181] schoen hier gewesen vnd also abgefertiget sein, vnd welchen ich noch sunsten schuldich bin, die haben mehr wirdige[182] Pfandt als die Schult groß ist, haben derowegen keine Vrsache zu klagen. Dem fürstlichen Hoffmeyster Christoffell Scheding[183] bin ich 30 Thaler vnd dem Bürgemeister zu Linköping[184] 20 Thaler schuldig, das ist alle Schult, dauon sie das Maull offsperren, da sie doch keinen Befell odder Volmacht haben von denselben mich zu plagen. Dieselben will ich auch woll ohne meiner Feinde odder Anclager Zuthun bezalen. Derowegen ich vnbillich deßhalben beklagt wert, vnde vorsehe mich E[uer] l[iebden] W[ürden] werde solche ihre Anbringen gebührlich abweysen.

Auff dem letzen Artickull, das ich den durchleuchtigen vnd hoghebornen Fürsten vnd Herren, Herren Carolo, der Reiche Schueden, Gotten vnd Wenden regierende Erbfürste, meinen gnedigen Herren an denselben[185] fürstliche Dignitet fursetzlicher Weise verunglimffet haben soll, bin ich deßen in keine Wegen bestendich, weis mich auch deßen im wenigsten zuerinnern. Es ist aber meine auseriges Begeren, Jre f[ürstliche] D[urchleuchtigkeit] odder derselben vorordneter Anwalde wolle mihr solche Personen, welche mihr deßen bezeuchtigt,[186] vnder Augen stellen, darmitt er mich deren Reden, so er von mihr außzugießen vormeindt, selbsten erinnere vnd auff[187] mich beweise, so will ich alßdan mich nach Notorfft vnderthenig woll zuentschuldigen vnd zuuorantuorten wißen. Aber es können E[uer] l[iebden] W[ürden] als die hochuorstendigen selbsten erachten, das mihr solches (als denn man vmb Leib, Leben, Ehr vnd Gutt zubringen begerede) aus fursetzlichen Neidt zugewesen wihrt vnd ist hierauff meine hoch fleisige Bitten, E[uer] l[iebden] W[ürden] wölle mich solcher vorsetzlichen Clagen erleddigen vnd als christlichen Oberkeit mich viell mer beschermen.

Dis habe ich auff meine Widdersachern vnnötige vnd nichtswirdige Clagen wollen antuorten, das nemlich die ersten drey Puncten schon lang zuuorn geurteilt vnd erörtert vnd ich ja hart gnug gestrafft bin, der vierte nichts auff sich hat, auch sie nichts angehet, sondern ohne sie woll zu seine Zeit von mihr soll richtig gemacht werden; der fünfft[e] aber vnerwiesen ist vnd derowegen als falsch von

sich selbst felt, das also E[uer] l[iebden] W[ürden] als hochvorstendige Richter gnuchsam mit Henden fülen können, das meine zugenötige Ankläger ohne gnugsame Wrsache meine Weib, die ich nun Jahr vnd Tag habe nehmen vnd mir aus vnchristlichen Hertzen nach Leib vnd Leben trachten, vnd E[uer] l[iebden] W[ürden] mit Blutschulden beladen wollen, hoffe abber vnd bitte darbeneben vmbe Gots Willen, E[uer] l[iebden] W[ürden] willen sich zu keinen vncristlichen Dingen laßen bewegen, sondern mihr widder ihren Gewalt helffen, welches Gott im Himmell wirt belohnen, vnd ich will es die Tage meines Lebens vmb E[uer] l[iebden] W[ürden] vnd alle die Eurigen hinwidder zuuordienen mich befleissen. E[uer] l[iebden] W[ürden] Andres Holtt.

Deßligeste bleff lest en schrifft, som bemelte Börgeta Grip her nu lod frembschicke met hendis egene hand vndertegnet, lydendis iblandt andett, at effter som bemelte Anders Holt nu noksom haffuer sin adelige stamme och herkomst bewist, och thet erlige frundschab[188] saa well som hans fruv moder[189] haffuer hende tilschreffuet, att der som behoff giørdis, och tiden thet kand tole, wille de fraa romersche keyserlige Mayestet[190] och det gandsche lofflige landschab[191] nocksom testimonia hidschicke och wed fornemme personer anseelinge jntercessionis[192] till kong: Mayt: forsende; er derfor begierendis, wii som christelige øffrighet wille hendis wedderparters forgangene, erbarmlige och schrecklige tragedie tilsinde føre,[193] thj hun met hendis foster[194] haffuer werit i saadan stor hiertens sorg och bedrøffuelse, at thet er wnder, de icke begge ere omkommene, huilcket hun allene will haffue Gud beclagit. Och endog hendis wedderparter endnu icke afflade at wille haffue thennem affschilt, sa kand sligt aldrig schee, thj hun haffuer endelig beslutthet att will sig imod same hendis echte mand saa forholde, som hun for Gud och werden kand forsuare, jtem will heller døe end hendes samuittighet besuere. Och formeddelst hendes kiere echtemand met hendes wenners consent er hende en gang giffuen, och de vdj mange høige och nedrige personers offuerueresse ere echte cupulert och sammen wiede, da will hun hannem och indtil hendis endeligt erholde, effterdj hand wdj kriig och anseenlige thieneste haffuer forfaren och lerdt saa møgit, att hand sin hustruff och børn kand forsørge. Och forhobis, att christelig øffrighet her vdj schall haffue flittige jndseende, saa hendis arme fangene mand sitt langevarendis fengzel maa bliffue endtleddiget, som samme hendis offuergiffuene schrifft i sig sielff widre metfører.

Huilcke alle for^ne^ breffue bemelte Anders Holt begierede, wii tilbørligen wille offuerweye och tage vdj acht, at hannem therimodt (effter sine wuenners ønsche och begier) icke schulle schee forkortt.[195]

Med flere ord begge parterne emellum forløb.

Da effter tiltale, giensuar, breffue och bewisning for oβ i rette werit haffuer och denne sags leilighedt, och effter som Andreas Holt er for retten anclagitt, først for hand vdj Suerige sig for en østerrigesche friiherre aff Bernik haffuer vdgiffuett, for dett 2., at hand formeddelst saadan friiherris naffn schall haffue offuertald den welborne greffinde Ebbe, att hand haffuer bekommit hendis dotters barn, frue Børgeta Grib, til echte, for thet thredie, at hand saadane berømmede friiherre stamme icke haffuer beuist, men schall mett sin gemaall aff Suerig hiemmeligen were vddragen, for thet fierde beschyltis at were f[ørstlig] N[aadis] hertug Carls hoffmester, Christoffer Scheding, saa och borgemester vdj Lindköping met nogen pendinge vnwigt, for det fembte at schall haffue brugt en wnøttige[196] schends mund[197] paa høgbemelte hertug Carll och hans f[ørstlige] N[aade] ilde efftertalt[198] och for sadane gierninger stillet for oβ vdj rette och paa sit liff anklaget, huorimodt for[ne] Anders Holt haffuer suarit, att huad dend første, anden och thredie punct er anlangendis, for at hand ett fremmed tilnaffn eller tittell offuer sin egen adelige schiold och hielm førdt haffuer, derfor achtede hand sig effter for[ne] sex gode mends domb och met languarendis fengsell nocksom at were straffett, endog hand sagde sig welle at wille haffue erlangit sadan thittell, hues hans forsett icke waar bleffuen hannem forhindrett; erclerede sig och att hand icke war till nogen vdj Suerige met eeds plicht forbunden wden sin huβfruve, wiste sig therfor met sin vdreysen ingen schyld at haffue. Paa thend fierde punct anlangendis hans bortschyldige gield sagde hand sin fornemste creditores att haffue werit her i byen, aff huillcke hand nogre alrede haffde tilfreds stillet och de, som hand endnu schyldige er, at schulle haffue nocksom pandt vdj haande. Derhos berette, att forneffn[t]e Christoffer Schedinges gield icke er mere end 30 daler och borgemester i Lindköpings gield 20 daler, huilcke hand offuerbødig er at betale, naar deris fuldmechtiger paaescher. Dend fembte och siste beschylding belangendis att hand f[ørstlige] N[aade] hertug Carll jlle schall haffue paatald, det benechter hand høyligen, begierendis att motte stillis hannem for øgene, som hannem for hans f[ørstelige] N[aade] forførdt[199] haffuer, da wille hand sig therimodt tilbørligen erclere. Och effterdj der paa ingen vidnisbiurd effter woris dansche rett for oβ weritt haffuer, och forbemelte Anders Holtt nu her for retten mett thrende naffnkundige herres, som ere Ludwig och Sigmund Lodwig, begge friiherrer aff Polhamb, keiserlige raad, och Wulff, friiherre till Polhamb och Wartenborch, saa och met thend keiserlige stad Wels vdj Østerrige deris thuende beseglede och vnderschreffne pergaments breffue, haffuer beuist sig at vere født och baarn aff en erlige adelig slecht och herkomst, hues genealogia sampt adelige schiold och vaben mett thuenne hans brødris, Wichartt Holt till Aschow och Wolffgang till

Ens, deris beseglede och vnderschreffne papirs breffue vdj liig maade er bevisligt giordt, huorfor och forbemelte frw Börgeta Grib (met huilcke[n] hand effter thend hellige christelige kierckis forordning ehre komne vdj echteschab) lader sig met hans person och beuiste adelig stamme were fornøgitt och hannem aldrig forlade will, effter som adschillige hendis offuergiffne[200] schriffter och woris forige vdgiffne beseglede domb widre jndholder, da wiste wii effter saadan berørde tilfallende leylighedt for[ne] Anders Holt ingen dødsstraff att tilfinde.[201]

Thill widnisbiurd haffuer wii ladett thrøcke woris stadz secret her nedden fore.

Giffuett vdj Kiøbenhaffn, thend xj maij anno 1603.

(1) Jf. Kbh. rådstuerets dom 7. februar 1603 (ovf. nr. 799). - (2) Se 799.9. - (3) Se 799.48. - (4) Se 799.49. - (5) Se 799.4. - (6) Se 799.12. - (7) Ordet indføjet over linjen. - (8) Se 799.19. - (9) Se 799.46. - (10) Se 766.2.

(11) Se 766.3. - (12) Se 797.43. - (13) Se 797.44. - (14) Se 792.28. - (15) Se 792.29. - (16) Se 792.32. - (17) Se 757.3. - (18) Se 799.72. - (19) Se 799.73. - (20) Se 799.74.

(21) Se 799.75. - (22) Se 799.97. - (23) undersøge (Kalk. II.659a); jf. sv. *kunskapa*. - (24) Se 799.76. - (25) Se 799.78. - (26) Se 799.11. - (27) Se 799.12. - (28) Se 799.3. - (29) Se ovf. nr. 799. - (30) Se 799.96.

(31) Herefter udstreget *fuldmacht*. - (32) Missive 16. april 1603 (Kanc.Br.; trykt Kbh.Dipl. IV.764f.). - (33) Ordene *haffuer werit ... gange domb* er tilskrevet i marginen. - (34) Tilfælde (Kalk. IV.351a bet. 2). - (35) Andreas Holt var stadig fængslet, hvilket også fremgår af formuleringen *lade indkomme for oß*. - (36) Se 799.21. - (37) Forlægget har her og flere steder i det flg. kun *fø: naa:* - (38) Johannes Starkow, der kaldes »hovprokurator och notarie«, synes at være en af de tyske jurister, som hertug Carl ansatte i sit kancelli (iflg. meddelelse fra Riksarkivet i Stockholm 16. marts 1982 til udgiveren). Han var i Danmark i september 1602 i officiel mission, i oktober s.å. i Markaryd, i november s.å. atter i Stockholm og derefter rejste han til Livland, jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 392 med note 8. - (39) velbyrdige. - (40) ɔ: Bewilligung (bevilling, tilladelse).

(41) Christian IVs brev 27. december 1602, se 799.9. - (42) ovennævnte. - (43) Herefter udstreget *schreiben*. - (44) forholdt. - (45) ɔ: sondern (men); jf. Grimm I.1633. - (46) geseßen = angeseßene: boende, hjemmehørende; jf. Grimm II.4066. - (47) bedrageriske, forbryderiske. - (48) ɔ: Ebba; samme fejl flere steder i det flg. - (49) Se 799.5. - (50) Se 799.6.

(51) Se 799.7. - (52) Bedrager (jf. Kalk. III.862b). - (53) skamløs; jf. ænyd. *æreforglemte, æreforgættet* (Kalk. IV.965b) og sv. *äreförgäten*. - (54) det at give hånden til bekræftelse, jf. mnt. *hantestreckinge* og ænyd. *handstreckning* (Kalk. II.151b), ɔ: sit ord. Der sigtes formentlig til Andreas Holts forpligtelse af 9. september 1602 (RA TKUA Sverige A III 79), se 799.9. - (55) ɔ: männichlich (alle og enhver). - (56) Se 799.88. - (57) velbyrdige. - (58) Christoffer Scheding, adlet 1582 von Scheiding (d. 1614) til Skedevi. Åby og Kullestad, alle i Östergötland. Han kom 1570 til Sverige, blev straks kammerjunker hos hertug Carl, adledes 1582 i Sverige af kong Johan III, hofmester hos hertuginde Anna 1584 og 1604 hos dronning Christina den ældre. Jf. Elgenstierna VI.764. - (59) Der var i 1603 3 borgmestre i Linköping: Per Eriksson (d. omkr. 1616; borgmester 1576-1611), Nils Ivensson (borgmester 1602-05 og 1610-13, rådmand ssts. 1614-16 og 1618-19) og Måns Ångerman (borgmester 1602-04), jf. Salomon Kraft og Folke Lindberg, Linköpings Historia II,2 (Uppsala 1946). 621f., 624f., jf. II,1.168. - (60) Blandt kreditorer er nævnt guldsmeden Klas Boye (Claus Boje), der havde et tilgodehavende på 630 daler,

jf. 799.9, samt købmændene Jacob Homodei (360 daler), Mikael Wousin (280 daler) og Henrik Borgering (50 daler). De pågældendes erklæringer om deres tilgodehavender i breve til hertug Carl findes i RA (TKUA Sverige A III 79) og har sikkert været fremlagt under sagen mod Andreas Holt. Jf. Sven Ulric Palme, anf. v. 392 note 1.

(61) usømmeligt; jf. ty. *unnötig*, mnt. *unnutich*, fornsvensk *onytogher* og ænyd. *vnøttig* (Kalk. IV.680a; Grimm XI,3.1209). - (62) ɔ: Verunglimpfung (forsmædelse, forhånelse). - (63) Der sigtes vel til de romerretlige regler om crimen læsæ maiestatis (lib.XLVII tit. 4 ad legum Juliam maiestatis), der var reciperet af det tysk-romerske kejserrige. Udtrykket kejserret o.l. anvendtes dengang især om den i det tysk-romerske kejserrige gældende ret og navnlig den, der hidrører fra romerretten, jf. Ole Fenger, Romerret i Norden (1977). 163b. - (64) Majestætsforbrydelse. Om dansk rets regler herom se Matzen, Offentlig Ret III.148ff., Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie. 113ff., 137, 280f., 310ff., 321ff., Ole Fenger, Romerret i Norden. 78ff. - (65) begået; af lat. *committo:* begår, udøver noget ulovligt. - (66) Fejlskrift for *er*. - (67) beflittet på (Grimm IV. 2144f.). - (68) Forlægget har ved fejlskrift *gegegeben*. - (69) Slottet Örebro i Örebro, der var tilfaldet hertug Carl, der 1573 foretog en gennemgribende ombygning. Slottet forfaldt, men restaureredes i slutningen af 18. årh. og pany 1897-1901. - (70) Forlægget har her og flere steder i det flg. kun *f: N:*

(71) anholdt, arresteret. - (72) fængslet. - (73) Brevviser, overbringer af et brev, jf. Grimm XV.507 bet. 5; jf. ænyd. *visere* (Kalk. IV.848a) og sv. *visare*. - (74) c: Zeiger; se foreg. note. - (75) Velbyrdige. - (76) ɔ: Wurde, jf. Grimm XIV,2. 2065f. - (77) gunstige, nådige (høflig tiltaleform), jf. ich bitte ew. gunsten, ew. gnaden, herrlichkeiten und gunsten (Grimm IV, 1. afd., 6. del. 1161). - (78) wohlgelehrter (vellærd). - (79) kriminelle, strafferetlige. - (80) Klageskrift, skriftlig anklage, jf. lat. *libellus*.

(81) ligefremt, jævnt, ukunstlet. - (82) Hs. er ved indbinding beskåret, således at nogle bogstaver flere steder mangler. Konjekturer er i det flg. sat i skarp klamme. - (83) i bedste juridiske form. - (84) højtideligt. - (85) Vel *anfechtlich:* anklagende, jf. mnt. *anvechten:* anklage, angribe (MndWb I.115a) og ty. *anfechten* (Grimm I.328). - (86) *wohr sein* er vist fejl for: (als) wahr seiend. - (87) ɔ: wahr. - (88) nogle. - (89) Bagvaskelse, spot. - (90) arbitrær (vilkårlig) straf.

(91) Skrivefejl for *læsæ*. - (92) til de herrer dommeres skøn. - (93) ɔ: Bitte. I datidens tysk brugtes ofte *p* for *b*. - (94) den højædle, mildtdømmende domstol. - (95) Fejlskrift for *petendi*. - (96) Fejlskrift for *corrigendi*. - (97) Fejlskrift for *aliis*. - (98) Oversættelse (ved universitetslektor, cand.mag. Herluf Nielsen): idet han ydmygt beder om, at der ydes ham ret og hellig retfærdighed i alle forhold, dog under forbehold af retten til at tilføje, mindske, forbedre og alle andre retlige begunstigelser. - (99) geräumten (rømmede, flygtede). I det flg. hedder det *felschlich berumbten*, og måske er *gerumpten* her skrivefejl for *berumbten*. - (100) nu.

(101) til overflod. - (102) tilforordne, give til medhjælp. - (103) forfølge, anklage (Meyer. 850a). - (104) befuldmægtigede. - (105) Tilforordnet, medhjælper. - (106) Gefährde (= Gefahr). - (107) gefänglich (fængslet). - (108) fængslet. - (109) Vel fejlskrift for *eingesandten:* indlagte, jf. *ingewante* i det flg. - (110) kræve, begære, ønske (Grimm II.4118). - (111) Vel vorläugnen (vorleugnen); fornægte.

(112) ɔ: hohen. - (113) Ordene *der Greffinnen Tochter Tochter* er tilskrevet i marginen. - (114) Vielsen. - (115) Om formen *kegen* (= gegen) se 799.54. - (116) Herefter udstreget *Köning*. - (117) Slægt. - (118) obligiert (forpligtet). - (119) Vel fejlskrift for *Gelöbnis* (højtideligt løfte). - (120) Rådmænd.

(121) indlagte. - (122) Afskrift (Kalk. IV.582a); i forlægget rettet fra *schrifft*. - (123) Udsættelse, opsættelse. - (124) Punkt for punkt. - (125) Besked (Kalk. I.27b bet. 9). - (126) modtage, få (især: få en retlig afgørelse) (Kalk. II.155a bet. 1). - (127) Se 799.27. - (128) Friherre Ludwig

von Polheim (d. 1608) til Lichtenegg, som han 1573 havde fået af kejser Maximilian II, søn af friherre Sigismund Ludwig von Polheim (d. 1544) og Anna von Eckartsau (d. 1535). Han var gift 1. gang med Maria Elisabeth von Starhenberg (d. 1580), 2. gang med Magdalene von Losenstein (d. 1582) og 3. gang med Anna von Prag (d. 1603), jf. Johannes Hübner, Genealogische Tabellen III (Leipzig 1728) tabel 746. Slægten von Polheim var en af de rigeste, mægtigste og mest ansete adelsslægter i Øvre Østrig, jf. Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs XXIII (Wien 1872).60, Ernst Heinrich Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexikon VII (Leipzig 1867).267. - (129) Lichtenegg (Lichteneck), der lå lidt sydvest for Wels ved floden Traun; nu en del af byen Wels. - (130) Kejserlig råd, friherre Sigismund Ludwig von Polheim (d. 1622) til Polheim (en borg i Wels ved Grieskirchen, der var slægtens stamsæde, men som nu ikke længere eksisterer), søn af Andreas von Polheim (d. 1589) og dennes 1. hustru baronesse Maria Salome Schiefer, jf. Johannes Hübner. anf. v. tabel 746. Han blev 1597 kejserlig råd, 1610 Landeshauptmann i Øvre Østrig. Han var gift 1. gang med Anna Sophia von Trautmansdorf (d. 1597), 2. gang med Margareta von Starhenberg (d. 1620) og 3. gang (1622) med Anna Catharina von Keinach.

(131) Irnharting (Ihrnharting) sydvest for Wels. - (132) Friherre Wolf (Wolfgang) von Polheim (d. 1604) til Mistelbach og Wartenburg, søn af Sigismund Ludwig von Polheim (d. 1576) og Anna von Prag (d. 1603, senere gift med ovenn. friherre Ludwig von Polheim, se ovf. note 128). Han var gift med Anna Maria von Pranck, jf. Johannes Hübner, anf. v., tabel 747. - (133) Se 799.29. - (134) Se 799.48. - (135) Dommer. - (136) Østrig var et ærkehertugdømme indtil 1804, da det blev et kejserrige. Ærkehertugen af Østrig var tillige konge af Böhmen og af Ungarn og ofte tysk-romersk kejser. - (137) Byen Enns ved floden Enns (biflod til Donau), ca. 17 km øst for Linz. - (138) By ved floden Traun (biflod til Donau), ca. 10 km øst for Linz. - (139) Friherre Casimir von Polheim (d. 1565) til Polheim og Wartenburg, søn af friherre Cyriat von Polheim (d. 1537) og grevinde Elisabeth von Oettingen. Han var gift 1. gang med Euphemia von Starhenberg (d. 1567), 2. gang med grevinde Barbara von Prösing (d. 1563), jf. Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreichs XXIII (Wien 1872). Johannes Hübner, anf. v., tabel 797. - (140) Forlægget har ved fejlskrift *er*.

(141) Fogderi, ɔ: det område, der har samme foged (Kalk. I.582b). - (142) Rosine Reinwald (d. efter 1603), kaldes i dom nr. 799 Rosine Rembold, se 799.38. Om formen *Reinwaldin* se 799.30. - (143) Ordene *til Vels* er tilskrevet i marginen. - (144) Har ikke kunnet identificeres. Weikard (Weickhardus) er et meget hyppigt forekommende fornavn inden for adelsslægten von Polheim, der stod slægten Holt nær, se. 799.39. - (145) Se 799.40. - (146) Rettet fra *Anders*. - (147) besværede, tyngende (Kalk. I.185a). - (148) Grev Wolffgang von Egk (Egg), søn af grev Adam von Egk og dennes første hustru Anna Maria von Khisl. Han var gift med Anna von Praunsberg, jf. Johannes Hübner, anf. v. tabel 834. - (149) Se ovf. note 137. - (150) Den ovenn. Wolffgang von Egk, halvbroder til Weikard og Andreas Holt, er formentlig søn af Hans Holts første hustru i hendes første ægteskab.

(151) Stamtavle. - (152) Det stjernebillede i dyrekredsen, som nu hedder Krebsen (OdS VI.228 (Krabbe) bet. 1 i. f., jf. lat. *cancer*, eng. *the Crab*). Oplysningen kan ikke referere sig til den gængse astrologiske angivelse af solens placering i dyrekredsen, da denne periode ligger om sommeren, snarere til tidspunktet for himmeltegnets opgang i øst, jf. at ordet horoskop (*hora:* årstid, dagstid, time) astrologisk betyder det opstigende punkt af ekliptika, der er i horisonten ved et barns fødsel, og det samtidige billede af himlens udseende, hvoraf barnets fremtid afhænger. - (153) Vel general Andreas Joachim Christoph von Königsmarck til Kötzlin, Roddahm, Berlitt, Vehlin og Studnitz, der kæmpede mod tyrkerne 1582 under kejser Rudolf II (d. 1612), jf. Genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser (Gotha 1873).431. - (154) Se 799.34. *Anna* sikkert fejlskrift for *Barbara*. - (155) Har ikke kunnet lokaliseres. - (156) Ligeledes. - (157) Se

799.34. - (158) Vist fejlskrift for *Regina*, se 799.34. - (159) Det af biskop Weikard von Polheim (d. 1283) i Wels oprettede franciskanerkloster med tilhørende kirke, der 1549 blev et kejserligt hofhospital, 1626 pány grundlagt. Hospitalet blev ophævet 1748, og gravstenene over medlemmerne af slægten von Polheim findes nu i byens sognekirke (ifl. venlig oplysning af Österreichisches Staatsarchiv 28. september 1981 til udgiveren). - (160) Herefter udstreget *emodt*.

(161) I forlægget her og i det flg. forkortet *E: L: W:* eller *Ew: L: W:* - (162) ɔ: bedrängten (plagede). - (163) ɔ: verrückt (flyttet). - (164) Kommissionsdommen af 25. januar 1603. - (165) Fejl for *Großmutter*. - (166) Samme fejl. - (167) Vel fejlskrift for *Glied*. - (168) Andreas Holt var i Stockholm fængslet 2 gange, se 799.9. - (169) Underfundigheder, rævestreger. - (170) Hertug Carl straffede som bekendt strengt alle, der opponerede mod hans styre, og mange blev henrettede, bl.a. ved det såkaldte »Linköpings blodbad« (februar 1600), se Salomon Kraft og Folke Lindberg, Linköpings Historia II,1 (Uppsala 1946).14f., Ingvar Andersson, Sveriges Historie gennem Tiderne[2] (Kbh. 1946).174, Niels Bache, Nordens Historie III (Kbh. 1884).622ff.

(171) ɔ: besseren: skabe bedre forhold. - (172) indstævne, forhøre. - (173) indgive. - (174) Er vist fejlskrift for *eigenen*. - (175) Bud, sendebud. - (176) Tyskland. Ordet brugtes i ældre tid i videre forstand som omfattende de lande, hvori sproget var tysk, herunder altså bl.a. Østrig. Jf. at eng. *Dutch* egl. bet. tysk, men nu kun bruges om nederlandsk. - (177) ɔ: täglich (daglig). - (178) forbundet; jf. mnt. *vorwont*, sv. *förvandt* og ænyd. *forvant* (Kalk. I.738a). - (179) Herefter udstreget *gethan*. - (180) ɔ: vorgewesen (tidligere forhandlet).

(181) Ordet mgl. i forlægget. - (182) ɔ: würdige (værdifuldt). - (183) Se ovf. note 58. - (184) Se ovf. note 59. - (185) *selben* tilskrevet i marginen. - (186) ɔ: bezüchtigt (besichtigt): sigtet, beskyldt for. - (187) Ordet indføjet over linjen. - (188) Slægt, se 700.22. - (189) Rosine Reinwald (Rembold?). - (190) Tysk-romersk kejser var da Rudolf II (d. 1612), ærkehertug af Østrig og konge af Böhmen og Ungarn.

(191) Rige. jf.OdS XII.312 bet.2. - (192) Mægling, mellemkomst. - (193) *tilsinde føre:* minde om (Kalk. III.726b bet. 9b). - (194) Brigitta Grip fødte 10. maj 1603 sønnen Moritz Holt, se 799.104. - (195) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (196) usømmelig (Kalk. IV.679a bet. 2). - (197) slem mund (Kalk. III736b), ɔ: fremsat nedsættende, ærekrænkende ytringer (OdS XIX.1431). - (198) bagtalt (Kalk. I.438b). - (199) bagtalt, angivet (Kalk. I.632b bet. 2). - (200) Ordet tilskrevet i marginen.

(201) Cf. Henrik Schück, Ur gamla papper. Populära kunsthistoriska uppsatser, 2. serie (Stockholm 1894).143, Elgenstierne III.662, Sven Ulrik Palme, anf. v. 393 og Svenskt biografiskt Lexikon XIX (Stockholm 1971-73).319, der urigtigt antager, at Andreas Holt blev dømt til døden og henrettet, jf. 799.9. Kbh.s rådstuerets dom ses ikke appelleret til rettertinget. Om Andreas Holts videre skæbne har intet kunnet oplyses. Han må være afgået ved døden før 1. december 1612, da Brigitta Grip indgik nyt ægteskab, se 799.12.

803 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

Et af en ugift adelsdame til en adelsmand udstedt skøde tilsidesat, da det ikke var gjort med næste frænders samtykke. Køberen havde ikke krav på at få den erlagte købesum tilbagebetalt.[1]

HS.: HDDomb. nr. 17 fol. 61ff. (findes yderligere i 2 hss.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.447ff.
Litt.: Matzen, Privatret I.30,32; Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.295.

Overskrift: Domb emellom Predbiørnn Gyllenstiern till Wosborg paa dend ene och Jurgen Friiβ thill Waschergaard paa dend anden side, dateritt Kiøpenhauffn slott dend 28. junij a° 1603.

Kongen oc altt raadit[3] except: Prebiørnn Gyllend:[4]
Wi, Christian, giør alle witterligtt, att for os wor schickedt os elschelige Predbiørnn Gyllenstierne thill Wosborig,[5] wor mannd, raad oc embidzmand paa wortt slott Bøuffling,[6] paa os elschelige jomffrue Edelele Rytters[7] vegne paa dend ene oc effther wor naadigste befalling hafde med wor egen steffning[8] for os wdj rette steffnid os elschelige Jørgenn Friiβ[9] thill Wasschergaard,[10] wor mand oc thiener, paa denn anden side oc hannom thiltallid for enn schiøde, som hand aff for^ne^ hinnders datter, jomffrue Eddelle Rytters[11] daatters bekommid haffuer for enn gaard liggendis i Thrabierig[12] bye i Gudom sogen, som Erich Jenβen paaboer, huilckett hunn formeente att wor giortt emoed lougenn oc icke med hindes wergis willie eller sambthøcke [skied][13] att were, eller hand med hinder thend forsiglit oc [14] vnderschreffuitt hafuer, formeente therfor samme schiøde burde magttløs att were och iche i nogen maade att komme for^ne^ jomffrue Eddele Rytter thill hinder eller schade vdj nogen maade.

Dernest vdj rette lagde hindes schrifftelig berettning, wdj huilchenn hand formeente, att effterdi jomffrue Eddele Rytters datter er enn jomffrue, som iche er βin egenn werge och iche maatte eller kunde[15] sinn goedz lougligenn schiøde eller affhende, huilcken schiøde hand formeener jche heller att were giortt enten med hindes rette wergis beuilling, sambthycke eller forseigling, disligeste effterdj lougens 3. bog vdj 44. capitell[16] formelder, att der som høstrue, der selff hafuer bonde, skøder nogitt bortt, maa hindes arffuinger deelle dett tilbage igienn, oc dend sin værd att haffue forthabitt, som med bundens høstrue kiøffte, oc effterdj høstruen, som er vnder wergemaall, iche nogit maae bortt schiøde och thend sin værd att haffue forthabid, som med hinde kiøffte, formeener hannd vdj lige maade thennd sin weerd att haffue forthabitt, som emoed lougenn kiøper med jomfruer, huilche ere vnder wergemaall. Setter fordi allervnderdanigst wdj rette, om samme schiøde iche er giortt emoed lougens første bog 31. capitell[17] oc recessen 49. cap:[18] och bør der fore ingenn magtt adt hafue oc iche adt komme for^ne^ jomffrue Eddele Rytters dotter eller hinders moder[19] thill hinder eller schade vdj nogen maade, och om for^ne^ Jørgen Friiβ, som i saa maade emoed lougenn wlogligenn kiøfft hauer, iche sin verdt dermed att hafue forthabid oc stande till rette for, hues oppebørsell oc schade der offuer lid oc giortt er.

Deremod att suare wor her i rette møtt for^ne^ Jørgenn Friis och først i rette lagde

ett pantebreff, daterit Waschergaard thennd 7. januarij a° 1599, wdj huilchen jomffrue Edele Rytters bekiender sig schyldig adt were for^{ne} Jørgen Friis til Waschergaard ij^{C} xiiij[20] goede daller,[21] huorforre hunn hannum hafuer wdj pantt satt enn af sine gaarde och goeds liggendis i Schodborgherrid vdi Gudum sogen i Trabierrigbye, som Erich Jensenn nu paa boer, schylder aarligen 1 td. rug, iiij skp. biug, iij tdr. are,[22] ij pund schmør, j pund, enn schouffwogen,[23] j suin, ett fodernød[24] at niude, bruge oc behollde, jndthill hannd sine pendinge igienn bekomb; forpligtter sig oc wdj samme breff, att der som hunn blef thillsinds samme gaard att affhende, da schulle hunn thend thill ingen anden end hannom eller hanns arffuinge affhende.[25]

Der nest wdj rette lagde enn schiødebreff, daterit Waschergaard thend 13. maij samme aar, vdj huilken hun bekiender sig att haffue soltt och affhendtt for^{ne} gaard y Traebiergbye fraan sig oc sine arffuinge oc thill Jørgen Friiß oc hanns arffuinger thill euindelig eigendomb, som samme schiøde y sig sellff widre jndeholder.

Derhoes wdj rette lagde sinn schrifftlig berettning, liudendis:

Effter som frue Idde Munck hannom for dett første wdj hindes steffning beschylder for enn schiøde, hannd af hindes daatter, jomffrue Eddele Rytters, schulle haffue bekommit, formellendis paa enn gaard liggendis vdj Traabierrig, som Erich Jenßenn jboer, saa er dette hanns suar, att for^{ne} jomffrue Eddele Rytther hafuer hafft thuende gaarde i Traabierrig, oc indthett meere. Denn beste hauer hunn satt os elschelig Thames Malthissen[26] thill Thanderup[27] i pantt, huelchen gaard for^{ne} jomfru Eddele Rytter nu sellff jboer. Oc der hunn ingenstedz kunde bekomme pendinge till att jndløße for^{ne} gaard med, er hunn kommen thill hannom oc weritt begierendis med grædendis thaare, att hand wille forstrecke hinder med ij^{C} xiiij daller att jndløsße for^{ne} gaard fraa Thomas Malttisßenn med. Da wille hunn vdj pantt sett hannom thend anden gaard, som wor denn ringeste, oc hendes broder[28] och fød werge haffde loffuid att wille forseiglle med hinder. Saa haffuer hunn satt hannom samme gaardt i pantt, oc haffuer hun der hoes sig oc sine arffuinger vdj samme panttebreff forplichtet, adt der som hunn eller hindes arffuinger schulle affhennde sig samme gaard, schulle hun jndthett afhennde sig thend thill andre end thill hannom oc hanns arffuinger, som samme panttebreff i sig sellff widre formeller, huelche for^{ne} artickle oc panttebreff hindes broder oc rette fød werie hafuer med hinder forseiglitt oc vnderschreffuit. Saa hafuer for^{ne} [jomfrue][29] Eddele Rytther siden soltt hannom samme gaarde effther hindes forpligtt oc hindes broders samtøcke, som hannd med hinder vdj samme panttebreff samtyckt hafuer, huorforre hand setter oß oc rigens raad vnderdanigst vdj

rette, effterdj for^{ne} jomffrue Eddele Rytther hafuer sig oc hindes arffuinger wdj samme panttebreff thill forpligtett, ad der som hunn schulle affhennde sig same gaard i Traabierig, da schulle hunn icke giøre dett thill anden end thill hannom eller hanns arffuinger, oc for^{ne} jomffrue Eddele Rytters broder oc fød werrie haffuer forseigllid oc sambtøckit for^{ne} artickell oc panttebreff, om samme for^{ne} schøde effther slig forberørtt leiglighed iche bør wed magtt att bliffue.

Der thill suarid for^{ne} Predbiørn Gyllenstiernn, att huad dett panttebreff belangid wor, bethaltt hannd och haffde loffuid att forskaffe hinder igienn, dog dett iche scheede wor. Och der som dend schøntt iche wor betallid, da formeente hand, thend oc wlouglig oc emoed lougen[30] giort att were. Och saatte vnderdanigste wdj rette, om dend, som iche motte sitt goedtz sellge, om thend motte sitt goedz borttpantte, oc om same panttebreff, huilcken for^{ne} Jørgen Friiß sellff her for os bekiende, bethalltt att were, burde iche med schiøde magttløs att bliffue.

Med flere ord [och thalle][31] dennom der om emellom wor.

Thaa effter thilthalle, giensuar oc denn sags leiglighed, oc effterdj lougenn wdj 1. bogs 30. capittell[32] formeller, att ingen werge maa affhende børnjord, oc i same bogs 36. cap:[33] formellis, att møebarnn maa aldrig sinn jord afhennde, wdenn om hunn worder saa fattig, att hunn dett sellger for liffs føde,[34] da schall hunn sellge thet med neste frenders raad, dog ey mere thill sammenn end for hallff marck søllff ett aar, oc der som icke skiøde ey heller panttßette, da sagde wij der paa saalhedis af for rette, at for^{ne} pantt oc schiøde er giortt emod lougenn oc bør fordj magttløs att bliffue, oc for^{ne} Jørgenn Fris, som slig wlouglig pantt oc kiøb med for^{ne} jomffrue Eddelle Rytter vden hindes neste frenders oc thill forordnede[35] wergis widschab giortt haffuer, bør sin værd att thabe.[36].

Datum vt supra.[37]

(1) Jf. rettertingsdom af s.d. mellem samme parter ndf. nr. 804. - (2) Disse er afskrifter af vidisse af dombrevet 28. januar 1604 af Viborg landsting (Iver Juul og Gunde Skriver). - (3) Rigsrådets medlemmer se nr. 796. - (4) Preben Gyldenstierne (se 762.7). - (5) Se 762.12. - (6) Se 762.14. - (7) Fejlskrift for Ide Munk, jf. ndf. *hinnders datter, jomffrue Eddelle Rytters daatters* og senere *frue Idde Munck ... wdj hindes steffning.* Ida Hansdatter Munk (Lange) (d. 1618), kaldet »den gale«, enke efter Oluf Rytter (d. 1559), se 788.16. Hun boede 1599 i Byskov og lå da i idelig strid med sine børn (DAA 1912.448). 1609 klagede hun til kongen over, at hun på det højeste forfulgtes og tribuleredes af sin søn, Anders Rytter (se 788.16), særlig fordi hun ikke havde nogen, som kunne forsvare hendes sag tilbørligt imod ham. Ved missive 4. maj 1609 (Kanc.Br.) blev Preben Gyldenstierne befalet at forsvare hende imod sønnen. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 796.33. - (10) Se 801.10.

(11) Edel Rytter til Trabjerggård, datter af Oluf Rytter (d. 1559) til Kabbel og ovenn. Ide Munk (Lange) (d. 1618). Hun boede 1599 i Trabjerg, men havde pantet sine gårde og levede i trange kår. 1596 klagede hun til kongen over, at hendes fædrene arv stadig indestod hos hendes

moder, der havde solgt noget deraf, og over at hendes broder, Anders Rytter (se 788.16) til Kabbel, ikke førte fornødent tilsyn med hendes gods, hvoraf moderen oppebar alle indtægterne. Ved missive 16. november 1596 (Kanc.Br.) befaledes det Kjeld Juel at påtage sig værgemålet, da broderen ikke havde skikket sig som en kristelig værge over for hende. 1617 udgik der kgl. befaling til Anders Rytter om at sørge for sin søsters underhold, og 1619 fik Frands Munk befaling til at have indseende med hendes forhold. - (12) Landsbyen Trabjerg i Gudum s., Skodborg h. - (13) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter GkS 1137,2°. - (14) GkS 1137,2° har *eller*. - (15) GkS 1137,2° tilføjer *nogid*. - (16) JL III.44. - (17) JL I.36, hvorefter ugift kvinde ikke måtte sælge sin jord, medmindre hun blev så fattig, at hun solgte for at opretholde livet, og da kun måtte sælge med nærmeste frænders samtykke og ikke mere end for en mark sølv i ét år. - (18) Reces 13. december 1558 § 49 bestemte, at kun adelsmænd måtte sælge deres gods med brev og segl og gode mænds vidnesbyrd. - (19) Ovenn. Ide Munk, se ovf. note 7. GkS 1137,2° tilføjer *for*^{ne} *fru Ide Munk*. - (20) 164; om skrivemåden se 761.23 og 765.35.

(21) GkS 1137,2° har *rixdaller*. - (22) Havre (Kalk. I.72a). - (23) Se 796.74. - (24) Et stykke kvæg, der af fæsteren fodres for godsejeren. (Kalk. I.581a bet. 1). - (25) GkS 1137,2° tilføjer *som samme bref i sig self vider indholder*. - (26) Thomas Maltesen Sehested (d. 1609) til Tanderup og Bækmark. - (27) Hovedgården Tanderup i Snejbjerg s., Hammerum h. - (28) Anders Rytter (se 788.16); hans værgemål for søsteren var ham frataget i 1596, se ovf. note 11. - (29) Ordet indføjet efter GkS 1137,2°. - (30) JL I.36, der ikke alene omhandler det at *sælæ sinæ iorth*, men også det *andær lund af hænde*.

(31) Det indklammede indføjet efter GkS 1137,2°. - (32) JL I.30, 4. punktum. - (33) Se ovf. note 17. - (34) Livets ophold. - (35) I ordet *thill forordnede* ligger vel, at rettertinget har klarhed over, at den fødte værge, broderen Anders Rytter, ikke længere var hendes værge, og at der var beskikket hende en anden værge (se ovf. note 11). Da værgen ifl. JL I.30 ikke måtte afhænde myndlingens jord, var værgespørgsmålet uden relevans for afgørelsen. - (36) Dommen accepterer ikke Preben Gyldenstiernes forståelse af JL III.44, der handler om, hvad husbond og hustru kan bortskøde, se ovf. ved note 16. Retspraksis er da, jf. Secher, Rettertingsdomme I.449 note 4, kilde til bestemmelsen i § 2 in fine i fdg. 1. juli 1619 (CCD III.586), der optoges i reces 27. februar 1643 2-18-1 (CCD V.313) og derfra i DL 5-3-10. - (37) GkS 1137,2° tilføjer: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio iustitiario nostro dilecto.

804 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

Et af en ugift adelsdame udstedt gældsbrev kendt ugyldigt, da hendes værge ikke havde medunderskrevet, og da det desuden måtte anses for tvivlsomt, om kvinden havde modtaget det beløb, gældsbrevet lød på.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 17ff. (findes yderligere i 1 hs.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.452ff.

Overskrift: Domb emellom Predbiørnn Gyllenstiern till Wosborg paa den ene oc Jørgen Fris till Waschergaard paa dend anden side. Daterit Kiøbenhaffn slott dend 28. junij a° 1603.

Kongen oc altt raaditt[3] except: Predb: Gyll:[4]

Wi, Christian, giør alle witterligtt, att for os wor schickitt oß elschelige Predbiørnn Gyllenstiern til Woßborrig,[5] wor mand, raad och embidzmand paa wortt schlott Bøuffling,[6] paa jomffrue Eddele Rytters datters[7] vegne paa dend ene och effter wor naadigste befalling hafde med wor egenn steffning[8] for os vdj rett steffnidt os elschelige Jørgen Friis[9] thill Waschergaardt,[10] wor mand och thienner, paa den andenn side och hannom thillthallid for ett gieldbreff, hannd aff hindes daatter, os elschelige jomfruue Eddele Rytters daatter,[11] bekommid haffuer paa j^{M} daller,[12] och iche hindirs werge samme breff med hinde forseiglid haffuer, jche heller wed hinders dotter thill threngt slig enn summa pendinge af hannom ad schulle bekommid, thj hannd hinde breff giffuett haffuer oc derudj bekiender sig henndes daatter att were schyldig ij^{C} daller[13] thill forgangenn Martinij[14] att schulle bethalle; formeener, att dersom hindes dotter hafde weritt hannom nogitt schyldig, kunde hand well med hinde affregnid oc iche haffue giffuet hinde hanns breff paa nogen gield, der till med haffue hindes dotter bethallid hannom ij^{C} xvij daller,[15]som hannd hinde hanns breff paa giffuett hafuer, meenendiß samme gieldbref, som hindes dotter hannom giffuitt haffuer, att were giortt emoed lougenn oc iche bør derfor att komme hindes dotter thill hinder eller skade i nogen maade, men bør magtløs att were.

Deremoed ad suare wor her i rette møtt for^{ne} Jørgenn Friiß oc vdj rette lagde sin schrifftlich berettning, liudendes som efterfølger:

Att effter som jomffrue Eddele Rytter er kommen thill hannom thit oc offte oc haardeligenn sig beklagid, att hunn haffde huerckenn att æde eller saae heller sette huß med thil en gaard, hunn jndløste fraa[16] Thomas Malthießen[17] thill Thandrup,[18] huilchenn hun sellff haffde hannom vdj pantt satt och, effter at hunn nu sellff thenn hafde jndløst, hollt hus vdj, saa haffuer hand effter hinders begiering laant oc forstragtt hinder med korn, penge oc whare, som hand haffuer thagid vd hoes kiøpmend for hinder, saa er hun bleffuenn hannom ij^{C} xvij daller schyldig, som hun haffuer sidenn giortt regenschab medt hannom om oc giffuet hannom sit breff paa; siden der effter er hunn kommen till hannom thil Waschergaard oc sig med gredendis thaare haardeligenn beklagid, at hunn hafde indthet att hollde huuß med eller hielpe sig med, vden hand wille haffue forstragt hinde med flere pendinge, nødis hun thill att gange fraa huß oc gaard med schamme; berettendis der hoes sig att were enn stoer hoeb pendinge borttschyldig oc hafde indthett att kiøbe for, enten heste eller hopper, fhee, queg, eller huad hunn haffde behouff thill husholding. Saa haffuer hand beuillget att wille laane hinder j^{M} daller med de ij^{C} oc xvij daller, som hannd hafde hindis breff paa, saa dett kunde blifue j^{M}

daller thilsammen, som hand ocsaa giorde. Oc komb hannd samme dag i nogen forhandeling med nogen gott folck, førrind hun drog fraa hannom, som hannd kunde giøre sig nogen fordeel hoeß, och wor hannd der for aff hinder begierindiß, att hunn wille laane hannom ij^{C} daller igienn af saame penge, huilcket hunn ocsaa giorde, oc jgiengaff hinde sitt breff paa same ij^{C} daller. Oc hafuer hunn siden oppeborid af hannom paa regenschab paa for^{ne} ij^{C} dallers breff dette efterschreffne effter hanns regenschabsbogs liudelße: Først for anno 1602, dend 11. octobris iij tdr. rug, dend 17. martij vdj samme aar 1 td. rug, ij tdr. biug, 1 td. maltt oc 1 daller; denn 30. martij vdj samme aar 1 td. biug, ½ td. rug, v daller; thennd 25. aprilis vdj samme aar vij tdr. arre,[19] dend 19. aprilis vdj samme aar ix tdr. arre oc j daller; dend 21. aprilis samme aar ij tdr. arre, noch xx skp. rug, [som][20] hanns thiener Erich Jensßenn i Traabierrig[21] fick[22] hinder; noch xij daller, som hannd fick hinde vdj Holstedbroe markid aar 1602, som hand haffuer hindis quitanz paa med egen haand vnderschreffuid. Effter som frue Idde Munck[23] hannom med hindirs steffning beschylder, att hinders dotter icke schulle vere trengd till att lane saadann en summa penge, saa haffuer hun werritt megit hartt threngdtt, som mange gott folck well witterligt er, som hun selffuer i hindes gieldzbreff paa samme 1^{M} daller haffuer bekiendtt; saa effterdj for^{ne} jomffrue Eddele Rytter er hannom schyldich effter hinders vdgiffne breffs liudellße, oc hannd findes ochsaa att werre hinder schyldich effter hanns vdgiffne breffs liudellße, oc for^{ne} jomffrue Eddele Rytter haffuer oppeborrid paa regenschab baade kornn oc penge paa dett ij^{C} dallers breff, som hannd hinder giffuet haffuer, och beuißis med hindes egen quitanz att hafue oppeborrid xij daller, saatte fordj vnderdanigste i alle rette, om denne sag iche bør at hiemb att komme till hannß wernetinng, oc for^{ne} jomfrue Eddele Rytter att sidde offuer reede oc regenschab med hannom, som dett sig bør. For dett andet, effterdj for^{ne} jomffrue Eddelle hunn hafuer giffuett hannom hinders bref och seegill, huorwdj hunn bekiender sig att were hannom j^{M} daller schyldig, oc goede mend med hinder samme breff forßeigllid och vnderschreffuitt hafuer, huorfore hand i lige maade setter vdj rette, om hunn iche er pligtig att hollde hendiß bref oc seigell, som en erlig adels personn well anstaar, oc hinder jo saa well forpligtig att bethalle hannom effter hindis vdgiffuene breffs liudellße, som hand hinder er effter hanns vdgiffuene breffs liudellße.

Der hoes vdj rette lagde samme gieldbreff, daterit Waschergaardt dend 27. januarij anno 1601, som oc oß elschelige Enuold Kruße[24] oc Lauridzs Friis[25] med hinder forseiglitt oc vnderschreffuit haffuer, liudendis vdj sin mening, att hun bekiender att were for^{ne} Jørgen Fris schyldig 1^{M} goede gamle vforfalschede rigs

daller[26] oc sex daller, som hand hinde laantt oc forstragt hafuer, och sex daller thill rentte[27] af huertt hundrede, huilcke hunn loffuer att bethale hannom vdj Wiburg till snaps landtzthing[28] der nest effter och holde hannom thet vden schade oc schadesløs i alle maade.

Der thill suarid for^{ne} Predbiørnn Gyllenstiern, att for^{ne} jomffrue Eddele Rytter haffde for hannom saa vel som goede mend flere wed sin høgiste eed benegtid, att hun aldrig slig enn summa pendinge af hannom bekommit haffde, menn widste sig well att erjndre, att hunn enn gang komb thill hannom thill Waschergaard, oc da gaff hannd hinder miød att dricke, saa hunn bleff drucken, oc da begierede hand af hinde, att hunn wille giffue hannom sitt breff paa enn summa pendinge; hand loffuid, de schulle aldrig vdj hindes liffs thid kreffuis hinde, oc da [j][29] sin druckenschab gaff hunn hannom ett breff; huad dett jndeholtt, wiste hunn icke, menn huor der om war, saa formeentte hand dog derforuden af effterfølgende orsager att were giortt vlouglig. Først effterdj at for^{ne} jomffrue Eddele er enn jomffrue och iche wederhefftich[30] sligh enn stoer summa pendinge att bethale, oc der for iche throeligtt, att hannd vdenn forloffuer, vdenn pantt eller anden nøigactig forsikring schulle hinde saadann enn stoer summe penge forthroe. Dernest att hunn wor vnder wergemaall, oc hendes werge samme gielld breff icke hafde forseigllid oc wnderschreffuitt. Sammeledis schulle oc befindes, att Jørgenn Fris schulle were hinde schyldich ij^{C} daller, huilche hand wor bleffuen hinde schyldich paa dett neste ett aar, effter hunn hannom samme gieldbref paa j^{M} daller giffuet haffde, oc icke then samme dag, hunn samme j^{M} daller schulle annammid, som hannd berett haffde; formeente fordj samme gieldbreff iche saa louglig att were, att thend burde wed magtt att bliffue.

Och i rette lagde ett Jørgenn Friβes beseiglede breeff med egenn haand vnderschreffuitt, daterit Waschergaard denn 13 X^{bris} [31] a° 1601, vdj huilchenn hannd bekiender att were schyldich jomffrue Eddell Rytters ij^{C} xxx daller, huilcke hand loffuer att bethalle hinde eller hindes arffuinger udj Wiburg thill S: Mouridz dag[32] dernest effter oc holde hinde dett vdenn schade oc schadeløs i alle maade, som samme breff i sig sellff jndeholder.

Och saatte wnderdanigst vdj rette, om samme gielldbreff wor saa lougligh oc nøigactig, att dett burde att komme jomffrue Eddelle Rytter thill hinder eller schade.

Med flere ord dem der om emellom wor.

Thaa effter thiltalle, giensuar och denn sags leiglighedt, oc effterdj for^{ne} jomffrue Eddele Rytter er enn jomffrue oc wnder wergemaall oc fordi iche motte slig enn stoer summe pendinge vden hindes thilforordnede wergis willie och wid-

schab laane, oc hannd iche samme gieldbreff med hinde haffuer forseiglid, hunn oc benegtter ßig samme pendinge att hafue bekommitt, oc fordj er thuiffell, om hunn dem bekommid haffuer, effterdj hunn iche er wdj thend formue, att nogenn hinde lettelig for saa stoer enn summa paa en thid schulle bethroe, dett oc befindes, att Jørgenn Friis siden er bleffuenn hinde gielld schyldich, som hannd hafuer giffuet hinde sit breff paa, oc der icke afquitterit wdj, huis hunn hannom schulle thillforne weritt schyldig bleffuen, men thill wisße terminer loffuid hinde dett att bethalle, da sagde wij der paa saalheedis aff for rette, att for^{ne} gielld breff iche er saa loulig, att thenn bør att komme for^{ne} jomffrue Eddele Rytter thill hinder eller schade, men bør magttløs att bliffue.

Datum vt supra.[33]

(1) Se rettertingsdom af s.d. mellem samme parter ovf. nr. 803. - (2) Dette (Kalk. 568,2°), der iøvrigt har flere urigtige læsemåder (f.eks. *Visborriggaard* for *Waschergaardt*, *tilladt* for *thillthallid*, *sententz* for *quitanz*, *marken* for *marked*, *ij*^{M} for *j*^{M} m.fl.), er afskrift efter dombrevet, da det har navnene på alle de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. - (3) Se rigsrådets medlemmer dom nr. 796. - (4) Preben Gyldenstierne (762.7). - (5) Se 762.12. - (6) Se 762.14. - (7) Se 803.7. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 796.33. - (10) Se 801.10.

(11) Se 803.11. - (12) 1000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (13) 200 daler; se 765.35. - (14) Mortens dag: 11. november. - (15) 167 daler. - (16) Kall 568,2° tilføjer *velbiurdige*. - (17) Se 803.23. - (18) Se 803.24. - (19) Havre (Kalk. I.72a). - (20) Forlægget har *saa*.

(21) Se 803.12. - (22) gav (Kalk. I.506a bet.2). - (23) Se 803.7. - (24) Se 792.28. - (25) Se 797.41. - (26) Betegnelsen *rigsdaler*, der i lovsproget vist først forekommer i fdg. 17. marts 1605 (CCD III.182), betegnede en her i riget slået daler. Værdien af en sådan daler var i 1600 4 mark danske. - (27) Se 789.20 om maksimalrenten. - (28) *Snapsting* er det første ordinære landsting efter udløbet af julehelgen (»20. dag jul«, 13. januar). - (29) Ordet mgl. i forlægget. - (30) i stand til at gøre fyldest, opfylde sine økonomiske forpligtelser (Kalk. IV.768b; OdS XXVI. 753 bet.1).

(31) Decembris. - (32) 22. september. - (33) Kall 568,2° tilføjer: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Hvitfeldio, justitiario nostro dilecto.

805 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

En søster og ikke tillige en afdød søsters søn var arving efter en afdød abbedisse i Maribo kloster.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 64^{v}ff. (findes yderligere i 2 hss.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.449ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.27.

Overskrift: Domb emellom Hans Graboe paa dend ene oc fru Anne Huitfeldt thill Jngestofte paa denn anden ßide, daterit Kiøbenhaffn slott thend 28. junij anno 1603.

Kongen oc altt raaditt.[3]

Wi, Christiann, giør alle witterligd, att for os wor schicked os elschelige Hanns Graaboe[4] paa dend ene oc haffde med wor egenn steffninng[5] for os wdj rette steffnid os elschelige frue Anne Huittfeld[6] thill Jngestoffte[7] med hindes laugewerge paa denn anden side och hinde thilthallid paa sit barns, Joachim Grabois,[8] wegne for, att hunn forholder hannom paa samme barns wegne, som er hindes søsterbarn, oc hunn iche will stede att lade komme thill laad oc lage schiffte wdj huis arffue, som er faldenn effter samme barns modersyster, sallig jomffrue Ellβe Huitfeld,[9] fordum abbedisβe wdj Marieboe closter,[10] meenendiβ att samme barns moder, affgangne frue Barbare,[11] Hanns Grabois, saa well som hunn schall haffue hafft rett thill for^ne^ jomffrue Ellsβe Huitfeltz goedzs att anthaste,[12] der[13] hunn sig i closter jndgaff, oc som jomffrue Ellβe da att haue thagit βit egitt goedz vdj forlhening af bege βine søstre, effter som the forlhenings breffue, der er funden effter hindes død, der om vduiβer, formeenendis samme hindes goedz att were faldenn thill dennom hinder arffue schulle, [der][14] hun βig i closter gaff,[15] oc for^ne^ Hanns Graaboe med βit barn att were lodthagenn der udj effter thend regell,[16] som om closterfolk haffuer weritt holden, att de huerckenn arffuer eller arffuiβ, oc effter de omstendighed oc vilkaar, att hunn wor clostergiffuen, endog hun iche wor[17] wiett[18] till closter, som i fordumm dage scheed, mens dog kommet thill den ypperste closters bestilling: att were abbedisse, der ingen schlett[19] closters jomfru maae tilkomme, som er fritt fore att affuige fraa closter, naar dennom βelff løster, men fordj de iche maa niude denn artickell vdj lougen,[20] att sødschenne arffuer anden, effterdj hun wor closter giffuen och hafde iche goedzitt j forlhenning, menn att samme goedz, som Hanns Graboes høstrue haffde forlhentt βinn søster, bør jo att schifftes oc were forfallenn thill hanns barn paa βin moders wegne, som dett bortt forlhent hafuer, och iche thill hinder allene, oc att hunn derudj giør hannom vthilbørlig forhallinng oc derfor bør att stande hannom thill rette.

Samelhedis hafuer hannd thilthalle thill hinnder for, att hun wdj lige maade forholder forlhennings breffuitt, att hunn iche will forthro[21] hannom thennom paa nøigacthig beuis oc reuersaler,[22] menn vdj closter ere bleffuenn hedenliggendis.

Deremod att suare paa for^ne^ frue Anne Huittfeldzs wegne wor her vdj rette møtt os elschelige Erich Mogenβen[23] thill Bramsløcke,[24] wor mand oc thiener oc landzdommer i wore lande Lolland oc Fallster, och først vdj rette lagde ett breff oc forschriffninng, for^ne^ frue Anne Huittfeld och hindes søster, frue Barbara Huitfeld, affgangenn jomfrue Ellsβe Huitfeld giffuet haffde, dat: Marriboe thend 25. octobris anno 1597, luidendiβ i βinn meening, ath effter som for^ne^ jomffrue

Ellsβe Huittfeld wor effter hindes begiering oc slegt och wenners sambtøcke beuillgett, att hunn wille jndgiffue sig i Marieboe closter, da haffde de loffuit oc thillβagd, att hunn sellff motte beholde hindes arffuegoedz oc thett were raadigtt oc megtich. Oc hues der aff wor vdsatt igienn att jndløsβe oc dett βiden niude, bruge oc behollde quitt oc frie hinderβ liffs thid, wbehindrett af dennom oc theris arffuinger, oc naar hunn wed døden afgick, da schulde samme hindes goedz wbehindrett igien komme, were oc bliffue quitt oc frie hoes thennom oc deris arffuinger oc ingenn andre vdj nogen maade, som βamme breff i sig βellff wittløfftiger jndeholder.

Dernest i rette lagde ett andet breff, for^{ne} fruer Anne och Barbara for^{ne} deris søster, jomffrue Elβe Huittfeld, giffuitt haffde, daterit Marieboe closter 23. septembris anno 1597, fast vdj samme mening, dog findes thennd artickell meere wdj samme breff: Dog schall thett iche were hinde fritt forre samme goedz met en lønlig eller obenbare entten ad borttgiffue eller oc till pannt [eller][25] wnderpantt vdj nogen maade att forsette, vdenn hunn dett kunde haffue med theris oc deris arffuingers willie oc sambthøcke, saa frembtt same forschriffning oc beuilling jche schulle were forbrutt som βamme breff[26] widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde hinders schrifftlich berettning, vdj huilchenn hunn skiuder βig thill lougen,[27] som formeller, att sødschinde arffuer anden, huilchen artickell hunn meentte iche att schulle haue thend exception, som schulle fraa skillie hinder thend arff, som Gud oc lougen haffde hinde tillføgett. For dett andett formeente hunn, att ingen gamell schick eller brug kunde bryde lougen och meente, att slige closter regel och gammell schick, som vdj paffuedommitt wor vdj brug, nu schulle were affschaffid oc forandritt baade med religion oc andenn seldzom[28] process[29] oc ceremonier, som closter jomffruer vdj de thider bleffue jndwied oc regelbunden,[30] huilchett hunn formeentte med hinders søster iche sched wor, menn effter wor nadigst beuilling were jndragenn vdj closter med hinders løβøre, oc hinders jordegoedz att haffue fulld hinder vbehindertt thill hinders døde dag. Dett oc vaar hinders søster fritt forre att vddrage igienn, om hun haffde løst, oc derfor iche saa regelbunden, att hunn hindes jordegoedzs therfor kunne myste, ey heller wor annamid, der hunn komb y closteritt, schiftt emellom hindes sødschinde, oc siden igen hinde forlhentt och derforre iche kunde siges att vere nogitt forlhennings goedzs, men meere hendes egett rette arffuegoedzs. Och effterdj hun ene hafde hendes død offuerleffuitt, och lougenn formelder, att sydschind arffuer anden, tha saatte hand paa hindes wegne allerwnderdannigst wdj rette, om hunn iche ene burde att arffue hindes søster.

Med fleere ord [och thalle][31] thennom der om emellom wor.

Da effter thilthalle, gienβuar oc denne sags leiglighed, och effterdj religionnen saa well som denn schick wdj gammell thid om βaadann jndgiffuelse vdj closter er nu forandritt, saa mand icke nu lenger hauer βig ther effter att rette, oc for^ne^ frue Anne Huitfeld ene sin syster, jomffrue Elβe Huitfeldz, død offuerleffuitt haffuer, [och][32] er en lidt nermer end Hanns Grabois søn, da sagde wj der paa saaledis af for rette, att hunn bør sinn syster ene att arffue effter lougenn.

Datum vt supra.

(1) De i nærv. dom og i dom nr. 806 nævnte parters indbyrdes slægtskab vil fremgå af nedenstående oversigt:

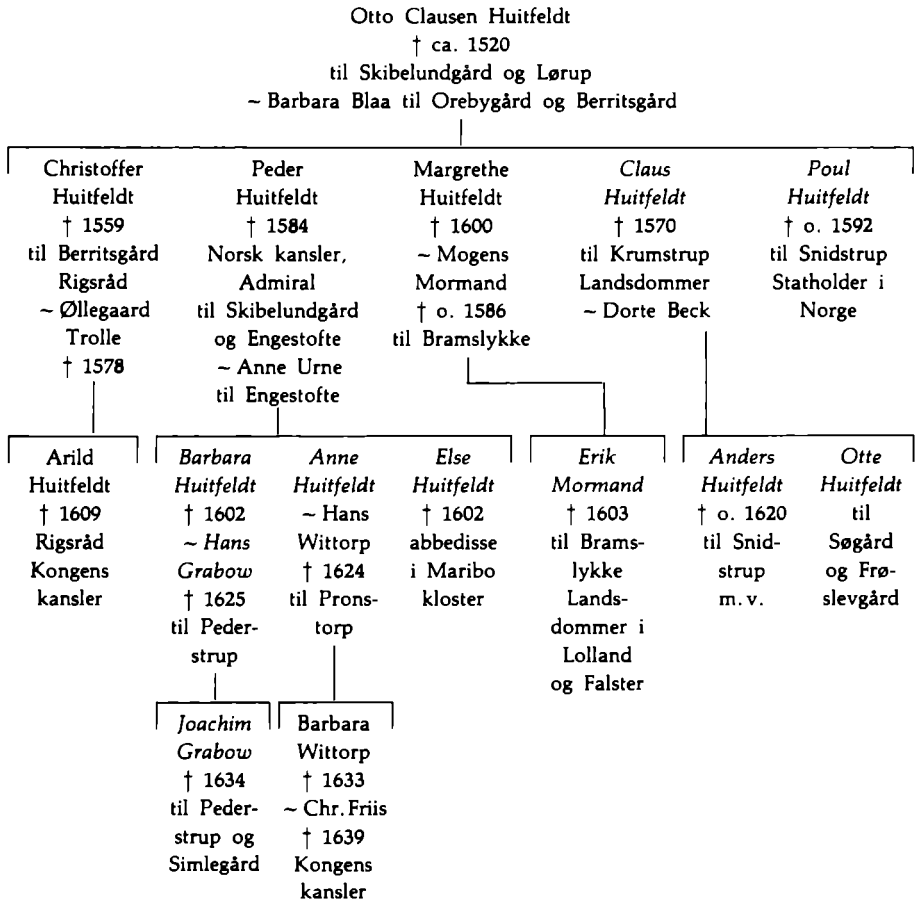

(2) Det ene af disse (RA Hss V B nr. 19) er afskrift efter dombrevet, da det har navnene på alle de dømmende rigsråder, medens derimod det andet (Thott 1202,2°), der er dateret 1604, er

en (lidt forkortet) afskrift efter HDDomb. - (3) Rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. - (4) Hans Grabow (d. 1625) til Pederstrup, søn af Joachim Grabow til Wutiche og Else Vincentsdatter von Bretschen til Schönhagen. Han kom til Danmark 1582, var i tjeneste hos Mogens Gøye til Gundestrup, statholder Gert Rantzow og enkedronning Sophie, for hvem han 7-8 år var høvedsmand på Nykøbing slot. Han var virksom ved anlæg af fæstningsanlæg i Danmark. Gift 1. gang (1599) med Barbara Pedersdatter Huitfeldt (d. 1602), datter af norsk kansler, admiral Peder Huitfeldt (d. 1584) til Skibelundgård og Anne Urne til Engestofte, 2. gang med Merete Pedersdatter til Simlegård (Bornholm) (d. 1624). - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Anne Huitfeldt (d. efter 1603) til Skibelundgård og Engestofte, søster til den i note 4 nævnte Barbara Huitfeldt og gift med Hans Wittorp (d. 1624) til Pronstorp, søn af Jesper Wittorp og Anna von Uncken. - (7) Hovedgården Engestofte i Engestofte s., Musse h. - (8) Joachim Grabow (d. 1634) til Pederstrup, Simlegård m.v., søn af ovenn. Hans Grabow og dennes 1ste hustru. Han studerede i Wittenberg, Leipzig og Halberstadt og var senere i venetiansk og florentinsk krigstjeneste. - (9) Else Huitfeldt (d. 29. november 1602), søster til de ovenn. Barbara og Anne Huitfeldt. Hun kom 1597 i Maribo kloster, hvor hun 14. marts 1602 blev abbedisse. - (10) Maribo kloster, der var grundlagt omkr. 1410, opretholdtes efter reformationen som opholds- og forsørgelsessted for adelens ugifte døtre, efter at adelen i 1552 havde klaget over, at den ellers var nødt til at bortgifte sine døtre til bønder og andre ufri folk, jf. Krag og Stephanius, supplement. 110 og fdg. 1. oktober 1556 (Rørdam, Kirkelove I.497). Frederik II gav 17. juni 1572 klosteret en ny fundats, da der »sammesteds begiver sig stor uskikkelighed« og desuden »skal være megen uenighed mellem abbedissen og jomfruerne« (Rørdam, Kirkelove II.178f.). En ny fundats blev givet 7. juni 1596 (ib. 547; CCD IV.11ff.) og 21. marts 1597 (CCD IV.722). Klosteret blev ophævet 1621, da det »befindes fast at misbruges«, og ved fundats 30. november 1623 (CCD IV.120) blev godset henlagt til Sorø akademi. Efter akademiets nedlæggelse i 1665 overgik klosteret til kronen og indlemmedes i dronning Sophie Amalies livgeding. Klosterbygningerne er nu forsvundet, men klosterkirken blev 1596 sognekirke for Maribo, hvis gamle sognekirke var brændt s.å., og 1601 overdraget til byen. Kirken er nu, jf. resol. 30. december 1803, domkirke i Lolland-Falsters stift.

(11) Barbara Huitfeldt (d. 1602), søster til de ovenn. Anne og Else Huitfeldt, gift med ovenn. Hans Grabow. - (12) Ordet mgl. i forlægget. - (13) gribe, tage (Kalk. I.*18b). - (14) Herefter udstreget *maa*. - (15) RA Hss B V 19 har *jndgaff*. - (16) VsjL A&O I.69, jf. JL I.25 i.f., SkL 39, ASun.15. Ifølge kanonisk ret var den, der indtrådte i kloster, død for verden og kunne ikke gøre krav på arv, jf. c.8, C.16, q.1 (mundo mortuus est, Deo autem vivit), men c.41 forudsatte dog, at den klostergivne kunne tage arv, og samme standpunkt indtoges senere i flere pavebreve, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.68 med note 17. Efter reformationen anerkendtes en arveret for munke, der var fordrevet fra deres kloster, jf. Viborg landstings dom 20. januar 1571 (III nr. 372), men derimod ikke for nonner, der egenmægtigt var rømt derfra, jf. rettertingsdom 1. maj 1537 (I nr. 81; i dette tilfælde forelå dog tillige det, at den rømte nonne uden nærmeste frænders råd havde indgået ægteskab, jf. JL I.33). En utrykt rettertingsdom 19. juni 1622 statuerede, at jomfruer ikke havde mistet deres arveret ved at indgives i Maribo kloster, jf. Matzen, Privatret I.109. - (17) RA Hss V B 19 og Thott 1202,2° har *bleff(ue)*. - (18) indviet; Thott 1202,2° har *indwiede*. - (19) almindelig (Kalk. III.887b bet. 4). - (20) JL I.4.

(21) betro (Kalk. I.723b bet. 1). - (22) Forpligtelser (Kalk. III.591a). - (23) Erik Mogensen Mormand (d. omkr. 1603) til Bramslykke, Hundslev, Skovgård og Tybjerggård, landsdommer på Lolland og Falster, søn af Mogens Mormand (d. omkr. 1586) og Margrethe Huitfeldt (d. 1606) og således fætter til søstrene Barbara, Anne og Else Huitfeldt. - (24) Hovedgården Bramslykke i Musse s. og h. - (25) Forlægget har *och*; rettet efter RA Hss V B 19. - (26) RA Hss V B 19 tilføjer *i sig selff*. - (27) JL I.4. - (28) sælsom, ejendommelig (OdS XXIII.105). - (29) Procession (Kalk. III.514b bet. 2). - (30) bundet til at leve efter en klosterregel (Kalk. III.566b).

(31) Det indklammede indføjet efter RA Hss V B 19. - (32) Ordet indføjet efter RA Hss V B 19 og Thott 1202,2°.

806 Rettertinget 28. juni 1603 (København)

En adelsmand indstævner 2 adelsmænd til betaling af 2000 daler med rente m. v. i henhold til et af disses afdøde fader udstedt gældsbrev. De indstævnte frifindes, da gældsbrevet fandtes at være ulovligt, og der tillægges de indstævnte kost og tæring.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 74ᵛff. (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.455ff.
Litt.: Axel Rubow. Renteforhold i Danmark i Tidsrummet fra Reformationen til Chr. Vs Danske Lov (1914), 176, 183.
Overskrift: Domb emellom Anders Huidtfeltt till Snidstrup paa dend ene oc Otte Bild oc Knud Bild paa dend anden side, daterit Kiøpnehaffns slott dendn 28. junij anno 1603.

Kongen oc altt raaditt.[3]

Wi, Christiann, &c., giør alle witterligt, att for os wor schicked os elschelige Anders Huitfeld[4] thill Snidstrup,[5] wor mand och thienner, paa dend ene och haffde med wor egenn steffning[6] for os vdj rette steffnid os elschelige [Otte] Billd[7] till Neß[8] och Knud Bild[9] till Lundgaard,[10] wore mend oc thiennere, paa dend anden side och thennom thiltallid for tho thußind daller, som theris affgangne fader, Daniell Billd,[11] wor hanns fader, affgangen Claus Huittfeld,[12] schyldig bleffuen. Oc der hannd haffuer bekommid hoffuidbreffuitt, haffuer hannd dennom vdj rette thide for 2000 daller hoffuidstoell med sin effterstaaendis rentte opschreffuit[13] att bethalle vdj wor kiøbsted Opsloe[14] till S: Hanns dag[15] sidst forlhedenn anno 1602 dend 24. junij eller oc att afbeuiße med nøigactige quitantzer, huilchett iche scheed er, menn strags hafuer thagitt oß elschelige Jørgen Fris[16] till Krastrup,[17] wor mandt, raad oc stattholder vdj wortt rige Norge, hanns steffning offuer hannom første søgne effter S: Hanns dag[18] att møde for lougenn[19] vdj[20] wor kiøbsted Opsloe. Oc der hannd er møtt oc staaitt for rette, haffuer de ingen quitantzer hafft samme gieldt [medt aldt att][21] affbeuiße att were bethallidt, men paa dett de hannom iche haffuer wille bethallid, haffuer de strags for rettenn ladett lheße wor steffning offuer hannom thill første allmindelig herredag att møde oc i saa maade sin rett att wille forlegge[22] hannom thill stoer schade. Oc effter som theris faders hoffuidbreff jndeholder, att der som ßamme 2000 daller iche vdj rette thid bleff bethallid, da schulle Clauß Huitfeld eller dend, samme

breff hafuer, magtt haffue att annamme Moulandsgaard[23] och goedzs med meere goedz[24] syndenfieldzs[25] och i wortt rige Danmarck liggendes, oc for^ne^ Daniell Billd eller hanns arffuinger forpligtt att [werre adt][26] lade lefuere for^ne^ Claus Huitfeld eller thend, samme breff haffuer, enn clar jordebog[27] paa Moulands gaardt oc goedz oc aldt dett dannsche goedz wdenn[28] erlig jndemanellsβe,[29] som hoffuidbreffuit widere jndeholder. Oc der hannd hafuer ladet esche samme jordebog oc dend iche bekommid, haffuer hand effter theris affgangenn faders breeffs liudellsβe dennom ladett jndmane, att de enttenn hannom samme jordebog schulle lefuere eller holde ett erligtt jndmanellsβe vdj dett eldste borgemesters huβ vdj for^ne^ wor kiøbsted Opsloe, huilchenn manellsβe hand meener dennom iche att haffue effterkommid, som dett sig burde, menn ere dragen aff byenn och iche haffuer wille achte manelβe, ey heller hannom samme jordebog ladett andtuorid, huoroffuer hannd formeener dennem som deris affgangenn faders rette arffuinge iche haffuer effterkommitt hanns breff oc seigell, som andre goede mend med hannom beseiglit[30] haffuer thill windiβbiurdt, menendis dennom forpligtt [adt][31] were, samme deris affgangne faders breff att effterkomme och hannom adt lade leuere enn clar oc rigtich jordebog offuer Moulandz gaard och goedz oc dett dansche goedz oc hannom vbehindert att lade føllge goedtzitt thill euindelig eigendomb, effter de iche haffuer vdj rette thide bethallid hoffuidstoellenn oc renttenn eller oc dett affbeuist medt nøgactig beuis oc quitantzer att were bethallid, oc meente dennom som rette arffuinge for sin anpartt en huer att stande hannom thill rette for, huis schade, kost oc thering, hand der offuer lid haffuer eller her effter lide kannd.

Wor oc for os schicked for^ne^ Otte Billd oc Knudt Billd oc haffde i lige maade i rette steffnid for^ne^ Anders Huittfeldt for ett gieldbreff, som hannd sig paaberober, deris affgangen fader, Daniell Bild, schall hafue wdgiffuet tjill affgangen Claus Huittfeld thill Krumstrup paa ij^M^ daller[32] hoffuidstoell sambtt 21[33] aars rentte der aff, huilckett breff de formeener iche louglig effter norsk loug och kongelige rette bøder[34] saa oc for mange attschillige leigligheder och orsager schyld saa rigtich oc rett giortt att were, som dett βig eigner oc bør, oc burde derfor ingen magtt att hafue eller komme dennom thill hinder eller schaade i nogen maade, oc hannom pligtich were att stande dem thill rette for huiβ beuislig schade, kost oc thering, hand thennom haffuer viltt paaføre, om dett sig anderledes befindes, som the formeentte.

Och først vdj rette lagde for^ne^ Anders Huitfeld ett breff, som affganngen Daniell Bild till Neβ schulle haffue wdgiffuit thill affgangenn Claus Huitfeltt thill Krumstrup, daterit Opsloe S: Hanns dag anno 73, derudj hannd bekiender βig

hannom schyldich adt were ij^{M} daller hoffuidstoell oc aarligenn aff huertt hundritt v daller renttependinge. Oc huis for^{ne} hoffuidstoell oc rentten iche bleff bethallt neste S: Hanns dag, effter de effter xij vggers warßell wore opschreffenn,[35] da schulle Clauß Huittfeld eller huem dett breff haffde strags mue annamme Morland hoffuidgaard och altt Morlandzgoedzs med altt [andet][36] goedzs, som ligger vdj Bahuslheen[37] søndenfieldz, dißligeste altt huiß goedz, som hannom arffueligen wor thillfalden wdj Juttlannd eller offuer ald Danmarck, huor dett fandttis, eller hannom der effter kunde arffueligen thillfalde eller ßig thilforhandele med kiøb[38] eller i andre maade, oc det nyde oc behollde for euig eigenndomb med alld othelsløßning[39] oc anden herlighed af dette dansche goedz. Oc der som samme goedz bleff annammid, bepligtitt hannd sig oc sine arffuinger, att de ingen forhindring schulle giøre hannom eller huem dett breff haffuer, men dett hannom eller dennom att føllge till euinndelig eigendomb. Bepligtett oc sig oc sine arffuinger, att der som nogitt af for^{ne} goedzs blef hannom affwunden, da schulle hannd eller hannß arffuinger inden sex sambfelde[40] vgger wederlegge hannom saa gott goedzs igien. Bepligtet oc ßig och sine arffuinger att forschaffe[41] Clauß Huittfeld eller huem dett breff hafde, enn clar jordbog paa Morland oc Morlandz goedz med altt andet goedz, hand haffde eller der effter kunde faae i Danmarck, naar de der om thillsagdes, oc indthett aff dett norsche oc danske goedzs att were derudj forgiett.[42] Oc der som de samme jordbog icke forschaffede, da hannom eller dennom att jndrage vdj ett erligtt herberge vdj Opsloe eller vdj Danmarck, huor dennem lystid dennom jnd att mane, och der att hollde ett[43] adeligtt jndliggere, jndtil samme jordbog bleff leueritt. Befanntis oc[44] nogit aff samme norske eller danske goedz aff samme jordebog att were vdelatt, da schulle Claus Huittfeld eller huem thet breff haffde ligeuell annamme oc bepligter sig oc ßine arffuinger jndthet att schulle selge, bortgiffue eller henbytte aff for^{ne} norske eller danske goedzs, førrind hannd och hanns arffuinger bleff thillfridzstillett for hoffuidstoell, rentte, schadegielld medt anden rest, menn schulle hafue fuldmagtt att ßellge dett norske oc danske goedzs altt sammen eller giøre ßig dett saa nyttigtt, som the best kunde, som ßamme breff i ßig sellff wiittløfftig jndeholder, oc schall were forßeigllid af hannom, affgangen Pouill Huittfeld[45] oc Hanns Pederßenn.[46]

Derhoeß vdj rette lagde enn missiue, affgangenn Poffuill Huitfeld schall haffue thillschreffuitt Claus Huittfeld, datterit Aggershuß[47] thend 5. julij anno 1575, att hannd schall haffue tilschreffuitt Daniell Bildd, att hannd schall tillthencke[48] att bethalle hannom de ij^{M} daller, effter som hannd kunde aff hanns thienners breff forfare, hannd der hoes sender, huad hanns mening och begiering wor. Daniell

haffde anttworit hanns thiener ij^{C},[49] som wor thoe aars rentte aff de ij^{M} daller, der hoes haffde sendtt hannom x daller, som hannd tenckte schulle were rentte aff rentte,[50] huilcke 210 daller Poffuill Huitfeld hafde annammidt oc wille quietere hannom, vdj huiß kongl: Maytt: schulle haffue aff hannom.

Der hoes vdj rette lagde enn schrifftlich berettning, derudj hannd giffuer till kiennde, att hannd haffuer opschreffuitt oß elschelige Otto Billd oc Knud Billd for^{ne} ij^{M} daller hoffuidstoell, huer for theris annpartt, som theris affgangenn fader, Daniell Bild, for^{ne} Claus Huittfeld wor schyldig blefuenn eller med nøigactig quittanzer beuiße att were affbethallid, huilckett the iche haffde effterkommid. Och saatte vnderdanigst vdj rette, om the icke wor pligtich huer for sin anpartt theris affgangen faders breff och zeigell att fyllistgiøre oc Morlannd gaard oc goedzs oc altt dett dannsche godzs hannem vbehindrett att følge. Disligeste effterdj breffuitt thilholder for^{ne} theris fader att holde dett Claus Huitfeld eller huem samme breff hafuer schadesløs i alle maade wed theris adelige æhre oc loffue, om dj jcke wor pligtich derfor att oprette hannom hanns schade, kost oc therring, hannd deroffuer lidt hafde, att the iche haffde fyllistgiortt for^{ne} theris affgangen faders breff oc seigell. Sammelhedis huis dett kannd befindes, att frue Margrette Hardenberg[51] haffuer arffuitt nogitt effter for^{ne} Daniell Billd, om hunn iche da ocsaa burde att giellde oc vdj lige maade att staae hannom thil rette oc effterkomme hindis sallige hosbondz breff oc seigell, oc for^{ne} Otto Billd oc hanns medarffuinger att lewuere hannom enn clar[52] jordebog paa Morland gaard oc goedz oc paa altt thett dansche goedzs, som de hafuer arffuitt effter theris fader, eller formeenntte, Otte Bild burde igien att jnddrage vdj manellßenn, huilckett icke wor effterkommitt.

Der emodt att schuare wor her vdj rette møtt for^{ne} Otte Bild och vdj rette lagde hanns schrifftlig berettningh, liudenndis att hannd formeentte oc wor vdj tuiffell, att deris fader jche haffde wdgiffuett for^{ne} breff for attschillige orsager schylld, som er først, att Morland oc Morlandtz goedz, som breffuitt paalydder, jche den thid breffuitt vdgaffs, wor deris faders, menn hans fader saa well som andre her Vincenz Lunges[53] arffuinger nogen aar effter haffde dett jndwurdet,[54] oc som hannd formeentte ßig med domb att wille beuiße. Och wdj rette lagde enn domb aff Opsloe raadhuß anno 80, thend 29. junij, vdgiffuitt, wdj huilckenn for^{ne} Morlannd oc Morlandzs goedzs med meer goedzs er her Vincennz Lunges arffuinger thilldømbtt.

Der hoes gaff thilkiende, att hanns fader oc hafde bortt schifft aff samme goedzs vdj Clauß Huittfeldtz wellmagtt och alldrig der wor paaklagid; thillige schall alld Morland oc Morlandz goedz iche heller haffue thilhørtt hanns fader,

men alle her Vincenz Lunges arffuinger och emellom dennom alle att were deeltt oc schifft, huilchet hand oc med schifftebreff anno 84, thennd 13. februarij, vdgiffuet beuiste. Oc huercken Claus Huitfeld eller hanns arffuinger da nogit att haue der om thallid.

Der hoes gaff thilkiende, att slig gield aldrig schall haffue weritt hanns stiffmoder[55] beuist[56] eller aff hanns fader for hinde omthalld, formeennte att der som hand slig enn stoer summa pendinge werritt borttschyldigh, motte thet vdj dett mindste werritt hanns hustroe beuisst. Oc der om vdj rette lagde hindis missiue, vdj huilcken hun wed sin Gud suerger, ath samme gielld er hinde vdj alle maade vbewist, oc aldrich hun haffuer hørtt hindes s: hoβbund[57] eller nogen anden der om thalle, entenn paa schiffte eller andenstedzs, som dett hindes breff i βig βellff widre jndeholder.

Sammelhedis gaff thilkiende, att hannd oc hans sødschind siden hafde schifft thennom emellom, huis thennom aff βamme goedz wor thillfallen, oc da iche af Claus Huittfeldzs arffuinger paathallid, huilchett hand formeente the hafde burtt att giøre, om de hafde kiendt dennom nogen rettighed derthill. Och der om vdj rette lagde ett schifftebreff dennom ther om emellom gangenn wor, daterit Opsloe dend 1. maij anno 85.

Her hoes gaff oc thilkiende, att for^{ne} gieldbreff iche schall weritt tillstede paa nogen aff de schiffter, som emellom Clauβ Huitfeldz arffuinger skeett er, saa dett aldrig hanns børnn eller hustru schall werit beuist.[58] Och wdj rette lagde enn beschickellsβe,[59] hand wed os elschelige Axell Roβenkranndtzs[60] oc Erich Mormand[61] Otto Huitfeld[62] beschickett hafuer, huorthill hand haffuer schuarid, att for^{ne} gielldbreff, som lyder paa 2000 daller hoffuidstoell, som theris s: fader, Daniell Billd, schulle were Claus Huitfeld schyldich, som deris fader nu kreffuis aff Anders Huittfeltt, aldrig haffuer weritt fremborid paa nogen schiffter, hannom och hanns sødschinde effter theris affgangen forældre emellom gangen er, oc weed hand ey heller aff for^{ne} breff nogitt att sige i nogen maade, førrind nu der paa thalis. Gaff oc thilkiende, att affgangenn Hanns Pederβenn, som for^{ne} breff schall haue forseiglitt, schall i hannβ wellmagtt dett haue benegtid, oc der om vdj rette lagde enn Hanns Pederβenns misβiue, for^{ne} Otte Bild thillschreffuitt, dateritt Semb,[63] dend 5. aprilis 1602, wdj huilckenn hannd giffuer thilkiende, att hand iche mere widste aff for^{ne} gield end for^{ne} Otte Bild, iche heller hauer hørtt eller wist nogitt af att βige vdj nogenn maade, vnderthagendis enn bonde, som enn gang wor hoes hannom oc berettid nogitt der om, som dett breff widre jndeholder. Disligeste formeentte, att iche schulle were throligtt, att hanns fader schulle vdsatt sinn hustrues hans mørnegoedzs søndenfieldz, βom schulle beløbe sig

offuer j^{C} gaarde, for ij^{M} daller, fast minndre selge dett thill euindelig eyenndomb for saa ringe pendinge; dett schulle were nocksom att beuiße med gott folkis windnisbiurd, ath hans fader wor enn formuendis mand, wdlaantte mange hundrede daller oc panntede goedzs for mange thußinde daller, saa hand thill ßaadan dicht[64] oc forpligtt alldelis wor wtrengd. Och der om vdj rette lagde thuende breffue, dett ene aff Opsloe raadhuß neruerendis aar [vdgiffuitt?],[65] vdj huilchett 24 aff de fornembste borgere wunditt haffuer, att affgangenn Daniell Billd haffuer erlig oc redelig afflagt oc affbethaltt, huis hannd er bleffuen schyldich, oc att de haffuer kiend hannom for enn erlich oc oprigtich adelßmand i alle maade. Huad denn gielldsag, Claus Huitfeld oc hannom wor anlangendis, hafde de aldrig hørtt eller aff widste, førrind till S: Hanns laugthing dend thid sagenn wor did steffnt, jche heller thilforne haffde hørtt, att for^{ne} Claus Huittfeldt hafde aff Daniell Bildes goedzs vdj pannt vdj noger maade, som thet breff i ßig ßellff widre jndeholder. Dett andet breff aff Frederichsstad[66] neruerindis aar dend 19. martij vdgiffuett, vdj huilckett mange gott folck, der eblantt aff[67] Daniell Bilds gamle thienere, hafde bekiend, att de aldrig haffde hørtt eller widste, att for^{ne} Daniell Billd schulle weritt vdj nogenn slig stoer gielld eller oc noget ßitt goedzs att schulle hafue forpanttid enttenn till Claus Huittfeld eller nogen anden, men haffde vdlagd till andre mange hundrede daller, som dett breff i ßig ßelff widre jndeholder.

Der hoes gaff tilkiende, ad dett wor huer mand vell bewyst, att Claus Huitfeld wor vdj stoer beschuering[68] oc haffde for gield soltt sin hoffuidgaard oc goedzs; der som hannom slig gield hagde thillstanden, hafde hand dend well jndfordrit; thillmed formelder, att Anders Huitfeld hafde laannt pendinge aff hanns fader, som endnu en partt stoede vbethalled, huilchet hand oc med breff oc seigell beuiste. Derhoes vdj rette lagde først ett pergamendzs breff som et forlheningsbreff, os elschelige frue Mette Grubbe[69] hindes hosbond Axell Rosenkranndzs paa hindes goeds oc løßøre giffuitt haffuer, som hanns afgangene fader, Daniell Billd, som en werge forseiglid oc wnderschreffuitt haffuer, saa vell som andre attschillige breffue, huilcke affgangenn Pouill Huittfeld oc Hanns Pederßenn forßeglitt haffde, huoraff hannd formeentte schulle forfaris møgenn vrichtighed om ßamme breff, om dett ellers motte rett agttis. Och ßatte fordj vnderdanigste vdj rette, om samme breff kunde kiendes saa lougligtt och nøigactigtt att dett bør att komme hannom eller hanns medarffuinger thill hinder oc schade.[70]

Med flere ord dennom derom emellom wor.

Da effter thilthalle, gienßuar och denne sags leiglighed, oc effterdj wi befinde, att dett gieldbreff, som for^{ne} Anders Huitfeld vdi rette bheer, huor effter hand

for^ne^ Otte Billd oc hanns broder saadan enn stoer summa pendinge will kreffue, som deris affgangenn fader, Daniell Billd, schulle[71] werid Claus Huitfeld schyldich, iche haffuer weritt paa schiffte effter Claus Huittfeldz dødelig affgang oc Anders Huitfeld eller nogen hanns arffuing med lod thilfalden; for^ne^ Anders Huitfeld jche heller frembbher nogen beuisning oc adkomb, huor hannd samme gieldbreff bekommid haffuer; wi oc befinde, att Anders Huitfeld sellff haffuer werit Daniell Bild pennge schyldich, der hand wed døden affgick, som endnu enn partt staar vbethallid; befinde ochsaa, att Daniell Bild wor wdenn gielld oc aldthid i denn formue, att hannd megit goedzs thill ßig kiøbtte och panttede, oc iche haffde fornødenn ßitt goedz entten thill kiøb eller pantt att afhennde; disligeste befinde, att Clauß Huitfffeld haffuer werid wdj sliig besuering, att hand haffuer weritt tillthrengd ßig ßin hoffuedgaard[72] oc goeds for gielld att affhende; wi oc befinde, att thend seigell, ßamme gieldbreff medforseiglid er, ßom schulle were Danniell Bilds, jcke hanns allmindelige ßeigell, hannd pleigede med att forseiglle, dett oc befindis, att bogstaffuen wdj dett seigell, Poffuill Huittfeld ßchall ßamme breff medforseiglitt haffue, ere vdtrøctt; disligiste thett seigell, ßom ßchulle were Hanns Pederßenns, iche att were dette zeigell, hannd allmindeligenn pleigede med att forseigle, da sagde wj derpaa saaledis aff for rette, att ßamme gieldbreff er vlouglig oc iche saa nøigachtig, att dett bør att komme Daniell Bilds arffuinger thill hinder eller schade i nogen maade, menn bør magttløs att bliffue. Och efterdj for^ne^ Anders Huitfeld deroffuer haffuer førtt dem paa kost och therring, da bør hannd der for att stande till rette och jgiengiffue dennom deris kost oc theringh.

Datum vt supra.

(1) Se stamtavlen 805.1. - (2) Dette er afskrift efter HDDomb. - (3) Rigsrådernes navne se dom nr. 796. - (4) Anders Huitfeldt (d. omkr. 1620) til Snidstrup, Trondsted m.v., søn af nedenn. Claus Huitfeldt (d. 1590) til Krumstrup og Dorte Beck. 1591 havde han en strid med sin broder om arven efter faderen, var 1591-97 forlenet med Hof og flere gårde, måtte 1603 gå i indlager for gæld. Han var gift med Margrethe Pedersdatter Litle (d. 1602), datter af befalingsmand på Akershus Peder Hansen Litle og Ingeborg Nielsdatter Gyldenløve af Østråd. Om ham se rettertingsdomme 20. juni 1593 (GdD IV.377ff.), 19. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.26f.), 3. marts 1600 (ib.313ff.), 5. september 1600 (ib.320ff.), 26. september 1600 (ib.322f.), 24. april 1602 (ib.406ff.), 30. juni 1603 (ib.468), 23. maj 1604 (ib.584f.) og 20. november 1606 (ib.II.95). - (5) Hovedgården Snidstrup (Snöstorp) i Snötors s., Tönnersjö härad, Hallands län. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) HDDomb. har ved fejlskrift *Anders Billd*. Der er tale om Otte Bildt (d. efter 1611) til Næs, Hæstrupgård og Overklit (Ørklit), søn af nedenn. Daniel Bildt (d. 1585). Han var gift med Inger Jespersdatter Vognsen. - (8) Hovedgården Nes i Borge præstegæld, Tunø og Onsø fogderi. - (9) Knud Bildt (d. omkr. 1604) til Lundgård, Brandstrup. Morland og Abildgård, broder til ovenn. Otte Bildt. Han var gift med Sidsel Romelsdatter Brun. - (10) Hovedgården Lundgård i Bergens domkirkes s., Nordhordlen og Vosses fogderi.

(11) Daniel Bildt (d. 1585) til Nes, Overklit (Ørklit) og Abildgård, søn af Knud Bildt og Anne Bagge. Han var gift 1. gang med Blanceflor Vincentsdatter Lunge (Dyre) (d. 1571) til Morland, Lungegård (det tidl. Nonnesæter kloster ved Bergen) m.v., 2. gang med Margrethe Corfitzdatter Hardenberg (d. 1610) til Skjoldemose, Lindsted og Høgested, enke efter Palle Grubbe (d. omkr. 1561) til Høgested. - (12) Claus Huitfeldt (d. 1590) til Krumstrup, søn af Otte Clausen (Huitfeldt) (d. mellem 1517 og 1529) til Skibelundgård og Lørup og Barbara Eriksdatter Blaa (d. tidligst 1553) til Orebygård og Berritsgård. Han blev 1557 landsdommer på Lolland og Falster, 1558 stiftslensmand på Lolland og Falster, 1567-71 lensmand på Åkær, 1569-72 yderligere på Dronningborg ved Randers. Han var gift med Dorte Beck, datter af rentemester Joachim Beck og Anne Jakobsdatter Ravensberg. - (13) opsagt (skriftligt) (Kalk. III.359b bet. 4). - (14) Oslo. - (15) 24. juni. - (16) Se 786.6. - (17) Se 786.7. - (18) 24. juni. - (19) Lagtinget i Oslo (jf. Secher, Rettertingsdomme I.622b). - (20) Thott 1202,2° tilføjer *for*^{ne}.

(21) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (22) krænke, forurette (Kalk. I.654a bet. 8). - (23) Hovedgården Morland i Morlanda s., Oroust västra härad, Bohus län. - (24) Thott 1202,2° tilføjer *der*. - (25) Søndenfjelds bet. ved norske forhold: syd for Dovre og øst for Langfjeldene (OdS XXIII.375). - (26) Det indklammede indføjet efter Thott 1202,2°. - (27) Om jordebog se 776.60. - (28) Thott 1202,2° har *wedt itt*. - (29) Om *(ind)maning* se 789.24. - (30) Thott 1202,2° tilføjer *och wnderschreffuid*.

(31) Ordet indføjet efter Thott 1202,2°. - (32) 2000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (33) Thott 1202,2° har *vj och tiuffue*, hvilket er rigtigere, da gældsbrevet er fra 1573. - (34) Rettebøder var forbedringer i den bestående lovgivning, kgl. forordningeer, der tilsigtede en forbedring i den bestående ret og indførte ny ret på et specielt område (Kalk. III.586b bet. 2; OdS XVII.920 bet. 1). Ordet bruges næsten kun om norske forhold, jf. Amira, Grundriss.104. - (35) Se ovf. note 13. - (36) Ordet indføjet efter Thott 1202,2°. - (37) Bohus len; blev ved Roskildefreden 1658 afstået til Sverige. - (38) Thott 1202,2° tilføjer *och sall*. - (39) Odelsløsning er den i norsk ret gældende adgang for slægten til at generhverve en slægtsgård. Se herom III.362.32. - (40) på hinanden følgende (Kalk. III.673a).

(41) Rettet fra *for*^{ne}; Thott 1202,2° indføjer *for*^{ne}. - (42) glemt (Kalk. I.636b). - (43) Thott 1202,2° tilføjer *erligt*. - (44) Thott 1202,2° tilføjer *da*. - (45) Poul Huitfeldt (d. 1592) til Snidstrup, broder til ovenn. Claus Huitfeldt. Han var 1548 foged på Bergenshus, 1548-56 forlenet med Nordfjord len, sendtes 1551-53 og pånу 1554 til Island, 1553-92 forlenet med Snidstrup i Halland, som han ved mageskifte 6. juni 1581 (Kr. Sk. I.245) erhvervede fra kronen, 1556-59 lensmand på Kbh.s slot, 1563 på Koldinghus, under syvårskrigen befalingsmand i Halmstad, 1572 lensmand på Akershus, 1572-77 statholder i Norge, 1581-83 lensmand på Laholm. Se om ham DbL X.659f. og Norsk biografisk Leksikon VI(1934). 388ff. - (46) Hans Pedersen Basse (d. 1602) til Sem og Fos. Han var 1561 kannik i Oslo, tjente 1564 til søs, var 1571-82 sammen med ovenn. Daniel Bildt forlenet med Rakkestad, 1572-86 med Maria kirkes provsti, 1574-78 lensmand på Bergenshus, 1575 forlenet med Romsdalen, 1579-80 med Vesterålen og Lofoten fogderi, 1585-92 med Nedenæs, blev 1593 Norges kansler. Han har indlagt sig fortjeneste ved udarbejdelse af den norske lov (4. december 1604). Han var gift 1. gang med Else Mogensdatter Gyldenstierne, 2. gang med Anne Hansdatter Skinkel. - (47) Slottet og fæstningen Akershus ved Oslo, der i det 17. århundrede var sæde for statholderen og overhofretten. - (48) tænke på, huske (Kalk. IV.385b bet. 1). - (49) 200; om skrivemåden se 765.35. - (50) Udregningen synes at måtte være forkert. Hvis renten er erlagt bagud, hvad der er det sandsynligste, bliver der kun ét års rentes rente (5 daler). Udregningen er heller ikke rigtig, hvis renten skulle have været erlagt halvårlig bagud. Ved flerårige gældsforhold var det almindeligt selv uden udtrykkelig aftale, at renter betaltes årlig bagud, jf. Axel Rubow, anf.v.183f. Om rentes rente (ofte kaldt: rente på rente) hedder det i Kbh.s rådstuerets dom 1593, at »rente af rente hidindtil ikke har været

sædvanligt« (Rubow, op.cit.176), jf. rettertingsdom 27. oktober 1601 (Secher, Rettertingsdomme I.333), at rentes rente »her til dags icke hafver verit sedvanligt«. Fra begyndelsen af det 17. århundrede bliver rentes rente dog almindelig, jf. rettertingsdomme 30. juni 1603 og 23. maj 1604 (Secher, op.cit.I.467, 583) og J. H. Schlegel, Sammlung zue Dänische Geschichte, Münzkenntniss, Oekonomie und Sprache II(1776).157. De holstenske kreditorer krævede ikke rentes rente, men til gengæld efter omslags skik dobbelt rente, når ydelsen ikke blev erlagt rettidigt. Om rentes rente se Axel Rubow, op.cit.171ff.

(51) Se ovf. note 11. - (52) Thott 1202,2° tilføjer *och rigtig*. - (53) Daniel Bildts svigerfader Vincents Lunge (Dyre) til Morland, Lungegård m.v. - (54) hævdet besiddelsen ved lovhævd (Kalk. II.424b). - (55) Blanceflor Vincentsdatter Lunge (Dyre) (d. 1571), se ovf. note 11. - (56) bekendt, vitterligt (Kalk. I.196b). - (57) Thott 1202,2° tilføjer *Daniell Bild*. - (58) Se ovf. note 56. - (59) Afæskning af erklæring (Kalk. I.169b) ved såkaldte beskikkelsesvidner, ɔ: vidner, der udsendtes af nogen for at afæske en andens erklæring el. svar på visse spørgsmål. Jf. Viborg landstings dom 23. september 1570 (III nr. 364) og DL 1-13-23. - (60) Se 789.12.

(61) Erik Christoffersen Mormand (d. 1621) til Esperød og Sæddinge, søn af Christoffer Eriksen Mormand (d. omkr. 1598) til Esperød og Kirsten Clausdatter Urne. - (62) Otte Huitfeldt til Søgård og Frøslevgård, søn af landsdommer Claus Huitfeldt (d. 1570) til Krumstrup og Dorte Beck, se stamtavlen 805.1. - (63) Hovedgården Sem i Eger præstegæld, Buskeruds fogderi. - (64) Opdigtelse (Kalk. I.360a bet. 2). - (65) Ordet indføjet efter Thott 1202,2°. - (66) Købstaden Frederiksstad i Smålenenes amt i Norge. - (67) Thott 1202,2° tilføjer *for*^{ne}. - (68) Byrde, ɔ: vanskelighed (Kalk. I.185a). - (69) Mette Grubbe (d. efter 1638), gift med ovenn. Axel Rosenkrantz til Glimminge. - (70) Thott 1202,2° tilføjer *i nogenn maade*.

(71) Thott 1202,2° tilføjer *haffue*. - (72) Hovedgården Krumstrup i Ryslinge s., Gudme h. Af rettertingsdom 30. juni 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.465f.) fremgår, at Claus Huitfeldt 1. juni 1593 havde solgt sin nævnte hovedgård til Jakob Høeg til Trudsholm for 9000 daler. Claus Huitfeldt beholdt dog gården til sin død 1590; hans søn, Lage Huitfeldt (d. 1590), overtog den, men døde kort efter, og 1609 tilhørte gården Just Jakobsen Høeg.

807 Rettertinget 30. juni 1603 (København)

Rettertinget stadfæster Nykøbing Falsters bytings og Falsters landstings domme, hvorefter en i bytingets bog indført aftale er lige så forpligtende for parterne som en af dem selv underskrevet kontrakt.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 17 fol. 136^{v}ff. (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.478f.
Litt.: Matzen, Offentlig Ret II.108.
Overskrift: Domb emellom Niels Jurgenβenn Bomell, borger y wor kiøbsted Nyekiøping y Fallster, paa denn ene och Peder Andersβenn, borgemester ibidem, paa denn anden βide. Daterit Kiøpnehauffns slott denn 30. junij 1603.

Kongen oc altt raaditt,[3] excpt: Per Munk.[4]

Wi, Christiann, giør alle witterligd for os wor schicked os elschelig Niellβ Jørgenβenn Bomell, borger i wor kiøpsted Nyekiøping y Fallster, paa thenn ene

och hafde med wor egenn steffning[5] for os wdj rette stefnid os elschelige Peder Andersenn,[6] borgemester jbidem, paa denn anden ßide och hannom thilthallid for enn dom, hand for nogen thid ßiden schall hafue dømbtt oc affsagd emellom hannem paa den ene oc os elschelig Nielss Bager, borger ibidem, paa denn anden ßide och wdj ßamme hanns domb thilfundenn hannom att bethalle for[ne] Niells Bager xviij daller, som hannd for siuff aar ßiden hafuer thilthalet hannom forre, som hand meener att schulle komme hannom thill hiellp oc bethalle hannom for hanns anpartt aff xxxvj daller, ßom hannd fordrer af hannom oc hanns moder vdj de 330 daller, som hand er bleffuen Christoffer Lauridßenn paa Schaffuen[7] schyldich, huilchett hannd formeener emoed hanns egenn vdgiffuene haandschrifft oc schadesløßbreffs liudelße oc thet effter enn sellffgiort contract, for[ne] Niells Bager beraaber ßig paa, schall were jndførtt i Nyekiøpings raadhuß bog, huilchenn hand aldrig hafuer sambtøktt, wnderschreffuitt eller forseigllid och ey kienndis hannom vdj nogen maade gielldt schyldig were, samme gielld ei heller med nogen handschrifft, regenschabs bog eller leffuendis røst er beuist rigtich att were, formeente hannom med ßin vdgiffuene domb att hafue giortt hannom wrett oc derfor pligtich att stande hannom thill rette.

Hafde oc hid steffnid os elschelige Erich Mogensenn[8] thill Bramslycke,[9] wor mand, thienner oc landzdommer i wore lande Lolland oc Fallster, for hand hafuer wed magtt fundin ßamme domb, huorudinden hand formeener ßig fast were wforrettid, saa hand i lige maade er pligtich att ßtande hannom thill rette effter lougenn oc recesßen.

Och først i rette lagde enn domb aff Nyekøpings byetinng dend 23. martij anno 1601 wdgiffuitt, liudendiß i ßinn meeningh, Niells Raßmusßenn Bomell att hafue thillthallid Niells Bomell for nogen gield, ßom hand oc hanns moder hafde vdlagd til Christoffer Lauridßenn, ßom hand schulle med hannom bethalle, effterdj hannd wor enn medarffuing, och de derom thillfornne wore forligte for borgemester oc raad, oc for[ne] Peder Anderßenn, borgemester i wor kiøpsted Nyekiøbing, som dend thid ßad i fogdens ßted, saa hafuer afsagd for rette, att effterdj Niells Boemell saa well som hanns hostruis moder vdj borgemesters, raad, fogdenns oc fleere dannemendzs nerwerellsße, som beuiist er, oc Niells Bomell iche heller hafuer benegttid paa Nyekøpings raadhuß, hafuer venligh med ßin schuoger, Niells Bager, giortt enn wenlig achort[10] oc forhandeling, att for[ne] Anne Bagers oc Niells Bomell schulle bethalle thill Christoffer Lauridßenn i thenn gielld, s: Rasmus Bager wor hannom schyldich, thrediue oc sex daller, oc dett nu befanttis, Niells Bager hafuer giortt vdlegh oc bethaltt thill Christoffer Lauridßenn eller hanns arffuinge dend gandsche summa, widste ieg iche andett her paa att kiende for rette,

end finder Nielß Bomell igien att bethalle ßin anpartt, hand vdloffuitt haffde effter hanns egen bekiendellße, emeden oc alld denn ßtund contracten staar wed sinn fuldemagtt.

Der hoes vdj rette lagde enn wor landzdommers domb dend 6. junij anno 1602 vdgiffuitt, liudendis i ßin besluttning: Thaa effter thilthalle, giennsuar och sagens leiglighed bleff der paa affsagd for rette, att effterdj borgemester oc raadzs domb er besluttid paa enn contract, som er scheed for siddendis raad oc rett paa Nyekiøpings raadhuß wdj Niells Bomells neruerellsße, wide wij iche att kunde emod ßige, men finde wed ßin fuldemagt att bliffue oc Niells Bomell, ßom haffuer steffntt for^ne^ borgemester for ßinn domb, som er vdgiffuett effter ßamme contract, att staae der for thill rette med kost oc therring effter recessen[11] oc kongl: Maytt: forordning,[12] ßom samme domb i ßig ßellff widføfftigenn jndeholder.

Och wdj rette lagde enn schrifftlich berettning, vdj huilchenn hand formeentte borgemester att haffue giortt hannom vrett, att hand hafde thilldømbtt hannom att bethalle ßinn anpartt aff xxxvj daller effter enn contract, ßom schulle werett giortt emellom hannom oc hanns suoger oc moder paa raadhusßitt, endog hand ßamme contract benegtid, hand iche heller dend haffde forseiglid eller vnderschreffuit; formeente oc wor landzdommer vdj lige maade att hafue giortt hannom wrett, att hand hafde wed magtt dømbtt ßamme domb, ßom paa slig enn ßellffgiortt contract wor funderitt. Saatte fordj wnderdanigst wdj rette, om ßamme theris domme iche burde macteløs att bliffue, och om hanns wedderpartt Niells Bager, borgemester oc byefougid, jche wor pligtich ad igiengiffue hannom huis pendinge, hand hafde vdgiffuitt effter ßamme domb, oc om for^ne^ landzdommer saawell som de iche wor pligtich ad staae hannom thill rette for alld huis schade, omkost, forßømmelsße, kost oc therring, hand der paa lid hafde.

Deremod att ßuare er her wdj rette møtt for^ne^ wor landzdommer saa well som borgemester oc berette, att Niells Bomell hafde Niells Bagers syster, oc der deris fader døde, oc boid iche kunde strecke thill gieldenn, bleff de forligtte paa raadhusßitt, att Niels Bomell oc hanns høstrue moder schulle med Niells Bager bethalle xxxvj daller, som boen iche kunde thillstreke, huilchen contract er scheed for domb oc rett oc strags y raadhußbogen jndførtt, huilchen raadhusbog hand oc her i rette lagde, wdj huilchen saa findis jndschreffuitt: Anno 1596, dend 28. octobris, daa blef Niells Rasmusßenn oc hanns moder, Anne Bagers, oc hanns suoger, Niells Bomell, vdj borgemesters, fougdens och raadtzs oc i flere gott folkis neruerellsße oc paahøring wenligen oc well forligtte om, huis jrring[13] oc thrette dennom thil denne dag haffuer werit emellom effter byßens bogs jndholtt. Saa bleffue de udj saa maade forligtte, att for^ne^ Anne Bagers oc hindis suoger, Niells

Bomell, schulle fuldgiøre oc fornøige Christoffer Lauridβenn, naar βom hand kommer till stede, xxxvj daller, huilchen contract denn ene vdaff parterne, som er Niels Bager och hans moder, endnu wedgaar och ere bestendige, och effter βamme contract for domb oc rett er giortt och strax i byes raadhus bog er jndførtt, och det seduanligtt er wdj alle kiøpsteder baade vdj Lolland oc Fallster saa well βom her vdj Siellannd oc Skone βaadan contracter i stadzbøgerne att jndføre oc iche anderledis att giffue beschreffuett, vden partterne dett i synderlighed begiere, och effterdj for^ne^ Niells Bomell iche dett βellff for ting och domb kunde benegtte saa well som thill byetinged som thill landzthinnget, att hand io wor thillstede, der contracten giordis, oc thend beuilgede, widste fordj iche borgemesters domb att kunde wnderdømme. Saatte fordj vnderdanigst wdj rette, om hanns domb iche burde wed magt att bliffue, oc om hannd iche wor plichtich att jgiengiffue dennom kost oc therring.

Med flere ord dennem der om emellom wor.

Tha effter thiltalle, gienβuar och denn sags leiglighed, och effterdj for^ne^ contract er giortt paa raadhuβitt for domb oc rett och strags i byes bogh indførtt, dend ene af partterne wedgaar βamme contract, oc for^ne^ wor landzdommer fordy hafuer wed magtt funden for^ne^ borgemesters domb, da sagde wij der paa βaaledis af for rette, att for^ne^ wor landzdommers domb bør wed βinn fuldemagt att bliffue oc hannom pligtich att jgiengiffue for^ne^ landzdommer oc borgemester billig kost och therring.

Datum vt supra.[14]

(1) Jf. Sjællands landstings dom 18. januar 1570 (III nr. 347), Viborg landstings dom 16. januar 1580 (III nr. 472), rettertingsdom 12. marts 1606 (ndf. nr. 825). - (2) Dette (NkS 842,2°) er afskrift efter dombrevet, da det har kongens fulde titel, navnene på alle de dømmende rigsråder samt rigskanslerens attestation. - (3) Om rigsrådets medlemmer se dom nr. 796. - (4) Se 775.4. - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Peder Andersen nævnes som borgmester i Nykøbing F. endnu i 1608, jf. Georg Nørregaard, Nykøbing på Falster gennem tiderne I (Nykøbing F. 1977).268. Købstaden havde dengang 2 borgmestre; den anden var formentlig Rasmus Jensen, se op.cit. - (7) Skagen. - (8) Se 805.23. - (9) Se 805.24. - (10) Overenskomst, forlig (Kalk. V.266 (*akkordatz*), Holberg Ordb. I.30; OdS I.384).

(11) Reces 13. december 1558 § 8, sidste stk. - (12) Kgl.åb.br. 30. juni 1589 om kost og tæring (CCD II.542f.). - (13) Uenighed, strid (Kalk. II.427b). - (14) Herefter har NkS 842,2°: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.

808 Viborg landsting 16. juli 1603

En sagsøger, der var udeblevet ved sagens foretagelse for landstinget, blev under en særlig sag dømt til at betale indstævnte, der havde givet møde, kost, tæring m.v.[1]

Hs.: NkS 846,2° nr. 286 (findes yderligere i 2 hss.).
Overskrift: En dom om kost oc thæring.

Mogens Jull[2] till Siøbyegaard,[3] landzdomer vdj Nøriuttland, oc Gundi Schriffuer,[4] landztingshører ibidem, giøre witterlig, att aar epther Gudz biurd Mdciij, thend 16. julij, paa Viburg landzting var skickit erlig, hederlig oc gudfrøctige Marine,[5] salig Casper Mulis[6] aff Odenße, hendis viße[7] bod Christen Jpsen i Wiburg paa thend ene oc hagde hid i rette steffnit Niels Krag[8] i Gamst[9] paa thend anden side, for hannd haffuer laditt steffne hinder hid thill landzting att schulle møde thend 18. junij, oc hannd tha iche er møtt eller nogen paa hans vegne hinder sag att giffue, endog hun tha thil same thid haffuer møtt oc ther offuer giort sig stuor vmag, bekostning oc vandring; formintte for^{ne} Christen Jbsenn paa for^{ne} Marine Casper Mulis vegne, hannd borde att stande hinder thill rette for, huis kost, thæring, vandring, forsømmelße oc vmag, hun ther offuer lid oc her effter fangendis vorder.

Disligeste hagde hid steffnit for^{ne} Niels Krag med huis vndskylding, hand theremod haffuer. Oc framlagde for^{ne} Christen Jbsen ett breff her aff landztingitt thette aar thend 18. junij vdgiffuitt, som medfør for^{ne} salig mester Caspar Mulis høstrue aff Vogens[10] tha her att haffue veritt oc giffuit thil kiende, huorledis hun var tha hid steffnitt aff for^{ne} Niels Krag for thend gaard i Ribe, hindis hosbund schulle haffue kiøbt oc var thildømpt aff borgemester oc raad i Ribe,[11] oc hun da haffuer frameskitt for^{ne} Niels Krag, att hannd ville giffue hinder sag. Tha var hand icke møtt eller nogen paa hans vegne for^{ne} Marine mester Caspars sag att giffue, epther som hun hannem thill landzting var affholtt haffuer forbid,[12] som thett breff i sig sielff bemeller. Oc satte for^{ne} Christen Jbsen i alle rette, om for^{ne} Niels Krag icke er pligtige att giffue for^{ne} Marine mester Caspars hinndis kost och thæring igien, som hun paa same reise giorde.

Saa møtte for^{ne} Niels Krag och bekiennde, att hannd thil same thing lod steffne for^{ne} Marine mester Caspars oc for nogenn leilighed icke kunde møde thend thid.

Med fliere ord oc tale thennem ther om emellum var.

Tha epther thiltale, giensuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj for^{ne} Niels Krag hid till forbeneffnte lanndzting hagde steffnitt for^{ne} Marine mester Caspers,

oc icke hand tha møtte att giffue hinder sag, tha bør hannd igienn att giffue hinder, huis skiellig billig kost oc tæring, hun paa samme reiße giorde.

In cuius rej &c.[13]

(1) Om sagsøgers udeblivelse se 766.1. - (2) Se 768.3. - (3) Se 800.2. - (4) Se 768.5. - (5) Marine Hansdatter (d. 1607), enke efter nedenn. domprovst Caspar Mule. Hun blev gift 2. gang 1606 med Mads Knudsen Skriver i Odense, der dog forlod hende året efter (DAA 1904.324). - (6) Caspar Mule (d. 1581), søn af borger og klejnsmed i Odense Hans Mule. Han studerede 1544 i Wittenberg, blev 1553 informator for hertugerne Hans og Magnus, s.å. kannik i Ribe, 1556 domprovst ssts. - (7) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet. 1). - (8) Niels Krage i Gamst. - (9) Landsbyen Gamst i Anst s. og h. - (10) Fejlskrift for Odense, hvor Marine Hansdatter Mule da var bosat, jf. ovf. i dommen og f. eks. Ribe bytings dom 30. juni 1592: *wellachtt quinde Marrinæ Mulæ, salig mester Caspar Mulis effterleffuerske och borgerske wdti Othense* (Ribe Rådstuedombøger 1527-1576 og 1580-1599 ved Erik Kroman (1974).204).

(11) Enten den i note 10 nævnte dom eller dom 18. maj 1593, se Ribe Rådstuedombøger 1527-1576 og 1580-1590 ved Erik Kroman (1974).208ff. Tvisten drejede sig om en ejendom i Gråbrødregade i Ribe. - (12) ventet (forgæves) (Kalk. I.595a bet. 3). - (13) *&c.* erstatter: testimonium sigilla nostra inferius impressa.

809 Viborg landsting 24. september 1603

En af en enke foretaget skødning fundet gyldig, uanset at hendes ældste søn som født værge ikke havde samtykket deri, da *hun havde valgt sin yngre søn til værge i den sag, og* da *ejendommen var behørig lovbudt.*

Hs.: NkS 846,2° nr. 289 (findes yderligere i 2 hss.).

Overskrift: En dom om en skiøde, som lyder paa noget egindom, oc same egindom at uere laugboden oc fordi er vid mact dømpt.

Jffuer Jull[1] till Willestrup,[2] landzdomer vdi Nøriutland, oc Gunde Schriffuer,[3] landztingshører ibidem, giøre vitterlig, att aar epther Gudz biurd Mdciij, thend 24. septembris, paa Viburg landzting var skicket Hanns Michelßen i Stubdrup[4] med en opsettelße her aff landztinget i dag xiiij dage vdgangitt, liudendis hannem tha at haffue hid i rette steffnitt Pouel Bundißen i Hølind[5] for en skiøde, hannd thil Jersløff[6] herritzting forhuerffuit haffuer nogenn thid siden forleden, liudendis att hans egen broder, Anders Michelßen i Buorleff,[7] skulle paa sin moders, Dorrethe Peders, vegne haffue sold oc skiøtt Pouel Bundißen thend lod oc part, som hun hagde i thend bundegaard i Hølind, vanseett att Hans Michelßen er hindis elste søn oc rette laug verie, oc icke hand same vergemoll er loulig fradømpt, saa oc at uere vederhefftig att uere hindis rette verge, oc same egendom icke att uere

sold, skiøtt eller afhend aff hindis thrang eller armod, men samme egindom emod hindis rette laug vergis vilie oc samtøcke skiøtt oc sold att uere, oc same skiøde therfore icke loulig eller rett att uere, som hand miener; mienendis fordj samme skiøde borde macteløs att uere oc icke att komme Hans Michelβen thill hinder eller skade paa hanns moders eyendom i nogen made.

Disligeste hagde hid steffnitt for^{ne} Pouell Bundeβen med same skiøde oc laugbod[8] saa oc Dorette Peders oc Annders Michelβen med thieris laugbods vinde.

Tha for nogen leilighed sig thend thid her vdinden begaff, bleff same sag opsatt thill idag. Oc framlagde ett thingsvinde aff Jersleffherritzting thend 18. maij sist forleden vdgiffuitt, som bemeller Christen Sørensen i Wollund[9] ther att haffue standet for thingsdom vdj iij ting til forne oc thend dag thed fierde oc haffuer louligen laugboden saa møgitt jord och eigendom, som Niels Hansβen i Lime[10] och hanns høstrue, Mette Niβkoene, oc Dorrethe Peders i Jersløff de haffuer arffuitt vdj thend halff bundgaard oc eydom oc hindis rette thilliggelβe i Hølind, som salig Matz Hanβen affdøde oc boffde paa, oc for^{ne} Christen Sørenβen paa for^{ne} Niels Hansβens, Mette Niβkonis oc Dorrethe Peders vegne hannd laugbød, federne jord thil neste federne frender oc møderne jord thil neste møderne frender epther lougenn,[11] som thet sig borde.

Thernest framlagde ett breff, som findis med viij segill att uere forseglitt, liudendis som eptherfølger:

Wy eptherschreffne menndt, Bunde Christenβen i Jersleff,[12] Jenns Nielβen i Hølind, Hanns Pouilβen i Jersleff, Peder Michelβenn, Staffen Jensβen, Peder Lasβen, Jens Sørinβen, Søren Jenβen ibidem, kiendis wij for^{ne} mend for alle med thette wort obne breff, att thet er oβ fuld vitherlig i Guds sandhed, att Dorrethe Michels i Jersleff hun stod personlig for thingsdom med begie hindis sønner, Hanns Michelβøn oc Anders Michelsβen; tha adsporde herritzfougden Dorrethe Michels ad, huilcken aff hindes sønner hun ville haffue till hindis vergi, enthen Anders Michelsβen eller Hanns Michelβen. Tha suarede hun, hun ville haffue Anders Michelβen thil hindis rette værge then dag, hunn giorde thend skiøde, oc er thett oβ viij for^{ne} mend fuld vitherlig, [at Anders Michelsβen?][13] er en vederhefftig gaardmand oc er vederhefftig thill att uere hindis vergi [meere?][14] end Hans Michelsen i Stubdrup, som er en arm buolsmand,[15] oc icke hun vill haffue hannem thil hindis verge att skiøde hindis egindom bortt, som skiødene i sig sielff beuiβ. Thill ydermeere vindisbørd, att saa i sandhed som for^{uitt} staar, tha thrøcker vij for^{ne} mend voris zignetter neden paa thette vort obne breff. Skreffuitt i Høllind, thend 21. octobris anno 1603.[16]

Ther hous framlagde same skiøde aff Jersleff herridzting thette aar onβdagen thend 18. maij vdgiffuit, som bemeller eblandt anditt Anders Michelβen i Boraa[17] paa sin moders, Dorrethe Peders, vegne [af][18] Jerslef oc med hindis egenn neruerilβe och med hindis frie villie, ja oc samtøcke, oc epther som hun thend dag i thend sag giorde hannem thill sin fuldmøndige formønder oc rette verie, tha stod, skiøtte, solde oc slet aldielis affhende fra thennem oc thieris arffuinger oc til for^ne^ Pouil Bundeβenn oc thil hanns festemøe, Elβe Nielβdatter, oc thil begie thieris rette sande arffuinger tho fulde søster loder, som Mette Niβkone oc Dorrethe Perβ epther thieris fader, Hanns Jenβen oc epther thieris moder, Buole Hannskone, vdj thend halff bunde gaard oc egindom y Høllind arffuitt haffuer, som same skiøde i sig sielff bemeller. Oc satte for^ne^ N: N:[19] i alle rette, om same skiøde icke burde vid mact att bliffue.

Med fliere ord &c.

Tha epther thiltale &c., saa oc eptherdj lougen[20] med før encker att maa sinn jord med neste frenders raad bode sellie oc skyffte, oc eptherdj skiødenn med før, for^ne^ Dorrethe Peerβ att haffue giort hindis sønn, for^ne^ Anders Michelβen, thill sin fuldmøndige formønder oc rette vergie j thend sagh, oc hun oc hannd haffuer giort for^ne^ Pouill Bundeβen same skiøde oc egindommen att uere laugbodenn, som for^uitt^ staar, tha vide vy epther sadann leilighed icke emod same skiøde att sige eller macteløs dømme.

Jn cujus rei testimonium sigilla nostra præsemtibus &c.[21]

(1) Se 780.16 - (2) Se 782.8. - (3) Se 768.5. - (4) Landsbyen Stubberup (1460: Stubdrup) i Højen s., Jerlev h. - (5) Landsbyen Høllund (1459: Hølind, 1664: Høllind) i Ødsted s., Jerlev h. - (6) Om Jerlev h. se 785.23. - (7) Landsbyen Borlev i Øster Starup s., Brusk h. - (8) Lovbydelse. - (9) Landsbyen Vollund i Egtved s., Jerlev h. - (10) Landsbyen Lime i Nørup s., Tørrild h.

(11) JL I.34. - (12) Landsbyen Jerlev i Jerlev s. og h. - (13) Det indklammede mgl. i forlægget. - (14) Ligeledes. - (15) En *bolsmand* er ejer af en mindre landejendom (Kalk. V.120a). - (16) Dateringen er urigtig, jf. dommens dato. - (17) Fejlskrift for Borlev, se ovf. ved note 7. - (18) Forlægget har ved fejlskrift *oc*. - (19) vel: Pouil Bundeβen. - (20) JL I.36, 3. punktum.

(21) *&c.* erstatter: inferius impressa.

810 Tilforordnede råder 2. november 1603 (Ringsted)

Tilforordnede råder afgør dels ved forlig, dels ved dom en række stridspunkter under et skifte mellem admiral Herluf Trolle Daa og hans søstre. Herunder bl. a. dømt, at Herluf Daa som værge for søsteren Else Daa, der havde gjort sig skyldig i løsagtighed, ikke havde fortabt sin ret til at besidde hendes arvegods, så længe

hun levede, uanset at han ikke havde holdt hende fængslet, idet det var lykkedes hende at undvige til Sverige, hvor hun var blevet gift med en adelsmand. Det fandtes ikke at kunne tilregnes Herluf Daa, at hun ikke var blevet fængslet.

Hs.: Add 152,2° nr. 149.
Overskrift: Domb emellum Herloff Daa och hans søskinde.

Mortenn Skinckell[1] till Østrup,[2] Anders Dresβelberg[3] till Wogenserup,[4] tiltagen vdi erlig och welbiurdig Christopher Krauffβis[5] till Egholmb[6] hans sted, Wilhelmb Dresβelberg[7] till Windinge[8] och Peder Basβe[9] till Siørup[10] kiendis och giør for alle witterligt med dette wort obne breff, att wij haffuer bekommet stormechtige høigbornne førstis, wor allernaadigste herre och konnings strenge befalling,[11] Kiøpenhaffn den 14. septembris seenist forleden daterit, formellendis fast vdi sin meening, at der begaff sig jrring[12] och trette emellum welb: Herloff Daa[13] till Snedinge[14] paa hans eigne, Claus Porβ[15] till Øllinge[16] paa hans hustrois[17] weigne, frue Dorrette Daa[18] till Gierdrup,[19] Claus Hundemarchs[20] epterleffuersche, paa hindis eigne, Lauge Beck[21] till Førβløff[22] och Børge Throlde[23] till Throldholmb[24] paa welb: jomfrue Ane Daaes,[25] jomfrue Margrette Daaes[26] och jomfrue Linne Daaes,[27] søstere, som de erre werge forre, deris weigne om arffue och schiffte vdi jordegoeds, løβøre och boeschabff epter deris salige forældre.[28] Och epterdj de worre tilsindz met det første derom at wille forretage, forhandle och till ende giørre och haffde oβ tiltaget och betroed at werre offuerwerrendis herhoes tilstede och dennem om samme arff schiffte endten till mindelighed at schulle emellom forhandelle eller med domb och rett endeligen adschillie, da beder och befaller hans Mayst: och naadigst fuldmacht giffuer oβ, att naar samme arffueschiffte schulle forretagis, wij da schulle rette oβ epter at werre derhoeβ tilstede och grandgiffueligen forfare om ald jrring, dennom derom emellom war eller jndfalde, till mindelighed endten dennom emellom forhandle eller med dom och rett adschillie, som samme befaling vdi sig selff wiidere formelder och jndholder.

Da epter som mand war derom forsamblet vdi Nestued den 20. octobris seenist forleden, och sagen bleff da for synderlig aarsag schyld optagen till den tiid, erre wij nu den anden dag nouembris vdi neruerrendis aar 1603 igien møt herudj Ringsted och haffuer for^{ne} medarffuinger endten vdi eigen person eller deris forordnede werge och fuldmechtige dennom for oβ jndstillet.

Och gaff først for^{ne} Lauge Beckh tilkiende, at hand haffde bekommet høigbemeldte kong: Maytz: messiue breff och befalling, for^{ne} den 14. septembris vdgiffuen,[29] at naar hand dermed besøgtis,[30] schulle hand, midlertiid samme schiffte

paastoed epter deris affgangne forældre, paatage sig for^{ne} jomfrue Ane Daaes wergemaall, haffuendis derudinden flittige jndseende, at hinde kunde wederfaris, huis loug och ret war. Och derfor paa hindis weigne forgaff[31] och meente, at [hun][32] paa lod vdi schiffte epter hindis forældre war tilholdet[33] nogen gaarde, som iche schulle giffue saa meget, som de paa lodden war jndteignet, och begierrede derforre hinde maa skee fyldiste och jeffninge vdi huis goedz nu ydermeere war ad schiffte, endten vdi dertill war forordnet eller vdi det, som epter hindes affgangne søster Ellinn[34] falden war, huilcket och vdi sig selff saauel som epter den besiglet beuilling och sambtøcke søkinde emellom gangne iche siuntis wbilligt.

Bleff derforre saa derom forabschedet,[35] at nu de giørre endeligt schiffte, da bør den leilighed at forfaris och ahnsees, och huis hun da kand werre derudinden brøstholden[36] och wanloddit,[37] epter at lod staar och jeffning gaar, den stund søschinde sammenleffue, da bør samme hindes lod saauel som de andere hindis søschine leffuere fra sig, som wandloddet erre at forbedris, och saauiitt mueligt er at schifftis, jeffnis och giørris alle liige goede aff det goedz, de dertill haffue sambtøcht och forordnit, saa en huer dennom bekomme vdi samme arffue den deell hannom bør med rette, och huis siiden till offuer er med det goedz, epter affgangne Elline Daa falden, siiden at schifftis och jeffnis dennom emellom som søschinde, saa en huer bekommer derudj sin rette och louglig ahnpart och fylleste hannum bør, saa brødere tager broderlod och søster tager søsterlod, som lougen[38] derom formelder.

Dernest gaff for^{ne} Lauge Bech ydermeere paa hindis weigne tilkiende, at hun schulle haffue giffuet hendis broder Herloff Daae nogen tiid forleden it breff, hun haffde aff hannom, paa en summa pendinge, dog med den bescheed, som hun berette, at hand schulde giffue hende it giendbreff,[39] at dersom hannd vden echte liffs arffuinger affgick, schulle for^{ne} gieldzbreff findis vdi hans werge hinder tilbeste; det hand war paa hendis weigne begierrendis hende maatte vederfaris.

Deremod berette for^{ne} Herloff Daae, at hand well bekiende for^{ne} hans søster Ane nogen goed tiid forleden at haffue giffuet hannom it breff, hun haffde aff dennom, paa en summa pendinge, det hand meente, efter hand iche synderlig haffde hoes hinde derom ahnlanget, hun aff søsterlig kierlig bewegenhed haffde hannom aff frij støckte[40] eigen forærit, som och en part de andre hans søstre giort haffde och ingen giendbreff begierret, huorforre hand hinde saauell som de andere paa det høigeste och kierligste wille haffue betacket,[41] men at hand schulle samme breff affhende, vdi den meening hand haffuer annammitt, at hand hinder med noget giendbreff schulle igien forschicket, det wiste hand sig iche at æhrrin-

dre, och dersom hun haffde hafft med hannom derom paa samme tiid saadanne forord[42] och meening, war hun saauel besindig[43] och paaholde[44] at hun iche haffde giortt sig samme hoffuidbreff affhendig,[45] førend hun med giendbreffuet haffde werret forsickrit; icke heller schulle hun fuldeligen kunde siige, om hun midler tiid saadan haffde hannom nogen tiid forregiffuet eller herom hoes hannom ahnlanget; och eptherdj hun nu strax slig hendis ahngiffuende iche med nogen richtig bescheed eller breffue kunde hannom tilsige eller offuerbeuiiße, satte hand vdi rette, om hand iche burde derforre quit at werre. Och waare paa begge siider domb begierrendis.

Thj sagde wij derpaa saa aff for rette, at epterdj nu iche andit befindis, end at for^ne^ jomfrue Ane Daa joe saauell som en part af de andere hendis søstere aff frij willie till for^ne^ Herloff Daa haffuer for^ne^ breff offuerandtuordet och iche strax tage aff hannom noget giendbreff, ey heller hun med nogen breffue eller leffuendis røst fuldkommeligen hannom offuerbeuiises nogen giendbreff at haffue hende loffuit och tilsagt, epter hun och bedre haffde werret med hoffuidbreffue end med giendbreffue forwarit,[46] om hun iche haffde wilt hannom samme gield epterladit, och iche heller nu beuiißes, at hun midlertiid noget haffde hoes hannom derom richtig ahnlanget, och hand endeligen benechter sig noget om samme giendbreff och løffte at ærrindre, da kunde wij epter den leilighed nu iche kiende hannom till samme giendbreff vden hans eigen goeduillig sambtøcke igien at vdgiffue at werre forplichtige.

Dernest berette och forregaf for^ne^ Claus Porß paa sin och sin hustroes, frue Karren Daaes, weigne at haffue bekommet nogen landgildis penge, bereignet 3 marck dansche emoed it siellandsch pund korn, huilchet hand meente war forringe och sig derforre paa hans hustroes lod skee forkort.

Deremoed bleff beretted, at der war giort en taxering och offuerschlagh offuer alt goedzit, huorledis dett schulle schifftis dennom emellom, huilcket aff alle medarffuingerne saauel som aff for^ne^ Lauge Bech och affgangne Oele Daae[47] til Rauffnstrup[48] vdj for^ne^ schiffte, den tiid tilbetroed och beuilget werge och fuldmønder, war vnderschreffuen och sambtøcht, epter huilcken loddernne erre bleffuen giorde och vnderschreffuenne, thj wiste wij iche epter slig leilighed noget emoed samme deris eigne och tilbetroede werge eller formønders vnderschreffuenn sambtøcke at giørre eller affsige, men naar neffning[49] nu schall schee paa samme lodder, da den leilighed och saauitt mueligt at schulle achtis och ahnsees, saauel som det hand wdi liige maade besuerrede sig offuer de 8 schepper korn vdi den gaard vdi Hielmbsøe[50] vdi hans hustroes lod war jndført, och hand iche kunde bekomme, epterdj bunden gaff iche meere end it pund korn, huilcke for^ne^

jomfrue Ane och jomfrue Margrette Daa war falden paa lod, saa hannom derforre da scheer fylleste for, huis hand derpaa kand werre brøstfalden.[51]

Frembdelis som hand gaff tilkiende, at endog hans hustroe saauel som en part de andere hans søstere haffde frijuilligen jgiengiffuet och forærit hendis broder, for^ne^ Herloff Daa, it hans gieldzbreff paa en summa pendinge, hand hende schyldig war, saa haffde det hannom dog ey nogen tiid fortrøtt och wille det icke fortryde, men epterdj hand haffde paa hans hustroes weigne meehre vdlagt i gield, end hindis søsterlod kunde beløbe emoed hendis broeder Herloff Daaes broederlod, derudinden meente hand sig at schee for kort[52] och begierrede, at gielden maatte tilbørligen lignes och jeffnes dennom emellom, at hand iche meere, end som ret war, schulle besuergis.

Deremoed bleff forregiffuet, at den tiid, der bleff schifft epter deris forældre, da bleff betencht och offuerrueyet den store besuerring, Herloff Daa war kommen med den høige gield, for huilchen hannd till huer sin søster vdi seer maatte sig forschriffue och forplichtige och derforre beuilget, at hand paa hans broderpart iche schulle saa høigt besuergis[53] med gielden dennom schulle schifftis emellom, som hans søster huer for deris lod och ahnpart, huorom bleff saa forabscheedet,[54] at naar de nu giør endeligt schiffte med huer andere, da bør och eblant andet gielden at lignes och jeffnes dennom retteligen emellom, och en huer saa at tage vdi gield som hand tager vdi arffue och iche ydermeehre och holde huer anden derforre kraffuis och schadeßløs, som det sig bør.

Derepter berette for^ne^ Børge Trolde, at hand och nogen kort tiid forleden haffde bekommet høigbemeldte kong: Maytz: schrifftlig befalling[55] med hans Maytz: eigen hand vnderteignet, at hand vdi diße sager schulle antage jomfrue Margrette och jomfrue Linne Daas, søstere, deris wergemaall, och strax fremblagde samme hans May: breff, Kiøpenhaffn den 14. septembris siist forleden daterit, lydendis vdi sin meening, at forbemeldte jomfruer haffde ladet for hans Mayt: berette, huorledis deris broeder, Herloff Daa, och andere deris søschinde worre tilsinds med det første at wille schiffte epter deris affgangne forældre, vnderdannigst begierrendis hans Mayt: wille dennom naadigst en werie midlertiid samme schiffte paastod forordne, som deris wergemaall sig wille paatage och dennom vdi samme deris schiffte till jndfallende leilighed forsuare och til alle rette forhielpe; och epterdj hans Mayt: aff øffrihedz embede war schyldig[56] och plichtig faderløße och dennom, huis nød hans Mayt: vdi de maade wille at lade werre befallet, da beder hans Mayt:, at naar hand dermed besøchtis, hand da for^ne^ jomfruers wergemaall sig schulle paatage, emeden for^ne^ schiffte paastoed, haffuendis derudinden flitig jndseende, at dennom vdi samme schiffte maatte wederfaris, huis loug och ret er,

epter som hand wilde det for Gud forsuare och for hans Mayt: werre bekiendt, som samme breffue vdi sig selff wiidere jndholder och medfør.

Dernest epter en seddell, hand haffde sig aff jomfrue Margrette Daa, som iche war nu weed helbreden eller her tilstede, war offuerandtuordit, først war begierrendis, at Snedingegaard[57] maatte anderledis taxeris och settis for landgilde, end den er nu taxerit, epterdj der kand saaes 16 pund korn dertill vden den schyld, der gaar aff byen.

Deremoed berette Herloff Daa den nu at haffue taget saa høigt, som den 120 aar tilfornne ehr gangen vdi schiffte, som hannd med breff och seigll beuiiste, ey heller war hand høigre lodit och schifft emellom hans affgangne fader[58] och faerbroeder[59] vdi deris schiffte, thilmed haffde hannd selff marckene møgit forbedrit med sten at afrydde och vdi andre slig maade.

Thj wiste wij nu iche epter slig leilighed det anderledis at kunde taxere, end som beuiist bleff den tilfornne at werre gangen vdi søschinde schiffte.

For det andet forregaff hand, at hun begierret ingen schiffte at jndgaae, førend goedzit bliffuer lignet och jeffnet, saa huer kand fange lige meget vdi rug, biug, arre,[60] giesterij,[61] landgild, høns och erridspenge,[62] huilcket well kunde werre tilbørligt, epterdj ingen vdi søschende schiffte burde at werre fordeelt, men epterdj sligt iche kand saa jeffnligt skee vden stor wiidløfftighedt och besuerring och sidde med huer andere vdi fellit til sammen vdi goedzit och selff haffue tilforn beuilget och vnderschreffuit en taxering, som for er bemelt, offuer alle persiller,[63] som kommer till schiffte, da bør det saa meget mueligt och richtige schee kand, naar lodderne igien lignes och jeffnes, och actis och ansees epter den bescheedt førre ehr bemeldt, at huer derepter scheer fylliste, och siiden kand eller bør hun eller hindis werge paa hindis weigne sig ingen schiffter vdi de maader att vndslaae.

Huad for[ne] Børge Trolde paa hindis weigne frembdelis for det tredie angaff, at hun iche haffuer bekommet ix schepper kornn aff en gaard i Hielmsøe, som war hinder falden paa lod, huilcket maaschee hun iche haffuer fordret, diβligeste for det fierde at hinde schulle skee forkort med j schippe boghuedegrynn, hun schulle haffue aff en bunde vdj Thyeberrigh,[64] som ickon giffues de 2 aar och iche det tredie aar, dermed schall saa actis och hinde skee fylleste, naar lodderne igien lignes och jeffnes, som for er meldt.

End for det fembte Børge Throlde paa hindis weigne begierrede fylleste for de nye biugge vdi Skaane, som hindis salige fader[65] haffde ladet biugge, eller och bekomme hendis ahnpart vdi goedzit, saa epterdj det haffuer werret dennom samptlig emellom vdi sønderlighed beuilget, at samme schonsche goedz vdi Gyngeherrit schulle schifftis och deeles dennom emellom epter mageschifftebreffuit,

och samme breff iche noget formelder om for^ne^ nye biugge, men befindis at de erre biugde paa de gaardis grund och eyendomb, en part hindis søschinde er tilschifft och falden paa fuld lod, bøndernne maaschee paa gaardene boendis till besuerring och trengsell,[66] och naar jordrotten och hoßbunden det iche lenger liide[67] will, kand hand det strax affskaffe, kunde wij iche kiende hinde eller andere nogen rettighet derudj at haffue, men bør at følge dennom, som grunden er biugget paa, er tilfalden paa lod.

Sammeledis som hand for det siette begierrede, at hinde maatte vdleggis en hoffuidgaard saa beleiligh som andere hinders søsters, derpaa er giffuen den bescheed, at naar lodernne først, som forberørt er, erre lignet och jeffnet, epterdj hun haffuer och werret begierrendis, at alt goedzit maatte først lignes och jeffnes och før ingen schiffte wilde jndgaae, da kand hun, naar dette bequemmeligst och leiligste, som før er slutted, scheedt er, handelle med hindis søschinde, at de hende endten vdi det goedz epter hindis affgangne søster Elline falden er, om arffuen det formaae eller taale kand, eller vdi andre maade, som hun och dennom kand foreenes, will dermed mage och tiene.

For det siuffende hand ahngiffuer paa hindis weigne, at en gaard vdi Thyeberrig er sat for it par høns, j tønne arre høigre, end bunden beretter at giffue, der bør och at achtis och forfaris om och forhandles dermed, naar jeffning skeer, som hun vdi de maader bliffuer wbrøstholden.

Begier och for det ottende, at hun maa bliffue affgangne jomfrue Ellin Daas goeds och løßøre quit, som staar vdi Flackeberrig,[68] och at samme goedz och tilstaaendis gield maa schifftis. Det er beuilget med det første at schulle schee, saa gaarden for det goedz kand igien bliffue hinde ryggelig,[69] och schall gieldenn schifftis, som det sig bør søschende emellom, huer till sin anpart som for er meldt.

Och for det siiste begierrede for^ne^ Børge Trolde, at hindis affgangen søster, jomfrue Elline Daas, jordegoedz sampt Elße Daaes[70] tilfallende jordegoedz maatte och komme hannom nu till schiffte.

Hertill suarede for^ne^ Herloff Daae, at huad belangede hans affgangne søster Ellines goedz, endogh hand och well meente sig nogen rettighed at kunde haffue dertill paa hans søsters Elße Daaes weigne, som endnu war vdi leffuendis liffue, och iche haffde for hindis forseelse[71] hindis arff till nogen anden end hannom som hindis neste louglige werge forbrut hindis liffs tiid epter gaardzretten,[72] saa wilde hand dog ligeuell vdi denn forhaabniing, hand kunde hans søsters goede beuaagenhed emoed sig igien fornemme och for hanns person beuilget och epterladet,[73] at deris affgangne søster Ellins goedz aldsammens, baade jordegoedz och løßøre,

maatte nu komme dennom samptlig till schiffte, och iche wille paa for^{ne} hans søsters Elsis ahnpart derudj dennom [i][74] nogen maade hindere eller emodstaae. Dog huad belangende den lod, for^{ne} hans søster Elβe war selff eller hinders forældre tilfalden, kunde eller wilde hand iche vden domb affstaae, huorforre for^{ne} hans søster och suoger och werge gaffue dennom med hannom vdi rette och formeente, at hand iche strax haffde hinde eptertrachtidt,[75] taget och ladet hende fengseligen jndsette och forwahre, som det sig burde epter recessen,[76] men werret derudinden forsømmeligh, saa hun er bleffuen flychtig[77] och kommen vdi hendis behold[78] och er nu med en riddermandzmand och adelβ person vdi Sueririge kommen vdi erligt echteschabff,[79] huorforre de meente, at epterdj hand iche holdt hinder vdi nogen fengβlig forwaring, sig till nogen besuerring med hindes vnderholdingh och anden bekostningh, da burde hand iche heller till sig annamme, huis goedz hinder arffueligen war tilfalden epter hindis affgangne forældre, menn burde at komme dennom alle till schiffte som forfallit goedz til rette och neste arffuinge liige som epter den, som med alle[80] weed døden allerede affgangne.

Dertill suarede for^{ne} Herloff Daa och berette, at endogh hand iche haffde hende vdi nogen fengβlig forwaring eller jndsettelse, saa haffde hand dog epter leilighed iche sparit derpaa vmage och bekostning, thj strax epter hand om hindis forseelse vdi løβachtighed er bleffuen først atwarit,[81] der hand komb hiemb aff denn reigse, hand schulle haffue giort for kong: Mayt: till Hispanien,[82] haffde hand strax bud derom baade till Judland och till Norge, huor hun først war hendrømpt, iche kunde hinder bekomme, det hand och med welb: Esche Brockis[83] schriffuelβe saauell som med Børge Trolde selff med fleere andere gaatt folckis, baade adels och wadelβ, bekiendelse och windiβbiurd sagde sig at kunde och wille beuise; och epter at hand er strax bleffuen igien vdi høigbemeldte kong: Maytz: och riigens werff och bestilling med salig och høiglofflige jhukommelse hertug Hans[84] afferdiget ind vdi Rydzland, da kunde hand vdi de maader hinder iche ydermeere saa hastig lade eptertrachte. Och der hand epter langsommelige tiid er igien hiembkommen vdi riiget, bleff hand epter høigbemeldte kong: Maytz: befalling nogen kort tiid beliggendis vdi Kiøpenhaffn och strax paa nye igien afferdiget jnd vdi Rydzland, och der hand omseyer er atter hiembkommen, haffde hand wist[85] spurt och fornemmet, at for^{ne} hans søster Elβe war da vdi Suerrig kommen vdi echteschabff med en adelβ person, den hand dog iche kiende eller affuiiste,[86] ey heller det war scheedt med hans wilge eller sambtøcke i nogenn maade. Och epter saadan leilighed formeente hand iche at haffue forseetlig, som fast forregaff, seet med hende emoed gaardzretten egiennem fingre. Och epterdj hun war vdi it fremmit kongeriige kommen vdi hendis behold och vdi echte-

schabff med en adelß personn, da kunde hand hinder ey eller nu ydermeere lade eptertrachte och epter recessen holde vdi nogenn forwaring eller fengsell. Diβligeste epterdj at gaardzretten saauellsom recessen stemme fast med huer andre derudinden offuer it, at om hans forsømmelse kunde nogen maade derudj formerckis och beuiises at wille see med hinde egiennom finngre, da samme hindis arffuegoedz liigeuell hindis liffs tiid iche aff nogen anden vden aff hindes neste forwant eller och aff kong: Mayt: lehenβmand at schulle annammis, och epter hindis død først ad falde till hindis neste och rette arffuinge eller echte børn, och ingen nu kand siige, emeden hun er vdi leffuende liffue, huem hindis neste arffuinge er heller kand bliffue, naar hun epter Gudz willie och forsiun weed døden affgaar, huorforre hand satte vdi rette, om hannd epter ald slig forberørtte leilighed kunde nogen maade haffue forspildt hans rictig lod till for^ne^ hans søster och Elβis arffuegoedz, och om hand iche burde det at annamme och beholde epter gaardzretten och recessen vdi Callundborrig vdgiffuenn. Och war parternne paa begge sider domb aff oβ begierrendis.

Thj sagde wij derpaa saa aff for rette, at epterdj nochsommelig er witterligt, och adschillige reigser, werff och bestilling for^ne^ Herloff Daae haffuer hafft och werret vdi beschicket paa høigbemeldte kong: Mayt: och riigens weignne om den tid[87] och siiden, hand om hans søster Elβis forseelse er bleffuen atwarit och forwiiset haffuer och epter leilighed och epter got adelsfolckis saauel som andere deris schriffuelse, kundschabff och windiβbiurd giort derpaa stor waaegning[88] och bekostning hinde at eptertrachte och iche haffuer kundit bekommet førend nu, som forschreffuet staar, haffuer werrit vdi hendis secker behold och ehr bleffuen gifft vden hans widschabff och sambtøcke, saa hans forsømmelse derudinden med billighed iche kand achtis, och epterdj gaardzretten vdi den 16. art: formelder alleniste, at huilcken frue, jomfrue, som aff adell er, der lader sig beligge, schall haffue forbrut alt hendis arffuegoedz till hendis rette werge, och hand schall det strax maa annamme och følge epter och beholde, saa lenge hunn leffuer, men epter hindes død schall hindes goedz komme till hendes neste arffuinge, och den callundborske recess vdi den 12. art: jndholder om den fengselig forvaring till en straff offuer den, som sig vdi slig løβachtighed lader befinde, epter adschillige clagemaall till den tiid derom erre forkommit, huilcken[89] forwaring dog [af][90] neste werge schulle skee, och hand vdi liige maader all hindes arffuegoeds till sig annamme, niude och beholde, saa lenge hand hinde saa vdi forwaring holdt, och iche derhoes [i][91] nogen maade formeldis, om hun bliffuer flychtig och komb vdi hendis behold, saa neste werge iche kunde hende eptertrachte och vdi forwaring indsette, ligeuell hand giorde derpaa omkostning och

saa meget mueligt ahnwende sin fliid, at hand da derweed haffde forspilt hans richtighed[92] till goedzit hannem epter gaardzretten och recessen tilladt, saa det burde strax vdi hendis leffuendis liff at schifftis søschinde eller andere neste forwant emellom som andet arffuegoedz derepter, som nogen weed døden erre affgangne, kand falden werre, da kunde wij ey andet derom kiende, endogh at for^ne^ Elße Daaes arffuegoeds joe er for hindis obenbarlige forseelse till hindis broeder och neste werge, for^ne^ Herloff Daae, forbrut och forfallet, saa det nu iche vdi hindis liffstiid kand eller bør at komme hindis søschinde till schiffte, men det at følge for^ne^ Herloff Daae som nest werge, och hand det epter gaardzretten och recessen at niude och beholde, jndtill kong: Mayt: med Danmarckis riigis raad will giørre nogen anden forordning, huorledis forholdis schall med deris arffuegoedz sig vdi sligh maade forseer,[93] rømmer och kommer vdi deris behold, førend de till nogen fengsell och forwaring kunde bliffue paatagen[94] och ahnholden.

Ennd haffuer for^ne^ Børge Throlde paa jomfrue Line Daas weigne forregiffuet først, at hun begierrede her maatte schriffuis en richtig jordbogh[95] paa alt jordegoedzit, baade kiøb och arffue, epter hun meente jordebogen at werre forschreffuen,[96] som de haffuer giort tockeschiffte[97] epter.

Derom bleff saa forabscheidet, epterdj de haffue vdi en beschreffuen beuilling dennom sambtlig emellom gangen forplicht, epterdj der fandz ingen anden jordebogh epter deris affgangne forældre end den, deris faders foget, Niels Stub, haffuer fra sig offuerandtuordit, epter huilcken tockeschiffte er scheedt, och huer haffde annammet sin lod, som den faldenn war, med den bescheed, at huer dennom schulle grandgiffueligen forfare, om bøndernne gaff slig landgilde, som de fandz jndschreffuen fore, och dersom nogen aff dennom fandz brøstholden at werre, da schulle de møede vdi Kiøpenhaffnn till neste almindelig herredag derepter och der da altingest at lade jeffne och ligne igien, saa huer kunde skee schiell och fylleste, som samme beuillingh derom wiidere formelder, da kunde wij iche andet kiende, end at samme deris samptligh beuillingh joe bør at epterkommis, saa at der som nogen findis epter samme jordbogh brøstholden, da bør en huer dennom epter richtig forfaringh[98] derom at schee vdi jeffning och ligning schiell och fylleste, som det sig bør søschinde emellom.

Dernest for det andit som hun begierrede, at hinde maatte vdleggis samblet och beleiligt goedz till en hoffuidgaard, som er hindes anden søschinde, och de maatte tage igien noget aff strøegoedzit, som er forschyldet,[99] da bliffuer det weed den bescheed[100] derom giort ehr paa for^ne^ hindis søster jomfrue Margrette Daas sit frembsatte ahngiffuendis.

For det tredie paa hindis weigne ahngaff for^ne^ Børge Trolde om det nye biugge

vdi Skaane tilforne er och omformeldet, som hun lod forregiffue war ÷ iij fierring smør, xix marck penge ÷ ij skilling och x schepper arre, huorudj hun begierrede at bekomme hindis ahnpart. Derom siuntis oß ey heller at kunde herudinden gaae fra den bescheed, som forschreffuet staar paa hindes søsters, jomfrue Margrettes, fembte fremsat om samme nye biugge.

End ahngaff for^ne^ Børge Trolde for det fierde paa for^ne^ jomfrue Lines weigne, at hun begierrede lodderne maatte lignes och jeffnes epter fader och moder, førend andet schiffte scheede. Det bliffuer och weed den affscheed[101] och beslutningh tilfornne giort er paa jomfrue Ane och jomfrue Margrette Daas besuerringe och ahngiffuende och wilde nu indted ydermeehre derudindenn at forandre.

Frembdelis for det fembte ahngaff, at schouffuene stod dennom wschiffte emellom, siden schiffte er scheedt, at de en huer giorde regenschabff for oldengield och schouffhug, som siden kunde werre faldit, huoremoed en part sig besuerrede och meente først att schouffen nu enn tidlang haffde en ringe ting werret grøsamme[102] till olden, der mand kunde sønderlig reigne paa, thilmed kunde och iche schouffuens, besønderlige herudj landet, well schifftis fra det goedz, der war thilliggendis. Och epterdj herom inted war rørt[103] vdi den beseiglet och vnderschreffuen beuilling tilfornne er omformeldet, da haffde en huer thilholdet sig schouffuene, som laae till det goedz, hannom war falden paa lod, och formeente sig det frij vden regenschabff at burde niude och beholde med oldengield och anden richtighed, men naar schouffuene bliffuer besigted, taxerit och schifft dennom emellom, da en huer siden at niude sin ahnpart, baade med oldengield, schouffhug och vdi andere maader, som det sig bør, huorforre bleff derom saa forabschedet,[104] at epterdj de worre tilsindz med det første om schouffuenn at lade forfare, dennom taxere, ligne och jeffne, saa huer derudj bekommer sin ahnpart eller andit fylleste deremoed, som de selff kunde billigen om foreenis, da kunde det och med beroe till det scheedt war, siiden huer at niude den deell, hannom bør med rette.

Nochsom[105] for^ne^ Børge Throlde paa for^ne^ jomfrue Lines weigne for det siette forregaf, at hun och besuerrede sig om landgildes pendinge, at hun haffde derudj bekommet meehre end en part de andere søsckinde, som emoed pendinge haffuer bekommit landgilde korn, dermed bør forholdis, som før er meldt vdi en part de andre hindes medarffuinger besuerring och ahngiffuende, saa en huer herepter skeer den deel, som ret er.

Huad hand oß for det siuffuende och ottende forregaff paa jomfrue Lines weigne om affgangne jomfrue Ellin Daaes goedz, epter som Herloff Daas beuilling medførrer, at det nu aldsammen vden hinder eller modsigelse kommer till

schiffte, men huad belanger Elβe Daas goeds, derom forholdis epter den bescheed och domb forschreffuet staar, jndtill kong: Mayt: med Danmarckis riigis raad wille giørre vdi sligh fald, som forbemeldt er, nogen anden forordning.

Noch epterdj en contract och beuilling, for^ne^ medarffuinge ganget vdi schiffte epter deris affgangne forældre eblant andet formelder om nogen eyendomb, deris affgangne fader schall formedelst marckeschiell werre tilgangen, som brugis till Snedinggaard, diβligeste at salig och høiglouffflige jhukommelβe konning Frederich haffde naadigst bebreffuet[106] deris fader en liiden eng weed en høigh derhoes, kallis Grefflingbierg,[107] som och war lagt vnder gaarden, och at de haffde beuilget och sambtøcht, at nogen deris fellidz sambfrender schulle dømme dennom emellom om samme eyendomme, som i saa maade war lagte till Snedingegaard, burde at reignes for landgilde eller ey, da waare de och nu samptligh om den jrring aff oβ domb begierrendis, och formeente en part dennom, epterdj Snedinge gaard war vdi saa maade med for^ne^ eyendomb forbedrit ydermeehre, end som den haffuer werrit tilfornn, der den er gangen vdi schiffte emellom forældre, da burde samme eyendom och at taxeris for seher[108] landgilde offuer den gamble taxering paa gaarden.

Deremoed suaret for^ne^ Herloff Daa och gaff thilkiende, att endogh der well war vdi forbemeldte hans faders tiid noget formedelst marckeschiell tilganget, saa war det dogh ey anden eyendomb end den, som med rette haffde werret aff arildz tiid der tilliggendis och formedelst forsømmelse haffde paa nogen tiid werret heffdet derfra, som han sagde nochsom med windiβbiurd vdi marckskelsbreffue jndført kunde werre at beuiise.

Dernest huad den eyendomb belanger, s: och høiglouffflig jhukommelse kong: Mayt: haffde hans affgangne fader bebreffuet, kallis Grøfflingberrig,[109] med et liidet støcke engh, derom gaff hand slig bescheed, at hand formeente den eyendomb at werre aff høigbemeldte s: och høiglofflige jhukommelse konning Frederich hans fader bebreffuet vdi stedet for nogen eyendomb, som med rette marckeschiels tough bleff ganget fra 2 hans gaard i Jenstrup,[110] hannom siden er paa lod och schiffte tilfalden, som beløb sig høigt och meehre, end den eyendomb kunde belange, enddogh breffuet vdi sig selff icke saa vdtrøckeligen schall derom formelde. Och epterdj slig forberørte leilighed satte vdi alle rette, om hand iche burde for^ne^ eyendom, Snedingebye er vdi hans faders tiid med forbedret, vden wiidere tilreigning paa landgilde at niude och beholde.

Thj sagde wij derpaa saa aff for rette, at epterdj for oβ ey anderledis er beuiist, end at samme eyendomb som Snedingegaard er weed marckeschiell vdi affgangne Jørgen Daaes tid med forbedrit, jo haffuer med rette aff arildz tiid werret

der tilliggendis, endogh den med rette kand werre fraheffdet paa nogen tiid, thj ellers haffde iche werret nødigt at føre der windißbiurd paa och dett søgt igien med oldingstough, da kunde wij ey andet derpaa kiende, end at for^ne^ Herloff Daae joe bør till Snedingsgaard samme eyendomb med marckeschiell tilganget at niude vden det landgilde, som aff arilds tiid er gangen aff gaard, och som gamble schiffte derom kunde formelde; men huad belanger den anden eyendomb, deris fader war bebreffuet och haffde ligget vnder gaarden offuer den rette gamble gaardsens tilleggelße, endog well kand werre, at den emoed den eyendomb, de gaarde vdi Jenstrup bleff fraganget, war deres fader naadigst jgiengiffuet och bebreffuet, ligeuell epter som Herloff Daa selff bekiender, att breffuet aldelis indted derom formelde, da wiste wij iche at kunde den eyendomb reigne vnder det gamble gaardzens landgilde och taxering, men bør som en seher och synderlige eyendomb at werre alle medarffuinger tilbeste, dog saa, at naar schouffuen bliffuer grandschet och taxeret, da denne eyendomb och for billigt at schulle med taxeris, och siden ligeuell som nest beliggendis at følge Snedinge hoffuidgaard for saa meget, som den bliffuer taxerit for, och Herloff Daas søster vdi andre maade deremoed ad skee for deris anpart jeffnet och fylleste, som det sig bør.

At wij nu slig affskeed och forhandling och sententz epter huer deris angiffuende besuerringe och frembsette, som forschreffuet staar, haffue giort och for rette affsagt dennom emellom, det bekiende wij med worris signeter herunder trøcht.

Actum die et loco quibus vt supra.

(1) Morten Skinkel (d. tidligst 1614) til Østrupgård, broder til Hilleborg Skinkel (d.1612), der var gift med nedenn. Herluf Trolle Daa. - (2) Hovedgården Østrupgård i Østrup s., Lunde h. - (3) Se 780.7. - (4) Se 780.8. - (5) Se 776.29. - (6) Se 776.30. - (7) Vilhelm Dresselberg (d.1620) til Vindinge (nuv. Fuirendal), Vognserup og Hjulerød, søn af Niels Dresselberg (d.1594) og Johanne Hansdatter Rud (d.1564) og således broder til ovenn. landsdommer i Sjælland (1582-90) Anders Dresselberg (d.1612). Efter flerårig udenlandsrejse, bl.a. til universiteterne i Wittenberg, Strasbourg, Heidelberg og Tübingen, var han 1572-88 sekretær i kancelliet, 1605-15 landsdommer i Sjælland og forlenet med Ringsted kloster. Han var gift (1591) med Karen Grubbe (d. 1630) datter af rigskansler Eiler Grubbe (d.1585) og dennes 1. hustru Else Laxmand (d.1575). - (8) Hovedgården Vindinge (nuv. Fuirendal) i Fuirendal s., Øster Flakkebjerg h. - (9) Peder Basse (d. 1639 som slægtens sidste mand) til Sørup, Fredsgårde m.v., 1596-1601 forlenet med Nonnekloster i Norge, 1598-1613 med Roskildegård, 1613-18 med Svenstrup, 1619-29 med Stegehus, 1629-39 med Tranekær. - (10) Hovedgården Sørup i Vetterslev s., Ringsted h.

(11) Missive 14. september 1603 (Kanc.Br.) til Lauge Beck. Jomfru Anne Daa havde berettet, at hendes broder, Herluf Daa, og hendes søstre med det første ville skifte efter deres afdøde forældre og havde derfor anmodet om, at der midlertidigt måtte beskikkes hende en værge. S.d. udgik ligelydende missive til Børge Trolle om under skiftet at være værge for Margrethe og Lene Daa. - (12) Uenighed, trætte (Kalk. II.427b). - (13) Admiral Herluf Trolle Daa (d. 1630) til Snedinge, søn af Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge og Kirsten Beck (d.1598). Om ham

se rettertingsdom 26. juli 1595 (V. nr. 738). - (14) Hovedgården Snedinge i Ørslev s., Vester Flakkebjerg h. - (15) Claus Pors (d.1617) til Øllingesøgård og Dansted, der (1600) var blevet gift med nedenn. Karen Daa. - (16) Hovedgården Øllingesøgård i Græshave s., Lollands sønder h. - (17) Karen Daa (d. efter 1655) til Dansted, søster til ovenn. Herluf Daa. - (18) Dorte Daa (d.1624) til Birkebjerg (Göinge härad) og Gerdrup, søster til de ovenn. Herluf og Karen Daa. Hun var enke efter nedenn. Claus Hundermarck. - (19) Hovedgården Gerdrup i Eggeslevmagle s., Vester Flakkebjerg h. - (20) Claus Hundermarck (d.1593) til Øksendrup, Gerdrup og Skårupgård.

(21) Se 757.2. Han var morbroder til Herluf Daa og dennes søstre. - (22) Se 757.3. - (23) Se 792.30. - (24) Se 792.31. - (25) Anne Daa, søster til de ovenn. Herluf, Karen og Dorte Daa. Hun blev senere (1616) gift med Henrik Aagesen Gere til Malseröd m.v. (han gift 1. gang med Beate Madsdatter af Hesleholm, 3. gang med Birte Mormand). - (26) Margrethe Daa (d.1633), søster til de ovenn. Herluf, Karen, Dorte og Anne Daa. Hun blev senere (1607) gift med Ulf Christoffersen Grip (Stråle) (d.1644) til Björkeberga og Hörlinge, søn af Christoffer Andersson Stråle, siden kaldet Grip (d.1599) og dennes 2den hustru Gertrud Ulfsdatter Snackenborg (d. 1588). Han blev gift 2. gang med Helle Urup (d. efter 1674), jf. Elgenstierna III.266. - (27) Lene Daa (d.1642), søster til de ovenn. Herluf, Karen, Dorte, Anne og Margrethe Daa. Hun blev senere (efter 1604) gift med Jens Bonde (d.1642) til Stensholm, Sund og Öretorp. - (28) Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge og Kirsten Joachimsdatter Beck (d.1598). - (29) Missive 14. september 1603 (Kanc.Br.). - (30) anmodedes, opsøgtes (Kalk. I.187b bet.3).

(31) forelagde, fremstillede (Kalk. I.616b bet.1). - (32) Forlægget har ved fejlskrift *hand*. - (33) tilstået (Kalk. IV.365a bet.3), muligt fejlskrift for *tilfaldet*. - (34) Ellen Daa var død ugift. Dødsår ukendt. - (35) bestemt, aftalt (Kalk. I.587b). - (36) Vist rettet fra *brøstfalden*. - (37) forurettet, brøstholden (Kalk. IV.736a). - (38) JL I.4, SkL 22, jf.34, VsjL A&O I.1. - (39) Skriftlig forpligtelse, især en sådan som man påtager sig til gengæld for en anden (skriftlig) forpligtelse fra modpartens side (OdS VI.773). - (40) vist fejlskrift for *tøcke*.

(41) takket (Kalk. I.189a). - (42) Aftale, betingelse (Kalk. I.679b bet.1). - (43) besindig, ɔ: fornuftig (Kalk. I.165a). - (44) påholden, karrig (Kalk. III.536b). - (45) *giortt ... affhendig:* afstået, bortgivet (Kalk. I.19a). - (46) sikret (Kalk. I.738b bet.2). - (47) Oluf Daa (d.1600) til Ravnstrup, Holmegård, Fraugdegård, søn af Claus Daa (d. omkr. 1575), gift med Dorte Hansdatter Friis (d.1618). Han var farbroder til Herluf Daa og hans søskende. - (48) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjerg h. - (49) Navne (Kalk. III.204b: *neffninge*). - (50) Landsbyen Hjelmsømagle (1370: Hialmsøe) i Sneslev s., Ringsted h.

(51) ɔ: brøstholden. - (52) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (53) besvære; om sammenblandingen af *besvære* med *besværge* se Kalk. I.185a. - (54) bestemt, aftalt (Kalk. I.588a bet.1). - (55) Missive 14. september 1603 (Kanc.Br.), jf. ovf. note 11. - (56) Jf. JLs fortale (Thæt ær konungs æmbothe ... at gømæ dóm oc gøræ ræt oc frælsæ them thær mæth wald thuyngæs, swa sum ær widue oc weriløsæ børn ... them gøræs tithæst wald, jf. DgL II.9f.) og JL I.28. - (57) Se ovf. note 14. - (58) Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge. - (59) Oluf Daa (d.1600) til Ravnstrup m.v., se ovf. note 47. - (60) Havre (Kalk. I.72a).

(61) Om *gæsteri* se 767.3. - (62) Pengeydelse i stedet for hoveri (Kalk. IV.973a). Jf. Arent Berntsen II.97: Æritz Pendinge er en aarlig Pendings Rættighed, som aff en ringe andeel Gaarde paa atskillige Stæder i Danmarck udgiffvis, siunis at haffve sit Naffn aff det gamble Danske Ord Ærie er: At pløye oc saae, derfore da saavel som fordi samme Penge end oc saa stedse udi Taxterne actis som Landgilds Penge, er vel at slutte, saadanne Æritz Penge aff nogen visse en Gaards Eyendomb eller plougs Ærie at udgifvis. - (63) Stykker, punkter (Kalk. III.470b). - (64) Landsbyen Tybjerg i Tybjerg s. og h. - (65) Jørgen Daa (d.1598) til Snedinge. - (66) Plage (Kalk. IV.433b). - (67) tillade (Kalk. IV.786b bet.2). - (68) Landsbyen Flakkebjerg i Flakkebjerg

s., Vester Flakkebjerg h. - (69) ryddelig. - (70) Else Daa. I DAA 1890.173 hedder det, at hun »skikkede sig ilde«. Hun blev gift med Lars Håkonsson Dufva (d.1647) til Kårtorp, søn af Håkon Larsson, der blev adlet med navnet Dufva, og Birte Svensdotter. Han gift 2. gang med Ingeborg Store (d. før 1648), jf. Elgenstierna II.333a tabel 3.

(71) Af det flg. fremgår, at Else Daa havde ladet »sig udi uære beligge«, ɔ: haft uægteskabeligt samleje. - (72) Gårdsretten 9. maj 1562 § 16, stk. 3 (CCD I.190). - (73) tilladt, indrømmet (Kalk. I.432a bet. 3). - (74) Ordet mgl. i forlægget. - (75) efterstræbt, sat efter, forfulgt (Kalk. V.207a bet.1). - (76) Reces 21. november 1576 § 12 (CCD II.40f.) om løsagtighed blandt adelen. - (77) *bleffuen flychtig:* er flygtet (Kalk. I.567b bet.2). - (78) Sikkerhed, frihed (Kalk. I.135b). - (79) Se ovf. note 70. - (80) *med alle:* helt, aldeles (Kalk. I.42b bet.3).

(81) underrettet (Kalk. I.9b). - (82) Herluf Daa var 1590 i Spanien og 1594 »mod Tyrken«. - (83) Se 771.13. - (84) Prins Hans (d.1602), Frederik IIs søn, skulle indgå ægteskab med czar Boris Feodorovitsch Godunovs eneste datter Xenia. Han afrejste 12. april 1602 til Rusland, hvor han blev syg og døde inden brylluppet den 28. oktober s.å. Ved missive 1. august 1602 (Kanc. Br.) fik Herluf Daa befaling til som admiral for flåden at ledsage prins Hans til Rusland. - (85) sikkert, rigtigt (Kalk. IV.845b). - (86) kendte, vidste (Kalk. I.36b). - (87) Ordet indføjet over linjen. - (88) Vagt (jf. Kalk. IV.889b: *vågelse*). - (89) Ordet gentaget i forlægget. - (90) Forlægget har *at*.

(91) Ordet mgl. i forlægget. - (92) Rettighed (Kalk. III.599a bet.2). - (93) *sig ... forseer:* flygter, begiver sig bort (Kalk. I.689b bet.3). - (94) (på)grebet (Kalk. III.844b bet.2). - (95) Om *jordebog* se 776.60 - (96) forkert skrevet. - (97) Foreløbigt skifte efter arvingernes private overenskomst (Kalk. IV.415a; OdS XXIV.108). Jf. Matzen, Privatret I.146. - (98) Fremgangsmåde (Kalk. I.625b bet.1). - (99) sat i for høj afgift (Kalk. I.699b bet.4). - (100) Ordning (Kalk. I.167a bet.5).

(101) Afgørelse (Kalk. I.276b bet.1). - (102) frugtbare (Kalk. II.91a). - (103) omtalt (Kalk. III.655a bet.3). - (104) bestemt (Kalk. I.587b). - (105) Endvidere, dernæst (OdS XIV.1318 bet.1). - (106) ved gavebrev givet (Kalk. I.114b). - (107) Grævlingebakke i Gyrstinge s., Alsted h. - (108) særskilt (Kalk. IV.267b bet.1). - (109) Se ovf. note 107. - (110) Landsbyen Jenstrup i Vallensved og Hyllinge s., Øster Flakkebjerg h. el. i Sønder Dalby s., Fakse h.

811 Viborg landsting 5. november 1603

Nogle vurderingsmænd ville under en udlægsforretning ikke vurdere debitors effekter, da den fungerende herredsfoged var domfældt og derfor ikke kunne gøre udlægget. Vurderingsmændene fandtes fri for ansvar i den anledning.

Hs.: NkS 846,2° nr. 287 (findes yderligere i 2 hss.).

Overskrift: En dom om vdleg oc nam oc taxmenndz vlempe icke kunde kiendis, oc herritzfougden at uere tildømpt at giøre vdleg, naar hand med dielsbreffuene besøgis.

Mogens Jull[1] till Siøbyegaard,[2] Jffuer Juell[3] thill Willestrup,[4] landzdommer wdi Nøriutland, oc Gunde Schriffuer,[5] landztingshører ibidem, giøre witterlig, att aar epther Gudz byrd Mdciij, thennd 5. novembris, paa Wiburg landzting var skicket erlig oc welbørdig frue Kierstine Persdatter[6] thill Himmestrup[7] hendis viβe[8] bod,

erlig oc fornumstig Jenns Lauritzen, med en opsettelße her aff lanndztinget i dag monitt vdgangitt, liudendis hinder tha att haffue ladit hid i rette steffne vng Las Jensßen i Huornum,[9] Jenns Perßenn oc Las Søndergaard, for the icke ville vordere hinder fuldist oc udleg aff Matz Nielßenns oc Laust Lauritzens boe i Sønderholtt[10] epther fougdens befaling, huorfore for^ne^ Jens Lauritzen paa for^ne^ frue Kierstinne Piersdatters vegne formiente, att the buorde att giffue hinder hindis gield oc huis skade, hun ther aff lid oc fangitt haffuer.

Disligeste haffde hid steffnit for^ne^ Matz Nielßen oc Laust Lauritzen.

Tha for nogen leilighed sig thend thid her vdinden begaff, bleff same sag opsott thill idag, oc nu møtte for^ne^ Las Jenßen oc berettede, att Matz Nørgaardt[11] var vdj herritzfougdenns sted, ther the war wid for^ne^ gaard, oc thett bleff beuist thend thid med diels breff, att hand var dieltt oc loug forvonden, saa hand icke var duelig at same wdlæg kunde giøris, oc therfor bleff ther ingen vdleg giortt. Oc framlagde en diels breff aff Huornum herritzting thette aar, thend 7. februarij, vdgiffuet, som bemeller Anders Jenßen i Binderup[12] paa hans hosbundz, erlig oc velbørdig mandz Haniball Gyldenstierns[13] vegne ther eblant andre att haffue ladit fordiele for thie[n]de Matz Nørgaard for iiij skipper aff huer slags, som same diels breff i sig sielff bemeller; oc epther slig leilighed formintte sig oc sine medbrødres vlempe icke att schulle findis.

Thertill suarit for^ne^ Jens Lauritzen oc formiente, att eptherdj hand paa hanns hosbundz vegne finge ingen nam eller vdleg, att hannd tha borde att skee vdleg, naar fougden besøgis[14] med hans hosbondz dielsbreffue.

Med fliere ord oc thale thennom ther om emellem var.

Tha epther thiltale, giensuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj for^ne^ Matz Nørgaardt, som var i fougdens sted, var dieltt oc lougforvonden, tha same nam skulle ske, oc ther bleff therfore ingen vdleg thennd thid giort, tha kunde wy icke kiennde taxmenndens vlempe ther vdinden att uere, oc eptherdj ther wdj saa maade icke skede nogen nam eller vdleg, tha for^ne^ frue Kierstine Piersdatter att lade besøge herritzfougdenn med hindis dielßbreffue, att hun tha kannd vederfaris, huis loug oc rett er.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Se 768.3. - (2) Se 800.2. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Kirsten Pedersdatter Galt (d.1616) til Hemmestrup, enke efter Erik Kaas (Sparre-Kaas) (d.1578) til Lindbjerg og Støvringgård og datter af Peder Ebbesen Galt (d.1548) til Palsgård, Tyrrestrup m.v. - (7) Hovedgården Hemmestrup i Le s., Middelsom h. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (9) Landsbyen Øster Hornum (1368: Huornum) i Øster Hornum s., Hornum h. - (10) Landsbyen Sønderholm i Sønderholm s., Hornum h.

(11) Identisk med den ovf. nævnte Mads Nielsen? - (12) Landsbyen Binderup i Vokslev s., Hornum h. - (13) Hannibal Gyldenstierne (d. 1608) til Restrup, 1572-73 hofjunker, 1594 lensmand på Bohus, 1595-97 forlenet med Åstrup. Han var 1593-1598 forlenet med gården Binderup i Vokslev s., Hornum h. - (14) anmodes (Kalk. I.187a bet.2).

812 Viborg landsting 19. november 1603

Landstinget stadfæster en sandemandskendelse, hvorved to mænd var fundet skyldig i skovtyveri. Bl. a. lagt vægt på, at de pågældende ikke havde noget alibi.

Hs.: NkS 846,2° nr. 288 (findes yderligere i 2 hss.).
Overskrift: En dom at et vinde, siøns vinde oc sandmendz eed er dømpt vid mact anlangendis om skouffhug.

Jffuer Jull[1] till Willestrup,[2] landzdomer vdj Nøriutland, oc Gunde Schriffuer,[3] landztingshører ibidem, giør witterlig, at aar epther Guds biurd Mdciij, thend 19. novembris, paa Wiburg landzting var skicket Therckild Anderßønn i Kiilstrup[4] paa thend ene oc hagde hid i rette steffnitt Anders Raßmußen Holck i Tostrup[5] paa thend anden side for ett vinde, hannd thil Feldballebiercketing[6] vonditt haffuer, att hand schulle haffue siett hannem kiøre aff Feldballe skouff med thou leß ved oc offuer ett vad,[7] huilcken vinde for^ne^ Therckild Anderßen hordelig benecter, att thett icke saa schall vere oc borde therfore macteløs att bliffue.

Disligeste hagde hid steffnitt Niels Jenßen i Thostrup, Raßmus Jenßen, Søren Jenßen i Ebdrup[8] oc Raßmus Jenßen i Feldballe[9] sandemend i Feldballe bierck, for the haffuer hannem oc hans thienners dreng[10] epther same vinde vold[11] offuer suoritt med vrett, som hannd miener, oc att same thieris eed borde macteløs att uere.

Sameledis hagde hiid steffnitt Raßmus Hanßen i Ebdrup med same vinde, siøns vinde oc voldzbreff, som i thend sagh thagitt oc forhuerffuitt er.

Saa møtte Niels Friis, ridefougitt[12] thill Aarhuusgaard,[13] oc framlagde same vinde aff Feldballe biercketing thend 24. septemb: sist forleden vdgiffuit, Anders Raßmußen i Thostrup, skoff vocter[14] offuer Feldballe skouff, for viij mend vid helgens eed oc opragt finger att haffue vonditt, att Therckild Anderßønn i Kiilstrup oc hans thiennist dreng, Therckild Jenßen, the hog[15] oc bort thogh ett leß ved paa thend nordre ende Brusßøe beck[16] oc ett leß ved vid fougitt sletten[17] i Feldballe skouff, som siønsmend haffuer om hiemlitt.

Therhuos framlagde same vinde med att bekreffte ett siøns vinde aff for^ne^ thing

same dag vdgiffuet, Niels Sørenßønn, Anders Hanßønn oc thieris medbrøder sex siønsmend for viij mend att haffue hiemlitt oc kundgiortt, att the thend dag var thil siønn thill nogen vindfelder[18] i Feldballe skouff, epter som de fra thinge var opneffnnt. Tha foruiste Anders Raßmußen i Thostrup thennem ett vindfeld paa thend nordre ende Brußebeck; ther var aff thagen ett leß greinne, therfra thil thou ved thopper[19] vid fougitt sletten, ther var hugen oc bortt thagen ett leß. Huem thett hagde giortt, viste the icke.

Thernest framlagde ett thingsvinde aff for^{ne} biercketing thend 15. octobris sist forleden vdgiffuit, som bemeller Niels Jenßenn i Thostrup, Raßmus Jensen, Søren Jørgenßen i Ebdrup oc Raßmus Jenßen i Feldballe, sandemend i Feldballe bierck, att haffue suoritt Therckild Anderßen i Kiilstrup oc hanns thiennist dreng, Therckild Jenßen ibidem, en huer ett fuld vold offuer for ij leß ved, the vlouligh haffuer bekomitt i Feldballe skouff epther siøns vinde oc vindisbiørdz liudelße, som the vinder videre bemeller.

Thernest møtte for^{ne} Anders Raßmußen oc med høgiste helgens eed oc opragt finger var same sitt vinde bestendig.

Ther nest møtte nogen aff sandmenden oc miente thennem icke andit att kunde suerge, end som the giortt haffuer.

Med fliere ord oc tale dennem ther om emellem var.

Tha epther thiltale, giensuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj for^{ne} skouff vocter Anders Raßmußen nu er møtt oc med høgiste helgens eed oc opragt finger veritt for^{ne} sit vinde bestendig, oc same vinde med siøns vinde bekrefftis giernin-gen att uere giortt, oc icke beuißis for^{ne} Therckild Anderßønn att haffue verit vdj andre egenn eller paa ander steder thend thid, skoffhugen er giortt, tha vide vy epther sadann leilighedt icke emod for^{ne} vinde ey eller for^{ne} sandemendz eed, ther epther suorit er, att sige eller macteløs dømme.

Jn cujus rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Se 780.16. - (2) Se 782.8. - (3) Se 768.5. - (4) Landsbyen Kejlstrup i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (5) Landsbyen Tåstrup i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (6) En stor del af Feldballe s. lå i middelalderen til Århus bispestol, som havde birk, der i 1564 forøgedes med landsbyen Ebdrup. - (7) Vadested (Kalk. IV.718a). - (8) Landsbyen Ebdrup i Ebdrup s., Sønder Djurs h. - (9) Landsbyen Feldballe i Feldballe s., Sønder Djurs h. - (10) Tjenestekarl; jf. ndf. *thiennist dreng*.

(11) I retsanvendelsen blev begrebet vold (idømmelse af voldsbøder) også anvendt på forseelser, hvor der ikke forelå anvendelse af magt(midler), men hvor der var tale om en (grovere) krænkelse af andres ret, hvorved der påførtes skade. - (12) Om *ridefoged* se 761.57. - (13) Århusgård var den tidligere bispegård i Århus, der efter reformationen og til omkr. 1580 var sæde for lensmanden. Senere blev den brugt til kornpakhus, og 5. maj 1661 af kronen tilskødet Ga-

briel Marselis. 1781 blev den sidste rest af bygningen nedbrudt. - (14) Den, der (som skovløber el. skovfoged) har opsynet med en skov (OdS XIX.762). - (15) huggede. - (16) I Feldballe s., Sønder Djurs h. - (17) Der er en Fogedgård i Feldballe s. - (18) En vindfælde er et (skov)træ, der er blæst om af vinden (OdS XXVII.5). - (19) Trætoppe.

813 Viborg landsting 14. januar 1604

Fragment af dom om stævnevarsel.

Hs.: GkS 1137,2° nr. I (efter paginering med arabertal).
Ingen *overskrift* og ingen regest i registeret.

Mogens Jull[1] till Siøbygaardt,[2] Jffuer Jull[3] till Wellestrup,[4] landzdomer wdj Nøriuttlandt, och Gundj Schriffuer,[5] landztingshører ibidem, giøre wetterligt, att aar effter Gudz biurdt Mdciiij, then 14 januarj, paa Wiburg snapslandzting[6] war skickett erlig och welbiurdig mandt Frandz Randzou[7] till Resendorff,[8] høffuidsmandt paa Silckeborrig, hans buod Mickill Anderßenn y Bøggildt[9] udj for^ne^ Frandz Randzous egen neruerelße medt en opsetilße her aff landztingitt thendt 17. december sist forledenn vdgangitt, formillindis hannom thaa att haffue y rette steffnitt Chrestenn Perßenn, fogidt paa Thielle,[10] och Niels Vogensuendt ibidem, for the her til landztingitt schall werre heruerck offuersuoritt, och segs wgers daag skall were forgangin, och the iche schall haffue bøett eller barginn[11] saatt, ey heller schall haffue louglig steffnitt y saggin, minindis thj der for att faare som fredzløs mendt, som receßen[12] ther om formelder.

Thaa epter beuilling er same saag opsaat till idaag, och nu framblagde for^ne^ Michill Andersønn ett breff her aff landztingitt sist for ganginn aar, thendt 10. septembris, wdgangendis, formellendis for^ne^ Frandz Randsous boed, for^ne^ Mickill Andersønn, thaa att haffue hid kallitt sandmend aff Liusgaards herritt heruerch att suerre offuer Chresten Perßønn, Chresten Dyrskytt, Chrestenn Wogensuendt[13] och Per Nielsønn y Damstrup,[14] for^ne^ kong: Maitz: thiennier, Chresten Sørenßønn y Thorningh[15] och hanns høstru, Boell Buedquonne, the samptligenn skall haffue fengzlitt och borttførtt meth thieris kaste[16] epter vindissbyrdts lydilße. Thaa haffuer for^ne^ sandmendt suoridt for^ne^ Chrestenn Perßenn, Niels Wogensuendt och Chrestenn Dyrskyther heruerck offuer soeritt for for^ne^ Boell Lasdatter,[17] the vførmit[18] och paa togh, ther hundt saad y vogeninn paa allfor veye,[19] och ther nest quitt suor the Chresten Perßenn, Niels Wogensen, Chrestin Dyr-

schytt och Per Nielsenn for heruerck, the waar tilliust for Chrestin Sørrensenn, the though. Och der huos berett for^{ne} Michill Andersenn, att for^{ne} Frandz Randzou ichj schulle for same saag haffue we[r]idt steffnitt, førindt 14 wgger effter sandmendt haffuer soeritt, och hand ther for[20] icke indenn segs vggers daag att schulle werre lougligh steffnitt. Och saatte for^{ne} Frandz Randzou och Michill Andersin ther for y alle rette, om for^{ne} Chrestenn Perβøn och Niels Vogenβøn icke burde att faare som andre fredløsmendt, och fremblagde en opsethilβe her aff landztingitt aar 1603, thend 8. octobris, vdgangin, som medtfør ith erlig och welbiurdig frue Hilleborigh Daae[21] till Thielle hinders boed, for^{ne} Chresten Pedersen, thaa att haffue hidkalitt Peder Brødt y Særsløff,[22] Sørren Jensen ibidem och thieris medtbrødre sandmendt y Liusgaardheridt, for the haffuer suoritt for^{ne} Chresten Pedersenn, Niels Voginsuendt[23] och Chrestenn Dyreschyther heruerch offuer. Thisligeste och thaa hidt steffnitt Michill Andersenn medtt same sandmendz eedt. Och saggin thaa er opsaatt y fiorthen dage, och for^{ne} Chrestenn Pirsin[24] saa lenge aff same heruerch att schall quit were.

Ther nest framblagde en anden opsetilsis her aff landztingitt sist forganginn aaar, thennd 22. octobris, vdlagt, som medfør for^{ne} fru Hilleborig Daaes boed, for^{ne} Chrestenn Perβønn, thaa effter same 14 dags opsetilβis att haffue hidt kallidt for^{ne} Peder Buodt, Sørinn Jensenn och thieris medbrødre sandmend for same heruerch, the hannom offuersuorit haffuer, saa och Michill Andersenn medt same sandmendz eedt. Och thaa er ther frambkominn Niels Jensin och Lauritz Pedersinn y Frausing[25] och berettitt, att same saag vaar for^{ne} Frandz Randzou anrørindis, och hand waar wdj kong: Maytz: forfald vdin riggitt forhindritt, och begieritt sagenn nogen thid att maatte opestaae; och effter saadan leyllighedt er same saag opsaatt wdj segs vgger, och for^{ne} Chresten Perβinn, Niels Wogensinn och Chrestinn Dyrskytt saa lenge aff same heruerch att skulle quit werre, som same opsethilser y thennom sielffuer bemeldir.

Och ther huos berett Chrestenn Pedirsenn, att for^{ne} Michill Andersinn haffuer forfuld sagen med same heruerch paa for^{ne} Frandz Randzous vegne, och hand førind monids daag er loglig steffnitt och kallidt och siden for for^{ne} Frands Randzous schodzmol, att hand war vden rigitt, er opsatt wdj segs vgger, och hand medt for^{ne} Niels Woginsin saa lengj aff same heruerck schulle quitt werre, och icke for^{ne} Michill Andersinn then thidt haffuer omtaldtt eller berørtt, ther hand formint, thett Frandz Randzou bordis att steffnnis, meden for^{ne} Michill Andersen sielff att haffue forfuldt saggin med same heruerck, at hand er loglich steffnitt och kallidt, och saatt ther for y rett, om hand och for^{ne} Nils Wogginsuendt for samme thilthalle paa fredløsmoll quitt att were.[25]

(1) Se 768.3. - (2) Se 800.2. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 768.5. - (6) Se 804.28. - (7) Frantz Rantzau (d. 1612) til Rantzau, Redingdorf, Søholm, Brobygård m.v. Han studerede i Louvain, deltog i nederlændernes opstand mod Spanien, var 1577-84 hofjunker hos Frederik II, 1584-87 lensmand på Korsør, 1587-88 på Kalundborg, 1588-1611 på Silkeborg og 1611-12 på Tranekær. - (8) Godset Redingdorf i Holsten. - (9) Landsbyen Bøgild (1662: Bøgildgård) i Torning s., Lysgård h. - (10) Hovedgården Tjele i Tjele s., Sønderlyng h., der da ejedes af fru Anne Skram (d. 1612), gift med admiral Christen Munk (Vinranke-Munk) (d. 1618) til Gessinggård. Nedenn. Hilleborg Daa, enke efter den tidl. ejer af Tjele, Jørgen Skram (d. 1592), boede på og skrev sig til Tjele.

(11) Borgen, forløfte. - (12) Reces 13. december 1558 §26, der forudsætter, at den pågældende er idømt 40 marks bøder og ikke inden 6 uger betaler eller stiller borgen, jf. reces 6. december 1547 §13. - (13) Han kaldes ovf. og senere i dommen *Niels Wogensuendt*. Tilnavnet bet. kusk (Kalk. IV.855a). - (14) Landsbyen Demstrup i Sjørslev s., Lysgård h. - (15) Landsbyen Torning i Torning s., Lysgård h. - (16) Ting, redskaber (Kalk. II.605b bet. 3). - (17) Den ovenn. *Boell Buedquonne*, ɔ: bodkone, kvinde som bor i en bod (hytte). - (18) forurettet, handlet ilde med (Kalk. IV.621a). - (19) jf. JL II.38, hvorefter det er fuldt hærværk at berøve bonden hans vogn, som hans hustru sidder i. Følgelig sker der frifindelse vedr. bortførelse af manden. Overlast imod ham på alfar vej var ranssag ifølge JL II.75 og ikke hærværk. - (20) Ordet indføjet over linjen.

(21) Hilleborg Clausdatter Daa (d. 1613), enke efter rigsråd, landsdommer i Nørrejylland (1582-88) Jørgen Skram (d. 1592) til Tjele, broder til den ovf. i note 10 nævnte Anne Skram. - (22) Landsbyen Sjørslev i Sjørslev s., Lysgård h. - (23) *Vogin* indføjet over linjen. - (24) Chresten Pedersen. - (25) Landsbyen Fravsing i Hinge s., Lysgård h. - (26) Slutningen af dommen mangler. I forlægget er 1½ side blank til senere indførsel af dommen, der ikke ses at foreligge i andre private domssamlinger.

814 Rettertinget 19. maj 1604 (København)

Et gavebrev til en slegfredsøn, der ikke var sket til tinge eller med hustruens og arvingernes samtykke, og som ikke var gjort gældende i rette tid, dømt magtesløst.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 103r (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.545ff.
Litt.: Matzen, Privatret I.95,140; sa., Offentlig Ret II.22; Sindballe.77.
Overskrift: Domb emellum m:[3] Mats Pors, cannick vdi Ribe, oc borgemester oc raad ibidem, daterit Kiøpfnehauffn slott thenndt 19. may anno 1604.

Kongen oc altt raaditt.[4]

Wi, Christiann &c., giør alle witterligt, for os wor schickett os elschellige m: Matzs[5] Porβ,[6] cannick vdj Ribe, paa sin egnne oc afgangnne Peder Bagesenns[7] arffuingers wegne paa denn ene och hafde med wor egenn steffning[8] for os vdj

rette steffnnid os elschelige borgemester oc raad ibidem paa denn anden side och dennom tilthallidt for enn domb, de dend 18. 9[bris9] ßidst forlhedenn paa Riber raadhusß schall haue dømbtt oc affsagdt emellom thennem paa denn ene och os elschelige Stygge Høg[10] thill Wonng,[11] wor mannd oc thienner, hanns fuldmegtige fogidt, Peder Luno, paa dend anden side om edt breff, som enn Peder Baggesenns slegfredsønn, Peder Pedersenn[12] wed nauffn, thill for[ne] Stygge Høg schall haffue opdragitt,[13] liudendiß paa v[C] daler[14] oc derudinden wed magtt funden wor byefougdes ßammesteds deelle vdj ßamme sag thillforne affsagtt, wed huilchen for[ne] Peder Baggesens ældste sønn, Bagge,[15] schall were thillfunden att bethalle for[ne] Stygge Høgs fuldmegtige paa for[ne] Peder Pederßens vegne ßinn partt aff for[ne] v[C] daler, wansett de formeentte for[ne] Peder Baggeßens haandt vnder ßamme breff icke adt haue werritt saa nocksom grandschitt oc besiett emod for[ne] Peder Baggeßens regennskabsbogh eller vdj andre maade, att mand derudaff kunde forfare, om ßamme handschrifft er saa rigtich, som dett ßig bør eller icke; thillmedt schall samme pendinnge iche were eschitt thill rette thide effter handschrifftens liudellsße oc inden tredinge dag[16] effter recessen[17] eller nogen thid der epther, alld dend stund hannd haffuer weritt i theris omgiengellsße,[18] førrinndt effter theris moders[19] død oc affganng, som dett sig burde, oc ei heller saadann forschriffning schall were louglig, effter att hannom som enn slegfridsønn samme breff och summam pendinge iche ere bleffuen skøt oc giffuin thill thinge, som dett ßigh eigner, oc lougenn[20] medfører; hand ey heller hauer giortt sinn fader nogen thienniste eller standen hannem for nogen regenschaff, som same haandschrifft i lige maade jndeholder. Theß[21] altt sammen vanseet schulle de ligeuell med deelen[22] haffue thillfundett for[ne] eldste sønn Bagge for[ne] summa pendinge sinn anpartt adt bethalle, dog imidler thid samme breff staar ved sin magtt, medt huilchenn theris wendelige domb[23] de formeennte dennom att were scheett forkortt,[24] oc dennom billigen entten ad schulle kiende breffuid nøigactig[25] eller wnøigactig, førrind de dennom pengenne att erlegge schulle med deelle haffue thillfundett. Sammeledis for the huerckenn schall haue magttløs dømptt dend deele, som om samme gield er gangen offuer for[ne] theris ældste broder, wanßeett dend for dennom schall haue werit jndsteffnidt aff os elschelige Bertell Struck,[26] raadmanndt der sammestedz, oc iche heller schulle haue jndfunden samme sag igienn for byefougdenn om for[ne] breff endeligen att dømme.

Sammelhedis haffde hid steffnid os elschelige Stygge Høg thill Wong, wor mannd oc thienner, med hanns fuldmegtige, som ßamme sag forfuld haffuer, med ßamme slegfredßøns breff, saa oc Peder Pedersen, borger y wor kiøpsted Sæbye, som samme handschrifft thill for[ne] Stygge Høgh opdragitt haffuer.

Och vdj rette lagde enn domb aff Riber raadhus, thend 28. 9^{bris} anno 1603 vdgiffuitt, liudendiß i sinn beslutninng:

Da effter thiltalle, gienßuar, breffue, beuißning oc thenne sags leiglighed, saa oc effterdj for^{ne} Lauridz Schriffuer[27] hauer sted deelle offuer for^{ne} Bagge Pederßenn for hanns anpartt af for^{ne} 500 daller effter for^{ne} s: Peder Baggeßens breffs liudellsße, saa lhenge dend stander wed fuldmagtt, da wide wj iche for^{ne} Lauridzs Schriffuers wlhempe herudj att kunde findes, som samme domb wider jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn schrifftlich berettning, liudendis i sin mening for dett første, att samme breeff jndeholder, att for^{ne} summa schulle were for^{ne} slegfredsøn goduiligenn thillsagdt for ßinn thienniste oc willighedt, huoremod lougenn[28] schall formelde, 1. bogs 21. cap: Saa megitt som slegfredsønn worder skiøtt thill thingj, dett beholder hannd oc ey mere. Ydermeere formeller breffuitt, att for^{ne} summa schulle erleggis thill rette thidt effter faderens død. Saa formeller lougenn[29] 23. cap: 1. bog: Huo arffue eller gielld will kreffue effter andens død, hannd eller hanns wisße bud komme paa tredwengs dag, om de ere inden byes, end ere the vdenn byes, sex wgger, vdenlandzs aar oc dag, att stannde. Saa befindes, att dett iche kreffuis louglig, menn fast meere end 12 aar effter faderens død, saa att schiffte er scheett effter faderen oc mestepartenn effter moderen, och lougenn i saa maade iche er fuldgiort. Ydermeere jndeholder breffuitt, ath dend eldste sønn, Bagge Pedersen, eller huilcken aff børnene med breffuitt slige pendinge affeskendis worder inden monids dag att bethalle eller der for att stande thill rette. Deremod formeller recessen,[30] att ald witterlig gielld schall bethallis aff fellidtz boe, oc enn huer bethalle sinn anpartt vdj gielld lige som hand thager wdj arffue, oc en huer att thiltallis thill wernnethingh, och ßiunttis dennom fremmidt, om deris sallige fader saa wtilthungen schulle haue forpligtet sine wmyndige børnn oc enn partt wfødde slig gielld att bethalle, huilckett de formeente emod lougenn. Dißligeste forfaris aff ett thingsuinde i denne sag thagenn, dateritt Riber giestething[31] anno Dominj 1603, dend 4 9^{bris} Peder Luno hanns egenn bekiendellsße, for^{ne} summa pendinge enn partt der aff att were enn gaffue, och effterdj lougen[32] thilholder: Huad slegefredsønn schall skødes, dett thill thinge schulle schie, meentte fordj saadann gaffue, som dog iche strags er fuld, burde magttløs att bliffue, oc att borgemester oc raadmennd vdj Ribe haffde burdt att annßeett och offuerueigitt breffuitt och derfor iche wed magtt kiend byefougedens lougmall offuer Bagge Pedersßenn, førrind domb vor gangenn. Meente dennom derudinden adt were scheett forkortt och saatte vnderdanigste vdj rette, om for^{ne} breff, som iche thill thinge er giortt, ey med dannemends offueruerellsße oc beßeigling stad-

fest, jche medt høstruens widschab oc arffuingernis sambtøcke, ey heller vdj rette thide kreffuid effter lougenn, menn som de formeente emod lougenn oc recessen kand were saa nøigactig, att dett bør wed magtt adt bliffue.

Saa er her vdj rette møtt os elschelige borgemester oc raadmend aff Ribe, deris fuldmegtich, och fremblagde deris schrifftlige berettning, vdj huilckenn de formeente dennom iche anderledis att kunde dømme vdj denn sag, effterdj byefogdenn hafde sted delle offuer for^{ne} Bagge Pederßenn i dend sag for hanns anpartt aff for^{ne} v^{C} dl. effter hans faders, Peder Baggeßens, breffs liudelsße. Oc saatte vnderdanigste vdj rette, om deris domb iche burde wed magtt adt bliffue.

Deremoed att suare er vdj rette møtt os elschelige Stygge Høgh thill Wonng, wor mand oc thienner, hanns fuldmegtich Peder Luno och vdj rette lagde samme breff med Peder Baggeßens zeigell oc egenn haand vnder, liudendis som effterføllger: Jeg, Peder Baggeßenn, raadmand i Ribe, kiendes vdj dette mitt obne breff, adt jeg aff welberaad hue hafuer goeduillig thilsagdt min sønn, Peder Pedersßenn, som sinn thienniste oc willighed v^{C} enkende[33] daller, och quitterer jeg, for^{ne} Peder Baggesßenn, for^{ne} Peder Pedersßenn for altt, baade for regenschab eller huad nauffnn, dett neffnis kannd, thill denne dag i alle maade. Och der som Gud kaller mig, førrind for^{ne} Peder Pederßenn kommer thill hanns rette thidt oc forstanndt, da bepligter jeg mig, for^{ne} Peder Baggesßenn, eller mine børnn effter min død och affganng att oplhegge[34] oc bethalle for^{ne} Peder Pedersßenn for^{ne} v^{C} enkende daller eller iiij marck dansche i steditt for huer daller,[35] oc ingen andre vdleg, samptlig huer theris anpartt. Dißligeste bepligter jeg, for^{ne} Peder Baggesßenn, min sønn, Bagge Pedersßenn, eller huilckenn aff for^{ne} mine børnn effter min død thill rette thid for^{ne} pendinge, naar for^{ne} Peder Pedersßenn eller huem hannd thette mitt breff med ßinn fuldmagtt thilbetror oc affeskindis worder, da forpligtter jeg mig, for^{ne} Peder Baggeßenn, eller mine børnn adt schall jndenn monidz dag oplhegge oc bethalle for^{ne} Peder Pederßenn for^{ne} pendinge, naar de bliffuer eschendis, som for^{uitt} staar, vdenn ald moedsigellße eller thrette, kostløs oc schadesløs i alle maade. Oc huis for^{ne} 500 dl. iche bliffuer for^{ne} Peder Pederßenn effter hanns villge bethallid, da att lide thilthalle effter lougenn, paa huad sted hannom lyster. Ath saa i sandhedt er oc wbrødeligenn holldes schall thill winnisbiurd haffuer jeg trøgtt mit signett her vnder oc med egenn haand vnderschreffuitt. Actum[36] Mauritij[37] anno 1590.

Der hoes vdj rete lagde hanns hosbonndz, for^{ne} Stygge Høgs, schrifftlige berettning, wdj huilchenn hand giffuer thilkiende, att samme haandschrifft er hannom for nogenn gielld, for^{ne} Peder Pederßenn hauer werit hannom schyldig, i hanns bethalling vdlagdt oc offueranttuordid, oc effter som Peder Bageßenns arffuinger

vdj steffningen lader angiffue, att samme breff iche schulle were saa nøigactigh grandschitt oc offuerueigett, att der aff kunde erfaris, om dett wor Peder Baggeßenns haand, som det fanntis vnderschreffuitt eller iche, saa hafuer hannd thill Ryberbyeting ladett beßee ßamme breeff, oc da af mange gott folk kienndt adt were s: Peder Baggeßens egen haandt; haffuer oc thilbøden for^{ne} Peder Baggeßenns arffuinger, om de dennom for ßamme gieldsag kunde erklere,[38] dend iche att were saa richtig, som dett ßig burde, wille hand widere thalle med dennom oc dend, hannom samme breeff haffde thilstillitt, der om att vndgielde, huis loug oc rett wor, huilcken hanns begiering ingen dennom hauer wiltt jndrømme, och byefougdenn fordj epther samme breeff haffuer sted deelle offuer for^{ne} Bagge Pedersßenn for hanns anpartt aff for^{ne} v^{C} dl., huilchenn deele for^{ne} borgemester oc raad vdj wortt kiøpsted Ribe haffuer wed magtt funden. Saatte fordj vnderdannigst vdj rette, om theris domb iche burde ved magtt adt bliffue.

Medt flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed sagde wj der paa saalhedis af for rette, att effterdj for^{ne} gaffue, affgangenn Peder Baggesßenn sin slegfridßønn giffuett oc bebreffuit haffuer, iche er scheett thill thinge effter lougenn, jche heller er skeett med hanns høstruis oc arffuingers beuilling oc sambtycke, for^{ne} breff oc i ßin still er tuistig,[39] samme gaffue icke heller er krauffdt oc paathaltt i rette thid, som lougen formeller, da bør dett Peder Baggeßens breff døtt oc magttløs adt bliffue oc iche att komme hanns arffuinger thill hinnder eller schade vdj nogenn maade. Och effterdj borgemester och raad iche haffuer dømbtt endelig, menn alleeniste funderit theris domb paa samme breeff,[40] førrind hannom er sted thill nogen lougmaall, da bør deris domb iche heller komme Peder Baggeßens arffuinger thill schade, dog ingen af partterne for denn sag att were huer andre nogen kost eller thæring pligtich.

Datum vt supra.

(1) Ribe havde landstingsret, se herom 791.1. - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (3) ɔ: magister. - (4) Medlemmer af rigsrådet var i 1604: Christian Friis til Borreby, Peder Munk til Estvadgård, Sten Brahe til Knudstrup, Manderup Parsberg til Hagsholm, Henrik Below til Spøttrup, Breide Rantzau til Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg), Arild Huitfeldt til Odersberg, Preben Gyldenstierne til Vosborg, Axel Brahe til Elvedgård, Henrik Lykke til Overgård, Oluf Rosensparre til Skarhult, Eske Brock til Estrup, Christen Holck til Højgård, Henrik Ramel til Bäckaskog og Jørgen Friis til Krastrup. - (5) Herefter udstreget *Bagge*. - (6) Se 770.9. Han var (1592) gift med Anne Pedersdatter (d. omkr. 1641), datter af nedenn. rådmand i Ribe Peder Baggesen (d.1591). - (7) Peder Baggesen (d.1591), søn af rådmand i Ribe Bagge Jensen (d.1579) og hustru Karen. Han var 1581-91 rådmand i Ribe og en anset og velstående borger; 1582 var han byens største skatteyder. Han var gift (1572) med Dorthe Sørensdatter Stage

(d.1602), datter af borgmester i Ribe Søren Jacobsen Stage (d.1597) og blev derved svoger til bl.a. historikeren Hans Svaning (d.1584), Ribebispen, senere Sjællands biskop Poul Madsen (d.1590) og rådmand i Ribe Anders Sørensen Klyne (d.1598). Hans enke blev 1593 gift med nedenn. rådmand i Ribe Bertel Struck (d. 1621; han gift 2. gang 1604 med Anna Andersdatter Vedel (d. 1655), datter af kgl. historiograf Anders Sørensen Vedel (d. 1616). Om Peder Baggesen se J. Kinch i Jyske Saml. 1.rk.VIII(1880-81).62f., sa., Ribe Bys Historie og Beskrivelse II(1884).156,250,622 samt Ole Degn, Livet i Ribe 1560-1700 i samtidiges optegnelser (1971) (se registeret). Jf. tilforordnede råders dom 13. juni 1571 (III nr. 383), Viborg landstings dom 16. februar 1572 (ib.nr.392) og rettertingsdom 12. juli 1572 (GdD III.148ff.). - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) ɔ: novembris. - (10) Stygge Høg (d. omkr. 1630) til Vang, Kærgårdsholm og Steensgård.

(11) Hovedgården Vang i Sulsted s., Kær h. - (12) Peder Pedersen tog ophold i Sæby og blev borger dér, men havde ikke held med sine forretninger, jf. J. Kinch i Jyske Saml.1.rk.VIII. 63f. - (13) overdraget (Kalk. III.330a bet.6). - (14) 500 daler. Om skrivemåden se 765.35. - (15) Bagge Pedersen (d.1621), ældste søn af ovenn. rådmand Peder Baggesen (se ovf. note 6). Han var 1616-21 rådmand i Ribe og (1603) gift med Margrethe Lauridsdatter (d.1637), datter af borgmester i Ribe Laurids Thøgersen (d.1594) og dennes 2den hustru Karen Jensdatter (d.1570). - (16) den 30. dag (JL I.23: thretivghænd dag). Denne termin efter dødsfaldet forekommer hyppigt i de germanske retskilder, bl.a. i Sachsenspiegel, jf. Hübner, Grundzüge.676f. Indtil dette tidspunkt fortsattes den afdødes husholdning, som om han stadig var i live, og udgifterne herved udrededes af hans efterladenskaber. Først efter den 30. dag påbegyndtes skifte, og arvingerne traf bestemmelse om, hvorvidt de ville vedgå arv og gæld, jf. JL I.23 og 26, jf. I.3, DL 5-2-2, 3 og 12. En arving, der ikke inden 30 dage gjorde krav på arv efter en afdød slægtning, havde, for så vidt de boede i samme by, tabt sin ret til at tage arv, jf. JL I.23 og rettertingsdom marts 1537 (I nr.77). Om 30.dagen i almindelighed se K. G. Homeyer, Der Dreissigste (Abhandlungen der Preussische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse.1865) og H. Siegel, Der dreissigste, insbesonders nach Hofrecht (Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft.1865.265ff.). - (17) Ingen af recesserne indeholder nogen regel om 30 dages fristen. Der må være sigtet til JL I.21. - (18) Omgang, ɔ: havde omgåedes dem (Kalk.III. 300a bet.3; OdS XV.537 bet.3.1). - (19) Dorthe (Dorette) Sørensdatter Stage døde 1602, jf. ovf. note 7. - (20) J.L.I.21.

(21) *Theβ ... vansset:* desuagtet (Kalk.I.*48a). - (22) Dommen (Kalk. I.347a bet.4). - (23) Om uendelige domme se 779.9. - (24) Uret (Kalk.II.600b bet.4). - (25) Rettet fra *wnøigactig*. - (26) Bertel Struck (d.1621), 1596-99 rådmand i Ribe; 1604 gift med rådmand Peder Baggesens enke Dorthe Sørensdatter Stage (d.1602), se ovf. note 7. - (27) Laurids Steffensen Skriver (d.omkr.1630), byfoged i Ribe 1602-18, jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II(1884). 634f., sa. i Jyske Saml.1.rk.VI.133. - (28) JL I.21. - (29) JL I.23. - (30) Reces 13. december 1558 §53.

(31) *Gæsteting* er et ekstraordinært ting, der ikke afholdes på den ordinære tingdag, og hvor en gæst, ɔ: en uden for byen boende, kunne sagsøge en borger og omvendt en borger kunne sagsøge en fremmed, der midlertidig opholdt sig i byen (Kalk. II.118a, jf *gæsteret* OdS VII.476 bet. 2). Gæsteting omtales ofte i Ribe, jf. skrå for Skipperlavet (St.Sørens lav) i Ribe 1478 (Da.Mag.2.rk.II(1806).161) og domme i GdD III.150f.(1578), Secher, Rettertingsdomme I.356 (1598), II.21(1603; jf. ndf. nr.825), 117(1604), 118(1607), 525(1613). Ifl. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II(1884)658 kunne i Ribe udenbys folk kun stævne borgere i Ribe mandag og torsdag. Undtagelser ses dog at forekomme; således er det i nærv. dom nævnte tingsvidne optaget en fredag, der var Ribe rådstuerets ordinære tingdag. Flere købstadsretter hjemlede borgerne ret til for bytinget at indstævne udenbys boende ikke blot for misgerninger, begået i by-

en, men også for andre forpligtelser, jf. Slesvig byret fra 1. halvdel af 13. årh. §88 (DgK I.17, jf. 37), Flensborg stadsret 16. august 1284 §16 (ib.112, jf.116, 140, 165), Haderslev stadsret 1292 §16, (ib.270), Koldings privilegier 29. november 1452 §4 (ib.II.113), Kbh.s stadsret 14. oktober 1443 IV §1 og V §50 (ib.III.82 og 89), Roskilde stadsret 15. juni 1268 §12 (ib.168, jf.180), Holbæks privilegier (efter 1268) §35 (ib.330), Svendborgs privilegier 10. november 1442 (ib.536), Malmøs privilegier 23. december 1360 §21 (ib.IV.36, jf.41), Christoffer af Bayerns alm. stadsret §76 (ib.V.47), kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) §§ 69 og 97 (ib.91 og 96), kgl.åb.br. 30.maj 1473 om høringsdele i Fyn (CCD I.545f.), jf. Stemann, Retshistorie.228. I en senere tid tilsigtedes ved gæsteretsbehandling særligt at fremme sagernes behandling mest muligt; indstævning kunne derfor ske med aftens varsel, jf. fdg. 12. februar 1745 I §9, reskr. 2. juni 1747, fdg. 15. oktober 1778 IX §1, efter lov nr. 55 af 11. april 1890 §1, stk.4, dog med 3 dages varsel, hvis indstævnte boede i jurisdiktionen, og ellers 1 uge. Gæsteretter ophævedes 1. oktober 1919 i henhold til lov nr.96 af 11.april 1916 om rettens pleje. Om den historiske udvikling se J. H. Deuntzer, Den ekstraordinære Civilproces (1884).2ff., Harald Jørgensen, Thi kendes for Ret (1980).165,195ff.,345,351. - (32) JL I.21. - (33) *enckende* bet. enkelte, men i forb. med møntnavn: fuldvægtige, fuldgyldige (Kalk. II.476b). - (34) henlægge, gemme (Kalk. III.345b bet.1). - (35) 1 daler var i midten af 16. årh.=3 mark danske, men i slutningen af årh.=4 mark danske, jf. Galster.210. Jf. rettertingsdom 4. december 1598: *150 gode enkende daler, 4 mrk. danske på daleren* (Secher, Rettertingsdomme I.246). - (36) Herefter tilføjer Thott 1202,2° *Wiborg*. - (37) 22. september. - (38) rense, retfærdiggøre (Kalk. I.480a). - (39) omtvistelig, tvivlsom (OdS XXIV. 1177 bet. 2.2). - (40) Herefter har Thott 1202,2°: emeden det stoedt ved magt, endog de hafde well burdt att dømme paa samme breff.

815 Rettertinget 19. maj 1604 (København)

Corfitz Rud påstod, at der ved nogle skifter under hans mindreårighed var tilfaldet hans ældre broder, Knud Rud, der var hans værge, mere og bedre gods, end han havde modtaget i arv. Da Knud Rud burde have draget omsorg for, at der var blevet udnævnt en uvildig person til at varetage den mindreåriges interesser under skifterne, fandtes disse magtesløse. Det pålagdes derhos Knud Rud at give sin broder nøjagtig regnskab for sit værgemål, fremlægge jordebøger m.v. Da Knud Rud havde hævdet, at alle dokumenter var brændt, dømtes han til selvtolvte med riddersmændsmænd at aflægge ed herpå.

Hs.: HDDomb.nr.18 fol.88r (findes yderligere i 1 hs.[1])
Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.539ff.
Litt.: Matzen, Privatret I.145, 148.
Overskrift: Domb emellom Korffidtz Rud till Fuelsanng paa dend ene oc Knud Rud till Sandoltt paa dend anden side, daterit Kiøpnehauffn slott dend 19. may a° 1604.

Kongen oc altt raaditt.[2]

Wi, Christiann, giør alle witterligt, for os wor schicked osβ elschelige Corffidz Rud[3] thill Fullβang,[4] wor mannd oc thiener, paa dend ene och haffde med wor

egen steffninng[5] for os vdj rette steffnnid os elschelige Knud Rud[6] thill Sandoltt,[7] wor mannd, thienner oc embidzmand paa wor gaard i Odenβe, paa den anden βide och hannom thilthallid, for hand βig paa arffs wegne epther begge theris affgangenn fader,[8] moder[9] oc brødre[10] allene thill holder Sandoltt oc Enggaard,[11] oc dett effter nogle loder, βom hand med nogle theris affgangne brødre vdj Corfidz Rudts wmyndige aar schifft oc giortt haffuer, huor emodt for^{ne} Corffidz Rud schulle haue Rubierriggaardt,[12] endog βtoer vnderscheed oc fordeell paa βamme hoffuidgaarde oc goedtzis schiffte schall findes, thj Sandoltt allene schall findes megett bedre, baade paa eigendomb oc herlighed end Rubierriggaard; oc formeener sig derudj stoerligenn brøstholdenn were oc der fore huis schiffte, som i βaa maade vdj hans wmyndige aar giortt er, iche βaa nockβom were, adt dett kunde forhindre hannom huis arffue, βom effter fader, moder oc sødschinde hannom arffueligen er thilfalden, och formeente βig for enn broder jo βaa well burde att schee fylliste oc fulld lod vdj hoffuidgaarde oc goedzs, som for^{ne} hanns broder, Knud Rud, for βig; wdj lige maade som for^{ne} hanns broder strags effter theris s: faders død effter lougen anntoeg βig Coruidtz Rudz wergemaall, formeener hand hannom pligtich were att forschaffe hannom thill βtede enn rigtig forβeiglitt oc vnderschreffuenn jordbogh[13] paa altt theris s: faders jordegoedzs, were sig vdi huis maade dett were kannd, saa oc wnder goede mendz registrering och forβeigling paa ald huis løsβøre, guld, søllff, pendinge, tillstaaendis gield, gield breffue oc altt andet, rørendis eller wrørendis, som fandttis effter theris s: fader, moder oc brødre, oc βiden for samme wergemaall effter lougenn pligtich adt were att stande hannom till rette oc att giøre hannom rede oc regenschab for altt for^{ne} wergemaall vdj alle maade.

Och i rette fremlagde βinn schrifftlige berettning, liudendis, att der Gud aldermegtigste wed døden haffuer borttkallidt min sallig fader, Erich Rud, haffuer jegh tha weritt et wmyndigtt barn,[14] oc er da[15] Knud Rud effter lougen[16] bleffuen min werge, oc emedler thid hannd min formynder weritt hafuer, ere oc nogle mine brødre wed døden affgangenn. Oc der jeg nu thill min myndige aar er kommen,[17] oc aff forbe^{te} min broder, βom min verge weritt hafuer, paa feederne, møderne oc sødschinde arff begieritt nogen rigtich bescheden, huorlhedis med βamme arff forholden wor, da forfarer jeg effter nogle lodder, som for^{ne} min broder med nogle andre mine brødre schall haue giortt, dett[18] hand Sandoltt oc Enggaard allene wille βig thilholde, og ieg der emoed thill min lod Ruberriggaard schulle hafue, aff huis aarβager jeg mig om βamme arff oc schiffte y saa maade haffuer at beβuerge:

Thill dett første formeener jeg, ad effterdj for^{ne} min broder hafuer weritt min

verge, der ßamme arff er falden, oc ßamme arfff hannom saa well som mig anrørendis, da paa dett at ßaadan schiffte vdenn mistancke kunde haffue scheett, oc att enn huer thes bedre kunde haffue wederfarid, huis billigt oc rett hafde weritt, da formeener ieg, att for^{ne} min broder endeligen[19] hafde burdt enn kong: Mayttz: befalling thill enn anden goed mand i dend sag ad forhuerffue,[20] som neruerrendis paa mine vegne vdj ßamme schiffte kunde haffue hafft thilbørlig opßiun, att mig saa well ßom min broder, Knud Rud, ßom da min werge wor, kunde haffue wederfarid ßaa goed fylliste oc wederleg ßom hannom.

Thill thett andett effter ßamme lodders formelling schall min broder, Knud Rud, Sandoltt och Enggaard were thillfalden oc mig der emoed Rubergaard, huilchet ieg formeener it wbilligt broderschiffte att were, thj Sandoltt allene fast[21] bedre baade paa eigendomb oc andenn herlighed schall findis end Ruberggaardt, oc dog thill med ocßaa haue Enggard, som jeg oc bedre end Rubiergegaard achter. Oc effterdj wj ere brødre, da formeener jeg slig vnderscheed i woris schiffte iche bør att were, oc om min broder wille formeene, att huad Rubiergegaard icke ßaa goed paa eigendom oc herlighed er ßom Sandoltt oc Enggaard, att mig deremod vdj bøndergoedz schulle were scheett fylliste oc wedderlagh, deremoed er mitt suar, att der ßom min broder vden trette will oplade[22] mig Sandoltt oc Enggaard med theris eigendom, herlighed oc thilliggendis goedz emoed Ruberggaard oc dett andet goedzs, som mig schall were thillfalden, da will jeg were offuerbødig att giffue min broder j^{M} daller[23] oc endda meere, men der ßom sligtt icke schee kand, da er jeg vnderdanigst aff E: Maytt: oc rigens raad domb begierendis, om de loder, ßom min broder, Knud Rud, i min wmyndige aar, emedler thid hannd ßelff hauer werit min werge, som ßiunes ßig ßellff thil fordeell oc beste ad were scheett, vdenn andre goede mendtz offueruerelße paa mine vegne, om de lodder ere saa lofflige oc nocksom, att de bør macht ad haffue att forhindre mig paa, huis arff mig effter fader, moder eller sødschinde arffueligen thillfallen er. Och effterdj lougens 30. capittell[24] clarlig formelder: Jngenn werge maa affhende børnne jord, ßom hannd haffuer vnder hanns vergemaall, da formeener jeg, enn werge fast mindre vdj ßlig arff megtich er med ßinn vmøndige broder vdenn andre goede mend thillforordned slig arff att schiffte oc deelle.

Vdj lige maader oc effterdj forbe^{te} min broder effter min sallige faders død haffuer ßig mitt vergemaall anthagitt, saa emidler thid hannd minn formynder weritt haffuer, nogle aff mine brødre wed døden er affgangenn, da formeener jegh, at for^{ne} min broder, Knud Rud, pligtich er att forschaffe mig enn rigtich vnderschreffuenn jordebog paa altt huis jordegoedzs, were sig entten kiøb, pantt eller andett, der faltt effter min sallige fader och brødre; wdj lige maader rigtige

vnderschreffne fortegnellβer oc register paa alle løsβøre, were βig guld, søllff, pendinge, thillstaaendis gielld, rørendis oc wrørendis, jndthett med alle wnderthagid, oc huiβ mig tha wdj βamme løβøre iche er skeett fylliste, ad min broder da der for bør thillfridz att βtille wdj lige maader oc pligthig att giøre mig nøigactige reede oc regenschab for altt mit goedzis oppebørβell, saa witt hannd vdj de oc andre maader effter lougenn mig pligtich er.[25]

Der emoed att βuare war her i rette møtt for[ne] Knud Rud oc i rette lagde βin wittløfftig schrifftlige beretningh, liudendis:

Effter βom min broder, Corffidz Rud, haffuer mig for min allernaadigste herre [och][26] konning oc Danmarckis riges raad vdj rette steffnid, for jeg schall thilholde mig Sandoltt oc Enggaard, och hannd der emoed schulle haffue Rubierriggaard, huor paa schall were stoer vnderscheed, oc formeener woris schiffte der for iche nocksom were, som steffningenn wiittløfftiger formeller, saa er der emoed min vnderdanigste schuar, att ieg iche haffuer tilholtt mig βamme mine hoffuidgaarde, jche heller jeg haffuer thagitt mig dem thill, menn de ere mig thillfalden paa lod, oc der gangen tuende schiffter emellom os βødschinde, oc nogle aar emellom huertt schiffte. Oc effterdj woris goede s: forældre haffde effterlatt βaa mange sædegaarde, adt huer broder kunde thillfallde enn sædegaard i første schiffte, da haffuer de goede mennd, woris fællidz wenner, βom wore thillstede, der woris goedz bleff os lignid emellom (βom jeg iche rettere drages thill minde end dett wor Jacob Vllfeltt,[27] Erich Hardenbergh,[28] Brede Randtzou[29] oc Lauge Wenstermand[30]) schickett det βaa, att paa huer broder lod er lagdt enn sædegaard, oc huis dend ene sedegaard haffuer werit bedre end thend anden, da hafuer de thend sædegaard, som ringere var, forbedritt med βaa megitt meere jordegoedz oc giortt sædegaarden i βaa maade eens goede, βom ieg formeener att were seduanligt vdj alle sødschindeschiffter y Dannmarck att sædegaarde oc goedzs saalhedis jheffnis emellom sødschinde. Oc der de hauer βaaleedes lignett gaardene oc goedzit oc giortt brødrepartterne lige goede, da er min s: broder Jacob Rud[31] thilfalden Hynderup[32] med thes thilliggendis enemercke for enn hoffuidlod, taxeritt for 18 tønder kornn, effter loddens liudellβe, minn s: broder Jørgen Rud[33] for hoffuidlod er thilfaldenn Enggaard med thes thilliggendis ennemercke effter loddens liudellβe, taxeritt for ij[34] lester kornn. Min broder Peder Rud[35] for enn hoffuidlod er thillfaldenn Fullβang med βin thilliggellβe, effter loddens liudelβe taxeritt for ij lester korn, wdj lige maade er min broder Corffidz Rud for enn hoffuidgaard thillfaldenn Rubbiergegaard, taxeritt for j lest kornn effter loddens liudellβe. Saa er och mig, Knud Rud, thillfaldenn for enn hoffuidlod Sandholtt med thes thilliggendis ennemercker, effter loddens liudellβe taxerit for iiij

lester kornn. Da førrind for^{ne} lodder er giortt oc gangenn, haffuer for^{ne} goede mend, ßom forberørtt er, ofuerweigett oc forfarid alle ennemercker oc leiglighed thill alle for^{ne} hofuidgaarde oc da aff dennom saa vell ßom aff os brødre ßellff beuillgett oc sambtøgtt, att for^{ne} hoffuidgaarde, ßaaleedis ßom for^{uitt} ßtaar, ßchulle annammis oc thagis vdj sødschindeschiffte for fulde. Och tha haffuer Anne Roßenkrandtz,[36] ßom thend thid wor ett barnn,[37] borrid och kast der lodder paa, oc huer aff os, ßom møndige ware, haffuer ßinn lod thill ßig annammid, oc s: Jacob Wlffeldt paa min broder Peder Rudz vegne och s: frue Helluig Hardenberg[38] paa min broder Coruidz Ruds vegne haffuer opthagitt theris lodder, effter[dj] de wore wmyndige paa de thider, oc wor dennom aff woris s: forældre befallid paa theris ydderste, huilche lodder findes wnderschreffne med wore egne hender, ßom da møndige wore. Nogen aar effter dette wortt første schiffte haffuer wj schifft effter woris tuende brødre, Jacob Rud oc Jørgen Rudt, huis jordegoeds os effter dennom wor fallen, oc epther att goede mend hafde jeffnid dett vdj lige broder partter, hoffuidgaardenn paa enn broder partt oc jordegoedz emoed paa de andre partter, oc ett fattigtt barnn er ophentt for broen,[39] som haffuer borrid oc kast de lodder paa, oc wor s: morßøster, frue Heluig,[40] opthog min broder Corfidz[41] lod, da er mig Enggaard tillfalden oc [ieg][42] will skiude mig thill Brede Randzou, ßom alleniste jgienleffuer aff de goede mend, ßom offueruerende wor beggi for^{ne} schiffter emellom oß, att ieg iche haffuer søgtt nogenn wild[43] eller fordeell, huerckenn i dett første eller andett schiffte, iche heller thagit mig nogitt thill, oc der ßom jegh wille haue giortt dett, da schulle mine andre brødre iche ßted[44] mig dett, fordj de wille heldst huer for ßig haffue hafft dend lod, mig tillfaltt, men ieg haffuer ladett Gud, løckenn[45] oc lodden wolde[46] och nøigdes med, huad mig kunde thillfalde, oc iche ieg enn gang haffuer weritt jnde hoes de goede mend eller schriffueren, der liggnede os gaardene oc goedzit emellom, eller giorde dem nogen jndsagen,[47] som jeg och will beuiße med thuende aff woris gamble fougder, som wor da thilstede, der wore schiffte gick, oc will formode, att huis schiffter oc vnderschreffne lodder os vdj saa maade, ßom for^{uitt} staar, er emellom giortt oc gangenn, bør att ßtande for fullde oc icke nu kunde ryggis aff thend orsage, minn broder Corffidz paa denn thid iche war sin egen werge; thett iche heller kunde were mueligtt, att der for^{ne} wore arffue wore falden, dett da kunde weret[48] vschifft thill saa lenge dend yngste broder, som iche wor ßin egen verge, kunde ßellff bliffue møndige och thagenn sin lod, os andre brødre alle thill schade, thj enn huer af os, ßom da møndig wor, wille wide ßitt, som dennom kunde thilfalde, oc icke lenger lade dett bliffue wschifft, menn ßiden giøre ßig dett ßaa nøttig, ßom de kunde, och forßeer mig thill, ad min broder well haffuer ßaa goed

fylliste af dett beste jordegoedz thill Rubierriggaard oc anden stedz paa ßinn lod, att hand iche schulle kunde beßuerge ßigh brøstholdenn der offuer, att jegh haffuer de tuende sedegaarde. Men der ßom nogen schulle med rette hafue ßig adt beklage, da formeener jegh, att kunde haue mig att beklage, att jegh schulle thage Sandoltt for iiij lester kornn, ßom er forhøyett j lest kornn høyre end dett thillforne haffuer gangenn i sødschindeschiffte. Wdj lige maade Enggaard for ij lest kornn, ßom oc schall were forhøyet j lest korn. Dog huis dett belanger ßig, da loderne att maae staae oc jeffnid att gaae thill huilchen, ßom kunde findes brøstholdenn att were effter lougenn, och sette vnderdanigst i alle rette, om de schiffter os i ßaa maade, ßom for[uitt] ßtaar, os emellom giort wed goede mendz offueruerellsße, oc om de loder, som aff woris sallige brødre fuldbyrd oc sambtøckett er oc med deris hender vnderschreffuitt, iche bør att ßtande wed theris fulde magtt oc vryggett, effterdj de haffue leffuid oc forholdett ßig som erlige mend, och min broder Corffidz Rud nu paa 13. aar haffuer hafft ßit arffuegoedzs wdj haand oc heffd, ßom hannem er thillfaldenn effter fader, moder oc brødre, Jacob Rud oc Jørgenn Rud, oc ßellff der aff oppeborrid landgilde oc herlighed effter hanns vdgiffne breffs liudelße, oc iche klagid der paa, førre hand thet haffuer antagid,[49] att hannd war brøstholdenn, oc hannd dend thid wor ßin egen verge, saa well ßom hand nu er.

Och effter ßom min broder Corffidz Rud formeener mig pligtich att forschaffe hannom enn forßeiglid oc wnderschreffuen jordebog paa alld woris s: faders jordegoedz, saa ere huis iordebøger saa well ßom andre breffue oß alle wor ßtoer magtt paa liggendis dißuer bleffuenn opbrenntt paa Sandholtt wdj dend ßtore oc vlyckelige skadelige jlldebrand, mig der offuer gick,[50] ßom min broder haffuer ßiden ßellff ßeet dett, saa well ßom mange andre gott folck wdj Danmarck der om er beuyßt,[51] och ieg disuer aldt formegit befundet[52] haffuer; weed der for icke ad kunde føre ßaadanne jordbøgger thilßtede, menn vdj Thomas Holdstis, enn aff wor gamble fougders, verge er funden enn summarum paa altt wortt s: forældris jordegoedz, der effter lignelßenn oc taxtenn[53] ere giorde, ßom mig kannd tøckiß, oc aff de loder, huer broder thillfallett, baade vdj thet første och andet schiffte, haffuer jegh vdschrifft aff, som er tillßtede, om min broder er der af gienparttenn begierendiß, schulle de goedwilligen were hannom føllgachtich.

Sammeledis effter ßom min broder formeener mig pligtich att forschaffe hannom wnder goede mendz registrering oc forßeigling paa løßøre, gulld, søllff, pendinge, thillßtaaendis gielld, gieldbreffue oc altt andet, rørendis oc wrørendis, ßom fanntis effter woris s: fader, moder oc brøder, saa er oc ßaadann registrering jche ad bekomme, oc om ßadanne haffuer werit, de ere da ßamme thid opbrentt.

Huad boeskaff, som mine andre brødre oc søster thillfallt, haffuer huer thill ßig annammid, men min broders oc min anpartt bleff opbrendt paa Sandoltt, vden nogett ringe, ßom bleff befriett aff jldenn; guld oc søllff, ßom min broder thillfaltt, er hannom offuerantuorid, oc hand thet haffuer annammit, vndthagenn min s: faders guldkiæde, ßom min søster[54] haffuer faaitt, oc mine brødre oc ieg haffuer giffuet hinde wor partt, oc hunn ßagde ßig ßellff att wille forenis med min broder Corffidz om ßin anpartt der aff. Rede pendinge ere anduorid Thomas Holldst, oc hannd dennom thill wor s: faders begraffuillßes bekostningh hafuer vdgiffuitt. Belangendis tilßtaaendis gielld oc gieldbreffue haffuer min broder sig thill annammit ßamptt ßinn vnderschreffuen lod paa ßamme breffue effter for^{ne} lod och hanns breffs liudellsße, som jegh formoder, ath hannd iche ßiger der ney till, oc jegh weed aff ingenn anden thillßtaaendis gield att ßige, end ßom der fantis breffue paa, och os er emellom schifft och deeltt oc lod gaaitt paa. For min broder Corffidz Rudtz anpart boe, boeschab, fhe, queg, dißligeste korn oc fhethallie[55] paa Fullßanng oc Rubierriggaard, thi os er indthett schiffte emellom giortt paa nogen løsßøre eller queg, rørendis eller wrørendis, vden allennißte paa thet, ßom fannts paa Sandoltt, huilckett min andre brødre oc søster thend thid huer ßin anpartt thill sig annammid. Forßehendis mig vnderdanigste thill kong: Mayttz: oc Danmarckis riges raad, att mig iche thilfindis att flie[56] thillßtede dett mig er iche mueligtt oc er opbrendtt eller att ßtande yddermere thill rette for denn deell, min broder enn gang ßellff haffuer till ßig annammid effter sin lod oc anpartt.

Disligeste efter ßom min broder formeener mig pligtich att giøre hannom rede och regenschab for hanns vergemaall effter lougen, saa hafuer jeg thillforne schreffuid min broder thill, att om hannd for ßin perßoen wille beuillge enn kong: May: befalling om, huis jrringer[57] os kunde emellom were, thill nogen woris fellidtz samfrender oc wenner, da wille ieg gierne nøyis der med, huiß lougligtt, billigtt oc rett kunde were, och wille ieg oc gierne beuillge enn befalling med hannom oc er endnu dett ßamme offuerbødig ad will giøre, saa os paa baade ßider motte wedderfaris thend dell,[58] rett kunde were effter min forrige schriffuelßis jndhold. Och er paa thet vnderdanigste kong: Maytt: oc Danmarckis rigis raadtz[59] domb begierendis effter denne forberørtte leiglighedt.

Derhoes wdj rette lagde enn lod, huis thitell wor Sandholtts lod, ßom for^{ne} Knud Rud, Jacob Rud oc Jørgenn Rudt med egen hender hafde vnderschreffuid. Dernest i rette lagde enn anden lod paa Enggaard, ßom hand ßellff, Peder Rud oc Sophj Rud[60] med egne hender hafde vnderschreffuit. Sammeledis i rette lagde ett breff, ßom Corffidz Rud hafde beßeiglid oc med egen haand vnderschreffuit, dat: Korßøer slott, dend 22. junij anno 92, liudendis i ßin mening, adt for^{ne} Knud Rud

haffuer da ladet offuerandtuorde hannom wdj haand oc haffuendis werge Rubierriggaard wdj Lolland med huiβ andet mere jordegoeds, βom hannom vdj Lolland, Fyenn, Sielland, Skone, Fallβter, Møen oc paa Hathersleffnis[61] arffueligen er thilfalden effter hans k[iere] s[alige][62] forældre, saa wel βom oc effter hanns s: brødre, Jacob oc Jørgen Rud, oc for^{ne}[63] Knud Rud thill thes[64] paa hanns wegne haffuer hafft i hannd oc vergemaal i hans vmyndige aar effter de jordebøggers liudellβe, βom fougderne hannom leuerit haffuer, oc att hand βellff da oppebar oppebørβlen aff for^{ne} goedz, huor dett helβt wor liggendis, fraa Philippj Jacobj dag[65] nest forlheden 92 effter hans vdgiffne quitandtzis liudellsβe, baade aff wisβe och wuisβe jndkombst; disligeste [och][66] for^{ne} hanns broder hafde leueritt oc anduorid hannem βellff vdj hand attβchillige gieldbreffue, βom hannom i lige maade effter hanns s: forældre wor thillfaldenn, effter denn vnderschreffne lodz liudellsβe, βom hannd hannom med βamptt breffuenne haffde offueranttuoritt. Sammeledis att for^{ne} hanns kierre broder haffde hannem offueranttuorid wdj giortt[67] gulld 34 lod[68] vngersche[69] guld och 12½ lod crone guld[70] oc tuende guld ringe, vdj dend ene er enn rubin oc vdj denn anden en smaragd forfatted. Saa oc vdj rette lagde ett andett breff, βom for^{ne} hanns broder Corffidz Rud haffde forβeiglid oc med egenn haand vnderschreffuitt, daterit Fullβanng dend 19. may anno 99, liudendis att Knud Rudt hafde da offueranttuoritt hannom enn søllff kouschenn[71] med log paa, thoe forgyltte begere, enn søllffkande oc βiuff daller j ort,[72] βom weyede thillsammen ij^{C} lod βøllff, βom hannom arffueligen wor thillfaldenn effter hanns salige forældre. Diβligeste 299 lod aff huis søllff, hanns salige broder Peder Rud hafde effterlatt, for huilchett for^{ne} søllff, βom hannd effter hanns forældre oc sin broder Peder Rud wor tillfaldenn, hannd gaff hanns broder Knud Rud oc hanns arffuinger for βig oc βine arffuinge quitt oc kraffuisløβ, βom dett breff i βig βell βellff widre jndeholder.

Wdj lige maade i rette lagde enn contract, βom effter wor naadigste befalling[73] aff wor raad oc goede mend emellom os elschelige Jacob Løcke[74] thill Thanderup[75] paa hanns høstruis[76] vegne oc for^{ne} Knud Rud giortt wor, daterit Kiøpnehauffn dend 6. julij a° 1603, formellendis dennom om alle jrringer att were forligtte i saa maade, att for^{ne} Knud Rud schall giffue Jacob Løcke paa βinn høstruis wegne iiij^{M} dl. oc hannom dennom med βitt breff oc βeigell thill en wisβe[77] termin forsickre,[78] och schal de pendinge, Knud Rud haffuer vdlagd thill Knud Rud til Wedbye,[79] βom er 1300 dl., quittis emoed de 500 vngersche gylden, frue Sophie Jacob Løckis haffuer Knud Ruds breff paa. Dermed schall aldthingest, βom dennom thill denne dag emellom haffuer weritt om wergemaall, wergemaals pendinge, bygning, løsβøre, oppebørsβell oc altt andett, vdj huiβ maade dett were kand,

jndthett vnderthagid, effter deris s: fader, moder oc brødre were thill endelighed forligte oc clartt giortt; dog huis gaffuegoedz oc kiøpstedgoedz, ßom kand findis dennom vschrifft emellom effter deriß s: fader oc moder, saa oc huis jordegoedz oc løsßøre, ßom endnu ocßaa er vschifft effter afgangenn Peder Rud,[80] der aff schall enn huer hafue theris anpartt, saa wiitt dennom bør effter lougen.

Wor her oc i rette møtt for^{ne} Jacob Løcke oc berette, att hand paa hanns høstruis wegne well nøyedes med den lod, hanns høstrue wor thillfalden och jndthett wille haue der med ad giøre, menn wille bliffue wed denn contract, Knud Rud oc hannom emellom giortt wor.

Med flere ord[81] dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighedt, att effterdj for^{ne}[82] Corfidz Rud wor ett barnn y ßinn wmyndige aar, denn thid hanns forældre wed dødenn afgick, oc Knud Rud, ßom wor hanns ældste broder oc werge effter lougen, haffuer med ßine brødre[83] deeltt oc schifft deris forældris effterlatte goedtz dem emellom, oc iche for^{ne} Knud Rud da hafuer fordritt nogen koninglig befaling thill nogen deris fellidz wenner, ßom serrdelis[84] paa for^{ne} ßin vmyndige broders vegne kunde hoes uere, oppebehre hans lod oc hafue opßiun med, att hannom skede ßaa gott schiell oc fylliste, ßom andre hanns sødschinde; de lodder, for^{ne} Knud Rud frembberer, iche heller findes med andre goede mendz eller hanns egen oc brødris hender vnderschreffuenn, oc i ßaa maade befindes for^{ne} Corffidz Rud i ßamme schiffte ingen andenn werge att haue hafft end for^{ne} Knud Rud ßellff, da bør dend schiffte oc the lodder, dennom vdj hanns vmyndige aar emellom giortt oc gangitt er, iche att komme for^{ne} Corffidz Rud thill hinder oc schade, menn bør magttløs att bliffue.[85] Dißligeste effterdj for^{ne} Knud Rud hauer till ßig annammid for^{ne} ßin broders goedz oc vergemaall i hanns vmyndige aar, oc dett forreßtaaitt, oc der aff oppeborrid landgilde, oppebørsßell med alld herlighedt, da bør for^{ne} Knud Rud att giøre hannom rede oc regenschab for altt, huis hannd paa hanns vegne haffuer hafft vnder ßinn wergemaall, mideler thid hannd hanns goedz oc vergemaall haffuer forßtaaid, oc forschaffe hannom en clar, rigtich jordebog paa altt hanns forældris jordegoedz, were ßig arffuegoedz, kiøbegoedz oc panttegoedz. Wdj lige maade bør oc for^{ne} Knud Rud adt forschaffe hannom enn clar fortegnelße vnder goede mendzs hender oc ßeigill paa ald huis løßøre, gulld, ßøllff, pendinge, thillstandendis gielld, gieldbreffue och altt andet, rørendis oc wrørendis, ßom fandtis effter hanns fader, moder oc brødre, oc i lige maade giøre hannom der for rede oc regenschab. Oc effterdj for^{ne} Knud Rud ßig paaberaaber ßlige register oc breffue att were opbrendte paa Sandoltt, dend thid gaarden brende, oc dog befindes, att for^{ne} Knud Rud frembbær nogen breffue ßig thill behielpning oc andre, ßom

hanns broder kunde komme thill behielpning, ßiger att were brendt, da der ßom hand icke for[ne] register oc gieldbreffue will føre thillßtede, da bør hannd med ßin eed ßellfftolffte med goede riddermendz mend att foruerge ßig effter lougenn, att ßaeme register, jordbøgger, gieldbreffue oc andre[86] ere bleffne opbrendtt, saa the jcke kannd føris tillßtede. Och for dett sidste, huad belhangendis er denn lod, ßom for[ne] Jacob Løcke paa ßinn høstruis vegne i jordegoedzs oc løßøre er thillfallen, da effterdj der er giort oc gangid enn contract emellom hannom oc for[ne] Knud Rud om for[ne] schiffte, oc for[ne]Jacob Løcke der med lader ßig nøye oc begierer iche widere schiffte, da bør denn contract wed ßinn fuldemagtt ad bliffue, saa witt dend emellom Knud Rud och hannom effter kongelige befalling[87] aff goede mend giortt er, men effterdj ad ßamme contract er gangitt emellom for[ne] Jacob Løcke oc Knud Rud, da kand [dend][88] iche der heden tydes, att dend med rette kand forhindre, huis tilthalle for[ne] Corffidz Rud kand haffue thill for[ne] Jacob Løcke om, huiß hannom effter hanns forældre oc brødre arffueligenn er thillfaldenn.

Datum vt supra.[89]

(1) Dette (NkS 833,2°), der er dateret 19. marts og ikke 19. maj, er afskrift af dombrevet, da det har kongens fulde titel, navnene på alle de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. Det synes på flere steder at have en rigtigere formulering end HDDomb. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (3) Corfitz Rud (d.1630) til Fuglsang, Sandholt, Enggård (nuv. Gyldensteen) m.v., søn af rigsråd Erik Rud (d.1577) og Anne Hardenberg (d.1575). Han var 1603-04 i tjeneste i Nederlandene hos Morits af Oranien, 1606-21 lensmand på Hindsgavl; ritmester. Dagen efter afsigelsen af nærv. dom blev han gift med dronningens kammerjomfru Birgitte Rosensparre (d.1644), datter af rigsråd Oluf Rosensparre (d.1624) - der deltog i pådømmelsen af nærv. sag - og Lisbeth Gyldenstierne (d.1638). - (4) Hovedgården Fuglsang i Toreby s., Musse h. - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Se 772.1. Han blev 1607 gift med Ellen Marsvin (d. 1649); gift 1. gang (1589) med tidl. statholder i Norge Ludvig Munk (d.1602) til Nørlund. Hans enke måtte efter langvarige processer afstå Sandholt til ovenn. Corfitz Rud og ifølge rettertingsdom 7. juni 1613 (Secher, Rettertingsdomme II.445ff.) yderligere betale 2000 rdl., fordi hun havde ladet nedtage gårdens kobberspir og de 50 fløje, hvilket ansås for en fornærmelse. - (7) Se 772.2. - (8) Rigsråd, admiral Erik Rud (d.1577) til Fuglsang, Møgelkær, Sandholt, Enggård (nuv. Gyldensteen), Rudbjerggård m.v. - (9) Anne Hardenberg (d.1575), datter af rigsråd Jacob Hardenberg (d.1542) til Holme Kloster (nuv. Brahetrolleborg), Hvedholm, Arreskov og Sandholt og dennes 2. hustru Sophie Pedersdatter Lykke (d.1570). - (10) Jakob Rud (d. omkr. 1583) til Rudbjerggård, Peder Rud (d.1592) til Fuglsang og Jørgen Rud (d.1584) til Enggård (nuv. Gyldensteen).

(11) Hovedgården Enggård (nuv. Gyldensteen) i Nørre Sandager s., Skovby h. Fra 1719 kaldet Gyldensteen og 8. april 1720 erigeret til et grevskab. - (12) Hovedgården Rudbjerggård i Tillitse s., Lollands nørre h. - (13) Om *jordebog* se 776.60. - (14) Corfitz Rud var ved faderens død 4 år gammel; Knud Rud var da 21 år gammel. - (15) NkS 833,2°, der er afskrift af dombrevet, indføjer *bemeldte min broder*. - (16) JL I.28, jf. EsjL I.47. - (17) Corfitz Rud var i 1604 30 år gammel. - (18) at (Kalk. I.358a bet.1). - (19) til det formål (Kalk. I.471a). - (20) Ifølge

reces 21. november 1576 §2, stk. 2, skulle kgl. befaling udgå i de sager, hvor samfrænder skulle dømme.

(21) meget (Kalk. I.514a bet.1). - (22) overgive, afstå (Kalk. III.343b bet.5). - (23) 1000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (24) JL I.30, næstsidste punktum. - (25) NkS 833,2° tilføjer: *och er der paa vnderdanigste dom begierendis.* - (26) Mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 833,2°. - (27) Rigsråd Jakob Ulfeldt (d.1593) til Selsø, Kogsbølle (nuv. Holckenhavn) m.v. - (28) Rigsråd Erik Hardenberg (d.1604) til Mattrup, Vedtofte, Skovsbo, Hvidkilde, Hagenskov m.v. - (29) Se 771.5. - (30) Lauge Venstermand (d.1587) til Pederstrup.

(31) Se ovf. note 10. - (32) Den tidl. hovedgård Hønnerup (Hynderup) i Gelsted s., Vends h. - (33) Se ovf. note 10. - (34) 1½; om skrivemåden se 761.23. - (35) Se ovf. note 10. - (36) Secher antager (Rettertingsdomme I.661b) med tvivl, at der er tale om Anne Rosenkrantz, født 1522, død 1589, datter af rigsråd Otte Holgersen Rosenkrantz (d.1525) til Boller, 1538 gift med Albrecht Gøye (d.1558) til Krenkerup. Hun kunne dog næppe ved skiftet efter Erik Rud og Anne Hardenberg siges at være *ett barnn*, da hun da var myndig. Der er formentlig tale om Anne Rosenkrantz (født 1566), datter af rigsråd Erik Ottesen Rosenkrantz (d.1575) til Arreskov m.v. og Helvig Jakobsdatter Hardenberg (d.1599), datter af Knud og Corfitz Ruds bedstefader, rigsråd Jakob Hardenberg (d.1542) og dennes 2. hustru Sophie Lykke (d.1579), Anne Rosenkrantz blev (1584) gift med Frantz Rantzau (d.1612). - (37) Jf. Arent Berntsen II.370f.: Naar da saaledis med alting derudi er handlet, ordnet oc giort, oc hver Loddis Hoved-Gaard med dens tilregnede Bøndergods er særdelis Skrifftligen forfatted, vnderskrifviis oc Forseiglis da aff sambtlige Arffvinger eller deris Værger med forbe^tte^ offver værende gode Mænd alle saadanne skrifftlige forfattede Lodder. Dereffter skriffvis hver Hoffvetgaard eller Lod paa en særdeelis liden Zedel, hvilcken sammen vickles oc udi en ny Pænfæder indstickis eller saaledis hver for sig blifver forvaret, saa de alle ere gandske u-atskillige, naar nu først Broder Lodderne udi et Becken ere indlagde oc sammen skyddede, hvad da der aff enhver aff it Barn eller anden de dertil ville beskicke bliffver undtagen oc rammet, haffve de sig der med at lade nøye. - (38) Helvig Hardenberg (d.1599), datter af rigsråd Jakob Hardenberg (d.1542) og moster til Corfitz og Knud Rud. Hun var gift med rigsråd Erik Ottesen Rosenkrantz (d.1575) til Arreskov, Valsøgård m.v., se ovf. note 36. - (39) Vel stenbroen, brolægningen ude på gaden. NkS 833,2° har *brofuen*, der gengiver jysk udtale *brav'en*. - (40) NkS 833,2° tilføjer *Hardenbierg*.

(41) NkS 833,2° tilføjer *Ruds*. - (42) Mgl. i i forlægget; indføjet efter NkS 833,2°. - (43) Fordel, partiskhed (Kalk. IV.823a bet. 1&2; OdS XXVI.1486 bet. 2; jf. DL 1-5-1, 1-5-3, 2-17-16). - (44) tilstedt, tilladt (Kalk. IV.193a bet.7). - (45) Skæbnen (OdS XIII.175 bet.1). - (46) råde (Kalk. IV.850b bet.1). - (47) Fordring (Kalk.II.413a). - (48) Herefter overstreget *standet*; ordet findes i NkS 833,2°. - (49) modtaget (Kalk. I.69b bet.2). - (50) Hovedgården Sandholt brændte 1590, men blev genopbygget og udvidet af Knud Rud.

(51) bekendt (Kalk. I.196b). - (52) mærket (Kalk. I.124b bet.2). - (53) Vurderingen (Kalk. IV.321a bet.1). - (54) Sophie Eriksdatter Rud (d.1624), 1599 gift med nedenn. Jakob Lykke (d. efter 1630). - (55) NkS 833,2° tilføjer: *ehr ieg der imodt offuerbødig nu saawelsom til forne, ieg haffuer tilbudet at afstaa der imod min anpart fæ, queg, boe, boeschab, korn och fitallie.* - (56) skaffe, give (Kalk. I.570a bet.3). - (57) Uenighed, strid (Kalk. II.427b). - (58) I stedet for *thend dell* har NkS 833,2° *huis billigt och.* - (59) NkS 833,2° tilføjer: *sententz och.* - (60) Se ovf. note 54.

(61) Halvøen syd for Haderslev fjord. - (62) Forlægget har kun *k: s:* - (63) NkS 833,2° indføjer *hans broder.* - (64) indtil da (Kalk. I.350a). - (65) 1. maj. - (66) Forlægget har *epther*; rettet efter NkS 833,2°. - (67) forarbejdet (OdS VII.503 bet.1.8 in fine). - (68) 1 lod var 1/32 pund (= 4 kvintin). Ophævet som vægtenhed ved lov 19. februar 1861. - (69) Ungarsk gyldgylden havde ifl. møntfdg. 8. september 1602 en finhed af 23½ karat, jf. Galster.193. - (70) Kro-

neguld skulle holde 21 karat (mens dukat- eller rosenobelguld skulle holde 23-24 karat) (OdS XI.450 bet.2).

(71) Bæger (Kalk. II.609b, IV.281a). - (72) 1 ort = ¼ daler (Ods XV.1800). - (73) Kendes ikke. - (74) Jakob Lykke (d.efter 1630) til Torp, Tandrup, Mogenstrup, Estvadgård m.v., søn af Niels Lykke (d.1575) til Torp og Tandrup og Karen Mogensdatter Gyldenstierne (d.omkr. 1618). Han var 1593-97 hofjunker, 1605-16 forlenet med Lime på Mors. Han var (1599) gift med Sophie Eriksdatter Rud, se ovf. note 54. - (75) Hovedgården Tandrup i Bested s., Hassing h. - (76) Se ovf. note 54. - (77) fastsat, bestemt (Kalk. IV.845a bet.4). - (78) tilsikre, love (Kalk. I.691a). - (79) Rigsråd Knud Jørgensen Rud (d.1554) til Vedby og Møgelkær, Knud og Corfitz Ruds fætter. - (80) Se ovf. note 10.

(81) NkS 833,2° tilføjer *och thalle*. - (82) I stedet for *att effterdj for*^{ne} har NkS 833,2°: *sagde wy saa der aff for rette, at for*^{ne}. - (83) NkS 833,2° tilføjer *och sødschinde*. - (84) særlig (Kalk. IV.268a bet.2). - (85) NkS 833,2° tilføjer: *saa som dend med alle* [ɔ: aldeles; Kalk. I.42b bet.3] *icke giort eller ganget vor*. Jf. rettertingsdom 25. maj (III nr.415), der erklærer et samfrændeskifte ugyldigt, da en af arvingerne efter at være blevet myndig gjorde indsigelse mod skiftet. - (86) NkS 833,2° tilføjer *breffue*. - (87) NkS 833,2° tilføjer *Mayestætz*. - (88) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 833,2°. - (89) NkS 833,2° tilføjer: *nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldi Huitfeldei, iustitiario nostro dilecto-*

816 Rettertinget 22. maj 1604 (København)

Rettertinget afsiger dom i en trætte mellem Preben Gyldenstierne på kronens vegne og Jørgen Friis til Favrskov angående ejendomsretten til nogle ejendomme ved Lemvig, der tildømmes kronen.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 145^{v} (findes yderligere i 1 hs.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.562ff.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II.19,20; J. Søndergaard Jacobsen, Lemvig Købstads Historie (Lemvig 1969).24ff.

Overskrift: Domb emellom Predbiørn Gyllenstiern till Wosborrig paa dend ene och Jurgen Fris till Farschouff paa dend anden side. Daterit Kiøpnehaffn slott, thend 22. may a° 1604.

Altt raadit[3] excpt: Brede[4] oc Prebiørn Gyllen:[5]

Wi, Christian, giør alle witterligtt for os wor schickett os elschelige Predbiørnn Gyllenstiernn thill Woßborrig,[6] wor mand, raad oc embidsmand paa wortt slott Bøuffling,[7] paa denn ene och hafde med wor egenn ßteffning[8] for os wdj rette ßteffnid os elschelige Jurgenn Fris[9] till Faurschouff,[10] wor mand oc tiener, paa dend anden ßide och hannom thiltallid for enn berettning,[11] hand forgangenn aar dend 16. maij paa Schodborrigherridstinng hafuer berett, ad hand wille beuiße med denn lignellsße,[12] ßom goede mand hafue vdgiffuett, att de huße oc byggeßteder[13] østenn Lembuigs aae, ßom hannd med for^{ne} Predbiørnn Gyllenstiernn omtrætter, er lignett och lagd.[14] Dißligeste hannd oc dend 5. martij nu ßist forlhedenn

thill Schodborrigherridzsthingh hafuer kundgiortt oc sagd, att de huße, ßom stander østenn Lemuigs aae, ere de husße, ßom ßitt[15] ßchifftebreff[16] om formeller oc ßtander paa gaardßens grund. Sammelhedis hafde hand thilthalle till hannom for tuende festebreffue, dend første hand afgangen her Lauridzs Bark,[17] sogneprest i Lemuig, a° 1593, dend anden hannd thill os elschelige her Peder Gregerßenn,[18] sogneprest ther ßammestedzs, a° 1595 paa enn hallff tofft[19] liggendiß østen Lemuigs aae, wdgiffuitt hafuer, huilchenn hanns berettning oc vdgiffne festebreffue for^ne^ Predbiørnn Gyllenstiernn formeentte hannd iche med nogen louglig adkomb schulle kunde bekrefftige, att ßamme boeliger oc tofft med thend [egendomb],[20] skyld oc landgilde, ßom der aff gangenn er oc thilligger, schall findes hannom att were thillschifft, menn schall findes ad were enn seerlig eigendomb,[21] ßom hannd nocksom formeente ßig med gamble breffue oc adkomb ad wille beuiße, oc iche for ßaadann hanns berettningh och vdgiffne festebreffue kand thill herridztinng nogen endelig domb wdj hoffuidßagenn forhuerffue; formeenendis epther forberørtt leiglighedt ßamme hanns berettning oc vdgiffne festebreffue iche ßaa nokßom oc rett adt were, att de bør att komme hannom paa wor oc cronens wegne thill hinder eller schade vdj nogenn maade emoed hues louglige thilthalle Predbiørnn Gyllenstiernn thill hannom kand haue thill herridzthinng oc landzthingh om ßamme boelige oc eigendomb, saa well ßom om for^ne^ tofftt.

Sammelhedis hafde hidsteffned for^ne^ her Peder Greger[ßen][22] i Lembuig med for^ne^ tuende festebreffue, ßom hannd oc her Lauridtz Barck af for^ne^ Jurgenn Friis bekommid hafuer.

Och wdj rette lagde ett schiødebreeff aff Lemuigs byetinng fredagenn nest effter S: Lauridz dag[23] a° 1508 wdgiffuet, liudendiß i ßinn meening, ath Chrestenn Torstenßenn i Lemtorp[24] oc Jahanne, hanns søster, ßom hand wor laugwerge for, oc Anders Pouilßenn ibidem oc hans høstru, Kaye[25] Thorstens daatter, de paa for^ne^ thinng solde oc schiøtte thill biscop Jffuer Munck[26] i Ribe oc hanns eptherkommere biscopper y Ribe thette eptherschreffne jordgoedzs, ßom er nest fraa dend [strøm],[27] ßom løbber ßøndenn wed Helle Kors cappell[28] for Lembuig oc ßaa op med Kierke Dubbe[29] thill engj wedthager,[30] oc ßaa langd nør, thill Wor Frue jord[31] wedthager, oc wester, ßom er Rønberg[32] oc [Store][33] Engdeell,[34] thill fiordenn[35] thager wed, ßom dett i ßig ßellff widre jndeholder.

Dernest i rette lagde ett andett schiødebreeff, daterit Ribe leffuerdagenn nest effter Bartolomæj dag[36] a° 1507, liudendis i ßin meening Pouill Tostensønn i Lemuig att hafue soltt oc schøtt fraan ßig oc ßine arffuinger oc thill for^ne^ biscop Jffuer Munck i Ribe oc hanns effterkommere biskopper ibidem dette effterschreffne jor-

degodzs, βom er thoffter oc eng, hannom wor thill arffue kommen effter hanns fader, βom er nest fra dend strom, βom løbber βønden for Helle Kors capell wed Lemuig oc βaa op med Kierckedubbe thill engj wedthager, och βaa langd neder thill Wor Frue jord wedthager, oc wester, βom er Rønneberg oc S[tore][37] Engediell, thill fiordenn thager wed, βom thet i βig βellff jndholder.

Dernest i rette lagde denn tredie schiøde, dat: Ribe onβdagen for S:Jørgenns dag[38] anno 1513, liudendis i βin mening Matzs Pederβen i Østerboell[39] i lige maade att hafue soltt oc affhend thill for^{ne} biscop Jffuer Munck i Ribe thuende brøder laadder, βom hand hafde liggendis neden Lemuigs bierge,[40] emellom søen[41] oc fiorden, oc βaa westenn neder thill aaenn,[42] βom samme schiøde i βig βellff widre jndeholder.

Dernest wdj rette lagde ett siunβwinde aff Skodborigherridzthing dend 20. februarij sidst forlhedenn wdgiffuett, liudendis sex siunβmendt ad hafue hiemblid, att de fredagenn nest thillfornne hafde werritt paa the aaeβteder, βom for^{ne} Predbiørnn Gyllenstiern dennom paa wore wegne hafde thillkreffd, effter βom[43] de oc thillfornne wdj for^{ne} Jørgen Friβis neruerellβe hafde weritt paa for^{ne} siunn. Da bleff dennom aff gamble danemend foruist enn strøm,[44] løbber βønden om, βom Hellge Kors cappell haffde standenn østen Lemuig, saa der fraa med βamme βtrøm thill enn dall, dennom forberett[45] bleff kaldid Kiercke Dubbe, saa op med for^{ne} Kierckedubbe oc østen thill enn weig, ligger østenn om Lem[46] kircke oc westenn nogen engj marcke,[47] saa nør oc nordost med βamme wig thill nogitt jord, bleff[48] berett for dennom liggendis till kircken och schoellen[49] i Lemuig; dett[50] wor tuertt offuer i bredenn 56 faugne[51] oc mere. Derfraan oc i nordost offuer nogen agger, dennom[52] bleff forberett der findes enda[53] jord liggendis till kircken oc schoellen, βom er i bredenn 64 faugne oc meere. Der fraan endnu[54] offuer nogenn agger thill en haardereyen,[55] synden til nogitt jord,[56] dennom bleff forberett kaldis Hestboreg,[57] saa wester med βaemme haardereyen thill nogitt jord dennom bleff forberett kalldis Wor Frue jord.[58] Saa wester paa med enn haardereyenn sønder thill for^{ne} Wor Frue jord, oc neder offuer enn daell, βom ligger enn liden backe i daellen oc offuer βamme backe i wester thill nogitt jord, dennom bleff forberett kallis Rønberg, oc βaa rett i wester med enn anden haardereyen paa for^{ne} Rønberg, møder lige emoed denn haardereyen øster for^{ne} daell. Saa medt βamme haardereyenn offuer for^{ne} Rønnberig thill enn eng, dennom forberett bleff kallis Store Engedeell.[59] Saa i wester offuer for^{ne} eng thill fiorden affwender.[60] Saa der fraa med fiordenn, thill aaen thill søen[61] wedthager, dernest bleff dennom af gamble dannemendt foruist, βom[62] for^{ne} capell hafde standen østen thill dend nordiste lade thill enn aff de byggeβteder østenn Lemuigs aae; der fanttis theigell,

ßom capellen hafde standen, oc ßom dennom bleff forberett. Syntis dennom for^ne^ lade stoed paa dend jordmon[63] oc eigenndomb, ßom capellens kircke jord hafde werritt, som oc goede mendzs vidisse af de schiøder om formeller, huilche Matzs Pederßenn, fordum boendis i Østerboell, paa ij brøder deelle, Christenn Torstenßenn oc hanns søster paa enn broderdeell oc enn søsterdeel, Anders Poffuillßen paa hanns høstruis vegne paa enn ßøsterdeell, oc Pouill Torstenßenn paa en broderdeell biscop Jffuer Munck giortt hafuer, huilche vidisse oc andre breffue paa ßamme aaeßteder for dennom bleeff lest och forkyntt. Da forfoer oc befantt de ßamme eigendomb, ßom de om formellder, jnden alle for^ne^ aaeßteder liggendis att were. Dernest ßaae de enn tofft østenn Lemuigs aae norden thill Skialleßøe,[64] ßom oc kallis Lemuigs ßøe, emellom for^ne^ byggeßteder oc søen liggendis, ßom prestenn i Lemuig wdj brug hafuer; oc ßtander[65] nogen aff for^ne^ byggeßtolder[66] med deris kallgaard[67] och jndheffd[68] norden indthill ßaeme tofft. Dernest ßaa de enn tofft paa Lemtorpis marck, wender i sønder oc nør med enderne, oc westre ßide till backen østen for^ne^ siøe, huilcke tofft dennom bleff forberett mestepartten att were cronens. Oc wor dennd y lengden ßønder oc nør sexßindtztiuge faugnne oc mere. Och ßyntis dennom att nørendenn aff ßamme tofft er fast wed ßaa nordelig[69] ßom nørenden af ßame siøe. Derfraa ßyndenn offuer enn daell, oc nogitt andett jord bleff dennom foruiist ix[70] agger, att schulle ligge thill denn gaardt i Lembtorp thill Bøuling liggendis er, oc wender med østerendenn paa[71] for^ne^ gaardt oc gadelucke,[72] oc med vesterenden thill backen, ßom ligger østen for^ne^ siøe. Derfraan offuer enn anden daell, der laae gammell[73] grønn jord,[74] dennom bleff foruiist att were Lembtorpis fhelligh[75] thill enn aae emellom Lembtorpis marck och Romme[76] marck; oc iche dennom bleff foruist nogen jord eller eigendomb Jurgen Fris hafde, ßom paa schøed[77] for^ne^ søe wdj nogen mader. Dernest ßaae de wdj Lamtorpis bye westenn for Torstennsgaard[78] i gaden ij gadehusße oc [k]aalgaardssted[79] thill huer med enn lidenn foderskorenn[80] agger nordenn till dennd westerste aff ßame huuß. Derfran i suduest westenn till enn aggertofft oc ßaa paa gaden; der saa de oc enn huß wor staaendis oc enn kaalgaardßted thill ßamme huß. Altt dette for^ne^ hiemblede the for enn fuld[81] siun, som ßamme siunsuinde i ßig ßellff widre jndeholtt.

Dernest wdj rette lagde ett thingsuinde aff Vldborre herridsthing dend 18. februarij ßist forlhedenn vdgiffuedt, liudendis Peder Munck[82] i Stabye Kiergaardt[83] wunditt hafde, att huiß eigendomb, ßom hand for goede mendt opregnidt haffuer, der hand boede i Torstensgaardt, oc Jørgenn Friis fick thend aff kong: Mayt: thill magelaug,[84] thett schulle nocksom[85] findis thill gaardenn, ßom hand opregnid haffuer, foruden thend jord ßom brugis thill de boeliger østenn Lemuigs

aae, thj hand aldrig bruget denn eigenndomb thill Torstensgaardt entenn med saad[86] eller drifft,[87] dens ßtund hannd boede i for^ne^ gaard. Wdj lige maade want for^ne^ Peder Munck, att der stoed nogen gadehusße paa Torstensgaardzs fhellid oc grund westenn Lhemtorp foruden de femb boeliger, ßom ßtander østenn Lemuigs aae, dend thid Jørgen Friis fick gaardenn thill magelaug, oc nogre aff ßamme huße stoed, der hand fløtte thill[88] Thorstensgaardt. Yddermeere wantt for^ne^ Peder Munck, att dend thid hand stedde[89] Torstensgaard aff s:[90] Chresten Schiel[91] thill Fußingøe,[92] ßom da wor lhensmand paa Bøuling, da wntt hand hannom for^ne^ boeliger østenn Lemuigs aae och dj gadehusße, som stoed westenn Lemstorp, att bruge thill gaardenn, ßom s: Thomas Hiull[93] for hannom y brugh haffde. Oc huiß schyld, landgilde och andre affgifft, ßom afgick oc gaffuis aff ßamme boelig oc gadehusße, oppebar for^ne^ Peder Munck aarligenn, ßom s: Chrestenn Schiell wntte hannom quit oc frie, saa well ßom hanns gaardßens afgifft for dend ringe[94] thienißte oc wmage, hand hafde for dend goede mannd, midler thid hand wor hanns thienner till Bøufflingh. Yddermeere vantt for^ne^ Peder Munck, att hand aldrig, meden hannd boede i for^ne^ gaard, iche oppebar ßtedtzmaall,[95] schyld eller landgielde af prestenn i Lembuig af dend tofft liggendis østenn Lemuigs aae oc norden Skalleßiøe,[96] thj dend wdj langßom[97] thid, førrind hannd komb thill Torstensgaard att boe, hafuer dend weritt brugtt af prestenn i Lemuig, en effter anden, ßom hauer boed i bispgaardenn.[98] Och yddermeere vantt for^ne^ Peder Munck, att hand iche brugtte wider fischerie i Skalleßøe, emedens hand thill Bøuffling slott war tienner, end for Torstensgaardtz grund, oc naar lhensmandenn paa Bøuffling wille hanom det thillßtede att fische i for^ne^ siøe. Disligeste wantt for^ne^ Peder Munck, ad dend agger, ßom ligger ßøndenn Torstensgaard langtt[99] westen op med Olluff Anderßens jord, ßom de damsteder[100] er kast paa de nørre ender, haffuer hand iche opregnid[101] for Torstensgaards jord, thj dett er ßagd for hannom, att thet schall were aff Bangsgaards[102] jord i Lemtorp, dogh brugtte for^ne^ Peder Munck ßamme agger, emedenn hand boede i Torstensgaard, som ßamme tingsuinde i ßig ßellff widre jndeholder.

Och der hoes berette, att for^ne^ Jurgenn Friiß thilhollt ßig femb boelle liggendis østenn Lemuigs aae for att schulle ligge paa Torstensgaardz grundt. Sammeledis oc enn hallff tofft, huilche husße oc tofft iche schulle findes i denn beßichtellsße, goede mennd hafde vdgiffuett dend thid, hand ßamme Torstensgaard bekomb thill magelaug aff wor kiere her fader, s: oc høylofflig jhukommellße, der och schulle giffues seær[103] landgilde aff for^ne^ boell, ßom schulle fast vere meere end hallffparttenn af dennd landgilde af Torstensgaard. Oc der om wdj rette lagde enn register, huad for^ne^ boell oc tofft schylder, liudendiß Søffrenn Lougßen biug i

tønde,[104] Søffren Bødicker biug j tønde, Søffren Anderβen biug j tønde, Peder Murmester biug j tønde, Matzs Niellβen biug j tønde, smør j pund. Nock enn bollig, kaldis Muβind,[105] βom Jurgenn Friis haffuer ladett opβette paa denn eigendomb, βom de skiøder paaliuder biscop Jffuer Munck giffuen er, schylder aarligen biug j tønde, βmør j pund. Item enn hallff tofft wed Lemuig, βom her Peder Gregerβen i feste hauer, schylder aarlig biug j td., huilcken landgilde oc eigendomb hand formeente huercken i Jurgenn Friiβis beβichtellβe eller i hanns mageschiffte breeff schall werre jndførtt, ey heller os oc cronen der fore att schulle were scheett nogen wederlag,[106] huilchett hand oc formeente βig med enn af de goede mends breff, βom hafde weritt wdj βamme besichtellβe, adt wille beuiiβe. Och derudj rette lagde først os elschelige Erich Lunge[107] till Stouffgaard,[108] wor mand oc thienner, hans missiue med egenn haand wnderschreffuitt, dateritt Stouffgaardt, dend 10. martij anno 1604, huorudj hannd biuder hannom thill,[109] adt hannd och de andre goede mend hafde wdj deris besichtellβe clarligen fraan dennom giffuett beschreffuidt, huad landgilde βom gaffuis aff huer gaard oc boell, Jurgenn Friis bekomb, diβligeste ad de iche hafuer beβigtet, lignett eller lagdt entten thofft eller andett wider, end βom theris besigtellβe støckeuiβ medfører oc jndeholder, som samme missiue vdj βig βellff wittløfftich jndeholder.

Derhos wdj rette lagde ett thingswinde aff Lambuigs byething, dend 17. februarij βidst forlhedenn vdgiffuitt, liudendus 18 mend att hafue wunditt, att der βtoed nogen gadhusβe i Lembtorpis bye, førrind Jørgen Friis till schifft βig Torstensgaard, oc att der stander endnu nogen gadhuβe. Derrnest wantt Chrestenn Schriffuer[110] i Winckell[111] med opragtte fingre oc hellgens eed, att dennd thid, hand wor fougid paa Beugling, da βtoed der nogen gadehuβe i Lemtorpis bye, førrind Jørgenn Fris tillschiffte βig Torstensgaard, och att de folck, βom boede i βamme husβe, giorde dagsgierning[112] oc arbede[113] till Torstensgaard, mens s: Thomas Hiull boede i Torstensgaard, oc att der endnu stander nogen gadhuβe. Frembdeelis wannt for^{ne} 8[114] mennd paa troe[115] oc rette βandenn,[116] att for^{ne} Prebiørn Gyllenstiernn lydelig for thingsdomb[117] thillspurde e[rlig][118] och velb: mand Jørgenn Friis thill Waskiergaard,[119] om hand iche enndnu hauer for^{ne} gadhuβe i Lembtorp, βom om wonden[120] er, oc om de iche haffuer sorrid oc giortt hannom rettighed der af. Der thill suarid for^{ne} Jørgenn Fris, att de huβe er byggitt oc βatt i fortte[121] eller fhellid, med mere βamme thingswinde i βig βellff jndeholder.

End wdj rette lagde ett thingsuinde aff Lemuigs byting, thend 17. februarij a° 1604 vdgiffuett, liudendiβ, xxij mend att haue wunditt med opragtte fingre och hellgens eed, huer effter βin alder oc minne,[122] att dennom fultt witterligtt wor vdj

sandhed, somme wdj xxx, somme vdj xx [och][123] somme wdj xv aar, att der, ßom de husße oc byggsteder østenn Lemuigs aae nu stander, der hafuer werid biugt oc ßtanden huße i for^ne^ aringer oc meere, oc er gangen særlig[124] schyld oc anden rettighed aff denom. Ydermeere wantt for^ne^ windißbiurd med opraggte fingre och hellgens æd, huer paa denn alder, som forschreffuitt ßtander, att de hafue iche hørtt, der er gangenn schyld andenßtedzs af for^ne^ huße oc byggeßteder, end ßom kong: Maytz: lhenßmend wille, de schulle dett yde, førrind [for^ne^][125] Jurgenn Fris tillschiffte sigh Torstensgaard i Lhembtorp. Wdj lige maade wunde de alle med opragtte fingre oc hellgens æd, att thill for^ne^ huße oc byggeßteder brugis af denn eigendom, ßom the goede mendtz vitisße aff de schiøder oc andre breffue om formeller, ßom bißcop Jffuer Munck der paa bekommid hafuer, oc Predbiørn Gyllenstiern ßamme dag for thingsdomb hafuer ladett lheeße oc paaßchriffue. Derhoes[126] berette, att denn hallffue tofft aldthid[127] hafde fuld prestenn i Lembuig vdenn alld schylld oc landgilde, jndthill saa lhenge for^ne^ Jørgenn Fris fick samme Torstensgaard, oc hand da vnderstoed[128] ßig ßamme hallffue tofft thill presten att bortt feßte. Och der om i rette lagde[129] ett thingsuinde af Lemuigs byetingh fredagen nest effter Wor Frue ascessionis dag[130] a° 1547 vdgiffuett,[131] vdj huilchen 8 mennd wunditt hagde, att dett wor thennom fuld witterligd, ath her Mouridz Niellßen[132] i Ramme,[133] som wor capelan i Lembuig, hand brugtt thend tofft thill Lemuigs prestgaard, ßom ligger nest nordenn thill Skalleßiøe neden Lembuigs bierge, før m:[134] Jenns Anderßenn[135] komb thill Lemuig. Oc ßiden m: Jens komb did, hafuer hand brugtt ßamme tofft thill Lemuigs prestgaard, som ßamme tingsuinde i ßig ßellff jndeholder. Dernest wdj rette lagde ett for^ne^ her Mauridtz Nielsens obne beßeiglede breff, dat: Ramme søndagenn for Bartholomæj[136] a° 1547, vdj huilchett hand bekiender,[137] ath dend thid hannd wor i Lemuigs prestegaardt, først for[138] Jffuer Munck, biscop thill Ribe, oc ßiden for Olluff Munk,[139] som blef electus, da gaff for^ne^ Olluff Munck hannom befalling[140] att bruge dend tofft, som ligger østenn fraa aa oc nest norden op thill Skalleßiøe, baade thofft oc berg thill denn gamle dige, ßom ligger offuer, [som?][141] bierrig wedthager. Oc begierid[142] hand ßamme tofft oc jord[143] thill prestegaard der effter, ßaa lhenge ßom hand bleeff der, effter ßom Olluf Munck hafde lad dend thill gaardenn. Oc dend thid forlade[144] Olluff Munck Madtzs Oelsßen[145] i Lemuig enn anden støckie jord och tofft paa bierrig igienn,[146] ßom Matzs Olluffßenn nu bruger oc hafuer vdj werge. Sammeledis kiendes hannd, att hand ocßaa brugett thill prestegaard Brattbierig,[147] Stoere Engideell, Schriffuertofft[148] oc nogen andre ßmaae støcker stugh[149] oc engedeell,[150] ßom hannd ocßaa brugid, oc hafde weritt brugtt for[151] hannom thill prestegaard; oc gick der aldrigh schyld eller thønnge af for^ne^ jord,

dend thid[152] hannd hafde dett i biβcop Jffuers thid eller Olluff Munckes, som βamme breeff i βig βiellff jndeholtt.

For dett βidste berette for^{ne} Prebørn Gyllenstiernn, adt for^{ne} Jurgen Fris wille thilholde βig hallff Skalleβiøe, wanβeett hand ickon en ringe paaløb[153] der paa hauer, oc de bønder, βom for hannom i Torstensgaard hafde boed, aldrig hafuer derudj maatt fische, vden dett βchede wet wor lhensmandzs thilladellsβe oc minde, huilchett hand oc med adschiellige forbudtzs breffue for os beuiiβte. Och formeentte, adt for^{ne} Jurgenn Friiβ iche burde wider fischerie att bruge i for^{ne} Skalleβiøe end for hanns egenn grund.

Och saatte vnderdanigst vdj rette, att effterdj hand hauer beuist, att dend eigedomb neden Lemuigs bierge er skiøtt oc soltt thill affgangenn[154] biβcop Jffuer Munck oc hanns effterkommere, diβligeste att der gaar seerdelis landgilde af de 5 bole,[155] βom hand hauer beuiβt att βtaae paa βaeme eigendomb, huilchenn landgilde iche findis vdj hanns besigtellβe eller mageschifftebreff, om βaeme eigendom oc boell iche da burde hanom paa wor oc cronens vegne adt føllge. Diβligeste effterdi hand hafde beuist, att denn hallffue tofft hafde fuld prestenn i Lemuig i langβommelig[156] thid, førrind Jurgen Fris fick Torstensgaard thill magelaug, om βaeme tofft iche da her effter burde presten att føllge; wdj lige maade om Jurgenn Friis kunde med rette thillholde sigh widre fischerie vdj Skalleβiøe end for hanns egenn grund.

Deremoed att βuare wor her vdj rette møtt for^{ne} Jurgen Fris och først vdj rette lagde for^{ne} besichtellβe, liudendis eblant andett: Enn crone gaard[157] ibidem Peder Munck iboer, schylder aarligen: rug iij tønder iij skipper[158] j fierdingkar[159] 1/3 aff j fierdingkar; biug v tønder; smør ij harboepund[160] vi marck s.;[161] leding[162] viij sk.; brendβuin[163] j, fierdepard af enn feed koe, siffuende partt aff enn schouffuogen,[164] for enn Colding wogenn[165] j daler, gesterie[166] arre[167] ij tønder, gesterie pending vij marck iiij sk. Kannd saae oc auffle[168] rug 7 tønder, biugh xv tønder, arre lx tønder, eng lx leesβ. Findis thill for^{ne} gaard fischende[169] i Skallβøe, disligeste femb gadehusβe, βom er byggett paa βaeme gaardzs grund.

Dernest vdj rette lagde enn wor kiere herrefaders, sallig oc høylofflig jhuekommellβe mageschifftebreeff, daterett Nyekøping denn 3. augustij anno 1585,[170] liudendis hans Mtt: eblantt andett goedzs adt haue tillschifft hannom enn cronegaard βamestedzs, Peder Munck jboer, schylder aarligenn iij tønder, iij schipper, j fierdingcar oc trediedeelen af j fierdingcar rug, v tønder biug, ij harboepund smør, vj marck βmør, 8 sk. leding, j brendβuin, fierdepartt aff enn feed koe, siffuendepartt aff enn schouffwogenn, sifuendepartt aff enn Coldingwogn, ij tønder giersterij arre, vij marck iiij sk. giersterij pendinge. Oc er thill for^{ne} gaard

fischerie vdj Skalleβøe, femb gadehusβe βaemestedzs, βom ere bygdte paa for^{ne} gaardzs grund. Och berette, att for^{ne} v husβe ware de βamme femb husβe, βaa βom goede mend hafde beβigted oc i hanns mageschifftebreff wor jndførtt oc[171] iche schulle findes andre husβe paa gaardβens grund. Der om vdj rette lagde ett tingsuinde af Skodborgherridzsthinngh dend 2. aprilis βist forlhedenn vdgiffuett, liudendis y βinn meening iij mend att haue wunditt, adt de widste iche, der wor flere husβe paa Lembtorps gade vdj Lembtorps bye end dend ene gadehuβ, βom deris fader iboede i salligh Thomas Hiuls thid, dend thid hand boede j Torstensgaard. Dernest i rette lagde ett thingsuinde aff Skodborigherridsthinngh, dennd 5. martij βist forlhedenn vdgiffuett, liudendis Anders Michelβen i Lemb[172] med flere att haue wunditt, att denn øverste oc nordiste[173] huβ, βom schulle βtande paa gadenn vdj Lembtorp, som Mortten Thøgersβen och hanns medbrødre siunsmend omhiemblitt hafuer, denn byggitt Kierstenn Torstens koene, βidenn Peder Munck flytte aff Lempthorp, oc dend huβ, βom βtander langd βuduest der fraa, βom schulle βtande paa gaden, siunsmend om hiemblitt haffuer, dend bygtte Birgitte Pedersdatter, βiden Peder Munck flytte af Lemtorp; oc jche der hafuer βtanden huβe der thillfornn, βiden hannd kand minde, oc att dend hus, hand βiellffuer iboer, er bygdt, βiden for^{ne} Jurgen Fris fick Torstensgaard. Oc dend øde hus paa Fordnubbierge[174] bleff oc bygd, βiden for^{ne} Jurgen Friiβ fick Torstensgaardt. Dernest vantt Chrestenn Lycke i Thørring,[175] att hand iche weed rettere, end dett er sanden, for^{ne} Anders Mickellβenn vantt. Oc ther hoes wantt for^{ne} Chrestenn Lycke ligeruis βom Anders Michellβen, βom før er rørtt. Disligeste vdj rette lagde ett thingsuinde af Gudumbircketinngh,[176] fredagenn dend 23. martij a° 1604 vdgiffuitt, liudendis for^{ne} Anders Mickellβenn med flere att haue wunditt, att de femb huβe, βom βtander østen Lemuigs aae norden Skalleβøe, de laae thill Torstensgaardt, som Peder Munck iboede, dend thid Jørgenn Fris bekomb βaeme gaard thill schiffte aff[177] kong: Maytt:, oc for^{ne} huβe ere de v gadehusβe, som kong: Maytts: schifftebreff[178] omformeller[179] βtander paa for^{ne} gaards grund. Oc wunde yddermeere, att dett wor dennom rett witterligtt vdj Gudz βandhed,[180] att for^{ne} Peder Munck hafde for^{ne} husβe af for^{ne} Jurgen Friiβ, jo βaa vell βiden for^{ne} Peder Munck bleff for^{ne} Jurgenn Friβis thiener βom thillforne, alld denn βtund for^{ne} Peder Munck bode i for^{ne} gaard, med mere βaeme thingsuinde i βig βellff jndeholde.

Och der hoes berette, att for^{ne} biβcop Jffuer Munck hafde opgiffuett dett kiøb,[181] βom hand med Knud Torβtenβenn, Jenns Pouilβenn oc Søffren Chrestennβen hafde giortt. Och der om vdj rette lagde en vitimus[182] af Schodborrigheridz thinng mandagen nest for hoffuidfastdag[183] anno 39 vdgiffuett liudendis

Knud Torstensßen oc Søffren Christenßen i Lemtorp hafde der ladett lheße bißcop Jffuer Munckis breff, liudendis ßom effterføllger: Wij, Jffuer Munck, med Gudtz naade biscop vdj Ribe, giøre alle witterligd med dette wortt obne breff, att Knud Thorstenßenn, Jenns Pouillßenn oc Søfren Chrestensßenn hafuer nu thallid wor minde[184] for huis pendinge, ßom de haffuer vdgiffuedt paa de toffter, ßom ligger østenn oc norden Hellig Kaars capell. Thj lader[185] wi dennom ßaeme toffter jgienn. Jn cuius rei testemonium, sigillum nostrum hic inferius est impressum. Datum Jnnergaardt alias Munckgaard,[186] anno dominj 1536, die beati Petri ad vincula,[187] som ßaeme breff i ßig ßellff jndeholld. Och berette for^ne^ eigendomb ßiden denn thid att hafue fuld Torstensgaard.

Derhoes gaf thilkiennde, ath thend tofft, for^ne^ Predbiørn Gyllenstiern formeente ad ligge till prestegaarden, dend hafde fuld thill Torstensgaard, dog prestenn i Lemuig dend brugd hafde oc iche giffuett anden landgilde der aff, førrind hand fick gaarden ßellff ad bruge, andett end boenden, som wdj gaarden boede, hafde wntt hanom dend, for hand iche skulle giffue[188] widere thiende. Menn ßiden hannd hafde faaid gaarden thill mageschifft, hafde prestenn[189] dend i hans minde, dog bunden, der boede vdj Torstensgaard, haffuer vnd hannom denn att bruge, for hand ingen anden tinde gaf hannom. Menn ßiden hand ßellff fick aufflen thill gaarden, da haffuer hand der aff giffuitt hannom landgilde, Och der om først vdj rette lagde ett breeff, affgangenn her Lauridz Barck, sogneprest i Lemuigh, anno 1586, dend anden paasche dag[190] vdgiffuitt [haffuer],[191] vdj huilchett hannd bekiender, att for^ne^ Jurgenn Friiß hafuer vntt oc thillatt hannom først hallffpartt af dend tofft, ßom ligger norden Skalleßøe oc østen wed Lemuigs aae, ßom hannd enn thidlanng haffuer hafft af de mend, ßom boede[192] i Torstensgaardt, dißligeste enn bierrig, ßom ligger østenn ßamme tofft, dend nørre ende till allweyenn[193] oc ßønder ende thill Peder Munckis gaardz jord affwender,[194] haffde och forlaantt[195] hannom med ett støcke jord østenn Romsdall,[196] ßom løbber med sønder ende paa allweyenn oc nørende till Kiercke Dubbe, ßom thett breeff widere jndeholder. Dernest vdj rette lagde for^ne^ her Peder Gregerßens, sogneprest vdj Lemuigh, hanns breeff,[197] dat: Wadskiergaard, dend 19. aprilis anno 95, vdj huilckett hand bekiender ad haue fest af for^ne^ Jurgen Friiß halffparten af dend tofft, ßom ligger nest østen ved Lemuigs aae, norden Skalleßiøe, som thett breeff widre jndeholder. Berette och for^ne^ Jurgenn Fris, ath dend fischeri i Skalleßøe hafuer aldthid fuld[198] Torstensgaardt. Och der om vdj rette lagde ett thingsuinde aff Skodborrigheridzsthing, dend 19. maij anno 1600 vdgiffuett, vdj huilckett Jep Michelßenn i Offuis gaard,[199] Peder Schriffuer i Fabierre Siøegaard[200] medt fleere wunditt haffde, att dennom fulld witterligd wor i rett Gudzs sandhed, att thend

thid, der Torstensgaard i Lemtorp, ßom Offue Nielsßen da paaboede, wor vnder cronens ßlott Bøuling, da loed lenßmendenn, ßom da hafde Bøuling i forlhenning, ßaa mange de kand minde, bruge fuld oc frie fischeri med voddretter[201] wdj Skalleßøe ßaa well paa østre ßide[202] ßom paa dj andre ßider, huor best woidretter[203] oc woihoufninng[204] fanndis, vlast oc ukierd i alle maade. Och ßaatte vnderdanigst vdj rette, effterdj hand formente ßig nochßom att hafue beuist for^ne^ husße att were bygdt paa Torstensgaards grund, oc att hafue fuld hanns mageschifftbreff, dißligeste effterdj hand vdj lige maade hafde beuißt, att for^ne^ hallffue tofft oc haffde fuld hannom, siden hannd fick Torstensgaard, disligiste oc hafde beuiißt, ad lensmendene paa Bøuling hafde brugd fischeri i Skalleßøe, formedellßt Torstensgaardt dend thid laae vnder Bøuling oc siden haffde fuld hannom effter hanns mageschifftebreffs lydellße, om ßaeme husße med thes thilliggendis eigendomb, for^ne^ hallffue tofft oc fischerie vdj Skalleßøe, iche burde her effter hannom angerløs[205] att følge.

Med fliere ord dennom der om emellom wor.

Da effter thiltalle, gienßuar oc denne sags leiglighed, att effterdi for^ne^ femb boele med theris eigendomb iche findes i thennd besichtelße, wore goede mend, ßom effter wor kierre herre faders, sallig oc høylofflig jhuekommellße, hans k: Mts: naadigste befalling haffuer beßigtted for^ne^ Torstensgaard, hafue fraa dennom giffuett beskreffuid, ey heller findes vdj høigbemelte wor kierre herre faders mageschifftebreff med de bønders nauffn, der paa boede oc aarligen landgilde jndschreffuen, ßom dett ßig hagde burd, for^ne^ Predbiørn Gyllenstiernn oc med schiøder beuißer, dend eigendomb, for^ne^ 5 boele ere paabygd, att were enn seerdelis eigendomb,[206] ßom er for^ne^ bißcop Jffuer Munck aff ßellffeigere bønder soltt oc skiøtt, saa dett icke kand af hanns besichtellße eller mageschifftebreeff befindis hannom der for nogen vdleg,[207] schiell[208] eller fyllist ad hafue giortt thill oß oc cronen, da kand for^ne^ Jurgen Fris med thend beßictelße oc mageschifftebreeff iche thillholde ßigh de femb boelle eller thend eigendomb, de paabygde erre, mens bør att føllge for^ne^ Predbiørnn Gyllenstiernn paa wor oc cronens vegne. Dißligiste effterdj dett beuißes, att dend tofft, hand ßig i lige maade tilholder, haffuer fuld prestenn i Lemuig vdj langsommelig thid, førrind Jurgen Fris fick Torstensgaardt thill mageschiffte vdenn alld affgifft, dend oc huerckenn findes vdj hanns beßichtellße eller mageschifftebreff, da bør ßaeme tofft her effter prestenn i Lemuigh angerløß ad føllge. Huad belangendis er dett fischerie vdj Skalleßøe, der paa ßagde wi ßaaledis for rette, at for^ne^ Jurgen Friis iche bør der udj nogenn fischerie vidre att bruge end for ßin egenn grundt, saa wide denn ßig forstrecker.

Datum vt supra.[209]

(1) Jf. rettertingsdom 15. april 1602 (ovf. nr. 796). - (2) Dette (GkS 1137,2°) er formentlig afskrift af dombrevet (el. afskrift deraf), da det har kongens fulde titel, navnene på de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Breide Rantzau, se 771.5. - (5) Se 762.7. - (6) Se 762.12. - (7) Se 762.14. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Se 796.33. - (10) Se 796.34.

(11) skriftlig redegørelse (Kalk. V.82a). - (12) d.s.s. ligning: udligning, ligelig fordeling (OdS XII.912 bet. 3.2, jf. Kalk. II.796a bet. 3 og V.663a bet. 3). - (13) Grunde (Kalk. I.311b bet. 1; jf. J. Kousgaard Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted (Kbh.1958).190ff.). - (14) takseret (Kalk. II.867a bet. 3). Forb. *lignett och lagd* alm. i datidens sprog, jf. l.c. og OdS XII.905 bet. 8.1, og bet. egl.: når alt er udregnet og udjævnet. - (15) ɔ: hans (jf. Kalk. III.725a). - (16) GkS 1137,2° har *skiødebreff*. - (17) Laurids Barch (d. 1594), 1554-94 sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder, nævnes 1584 som provst, jf. Wiberg. II.301, suppl. 102. - (18) Peder Gregersen (d. omkr. 1630), sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder omkr. 1595, nævnes 1606 som provst i Skodborg herredsprovsti (jf. Ribe domkapitels dom 11. juni 1606 ndf. nr. 836). Jf. Wiberg II.301, suppl. 102. - (19) En *toft* er den til bebyggelse m.v. for den enkelte bonde udskilte og særligt indhegnede jordlod (OdS XXIV.88 bet. 1; Osterssøn Veylle.778). - (20) Ordet indføjet efter GkS 1137,2°.

(21) Jf. ndf. ved note 206: *enn seerdelis eigendomb*, ɔ: en særlig jordejendom uden for fællesskabet, jf. Kalk. IV.268b (*særjord*). - (22) Forlægget har kun *Greger*. - (23) St. Laurentii dag: 10. august. - (24) Se 796.50. - (25) Vist kortform for Katharina, jf. DgP I.718. - (26) Iver Munck (d. 1539), 1499-1536 biskop over Ribe stift. - (27) Forlægget har *steen*, der muligt er fejlskrift for *stren*, *stræm*, vestjysk form for *strøm*, jf. Feilb. III.614b. Det ndf. nævnte skøde af 28. august 1507 har *strøm*, jf. Rep.2.rk.VI nr. 10856. Der er tale om Lemvig å. - (28) Sydøst for Lemvig lå et Helligkors kapel, der formentlig er nedbrudt kort efter reformationen. Som det fremgår af det flg., fandtes der endnu i 1604 enkelte murrester. - (29) Se 796.58. - (30) begynder, kommer (Kalk. IV.776a bet. 2).

(31) Lemvig kirke, der ifl. præsteindberetning 1638 var viet St. Nikolaj, kaldtes tidligere Vor Frue kirke, jf. Erich Pontoppidan, Den Danske Atlas V,2(1769).789. - (32) Gården Rønbjerg i Nørlem s., Skodborg h. (Danmarks Stednavne XVII.23). - (33) Forlægget (og GKS 1137,2°) har ved fejlskrift *for*. - (34) *Engdeel* (jf. ndf. note 59 og Rep.2.rk.V.10856) er et appellativ. En *engdel* er et engstykke (Kalk. V.219a). - (35) Limfjorden el. en del deraf (Nissum Bredning el. Lem Vig). - (36) Bartholomæus' dag: 24. august. - (37) Forlægget har kun *s*. - (38) St. Jørgens dag: 23. april. - (39) Den tidl. hovedgård Østerbol i Nørlem s., Skodborg h., i 1682 af ca. 10½ tdr. hartkorn og 57,7 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.187. - (40) Næppe navnet på en konkret lokalitet, men angiver blot det bakkede terræn omkring Lemvig, jf. Erich Pontoppidan, Den danske Atals V,2(1769).786, at Lemvig er »mod Østen, Synden og Vesten omringet med en Kiæde af høie Bierge, som betager dem al Udsigt til Landet paa de Kanter«.

(41) Lemvig sø, sydøst for byen. - (42) Lemvig å. - (43) *effter βom* her med tidsbet.: efter at. - (44) Lemvig å. - (45) meddelt, fortalt (Kalk. I.594a). GkS 1137,2° har *dennom bleff berett*. - (46) Landsbyen Nørlem i Nørlem s., Skodborg h. - (47) Engjord (Kalk. V.219a). - (48) ɔ: som blev. - (49) Lemvig havde en latinskole, hvortil Christian III 7. juni 1542 henlagde kongetienden af Lem (Nørlem) s., jf. Rørdam, Kirkelove I.216, Da. Kancellireg.225. Skolen blev nedlagt 1. januar 1740 i henhold til fdg. 17. april 1739. - (50) *dett* refererer til det foregående *nogitt jord; jord* er neutrum i nordjyske dialekter, jf. f.eks. gadenavnet *Klosterjordet* i Ålborg. - (51) 1 favn som længdemål: 3 alen. - (52) ɔ: om hvilke dem. - (53) også dér. GkS 1137,2° har *jnd da*. - (54) atter; nok en gang.

(55) Jf. ndf. *en(n) haardereyen(n), βaemme haardereyen(n), enn anden haardereyen, denn haardereyen*. Secher, Rettertingsdomme I.563 læser urigtigt *haarderveien* og må for at få en

slags mening i teksten udelade 2 ord, jf. op.cit.570 note 2 og 3. Til de anførte tekstformer giver mag.art. Kaj Bom i august 1980 følgende note (jf. nærv. udg. I. s. 26 note 30): »I nogle leksikalske arbejdspapirer 1964-65 (jf. Danske Studier 1973.185) fremsatte jeg - i videre sammenhæng, og flersidigt motiveret - den hypotese at man her træffer et subst. som ikke direkte kan slås op i de gængse ordbogsværker: *ård-ær(e)jen*, af *ard (år(d))*: plov af særlig (ældre, lettere) konstruktion (Kalk. IV.946b, jf. Feilb. IV.1196a 32: *å'r*, fra Salling, spøgende om en stor kniv; jf. også register til Kulturhist. Leks.137a) plus et verbal-subst. på *-n* til *ærje*: pløje (Kalk. IV.971 a og V.1202a). Denne sammensætning genfindes antagelig (jf. Kalk. V.469b,14) i rettertingsdom af 29. juni 1591 om en trætte lokaliseret til netop Lemvig-egnen: at hand skulle befalle her Jens i Heβedall at skulle bandføre for de *horre renne*, βom holthis for skiell emellum Søegaardtz marck och Stiernborg marck, diβligeste emellum Haldgaardtz marck och Stiernborg marck baade thennum, βom βamme *horre renne* haffuer ladett oppløffue, saa och ... (HDDomb. nr. 13(1590-95) fol. 164^{r}, jf. GdD IV.262). Kolderup-Rosenvinge (GdD IV.262 note 7) opfatter *horre renne* som agerrene el. agerfurer, som er oppløjede til at angive markskellet på urigtigt sted. (Et verb. *ård-ærje* ligger evt. bag *hvolørie*: OdS XXVII. 1351; citat 1765 fra (reliktområdet) Mols). Bet. måske: åvending, forpløjning (OdS I.82, V.763). Til Sechers *haardveien* (optaget Kalk. II.166a) ses hverken realia, tekstoverlevering eller andre kendte kilder at give nogen form for støtte; desuden er konstruktioner som *(d)en (anden) haardveien* (Secher, op.cit.I.563) i en kilde af denne proveniens sprogligt uantagelige«.

(56) GkS 1137,2° har her (og flere steder i det flg.) *fordt*, der måske er det rette; *fordt* = forte, ɔ: et stykke græsjord (OdS V.970 bet. 4), græslod, græsmark (Feilb. I.359a bet. 2). - (57) GKS 1137,2° har *Hestborig*. Vel en lokalitet (marknavn) i Nørlem s., Skodborg h., men ikke nævnt i Danmarks Stednavne XVII. I *Hestbore* er andetleddet *båre*: hvilende jord, græsning (OdS I.1000 III Baare), jf. Feilb. II.244b (*Kobåre*: græsmark for køer), IV.87b (*bårehyrde*: hyrde for køer på græs). - (58) GkS 1137,2° har her *fordt*, jf. ovf. note 56. - (59) Se ovf. note 34. - (60) Ifl. Kalk. I*96 (med nærv. sted som kilde): vender (mod). Der synes ikke at kunne være tale om, at kyststrækningen »drejer af«, ɔ: bort. Der foreligger formentlig et specielt udtryk *vende (p)å*: danne grænse, støde på; jf. subst. *åvending* (OdS I.82) (af *af-* som sekundær form for præp. *a(a)* se f.eks. *åsæt* (OdS I.81f.), *amindelse* (ib.519), *afgrøde* (ib.176). Jf. *jord, som vender på åvending* (1592; Vider og Vedtægter I.334).

(61) Lemvig sø. - (62) hvor. - (63) Grundstykke, grund (Kalk. II.449a). - (64) Lemvig sø, se 796.56. - (65) her vel: grænser (direkte) (op til). - (66) GkS 1137,2° har *biug stolder*. Jf. glda. *stæthil* med sideformen *stathel*: bolig, jf. J. Kousgård Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted (1958).209f., endnu kendt i det vestjyske stednavn Stadil (Hing h.: 1291 Stathæl). Jf. *stedel*: grund, tomt (Kalk. IV.114a), der dog muligt kun findes på Bornholm. Secher, Rettertingsdomme I.564 læser formentlig urigtigt *byggestedder*, hvilken form ikke forekommer sandsynlig i tiden og miljøet. - (67) Køkkenhave, urtehave (Kalk. II.691b; OdS IX.1032; jf. DL 6-17-13: Abildgaard eller Kaalgaard). - (68) Indtagen jord, jf. Vider og Vedtægter II.33 § 37: *uloflig indtegter eller nye indhefved* (Vester Brønderslev 1682). Et subst. *jndhefftt* ses ikke nævnt i de alm. ordbøger. - (69) ɔ: ligger næsten lige så langt mod nord som ...; *fast* = næsten (Kalk. I.314b bet. 6), *wed* = omtrent (Kalk. IV.764a bet. 7; OdS XXVI.739 bet. 12.2). - (70) GkS 1137,2° har *vij*.

(71) *wender ... paa*: støder op til; jf. Vider og Vedtægter I.334: *jord, som vender på åvending* (1593). - (72) Et til gaden stødende indhegnet stykke jord (Kalk. II.3a). - (73) Her vel: uden spor af opdyrkning; jf. *gammel græs, gammel jord* (Danmarks Stednavne V.127). Af det flg. fremgår, at det er *fhellig*. - (74) Grønjord: græsbevokset jord, spec. om flerårig græsmark, der ikke mere skal anvendes til græsning, men ligger brak el. tilsås (OdS VII.274; Feilb. I.504b; jf. *grønland* med sa. bet. (OdS VII.224 bet. 1; Feilb. I.504b). - (75) Fælled, ɔ: den del af van-

gen, der i et givet år lå udyrket hen og brugtes som græsgang el. jordstykke (overdrev), der i jordfællesskabets tid henlå som fælles græsningsareal (Kalk. I.819a bet. 3; OdS VI.314 bet. 1). - (76) Landsbyen Rom i Rom s., Skodborg h., nabosogn til Nørlem s., hvori landsbyen Lemtorp. - (77) grænsede op til (Kalk. V.833b). - (78) Se 796.49. Den har vel tilhørt den Torsten, der var fader til de ovenn. Christen Torstensen, Poul Torstensen, Johanne Torstensdatter og Kaie Torstensdatter. - (79) Forlægget har formentlig ved fejlskrift *aaelgaardsted*, jf. straks ndf. *en kaalgaardßted*. Rettet efter GkS 1137,2°. En ålegård (grundbet.; ålegærde) er et risgærde for enden af hvilket er anbragt en ruse til fangst af ål, jf. Arent Berntsen II.20f. - (80) med afslået foder (Kalk. I*60b).

(81) gyldigt (Kalk. I.797a). - (82) Peder Munk (Vinranke-Munk) (d. omkr. 1615) til Vesterris og Staby Kærgård, søn af Peder Munk til Havbro (d. efter 1556) og NN (gift 2. gang med borgmester i Lemvig Peder Nielsen, se Ribe domkapitels dom 11. juni 1606, ndf. nr. 836). Han var gift 1. gang (før 1584) med Anna Nielsdatter Skade (d. før 1585; hun gift 1. gang med Laurits Bertelsen Hørby til Vesterris), 2. gang 1585 med Marine Jensdatter Munk (hun gift 1. gang med Thomas Hjul) og 3. gang med Karen Christensdatter Munk (i rettertingsdom 15. juni 1608 kaldt Kirstine Laveretsdatter, se Secher, Rettertingsdomme II.221; hun gift 2. gang med Niels Munk (Munk af Vejbjerggård)). Ovenn. Thomas Hjul fik 17. maj 1569 (Kanc.Br.) for sin og sin hustrus levetid livsbrev på ovenn. Torstensgård mod at svare sædvanlig afgift til lensmanden på Bøvling slot. Da Jørgen Friis forhandlede med kongen om det ndf. nævnte mageskifte, lovede han 28. april 1585, at han ikke ville fortrænge Peder Munk eller hans hustru af Torstensgård, da Peder Munks hustru, Marine Munk, havde livsbrev på gården. Efter Peder Munks 2. hustrus død skulle Jørgen Friis besidde gården så frit som sit arvegods (Kanc.Br.1584-88.301 note 2). Af dom nr. 820 ndf. (13. april 1605) fremgår, at Peder Munk i 1605 var i tjeneste hos Henrik Gyldenstierne til Åkær og Møgelkær og mødte som rettergangsfuldmægtig for denne. Om Peder Munk se iøvrigt Ribe domkapitels dom 11. juni 1606 (ndf. nr. 836). Peder Munk og Niels Munk betegnes urigtigt som bønder i registeret til Secher, Rettertingsdomme. - (83) Gården Staby Kærgård i Staby s., Ulfborg h., i 1682 af 14,9 tdr. hartkorn og 50,1 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.161. - (84) Mageskifte 3. august 1585 (Kr.Sk.I.293f.). - (85) fuldt ud. - (86) Såning (Kalk. IV.258b bet. 1 & 2). - (87) Græsgang (Kalk. I.386a bet. 1). - (88) GkS 1137,2° har *fra*. - (89) fæstede, lejede (Kalk. IV.193b bet. 3). - (90) salig (ɔ: afdøde).

(91) Rigsråd Christen Skeel (d. 1595) til Hegnet, Fussingø m.v., der 1569-85 var forlenet med Bøvling slot. - (92) Hovedgården Fussingø i Ålum s., Sønderlyng h. - (93) Se 796.81. - (94) Her vel anvendt som beskedenheds-udtryk, jf. OdS XVII.1088,42ff. - (95) Indfæstning (afgift ved tiltrædelse af fæste) (Kalk. IV.193b). - (96) Lemvig sø, se ovf. note 64. - (97) lang (Kalk. II.753a bet. 3; OdS XII.381 bet. 1.2). - (98) GkS 1137,2° har *bispenns gaardt*. Vel en gård, der som mensalgods lå til Ribe bispestol. - (99) GkS 1137,2° har *langs*. - (100) Steder, hvor opdæmning af vand til en mølledam kan finde sted (OdS III.477, jf. DL 5-11-1: damstød). GkS 1137,2° har *dammesteder*.

(101) Her vel: medregnet. - (102) Gården Bangsgård i Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h. Ved kongebrev 23. maj 1604 (Kanc.Br.; Kr.Sk.I.343) tillodes det Lemvigs borgere, der havde klaget over, at de mod øst havde ringe uddrift (ɔ: adgang til græsning, jf. Kalk. IV.550b), at måtte bruge kronens gård Bangsbo m.v., der var blevet Jørgen Friis til Favrskov fradømt, mod årlig at svare sædvanlig skyld til lensmanden på Bøvling slot, jf. J. Søndergaard Jacobsen, Lemvig Købstads Historie (1909).24 (hvor kongebrevet er dateret 23. april). - (103) særskilt (Kalk. IV.267b bet. 1). - (104) 1½; om skivemåden se 761.23. - (105) Vel gården Mosekær (1539 Mosekyer, 1595 Moßkier) i Nørlem s., Skodborg h., jf. Danmarks Stednavne XVII.23. - (106) GkS 1137,2° har *wdlegh*: betaling (Kalk. IV.567a bet. 2). - (107) Erik Lunge (d. 1616) til Stovgård. Secher, Rettertingsdomme I.565 har urigtigt *Lange*. - (108) Hovedgården Stovgård i Tør-

ring s., Vrads h. - (109) *biuder ... thill:* meddeler (Kalk. V.102a bet. 13b). - (110) Se 796.37.

(111) Se 796.38. - (112) Pligtarbejde, hoveri (Kalk. I.332b). Hvis ordet ikke er synonymt med det flg. *arbede*, hvilket måske er mest sandsynligt, bet. *dagsgierning* vel ugedagsgerning (jf. OdS XXV.949,44), der udførtes på en hovedgård af bønderne 1-3 dage ugentlig hele året igennem, jf. Kalk. IV.622a-b (ugedagsarbejde, ugedagsbonde, ugedagsgerning, ugedagsmand m.fl.). - (113) *Arbede* kan bet. hoveri jf. OdS I.794,50; DL 3-12-4; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie. 471. - (114) Ovf. er nævnt 18 mænd. Også GkS 1137,2° har her 8. - (115) Ærlighed, pålidelighed (Kalk. IV.446a bet. 2). - (116) Sandhed (Kalk. III.685a). Forb. *troe oc sandenn* alm. i datidens sprog, se Kalk.l.c. - (117) de på tinget fungerende dommere (Kalk. IV.391b bet. 1, jf. V.1068b). - (118) Forlægget har kun *e*. - (119) Se 801.10. - (120) GkS 1137,2° har *offuer wnden*.

(121) Fælled (Kalk. I.730a bet. 1). - (122) Hukommelse, erindring (Kalk. III.92 bet. 1). - (123) Indføjet efter GkS 1137,2°. - (124) GkS 1137,2° har *sameledis*. - (125) Indføjet efter GkS 1137,2°. - (126) *Derhoes* er næppe ren stil-variant til *yddermeere* og *wdj lige maade* i det foregående, men bet. vist her: i tilgift, desuden. Mærk, at de pågældende nu siges at *berette*, mens de før *wantt (wunde)*. - (127) GkS 1137,2° har ved fejlskrift *aldrigh*. - (128) *understå sig* havde i datiden en mindre polemisk, fordømmende klang. Kan vel gengives ved: tillod sig; tog sig den frihed. - (129) Det er Preben Gyldenstierne, der fremlægger de her nævnte tingsvidner. - (130) 15. august.

(131) GkS 1137,2° har *wdgangitt*. - (132) Om Mourids Nielsen, der ikke er nævnt hos Wiberg, er det ikke lykkedes at fremskaffe oplysninger. - (133) Landsbyen Ramme i Ramme s., Vandfuld h. Ramme s. blev 1796 annekteret til Dybe s. - (134) magister (mester). - (135) Jens Andersen (d. 1554), 1536-54 sognepræst for Lemvig og Nørlem menigheder. Han var opr. dominikanermunk i Århus, sendtes til Rom for bedre at kunne disputere med lutheranerne, kom på hjemrejsen til Wittenberg, hvor han blev vundet for Luthers lære. Han var fader til lægen, professor, dr.med. Anders Lemvig (d. 1603). Jf. Wiberg II.301; J. Søndergaard Jacobsen, Lemvig Købstads Historie(1969).63f. - (136) Se ovf. note 36. - (137) erklærer (Kalk. I.140a bet. 5). - (138) Vel: med biskop Ivar Munk som sin foresatte, jf. OdS V.178 bet. 15.1. - (139) Rigsråd Oluf Munk (d. 1569), søn af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Mogens Munk (d. 1558) og brodersøn af ovenn. biskop Ivar Munk. Han blev magister i Kbh., 1533 kannik i Ribe domkapitel, 1533-36 medlem af rigsrådet, 1534 valgt til biskop i Ribe (*electus*), blev 1536 sammen med de øvrige biskopper fængslet, men 1537 løsladt mod forpligtelse til at gifte sig. Han blev 1537 forlenet med Tvis kloster (som han 1547 afkøbte kronen) og St. Hans kloster i Horsens, havde 1539-50 Skivehus i pant, var 1550-52 forlenet med Ålborghus, 1564 med Lundenæs, 1565-69 med Ørum. 1542 blev han genoptaget i rigsrådet. - (140) Her vel: bemyndigelse, fuldmagt (OdS II.95 bet. 1, jf. ApG 26.12(1740): med magt og befalling) el. muligt: i varetægt. I sidstnævnte bet. ifl. Kalk. I.122b og OdS II.95 bet. 1 næsten altid styret af præp. *i*, der kan være udfaldet her. Jf. straks ndf. *hafde lad dend* [toften] *thill gaardenn*.

(141) Forlægget (og GkS 1137,2°) har formentlig ved fejlskrift *paa*. - (142) GkS 1137,2° har *biergitt* (= bjærgede), der vist er rigtigere, jf. *holme ... at bierge* (1588: Da.Mag.1.rk.VI.181; Kalk. I.22a) og subst. *enngebiering* (Kalk. I.817a). - (143) GkS 1137,2° har *fordt*, jf. ovf. note 58. - (144) overlod (Kalk. I.652b bet. 5); muligt fejlskrift for *forlagde:* erstattede (Kalk. I.653b bet. 4). - (145) GkS 1137,2° har *Olluffßen*. - (146) til gengæld. - (147) Gården Bratbjerg i Tørring s., Skodborg h., jf. Danmarks Stednavne XVII.33. - (148) Findes ikke i Danmarks Stednavne XVII. - (149) Stuf, ɔ: den del af bymarken, der ved salg, gave el. på anden måde var skilt fra det bol, hvortil den opr. hørte (OdS XXII.662 bet. 2). - (150) Her: *endel* (OdS IV.376) der er synonymt med stuf og ornum, jf. DL 5-10-13.

(151) før (Kalk. I.586a bet. 2). - (152) GkS 1137,2° har *stund*. - (153) tilgrænsende jord eller

vand (Kalk. III.539b bet. 3). - (154) GkS 1137,2° har *for*^{ne}. - (155) GkS 1137,2° har *buoller*. - (156) GkS 1137,2° har *langsom* (jf. ovf. note 97). - (157) Torstensgård i Lemtorp i Nørlem s., Skodborg h., se 796.49 og ovf. note 78. - (158) 2½; om skrivemåden se 761.23. - (159) Se 796.69. - (160) Se 796.70.

(161) Smør. - (162) Se 796.72. - (163) Se 796.73. - (164) Se 796.74. - (165) Se 796.75. - (166) Om *gæsteri* se 767.3. - (167) Havre (Kalk. I.72a). GkS 1137,2° har her og i det flg. *havre*. - (168) *saae* må gå på de 3 slags udsæd, *auffle* kun på enghøet. - (169) Fiskeri (Kalk. I.549a). - (170) Kr.Sk.I.393f.; jf. Kanc.Br.

(171) Vel fejlskrift for *att;* GkS 1137,2° har samme form som forlægget. - (172) Landsbyen Nørlem i Nørlem s., Skodborg h. - (173) ɔ: længst i nordøst. GkS 1137,2° har ved fejlskrivning *then østerste och thend westerste*. - (174) GkS 1137,2° har *Fordum bierigh*. Vel skriveform for Forumbjerg (1664: Formbjerg) i Nørlem s., Skodborg h., jf. Danmarks Stednavne XVII.20. - (175) Landsbyen Tørring i Tørring s., Skodborg h. I dette sogn lå Jørgen Friis' hovedgård Vadskærgård. - (176) Gudum birketing hørte opr. til Gudum nonnekloster, og 1464 fik Ribebiskoppen, der havde klosteret i forsvar, stadfæstelse på birkeretten, jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil 1660 I(1869).266. Birketinget blev ved reskr. 7. oktober 1684 henlagt under Skodborg og Vandfuld herredsting. - (177) GkS 1137,2° tilføjer: *s* (salig). - (178) GkS 1137,2° har *breff*. - (179) GkS 1137,2° indføjer *der*. - (180) GkS 1137,2° har *fuld witterligtt y rett Gudtz sandhiedt*.

(181) Handel (Kalk. II.704a). - (182) d.s.s. vidisse. GkS 1137,2° har *vidimus*. - (183) Onsdag efter 1. søndag i fasten (Kalk. V.472b, cf. II.275b: askeonsdag). Secher, Rettertingsdomme I.637a antager, at det er 1. søndag i fasten. - (184) *tale minde:* søge tilladelse (Kalk. III.92b bet. 5). - (185) overlader, giver (Kalk. II.717b bet. 3). - (186) Gården Munkgård i Seem s., Ribe h., som Ribe bispestol 1501 havde erhvervet ved et mageskifte med Løgumkloster, i 1682 af 5,66 tdr. hartkorn og 49,5 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.114. Den foranstående *Jnnergaardt* (GkS 1137,2°: *Jenergaardt*) synes at måtte bero på en fejlskrift, og en datering med *alias* er ikke truffet i samtidige kilder. *Jnner* er måske fejllæsning af *Iuer* (brevudstederen er Ivar Munk). - (187) 1. august. - (188) GkS 1137,2° tilføjer *hanom*. - (189) GkS 1137,2° tilføjer *haft*. - (190) 2. påskedag indfaldt i 1586 den 4. april.

(191) Ordet mgl. i forlægget (og i GkS 1137,2°). - (192) GkS 1137,2° har *haffde boedt*. - (193) Adelvejen, ɔ: hovedvejen, den alm. vej (Kalk. I.5b). - (194) Se ovf. note 60. - (195) forlenet, overdraget (Kalk. I.664b). - (196) GkS 1137,2° har *Runsdall*. Måske fejlskrift for gården (nu landsbyen) Ravndal i Nørlem s., Skodborg h., jf. Henrik Pedersen.187. - (197) GkS 1137,2° har *giennbreff:* skriftlig tilståelse for at have modtaget noget (Kalk. II.24b bet. 1). - (198) GkS 1137,2° tilføjer *thill*. - (199) Gården Ovsgård (1610: Ousgaard, Offuisgaard) i Nørre Nissum s., Skodborg h., i 1682 af 5,66 tdr. hartkorn og 37,7 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 188. - (200) Gården Søgård i Fabjerg s., Skodborg h., i 1682 af 5,12 tdr. hartkorn og 34,8 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.190.

(201) Voddræt(te)steder (OdS XXVII.333; Molbech, Dialect-Lexicon.653). - (202) Side eller muligt: bred, kyst (Kalk. III.314a bet. 2). - (203) Voddrætter, det at drage vod (OdS XXVII. 333). - (204) GkS 1137,2° har *woyhøffenig:* sted, hvor voddene drages på land, jf. Secher, Rettertingsdomme I.642b, men cf. Kalk. IV.885a. Jf. Feilb. I.723a (*hyvvimand*), 762b (*høvverbrink*), III.442b,24 (*høvkanten*) og I.742a bet. 3: *hyw:* at slæbe voddet ind. - (205) fri for ansvar el. tiltale (Kalk. I.59a). - (206) Jf. ovf. note 21. - (207) Betaling (Kalk. IV.567b bet. 2). - (208) Erstatning, gengæld (Kalk. III.849a bet. 12). - (209) GkS 1137,2° tilføjer: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.

817 Rettertinget 23. maj 1604 (København)

En enke, der for livstid var forlenet med sin afdøde ægtefælles jordegods og løsøre, fandtes pligtig til at give den afdødes arvinger jordebøger, hvoraf fremgik, hvilket jordegods den afdøde havde ejet. Da registreringen af den afdødes løsøre var foretaget i overværelse af kun enkens venner, skulle hun derhos gøre boet så godt, som det var, da hendes mand døde, og selvtolvte aflægge ed herpå. Endelig skulle hun med sin slægt eller andre give mandens arvinger sikkerhed for, at gods og løsøre ikke blev forødt i hendes besiddelsestid.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 170r (findes yderligere i 3 hss.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I. 573ff.

Litt.: Sindballe. 109; Stig Iuul, Fællig og Hovedlod. 281 med note 100; E. Ladewig-Petersen i PhT 15. rk. IV (1970). 25 note 30.

Overskrift: Domb emellom Palli Fasti till Mindstrup oc Lauge Vrne thill Belttebergh paa denn ene och frue Anne Peders daatter till Smidstrup, afgangenn Anders Bings effterleffuersche, paa denn anden ßide, daterit Kiøbenhaffns slott dend 23. may 1604.

Kongen och altt raaditt.[3]

Wii, Christian, giør alle witterlig, for os wor schickett os elschelige Pallj Fastj[4] till Mindstrup[5] oc Lauge Vrne[6] thill Beltteberg,[7] landsdommer i wortt lannd Skaane, paa hanns høstruis[8] vegne, paa dend ene oc hafde med wor egenn steffning[9] for os vdj rette steffnid os elschelige frue Anne Peders daatter[10] thill Smidstrup,[11] afgangen Anders Bings[12] effterleffuersche, paa thend andenn ßide och hinde tilthalliid for, att hunn iche schall wille thilßtedde dennom en clar jordbogh[13] paa for^ne^ hindes affgangenn hosbundzs effterladendis jordegoedzs,[14] men vdj ett[15] offuerandtuorid jordbog jndførd baade hanns oc hindis egitt jordegoeds med kiøbegoeds, panntegoeds oc mageschifftgoeds eblanndt huer andre, saa ingenn forschiell heller rigttighed der paa er giortt, huilchit hanns heller hindis jordegoedz er, jche heller huilckett kiøbe-, pantte- eller mageschiffte goeds er, huoraf i fremthidenn ßtoer jrringe,[16] trette oc mißforstand emellom hinde oc for^ne^ hindes afgangenn hoßbunds arffuinger kand fororßagis. Dißligeste for, att hunn iche heller schall will leuere fraan ßig clar register[17] paa, huis jordebreffue,[18] kiøbebreffue, panttebreffue oc mageschifftebreffue sampt paa huis løsßøere, ßom fantes effter for^ne^ hindes hoßbunde, da hand wed dødenn er affgangenn, huilckett de formeente, ad hunn med alld billighed pligtich er att giøre med hindes kiøns æd[19] effter lougenn,[20] effter ßom hunn oc aff herridzfougdenn vdj Jngellßtedherritt thillfunden er. Vdi lige maade formeente de hinde pligtich were dennom att forßekre oc nøigactig foruaring[21] att giøre medt hindes neste ßlegtt oc biurd, att

hunn iche schall ßellge, afhende eller forkomme[22] nogitt aff thet goeds, hunn haffuer wdj forlhenning af for^ne^ hindes affgangenn hoßbonds, rørendis eller wrørendis, ßom arffuingerne med rette epther hannom thilkommer, emoed forrige domme[23] wdj ßaadann sager thillforn affsagd oc vdgangen ehre.

Och vdj rette lagde theris schrifftlig berettning liudendis: Er thenne woris forßett emoed erlig och velbiurdig frue Anna Annders Bings till Smidstrup med hindiß lauguerge, som effterføllger: Først effterdj for^ne^ frue Anne hafuer thill ßig annammid altt Anders Bings goeds, rørendis oc wrørendis, oc dett beßidder effter hindes forlhennings breff, endog hindes forlhennings breeff schall formelde, ad huis goeds, ßom for^ne^ frue Anna effter Anders Bings død annammendis worder, dett schall hans arffuinger effter hindes død friett oc vbehindertt igien bekomme, oc effterdj att iche nogen af Anders Bings arffuinger haffuer werit thillßtede, der frue Anna ßligtt goeds, rørendis oc vrørendis, thill ßig annammid hafuer, erre wj begierendis, att frue Anne wille lade paa clar register antegne oc ßamme register os leuere oc thillßtille effter lougenn,[24] som er først enn clar jordebog paa hanns arffuegods, for dett andett enn klar register paa, huis mageschifftegoeds ßom hannd hauer giortt enten paa ßine egenn eller ßin høstruis wegnne. For dett tredie ett clartt register paa, huis kiøbegoeds ßom er kiøfft i begge theris thid; for dett fierde ett clar register paa huis panttegoeds ßom panttidt er, jtem kiøpßtedgoeds oc møllegoedzs, dißligeste ett clar register paa, huis rede pendinge, ßom fannttis i deris boe, der hand døde, saa oc alle gieldbreffue, ßom hannom thillßtoed,[25] dißligeste paa mønttid guld oc giortt[26] guld, kieder, clenodie, gulldringe, smøcker, perlehuffuer, sølff, kleder, boeschaff, queg, fhee oc altt andet, rørenndis oc vrørendis goeds, dett were ßig wed huad nauffnn dett neffnis kannd. Diße for^ne^ register ere wj begierendis, att frue Anne wille leuere fraan ßigh effter lougenn oc er der paa en domb begierendis.

Sammeledis effter att oß forekommer, att enn ßtoer partt aff huis løsßøre,[27] Anders Bing ßig schall haue effterladet, allerede schall were forkommen och endnu daglig dags aff boen forkommis, saa formeener wi, for^ne^ frue Anne medt hindes laugeuerge, slegtt oc venner bør att giøre os enn nøigactig foruaring medt breeff oc seigell, ad hun vdj hindes liffs thid iche schall sellge, borttpantte eller vdj andre maade afhende[28] aff for^ne^ Anders Bings goeds eller løßøere, som hannd ßig, der Gud hannom wed dødenn henkallde, haffuer effterlatt, jcke heller att lade forhugge de schoffue thill wpligtt,[29] ßom der nu tilligger epther hindis forlhennings breeffs liudellße, oc dett effter kongelige domme,[30] ßom i ßaadanne sager thilforn vdgangen er; oc der ßom kand skee hunn will ßig paaberobe att haffue wdj goede menndzs neruerrelsße ladet registrere, huis ßom er funditt effter

hans dødelige afgang, saa hafuer wj indthett[31] weritt der hoes eller aff widst, om rett er for de goede mend opthegnid eller icke; formeener fordj dend opthegnellsβe iche kannd hinde befrie, att hun jo bør med loug[32] att forklare rett ad were opthegnid.[33]

Och der hoes i rette lagde enn domb af Jngelstedherridsthing dend 5. july anno 1596 vdgiffuett, liudendis i βin beβlutning: Tha effter thilthalle, giemβuar oc denne sags leiglighed, och effterdj att frue Anne Peders daatter tilbiuder dend goede mand Lauge Vrnne med de andre Anders Bings arffuinger wdj hindes forβett register paa, effter βom hanns thilthalle er om jordebøgger, βom βaeme forβett vduiβer yddermere, da bleff her paa i dag inden thinge for rette βaa paaβagdt, ath dend goede frue, frue Anne Peders dotter, medt hindes lauguerge bøer att forschaffe oc flie[34] dend goede mand Lauge Wrne nøigactig foruaring paa alle de lougmaall,[35] tiltalle oc artickler, βom hanns deelle[36] oc thillthalle er, βom for[uitt] βtaar, effter lougenn, med clare register, breeff oc zeigell, wdenn denn goede mand Lauge Vrne oc denn goede frue, frue Anne Peders daatter kunde i andre maader forennis der om.

Der emoed att suare wor vdj rette møtt os elschelige Predbiørnn Gyllenstiernn[37] thill Woβborrig,[38] wor mannd, raad och embidzmand paa wortt βlott Bøuffling,[39] paa for[ne] frue Anne Peders daatters vegne och vdj rette lagde ett forlhennings-breeff,[40] βom for[ne] afgangenn Anders Bing βin høstrue, for[ne] frue Anne Peders daatter, giffued haffuer, dateritt Rask,[41] onβdagen nest effter S: Dionisij,[42] βom er dend 16. 8[bris43] 1577, liudendis i βin mening, att der βom Gud vden liffs arffuinger hannom hedenkallder, da hafuer hand med hanns rette arffuingers raad oc fuldbiurd[44] forlhenntt for[ne] hanns høstrue, frue Anne Peders daatter, hindes[45] liffs thid oc βaa lhenge hunn leffuer hanns hoffuidgaard Smidβtrup med bygning oc alle hanns løsβøre, diβligeste altt[46] hanns jordegoeds, møllegoeds, kiøbegoeds, panttegoeds oc kiøpβtedgoeds, som hannd da haffde heller der effter i hanns liiffs thid wed arff, kiøb, pantt eller i nogen maade bekomme kand, i huad land[47] dett were kannd i ald Danmarck med ald thes rette tilleggelβe, wed huad nauffn dett heldst neffnis kand, oc hanns arffuinger effter hanns død effter hannom arffueligenn kunde thillfalde, dog att hunn schall holde gaardenn oc goedtzitt wed goed heffd oc magtt oc ey schouffuene forhugge eller forhugge lade thill vpligtt i nogen maade. Oc naar hunn wid dødenn afgaar, da for[ne] hanns hoffuidgaard med altt andet jordegoedzs, møllegoeds oc ald anden eigendomb komme quitt oc frie jgienn thill hanns arffuinger med hans partt i biugning, løsβøre, pantegoeds, kiøbegoeds oc kiøpβtedgoeds, βom hunn thill βig effter hanns død annammendis worder, som dett breeff vdj βig βellff widre[48] jndeholder.

Derhoes vdj rette lagde enn contract, ßom os elschelige Peder Munk[49] thill Estuadgaard,[50] Danmarckis riges marsk, Predbiørnn Gyllenstiernn thill Woßborrig och Axell Brahe[51] till Elluid[52] emellom for^{ne} Lauge Wrne paa hanns høstruis vegne paa dend ene oc for^{ne} frue Anne Peders daatter paa denn anden side emellom giortt haffuer, datteritt Mallmøe dend 28. septembris anno 1596, liudendis att de haffuer weritt offuer enn wenligh contractt emellom for^{ne} Lauge Wrne oc[53] Anne Peders daatter om alle huis jrringe oc thrette, ßom dennom her thill dags emellom weritt hafuer om breffue, register oc løsßøre effter for^{ne} Anders Bing. Da hafuer for^{ne} Lauge Wrne affßtaaid[54] thenn domb oc eschening,[55] han thill Jngellßtedherridsthinng i de maader offuer for^{ne} frue Anne Peders daatter forhuerffuitt hafuer, saa de ßchall were casserit, døde oc magttløs, ßom de icke dømptt eller forhuerffuitt haffde veritt. Sammelhedis hafuer oc for^{ne} Lauge Vrne beuillgett oc sambtøcktt ad annamme hanns deell oc anpartt vdj løßøre, hannom paa hans høstruis vegne kand thillfalde effter for^{ne} Anders Bing, och derforre paa hanns høstruis vegne quittere for^{ne} frue Anne Peders dotter oc derforre giffue huer andre afkalld oc foruaring. Schall oc[56] frue Anne Peders daatter beramme en dag, naar hun ßaeme schiffte will fuldgiøre vdj Kiøbenhauffn, som saeme conntract vidre jndeholder.

Dernest wdj rette fremlagde for^{ne} Laue Vrne enn quitandz paa de registre, frue Anne Peders daatter hafuer ladet hannom antuorde, daterit Lund, dend 17. 8^{bris} anno 1598, liudendis paa Anders Bings oc frue Anne Peders daatters løsßøre, som er ett register paa, huiß guld oc søllff oc boeskab,[57] ßom fanntis paa Warberg.[58] Jtem enn regißter paa s: Anders Bings klæder. Jtem enn register paa laggenn, dugge, sengeklæder och annden boeskaff, ßom fanttis paa Warberg. Jtem ett register paa thin, kobber. Jtem ett register paa bøßer, verger, ßom fanttis paa s: Anders Bings røstkammer.[59] Jtem ett[60] register paa biug, maltt, rug, homble oc flesch, som fanttis paa Wardberg. Jtem miød vdj kelleren. Jtem huis ßom fanttis vdj stallene. Jtem paa huis staldøxenn,[61] ßom fanttis paa slottit oc Aas closter[62] med andett mhere, ßom vdj saeme register findes. Jtem noch ett register paa, huis ßom fanttis paa Smidßtrup, effter ßom ßaeme register i ßig ßellff formeller, huilcke for^{ne} registere ere alle vnderschreffne med frue Anne Annders Bings egen haand. Jtem noch haffuer hunn ladett anttuorde mig ett register paa, huis gieldbreffue, ßom fannttis i s: Anders Bings breffue[63] skrin paa hanns tillstaaendis gielld. Jtem paa huis penge, ßom er funden i s: Anders Bings skrin med widere, som ßaeme register formeller, huilcket register er vnderschreffuitt med frue Anne Anders Bings egenn haannd. Frembdelis hafuer jeg oc annammid ett regißter paa nogitt kiøpßtedgoeds med meere, som ßaeme register jndeholder, som vdj lige

maade med for^{ne} frue Anne Anders Bings[64] haand er vnderschreffuitt. Diβligeste hafuer ieg oc annammid enn jordbog thill Smidβtrup paa altt s: Anders Bings oc frue Anne Peders dotters arffuegoedzs her vdj Skaane, saa oc paa altt kiøbegoedzs oc mageschifftegoeds, s: Anders Bing i beggis deris liiffs thid thill βig kiøfft oc mageschifft hafuer, huilchenn jordbogh er vnderschreffuenn med frue Anne Anders Bings egen haand. Jtem findes enn liden erklering sist wdj βaeme jord[bog][65] om nogitt panttegoedzs, som s: Anders Bing hafde vdj pantt oc iche er jndførtt i for^{ne} jordbog aff thenn orsag, at alle gieldbreffue thillfornn vdj løsβøre register er opthegnid oc jndschreffuidt, och widste βig der forre inthet widre vdj de maader ad erklære, huilcken frue Anne vdj lige maader med egenn haand haffuer wnderschreffuidt.

Lagde oc vdj rette en missiue,[66] som Pallj Faβtj for^{ne} frue Anne Peders daatter thillschreffuidt hafde, dateritt Mindβtrup dend 6. 8^{bris} anno 1598, liudendis i βinn meening, ath hindes tiener hafde anttuorid hannom enn vdschrifft af hindes s: hoβbondz jordebog oc nogenn register med hindes egenn haand vnderschreffuid, som βaeme missiue yddermeere jndeholder.

Diβligeste vdj rette lagde enn jordbog, βom tittelen vden paa wor saa lydendis: Jordebogenn till Smidβtrup paa altt s: Anders Bings oc frue Anne Peders daatters arffuegoeds her vdj Skone, saa oc paa altt huis kiøbegoedzs och mageschifftegoedzs s: Anders Bing vdj beggeβ deris liffs thid thill βig kiøfft oc mageschifft hauer; oc wdj besluttningen jndeholder att were enn clar vdschrifft oc copia aff denn rette jordbog thill Smidβtrup paa altt min sallige hoβbondzs oc mitt arffue-, kiøbe- oc mageschifftegoeds her wdj Skaane, som jeg, Anne Peders daatter, thill mig effter min s: hoβbondzs død oc affganngh annammitt haffuer, ord fraan ord βom foreschreffuid βtaar, bekiender jeg med mitt zignett her neden for oc med egen haannd wnderschreffuitt.

Sammeledis vdj rette lagde enn beβichtellβe, liudendis: Wi effterschreffne Axell Wggerup[67] thill Allerup[68] oc Corwidz Thott[69] thill Sanderup[70] kiendes oc giøre witterligtt for alle med dette wortt obne breeff, att wij nu haffuer weritt her forβamlitt paa Warberg βlott dend 4. februarij anno 90 effter βom wi wore ombedenn aff e[rlig][71] och welb: frue Anne Peders daatter, s: Anders Bings effterladendis høstrue, att wy wille offueruere oc beβee huis gulld, søllff oc boeskaff, βom fannttis her paa Wardbergh. Da er her bleffuenn fundenn dett eptherschreffne, βom effterfølger, som dend vdj βig βellff wider jndeholder.

Jtem lagde oc vdj rette enn registering, som wor lydendis: Wi effterschreffne Hendrich Gyllenstiernn[72] thill Agaard,[73] høffuidzmand paa Bahuβ,[74] oc Gabriell Kaaβ[75] thill Thybierregaard,[76] kiendes oc giør witterligtt for alle med dette wortt

opne breeff, att wj haffuer med weritt her forβamlide paa Wardbergslott dend 15. januarij anno 90 effter som wj wore ombeden aff e[rlig][77] oc welb: frue Anne Peders daatter, s: Anders Bings effterlhadendis høstrue, ad wi med flere erlige gott folck wille offuerwere oc registrere, huis gield breffue, som fanttis i s: Anders Bings skrinn paa hanns thillstaaendis gield. Da er der funnden disβe effterschreffnne gieldbrefue, βom effterføllger, som dett i βig βellff[78] jndeholder.

Diβligeste vdj rette lagde sinn schrifftlige berettning liudendis: Effter βom ieg aff Eders Maytt: er befallid[79] vdj denne sag ad βuare for e[rlig][80] oc welb: frue Anne Peders daatter, s: Anders Bings till Smidβtrup, emoed e[rlig][81] oc velb: mannd Pallj Faβtj thill Mindβtrup oc Lauge Wrnne thill Belttebierrig, er dette vnderdannigst min gienβuar oc berettning, att epther βom de hafuer ladet hinder vdj rette steffne for enn clar jordebog paa altt hindes sallige[82] hoβbondis, Anders Bings, egitt jordegoedz, vdj huilchenn kunde findes rigtighed, huis hans arffuegoeds,[83] kiøbegoeds, mageschiffte- oc panttegoedz kunde were, suarer ieg βaaledes thill det første, att hun enn gang for nogen aar forlhedenn hafuer tillstillet dennom enn jordebogh med hindis egen haand vnderschreffuid, som jeg formeener paa altt hindes s: hoβbondz arffuegoeds, kiøbegoeds, mageschiffte goeds oc panttegoeds, βom hinder altt βammen aff hindes s: hoβbonde oc hanns arffuinger er bebreffuitt hindes liffs thid, oc er vdj for^ne^ offueranttuordt jordbog dette thillβammen jndførtt af denn orβag, hindes s: hoβbonde i hanns leffuendes liff oc wellmagtt hafuer bortt mageschifft[84] hindes egitt arffue goeds vdj Judland med s: høylofflig jhuekommelβe konning Frederich oc igien bekommid goeds vdj Skaane, oc eblant dett mageschiffte haffuer oc weritt vdj af hans egit arffuegoedzs derthill ocβaa en deell, hand hafde kiøfft; herforuden haffuer hindes s: hoβbonnd ocβaa, midler thid de hafuer leffuitt tillβammen, kiøfft nogitt goedzs vdj Skaane, effter de mageschiffte oc kiøbebreffs formelling, der paa giffne ere, som ligger paa hindes s: hoβbonds gaard Smidβtrup thilβtede wdj goed foruaring oc paa βamme beleiglig βted, som hindes[85] hoβbund der till forordnitt haffuer. Der thill med hunn βellffuer effter hindes s: hoβbondz død hafuer afkiøfft thuende hindes s: hosbondz arffuinger ald deris lod oc andell vdj Smidβtrup hoffuidgaard oc thilliggendis goedzs βaa vell βom løβøre, och effter forberørtt leiglighed formeener [jeg][86] hinder jngen wrett ad haffue giortt vdj dett hun fran βig haffuer leueritt dend jordbogh lige βaadan, βom hunn dend effter hindes s: hoβbondz død for βig funden haffuer, ei heller formener jeg effter βlig leilighed hinder plictich were βellff att kunde attschillie hindes s: hoβbundz oc hindes jordebogh, thend stund hun leffuer emoed hindes forlhennings breeff oc kong: Mayttz: der paa forhuerffuede domb.[87]

For det andit, effter ßom de hafuer ladett hinder vdj rette jndsteffne for clare register paa alle huis breffue oc løsßøre, ßom fanttis effter s: Anders Bing oc hinder med enn kiønns eed att jndføre effter lougen, ßom hunn af herridsfougden i Jngellstedherrid ßchall were thilldømbtt,[88] suarer ieg saa thill oc formeener, att hunn vdj lige maade hafuer thillstillett dennom klare registere paa alld hindes s: hoßbondz oc hindes løßøre med hindes egenn haand vnderschreffuitt, effter ßom deris quitandz oc breffue der om wduißer, oc er der copier aff de forßeiglede registere, ßom nu her ligger thillßtede, huilche ieg formeener ßchall findes clare oc rigtige nock att uere, oc hunn wed goede mend effter hindes s: hoßbondzs død haffuer ladett offuerße,[89] registere oc opthegne, ßom den haffuer beßeiglid oc vnderschreffuid, huorforre jeg formeener[90] hun iche pligtich er effter lougenn ßig for ßamme breffue oc løßøre anderlhedis bør att erklere, effterdj hunn med goede mends breff oc seigell kannd beuiße, huis ßom fandtis effter hindes s: hoßbonds død oc afganng och ey heller dend herridzfogdis domb vdj thenne leiglighed att were vndergiffuen, effterdj denn findes vdj Lauge Vrnis egen contract casserit oc magttløß giortt.

For thet thredie ßom welb: Pallj Faßtj oc Laue Vrne dem formeener ad burde af frue Anne Anders Bings neste ßlegtt oc venner foruaring att giøris, hunn iche ßchall ßellge eller afhennde nogitt af hindes s: hoßbonds goedzs, hun vdj forlhenning haffuer, suarer ieg ßaalhedis thill, att hindes s: hoßbonds forlhenings breeff der om nockßom[91] thilholder hinde jche att schulle affhende nogitt af hindes hoßbonds goedzs, huilchit jeg formeener hinde iche vdj nogen maade endnu thill thes[92] ad haue giortt. Men der ßom hunn end skiøntt hafde borttgiffuett nogitt, da er dett af hindes egenn arff oc eye, ßom hunn med ßine klare lodder nokßom (om behoff giøris) kand beuiße. Och formeener jegh,[93] effterdj hunn ßellff er vederhefftig ad ßuare dem oc huer erlig mand thill rette, da iche pligtig were adt giffue thennom foruaring, vdenn welb: Palli Faßtj oc Lauge Vrne hinder nu i dag offuerbeuiße kand ad haue forkommid nogitt af hindes s: hoßbonds goedzs,[94] ßom hunn iche burde.

Effter forberørtt leiglighed setter jeg vnderdaanigst i alle rette, eptherdj for[ne95] Pallj Faßti oc Laue Vrne engang thillforne hafuer annammid thill dem baade jordebog oc register, som er nu nesten sex aar forlhedenn ßidenn, oc de iche da, ey heller midler thid thill nu haffuer paaklagid paa ßamme offuerantuorde jordebog oc register, enten med theris schriffuellße eller i nogen maade thill herridsthingh eller landsthingh, førrend de nu haffuer hinde for Eders Maytt: oc rigens raad jndsteffnid, der hoes iche befindis hinde ad haue forargitt[96] hindes s: hoßbonds goeds, men der emoed kiøfft oc thill ßig forhanndlitt thuende søster lodder i

Smidβtrupgaard oc goeds saa vell βom løsβøre, sidenn hindes s: hoβbonde er wed dødenn affgangenn, som er ad beuiβe med affkalld oc skiødebreffue, oc giffuer Ederes Maytt: oc I goede herrer βellff denn leiglighed[97] att betencke, att hunn iche kannd βellge eller afhende nogett af hindes s: hoβbonds goeds, βom βaaledis βtaar vdj fhellig oc vβschifft emellom, vden kong: May: oc I goede herrer will thillfinde hinde att maae schiffte med hindes s: hoβbonds arffuinger vdi goede mends neruerellβe, da er hunn dett offuerbødig, oc naar the wide, huis dennom thilkommer med rette, oc de da βiunis hinde βellff iche wedderhefftich ad were, da att gifue dennom foruaring, saa jndthett aff theris i hindes liffs thid schall forkommis, dog hindes forlhenings- oc liffs breeff i alle maade wforkrenckid, formeener effter βlig leiglighed oc saadann hindes venlige thilbud, att for^ne^ frue Anne Peders dotter bør for Palle Faβtis oc Lauge Vrnes thilthalle frie att were.[98]

Med flere ord dem der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giennβuar och denne sags leiglighed sagde wij der paa saalhedis af for rette, ath effterdj denn jordbog, βom for^ne^ frue Anne Peders daatter hafuer hindes affgangenn hoβbonds arffuinger ladet thilβtille, icke findes βaa rigtig, βom thet βig bør, effterdij der wdj ingen forβchiell giøris, huilchett hindes hoβbondzs oc huilckett hindes arffuegoeds er,[99] da bør hunn endnu att forβchaffe dennom en rigtig oc klar jordbog paa altt for^ne^ Anders Bings jordegoeds, were βig arffuegoeds, kiøbegoeds oc panttegoeds, saa der aff kand forfaris, huilckett hanns arffuegoedzs oc huilchett hanns kiøbegoeds oc panttegoeds hafuer werit; sammelhedis effterdj affgangenn Anders Bing iche hafuer giffuet βin hustrue βinn løsβøere, menn dett alleniste forlhennt hinnder wdj hindes liffs thid, oc βamme hindes liffs forschriffuing clarlig formeller, ad dett effter hindes dødelige afganng βchall komme frie oc wbehinderet thill hanns arffuinger igien, da effterdj hunn iche haffuer ladett hindes hoβbondzs arffuinger wide, huad hanns løsβøre wor, thend thid hand wed døden afgick, men dett vden deris vidschab oc dennom vaduarid ladett aff nogle βine egne venner jnuentere,[100] oc huerckenn de eller nogenn paa theris vegne haffuer der hoes veritt, dett och enn anden thid wille falde hindes arffuinger beβuerligtt att wide oc føre hanns goedzs oc løsβøre thillβtede, da er hunn pligtich med eed effter lougenn[101] sellfftolffte med goede riddermendtz mend att giøre βin boe βaa gott, βom thend wor, thend thid hindes hoβbonde døde, oc βamme βinn eed att ædle[102] paa Smidβtrup dend 10. augustj først kommendis. Diβligeste er hunn och pligtich med βinn βlegtt oc venner eller andre wederhefftige goede mend att foruisβe for^ne^ Pallj Faβtj paa hanns egenn oc hanns systers[103] vegne saa vell βom[104] Lauge Vrne paa hans høstruis vegne, att huis thieris annpartt aff Anders Bings arffuegoeds, panttegoeds oc kiøbegoedzs saa vell

ßom huis dennom vdj løsßøre (som hun[105] hindes liffs thid medforlhenntt er, belanger), schall iche forødis, menn effter hindes dødelige afgang komme dennom eller theris arffuinger thillhende effter hindes forlhennings breeffs liudellsße, vden de anderlheedis der om kannd forenis.

Datum vt supra.[106]

(1) Jf. rettertingsdomme 8. maj 1557 (II nr. 240) og 21. juni 1596 (Secher, Rettertingsdomme I. 117). Den i nærv. dom indeholdte regel optoges i DL 5-4-20, hvortil dommen formentlig er en af kilderne, jf. GdD I.245 note 1. Allerede i 1590 havde slægten søgt at omstøde Anne Pedersdatter Galts forleningsbrev, se rettertingsdom 1. august 1590 (V nr. 634). Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:

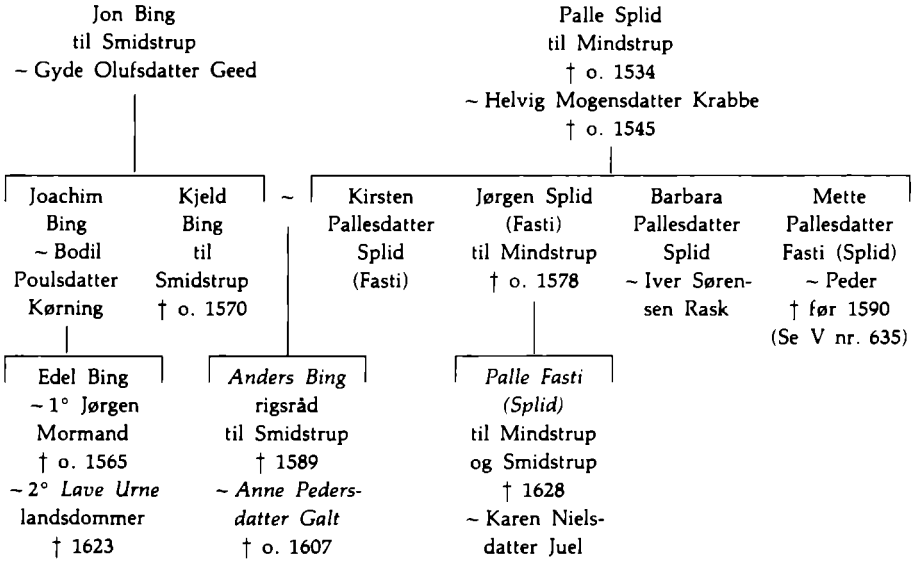

(2) Af disse er NkS 836c,2° formentlig afskrift af dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. NkS 846m,2° er afskrift efter NkS 836c,2°, mens Thott 1202,2° er afskrift af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. Det er formentlig en fejl, at Preben Gyldenstierne, der møder som rettergangsfuldmægtig for indstævnte, er opført blandt dommerne. - (4) Palle Fasti (Splid) (d. 1628 som denne slægts sidste mand) til Mindstrup og sen. også til Smidstrup, søn af Jørgen Pallesen Splid (Fasti) (d. omkr. 1578) og Karen Iversdatter Dyre. - (5) Den tidl. hovedgård Mindstrup i Hvejsel s., Nørvang h. - (6) Se 766.2. - (7) Se 766.3. NkS 835,2° tilføjer *wor mand, tienner oc.* - (8) Edel Bing, datter af Joachim Bing og Bodil Poulsdatter Kørning. Hun var gift 1. gang med Jørgen Eriksen Mormand (d. mellem 1563 og 1566) til Løvested. - (9) Om dette udtryk se 774.8. - (10) Anne Pedersdatter Galt (d. omkr. 1607), datter af rigsråd, stiftslensmand Peder Ebbesen Galt (d. 1548) til Rudbjerggård, Tyrrestrup, Skumstrup (nuv. Vilhelmsborg), Ingelstad, Birkelse m.m. og

Ingeborg Gjordsdatter Drefeld (d.1552) til Ingelstad. Hun blev 1572 gift med nedenn. Anders Bing.

(11) Hovedgården Smedstorp i Smedstorp s., Ingelstad härad, Kristianstad län. - (12) Rigsråd Anders Bing (d. 1589 som slægtens sidste mand) til Smidstrup (Smedstorp), søn af Kjeld Bing (d. efter 1568) til Smidstrup og Kirsten Pallesdatter Splid (Fasti). Han gjorde nogle år krigstjeneste i Ungarn og i 1553 under Moritz af Sachsen, blev 1559 køgemester, deltog i kampen mod ditmarskerne 1559 og i den nordiske syvårskrig (1563-70), blev 1562 forlenet med Nederby, 1566 med Vor Frue kloster i Oslo og fra 1572 med Varberg og Nume kloster, 1581 rigsråd. - (13) Se 776.60. - (14) Herefter har NkS 836c,2° *som hannd ꝑig haffuer effterladt.* - (15) NkS 836c,2° har *enn.* - (16) Strid, uenighed (Kalk. II.427b). - (17) Fortegnelse (Kalk. III.568a bet.1). - (18) Skøder (Kalk. II.446a). - (19) Ed, der aflagdes af den sagsøgtes slægt (Kalk. II.711b; *Køn* = slægt). - (20) JL I.18.

(21) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (22) tilintetgøre, ødelægge (Kalk. I.648a bet.1). - (23) Se ovf. note 1. - (24) JL I.18. Jf. rettertingsdomme 19. juli 1595 og 24. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I,25f.,30f.) og Matzen, Privatret I.82 og den dér citerede dom af 16. marts 1615. - (25) tilkom (Kalk. IV.381b bet.3). - (26) Se 815.67. - (27) NkS 836c,2° tilføjer *for*^{ne}. - (28) NkS 836c,2° tilføjer *nogit.* - (29) Skade (Kalk. IV.682b bet.1), især i forb. med (for)hugge (om skov). - (30) Se ovf. note 24.

(31) ikke (Kalk. II.426b). - (32) Ed (Kalk. II.733a bet.2), spec. partsed med mededsmænd. - (33) NkS 836c,2° tilføjer *oc er her paa wdj lige maade wnnderdanigst domb begierrendis.* - (34) skaffe, give (Kalk. I.570a bet.3). - (35) Søgsmål (Kalk. II.728b bet.1). - (36) Retsforfølgning (Kalk. I.346b bet.3). - (37) Se 762.7. - (38) Se 762.12. - (39) Se 762.14. - (40) Dette er in extenso gengivet i rettertingsdom 1. august 1590 (V nr. 635).

(41) Den tidl. hovedgård Rask i Hvirring s., Nim h. Den tilhørte da Iver Sørensen, kaldet Iver Rask, der var gift med Palle Fastis faster, Barbara Pallesdatter Splid (Fasti) (d.1577), se stamtavlen ovf. note 1. - (42) Dionysii dag: 9. oktober. NkS 836c,2° tilføjer *dag.* - (43) ɔ: octobris. - (44) Samtykke (Kalk. I.799a). - (45) NkS 836c,2° har *ꝑinn.* - (46) NkS 836c,2° tilføjer *andit.* - (47) ɔ: landsdel; jf. det flg. *i ald Danmarck.* - (48) NkS 836c,2° har *ydermehre.* - (49) Se 775.4. - (50) Se 788.60.

(51) Se 793.12. - (52) Se 796.22. - (53) NkS 836c,2° tilføjer *frue.* - (54) frafaldet, afstået fra (Kalk. I.30b bet.1). - (55) Krav, fordring (Kalk IV.974b bet.1). - (56) NkS 836c,2° tilføjer *for*^{ne}. - (57) Bohave (Kalk. I.235b). - (58) Varberg slot i Hallands län, hvormed Anders Bing fra 1571 havde været forlenet. Ved freden i Brömsebro 1645 kom slottet under Sverige. - (59) Rum, hvori de til personers udrustning til krig nødvendige materialer (rustninger, håndvåben m.v.) opbevaredes og repareredes (OdS XVII.1480 bet.1). - (60) NkS 836c,2° tilføjer *annditt.*

(61) Okser, der holdtes på stald og fededes med salg for øje (OdS XXI.913). - (62) Ås kloster i Halland, en milsvej nord for Varberg; opr. et cistercienserkloster, grundlagt 1194, der ved reformationen blev en kgl. ladegård. - (63) Ordene *ꝑom fannttis i...breffue* er gentaget i forlægget (sideskifte). - (64) NkS 836c,2° tilføjer *egenn.* - (65) Forlægget har ved fejlskrift *jordegoeds;* rettet efter NkS 836c,2°. - (66) Brev. - (67) Axel Urup (d.1601) til Allerup (Alnarp) m.v. - (68) Hovedgården Allerup (Alnarp) i Lomma s., Bara härad, Malmöhus län. - (69) Corfitz Thott (d.1649) til Sanderup (Sannarp), søn af Claus Clausen Thott (d.1585) til Hjuleberg og dennes 2. hustru Vibeke Tygesdatter Krabbe. - (70) Hovedgården Sanderup (Sannarp) i Årstad s. og härad.

(71) Forlægget har kun *e;* NkS 836c,2° *erlig.* - (72) Admiral Henrik Gyldenstierne (d.1592) til Ågård, 1574 lensmand på Bohus (Båhus). - (73) Hovedgården Ågård i Kattrup s., Vester Han h. - (74) Båhus (Bohus) slot i Bohus län, der blev afstået til Sverige ved Roskildefreden 1658. - (75) Gabriel Kaas (Sparre-Kaas) (d.1581) til Tybjerggård og Bjersjøholm. - (76) Hoved-

gården Tybjerggård i Tybjerg s. og h. Gabriel Kaas mageskiftede 1596 denne gård mod Torsjö i Skåne. - (77) Se ovf. note 71. - (78) NkS 836c,2° tilføjer *widere*. - (79) Den kgl. befaling kendes ikke. - (80) Se ovf. note 71.

(81) Ligeledes. - (82) NkS 836c,2° tilføjer *affganngenn*. - (83) NkS 836c,2° tilføjer *herhoes huilchit*. - (84) Mageskifte 5. marts 1582 (Kr.Sk.I.250f.). - (85) NkS 836c,2° tilføjer *salig*. - (86) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 836c,2°. - (87) Ved rettertingsdom 1. august 1590 (V nr. 634). - (88) Dette fremgår ikke af referatet ovf. af herredstingsdommen. - (89) gennemse, undersøge (Kalk. III.425b bet.1). - (90) Ordene *jeg formeener* er gentaget i forlægget.

(91) tilstrækkeligt (Kalk. III.235b). - (92) *thill thes:* hidtil (Kalk. I.350b bet.c). - (93) NkS 836c,2° tilføjer *derfor*. - (94) NkS 836c,2° tilføjer *i nogenn maader*. - (95) NkS 836c,2° tilføjer *welbiurdige*. - (96) forringet, ødelagt (Kalk. I.590b bet.1). - (97) Forhold (Kalk. II.778a bet.2). - (98) NkS 836c,2° tilføjer *oc er her paa wnderdanigst domb begierenndis*. - (99) NkS 836c,2° tilføjer: *ey heller naffn giffuen, huilchit kiøbe-, pantegoeds*. - (100) registrere (Kalk. II.427a).

(101) JL I.18. - (102) aflægge (Kalk. IV.955b), spec. bekræfte med mededsmænd. - (103) Palle Fasti havde 3 søstre: Johanne, Mette og Helvig; af disse var Mette Fasti udelukket fra arv i henhold til rettertingsdom 1. august 1590 (IV nr. 634). - (104) NkS 836c,2° tilføjer *for*^{ne}. - (105) Ordet indføjet over linjen. - (106) Herefter har NkS 836c,2°: *nostro ad causas sub;* fortsættelsen skal lyde: sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.

818 Rettertinget 23. maj 1604 (København)

Rettertinget stadfæster Malmø bytings dom, der opretholdt en morgengave (en ladegård), der var opført i afdødes regnskabsbog og yderligere indført i hans senere oprettede testamente.

Hs.: HDDomb. nr. 18 fol. 180^{r} (findes yderligere i 4 hss.[1]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme I.576ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.63,123,138; Sindballe.77ff.102; Poul Johs. Jørgensen, JLs Historie. 59 m. note 115; Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.248 m. note 2, 290f. m. note 140.

Overskrift: Domb emellom Hanns Christoffersen paa hanns moders, Giertrud Hansdotters, vegne aff Olborig paa dend ene oc borgemester, raadmend och byefougitt i Malmøe paa dend anden side. Daterit Kiøbenhaffn slott, thend 23. may anno 1604. I marginen er tilskrevet: Vdi denne dom findes kong: Maytt: oc altt raaditt[2] vndthagenn Sten Brahe,[3] Manderup Paßberg,[4] Henrich Below,[5] Olluff Roßenßpar,[6] Esche Brock[7] oc Christen Holck.[8]

Wi, Christian, giør alle witterligtt, for os wor schickett os elschelige Hanns Christoffersßenn[9] paa hanns moder, Gierttrud Hanns datter,[10] jnduonnersche i wor kiøpsted Olborrig, hindes vegne paa denn ene och hafde med wor egen ßteffning[11] for os vdj rette steffnid os elschelige borgemester, raadmend oc byefogid i wor kiøpsted Mallmøe paa thend anden side och dennom thilthallid for att effter ßom hanns morbroder, afgangen Engelbrett Fris,[12] schall hafue giffuett hanns høstrue, Anne Hanns daatter[13] wed nauffn, thill morgengaffue en ladegaard, lig-

gendis y wor kiøpsted Mallmøe, huilchenn hannd i ßin regenschabs bog schall hafue jndschreffuenn oc vidrer ßiden i sitt teßtamentte paa sitt ydderste bekrefftigett, med meere hans goeds, ßom hannd ßamme thid paa ßitt yderste ßine arffuinger thill ßchade ßchall borttgiffuett, vdenn deris wilie och sambtøcke, oc thet emoed lougenn[14] (som hannd formeentte), huilchenn gaffue oc testamenntte de dog schall haue wed magtt kiend, endog hand formeentte ßaadann gaffue [och][15] teßtamentte icke widre burde ad anßees, end ßom for^ne^ hanns arffuinger derudinden beuillgett oc samtøcktt hafuer, vndthagenn huis hannd thill kirkenn, hoßpitallid,[16] the fattige och thill præstenn vdj ßamme ßitt teßtamentte borttgiffuett haffuer,[17] ßom paa hanns moders vegne enn gang thillfornne beuillgett wor; formeente thennom derfor i ßamme theris domb vret att haue giortt, oc att thend burde magttløs ad were oc icke komme hannom paa hanns moders vegne thill hinder eller ßchade vdj nogen maade. Och wdj rette lagde hindes ßchrifftlige berettningh, liudendes fast i lige meening, som ßteffningen jndeholder.

Dernest fremblagde for^ne^ borgemester oc raadzs domb, daterit Malmøe raadhuß dend 22. 9^bris^ [18] anno 1602, liudendis i ßin beslutning: Da effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed oc effter ßom Chresten Marquordßens[19] første thilthalle er, om byefogden[20] icke hafde burd, ßtrags Engelbrett wor død, att jndgaaid vdj boud och goedzitt forßeiglid oc beßchreffuid, der paa bleff ßaa for rette afsagd, att effterdj wores skonsche lough[21] thillader, att høstrue effter bundens død (huor leigligheden saa findes ßom her, att høstruenn er vng) maa ßidde vdj xx vgger i wschifft boe, oc denne dannequinde iche hafuer ßiddett lenger end wed sex eller otte vgger, førrind arffuingerne hafuer deeltt oc schifft med hinder, oc ingen dett vdj midler thid af fougdenn haffuer begierett, thj kand wij icke kiende, att kongens fougid hafuer der udj giortt nogen vrett. For dett andett er Christenn Marquardßens tilthalle ad wille wide af Anne Engelbretz, huem hindis hiemmell haffuer weritt att ßellge aff goedzitt oc vdlaane pendinge. Der paa bleff saa ßagd lige ßom paa denn forrige artickell, att effterdj høstruen bør ad ßidde oc raade vdj fhellids bohe i xx vgger effter hußbondens død, da hiembler rettenn hinde, huis hunn vdj saa maade giortt hauer i dend ringe thid, hun hauer siddett i fhellidz boe, wndthagen att om nogenn kand beuiße hinde offuer nogen vtroeschab,[22] hunn midler thid begangitt hafuer, huilckett hinde thill thes iche offuerbeuißt er. Huad belangendis thett j^C^ daler,[23] Anne haffuer vdlaantt oc førtt till bogs, deremoed bekiender Hanns Christoffersßenn, ad hannd hafuer annammid j^C^ daler aff Anne Jngelbretzs, dermed dett enne lignes emod dett andett. For dett [tridie][24] om de 18 eller 20 roßennobeler,[25] s:[26] Engelbrett hauer giffuett Anne thill festengaffue,[27] vanßeett de jngen festenøll[28] hauer hafft, der paa bleff saa ßagd, ad wij

vdj jngen woris louger finder, att enn erlig mand eller suend[29] maae jo giffue thill ßin festeencke eller festemøe, huad hannd ßellff siunis; thi kannd wj hinde ßamme feßtengaffue iche fraadømme. For det fierde om denn ladegaard, Anne Engelbretts er af[30] hindes s: hoßbonde, Engelbrett Fris, giffuenn thill morgengaffue, huilchett Chresten Marquarttßenn formeener ad were vbilligtt, der paa bleff ßaa sagd, att effterdj Engelbrett Friiß hauer mandagenn vdj sin bryllups dage giffuett ßinn høstrue enn ladegaard thill morgengaffue oc ßtrags[31] jndschreffuett ßamme morgengaffue i hanns regenschabs bog rentt oc clartt med ßin egen haand oc der effter jndførtt dett y sitt testamentte, oc ßamme gaffue oc teßtamente er giffuen med lougenn oc ey emod woris skonske lough,[32] ßom findes i dend 2. bogs X capittell, vdj kirkelougen[33] i dett 9. cap:, vdj kong Waldemars 3. bogs 40. cap:,[34] som formeller klarlig oc vdtrøckelig, att huer maa giffue ßin halffue hoffuidlod thill, huem hand vill, foruden andre louger, ßom er dend judsche loug, forklarid oc stadfest aff wor allernaadigste konning, konning Christian dend 4. in anno 1590,[35] dett ßaeme tillader, och denne gaffue icke kommer nherr wed denn sallige mandzs halffue hoffudtlod, thj wide wj icke ad kiende for[ne] Anne fraa ßamme ladegaard, ßom hinde er giffuen till morgengaffue,[36] menn hinde denn att føllge effter hindes hußbondzs clare regenschabs bog oc testamentis liudellsße, saa oc epther kongelige domme,[37] ßom thillforne om feßtensgaffue oc morgengaffue dømbt er. For dett fembtte forregiffuis aff Chrestenn Marquardßen om Engelbrettz teßtamentte, huilckett hannd formeente iche louglig were scheett, i dett s: Engelbrett hafuer begaffuett hans høstruis venner oc hanns egne arffuinger aldielles vdelugtt, der thill med ad ßamme testamentte schall were platzerit[38] oc iche ßaa rigtig ßchreffuitt, ad nogen kannd eller bør ßig der effter ad rette, med meere ßamme 5 puncter jndeholder oc vduiße r. Der paa bleff saa ßagt, att ßom woris louger[39] formelder och forschreffuid ßtaar, att mand maae siug eller helbrede giffue bortt ßin halffue hoffuidlod, dißligeste ßom wore giffne priuelegier,[40] huilcke woris allerkierriste naadigste herre oc konning haffuer confirmerit oc stadfest,[41] formeller, att jndthett testamente vdj ßtaden ßchall holdis, førrind dend dødis gielld er bethaltt, dermed forbiudes iche testamenter, naar gieldenn er bethalld, saa befindes dett, att hanns thestamente iche kommer nheer wed hanns halffue hoffuidlod, derthill med wor her ingen gield, men meere [goeds][42] oc nock effter hanns død, thillmed ad hand med fuldkommen forßtand och fornufft hauer beschicked ßidt testamente oc ßellff[43] vnderschreffuid dett och ßiden præsten[44] dett vnderschreefft, der hannd hafde giffuett hannom sacramenttid, oc somme forßeiglid samme hanns testamentte, ßom de och ßidenn for retten med opragte fingre oc hellgens eed nockßom hauer bekreefftigett, saa haffuer oc Chresten

Marquorttβenn enn βtoer deell af samme testamentte sambtøckit, βom er thill præsterne, hospitallid oc de fattige, effter βom med hanns schrifftlige forβett oc egenn haand er att beuiβe. Thi wide wj iche andett end saeme sallige mandz testamentte bør fuld oc fast wed magtt ad bliffue. Menn βom Chresten Marquardβenn forregiffuer i βitt schrifftlige forβett saaledis endnu er ad erachte oc vdj sandhed att forfare, att effter βom Anne Hans daatter βig thilholder de toe beste gaarde, βøllff, fleeste pendinge med widre, der paa bleff saa sagd: Om ladegaarden er allreede dømbt, βom for[uitt] βtaar i thend 4. punct; dend anden gaard, som s: Engelbrett affdøde oc hun nu iboer, oc effterdj βamme gaard ichun er enn mands eye oc Lunde capittellβ goedzs, βom icke kand skillies ad oc [hun][45] hauer førtt i hendes gienβuar, [at][46] hunn jche thilholder βig βamme gaard vdenn for schiell[47] oc fylliste[48] werd, effter βom dannemend kand siunes dend mest ad vere weerd, will hunn giernne med anden goed frie eigendomb giøre dennom schiell oc fylliste eller oc med reede pendinge, huilchett dennom βellff kommer best thill paβ, βom hunn er offuerbødig, och formeenner βig iche, att arffuingerne, βom erre kommen aff ett andet land,[49] kand saa skiude hinde aff[50] gaardenn meere end andre baade her oc andenβtedzs, oc hunn ene hafuer hallffgaarden epther hindes afdøde hoβbonnd. Oc effter βaadann leiglighedt saa oc hindes wenlige thilbud wide wj iche andett, end hunn jo for βchiell oc fylliste bør att were gaarden nest. Jtem huis sølff oc pendinge βig belhanger, som Chrestenn Marquarttβenn beretter, ad Anne βig thilholder, saa beuiβer Anne med schiffte registeritt, ad søllffuid bleff deelltt oc schifft i lod[51] oc quintin,[52] oc penningene ere oc schifft wdj tuende partter, oc huer annammid βin lod oc partt thill rett jeffnid effter windiβbiurds liudelβe, βom er kongens oc stadzens weddemester[53] oc byefougid oc andre fleere gott folck, saa befindes derudj iche hindes vlempe.[54] Ennd βom findes vdj βaeme Chrestenn Marquarttβens forβett βaalhedis: Derhoes Anne haffuer vdthagid alle s: Engelbredtz jfarne[55] kleder med meere, der paa bleff βaa sagd, att effterdj Anne Hanns dotter beuisβer med schiffteregister, att Engelbredz arffuinger finge s: Engelbretz skønne jfarne kleder, βom registeret formeller, och hun beholt de faae kleder der emoed epther hindes forβettes liudellβe med arffuingernis saa oc Chrestenn Marquordβens egenn samtøcke, som oc beuiβligt er med Niells Madtzenn[56] oc Knud Jacopβenn,[57] raadmend oc weddemestere, Peder Hanβenn,[58] byefougid, oc mange fleere, βom offuerwor, thj siunis os dett wnødigtt βaadantt i βitt forβett att jndføre, oc hindes wlhempe derudinden ey heller att findes. Ennd som findes y βaeme forβett saaledis: Och huer mand weed, huorlhedis[59] Engelbrett Friis hinde hafuer thill egtte thagitt,[60] men huorlhedis hunn igien emoed hans arffuinger βig forholder, kand huer erlige forfare. Da effterdj ath Chrestenn Markurβen, ei hel-

ler arffuingerne, vdj nogen maade hauer beuist Ane Hanns dotter offuer andet end det, ßom erligtt er vdj alle maade thill denne dag, och ßom hunn vdj sitt forßett nochsom erbyder sig emoed en huer ßig erligenn atd erklere,[61] om nogen vill giffue hinde sag oc ey schied er, da wide wj vdj ingen maade hindes vlempe ad kunde findes oc derforre for saadann angifft[62] quitt ad were, som ßaeme domb fast wittløfftiger i ßig ßellff jndeholder.

Deremod att suare er vdj rette møtt os elschelige borgemester oc raad i wor kiøpsted Mallmøe och vdj rette lagde thieris schrifftlige berettning, vdj huilchenn de formeener dennom att haffue fuld oc dømbtt effter skonske loug oc deris priuelegier, som de jndeholder. For det første jndeholder lougenn[63] 2. bogs X cap.: Will bonde helbrede[64] eller karsk i closter fare, da maa hand med ald ßin hoffuidlod y fare. Worder hannd siug, da maa hannd hallffdellen[65] ßin hoffuidlod giffue thill closter eller huem, ßom hand will, oc iche meere fraa ßine arffuinger, jcke closter eller nogen anden mand.[66] Wdj kirckelougen[67] 9. cap: End om mand ligger i ßin dødz thime oc will gifue thill Gudz huß af sitt goedtz, da maa hand giffue hallt ßinn hoffuidlod oc ey meere i ßinn siugdomb. Vdj konning Voldemars nye loug[68] i dett 40. cap:[69] End om saa worder, ad mand bliffuer siug, oc will hand ßiden i closter fare, eller hand will till kirkenn giffue eller thill anden mand, da maae hann jche affhende fraa ßine arffuinger meere end hallff ßinn hoffuidlod. J dett 41. cap: i samme bog:[70] Ennd om ßaa worder, ad mand bliffuer ßaa gammel och suag, att hand kand ey till thingj komme oc ey kand suare for ßig, oc hannd will giffue nogitt effter ßig, da maae hand huerckenn helbred eller i hanns siugdomb thill kirke, closter, præst eller thill nogen anden mannd meere end hallff ßinn hoffuidlod giffue fraa ßine arffuinger.[71] Jtem vdj Malmøes birck,[72] ßom er denn ældste rett, Mallmøes bye er giffuen, findes ßaaledis: Mand eller quinde maae ey giffue meere end hallff ßinn hoffuidlod fraaa ßine arffuinger; dør fader eller moder, oc ere ey børnn thill, gange siellegifft vdaff hinn dødes lod, oc gield aff beggis theres lod. Jtem vdj konning Hanßis priuilegier,[73] Mallmøes bye er giffuen, findes saalhedes: Jndthett testamente schall fuldgiøris, førind dend døde mandzs gield er vdgulden[74] dennom, ßom paakreffuer oc i ßtaden er oc witterlig gielld er. Oc effterdj lougenn saa well som woris priuilegier thillstæder, ad enn mand maa gifue bortt ßin halfue hoffuidlod till huem, hannd will, oc jngenstedz i wor schonske loug forbiudes hoßbondenn jo att maa giffue ßinn høstrue nogitt thill festengaffue, morgengaffue eller siellegaffue, dett ßom hand oc haffuer giffuitt ßinn høstrue er fast ringere end dett, ßom lougenn thillßteder hannom att maa borttgiffue oc icke neer kommer fierdeparttenn wed[75] hanns hoffuidlod, och effterdj huer prouindze vdj rigett ßchall dømme effter denn loug, dem er vndergiffuenn,[76]

thorde wj os iche wnderβtaa att dømme emoed lougen; formeener wi os derudj ingen vrett ad haue giortt.

For det andett, som hand formeener, ad denn siellegaffue hand haffuer giffuet hende oc hindes att were for βtoer, oc hand deremoed haffuer indthett giffuett nogen aff hannβ, suarer wj saa thill: Først, att hannd wrangelig dett beretter, thj hannd weed βig well ad erindre, ad s: Engelbrett hafuer giffuett hannom vdj rede pendinge xj^{C} daler,[77] huoraff hannd oc haffuer annammid, βiden Engelbritt wor død, iij^{C} daler,[78] oc hannd alleeniste haffuer giffuett βinn høstrue thill siellegaffue v^{C} daler,[79] βom er iche hallff saa meget, βom hand allene bekommid, For dett tridie, huiβ hand haffuer widre giffuett βinn høstrue, dett haffuer hand giffuet hinde thill feβtengaffue oc morgengaffue, huilchenn morgengaffue hannd med βinn egen haand i hanns regenβchabs bog hauer jndβshreffuid oc siden vdj hanns thestamente foruisβett[80] hinde, oc effterdj dett er seduanligtt eblantt fattige folk baade vdj kiøpsteder oc paa landzbyerne saa vell βom eblantt adelen, att huad βom enn erlig mand giffuer sin feβtemøe thill feβtendegaffue eller βinn brud thill morgengaffue, βom ey er emoed lougen, thet thager hun forloddis af boid, om hunn hanns død offuerleffuer,[81] oc βaadan morgengaffuer er wed domb oc rett wed magtt dømbtt,[82] satte fordy vnderdanigβt vdj rette, effterdj the alleniβte effter lougenn oc priuilegerne dømbtt haffuer, om theres domb jcke burde wed magtt ad bliffue.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienβuar oc denne sags leileighedt, oc effterdy skonsche loug formeller, att der βom bonde will i closter fare, da maa hannd halffdeelen βinn hoffuidlod giffue thill closter eller huem, hand will, oc icke meere fraa βine arffuinger; diβligeste effterdj vdj Mallmøes birckerett findes, att mand eller quinde maa ey giffue meere end hallff βinn hoffuidlod fraa sine arffuinge, och effterdj huer prouintz schal dømmis effter βinn loug, oc for^{ne} wore borgemester oc raad fordj effter den skonske loug oc deres priuilegier, βom wi dennom naadigst haffuer confirmerit, hauer tildømbtt for^{ne} Anne Engelbredtz dend gaffue, hindes hoβbond hinde giffuett haffde, βom er ringe att regne emoed hanns hallffue hoffuidlod, da sagde wj der paa saalhedis aff for rette, att wor borgemester och raad ingen wrett hauer giortt for^{ne} Hanns Christoffersβens moder wdj thend deris domb, menn βamme domb bør wed βinn fuldemagtt att bliffue och hannom pligtich adt igengiffue dennom billig kost oc theering.

Datum vt supra.[83]

(1) Af disse er Bergen UB 251, NkS 842,2° og Uldall 257,4° afskrifter af dombrevet (el. afskrift deraf), da de har navnene på de dømmende rigsråder og rigskanslerens attestation. Thott 1202,2° er derimod afskrift af HDDomb. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (3) Se 789.6. - (4) Se 765.3. - (5) Se 776.4. - (6) Se 762.8. - (7) Se 771.13. - (8) Se 759.3. - (9) Hans Christoffersen, søn af Christoffer og nedenn. Gertrud Hansdatter Friis og således nevø til nedenn. rådmand Engelbrett Friis. - (10) Gertrud Hansdatter Friis, søster til nedenn. rådmand Engelbrett Friis.

(11) Om dette udtryk se 774.8. - (12) Engelbrett Friis (d. 1602), også kaldet Frese, se f.eks. Malmø Tingbøger 1577-83 og 1588-90 ved Leif Ljungberg og Erik Bager (1968).240-44, 250-52, 258, 261-63, 284, 288, 296. Nævnes 1587 som borger og købmand i Malmø, hvor han fra 1593 til sin død var rådmand. Han var medlem af islandsk kompagni. Jf. Isberg II.178f. - (13) Anne Hansdatter (d. 1645). Hun, der var født på Fyn af fattige forældre, kom som ung sammen med sin søster Kathrine i tjeneste hos Engelbrett Friis, med hvem hun blev gift 1601. Hun blev gift 2. gang 1602 med borgmester i Malmø Niels Christensen Hammer (d. 1610; han gift 1. gang med Karine Pedersdatter, d. 1602) og 3. gang 1613 med borgmester i Malmø Morten Bendsen (d. 1633), jf. Isberg II.179f. - (14) Der hentydes vist til JL III.43. Selv om denne regel kun omhandler gifte kvinder, forudsætter den de almindelige regler, som nævnes i dommen, jf. Stemann, Retshistorie 425. - (15) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Uldall 257,4°. - (16) Hospital bet. i datiden fattighus el. stiftelse for gamle trængende (OdS VII.482 bet. 1). - (17) Engelbrett Friis har givet flere gaver til Malmø St. Petri kirke, således f.eks. i 1593 22 daler, hvis renter skulle anvendes til en ildpande (ildbækken til opvarmning, især i kirker, jf. Kalk. I. 450b). - (18) ɔ: novembris. - (19) Christian Marquardsen var borger i Lund (jf. Secher, Rettertingsdomme I.325) og var procesfuldmægtig for Gertrud Hansdatter Friis. - (20) Byfoged var da Peder Hansen (d. 1626). Han nævnes 1596 som »klædebomand« i Malmø, udnævntes 1600 til byfoged ssts., fratrådte 1623 på grund af skrøbelighed, jf. Isberg II A.221f.

(21) SkL 1, jf. ASun 1. - (22) Her: uredelighed, uærlighed (OdS XXVI.89), jf. DL 3-18-4: Uflid, Utroeskab; cf. Kalk. IV.708a. - (23) 50 daler. Om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (24) Forlægget har ved fejlskrift *andett;* rettet efter Uldall 257,4°. - (25) Fin engelsk guldmønt (med en rose i præget), først præget omkr. 1350 af Edward III. Betegnelsen brugtes også om dansk guldmønt fra 1584 og om de såkaldte »guldriddere« fra 1611-13, jf. Galster.190, 195f, 203, 208. - (26) ɔ: salig (afdøde); Uldall 257,4° har *som.* - (27) Fæstensgave var en gave, som fæstemanden gav sin tilkommende hustru el. modtog af hende. Udbredelsen af fæstensgave (og morgengave) hænger muligt sammen med, at dispositioner mortis causa til fordel for ægtefællen uden arvingernes samtykke var forbudt efter JL III.43, jf. Sindballe.100ff. Fæstensgave var i det 16. årh. ofte af meget betydelig værdi. Fra slutningen af 16. årh. fæstnede den opfattelse sig, at fæstensgave var noget for de ufri stænder ejendommeligt, medens morgengave var et adeligt privilegium, jf. rettertingsdom 20. juli 1590 (GdD IV.176ff.) og fdg. 18. oktober 1577 (CCD II. 71ff.), men reces 27. februar 1643 2-8-2-1 (CCD V.280) forudsatte dog fæstensgave blandt adelige. For købstædernes vedkommende bestemte kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) i § 30, at morgengavens værdi aldrig måtte overstige 20 mark (DgK V.80), og fdg. 18. oktober 1577 (CCD II.71ff.) bestemte, at morgengaven, der var en særret for adelen, uden arvingernes samtykke ikke måtte overstige en værdi af 2000 daler. Ved fdg. 1. maj 1624 § 11 blev det bestemt, at gejstlige, borgmestre, rådmænd og sådanne købmænd, hvis formue oversteg 2000 daler, måtte give en fæstensgave til en værdi af 10 lod sølv; mindre velstående måtte kun give til en værdi af 2 rosenobler, og »gemene handverksfolk« o.l. måtte intet give (CCD IV.157f.), hvilken bestemmelse gentoges i reces 27. februar 1643 2-8-2-13 (CCD V.283f.). Ifl. DL 5-4-1 måtte fæstefolk ikke give hinanden mere »end som Politie-Ordningen tillader«, men den bebudede politiordning kom aldrig, og der var således ingen legal grænse for gavens størrelse, jf. T.

Algreen-Ussing, Haandbog i den danske Arveret(1855).123. Efter DL 5-4-2 måtte værdien af morgengaven ikke uden arvingernes samtykke overstige 4000 lod sølv. Arvefdg. 21. maj 1845 § 16 in fine opretholdt bestemmelsen i DL 5-2-25, hvorefter hustruen beholdt sin fæstens- eller morgengave, der skulle udredes af husbondens arvingers lod, såfremt hun ville afstå den broderlod, der ellers tilfaldt hende efter manden. I midten af det 19. årh. hedder det, at »disse Gaver finde i Almindelighed ikke mere Sted«, jf. T. Algreen-Ussing op.cit.123. - (28) Jf. *dricke brøllup* i Viborg tamperrets dom 19. september 1576 (III nr. 441); sml. *barsel* (egl. barns-øl), *korsøll* (ved indtræden i Johanniterordenen, jf. Dueholms Dipl.23), *gravøl, arveøl, juleøl, jøøl, sjæleøl.* - (29) ugift mand. - (30) Ordet indføjet over linjen.

(31) Om morgengaven gjaldt det, at den skulle gives dagen efter brylluppet eller på selve bryllupsdagen, jf. rettertingsdomme 15. juni 1593 (GdD IV.370ff.) og 6. juni 1594 (ib.423ff.), der erklærer et morgengavebrev ugyldigt, fordi det ikke var oprettet efter brylluppet, og rettertingsdom 19. august 1538 (GdD II.70f.), der statuerede, at fæstens- og morgengave, som en mand skænkede sin hustru, da han lå på sit yderste, var ugyldig. - (32) SkL 38 (DgL I,1.23); i lovens text III og Ghemens udg. af SkL(1505) II.10 (DgL I,1.291). - (33) SkK § 5, stk. 2; i lovens text IV og i Ghemens udg. § 9 (DgL I,2.891). - (34) VsjL A&O I.49 (DgL VII.35f.). - (35) JL blev 1590 udg. af Mads Wingaard i henhold til fdg. 14. august 1590. - (36) Herefter udstreget i forlægget *jcke heller.* - (37) Jf. f.eks. rettertingsdomme 1. december 1562 (II nr. 302), 13. maj 1568 (ib. nr. 329), 31. maj 1578 (III nr. 452 og 454), Viborg landstings dom 9. september 1581 (III nr. 487), rettertingsdomme 29. juli 1590 (GdD IV.176) og 19. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.371ff.). - (38) beskadiget, overstreget (Kalk. III.484b bet. 2), jf. GdD III.9 ved note 2. - (39) SkL 38. - (40) Kong Hans' privilegier for Malmø af 16. februar 1487 § 64 (DgK IV.90), jf. kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) § 103 (ib.V.98).

(41) Kgl. åb. br. 16. april 1597 (CCD III.48). - (42) Forlægget har ved fejlskrift *gud;* samme fejl i Uldall 257,4°. - (43) Herefter tilføjer Uldall 257,4° *først.* - (44) Sognepræst ved Malmø St. Petri kirke var da (1583-1607) digteren Hans Christensen Sthen (d. 1610). - (45) Ordet mgl. i forlægget. - (46) Ligeledes. - (47) Gengæld, erstatning (kalk. III.849a). - (48) Erstatning, godtgørelse (Kalk. I.798a). - (49) ɔ: landsdel. Sagsøgeren boede i Jylland. - (50) bortvise hende fra (Kalk. V.923a bet. 17b).

(51) 1 lod = 4 kvintin = 1/32 pund. - (52) 1 kvintin = 1/4 lod = 1/128 pund. - (53) Embedsmand, der overvåger eksekveringen af de af byrådet idømte straffe (vider) og bøder (Kalk. IV. 896a, jf. mt. *Weddemester*). - (54) Uret (Kalk. IV.637a bet. 3). - (55) brugte (Kalk. II.367a). - (56) Niels Madsen Wejer (d. 1612), nævnes som borger i Malmø 1572, var vistnok brygger dér, 1581-1612 rådmand ssts., jf. Isberg II A.169f. - (57) Knud Jacobsen (d. 1612), nævnes 1581 som foged på Glimmingehus, var 1587-88 byfoged i Malmø, 1588-1612 rådmand ssts., jf. Isberg II A.174. - (58) Se ovf. note 20. - (59) Uldall 257,4° tilføjer *at sahl:* - (60) Der sigtes vel her til, at Anne Hansdatter, der var fattig, som ung kom i tjeneste hos Engelbrett Friis. Han skænkede 14. januar 1594 både hende og hendes søster Karen, der også var i hans tjeneste, hver en fast ejendom og en del løsøre, og 26. oktober 1601 giftede han sig med Anne Hansdatter, jf. Isberg II A.179.

(61) retfærdiggøre, rense (Kalk. I.480a). - (62) Beretning, angivelse, beskyldning, påstand (Kalk. V.38a). - (63) Se ovf. note 32. - (64) sund, rask; SkL har i II.10 i text III *karsck och sund,* jf. dog varr. DgL I,1.291, hvorefter *helbrede oc karsk* forekommer i et større antal hss. - (65) Uldall 257,4° tilføjer *aff.* - (66) Den katolske kirke søgte at hævde fuld testationsfrihed, men dette mødte modstand i de nordiske lande, hvor slægtens interesser kolliderede med kirkens. Dansk ret fastslog et kompromis, hvorefter der gjordes forskel på, om vedkommende person, der ville indtræde i et kloster, var sund eller syg. Var den pågældende rask, kunne han medtage hele sin hovedlod i klosteret, for da var faren for, at dødsfrygten skulle indvirke på

hans beslutning til skade for slægten fjernere; jf. Matsen, Privatret I.120. - (67) Se ovf. note 33. - (68) VsjL A&O har som titel *Kong Woldemar ny lou* (DgL VII.133). - (69) VsjL A&O I.48-49 (DgL VII.35f.), i Ghemen-trykket (1505) I.39. - (70) VsjL A&O I.49 sidste punktum (DgL VII.36); i Ghemen-trykket (1505) I.41.

(71) VsjL A&O I.50 (DgL VII.36); i Ghemen-trykket (1505) I.41. - (72) Malmøs birkeret (senest af 1414) § 37 (DgK IV.50). - (73) Kong Hans' privilegier for Malmø af 16. februar 1487 § 64 (DgK IV.90). - (74) udbetalt (Kalk. IV.560a). - (75) Uldall 257,4° har *aff.* - (76) Kgl. åb. br. 14. august 1590 (»saa oc huer Prouintz oc Land effter huer deris Low wdi alle de Sager, som bliffue kaldet eller stæffnit for eder udi rette«). - (77) 1100 daler; om skrivemåden se 765.35. - (78) 300 daler. - (79) 500 daler. - (80) tilsikret, lovet (Kalk. I.747a).

(81) Rettertingsdom 1. december 1562 (II nr. 302) havde statueret, at en enke havde ret til forlods af boet at udtage den hende tillagte fæstens- og morgengave, jf. Viborg landstings dom 9. september 1581 (III nr. 487) og den deri citerede Viborg landstings dom 19. januar 1566. Om fæstensgave bestemtes i kong Hans' almindelige stadsret § 24 (DgK V.79), at hvis brudgommen døde før brylluppet, havde hans fæstemø ret til at beholde fæstensgaven. Der var derimod ikke hjemlet hende nogen udtagelsesret, hvis han døde efter brylluppet, og en rettertingsdom 1622 (HDDomb 1622 fol.96) statuerede, at en enke ikke havde en sådan ret, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.290. I det her foreliggende tilfælde statueredes det modsatte, men med den begrundelse, at gaven ikke oversteg den halve hovedlod, som i henhold til Malmøs birkeret frit kunne bortgives. Om morgengave bestemte kong Hans' almindelige stadsret § 31 (DgK V.81), at hvis brudgommen døde barnløs, skulle enken beholde sin morgengave. - (82) Se ovf. note 37. - (83) Uldall 257,4° tilføjer: Nostro ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio justitiario nostro dilecto.

819 Sjællands landsting[1] 4. juli 1604

Efter at en adelsmand havde erhvervet låsebrev på tre gårde, søgte en anden adelsmand ved herredstinget optaget vidnesbyrd angående adkomsten til disse gårde. Herredsfogden afviste sagen og citerede i sin afvisningsdom bl.a. en rettertingsdom vedrørende de omhandlede gårde. Landstinget dømte, at herredstingets dom var magtesløs, da lås er lovens ende.[2]

Hs.: Add 152,2° nr. 150.

Overskrift: Domb emellum Lauge Beck til Førzløff, landzdommer vdj Sielland, paa den ene och Christoffer Bilde paa Aastrup paa den anden side.

Wilhelmb Dresβelberrigh[3] till Windingh[4] kiendis och giørt witterligt for alle, at epter som stormechtigste høigbornne herre och førstis, min allernaadigste herris och konnings breff och missiue, Kiøbenhaffn den 21. maij[5] senist forleden daterit, er mig nogen tid siden tilkommen, lydendis vdi sin meening huorledis det begaff sig nogen jrringe[6] och trette emellom erlig och welbiurdig Lauge Beckh[7] till

Førßløff,[8] landzdommer herudj Sielland, paa den ene och Christopher Bilde[9] paa Aastrup[10] paa den anden siide, huorom for^ne^ Christopher Bilde, saa sagen schulle forrettis søgnelandztingh,[11] som schulle holdis vdi Ringsted den 6. junij seenist forleden, och epterdj for^ne^ Lauge Beckh vdi sin eigen sagh iche kunde werre dommer,[12] beder hans Mayt: migh och befaler, at ieg till samme ting schulle møede till stede samme sagh dennom emellom at forhørre och derudinden endeligen kiende och dømme emellom, huis billigt och christeligt kunde werre, och det giffue beschreffuet, som samme breff vdi sig selff wiidere formelder. Saa epter at ieg epter samme schriffuelse haffuer vnderdannigst der møet tilstede, ehr sagen till forhør bleffuen optagen till den tiid, aff den aarsage at herridzfogden vdi Mierløßeherrit, Lauridz Oelsen vdi Ølckestrup,[13] huilcken aff begge parternne, Lauge Beckh saauell som Christopher Bilde, haffuer for en affuiißningsdomb werret steffndt till landzting, icke haffuer werret tilstede eller om det søgneting epter herredagen adtwarrit och erre derforre nu igien vdi dag, den 4. julij aar 1604, for^ne^ begge parter møet her for rette.

Och først tiltalit for^ne^ Lauge Bech herridzfogden epter den steffnings jndhold, hand haffuer ladet lyde offuer hannom for en affuißnings domb, hand haffde fra herridztingett giffuet beschreffuet och derudj jndført enn høiglofflige jhukommelße konning Christians domb med meere adschilligt, som hand meente, hans laaß epter riigens ret forhuerffuet paa 3 gaarde vdi Aastrup[14] kunde werre till hinder eller forfang, vahnseet at hand eller hans fuldmechtige iche war till wedermaalsting, eller hand selff emoed nogen domb war lougligen kaldet, huorfor hand alleniste haffde frembeschit en bunde med it gienmælle, derudj hand lod omgiffue,[15] at Christopher Bilde iche schulle haffue fornøden at førre windißbiurd, at dennom eller hans fuldmechtige iche haffuer forfuldt for^ne^ 3 gaarde till laaß till Mierløßeherridztingh, epterdj hand det selff war stendig; formeente Lauge Beckh derforre, at herridzfogden haffde giort hannom vret, at hand sligt haffde giffuet fra herridztinget vdi hans affuiißnings domb beschreffuet bagh[16] paa hans laaß, saa at samme hans domme burde derforre machteløß at werre.

Dernest tiltalit for^ne^ Christopher Bilde epter hans steffnings jndhold for^ne^ herridzfoget for, at hand iche haffuer wildt stede hannom nogen windißbiurd till forhør, vahnseet samme windißbiurd war dertill lougligen deelt[17] och forfuldt; haffde och deremoed giffuet baade till riigens candzler och landzdommer herudj Sielland, det paagalt, och huercken for^ne^ widne maatte frembkomme at giørre lougen fuld, ey heller hannom kunde stedis forfølling offuer dennom, endogh de stode till wedermaalsting ahnlangende 3 gaarde vdi Østrup med deris grund och eyendomb, som omtrettis, om Niels Jensen vdi Eschildstrup,[18] tingriider,[19] haffde

nogen tiid till Mierløβe herridzting forkyndet, at for^{ne} Lauge Beckh fulde for^{ne} 3 gaarde endten till landzting eller Mierløβeherridzting till laaβ.

Diβligeste tiltalit hand for^{ne} herridzfoget, for hand iche wille stede hannom eschening beschreffuit, at hand haffde ladit esche for^{ne} Lauge Beckis adkombstbreffue med laaβebreffuett och andere breffue, hand haffde paa for^{ne} 3 gaarde, som iche kom for rette, huorudinden hand formeente sig af herridzfogden fast wforrettidt och hannom plichtig at stande hannom till rette for omkostning, hand derpaa liider och ahnwender.

Da er och møet vdi rette for^{ne} herridzfoget och war samme affuiiβnings domb bestendig och meente sigh ey anderledis epter den leilighed at kunde dømme. Och fremblagde huer aff for^{ne} sagwoldere sin giendpart, som waare ehenβ lydendes och saa ord fra ord som epterfølger:

Lauritz Oelsen vdi Ølckestrup, herridzfoget vdi Mierløβeherret, och Jens Pederβen vdi Holbeck, tingschriffuer, giørre alle witterligt, at aar epter Gudz biurd 1604, thorβsdagen den 1. martij, paa for^{ne} Mierløβeherridzting for oβ och meenige tingmend, som den dag for^{ne} ting søchte, war schicket erlig och welbiurdig mand Christopher Bild paa Aastrup, som berette och gaff tilkiende, at hand haffde dertill tinge ladit eschit och begierret, huad adkombst erlig och welbiurdig mand Lauge Beckh till Førβløff, landzdommer vdi Sielland, haffde paa de 3 gaarde vdi Østrup vdi Mierløβeherret, som hand aff hans søster, erlig och welbiurdig jomfrue Birgette Bild,[20] bekommet haffuer. Diβligeste war och saa begierrendis, at hannom maatte stedis nogen windiβbiurd till forhør, at de 12 mend, som sidde ting, och landztingriidere maatte widne deris sandhed, om det war kyndet[21] till Mierløβeherridzting, samme 3 hans søsteris gaarde vdi for^{ne} Østrup war fuldt til laaβ eller ey. Och derhoes vdi rette lagde for^{ne} Christopher Bild en kongens domb,[22] som epterfølger: Wij, Christian, med Gudz naade Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis konning, hertug vdi Sleβuig, Holsten, Stormaren och Dytmersken, greffue vdj Oldenborg och Delmenhorst, giørre alle vitterligt med dette wort obne breff, at aar epter Gudz biurd 1541, løffuerdagen nest epter alle helgens dag,[23] vdi wor eigen neruerrelβe vdi wor kiøbsted Ottenβe, neruerrendiβ oβ elschelige Johan Friiβ,[24] wor candzler, Peder Ebbeβen,[25] Jacob Hardenberg,[26] worre mend och raad, her Otte Krumpen,[27] ridder, och Michell Brockenhuβ,[28] embidzmand paa wort slot Nyborgh, worre mend och tienere, war schicket for oβ paa wort retterting oβ elschelige Jacob Brockenhuβ,[29] wor landzdommere vdi Fynn, och Claus Brockenhuβ[30] till Søndergaard[31] paa sin eigne och med fuldmacht paa sin broeders[32] weigne och Eggertt Hendrichsen[33] paa sin hustroes[34] weignne paa denn ehne och oβ elschelige frue Birgette,[35] Niels Bildz[36] epterleffuer-

sche, paa den anden siide och tiltallede for^{ne} Jacob Brockenhuß och for^{ne} hans arffuinge[37] for^{ne} frwe Birgette Bildz och Niels Bildz arffuinger for en arffue, jordegoedz och andet, som dennom war tilfalden epter deris medsøster,[38] jomfrue Ane Bildz datter,[39] och hun haffde schiødt och soldt sin broeder Niels Bild, som de meente det at werre giort emoed lougen,[40] epterdj et møebarn ey maa selge eller affhende sit goedz. Dertill suarede for^{ne} frue Birgette, at nogen tiid siden forleden, før den frembfarne feide[41] paagick, da haffuer for^{ne} jomfrue Ane Bildz datter schiødt och soldt for^{ne} sin broeder, Niels Bild, alt sit arffuegoedz, fædernne och møderne, och giort hannom der schiøde och forwaring[42] paa, huilcket schiøde med andere fleere breffue hun berette dennom forkommen werre bleffuen paa Sandholdt[43] vdi samme feigde, och sagde, att Claus Oelsen,[44] den elste broeder[45] och hindes werge, den tiid haffde beseiglet samme schiøde med for^{ne} jomfrue Ane, sin søster, och fleere goede mend, som død och affgangen erre, och derforre haffuer jomfrue Ane paa det nye giort for^{ne} sinn broeder Niels Bild, den tiid hindis rette werge, schiøde igien paa sit arffuegoedz hertill Fønboelandzting, huilchet schiøde her for oß nu vdi rette er lagt och bemelder samme nye schiøde, at der war før giort dennom schiøde emellom, och war forkommen, dog røris[46] iche derudj, at Claus Oelsen det beseiglet haffde. Dertill suarit Jacob Brockenhuß och hans medarffuinge, at for^{ne} Claus Oelsen iche war[47] jomfrue Anes rette werge, thj høigbornne første kong Hans, wor kierre herrefaders broeder, togh samme wergemaall fra hannom, och sette vdj rette, om slig schiøde och kiøbebreffue burde weed macht at bliffue, epter møebarn maa iche selge eller affhende sit goedz epter lougenn. Dertill suarit for^{ne} frue Birgette, at hindis hoßbunde, for^{ne} Niels Bild, haffde och forlagt[48] for^{ne} sinn søster, jomfrue Ane, med guld, pendinge, fætallie och andet vdi den meening och acht, at hand meente, at hand och hans arffuinge schulle ene niude hendis goedz epter hindis død; och sette vdi rette, om hinder och Niels Bildz arffuinger iche burde slige vdlagde pendinge och andet igien at haffue, om kiøbet iche maatte holdis, och dißligeste om dennom iche burde den tredie pending epter lougen,[49] saa lenge Niels Bild war for^{ne} jomfrue Ane, sin søsters, werge. Da epterdj de ej till mindelighed fordragis wille, men de begierrede domb epter wor danske lough[50] och gaffue dennom paa baade siider vdi alle rette, [tha sagde wii ther so paa for rette],[51] at epterdj at møebarn iche maa affhende sit goedz vden med wilkaar,[52] som lougen[53] siiger, da bør det kiøb ingen macht at haffue, och schiøden, derpaa giort er, ad werre død och machteløß epter denne dagh, och alle jomfrue Ane Bildz arffuinge samme hindis jordgoedz och andet goedz at niude och beholde huer sinn ahnpart, som dennom derudj tilfalde kunde, och bør huer hindes arffuinge at vdlegge och betalle deris ahnpart

vdi for^{ne} gield och for^{ne} Niels Bildz vdlagde pendinge och andit, som de toge vdi arffue till, och for^{ne} Niels Bildz arffuinger bør den tredie pending epter lougen, saa lenge for^{ne} Niels Bild war for^{ne} jomfrue Ane, sin søsters, werge Datum vt supra.

Endnu vdi rette lagdis den goede mandz welbiurdige Lauge Beckis giendsuard med hans eigen hand vnderschreffuet, lydendis som epterfølger:

Som erlig och welbiurdig mand Christopher Bild haffuer ladet mig besøge med erlig och welbiurdig mand Preben Bild[54] till Aggerßborg[55] och Jørgen Kaaß[56] till Birckelse[57] om 3 gaarde, som ieg hans søster haffuer affhandlet och med reede pendinge fornøiget och betalet, och hand aff mig er begierrendis, att ieg hannom samme gaarde igien wille epterlade for, huis pendinge ieg hans søster derpaa giffuet haffuer, saa kand ieg derpaa till et wenligt suard icke forholde,[58] at ieg iche kand affhende samme goedz for pendinge, fordj ieg det till en mine wenner haffuer forloffuit for goedz igien till mageschiffte. Dersom ieg det tilfornne vdi tiide haffde wist, wille iegh giernne haffue tient Christopher Bild herudj. Lauge Beckh eigen hand.

Huorforre for^{ne} Christopher Bild satte vdi alle rette och formeente, at samme hanns søsters gaarde och goedz epter slig berørt leilighed burde at epterfølge hannom med rette och ad werre det nest for sølff och pendinge.

Da war der vdi rette møet erlig och welbiurdigh mand Lauge Beck till Førßløff, lanndzdommer vdi Sielland, hans tiener Lauridz Pederßen vdi Ordrup,[59] som vdi rette lagde den goede mandz, hans hoßbundis, frembsat med eigen hand vnderschreffuet:

Epter som welbiurdig Christopher Bilde haffde ladet giffue mig wardzell for min gaard Førßløff for windißbiurd, hand achter at lade førre till Mierløße herritzting dermed at wille beuiße, at ieg eller min fuldmechtige dertill tinge icke schulle forfuldt de trej gaarde vdi Østerup till laaß, saa schall Christopher Bilde iche haffue fornøden derom at førre windißbiurd, thi ieg er det selff bestendigt, fordj det giordis iche behoff, epterdj ieg haffuer ført min adkomb for riigens candzler och derepter bekommet riigens breffue och dennom till Siellandzfarlandzting laditt bryde, læße, paaschriffue och weed tingriiderenn kyndet epter riigens ret. Som hand och haffuer giffuet mig warsell for eschning paa min adkomb paa forschreffne 3 gaarde, saa haffuer ieg dem ført paa de steder, som det giordis behouff, epter som forschreffuit staar; forseer mig dertill, at herridzfogden den iche er saa daarlig och wanuittig,[60] at hand sig vnderstaar endten at stede windißbiurd eller giffue nogen eschning derom beschreffuet bag paa min laaß. Actum Ringsted closter,[61] den 1. martij anno 1604. Lauge Beckh med eigen hand.

Da epter forberørt leilighed, och epterdj denn goede mand Lauge Beck vdi sin ahngiffuende beretning bekiende, at hand till Mierløße herridzting iche haffuer forfuldt samme gaard, som omtrettis, till laaß, [men][62] med louglig adkombst søgt riigens candzler och der faaet sin louglige forfølling, som hand til Siellandzfarlandztingh lougligen haffuer ladet forkynde, huorepter hand haffuer fanget laaßen, som er lougsens ende, beslutted, da torde wij oß iche tilfordriste at stede nogen lougmaall bag paa samme laaß, som lougligen epter riigens ret er forhuerffuit. Thill windißbiurd er worris beseigling her vndertrøcht. Actum vt supra, som samme affuiißningsdomb vdi sig selff formeller, weed huilcken for^{ne} Lauge Beckh saauell som for^{ne} Christen Bild epter som forschreffuit staar och huer dennom vdi sønderlighed formeente sig at werre vforretted och worre paa begge sider domb deroffuer begierrendis.

Tha epter tiltale, giendsuard och den sags leilighed wiste ieg iche andet at kunde derom kiende eller affsige for rette, end at epterdj Lauge Beckh haffuer epter riigens ret forfuldt for^{ne} 3 gaarde vdi Østerup till laaß epter huiß adelß schiøde,[63] hand derpaa haffuer hafft, och aldelis ingen giendbreff emoed samme forfølling till laaß er taget aff Christopher Bild, ey heller nogen steffning offuer det adelß schiøde for sin tilbørlig dommer och derpaa kiendt, førend laaßen er bleffuen epter riigens ret endelig beslutted och euig tielse er sadt paa den sagh, och epter at laaßen er lougsens ende, saa ingen lougmaall eller rettergang bør derepter med rette at falde for herridzfogder till tinge eller for nogen anden vnderdommer, och for^{ne} herridzfoget ligeuel deß wahnseet haffuer vnderstaaedt sig bag paa samme laaß fra herridztinget at giffue en affuiißnings domb beschreffuit, vdi huilcket adschilligt till rettergang er jnndført for^{ne} laaß saauell som schiødet, det hannom iche burde at weedkomme, icke vden merckelig preiuditio[64] eller forfang, som det ey anderledis achtis kand, bør samme affuiißnings domb derudinden emoed eller bag paa forbemeldte laaß och adelß schiøde ey anden macht at haffue, end som den aldrig der dømpt eller beslutted war, epter huilcken leilighed ieg och for min person ey wiste at kunde mig vnderstaae nu nogen anden breffue eller nye forsetter mod forbemeldte laaß och euig tielse end forschreffuet staar vdj denne min sentenz at jndførre. Men dersom nogen ellers schader paa forschreffne laaß eller ander vdi den sagh, da gaae derom for sinn tilbørlig dommere, naar lougligen steffned worder huis loug och ret er.

Thill windißbiurdt haffuer ieg trøcht mit signet her neden vnder.

Actum anno, die et loco quibus supra.

(1) Dommen fremtræder vel ikke som en Sjællands landstings dom, og landstingsskriveren er ikke nævnt og har øjensynlig ikke, som det var sædvanligt, medbeseglet dommen. Da dommen er afsagt i Ringsted og på Sjællands landstings ordinære retsdag (onsdag), og da den er afsagt af en sættedommer, må den vel betegnes som en landstingsdom. - (2) Christoffer Bild forfulgte sagen og søgte at hævde, at Lauge Becks låsebrev ikke var lovligt forkyndt, men ved rettertingsdom 13. marts 1606 (ndf. nr. 828) stadfæstedes låsebrevsforfølgningen. De i dommen nævnte personers indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:

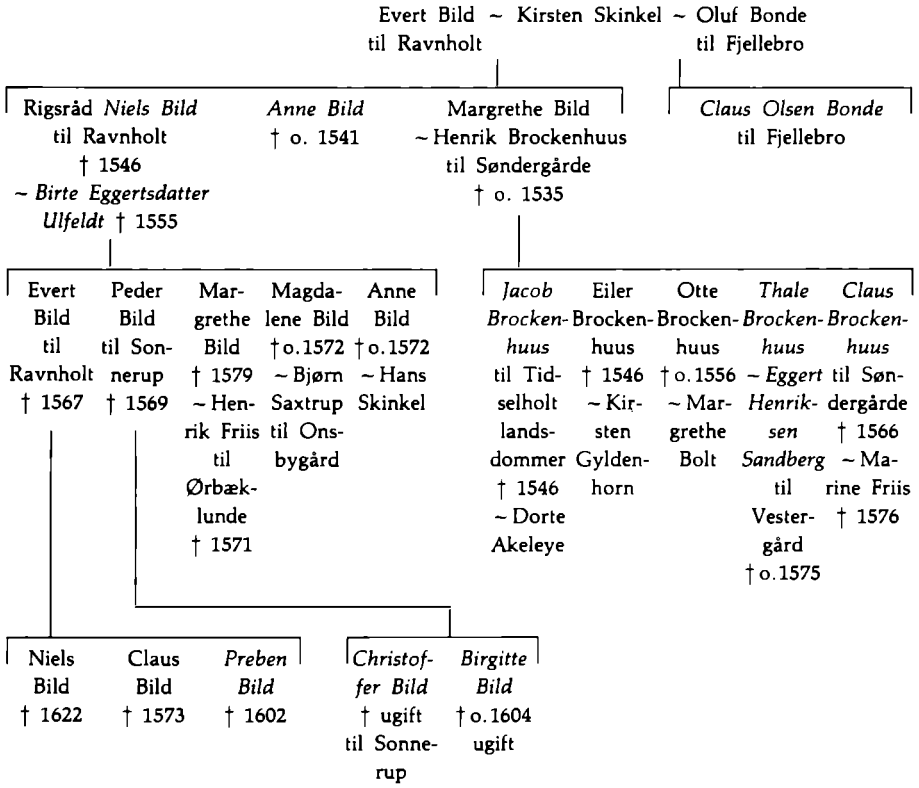

(3) Se 810.7. - (4) Se 810.8. - (5) Kanc.Br. - (6) Trætte, uenighed (Kalk. II.427b). - (7) Se 757.2. - (8) Se 757.3. - (9) Christoffer Bild til Sonnerup, søn af Peder Bild (d.1566) til Sonnerup og Dorte Christoffersdatter Ravensberg. Han boede på Åstrup, der da tilhørte rigsråd Enevold Kruse. - (10) Hovedgården Åstrup i Kirke-Såby s., Voldborg h.

(11) Det første søgneting efter pinsen; i 1604 indfaldt pinsedag 27. maj. - (12) At ingen kunne være dommer i egen sag var ikke udtalt i landskabslovene, men i Knud Mikkelsens glosse II.83 (til JL II.87), hvor det hedder: nullus potest simul et semel esse iudex et actor uel iudex et testis in eadem causa (DgL IV.195), jf. dansk glosse 83 (ib. Tillæg til IV.43), og var fastslået i retspraksis, jf. Viborg landstings domme 18. januar 1589 (IV nr. 599) og 1. september 1593 (V nr. 706) samt rettertingsdom 6. november 1596 (Secher, Rettertingsdomme I.137). At rigskanslere ikke kunne dømme i egen sag var udtalt i hdf. 23. juli 1513 § 35, 3. august 1523 § 40, 30.

oktober 1536 § 43 og § 41 i hdf. 12. august 1559, 17. august 1596 og 8. maj 1648 (DKH 61, 75, 88, 100, 108, 117). Fdg. 14. maj 1636 § 3 (CCD IV.665) bestemte, at birke- og herredsfogder skulle vige deres sæde, når sagen angik dem selv, hvilken bestemmelse optoges i reces 27. februar 1643 2-6-18 (CCD V.271). DL 1-5-6 bestemte, at ingen dommer må dømme i sager, »som hannem selv gielde paa«, jf. adg. 23. januar 1739 § 18, hvorefter ingen landsdommer må beklæde retten i en sag, der gælder ham selv, og højesterets instruks 23. januar 1739 § 18, hvorefter ingen højesteretsdommer »maa votere eller være tilstede ved Voteringen i en Sag, hvori han selv paa nogen Slags Maade maatte være interesseret«. Om nævninger bestemte EsjL II.26, at ingen kunne beskikkes til nævning, der var så nær beslægtet med sagsøgeren som næstsøskendebarn. - (13) Landsbyen Alkestrup i Asmindrup s., Merløse h. - (14) Landsbyen Østrup (denne form sen. i dommen) i Undløse s., Merløse h. - (15) Vel fejlskrift for *angiffue*. - (16) efter (Kalk. I.*22b). - (17) indstævnet (Kalk. I.348a bet.2). - (18) Landsbyen Kirke-Eskilstrup i Eskilstrup s., Merløse h. - (19) *Tingridere* (landstingridere, jf. dette udtryk ndf.) havde det hverv at bringe meddelelse om, hvad der lystes på tinget, til herrederne eller sognene, således som det også fremgår af nærv. dom. Ordningen med tingridere kan tidligst påvises i den sidste halvdel af det 15. årh., men kan meget vel være ældre. Tingridere udnævntes i det 16. årh. af lensmanden og lønnedes af herredet el. sognet med en afgift, der kaldtes tingriderhavre, jf. Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.247. - (20) Birgitte (Berete) Bild (d. omkr. 1604), fra 1601 i Maribo kloster.

(21) forkyndt (Kalk. II.659b bet.1). - (22) Rettertingsdom 5. november 1541 (HDDomb. nr. 4 fol.59^{r}), trykt KRD II.27f. - (23) 1. november. - (24) Rigsråd, magister Johan Friis (d.1570) til Hesselager, kongens kansler. - (25) Rigsråd Peder Ebbesen Galt (d.1548) til Rudbjerggård og Tyrrestrup. - (26) Rigsråd Jacob Hardenberg (d.1542) til Sandholt, Holme kloster (nuv. Brahetrolleborg), Arreskov m.v. - (27) Otte Krumpen (d.1569) til Højbygård m.m., 1523-36 og fra 1542 rigsråd, 1554-67 rigsmarsk. - (28) Admiral Mikkel Brockenhuus (d.1555), lensmand på Nyborg slot, søn af rigsråd Peder Brockenhuus (d.1505). - (29) Jakob Brockenhuus (d.1546) til Tidselholt, søn af Henrik Brockenhuus (d. omkr. 1535) til Søndergårde og Margrethe Jakobsdatter Bild. Studerede 1519 ved Kbh.s universitet, 1521 immatrikuleret ved universitetet i Rostock, 1535-46 forlenet med Vejstrupgård, 1537-46 landsdommer i Fyn. - (30) Claus Brockenhuus (d. 1566) til Søndergårde, broder til ovenn. landsdommer Jakob Brockenhuus.

(31) Hovedgården Søndergårde i Rørup s., Vends h. - (32) Dommen har *theres brødres*. Brødrene var: Eiler Brockenhuus (d. 1546) til Søndergårde og Otte Brockenhuus (d. omkr. 1556) til Søndergårde. - (33) Eggert Henriksen Sandberg (d. omkr. 1575) til Vestergård, søn af Henrik Christensen Sandberg (d. omkr. 1512) til Højrup og Berte Albrechtsdatter Emmiksen. Han var 1. gang gift med nedenn. Thale Henriksdatter Brockenhuus, 2. gang med Kirsten Pedersdatter Tidemand (d. 1576). - (34) Thale Brockenhuus, søster til de ovenn. Jacob og Claus Brockenhuus. - (35) Birgitte (Berte, Beate) Eggertsdatter Ulfeldt (d. 1555), var 1543 hofmesterinde hos dronning Dorothea, datter af Eggert Andersen Ulfeldt (d.1565) til Kragerup, Elmelunde og Højbygård (Bara härad) og Kirsten Pedersdatter Væbner. - (36) Rigsråd Niels Bild (d.1540) til Ravnholt, søn af Evert Bild til Ravnholt og Kirsten Johansdatter Skinkel (der 1. gang var gift med Oluf Bonde til Fjellebro). - (37) HDDomb. har *metarffinge*, jf. KRD II.27. - (38) Fejlskrift for *modersysther* (således HDDomb., jf. KRD II.27). - (39) Anne Bild (d. omkr. 1541), søster til ovenn. rigsråd Niels Bild. Hun, der var ugift, boede i 1530 i Svendborg, efter at hun havde solgt sin andel i Ravnholt til broderen. - (40) JL I.36.

(41) Grevens fejde (1534-36). - (42) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (43) Se 772.2. Gården tilhørte da ovenn. rigsråd Jacob Hardenberg. - (44) Claus Olsen Bonde til Fjellebro, søn af Oluf Bonde til Fjellebro og Kirsten Johansdatter Skinkel og således halvbroder til rigsråd Niels Bild og til jomfru Anne Bild. - (45) ɔ: halvbroder. - (46) berøres, omtales. - (47) Herefter slettet

(ved underprikning) i forlægget *Claus Oelsen*. - (48) betalt (Kalk. I.653b bet.4). - (49) Værgegodtgørelse efter JL I.30. - (50) Om denne betegnelse for JL se Poul Johs. Jørgensen, JLs Historie.51f.

(51) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter KRD II.28. - (52) Betingelser (Kalk. IV.825b bet.2). Det krævedes, at kvinden var så fattig, at hun måtte sælge for at opretholde livet, og i så fald måtte hun sælge for ½ mark sølv om året. - (53) JL I.36. - (54) Preben Bild (d.1602) til Aggersborg, Lindholm og Lundegård, søn af rigsråd Evert Bild (d.1567) til Ravnholt og Agersborg. Se stamtavlen ovf. note 2. - (55) Hovedgården Aggersborg i Aggersborg s., Øster Han h. - (56) Jørgen Kaas til Birkelse og Ravkærgård. - (57) Se 776.28. - (58) fortie, skjule (Kalk. I.641b bet.7); her vel: undlade at meddele. - (59) Vel landsbyen Ordrup i Tostrup s., Merløse h. - (60) ukyndig, uforstandig (Kalk. IV.742a).

(61) Ringsted kloster, opr. et benediktinerkloster, grundlagt omkr. 1180, kom ved reformationen under kronen. 1592 blev Lauge Beck forlenet med klostret der indtil 1660 var len for landsdommerne i Sjælland. - (62) Forlægget har ved fejlskrift *med*. - (63) Skøde fra den oprindelige ejer (Kalk. I.5a). - (64) Retstab, jf. lat. *præjudicium*.

820 Viborg landsting 13. april 1605

En mand havde ved landstinget erhvervet en uendelig dom angående ejendomsretten til nogle enge og havde for landstinget angivet, at modparten var indstævnet. Da dette godtgjordes at være urigtigt, blev den pågældende dømt til at stå til rette som den, der beretter løgn for dommeren. Han blev derefter fordelt ved sit hjemting. Landstinget opretholdt fordelingen, indtil den pågældende rettede for sig.

Hs.: Nks 836c, 2° nr. 27 (findes yderligere i 1 hs.[1]).

Overskrift: En domb emellum Peder Munck i Stabye Kiergaard oc Palle Søffrennβen paa Slumstrup om en wendelig domb, βom er dømbtt offuer nogen windiβbiurd oc er med wrang vnderuiβning forhuerffuidt, huilcke igenn er mactisløβ dømbt, for steffninngernne denne icke waar møett.

Mogens Juel[2] till Palliβgaard,[3] Jffuer Juuell[4] till Willestrup,[5] landsdommere wdj Nørre Judtlannd, oc Gunnde Schriffuer,[6] landstinghører, giøre alle witterligt, at aar 1605, denn 13. aprilis, paa Wiborg lanndsting waar schicket Peder Munch[7] i Kiergaard[8] paa denn ehne oc haffde hid i rette steffnnit Pouell Søffrennβenn, tiennendis paa Slomstrup,[9] paa denn andenn βide for enn wendeligh domb,[10] hannd her till lanndsting denn 11. augusti βidst forledenn med wrang[11] oc vsanndrue wnderuiβningh[12] oc beretning forhuerffuidt haffuer offuer nogenn sanndferdigh oc nøiachtig windiβbiurd, Knud Gyllennstiernis[13] fuldmectige till Bolling[14] herristing forhuerffuit haffuer offuer 3 ennge, liggendis østen oc westen Slomstrup brouff,[15] som Hannβ Christenβenn, Peder Jenβenn i Bølling bye[16] med flere omwundit haffuer, wanβet at for[ne] Knud Gyllenstiern heller hanns fuldmectige iche

schall finndis till ßamme domb at werre kaldit, ßom det ßig burde, och formedelst ßamme domb for^ne^ Knud Gyllenstiernns ßag at werre kommen till en langßommelig forhallingh oc ßtoer bekostningh, och ßamme wendelig domb ßchall were her till landztingit mactisløß dømbt; formeenn for^ne^ Knud Gyllennstiernn epter ßaadan forberørte leilighed for^ne^ Pouell Søffrennsenn wret der med at haffue giort oc bøer derforre at ßtaa till rette ßom denn, der wsanndferdig oc løgnnachtig beretter for dommerenn, oc oprette Knud Gyllennstiern, huis schade hand der offuer lid oc fangit haffuer, oc formener, at hannd endnu[17] endeligh domb bøer at haffue offuer for^ne^ Pouell Søffrennßenn, effterßom hannd tilforne tuenne wendelig domme wdj sagenn forhuerffuidt haffuer.

Jtem haffde hidsteffnnit Pouell Søffrennßenn i egenn persßoenn med ßamme wendelig domb saa oc med tho perßoener oc folch, huer wdj egenn perßoenn, som ßamme steffning ßchall haffue forkynnet, oc her med dieris opragte fingre oc eed epther recessens[18] formelling at winnde oc bekiennde, paa huad dag oc tid oc ßted, de ßamme steffnningh forkynnte, oc huem, de denn forlæst haffuer, oc steffningenn i ßig ßelff, ßom denn wendelig domb effter forhuerffuidt er, saa och Niels Jenßenn i Handderup,[19] ßom ßamme wenndeligh domb her till lanndztingit i rette lagt haffuer, med ßamme domb. Dißligeste erlig och welb: frue Karenn Brysche[20] till Slomstrup, om hunn haffuer noget dertill at ßuare.

Therimoed fremblagde for^ne^ Niels Jennßenn paa for^ne^ frue Karene Bruschis wegnne enn opßettelße her aff landstingit i dag sex wgger wdgangit, lydendis hannum da hid i rette at haffue steffnnit for^ne^ Peder Munch for ßamme tuenne wendelig domme, hannd offuer for^ne^ Pouell Søffrennßen forhuerffuidt haffuer hanns ærre oc lempe anrørenndis, oc meente ßamme domme burde ingenn macht at haffue heller komme for^ne^ Poffuell Søffrenßenn till nogenn forhindring heller nogenn forkleyning paa hanns ære oc lempe.

Dißligeste haffde hid steffnid Per Lauridßenn i Hindheed,[21] for hand effter ßamme dombs liudelße ßchall haffue ladit fordeele Poffuell Søffrenßenn, wanßeet at for^ne^ Pouell Søffrenßenn ingen werlige gierning giort haffuer heller ßchall werre offuerbeuist.

Frembdielis haffde hid steffnnit for^ne^ Knud Gylennstiernn, om hand haffde nogit der till at ßuare.

Dertill ßuarid for^ne^ Peder Munch oc berette, huorledis hanns hoßbunde ßchall haffue ladit forhuerffue winnde om iij ennge, liggendis østenn och westenn Slumstrup till denn gaard i Bølling bye, Niels Joestßenn paaboer, oc for^ne^ Poffuel Søffrennßenn der effter at ßchall haffue dragitt hid till lanndstingit med enn steffnning offuer ßamme winndißbiurd oc ladt schriffue paa steffningenn dennum

formedelst tho mennd at werre ßteffnnit, enndog det iche scheede, saa de iche bleff ßteffnnit, oc hannd dog med hanns wrange oc løgenactige beretning ßchall haffue forhuerffuid enn wendeligh domb offuer ßamme windißbiurd dieris winde at werre vnderßagt, oc for^ne^ Knud Gyllenstierns sag dermed at werre forkrenched, oc hannd ßamme domb ßidenn haffuer ladit steffnne oc kalle oc Pouell Søffrennßenn med ßamme domb oc den ßteffning, hand den epter forhuerffuidt haffuer, och de folch och perßoener, ßom ßamme steffnning haffuer forkynnt, oc iche de perßoener denn tid at werre frembkommen, ey heller steffningenn at werre i rette lagt. Oc fremblagde enn domb her aff lanndstinget ßidst forgangen aar, 25. augustj, ßom medfører for^ne^ Peder Munch da at haffue hidßteffnnit for^ne^ Pouell Søffrenßenn for ßamme wendelig domb oc med denn steffning, hannd dereffter forhuerffuidt, oc de folch och perßoener, ßom ßamme steffning ßchall haffue forkyennt; da er de iche møet, menn for^ne^ Niels Jenßen da at werre møet. Och fremblagde ßamme domb her aff lanndstingit denn 11. augustj ßidst forledenn wdgiffuidt, ßom medføerer for^ne^ Poffuell Søffrennßenn paa for^ne^ frue Karens wegnne da at haffue hidßteffnnit Jenns Christenßenn i Bølling, Peder Jenßen ibidem oc dieris medbrødre for nogenn winde, de haffuer wundet om nogenn eng, liggendis østenn oc westenn Slomstrup brouff; da er windißbiurd oc Peder Munch iche møet, oc ßamme winde fordj er funditt machtesløß jndtill huem, der haffde wdj at ßige, ßteffnnitt paa nye. Tha er her ßaa omßagt, at eptherdj ßamme domb lyder iche ydermehre, indtill sagenn bleff stefnnit paa nye, oc det da ßcheed waar, da burde denn iche lennger mact at haffue, som den domb widere bemelder.

Oc dernest berette for^ne^ Peder Munch, huorledis hannd ßidenn paa hanns hoßbunds wegnne hagde hidsteffnnit for^ne^ Pouell Søffrenßenn for ßamme domb, hannd haffuer forhuerffuidt, oc meente, at hannd burde at ßtande till rette ßom denn, der løgnnachtig beretter for dommerenn, oc oprette hanns hoßbund, huis schade hannd deroffuer haffuer lidt. Oc fremblagde enn domb her aff lanndstinget 1604, denn 22. aug:, wdgiffuidt; da er Pouell Søffrenßenn iche møet oc der forre tilfundenn at ßtannde till rette ßom denn, der løgennachtig beretter for dommerenn oc oprette, huis ßchade Knud Gyllennstiernn der offuer haffuer lid, indtill huem der haffde i at ßige ßteffnnit paa nye.

Dernest fremblagde en domb her aff snapslanndsting[22] ßidst forledenn vdgiffuidt, som medfør, for^ne^ Knud Gyllennstiernn da at haffue hid ßteffnit Pouell Søffrennßenn for ßamme domb, for^ne^ Pouell Søffrennßenn med wrang beretning forhuerffuidt haffuer; ocßaa haffde hidßteffnnit hannum med denn steffningh, hand ßamme domb epter forhuerffuidt, saa och de perßoener oc folch, ßom

ßamme steffning schall haffue forkynndt; da er her ingenn møet. Effter ßaadann leilighed er Poffuell Søffrenßenn tildømbt at ßtande till rette ßom denn, der løgnnachtig beretter for dommerenn, oc oprette Knud Gyllennstiernn, huis schade hannd der offuer lid oc fangitt haffuer, jndtill huem der da haffde i at ßige steffnnit paa nye.

Dernest fremblagde ßamme deelsbreff[23] af Bøllingherristing denn 14. januarj ßidst forledenn wdgiffuidt, bemellendis for^ne^ Peder Lauritzenn der paa ßinn hoßbunds, for^ne^ Knud Gyllennstiernns, wegnne med sex hørring[24] at haffue ladt fordiele Pouell Søffrennßenn, tiennendis paa Slomstrup, for hannd løgnnachtig ßchall haffue beret for dommerenn oc der forhuerffuidt wenndelig lanndstings domb oc der offuer spild for^ne^ Knud Gyllennstiernn ßinn sagh oc for huis schade, hannd der offuer lid oc fangitt haffuer, effterßom lanndstings domb der om formeller, som ßamme domb oc deels breff der om widere bemeller.

Oc ßatte for^ne^ Peder Munch wdj all rette, om hannd iche nu burde at haffue enndelig domb, oc om for^ne^ Pouell Søffrennßenn iche waar louglig fordeelt.

Saa bleff for^ne^ Niels Jennßenn tilßpurt, om hannd wille paa ßchiude[25] oc naffnngiffue dennum, ßom haffde ßteffnnit for ßamme lanndstings domb, oc om hannd wille flie[26] dennum her tilßtede, da ßchulle hannd faae reßpit, at de kunde frembkomme. Da ßuarit Niels Jennßenn, at hannd dennum iche wille naffnngiffue heller flie tilßtede.

Med flere ord och talle dennum der om imellum waar.

Da effter tiltalle, giennßuar oc sagenns leilighed, saa oc effterdj for^ne^ Peder Munch tuennde wenndelige lanndstings domme offuer for^ne^ Pouell Søffrennßenn fremligger oc nu begierit denn tredie endelige, epter ßom hannd haffuer ßteffnnit for, oc det nu er for^ne^ Niels Jenßen tilbudit, om hannd wille paa schiude, huem de thoe steffnningsmennd waar, der schulle haffue steffnnit for for^ne^ landstingsdomb, der for^ne^ Pouell Søffrennßenn forhuerffuidt, och om hannd wille flie dennum tilßtede, da ßchulle hannd niude reßpit, och epterdie for^ne^ Niels Jenßenn ßiger ßig iche det at wille giøre, sammeledis effterdj steffningsmenndene, effterßom de ere steffnit, ingenn tid er møet effter steffningens liudelße, da wide wi effter ßaadan leilighed iche anndit der om at ßige, end for^ne^ Peder Munch bøer io enndelig domb offuer for^ne^ Poffuell Søffrennßenn at haffue, hannum forneffnede domb med wrang oc løgnnachtig beretning at haffue forhuerffuid, och effterdj for^ne^ Pouell Søffrennßenn effter ßame første lanndstingsdomb er deelt bleffuenn, da wide wi hannum iche aff ßamme deele at quit dømme, førend hannd retter for ßig, som det ßig bøer.

Jn cuius rei testemonium sigilla &c.[27]

(1) Dette (NkS 846m,2°) er afskrift af NkS 836c,2°. - (2) Se 768.3. - (3) Se 768.4. - (4) Se 780.16. - (5) Se 782.8. - (6) Se 768.5. - (7) Se 816.82. - (8) Gården Staby Kærgård, se 816.83. - (9) Den tidl. hovedgård Slumstrup i Sædding s., Bølling h., der da ejedes af fru Karen Bryske (d. 1624). - (10) Om uendelige domme se 779.9.

(11) urigtig (Kalk. IV.871b bet.2). - (12) Oplysning(er), fremstilling (Kalk. IV.668b). - (13) Knud Gyldenstierne (d.1627) til Ågård og Møgelkær, søn af admiral Henrik Gyldenstierne (d.1592) og dennes 2. hustru Mette Rud (d.1596). - (14) Landsbyen Bølling i Bølling s. og h. - (15) Vel: broen over Ganner å [?]. - (16) Se ovf. note 14. - (17) nu (ligesom tidligere) (OdS IV. 384 bet.1). - (18) Reces 13. december 1558 §5. Jf. kgl. åb. br. 19. august 1582 for Skåne §2 (CCD II.314). - (19) Landsbyen Hannerup i Faster s., Bølling h. - (20) Karen Bryske (d.1624) til Slumstrup, datter af Gert Bryske (d.1552) til Dallund og Anne Tønnesdatter Viffert (d.1586) og enke efter Iver Lunge (Dyre) (d.1587) til Tirsbæk, Nielstrup og Østrup (han gift 1. gang (1541) med Maren Bjørn (d.1561) til Nielstrup og Østrup).

(21) Gården Hindhede i Sønder Lem s., Bølling h., i 1682 af 4,90 tdr. hartkorn og 40,1 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.146. - (22) Se 804.28. - (23) Skriftligt vidnesbyrd om fordeling (Kalk. I.347a bet.1). Om fordeling se Matzen, Offentlig Ret II.150ff. - (24) I Jylland foregik fordelingsprocessen med høringe, ɔ: 6 af herredsfogden udnævnte mænd, der afsagde fordelingskendelsen, jf. Matzen, Offentlig Ret II.153. - (25) påberåbe sig (Kalk. III.542b bet.1; OdS XVI.340 bet.2). - (26) skaffe, bringe (Kalk. I.570a bet.3). - (27) *&c* erstatter: nostra præsentibus inferius impressa.

821 Viborg landsting 23. november 1605

Landstinget statuerer, at en foged, der var rømt af sin tjeneste, og hvis regnskaber var gennemset af mænd, udvalgt af begge parter, og ikke befundet i orden, ikke havde handlet så ærligt og redeligt over for husbonden, som han burde.

Hs.: NkS 846,2° nr. 290 (findes yderligere i 4 hss.).

Overskrift: En dom at en fougit, som er dragit oc bortuigt sin tieniste oc icke giort regenskab, er derfore tildømpt icke saa erligt oc redeligt att haffue[1] giort, som det sig borde, emedenn trei skriffuere dieris breff paa hans mangil vdgiffuit stander wid mact.

Jffuer Jull[2] till Willestrup,[3] landsdommer vdj Nøriutlannd, oc Gunde Schriffuer,[4] landztingshører ibidem, giøre vitterlig, att aar epther Gudz biurdt Mdcv, thennd 23. novembris, paa Wiburg landzting var skickitt erlig oc velbørdig mand Jffuer Løcke[5] thill Buderupholm[6] hanns viße[7] bod, Jenns Sørennßenn, med en opsettelße her aff landztingit i dag xiiij dage vdgangitt, liudendis hannom tha att haffue hid i rette steffnitt Michel Perßen, fordum fougitt paa Buderupholm, for hannd haffuer rømpt aff hans gaard oc thienniste, som hand haffuer loffuitt oc sagt hannom, med hans reginschab, pending oc andit oc iche giorde hannem richtigh regenschab eller rede for, huis rede pending som hand paa for^{ne} Jffuer Løckis vegne haffuer opboritt oc igien vdgiffuit, formiennindis hannum ther vdj iche saa erlig oc redelig att haffue handlitt oc skickett sig som en god, thro thiener sin hosbund

plictig vor, oc epther sadann hans bortrømmilβe haffuer for^{ne} Jffuer Løcke ladit ført klage offuer for^{ne} Michel Pederβen til Hornum herritzting, som thend 4. februarij vdsted er oc thingsvinde epther thagitt, oc same klagevinde[8] er vpaathalitt oc stander vid sin fuldmact. Oc formientte, att for^{ne} Michel Perβenn kunde sig icke med sandferdighed ercklere[9] eller vndskylde emod same klage, mienendis same clage borde therfore vid mact att bliffue oc hannem att stande thill rette, som thett sig bør.

Tha for skodzmoll[10] skyld bleff same sag opsatt thil idag, oc nu berette for^{ne} Jenns Sørennβen, huorledis for^{ne} Michel Perβenn schall haffue thiennt for^{ne} Jffuer Løcke for en fougitt oc standit for reginschab paa gaarden med indtegt oc vdgifft, oc hand haffuer bortt dragitt oc icke giort rede oc reginschab eller stillitt hans hosbund thilfredz, men ther hans reginschab siden aff schriffueren er begrandskitt och offuer siett, tha findis ther stor mangill vdj hanns reginschab. Oc framlagde same reginschab, som saaledis begyndis: Mangill, som findis i thett reginschab, Michel Perβenn haffuer paa 1136 daler ringere 4 skilling, som er fra Philippi Jacobi dag[11] 1602 oc till Sct: Olβdag[12] 1603, som samme opschreffne mangill i sig selff bemeller. Tha besluttis thet vdj en summa saaledis: Summa summarum offuer diβe mangill, som tha vor giortt vdj Michel Perβens reginschab er halffsiette hundre halffsøttan daler i½ mark[13] 1 skilling. Oc beslutter samme [schriffuelse][14] saledis: Tha epterdj vy eptherschreffne Chresten Kieldβen i Rold,[15] Anders Jenβenn i Binderup[16] oc Niels Klemidβenn, fougit paa Nørlund,[17] er thill bethrofuitt aff erlig oc velbørdig mand Jffuer Løcke thill Buderupholm saa oc hanns thiener, Michel Perβen, att offuerlege[18] oc schulle igiemillsee forbemeltt Jffuer Løckis fougdis reginschaber, om the findis βaa rictig anβchriffuitt, βom thett sig bør, tha haffuer vy βamme reginβchaber forhørtt[19] oc igiemill siett med huis mangill, βom for^{uitt} βtaar med anden attβskiellig pening vdgifft, som findis vdj attskiellig mader att uere vdgiffuit och iche eller findis vid aar, dag eller thid, huo thend βtørste part aff βame penning bekomitt haffuer, saa vy icke βiønis thett att uere saa rictig anβchreffuen, βom vi formienner, att thett kannd forβuaris for βin hosbund, vndthagenn huis hans husbond vill anβee[20] oc giøre hannem gott. Thill vindiβbørd med voris egne hender her vnder schreffuit. Ex Buderupholm, thend 14. februarij anno 1605. Chriβten Kieldβen Rold med egen haand, Anders Jenβen egen haand, Niels Klemidβen egenn hannd.

Och therhoβ berette for^{ne} Jens Sørennβen, att hand haffuer forhuerffuit thuinde vendelig lanndztingsdomme offuer for^{ne} Michel Perβen for βame sag, huilcke hand framlagde: Thend første her aff landztingitt thend 28. septembris sist forleden vdgangitt, vdj huilcken wy haffuer fundett βame klage vid mact att uere oc

for^{ne} Michel Perβen icke saa erligen oc redeligen att haffue handlitt oc skickitt βig som en guod, thro thienner oc bør therfore att βtannde thill rette, som thett sig bør, jndtill huem, ther haffuer i att βige, βteffner paa nye &c. Thend anden her aff landztingitt thend 26. octobris sist forleden vdgiffuit, wdj huilcken vy haffuer funditt βame clage vid mact att uere oc for^{ne} Michel Perβen icke βaa erligen oc redeligen att haffue handlitt oc skickitt βig som en guod, thro thienner oc bør ther fore att βtannde thill rette, som thet βig bør, jndtill huem, ther haffuer i att βige, βteffner paa nye, som de dome videre bemeller.

Oc satte for^{ne} Jenns Sørenβenn i alle rette, om hand icke nu borde endelig dom offuer for^{ne} Michel Perβenn att haffue.

Saa møtte for^{ne} Michel Perβenn oc forminte, att βame mangill aff for^{ne} schriffuere icke schulle vere rictig opβchreffuitt oc siger sig att ville verre offuerbødige att bethale for^{ne} Jffuer Løcke, huis hand kand findis att uere hannum skyldig med rette.

Med fliere ord och thale thennem ther om emellem var.

Tha epther thiltale, gienβuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj nu beuiβis med for^{ne} threi schriffuere, Christenn Kieldβen, Anders Jenβenn oc Niels Klemidβen att haffue for^{ne} Michel Perβens reginβchab offuerβiett, begrandβkitt oc forfaritt, tha haffuer the beregnitt, att ther fandis mangill vdj thet vj^{C} xvij daler ij mark[21] 1 skilling, oc eptherdj for^{ne} Michel Perβenn er dragitt oc borttuigtt aff βin thienniste fra for^{ne} Jffuer Løcke, oc icke βtillet hannem thilfredz for for^{ne} mangill paa hanns regenschab, tha kunde vy icke kiende for^{ne} Michel Perβenn ther vdinden βaa erlig oc redeligt att haffue giortt oc handlitt, βom thett βig borde, emeden for^{ne} threi mendz breff paa for^{ne} mangill vdgiffuitt stander vid mact.

Jn cuius rej testimonium sigilla &c.[22]

(1) Herefter har forlægget *oc*. - (2) Se 780.16. - (3) Se 782.8. - (4) Se 768.5. - (5) Ivar Lykke (d. 1648) til Buderupholm, Grinderslev kloster, Havnø, Vindum Overgård, Bigum m.v., søn af Christoffer Lykke (d. 1541) til Buderupholm, Skovsgård og Grinderslev kloster og dennes 1. hustru Anne Nielsdatter Rosenkrantz (d. før 1588). - (6) Hovedgården Buderupholm i Buderup s., Hornum h. - (17) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844b bet. 1). - (8) Vidnesbyrd om en fremsat anklage, sigtelse (Kalk. II. 518b). - (9) retfærdiggøre, rense (Kalk. I. 480a). - (10) Udsættelse (her til vidnesbyrd) (Kalk. III. 828b bet. 3).

(11) 1. maj. - (12) 29. juli. - (13) 1½; om skrivemåden se 761.23. - (14) Forlægget har ved fejlskrift *schriffuer*. - (15) Landsbyen Rold i Rold s., Hindsted h. - (16) Landsbyen Binderup i Vokslev s., Hornum h. - (17) Hovedgården Nørlund i Ravnkilde s., Års h. - (18) efterregne (Kalk. III. 422a bet. 3). - (19) undersøgt (Kalk. I. 644b). - (20) bære over med (Kalk. I*. 17b bet. 3).

(21) 550+16½ daler: 566½ daler+1½ mark; om skrivemåden se 761.23 og 765.55. - (22) *&c* erstatter: nostra præsentibus inferius impressa.

822 Viborg landsting 18. januar 1606

Landstinget stadfæster en bogsed, som en foged på sin herres vegne havde aflagt over en for tyveri sigtet person, da der intet fremlagdes, der kunne svække sigtelsen.

Hs.: NkS 846,2° nr. 291 (findes yderligere i 3 hss.).
Overskrift: En dom att en bogseed er wid mact dømptt, effterdi ingen beuisning imod same bogseed framlegis, med huilcke den rygis oc tilbage driffuis kand icke sandrue att uer.

Jffuer Jull[1] till Willestrup,[2] landzdommer vdj Nøriutlannd, oc Gunde Schriffuer,[3] lanndztingshører ibidem, giør witterligt, att aar epther Gudz biurd Mdcvj, thend 18. januarj, paa Viburg snaps lanndztinng[4] var skickitt erlig oc welbyrdig mannd Hennrik Reffuentløff[5] thill Citzendorph,[6] høffuitzmannd paa Skyffuehus,[7] hanns viße[8] bodt, erlig oc fornumßtig Hanns Jennßen, ridefougitt[9] ther ßamebßtedz, med en opsettelße her aff lanndztingitt thend 23. novembris sist forledenn vdgiffuitt, liudendis hannom tha epther en anden opsettelße att haffue hid i rette ßteffnitt Jenns Nielßenn i Skanngaardt,[10] for hannd thend 16. julij bandt[11] bogseed[12] paa Sørenn Melßen,[13] som er fød i Skanngaardt och thientte paa Jungittgaardt,[14] och iche ther beuißtis i nogen made for rannsneffninger, att ßlig gierning ßchulle vere ßkeed. Therfore miener for^{ne} Hanns Jenßen paa for^{ne} Henrick Reffuentløffß vegne, att ßame ßag ßchulle haffue veritt forfuld med gaardzretten,[15] eptherdj for^{ne} Søren Melßen thiente paa Jungittgaardt for en liffdreng[16] eller oc[17] med høringsdiele,[18] eptherdj for^{ne} kleder oc hatt var for^{ne} dreng foit[19] i haffuendis være oc var skoren[20] thill hanns liff,[21] som hannd formiener hanns egen hoßbund ßchulle haffue giffuitt hannom, for thett hannd hagde thiennt hannem; miener fordj, att ßame bogseed vnøgactig att uere oc ingen mact att haffue.

Dißligeste hagde hid ßteffnitt for^{ne} Jenns Nielßenn, ßom ßame bogseed bondit haffuer, med samme eed, saa oc Just Jenßen i Gamstrup,[22] herritzfougitt i Nørreherritt, ßom ßame for^{ne} eed vdsted haffuer, och mienner hannum ther med att haffue giortt vrett oc borde ther for att ßtande till rette.

Dißligeste hagde hid ßteffnit for^{ne} Albrit Skiell[23] til Jungitgaardt, om hand haffuer nogitt ther til att ßuare.

Tha epther beuilling bleff ßame ßag opßett thil idag. Saa møtte for^{ne} Jenns Nielßen oc framlagde ett vinde aff Nørreherritzting thend 25. junij sist forleden vdgiffuitt, viij mend vondit haffuer, att the hørde oc ßaae ßame dag paa for^{ne} thing, thett[24] for^{ne} Albritt Skiell ther thend dag beklagett ßig, att hanns dreng,[25]

hannd hagde thil ßig annammit, var fra hannem dragen vdenn hanns villie oc minde oc fra rønt[26] hannum kleder, sølff oc andit, oc ther hos befalid hannd hanns fougit, Jenns Nielßen i Skanngaardt, hannem med en thyff rann[27] att forfølge oc forfølge thennom, som hußit oc hælitt[28] hannum oc haffde hanns gotz i forvaring.

Therneßt fremlagde ett vinde aff for^{ne} thing thend 23. julij vdgiffuett, viij mend vondit haffuer, att the hørde oc ßaae ßame dag paa for^{ne} thing, thett for^{ne} Albritt Skiell fram eskitt førsteganng, anden oc thridie ganng Sørenn Melßenn, fød i Skanngaardt, om hannd var tilßtede oc ville ßuare for ßig emod thend klage, hand hagde ladit klage paa hannom for hanns hatt, hattbond oc kleder, hannd var vigt fra hannem medt emod hanns villie oc minde, oc iche for^{ne} Søren Melßenn framkom oc suarit eller forklaritt ßig emodt ßamme ßag.

Jtem framlagde ett vinde aff for^{ne} thing thend 16. julij sist forledenn vdgiffuit, viij mend vonnditt haffuer, att the hørde oc ßaae ßamme dag paa for^{ne} thinng, thett for^{ne} Jenns Nielßen ßtod ther thend dag for things dom oc vdßotte[29] sin eed oc banndt bogseed paa Sørenn Melßenn, fød i Skanngaardt, saa att for^{ne} Søren Melßen hagde fuld rønt oc fra thagen for^{ne} Albritt Skiell kleder oc gotz for halff thyffuende daler aff hanns gaardt Jungittgaardt emod hanns willie oc minde epther klagevindis[30] indhold oc kreffuitt rannsneffninger ther i for^{ne} herritt, att the møder ther thingitt thend dagh otte dage først kom oc giør thieris eed effter hannum vdj ßamme ßag epther lougen, ßom thet sig borde, vnder thieris faldzmoll, som the vinder vider bemeller.

Oc ther hos berette for^{ne} Jenns Nielßenn, att for^{ne} Søren Melßen icke møtt thill thingi thend dag, neffninger thøffuit,[31] att suare for ßig eller emod ßige, att hannd icke ßame kleder, ßølff oc hattbonnd schulle haffue fra thagitt for^{ne} Albritt Skiell, oc end nu icke er thilßtede, oc ingenn beuißninng ther skulle findis emodt hanns bogseed; oc minte fordj, thennd borde wid mact att bliffue.

Med fliere ord oc thale thennum ther om emellum var.

Tha epther thiltale, gienßuar oc ßagenns leilighedt, saa oc eptherdj for^{ne} Sørenn Mielßen er sagitt[32] oc beschyltt att haffue thagit for^{ne} sølff, hattbonnd oc hat med miere fra for^{ne} Albritt Skiell, som for^{ne} Albritt Skiell thill thingi paa klagitt haffuer, oc for^{ne} Jenns Nielßenn paa for^{ne} Albritt Skields vegne therfor haffuer bonnden bogseed paa for^{ne} Sørenn Melßenn, oc ingen beuißning emod ßame bogseed fremlegis, med hvilcke thend rygis oc thilbage dryffuis kannd thend iche sanndrue att uere, tha vide vy epther ßadann leilighedt icke emodt for^{ne} bogseed att ßige eller macteløs dømme.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra præsentibus inferia impressa.

(1) Se 780.16. - (2) Se 782.8. - (3) Se 768.5. - (4) Se 804.28. - (5) Henning Reventlow (d. 1624) til Ziesendorf, Brockhusen og Reetz. Han kom 1573 til Danmark, var 1573-76 hofsinde, 1579-94 kammerjunker og var i en årrække (1584-1606) dansk lensmand, men døde som mecklenborg-güstrowsk landråd. - (6) Godset Ziesendorf i Mecklenburg. - (7) Det kgl. slot Skivehus ved Skive, der indtil 1661 tjente til bolig for lensmanden over Skivehus len. Henning Reventlow var 1602-06 lensmand på Skivehus. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV. 844b bet. 1). - (9) Om *ridefoged* se 761.57. - (10) Gården Skammergård i Junget s., Nørre h. (Salling), i 1682 af 6,47 tdr. hartkorn og 35,9 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen. 252.

(11) aflagde (ed) (Kalk. I. 203a bet. 7). - (12) *Bogsed* er den ed, der aflagdes på biblen el. anden hellig bog; i senere tid ses bogsed aflagt på tingbogen (Jyske Saml. 4. rk. VI. 307f., 5. rk. III. 249) eller på en lovbog (ib. 5. rk. VI. 263f.). JL II. 39 og 106 krævede denne ed i ranssager og tyverisager. Ifl. JL II. 106 skulle den bestjålne, når han troede at vide, hvem tyven el. ransmanden var, rejse ranssag mod denne og på det 2det ting aflægge ed på dels, at den pågældende var skyldig, dels på værdien af det stjålne. Knud Mikkelsen advarede i glosse 102 til JL II. 106 (DgL IV. 185f.) sagsøgeren mod mened, når han i disse sager præsterede bogsed (iuramentum in litem). JL anvendte ikke udtrykket bogsed. - (13) Om navnene Melsen og Meli se DgP I. 951. - (14) Hovedgården Jungetgård i Junget s., Nørre h. (Salling), der da ejedes af nedenn. Albret Skeel. - (15) Frederik IIs gårdsret 9. maj 1562; om straf for tyveri se §§ 11-13, for rømning §§ 31-33. - (16) personlig tjener, kammertjener (Kalk. II. 809a). - (17) Kustoden har *och*. - (18) Se 820.24. - (19) givet (Kalk. I. 506a bet. 2). - (20) klippet, afskåret, tilskåret (Kalk. III. 858a).

(21) Skikkelse (Kalk. II. 808b bet. 3). - (22) Landsbyen Gamstrup i Roslev s., Harre h.; en del af Roslev s. ligger i Salling nørre h. - (23) Albret Skeel (d. 1609) til Jungetgård. Han blev for et drab ved rettertingsdom 25. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II. 255ff., ndf. VII nr. 856) dømt til døden og henrettet. - (24) at (Kalk. I. 358a bet. 1). - (25) Tjener, karl (Kalk. I. 380b bet. 2). - (26) fraranet (Kalk. I. 770b). - (27) Tyveri, for hvilket samme straf anvendtes som for ran, hvilket var tilfældet, når den sigtede hverken var grebet på fersk gerning eller fandtes i besiddelse af de stjålne effekter, jf. GdD I. 249 note 1, Stemann, Retshistorie. 684 og rettertingsdomme 11. maj 1558 (GdD I. 248ff.) og 18. septembrer 1573 (ib. III. 218ff.) og Viborg landstings dom 1575 (nærv. udg. III nr. 430). - (28) skjulte (Kalk. II. 339b bet. 1). - (29) Her vel: afgav, aflagde. - (30) Se 821.8.

(31) afgav kendelse, gjorde deres tov (Kalk. IV. 413b). - (32) anklaget, sagsøgt (Kalk. III. 661b bet. 1).

823 Rettertinget 11. marts 1606 (København)

Anders Skram, der havde giftet sig med Jørgen Munks enke, og som ikke havde udskiftet hendes børns arv, dømtes til at indføre i boet, hvad han havde udtaget og til selvtolvte at gøre sin ed på, at alt var tilbageført.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 10r (findes yderligere i 2 hss.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 8ff.

Overskrift: Domb emellom Jffuer Munk paa den ene oc Anders Skram paa den anden side, daterit dend 11. martij 1606. Altt raadit.[3]

Wi, Christian, giør alle vitterligtt, for os wor schiked os elschelige Jffuer Munck[4] thill Krogsdall,[5] wor mannd oc thienner, hans fuldmechtig, oß elschelige Børge Trolle[6] thill Troldholm,[7] wor mand oc thiener, paa dend ene oc haffde med wor egenn ßteffning[8] for os vdj rette steffnnid os elschelige Anders Skramb[9] till Deiberglund,[10] wor mannd oc thienner, paa dend anden side och hannom thilthallid, for hand nogen forlhedenn thid ßiden[11] schall were thildømbtt af goede mend at thilßtille hannom enn richtig forseiglid oc vnderschreffuen lod saa oc enn rigtich vnderschrefuen jordbogh[12] paa hanns broederbørns, os elschelige jomfrue Ide Munck[13] oc jomffrue Karine Munck,[14] deris fhederne jordegoeds, løsßøre, breffue oc anndet meere, oc hand endnu iche for^{ne} domb schall hafue fuldgiortt eller effterkommid, huorudoffuer hand af for^{ne} børns thilforordnit werge, oß elschelige Peder Skram[15] thill Strandbyegaard,[16] wor mand oc thienner, paa dett høiste schall forføllges oc thilthallis for for^{ne} schiffte, jordebogh, breffue och andet meere, ßom hand endnu schall haue hoes ßig, oc hand iche derfor kand komme thill regenschab eller giøre for^{ne} Peder Skramb nogen vdleg paa for^{ne} hans broderbørnns vegne. Formeente hannom plichtig were for^{ne} goede mendz domb vden widre forhalling at fuldgiøre oc eptherkomme oc ßtande for^{ne} Jffuer Munk thill rette for, huis schade hand der offuer lid oc fangendis worder.

Hafde oc hidßtefnd os elschelige Peder Skramb thill Stranndbyegaard oc Jffuer Friis[17] thill Ørebeck,[18] wore mend oc thiennere, om de hafde der nogit vdj att ßige.

Och vdj rette lagde ßamme domb, daterit Wiburg dend 26. 7^{bris}[19] 1605, liudendis i ßin beßluttning: Da eptherdj denne sag findes trende gange thillforn at were opßatt, oc ßamme opßettelße for for^{ne} Anders Skrambs broefiell[20] findes lheßt oc forkyntt at were, som aff opßchrifften[21] vden paa dennom findes er at forfare, dißligeste at wj hafuer bekommid tuende kong: Maitz:, wor allernaadigste herris ßtrenge missiuer,[22] huorudindenn os befallis, at wj thill dend thid oc termin oc vden ald widre opßettelße eller forhallingh begge partterne om for^{ne} jrring[23] enten thill minndelighed emellom forhandeler eller oc med domb oc sententz endeligenn attskillie, thør wi os icke thillfordriße ßamme sag widre at opphollde, meden effter for^{ne} leiglighed oc effterdj at aff for^{ne} brefue,[24] Olluff Nielßenn[25] fremblagd hauer, forfaris, for^{ne} Anders Skram at were jndkommen till ßalig frue Mette Skramb,[26] før hendes oc hindes børns boe, gield oc goeds findis dennom emellom skifftt oc attskilltt ad were, oc hannd hauer vidgangen sigh at haue wnderschrefne lodder paa theris goeds, som hanns suar paa for^{ne} Jffuer Munks thilbud der om formeller, thillfinde wi for^{ne} Anders Skramb fraa ßig at leuere oc thillstille for^{ne} Jffuer Munk effter lougenn en rigtich forßeglid oc vnnderschref-

fuen lod paa for^{ne} Jffuer Munckes broderbørns wegne paa, huis jordegoeds oc løßøre de ere epther deris afgangnne fader[27] thilfallen, dißligeste oc enn klar oc vnderschreffuen jordebog paa deris afgangen faders jordegoeds oc eigenndomb, sammeledis adkombs breffue oc andre breffue paa jndgield oc vdgielld, dennom bør med rette oc arfueligenn er tillfaldenn, for^{ne} Anders Skram at leuere och thillstille for^{ne} Jffuer Munck paa for^{ne} hans broderbørns wegnne epther lougenn,[28] saa wiitt hannd iche kand beuiße for^{ne} Jffuer Munck eller dennom at hafue oppeborid oc bekommid, menn huis guld, sølff, perler, kleder eller anden boeskab ßig belanger, ßom for^{ne} Jørgenn Munckes[29] børnn bør med rette oc er arffueligenn thillfalden, epterdj der frembleggis it skifftebreeff emellom dennom blandt anndet jndehollendis, ath Jffuer Munck oc Anders Skramb hauer sett[30] ofuer skiffte om huiß boeskaff, guld, søllff, perller med andet, saa enn huer af dennom hafuer annammid ßin partt, som ßaeme skifftebref i ßig ßellff der om widre formelder, och wi icke wed, huor witt ßaeme skifftebreff om for^{ne} guld, ßøllff oc løßøre bør att hedentyes[31] oc forßtaais, da wed wj nu icke nogit at kunde der om kiende. Dog huis guld, perler oc andet, som s: frue Mette Skrambs breeff paaliuder[32] ßig at haue annammid, bør for^{ne} Anders Skramb igienn fraa ßig thill for^{ne} Jffuer Munck att leuere, saa vitt hand iche kand beuiße for^{ne} Jffuer Munk eller hans broderbørn at haue bekommid oc offuerantuordit at were, som ßamme dom vidre jndeholder.

Da er vdj rette møt os elschelige Anders Skram thill Deiberglund, wor mand oc tienner, hans fuldmegtich, Anders Pederßenn, och vdj rette lagde for^{ne} Anders Skrambs schrifftlige berettningh, vdj huilchen hand er offuerbødig ßin loug[33] att edle[34] oc fuldgiøre epther for^{ne} dombs liudelße, som dett ßig bør, naar oc thill huilcken thid hannom blifuer forelagtt, oc maa naadigst tilladis tuenne goede mend, ßom kunde were ßin lougshøringe.[35]

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Jffuer Friis thill Ørebeck, wor mand oc thiener, oc formeente, att for^{ne} Jffuer Munck hafde jndthagit hanns høstruis[36] goeds vdenn loug oc domb; formeente, att hand det igienn burde med loug at vdlegge ßaa well ßom forskreffne Anders Skramb, huorthill for^{ne} Børge Trolle ßuarid, att Jffuer Munk derfor wor vsteffnt. Naar hand hannom derfor steffnde, schulle hannd faae tilbørlig ßuar.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha epther tilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed sagde wj der paa saaledis af for rette, ath for^{ne} Anders Skram er pligtich epther for^{ne} goede menndz domb ßaeme jndførßell at giøre oc ßaeme ßin loug ßellff tolffte med goede riddermendsmend at edle i wor kiøpsted Viburg dend neßte onsdag for pindzdag, som er dend 4. junij først kommendis. Wi hafue naadigst forordnitt os elschelige Prebiørnn

Gyllenstiern[37] thill Voßborich[38] oc Eske Brock[39] thill Estrup[40] at were hans loughøring oc ßamme hanns loug aff hannom at hende.[41] Naar det skeed er, hafuer da for^ne^ Jffuer Fris nogen thilthalle till for^ne^ Jffuer Munck entenn for jndførßell eller andet, da gaais der om, huis loug oc ret ehr.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 7. november 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.109ff.). Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af oversigten side 344, der her er gengivet noget udførligt, således at den også kan benyttes ved dommene nr. 831 og 832 ndf.

(2) Disse er afskrifter af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Iver Munk (Lange) til Krogsdal og Tvis kloster m.m., søn af rigsråd Oluf Munk (Lange) (d. 1569) og Drude Rantzau (d. 1606). Han var farbroder til de nedenn. Karen og Ide Munk, som han indtil 1603 havde været værge for. Ved missive 9. juli 1603 (Kanc.Br.) befaledes det de pågældendes morbroder, Peder Skram til Strandbygård, at påtage sig værgemålet, da Iver Munk havde solgt sit gods og ikke var vederhæftig. Jf. rettertingsdom 11. juni 1608 (Secher, Rettertingsdomme II. 200f.). - (5) Den tidl. hovedgård Krogsdal i Nørre-Felding s., Ulfborg h. - (6) Se 792.30. Han var (1597) gift med Anne Poulsdatter Munk (Lange) (d. 1641) til Pallesbjerg, datter af ovenn. Iver Munks broder, Poul Munk (d. 1601), og Elsabe Pallesdatter Juel (d. 1626). - (7) Se 792.31. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Anders Skram (d. 1618) til Dejbjerglund, Nonnebo, Kokholm og Varho, søn af Hartvig Skram (d. omkr. 1556) til Dejbjerglund, Fruergård m.m. og Kirsten Jørgensdatter Skovgaard. Han var gift 1. gang med nedenn. Mette Iversdatter Skram (Fasti) (hun gift 1. gang med nedenn. Jørgen Munk (Lange) (d. 1589) til Volstrup), 2. gang med Ellen Clausdatter Hundermark (d. 1651; hun gift 2. gang med Johan Kunningham i Gerdrup). - (10) Den tidl. hovedgård Dejbjerglund i Dejbjerg s., Bølling h.

(11) Tilforordnede råders dom 26. september 1605, hvis konklusion gengives ndf. - (12) Se 776.60. - (13) Ide Munk (Lange) (d. 1651) til Visselbjerg og Krogsgård, datter af Jørgen Munk (d. 1589) til Volstrup og Mette Iverdatter Skram (d. før 1606). Hun blev 1609 gift med Anders Friis (Friis af Haraldskær) (d. 1644) til Hungstrup, Krabbesholm m.m., søn af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og dennes 2. hustru Else Bjørnsdatter Bjørn (d. 1594). - (14) Karen Munk (Lange) (d. 1623) til Volstrup, søster til ovenn. Ide Munk. Hun blev gift med nedenn. Iver Friis (Friis af Haraldskær) (d. 1623) til Ørbæk, Oksholm og Volstrup, søn af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og dennes 1. hustru Anne Pallesdatter Juel (d. 1576) og altså halvbroder til den ovf. i note 13 nævnte Anders Friis. Han blev gift 2. gang med Dorete Budde, datter af Godslev Budde (d. 1622) til Rødslet m.m. - (15) Peder Skram (Fasti) (d. 1613) til Voldbjerg og Strandbjerggård, søn af Iver Skram (d. omkr. 1580) og Ellen Jensdatter Spend og broder til den ndf. note 26 og ovf. note 9 nævnte Mette Iversdatter Skram. - (16) Hovedgården Strandbjerggård (Strandbygård) i Humlum s., Skodborg h. Peder Skram solgte 1613 gården til den i note 13 nævnte Anders Friis. - (17) Se ovf. note 14. - (18) Hovedgården Ørbækgård i Ørum s., Nørre Djurs h. - (19) ɔ: septembris. - (20) Bopæl (Kalk. I.275b bet. 1); egl. overgangsbræt til en bolig.

(21) Påskriften (Kalk. III.359b bet. 1). - (22) Jf. missive 14. august 1605 (Kanc.Br.), hvori omtales, at de pågældende (Niels Krabbe, Iver Juul og Jakob Lykke) tidligere har fået kgl. befaling til at påkende sagen. De, der 3 gange havde udsat sagen, fik nu kgl. befaling til uden yderligere forhaling at påkende tvisten. - (23) Strid, trætte, uenighed (Kalk. II.427b). - (24) NkS 836,2° tilføjer *som*. - (25) Vel Iver Munks rettergangsfuldmægtig. - (26) Mette Iversdatter Skram (Fasti) (d. før 1606), gift 1. gang med Jørgen Munk (Lange) (d. 1589) til Volstrup,

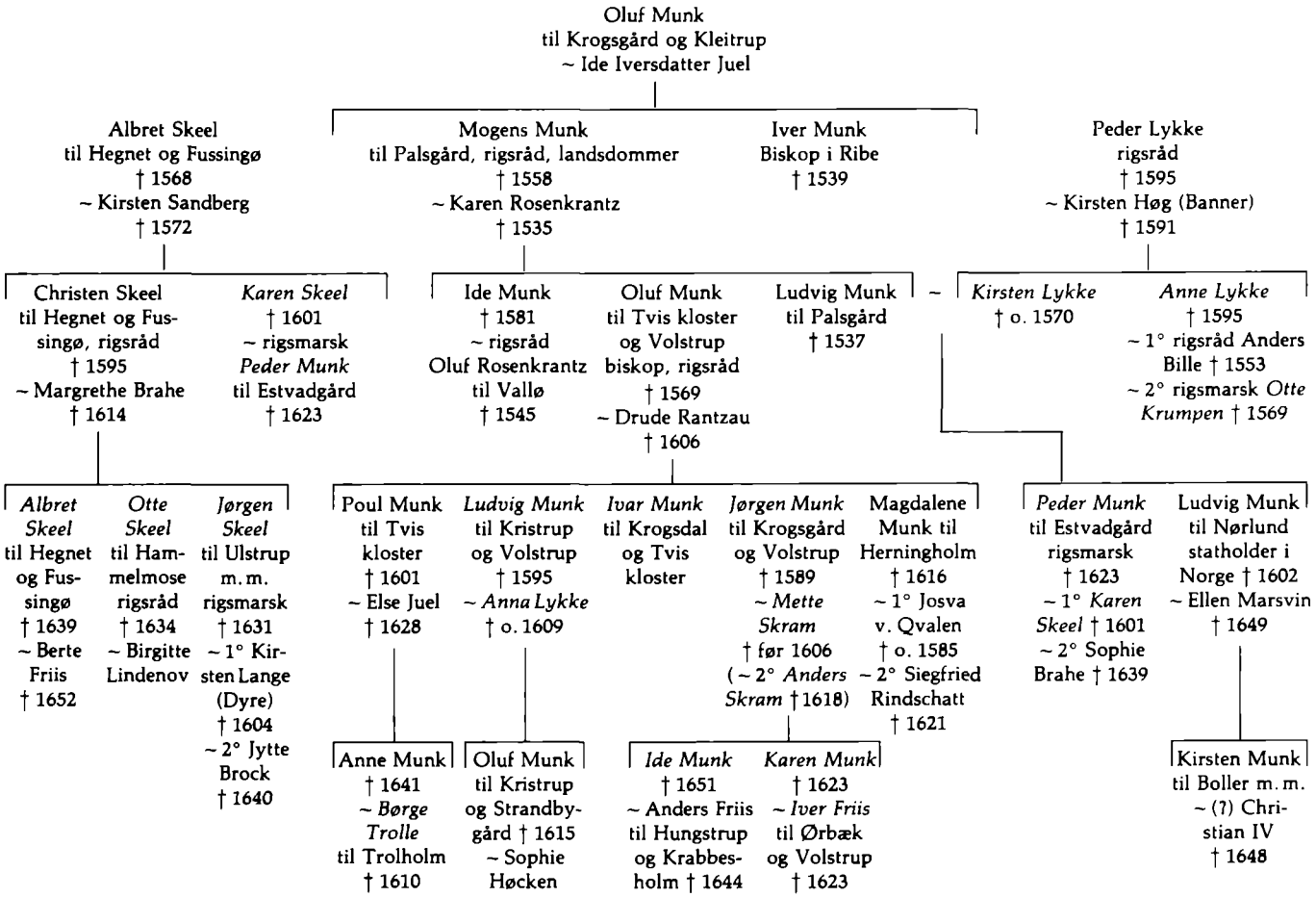
Oluf Munk
til Krogsgård og Kleitrup
~ Ide Iversdatter Juel
Albret Skeel
til Hegnet og Fussingø
† 1568
~ Kirsten Sandberg
† 1572
Mogens Munk
til Palsgård, rigsråd, landsdommer
† 1558
~ Karen Rosenkrantz
† 1535
Iver Munk
Biskop i Ribe
† 1539
Peder Lykke
rigsråd
† 1595
~ Kirsten Høg (Banner)
† 1591
Christen Skeel
til Hegnet og Fussingø, rigsråd
† 1595
~ Margrethe Brahe
† 1614
Karen Skeel
† 1601
~ rigsmarsk
Peder Munk
til Estvadgård
† 1623
Ide Munk
† 1581
~ rigsråd
Oluf Rosenkrantz
til Vallø
† 1545
Oluf Munk
til Tvis kloster
og Volstrup
biskop, rigsråd
† 1569
~ Drude Rantzau
† 1606
Ludvig Munk
til Palsgård
† 1537
~
Kirsten Lykke
† o. 1570
Anne Lykke
† 1595
~ 1° rigsråd Anders
Bille † 1553
~ 2° rigsmarsk Otte
Krumpen † 1569
Albret
Skeel
til Hegnet
og Fussingø
† 1639
~ Berte
Friis
† 1652
Otte
Skeel
til Hammelmose
rigsråd
† 1634
~ Birgitte
Lindenov
Jørgen
Skeel
til Ulstrup
m. m.
rigsmarsk
† 1631
~ 1° Kirsten Lange
(Dyre)
† 1604
~ 2° Jytte
Brock
† 1640
Poul Munk
til Tvis
kloster
† 1601
~ Else Juel
† 1628
Ludvig Munk
til Kristrup
og Volstrup
† 1595
~ Anna Lykke
† o. 1609
Ivar Munk
til Krogsdal
og Tvis
kloster
Jørgen Munk
til Krogsgård
og Volstrup
† 1589
~ Mette
Skram
† før 1606
(~ 2° Anders
Skram † 1618)
Magdalene
Munk til
Herningholm
† 1616
~ 1° Josva
v. Qvalen
† o. 1585
~ 2° Siegfried
Rindschatt
† 1621
Peder Munk
til Estvadgård
rigsmarsk
† 1623
~ 1° Karen
Skeel † 1601
~ 2° Sophie
Brahe † 1639
Ludvig Munk
til Nørlund
statholder i
Norge † 1602
~ Ellen Marsvin
† 1649
Anne Munk
† 1641
~ Børge
Trolle
til Trolholm
† 1610
Oluf Munk
til Kristrup
og Strandbygård † 1615
~ Sophie
Høcken
Ide Munk
† 1651
~ Anders Friis
til Hungstrup
og Krabbesholm † 1644
Karen Munk
† 1623
~ Iver Friis
til Ørbæk
og Volstrup
† 1623
Kirsten Munk
til Boller m. m.
~ (?) Christian IV
† 1648

1
j 1595
lers

2. gang med ovenn. Anders Skram (d. 1619) til Dejbjerglund, jf. ovf. note 9. - (27) Jørgen Munk (Lange) (d. 1589) til Volstrup, søn af rigsråd Oluf Munk (d. 1569) og Drude Rantzau (d. 1606). - (28) Her vel blot i bet.: på lovlig måde. - (29) Se ovf. note 13 og 14. - (30) siddet; NkS 836c,2° har *βidit*.

(31) udtydes, fortolkes, forstås (Kalk. II.193a). - (32) nævnes (Kalk. III.539a). - (33) Ed (Kalk. II.723a bet. 2). - (34) aflægge (om ed) (Kalk. IV.955b bet. 1). - (35) De af retten udmeldte mænd, der skulle påse og påhøre, at eden blev lovligt aflagt og aflægge vidnesbyrd derom (Kalk. II.727b; OdS XII.1220f.). - (36) ɔ: Mette Iversdatter Skram. - (37) Se 762.7. - (38) Se 762.12. - (39) Se 771.13. Ved kgl. missive 28. marts 1606 (Kanc.Br.) udgik befaling til Preben Gyldenstierne og Eske Brock om at overvære edsaflæggelsen. Eske Brock fik forfald, hvorfor det ved kgl. missive af 20. maj 1606 (Kanc.Br.) befaledes Christen Holck (se 759.3) sammen med Preben Gyldenstierne at være Anders Skrams lovhøring. - (40) Hovedgården Gammel Estrup (tidl. kaldt Essendrup) i Favsing s., Sønderhald h.

(41) modtage (Kalk. II.155b bet. 1).

824 Rettertinget 11. marts 1606 (København)

En mand, der hemmeligt havde givet en andens bud nogle politiske skandskrifter med til Sverige, hvorved der påførtes denne anden pengeudgift og anden skade, dømt til at yde erstatning herfor. En mand, der for Helsingør byting havde påtaget sig ansvaret, kunne, da han ikke var vederhæftig og ikke havde nogen fast bopæl, ikke være hjemmel.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 27^{v} (findes yderligere i 1 hs.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.16ff.

Overskrift: Domb emellom Alexander Leyel vdi Helβingøer paa dend ene och borgemester oc raadmend ibidem paa dend anden side, daterit Kiøpnehaffn slott dend 11. martij 1606. Neruerendis kong: Matt: oc altt raadit[3] vndthagen Hendrich Ramell[4] oc Hendrich Løcke.[5]

Wi, Christiann, giør alle witterligd, for oβ wor schicked os elschelige Allexander Leyell,[6] borger och jnduoner vdj Helβingøer, paa dend ene och hafde med wor egen steffning[7] for os vdj rette βtefnid os elschelige borgemestere oc raadmennd der βammeβteds paa dend anden siide oc thennom thilthallede for enn domb emellom hannom paa dend ene och enn wed nauffn Willum Adrianβen,[8] de staters vdj Holland theris fuldmegtich, paa denn anden side, de dømptt oc afsagd hafuer, vdj huilchen de βchall hafue frie dømbt for^{ne} Willom Adrianβenn for for^{ne} Alexanders thilthalle, huorudj hannd formeener βig att were skeett forkortt oc dennom pligtich der fore att βtande thill rette.

Och vdj rette lagde enn domb af Helβingøer byetinng thend 9. maij anno 1603 vdgangenn, formellendis i βin meening, ath os elschelige Alexander Leyell hafuer thilthallid Willom Adriannβen i Helβingøer for nogen breffue, hannd hafuer

offuerandtuordidt hans thiener, Jens Ollufsen, der iblannt itt med enn opschrifftt[9] paa thill bispen aff Lindkiøbing,[10] vdj huilckett breeff schall hafue weritt jndlagd nogen pasquiller[11] oc skandschriffter, herttug Carell[12] vdj Suerrige anrørende, oc epther dett skulle bleffuid der ßaemeßteds berøgtid,[13] adt ßaeme pasquiller wore spargerede[14] oc af hannom did jndførtt, hafuer hannd først motte kiøbe ßig der fraa for 40 daller oc sidenn, der hannd er igien did jndkomenn i rigett om beskeden der om att fordre, er hannd blefuen fengßligenn jndßatt paa hanns liff. Oc effter for^ne^ Willom Adrianßen derfor er blefuen thilthallid, hafuer hannd berett, ath Anders Colding haffuer hannom ßamme brefue leueritt oc begierit, ath hand Alexander Leyels thienner dett ßaeme med de andre brefue wille met gifue att forrette thill bispenn vdj Lindkiøping, sigendis dett at were kommenn fraa hanns sønn, som tha skulle haue studeritt thill Leiden i Holland, oc for^ne^ Anders Colding er gangenn hannom vdj hiemmellßted, at hand hannom ßamme breffue antuoridt haffde, huorpaa wor borgemester oc raad der paa ßaa hafuer affßagd for rette: Tha epther thilthalle, gienßuar, breffue, beuis oc thenne sags leiglighed och epther ßom vdj woris stadzbog findes fortehgnid, at Alexannder Leyell paa hans thienneris, Jenns Oluffßens, vegne af oß er forrelagd ad beuiße, ad for^ne^ hanns thienner hauer lid nogen schade eller ocßaa vdgiffuett de 40 daller for de breffue, ßom Villom Adrianßenn hauer hannom andtuoridt, huilckett Alexander Leyell endnu icke giortt haffuer, oc epther ßom Villom Adrianßen hauer nu vdj dag inden thingj ßaa vell ßom offte thilforne skeett er ladett føre Anders Colding vdj rette, huilcken hafuer gangitt Villom Adrianßenn i frie oc fuldkommelig hiemmels ßted for for^ne^ breffue, baade munttlich oc schrifftlich, da widste wi icke anderlediß der paa at afsige for rette, ath eptherdj Anders Colding ganger vdj fuldkommenn hiemmellßted, da bør Anders Colding at pleye hiemmels bøder oc huis omkostningh paa baade ßider anuentt er, der at gaae om, huis loug oc rett er, som ßaeme theris domb vdj sig ßellf wittløfftigenn jndeholder.

Och berette for^ne^ Alexannder [Leyell],[15] huorlhedis Villom Adrianßenn haffde antuorid hans thienner nogen brefue at jndføre vdj Suerrig, eblant huilche schulle werit et breff thill bispenn aff Lingkiøbing, ßom ßchulle werit fraa hanns sønner, ßom studerer thill Leiden vdj Holland, menn der ßaeme breff er indkommenn vdj Suerrig, er befundet derudj adt haue werit jndlagdt nogen pasquiller oc skandschrifft paa høyborne første hertug Carll aff Suerrig, huorofuer hans thiener først hafuer mott kiøbe ßig derfraa, enn høgbaarnne[16] hertug Carls thiener oc gifuit hannom xl daller paa det hand hannom iche røbe ßchulle. Och der hand wor hiembkommen oc thilthallede for^ne^ Willom Adrianßenn, formeennendis sig hoes hannom at wille søge ßin skaadis oprettning, hafde borgemester oc raad hannom

frikiend, jndthill ßaa lhenge hannd kunde beuiße ßig for de breffue nogen pendings vdgifft at were jkommenn, huorfore hand fororsagedes igienn at opdrage thill Suerrigh om ßamme beuis, huor hannd er bleffuen fenckeligenn anholdenn.[17] Oc der hannd ßaa vell ßom for^ne^ hanns thieners brødre thiltallede Willom Adrians for ßaeme deris thiener oc broder igien ad føre tilßtede, ßom hand formiddelßt ßlige breffue haffde forført,[18] hafuir for^ne^ Villom Adrianßen jndførtt[19] for rettenn en perßonn wed nauffn Anders Colding, huilckenn hiemlede hannom ßamme gierning, oc borgemester oc raad fordj hafde quit dømbt for^ne^ Willom Adriannßenn for denn deris tilthalle, oc for^ne^ Anders Colding ad pleye hiemmels bøder, vanßeett ad for^ne^ Anders Coldinng iche wor vederhefftig for ßlig ßchade oc omkoßt, der paa giortt wor, att ßtannde thill rette, ei heller hafde nogenn broefiell[20] her vdj rigett, huorudj hand formeente dennom[21] wrett at haue giortt. Oc saate vnderdannigste i rette, om samme theris domb iche burde magtløs ad bliffue, och om dj iche der for thilbørligenn burde att ßtande thill rette.

Wor her oc thilßtede for^ne^ Jens Olluffsenn oc haardelig sigh beklagide, huorlhedis hand formeddelßt the brefue, hannom af for^ne^ Willom Adrianßenn wor andtuorid ad fraa sig leuere thill bispen i Lingkiøbing, icke allenniße wor geraadit vdj for^ne^ pendings vdgifft, saa handt hemmelig dend thid motte rigett vnduige, menn der hannd ßiden igienkomb om kundschab i thend sag ad fordre, bleff hand angreben[22] [och][23] spolieritt[24] ßine kleder, satt vdj fengßell, lid hunger oc tørßt oc endeligenn pericliterit[25] om liffuet, der ßom hand iche wor naadigste jntersession[26] hafde niudt thillgoede.[27] Och saatte vnderdanigste vdj rette, om for^ne^ Willom Adrians, ßom ßaa suiglig[28] hafde hannom vdj saadann omkostning, fare oc elendighed bracht, icke derfor burde at ßtande hannom thill rette.

Deremoed att suare vor her vdj rette møtt oß elschelige Conroed Buwickhußen,[29] borgemester, oc Michell Greffue,[30] byefogid i wor kiøbsted Helßingør, paa deris egne oc theris medbrødris borgemester oc raads vegne, wore theris domb beßtendich, oc vdj deris schrifftlich berettning gaff thilkiennde, at for^ne^ Willom Adrianßen hafde holtt dend perßon wed naufn Anders Colding thilßtede, ßom hafde enttuorid hannom ßame brefue at forßende i Suerrige, ßom the formeente vden tuiffell schulle haffue affwidst,[31] att ßamme pasquiller schulle were vdj ßamme brefue jndlagde, huilchen och hafde gangit hannom vdj hiemmelßted, oc for de haffue tildømbt hannom at pleye hiemmelsbøder. Meente de dermed ingen vrett hafde giortt, oc ßatte vnderdanigst vdj rette, om ßamme deris domb iche burde wed ßin fuldemagtt ad blifue och for^ne^ Alexander [Leyell][32] plictich att ßtande dennom for kost oc theering thill rette.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha epther thilthalle, gienβuar oc thenne sags leiglighed, oc eptherdj for^{ne} Willom Adrianβenn βellff for domb oc rett hauer bekiend at haue antuorid for^{ne} Alexander Leyells thiener, Jenns Olufsenn, dett pack brefue thill bispenn i Lindkiøping, som βame pasquiller ere funden vdj, oc sig att vndskylde hauer førtt enn wed nauffn Anders Colding, βom βaeme gierning hannom hauer hiemblit, huilckenn hiemmell for^{ne} borgemester oc raad haffuer anβeett oc der effter frie kiend Villom Adriannβenn for hanns thilthalle, vanβeet at for^{ne} Anders Colding iche wor vederhefftich at βtande thill rette for, huis βchade hannd der offuer lid hafde, ei heller nogen βted wor boeβatt, saa kunde vides, huor hand med rette kunde thilthallis, oc recessen[33] i dett 12. artickell clarligen formeller, att ingen hiemmell schall βtaae for fulde vden dend, der vederhefftich er, tha bør denn borgemester oc raads domb iche at komme for^{ne} Alexander Leyell paa for^{ne} βin thienneres wegne thill hinnder eller[34] schade,[35] men bør magtløs ad blifue, oc for^{ne} Willom Adrianβenn pligtich at βtande thill rette och oprette hannom, huis βchade, kost, thering och jnteresse,[36] hannd formiddelst samme pack breffue bekommid hafuer.

Datum vt supra.

(1) I Thott 1202,2° er tilskrevet i marginen: *Ingenn bør at staa for fulde vden denn, der vedderhefftig ehr, recessens 12. art:* - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.3. - (4) Se 793.11. - (5) Se 771.9. - (6) Alexander Leiel (d. 1607), søn af rådmand (1566-79), Øresundstolder (1583-91) og borgmester (1591-1601) i Helsingør Frederik Leiel (d. 1601) og dennes 2. hustru Kirstine Jensdatter (d. efter 1601), jf. Hostrup-Schultz.4f. og ndf. 838.14. Han var gift med Birgitte Sinnisdatter (d. 1634), der sen. blev gift med toldskriver i Helsingør Willum Mortensen Rosenvinge (d. 1637), jf. op.cit.124f. I missive 15. maj 1603 (Kanc.Br.) til borgmestre og råd i Helsingør meddeles, at Alexander Leiel har beklaget sig over Willom Adriansen, og at han agter at indstævne denne; det pålægges derfor borgmestre og råd uden forhaling at afsige dom. - (7) Om dette udtryk se 774.8. - (8) Willum Adriansen nævnes 1604 som »de hollandske staters commissiarius her udi staden«. Fra slutningen af det 16. årh. havde de fleste europæiske lande, hvis skibe i større tal passerede Øresund, deres egne betroede udsendinge til at varetage deres interesser ved sundtolden, jf. Laurits Pedersen, Helsingør i Sundtoldstiden 1426-1857 II(1926-29).247. - (9) Udskrift (på et brev) (Kalk. III.359b bet. 2, jf. Secher, Rettertingsdomme II.582b). - (10) Biskop i Linköping stift var da (1589-1696) Petrus Benedicti Oelander.

(11) Smædeskrifter. - (12) Se 798.17. - (13) bekendt, rygtedes (Kalk. I.160b bet. 1). - (14) udbredt (Kalk. IV.53b). - 615) Mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (16) Thott 1202,2° tilføjer *førstes.* - (17) fængslet (Kalk. I.508a). - (18) ført bag lyset, narret (Kalk. I.632b bet. 3). - (19) fremført (Kalk. II.400a bet. 4). - (20) Se 823.20.

(21) Forlægget har *denn.* - (22) (på)grebet (Kalk. I.60a bet. 1). - (23) Mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (24) berøvet, frataget (Kalk. IV.71b). - (25) været i fare (Meyer. 773b). - (26) Indgriben, mellemkomst. - (27) nydt godt af. - (28) svigefuldt (Kalk. IV.232b). - (29) Conrad Buwinckhusen (d. 1611), 1594-1604 rådmand i Helsingør, 1604 borgmester ssts.

Han var formentlig fra Amsterdam; ialtfald havde han i 1603 en broder, Herman Buwinckhusen, dér, se rettertingsdom 2. august 1603 (Secher, Rettertingsdomme I.496ff.). Han var gift med Anna Jørgensdatter (d. 1611), datter af borgmester i Helsingør Jørgen Mahr (d. 1595) og Margrethe Willumsdatter (d. 1590). Jf. Hostrup-Schultz.5. - (30) Michel Seidel (Greve) (d. 1616) fik borgerskab i Helsingør 1590, blev rodemester ssts. 1592, kæmner ssts. 1594, rådmand ssts. 1596-1602, byfoged ssts. 1602-11, påny rådmand ssts. 1611-16. Han var gift 1. gang med Margrethe Baltzersdatter (d. 1611), 2. gang med Trine (Karen) Reinholdtsdatter (Gerdsdatter) (d. efter 1616), enke efter rådmand i Helsingør Claus Ruhofdt (d. 1610). I 1. ægteskab havde han 7 døtre, af hvilke den enes 2 sønner antog navnet Seidelin. Han kaldes undertiden Michel Greve (se f.eks. Kanc.Br. 8. januar 1607), hvilken betegnelse hentyder til hans stilling som kgl. embedsmand (OdS VII.62), sml. digegreve (ib.III.722) og Plyndergreve (ib.XVI.1063 bet. 1). Se Mogens Seidelin, Den Seidelinske Slægtsbog I(1953).3ff.; Hostrup-Schultz.27f.

(31) været vidende om, vidst (Kalk. I.36b). - (32) Mgl. i forlægget og i Thott 1202,2°. - (33) Reces 13. december 1558 § 12. - (34) Ordet i forlægget indføjet over linjen. - (35) Thott 1202,2° tilføjer *i nogenn maade*. - (36) Rente (Kalk. II.426b bet. 3).

825 Rettertinget 12. marts 1606 (København)

På grundlag af en indførsel i Ribe rådstuebog anset bevist, at afdøde Albret Friis i 1598 havde købt Ribe gamle bispegård af Ribe hospital, hvorover han siden havde rådet som ejer, uanset at intet skøde var udfærdiget og købesummen ikke betalt. Hans arvinger fandtes derfor pligtige at erlægge købesummen.[1]

Hs.: Originalt dombrev[2] (Ribe stifts arkiv i Landsarkivet for Nørrejylland) (findes i HDDomb. nr. 19 fol. 32[r] og yderligere i 1 hs.[3]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.19ff.

Litt.: Matzen, Offentlig Ret II.22,108; J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II(1884).802f.

Overskrift i HDDomb.: Dom emellom Albrett Friises arffuinger oc borgemester vdj Ribe, daterit Kiøpnehaufn slott dend 12. martij 1606. Altt raadit[4] vndtagen Henrich Løcke.[5]

Wi, Christian dend Fierde, med Gudtz naade Danmarkiß, Norgis, Wendiß oc Gottis konning, hertug wdi Sleßuig, Holsten, Stormarn oc Dittmersken, greffue wdi Oldenborg oc Delmenhorst, giør alle witterligt, at aar 1606, dendt 12. martij, paa wortt retterthing paa wort slodt Kiøbenhaffn wdi vor egen nerwerelße, neruerendiß oß elschelige Christian Friiß[6] thill Borrebye,[7] wor candtzeler, Peder Munck[8] thill Estuadgaardt,[9] Danmarkis rigeß marsk, Steen Brahe[10] thill Knudstrup,[11] Mandrup Parßberrig[12] thill Hagesholm,[13] Hendrick Below[14] thill Spøtterup,[15] Brede Randtzow[16] thill Randtzouholm,[17] stadtholder, Arrildt Huidtfeldt[18] thill Odißbierre,[19] Danmarkiß riigiß candtzeler, Henrich Ramell[20] thill Beckeskouff,[21] Predbiørn Gyldenstern[22] till Voßborrig,[23] Axell Brahe[24] thill Eluidt,[25] Olluff Roßenßpar[26] thill Scharoldt,[27] Esky Brock[28] thill Estrup[29] oc Christiann

Holck[30] thill Høygaardt,[31] vore tro mendt oc raad, for os vor skickitt os elschelige [Frede]rick Munck[32] thill Krogsgaardt,[33] wor mand oc [thiener, paa] sine egne oc ßine medarffuingers, aff[gangen Albrett] Friißis[34] børns[35] vegne paa dend ene oc [haffde med] wor egen stefningh[36] for os wdj rette steff[nid os els]chelige Kieldt Jørgenßen,[37] borgemester i wor [kiøbsted Ribe,] paa den anden ßide oc hannom thilthalid, huor[lhedis] aff dennom schall fordriß nogen betalning [effter de]riß byesbogs jndhold for nogen grund oc eige[ndom] der udj wor kiøpsted Ribe liggendiß, som affgangenn [Alb]redt Friis, fordomb lenßmandt der same stedz, [schall] ßig haffue thilhandlidt, vanßeett att for^ne^ Albredt Friiß lenge der effter lefuidt haffuer, oc icke der er bleffuen giortt nogen anfordring enten om hanß breff eller beuiß paa nogen pendinge for for^ne^ jordt, ey heller der paa nogen louglig skiøde er giortt, menß allene ßame bethalling fordrer effter for^ne^ opskrifft,[38] som hanß haandt icke vnder findis, oc effter for^ne^ Albredt Friiß wed døden er affgangen, som ey kand nogidt der till ßuare, huad her om kandt wind[es] eller ßiges, formeenner der for for^ne^ Jurgen Friiß[39] paa ßin broderbørnß wegne, Fredrich Munck och frue Anne Friiß[40] paa deriß egne vegne same for^ne^ byes opskrifft icke bør at komme dennom thill hinder el[ler] skade vdi nogen maade, men dennom derudinden at were skedt for kort.[41]

Haffde oc hid steffnit Hans Rasmußen,[42] jnduonner vdi wor kiøbstedt Ribe, ßom for^ne^ byes bog skreffuid haffde.

Och wdi rette lagde deriß skrifftelige berettning, liudendiß i ßin meening, att epther ßom aff os fordriß oc kreffuis halff siette hundrit daller for en gammell øde oc forfalden bispgaardt[43] vdi Ribe, ßom woriß s: fader oc br[oder], Albredt Friiß, skulle haffue ßig thill forhand[lid anno] 1598, thendt 27. maij, effter Riber by[es bogs] oppskrifft, vanßiett att for^ne^ woriß s: [fader oc bro]der, Albredt Friiß, haffuer leffuidt le[nge der epth]er thill a° 1601, oc iche der er bleuen g[iort med]ler thid nogen anfordring, enten om hanß [breff ell]er beuiß paa nogen penge for ßame j[ordt, ey] heller der paa nogen louglig skiøde er giort [i nogre] maader, mens allene ßame betalning fordr[e efft]er for^ne^ opskrifft, som hanß haand icke wnder findis, oc effterdj for^ne^ woris s: fader oc broder, Albridt Friiß, vid døden er affgangen, som ey kandt nogidt der thill ßuare, huad her om nu kandt vindeß eller ßigis, oc skiffte oc jeffningh for nogen aar ßiden er gangen oc giort emellom s: Albridt Friißis børn oc arffuinger, oc dendt thidt iche er frembkommen med nogen breeff, seigell eller haandskriffter paa for^ne^ halffßiette hundrit daller at were hospitall skyldig eller pligtig i nogen maade, huorudinden wj formeener os at werre skedt forkort oc ßame oppskrifft icke at komme os thill hinder eller skade wdj nogre maader.

Der emod adt suare wor her wdi rette møtt for^{ne} Kieldt Jurgenβen, borgemester i wor kiøbsted Ribe, oc wdj rette lagde en skrifftelig berettning, vdi huilken hand vnderdanigste giffuer thillkiende, att epther wor kiøbsted Ribe nogen aar forlheden fickh dendt store jldeskade,[44] skall dendt skade ocsaa were deriβ hoβpitall[45] offuergangen, saa dendt neppelig da kunde formaa igien at lade opbygge, huiβ nødtørfftigt wor, megid mindre att holde for^{ne} forfalden biβpgaardt med des thillhøringe boder wed magt oc lige, huor fore de haffuer forhuerffuidt wor kierre her[re faders,] s: oc høyloffligh jhukomelβe, breff,[46] [at saad]ann øde oc bygfeldige platzer oc huβe motte selgis for^{ne} hoβpitall thill beste thill dendt, βom mest der for will gifue, huilkit de oc med for^{ne} breeff, som de for os vdj rette lagde, beuiste. Der effter hafuer afgangen Albredt Friiβ ladit opkalde de danemendt wdj capitelidt, borgemester oc raad saa oc nogle af de fornemmiste borgere paa Riber raadhuβ dendt 27. maij 1598, att for^{ne} biβpgaardt da kunde βelgis. Saa haffuer en af borgemesterne, affgangen Jb Tornum,[47] bødit der fore 500 daller att bethalle thill S: Hannβ baptiste dag[48] nest epther, huilcket Albred Friiβ da meentte wor for ringe. Bød derfor sielff strax for samme eigendomb halff βiett hundrit daller. Och effter at ingen da wille byde høyere, end dog nogen gange bleff om βpurtt, sagde for^{ne} Albredt Friis, adt hand for^{ne} bispegaardt wille beholde for for^{ne} vj^{C} daller,[49] huilke hand wille erlegge thill nest epther følgende S: Hanβ baptistæ dag, oc strax befoell byeskriffueren vdj hanβ neruerrelβe dett wdi raadstuebogen at jndtegne. Oc effter dett kiøb haffuer hospitalls forstander inthet widre beuaridt βig[50] med βame bispgaardt, men Albredt Friiβ at haffue ladit dendt anthage.[51] Oc endog hand om βame penge att bethalle nogen gange er paamintt, saa oc aff hanβ arffuinger wdi hanβ begraffuelβe der om fordrit, haffuer dog ingen bethalning effterfuldt, huor offuer sagen er jndkommen thill herr[ids]thing oc landtzthing der βame pendinge at vde[ske, oc for]^{ne} Fredrich Munckh da med wor steffni[ng er frem]kommen oc dennom for os jndsteffnidt. Och effter slig leiglighedt, effterdj for^{ne} Albred Friiβ haffuer βielff giortt kiøbett vdi mange gott folkis neruerrelβe paa raadhuuβit och strags wdi raadstue bogen er jndthegnid oc end nu staar wid magt, Albridt Friis oc haffuer same gaardt vdj βin forualttning laditt anname oc ladit fordeelle for huuβleyen der af, satte fordj wnderdanigst vdj rette, om for^{ne} Albredt Friiβiβ arffuinger jcke bør at bethalle for^{ne} hospitall for^{ne} halfsiettehundrit daller med effter staaendis renthe, kost oc thæring, som βamme berettning widre i βig βiellff jndeholder.

Der hoes vdi rette lagde deriβ raadstue bog, vdi huilken saa findiβ jndtegnid: Anno 98, dendt 27. maij, paa Riber raadhuβ, neruerrindis erligh oc velbyrdig mandt Christen Lange[52] thill Braminggaardt,[53], m:[54] Anders Søffrenβen Weylle,[55]

d:[56] Hans Lauritzβen,[57] m: Madzs Pors[58] oc mester Nielβ Glud,[59] canicker vdi Riibe dombkirke, Jb Tornum, Kield Jurgenβen, borgemestre, Nielβ Pouelβen,[60], Jens Lauritzβen,[61] Niellβ Griβbeck,[62] Olluff Roed[63] oc Berthell Struck,[64] raadmendt, med nogle wdaff borgerne, som thillstede wor, solde oc affhendede forbemelte hæderlige capittels herrer saa oc for^{ne} borgemestre oc raad fraa det almindelig hoβpittall her wdi Ribe oc deriβ effterkomere jndthill erligh oc welbyrdig mand Albredt Friiβ thill Haridzkier,[65] høffuidtzmandt paa Riber huβ, oc hanβ arffuinger bispgaarden, som beliggendis er vdj Biβpgaardsgade vdj alle βinne lengde oc breede, [med bygni]ngen, som der nu stander opbyggidt,[66] gaards[rum oc] anden sin rettighedt oc rette thillhørring, jnthet wnderthagidt vdj nogen maade, huorfor handt skall giffue for^{ne} Riber hoβpittall [vj^{C} daller][67] thill S: Hanβ dag midβommer att vdgiffue oc betalle. Dog skall Marine Thomis kone haffue hindiβ frie huβ hendis liffs thidt effter kong: Mattz: breeffs[68] liudelβe.

Derhos vdj rette lagde deris stadzpriuilegier, vdi huilckit findes i det xxxiiij[69] capittell saalhedes: Huilken sag raadmendt med ombodtzmanden kommer offuer ens, dett skall holdis fast oc stadigtt vden nogen aff borgerne eller nogen anden deris moedβigelβe.

Sammelediβ vdi rette lagde itt thingsuinde aff Ripe giestething[70] dendt 2. maij anno 1603 vdgiffuet, liudendiβ i sin meening, otte mendt att haffue wunditt atthi[71] paa for^{ne} thing hørde oc saa, att effter Riper byes thingbogs liudelβe, som dendt dag liudelig bleff oplhest for thingsdomb, liudendes a° 1600, thorβdagen post Catharinæ virginis,[72] dendt 27. novembris, at Niellβ Kølholdtt[73] handt liudelig βamme dag for thingsdomb forfultte oc fordeeltte Berthell Søffrenβen, borgemand, for huβleye aff dett huβ, handt iboede i Bispegaardtgade, som hand rester medt. Jtem itt thingswinde aff for^{ne} thing dendt 16. decembris 1603 wdgiffuen, derudj mester Madtz Porβ, cannicke oc sogneprest thill Wor Frue dombkircke sammestedtz, Nielβ Griβbeck oc Berthell Struck, raadmendt ibidem, att haffue wundit wed opragte fingre oc høyeste eedt epther deriβ skrifftelig vnderschreffuenn bekiendelβe, atti a° 1601 paa anden dag effter Albredt Friiβis begraffuelβe, som wor thendt 5. [junij, da] haffuer de giffuidt thill kiende oc eskidt paa Har[aldskier] aff Jørgen Friis oc Fredrich Munck for^{ne} halffβiette hundritt daller paa hoβpitals wegne for dendt gamble bispgaardtt der βammested soltt thill Albrett Friiβ effter Riiber byes bogs liudelβe, som samme thingsuinde vider medførrer. Endt ett things winde aff for^{ne} thing dendt 5. decembris nest forleden vdgiffuitt, liudendiβ i βin meening Karrene Christen Mouridβen oc Jenβ Boelβen Aastrup att haffue vundit, at epther Maren Tomiβ kone, som boede i en aff de gamble biβpgaardtz huβe ibidem, wor dødt, da er slodtzfougden paa

Riberhuβ, Nielβ Kølholtt, nederkommen i βamme biβpgaardt och gaff Karrine Christens forloug till, att hun motte boe i samme huβ, som Marine Thomis kone jboede. Karrine, Lauritz Erickβens Thømmermandtz høstrue, att haffue vundet, der hun med hendiβ børn oc godtz wor fløtt jndt i dendt steenβe,[74] som Berthell Borgmand affløtte, som er for^ne^ bispgaardtz huβ, dend thid wor der jnthet inde aff Berthelβ godtz, men wed en halff thime der effter, da komb Niels Kølholtt med en aff byes thiennere[75] oc kaste hindiβ godtz wdt paa gaden oc slog en nye trind laas for dørren, som sidder der endnu forslagen. Jthem att were wundit, Niels Kølholdtt skulle bestaait, att hand slog samme laaβ for dendt dør, som βame thingswinder i dem sielff widre jndeholler.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thillthalle, giensuar oc dendt βags leiglighedt, oc effterdj det beuiβis med Ribis byeβ bog for^ne^ Albridt Friis att haffue kiøbt aff capittell oc borgemester oc raad der [βame] stedtz med de fornemmiste borgers sam[tycke for^ne^] hospitals gaardt, den gamble bispgaardt, oc der for loffuidt halff siette hundrit daller, dett oc beuiiβis, att handtt samme gaardt haffuer laditt anname och wed sin fuldmyndige fougidt affβatt oc jndtβatt folch[76] i huiβ boliger paa βamme gaardt findes, oc en part aff huβene laaβe att haffue fore slagidt, j lige maade er beuist, at handt haffuer laditt opbere huuβleye oc laditt thill thinge forfølge oc fordele demb, som deriβ huuβleie icke haffde vdgiffuidt, sammelediβ er beuist βamme pendinge att were krafft, der skifftedt stoedt[77] paa Harridtzkier effter for^ne^ Albredt Friis, da βagde wi der paa saalediβ aff for rette, att for^ne^ Albridt Friiβis arffuinger bør att fornøge oc betalle for^ne^ hoβpitals forstandere for^ne^ halffβiette hundritt daller[78] effter for^ne^ Riber byes bogs liudelβe oc samme grundt att nyde oc beholde.

Datum ut supra, nostra ad causis sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.

(1) Jf. Sjællands landstings dom 18. januar 1570 (III nr. 347), Viborg landstings dom 16. januar 1580 (III nr. 472), rettertingsdom 30. juni 1606 (ovf. nr. 807). - (2) I dombrevet, der er på papir, er flere huller. Lakunerne er (i skarp klamme) udfyldt efter HDDomb. - (3) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (5) Se 771.9. Rigsråd Jørgen Friis (se 786.6) til Krastrup, der var part i sagen, var ej heller blandt de dømmende rigsråder. - (6) Se 789.4. - (7) Se 796.4. - (8) Se 775.4. - (9) Se 788.60. - (10) Se 789.6.

(11) Se 796.8. - (12) Se 765.3. - (13) Se 765.4. - (14) Se 776.4. - (15) Se 776.5. - (16) Se 771.5. - (17) Se 771.6. - (18) Se 771.7. - (19) Se 771.8. - (20) Se 793.11.

(21) Se 796.20. - (22) Se 762.7. - (23) Se 762.12. - (24) Se 793.12. - (25) Se 796.22. - (26) Se 762.8. - (27) Se 762.15. - (28) Se 771.13. - (29) Se 823.27. - (30) Se 759.3.

(31) Se 759.4. - (32) Frederik Munk (Lange) (d. 1634) til Krogsgård, Haraldskær, Rugballegård, Rybjerg, Holmgård, Sneumgård, Oksvang, Lindet m.m., søn af Jørgen Munk (d. 1577) til

Visselbjerg og Krogsgård og Dorte Pedersdatter Galt (d.1579). Han var gift med Sophie Albretsdatter Friis (d. omkr.1655), datter af nedenn. rigsråd Albret Friis (d.1601). - (33) Hovedgården Krogsgård i Tjæreby s., Skast h. - (34) Se 768.12. Albret Friis var 1590-94 og 1597-1601 lensmand på Riberhus. - (35) Af hans 13 børn var 7 døde før 1606. De 6 overlevende var: Sophie Friis (d. efter 1651) gift med Frederik Munk (se ovf. note 32); Anne Friis (se ndf. note 40); Lisbet Friis (d. ugift omkr. 1641) til Agerbæk, Vosmergård og (fra 1622) Haraldskær; Karen Friis (d.1635) gift med Truid Bryske (d.1653) til Langesø; Margrethe Friis (d.1656) til Rugballegård, gift med Laxmand Gyldenstierne (d.1655) til Biersgård og Duege; samt Else Friis, gift med Henrik Holck til Højgård. - (36) Om dette udtryk se 774.8. - (37) Kjeld Jørgensen (d.1623), nævnes 1582 og 1587 som slotsfoged og skriver på Riberhus, var 1590-1619 tolder i Ribe, fik 1592 borgerskab ssts., 1594 rådmand ssts., 1595-1623 borgmester ssts. Jf. J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II(1884).235ff.,312. - (38) hvad der er opskrevet; indførsel (OdS XV.1021 bet.1). - (39) Se 786.6. Han var broder til ovenn. rigsråd Albret Friis. Han har ikke været nævnt i det foregående. - (40) Anne Friis (d. omkr. 1628) til Haraldskær og Vosnæsgård, enke efter Gert Rosenkrantz (d.1600) til Stensballegård, søn af Folmer Rosenkrantz til Langtind og Stensballegård og Margrethe Knudsdatter Gyldenstierne (d.1581).

(41) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (42) Hans Rasmussen (d.1606), søn af byskriver i Ribe Rasmus Hansen; han var fra 1595 medhjælper hos faderen, udnævntes 1605 til byskriver i Ribe, men afskedigedes s.å. - (43) Den gamle bispegård lå i St. Hansgade (tidl. Bispegårdsgade) og havde et stort grundareal ud til Hundegade. - (44) HDDomb. har *jldbrand*. Ved en brand 3. september 1580 ødelagdes i Ribe ialt 213 gårde og huse. - (45) Ribe hospital, stiftet 1537, fik ved fundats 12. oktober 1543 (Rørdam, Kirkelove I.221; Da.Kancellireg.267f.; J.Kinch, op.cit. II.36ff.) det tidligere sortebroderkloster med dertil hørende ejendomme og 15. december 1558 den gamle bispegård i Ribe (Rørdam, op.cit.I.558). - (46) Ved missive 8. marts 1587 (Kanc.Br.) fik forstanderen for hospitalet i Ribe tilladelse til at sælge den gamle bispegård til den højstbydende, dog med samtykke af lensmanden, kapitlet og borgmestre og råd i Ribe, jf. Kinch, op.cit.II802. - (47) Ib Tornum (d.1602), nævnes 1574 som kirkeværge for St.Cathrine kirke i Ribe, 1578-98 rådmand ssts., 1594-99 borgmester ssts., jf. Kinch, op.cit.II.235. - (48) 24. juni. - (49) 550 daler; om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (50) givet sig af med (Kalk. I.195b bet.1).

(51) overtage (Kalk. I.69b bet.3). - (52) Se 770.3. - (53) Se 770.4. - (54) Magister (mester). - (55) Se 770.6. - (56) Doctor. - (57) Se 770.7. - (58) Se 770.90. - (59) Se 770.10. - (60) Niels Poulsen (d.1606) nævnes 1564 som husfoged på Riberhus, 1581-90 herskabsfoged i Ribe, 1591-94 byfoged ssts., 1594 rådmand ssts., 1602 borgmester ssts., jf. Kinch, op.cit.II.308f.

(61) Jens Lauridsen (Laugesen) (d. omkr. 1608), 1595-1608 rådmand i Ribe. Han, der var broder til biskop i Ribe Hans Laugesen (d.1594), var gift med Dorte Hansdatter Svaning og blev fader til præsten og historikeren Hans Jensen Svaning (d.1676), jf. Kinch, op.cit.II.626. - (62) Niels Hansen Griisbech (d.1618), 1594-98 rådmand i Ribe. Hans børn antog navnet Friis efter moderens, Kirstine Christensdatters, første mand, borger i Ribe Christen Friis, jf. Kinch, op.cit.II.312,626. - (63) Oluf Pedersen Roed (d.1620), 1596-99 rådmand i Ribe, jf. Kinch, op.cit.II.626. - (64) Se 814.26. - (65) Hovedgården Haraldskær i Skibet s., Tørrild h. - (66) HDDomb. har *paabygd*. - (67) Det indklammede mgl. i dombrevet; her indføjet efter HDDomb. - (68) Kendes ikke. - (69) Ribe stadsret 26. juni 1269 §32 (DgK II.14, jf. 35f.) og 5. januar 1443 §32 (ib.II.78). - (70) Om *gæsteting* se 814.31.

(71) ɔ: at de. - (72) Cathrinæ dag: 25. november. - (73) Det fremgår af det flg., at Niels Kølholt var slotsfoged på Riberhus. - (74) murede hus (Kalk. IV.124b); *steenße* er måske en sammentrukket form af *stenhus*. - (75) Bytjenere (bysvende) er de væbnede mænd, der bistod købstadøvrigheden og fogden ved ordenens og byfredens overholdelse, forkyndelse af stævnin-

ger og andre politimæssige opgaver (Kalk. I.309a). - (76) Ordet indføjet over linjen. - (77) Herefter udstreget *effter*. - (78) Dommen tager ikke stilling til sagsøgtes påstand om *effterβtaaendis rentte* m.v.

826 Rettertinget 12. marts 1606 (København)

Et skifte ville være at afholde i overensstemmelse med en af arvingerne i arveladerens levende live indgået overenskomst, hvorved en adelig kvinde, der havde ladet sig beligge og senere var blevet gift med en ufri, blev udelukket fra arv.[1]

Forlæg: Kall 568,4° nr. 25 (HDDomb. nr.19 fol.52r).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.31ff.
Litt.: V. S. Skeel, Optegnelser om Familien Skeel (1871).124 (datering 12. maj); Matzen, Privatret I.49; sa., Offentlig Ret III.32.
Ingen *overskrift* i forlægget.

Christian den 4de med meste parten raadet[2] in martio anno 1606, som saa beslut-tis:

Tha effter tiltalle, giensuar [oc][3] denne sags leylighed, och eftherdj vi befinde, at forschrefvne Hans Axelsen[4] haver med de Krabber[5] indgaaet en schrifftelig contract om forhandling[6] om forskrefvne afgangne fru Jngeborg Skeels[7] arve, huorledis den dennom emellom skifftis schulle, om de hendis død overlevede, oc udj samme contragt alleene forbeholler sig een broderlodt oc icke noget bemellet om sin søster, Margrette Axelsdaatter,[8] och hende nogen anpart udj samme arv forbehollet, det och beuises medt underskrefvne lodder, at hand efter samme contract med thennom hafuer skifft den største part af løβøre, som efter forskrefne fru Jngeborrigh Skeel dennom til arfue falden var, oc allenne tagen deraf en broderlodt och icke paa forskrefvne Margrette Axelsdatter nogen søsterlod fordret, i ligemaade befindes at forskrefvne Hans Axelsen hafuer udj udgifft til forskrefvne Jngeborg Skeels begravelsis bekostning jcke heller videre end for sin broderlodt betallet och udgifuet och icke noget paa forskrefvne hans søsters vegne udgifuet,[9] och udj saa maade self ratificerit samme contract, da sagde vi derpaa saaledes af for rette, at forskrefvne Margrette Axelsdatter icke bør at arve forskrefvne fru Jngeborrigh Skeel, men forskrefvne hendis arfue bør at skifftis efter forskrefvne contractis liudelse,[9] saa Hans Axelsen tager en broderlodt, fru Anne Krabbe,[10] fru Dorette Krabbe[11] huer en søsterlodt och afgangne fru Karren Krabbes[12] [arffuinger?][13] een søster lodt.

Datum vt supra.

(1) Om adelig kvindes ægteskab med ufri mand se reces 6. december 1547 §25, reces 13. december 1558 §26. Om beliggelse (uægteskabeligt samleje) se rettertingsdomme 1. maj 1537 (I nr. 81), 28. juni 1537 (KRD I. 205ff.), 27. december 1550 (GdD I. 133f.) og 1. august 1590 (nærv. udg. V nr. 634). - (2) Hele rigsrådet (se 814.4) med undtagelse af kansler Christen Friis (se 789.4), Manderup Parsberg (se 765.3), Preben Gyldenstierne (se 762.7) og Axel Brahe (se 793.12). - (3) Forlægget har ved fejlskrift *er*. - (4) Hans Axelsen Arenfeldt (d. 1611) til Palsgård, Rugård, Lysholt m.m., søn af Axel Nielsen Arenfeldt (d. omkr. 1569) til Palsgård og Gundetved (nuv. Selchausdal) og Anne Hansdatter Skeel. Anne Skeel var faster til den nedenn. Ingeborg Skeel (d. 1604). - (5) Ingeborg Skeels kusine og deres børn. Slægtskabet vil fremgå af oversigten på modstående side (de kursiverede navne er nævnt i HDDomb.).

(6) Overenskomst (Kalk. I. 639b). Overenskomsten var indgået af ovenn. Hans Axelsen Arenfeldt, Erik Lykke (d. 1602), der var gift med Dorte Krabbe (d. 1623), Anne Krabbe (d. 1625) til Baggesvogn, enke efter rigsråd Axel Viffert (d. 1580) og Erik Kaas (d. 1598), og Karen Krabbe (d. 1605), enke efter Falk Gøye (d. 1594) til Skærsø. - (7) Ingeborg Skeel (d. 1604) til Voergård, datter af Niels Skeel (d. 1561) til Nygård og Vinderslevgård og Karen Krabbe (d. 1586) til Asdal. - (8) Margrethe Axelsdatter Arenfeldt (d. 1604), søster til ovenn. Hans Axelsen Arenfeldt. Det hedder om hende i dommen, at hun »skall haue ladet sig beligge och auffled børn med vfri mand oc siden βom en gemeen oc løβactig quinde fraan βted thill anden omløbbed och omwannkid her vdj riget.« Hun var »bleffuen beligget aff en schredder for xxx aar siden« i Vejle, blev pågrebet af sin broder, men kom 14 dage senere atter til Vejle, hvor hun var et halvt år, »før hun løb bortt med enn studenter«. Hun blev senere (1574 el. 1575) gift med Peder Mortensen, der var født i Vejle, og som blev sognepræst i Jevnaker i Opplands fylke i Norge, hvor Margrethe Arenfeldt døde 27. april 1604. Hun blev som følge af »hindes lettferdige leffnid oc løβagtige gierninger« udelukket fra arv efter sine forældre og efter sin søster, Gertrud Axelsdatter Arenfeldt (d. ugift 1587). Hendes broder, ovenn. Hans Axelsen Arenfeldt, krævede efter hendes død som arv efter fru Ingeborg Skeel en søsterlod. Under sagen påberåbtes rettertingsdommene af 1. maj 1537 (I nr. 81) og 1. august 1590 (V nr. 634). - (9) Ordene *och icke noget ... udgifuet* findes ikke i HDDomb. - (10) Anne Krabbe (d. 1625) til Baggesvogn, datter af Iver Krabbe (d. 1561) til Østergård, Krabbesholm og Skovgård og Magdalene Banner (d. 1597) og enke efter rigsråd Axel Viffert (d. 1580) til Axelvold og efter Erik Kaas (Sparre-Kaas) (d. 1598).

(11) Dorte (Dorothea) Krabbe (d. 1623), søster til ovenn. Anne Krabbe; gift 1. gang (1575) med Bendix Ahlefeldt (d. 1576) til Spøttrup, 2. gang (1578) med Erik Lykke (d. 1602) til Havnø og Eskær. - (12) Karen Krabbe (d. 1605), søster til de ovenn. Anne og Dorte Krabbe, gift med Falk Gøye (d. 1594) til Skærsø og Starupgård. - (13) Ordet mgl. i forlægget. Arvingerne var Iver Gøye (d. ugift omkr. 1610), Falk Gøye (d. omkr. 1643) til Skærsø, Bratskov og Lundegård og Helvig Gøye (d. 1612), gift (1601) med Eske Bille (d. 1619) til Vallen, Ellinge m.v.

827 Rettertinget 12. marts 1606 (København)

Rettertinget underkender en af Århus domkapitel afsagt dom og dømmer et for en sognepræst udfærdiget kaldsbrev magtesløst, da herremanden, der havde sin hovedgård i sognet, og hans foged og tjenere ikke som sognets bedste mænd havde været med til at kalde præsten.

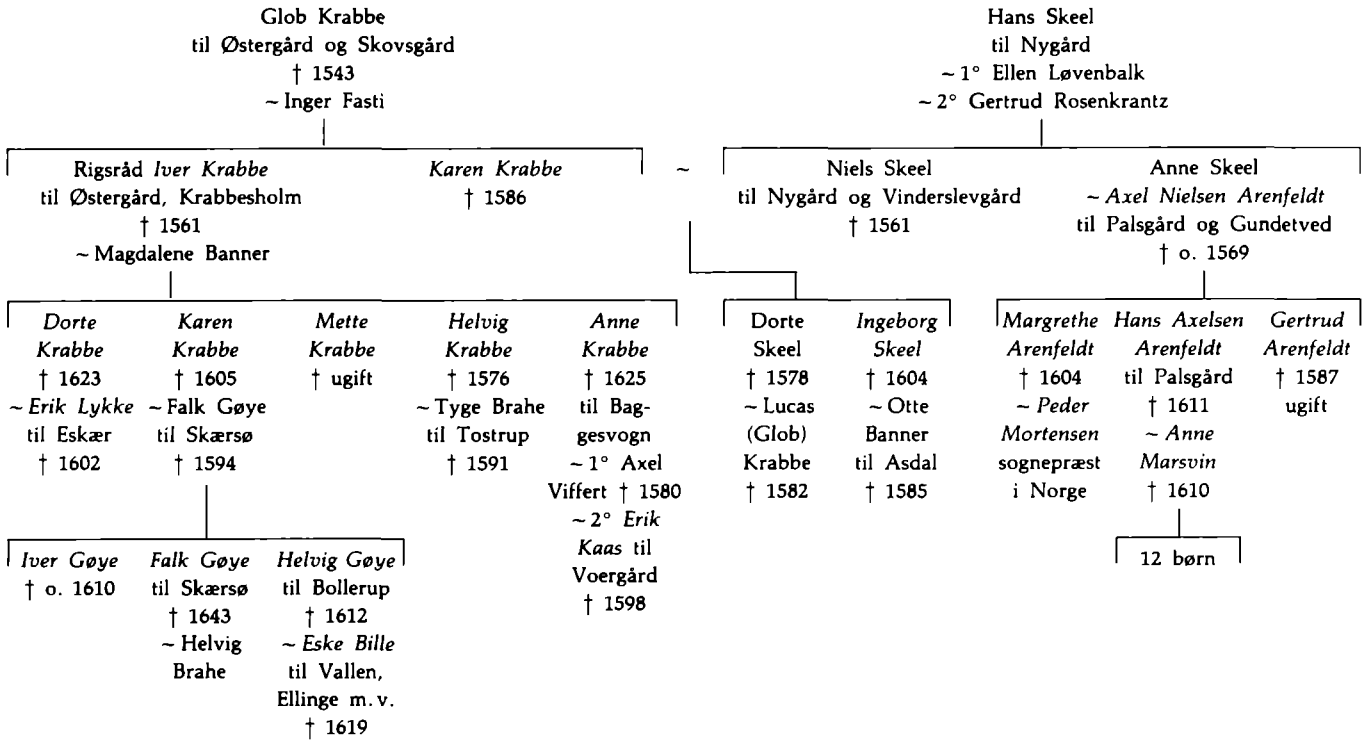
Glob Krabbe
til Østergård og Skovsgård
† 1543
~ Inger Fasti
Hans Skeel
til Nygård
~ 1° Ellen Løvenbalk
~ 2° Gertrud Rosenkrantz
Rigsråd *Iver Krabbe*
til Østergård, Krabbesholm
† 1561
~ Magdalene Banner
Karen Krabbe
† 1586
~
Niels Skeel
til Nygård og Vinderslevgård
† 1561
Anne Skeel
~ *Axel Nielsen Arenfeldt*
til Palsgård og Gundetved
† o. 1569
Dorte Krabbe
† 1623
~ *Erik Lykke*
til Eskær
† 1602
Karen Krabbe
† 1605
~ Falk Gøye
til Skærsø
† 1594
Mette Krabbe
† ugift
Helvig Krabbe
† 1576
~ Tyge Brahe
til Tostrup
† 1591
Anne Krabbe
† 1625
til Bag-
gesvogn
~ 1° Axel
Viffert † 1580
~ 2° *Erik*
Kaas til
Voergård
† 1598
Dorte
Skeel
† 1578
~ Lucas
(Glob)
Krabbe
† 1582
Ingeborg Skeel
† 1604
~ Otte
Banner
til Asdal
† 1585
Margrethe Arenfeldt
† 1604
~ *Peder*
Mortensen
sognepræst
i Norge
Hans Axelsen Arenfeldt
til Palsgård
† 1611
~ *Anne*
Marsvin
† 1610
Gertrud Arenfeldt
† 1587
ugift
Iver Gøye
† o. 1610
Falk Gøye
til Skærsø
† 1643
~ Helvig
Brahe
Helvig Gøye
til Bollerup
† 1612
~ *Eske Bille*
til Vallen,
Ellinge m.v.
† 1619
12 børn

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 63r (findes yderligere i 3 hss.[1]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 38ff.
Overskrift: Domb emellom Mogens Kaas oc cannickerne vdj Aars.[2] Dateritt Kiøpnehauffn slott thend 12. martij anno 1606. Offueruerendis kongen oc alt raadit,[3] Ramel[4] vndthagen.

Wi, Christian, giør alle witterligd, for os wor schicket os elschelige Claus Dyre[5] till Linderumgaard,[6] wor secreter, fuldmegtig paa Moens Kaas[7] thill Stouffringgaard[8] hans wegne paa dend ene och hafde med wor egenn ßteffning[9] for os vdj rette steffnid os elschelige hederlige oc høilherde mend m:[10] Jens Giødßenn,[11] superintendent offuer Aarshuß ßtigtt, m: Chresten Søffrenßenn Stub,[12] cantor, m: Niels Willadzenn,[13] m: Hans Pederßen,[14] m: Chrestenn Nielßen[15] oc m: Jens Jenßen,[16] cannicker vdj Aarhuß, paa dend anden side oc dennom thiltallid for enn domb, ßom de dend 9. 8bris[17] sidßt forlhedenn schall hafue dømbtt oc affsagt derudj Aarhus capittell emellom hans fuldmægtige fougid Lauritz Knudßen paa hans vegnne paa denn ene och m: Tøger Lauridßen,[18] prouist vdj Støffringherrid med enn deell sognemendene wdj Støffring[19] oc Miellerup[20] ßogner ßampt oc her Søffrenn Pederßenn[21] paa den anden side anlangendis et kalld oc electus,[23] en partt sognemenndene vdj forne sogner ßchall hafue gifuett forne her Søffren Pederßen, ßom forne herridsprouist med dennom hafuer samtøcktt, vnderßchreffuid oc forßeiglid, huilchett forne kalld forne Mogens Kaas for adskillige aarßager ßchyld formeener icke saa lougligtt oc nøigactigtt effter ordinantzen[23] at were, ßom det ßig hafde burtt, oc derfor forne theris domb, vdj huilchenn de ßamme kaldt[24] hafde kiend nøigagtigt, ingen magt bør att hafue.

Disligeste hafde oc hidtßteffnid Chresten Pederßen oc Anders Christenßenn i Støffring med deris anhengere, saa mange ßom ßaeme kald vdgiffuid hafuer, sampt forne m: Tøger Lauridzenn, proffuist vdj forne Støffringherrid, ßom med bønderne kaldett, sambtøcket oc beßeiglid hauer.

Oc vdj rette lagde ßamme domb aff Aarhus capittell denn 9. 8bris 1605 vdgiffuett, liudendis i ßinn besluttningh: Tha effter tilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed, saa oc eptherdj proffuistenn hauer epther ordinantzen holtt ßig thill Støffring oc Miellerup kierker ßtrags epther her Jens Raßmusßens[25] død oc affgang, oc formanede meningheden i forne sogner till bøn oc paakaldelße thill Gud om en gudfrychtich lhertt oc skickelig mand thill en sogneprest i forne afgangenn her Jenßis ßted och ßaa ladet supperintendenten wide, att ther fattedis prest vdj ßamme sogner, och forne her Søffrenn bleff saa aff bißpenn henßchickett thill prouißten, oc prouißtenn da hafuer epther bißpens schriffuellße oc lhenßmandens, e[rlig][26] oc welb: Eske Brok[27] thill Estrup,[28] kong: Maitts: befallingsmand paa Drottningsborch,[29] hanns sambtøcke, hendragitt i forne sogner med forne her Søff-

ren Pederβen, oc epther att for^{ne} her Søffren hafde giortt thienneste, baade for altarid oc aff predickeβtoelen i begge kircker, oc βamme hans thienniste behagede menigheden well, saa att menigheden hauer deroffuer keiβt[30] oc vdneffnitt epther ordinantzen[31] siuff achte mend i huer sognn, huilche for^{ne} siuff mend der hauer med herridz prouiβtens raadt oc samtøcke keist oc vdualtt for^{ne} her Søffrenn Pederβenn thill theris sogneprest oc siellβørger att βchulle blifue i affgangenn her Jenβis βted i for^{ne} sogner,[32] och prouiβtenn med for^{ne} vij mend hauer forβeiglid for^{ne} her Søffrens kalld i begge sogner, och for^{ne} kaldsmend wor her i dag vdj capittell oc huis kaldsbreffue, de for^{ne} her Søffrenn Pederβen giffuett hauer, wor fuld oc fast bestandigh, oc for^{ne} e[rlig] oc welb: Moens Kaas icke hauer jus patronatus thill for^{ne} sogner oc ei heller hannd fuldmegtige, for^{ne} Lauridz Knudzenn, eller nogen andenn widste ad beskyllde for^{ne} her Søffren Pederβenn enten i lherdom eller lheffnid i nogen maade, och ordinantzen formellder,[33] ad huor der fattis enn sogneprest, da βchall βtrags enn anden i dend dødis βted thillβchickes, som βamme kald kand forestaae, da widste wi icke epther βlig leiglighed for^{ne} her Søffrenn Pederβens kaldsbrefue att vnderβige, men dennom wed magt ad blifue, som βaeme dom i βig βellff widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn schrifftlich berettningh liudendis:

Epther βom hederlige oc høylhertt mand m: Jenns Giødezenn, superintendens offuer Aarhusβticht, med sampt menige residerende prælater oc cannicker hoes Aarhuβ domkircke hauer derudj capittelit thend 9. octobris forgangenn aar affsagd enn dom oc sententz emellom e[rlig] oc velb: mand Moens Kaas thill Stouffringgaard paa denn enne oc enn deell sognemendenn vdj Stouffring oc Miellerup sogner, βom med herridsprouffiβtenn vdj Stouffringherrid hauer meduerit ad kalde thill sogneprest i for^{ne} sogner her Søffren Pederβen, paa dend anden side, och vdj samme theris domb kiend βamme electz[34] oc kalld louglig ad were, βom for^{ne} Mogenns Kaas hafuer formeentt wlouglig,[35] for huilcken deris domb hand dennom nu hid thill thenne allmindelige herredag hauer vdj rette ladet jndsteffne, saa er deremod paa for^{ne} Mogens Kaaβis wegne vdj hans fraauerrellβe effter thend fuldmagtt, hannd mig giffuett hafuer, min meening oc schrifftlich forβett, att eptherdj for^{ne} Mogenns Kaas βtrags effter ad for^{ne} m: Jens Giødesenn hauer ladet hannom om hanns sogneprestis død tilkiennde giffue och begierit at will wide, huorlhedis hannd vdj saadan fald wille haue forholdett, hafuer for^{ne} Mogens Kaas βig saalhedis emoed hannom erkleritt, at hand herudj Kiøbennhauffn hoes de høylherde[36] βig om en duelig perβonn, βom βamme kald igien kunde foreβtaae oc betienne, wille forhøre, som oc βkeede. For^{ne} Mogenns Kaas oc βamme perβoen βtrags der epther thill for^{ne} m: Jenns Giødezenn haffuer offuer βchicket med

wenlig derhoes skriffuellβe oc begiering, hannd hannom thill samme kalld wille forfremme oc paa hanns embids wegne ordinere; dog βchall der midler thid enn anden prestmand af for^ne^ m: Jenns Giødzenn thill sognerne were forβchickett, βom er aff enn partt sognemendenn med herridsprouiβten vdj for^ne^ Moens Kaaβens fraauerelβe oc vdj eders kong: Mattz: thienniste forhindrett emoed hans willge hannom vuitterligtt thill sognerne bleffuen vocerit[37] oc kalditt, wanβeett att hannd βom en adels perβoen, βom vdj hoffuidβognid hauer βinn hoffuidgaard[38] oc arffuethienere,[39] burde i dett ringeβte att eractis for dend beste sognemand oc, som ieg formeener, vdj saadann fald haue oc niude dett førβte wall oc kaar,[40] som oc for^ne^ m: Jens Giødzsenn vdj sinn βchriffuellβe till hannom sellff hauer billigenn efftergiffuett,[41] saa hannd iche burde saaledis med βine tienere fraa saadann kalld att vdeluckes, eptherdj ordinantzen vdtryckeligenn formelder,[42] att naar nogenn sognneprest døer oc affgaar, da βchulle menige sognemend keyβe oc vdneffne siuff aff the ældβte[43] och achtiβte mend vdj sognid, βom med proffuiβtenn βchulle vduellie en sogneprest; herforudenn hafuer iche heller βamme kalld βtaaitt βaa lenge leddigtt, fraa sogne prestenn er død oc thill for^ne^ Mogenns Kaas for^ne^ perβoen thill biβpen hafuer forβchickett, ath derfore med saadann vlouglig kalld, som jeg formeener, βchulle giøris fornøden βaa haβtigh adt fremfare, och formeener ieg derfore for saadann forberørtte oc attschillige orβager βchylld paa for^ne^ Mogens Kaaβis wegne saadan deris domb emoed ordinanzen att were, oc att dend bør magttløs at blifue oc icke komme Moens Kaas paa βin friehedt oc rettighed emoed ordinanzen, saadann kaar oc electz[44] anlangendis thill forfang eller hinder vdj nogen maade.

Derhoes vdj rette lagde m: Jens Giødβens missive, hannd for^ne^ Mogenns Kaas hauer thillβchreffuid, liudendis: Fick ieg eders schriffuelβe faae dage forlheden, vdj huilckenn begieres, jeg paa mitt embeds wegne wille ordinere denne perβoenn Michell Madzenn Tyboe,[45] huilckenn Y epther nogle af the høylherdis raad wille haue forfremmid thill att were eders sognneprest i afgangen s: her Jenns Støffring hans βted. Saa kand ieg eder venligen icke forhollde, att epther herridzproffuiβten haffde werit vdj begge sogner och, βom ordinantzen kreffuer[46] aff hannom, raad menigheden thill at bede Gud om enn goed sielleβørger, hafuer ieg der epther paa mitt embids wegne (βom mand pleier j stigterne, huor enn sogneprest feile,[47] at giøre)[48] forβend did en vng prestmand, huis foreldre, βom ieg mercker, I βellff kiender, hanns nauffn er her Søffren Pederβenn, at βchulle lade βig der høre af predickestoelenn, oc raadde hannom, hand icke βchulle beuare sig med att thage nogitt kalld, med mindre hand merktte, dett skee kunde louglige wiβe, dett er med Guds willie oc deris sambtøck, derudj hafuer att raade; sagde hannom och,

att I βom beβte sognemend βchulde hafue ord der om, førrind hand kunde begiere nogit kalld. Huad herudj giortt er, weed hand βellf beβt. Och vdj enden i βame breeff slutter hand: Saa βtaar dett nu thill eder, goede Mogenns Kaas, huad I will giøre herudj, som βaeme missiue vidre i βig βellf indeholder.

Der emoed att suare wor her vdj rette møtt os elschelige m: Jens Giødβenn, supperintendent ofuer Aarhuββticht, oc m: Chresten Nielβen Reff,[49] cannick, paa Aarhus capittels vegne och vdj rette lagde theris βchrifftlige berettningh, vdj huilchenn de formeener dennom iche att hafue forurettid for^ne^ Mogens Kaas i deris domb. Først, effterdj 7 mend i huer sogen hauer med herridsprouiβtens raad oc sambtøcke, Mogens Kaas aduarid, keyβt oc vduald epther ordinanzen for^ne^ her Søffren Pederβenn thill deris sogneprest, oc hans fogid, Lauridz Knudβenn, hafuer hoes weritt oc opthegnid theris nauffne, βom kaldett βchulle vdgifue, oc ingen gienβigellβe hauer weritt, der kallid gick. Derneβt formeener de, Moens Kaaβis myndighed i kallid iche burde att omkaβte de 7 mends kalld, hannom icke heller megtich ene at forβchriffue nogen perβoen thill superintendenten att βchulle ordineris thill dett kirckekald, bønderne vadβpurtt, vden hand hafde juss patronatus thill kircken, som hans missiue thill superintendenten giffuett thend 14. augustj, derom βaa lydde: Er jeg venligen aff eder begierendes, I wille well giøre oc ordinere denne persoen oc dett siden βaalhedis forβchaffe, ad hand thill sognen maa bliffue forβchickett oc thill dennom kalld oc antagid. For det tredie formeener the dennom at haue nogen eptherrettningh i enn domb[50] for nogen aar siden vdgangen i Wiburg emellom afgangen her Jørgen Løcke[51] oc her Peder Pederβen Lesβøe[52] om Lugens[53] och Allstrup[54] sogner, her Peder wille thilholde sig ad were prest vdj och meente sig der thill lougligenn effter ordinantzen att were kalditt, huilcke sogner oc blef hannom thildømbtt effter βitt kaldsbreff oc collatz liudellβe, endog her Jørgen Lycke βom thend beβte sognemand oc hafde sinn sedegaard[55] oc nogle βine arffuetienere i hoffuidβognenn, icke der till hauer giffuet βinn samtøcke. Disligeste en domb[56] emellom her Sigfrid Rinttskatt,[57] frieherre, βom hafde βin gaard[58] i sognen, och m: Peder Hegelund,[59] superintendent vdj Riberstigt, vdj huilcken superintendenten er thildømbtt ingen vrett att haue giortt, for hand haffde ordinerit[60] Berthell Lauridβen,[61] epther hand wor louglig kalldt epther ordinantzen. Jtem enn kongelige missiue,[62] thillβchreffuid superintendenten i Riberβticht, att hand med prouiβten βchulle jndsette her Anders Madβenn[63] thill Rind oc Hiørningh,[64] effterdj hand louglig er kallid af bønnderne, endogh frieheren, βom haffde βin hoffuidgaard i anexett, βtoed hannom emoed. For dett fierde, effter βom Moens Kaas i βin berettning kiennder βigh at were kirckeuerge thill Støffringkircke, deremoed hafuer 7 mend med meeninge Støff-

ring βognemennd wundet effter tingsuindes liudellβe, at de hafuer jngen kirckeuerge i Støffringβogen, oc ingen der hafuer werid satt, siden her Jenns Raβmusβen hendøde, oc begierde Mogens Kaas wille were deris kirckeuerge. Oc effter βlig leiglighed formeente capittelit nermere were de 7 mendz kald af huer sogen, βom med prouiβtens raad oc sambtøcke giort er, att føllge end for^ne^ Mogens Kaaβis forβett oc begiering, med mindre hannd hafde sellff jus præsentandj & conferendj.[65]

Dernest vdj rette lagde proffuiβtenn i Støffringherrid hans berettning liudendis: Giffuer thilkiende, att biβpen i Aarhuβ dend 29. julij neβt forlhedenn hafuer forβchreffuid[66] her Søffren Pederβenn thill hannom, att hand βchulle forfremme hannom thill Støffring oc Mellerup prestekalld, βaa wiitt hand kunde epther ordinantzen, huilckett hand oc giorde, oc sagde her Søffren for hannom, at hand hafde lhenβmandens oc biβpens lough derthill. Jtem at hannd wed enn goed venn hafde ladet βchriffue Mogens Kaas thill om βaeme kalds leiglighed, begierendis hans sambtøcke der till oc fick ingen suar thilbage. Och prouiβten da hauer foreholtt meeninge sognemend af begge sogner, som da meβten thillβtede wor i kircken, att the tha alffuorlig βchulle bede Gud om raad oc saa vduelle 7 mend aff de ældste oc achteβte vdj begge sogner epther ordinantzens liudellsβe,[67] βom kallid βchulle gifue paa menighedens wegne, enten her Søffren eller enn andenn, βom best kunde siunis der thill bequemb at were, saa will hannd effter ordinantzen aff dennom thilbedet medforβeigle. Derepther er her Søffrenn kommen thill hannom med begge kaldsbreffuene forβeiglide, oc begierid hanns segell thill vindisbiurd for saeme kaldsbreff,[68] huilckett hand oc forβeglid, oc ingen moedβtand hannom derudj giordes i nogen maade; jche heller βchall were formeltt i Mogens Kaaβes βteffningh om kallid i annexsognid, dermed formeente hand, ad sambtøcke thet andett ad were rett. Jtem Mogens Kaas er om saeme kalds leiglighed aduarit, jndthed[69] wille giøre der wdj, førrind kallid wor gangenn. Formeente oc, ad eptherdj Mogens Kaas iche hauer jus patronatus thill Stouffring eller Miellerup kircker, att hand da iche hauer widre rett oc friehed thill prestekalldit ad giøre end en anden acht sognemand, βom lige wed hannom kand achtis at loenne[70] sogneprestenn. Och effter βlig leiglighed saatte vdj rette, om Mogens Kaas iche hauer giort vret derudj oc bør derfor att βtande thill rette, som βaeme berettningh widre i dennom βelffue indehollde.

Och vdj rette lagde denn opthegnelβe, de dennom paaberaabte, Mogens Kaaβis fogid[71] schulle hafue opthegnid de mennd, βom i Støffring sogen schulle were kaldzmennd, liudendis Støffringeβogenmend Ytte Jennβen, Jens Chriβtenβenn, Jørgen Søffrenβen, Søffren Pederβen, Christen Pederβen, Niels Perβen, Jens Chriβtenβen, Christen Chriβtenβenn i Oβtrup.[72]

Wor her och vdj rette møt for^{ne} her Søffren Pederßenn oc vdj rette lagde ett kaldsbreef, hannd af Støffring ßogen bekommid hafde, liudendis Chresten Pederßen i Støffringh, Anders Chrestenßenn, Jørgen Søffrenßenn, Rasmus Christenßen, Chresten Anderßen, Søffren Pederßenn och lille Niels Findßenn ibidem bekiender vdj theris obne breef, ath effter theris sogneprest wor død, oc theris gode hoßbonde oc m: Jenns Giødeßen hafuer thillschickett dennom her Søffren Pederßenn, som wdj prouistens neruerelße hafde giortt thienniste for altheritt oc vdj predickestoelen, da wor de ofuer eens worden med sognemendenn ad wille haue hannom thill theris sogneprest, som ßaeme kaldsbreff i ßig ßellff wittløfftich jndeholder. Och formeente ßaeme hans kald louglig att were och burde wed magtt adt bliffue.

Der thill ßuarid for^{ne} Claus Dyre, ath de naffne, ßom vdj kaldzbreffuitt wor jndßchreffuen, icke komme offuer eens med de, ßom paa zeddlen wor antegnede[73] att kalde schulle, huoraff hannd formeente nockßom wor ad forfare,[74] att iche allenißte for^{ne} Mogens Kaas ßom den beßte sogennmannd, menn oc hanns bønder fraa kaldit wor forßkutte. Meente fordj ßaeme kalld wlouglig were.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thillthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed, oc eptherdj for^{ne} Moens Kaas hauer ßin hoffuidgaard i Støffringsogenn oc er denn beßte sognemand, hannd oc hauer der i sognid ßine thiennere, och bode hannd ßellff som denn beßte sogennmand, hanns fougid i hanns fraauerrellsße ßaa well ßom hanns thiennere fraan ßaeme kald ere vdelugtte, oc for^{ne} mester Jens Giødeßen oc hanns medbrødre vdj Aarhus cappittell dog hafuer wed magt funditt ßaeme kaldzbreeff, da sagde wj der paa saaledes af for rette, ath for^{ne} deris domb iche bør att komme for^{ne} Mogens Kaas thill hinder oc ßchade, menn bør for^{ne} kaldsbreeff magttløs att were oc for^{ne} m: Jenns Giødßenn oc hanns medbrødre pligtich att jgienngiffue Mogens Kaas ßin kost oc theeringh.

Datum vt supra.

(1) Disse er formentlig afskrifter efter HDDomb. - (2) Århus. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Se 793.11. - (5) Claus Dyre (d. 1610) til Linderumgård, søn af Jens Clausen Dyre (d. 1587) og Karen Hansdatter Stygge (d. omkr. 1620). Han var 1597-1606 sekretær i kancelliet, fik 1603 brev på et kannikedømme i Viborg domkapitel, blev 1604 forlenet med et kannikedømme i Roskilde domkapitel. Han var gift med Ingeborg Albertsdatter Skeel (d. 1655; hun gift 2. gang 1614 med Palle Rodsteen (d. 1643) til Lundsgård). - (6) Hovedgården Linderumgård i Ugilt s., Vennebjerg h. - (7) Mogens Kaas (d. 1652) til Restrup, Støvringgård, Hemmestrup, Gudumlund, Tulstrup m.m. Han studerede 1590 bl.a. i Heidelberg og Leipzig, var 1602-04 hofjunker, 1606-13 lensmand på Halmstadgård. 1611 tillige på Ålegård, 1613-19 på Ørum, 1619-31 på Mariager kloster, 1631-56 på Nyborg slot, 1615 øverste over jyske regiment, blev 1624

rigsråd. 1626 krigskommissær, 1633 Blå ridder. Han var gift med Sidsel Friis (d. 1646), datter af rigsråd, landsdommer i Nørrejylland Jørgen Friis (d. 1616) til Krastrup og Halkær og Else Bjørnsdatter Bjørn. - (8) Hovedgården Støvringgård i Støvring s. og h., hvis nuv. hovedbygning er opført af Mogens Kaas. Støvringgård blev ved testamente 23. november 1735 og kgl. fundats 12. marts 1741 af baronesse Christine Fuiren (d. 1735), enke efter gehejmeråd Jens Harboe (d. 1709), funderet som et jomfrukloster. - (9) Om dette udtryk se 774.8. - (10) ɔ: magister (mester).

(11) Jens Gjødesen (d. 1626) var 1583 slotsprædikant i Kbh., 1591 sognepræst ved Nikolaj kirke ssts., 1593 biskop over Århus stift. - (12) Magister Christen Sørensen Stub (d. 1609) var 1601 præst på Frederiksborg slot, 1602 sognepræst ved Frue kirke i Århus og kannik i Århus domkapitel, jf. Wiberg I.48. - (13) Magister Niels Villadsen (d. 1624), 1605 sognepræst ved Århus St. Olai kirke, jf. Wiberg I.53. - (14) Hans Pedersen Horsens (d. 1617) kom 1565 i Århus latinskole, immatrikuleredes 1570 ved Kbh.s universitet, rejste 1572-73 i Tyskland (bl.a. Greifswald), blev 1573 ordineret i Århus domkirke, rektor i Horsens, fik 26. november 1578 præbendet Åby og var præst i Åby s., rejste atter til Tyskland, blev 1579 magister i Wittenberg, studerede 1580 i Leipzig, fik 7. november 1590 tilsagn om det første vikarie i Århus, der blev ledigt, blev 11. august 1586 kannik i Århus, var 1593 rektor i Århus, blev 13. december 1595 forlenet med kronens part af korntienden af Hvidbjerg s. (der ved kongebrev 28. februar 1616 faldt tilbage til kronen), omkr. 1601 provst i Hasle herredsprovsti, var universitetets prokurator i domkapitlet. Om hans forfattervirksomhed se Ehrencron-Müller IV(1922).160f. og Poul Rasmussen i KhS 6. rk. V(1945-47).407ff. Han var gift med Karen Lauridsdatter. Jf. KhS 3.rk.I.(1874-77).772, III(1881-82).342ff., VI(1887-89).591, 6.rk.V(1945-47).407ff., Bjørn Kornerup i DbL X(1936).614, DbL^{3}VI(1980).575 samt rettertingsdom 20. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.381f.).

(15) Christen Nielsen Foss (eller Reff, Ræv) (d. 1625), student 1577, hører i Viborg, hovmester for den sen. landsdommer i Nørrejylland Ivar Juul (se 780.16) til Villestrup, var med ham udenlands 1580-84, blev magister 1582, studerede 1589 i Genève, var 1585-93 rektor i Viborg, fik 1589 ekspektancebrev på et kannikedømme i Århus domkapitel, fik 22. juli 1593 (Kanc.Br.) kongetienden af Nors s., der atter inddroges under kronen ved kongebrev 2. september 1584 (Rørdam, Kirkelove II.532), rejste 10. november 1601 til sit kannikedømme, hvormed var forbundet embedet som sognepræst for Egå menighed (27. marts 1674 annekteret til Hjortshøj s.), var i domkapitlet universitetets prokurator. Han var gift 1. gang med Maren Pedersdatter (d. 1588), datter af biskop i Viborg Peder Thøgersen (d. 1595) og Margrethe Jensdatter (d. 1603), der 2. gang blev gift (1598) med landstingshører, borgmester i Viborg Gunde Christensen Grøn (Gunde Skriver); 2. gang med Elisabeth Lauridsdatter (d. efter 1625). Jf H. F. Rørdam i KhS 3.rk., IV(1882-84).532ff., Carl E.Jørgensen, Viborg Katedralskoles Historie (Viborg 1960). 21f. - (16) Magister Jens Jensen (d. omkr. 1617) var fra omkr. 1596 kapellan ved Vor Frue kirke i Århus, blev 2. juni 1603 (Kanc.Br.) kannik i Århus domkapitel, søgte 1612 fritagelse for at svare byskat, jf. missive 12. november 1612 til lensmanden på Århusgård Carl Bryske (Kanc. Br.). 4. juli 1617 (Kanc.Br.) udnævntes en anden kannik efter hans død. - (17) ɔ: octobris. - (18) Magister Thøger Lauridsen (Lassen) (d. 1608). Var omkr. 1557 rektor i Randers, omkr. 1570 sognepræst ved Randers St. Mortens kirke, 1570 provst i Støvring herreds provsti, jf. Wiberg II.578. - (19) Støvring s. i Støvring h. - (20) Mellerup s., Støvring h., der var annekssogn til Støvring.

(21) Søren Pedersen Spahat, personel kapellan ved Århus domkirke, 1605 kaldet til sognepræst for Støvring og Mellerup menigheder, men kaldelsen kasseret ved nærv. dom, jf. Wiberg. III.216. - (22) Valg. Thott 1202,2° har *collads*, der bet. den af biskoppen udfærdigede skrivelse, hvorved et præsteembede overdrages en dertil kaldet person (OdS X.1045 bet.2). - (23) Kirke-

ordinansen 14. juni 1539 fol. 33 (Rørdam, Kirkelove I.74f.). - (24) Kaldelse (Kalk. II.467b bet. 3). - (25) Jens Rasmussen Tundboe (Støvring) (d.1605) nævnes 1567 som sognepræst for Støvring og Mellerup menigheder, jf. Wiberg III.216. - (26) Forlægget har her (og i det flg.) kun *e*. - (27) Se 771.13. Eske Brock var 1596-1625 lensmand på Dronningborg. - (28) Se 823.37. - (29) Dronningborg slot, der indtil 1661 og pånу fra 1711 var i kronens eje. Slottet blev nedrevet i henhold til pl. 13. oktober 1721. - (30) valgt (Kalk. II.496b).

(31) Riber artikler 4. maj 1542 §1 (Rørdam, Kirkelove I.197). Riberartiklerne kaldtes i datiden ofte ordinans, fordi de »skulle holdis lige ved den rette Ordinantz, som i Ottense bleff offuerseet oc beseglet.«. - (32) Thott 1202,2° tilføjer *Støvring och Millerup*. - (33) Riber artikler 4. maj 1542 §2 (Rørdam, Kirkelove I.197). - (34) Valg; Thott 1202,2° har *colladtzes*, jf. ovf. note 22. - (35) Thott 1202,2° tilføjer *att werre*. - (36) ɔ: universitetsprofessorerne (Kalk. II.351a). - (37) kaldet. Thott 1202,2° har *wdualdt*. - (38) Støvringgård, se ovf. note 8. - (39) Fæstere på arvet gods (Kalk. I*21b). - (40) Valg (Kalk. II.692a bet.1).

(41) indrømmet (Kalk. I.430b bet.2). - (42) Riber artikler 4. maj 1542 §1 (Rørdam, Kirkelove I.196f.). - (43) Thott 1202,2° har *beste* (Riberartiklerne har *ellesthe*). - (44) Thott 1202,2° har *wduelelse*. - (45) Mikkel Madsen Tybo (d.1629) blev 1606 sognepræst for Støvring og Mellerup menigheder, jf. Wiberg III.216. - (46) Kirkeordinansen 14. juni 1539 fol.33 og 70 (Rørdam, Kirkelove I.74f., 115f.). - (47) mangler (jf. Kalk. I.525b bet.3). - (48) Slutparentes findes ikke i forlægget, men skal vel være her. - (49) Se ovf. note 15. - (50) Dommen kendes ikke.

(51) Rigsråd Jørgen Lykke (d.1589) til Overgård, Mullerup, Hverringe, Testrup (Christianssæde), Bonderup (nuv. Lerkenfeld) m.m. - (52) Peder Pedersen Lessøe (Høeg), sognepræst for Lovns og Alstrup menigheder i Viborg stift, jf. Wiberg II.324. - (53) Lovns s. i Gislum h. Thott 1202,2° har *Liungs*. - (54) Alstrup s. i Gislum h., annekssogn til Lovns s. - (55) I Lovns s. havde Jørgen Lykke fra 1567 hovedgården Hessel. - (56) Rettertingsdom 19. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.375ff.). - (57) Siegfried von Rindschadt, friherre til Friedberg (d. 1621) til Herningholm. Om ham se IV nr.571.20 og rettertingsdom 25. januar 1609 (VII nr.857). - (58) Den tidl. hovedgård Kvalsholm (Qualsholm) i Sunds s., Hammerum h., der var avlsgård til Herningholm (nu i Herning købstad). - (59) Magister Peder Jensen Hegelund (d. 1614), 1595-1614 biskop over Ribe stift. - (60) Thott 1202,2° tilføjer *her*.

(61) Bertel Lauritsen (d. 1612), nævnes 1597 som sognepræst for Sunds menighed i Hammerum h., Ribe stift, jf. Wiberg III.223. - (62) Missive 3. juli 1603 (Kanc.Br.). Ovenn. Siegfried von Rindschadt havde afkrævet den nedenn. Anders Madsen Nørlund, der lovligt var kaldet til sognepræst for Rind og Herning menigheder (Hammerum h., Ribe stift), en usædvanlig forpligtelse, og da præsten ikke ville indgå herpå, fratog Siegfried von Rindschadt ham kaldet. Da præsten var lovligt kaldet, befaledes det provsten straks at genindsætte præsten i sognene. - (63) Anders Madsen Nørlund (d. omkr. 1661), blev 9. januar 1603 af sognemændene kaldet til sognepræst for Rind og Herning menigheder. - (64) Herning. - (65) Forslagsret og udnævnelsesret. - (66) anbefalet (Kalk. I.698a bet.4). - (67) Riberartikler 4. maj 1542 §1. - (68) Thott 1202,2° har *breffue*. - (69) Herefter har Thott 1202,2° *att*. - (70) lønne; således Thott 1202,2°.

(71) Thott 1202,2° tilføjer *att*. - (72) Landsbyen Åstrup i Støvring s. og h. - (73) Sedlen lød på 8 navne, brevet kun på 7 og kun 3 navne (Christen Pedersen, Søren Pedersen og Jesper Sørensen) var fælles. - (74) Thott 1202,2° har *forstaa och forfare*.

828 Rettertinget 13. marts 1606 (København)

Et af en adelsfrøken foretaget bortsalg af nogle hende tilhørende gårde, hvorpå erhververen havde fået låsebrev, stadfæstedes af rettertinget.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 40r (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 24ff.
Litt.: Matzen, Privatret II. 116.
Overskrift: Domb emellom Christoffer Billd och Lauge Beck, daterit Kiøpnehaufn ßlott thend 13. martij 1606, offueruerindis aff raaditt canzeler,[3] Peder Munch,[4] Steen Brahe,[5] Brede Randzou,[6] Hendrich Ramell,[7] Axell Brahe,[8] Olluf Roßenspar,[9] Esche Broch[10] oc Christen Holck.[11].

Wii, Christian, giør alle witterligt, for os wor ßchicked os elschelige Christoffer Billd[12] thill Aastrup,[13] wor mand oc thienner, paa dend ene oc hafde med wor egenn steffning[14] for os vdj rette ßteffnid os elschelige Lauge Beck[15] thill Førßløff,[16] wor mand oc thienner, paa dend anden ßide oc hannom thilthallid for enn skiøde, ßom hannd ßchall haue bekommid aff hanns afgangen søßter, jomffrue Berette Billdt,[17] paa three af hindis bøndergaarde liggendes vdj Østrup bye[18] i Mierløße herrid, huilchenn ßchiøde hand formeente ad were giortt emoed lougenn,[19] eptherdj att møebarn maa ey sellge eller affhennde ßin jord. Och effter ßamme skiøde ßchall hand haue bekommid enn laas,[20] midler thid hand wor landzdommer her wdj wortt lannd Sielland,[21] hannom aldeelis vbeuiißt;[22] icke heller ßamme laasß ßchall were ßaa loulig forkyndett fraa[23] landsthingh oc thill[24] herridsthingh, ßom dett sig hafde burd, sønderligenn thill Mierløßeherridsthing, goedzitt j ligger, som paakiender, eptherdj os elschelige Herlouff Daa[25] thill Snedinge,[26] wor mand oc thiener, paa hans vegne ßchall haue bøditt hannom j^C^ daller[27] oc huilchenn hest, ßom hannd wille begierre, ßom ßtaar paa hans strøe,[28] huilchet for^ne^ Herlouff Daa iche ßchall kunde benegte, huilchenn skøde oc laas hannd formeener iche ßaa louglig adt were giort, forfuld oc forkyndett thill herridsthingh, som dett ßig burde, oc meener derfor saeme skøde bør magtløs ad were oc iche att komme hannom thill hinder eller ßchade vdj nogen maade, eptherdj saeme skøde oc forfølling er ocßaa giortt oc forfuld hannom gandßche oc aldeelis vbeuiißt.

Der emoed ad suare wor her vdj rette møtt os elschelige Siguart Beck[29] thill Førßløff, wor renttemeßter, paa ßin faders, for^ne^ Lauge Beckis, vegne och vdj rette lagde hanns faders ßchriftlige gienßuar, formellendis ath for^ne^ afgangenn jomffrue Berette Billd hafuer vdj hindes ßtoere trang oc nød beßøgtt hannom oc hans høstrue[30] ßom hindes ßlegtt oc blodzforuantte[31] oc paa nogen thid lang verit hoes

dennom, oc hand hinde thill hindes behouff oc nøttørfft epther hindes jdelige begierinngh oc anfordring med pendinge enn thid effter anden forβtragt, saa dett βig paa dett βidste thill en βtoer summa ere op løbbenn, oc hun βaeme pendinge icke kunde afβted komme igien ad erlegge oc bethalle, med mindre at hunn βchulle afhennde af hindes jordegoedzs. Saa hauer hunn hannom først panttβatt βaeme 3 gaarde oc mig βiden dennom thill eigendom soltt oc skiøtt epther hindes skødebreeffs liudellβe med goede mens forβeiglingh, huilcke for[ne] iij gaarde med andet meere sitt goedz hannd hauer ladett lougligenn forføllge thill laaβ. Oc midler thid hauer iche Christoffer Bild eller nogen paa hanns wegne thagit der emoedt gienbreeff, som vdj rigens forfølling thill laas er seduannligtt, naar nogen der paaβchader oc[32] der emoed hauer at sige, oc hand der effter vden ald gienβigellβe vbehindrett hauer bekommid laas paa for[ne] three gaarde med andet meere goeds effter hanns louglig adkomb oc laaβebreefs liudellβe. Saatte derfor vnderdannigst vdj alle rette, effterdj for[ne] iij gaarde, Christoffer Bild nu paathaller, hannom oc hans adkombsbreeff hauer effterfuld oc βiden louligen med andett meere goeds er fuld thill laaβ, βom er lougβens ende, oc ingen gienbref er thagen, om da for[ne] iij gaarde hannom epther hanns laaβebreff iche vbehindertt bør att effterføllge. Huiβ sig belanger, ath Herloff Daa paa hans vegne βchall haue bøditt[33] Christoffer Bild j[C] daller oc en hest, formiddelβt hans forføllging jche βchall were lougligenn medfarid, da hauer hannd dett af Herlouff Daa iche weritt begierindis, βom for[ne] Herlouff Daa wed hanns sandhed der om βchall winnde oc beβtaae, oc iche βchulle kunde beuiβes med sandhed, hanns forfølling jo nockβom lougligenn βchall were medfarenn. Diβligeste effterdj hannd wor landsdommer, der for[ne] Christoffer Billd begynnte ad føre thrette bag paa[34] hanns forfylling oc laas, oc hand icke kunde dømme i βin egen βag, haffuer hand vnderdanigβt forhuerffuitt woris missiue[35] thill os elschelige Wilhellm Dreβelbergh,[36] wor mandt oc thienner, nu landsdommer,[37] att hand βchulle βidde vdj dommerβted i dend sag, oc dømbder hannom quitt, som aff hans domb[38] vidre er at forfare. Mente fordj, hand for denne Christoffer Bilds βteffningh oc thilthalle burde quit ad were oc pligtich att βtande hannom thill rette for kost och theering.

Wor her oc vdj rette møtt Niels Jenβen, thingrider[39] thill Mierløβeherridsthingh, och vdj rette lagde βin βchrifftlige berettning, liudenndes: Eptherβom erlich oc velbiurdig mand Christoffer Bild hafuer ladet βteffne mig fattige[40] mand, for att iegh icke βchulle kyndet dend forfylling fraa landsthinngh och thill Mierløβeherridsthinngh om de iij gaarde vdj Østrup, e[rlig][41] oc velb:[42] Lauge Beck hauer ladett forføllge thill laas, saa er ieg ofuerbødig for eders Mtt: βambtt eders Matts: elschelige raad att beuiβe (om ieg her βchall eller maa βteddis) emoed recessen[43]

thill beuißning nocksom dend forfølling thill laas paa for^{ne} iij gaarde i Østrup forfulde er ad haue kyndet[44] thill Mierløßeherridsthinngh, med huilchenn beuißningh ieg thill for^{ne} Mierløße herridsthing hauer werid ofuerbødigh. Meener fordj Christoffer Bild hauer giortt mig vrett, att hand migh emoed recesen hauer hidßteffnid oc bør att ßtande mig for min mødßommelige reigße, kost och therring thill rette.

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Arrild Huittfeld,[45] wor mand, raad, rigens candzeler oc embidzmand paa wortt slott Dragshollm,[46] oc berette, at hannd effter huis louglig forfylling, ßom for^{ne} Lauge Beck hafde forhuerffuid paa ßamme 3 gaarde med meere goeds, huilche alle lougligen wore lheste oc forfultt wed alle theris thider oc dato, oc der emoed ingen gienbreff[47] wor thagen, hafde ßted hannom laas, formeente ßig derudj jngen wrett at hafue giortt. Och saatte vnderdanigßt vdj rette, om hand iche med vrett hafde ßteffnid hannom, oc om ßamme laas iche burde wed magt ad blifue, och om hand iche wor pligtich ad igiengifue hannom kost oc theeringh.

Wor her oc vdj rette møtt os elschelige Herluff Daa thill Snedinge, wor mand oc thiener, oc wed ßin æd bekende, at for^{ne} Lauge Beck aldrig hafde befalid hannom att biude for^{ne} Christoffer Bild nogitt, enten hest eller pendinge, for dend sagh, menn bekiende well, att hand hafde tald med for^{ne} Christoffer Bild, at hand wille legge sig emellom at forlige Lauge och hannom, ad det kunde blifue vdenn thrette, oc giøre ßitt beste, ad hand kunde bringe for^{ne} Lauge Beck thill att giffue hannom enn hest eller j^{C} daller, men der hannd komb thill Lauge, wille hand det iche beuillge.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienßuar oc thend sags leiglighed, oc eptherdj for^{ne} Christoffer Bild indthed fremlegger, huormed hannd kand beuiße ßaeme forfølling, for^{ne} Lauge Beck hafuer forfuld for^{ne} iij gaarde thill laas, vlouglig at were forfuld oc dreffuen, oc eptherdj laas er lougßens ende, da ßagde vij der paa saaledis af for rette, ad for^{ne} laas bør ved ßin fuldmagt ad blifue oc for^{ne} three gaarde vdj Øßtrup epther ßamme laaßis liudellße ad føllge for^{ne} Laue Beck oc hanns arffuinger angerløß, oc for^{ne} Christoffer Bild pligtich at[48] igiengifue for^{ne} Arrild Huittfeld billigh kost oc theeringh.

Datum vt supra.

(1) Jf. Sjællands landstings dom 4. juli 1604 (ovf. nr. 819). - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (3) Kongens kansler Christen Friis, se 789.4. - (4) Se 775.4. - (5) Se 789.6. - (6) Se 771.5. - (7) Se 793.11. - (8) Se 793.12. - (9) Se 762.8. - (10) Se 771.13.

(11) Se 759.3. - (12) Se 819.9. - (13) Se 819.10. - (14) Se om dette udtryk 774.8. - (15) Se 757.2. - (16) Se 757.3. - (17) Se 819.20. - (18) Se 819.14. - (19) JL I.36, EsjL III.11, SkL 46, 48. - (20) Om låsebrevsforfølgning se Matzen, Privatret II.111ff.

(21) Lauge Beck var landsdommer i Sjælland 1590-1606. - (22) uafvidende (Kalk. IV.537a). - (23) Thott 1202,2° har *till*. - (24) Ordet mgl. i forlægget (og i Thott 1202,2°). - (25) Se 810.13. Hans moder, Kirsten Joachimsdatter Beck, var søster til ovenn. Lauge Beck. - (26) Se 810.14. - (27) 100 daler; om skrivemåden se 765.35. - (28) Strøelse (Kalk. IV.174a). Af det flg. fremgår, at Herluf Daa tilbød Christoffer Bild en af Lauge Becks heste eller 100 daler, hvis han ville lade sagen falde. - (29) Sivert (Sigvard) Beck (d.1623) til Førslev, Vibygård, Tågerød, Næsbyholm m.m., søn af ovenn. Lauge Beck og dennes 2. hustru Agate Sivertsdatter Grubbe (d.1623). Han studerede 1580-88 i udlandet (bl.a. Wittenberg, Leipzig og Jena), ansattes 1589 i kancelliet, blev 1590 sekretær ssts., 1596 rentemester. - (30) Lauge Becks 2. hustru Agate Grubbe (d.1623), datter af lensmand på Tryggevælde Sivert Grubbe (d.1559) og Mette Ulfeldt (d.1562). - (31) Slægtskabet mellem Birgitte Bild og Lauge Beck vil fremgå af følgende oversigt:

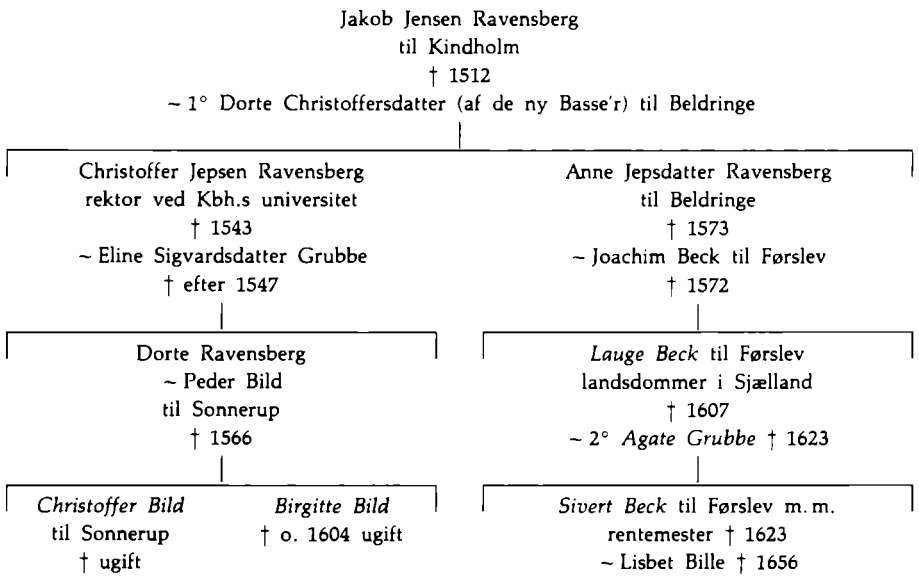

(32) Thott 1202,2° har *eller*. - (33) Thott 1202,2° indføjer *for*^{ne}. - (34) efter (Kalk. I*.22b). - (35) Missive af 21. maj 1604 (Kanc.Br.). - (36) Se 819.3. - (37) Vilhelm Dresselberg var landsdommer i Sjælland 1605-15. - (38) 4. juli 1604 (ovf.nr.819). - (39) Se 819.18. Thott 1202,2° har ved fejlskrift *tingschriffuer*. - (40) *fattige* brugt som beskedenhedsudtryk: ringe, uværdige (OdS IV.822 bet.3).

(41) Forlægget har kun *e*. - (42) Thott 1202,2° indføjer *mandt*. - (43) *emoed recessen* sigter vel til, at tingrideren efter § 8 i reces 13. december 1558 ikke måtte drage fra sit herreds- eller landsting. - (44) forkyndt (Kalk. II.659b bet.1). - (45) Se 771.7. - (46) Se 767.12. Arild Huitfeldt var 1597-1603 forlenet med Dragsholm. - (47) Forstavelsen *gen-* indføjet over linjen. - (48) Thott 1202,2° indføjer *werre at*.

829 Rettertinget 15. marts 1606 (København)

En adelsmand havde på livstid forlenet sin faster med en del jordegods og havde som vederlag herfor fået skøde på en fasteren tilhørende hovedgård. Fasterens andre arvinger søgte efter hendes død at anfægte overdragelsen, men denne blev opretholdt under henvisning til § 49 i reces af 13. december 1558 og til, at det overdragne var hendes eget gods, hvorover hun som enke frit kunne råde.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 87v (findes yderligere i 2 hss.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 53ff.
Litt.: Matzen, Offentlig Ret II. 196.
Overskrift: Domb emellom frue Thalle Vlffstandz arffuinger oc Hollger Vlffβtand thill Heckebierg. Daterit Kiøpnehauffn slodt thend 15. martij 1606. Kong[en] och altt raaditt[3] excp:[4] Gyllenβt:,[5] Rosenspar[6] och Brock.[7]

Wi, Christian, giør alle witterligtt, att for os wor βchicket os elschelige Hollger Vlffβtand[8] thill Woβborrig[9] oc Melchior Vlffstand[10] thill Axelluold,[11] brødre, wore[12] mend oc thienere, βamptt andre afgangenn frue Thalle Vlfstands[13] arffuinger paa denn ene oc hafde med wor egen βteffning[14] for os vdj rette βteffnid os elschelige Hollger Vlffβtand[15] thill Heckebierrig,[16] wor mand och thienner, paa denn anden side och hannom tilthallid for, at hannd βchall thilhollde βig Skabberβøegaard[17] med des thilliggendes goedz, βom dennom med bemelte theris medarffuinge βamptligenn epther for^ne^ frue Thalle Vlfβtand arffueligenn βkall were thillfalden oc det, βom the formeener, emoed lougen.

Och først vdj rette lagde itt for^ne^ Hollger Vlffβtandz obne beβeglede skøde, vdgiffuitt paa Skabberβøegaard S: Michels dagh[18] anno 99 vnder goede mends hender oc βeigell, vdj huilchenn hand bekiender, att hanns faderβyster, frue Thalle Vlffβtand, haffde giortt hannom nøyactigh vederlagh for Skaberβøegaard och goedz oc thilliggendis eyendomb oc derfor βchulle dend nyde, bruge oc beholde thill euindelig eigendomb, som βaeme βkøde i βig βellff widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde ett papirs breef, liudendis i βin meening, att for^ne^ Hollger Vlffβtand bekiender βig att haue opdragid[19] thill hans farsyster, frue Thalle Vlfβtand, Skabberβøegaard och goeds till lige med altt huis lod, deell oc anpartt, hanns fader, Jenns Vlffβtand,[20] dett epther βine foreldre[21] arffuitt hafde, oc hunn hafde giortt hannom vederlag[22] for, huis forbedring hans fader oc hannd dett forbedritt hafde, huorfor hannd bepligtter sigh att giøre hinde nøigactigh foruaring[23] paa pergementt, βom βaeme breeff, daterit Heckebierrig dend 12. februarij anno 1585, i βig βellff widre indeholder.

Dernest vdi rette lagde enn jordbogh[24] paa Skabberβøegaard och goeds, βom

ßaa med hanns egen haand findes vnderßchreffuitt: Dette er dend rette jordbog, som jeg, Holger Vlffstand Jenßis sønn, hafuer anttuorid min kierre faderßyster, frue Thalle Vlffßtand thill vederlag for Heckebierriggaard oc goeds. Hollger Vlffßtand egenn haand.

Dernest vdj rette lagde enn contract emellom for^ne^ frue Thalle oc Hollger Vlffßtand, vdi huilchen hunn bekiender ßigh ad haue opdragid hannom Heckeberggaard oc Adzerßtorp[25] med des tilliggendis goeds oc hand vdj lige maade att hafue opdragid hinde Skabberßøegaard oc goeds, som ßaeme contract, daterit Heckeberg dend 1. februarij anno 1595, vidre indholder.

Wdj lige maade j rette lagde enn ßchrifftlig beskickelße[26] med for^ne^ frue Thalle Vlfßtands egenn haand vnderßchreffuid, vdj huilchenn hunn gifuer thilkiende, att effter ßom Hollger Vlffßtand hafde thilbødit hinde ßchrifftlich oc munttlich att wille opdrage hinde Heckebierrig jordegoeds oc igien annamme Skabberßøe, huorfor hunn begier af hindis søsterdøttre, frue Leene[27] oc frue Karine Thott,[28] ad de der om wille thalle med hannom oc flie[29] hinde hans meening der om ad wide, huad belhanger dett, hannd begierde, att hunn wille dett ßaa forßchaffe hoes Melchior oc Hollger Vlffßtand, att hannd effter hindes død motte bekomme, huis lod oc anpartt dennom wdj Skabberßøegaard oc goeds kunde thillfalde, oc de deremoed motte forßeckris vdj andre hindis hoffuidgaarde; derudj wille hunn giøre ßinn ßtørste fliid, at thet ßkee kunde, som ßaeme thilbud, daterit Skabberßøe, dend 26. junij anno 1597, widre formellder.

Derhoes vdj rette lagde ett Hollger Vlffßtands forlhenningsbreeff, daterit Heckebiergh thend 25. octobris a° 1602, vdj huilchenn hannd bekiender ßig ad haue forlhentt hanns faderßyster, frue Thalle Vlffßtand, med hans hoffuidgaard Heckebierrig med mere goeds att beßidde vdj hindes liffs thid, som saeme forlhenningsbreeff widre j sig ßellff jndeholder.

Noch vdj rette lagde ett andet forlhenningsbreeff, daterit Heckebierrigh, thend 16. martij 1603, vdj huilchenn hannd hafde forlheentt for^ne^ frue Thalle Vllfßtand vdj hindes liffs thid med Adzerßtorpgaard oc thes thilliggendis eigendomb, som saeme forlheninngs breff i ßig ßellff vidre jndeholder.

Derhoes vdj rette lagde ßinn schrifftlich berettningh, liudendis: Epther som e[rlig][30] oc velb: mand Holger Vlffstand thill Heckebierg hauer vdj rette lagd nogle e[rlig] oc velb: frue Thalle Vllffstandz skiøder thill ßig vdgifuett, effter huilche skøders jndhold for^ne^ Holger Vlfstand ßig thilholder forloddis Skabberßøehoffuidgaard med Suenstrupbye[31] oc meere goeds effter hans vnderschreffne registers liudelße, huilche skøder wj formeener at were giortt emoed attskillige artikler vdj lougen, recessen oc handfestningen, saa oc schall were emoed Hollger

Vlffstands første egenn contract oc skøde oc enn vnderschreffne jordbogh, βom for^{ne} skøde βig thill refererer oc jndskyder,[32] huilchenn contract oc skøde med thend vnderschreffne jordbogh wi samptligenn med dennem hauer samtøktt oc formeener Holger Vlfstand bør att effterkomme oc fuldgiøre, aff huilchen jordbog hand dog siden hauer thagitt nogitt goeds oc borttbytt for thoe gaarde i Ebberup,[33] βom oc ere jndschreffne i samme jordbogh, oc i βaa maade βelff giortt først emoed sin egenn skøde oc contract oc dennom jnfringerit[34] oc opbrutt, oc for^{ne} sidste contract oc brefue er giort hindis lauguerge oc os andre, hindes arffuinger, hemelig wiis oc vuitterligtt,[35] oc wy ej vidste der om nogen beskedt, dend βtund for^{ne} frue Thalle lefuede, ey heller hunn slige skøder eller contract wille were for os nogen thid bekiendt,[36] menn kunde beuiβe medt frue Thallis schrifftlich suar thil for^{ne} Hollger Vlstands tilbud, att for^{ne} Hollger Vlfstand βellf hauer der paa practicerit[37] att wille skillie os i slige maader wed woris rette arff oc dend βig thilluennde. Oc eptherdj lougen[38] iche thillsteder enn arffuing meere end enn anden, huor de ere alle lige nheer, huilchett med attskillige artikler vdj lougenn, recessen[39] oc haandfestningen[40] kannd beuiβis, diβligeste och kong: Maytt: oc Danmarckis riges raads domme,[41] oc formeener wj, ad denne leiglighed emellom s: frue Thalle oc Hollger Vlfstand meere med rette kand forstaais thill et mageschiffte ad were giortt end thill en gaffue, eptherdj hand hauer antuoridt frue Thalle Heckeberrigh oc βellff beholdet Skaberβøe; thj der βom det schulle were enn gaffue, burde der jo ingen vdleg eller betalling att were skeed forre, oc siunes dette vnder itt skin, mand i βaa maade wille med arffueβuigh bestielle os fraa woris rette tillfalden arff. Och setter wj vdj alle rette, att eptherdj Hollger Vlfstand hafuer sidenn handlitt βigh Skabberβiøe thill hiemmelig wiis oc os vdj alle maade vuitterligtt emoed hanns egenn skøde oc dend første contract, hannd s: frue Thalle giffuett hafuer, oc med enn vnderschreffuen offuerantuoridt jordbogh, som for^{ne} skøde βig thill refererer oc jndschyder, saa oc emoed alld natturlig loug oc βchreffne landzloug oc emoed kongelige domme, βom haffuer βlig βkøder, som ere emoed lougen, wnderdømptt, formeener wj, adt for^{ne} siste skøder, breffue oc contracter, huormed Hollger Vllfstand will forhollde os woris rette thillfalden arffue, bør ingen magtt adt hafue. Oc forhaabes thill kong: Maitt: woris allernaadigste herre oc konningh, oc hans Maytts:, elschelige raad, att the βom rettens elschere ingen lunde thillstedder βlige skøder och contracter att maa staae wed magtt, βom er emoed ald loug oc ens egen contract.

Deremod att βuare wor her vdj rette møtt os elschelige Hans Pouillβenn, borger i wor kiøpsted Ydsted,[42] med fuldmagtt paa for^{ne} Hollger Vlffstands vegne. Och først vdj rette lagde for^{ne} gaffuebreeff, daterit Heckebierrig[43] 23. 8^{bris} [44] anno

1602, vdj huilchenn for^{ne} frue Thalle Vllfstand bekiender ßig att hafue vntt, skøtt oc giffuett hendis broderßønn, for^{ne} Hollger Vllfstand, hindes hoffuidgaard Skabberßøegaard med ßin bygningh med Bønnerup[45] marck oc vedermølle[46] for gaardenn med eyendomb oc herlighed. Dißligeste iiij gaarde i Suenstrup bye oc Suenstrupmølle med ald deris herlighed oc eigendomb med Liungsgaards[47] marck oc diurhaffue att haue, niude oc behollde thill euindeligh eigendomb, som saeme skøde oc gaffuebreeff widre i ßig sellff jndeholder.

Dernest vdj rette lagde ßin ßchrifftlich berettning, liudendis: Efftersom de vdj steffningen giffuer thilkiende, att ieg thilholder mig Skabberßøe oc thes thilliggendis goeds, ßom ßchall were dennom arffueligenn thillfalden, saa er mit suar, att ieg haffuer forlhentt min sallige fadersyster, frue Thalle Vllfstand, three mine sædegaarde med des thilliggendis goeds, ßom er hartt ad j^{C} [48] gaarde oc boele, oc hunn det schulle hafue quitt oc frie vdj hindes liffs thidt, oc hunn der for hauer skenkid oc giffuett migh Skabberßøegaard med des thilliggendis goeds, oc der paa gifuett mig hindes fuldkommelig skødebreff, ßom goede mend med hinder forseglidt hafuer. Och formenner jeg derfor saeme goeds mine medarffuinge iche arffueligen adt were thilfallen, men mig med rette at thilhøre[49] epther mit skødebreffs liudellße. Oc epther ßom the formeener saeme skøde att schulle vere emoed lougenn, saa er der emoed mitt suar, att effterdj min sallige faderßyster war enke, dend thid hunn samme skøde vdgiffuett haffuer, oc dett goeds, ßom skøden paalyder, hauer eptherfult migh effter skødens liudellße, saa formeener jeg effter mange domme,[50] som for kong: Matt: oc Danmarckis riges raad ere gangne, ßaeme skøde louglig oc rett adt were. Och er mig for berettet,[51] mine medarffuinge adt schulle ville berobe dennem paa enn schriffuellße, ßom ieg for^{ne} min faderßyster ßchall haue thillßchreffuitt. Och der ßom ßaa er, adt the nogen ßlig ßchriffuelße hauer, ßom the formeener dennom theris sagh med att wille beuiße, da, naar ieg ßteffnis oc kaldis der for adt ßuare thill ßlig min ßchriffuellße, ßaa gaar der om, huis rett kand were. Der thill med ßchall befindes, adt for^{ne} min[52] fadersyster hauer vdj lige maade giffuett nogen af mine medarffuinge enn stoer partt aff hindes jordegoeds,[53] huilchett de agtter for rett adt were oc iche nogen for ßlig gaffue er steffnid eller kallidt af dennom vden ieg allene, vanßeet adt jeg three mine sedegaarde och hartt ad j^{C} gaarde oc boele hinde der for udj hindes liffs thidt forlhentt hauer, oc formeener jeg derfor, att de med ingen rett kunde haue thillthalle till mig for, huis[54] hun migh skenkid oc giffuet hauer, eptherdj jeg vdj saa maade haffuer giort hinde skiell och fylliste derfor iche vden min egen ßtoere beßuering. Och effterdj ieg hauer min fadersysters, frue Thalle Vlstandz, endelig skødebreff paa Skaberßøegaardt med meere goeds, der thilligger, oc

ßaeme skøde af goede mend med hinde er forseiglid, saa setter jeg der for vdj rette, om ßaeme hindes skøde iche bør wed magtt adt blifue, oc der paa er jeg vnderdanigste domb begierendis.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Da epther thilthalle, giensuar oc denn sags leiglighed, oc eptherdj recessen[55] vdj dett 49. artikell tillader enn adelsmand att maa sitt goeds med ßitt breff oc ßeigell oc goede mendz vindisbyrdt baade ßellge oc ßkøde, dog at dett ßellgis thill frie folk, dett oc thill thes[56] effter for[ne] artickell hafuer weritt adels persoener, saa vell enkefruer ßom riddermendsmendt, frit for deris goeds att afhennde med goede mends vindisbiurd oc forßeiglingh, oc effterdj for[ne] Skabberßøegaard oc goeds hauer hørtt hinde ßellff thill, oc hun for denn fordeell, hunn ßig thermed skaffe kunde, sligtt hafuer giortt, da sagde wj der paa saaleedis af for rette, att for[ne] skøde oc gaffuebreeff, afgangen frue Thalle Wlfstand for[ne]Hollger Vllfstand giffuett hauer, bør wed ßin fuldemagt adt bliffue, oc for[ne] Skaberßøegaardt oc goedzs, for[ne] skøde och gaffuebreeff omformelder, hannom och hanns arffuinger angerløst att føllge.

Datum vt supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskab vil fremgå af følgende oversigt:

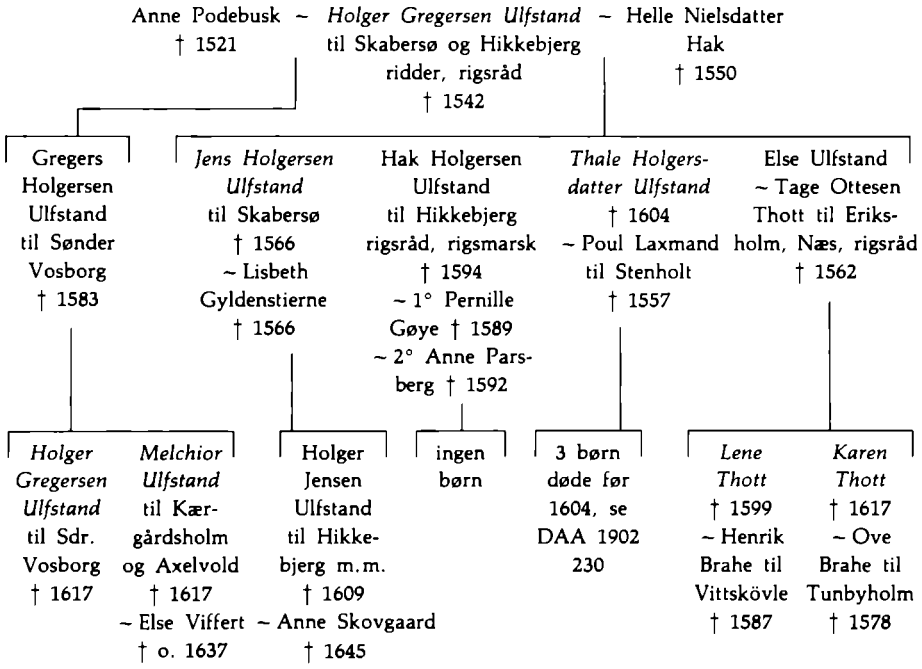

(2) Disse er begge afskrifter efter dombrevet el. afskrift deraf, da de har kongens fulde titel og navnene på de dømmende rigsråder. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.3. - (4) excepto (el. exceptis): undtagen. - (5) Preben Gyldenstierne, se 762.7. - (6) Oluf Rosensparre, se 762.8. - (7) Eske Brock, se 771.3. - (8) Holger Gregersen Ulfstand (d.1617) til Sønder Vosborg, søn af Gregers Holgersen Ulfstand (d.1583) til Sønder Vosborg og Kærgårdsholm og Anne Eriksdatter Lange (d.1559; hun gift 1. gang med Melchior Glob (Daa) (d. omkr. 1545) til Vellumgård). Han var gift 1. gang (1588) med Anne Henriksdatter Gyldenstierne (d.1598) til Fultofte, 2. gang (1600) med Karen Ovesdatter Lunge (Dyre) (d. 1626) til Eskær. - (9) Hovedgården Sønder Vosborg i Ulfborg s. og h. - (10) Melchior Ulfstand (d. 1617) til Axelvold, Kærgårdsholm m.m., broder til ovenn. Holger Ulfstand. Han var gift med Else Axelsdatter Viffert (d. omkr. 1637).

(11) Hovedgården Axelvold i Svaluf s., Rönneberg härad, Malmöhus län. - (12) NkS 835,2° indføjer *troe*. - (13) Thale Holgersdatter Ulfstand (d.1604) til Bosjö kloster, Hikkebjerg (Häckaberga), Skabersjö m.m., datter af rigsråd Holger Gregersen Ulfstand (d.1542) til Skabersjö og Häckaberga og dennes 2. hustru Helle Nielsdatter Hak (d.1558). Hun var gift (1552) med Poul Laxmand (d.1557) til Stenholt, søn af Peder Laxmand (d. omkr. 1532) til Voldby og Beate Pors (d. tidligst 1547). - (14) Om dette udtryk se 774.8. - (15) Holger Jensen Ulfstand (d.1609) til Hikkebjerg (Häckaberga), søn af Jens Holgersen Ulfstand (d.1566) til Skabersjö og Lisbeth Knudsdatter Gyldenstierne (d.1561) og brodersøn til ovenn. Thale Ulfstand. - (16) Hovedgården Hikkebjerg (Häckaberga) i Genarp s., Bara härad, Malmöhus län. - (17) Hovedgården Skabersø (Skabersjö) i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. - (18) Mikkelsdag: 29. september. - (19) overdraget (Kalk. III.330a bet.6); jf. DL 5-7-8: *til brugeligt Pant er opdraget*. - (20) Jens Holgersen Ulfstand (d.1566) til Skabersjö, søn af rigsråd Holger Gregersen Ulfstand (d.1542) til Skabersjö og Häckaberga og dennes 2. hustru Helle Hak (d.1550) og således broder til ovenn. Thale Ulfstand, jf. ovf. note 13.

(21) Se foreg. note. - (22) NkS 835,2° har *vdlegh*: betaling (Kalk. IV.567b bet.2). - (23) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet.1). - (24) Se 776.60. - (25) Hovedgården Assartorp i Lyngby s., Bara härad, Malmöhus län. - (26) Skriftlig opfordring hvorved en erklæring afæskes (Kalk. I.109b). - (27) Lene Tagesdatter Thott (d.1599), datter af rigsråd Tage Ottesen Thott (d.1562) til Næs (nuv. Trollenäs), Eriksholm (nuv. Trolleholm) m.m. og Else Holgersdatter Ulfstand (d.1573). Hun var gift (1574) med Henrik Brahe (d.1587) til Vittskövle, søn af Jens Brahe (d.1560) til Vittskövle og Anne Eriksdatter Bille (d.1566). - (28) Karen Tagesdatter Thott (d.1617), søster til ovenn. Lene Thott. Hun var gift (1578) med Ove Brahe (d.1587) til Tundbyholm og Löberöd, broder til den ovf. i note 27 nævnte Henrik Brahe. - (29) give, skaffe (Kalk. I.570a bet.3). - (30) Forlægget har her (og flere steder i det flg.) kun *e*.

(31) Landsbyen Svenstrup i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. - (32) Her: henviser (OdS IX.457 bet.1.3). - (33) Landsbyen Ebbarp i Skabersjö s., Bara härad, Malmöhus län. - (34) brudt, jf. lat. *infringo*. NkS 835,2° har *fringerit*, jf. lat. *frango* (bryder). - (35) uafvidende (Kalk. IV.713b bet.1). - (36) *were* ... *bekiendt*: vedgå, tilstå, indrømme (Kalk. V.76a bet.3). - (37) arbejdet på, spundet rænker for (Kalk. III.506b bet.1). - (38) SkL 36, jf. ASun 14. - (39) Reces 13. december 1558 § 39. - (40) Måske sigtes der blot til § 2 i Christian IVs hdf. 17. august 1596 (DKH.103), hvorefter kongen skal holde hver ved lov, skel og ret.

(41) Der sigtes formentlig bl.a. til rettertingsdom 14. juni 1573 (III nr.400), der fastslår, at »lougenn wdkreffuer ligelighed wdj alle syskinde skiffte, saa enn syskende thager icke mere end andenn.« - (42) Ystad. - (43) NkS 835,2° indføjer herefter *dend*. - (44) ɔ: octobris. - (45) Bönnarp i Törringe s., Oxie härad, Malmöhus län, der ligger under hovedgården Skabersjö, jf. Karl Ahlenius og Arvid Kempe, Sverige I (Stockholm 1908).86. - (46) Vejrmølle (Kalk. IV.898b). - (47) Ljunggård, der tilhørte hovedgården Skabersjö, jf. Karl Ahlenius og Arvid Kempe, Sverige

I(1908).202. - (48) 100; om skrivemåden se 765.35. - (49) NkS 835,2° har *tilkomme*. - (50) Jf. f.eks. rettertingsdom 4. september 1554 (II nr. 201).

(51) *for berett:* meddelt (Kalk. I.509a). - (52) NkS 835,2° indføjer *salig*. - (53) NkS 835,2° har *arffue goedtz*. - (54) hvad (Kalk. II.318b). - (55) Reces 13. december 1558 § 49. - (56) hidtil (Kalk. I.350b bet.c).

830 Rettertinget 18. marts 1606 (København)

Rettertinget stadfæster Hallands landstings[1] *dom, hvorefter borgmestre og råd i Halmstad tilpligtes at betale en borger i Helsingborg 40 daler for kost og tæring, dog skal der ikke svares rente af dette beløb udover tiden fra forfaldsdagen og indtil den dag, borgmestre og råd tilbød at betale beløbet.*[2]

Forlæg: Kall 568,4° nr. 28 (HDDomb.nr.19 fol.126^{v}).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.73.

Overskrift: En domb emellom borgemester oc raadt i Hallumstedt[3] paa den eene oc Morten Mognuβen,[4] landzdommer vdj Hallmstedt, paa den anden side, huorudj forskrefvne Morthen Mogensens domb er vid magt dømpt, oc at de icke bøer at giffue nogen jnteresse[5] eller rente af penninge, siden de er loulig opsagdh.[6]

Christian den 4de [7] medt alt raadet[8] paa Kiøbenhauns slot thend 18. mart: 1606, som saaledes for rette blev sentered oc affsagt:

Tha efter tiltale, giensuar oc denn sags leilighedt sagde vi derpaa saaledis af for rette, at forskrefvne vore landzdommere[9] ingen uret haver giort forskrefvne borgemester oc raadt udj then hans domb,[10] mens samme dom bør vid sin fulde magt at blive, dog schall the iche were plichtig videre jnteresse at give Jacop Weyger[11] af de 40 daller, de effter contractens[12] liudelse schall gifuer hans formandt[13] [ennd][14] fra St: Michelsdag[15] oc til d. 15. Jan: dernest, efter forskrefvne penge blev hannom tilbøden.[16]

Datum vt supra.

(1) Ved kgl.åb.br. 27. august 1589 (CCD II.596) var Sønder og Nørre Hallands landsting sammenlagt til ét landsting med tingsted i Falkenberg. - (2) Jf. rettertingsdom 25. september 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.106f.) og ndf. note 16. - (3) Halmstad. - (4) Morten Mogensen Mormand (d. omkr. 1636) til Öströd (Dagås s., Faurås härad, Hallands län) m.v., søn af Mogens Eriksen Mormand (d. omkr. 1585) til Bramslykke og Ørridslevgård og Margrethe Ottesdatter Huitfeldt (d.1600). Han var 1604-12 landsdommer i Halland. - (5) *Interesse* kan bet. rente (Kalk. II.426b; OdS IX.615 bet.5), jf. eng. *interest* og fr. *interêt*, men kan også betegne andre betalinger i forbindelse med pengelån, idet *interesse* (og omkostning og skadegæld) ofte nævnes som en fra rente forskellig ydelse, jf. rettertingsdom 27. september 1617: *icke allene for βlet rennte ... men for skade och jnteresse wdaff for^{ne} summa* (ndf. nr. 873), rettertingsdom 27. ok-

tober 1601: *1000 daler hofvitstoel med rente paa rente sambt interesse oc unkost* (Secher, Rettertingsdomme I.332) og rettertingsdom 1604: *hovedstol med rente foruden omkostning og interesse* (ib.596), jf. Arent Berntsen III.338: *Pendinge med Rente, ald bevislig Interesse oc Skadegield. Interesse* er næppe, som Kalk. II.426b lin.29 (med tvivl) antager, provision, men snarere kreditors udgifter, når et lån ikke tilbagebetaltes i rette tid, jf. f.eks. rettertingsdom 30. marts 1615 (ndf.nr.872): *paaført dennom ßtoer beßueringh och jnteresse.* I udlandet kendes allerede fra det 13. århundrede det forhold, at en kreditor i så fald skulle have en godtgørelse, og denne godtgørelse, som kaldtes *interesse*, ansås efter kanonisk ret ikke som åger, men som erstatning (med et moderne udtryk: opfyldelsesinteresse), ikke blot for damnum emergens, men også for lucrum cessans; se om fremmed ret Ernst Andersen, Middelalderens Renteforbud (1975).57ff. - (6) Her: tilbudt; jf. dommens slutning. - (17) ifl. HDDomb. var kongen ikke til stede. - (8) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (9) HDDomb. har (rigtigt) *wor landsdommer.* - (10) Af 14. juli 1604 (utr.).

(11) HDDomb. har her *Jacob Wefuer*, men andre steder *Jacob* (eller *Jochum*) *Weyer (Veyer).* - (12) Ved 4 råders mellemkomst var indgået en overenskomst mellem Peder Smed - i hvis krav den nævnte Jakob Væver var indtrådt - og borgmestre og råd i Halmstad, hvorved de sidstnævnte forpligtede sig til at betale Peder Smed 40 daler til kost og tæring til mikkelsdag (29. september) 1596. Da borgmestre og råd ikke betalte dette beløb før 15. januar 1597, blev de dømt til at stå Peder Smed og hans efterladte hustru Kathrine til rette for den skade, der derved var lidt. Om yderligere krav, der nævnes i dommen, se Secher, Retteringsdomme II.73f. - (13) Den i foreg. note nævnte Peder Smed i Helsingborg. - (14) Forlægget har ved fejlskrift *Lund.* - (15) 29. september. - (16) Efter 6 ugers påmindelse indstævnede Jakob Væver (Vejer) borgmestre og råd i Halmstad for rettertinget, da de ikke havde efterkommet nærv. dom. De havde ganske vist tilbudt ham interesse af de 40 daler, men ikke efterkommet det øvrige i landstingets dom af 14. juli 1604, der var stadfæstet af rettertinget, hvorefter han havde krav på erstatning, af Jakob Væver opgjort til omtr. 1000 daler. Ved rettertingets dom af 25. september 1606 (RDomb.1595-1609 fol.219, jf. Secher, Rettertingsdomme II.106f.) blev borgmestre og råd i Halmstad dømt til inden 6 uger at efterkomme dommen.

831 Rettertinget 19. marts 1606 (København)

Rigsmarsk Peder Munk dømmes til under skiftet efter sin første hustru at fremlægge en rigtig og nøjagtig jordebog og derefter selvtolvte gøre sin ed på dens rigtighed.[1]

Hs.: HDDomb. nr.19 fol.142[v] (findes yderligere i 2 hss.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.81ff.

Litt.: V.S.Skeel, Optegnelser om Familien Skeel (1871).151.

Overskrift: Domb emellom Albrett Skiell oc hans broder paa dend ene oc Peder Munck paa dend anden side, daterit Kiøpenhaufn slott dend 19. martij 1606. Kongen oc altt raadit,[3] Peder Munck[4] vnderthagenn.

Wi, Christian, giør alle witterligtt, for os wor schickett os elschelige Albredt Skiell[5] till Hegned[6] oc Otte Skiell[7] thill Fußingø,[8] brødre,[9] wore mennd oc thiennere, paa denn ene oc hafde med wor egenn steffning[10] for os vdj rette steffnid os

elschelige Peder Munck[11] thill Estuadgaard,[12] wor mannd, raad, marsk wdj wortt rige Danmark och befallingsmannd vdj Westeruig closter,[13] paa dend andenn siide och hannom thilthalde for, ath effter som hannd dend 3. octobris nu sidst forlhedenn af os elschelige Manderup Pasberg[14] thill Hagishollm,[15] Predbiørnn Gyllenstiern[16] thill Woßborrig,[17] wore mend oc raad, Knud Brahe[18] thill Engelstholm[19] oc Erich Lunge[20] thill Stouffgaard,[21] vore mend oc thienere, epther woris naadigste befalling[22] thill dennom der om vdgangenn schall were tildømbtt fraa hannom thill for^ne^ Skeeler at leuere enn rigtich oc clar jordebogh[23] paa altt dett jordegoeds, som hanns s: høstrue, deris farßyster, afgangenn frue Karrine Skiell,[24] hafde thillhørtt, disligeste paa huis jordegoedzs, de hafde kiøfft, midler thid for^ne^ deris farsyster leffde, saa oc paa huis jordegoeds, de midler thid thilhoebe hafuer bekommid vdj panntt, huilchen for^ne^ goede mends domb de formeener hannom icke saa nockßommeligenn ad haue effterkommid, som dett sig bør.

Først, effterdj hannd ßelff saeme jordebog hafuer satt vdj tuiffell oc bag vdj denn med hanns egen haand schall findes schreffuen, att der som der kunde findes nogitt mere goeds, som vdj saeme bog iche er jndførtt, da schall dett komme for^ne^ hans salige høstruis arffuinger oc hannom oc hanns arffuinger thill gauffn oc beste, som the dog haabis icke skee skulle, som dett widre jndeholder.

For dett andett formeener de dennom att wille beuise, ath siden hand saeme jordbog hauer fraa sig leuerid, da schall hannd haue giortt dem fylliste for nogitt goeds, som er jndførtt paa lod[25] oc dennom allene med rette thilkomb, effterdij dett schall befindis att were aff for^ne^ deris farsysters arffuegoeds. Sammeledis effter som hand dennom ochsaa skylder paa enn gaard, kaldes Torstemarck,[26] schall haue ladet thilkienndegiffue, som icke fandtis vdj samme jordbogh for nogen schyld jndførtt. Herforuden formeener de dennom vdj lige maade at wille beuiße, at der endnu schall findes nogit wden for saeme jordbogh, som derudj med rette burde at were jndførtt. Epther huilcken forberørtt leiglighed de formeener hannom pligtich were att leuere dennom effter lougenn wed oc med hanns eed nøigactig[27] beskeed, att saeme jordbog findes richtich, oc at der nu indthet findes vider, end som vdj saeme jordbogh findes jndførtt, eller oc som hand da fraa sig leuerendis worder, paa det at hannd saa vell som the kunde sampttligh komme med huer andre thill enn endelig ende oc giøre hinandenn nøigactig foruaring oc affkalld, som dett sigh bør, oc iche lengre, som skeed er, stilles henn vdj tuifel, oc hannd sellff saa well ßom andre gott folk maa were der medt wbesuergid.

Och vdj rette lagde for^ne^ Albrett Skiell en schrifftlich berettningh, vdj huilchen hannd gaff thillkiennde, ath effter som for^ne^ Peder Munck saa well som de hafde

beuillgett wor naadigste befallning thill goede mend, som schulle offueruere, naar deris schiffte schulle forretagis, som wor berammid till denn 12.[28] nouembris 1604, huilchenn woris befallning schulde formelde, de schulle thillstede føre[29] jordebøger, skøder och breffue paa, huiß arffuegoeds, kiøbe- oc panttgoeds dennom epther deris affgangen fader syster, frue Karrine Schiell, arffueligen thill faldenn wor, och effter for[ne] Peder Munck iche da førde tillstede for[ne] jordbøger, skøeder oc breffue saa rigtich oc rett, som det sigh burde, bleff hannd thildømptt att leuere sin rigtich oc clar jordbogh med dett første paa ald dett jordegoeds, hinde hafde thilhørtt, saa vell som paa kiøbegoeds oc panttegoeds, att wj der af kunde forfare, huis dennom epther deris fadersøster arffueligenn thillfallde kunde, huilchenn befallningh eller goede mendz domb de formeener hannom icke nockßommelig at haue effterkommid, som det sig bør, eptherdj hannd sellff hafde satt samme jordbog wdj tuiffuell, oc dommen medfør, ad denn schulle were clar oc rigtich. De oc kunde beuise med thuende hans beschickellßer,[30] dend ene dend 25. januarij, dend anden denn 7. martj, dennom thillsende, vdj huilckenn hannd forpligtett ad leuere dennom enn rigtich oc clar jordbogh, huilchett iche skeet er. For dett andet ad hand hafde indførtt paa lod enn gaard i Estrup[31] med iij pund miell i Estrupmølle, saa oc enn gaar[d] wdj Jegebierre,[32] som de formeente att wille beuiße, ad det vor deris farßysters egit arfuegoedzs, huilchett hand oc vdj gode mennds neruerellße hafde bekiennd och loffuid ad giøre dem schiell och fylliste for. For dett thredie att hand hauer vdelugtt aff jordbogenn skyldenn af enn gaard, kallis Torsmarck,[33] huilchett hannd hafde siden tilkiende giffuit dend 22. januarij 1606, epther hand dend 12. 9[bris][34] jordebogenn hafde leuerid. For dett 4. ath der endnu schulle findes vden for saeme jordbog, som med rette burde derudj at hafue weritt jndførtt, som er først, hand hauer kiøfft aff Jacob Høg[35] enn hallff gaard vdj Mors och staar schreffuid, att hannd iche weed, huad jgen for dend err kommid. J lige maade kiøffte enn gaard aff Thye Sandbierre,[36] som hannd schriffuer icke at wide, huad for denn igienn er kommen, oc toe gaarde, kiøfft af Jacob Rostrop[37] i Tisted, oc huerckenn de thoe gaarde eller dett, som der for igienn er kommid, er kommen paa lod. Vdj lige maade enn gaard vdj Slettherridt i Outrups sogenn oc bye,[38] som siger sig iche att wide adkompst paa oc iche heller er kommen paa lod; noch thoe gaarde i Mors, dend ene i Flade,[39] dend anden wdj Heßelbierre,[40] som huercken er gangitt paa lod eller findes i dend vnderschreffne jordbog. Noch 4 gaarde, kallis Skirck,[41] som iche findis vdj jordbogenn jndførtt wed naufnn.

For det andett thilholder hannd sigh ald Demstrup[42] effter ett breeff, frue Anne,[43] her Otte Krumpens,[44] hanns moder,[45] derpaa giffuet hafde, vndertagenn

enn part i samme gaard, paa huilchenn hand icke endnu har giortt beskeedenn, om hand dend hafuer arffuid.

For dett 3. att hand, om hand haffuer jndførtt i saeme jordbogh att haue thilschifft sig Røgelhie[46] oc Røgelhieß goeds[47] af wor salig herre fader, høylofflig jhukommellße,[48] som schall were 3 lester kornn, oc iche haffuer beuist att haue giffuett sitt egitt arfuegoeds der for.

For dett fierde formeente de hannom at haue skiøde eller panttebreffue paa fierde partenn i Aßdall,[49] huilchett iche findes i dend vnderschreffne jordbogh.

For dett 5. formeente hannom at haue widre breff end de 8000 daller, hand i jordbogenn hafuer jndførtt.

For dett 6 findes j gaard vden jordbogen, som kallis Tullstrup,[50] som hand schall haue giffuett j gaard af hans egitt arfuegoeds for, kalldis Winttersgaard,[51] och de formeente att wille beuise, ad hand hafde giffuett derfor thill Vintersgaard iij^{M} daller,[52] for denn wor bedre end Winttersgaard.

For dett 7. findes wed Hammellmoes[53] enn skøn eng, kaldis Eisteng,[54] som wor kiere herrefader, salig oc høylofflig jhuekommellße, hannom giffuet haffde,[55] emedenn deris fadersøster leffde, oc iche heller wor vdj saeme jordbog jndførtt.

Och effter slig forberørtt leiglighed, oc effterdj saeme jordbog findes (som de formeente) vrichtigh baade paa arffuegoedz, kiøbegoeds oc panttegoeds, gafuegoeds oc vdj andre maade vdj arffuegoeds, i dett hannd hauer ladett Estrup och Jegebierre saa well som en part i Estrupmølle gaae paa lod, som de formeente dog schulle befindes at were aff theris fadersøsters arffuegoeds; wdj kiøb, j dett hannd iche hafuer jndførtt dend gaard Tullstrup, som hannd sig af frue Margrette Friis[56] en partt hauer thillforhandlid; wdj pantt, ad hand iche hafuer jndførtt dend besked paa Astall eller dj iiij^{M} daller,[57] hand der paa vdgiffuett hafuer; vdj gaffue, ad hannd iche hafuer jndførtt dend Eisteng, som hannom vdj deris fadersøsters thid aff høybemeltte wor kierre herre fader giffuett er, formeente oc hannom megitt meere goedz att haue ßig thillforhandlid, medens deris fader søster leffde, som icke wor jndførtt vdj jordbogenn, ey heller wor dennom mueligtt ad opspørge, menn effterdj Peder Munck self hafde vdj sinn were[58] skiøeder oc adkompst der paa, oc same jordbogh icke nocksommelig, endelig och richtigh, som det ßig burde, om hand iche da wor forplitich ad leuere oc giøre denn rigtig oc det effter lougenn[59] wed sinn eed, paa thet att de enn ganng kunde komme thill endelig schiffte oc giøre huer andre affkalld.[60] Disligeste effterdj de kunde beuise med hanns egenn haand saa well ßom med goede mends forligellße, ad hand hafde loffuid nu thill sidst forgangenn snapsthingh[61] att leuere dem enn rigtich register paa huis breffue, som dem med rett thilfaltt, oc dett icke skeett wor, om hannd

icke da ocsaa wor forpligtich effter lougenn ad leuere dem richtich vidisse oc register af oc paa alle de adkombsbreffue, skødebreffue, mageskifftebreffue, kiøbebreffue, gaffuebreffue oc pantebreffue, som dett godz wor anrørendis, som thennom med rette tilkomb.

Derhoes vdj rette lagde for^{ne} forseiglede jordbogh, som saa findes med for^{ne} Peder Munckes egenn haand vnderschrefuen: Dersom der kunde findes nogit mere goedzs, som icke er jndførtt i denne bogh, da schall dett komme min sallige høstrues arffuinger, mig oc mine arffuinger till gauffn oc beste, ßom ieg haabis icke skee skall. Peder Munk, egenn haand. Vdj huilchenn findes jndschreffuen en gaard, kallis Torstemarck, som ieg, Peder Munck, fraa mig hauer afhentt, sidenn min s: høstrue døde, hwilchen for^{ne} gaard ieg eller mine arffuinge schall giøre min sallige høstruis arffuinger skiell oc fylliste for hallffpartenn, oc boer vdj samme gaard enn wed nauffnn Jenns Poffuillßenn och schylder aarligen: byg[62] j ørtug,[63] haffre vj ørtug, lamb j, gies j, hønns j. Oc denn skylde af for^{ne} gaard Torßmarck er jndschreffuid vdj denne jordbogh vdj Wiborrigh denn 22. januarij anno 1606. Dernest befindes de V[64] gaarde vdj Skirck ingensteds i Hammerumherrid att were jndførtt. Findes ochsaa vdj same jordbog[65] adschillige jordegods, som ingenn beskedenn er omgiord eller rigtig indførd vdj samme jordbog med widere vill haffue forbeholden leiligheden deromb och forfare.

Dernest i rette lagde enn sambfrenders domb,[66] daterit Viburg, liudendis i sin beslutning: Tha effter thilthalle, gienßuar och denn sags leiglighed, saa oc effterdj for^{ne} Albrett Skiell oc hanns brødre, Otte Skeell oc Jurgen Skiell,[67] ere affgangenn frue Karrine Skeels arffuinger, och for^{ne} Peder Munck nu icke offueranttuorder for^{ne} Albrett Skiell enn klar jordebogh, vdj huilchenn er adskillett affgangenn frue Karrine Skiels egitt jordegoeds fraa dett goeds, for^{ne} Peder Munck hafuer kiøfft, midler thid att for^{ne} frue Karrine Skeell lefuede med hannom, saa haffuer wj der paa saa affsagd for rette, ath for^{ne} Peder Munck med dett første bør att offuerantuorde for^{ne} fru Karrine Skeels arffuinger enn clar oc rigtich jordebogh paa altt thett jordegoeds, som hinde hafde thilhørtt, dißligeste ocsaa paa altt dett jordegoeds, som for^{ne} Peder Munck hauer kiøfft, midler thid ad for^{ne} frue Karrine Skiell leffde med hannum, saa ocsaa paa huis goeds, som hannd vdj samme thid hauer bekommid vdj pantt, huilche jordbøgger for^{ne} Peder Munck bør med egenn haand att vnderschriffue, paa det for^{ne} frue Karrine Skiels arfuinge kunde forfare, huis dennom effter hinde med rette arffueligenn thillfalde kand, som samme domb i ßig sellff widre jndeholder.

Derhoes vdj rette lagde enn schrifftlich thilbud, vdj huilchenn for^{ne} Peder Munck thilbiuder for^{ne} Albrett Skiell och hanns brødre enn wor befalling[68] i saa

maade, ad hannd enn gangh inden hellig threfoldigheds søndag[69] wille rette sig effter goede mends domb oc antuorde Albrett Skiell oc hanns brødre enn rigtich och klar jordebogh paa for^{ne} goeds, paa huilcken aasted for^{ne} goede mennd wille vdgiffue steffning att møde, som saeme thilbud i ßig sellff widre indeholder.

Derhoes vdj rette lagde itt os elschelige frue Margrette Friis thill Engelund[70] hindes obne breef med egen haand wnderschreffuenn, vdj huilcken hunn bekiender, ath for^{ne} Peder Munck gaff hinde for Thullstrup, liggendis vdj Mellßomherrid i Hiortthedesogenn, enn gaard, kaldis Winttergaard, liggendis i Skodborg herrid i Faabierresogenn, oc der thill ij^{M} iiij^{C} daller,[71] som saeme breeff, daterit Engelundt dend 26. februarij sidst forlhedenn, i ßig sellff widre jndeholder.

Deremoed att svare wor her vdj rette møtt for^{ne} Peder Munck oc i rette lagde sinn schrifftlich berettningh, liudendis: Allernaadigste herre oc konning oc I goede herrer, Danmarckis riges raad. Effter som erlig oc velb: Albrett Skiell thill Heignid, Otte och Jurgenn Skiell thil Fusingøe hauer ladet mig med eders kong: Matt: steffning hid steffne thill denne herredage och for thet første angiffuer, ath efftersom ieg schulle were tildømbtt af goede mend att leuere thill de Skieller enn rigtich oc klar jordebog paa, huis jordegoedzs, som min sallige høstrue, deris afgangenn faderßyster, frue Karrine Skiell, hafuer thilhørtt, disligeste paa huis kiøbegoeds oc panttegoeds, som jeg hauer mig thillforhandlid, emedler thid hunn leffde, huilchenn for^{ne} de goede mends dom de formeener mig icke ßaa nocksommeligen att haue effterkommid, ßom dett ßig bør, epther som nogen deris forgiffne[72] artickler vdj eders Matts: steffninngh wittløfftigen der om formeller, saa er der paa mit vnderdanigste suar, ath ieg vdi ingen maade hauer vist mig att sette min vnderschreffne jordbogh, som iegh dennom leueritt hauer, vdj nogen thuiffuell, menn schreffuid thennom saa well som mig[73] thill gaffn oc beste vdj ßaeme bog, oc dett effter vnderschreffenn beuilling att were giortt, att dersom der kunde findes widre goeds, end som derudj wor jndførtt, schulle det komme dennom saa vell som mig thill gaufn oc beste; oc der effter att samme woris fhellits goeds er os emellom schifft, the hauer de Skieler angiffuett nogen artikler, som de hauer formeent dennom att were skeett forkortt,[74] hworfore wj hauer saeme woris jrringe[75] om for^{ne} schiffte indgiffuen paa nogen woris fhellids venner, ad huad de os emellom forhandlede eller affsagde for rette, schulle dett bliffue aff os effterkommid, epther som woris vnderschreffne beuilling nocksom der om formeller; jeg ocsaa forhaabis, de goede mend iche ßellff skulle [benechte].[76] Saa hauer wi med for^{ne} goede mend werid forßamblid vdj Wiburg snapsthing nu sidst forlhedenn samme jrringer ad forhandle thill endelig ende. Da hauer de Skieller

inthett wille lade dennom sige i nogen maade vdj mindelighed, som noksommeligen er adt eptherfare vdj mitt skrifftlige thilbud, jeg haffuer ladett dennom wed goede mend med beschicke, men hauer hafft bud vdj Eders Mattz: candzlie epther steffning enn kortt thid effter, som ieg formeenner, for^{ne} goede mend wor forsamlit os om saeme jrringer ad skulle emellom forhandle, som af ßaeme steffning er att forfare, som findes daterit dend 29. januarij, epther att wj dennd 24. januarij thillforne wor ßidst forsamlid med for^{ne} goede mennd, huorfore ieg formeenner mig der med at were skeett forkortt oc emoed woris beuilling; och effter forberørtt leiglighed setter jegh vnderdanigst vdj rette, om ieg bør med nogen billighed at gange vdj rette med for^{ne} Skieller effter Ederes Matts: stefning, førennd for^{ne} goede mend om woris jrringer om for^{ne} schiffte os enten wed domb eller i mindelighed hauer adskild. Thillmed hauer de Skieller tilkiennde giffuett, ad de endnu hafde flere jrringer att forregiffue, och dett iche endnu er skeett, oc ieg derfore iche hauer widst mig ad forklare[77] for saeme jrringer, effterdj dett iche er forgiffuen for for^{ne} woris fhellids wenner, som wi sampttligen hauer thilbetroid oc beuillgett os der om emellom att forhandle, oc ieg er offuerbødig nu saa vell som thillfornne att wille mig effter deris affsigellße rette vdj alle maade, som dett ßig eigner oc bør. Actum Kiøbennhaufnn, dend 10. martij anno 1606.

Och wdj rete lagde schrifftlich suar, for^{ne} Albret Skiell oc Otte Skiell hannom giffuitt haffde i Wiburgh dend 24. januarij sidst forlhedenn paa en thilbud, hannd dem wed goede mend hafde ladet tilbiude anlangendis, att hannd wor offuerbødig att will giøre dennom fylliste, om nogenn kunde were forßeett i dend[78] jordbogh, hand dennum anttuorid hafde, huilchen hand dog iche wor witterligd; huor paa de hafde giffuit forßuar, ad effterdj de hafde weritt for goede mend i rette om saeme jrringe, oc de dennom iche kunde forlige, da fortrøste de iche heller ßellff dennom med hannom mer der om att kunde forenis, som saeme suar i sig ßellff widre jndeholder.

Der hoes vdj rette lagde enn conntract, som for^{ne} Peder Munck oc Albrett Skiell med egen hender vnderschreffuid hafde, vdj huilchenn de hafde beuillged nogen jrringer, som dem emellum wor, ad motte jndkomme for iiij deris fhellidz wenner thill neste landzthing effter S: Maurids dagh[79] oc dennom der om emellom at schulle forhandle thill minde eller rette. Formellis oc i saeme contract dennom ad were forligtt om Søndring,[80] som er fallen paa Albrett Skiels lod att schulle affstaae thill Peder Munck, oc Leergraff[81] schulle føllge Albrett Skiell oc hanns brødre, som saeme contract widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn domb oc opsettellsße, daterit Viburgh dennd 8. 8^{bris} anno 1605, vdj huilchen nogle wore goede mend hafde tilldømbtt for^{ne} Peder

Munck thill snapsthing dernest effter att føre thillstede wdj Viburgh vor kiere her faders schifftebreeff paa Røgelhede goeds oc kiøbebreff paa, huis eigendom hannd af bønderne kiøfft hafde, med rigtich beuiis, huad penge hand derfor giffuett hauer; mens huis andet och jrringer, dennom emellom wor, hafde de opsatt thill snapsthing der nest effter aff goede mend schulle ordelis, som saeme domb oc opsettellβe i βig βellff widre jndeholder.

Och for dett sidste vdj rette lagde enn missiue, Albret Skiell hannom thilschreffuid hafde, daterit Møgeltønderhuβ[82] denn 7. febr: sidst forlheden, vdj huilchen hannd gifuer tilkiende, ad hannd om afftenen thillforne haffde bekommid hans skriffuelβe, formellendis ad hand thillschikett hannom register oc opthegnellsβe[83] paa, huis skøder, mageschifftebreffue oc panttebreffue paa huis godz hannd oc hanns s: farsøster hafde hafft thillsammen, begierendes hand dend wille annamme. Huorpaa hand hafde suarid, ad epthersom hannd thill St. Hanns dagh midβommer[84] loffuede oc bleff thillfundenn ad schulle thill snapsthing nest forgangenn samme breeff leuere, huilchett hand well haffde forhobtt skeett schulle, epther hannd oc hanns brøder theris fellidz venner da wor vdj Wiburgh thillstede, hafde da gierne saeme register annammid, thj de vdj nogen maade kunde seed dem forre, huordann saeme brefue i registrid fanntis jndførtt, menn effter dett iche skede, thorde hand iche vnderstaae sig denn dennd gang[85] att annamme, helst fordj woris stefning wor forhuerffuid, som saeme missiue i βig sellff widre jndeholder.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denne sags leiglighed, och effterdj wij befinde, ad dennd jordbog, for^{ne} Peder Munck Albrett Skiell oc hans brødre hauer offueranduorid, icke findis saa richtich effter for^{ne} goede mends domb enten paa afgangenn frue Karrine Skiels arffgoedz, ey heller paa deris fhellidsgoeds, kiøbegoeds, panttegoeds och gaffuegoeds, som det βig burde, da sagde wi der paa saaledis af for rette, ath for^{ne} Peder Munck bør effter lougenn wed βin eed βellfftolffte med goede riddermendzmend att thilstede føre enn endelig, clar, rigtich oc beβeiglid jordbogh paa altt affgangen frue Karrine Skiels arffuegoedz, saa oc kiøbegoeds, panttegoeds och gaffuegoeds, som hand hauer kiøbtt, panttid oc er giffuit, midler thid de hauer werid thillsammen vdj egteschaff, saa och clare register paa, huiβ eigendombsbreffue, hindes arffuegods angielder, saa vell som skøder och adkompst paa, huis kiøbegoeds, panttegoeds oc gaffuegoeds hand hauer kiøfft, panttid oc er giffuen, midler thid hunn med hannom leffde, och saeme eed att edle[86] y wor kiøpsted Viburgh nu paa S: Mauritij dagh[87] førstkommendis, oc hafuer vj naadigst thillforordenid oβ elschelige Predbiorn Gyllenstiern[88] oc Chri-

stiann Holck,[89] worris troe mend och raad, saeme thid ad were der thillstede oc were hanns loughøringh[90] oc hende[91] hans loug.[92]

Daum vt supra.

(1) Om parternes indbyrdes slægtskabsforhold se stamtavlen ovf. 823.1. - (2) Disse er afskrifter efter HDDomb., dog er udeladt en godsopregning, se ndf. note 65. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4 - (4) Se 775.4. - (5) Albret Christensen Skeel (d. 1639) til Hegnet, Fussingø, Holbækgård, Katholm, Hessel og Lergrav, søn af rigsråd Christen Skeel (d. 1595) til Hegnet m.m. og Margrethe Brahe (d. 1614). Han rejste 1585-94 i udlandet (Tyskland, Italien, Frankrig og England), blev 1595 hofjunker, 1599 hofskænk, 1609 ritmester, 1616 rigsråd og 1615-23 rigsadmiral. - (6) Hovedgården Hegnet i Tøndering s., Harre h. - (7) Otte Christensen Skeel (d. 1634) til Hammelmose, Markie, Bangsbo, Asdal, Burholt, Langholt og Ormholt, broder til ovenn. Albret Skeel. Han studerede 1590-98 i udlandet (Strasbourg, Orléans og Padova), var 1600-25 hofjunker, under Kalmarkrigen proviantmester, 1615 nævnes han som landsdommer i Nørrejylland, 1626-27 krigskommissær, 1628 rigsråd. - (8) Se 816.92. - (9) Ved en fejltagelse er ikke her i dommen nævnt den tredje broder, Jørgen Christensen Skeel, der ndf. i dommen nævnes som medsagsøger, jf. ndf. note 67. - (10) Om dette udtryk se 774.8.

(11) Se 775.4. - (12) Se 788.60. - (13) Se 785.18. - (14) Se 765.3. - (15) Se 765.4. - (16) Se 762.7. - (17) Se 762.12. - (18) Se 776.15. - (19) Hovedgården Engelsholm i Nørup s., Tørrild h. - (20) Se 816.107.

(21) Se 816.108. - (22) Ved missive 12. december 1604 (Kanc.Br.) pålagdes det Manderup Parsberg, Preben Gyldenstierne, Eske Brock og Knud Brahe at søge forlig eller afsige dom i trætten mellem Peder Munck på den ene og Albret, Otte og Jørgen Skeel på den anden side. - (23) Se 776.60. - (24) Karen Albretsdatter Skeel (d. 1601), datter af Albret Andersen Skeel (d. 1569) og Kirsten Sandberg (d. 1576), gift 1566 med ovenn. rigsråd, rigsmarsk Peder Munk (d. 1623) til Estvadgård, der 2. gang blev gift (1604) med Sophie Brahe (d. 1638), datter af Peder Brahe (d. 1610) og Margrethe Albretsdatter Gøye (d. 1594). - (25) delt ved lodkastning (på skifte) (Kalk. II.828a bet. 1), jf. rettertingsdom 13. marts 1606: *gaait paa lod* (Secher, Rettertingsdomme II.29). - (26) Gården Thorsmark, nu i Brønderslev købstad, tidl. i Vester Brønderslev s., Jerslev h., i 1682 af 13,23 tdr. hartkorn og 8,6 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.315. Thott 1202,2° har *Torupmarck*. - (27) Thott 1202,2° har *varachtig* (varig, holdbar, jf. Kalk. IV.747b bet. 1, OdS XXVI.568f., sml. mnt. *waraftich*). - (28) Thott 1202,2° har *27*. - (29) Thott 1202,2° tilføjer *for*^{ne}. - (30) Se 829.26.

(31) Her vel landsbyen Østrup i Skader s., Sønderhald h., nabosogn til Sæby s. - (32) Landsbyen Jebjerg i Ørum s., Galten h. - (33) Se ovf. note 25. - (34) ɔ: nouembris. - (35) Jakob Høg (d. 1610) til Trudsholm og Østrupgård, 1596-1602 lensmand på Skivehus. - (36) Tyge Sandberg (d. 1587) til Vedø og Isgård. - (37) Jakob Rostrup (henrettet 1594) til Lergrav. Om ham se rettertingsdom 1. juni 1594 (V nr. 722). - (38) Landsbyen Ovdrup i Ovdrup s., Slet h. - (39) Landsbyen Flade i Flade s., Morsø nørre h. - (40) Landsbyen Hesselbjerg i Sejerslev s., Morsø nørre h.

(41) Landsbyen Skjerk i Aulum s., Hammerum h. - (42) Hovedgården Demstrup i Råby s., Gerlev h., i 1682 af 75 tdr. hartkorn og 249 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.233. - (43) Anne Lykke (d. tidligst 1570), datter af rigsråd Peder Lykke (d. 1535) og dennes 2. hustru Kirsten Pedersdatter Høg (Banner) (d. 1542). Anne Lykke var gift 1. gang (1537) med rigsråd Anders Bille (d. 1555; han gift 1. gang med Pernille Krognos, d. 1533) til Søholm, 2. gang (1557) med nedenn. Otte Krumpen. - (44) Rigsmarsk (1554-67), rigsråd (1523-36 og fra 1542) Otte Krumpen (d. 1569) til Trudsholm, Skarregård, Højbygård, Demstrup, Hverringe m.m. Han

var gift 1. gang (1521) med Drude Krummedige (d. 1555). - (45) Peder Munks moder var ovenn. Kirsten Pedersdatter Lykke (d. tidligst 1570; hun gift 2. gang (1546?) med Christoffer Urne (d. 1566) til Rygård), datter af den ovf. i note 42 nævnte rigsråd Peder Lykke (d. 1535) og hans 2. hustru. - (46) Gården Røgelhede i Hellevad s., Jerslev h. - (47) Thott 1202,2° har *gaard*. - (48) Jf. mageskifter 4. maj 1576 og 22. april 1580 mellem Peder Munk og Kronen (Kr.Sk.I.161 og 231). - (49) Hovedgården Asdal i Asdal s., Horns h. - (50) Gården (Sønder) Tulstrup i Hjorthede s., Middelsom h.

(51) Vintergård i Fabjerg s., Skodborg h., i 1682 af 7,36 tdr. hartkorn og 42,2 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.190. - (52) 3000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (53) Den tidl. hovedgård Hammelmose i Tvis s., Børglum h. - (54) Ejsteng ved Hammelmose i Tise s., Børglum h. - (55) Mageskifte 8. april 1541 mellem Albret Skeel og kronen, jf. Kr.Sk.I.11f. - (56) Margrethe Friis (d. 1613) til Engelund, enke efter Didrik Høicken. - (57) 4000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (58) Besiddelse (Kalk. IV.913b bet. 1). - (59) på lovlig måde. - (60) Erklæring om ikke at have yderligere krav (Kalk. I.19b).

(61) Se 804.28. - (62) ½; om skrivemåden se 761.23. - (63) Ørtug som kornmål: med værdi af ½ øre af forskellig størrelse efter kornsorten (10 skp. rug, 12 skp. byg, 20 skp. havre) (OdS XXVII.1705 bet. 2). - (64) 4½. En gennemstregning af et romertal trækker ½ fra: V er således 4½. Jf. Erik Kroman, Skriftens Historie i Danmark (1942).42 fig. 24; Aakjær, Maal og Vægt. 284b. - (65) I stedet for det følgende og afsnittet ud har HDDomb. en godsfortegnelse med angivelse af fæsternes navne og størrelsen af deres landgildeydelser (rug, byg, havre, lam, svin, gæs, høns, ål og gæsteri). - (66) Om samfrænders jurisdiktion i arvesager se Matzen, Offentlig Ret II.15, sa., Privatret I.147f. - (67) Jørgen Christensen Skeel (d. 1631) til Hegnet, Ulstrup, Sostrup, Skærvad, Ørbækgård, Gl. Estrup, Hvidkilde m.m., broder til de ovenn. Albret og Otte Skeel, jf. ovf. note 9. Han studerede 1590-98 i udlandet (Frankrig, Italien, Tyskland), var 1598-1607 hofjunker, 1607-09 forlenet med Kalø, 1609 løjtnant, 1612 ritmester, 1627 rigsmarsk, s.å. rigsråd. - (68) Jf. § 2, stk. 2, i reces 21. november 1575, hvorefter begge parter skulle søge kgl. bevilling til, at gode mænd blev udnævnt til at dømme i sager, som det tilkom samfrænder at påkende. - (69) Trinitatis søndag indfaldt i 1606 den 15. juni. - (70) Den tidl. hovedgård Engelund i Fabjerg s., Skodborg h.

(71) 2400 daler; om skrivemåden se 765.35. - (72) fremstillede, forelagte, anførte (Kalk. I. 616b bet.1). - (73) Thott 1202,2° tilføjer *sielff*. - (74) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (75) Uenighed, trætte, strid (Kalk. II.427b). Thott 1202,2° har *arffuinger*. - (76) Forlægget har *berette;* rettet efter Thott 1202,2°. - (77) erklære (Kalk. I.647a bet.3). - (78) I forlægget rettet fra *nogen*. - (79) Mauritii dag: 22. september. - (80) Thott 1202,2° har *Sønderuig*.

(81) Den tidl. hovedgård Lergrav i Ålum s., Hammerum h. - (82) Møgeltønderhus (nuv. Schackenborg) i Møgeltønder s., der indtil 1661 var i kronens eje. - (83) Thott 1202,2° har *fortegnelse*. - (84) 24. juni. - (85) Thott 1202,2° har *dag*. - (86) aflægge (om ed) (Kalk. IV.955b bet.1). - (87) Se ovf. note 79. - (88) Se 762.7. - (89) Se 759.3. - (90) Se 823.35.

(91) modtage (Kalk. II.155b bet.1). - (92) Peder Munk anmodede om udsættelse, da han på grund af kongens rejse til England havde været forhindret i at foretage, hvad der krævedes af ham. Ved missive 27. august 1606 (Kanc.Br.) meddeltes det Albret, Otte og Jørgen Skeel, at kongen havde bevilget udsættelse til førstkommende snapsting, og at Peder Munk iøvrigt skulle rette sig efter den afsagte dom. Missiver af lignende indhold udgik s.d. (Kanc.Br.) til Peder Munk, Peder Gyldenstierne og Christian Holck.

832 Rettertinget 20. marts 1606 (København)

Ivar Munk var som kreditor blevet indført i gods tilhørende fru Anne Lykke og havde herefter, da hun ikke ville indfri godset, overdraget det til Børge Trolle. Rettertinget dømte, at Børge Trolle ved gode mænd skulle tilbyde Anne Lykke inden ét år at indfri godset; ønskede hun ikke dette, skulle godset tilfalde Børge Trolle til ejendom.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 19 fol. 159^{v} (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 89f.
Overskrift: Domb emellom Børge Trolle och fru Anne Lykke, daterit Kiøpenhauffn slot denn 20. martij anno 1606. Alt raaditt[3] excepto rege[4] oc Peder Munck.[5]

Wj, Christian, giør alle witterligd, att for os wor schichett os elschelige Børge Trolle[6] thill Troldhollm,[7] wor mand oc thiener, paa dend ene och hafde med wor egenn steffning[8] for os wdj rette steffnid os elschelige frue Anne Lycke[9] thill Langegaard,[10] afgangenn Loduig Muncks[11] effterleffuersche, med hindes laugewerge paa dend anden side och hinde tilthallid for, ad effter som hannd nogen thid forlhedenn er kommen vdj en stoer summa pendings vdgifft thill omslag[12] och andenstedzs saa oc vdj attskellige løffter och goedsigellβer[13] paa os elschelige Jffuer Munckes[14] vegne for, huis gield hannd for hinde schall hafue loffuid och goedβagd, for huilchenn gield oc løffter for^{ne} Jffuer Munck effter rigenns rett aff goede mend schall were jndførtt vdj hindes gaard Hersomgaard[15] och des thilligendes godz effter riide oc jndførβels breffues jndhold, for^{ne} Jffuer Munck oc βiden βchall haue hinder saeme hindes gaard oc goeds thill løβen[16] igienn anbøden, dog hunn dett icke βchall haue willett jndløst, hannd oc der effter βaeme gaard oc goedz thill for^{ne} Byrge Trolle oc hanns arffuinger schall hafue oplatt oc opdragid[17] med ald huis rett oc rettighed, hannd der thill haffde, for^{ne} Børge Trolle ocsaa sidenn schall hafue bødett hinde saa vell som oc for^{ne} Jffuer Munck for^{ne} Hersomgaard oc goeds thill løβen for, huis pantt oc løffter hannd saaledis erlagd, bettallid oc i weritt hafuer. Der thill hunn schall haue suarid sig indted dermed at wille befatte, menn hannom dett ad motte behollde oc sig dett att giøre saa nøttig, som hannd best kunde. Och ther for^{ne} Byrge Throlle schall hafue goede mennd tilbødenn βig dett ad wille affhennde, haffuer de icke der om wille slagid sig[18] med hannom vdj nogen handell eller kiøb, med mindre de lougligh skøde aff hannom der paa kunde bekomme, huilchet hand formeener sig iche ad kunde giøre, eptherdj hand icke hauer vden alleniste for^{ne} Jffuer Muncks opladelβe der paa. Da effterdj hannd hinde saaleedes saeme gaard oc goeds thill gienn-

løs hauer anbøditt, oc hun det dog icke hauer willett till sig igienn jndløβe, formeener hand effter saadan leiglighed for^{ne} Hersomgaard och goedzs hannom oc hanns arffuinger bør for egindomb ad føllge, for saa wiit som saeme jndførsell oc ridebreff om formeller, oc hannom oc hans arfuinger frie magtt ad haue dett att βellge, skøde oc afhennde thill huem thennom løster. Och berette, ad os elschelige Jffuer Munck thill Krogsdall,[19] wor manndt oc thiener, hafde eftter louglig forfylling med wor och rigens rett ladett βig jndføre vdj Hersomgaard och goeds for enn summa pendinge, hannd for os elschelige frue Anne Lycke, affgangenn Loduigh Munckes, haffde vdlagd for løffte, hannd for hinde haffde wdj weritt i wortt førstendomm Lanttehollsteen oc andenstedzs. Oc effter hannd fororsagedis samme goeds jgienn att afhennde, hafde hand hinde dett thilbøditt, dog hunn dett iche wille jgienløsβe, huorfore hand haffde weritt fororsagid same goeds thill for^{ne} Byrge Trolle att opdrage. Hannd och vdj lige maade haffde hinnde saeme hindes goedzs ladett tilbiude, oc hunn dett dogh icke wille jgienløβe.

Derhoes vdj rette lagde ett jndførβell oc ridebreff,[20] som os elschelige Hanns Lannge[21] thill Breigninge,[22] wor mannd oc tienner, med flere vore goede mennd dend 24. 8^{bris} [23] anno 1603 vdgiffuitt haffde, liudendis eblantt andett thill sin besluttning saalhedis: Och effter ad wj haffde effter for^{ne} breffue oc opschrifft[24] eskid vdlegh i for^{ne} Anne Lyckes boe oc boependinge,[25] da hafuer for^{ne} frue Anne Lycke sellff muntligenn giffuett thilkiende, saa oc antuorid oc hindes schrifftlich giennβuar med hindes egenn haannd vnderschreffuid, adt enn partt aff huiβ boehaffue, hunn hafde, bleeff opbrentt dend thid det stoere hus oc de andre iij huβe brende paa Hersomgaard, oc enn partt høe, kornn, thømber oc andet er henførtt,[26] ellers kunde der vell haue weritt goeds, som kunde forstragt βig nogit af boehaffue ad giøre fylliste med, menn nu wor der indthett, som hun sagde, ad wj sellfuer kunde see, huorfore hunn saae gierne, att wj wille thage vdj goedzit och hannom der fylliste aff ad vdlegge, saa wiitt som dett kunde naae, som denn hindes schrifftlig offueranttuorid giensuar widre bemeller.

Derhoes antuorid os enn fortegnelβe med hindes egenn haand wnderschreffuenn paa, huis jordegoedzs hunn endnu hafde, och wille, at wj schulle giøre hannom vdleg aff. Oc effter att for^{ne} frue Anne Lycke iche hafde boependinge eller boehafue att rette for βig, menn foruiste[27] os thill jordegodzit at giøre vdleg aff, da hauer wj epther høgborne kong: Maittz:, wor allernaadigste herris befalling oc ridebreffs jndhold wduorderit oc jndførtt for^{ne} Jffuer Munck i eptherschreffne gaarde och goedz for hanns anpartt af for^{ne} summa, hand for^{ne} frue Anne Lycke med rigens eschningh[28] forfultt haffde, saa och for kost, therring, schadegielld oc ald anden jnteresse[29] oc faldzmaall[30] oc kong: Maitts: fylliβte for faldzmaallit

epther ridebreffue saa oc effter hanns gieldbreeff, hegtteris[31] løfftis oc skadesløs breeffe, oc effter hanns forthegnellβe oc opschriffts liudellβe, som forberørtt er, vdj saa maade som effterføllger: Først vdj Sønderliungherrid i Werum bye[32] toe gaarde, denn ene Madz Jenβenn jboede.[33]

Oc effterdy for^{ne} gaarde och goedzs, som epther for^{ne} frue Anne Lyckes berettning findes att were frit oc icke panttβatt, affhentt eller borttschifft med theris herlighed, landgilde oc andenn rettighed, icke kand forstrecke βig thill dend summa, for^{ne} Jffuer Munck aff for^{ne} frue Anne Lycke hauer eskid, da haffue wi sidenn jndførtt hannom vdj thisβe effterschreffnne siuff panttegaarde,[34] huiβ de kand findes att were bedre, end de forpantid ere, dog en huer sinn pantt oc panttebreffs rettighed hermed vdj alle maade vforkrenckid,[35] som er først[36] ni gaard, som fru Anne Løcke bereter ad werre panntsatt for V^{C} daller.[37] Att wj effter rigens rett formaar med forschreffnne artickler, vilckaar och leylighedt hauer vduorderit oc indførtt for^{ne} Jffuer Munck vdj for^{ne} frue Anne Lyckes gaarde oc goedz med schouff, marck, fischeuand, fheegang oc ald anden herlighed oc rette thilliggelβe, dog enn huer βin pantt oc panttebreffs rett effter som for^{uitt} stander der wdj alle maade vforkrenckid for hanns partt i dend summa pendinge, aff hannom med rigens [eskning][38] hauer weritt forfultt for effter høyb: kong: Maitt: befallning oc ridebreffs indhold, saa oc effter de breffue, register oc fortegnellβer, som for os hauer werid, som her thillfornne er anthegnid, oc der med for^{ne} frue Anne Lycke og hindes arffuinger quitt oc kraffuisløs for widre thillthalle af for^{ne} Jffuer Munck oc hanns arffuinger for for^{ne} pendinge vdgifft, løffter, hegtter, skadesløsbreffue, [kost oc theering, som hand for hinde vdgiffuett],[39] loffuid oc hegtid hauer epther rigens forfyllings liudellsβe, som for^{uitt} staar, som samme jndførsells breeff i βig sellff widre jndeholder.

Dernest vdj rette lagde enn for^{ne} frue Anne Loduig Munckis missiue med hindes egenn haand vnderschreffuenn, daterit Lingergaard[40] dend 30. 8^{bris} anno 1603, vdj huilckenn hun bekiennder, ad for^{ne} Jffuer Munck hauer thilbudett hinde med βinn lauguerge Hersomgaard och goedzs igienn at motte bekomme, om hunn hendes lauguerge eller nogenn paa hindes vegne dett wille jndløβe, huorforre hunn hannom betacher, for hannd wille vnde hinde βamme goeds igien thill løβning; der hoes beklager, att hunn ingen raad weed thill ad jndløsβe βaeme goeds fraa hannom oc fordj er gierne thillfridzs, ad hannd solde eller forpanttid for^{ne} gaard oc goedzs thill huem hannom lystet, thj hunn eller ingen paa hindes wegne schulle giøre der nogen forhindring paa effter denn dagh i nogen maade, som saeme missiue i βig sellff widre jndeholder.

Beuiste och med thingsuinde af Rindzherridsthing dend 20. februarij a° 1604

vdgiffuett, ad hannd dett samme hinder der thill tinge thilbudet haffde, som ßaeme thingsuinde i sig sellff widre jndeholder.

Derhoeß vdj rette lagde for^{ne} Jffuer Munckes opladelsebreeff, daterit Krogsdall dend 20. januarij a° 1604 vdgiffuen, wdj huilckenn hunn oplader hannom fraa ßig oc sine arffuinge Hersumgaard oc goedzs, som hannd aff ridemenndt wor jndførtt vdj,[41] som ßaeme breeff i ßig ßellff widre jndeholder.

Der hoes vdj rette lagde for^{ne} Jffuer Munckes føllgebreeff till bønderne, at de hannom schuare schulle, som ßaeme føllgebreeff i ßig ßellf widre jndeholder. Och epther slig leiglighed saatte vnderdanigst vdj rette, om for^{ne} Hersumgaard och goedzs iche burde hannom for eigendomb angerløs ad føllge.

Da er for^{ne} frue Anne Loduig Munckes icke møtt her i dag eller nogen, ßom for hinde ßuare eller louglig vndskylde wille, men os elschelige Peder Munck,[42] wor throe mand, raad oc marsk vdj wortt rige Danmarck, vnderdanigst gaff thillkiende, att hannd haffde nogitt aff ßaeme goeds vdj haand oc heeffdt oc hafde der paa slig foruaring,[43] ad effter hanns penge icke wor hannum thill bestembte thid bethallid, schulle dett føllge hannom for eigendomb, formeente fordj Byrge Trolle paa dett goedtz icke kunde bekomme eigendomb.[44]

Med fleere ord dennom emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed, och eptherdj ridemend haffuer jndførtt for^{ne} Jffuer Munck vdj for^{ne} Hersomgaard oc guodz, och vdj deris ridebreeff formellis, att the haffuer indførtt hannom vdj huis goedzs, ßom thill andre wor forpanttid, saa wide dett kunde were bedre ennd panttid, och forbeholdett huer ßinn rettighed, de der udj kunde hafue medt panttbreff eller skiøde, och for^{ne} Jffuer Munck hauer tillbuditt for^{ne} frue Anne Lycke for^{ne} Hersomgaard oc goedzs till løßen, oc der hunn det icke hafuer willett jgienløße, hafuer hannd dett opdragid thill for^{ne} Byrge Throlle med denn ßamme rettighed, hannd der thill haffde, da skall for^{ne} Børge Trolle endnu wed goede mend thilbiude hinde ßamme Hersumgaard oc goedzs, om hunn dett will jgienløsße, oc der ßom hunn det inden j aar, effter hinde sligtt tilbødenn er, icke will jndløsße, da bør for^{ne} Herßomgaard och goedzs, saa wide som frie, wborttskiøtt oc vforpanttid wor, dend thid Jffuer Munck effter rigens rett bleff jndførtt, oc hannom oc for^{ne} Børge Throlle effter ridebreeff oc opladelsße fuld haffuer, for eigendomb angerløes ad føllge, men huad belanger det goedzs, ßom hand er jndførtt wdj, for huis dett widre kand gielde, end der paa forstragtt er, der gaais om emellom hannom och dennom, det haffuer, saa wide som rett er.

Datum vt supra.

(1) Om parternes indbyrdes slægtskab se oversigten ovf. 823.1. Om overtagelse af ejendom efter indførsel se rettertingsdomme 17. marts 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.65f.), 3. juni 1608 (ib.158f.), 15. juni 1608 (ib.223), 15. juni 1608 (ib. 224) og 25. januar 1609 (ib.281). - (2) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. Ved indbindingen er bortkommet slutningen af dommen (fol. 195^{r}-204^{v} mgl.), og desuden er der i hs. flere udeladelser. Som forlæg er benyttet HDDomb., men hvad der er udeladt i den private dombog er også udeladt her, dog gives i kommentaren oplysning vedr. større udeladelser. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Kongen. I Thott 1202.2° er ikke anført, at kongen ikke var til stede. - (5) Se 775.4. Han var ikke meddommer, da han gav møde under sagen, se ndf. ved note 42. - (6) Se 792.30. - (7) Se 792.31. - (8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Anne Hansdatter Lykke (d. omkr. 1609), datter af Hans Lykke (d. 1536) til Skovgård og Havnø og Anne Bertelsdatter Kaas (Sparre-Kaas) og enke efter nedenn. Ludvig Munk. - (10) Gården Langergård i Resen s., Skodborg h., i 1682 af 6,16 tdr. hartkorn og 37,8 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.191.

(11) Ludvig Munk (Lange) (d. 1595) til Kristrup og Volstrup, søn af biskop, rigsråd, magister Oluf Munk (d. 1566) til Palsgård, Tvis kloster, Volstrup m.m. og Drude Rantzau (d. 1603) og broder til nedenn. Børge Trolles svigerfader, Poul Munk (d. 1601) til Tvis kloster. - (12) Se 789.27. - (13) Kautioner, forløfter. - (14) Se 823.4. - (15) Hovedgården Hersumgård i Hersum s., Rinds h. - (16) Indløsning (Kalk. II.890a bet. 3). - (17) overdraget (Kalk. III.330a bet. 6). - (18) givet sig (Kalk. III.878b bet. 32f.). - (19) Gården Krogsdal i Nørre-Felding s., Ulfborg h., i 1682 af 18,97 tdr. hartkorn og 240,7 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.171. - (20) Et *ridebrev* er en i kongens navn af rigskansleren udfærdiget skriftlig bemyndigelse til indførsel i en tildømt ejendom (Kalk. III.594b). Thott 1202,2° har *ridemendzs breff*.

(21) Hans Lange (3 roser) (d. 1609) til Kærgård, Brejninggård og Lysgård, søn af Gunde Lange (d. 1564) til Brejninggård og Karen Hansdatter Breide (d. 1550). - (22) Hovedgården Brejninggård i Brejning s., Bølling h. - (23) ɔ: octobris; denne form i Thott 1202,2°. - (24) Forskrift, befaling (Kalk. III.360a bet. 3). - (25) De et bo tilhørende penge (Kalk. I.235a). - (26) ført bort (Kalk. II.186a bet. 1). - (27) henviste (Kalk. I.766a bet. 1). - (28) Om æskning se Matzen, Offentlig Ret III.159ff. - (29) Om *interesse* se 830.5. - (30) Bøde; den, der sad lovdagsbrevene overhørig, skulle betale bøde, jf. RR § 17 (Da.Mag.3.rk.I.186) og sen. fdg. 10. december 1621 § 29 (CCD III.696f.).

(31) Kautions- (Kalk. II.338a). - (32) Landsbyen Vejrum i Vejrum s., Sønderlyng h. - (33) Herefter har HDDomb. oplysning om gårdens landgilde samt oplysning om andre gårde (i alt yderligere 4 gadehuse og 4 gårde) med angivelse af disses landgilde. - (34) pantsatte gårde. - (35) Efterpanthaveren kunne ikke udøve nogen rådighed over pantet, før han havde indløst den foranstående panthaver, jf. Matzen, Panterettens Hist. 428, sa., Privatret II.160. Indløsningsretten efter DL 5-7-14 er indført gennem retspraksis. - (36) Herefter opregnes i HDDomb. 9 gårde med angivelse af disses landgildeydelser. - (37) 450 daler. Om skrivemåden se 831.64. - (38) Thott 1202,2° har *rigens rett*. - (39) Det indklammede mgl. i Thott 1202,2°. - (40) Langergård, se ovf. note 10.

(41) Herefter mgl. i Thott 1202,2° fol. 195^{r}-204^{v}, jf. ovf. note 2. - (42) Se 775.4. Han var fætter til Ivar og Ludvig Munk. - (43) Sikkerhed (Kalk. I.739a bet. 1). - (44) Ved rettertingsdom 28. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II.287f.) fik Peder Munk tilkendt gårde i Roum, Klejtrup og Vammen sogne, der 18. juli 1602 var pantsat til ham for 1000 daler og på vilkår, at dersom gælden ikke betaltes til omslag 1603, skulle han have gårdene til ejendom. Børge Trolle tilbød at erlægge de 1000 daler, men fik ikke disse gårde. Derimod fik han tilkendt 3 gårde i Vammen s., der var pantsat til jomfru Inger Stygge, mod at betale hendes tilgodehavende.

833 Viborg landsting 12. april 1606

En mand, der havde erhvervet et vidnesbyrd, der blev underkendt, havde ikke derved pådraget sig ansvar, da det ikke kunne godtgøres, at han havde købt vidnet til at afgive forklaringen.[1]

Hs.: NkS 846,2° nr. 292 (findes yderligere i 3 hss.).

Overskrift: Enn dom at ett vindisbørd, som haffuer vondit effter sin egen forset oc vilie, er feld bleffuen, oc den, som same vinde forhuerffuit haffuer, hans vlempe icke er fundist, eptherdi det icke beuisis hannem offuer att haffue kiøbt hannum till slig vinde at bere.

Jffuer Jull[2] till Willestrup,[3] landzdomere wdj Nøriuttland, oc Gunde Schriffuer,[4] landztingshører ibidem, giøre vitterligt, att aar epther Gudz biurd Mdcvj, thennd 12. aprilis, paa Wiburg lanndzting var skickitt erlig oc welbørdig mannd [Peder][5] Marsuin[6] thill Holluffgaard[7] hanns wiβe[8] bod, erlig oc fornumstig Christen Pederβenn, fougitt paa Anndzberg,[9] med en opβettelβe her aff lanndztingitt idag xiiij dage vdgangitt, liudendis hannum tha epther annden opβettelβe att haffue hid i rette βteffnet Matz Jørgenβen, ridefougitt[10] thill Estuadgaardt,[11] for en løgenactig vinnde, hannd till Hammerumherritzting forhuerffuit haffuer, som Michel Jennβenn vid Breuigsbeck[12] wondit haffuer, oc samme vinnde her thill lanndztingitt er macteløs dømpt, oc for^ne^ Michel Jenβenn for βamme vinde er feld bleffuen epther doms liudelβe, miennendis for^ne^ Matz Jørgenβenn, βom βamme for^ne^ løgenactigh vinde forhuerffuitt haffuer, iche borde att actis bedre[13] end for^ne^ Michel Jenβenn, βom βamme løgenactig vinnde wonditt haffuer.

Tha for nogen leilighed sig thennd thid her vdinden begaff bleff βamme βag opβatt thill idag; oc nu framlagde for^ne^ Christenn Pederβenn en dom[14] her aff landztingitt thette aar, thennd 18. januarij, vdgiffuit, som βaa besluttis, att eptherdj for^ne^ Michell Jenβenn haffuer vonditt med opragt finnger oc helgenns eed, att for^ne^ Christen Jenβenn[15] vdtog βame kou om onβdagenn oc βiden igien haffuer vonditt oc bekienndt, att thett βkeede om thorβdagen, oc hand for^ne^ hans vinde thilforne er hid βteffnitt, oc thett tha er funditt icke nochsum loulig oc rett att were, tha viste vy epther βadann leilighed icke anditt ther om att βige, end for^ne^ Michell Jenβenn haffde jo vonnditt vrett oc borde feld att were, som thend dom vider bemeller, huilcken dom indholler en anden landtztingsdom, och dend dem indeholtte for^ne^ Matz Jørgenβen att haffue fremlagt βame vinde aff Hammerumherritzting thend 21. septembris sist forledenn vdgiffuitt, for^ne^ Michell Jenβenn for viij mend med helgens eed oc opragt finger att haffue vonditt, att paa onβdag nest for Vor Frue dag[16] sist forledenn, tha thog Christenn Jenβen i

Breuig[17] en kou wdaff for^{ne} Michel Jenβenns hus emod hanns willie oc minde i alle maade.

Ther hoβ nu framlagde ett thingsvinde aff for^{ne} thingh thend 19. octobris sist forledenn vdgiffuitt, som bemeller for^{ne} Christen Jenβenn att haffue βtanndit ther thend dag for thingsdom[18] oc hordelig vid hans høgiste helgenns eed benectitt thend βictelβe, βom for^{ne} Matz Jørgenβenn hannum thend dag ther till for^{ne} ting βictitt haffde, att hannd icke vdtog nogen kyer fra nogenn paa thend dag, som hannd var βictitt fore, som the vinder vider bemeller. Och epther βlig leilighedt satte for^{ne} Christen Pederβen i alle rette, om for^{ne} Matz Jørgenβen iche borde att actis bedre end for^{ne} Michell Jenβen, βom βsame løgenactig vinnde wonditt haffuer epther kongelig forordening.[19]

Saa møtte for^{ne} Mats Jørgenβen oc berette, att thett icke skall beuiβis, thett[20] hannd βchulle haffue thillkiøbt for^{ne} Michell Jenβen for^{ne} winde att βchulle winde, men lod hannum βteffne thill thingi, hannem βin βandingen att βchulle bekiennde oc thilβtaa. Oc hannd tha er møtt thill thingi oc aff hanns egenn forsett[21] oc villie haffuer vonndit for^{ne} vinde, oc for^{ne} Christen Jenβenns benecttelβe vinde icke anderledis βchulle liude, end att hannd icke vdtog for^{ne} kou thend dag, Michel Jenβens vinde paa liuder, saa ther aff βchulle forfaris koenn jou att uere vdtagitt aff huβ, oc formintte fordj hanns vlempe[22] icke ther vdinden skulle findes eller hannum therfore nogen thiltale att βchulle lide epther kongens forornings liudelβe.

Med flere ord oc tale thennem ther om emellem var.

Tha epther tillthale, gienβuar oc βagenns leilighed, saa oc eptherdj for^{ne} Matz Jørgenβenn giffuer thilkiende βig att haffue laditt βteffne for^{ne} Michell Jenβenn thill thingi βin βandingenn att βkulle bekiende om, huorledis βame kou bleff vdtagenn aff hus, oc for^{ne} Michell Jenβen tha er møtt thill thinngi oc epther hanns egen forβet oc willie haffuer vonditt for^{ne} vinde, oc icke beuiβis, thett Matz Jørgenβenn haffuer thill kiøpt hannum βlig vinde att bere, tha kunde vy icke kiennde for^{ne} Matz Jørgenβens vlempe ther vdinden att uere, thett hannd borde for βadann beskylding nogen thiltale att lide effter konng: Majtts: forordnings liudelse

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

(1) Jf. Viborg landstings dom af s.d. (ndf.nr.834) mellem samme parter. - (2) Se 780.16. - (3) Se 782.8. - (4) Se 768.5. - (5) Forlægget har ved fejlskrift *Preben*. - (6) Peder Marsvin (d.1614) til Hollufgård og Avnsbjerg, søn af rigsråd Jørgen Marsvin (d.1581) til Hollufgård og Dybæk og Karen Gyldenstierne (d.1589). - (7) Hovedgården Hollufgård i Fraugde s., Åsum h. - (8) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1). - (9) Hovedgården Avnsbjerg i Sjørslev s., Lysgård h. - (10) Om ridefoged se 761.57.

(11) Se 788.60. Gården tilhørte da rigsmarsk, rigsråd Peder Munk (d.1623) (se 775.4). - (12) Bredvig bæk i Ørre s., Hammerum h. - (13) Jf. fdg. 14. august 1590: selv icke achtis bedre end de, som gierningen giort hafve (CCD II.566). - (14) Dommen ses ikke bevaret. - (15) Han har ikke været nævnt i det foregående. Han var søn af en fæster under Estvadgård, jf. ndf. nr. 834. - (16) Her: Vor Frue dag i høsten (Mariæ nativitas): 8. september. Jf. ndf. dom nr. 834. - (17) Gården Bredvig (1497: Breuig) i Ørre s., Hammerum h., i 1682 af 8,82 tdr. hartkorn og 65,5 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.151. - (18) de på tinget fungerende dommere (Kalk. IV.391b bet.1). - (19) Fdg. 14. august 1590 om straf for dem, der køber andre til at vidne falsk (CCD II.566). - (20) at (Kalk. I.358a bet.1). - (21) Her: beslutning, vilje; jf. DL 6-19-2: af Vaade ... og ikke af Forsæt. - (22) Uret (Kalk. IV.637a bet.3).

834 Viborg landsting 12. april 1606

En ridefoged havde sigtet en mand for at have udtaget en ko af anden mands hus. Sigtelsen kendtes magtesløs, men da den ikke angik nogens ære, dømtes ridefogden ikke til at være løgner.[1]

Hs.: NkS 846,2° nr. 284 (findes yderligere i 3 hss.).
Overskrift: En dom at en klage oc sictelse er macteløs dømpt.

Jffuer Juell[2] till Willestrup,[3] landzdommer vdi Nøriuttland, oc Gunde Schriffuer,[4] landztingshører ibidem, giøre vitterligt, att aar epter Gudz byrd Mdcvj, thenn 12. aprilis, paa Wiburg landzting var skickett erlig oc velbørdig mand Peder Marsuin[5] thil Holloffgaard[6] hans viße[7] bod, erlig oc fornumstig Christenn Pederßenn, fougitt paa Andzbergh,[8] med en opßettelße her aff landztingitt idag xiiij dage vdgangitt, liudendes hannum tha epther anden opßettelße att haffue hid i rette steffnit Matz Jørgenßenn, ridefougitt[9] thil Estuadgaard,[10] for en klage, hannd haffuer offuer en hans thienners sønner, Christen Jenßen i Breuig,[11] att hand thend neßte onßdag for Vor Frue dag[12] tha sist forleden, som schulle findes att uere dend 4. septembris, skulle haffue vdtagen en kou aff Michel Jenßens hus vid Breuigbeck[13] og ßaa ßtrax epther, thend 18. decembris, paa Hammerumherredzting sictitt oc beskyltt for^{ne} Christen Jenßen, att hand thend neste thorßdag epther for^{ne} Vor Frue dag, som schulle findis att uere den 12. septembris, tha ßchulle haffue vdtagitt for^{ne} koe aff for^{ne} Michel Jenßens hus, saa for^{ne} Matz Jørgenßens klage oc sictelße ßchulle findes thuertt emod huerandre oc iche ßtemmer offuer ens; oc formiener, att the ßchulle findis løgenactig oc borde endelig mactløs att uere, oc for^{ne} Matz Jørgenßen ther fore, ßom ßielffuer ßame clage oc sictelße vidne giort haffuer oc forhuerffuit haffuer, borde att ßtraffis oc ßtande thil rette epther receßen[14] oc kongelig forordening.[15]

Jtem hagde hid ßteffnitt for^{ne} Matz Jørgenßen med ßame ßictelße oc clage

vidne,[16] fremdelis erlig oc velbørdigh mand Peder Munk[17] thil Estuadgaard, Dannemarks rigis marsk oc befalingsmand paa Westervigh,[18] om hannd haffuer nogitt ther til att suare.

Tha for nogen leilighed ßig thend thid her vdinden begaff bleff ßame[19] ßag opßatt thil idag.

Saa møtte for^ne^ Matz Jørgenßen oc berette, at hand ßchulle haffue giortt sin klage oc ßictning, som thett var for hannum berett, oc icke hand haffuer ßame clage vidne eller ßictelße vidne[20] oc formiente, att eptherdj receßen[21] formeller vdj thett 24. cap: om, huorledis husfred, gaardfred oc kierckefred ßchulle forfølgis &c., oc end om nogenn mand vidis ßlig gierning oc dølle, hand tha verie ßigh med herritzneffnn, oc thend, ßagen forfølger, ßchal dog icke dielis for løgnere. Jthem receßen[22] vdj thett 20. cap: ßchall indholde, att sicter en thend anndenn for nogen verlig ßag thill thingi for dom eller vdj nogen anden forßamling, oc thett icke kunde beuiißis hannem offuer, tha deelis thend, der ßagt haffuer, ther fore som en løgner. Oc efterdi for^ne^ Matz Jørgenßen beretter, att hans klage oc sictning icke ßkulle vere nogen thieris ære anlangende, oc miente fordj, hannd icke borde therfore att ßtande thil rette.

Ther til ßuaritt for^ne^ Christen Pedersßen oc framlagde ett thingsvinde aff Hammerumherritzting thend 21. septembris sist forleden vdgiffuitt, som bemeller for^ne^ Matz Jørgenßen att haffue ßtanden ther thend dag for thingsdom[23] oc giffuit last oc klage offuer Christen Jenßen i Breuig, for hannd haffde indgangitt i Michel Jenßen i Sønder Hallindbeck[24] hans gaard oc hus thend neßte onßdag for Vor Frue dag sist forleden oc thend ßame thid vdtagenn en koe aff for^ne^ Michel Jensens hus aldielis emod for^ne^ Michel Jenßens vilie oc minde i alle maade, oc liuste for[25] huis lougmoll[26] ther epther kunde forfølgis med rette.

Ther nest framlagde ett vinde aff for^ne^ thing thend 19. octobris sist forleden vdgiffuitt, otte mand vonditt haffuer, att the ßaae och hørde ßame dag paa for^ne^ thing, att for^ne^ Matz Jørgenßenn ßtod ther thend dag for thingsdom paa hans hoßbundz, for^ne^ Peder Muncks vegne oc ßictitt Christenn Jenßen i Breuig, att hand paa thend neste thorßdag epther Vor Frue dag sist forleden vdtog en aff hans faders køer aff Michel Jenßen i Sønder Hallindbeck hans hus oc gaard aldiellis emod for^ne^ Peder Munckis oc hanns thieners, for^ne^ Michel Jenßens minde.

Thernest framlagde en dom her aff landztingitt thette aar, thend 18. januarij, vdgiffuit,[27] ßom medfør, for^ne^ Madz Jørgenßen tha her att haffue møtt, dog iche framlagde ßame klage; oc epther ßadan leilighed fandt vy ßame klage macteløs att uere, jndtill huem, ther hagde vdi att sige, steffnitt paa nye, som the vinder oc dom videre bemeller.

Oc epther ßlig leilighed bød for^{ne} Christen Pederßen sig emod for^{ne} Madz Jørgenßenn i alle rette oc miente, hand borde att ßtraffis oc ßtande thill rette epther receßen oc kongelig forordening.

Med fliere ord oc tale dennem ther om emellem var.

Tha epther thiltale, gienßuar oc sagens leilighed, saa oc eptherdj receßenn[28] medfør, att sicter thend ene thend anden for nogen verlig sag thill thingi for dom eller wdi nogen anden forßamling, oc thett icke kannd hannem offuer beuißis, tha dielis thend, thett ßagt haffuer, ther fore som en løgner; oc eptherdj ßame clage oc sictelße icke er nogen thieris ære oc lempe anrørindis, dißligeste eptherdj ßame klage thilfornne haffuer veritt hidkallitt, oc Matz Jørgenßen tha haffuer icke thend framlagt, oc ßame clage fordj er funditt macteløs, tha vide vy epther ßadann for^{ne} leilighed icke anditt att døme end till forne dømpt er, ßame klage, dißligeste ocßaa for^{ne} sictelße, mactesløs att uere.

Jn cujus rej testimonium &c.[29]

(1) Jf. Viborg landstings dom af s.d. (ovf.nr.833) mellem samme parter. - (2) Se 780.16. - (3) Se 782.8. - (4) Se 768.5. - (5) Se 833.6. - (6) Se 833.7. - (7) Se 833.8. - (8) Se 833.9. - (9) Se 761.57. - (10) Se 788.60.

(11) Se 833.17. - (12) Se 833.16. - (13) Se 833.12. - (14) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 2. - (15) Fdg. 14. august 1590 (CCD II.566). - (16) Vidnesbyrd om en sigtelse (Kalk. II.518b). - (17) Se 775.4. - (18) Se 785.18. Peder Munk var forlenet med Vestervig kloster 1596-1608. - (19) Ordet gentaget i forlægget. - (20) Der synes at måtte være udfaldet nogle ord; muligt *thieris ære anlangende giort* (se ndf.) el. lign.

(21) Reces 13. december 1558 § 24. - (22) Reces 13. december 1558 § 20, stk. 2. - (23) Se 833.18. - (24) Landsbyen Hallundbæk (1498: Hallingbæk) I Hodsager s., dels i Ginding h., dels i Hammerum h. Jf. Danmarks Stednavne nr.17(1976).249. - (25) *liuste for:* kundgjorde (Kalk. V.671a). - (26) Søgsmål (Kalk. II.729b bet.1). - (27) Se 833.14. - (28) Reces 13. december 1558 § 29, stk. 2. - (29) *&c* erstatter: sigilla nostra præsentibus inferius impressa.

835 Lunds domkapitel 5. maj 1606

Anset bevist, at en mand havde lovet en kvinde ægteskab, hvorfor han, der herefter hemmeligt havde trolovet sig med en anden, dømtes til at stå til rette herfor og yde erstatning, før han kunne indgå ægteskab, samt til at straffes af øvrigheden, hvorhos begge trolovelser kendtes magtesløse.

Hs.: Uldall 257,4° nr. 197.

Overskrift: En domb om en pige, som haffuer med festensgaffue veret fest veed en karll, och hand haffuer sig siden fra hinder vndslaget, er tildømpt at vere vdj hindes minde derforre.

Wij effterschreffne, Siffuert Grubbe[1] till Hoffdall,[2] kong: Mayts: befalningsmand paa Malmøehus, Lawe Vrne[3] till Beltebierg,[4] lanzdommer vdj Schaane, Mogens Madtzen,[5] superintendent, Loduig Munte,[6] archidiaconus, sampt meenige Lunde capittel, som da till stede vaar, kiendes och hermed vitterligt giør, at aar 1606, mandagen effter misericordia Dominij,[7] som vaar den 5. maij, jndkom for os paa wort capittelshuus Maren Bendtzdotter och berette, huorledes Jacob Michelβen hende nogen tid forleden haffuer tillsagt echteschaff och derpaa giffuet festensgaffue,[8] men siden, det hans echte schaffs løffte, troe oc loffue vachtet, ladet sig hemelig troeloffue en anden quindes person och hende saaledes bedraget, for huis aarsage hun hannom i dag for os haffde jndsteffnet.

For^{ne} Jacob Michelsen møtte vdj rette och benechter, at hand hende jngen echteschab tillsagt haffuer, ey heller giffuet festensgaffue, men huis hun haffde bekommet aff hannom, det haffde hand andtuordet hende vdj foruaring.

Diβligeste fram lagde erlig och velacht mand Oluff Hamer, borger i Malmøe, hans forβet, formellendis at for^{ne} Maren Benzdatter aldrig schulle beuiβe, at for^{ne} Jacob Michelsen hende echtechaff loffuet, som samme forset ydermeere jndeholder. Och satte vdj rette, om for^{ne} Jakob Michelsen jcke burde for for^{ne} Marens vloulige angiffuende, som er jmod k: M: mandat[9] for echteschaff, quit at vere vden loulig beuis.

Hertill suaret for^{ne} Marrene, at hun det nochsom kunde beuise med hindes festens gaffue.

Diβligeste fremkom erlig och velacht Neels Persen, borger i Malmøe, och berette, huorledes Jacob Michelsen haffde spurt hannom thill raad, huor hannom βiuntes om et echteschaff emellom hannom och for^{ne} Marrine Benzdotter. Daa suarede hand for^{ne} Jacob, det siuntes hannom well. Och ydermeere begierede Jacob aff hannom, at hand wille gaa hans bud till Willum Andersen[10] och bede om samme pige, thj hand wiste well hindes wilie.

Denne for^{ne} Neels Pedersens beretning kunde for^{ne} Jacob Michelsen jcke benechte.

Satte der forre for^{ne} Marrine vdj rette, om for^{ne} Jacob jcke haffuer handlet vtilbørligen, effterdj hun haffuer hollet sig effter hannom och andre formedelst denne hans bedragerie och letferdigheed andre goede tillbud vdslaget,[11] och vor her paa dom begierrendes.

Daa effter for^{ne} leilighed, effterdj for^{ne} Jacob Michelsen haffuer saa letferdeligen omgaait med echteschaff och først tillsagt for^{ne} Maren Benzdotter echteschaff och derudoffuer festensgaffue giffuet och siden hende vuitterligen[12] och saa jmod k: M: ordinantz[13] troloffuet sig med en anden quindes persoen, daa bør begge

dieres troeloffuelβer machteløs at verre. Men effter som hand haffuer lang tid ophollet for^ne^ Maren Bendtz datter formedelst det echteschaffs løffte och festengaffue, som hand hende giffuet haffuer, och dermed forhindret hinde andre goede vilkaar, daa bør hand derfor at stande hende till rette och vere vdj hendes minde,[14] effter som dannemend dennom derom kunde forenne, førend hand sig andensteds vdj echteschaff begiffuer, och straffes aff øffrigheeden[15] for denne hans letferdigheedt, andre, som saa letferdeligen omgaais med echteschaff, till exempell.

Till vidtnisbyrd haffuer wi ladet trøcke wort capittels sechret herneden vnder. Vt supra.[16]

(1) Se 798.6. - (2) Hovedgården Hofdal (Hovdala) i Brönnestad s., Väster Göinge härad, Malmöhus län. - (3) Se 766.2. - (4) Se 766.3. - (5) Mogens Madsen (d.1611) var 1546 rektor i Landskrona, blev 1550 sognepræst i Otterup (Ottarp), var 1552-56 udenlands, blev 1557 sognepræst i Borby og Löddeköping, s.å. hofpræst på Malmøhus for prins Frederik, 1561 rektor og kannik i Lund, 1562 magister, 1563 lektor i theologi i Lund, 1571 provst i Törne härad, 1589-1611 biskop i Lund. Han var historisk og teologisk forfatter. - (6) Magister Ludvig Ludvigsen Munthe (d.1634), søn af købmand i Lübeck Ludvig Munthe og Elisabeth Paludan, ærkedegn i Lunds domkapitel. - (7) Misericordia Domini: 2. søndag efter påske; i 1606 4. maj. - (8) Gave fra en fæstemand til fæstemø i anledning af trolovelse (Kalk. I.517b). - (9) Der sigtes vel til, at trolovelsen ikke er sket på den i kap. 1 i ægteskabsordinansen 19. juni 1582 foreskrevne måde (i overværelse af præsten og 5 andre vidner), jf. CCD II.278. - (10) Willum Andersen (d. omkr. 1611) nævnes som borger i Malmø 1571, var rådmand ssts. 1597-1611, jf. Isberg IIa.183f.

(11) afslået (Kalk. IV.585a bet.10). - (12) uafvidende (Kalk. IV.713b). - (13) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 III § 4, jf. om hemmelig trolovelse II § 5. - (14) *vere vdj hendes minde:* være underkastet hendes afgørelse (OdS XIV.81 bet.6.2). - (15) Jf. ægteskabsordinansen 19. juni 1582 III § 4: straffis af øfrigheden. Bestemmelsen indeholder intet nærmere om straffen. Den såkaldte kong Hans' almindelige stadsret (efter 1443) bestemte i § 16, at »hwo som loffuer ii qwinffalk, han haffuer forbrwdhet xl mark till tweskifftes, konghen oc stadhen, oc bliffue widh then førsthe, om lowlig oc skelligh ær till ganghet« (DgK V.77). - (16) ɔ: Datum anno, die et loco ut supra.

836 Ribe domkapitel 11. juni 1606

En stedsøn havde for præsten nedlagt indsigelse mod sin 79 årige stedfaders påtænkte ægteskab med sin husholderske, med hvem stedsønnen havde avlet et barn.[1] Da stedsønnen ikke straks efter havde udtaget stævning, fandtes indsigelsen magtesløs, og han tilpligtedes at betale erstatning.

Hs.: NkS 836c,2° nr. 39 (findes yderligere i 1 hs.).

Ingen *overskrift* i forlægget, men flg. regest i registeret: Domb emellum Christenn Jennβenn paa Suend Nielβenn, borgemester wdj Lembuig, hans wegnne oc Peder Munck wdj Stabyekiergaard for et forbud, hannd haffuer giort wdj enn echteschabs sagh.

Anders Søffrensen Wedell,[2] senior,[3] Ægedius Lauritzenn,[4] erchedegn, Mads Søffrennβenn,[5] Niels Søffrennβenn Glud,[6] cannicher wdj Ribber domkirche, giør witterligt, at aar epter Guds byrd 1606, tamper[7] onβdag wdj pinds wggen, βom indfald paa denn 11. junj, waar schicket for oβ Christenn Hygum,[8] erlig oc welacht mannd Suennd Nielβenn,[9] borgemester wdj Lemuig, hanns fuldmøndige, βom haffde hid wdj rette steffnnit erlig oc welforstandig mannd Peder Munch[10] wdj Staabyekiergaard,[11] βinn steb sønn, at hannd haffuer giort forbud oc forhindring hoes hederlig mannd her Peder Gregerβenn,[12] sogneprest wdj Limuig oc herridsprouist wdj Schodborgherrit, paa hanns gifftermaall med Zidβell Pedersdaatter och meente, at for^ne^ Peder Munch iche βchall haffue der schellig aarsag till, at hannd nu paa hans alderdage, der hannd er wid 80 aar minder it aar gammell, maa till hanns alderdombs trøst (effterdj hannd haffuer βellfuer huerchenn sønner heller døttre, βom hannd kannd haffue hielp heller trøst aff wdj hanns huβholdning[13])[14] taget βig enn fremmide quinde, βamme Zidβelle Pedersdaatter, till hustrue, βom haffuer tient hannum troligen oc well paa tiende aar oc βtaaet hanns huβ, gaard oc boed for effter hanns hustruis døed paa sette aar, oc icke βchall beuiβis, at hun βchall tilfornne werrit berøgtit for nogen karls perβoenn wdenn alleniste for for^ne^ Peder Munch, βom for nogle aar haffuer krennchit hinder oc afflit barnn wid hannum oc achter nu derforre at wille forbiude hanns gifftermaall for, dog at βaadann tilfald icke βchall findis forbudenn entenn wdj Guds low[15] heller wdj lannds low, ey heller wdj artichler, som konng: Mayt: haffuer ladit vdgaae om echteschabs forordning,[16] imod huilchen artichler intet bøer at dømmis heller giøre wdj nogenn maade. Formeente oc βaa, at for^ne^ Peder Munch bøer epter ordinanntzenn at βtaae for^ne^ Suend Nielβenn tilβtede[17] for, huis βchade oc omkostning, hannd hannum wdj saa maade paaføerer.[18]

Diβligiste waar ocβaa for^ne^ Christenn Jenβenn[19] paa for^ne^ Suend Nielβenns wegnne paaklagendis paa sognepresten, herr Peder Gregerβen, at hannd iche her wdj wille giøre hannum denn tilbørlige tienneste, βom hannd hannum paa hanns embedis wegnne pligtig er, at echte wie oc giffue hannum til for^ne^ Zidβell Pedersdaatter, at hand opholdte med lyβning, effter at hannd haffde lyest tho søndager for dennum, βom waar paa de neste tuenne søndager effter paaβche, wannseet at der waar ingenn steffning hoes βamme hanns forbydelse,[20] som ordinantzen befaller.[21]

Oc· βamme tid bleff for rette fremblagd for^ne^ her Peder Gregersenns beretninngh, lydenndis wdj βinn mening, at epther βom erlig oc welagt mannd Suennd Nielβenn, borgemester wdj Lembuig, haffde βteffnnit hannum for cappitell wdj Ribbe at møede paa fierde pindsdag,[22] da waar det hannum gandsche beβuerlig oc

wbeleiligt at møde paa denn dag for ßinn embede oc kalds bestilling, huilchit hannd iche kunde heller motte forßømme. Da haffde hannd oc ßaa werrit offuerbødig till at giøre ßinn borgemester denn tienneste, ßom hand buorde, om iche denn forbydelße waar kommen wdj weienn, med huilchenn Peder Munch haffuer ladit hannum beschicket[23] saa well ßom Suennd Nielßenn paa denn andenn ßide, oc at for^ne^ Peder Munch haffuer ladit hannum tilßige med fire mend, at hand wille straxenn tage steffning wdj ßamme sagh, huorfor hannd haffuer maat opholde ßamme begynnte lyßning oc wielse, indtill det bliffuer louligen ordielit.[24] Thi giffuer hannd for^ne^ Christenn Jennßenn Hygum fuldmagt at fremlegge for^ne^ beretning at ßuare for ßig till ßamme tamperdage, huis hannd kannd giøre med loug och rett.

Da effter ßlig forberørte leilighed, oc effterdj [huercken][25] for^ne^ Peder Munch ey heller nogenn paa hanns wegnne er møett for oß wdj rette, oc iche beuißis, at hannd ßtraxenn haffuer tagenn steffning wdj sagenn effter forbydelsenn, oc kong: M: ordning om echteschab wtrøckeligenn formelder, at huer denn, der will giøre nogit forbud paa echteschab, da schall denn giffue sognneprestenn det tilkiende wdj tho heller tre dannemends neruerelße oc ßchall werre forpligt ßtrax at tage steffnning, huor forre hun heller hannd ßamme echteschab forhindre wille; huis det iche giøris, da schall ßamme forbud oc forhindring iche gielde, oc derßom nogenn finndis at giøre forbud heller steffnner nogenn wdj rette for ßlig sag oc iche haffuer der schellig aarßag till, denn straffis aff øffrighedenn oc opretter gienpartenn ßinn schade oc omkostninger;[26] da kunde wi iche kiende, at for^ne^ forbud oc forhindring bør nogit at gielde, menn for^ne^ Peder Munch at oprette for^ne^ Suennd Nielßenn hanns schade oc omkostningh effter konng: Mayttz: ordings lydelße.

Jn cuius rei testimonium sigilla nostra inferias appressimus.

Actum dei[27] et loco vt supra.

(1) Stedsønnen har formentlig troet, at stedfaderens ægteskab med den kvinde, med hvilken stedsønnen havde et barn, var forbudt, hvad det ville have været, hvis det var hans fader og ikke hans stedfader, der ville indgå ægteskab, jf. herved Ørsted, Haandbog II(1825).131, hvorefter der »for faa Aar siden« har været et eksempel på, at højesteret har anvendt DL 3-13-14 om blodskam på et tilfælde, hvor fader og søn havde haft samleje med samme kvinde. - (2) Se 770.6. - (3) ɔ: den ældste inden for domkapitlet. - (4) Ægidius Lauridsen (d. 1627), søn af magister, lector theologiæ i Ribe og sognepræst, senest ved Ribe Cathrine Kirke og kannik i domkapitlet ssts. Laurids Ægidiisen (Gjødesen) (d. 1597) og dennes 1. hustru Sophie Iversdatter Stub (d. 1591). Han studerede i Kbh. og Tyskland til 1591, var 1596-1605 rektor i Ribe, blev 1597 magister (Kbh.), 1603 ærkedegn i Ribe domkapitel. Han var gift (1599) med Maren Andersdatter Vedel (d. 1639), datter af ovenn. Anders Sørensen Vedel og dennes 2. hustru

Mette Hansdatter (d. 1633). Jf. PhT 9. rk. V. 217. - (5) Må være fejlskrift - forårsaget af det foran- og efterstående *Søffrennßenn* - for Mads Andersen Pors; se om denne 770.9. - (6) Se 770.10. - (7) En *tamperdag* var opr. en katolsk fastedag ved hvert kirkeligt kvartals begyndelse, i Danmark oftest onsdagen efter askeonsdag, efter pinse, efter 14. september (korsets ophøjelse) og efter 13. december (Lucie dag). På de 4 årlige tamperdage holdtes tamperretten, ɔ: den domstol, der dømte i ægteskabssager, og som udgjordes af stiftslensmanden og kapitlets gejstlige, jf. Riberartiklerne 4. maj 1542 §§ 3 og 4, for Sjællands vedkommende dog efter reskr. 20. december 1621 af konsistorium ved Kbh.s universitet. Tamperretter afskaffedes ved fdg. 1. december 1797. - (8) Om Christen Jensen Hygom, der møder som rettergangsfuldmægtig både for borgmester Svend Nielsen og for provst Peder Gregersen, er det ikke lykkedes at skaffe oplysninger. - (9) Svend Nielsen, borgmester i Lemvig. Han havde været gift med enken efter nedenn. Peder Munks fader, Peder Munk (Vinranke-Munk) (d. efter 1556) til Havbro. - (10) Se 816.82.

(11) Se 816.83. - (12) Se 816.18. - (13) Husstand (Kalk. II. 303a bet. 2). - (14) Forlægget har ingen slutparentes. - (15) ɔ: 3. Mos. 18. - (16) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582. - (17) Fejlskrift for *til rette*. - (18) Jf. ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I. 4 (CCD II. 277) om, at den, der ikke straks retlig forfølger et nedlagt ægteskabsforbud, skal straffes af øvrigheden og »oprette gienparten sin skade och omkostninge«. - (19) Christen Jensen Hygom, se ovf. note 8. - (20) Forbud (Kalk. I. 597a).

(21) Ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I. 3. - (22) I 1606 indfaldt tamperdagen 11. juni, der dette år var 4. pinsedag. - (23) forkyndte, tilskikkede (Kalk. I. 160a bet. 6). - (24) afgjort ved dom (Kalk. III. 381b). - (25) Forlægget har ved fejlskrift *huilche*. - (26) Et næsten ordret citat af ægteskabsordinansen 19. juni 1582 I. 3-4. - (27) Fejlskrift for *die*.

837 Malmø rådstueret 28. november 1606

Malmø rådstueret, der har suppleret sig med lensmanden på Malmøhus, påkender efter kgl. befaling[1] *en trætte om sagsomkostninger og dømmer, at ingen af parterne har krav herpå mod den anden.*[2]

Hs.: Uldall 257,4° nr. 241[3] (Malmö rådstuvurätts dombok 1604-08 (i Stadsarkivet i Malmö) fol. 218[r]).

Overskrift: Besluttningen paa en domb, som Siffuert Grubbe[4] paa Malmøehuus och borgemester och raad i Malmøe dømpt och affsagt emellom velbyrdig Villum Hendricksen[5] aff Jgebech[6] och Jørgen Schult[7] aff Flensborg om kost och tehring.

Daa epther thilthale, giensuar och thenne sags leilighedt wiste wj jcke andet for retten att affsige, end att eptherdj thedt schiffte register, som er giordt och wdgiffuidt vdj Helsingøer a° 1584 emellom Hendrich Mogenßis[8] eptherladendis arffuinge och Jørgen Schultt och hans medarffuinger, vdtrøckeligen formelder, at der som Jørgen Schultt eller Otte Schultt[9] formeener thennom att haffue nogen deel eller rettigheedt vdi Anna Cornelliβis[10] gaard j Malmøe,[11] daa schall de samme gaardtpart wed dom och rett thennom thend thill vinde, och thet nu

befindis, att Jørgen Schultt eller nogen paa hans eller hans medarffuingers wegne jcke att hafue thill thenne dag, førend domb gick i Helβingøer,[12] samme gaards partt weedt domb jnduundit eller beuiβligt giort, att hannom thilkom en ottende partt, som hand fordrede, før thendt dom thill Helβingøers raadhus a° 1604, thendt 10. junj, er vdgiffuidt, huor de hannom først en ottende partt haffuer thildømpt formedelst en contracht och affkald, som er gaaen och giort emellom Niels Hendrichβen[13] och Jørgen Schultt, huilcket affkald for^ne^ Jørgen Schultt jcke haffuer fremlagt enten her udj Malmøe eller Helβingøer for retten før da, der borgemester och raad vdi Helβingøer thiltog thennom[14] therris domb att forklare, som de anno 1603 haffde dømpt[15] emellom Jørgen Schultt och Willum Hendrichβøn, som lyder, att Jørgen Schultt schulle haffue sin part j gaarden epter aduenant.[16] Sammeledis epther som thedt sig och befindis, att siden Jørgen Schultt a° 1605, thend 10. junij,[17] er thildømpt att schall haffue en ottende partt j samme gaard, daa haffuer Willum Hendrichβøn werrit offuerbaadig[18] baade thill raadhuβidt paa tingit och andre steder vden nogen giensigelβe att giørre Jørgen Schultt vdlegh[19] epther dannemends vduiβning,[20] som och schiedt er noget epther, at forschreffne Helβingøers domb er vdgiffuen, och Jørgen Schultt strax epther, att hand haffde bekommit jnduiβning[21] j gaarden paa hans partt, thend daa annammit, soldt och affhend. Der thill med daa haffuer Jørgen Schultt thill sig annammitt aff Villum Hendrichβøn paa Siellandsfare landzthingh[22] ald thend huβleie, som hannom vdi tiuffue aar kunde thilfalde paa en ottende partt, som beløb sig thill sammens halffjerdesindethiuge och femb rixdaller, vanshedt att gaarden noger aar haffde staait øde. J lige maade beuiβis thed med Willum Hendrichβøns jndlagde forseett paa Malmøeβ byething a° 1604,[23] att hand sig haffuer erbødit jmod forschreffne Jørgen Schultt, att dersom Jørgen Schultt wille kiøbe hans parter aff hannom vdi gaarden, wille hand werre offuerbaadig thennom att affstaa. Diβligeste der som Jørgen Schultt wilde affstaa hanβ partt, wille hand handle med hannom therom. Och ydermere erbød Willum Hendrichβøn sig emoed Jørgen Schultt, att hand wille giffue Jørgen Schultt sette pendinge,[24] at hand wille sette[25] gaarden, huad billigt[26] war, daa wilde Willum Hendrichβøn enten kiøbe med hannom eller selge, och der som Jørgen Schultt jcke dermed nøigdes, daa wille Willum Hendrichβøn tage sette penge[27] aff Jørgen Schultt och sette gaarden, och hand wilde forunde Jørgen Schultt enten att selge eller att kiøbe, huilcked Jørgen Schultt ey wille paa enten parter jndgaa.

Diβligeste erbød Willum Hendrichβøn sigh, att der som Jørgen Schult jcke her med wille nøiges, daa thilbød hand sig, att der som Jørgen Schultt kunde beuiβe sig att haffue en ottende partt vdi gaarden, wille hand affstaa gaarden alsammen,

att Jørgen Schultt schulle thend thill sig annamme vdi eet aar, och saa wille Willum Hendrichβøn thend thill sig annamme vdi siuff aar och huer att giørre thend sig saa nyttig, som hand best kunde, och thette alsammen thilbød hand hannom her udj Malmøe, førrind domb gick i Helβingøer a° 1605,[28] huilckit ochsaa med byefougdens domb[29] herudj Malmøe wider er att beuiβe.

Effter slig Willum Hendrichβøns thilbud och andre forberørt leilighed, saa och diβligeste att sagen ey er kommen jnd for rigens rett[30] epther forrige domme, som landsdommere och fliere guode riddermendsmend om saadan sager dømpt hafuer,[31] wiste wj jcke att thildømme Willum Hendrichβøn Jørgen Schultt nogen kost och tehrring eller schadegield plichtig att were, meden for[ne] Willum Hendrichβøn for slig Jørgen Schulttis thilthalle frj att werre.

Diβligeste epther som och Willum Hendrichβøn vdj lige maade thilthaler Jørgen Schultt for kost och tering och thill thed første att Willum Hendrichβønn haffuer fremsendt sitt bud fra Egebeck och thill Malmøe epther rette tegthe dag, som begge parterne haffde beuilget att were thilstede, nar Jørgen Schultt schulle haffue jnduiβning vdi gaarden aff de otte mend, som ther thill tinge wor vdtagen, och ingen paa Jørgen Schulttis wegne møtte paa samme thidt, daa effterdi Jørgen Schultt med hans eed bekreffted, att hand for stoer frøst och Guds werlig[32] schyld jcke kunde komme offuer fergestederne att møde thill samme dag, som jndfaltt tiuffende dag epter juell, er thett oβ sielffuer nocksom beuist, att paa thend tiid war en strenge frost, at jcke nogen letteligen vden stoer lifs fahre kunde komme emellom landene, der thill med befindis thed Willum Hendrichβøn jcke synderlig schade derfor att haffue liidt aff thend aarsage, thed war leie bud, som barr ett sendinge breff om samme leilighed thill Moenβ Jeβperβønn[33] j Malmøe, och beklagede Jørgen Schultt att werre hannom sielffue thill største schade, att hand paa thend tiid jcke kunde møde.

Derthilmed beuiβis thed ochsaa med Willum Hendrichβøns sendinge breff, som hand paa samme thid Mogens Jeβperβen, borger i Malmøe, haffuer thilschreffuid, huorudj hand sig beklager, att hand icke toerde sielffuer begiffue sig offuer emellom Helβingøer och Helβingborrig for thend mangfoldig driff jiβ, som war j sundet, och formeener Jørgen Schultt och Willum Hendrichβøn jcke derfor att haffue liidt nogen schade. Och epter slig forschreffne tilfald viste wj jcke Jørgen Schultt att werre Willum Hendrichβøn nogen kost och tehring her for plichtig.

Sammeledis som Willum Hendrichβønn och tilthaller Jørgen Schultt for kost, tehring och skadegield for en eschning,[34] som war jndschreffuid vdi Croneborgs birckebog offuer forschreffne Willum Hendrichβøn, for huilcken eschning Willum Hendrichβøn war foraarsagit att jndsteffne birckefougden thill Siellandsfarβ

landsting saauel som och derthill steffnidt Jørgen Schultt, om hand haffde der nogit thill att suare, och Willum Hendrichβøn bleff for samme eschning forschaanitt, och da bleff thill landsthinget Willum Hendrichβen med birckefougden wenlige foreenett och fordragen om kost och tehring, som Willum Hendrichβønn daa affstoed, som vdj landsdommers dom[35] er jndførdt, och mest galdt paa birckefougden, som loed samme eschning vdi tingbogen jndschriffue, effterdj Willum Hendrichβøn jcke vdlagde de tiuffue aarβ huβleye, som forschreffne Willum Hendrichβøn dog siden vdlagde paa Siellandsfarβ landstingh, som war lxxv rixs daler, och derfor bleff frj for eschning epter forberørte leilighed, och epther saadan leilighed wiste wj icke heller att thilfinde Jørgen Schultt att giffue Willum Hendrichβøn nogen kost eller tehring, eptherdj sagen ey er kommen høiger epther forrige landsdommers och guode mends domme, som før er meldt, menβ der som Willum Hendrichβøn formehener sig nogen widere thilthale att haffue thil Jørgen Schultt epther hans widtløfftige jndlagde forsettis liudelβe, da att søge hannom for sin thilbørlige dommer.[36]

(1) Missive 22. september 1606 (Kanc.Br.) til borgmestre og råd i Malmø, jf. missive 6. juni 1606 til samme (ib.). - (2) De i dommen nævnte personers indbyrdes slægtsskabsforhold vil fremgå af oversigten på modstående side (de i den originale dom nævnte personers navne er kursiveret). - (3) Dette, der er udateret, indeholder kun domskonklusionen. Domskonklusionen er her gengivet efter rådstuerettens dombog. - (4) Se 798.6. - (5) Willum Henriksen Rosenvinge (d. 1608) til Egebæk, søn af nedenn. borgmester i Helsingør Henrik Mogensen Rosenvinge (d. 1583) og dennes 1. hustru Karen (Carina) Willumsdatter Forbes. Hans farfader, borgmester i Helsingør Mogens Jensen (d. 1528), var 31. maj 1505 blevet adlet med navnet Rosenvinge, men dette navn førtes af slægten først fra omkr. 1630. - (6) De nu forsvundne 2 gårde, kaldet Egebæk, i Egebæksvang (tidl. Tikøb) s., Lynge-Kronborg h., som Henrik Mogensen Rosenvinge havde erhvervet fra kronen ved skøde 5. august 1567 (Kr.Sk.I.112). Jf Danmarks Stednavne II.6. - (7) Jørgen Schult, søn af borgmester i Flensborg Morten Schult. Hans søster, Birgitte Schult (d. 1584), var gift med borgmester Henrik Mogensen Rosenvinge og var således Willum Henriksen Rosenvinges stedmoder. Han gjorde under sagen gældende, at en gårdspart, han havde arvet efter Henrik Mogensen Rosenvinges søster, Anne Mogensdatter Rosenvinge, i mere end 20 år var forholdt ham, og at han i den anledning havde haft betydelige udgifter, bl.a. til rejser fra Flensborg til Sjælland og til Skåne, af ham opgivet til omkr. 750 daler. - (8) Borgmester i Helsingør, øresundstolder Henrik Mogensen Rosenvinge (d. 1583), søn af borgmester ssts. Mogens Jensen (Rosenvinge) (d. 1528) og Anne Pedersdatter (Lilliefelt). Han var gift 1. gang med Karen Willumsdatter Forbes (d. omkr. 1572), 2. gang med Jørgen Schults søster, Birgitte Mortensdatter Schult (d. 1584). Om hans arvinger se stamtavlen note 2. - (9) Otte Schult var broder til Jørgen Schult. - (10) Anne Mogensdatter Rosenvinge (d. 1591), datter af borgmester i Helsingør Mogens Jensen (Rosenvinge) (d. 1528) og Anna Pedersdatter (Lilliefelt) og således faster til ovenn. Willum Henriksen Rosenvinge. Hun var gift 1. gang med Hans Thomesen, 2. gang med klædehandler og rådmand i Malmø Cornelis Matthissen (d. omkr. 1550), søn af klædehandler og rådmand i Malmø Matthias Johansen og Tale Marcusdatter, 3. gang (1556) med borger i Malmø Jørgen Dirichsen (d. 1572).

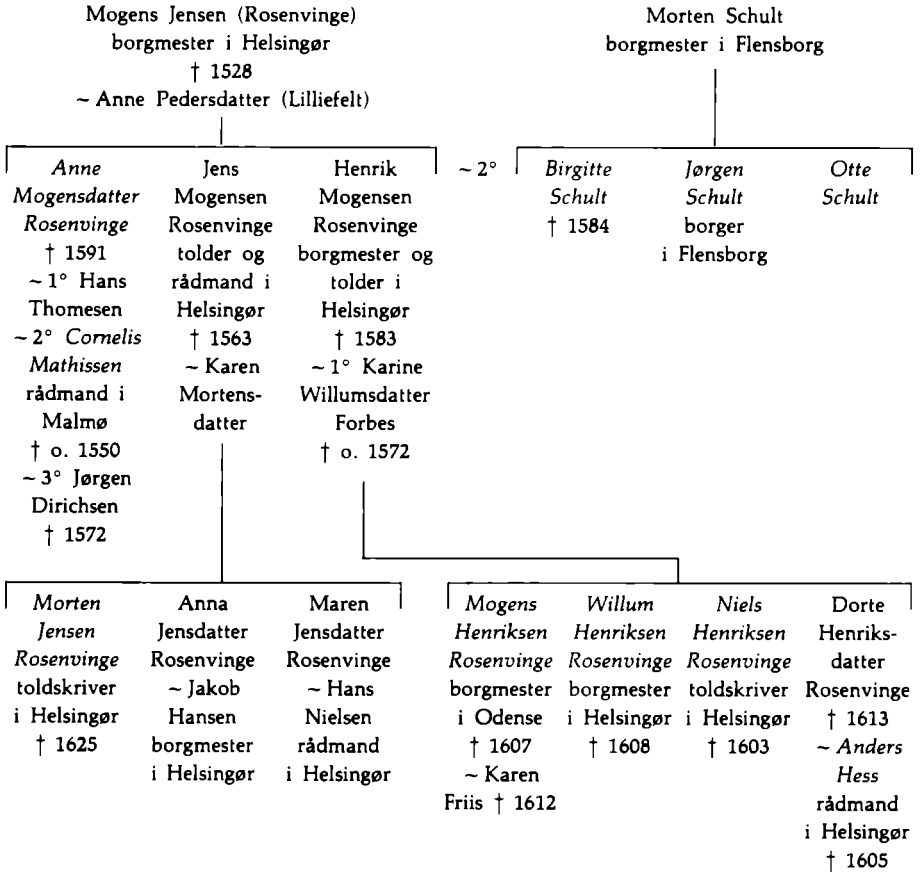

(11) Gården lå på den nordre side af Stortorget i Malmø (grund nr. 334 i 41. kvarter Gripen), jf. Isberg II A.158, Malmø Tingbøger 1577–83 og 1588–90 ved Leif Ljungberg og Einar Bager (Kbh. 1968).408. Efter Anne Mogensdatter Rosenvinges død 1591 arvedes gården af børnene af hendes i 1563 afdøde broder, tolder og rådmand i Helsingør Jens Mogensen Rosenvinges børn: toldskriver i Helsingør Morten Jensen Rosenvinge (d. 1625), Anna Jensdatter Rosenvinge, enke efter borgmester i Helsingør Jakob Hansen (d. 1578), og Maren Jensdatter Rosenvinge, enke efter rådmand i Helsingør Hans Nielsen (d. før 1591). Arvingerne solgte 30. januar 1598 gården til deres fætter, ovenn. Willum Henriksen Rosenvinge, jf. Isberg II A.158 note 230. – (12) 10. juni 1605 (utr.). Ved Helsingør rådstuerets dom 18. april 1603 (utr.) var statueret, at Jørgen Schult skulle have en forholdsmæssig andel i den omhandlede gård i Malmø, men andelens størrelse var ikke nævnt i dommen. – (13) Toldskriver i Helsingør Niels Henriksen Rosenvinge (d. 1603), broder til ovenn. Willum Henriksen Rosenvinge. Om ham se Sjællands landstings domme 3. maj 1592 (V nr. 680) og 15. august 1593 (ib. nr. 705). Han havde forretninger, bl.a. om »schibs parter« med ovenn. Jørgen Schult. – (14) påtog sig (Kalk. IV. 383b bet. 3a). – (15) 18. april 1603, se ovf. note 12. – (16) *epter aduenant:* forholdsmæssig

(OdS I.964), jf. fr. *à l'avenant*. - (17) Se ovf. note 12. - (18) villig (Kalk. III.402a). - (19) Betaling (Kalk. IV.567b bet. 2). - (20) Vidnesbyrd (Kalk. IV.599 bet. 1).

(21) Indførsel (OdS IX.552 bet. 2). - (22) Sjællands landstings dom 3. september 1604 (utr.). - (23) Malmø bytings dom 17. september 1604 (utr.). - (24) Uldall 257,4° har *6. pendinge:* den afgift til kongen på 1/6 af arv, der skulle udføres af riget, jf. sen. reces 23. februar 1643 2-7-2 (CCD V.277) og DL 5-2-76. *Sette pendinge* er formentlig det samme, jf. *sjettepenge* (OdS XIX. 15). - (25) fastsætte, bestemme, vurdere, ansætte (Kalk. IV.271b bet. 6; OdS XXIII.190 bet. 15.6). - (26) rimeligt, retfærdigt (Kalk. V.98b). - (27) Også her har Uldall 257,4° *6. pendinge*. - (28) 10. juni 1605, se ovf. note 12. - (29) 17. september 1604, se ovf. note 23. - (30) Når begge parter mødte for retten, tilkendtes der ingen af parterne kost og tæring, jf. reces 13. december 1558 § 5 e contrario. Ved reces 31. marts 1615 § 45 (CCD III.451) bestemtes, at den, der for rettertinget stævnede eller stævnedes for »vitterlig gieldssag eller anden unyttig trette«, og som tabte sagen, skulle yde modparten »billig kost oc tæring efter dommens lydelse«. Det udtaltes, at hidtil var ingen af rettertinget dømt til at betale kost og tæring, undtagen de, der indstævnede dommere for deres domme (jf. reces 13. december 1558 § 8). Jf. reces 27. februar 1648 2-6-10 (CCD V.264) og DL 1-6-22, Nellemann.965.

(31) Jf. Viborg landstings domme 18. januar 1584 (IV nr. 513) og 12. juni 1587 (GdD IV. 113ff.). - (32) Uvejr, ondt vejr (Kalk. II.94a); jf. rettertingsdom 18. november 1562: *storm och Gudtz weder* (II nr. 244). - (33) Mogens Jespersen nævnes i 1590 oftere som tingmand i Malmø, se Malmø Tingbog 1577-83 og 1588-90 ved Leif Ljungberg og Einar Bager (Kbh. 1968).261, 285, 287, 369, 381. - (34) Om æskning se Matzen, Offentlig Ret III.156ff. - (35) Sjællands landstings dom 3. september 1606 (utr.). Ved foretagelsen for landstinget betalte Willum Henriksen Rosenvinge Jørgen Schult 20 års husleje af hans anpart af ejendommen i Malmø med 300 mark (= 75 rigsdaler), hvorved æskningen bortfaldt. - (36) Herefter har rådstuedombogen: Thill widtnisbyrd haffuer jegh, Siffuert Grubbe, herunder trøckt mitt zignet och wj, borgemester och raadmendt wor stads zechret och jeg, Peder Hanβen [se 818.20] mit zignete. Datum vt supra.

838 Helsingør rådstueret 8. juni 1607

Helsingørs borgmester, der i 5 år havde været lavværge for sin mindreårige svoger, fandtes berettiget til efter JL I. 30 at oppebære som vederlag for sine udgifter og for det omfattende arbejde tredjepenge af alt, hvormed han havde forbedret myndlingens formue i værgemålsperioden.

Hs.: Helsingør bytingsbog 1606-07 (Landsarkivet for Sjælland m.v.) (findes yderligere i 1 hs.[1]).

Overskrift: Dom emellem borgm: Gudmand Nielsen och affgangne Fredrich Fridrichsen Leyels arffuinger anlangende thend 3. penge for wergemaal.

Wii effterschr^ne^ Conradt Buckinckhausen,[2] borgemester, Peder Holdst,[3] Claus Ruhoffd,[4] Michell Seydell,[5] kong: Mays: byefoged, Hans Dauidsen[6] och Niels Jensen,[7] raadmænd udj Helsingøer, giøre alle witterligt, att aar Christj 1607, mandagen thend 27. aprilis, paa Helsingøer raadstuffue for oβ er fremkommen

erlig och welacht mandtt Gudmand Nielβen,[8] borgemester her βammeβtedtzs, och haffde for oβ laditt udj rette βteffne welacht mand Johan Willumβen,[9] raadmand, och Dauid Luchtt,[10] kong: Mays: toldschriffuer, och møtte Johan Willomβen for rette paa beggis theris wegne att suare till borg: Gudmandt Nielβens tiltalle. Och lagde borgm: Gudmandt Nielβen i rette sitt βchrifftelig forβett, liudendis udj βin meningh ordt fraa ordt βom eptherfølger:

Eptherβom att erlig och welacht mand Friderich Leyell,[11] borgemester och kong: May: tolder her udj Helβingøer, anno 1600, thend 10. juni, her paa Helβingøers raadhuβ udj meninge borgers neruerelβe, som thend dag tinget søgte, opstod aff sitt sæde och begieritt aff mig, Gudmandt Nielβen, att epther jeg waar hans søns, Frederich Fridrichβens,[12] neste slechtt, βom her waar boesiddendis aff hans møderne, att jegh wille annamme Frederich Fridrichsens formynderschaff och thet saa forestaa, som jeg wille anβuare for Gud och were bekiendt for mennischen, dett haffuer jeg epterkommid, och der paa haffuer hand βamme tiidt giort mig rede och regenβchaff, huis bemeltte hans søn, Frederich, kunde tilfalde epter sitt møderne, huilchet udj bemelte Frederich Leyels leffuendis liiffs tiid βtoed under beggis woris giemme, och bleff althingest regerit[13] medt begge woris gode betenckende och raad, βaa lenge Frederich Leyell war udj liffue. Stachedt tiid der epter, der bemeltte Frederich Leyell med døden er affgangen, haffuer jeg paa Frederich Friderichβens wegne werrett offuer schiffte med Sophia Hansdaatter,[14] s: Frederich Leyels effterleffuersche, och med Alexander Leyell[15] och Johan Willumsen. Och epter att schifftet waar offuerstandit, haffuer ieg annammid till migh altt, huis Frederich Friderichβen Leyell waar tilfalden baade udj møderne och federne och hannom thet thilbeste forreβtaaedt, βom ieg will antβuare for hans arffuinger och were bekiendt for huer erlig mand, endog ieg der med haffuer hafft adβchillige bemødelige[16] besueringer. Thill thet første dette beβuerlige och languarige schiffte emellom stiffmoderren[17] och børnene. Thill thet andett de mange handβchriffter[18] och gieldbreffue. offtbe[te] Frederich Frederichβen Leyell thilfaldt betreffuendis en god summa pendingh, jtem rede pending, βom hannom paa schiffte da tilfaldt, motte ieg were tilfortencktt[19] thill wiβe[20] folck att vdβette,[21] βom ieg βelffuer derfor wille βtande till rette. Till dett tredie haffuer ieg hafft adschillige besueringer med hans gaarde och boliger thennum att feste och borttleye till wiβe folck, βom ieg βelffuer kunde βtande till rette for leyen, βiden att haffue indβeende att hans gaarde och boliger kunde bliffue wed machtt och bygis och forbedris, huor behoff giordis. Till dett fierde er huer erlig mand witterligtt, huilken handell bruger, huad beβueringh der indfalder med schiffspartter att vdrede, vdredningen[22] att forβchaffe, indkompsten att annamme, schipperens

regenschaff medt flid att forhøre[23] och altingest udi god richtighed att bringe. Till det fembte: Epterβom ieg haffuer Frederich Frederichβen Leyell med sin slecht och wenners raad och βambtycke vdsendt medt sin thilforordnede pædagogus[24] thill Tydβchland, Franckerigh och andre nationer βigh att forsøge andre landtzs seder och thungemaall att lere, haffuer jeg udi midler tiid maatte forβørge[25] hannem medt tie pendinge[26] och nødturfftige vnderholdingh udj huad land och steder, hand waar att antreffe, och med beβuering och fare hans pendinge paa wexell att offuerβchriffue[27] och formeener, derβom jeg i βaa maade haffde antreffuid nogen bankerotzer,[28] βaa att en wexβell haffde fallierit[29] mig, haffde ieg maatte βtande till rette for hoffuidβtollen och alt βkade. Thill dett siette er huer erlig mand udj Helβingøer witterligtt, huad βtoer molestation[30] och offuerløb[31] mig er wederfarid aff Alexander Leyell, baade for[32] hans broders dødelige affgangh och siiden, huilckett er βaa megitt grofft, att thet thienner icke her att repetere.[33] Dog uill ieg nu alle diβe for[ne] puncter och beβueringer hedenβtille først till Gud i himmerige, thill Frederich Frederickβens och Alexander Leyels arffuinger och till øffrigheden, derβom arffuingerne will icke sla sigh till rette, epterdj jeg βtrax effter Fredrik Fredrichβsen Leyels dødelig affgang haffuer till thrende thiider ladett igiennem leβe och igiennem regnett jndtegt och wdgifft, først medt Johan Willumβen allene, anden gang waar thil schickidt epter kong: Maits: befalningh[34] Michell Seydell, Hanns Pederβen[35] och Mortten Knudtzen[36] med Johan Willumβen och Alexander, och the da igennom leeste och igiennom regnede min jndtegtt och wdgifft och fundett mitt regenβchaff richtigh och klart att were, βom the vnder thieris eigne hender haffuer giffuit mig beβchreffuidt. Tredie gang, formedelst Alexander waar skrøbeligh,[37] haffuer hand ombedett Conrad Buwinckhusen och giffuid hannum schrifftlig fuldmacht, att hand uille igien offuerleβe[38] och offuerregne[39] med Johan Willumβen och the tre mend,[40] βom aff kong: Mtzs: wor befalitt mit regenβchaff och schiffte medt Johan Willumβen och huis thennum arffueligen epter Frederich Leyell waar tilfaldet. Dette er altβammen βcheed, och the mend, βom waar offuer mitt regenβchaff och offuer βamme schiffte, haffuer fundet thet βaa uell βom tilforne richtigh att were, βom the med thieris breff och segell haffuer giffuid mig beβchreffuitt. Och huer aff arffuingerne haffuer annammit βin anpartt. Derfore setter jegh for eder erlige mend och dommere udj alle rette, att epter diβe for[ne] sex punckter och beβueringer, βom ieg haffuer βchrifftligh forregiffuid,[41] foruden huis fare och wmage jeg haffuer hafft att foruare hans guld, sølff, jordebreffue[42] och andre breffue βaa uel βom handschriffter, baade for onde folck och for jldebrand, disligeste for min langβommelig møye och vmage nu paa trende schiffter, diβligeste for min omkostningh, theering och for-

βømmelβe, breffuepending och adβchillige omkostningh, βom ieg inthet haffuer førtt till regenschaff, om jeg bør icke att haffue thend tredie pending af, huis godtzs och pendinge haffuer rented, baade rentepenge, huβeleye, schibsparternis oppebørelβe epter lougen,[43] begierendis aff eder erlige mend en retferdig domb, och att dette mit forβett udi dommen motte indføris. Helβingøer, thend 27. aprilis anno 1607. Gudmand Nielβen egen haand.

Thaa epterdj for^ne^ borg: Gudmand Nielβen nu paa nogle aars tiider haffuer werritt affgangen Frederich Frederichβens Leyels laugewerge och haffuer hafft hans fæderne och møderne arffuepart under βitt wergemaall och dett foreβtanditt med βtoer møde, vmage och fare, saa haffuer hand nu effter hans dødelige affgang for βamme wergemaall giort trende gange rede och regenschaff och haffuer fran βigh liffuerid epter regenβchaffs liudelβe till bemeldte Frederich Frederichβens arffuinger altt, huis hand haffde annammid och burde att følge med regenschaffuit, vndertagendis 1367 daller, βom hand bliffuer bemeldte arffuinger βchyldigh epter Johan Willumβens egen vnderschreffuene haandtzs bekiendelβe, liudendis att hand βlett ingen mangell wiste att giøre paa forβchreffne borg: Gudmand Nielβens regenschaff, mens tackede hannom godt for βin møde[44] och βamme regenschaffs richtighedt i alle maade. Och epter denne forschreffne βags leiglighed satte borg: Gudmand Nielβen for oβ udj rette, om hand for sin møde och store vmage, diβligeste for βine reigβer, forteeringh, breffuepenge och anden anwend omkostningh icke burde att haffue thend tredie penge effter lougen aff, huis for^ne^ Frederich Frederichβens godtzs, pendinge och indkombst, huert epter sitt nauffn och wilkor, aarligen wor bleffued formerid och forbedrit, thend βtund hand dett haffuer hafft under βitt wergemaal och forreβtandett.

Huor till Johan Willumsen βuarede, att derβom dommere och dannemend kunde kiende, att thend tredie penge med rette burde att giffuis for^ne^ b:[45] Gudmand Nielβen, uille hand der med lade βigh nøye. Och waare parterne paa begge βider domb begierendis.

Da effter beggis theris tiltale, gienβuar och thenne sags leiglighed, och epterβom en huer witterligt er, huis βtoer beβuering, møde och vmage borg: Gudmand Nielβen haffuer hafft, thend βtund hand βamme wergemaall haffuer forreβtandett, och for^ne^ Johan Willumβen effter βin egen βchrifftlig bewiis med βamptt the tre mend, βom waar aff kong: Mays: thilforordnede befallingsmend theris eigen hender bekrefftiget, borg: Gudmand Nielβens regenschaff richtigtt att were i alle maade, wiβte wii icke andit att affβige for rette, end att borg: Gudmand Nielβen for hans βtore møde, vmage och fare, diβligeste for hans reigβer, kost, thering och breffue pendinge βaa uell βom anden adβchilligh omkostningh, hand for-

medelst ßamme wergemaall anuend haffuer, jo bør att haffue och niude thend tredie penge aff alt, huis for^ne^ Frederich Friderichßen Leyels godtzs haffuer renthett och er bleffuett forbederett thend ßtund, hand thet haffde vnder hand och udj forßuar.

Thill windißbyrd haffuer wi ladet trøcke wore signetter her neden paa.

Giffuid Helßingøer, thend 8. juni a° 1607.

(1) Dette (NkS 842,2°) mgl. begyndelsen af dommen (i trykket til kort efter note 11), der ved indbindingen af håndskriftet er gået tabt. - (2) Se 824.29. - (3) Peder Olufsen Holst (d. 1614), fra 1594 rådmand i Helsingør, jf. Hostrup-Schultz.42. - (4) Claus Ruhofdt (d. 1610), 1591-92 kæmner i Helsingør, fra 1596 rådmand ssts., 1597-1600 kirkeværge for St. Mariæ (tyske) kirke, jf. Hostrup-Schultz.42, Mogens Seidelin, Den Seidelinske Slægtsbog I(1953).30ff. - (5) Se 824.30. - (6) Hans Davidsen (d. 1609), søn af rådmand og tolder i Helsingør David Hansen (d. 1599) og dennes 1. hustru Karen Hansdatter (d. 1589). Han aflagde borgerskabsed i Helsingør 1596, blev rådmand ssts. 1597, hospitalsforstander ssts. 1607, jf. Hostrup-Schultz.43. - (7) Niels Jensen (d. 1627) var 1602-26 rådmand i Helsingør, 1626-27 hospitalsforstander ssts., jf. Hostrup-Schultz. 43. - (8) Gudmand Nielsen (d. 1615) kom til Helsingør omkring 1577, blev rådmand ssts. 1584 og borgmester ssts. 1595, jf. Hostrup-Schultz.5, Mogens Seidelin, op.cit.28f. - (9) Johan Willumsen (d. 1623), søn af Willum Dirichsen i Malmø og hustru Anna. Aflagde borgered i Helsingør 1597, blev rådmand ssts. 1602, hospitalsforstander ssts. (til 1622), borgmester ssts. 1618. Han var (1588) gift med Ingeborg Frederiksdatter Leiel (d. omkr. 1658), datter af nedenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel (d. 1601) og søster til de nedenn. Alexander og Frederik Leiel. Hun blev gift 2. gang med rådmand, senere borgmester i Kbh. Mathias Hansen (d. 1628). - (10) David Lucht (Luft) (d. 1635) blev 1607 toldskriver i Helsingør, 1623 tolder ssts. Jf. Hostrup-Schultz.118; GAA III, tillæg.158; Kong Christian IVs egenhændige Breve III(1878-80/1969).128, IV(1892/1969).128ff. (om datteren Bente, der var forlovet med Christian IVs søn Christian Ulrik Gyldenløve (d. 1640)).

(11) Frederik Leiel (d. 1601), søn af borgmester og øresundstolder i Helsingør Sander Leiel (d. 1560) og Elline Davidsdatter (d. efter 1549). Han var 1566-79 rådmand i Helsingør, 1583 øresundstolder ssts., 1591 borgmester ssts. Han var gift 1. gang med Pernille Olesdatter (d. 1565), datter af borgmester i Kbh. Oluf Jakobsen (Ibsen) Skriver (d. 1557) og Ingeborg Mortensdatter Stuffe (d. 1568), 2. gang med Kirsten Jensdatter (d. mellem 1593 og 1601) og 3. gang med Sophie Hansdatter (d. efter 1601), men havde vist kun børn i 2det ægteskab. Jf. Hostrup-Schultz.4f.; Mogens Seidelin, op.cit.tabel II; Hist.Tidsskr.1.rk.V(1844).457. - (12) Frederik Frederiksen Leiel (d. ugift 1605), yngste søn af ovenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel og dennes 2. hustru Kirstine Jensdatter. - (13) styret, ledet (Kalk. III.567b; OdS XVII.588 bet. 2). - (14) Sophie Hansdatter (d. efter 1601), enke efter ovenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel (d. 1601), stedmoder til ovenn. Frederik Frederiksen Leiel. - (15) Alexander Leiel (d. 1607) (jf. ovf. 824.6) søn af ovenn. borgmester og øresundstolder Frederik Leiel (d. 1601) og dennes 2. hustru Kirstine Jensdatter og ældre broder til ovenn. Frederik Frederiksen Leiel. Han synes at have været den ansete slægt Leiel's »sorte får« (Mogens Seidelin, op.cit.13, jf. Laurids Pedersen, Helsingør i Sundtoldstiden I.414), hvis væsentligste beskæftigelse var langvarige processer, vist hyppigst med svogeren, ovenn. Johan Willumsen, og byfogden, ovenn. Michel Seidel. Han var gift med Birgitte Sinnisdatter (d. 1634), der 1608 blev gift 2. gang med toldskriver i Helsingør Willum Mortensen Rosenvinge (d. 1637). - (16) besværlige, anstrengende (jf. OdS II.287). - (17) Sophie Hansdatter. jf. ovf. note 14. - (18) Gældsbreve (Kalk. II.150b

bet. 2). - (19) *were tilfortenckt:* sørge for (Kalk. IV.356a). - (20) pålidelige (Kalk. IV.844b bet. 1).

(21) anbringe (OdS XXV.747 bet. 4.3 in fine). - (22) Udrustningen (Kalk. IV.576a). - (23) gennemgå, revidere (Kalk. V.280b). - (24) Lærer, hovmester. - (25) forsyne (Kalk. I.705a bet. 2). - (26) Vel fejl for *tærependinge:* penge til underhold (Kalk. IV.517a). - (27) overføre, overdrage, påskrive (OdS XVI.133 bet. 4). - (28) Fallent(er) (Kalk. I.102a). - (29) svigtet, gået tabt (for) (jf. OdS IV.700). - (30) Skade, ulempe (jf. OdS XIV.310).

(31) Plageri(er) (Kalk. II.419b bet. 4). - (32) før. - (33) Skiftet efter borgmester Frederik Leiel og værgemålet for og skiftet efter sønnen, Frederik Frederiksen Leiel, gav anledning til mange stridigheder. 1605 stævnede Alexander Leyel borgmester Gudmand Nielsen for at få ham til at udlevere faderens kvitteringer. Dette nægtede Gudmand Nielsen at gøre, når ikke samtlige arvinger anmodede ham derom, og heri fik han medhold ved Helsingørs rådstuerets dom 15. april 1605, jf. Mogens Seidelin, op.cit.13f. Under sagen (11. februar 1605) injurierede Alexander Leiel byfogden, Michel Seidel, og 15. juli s.å. statuerede rådstueretten, at Alexander Leiels beskyldninger synes at være sket af »uforstand og i hastmodighed«, men sagen skulle ikke komme nogen af parterne til hinder eller skade i nogen måde (Mogens Seidelin, op.cit.15). I sommeren 1606 udskældte Alexander Leiel sin svoger, Johan Willumsen, for en tyv, skælm og horesøn og kaldte borgmester Gudmand Nielsen en gammel tyv. Borgmester Gudmand Nielsen klagede til kongen over, at han ikke fra Alexander Leiel og Johan Willumsen kunne få kvittering for sit værgemål for Frederik Frederiksen Leiel, og ved missive 23. august 1606 (Kanc.Br.) befaledes det lensmanden på Kronborg, Joachim Bülow, at beflitte sig på at forlige parterne eller hjælpe Gudmand Nielsen til sin ret. Derefter klagede Alexander Leiel til kongen over, at Gudmand Nielsen og Johan Willumsen ikke ville udlægge ham hans arv efter broderen, Frederik Frederiksen Leiel, eller efter faderen, borgmester Frederik Leiel. Ved missive 24. december 1606 (Kanc.Br.) til Gudmand Nielsen og Johan Willumsen befaledes det dem uden videre forhaling at begynde et rigtigt og endeligt skifte med Alexander Leiel, så kongen kunne blive fri for videre »molestering« (jf. dette udtryk i nærv. dom). Ved kgl. missive 8. januar 1607 til rådmand Hans Petersen, byfoged Michel Seidel (Greve) og byskriver Morten Knudsen befaledes det dem at søge forlig i den trætte, der var mellem Johan Willumsen og Alexander Leiel angående arv og skifte efter borgmester Frederik Leiel, og i den trætte, der var mellem de nævnte på den ene side og borgmester Gudmand Nielsen på den anden side angående denne sidstes værgemål for Frederik Frederiksen Leiel. Kongen havde selv uden held søgt at få striden bilagt i mindelighed; nu pålagdes det de 3 mænd at kalde parterne for sig og påsé, at skiftet rigtigt foretoges og, at der gjordes rigtigt regnskab for Gudmand Nielsens værgemål for Frederik Frederiksen Leiel. Hvis de stridende parter ikke kunne forliges, skulle de nævnte 3 kommissærer afsige dom i striden. Skulle nogen af parterne vise sig modvillig til at møde, skulle vedkommende for den foragt, han viste kongens bud, have forbrudt 1000 rigsdaler til kongen. Da kongen senere erfarede, at sagen stod på, at arven beroede hos Johan Willumsen, og at Alexander Leiel havde aflagt det løfte, at han aldrig ville komme i svogerens hus, befaledes det ved missive 10. februar 1607 (Kanc.Br.), at de kister og skrin, der indeholdt arven, skulle føres op til rådhuset, hvorefter de 2 kommissærer skulle indkalde parterne til møde 16. februar 1607 og dele arven endelig imellem dem. Med hensyn til købstadsgods og skibsparter, hvorom parterne ikke havde kunnet enes, bestemte missivet, at disse aktiver skulle deles i 3 søsterlodder. Striden sluttede ikke med nærv. dom. Johan Willumsen klagede til kongen over, at borgmester Gudmand Nielsen beholdt adskillige breve vedrørende værgemålet for Frederik Frederiksen Leiel. Ved missive 23. februar 1608 (Kanc.Br.) befaledes det Gudmand Nielsen, at han for at forebygge videre trætte skulle overlevere Johan Willumsen alle breve, der vedrørte værgemålet, i overværelse af lensmanden og flere godtfolk, der kunne registrere brevene; skulle nogle breve være bortkommet, skulle

Gudmand Nielsen stille sikkerhed for, at der ikke senere rejstes krav mod Johan Willumsen eller dennes arvinger. Ved missive 23. marts 1608 (Kanc.Br.) befaledes det borgmester Gudmand Nielsen til kancelliet at indsende en af ham underskrevet og forseglet redegørelse for, hvad han som værge for Frederik Frederiksen Leiel havde modtaget som dennes arv og hvad han efter dennes død havde leveret til dennes arvinger.

(34) Missive 8. januar 1607, se foreg. note. - (35) Hans Pedersen (d. efter 1608) fra Malmø. Han aflagde borgered i Helsingør 1599 og var gift med Bente Andersdatter (d. 1608), datter af rådmand i Helsingør Anders Saxen (Sachs) (d. 1593) og dennes 1. hustru Truid (d. 1568) og enke efter rådmand og tolder i Helsingør David Hansen (d. 1599), jf. Mogens Seidelin, op.cit.78. - (36) Morten Knudsen (d. 1620), byskriver i Helsingør 1607-12, rådmand ssts. 1611, hospitalsforstander ssts. 1620, jf. Hostrup Schultz.44. - (37) Alexander Leiel døde 1607 før 12. april (begravet denne dato). - (38) gennemlæse (Kalk.III.422b). - (39) efterregne (OdS XVI.113, cf. Kalk.III.425a). - (40) Michel Seidel, Hans Pedersen og Morten Knudsen.

(41) fremstillet, forelagt (Kalk.I.616b). - (42) Skøder (Kalk.II.446a). - (43) JL I.30, hvorefter værgen har ret til for sit arbejde og til dækning af sine udlæg at oppebære en tredjedel af, hvad myndlingens gods har givet i indtægt (nettoindtægt). De andre landskabslove indeholdt ikke en hertil svarende bestemmelse, men fra omkr. 1600 var det ikke sjældent, at JL anvendtes uden for det jyske retsområde, jf. Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie.50, hvilket delvis skyldtes, at denne lov i 1590 forelå i en let tilgængelig trykt udgave. Regler om værgepenge indeholdtes senere i fdg. 23. april 1623 (CCD IV.570f.), reces 27. februar 1643 2-18-1 (ib.V.313) og DL 3-17-26 og 27, men afskaffedes ved §13 i lov af 26. maj 1868 om forvaltningen af umyndiges midler, dog kunne justitsministeriet ved store eller besværlige værgemål bestemme et passende vederlag, jf. Matzen, Privatret I.48, Viggo Bentzon, Personretten, 2. udg.(1923).148f. - (44) Møje, umage (Kalk.III.176b bet.1). - (45) ɔ: borgmester; NkS 842,2° har *borgemester*.

839 Malmø byting 3. august 1607

Et 15 mands nævn udtaler, at en skoleelevs drab af en kammerat var sket af våde, hvorfor han skulle beholde sin fred og betale mandebod til den dræbtes slægt.

Hs.: Uldall 257,4° nr. 238.

Overskrift: En domb om en schoelepeblinge, som aff en hefftig vanlycke dreffte en anden schoelepebling.

Wii effterschreffne fembten mend,[1] som ere til naffn: NN., borgere och jnduonnere i Malmøe, giøre alle vitterligt och bekiende, at effter som wi aff Peder Hanβen,[2] byefouget, her paa Malmøe byeting anno 1607, den 8. junij, effter Claus Hendrichβens vdj Ellinge[3] mølle hans begiering erre bleffuen till neffndt at schulle grandsche och forfare, jtem kiende och dømme om det drab, Godsche Mogenβen (disuer) den 22. maij βidβt forgangen begich paa be^te^ Claus Møllers søn, Hans Clauβøn, som begge waare schoele peblinge herβameβtez, er βcheedt aff wanhendelse[4] och waade, och om hand derfor bør at miste kong: Mayts: fred och lide paa βit liff eller jcke, effter som βamme vorres taxt,[5] be^te^ Peder Hanβen os

giffuet haffuer, jndeholder och formelder, daa effter ßaadan forberørt leiligheed haffuer kongens foeget med Claus Møllers ßambtycke giffuet os sexs vgers dag samme drab at offuer ueige och emidler tid forfare, om os nogen vindesbyrd och kundschaff derom kunde forrekomme, huor effter wi kunde haffue os at rette.

Saa er os emedler tid jngen vindesbyrdt derom forrekommet vndertagendes en schoele peblinge veed naffn Lauriz Lockerup, som winder, at effter femb ßlett[6] om afftenen loff war gifuen aff schoelen, er Hans Claußøn, som død bleff, straxs vden schoeledørren gaaet bag til Godsche Mogenßen og spudet[7] hannom med en erte paa kinden och straxs dereffter giffuet ßig till att løbe. J det ßamme haffuer Godsche Mogenßen grebet hastig i ßin lumme,[8] optaget hans kniff och scheede tilhaabe och der med kast effter Hans Claußen, och i kastet er kniffuen flød[9] aff scheeden, saa at kniffuen, der hand buckede ßig, ßtøtte hannom bag i halßen och gaff det et lyed fra sig, lige som mand haffde bidt en haard nød synder, men scheeden bleff liggendes mitt emellom dennom, och war der en och tredue føders rom emellom dennom, der ßchaden ßcheede. Med mehre be^te^ Lauritz Lockerups bekiendelße jndeholder.

Jtem dagen den 20. julij erre wi for^ne^ fembten mand saa well och for^ne^ Claus Møller her jnden tinge jgen møtt, och tilspurde wi daa be^te^ Claus Møller, om hand haffde eller wiste sig nogen vindesbyrd herudinden at føhre eller at paaßchiude,[10] hand daa nu ville lade frembkomme, effterdj wi be^te^ dag ßchulle fyllestgiørre worres neffn, huor till hand suarede ney, at hand jngen vindesbyrd haffde, ey heller wißte ßig nogen at paaßchiude. Och er os endaa aff kongens foeget med be^te^ Claus Møllers ßambtycke effter worres begering giffuet os fiorten dags dag, ßom er till den 3. aug:, och wi daa endeligen at giøre vorres neffn fyllest.

Jtem vdj dag, den 3. aug:, erre wi forschreffne fembten mend jgen her inden tinge møtt, j lige maade och forßchreffne Claus Møller, och war hand endelig begierende, effterdj wi haffde weedtaget till i dag at giøre fyllest worres neffn, wi det nu wille effterkomme. Och daa vdj kongens foegedtz, borgemester och raads, saa och meenige tingmends neruerelße tilspurde wi hannom, om hand war begierende Godsche Mogensens liff, huor till hand suarede ney, mens os derudinden at giøre, som wi wille for suare.

Med fleere ord och tale os emellom forreløb.

Daa effter samme forßchreffne leilighed, och effterdj os jngen anden vindesbyrd[11] och kundschaff om dette draff er forekommet end for^ne^ Lauriz Lockerup vundet haffuer, wide wi jcke at finde Godsche Mogenßen fra sin hals, mens det at verre ßcheedt aff whendelße och en hefftig[12] wanlycke,[13] och be^te^ Godsche

Mogenβen derfor at bøde landeboed[14] och stille den dødes fader, βlecht och venner tilfriz och at niude kong: Mayts: fred.

Des til vidtnisbyrdt.

(1) Jf. reces 7. september 1569 §5 (CCD I.416) og reces 21. november 1576 §7 (ib.II.32f.). Reces 13. december 1558 §13 (ib.I.16) foreskrev kun, at fogden i livssager skulle »tage til seg beste tingmend«, men noget antal var ikke nævnt. - (2) Se 818.20. - (3) Landsbyen Ellinge i Västra Sallerup s., Oxie härad, Malmöhus län. - (4) Uheld. - (5) Hverv (Kalk. IV.321a bet.2). - (6) slæt, ɔ: klokkeslæt; *femb βlett:* klokken 5 præcis (OdS XX.684f.). - (7) spyttet (Kalk. IV.81a bet.11). - (8) Lomme (Kalk. II.846a). - (9) fløjet (Kalk. I.565b). - (10) påberåbe sig (Kalk. III.542b).

(11) Dommens begrundelse er, at der for at dømme for forsætligt drab kræves to gode vidner, jf. V.621.22. Et vidne, der som skolepebling næppe har opfyldt kravene om vidners kvalitet (jf. Matzen, Offentlig Ret II.102), har ikke kunnet begrunde en strengere dom, jf. ovf. *jngen vindesbyrdt ... vndertagendes en schoele peblinge.* - (12) stor (OdS VII.1029 bet.1). - (13) Uheld (Kalk. IV.736a). - (14) Bøde for drab (Kalk. II.736b). Ifl. reces 13. december 1558 §21 skulle bødes »trende atten mark peninge« (CCD I.21).

840 Sjællands landsting 20. januar 1608

Sjællands landsting påkender en af Helsingør rådstueret afsagt dom om arv og skifte. (Fragment[1])

Hs.: NkS 842,2° nr. 278.
Overskrift: En domb landtzdommer i Siellannd dømpt om arffue.

Wilhelm Dresselbierg[2] thill Windinge,[3] landtzdommer vdj Siellannd, och Jørgenn Nielsen, lantztingschriffuer, giøre witterligt, att aar effter Christi fødsel 1608, onsdagen den 20. januarij, rett louge søgneting effter juel, paa Sielandsfars landsting war schichett Pouffuel Thiesen, jnduonner wdj Helsingør, paa den enne och haffde hid wdj rette steffnett borgemester och raad ibidem och dennem tiltallit for en dom, de den 18. nouemb: nest forleden haffde dømpt och affsagt anlangendis arff effter Anne Noblids, som forgangen aar 1606 wid døden affgich. Och effter som for^{ne} Jacop Depontte som en fuldmechtig aff thuende sine faderbrødre, Morten och Lauritz Depontte, wor med schrifftlig beuis paa dieris wegne jndseedt att schulle førdre och annamme alt, huis lod och arffue diel, som dennem en huer for sin person konnæ tilkomme effter for^{ne} dieris moders søster, Anne Noblids, och derfor satte vdj rette, att effterdj for^{ne} hans faderbroder haffde en søster til Lisbon boendis wid naffn Gentilla Depontte, som i ligemaade ehr en medarffuingh til for^{ne} Anne Noblids effterladende godtz, om hun burde at tage lige arff med

hindis broder effter for^{ne} dieris modersyster, eller om hun jche schulle lade sig nøige med en syβterlod, som vdj anden arff brugelig och seduonligh ehr effter vor dansche lough[4] at tage och annamme; och de daa haffde affsagt, att effterdj thet befandts, att affganngne Anne Noblets jngen søster eller brødre haffde vdj liffue, der hun ved døden affgich, och alle de personner, som sig for arffuinger haffde jndstillit, ehr Anne Noblidtz søster børnn, och effter wor siellandsche loug 1. bogs 16. cap:[5] schulle formelle saadan arff att werre gange arff,[6] haffde de affsagt en broder att tage lige megit, quinden saa megit som mand, som wdj alle andre gangearff schulle werre brugeligt, huilken dieris sentendz och affsegt de formentte emod den judsche loug 1. bogs 5. cap:, recessens 30.[7] cap: saauelsom emod attschillige domme[8] om gangarff dømpt ehr. Formentte thend fordj iche saa nøigachtig att were, att dend burde att komme dennem til hinder eller schade wdj nogenn maade, mens burde machteløs att bliffue.

Och wdj rette lagde hand en dom aff Helsingørs raadstuffue thend 18. nouembris 1607 vdgiffuett, jndholdendis:

For oβ war fremkommen erlig och welacht Jacob de Pontte aff S: Lucas[9] wdj Hiβpanien, giffuendis tilkiennde, att efftersom hannd som en fuldmechtig aff tuende sine faderbrødre, Morten och Lauritz Depontte, war med schrifftligh beuiβ hid med sendt att schulle paa dieris wegne førdre, anname och oppebære ald huis lod och arffuedeel, som dennem en huer for sin person kunde tilfalde epter dieris modersøster, Anne Noblidtz, som forganngen aar wid døden affgich her udj byen, och fremsette for oβ be^{te} Jackop de Pontte, att effterdj for^{ne} hanns faderbroder haffuer en søster til Lisbon boenndis wid naffn Gentille de Pontte, som i lige maade er en medarffuingh til for^{ne} Anne Noblidtz effterlatte guodtz, om hun bør att tage lige arff med hindis broder effter thieris moders syster, eller ochsaa om hun iche schall lade sig nøie med sin søsterlodt, som wdj anden arff brugeligt och seduonligt ehr effter den dansche lough att thage och annamme. Och begierede for^{ne} Jacop de Pontte en affsigt[10] derom aff oβ wnder voris stads seigel, huilke wj hannem iche viste att benechte.[21] Daa effterdj befindis, att affgangne Anne Noblids jngenn søster eller brødre haffde wdj liffue, der hun nu wed døden affgich, och alle de personner, som sig nu for arffuinger jndstiller, ehre Anne Noblidtz søsterbørn, och effter den siellandsche loug wdj den 1. bogs i thet 15. cap: formelles saadan arff att werre gangarff, bør derfor effter for^{ne} 15. cap: enhuer at tage lige meget, quinde som mand, som wdj alle andre gangarff brugeligt ehr, som samme dom i sig selff jndholder.

Dernest i rette lagde en schrifftlig beretningh, jndhollendis: Efter som ieg, Pouel Tiesen, med Jacop de Pontte hiemme wdj Hispanien haffuer med wor fuld-

mechtige, thend enne wdgiffuen til for^{ne} Jakop de Ponntte aff thuende sinne farbrødre weed naffn Morten och Loerens de Pontte, boendis wdj Hispanien, den anden wdgiffuen til mig aff Daffuid Walraffn, boendis wdj Amsterdam, som er med for^{ne} tuende brødre sødschendebarn, haffuer werret aff de dannemend borgemester och raad, min kierre øffrighed wdj Helsingør, wenligenn begierendis att wbesueritt[12] wille giffue dom och sententz emellum oß och welagt mand Johan Villumsen som principal fuldmechtiger aff den 3. broder, Karl de Pontte, boendis wdj S: Lucas, saa och fuldmechtig aff for^{ne} trende brødre i Lisbon, huilche alle for^{ne} personner ehre sødschendebørn tilsammens schulle tage arff effter dieris moderßyster, Anne Noblids, som forganngen aar wdj Helsingør weed døden ehr affgangen, och formentte be^{te} Jahan Willumsen att tage arff paa for^{ne} Gentille de Ponntis wegne fuld broderlodt lige weed mands personner effter dieris modersyster. Saa haffuer be^{te} dannemend, borgemester och raad, thend 18. nouemb: nest forleden giffuit oß dieris affsegt wnder stadts seigell, att effterdj befindis, at affgangne Anne Noblet jngen syster eller broder i liffue haffde, huilket wj dog nochsom tilforn wiste, och alle personner, som sig for arffuinger jndstiller, ehre Anne Noblids søsterbørnn, haffuer de effter den siellandsche lands loug wdj den første bog wdj det 15. cap: saadanne arff affsagt att werre gangarff och huer att thage lige megit, quinde som mand, huilcke wj formeener iche samme cap: saaledis war att forstaas, effterdj arffuen falder dennom alle till effter modersøsteren och iche effter sydschende børnn att arffue, huilket saaledes liuder wdj sin beslutningh:[13] End er ingen til, som nest er att arffue, enten faderfader eller fadermoder, faderbroder eller modersyster, brodersøn eller broderdaatter, daa erre de alle lige ner att tage arffue, quinde som mand. Nu findis baade søstersøn och systerdaatter leffuendes, fordj mener ieg, att det jngen gangarff kand kaldis att werre. Dißligeste formenner[14] vi emod den judsche loug 1. bogs 5. cap: saauelsom emod recessen i thet 39. cap: och emod andre attschillige domme, som om gangarff dømptt ehr, jche saa nøigachtig att werre dømptt, att samme borgemester och raads dom kand komme oß til hinder eller schade paa samme arff i nogen maade. Ehr derfor nu endelig dom begierendis, och att dette mit forsett ord fra ord wdj dommen maa jndføris. Actum Ringßted, den 20. januarj anno 1608. Pouffuel Thiesen egen hand. Som samme forset i sig selff formeller.

Saa er her wdj rette møtt erllig och velforßtandig mand Peder Holst[15] och Niels Jennsenn,[16] raadmend wdj Helsingør, och paa borgemester och raadtz wegne suarede och formentte borgemester och raad att haffue dømpt effter den siellandsche loug, wiste dennem effter jnted andit att rette och formentte samme dieris dom burde wed macht att bliffue och dennem at jgiengiffuis kost och therring.

Med fast widere ord och talle dennem derom emellum var. Och var dom begierendis.[17]

(1) Slutningen af dommen mangler på grund af fejl ved indbindingen, jf. 838.1. - (2) Se 810.7. - (3) Se 810.8. - (4) JL I.5. Om betegnelsen *dansche lough* for JL se Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie.51. - (5) EsjL I.16, jf. VsjL A&O I.13 og SkL 34, hvorefter der, når den afdøde ikke efterlod sig børn eller børnebørn, ikke arvedes *in stirpes et lineas*, men *in capita*, ɔ: alle arvinger fik lige meget, idet der ikke gøres forskel på brødre og søstre. - (6) *Gangarv* var arv, der i sjællandsk og skånsk ret tilfaldt fjernere descendenter end børnebørn eller fjernere slægtninge i opstigende linje eller sidelinjen end forældre og søskende. Arven var ejendommelig derved, at den altid deltes lige *(in capita)* mellem arvingerne og ved, at mand og kvinde gik lige i arv, medens ellers mand tog dobbelt lod mod kvinde. Rettertingsdom 5. september 1554 (II nr. 204) statuerede, at gangarv efter EsjL I.15 var afskaffet ved § 24 i reces 16. december 1547, jf. rettertingsdomme 24. juli 1595 (Secher, Rettertingsdomme I.28ff.) og 11. juni 1596 (ib.74ff., Kofod Ancher II.502), Skåne landstingsdom 6. december 1595 (V nr. 747) og rettertingsdom 6. december 1595 (V nr. 751). Bestemmelsen i § 24 i reces 16. december 1547 optoges i § 39 in fine i reces 13. december 1558, der efter ordlyden gjaldt adelige, men som i retsanvendelsen også blev anvendt over for borgerlige, jf. Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie.55 og rettertingsdom 1. juni 1608 (ndf. nr. 851), der i strid med SkL 36 fastslog, at et skifte skulle ske efter reglerne i JL I.5, således at kvinde kun tog halv lod mod mand. Jf. DL 5-2-29 (Mands-Person tager to Loder imod een Qvindis-Person tager een, i alle Arve), der først blev ophævet ved § 1 i lov af 29. december 1857 om forandringer i arveforordningen 21. maj 1845.

(7) Reces 13. december 1558 § 39. - (8) Se ovf. note 6. - (9) Byen San Lucar de Barrameda i provinsen Cadiz i Spanien, der tidligere havde stor betydning som havneby for Sevilla. - (10) Afgørelse (Kalk. I.26b).

(11) Herefter udstreget *wij doch nochsom tilform viste*. - (12) uden at gøre indvendinger, ophævelser; hvis det ikke er til ulejlighed (OdS XXV.215 bet.3, jf. Kalk. IV. 535a bet.2; sml. ty. *unbeschwert*). - (13) Der citeres EsjL I.17, 2. og 3. punktum (DgL V.21). - (14) Herefter udstreget *jeg*. - (15) Se 838.3. - (16) Se 838.7. - (17) Det tør antages, at Sjællands landsting har dømt i overensstemmelse med § 39 i reces af 13. december 1558, således som det er sket i en anden sjællandsk landstingsdom fra samme år. I lovhåndskriftet NkS 1309,4° fra omkr. 1630 findes ud for bestemmelsen i EsjL I.16 om gangarv tilskrevet følgende marginalnote: »Anno 1608, den 15. junij, till Siellandtzfar lanndzting er dette cap: om gange arff vnderdømbt och epther den judsche loug dømbt broder thill fuld lod och søster thill halff, Joh: Willumsen i Helsing: forhuerffuet. J.L. 1.B. 4.,5.cap:, reces 39. artt:, J.L. 1.B.24 ca:, Stadzretten wdj 121. capitell.« Denne landstingsdom kendes kun fra denne notits.

841 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorefter den mødrene arv, der tilkom en fraværende arving, om hvem det ikke vidstes, om han endnu var i live, hvilken arv henstod uskiftet i hans nu afdøde faders bo, skulle deles mellem hans stedmoder og hans søskende. Kom arvingen hjem, eller kom der nogen med gyl-

dig fuldmagt fra ham til at kræve arven, skulle medarvingerne udrede hans arv i samme forhold som de havde taget arv.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 2[r] (findes yderligere i 2 hss.[2])
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 120ff.
Litt.: Matzen, Privatret I. 134.
Overskrift: Domb emellom Niels Christensen, raadmand i Aars, paa dend ene och Jffuer Jull till Willestrup och Enuold Krusse till Wingegaard, landtzdommere vdi Nørre Judland, paa dend anden side. Daterit Kiøpnehauffn slott, dend 30. may anno 1608. Offueruerendis kongen oc altt raadit.[3]

Wi, Christian, giør alle witterligd, ath for oß wor schiked Niels Christenßenn,[4] raadmand i wor kiøbsted Aarhuß, paa denn ene och hafde med wor egenn steffning[5] for os wdj rette steffnid os elskelige Jffuer Jull[6] thill Willestrup[7] oc Enuolld Kruße[8] thill Wingegaard,[9] wore mend, thienere oc landtzdommere i wortt lannd Nørre Julland, paa denn anden side oc dennom thilthallid, for de haffde wed magtt fundet enn domb, Søffren Jenßenn i Raunffholtt,[10] herridsfogid i Ningherrid, emellom hannom, hans høstrue[11] oc hindis medarffuinger[12] oc Anne Jbs dotter[13] i Stadzgaard,[14] hanns høstruis stiffmoder, dømbt hafde om hanns høstrues broders, Seiger Pederßens, møderne arff, formiddelst huilchen dom hannd formeente ßig ad were skeet forkort,[15] oc ßamme domb ey burde ad komme hannom eller hanns medarffuinge thill hinder eller schade i nogen maade.

Haffde oc hidsteffnidt for[ne] herridsfogidt saa well som for[ne] Anne Jbs dotter med hindes laugeuerge och Niels Fris,[16] ridefogid[17] vdj Aarhußlhen, med samme domb.

Och i rette lagde samme dom aff Wiburglandsthinngh denn 12. martij sist forleden vdgiffued, liudendis hannom ad haffue wdj rette steffnid Søffrenn Jensenn i Rauffnholtt for enn domb, hannd nogen thid sidenn dømptt hafuer om for[ne] Niels Schriffuers[18] høstrue broders, Seyer Pedersenns, møderne arfue oc goeds oc vdj samme sinn domb haffuer tilldømbtt for[ne] Seyer Pedersens møderne arfue bør adt schifftes hallffpartenn thill denn dødes arffuinge, vanseet icke er beuiist for hannom for[ne] Seyer Pederßenn wed dødenn ad were afgangenn oc ey heller nogen liffs arfuing effter sig latt. Oc clarligenn ßaeme hanns domb emod recessenn[19] schal uehre dømt, i dett Liij capittell jndehollendes: Om hion kommer sammenn i boe, oc døer enten dere, da schall alld witterlig gielld, hiemgielld oc børnependinge, saa som der inde ere, først bethalis aff fhellidz boe, saa witt som boependinge oc rørendis goeds thilrecker, oc huis dett icke kannd thilrecke, da beholle huer, som hannd toeg wdj arffue, om hannd thager wed arfue. Disligeste icke hafuer wille anseett[20] anden mangfoldig breffue oc kundschab, for[ne] Niels Schrif-

uer hauer for hannom i rette lagdt, som saeme arfue wor anrørendis, meente samme hans domb burde magttløs adt were oc icke komme hanns høstrue eller hindes medarffuinge thill hinder eller schade i nogen maade.

Haffde och hid stefnid for^{ne} Søffrenn Jensenn med, huis hannd i denne sag wille lide oc vndgielde.

Tha effter beuillging blef saeme ßag opßatt thill i dag. Oc fremlagde for^{ne} Niels Schriffuer ett schrifftlich forßett[21] paa sin høstrue broders, Seyer Pederßens, vegne emoed Søffren Jensenn i Rauffnholtt, herridtzfogid i Ningherrid, thill Wiburglandsthing dend 12. martij anno 1608. Først hafuer hannd fremlagd ett s: [22] Peder Jenßenns[23] schifftebreff, daterit Stadzgaard, anden paaskedag[24] anno 1579, som klarligenn jndeholder, huad for^{ne} Seyer Pedersßenn oc hanns thrende søstere ere arffueligen thilfalden effter theris sallige moder, Karrine Anders dotter, wdj løßøre oc rørendis goeds, vndthagenn jordegoedz. Dernest hafuer fremlagd for^{ne} Seyer Pederßens skadisløsbreff,[25]daterit Aarhuß, denn anden februarij anno 1582, huorudj hannd fuldmegtiger[26] hannom adt annamme fylliste wederleg for, huis hannd hannom schyldich wor, af huis arffuelod oc anpartt, hannom er arffueligenn thilfaldenn effter sinn sallige moder. Dernest fremlagde hand for^{ne} s: Peder Jenßens breff oc haandschrifft, daterit Haffreballegaard[27] dend 3. 7^{bris} [28] 1585, huorudj hannd bekiender paa sin ßøns[29] wegne att hafue kiøfft denn halffue part Egstrup[30] for de pendinge, hannd solde hanns sønns bonde goeds for i Jernid.[31] Dernest fremlagde hannd enn pergemends schøde, vdgiffuett thill [Ningherridtzthing][32] 1594, thißdagenn dend 25. junij, som medfør for^{ne} Peder Jenßenn endda adt haue kiøfft enn søsterlod i for^{ne} Jexstrup[33] paa hanns for^{ne} sønns wegne, vdj huilchen skøde for^{ne} Seyer Pederßens nauffn er offte beneffndt. Dernest fremlagde sallig Peder Jenßens bekiendelße breff[34] eller testamente, daterit Viburg dend 27. july 1605, med hanns egen haand vnderschreffuid, som eblandt andet jndeholder, bleff soltt hanns sønns gaard Egstrup, som hannom wor arffueligen thilfallen for hanns bondegoedtz, mens huor pengene bleff aff, widste hannd fulld lidet aff. Dernest ad hafue fremlagd enn landtztingsdomm, daterit 1607, dend 26. 7^{bris}, huorudj blantt andre brefue inddragen ett[35] schifftebreff, daterit Stadsgaard dennd 3. dag effter jule 1594, da for^{ne} Peder Jenßenn schiffte med sinn anden høstrue, Karrine Olluff dotters,[36] arffuing. Da moed huis hindes arffuing thilkomb, schulle Peder Jenßøn paa sinn søns, Seyer Pederßens, wegne effterføllge quitt oc frie denn partt i Jexstrup, som er ald denn halffue gaard, Jenns Erichßen da iboede. Findes och i samme dom inddragen hanns beschickelsße[37] thill for^{ne} Peder Jenßenn om, huis gielld for^{ne} Seyer Pederßenn wor hannom schyldig, oc huad hannd hannom der thill hafuer suaridt,[38] da schiffte stoed, som dett i

ßig ßelff widre jndeholder, wdj huilchenn dom landzdommer icke haffuer widst herridsfogdens domb ad føllge, men magttløs adt were. Jtem formeller lougenn[39] klarlig første bog 23. og 30. capittell, jtem recessen[40] i dett Liij capittell, huorledis med sliigh børnegoeds holdes schall. Kannd ocsaa erfaris af landsdommers domme oc opsettellßer, att welb: Carll Bryske,[41] jtem Niels Friis oc Seyer Pederßenn i Kattrup[42] hafuer kortt thid sidenn ladet hanns for^ne^ høstruis broder steffne thill landsthinngh; der som de kunde haue beuiist hannem wed dødenn adt were affgangenn, hafde dett werid vnødigtt adt lade steffne hannom thill nogenn thinng. Oc effter sligh forberørtt leiglighed saatte vdj rette, om icke hanns for^ne^ høstrue broders møderne goedzs och løßøre effter schifftebreffuens jndholtt med ßinn effterstaaendis rentte, dißligeste huis pendinge, som hanns halffuegaard i Egstrup er bleffuenn soltt for, med stedtzmaall,[43] schyld, landgiilde oc rente, som er gangenn af hanns møderne jordegoedzs, siden hanns moder døde, bør forloddis att thagis aff fhellids boe, førrind anden schiffte kannd skee, oc om Anne Jbs dotter icke bør att stannde thill rette, fordj hunn icke dett vdj saa langsommelig thid hafuer willd jndgange.[44] Saatte fordj vdj alle rette, om icke for^ne^ hanns domb burde magttløs adt blifue[45] oc icke ad komme hanns for^ne^ høstruis broder paa hanns møderne arfue thill nogen forhindring, oc om for^ne^ Søffrenn Jenßenn icke wor pligtich ad stannde thill rette for, huis forßømmellsße, schade, kost oc theering for ßamme hanns dom scheet er.

Saa er møtt for^ne^ Niels Friiß oc fremlagde enn schrifftlich thilbud oc begier,[46] liudendis ßom effterføllger:

Effter som ieg fattige quinde Anne Jbs daatter i Stadzgaard er opholldenn med schifft effter min s: affgangenn hoßbond Peder Jenßenn, som døde oc boede i for^ne^ Stadzgaard, vdj langsommelig thid, fast lenger oc langtt mere end aar oc dag offuer rett trødinngsdagen[47] effter min for^ne^ hoßbonds død, endog vanßeett den goede mand, min kiere lhensmand,[48] saa well som jegh sellff wed min fuldmegtich thitt oc offte nocksom vdj ald wenlighed hafuer thilbøden Niels Schriffuer, hanns høstrue oc theris medarffuinge, adt de wille schiffte oc deelle med mig, adt huer motte wide sinn lod oc anpartt, som nocksom kunde forfaris aff thingswinder oc schrifftlich thilbud, de vdj attschillige maader er schiffte thilbøden, huilchett de icke hafuer anseett, menn holder mig fattige quinde saa vdj fhellig oc thuinger mig[49] emoed alld loug oc rett, som ieg formeener, oc dermed thuinger mig[50] thill ad greeße huis queg oc fhemon,[51] ßom findes i for^ne^ Stadzgaard epther min sallige afgangenn hoßbond, huilchett ieg will hafue for Gud oc christelig øffrighed adt beklage, dett[52] ieg saa holdes i fhellig, mig[53] thill stoer schade oc forßømmellße paa min auffling och biering,[54] saa wel som oc i andre maade kong: Maytts:

gaard[55] thill stoer ßchade, oc formeener ieg dermed wforettis paa denn benaading oc friehed,[56] kong: Maytt: naadigst hafuer vntt oc beuillget mig paa for^ne^ Stadzgaard, saa begier jeg endnu ßaa well som thilforne af for^ne^ Niels Schriffuer oc hanns medarffuinge, adt de wille schiffte oc deelle med mig, huis effterladendis goedzs, som findes effter min sallig[57] hoßbonde oc vlegge af boed huer deris rettferdigh gield, som wj med rette er schyldich, saa wel Niels Schriffuer for, huis Seyer Pedersenn med rette wor hannom schyldich, som andre gott folck, wj ere schyldige, oc huis sidenn widre offuer bliffuer af for^ne^ Seyer Pederßens møderne arffuepartt. Och will ieg med thisße thuende dannemend, som er Anders Ibßenn[58] i Borlund[59] oc Seyer Pedersenn i Katterup sette loffuen[60] och wisßenn[61] ad wille thill goede rede[62] vdlegge fra mig, effter som ieg thager vdi arffue thill, om for^ne^ Seyer Pederßenn eller nogenn med hanns nøigactig fuldmagtt siden kommer om ßaeme arfue adt vdfordre. Daterit Stadzgaard, denn 2. martij anno 1608. Anna Jbs dotter.

Huilchen for^ne^ thilbud er kundgiord for Peder Kane[63] oc Niels Schriffuer, som med kaldsmend[64] er giortt beuisligtt.

Derhoes hafde Niels Friis fremlagd enn dom aff landztingh ßidst forgangenn aar, dend 14. martij vdgiffuit, som saa besluttes, adt effterdj Peder Jensens breeff findes schreffuid, dett[65] for^ne^ Carll Bryske schulle haue sagd thill hannom, ad kongenn schulle haue begierid ad wille hafue hanns gaard Ensløff,[66] oc for^ne^ Peder Jenßenn schall haue Stadzgaard oc enn sognethiende vdj hanns oc hanns høstruis liffs thid, och effterdj her emoed beuißes med Peder [Munches][67] breeff oc schriffuellße thill for^ne^ Carll Bryske vdgangenn, adt for^ne^ Peder Jenßenn hafuer ladet hannom thilthalle oc weritt hoes hannom paa Skanderborg[68] oc begierit af hannom, ad hand wilde forhielpe hannom hoes kong: Maytt:, ad hannd for denn gaard i Ensløff maatte bekomme frihed paa Stadzgaard oc en thiende vdj hanns oc hanns høstruis liffs thid, saa hafuer hannd thalld høybe^te^ kong: Maytt: thill der om der paa Skanderborg, førrind hanns Maytt: reigste thill Wiburg, oc bekommid saadan beskeedenn, adt hannd icke kunde giffue hannom nogenn suar der paa, førrind hanns naade komb thill Wiborg, saa wille hannd thalle med for^ne^ Karll Bryske der om. Jtem saa jndeholdes oc wdj for^ne^ Peder Jenßens breeff, hannom adt hafue sagdt, att der komb bud thill hannom, adt hannd oc hanns kone[69] schulle komme thill Hafreballegaaard, oc da komb Carll Bryske oc finge[70] hannom dett breeff och sagde, adt hannd wille haffue dett, som hannd haffde loffuid hannom, j^C^ daller.[71] Oc da der emoed beuißes med Niels Krags[72] breeff, adt hannd wed hans thiener bleff anttuorid for^ne^ Peder Jenßenn høybe^te^ kong: Mattz: breef paa samme friehed oc thiende effter høibe^te^ kong: Maytt: befallning, vdi

lige maade oc beuißes med thingsuinde for^{ne} Peder Jenßenns høstrue, Anne Jbs daatter, adt haue beneyett[73] for thing oc domb, ad hunn icke gaff for^{ne} Carll Bryske for^{ne} j^{C} daller, som for^{uitt} staar, oc icke beuißis for^{ne} Carll Bryske saadann penge adt hafue bekommid, da kunde wj epther ßaadan leiglighed icke kiende for^{ne} Peder Jenßens breeff saa nocksom, adt dett burde adt komme for^{ne} Karll Bryske thill hinder eller schade vdj nogen maade, som denn domb widre bemelder.[74]

Jtem fremlagde enn liden seddell, liudendis som eptherføllger: Anno 1606, dend 26. augusti, døde Peder Jenßenn i Stadzgaard oc bleeff begraffuitt dend 29. augusti.

Dernest vdj rette lagde for^{ne} Niels Friis enn domb aff landstingett sist forgangenn aar, dend 26. septembris vdgiffuet, som ßaa besluttes, adt effterdj lougen[75] formellder vdj første bogs vj capittell, adt skeer dett ßig saa, adt mand oc quinde, som leffue vdj egteschab, faae iche børnn sammen, oc enn aff dennom wed dødenn affgaar, da schifftis huß, boe, fhee oc kiøbejord vdj lige thoe loder emellom denn, der leffuer, och denn dødes arffuinger; dißligeste effterdi adt recessen[76] thillholder høstruen adt schall nyde hallff kiøbe jord, boe oc boeskaff oc halff vdj alle løßøre epther hindes hosbond, huad heller hunn hafuer barnn wed hannom eller icke, oc eptherdj vdj lougbogens jndgang[77] formelles, adt der schall dømmis epther lougbogenn, huor denn icke findis adt were mod recessen, saa der aff forstaais, recessen adt schall effterdømmis vdj de articuler, denn jndeholler; oc effterdj for^{ne} herridsfogid vdj saa maade hauer fultt recessen oc icke hauer widst ad thildømme for^{ne} Niels Schriffuer och hanns medarffuinger nogitt forloddis af for^{ne} Peder Jenßens boe ad schifftes efter recessen, som schal were i løßøre, widste wj icke emoed for^{ne} herridsthingsdomb adt sige eller magttløes dømme, som denn domb widre i ßig ßellff bemeller.

Der hoes vdj rette lagde for^{ne} Niels Friis saeme herridsthingsdomb, nu hidsteffnd er, aff [Ningherridzthing][78] dend 17. novembris vdgiffuet, som ßaa besluttis, adt eptherdj beuißis for fogdenn med landsthingsdomb for^{ne} Peder Jenßens boe ad were thildømbtt adt schifftis epther recessen, oc for^{ne} arffue epther Peder Jenßenn haffuer standenn vskifft vdj Stadzgaard fast lenger end aar oc dagh oc befindes ad were fast meere end xx aar, sidenn for^{ne} Seyer Pederßenn er dragenn vdenn landtz, oc icke fremlagdis nogen wiße[79] kundschab fraa hannom ßiden, oc icke Niels Schriffuer thill fulde maade[80] wille sige, ad Seyer Pederßenn leffuer, effter som hannd bleeff thillspurd, jche heller beuißte for^{ne} Seyer Pederßenn leffuer endnu eller hafuer offuerleffuid ßinn for^{ne} fader, ey heller Niels Schrifuer fremlagde nogenn nøyactig fuldmagt, dett[81] Seyer Pederßenn hauer giffuett han-

nom ßaeme arfue ad vdfordre, oc Anne Jbs dotter haffuer thilbøden ad stille wißenn oc loffuen, ad der som Seyer Pederßenn eller nogenn med hanns nøigactig fuldmagt oc beuiiß ßiden kommer sinn møderne goeds ad vdfordre, da for sin annpartt der aff, ßom hunn thager i arfue, at bethalle oc hindes medarffuinger adt stille hinde slig loffue igienn, tha effter sligh leiglighed widste fogdenn icke andet der om adt kiende, endt afgangenn Peder Jenßens boe med huiß møderne arffue hanns søn, for^ne^ Seyer Perßen, kunde haue der inde, burde ad schifftes effter recessen,[82] halfft thill dend leffuende oc halfft thill denn dødis arfuinge, oc der som Seyer Pederßenn ßelffuer eller nogen med hans nøigactig fuldmagt oc beuiiß kommer siden nogen arffue adt vdfordre, da huer adt bethalle, som hannd thager vdj arfue, som denn domb widre bemeller, oc begge parternis brefue findes vdj jnddragid,[83] oc formeente Niels Friis ßamme dom rett adt were dømbtt.

Dernest er møtt for^ne^ herridsfogid oc formeente sig icke andet adt kunde dømme, end hannd giort haffuer.

Der thill suarid for^ne^ Niels Schriffuer, ad Seyer Pederßenn wor hannom gieldschyldig, oc det icke schulle were vdenn xiiij aar siden, hanns fader, s: Peder Jenßenn, schulle haue kiøbtt bundegoeds thill hannom; formeente der aff schal forstaais, dett Seyer Pederßenn da hafde werid leffuendis, oc formeente derfor, dett hanns møderne arfue burde adt vdsettis,[84] ad der kunde erfaris, om hannd wor leffuendis eller død.

Der thill suarid for^ne^ Niels Fris, adt dett schulle were 25 aar siden, Seyer Pederßen er dragenn af landet, oc meente, dett for^ne^ Niels Schriffuer burde adt beuiße, det hand wor leffuendis, om hand paa Seyer Pederßens wegne wille krefue arfue. Oc der hoes berette, ath for^ne^ Anne Jbs dotter wille ßette borgen[85] oc vißning for ßig, adt der ßom for^ne^ Seyer Pederßenn komb hiemb eller nogen med hanns fuldmagtt, adt hannd er leffuendis, da schulle hannd bekomme denn anpardt af hanns møderne arffue, som hunn nu thill sig ßchall annamme, effter ßom hindis thilbud hauer werid, oc begierede, ad dett vdj lige maade maatte forsekris hinde aff hindes medarffuinger med loffuen oc wißen, adt hun kunde were vden schade.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thiltalle, gienßuar oc sagsens leiglighed, saa oc eptherdj dett schall befindes ad were fast meere end xx aar, sidenn for^ne^ Seyer Pederßenn af landet schall were dragenn oc icke giøris beuißligdt, att hannd schall were leffuendis, oc dett findes at were wed ij[86] aar sidenn arffuen er faldenn oc i ßaa lanng thid meere end jamling[87] adt hafue standet vschifft, oc icke for^ne^ Niels Schriffuer beuißer med nogen fuldmagtsbreff af for^ne^ Seyer Pederßenn hannom fuldmagt adt schall haue ßaeme arfue adt omfordre, disligeste effterdj for^ne^ Anne Jbs dotter hauer thil-

bøden adt stille loffning oc wißen, adt der som for^ne^ Seyer Pederßenn eller nogen med hanns schrifftlich[88] fuldmagt oc beuis kommer ßinn møderne arffuegoeds adt wdfordre, da ßin anpart der aff, ßom hunn thager vdj arfue, adt bethalle, oc hindes medarffuinge adt ßtille hinder slig loffue igienn; oc effterdj lougenn[89] vdj første bog 23. capittell jndholler, huorledis arffue schall krefuis, wdj lige maade effterdj for^ne^ Niels Friis paa Anne Ibs daatters wegne thilbyder rett witterlig gield først saa well thill Niels Schriffuer som andre adt schall vdredis,[90] førind boen schifftes, och for^ne^ herridsfogid effter sligh leiglighed iche hafuer widst andett derom att kiende, end afgangenn for^ne^ Peder Jenßens boe med huis møderne arfue, hans sønn, for^ne^[91] Seyer Pederßen, kunde haue der inde, bør att schifftes effter recessen, halfft thill den leffuende och halfft thill den dødis arffuinge, och der som for^ne^ Seyer Pederßenn ßellf eller nogen med hanns nøigactig fuldmagtt oc beuiis kommer siden nogenn arff adt vdfordre, da huer adt bethalle, ßom hannd thager vdi arfue, da wide wj effter ßaadan circumstandtzer[92] oc leigligheder[93] icke mod ßaeme herridsthingsdomb adt sige eller magtløß dømme, som ßaeme domb i ßig ßellff widre jndeholder.

Der emoed ad suare wor her vdj rette møtt for^ne^ wor landzdommer saa well som for^ne^ herridsfogid oc Anne Ibs dotters fuldmegtig. Och wor landsdommer vdj rette lagde deris schrifftlige berettning, liudendis adt eptherdj dett findes fast ofuer xx aar sidenn, Seyer Pederßenn af landet er hendragenn, oc icke nogen[94] wiße kundschab er kommen fraan hannom eller nu fremleggis, det hannd schall were leffuendis, och ßamme arfue nu wor ij aar sidenn er falden oc i ßaa lang thid meere end jammerlingh att haue standenn vschifft, oc iche wed nogen Seiger Pederßens fuldmagtsbreff for^ne^ Niels Schriffuer fuldmøndig adt were samme arfue paa hans vegne adt omførdre eller der om er giortt saa nocksom omfordring, ßom lougens første bogs 23. cap: vduißer, men Anne Jbs daatter adt hafue thilboden ret witterlig gielld, saa well thill Niels Schriffuer ßom thill andre adt bethallis, dißligeste sig adt wille ßtille wißning, huis for^ne^ Seyer Pederßenn eller nogen med hanns nøigactige fuldmagtt fremkommer om hanns møderne arfue at vdfordre, da ßinn anpart der aff, effter som hunn thager wdj arfue, ad wille fraa ßig legge oc bethalle, oc hindis medarffuinge adt ßtille hinde slig loffning igien, epther ßom hunn jo med dennom thill ßaeme arfue er berettigett, huis Seyer Pederßenn før hans fader wed dødenn er afgangenn, oc de fordj ßaeme loffning saa well som hun bør adt giøre och Peder Jenßens boe med ßaeme hanns søns møderne arff, som hannd der inde kunde hafft, effter ßaadann leiglighed er forfunden, hallfft thill dend leffuende och hallfft thill dend dødis arffuinger ad schifftes effter recessen, oc der som Seyer Pederßenn ßellff ßidenn eller nogenn

paa hans wegne med hanns nøigactig fuldmagtt komb nogen arfue at vdfordre, da huer adt vdlegge oc bethalle, som hannd thager vdj arffue, oc formeente ßaeme deris domb louglig oc rett were oc burde wed magt adt blifue oc for^ne^ Niels Schriffuer pligtich igienn adt gifue dennom kost oc thering.

Med fleere ord[95] dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj wj befinnde, adt for^ne^ Seyer Pederßen hauer werid bortte aff rigett meere end vdj xiiij aar, saa ingen er witterligtt, om hannd lefuer eller icke, och for^ne^ wor landsdommer fordj hauer wed magt dømbtt herridsfogdens domb, som hauer effter lougenn oc recessen dømbtt hanns møderne arff, som findes i hanns faders boe, att skifftes vdj thuinde partter emellom hanns stiffmoder oc hanns sødskinde effter recessen, och der som hannd igien hiemkomb eller nogen med hanns fuldmagtt ßaeme arff adt vdfordre, da huer att bethalle, ßom hannd thager i arff, da ßagde wj der paa saaledis aff for rette, att wore landsdommere jngen vrett haffuer giortt for^ne^ Niels Christenßen i denne theris dom, men ßaeme dieris domb bør wed magt ad bliffue oc hannom pligtich adt jgiengifue dennom billig kost oc thering.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdomme af s.d. mellem samme parter ndf. nr. 842 og 843 samt rettertingsdom 28. september 1609 (Secher, Rettertingsdomme II.292ff.). Den almindelige regel dengang var, at den arv, der tilfaldt en fraværende, skulle opbevares år og dag; indfandt arvingen sig ikke inden udløbet af denne frist, tilfaldt arven kongen, hvis der ikke var medarvinger, og ellers medarvingerne, jf. kgl.åb.br.1.november 1565 (CCD I.197f., Kanc.Br.), 9. marts 1554 (Kanc. Br.), 6. november 1557 (ib.), 7. juni 1565 (ib.), rettertingsdom 18. juni 1582 (IV nr. 497), Matzen, Privatret I.134. - (2) Af disse er NkS 835,2° afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder, medens Thott 1202,2° er en forkortet afskrift efter HDDomb. - (3) Rigsrådets medlemmer var i 1608: Christian Friis til Borreby (kongens kansler), Peder Munk til Estvadgård, Sten Brahe til Knutstorp, Manderup Parsberg til Hagsholm, Breide Rantzau til Rantzausholm (nuv. Brahetrolleborg), Arild Huitfeldt til Odersberga (rigskansler), Henrik Ramel til Bäckaskog, Jørgen Friis til Krastrup, Preben Gyldenstierne til Vosborg, Axel Brahe til Elvedgård, Henrik Lykke til Overgård, Oluf Rosensparre til Skarhult, Eske Brock til Gammel Estrup, Christen Holck til Søbo, Sten Maltesen (Sehested) til Holmgård og Enevold Kruse til Hjermeslevgård. Jf. HDDomb. nr. 20 fol.^r^

(4) Niels Christensen Skriver, rådmand i Århus, hospitalsforstander ssts., jf. Kanc.Br. 24. juni og 16. september 1608, afsattes 1609 efter kgl. ordre fordi han havde lokket nogle bønder til at indgive usandfærdige klager til kancelliet over lensmanden på Århusgård Carl Bryske, jf. missive 9. maj 1609 (Kanc.Br.) til Carl Bryske. Han havde senere en strid med kongens kammertjener Willum Dop, se missive 12. maj 1610 (Kanc.Br.) til Carl Bryske. Han og hans hustru opførte 1597 på hjørnet af Lille Torv og Immervad i Århus den såkaldte gamle borgmestergård, der fra 1908 findes genopført i museet Den gamle By i Århus, jf. Aarhus gennem Tiderne I (1933).200ff. Han var gift med Sidsel Pedersdatter, datter af ridefoged Peder Jensen i Stadsgård (d. 1606; se ndf. note 23) og dennes 1ste hustru Karen Andersdatter (d. omkr. 1579). - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Se 780.16. - (7) Se 782.8. - (8) Enevold Enevoldsen Kruse (d. 1620)

til Vingegård, søn af Enevold Kruse (d. omkr. 1573) til Vingegård og dennes 2. hustru Dorte Lauridsdatter Vestenie (hun gift 2. gang med Christoffer Prip (d. 1622) til Søgård, se 846.5). Han var 1580 hofjunker, 1602-06 lensmand på Island, 1603-13 landsdommer i Nørrejylland. Rigsråd, statholder i Norge Enevold Kruse (d. 1621) til Hjermeslevgård, der var meddommer i nærv. sag (jf. ovf. note 3) var hans halvfætter. - (9) Hovedgården Vingegård i Nørre-Vinge s., Sønderlyng h. - (10) Landsbyen Ravnholt i Tiset s., Ning h.

(11) Sidsel Pedersdatter, se ovf. note 4. - (12) Else Pedersdatter, der var gift med nedenn. borger i Århus Peder Rasmussen Kane (jf. nr. 847) og endnu en søster, hvis navn ikke kendes. - (13) Anne Ibsdatter, datter af Jep Mikkelsen, enke efter nedenn. ridefoged Peder Jensen (d. 1606) i Stadsgård, hvis 3. hustru hun var. - (14) Stadsgård (nuv. Constantinsborg) i Ormslev s., Ning h., der af Valdemar Parsberg (d. 1607) 28. maj 1583 bortmageskiftedes til kronen (Kr.Sk. I.263f.). Anne Ibsdatters ægtefælle, Peder Jensen, boede i Stadsgård ialtfald fra 1583 (jf. Kanc. Br. 19. november 1583), hvor han, der tidligere var ridefoged i Silkeborg len, vist virkede som foged. Gården blev 5. april 1661 (Kr.Sk.II.80ff.) sammen med nedenn. Havreballegård (sen. Marselisborg) udlagt til storkøbmanden Gabriel Marselis (d. 1683), hvis søn, baron Constantin Marselis (d. 1690), i 1677 lod den ombygge og gav den navnet Constantinsborg. Constantinsborg var 1703-99 et stamhus. - (15) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (16) Niels Friis, der her kaldes ridefoged i Århus len, er vel identisk med den Niels Friis, der 4. september 1606 (Kanc. Br.) nævnes som borger i Århus, da han fik stadfæstelsesbrev på livstid på kronens og kirkens part af korntienden af Astrup s. Han nævnes 23. maj 1608 (Kanc.Br.) som rådmand i Århus og fik da livsbrev på et stykke eng på Holmstrup mark i Hasle h., men 29. juli 1613 (ib.) nævnes han atter som borger i Århus, da han fik livsbrev på kronens og kirkens part af korntienden af Tilst s. i Hasle h. - (17) Om *ridefoged* se 761.57. - (18) ɔ: Niels Christensen Skriver, se ovf. note 4. - (19) Reces 13. december 1558 § 53. - (20) taget hensyn til, ænset (Kalk. I.65b).

(21) Indlæg, fremstilling (Kalk. I.716b bet.2). - (22) ɔ: salig (afdød); NkS 835,2° har *salig*. - (23) Peder Jensen (d. 1606) var ridefoged i Silkeborg len 1578, da han 3. september (Kanc.Br.) tilskødede kronen en ham tilhørende selvejerbondegård i den nu nedlagte landsby Emdrup (Hammel s., Gern h.) og en del i en skov kaldet Tyk skov, mod at han og hans søn måtte være fri for al skyld, ægt, arbejde, skat og anden tynge af hans selvejerbondegård i den ligeledes nu nedlagte landsby Jernit (Hammel s., Gern h.). Ved kgl. åb. br. 19. januar 1583 (Kanc. Br.) fik han ret til uden indfæstning at beholde Stadsgård; i stedet for landgilde skulle han betale 30 gamle dalere i årlig afgift og skulle vedligeholde gården og forsyne den med bekvemme værelser, så kongen og hans følge kunne opholde sig dér, når kongen kom på jagt. Ved kongebrev 19. marts 1587 (Kanc.Br.) fik han og hans (2den) hustru Karen Olufsdatter tilladelse til i de næste 16 år at beholde Stadsgård fri for landgilde, skat, ægt, arbejde el. anden tynge, og ved kongebrev 24. september 1604 (ib.) fik han og hans (3die) hustru livsbrev på Stadsgård fri for landgilde, skat, ægt, arbejde og anden tynge, mod at han overdrog til kongen sin ret i en selvejerbondegård i Enslev, som han havde arvet efter sin broder, herreds- og ridefoged Las Jensen Lett (d. 1600; se 842.16). Endvidere fik han og hans (3.) hustru for livstid kronens del af korntienden af Malling s., jf. missive 1. oktober 1604 (Kanc.Br.) til Eske Brock om at få skøde på den nævnte gård i Enslev, lægge den under slottet og indføre den i jordebogen. Peder Jensen var gift 3 gange: 1. gang med Karen Andersdatter (d. omkr. 1579), 2. gang (før 1587) med Karen Olufsdatter (d. omkr. 1594) og 3. gang (før 1601) med ovenn. Anne Ibsdatter, datter af Jep Mikkelsen. Jf. S. Leth Danielsen, En gammel Slægt fra Skibby (i Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift XXI(1928).79ff.). - (24) 2. påskedag indfaldt i 1579 den 20. april. - (25) Skriftlig sikkerhed for at blive holdt skadesløs (Kalk. III.751a; OdS XIX.149). - (26) NkS 835,2° har *fuldmagt giffuer*. - (27) Hovedgården Havreballegård (sen. Marselisborg) i Århus (tidl. i Viby s., Ning h.), der ved reformationen tilhørte Århus bispestol og da kom

under kronen og blev benyttet som ladegård. Den blev 5. april 1661 (Kr.Sk. II.80ff.) tilskødet Gabriel Marselis (d. 1673) og blev af hans søn, baron Constantin Marselis (d. 1690), under 23. februar 1680 ophøjet til et baroni, der hjemfaldt 1699. I nærheden opførtes 1899-1902 det nuv. Marselisborg slot, der 1902 blev skænket dav. prins Christian (sen. Christian X). - (28) ɔ: septembris. - (29) Ovenn. Sejer Pedersen. - (30) Ejstrupgård i Nørre Årslev s., Sønderhald h., i 1682 af 12,42 tdr. hartkorn og 59,9 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Pedersen.204.

(31) Den tidl. landsby Jernit i Hammel s., Gern h. Valdemar Parsberg (d. 1607), der ved mageskifte 28. maj 1583 (Kr.Sk.I.263f.) havde erhvervet bl.a. Jernit, lod landsbyen, der da bestod af præstegård, degnebol og 2 selvejergårde, nedbryde og opførte hovedgården Jernit, der første gang nævnes 1594. Gården solgtes 1665 til rentemester, grev Mogens Frijs (d. 1675) og oprettedes 6. april 1672 til grevskabet Frijsenborg, jf. Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West, Danske Len(1916).11ff. - (32) Forlægget (og også NkS 835,2°) har ved fejlskrift *Ringherridtzthing*. - (33) Landsbyen Jegstrup i Tranbjerg s., Ning h. - (34) Tilståelse, kvittering (Kalk. I.141a), her vel: bevidnelse. - (35) Forlægget (og NkS 842,2°) har herefter ved fejlskrift *aar*. - (36) Karen Olufsdatter (d. omkr. 1594), gift efter 1579 med ridefoged Peder Jensen (d. 1606) i Stadsgård, jf. ovf. note 23. - (37) Afæskning af en erklæring (Kalk. I.169b). - (38) betalt (OdS XXII.1130 bet. 5). - (39) JL I.23 og 30. - (40) Reces 13. december 1558 § 53.

(41) Carl Bryske (d. 1613) til Langesø, Margård og Katholm, søn af Gert Bryske (d. 1552) til Dallund og Anne Tønnesdatter Viffert. Han var 1602-13 lensmand på Århusgård. - (42) Landsbyen Kattrup i Koldt s., Ning h. - (43) Indfæstning, den afgift, der skulle betales ved tiltrædelse af et fæste (Kalk. IV.193b). - (44) gå ind på (Kalk. II.401b bet. 2). - (45) NkS 835,2° har *uehre*. - (46) Begæring, anmodning, ønske (Kalk. I.132b). - (47) den 30. dag; se herom 814.15. - (48) Carl Bryske, se ovf. note 41. - (49) NkS 835,2° tilføjer *fattige quinde*. - (50) Ligeledes.

(51) Kvæg (Kalk. I.820a). - (52) at (Kalk. I.358a bet. 1). - (53) NkS 835,2° tilføjer *fattige quinde*. - (54) Høst (Kalk. I.211a bet. 1). - (55) Stadsgård. - (56) Kongebrev 24. september 1604 (Kanc.Br.), se ovf. note 23. Kongebrevet er gengivet in extenso i dom nr. 843 ndf. - (57) NkS 835,2° tilføjer *afgangen*. - (58) Han var Anne Ibsdatters broder. - (59) Den nu nedlagte landsby Boelund i Idum s., Ulfborg h. - (60) Borgen, sikkerhed (Kalk. II.838b bet. 3).

(61) Sikkerhed (Kalk. IV.845b bet. 1). - (62) fuldstændigt og i rette tid (Kalk. III.562a bet. 2). - (63) Peder Rasmussen Kane, borger i Århus, var gift med Else Pedersdatter, datter af ridefoged Peder Jensen (d. 1606) i Stadsgård og dennes 1. hustru Karen Andersdatter og søster til Niels Christensen Skrivers hustru Sidsel Pedersdatter. Se om hans dom nr. 847 ndf. - (64) Stævningsmænd (Kalk. II.467b bet. 1). - (65) at (Kalk. I.358a bet. 1). - (66) Landsbyen Enslev i Koldt s., Ning h. Den pågældende gård blev 1604 overdraget til kronen, jf. kongebreve 24. september og 1. oktober 1604 (Kanc.Br.). - (67) Forlægget har *Naudtz*, hvilket formentlig er en fejlskrift; rettet efter NkS 835,2°. - (68) Skanderborg slot (nedrevet 1767). - (69) Hustru; NkS 835,2° har *quonne*. - (70) gav (Kalk. I.506a bet. 2). NkS 835,2° har (m. sa. bet.) *fick*.

(71) 100 daler; om skrivemåden se 765.35. Det var i datiden ikke ualmindeligt, at der betaltes en gratifikation for at opnå en kgl. begunstigelse, jf. ndf. 842.16, hvoraf fremgår, at Peder Jensens broder, herreds- og ridefoged Las Jensen Lett (d. 1600), erlagde øksne for at opnå fritagelse for ægt og arbejde, jf. Kanc.Br. 27. februar 1579. - (72) Niels Krag (d. 1650) til Agerkrog, Trudsholm, Kaas og Voldbjerg, søn af Mogens Krag (d. 1622) og dennes 1. hustru Sophie Nielsdatter Juel (d. 1583). Han studerede ved tyske universiteter (bl.a.. 1590 i Rostock, 1595 i Leiden) og i Frankrig, blev 1596 sekretær i kancelliet, deltog i ambassader til England (1597) og Rusland (1601), 1601 lensmand på Ösel, 1603-10 øverste sekretær i kancelliet, 1613-40 landsdommer i Nørrejylland, 1628 generalkrigskommissær, 1649 rigsråd. Han var gift med Jytte Styggesdatter Høeg (Banner) (d. 1652). - (73) (be)nægtet (Kalk. I.155a); NkS 835,2° har *benegtet*. - (74) Denne dom synes ikke at vedkomme nærv. sag, jf. Secher, Rettertingsdomme II.124 note

3, men synes at have forbindelse med de i missive 9. maj 1609 (Kanc.Br.) omtalte usandfærdige klager over Carl Bryske, jf. ovf. note 4. - (75) JL I.6. - (76) Recessen 13. december 1558 § 52, jf. reces 6. december 1547 § 28. - (77) Fdg. 14. august 1590, der er trykt som indledning (*jndgang*, jf. Kalk. II.400b bet. 2) til Mads Vingaards udg. af JL 1590. - (78) Forlægget har *Nørherridtzthing;* rettet efter NkS 835,2°. - (79) sikker (Kalk. IV.834a bet. 2). - (80) fuldt ud, på fyldestgørende måde.

(81) at (Kalk. I.358a bet. 1). - (82) Reces 13. december 1558 § 52. - (83) NkS 835,2° tilføjer *som de i dennom sielff bemelder.* - (84) henlægges, udskydes, opsættes (OdS XXV.779 bet. 8) - (85) NkS 835,2° har *loffning.* - (86) 1½: om skrivemåden se 761.23. - (87) ét år (Kalk. II. 434b; OdS IX.760f.; Verner Dahlerup.90), jf. JL I.23 *dagh oc iamling.* - (88) NkS 835,2° har *nøyagtig.* - (89) JL I.23. - (90) Jf. reces 13. december 1558 § 53.

(91) Herefter udstreget i forlægget *Peder Jenβenn.* - (92) Omstændigheder. - (93) Forhold (Kalk. II.778a bet. 2). - (94) NkS 835,2° har *ingen* i stedet for *icke nogen.* - (95) NkS 835,2° tilføjer *och talle.*

842 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

Under et skifte krævede nogle arvinger under henvisning til bestemmelsen i JL I. 17 forlods af boet udskiftet, hvad den afdøde havde arvet efter sin tidligere afdøde broder. Herredstinget, hvis dom stadfæstedes af Viborg landsting og af rettertinget, statuerede, at bestemmelsen i § 52 i reces 13. december 1558 ændrede JL I. 17, og at den afdødes enke skulle have halvdelen af den nævnte arv.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 9r (findes yderligere i 2 hss.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.124ff.
Litt.: Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.262.
Overskrift: Domb emellom Niels Christensen, raadmand i wor kiøpstedt Aars, oc landzdommere vdj Judland, daterit Kiøpnehauffn slott, denn 30. may anno 1608. Offueruerendis kongenn oc altt raaditt.[3]

Wi, Christian, giør alle witterligdt, att for os wor schicked os elskelige[4] Niels Christensenn,[5] raadmand j wor kiøpstedt Aarhus, paa denn ene oc hafde med wor egenn steffning[6] for os vdj rette steffnidt os elskelige Jfuer Jull[7] thill Willestrup[8] oc Enuold Kruβe[9] thill Wingegaard,[10] wor mend, thienere oc landsdommere i wortt lannd Nørre Julland, paa denn anden side oc dennom thilthallid, for de denn 26. 7bris [11] anno 1607 hafde wed magtt funditt enn Søffren Jenβenn i Rauffnholtt,[12] herridsfougid i Ningherrid, hanns domb om nogen arff, hanns høstruis[13] affgangenn fader, Peder Jenβenn[14] i Stadtzgaard,[15] jndarffuede effter βinn affgangen broder, Laβ Lett[16] i Endzløff,[17] formeddelst huilchenn deris domb hannd formeente βig adt were skeed for kortt,[18] oc βaeme domb fordj icke burde adt komme hannom thill hinder eller schade vdj nogen maade.

Hafde oc hiid steffnid forne herridzfougid, forne Anne Jbs daatter[19] saa well som

Niels Friiβ,[20] ridefogid[21] i Aarhusgaardtzlhen, med samme domb, och vdj rette lagde enn domb aff Viburglandsthing dend 26. 7^{bris} anno 1607 vdgangid, liudendis i sin meening, for^{ne} Niels Christenβenn did adt hafue vdj rette steffnidt for^{ne} herridsfogid for enn domb, hannd dend 18. augusti βaeme aar emellom hannom paa dend ene oc Niels Friis, ridefogid i Aarshusgaardzlhen, paa Anne Jbs dotters wegne i Stadsgaard paa denn anden side dømptt hauer, oc vdj saeme sin domb hafuer frandømptt Niels Schriffuers[22] høstrue[23] oc hindes medarffuinge[24] huis arfue dennom burde forloddis vd ad komme fraa Anne Jbβ dotter i Stadsgaard, som hindes sallige hosbond, Peder Jenβenn, indarffuede effter hanns sallige broder, Las Lett i Ensløff, huilchen domb for^{ne} Søffrenn Jenβenn fast vdj lige oc ens maade thrende gange paa 18 vggers thid oc opholtt dømt hafuer, vanseett de tuende første hanns domme schall findes thill landsthing dømptt βom the vdømptt wor, paa dett hannd sig des bedre schulle haue betencktt adt dømme oc sentere, huis rett haffde werit, meenendis hannom der med vrett adt hafue giortt oc bør der fore adt βtande thill rette.

Disligeste hafde hid steffnid for^{ne} Søffren Jenβenn med huis hannd vdj denn sag wille niude oc vndgielde, saa oc for^{ne} Niels Fris, om hannd hafde der noged i ad sige.[25]

Saa møtte for^{ne} Niels Friis oc fremlagde βamme domb af Ningherridsthing dend 28. augusti βidst forlhedenn vdgangitt, formellendis for^{ne} Niels Schriffuer da epther enn opβettelβe paa βin høstruis oc hindes medarffuingers vegne adt hafue vdj rette βteffnid Anne Jbs dotter i Stadtzgaard oc hindes lauguerge for attschillige artikler oc threttе om arff oc schiffte effter s:[26] Peder Jenβenn, βom boede i Statzgaard, effter βom dett er funden med enn landzthings hiembβettellβe sagenn thill herridsthing ad komme, oc da haffuer for^{ne} Niels Schriffuer fremblagd enn schrifftlich berettning, liudendis[27] som effterføllger:

[Dette er min forseet och beretning paa min hustrue och hinis medarffuingers vegne imod Anne Jbsdatter i Stadtzgaard och hindes lauguerge effter dend landstings hiemsettelβe dend 4. julij sist forleden wdgangit.][28] Item formieener ieg, adt denn arfue, som sallig Peder Jenβenn, min høstrue fader, arffuid effter βinn sallige broder, Las Lett i Enβløff, vdj boe, boeskaff,[29] guld, βøllff, pendinge, kornn, leffuendis queg oc ald andenn løβøre, effter hanns egenn vnderschreffne registers liudellβe bør os forloddis ad vdleggis af boen effter dett 17. capittell i konning Waldemars første lougbogs[30] jndholdellβe oc effter Tord Degens forklaring i dett 36. cap:[31] saa oc effter forrige domme,[32] som dømbtt er aff Danmarckis riges raad oc andre goede mend, effterdi beuiβes med thingsuinde βaeme arffue adt were kommid i boen, siden Anne Jbs dotter komb thill hannom. Jndeholder oc saeme

domb Niels Schrifuer ad hafue vdj rette lagd ett otte mands winde af Houelberrigherridsthingh dend 9. aprilis sidst forlhedenn vdgiffuett, bemellendis blantt andet, dett her Raßmus Raßmußen[33] i Werlouff,[34] Elline Jenns dotter vdj Enslouff, Niels Michelßen i Gierningh,[35] [Giertrud Jensdatter i Werløff och Michel Pederßen i Koufdal][36] for thingsdomb ad haue wundit med deris helgens eed effter recessen, ad effter ßom de ware aff for^ne^ Niels Schriffuer steffnid med landsthings steffning for deris sandhed ad winde oc bekende, saa er dett dennom witterligd vdj Guds sandhed, adt huis arfue, som sallig Peder Jenßenn vdj Stadtzgaard arffuide effter sinn sallig broder, Laß Lett[37] i Ensløuff, vdj boe, penge oc løßøre, bleff schifft vdj Enßløuff oc komb der fraa oc thill Stadsgaard, ßiden for^ne^ Peder Jenßenn oc hanns høstrue Anne Jbs dotter bleff wijde oc komme i echteskaff thill ßammen. Dißligeste Søffren Wintter i Amstrup[38] oc Peder Jenßen i Werløuff wantt med hellgens eed oc opragte fingre i lige maade effter recessen, ad huis fhee[39] oc foer,[40] ßom for^ne^ Peder Jenßenn fick thill schiffte i Enslouff epther for^ne^ sin[41] broder, dett dreff de for hannom fraa Enslouff oc thill Stadsgaard, oc der[42] de kom did med ßaeme fheemon,[43] da loed Anne Jbs dotter det annamme af dennom oc saae thet ßellf vdi gaarden, saa bleeff de der om natten, oc hunn handlid well med[44] dennom, som ßaeme winde i ßig ßellff widre bemeller. Medfør och ßaeme dom Niels Schriffuer adt haffue fremlagd enn forthegnelße register paa, huis ßom for^ne^ Peder Jenßenn thilfaltt paa schiffte effter[45] Laß Jenßenn[46] dend 15. vii^bris^ [47] anno 1600. Først it flamske[48] ßengeklede[49] [saa gott som iij daler, iij tønde[50] teppet[51] sengekleder saa goed som iij daler,[52] 1 dreils sengeklede ij daler. Och siden i for^ne^ register findis anschreffuen[53] udj støchuiß udj pennge][54] beregnid summa summarum 793½ daller 4 skilling, huilchen for^ne^ register med Peder Jenßenns egenn haand findis vnderschreffuen. Jtem haffuer Niels Schriffuer fremlagd enn copia aff enn dom,[55] ßom hannd gaff thilkiende adt schall were vdi Wiburg aff e[rlig][56] oc welb: mand Peder Munck[57] thill Estuadgaard,[58] Jurgenn Friis[59] thill Krastrup,[60] Stygge Høg[61] thill Wang,[62] Erich Lunge[63] thill Stouffgaard[64] dend 21. januarij anno 1596 affsagd oc i ßinn beslutning [liudendis],[65] ad ßaa mange Hanns Morckis[66] første børn icke hauer vdfaaid deris anpart af dend oldarfue,[67] for^ne^ Hanns Munck hauer opthagid oc thill ßigh i boen annammid, bør dennom forloddis wd af boen, førrind schiffte ganger, ad wdleggis, saawitt der kand beuißes, som ßaeme copia wittløfftig i sig ßellff indeholder.

Saa er for^ne^ Niels Fris paa Anne Jbs dotters wegne møtt och fremblagde ett obenn breeff, liudendis ßom effterfølger:

Kiendis ieg, Peder Jenßenn vdj Stadzgaard, oc giør witterligdt, adt forstandig mand, min høstrue broeder, Anders Jbßenn i Borlund,[68] hauer ladett mig thillßige

oc giffue warßell for min høstruis sallige faders, Jep Michelßens, effterladendis goeds i Borlund adt ßchulle annamme wor partt aff trynding dag,[69] huilche vj enn aff os eller wor wißе[70] bud wille medt Gudz hielp møde ad 30. dag oc annamme, huis os thilkommer med rette, som ßaeme breef med Peder Jenßens egen haand wnderschreffuid widre formelder.[71]

Noch hafuer Niels Fris vdj rette lagd enn schrifftlich berettning,[72] ath effter ßom hannd forfarer i Niels Schriffuers berettning, dett[73] hannd formeener denn arffue, salig Peder Jenßenn, hanns høstrues fader, arffuid effter sinn broder, Laß Lett udj Ensløff, vdj boe oc boeskab, guld, søllff, pendinge, kornn, leffuendis queeg oc ald anden løßøre, bør dennom forloddis ad vdleggis aff boid, der emoed ßuaris for det første, ad huad denn arfue belanget sig, affgangen Peder Jenßenn arffuid effter hanns broder, Las Lett, dend arffue formeente hannd wor thilfalden for^ne^ Peder Jenßenn, før Anne Jbs dotter bleff wijtt thill hannom oc komb i hans boe. Derhoes formeente hand, recessen[74] schulle medføre i thet 52. cap:, ad høstrue niuder halfft boe oc boeskab oc hallff i alle løßøre effter hindes hoßbond, huad heller hunn haffuer barnn wed hannom heller icke, saa wel som oc konning Voldemars loug[75] medfører i det første bogs vj cap: Skeer dett sig ßaa, mand oc quinde, som leffuer vdj egteskaff, faaer icke børnn ßammen, oc en af dennom wid døden affgaar, da schifftis huß, boe, fhee oc kiøbeiord vdj thoe ligge lodder emellom den, der leffuer, och denn dødis arffuinger. Dißligeste vdj forthallen[76] i konning Voldemars loug vdthrøckeligen ßchall formeldis, ad der schall dømmis effter for^ne^ lougbogh, huor denn icke findis adt were emoed recessen. Effter slig leiglighed oc effter forberørte recessis jndhold saatte vdj alle rette,[77] om for^ne^ Anne Jbs dotter icke burde for[78] Niels Schriffuers oc hanns medarffuingers beskyldning quitt adt were oc de med hinder ad ßchiffte oc deele effter for^ne^ recessis jndholtt.

Da hafuer fogden ßaa omßagdt, ad effterdj for^ne^ Niels Schriffuer och hanns medarffuinger icke beuißte for hannom afgangen Peder Jenßenn adt were thilfaldenn nogen arfue, siden for^ne^ Anne Jbs daatter komb i hanns boe oc bleff wijtt thill hannom, oc findes Anne Jbs dotter ad haue arffuid ßinn fader, sidenn hunn komb thill Peder Jenßenn epther Peder Jenßens egenn haandschriffts bemelding, widste fogden icke sig emoed lougenn oc recessen att thildømme for^ne^ Niels Schriffuer oc hanns medarffuinger nogit forloddis aff boen der for att vdkomme, men Peder Jenßens boe att schifftes effter recessen,[79] som ßaeme domb i ßig ßellff bemeller.

Dernest er møtt for^ne^ herridsfogid oc wor sinn dom bestendig oc formeente ßig icke anderledis ad kunde dømme, end ßom hannd giortt hafuer.

Dernest ßuarid Niels Friis thill denn copia aff denn domb, ßom for^{ne} Peder Munck, [Jørgen Friiß][80] oc [dieris][81] medbrøder schulle hafue dømptt, att dend copia icke wor forßeglid,[82] oc dend schulle were nogen wergemaall anlangendis. Med flere ord[83] dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, gienßuar oc sagens leiglighed, saa oc effterdj lougenn formelder vdj første bogs 6. cap:, ad skeer dett sig ßaa, ad mand oc quinde, som leffuer i egteskab, faar icke børnn tilßammen, oc enn af dennom wed døden afgaar, da schifftis hus, boe, fhee oc kiøbejord udj thoe lige lodder emellom dend, der leffuer, oc denn dødis arfuing; disligeste eptherdj ad recessen[84] thilholder høstruen ad schall niude hallff kiøbejord, boe oc boeskab oc halff vdj al løßøre efter hindes hoßbond, huad heller hunn hafuer barn ved hannom eller icke, oc effterdj vdj lougbogens indgang[85] formeldis, ad der schall dømmis effter lougbogen, huor den icke findes ad were emoed recessen, saa der aff forstaais, recessen att schall effterdømmis udj de artikler, dend indeholder, och effterdj for^{ne} herridsfogid vdj saa maade hafuer fultt recessen oc icke widste ad thildømme for^{ne} Niels Schriffuer oc hanns medarffuinger nogitt forloddis af for^{ne} Peder Jenßens boe ad vdbekomme,[86] men Peder Jenßens boe ad schifftes effter recessen, ßom ßchall were udj løßøre, wide wj icke emoed for^{ne} herridsthingsdomb[87] ad sige, ey heller magteløs dømme, som ßaeme domb i ßig ßellff indeholder.

Der emoed ad suare wor her vdj rette møtt for^{ne} wor landsdommere oc vdj rette lagde deris ßchrifftlige berettning oc gienßuar, liudendis i den sag ßom effterføllger:

Huad dend capittell: arff beder arff[88] er belangendis, da der emoed findes recessen[89] sidenn att were giordt oc vdgangidt, huilchenn vdj dett 52. arti: thilholder høstruen adt schall niude hallff kiøbe jord, boe, boeskab oc hallff wdj alle løßøre effter hindes hoßbonde, huad heller hun hafuer barn wed hannom eller icke, oc udj lougbogens jndgang formelles, ad der ßchall dømmis epther lougenn, huor dend icke findes ad were emoed recessen, dißligeste ocsaa lougens[90] første bogs vj cap: jndeholder, adt skeer dett ßig ßaa, adt mand och quinde, som leffuer vdj egteskab, faa iche børn ßammen, oc enn aff dennom wed døden afgaar, da schifftis hus, boe fhee[91] oc kiøbejord vdj thoe lige loder emellom dend, der lefuer, oc dend dødis arffuinger; oc wj fordi hafuer fultt lougenn oc recessen, der ßom de thillßammen ßtemmer ofuers ens, oc der effter thillfundenn Peder Jenßenns effterladende boe oc løßøre ad schifftes hanns effterlefuersche oc arfuinge lige emellom, formeener ßaeme domb rett adt were, oc Niels Schriffuer pligtich adt giffue os wor kost oc theering.

Med fleere ord[92] dennom der om emellom wor.[93]

Tha effter thilthalle, gienβuar oc denn sags leiglighed och effterdj recessen formelder, ad høstrue niuder hallff kiøbe jord, boe oc boeskab oc hallff vdj alle løβøre effter hindes hoβbonnd, huad heller de hafue børnn βammen eller icke, oc wore landsdommere fordi hafuer wed magtt dømbtt herridsfogdens domb i Ningherrid, βom hafde dømbtt Peder Jenβenns boe i Stadzgaard att βchulle schifftes effter recessen vdi thoe partter emellom hanns høstrue oc arfuinger, da βagde wj der paa βaaledis af for rette, att wore landsdommere ingen vrett hafuer giortt for^ne^ Niels Schriffuer vdj denn deris vdgifne domb, menn βaeme domb bør wed βin fuldemagt adt blifue oc hannom pligtich att igiengiffue dennom billig kost oc theeringh.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdomme mellem samme parter af s.d. ovf. nr. 841 og ndf. nr. 843. Sjællands landsting havde 1. september 1585 (IV nr. 536) statueret, at arvebed var ophævet ved reces 13. december 1558 §52. - (2) Af disse er Thott 1202,2° en forkortet afskrift efter HDDomb., mens NkS 835,2° synes at være afskrift af dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder. Det afviger på flere punkter fra HDDomb., bl.a. ved at gengive en del enkeltheder, der ikke findes i HDDomb. Disse er (i skarp klamme) anført ndf. og synes at vise, at dombrevet ikke, som det vist var det almindelige, er udskrevet på grundlag af HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (4) Titulaturen *os elskelige*, der kun anvendtes over for rangspersoner (OdS IV.306), herunder undertiden borgmestre og rådmænd, er ikke anvendt på Niels Christensen Skriver i dommen nr. 841. Ordene findes ikke i NkS 835,2°. - (5) Se 841.4. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) Se 780.16. - (8) Se 782.8. - (9) Se 841.8. - (10) Se 841.9.

(11) ɔ: septembris. - (12) Se 841.10. - (13) Sidsel Pedersdatter, se 841.4. - (14) Se 841.13. - (15) Se 841.14. - (16) Las Jensen Lett (d. 1600) nævnes 1578-87 som herredsfoged i Hovlbjerg h. og ridefoged i Dronningborg len. 4. september 1578 (Kanc.Br.) fik han fritagelse for alle afgifter af sin gård, så længe han var herredsfoged, 27. februar 1579 (ib.) fik han, der nu længe havde været herredsfoged og var villig til at vedblive at være det, fritagelse for livstid for almindelig ægt og arbejde og fritagelse for landgilde, så længe han var herredsfoged. 2 øksne, som han havde lovet at erlægge for fritagelsen for ægt og arbejde, skulle inden mikkelsdag (29. september) leveres til lensmanden på Dronningborg. 17. februar 1583 (Kanc.Br.) fik han livsbrev på det til Brøste bro (Bisbro) i Dronningborg len liggende brokorn mod straks at istandsætte broen og fremtidig vedligeholde den. 25. maj 1586 (ib.) fik han fritagelse for at svare landgilde af sin gård i Vellev s. (Hovlbjerg h.), dog skulle den på gården boende bonde gøre sædvanlig ægt og arbejde deraf. 16. august 1587 (ib.) fik han kongebrev på at bruge en halvgård i Vellev og en øde ejendom på Borries mark fri for landgilde, ægt, arbejde og anden tynge, 8. august 1590 (ib.) - da han ikke længere var herredsfoged - fik han kongebrev på indtil videre at give 10 daler årlig i stedet for den skyld, der skulle svares til Dronningborg slot, af en selvejergård i Havrum s., Hovlbjerg h. og 13. februar 1591 (ib.) fik han i fæste en lille holm, kaldet Myrekrog, ved Hornbæk, da han havde søgning både af kongens folk og adelens tjenere. 23. januar 1597 (ib.) fik hans hustru Elline Jensdatter livsbrev på selvejergården i Enslev, som hun og hendes mand boede i, såfremt hun overlevede sin ægtefælle. Hun skulle holde gården i god stand og underholde kongens folk og tjenere, der kom dertil, som det hidtil havde været sædvanligt. Las

Jensen Lett og hans hustru har skænket alterkalke til Hvorslev og Vellev kirker, jf. Jydske Saml. 1.rk.X.156. I Vellev kirke findes ligsten over ham og hustruen Elline Jensdatter, og ifl. Erich Pontoppidan, Danske Atlas IV (1768).425 har der tidligere i kirken været et epitafium med portrætter af ægtefællerne. Jf. S. Leth Danielsen, En gammel Slægt fra Skibby (i Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift XXI (1928).79ff. I Trap[5] VII,1 er Las Jensen Lett urigtigt kaldt Las Larsen Leth. - (17) Se 841.66. - (18) Se 841.15. - (19) Se 841.13. - (20) Se 841.16.

(21) Om ridefoged se 761.57. - (22) Niels Christensen Skriver. - (23) Ovenn. Sidsel Pedersdatter, jf. 841.11. - (24) Se 841.12. - (25) NkS 835,2° har *suare*. - (26) ɔ: salige (afdøde). - (27) NkS 835,2° tilføjer *ord fra ord*. - (28) Det indklammede findes ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2° (jf. ovf. note 2). I stedet for det indklammede har forlægget *Jtem*. - (29) Bohave (Kalk. I.235b). - (30) JL I.17.

(31) Thords art. §40 i latinsk text (DgL Tillæg til IV,88) jf. andre texter ib. 118, 125, 140, 149, 174, 223, 251, 278, 308 og 337. Som §36 findes bestemmelsen i text 6B (ib. 223). - (32) Se den ndf. refererede dom af tilforordnede råder af 21. januar 1596. - (33) Rasmus Rasmussen (d. 1607), fra omkr. 1599 sognepræst for Vellev menighed. - (34) Vellev s., Hovlbjerg h. - (35) Landsbyen Gerning i Gerning s., Hovlbjerg h. - (36) Gården Kovdal (1608: Koudall) i Vellev s., Hovlbjerg h., jf. Danmarks Stednavne IX.233. I 1682 af 10 tdr. hartkorn og 62,3 tdr. land dyrket areal, jf. Henrik Petersen 237. Det indklammede mgl. i forlægget - der i stedet kun har *med flere* - og er indføjet efter NkS 835,2°. - (37) NkS 835,2° har *Jenßen*. - (38) Landsbyen Amstrup i Hvorslev s., Hovlbjerg h. - (39) Kvæg (Kalk. I.816b bet.1). - (40) Foder (Kalk. V.262a), særlig halm.

(41) NkS 835,2° tilføjer *salig*. - (42) NkS 835,2° har *dend tid*. - (43) Kvæg (Kalk. I.820a). - (44) *handled... med*: behandlede (Kalk. V.413b). - (45) NkS 835,2° tilføjer *sin salig broder*. - (46) NkS 835,2° tilføjer *i Enßløff*. - (47) ɔ: octobris. - (48) fra Flandern, ɔ: af finere hørlærred. - (49) Sengetæpper (Kalk. III.707a). - (50) tynde.

(51) vævet som tæppe (Kalk. IV.516b). - (52) 2½ daler; om skrivemåden se 761.23. - (53) opskrevet (Kalk. I.67b). - (54) Det indklammede mgl. i forlægget og er indføjet efter NkS 835,2°. I stedet for det indklammede har forlægget *med meere goeds, ßom støckuis findes antegnett vdi for^ne register oc i penge*. - (55) Dommen ses ikke bevaret. - (56) Forlægget har kun *e*. - (57) Se 775.4. - (58) Se 788.60. - (59) Se 786.6. - (60) Se 786.7.

(61) Stygge Høg (d.omkr.1630) til Vang, Kærgårdsholm og Steensgård. - (62) Hovedgården Vang i Sulsted s., Kær h. - (63) Erik Lunge (d.1616) til Stovgård. - (64) Hovedgården Stovgård i Tørring s., Vrads h. - (65) Ordet mgl. i forlægget (og i NkS 835,2°). - (66) Hans Munk (3 roser) (d.1616) til Visselbjerg og Oksvang, søn af Jørgen Munk (d.1577) til Haraldskær, Oksvang, Visselbjerg m.v. og Dorte Pedersdatter Galt (d.1579). Han, der var gift med Margrethe Bendixdatter Rantzau (d. omkr. 1637), blev 1616 dømt fra livet for at have haft samleje med 3 søstre, hvilket i datiden betragtedes som blodskam; to af kvinderne blev henrettet og han selv halshugget 30. maj 1616. - (67) Arv, der stammer fra forfædre (OdS XV.406). - (68) Se 841.59. - (69) 30.dag, se 814.15. - (70) befuldmægtigede (Kalk. IV.844b bet.1).

(71) I stedet for *som ßaeme... widre formelder* har NkS 835,2°: *Till widnisbiurd min egen haand vnderschreffuet. Datum Stadtzgaard, dend 30. martij anno 1601. Peder Jenßen egen haand*. - (72) NkS 835,2° indføjer *i sin meeningh*. - (73) at (Kalk. I.358a bet.1). - (74) Reces 13. december 1558 §52. - (75) JL I.6. - (76) Se 841.77. - (77) NkS 835,2° tilføjer *och wor dom begierrendis*. - (78) NkS 835,2° indføjer *for^ne*. (79) Reces 13. december 1558 §52. - (80) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°.

(81) Forlægget har *hanns*. - (82) Om seglets betydning i ældre tid se f.eks. rettertingsdom 20. juni 1553 (I nr.189). - (83) NkS 835,2° tilføjer *och talle*. - (84) Reces 13. december 1558 §52. -

(85) Indledning (Kalk. II.400b bet.2). Jf. 841.75. - (86) NkS 835,2° har *bekomme*. - (87) NkS 835,2° har *herritz fogdens dom*. - (88) JL I.17 har til overskrift *At arf betær arf* (DgL II.52). Ved *arvebed* forstås, at det løsøre, en ægtefælle under ægteskabet arvede, kun indgik i fællesboet, når den anden ægtefælle også arvede noget, i hvilket tilfælde »arv beder arv«; bede (bæthær) bet. jage, fange, jf. Verner Dahlerup.81, J. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik I (1928).91. Arv, der skulle have arvebed til følge, måtte efter skånsk og sjællandsk ret have en vis størrelse, jf. SkL 31, VsjL I.27, EsjL I.30, men dette fordredes ikke efter jysk ret, jf. JL I.17. - (89) Reces 13. december 1558 §52. - (90) JL I.6.

(91) rørligt gods (Kalk. I.234a). - (92) NkS 835,2° tilføjer *och talle*. - (93) Herefter med blyant udstreget i forlægget: Tha effter thilthalle, gienβuar oc denne sags leiglighed, och effterdj recessen formeler, ad høstrue niuder halft kiøbe jord, boe oc boeskab oc hallff vdj alle løβøre effter hindes hoβbonnde, huad heller hun haffuer barnn wed hannom eller icke, och vdj lougbogens jndganng formeldes, ad der schall dømmis effter lougenn, huor dend icke findes emoed recessen, desligeste ocsaa lougenns første bogs 6.capittell, jndeholder, att skeer dett βig βaa, ad mand oc quinde, som leffuer vdj echteskaff, faae icke børnn βammen, oc enn aff dennom wed døden afgaaer, da schifftes hus, boefhæ oc kiøbe jord vdi thoe lige lodder emellom thend, der leffuer, oc denn dødis arffuinge, oc fordi haffuer fultt lougenn oc recessen, der βom de thilβammen βtemme offuer enβ, oc der effter thilfunden Peder Jenβens effterladende boe oc løβøre att βchifftes hanns effterleffuersche oc arffuinge lige emellom, formeen βaeme domb rett ad were oc Niels Schriffuer plichtig att giffue os wor kost och theering. Med flere ord dennom der emellom wor.

843 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

En mand havde afhændet sin ret i en gård til kronen imod til gengæld for sin og sin hustrus levetid at bebo en kronen tilhørende ejendom fri for landgilde, ægt, arbejde og anden tynge og derhos erholde kongetienden af Malling sogn. Under skiftet efter hans død krævede hans arvinger under henvisning til bestemmelserne i JL I.36 og III.43 vederlag herfor, men rettertinget, der stadfæstede herredstingets og Viborg landstings domme, statuerede, at arvingerne ikke havde krav på noget vederlag, da den afdøde efter JL I.34 havde ret til at sælge sit gods til hvem han ville.[1]

Hss.: HDDomb. nr. 20 fol. 13^{v} (findes yderligere i 2 hss.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.127ff.

Overskrift: Niels Christensen vdi Aars och landsdommere vdi Julland deris dom, daterit Kiøpenhauffnns slott dend 30.may anno 1608. Offueruerendis altt raaditt.[3]

Wi, Christian, giør alle witterligdt, att for os wor schicked os elskelige[4] Niels Christensen,[5] raadmand i wor kiøpsted Aars, paa denn ene oc hafde med wor egenn steffning[6] for os vdj rette steffnid os elskelige Iffuer Jull[7] thill Willestrup[8] oc Enuolld Kruβe[9] thlill Wingegaardt,[10] wore mend, thienere oc landsdommere i wort lannd Nørre Judland, paa denn anden side oc dennom thilthallid for, att de

dend 26. 7^{bris} [11] βidst forlheden βchall hafue wed magtt fundenn enn domb aff herridsfogdenn i Ningherrid dømbtt oc affsagd emellom hannom, hanns høstrue[12] oc hindes medarffinge[13] paa dend ene oc Anne Jbs dotter[14] i Stadsgaard,[15] hanns høstrues steffmoder, oc hindes laugeuerge[16] paa dend andenn side om wederlag, for^{ne} Niels Christenβen oc hanns medarffuinge wor begierendis aff for^{ne} Anne Jbs dotter for denn gaard i Elβlouff,[17] formeente βig βinn høstrue oc hindis medarffuinge derudi adt were skeett forkortt[18] oc βaeme domb ey burde ad komme hannom eller hanns medarffuinger thill hinder eller schade vdi nogen maade.

Sammelhedis hafde oc hidβteffnid Søffren Jenβenn vdj Rauffnholtt,[19] herridsfogid i for^{ne} Ningherrid, som wdj βaeme sag dømbtt hafde, saa oc Anne Jbs daatter saa well som os elskelige Niels Friiβ,[20] ridefougid[21] i Aarhusgaardzlheen, βom paa hindes vegne emoed hannom schall hafue gangitt vdj rette, om de hafde der nogid vdj ad sige.

Och wdj rette lagde βaeme dom aff Viburg [landsting][22] dend 26. 7^{bris} nest forlheden vdgiffuett, liudendis i sin meening, ad Niels Christenβenn Schrifuer,[23] raadmand i Aarhus,[24] hafde hid i rette steffnid Søffren Jenβenn i Rauffnholtt, herridsfogid i Ningherrid, for enn domb, hannd denn 18. augusti sidst forlhedenn emellom hannom paa denn ene oc Niels Fris, ridefogid thill Aarhusgaardz lheen, paa Anne Jbs dotters vegnne i Stadsgaard paa dend anden side dømbtt hafuer, om for^{ne} Anne Jbs daatter icke hafde weritt pligtich thilll ad giøre for^{ne} Niels Schriffuers høstrue oc hindes medarffuinge fylliste vederlag for denn gaard i Enβlouff, βom er bortt skiøtt vnder cronen emoed deris villie oc βambtøcke for denn friehed, βom hunn schall hafue paa Stadzgaard oc Mallingsogenn[25] thiende hindes liffs thid, oc vdj βaeme βinn domb icke hauer omkientt, effter βom for hannom hauer werid satt vdj rette, menn fast anderleedis, huilchenn domb for^{ne} Søffrenn Jenβenn vdi lige oc ens maade thrende gange paa 18 vggers thid oc opholld dømbtt hafuer, vanseett de thuende første hanns domme schall findes thill landsthing dømbtt, βom de wdømt wor, paa dett hannd sig des bedre schulle haue betenktt ad dømme oc sentere, huis rett hafde werid, meenendis hannom der med vrett ad haue giord oc burde derfor ad stannde thill rette.

Diβligeste haffde steffnid for^{ne} Søffrenn Jenβenn med huis hannd vdi denn sagh wille niude oc vndgielde, saa oc for^{ne} Niels Friiβ, om hannd hafde nogid der thill ad βuare.

Saa er møtt for^{ne} Niels Friis oc fremlagde βaeme domb aff Ningherridsthingh denn 18. augusti sidst forlheden vdgangen, liudendis for^{ne} Niels Schriffuer paa βin høstruis och hindes medarffuingers wegne effter enn opβettelβe adt haue did i rette steffnid Anne Jbs dotter i Stadsgaard oc hindes laugeuerge for attschillige arti-

keler oc threttе om arfue oc schiffte epther s:[26] Peder Jensenn,[27] som boede i Stadsgaard, epther ßom sagenn fraa landsthing er funden hiemb thill herridsthingh ad komme. Da hauer for^ne^ Niels Schriffuer for fogdenn fremlagd enn schrifftlich berettning, liudendes i ßinn meening, adt hannd formeente Anne Jbs daatter pligtich were ad giøre dem fylleste wederlag for denn gaard i Enßlouff, ßom emoed deris willie oc samtøcke er borttschøtt for friehed paa Stadsgaard oc Mallingßogne thiende, ßom for^ne^ Anne Jbs dotter formeener ßig ad schall hafue hindes liffs thid epther dandsche lougbogs[28] første bog 36. cap: och dend thredie bogs 43. cap: jndeholdelsße, effterdj ey beuißes ßaeme gaard ad were soltt oc affhentt for sallig Peder Jensens vßelhedz[29] schylld, ey heller nogen hanns arffuinger ad were jnddragen[30] med ßaeme friehed ad niude. Jtem hafuer for^ne^ Niels Schriffuer vdj rette lagtt enn obne copia, liudendis[31] ßom effterføllger:[32] Wij, Christian dend Fierde, med Guds naade etc., giør alle witterligd, ath wj af wor sønderlig gunst oc naade hafuer vnt, beuillgett oc thillatt, ad denne breffuißer, Peder Jenßenn vdj Stadzgaardenn, maa haue, niude, bruge och behollde for^ne^ gaard, hannd nu iboer, quitt och frie foruden alld landgillde, egtt, arbeide och alld anden[33] thønge wdj hanns oc hanns høstruis, Anne Ibs dotters, liffs thid oc saa lhenge, de leffue, dog ßaa, ad hannd der emeod thill os oc cronenn schall afstaae hanns rettighed wdj enn jordeiger bundegaard[34] i Enßlouff vdj Dronningborchs lhen liggendis, afgangenn Las Lett[35] iboede, oc der paa giffue woris lhensmand der ßaemeßteds skøde oc nøyagtig foruaring paa woris vegne. Vdj lige maade hafue wj naadeligen beuillget oc thillatt hannom vdj hanns oc hanns høstruis liffsthid ad maa beholde afgifften aff wor oc cronens anpartt kornthiende aff Mallingsogenthiende. Thj forbiude wj wore fogeder, embidzmen oc alle andre for^ne^ Peder Jenßenn her emoed effter ßom for^uitt^ staar adt hindre eller i nogen maade forfanng adt giøre vnder wor hylliste oc naade. Giffuet paa wor gaard vdj Wiburg, dend 24. 7^bris^ anno 1604. Vnder wortt signett.[36]

Medfør oc samme domb for^ne^ Niels Fris der ad were møtt och vdj rette lagde enn schrifftlich berettning, liudendes i sin meeningh, af huad for^ne^ gaard i Enßlouff anlanger, haffuer affgangen Peder Jenßen i hanns vellmagtt och med hanns frie villie soltt oc affhendtt thill kong: Maytt: oc cronen, for hannd oc hanns fattige høstrue i deris alderdombs aar motte niude oc beßidde Stadsgaard quitt oc frie beggis deris liffs thid oc hafue Malling sogenthiende oc[37] hielpe dennom med deris liffs thid, oc well kannd forfaris aff Peder Jenßens egenn breeff oc ßegell ad hafue weritt fororßagid thill ad hafue afhentt boede dend gaard med[38] meere eigendomb, ßom hauer thilhørtt hannom oc hanns høstrue. Oc formeener jeg, dett icke vdj nogenn maade er beuiist, for^ne^ gaarde vdj Enßlouf andre denn

thid ad hafue thilhørtt eller hafue lod oc partt vdj for^{ne} gaard, der denn bleff borttskiøtt, vdenn affgangenn Peder Jenβenn allene. Och kong Voldemars loug[39] medfører i j. bog 34. cap: bunde maa selge βinn egenn Jord, huem hannd will, saa der aff forstaais, effterdi gaardenn vor hanns egenn, meener ieg, ad hannd dend motte affhennde thill huem, hannd wille, och meener Anne Jbs dotter iche pligtich er ad βtaae nogen thill rette, for hindis affgangenn hoβbonde hafuer afhentt sin egenn jord[40] oc eiendom, saa well βom hannd hafuer soltt βinn høstruis oc ind lagd udj fhellig thill ad hielpe dem begge med. Oc formeener ad huis benaading,[41] hun hafuer paa for^{ne} Stadsgaard oc Mallingsogenthiende, dett hafuer hunn aff Gud oc k: May:, meenendis derfor, for^{ne} Anne Jbs dotter iche pligtich er ad giøre Niels Schriffuer eller hanns medarffuinger nogen vederlag derfor; men der βom de skader nogitt paa dett skøde, affgangenn Peder Jenβenn i hanns vellmachtt haffuer giortt paa hanns egen goedzs oc eigendomb, da βteffne βig dett for sinn thilbørlige dommer, saa gaais der om, huiβ rett er. [Effter for^{ne} leilighed setter ieg vel i alle rette och er en endelig retferdig dom begierendis, om for^{ne} Anne Jbs datter iche bør for denne beschyldning quit at uehre, som dend beretning widere indeholder.][43]

Da hauer fogden icke wist sig emoed kong: Maytt: breeff, lougenn oc recessen ad thildømme for^{ne} Niels Schrifuer oc hanns høstrue oc hindes medarffuinger for βaeme friehed nogitt forloddis ad vdkomme,[44] men huem[45] skader nogitt paa for^{ne} skøde, de βteffne βig denn for sin thilbørlig dommer, som denn domb i βig βelff formeller.

Med flere ord oc thalle dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthalle, giensuar oc denne sags leiglighed, saa oc effterdj saeme skøde paa for^{ne} gaard i Enβlouff staar wed sin fuldemagtt, oc βaeme gaard thilhørde for^{ne} Peder Jenβenn, oc lougenn thilholder bunden ad maa βellge βinn egenn jord, huem hand will, oc huis benaading, for^{ne} Anne Jbs dotter hafuer paa denn gaard y Stadsgaard oc thiende, hafuer hunn af høigbe^{te} kong: Maytt:, allis woris naadigste[46] herre, och for^{ne} herridsfogid fordj hauer fultt lougenn oc iche widste ad thildømme for^{ne} Niels Schrifuer oc hans høstrue oc medarffuinger for βamme friehed nogitt forloddis vd ad bekomme,[47] da wide wj icke emoed hanns domb ad sige eller magtteløs dømme, som βaeme domb i βig βellff jndeholder.

Vdj huilchen domb hannd formeente sig vrett uere skeett, effterdi hanns arfuinger ingen wederlaugh hafde fangitt for denn beβiddelβe, oc saatte vnderdannigst vdj rette, om βamme dom icke burde magtløs ad blifue, oc om wore landzdommere icke wor pligtich ad igiengiffue hannom kost och theering.

Der emoed att βuare wor her wdj rette møtt for^{ne} wore landsdommere oc vdj

rette lagde deris ßchrifftelige gienßuar vdj denn sag, liudendis ßom effterføllger, att effterdi denn gaard vdj Enßlouff, ßom for^ne^ Niels Schrifuer oc[48] hanns medarffuinger begier vederlag forre aff Anne Jbs dotters hosbonde, Peder Jenßenn, som da rett eiger thill ßamme gaard [wor],[49] er thill k: Maytt: skøtt oc affhentt, och lougenn thillader[50] bunden ad maa ßelge ßinn jord, huem hannd will, disligeste schall befindis for^ne^ Peder Jenßenn aff for^ne^ hanns høstruis jordegoeds ocßaa ßig ad hafue affhentt, sammelhedis befindes, ad[51] Stadsgaard med Malling sognethiende af kong: Maytt:, wor naadigste herre, for^ne^ Anne Jbs daatter effter for^ne^ hindes hosbondes død oc afganng quitt oc frie hindes liffs thid forlheendt oc bebreffuid ad were, oc wj fordj emoed saadann kong: Maytt: forlhenings breff oc benaading paa ßaeme gaardtz friehed icke hauer widst hinde derfor nogid forloddis aff boen ad thillfinde eller hinde derfor nogen vederlag ad giøre oc dermed fultt hanns Maytts: breeff, da formeener wi ßaeme woris domb bør wed ßinn fuldemagt ad were, oc for^ne^ Niels Schriffuer pligtige ad igiengiffue oß wor kost oc theeringh effter recessen.[52]

Med fleere ord dennom der om emellom vor.

Tha effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj denn gaard vdj Enßløff wor for^ne^ Peder Jenßens egenn ßellffeger bundegodz, oc wore landtzdommere epther lougenn, som formelder, ad bunde maa sellge sin egenn jord thill huem, hannd will, hafuer wed magt dømbtt herridsfogdens domb i Ningherrid, som hafde quitt dømbtt hanns høstrue for vdleg ad giøre hanns børnn i ßaeme gaard, da ßagde wj der paa saalhedis af for rette, ad for^ne^ wor landsdommere ingen vrett der udj hafuer giort for^ne^ Niels Schrifuer eller hanns høstruis moders arfuinger, oc denn deris domb bør wed magtt ad blifue oc hannom pligtich ad jgiengiffue wore landtzdommere billigh kost oc theering.

Datum ut supra.

(1) Jf. domme af s.d. mellem samme parter ovf. nr. 841 og 842. - (2) Af disse er NkS 835,2° afskrift efter dombrevet (eller afskrift deraf), da det har navnene på samtlige dømmende rigsråder, medens Thott 1202,2° er (forkortet) afskrift efter HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. Kongen nævnes ikke, men i NkS 835,2° hedder det *udj vor egen nerurelße*. - (4) Se 842.4. NkS 835,2° har samme form som forlægget. - (5) Se 841.4. - (6) Om dette udtryk se 774.8. - (7) Se 780.16. - (8) Se 782.8. - (9) Se 841.8. - (10) Se 841.9.

(11) ɔ: septembris. - (12) Sidsel Pedersdatter, se 841.4. - (13) Se 841.12. - (14) Se 841.13. - (15) Se 841.14. - (16) Ridefoged i Århus len Niels Friis, se 841.16. - (17) Se 841.66. - (18) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (19) Se 841.10. - (20) Se 841.16.

(21) Om ridefoged se 761.57. - (22) Forlægget har ved fejlskrift *byetinng*; rettet efter NkS 835,2°. - (23) Se 841.4. - (24) NkS 835,2° tilføjer *paa dend ene*. - (25) Malling s. i Ning h. - (26) salig (afdøde). - (27) Se 841.23. - (28) JL I.36 og III.43. - (29) Fattigdoms (OdS XXVI.44

bet.2). Mads Vingaards udg. af JL 1590 har udtrykket *Wselhed*. - (30) medindbefattet (Kalk. V. 571a).

(31) NkS 835,2° tilføjer *ord fra ord*. - (32) Jf. Kanc.Br. 24. september 1604. - (33) NkS 835,2° tilføjer *kongelige*. - (34) Selvejerbondegård. - (35) Se 842.16. Han var Peder Jensens broder. - (36) NkS 835,2° tilføjer *Christian. Peder Jenβen egen haand*. - (37) NkS 835,2° har *at*. - (38) NkS 835,2° tilføjer *andit*. - (39) JL. - (40) NkS 835,2° har *gaard*.

(41) Bevilling (Kalk. I.155b). - (42) Indføjet efter NkS 835,2°. - (43) Det indklammede findes i NkS 835,2°, men ikke i forlægget, der kun har *som thend berettning widre indeholder*. - (44) NkS 835,2° har *vd bekomme*. - (45) NkS 835,2° tilføjer *der*. - (46) NkS 835,2° har *allernaadigste*. - (47) NkS 835,2° har *at wdbekomme*. - (48) NkS 835,2° har *med*. - (49) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (50) NkS 835,2° har *tilholder*.

(51) I stedet for *ad* har NkS 835,2° *dend gaard*. - (52) Reces 13. december 1558 §8, sidste stk.

844 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

Rettertinget stadfæster en herredstingsdom og en Viborg landstings dom, hvorefter en ridefoged fandtes at have handlet svigagtigt og derfor skulle stå kongen og lensmanden til rette.

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 139[1] (HDDomb. nr. 20 fol. 20[v]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.131.

Overskrift: Domb emellem Frederich Bøguad och landtzdommer i Jydlannd, dateridt Kiøpenhaffnnslott den 30.may. Offuerueriinndiβ aldt raadett,[2] Christiann Holck[3] vndtagenn.

For os wor skicked Frederick Bøguad[4] och hafde med wor egenn steffninng[5] for oβ wdj rette steffnid Jffuer Juull,[6] Enuold Kruβe[7] och Gunde Christennsenn[8] paa denn andenn siede och dennom thiltallid for enn domb, [de][9] denn 12. martij sidst forledenn dømpt haffuer emellem hannom och herridtsfoegdenn i Nørliungherrid,[10] formellenndis om nogit affsigelβe goedzs,[11] som for[ne] Frederich Bøguad schall hafue annammid vdj Longaa prestegaardt,[12] midler tid hand wor ridefougid[13] vdj Haldslhenn, efftersom samme domb derom widere formelder, och thiltallid dennem for, att de jcke haffuer willed achte eller annsee, ad hanns skrinne, register, regnschab och breffue wor hannem forseglid och aresterid fore,[14] denn thid herridtztingsdommenne ere dømbte och vdgangenn, saa adt hannd denn thid iche wor hanns regennschab och breffue mechtig[15] sig dermed vdj domb och rettergann ad forsuare, och sidenn hannd er bleffuenn hanns skrinn mechtig, da haffuer hann forklarid[16] och førdt till regennschab aldt, huiβ hannd aff samme goedzs haffuer oppeborid, som med regennschaber och quitandtzer schall werre ad beuise, som i dommen findes indførtt, huilcked iche motte achtes eller ahnnsees.[17] Sammeledis for de samme dieris domb haffuer fun-

deritt effter nogenn sanckeuinder[18] och vloulige benckebrefue,[19] som hannd meener icke ad schulle findes saa nocksom eller rettferdig, att de burde nogen magt adt haffue effter lougenn och forrige landzsthingsdomme.[20] Diβligeste for ad de icke heller haffuer willed annseed, ad denn sag och trette paa wore wegnne hoes os elschelige Christiann Holck,[21] wor mannd, raad och embidzsmannd paa wordt slott Hald,[22] schall hafue werred afftinged[23] epter denn contractes liudelse, som for^ne^ Christiann Holck selff vdj samme domb haffuer ladett jndføøre, huilckenn contract och afftingninng schall werre effterkommid och fuldgiord, som med quitendtzer schall kunde beuises. Vdj liige maade haffuer hand thiltalle till dennom, for dj jcke effter recesβenns jndhold[24] hafuer wild lade hanns brefue och forsetter, som hannom kunde werre till behielpning och forsuarinng vdj samme sag, i samme derris domb [jndføøre],[25] och icke heller hanndt maatte fange dennom till forhøer,[26] leest och paaschreffuid. Sammeledis for ad de icke hafuer wild dømbt entenn till eller fraa, medt eller emod, effter de steffninger, som hannd til samme landzsting hafde ladett thage, forseigle och louglige forkynnde, huilcke steffninger hand meennte ad schulle kommedt hannom till behielpning och forβuarinng vdj samme sag, dersom de ellers maatte haffue bleffuenn leest och forhørdt, som deraff endnu schall kunde erfaris, meenenndes ded adt werre giordt for^ne^ Christiann Holck till wilge, paa det ad de sager, som for^ne^ Christiann Holck kunde haffue werrid imod, icke schulle komme till nogen forhøer.[27] Da epterdj samme goedtz, som dommen indholdt och om formelder, schall werre ført till regennschab och vdj wort rentekammer[28] forklarid,[29] saa och epterdj det schall befinndis samme sag och trette hoes for^ne^ Christiann Holck ad werre affstillidt,[30] efftersom for^ne^ Frederich Bøguad derforre schall hafue vdgifuid 300 daller, som for^ne^ Christiann Holck schall haffue oppebaaridt effter quitandtzes liudelβe, da effter slig forberørdte leylighed, saa oc epterdj adt lougenn[31] formelder vdj denn andenn bogs 102. cap:, ad denndt yderste och sidste handell och contract foretager[32] alle de sager, thilfornne hauer werrid hanndlid, mener for^ne^ Frederich Bøguad, ad alle huis domme, thingsuinnder, contracter och brefue, som derudindenn thagid och forhuerfued erre, burde effter ald billig christelig loug och rett magteløs ad werre och icke ad komme hannom till hinnder eller skade vdj nogenn maade.

Och vdj rette lagde enn domb aff Wiburglandsting dend 12. martij anno 1608 vdgangenn, liudenndes i sinn beslutninng:[33]

Da epter thiltalle, giennsuar och sagenns leylighed, saa och epterdj for^ne^ her Willom[34] och Anders Andersenn[35] nu her i dag ere møtt och med opragte fingre och helgenns eed werrid samme derris seddell[36] och for^ne^ winder bestendig, och for^ne^ Frederich Bøguad ingen beuisning deremod fremlegger, medt hwilche hannd

dennom rygge och tilbage drifue kand wsandrue ad werre, disligeste effterdj for^{ne} iiij mendzs wurderings breff[37] medt for^{ne} her Willums och Anders Andersßens winder bekrefftes, och for^{ne} Frederich Bøguad iche haffuer wdtrøckelig benechted, ey heller nu aldeeliis benechte wille, ad hand jo haffuer bekommid samme goedzs, for^{ne} winder och breffue om formelder, da wide wj effter saadann leylighed icke mod for^{ne} sedell, winder och wurderingsbreff ad kunde sige eller magteløs dømme. Och epterdj herridzsfougdenn, for^{ne} Toste Annderßenn, effter samme winnder och breffue haffuer thildømpt for^{ne} Frederich Bøguad der udj ad haffue handelidt suigachtelig och wtrolige[38] och burde derfore ad stannde kg: Majs: och Christiann Holck till rette, emedenn samme zeddell, winnder och brefue stoed ved magt, och epterdj de nu ere vedt magt fundenn, da wide wj icke emod for^{ne} Toste Andersenns domb ad sige eller magteløes dømme, medt meere samme domb i sig selff indeholder.

Derpaa besluttes koninglig mayestættz domb:

Tha epter tiltalle, giennsuar och denne sags leilighed, och epterdj wj befinde, ad herridzsfougdenn j Nørliungherridt haffuer effter huis winder och for^{ne} Frederich Bøguads egne missiuer,[39] aff huilche hanns wtroschab nocksom wor adt erfare, thildømbt hannom wtroligenn och suigachteligenn ad hafue handlidt och burde derfore at stannde Christiann Holck till rette, wj och befinnde, ad hanns brødere effter for^{ne} herridzsfogdenns domb haffuer afftinged for slig hanns wtroschab hos for^{ne} Christiann Holck och dennem forpligted paa hanns wegnne icke ad schulle denn sag igienn repetere, saa frembt sagenn iche igienn schulle stande hannom oben fore, och hannd dog slig hans brøders forpligt vanßeet mottuilligenn,[40] siden huis pendinge de paa hans vegne haffde wdgiffuidt, haffuer igienn sagenn repiterid[41] och windißbyrdenne, ßom i sagenn førett wor, och herridzsfougdenns domb till landzsting saa well som wore landzsdommere for os indsteffnid, och epter wore landzsdommer icke haffuer wist de windesbyrd, som herridzsfougdenn y sin domb fuldt haffuer, huilcke med for^{ne} Frederich Bøguads egenn missiuer bekrefftis, ey heller herridzsfougdenns domb at vnderdømme, tha sagde wj derpaa saaledes aff for rette, ad for^{ne} wor landzdommers domb bør wed magt ad blifue och for^{ne} [Frederich Bøguad][42] pligtig ad jgienngifue dennom billig kost och theringh.

Datum ut supra.

(1) Dette indeholder en forkortet gengivelse efter HDDomb., jf. ndf. note 33. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (3) Se 759.3. Han var ikke meddommer, da han var part i sagen. - (4) Frederik Bøgvad, der ifl. HDDomb. var *barnfød i wor kiøbsted Kollding*, var før 1604

ridefoged i Riberhus len, jf. Kanc.Br. 1. februar 1604, og blev senere ridefoged i Halds len, men blev afskediget 1607. - (5) Om dette udtryk se 774.8. - (6) Se 780.16. - (7) Se 841.8. - (8) Se 768.5. - (9) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter HDDomb. - (10) Nedenn. Toste Andersen i Løvel (Løvel s., Nørlyng h.).

(11) Gods, hvorpå der er givet afkald. Af dommen fremgår, at præsten Mads Lauridsen Ravns efterladte gods var tildømt kongen, formentlig fordi ingen arving havde meldt sig inden år og dag. I sådanne tilfælde var det reglen, at boet ved øvrighedens foranstaltning blev registreret, hvorefter boet, når kreditorerne var fyldestgjort, tilfaldt kronen. Jf. senere fdg. 1. april 1623 om gældssager § 2 (CCD IV.83ff.) og reces 27. februar 1643 2-15-3 (ib. V.303). - (12) Langå præstegård i Langå s., Middelsom h. Secher, Rettertingsdomme II.131 har urigtigt Løngaa (Lyngå), jf. ib. 626b. - (13) Om ridefoged se 761.57. - (14) beslaglagt (Kalk. V.47b). - (15) *were ... mechtig:* have (i sin besiddelse), kunne komme til (Kalk. III.12b bet.4). - (16) oplyst (Kalk. I.664b bet.1). - (17) tages hensyn til (Kalk. I.66a bet.3). - (18) upålidelige vidnesbyrd (Kalk. III.689b). - (19) ugyldige vidnesbyrd (Kalk. I.320a); egl. breve, skrevet på bænken (hjemme i huset) og ikke udstedt eller læst på tinge, jf. GdD IV.159 note 9. - (20) Jf. rettertingsdomme 19. juli 1590 (GdD IV.154ff.), 15. april 1602 (Secher, Rettertingsdomme I.364ff.) og 24. maj 1604 (ib. 589f.).

(21) Se 759.3. Christian Holck var lensmand på Hald 1601-11. - (22) Se 786.8. - (23) forligt (ved at betale bøde eller erstatning) (Kalk. I.34b bet.2). - (24) Reces 13. december 1558 § 8, stk. 1 in fine, hvorefter parternes bevis skal gengives i dommen, »saa mand nok kunde blifve berettet af same skriftelige dome, hvor sagen seg forloben er, nar den komer ind for koningen och raadet«. Kgl.åb.br. 29. marts 1578 (CCD II.88) foreskrev, at hvad der forhandledes på tinge skulle indskrives i tingbogen, og ifl. kgl.åb.br. 13. februar 1593 (ib. 627) skulle parternes indlæg gengives, når de ikke var for vidtløftige. Bestemmelsen optoges i reces 31. marts 1615 § 14 (ib. III.439), reces 27. februar 1643 2-6-5 (ib. V.262f.) og i DL 1-8-6. - (25) Ordet mgl. i forlægget og i HDDomb. - (26) Undersøgelse (OdS V.554 bet.1). HDDomb. har *gehør:* at blive hørt (Kalk. V.352b). - (27) HDDomb. har også her *gehør.* - (28) Den forvaltningsgren, hvorunder statens finansvæsen hørte, og som opr. ledede af kammermesteren, senere af rigshofmesteren og 2 rentemestre samt et større antal renteskrivere, jf. W. Christensen, Statsforvaltning, 46ff., 63ff.; Kai Fr. Hammerich, Juristerne og Embedslivet (i Festskrift i Anledning af 200 Året for Indførelsen af juridisk Examen (1936).262). Til rentekammeret (renteriet) skulle lensmændene aflægge regnskab for deres oppebørsler, jf. Matzen, Offentlig Ret I.185. 1680-1848 var rentekammeret det kollegium, der havde bestyrelsen af statens indtægter og udgifter. Det ophævedes ved kundgørelse 24. november 1848, jf. pl. 27. oktober 1848. - (29) oplyst, redegjort for (Kalk. V.282a bet.4; OdS V.569 bet.2.3). - (30) bragt i orden, bødet for (Kalk. I.31b bet.4).

(31) JL II.101; i Mads Vingaards udgave 1590: II.102. - (32) borttager (Kalk. I.718b bet.1). - (33) HDDomb. har *meening* og indeholder derefter en gengivelse af dommen med parters og vidners forklaringer samt indholdet af en Viborg landstingsdom 15. februar 1606. - (34) Willum Jacobsen (d.1640) var residerende kapellan for Bjerregrav, Ålum og Tanum menigheder (jf. Wiberg I.164) og blev omkr. 1602 sognepræst for Langå, Tårup og Vinge menigheder og senere provst i Middelsom herreds provsti, jf. Wiberg II.284. - (35) Anders Andersen i Hjermind (Hjermind s., Middelsom h.) var herredsfoged i Middelsom h. - (36) En optegnelse om, hvad Frederik Bøgvad havde taget i boet efter sognepræsten for Langå, Tårup og Vinge menigheder Mads Lauridsen Ravn (Wiberg II.284). - (37) 4 mænd var udnævnt til at vurdere den afdøde præst Mads Lauridsen Ravns bo i Langå præstegård og havde på tinget vedstået deres vurderingsforretning. - (38) utro, uredeligt (Kalk. IV.708a). - (39) Under sagen fremlagde Christian Holck to breve fra Frederik Bøgvad til præsten Willum Jacobsen. I det ene meddeler han, at det er fortalt Christian Holck, at 2 gamle køer, der fandtes i boet, skulle være *thoe stattlige* [flotte;

Kalk. IV.111a bet.1] *kiør;* han beder Willum Jacobsen, hvis nogen skulle spørge ham om boet, blot at sige, at Frederik Bøgvad véd, hvorledes alt er gået til; til slut beder Frederik Bøgvad Willum Jacobsen, at han *holder aldthingest hoes eder ßellff, thill wj thalles wed.* - (40) trodsigt, genstridigt (Kalk. III.123b). - (41) HDDomb. har *oprippid.*

845 Rettertinget 30. maj 1608 (København)

Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorved en fordeling blev underkendt.

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 140[1] (HDDomb.nr.20 fol.31[v]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.131ff.
Overskrift: Dom emellem Bertell Struck och Enuold Kruse,[2] landzsdommer vdj Judlannd, daterit Kiøpennhafnn slott denndt 30. maij, offuerwerrinndes kongenn och aldt raadett.[3]

Herridtzfougdenns domb:[4]

Da hafuer fougdenn saa affsagd, att effterdj Bertell Struck[5] for hannom beuiste medt hanndschrifft,[6] med sinn bog, nøiachtig beuis och skiffteregister, ad samme sextenn daller ere hannem ved lodt thilfaldenn vdj skiffte epther sallig Peder Baggeßen,[7] wiste fougdenn iche rettere derpaa at kiende, ennd for[ne] Lambredt Benntsenn bør jo att betalle for[ne] Bertel Struck for[ne] 16 daller, emedenn[8] handschrifftenn, bogenn och skiffteregisterid stander wryggid, och indtill Lambrett Bendtsenn kommer for hannem med bedre beuisninng samme gield ad werre betaldt, som det sig bør.

Landtzdommers domb:[9]

Da er der saa paasagt, ad epterdj for[ne] Bertell Struck haffuer ladet for[ne] Lambrett Benndtsenn for for[ne] gield fordeele, som for[ne] reffne[10] deelsbreff paaliuder, och for[ne] Bertell Struck haffuer bekommid [i][11] wdlegh for[ne] v øxenn[12] for samme gieldt, och jche for[ne] Lambret Bendtsenn will sambtøcke dend schrifuelße, for[ne] Bertell Struck sielff vdenn paa hanns breef schreffuidt haffuer, ad hannd schulle werre hannem sextenn daller schyldig,[13] och samme herridzsthingsdomb icke er endelig, da sagde wj epter saadan leiglighedt samme domb och for[ne] deele, som der effter for for[ne] xvj daller dreffuid er, icke adt komme for[ne] Lambredt Benndtßenn till nogen forhindring, som samme domb i sig selff indholder.

Derpaa besluttis koninghligh mayestættz domb:

Da effter thiltalle, giennsuar oc denne sags leiglighedt och epterdj for wor landzsdommer er beuiißt, ad for[ne] Bertell Struck haffuer jndgangett nye handell och contracht med for[ne] Lambret Bendtßenn om, huis gield hanndt hannom waar

schyldig, derfore bekommid femb øxenn och jgienn giffued hannom ij daller, fordj øxennene waare beder endt gieldenn kunne beløbe sig, och effter for^ne^ Lambredt Bendtβenn iche hafuer werridt hannom widere gield stendig[14] eller wille hannom wedgaa[15] dend paaschrifft, for^ne^ Bertell Struck paa hanns handschrifft schreffuid haffuer, och wor landsdommer fordj haffuer magteløes dømbt, huis domme och deele hannom for denn sag wor till Skads herridsting offuergangid, da sagde ej derpaa saaledis aff for rette, ad for^ne^ wor landsdommers domb bør wedt ad blifue, och for^ne^ Bertell Struck pligtig ad jgienngiffue for^ne^ wor landsdommer billig kost och tæringh.

Datum vt supra.

(1) Dette indeholder en stærkt forkortet afskrift efter HDDomb. - (2) Se 841.8. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 814.4. - (4) Dommen er afsagt 14. januar 1607 af Skast herredsting af dav. herredsfoged Iver Hansen i Veldbæk (da i Jerne s., Skast h., nu i Esbjerg købstad), der i 1608 ikke længere var herredsfoged. - (5) Se 814.26. - (6) Gældsbrev (Kalk. II.150b bet.1). - (7) Se 814.7. Hans enke, Dorthe Sørensdatter Stage (d.1602), var gift med ovenn. Bertel Struck. - (8) Ved dette forbehold er dommen blevet en uendelig dom. Om uendelige domme se 779.9. - (9) Viborg landstings dom er af 30. august 1607. - (10) sønderrevne (Kalk. III.606a bet.1).

(11) Ordet mgl. i forlægget og i HDDomb. - (12) Okser (OdS XXVII.1583). - (13) Skrivelsen er sålydende: Aar 1601, dend 12. augusti, da bleff jeg oc Lambertt Bentβenn forligtt om ald wor gielld, som epther βtoed aff sallig Peder Bagges[ens] gield oc om, huis som fanttis i min bogh, saa alting er klartt giortt baade paa min, de min høstrues [Dorthe Sørensdatter Stage, se 814.7] wegne, indthill dend dagh, oc βaa aff dette breeffs gielld, saa Lambert Benttβenn bliffuer mig nu indthett yddermeere βchyldig, vndthagenn som rester vdi dette breeff, 16 gamble daller, som βchall staae aar oc dag vden rentte. - (14) vedkendende sig (Kalk. IV.106b). - (15) vedkende sig (Kalk. IV.767a bet.1).

846 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

Mads Iversen Bartskær havde for gæld givet sin kreditor, Christen Prip, håndpant i et gældsbrev på 420 daler, udstedt af Christoffer Lunov, til Mads Iversen og dennes hustru. Da *Christen Prip skriftligt havde forpligtet sig til at tilbagelevere det pantsatte gældsbrev til Mads Iversen, når denne betalte, og* da *han erkendte at betaling var sket, uden at gældsbrevet var blevet udleveret, var Christen Prip af herredstinget og Viborg landsting blevet dømt til at udlevere gældsbrevet. Dette stadfæstedes af rettertinget.*[1]

Hs.: HDDomb. nr.20 fol.20^v^ (findes yderligere i 2 hss.[2]).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.136ff.

Overskrift: Domb emellom Christen Prip och landzdommer vdi Nør Julland, daterit dend 31. may 1608. Offueruerendis kongen oc altt raaditt,[3] Peder Munck[4] vndthagen.

Wi, Christian, giør alle witterligd, att for os wor schicked os elskelige Chresten Prip[5] thill Øland,[6] wor mand oc thienner, paa denn ene oc hafde med wor egenn ßteffning[7] for os vdj rette ßteffnid os elskelige Jffuer Jull[8] thill Willestrup,[9] wor mand, thienner oc landsdommer i wortt lannd Nørre Julland, paa dend anden side oc hannom thilthallid for enn dom, hannd nogen forlhedenn thid siden ßchall haue dømbtt oc afsagd, daterit anno 1606, dend 1. martij, wdj huilchen hannd ßchall haue wed magtt funden Peder Thomßen i Hørdum,[10] herridsfoged i Haßingherrid, hanns domb oc eßchenings vdstedellße anlangendis ett gieldbreeff aff oß elskelige Christoffer Lunow[11] thill Nystrup,[12] wor mand oc thienner, vdgiffuett, ßom for^ne^ Christenn Prip ßchall hafue hafft vdi pantt aff Madz Jffuerßenn,[13] fordum borger oc barttsker i wor kiøpsted Thisted, oc der paa ßchall hafue vdgiffuit ßinn forpligtt for^ne^ breeff thill hannom igienn ad leuere. Oc effterdj for^ne^ Christenn Prip nu iche fremlagde nogen richtig quitantz, huormed hannd kunde beuiße for^ne^ gieldsbreff igienn fraa ßig ad hafue leuerid, schall for^ne^ herridsfogid ßig ikke hafue thortt vnderßtanndit ad quitt dømme for^ne^ Christenn Prip for denn sag, meden hannom pligtich were, os elskelige Peder Munk[14] [til Estuad gaard],[15] wor mand oc raad, nu paa for^ne^ Mads Jffuerßens wegne paa ßaeme sag thaller, hanns thilthalle for ßaeme breeff ad lide eller denn epter hanns vdgiffne forpligt fraa ßig ad leuere, vanßeett ad for^ne^ Christen Prip ßchall haue for for^ne^ herridsfogid vdj rette lagd for^ne^ Christoffer Lunos breeff oc beuiiß med hanns egenn haand vnderßchreffuet, jndeholdendis ad Mads Barttscher aldrig hafde af hanns brefue, der lydde paa pendinge vden ett, oc dett ad were jndløßt, saa hand icke throede, ad dett widre ßchulle komme hannem vnder øyenn; oc der hoes bekiender, ad hannd hoes wor vdj wor kiøpsted Wiburg oc saae, ad enn for^ne^ Christenn Prippes thienere wed nafn Chresten Anderßen annammid nogen pendinge aff for^ne^ Mads Barttßcher oc ßiden anttuorid hannom dett breeff igienn, ßom for^ne^ hanns hoßbonde ßchall hafue hafft vdj pantt af hannom, oc der emoed jgienn thilbage kreffuid for^ne^ Chrestenn Prippes breeff, huor thill for^ne^ barttsker ßchulle haffue suarid dett icke ad were thillßtede, formeente ßigh med ßaeme hanns domb ad were skeett forkortt,[16] effter ad denn er vdgiffuett emoed enn riddermændz mandz breeff oc bekiendellsße, oc att thend der forre icke bør att komme hannom thill hinder eller ßchade vdj nogen maade.

Haffde oc hidßteffnid os elskelige Peder Munck thill Estuadgaard, wor mand oc raad, saa oc Peder Tomßen i Hørdum, herridsfogid i for^ne^ Haßingherrid, oc Christenn Chrestenßenn,[17] som vdj ßaeme sag thil herridsting dømbtt hafuer, om de hafde der nogid vdi ad ßige.

Sammeledis hafde hand hid ßteffnid os elskelige Christoffer Louno thill Nye-

ßtrup, wor mand oc thienner, for hanns sandhed ad vinde oc bekiende, om hannd iche dett aar 1598 hoes wor vdj wor kiøpsted Viburgh oc der ßammeßtedz saae oc hørde, ad for^ne^ Chrestenn Prips dreng[18] wed naufn Chrestenn Anderßenn annammid nogen penge aff for^ne^ Madz Barttsker,[19] oc om ßaeme dreng ikke den[20] thid ofuerantworid for^ne^ Madz Barttssker ett breeff, liudendis paa 420 daller, ßom hand thill for^ne^ Chrestenn Prip for enn summa pendinge ßchall haue panttßatt. Oc eptherdj ad for^ne^ Chresten Prips dreng denn for^ne^ summa penge, brefuid ßtoed vdj pantt for, thill ßig hafde annammid, om hand da icke ßchall hafue igienn eskid oc begierid for^ne^ Chrestenn Prips beuiiß, ßom hannd paa for^ne^ breeff thill for^ne^ Madz Barttscher vdgifuett haffde hannom ad motte thilßtilles, oc om for^ne^ Madz Barttscher da iche ßchall haue suarid dend iche paa denn thid hafue hafft thilßtede; dißligeste om hannd iche ßellff ßchall hafue for^ne^ Mads Barttsker igienn jndløst, ßaa oc om hannd nogit andet gieldbreeff paa pendinge thill hannom vdgiffued hafuer vdenn for^ne^ breeff allene.

Och vdj rette lagde enn dom aff Viburglandzthingh dend 1. martij anno 1606 vdgiffuit, liudendis i ßinn beßlutningh: Tha effter thilthalle, gienßuar oc sagens leiglighed, saa oc effterdj for^ne^ Jens Nielßenn[21] fremblegger for^ne^ Chrestenn Prippes breeff oc haandßchrifft, vdj huilchenn for^ne^ Chrestenn Prip bekiender ad haue annammid oc thill throer hende[22] ett breeff aff for^ne^ Madz Barttscher, ßom for^ne^ Christoffer Lunow hafde giffuet hanns høstrue,[23] ßom formellder om iiij^C^ xx dl.,[24] och thillpligter ßig eller[25] ßine arffuinger ad holde hannom thil ett pantt, thill hand fanger ßine pendinge thil denn thid, hanns breef formelder, ßom dett i ßig [sielff][26] indeholder, oc da ad forandtuorde hannom hans breeff paa for^ne^ pendinge, ßom Christoffer Lunnow hannom oc hans høstrue giffuett hafuer; och effterdj ad for^ne^ Chrestenn Prip er bestendich,[27] ad for^ne^ Mads Barttscher hafuer bethallid hannom de pendinge, hannd hannom pligtich wor, dißligeste effterdj for^ne^ Madz Jffuerßen her i dag med høyeste hellgens eed oc opragtte fingre hafuer bekientt ßig icke for^ne^ breeff paa for^ne^ iiij^C^ xx daller liudendis enttenn aff for^ne^ Chrestenn Prip eller anden paa hans vegne ad hafue annammid eller igienn bekommid, sammelhedis effterdi iche giøris beuißligtt med for^ne^ Madz Barttskers quitantz, breeff eller ßeigell, dett[28] hannd ßaeme breeff ßchall haue igienn bekommid eller hannom dett ad hafue casserit, død och magttløs giortt, dißligeste oc effterdj vdj sententzen i herridsthingsdom er jnddragid, ad for^ne^ Christoffer Lunous breeff iche ßchulle nauffgifues paa dend enkende[29] wisße summa, som er for^ne^ iiij^C^ xx daler, men allene ßchulle liude paa nogen pendinge, och for^ne^ Peder Thommeßenn derfore iche hafuer widst ad quitt dømme for^ne^ Chrestenn Prip, men hannom pligtich ad were ad lide for^ne^ Peder Muncks thilthalle for ßaeme

breeff, da kunde wj effter ßaadann leiglighed icke kiende herridsfogdenns vlhempe derudinden ad were, ey heller emoed hanns domb ad sige eller magtteløs dømme, meden vnde for^ne^ Jenns Nielßenn ßaeme eschningh paa for^ne^ Peder Muncks wegne.

Saa eschid for^ne^ Jenns Nielßen her i dag thill Viburglandzthingh effter ßom i lige maade thill herridsthingh eschid er, som ßaeme domb widre bemelder oc jndeholder.

Dernest wdj rette lagde enn ßchrifftlige berettningh, liudendiß i ßinn meening, ad effterßom for^ne^ Madz Jffuerßen er blefuen hannom[30] gieldschyldich oc der fore panttßat hannom Christoffer Lunos breeff, ßom hannd haffde giffuitt Marine Luno[31] oc Madz Jffuerßenn, oc da wor dennom ßchyldich 420 daller, thill hannd fick ßinn bethalling, huorpaa hand hafde giffuett Mads Barttscher ßaeme thid ßin beuiß, oc der hannd thill dend bedagede[32] termin vdschickede ßinn thiener effter bethallingen, ßom hand oc fick, antuorid hannd Mads Barttscher ßaeme breeff, ßom hannd i pantt hafde, i Christoffer Lunos nerwerellße oc eskid ßinn beuis oc breeff igienn, huilchett hannd iche fick, thj Madz Bartsker paaskød,[33] dett iche wor thillßtede; oc epther ad Christoffer Lunow der om nockßom ßchulle were beuiißt, hafuer hannd hannom for os jndsteffnid ßinn ßandhed ad bekiende, kunde oc beuißis med affkalld,[34] Christoffer Luno giffuenn aff Mads Barttsker oc hanns høstrue, ad de hannom for aldthingest haue quitterid, huilchet hannd meente icke hafde skeed, der ßom Madz [Bardscher][35] icke hafde faait ßitt breeff igien af for^ne^ Chresten Prip, ßom hannd i pantt haffde, ßom Christoffer Luno thill hannom oc hanns høstrue vdgiffuett hafde, jche heller hafuer Madz Barttscher nogen thid eskid paa ßaeme Christoffer Lunos breeff aff hannom, før ind Peder Munck effter Mads Barttskers beuis, ßom hannd meente med vrett, oc der ßom Madz oc hans høstrue iche hafde vddragid af rigett thill Norge, ßtrags de hafde giffuett Christoffer Lunow affkalld, wille hannd ßellff jndeskitt ßin beuiiß fraa Mads Barttscher, ßom Peder Munck hannom fore forføllger. Oc effterdj hand meente nocksom kunde forstaais af huis affkalld, de Christoffer Luno giffuett haffuer, ad Christoffer hafde faaitt ßitt breeff igienn, ßaatte vnderdanigst vdj rette, om landsdommer icke derudinden hafde giort hannom vrett, ad de hafde confirmerit herridsfogdens domb,[36] ßom iche burde ad komme hannom thill hinder eller ßchade i nogen maade, oc om Peder Munck iche wor pligtich, effterdj hannd formeente ßig af hannom vlouglig deeltt [att][37] were, ad ßtande hannom thill rette for kost oc theering, som ßaeme hanns berettning widre indeholder.

Deremoed ad ßuare wor her vdj rette møtt os elskelige Christoffer Lunow thill Nyestrup, wor mand oc thiener, hans fuldmegtich Thomas Anderßenn och vdj

rette lagde hanns βchrifftlige berettningh, derudj giffuendiβ thilkiende, ad hannd thilforne hafuer βigh paa for^ne^ Chresten Prippis missiue hannom thilβchrefuitt erklerid, ad hannd iche hafuer gifuett Madz Barttsker flere breeff vden ett paa pendinge, huilchett hannd iche rettere widβte, end hand hafde jndløst, och βig iche meere vdj dend sagh ad were witterligd, end βom βaeme hanns missiue omformelder; oc aldrig kunde drages thill minde nogen thid ad hafue giffuid nogen seerdeelis breeff, liudendis paa 420 daller thill Madz Barttsker, ey heller βeet βaadantt breeff i Chresten Prips werge, som Chrestenn Prip hafuer giffuett βitt breeff paa med meere, βaeme hanns berettningh jndeholder.

Saa er her udj rette møtt for^ne^ Jffuer Jull, wor mand, thiener oc landsdommer udj wortt land Nørre Julland, och wdj rette lagde en βchrifftlich berettning, liudendis i sin meening, ad effterdj for^ne^ Chresten Prip hafuer vdgiffuit βit obne breeff paa ad hafue thill throer hand annammid Madz Barttskers breeff, βom Christoffer Luno hannom oc hanns høstrue giffuett hafuer paa 420 dl., oc bepligter βigh βaeme breef ad hollde Madz Barttsker thill ett pantt, jndthill hannd fick sine pendinge oc da ad ofuerantuorde for^ne^ Madz Barttsker βit breeff der paa thilbage, βom Christoffer Luno hannom oc hanns høstrue giffuet haffuer, oc for^ne^ Mads Barttsker βit breff hafuer bethallid oc βit breeff indfriett, och Chresten Prip iche der emoed βitt breeff oc βegell icke da fraa for^ne^ Madz Barttsker bekommid haffuer, ey heller faaid nogenn quitantz, ad hannd for^ne^ Madz Barttsker βitt breef igienn hafuer ladett offueranttuorde epther hanns forpligtt, saa dend der med kunde were casserit, och Christoffer Lunos breeff, hannd Chrestenn Prip haffuer thillβchreffuid, er i hanns egenn sag oc dog icke formeller om dette pendingebreeff, Chresten Prips breeff paaliuder, ey heller nauffngifuett naar for^ne^ Madz Barttsker βaeme breeff schall haue igienn bekommid, βom Madz Barttsker oc paa dett høyeβte hafuer benegttid iche bekommid hafuer, och ad herridsfogden hafuer thilfundenn for^ne^ Chrestenn Prip af Peder Munck, som βaeme sag af for^ne^ Madz Barttsker er opdragenn[38] thill, att lide thilthalle eller oc βaeme breff fraa βig leuere, och effterdj landsdommere βaeme hanns domb, βom βaalhedis effter for^ne^ Chresten Prippes egenn forpligtt er affsagd, icke haffuer widst ad emoed sige, meente hannd βig ingenn vrett ad haue giortt, oc saatte vnderdanigst vdj rette, om Chresten Pripe iche wor pligtich ad igiengiffue hannum βin kost oc theering.

Med flere ord [och tale][39] dennom der om imellom wor.

Da effter thilthalle, gienβuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj for^ne^ Chrestenn Prip hafuer vdgiffued βit breef, wdi huilchenn hannd bekiender βig ad haue annammid af for^ne^ Madz Barttsker ett Christoffer Lunos breeff, hannd hannom

giffuet hafde paa 420 dl. oc ßig forpligtted ad holde hannom denn thill pantt, thill hannd fanger ßinn pendinge, oc ßaeme hanns breeff endnu findes thillßtede, oc iche hannd frembher nogen nøyactige quitandtzer eller anden beuiße, huormed hannd kunde beuiße ßaeme haandßchrifft ad were Madz Barttsker igienn ofueranttuorid eller casserit, vden alleniste Christoffer Lunous missiue, ßom nu er vnderdømbtt,[40] oc for[ne] landsdommere aff ßlig och anden orßager hauer wed magtt funditt herridsfogdenns domb i Haßingherrid, som hafde tildømbtt hannom pligtig att lide thilthalle aff for[ne] Peder Munck eller den fraa ßig leuere, da sagde wj der paa saalhedis af for rette, ath for[ne] wor landzdommers domb bør wed macht ad bliffue, och for[ne] Chrestenn Prip pligtich ad[41] igien giffue hannom[42] kost oc therring.

Datum ut supra.

(1) Jf. rettertingsdomme 20. november 1606 (Secher, Rettertingsdomme II.110) og 31. maj 1608 (ib. 134f.) om samme sag. - (2) Af disse er NkS 835,2° afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder, medens Thott 1202,2° er en (forkortet) afskrift efter HDDomb. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (4) Se 775.4. Da han har interesse i sagens udfald, er han ikke meddommer. - (5) Christen Prip (d.1622) til Søgaard og Øland, søn af Jørgen Prip (d.1565) og Agnete Busksdatter Skenck (d. mellem 1590 og 1599). Ved rettertingsdom 26. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.348f.) blev han erklæret lovfældt og ikke den mand, der burde have genmæle i retten, hvorfor han ifl. rettertingsdom 11. juni 1611 (ib. 383ff.) ikke kunne være værge for sine søstre Margrethe og Dorthe Prip eller for sine egne børn. Han var gift 1. gang med Dorte Lauridsdatter Vestenie, enke efter Enevold Kruse (d. omkr. 1573) til Vingegård, 2. gang (mellem 1580 og 1594) med Barbara Henriksdatter Vind til Plovstrup, 3. gang med Inger Ivensdatter Skram (Fasti) (d. omkr. 1610) og 4. gang med Anne Hansdatter Basse. - (6) Hovedgården Øland i Harring s., Hassing h., som Christen Prip havde erhvervet ved mageskifte med kronen 30. april 1580 (Kr.Sk.I.232). - (7) Om dette udtryk se 774.8. - (8) Se 780.16. - (9) Se 782.8. - (10) Landsbyen Hørdum i Hørdum s., Hassing h.

(11) Christoffer Lunov (d.1640) til Nystrup, Rygård (Rugård), Attrup, Nørhede m.m., søn af Niels Lunov (d. omkr. 1573) til Nystrup m.m. og Anne Eriksdatter Blik (d.1593). Ifl. kgl.missive 9. maj 1609 (Kanc.Br.) til Johan Rud skulle Christoffer Lunov tiltales, fordi han havde bortført og levede i løsagtigt levned med Jens Grøns hustru i Vedø. Nogen dom ses dog ikke at foreligge. Ved kgl.missive 22. august 1623 (Kanc.Br.) til Oluf Parsberg befaledes det, at han skulle tiltales på førstkommende herredag, fordi han i lang tid havde levet sammen med og havde avlet barn med en anden mands hustru. - (12) Hovedgården Nystrup i Vang s., Hundborg h. - (13) Mads Iversen Bartskær, der nu boede i Ølby (Ølby s., Hjerm h.), jf. rettertingsdom af 31. maj 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.134), var gift med Maren Lunov, søster til ovenn. Christoffer Lunov. Tilnavnet Bartskær bet. barber (Kalk. I.109a). Af rettertingsdommen af s.d. fremgår, at Mads Iversen Bartskær skyldte Christen Prip penge for leveret korn. Da han ikke kunne betale, havde han givet Christen Prip i håndpant et af hans svoger, Christoffer Lunov, udstedt gældsbrev på 420 daler. - (14) Se 775.4. - (15) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. Hovedgården Estvadgård: se 778.60. - (16) Uret (Kalk. II.600b bet.

4). - (17) NkS 835,2° tilføjer *Schiøne*. - (18) Tjener, karl (Kalk. I.380b bet.2). - (19) NkS 835,2° har *Jffuerβen, fordum borger och bardscher i wort kiøbsted Tisted*. - (20) NkS 835,2° har *paa forbemeldte*.

(21) Jens Nielsen må være rigsråd Peder Munks rettergangsfuldmægtig. - (22) (tillidsfuld) overdragelse af noget, som vedkommende skal stå til ansvar for (OdS XXIV.531 bet.1.1 in fine, jf. ty. *zu treuer Hand*). - (23) Maren Lunov, der var gift med Mads Iversen Bartskær, jf. ovf. note 13. - (24) 420 daler; om skrivemåden se 765.35. - (25) NkS 835,2° har *och*. - (26) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (27) vidner (Kalk. I.179b bet.3). - (28) at (Kalk. I.358a bet.1). - (29) bestemte (Kalk. I.476b bet.2). - (30) ɔ: Christen Prip.

(31) Se ovf. note 13. - (32) fastsatte, aftalte (Kalk. I.116a bet.1). - (33) påberåbte sig (Kalk. III.542b bet.1; OdS XVI.340 bet.2.1). - (34) Erklæring om ikke mere at have krav på (Kalk. I. 19b). - (35) Navnet indføjet efter NkS 835,2°. - (36) NkS 835,2° tilføjer *eschening*. - (37) Ordet indføjet efter NkS 835,2°. - (38) overdraget (Kalk. III.330a bet.6). - (39) Det indklammede indføjet efter NkS 835,2°. - (40) Ved rettertingsdom af s.d., se Secher, Rettertingsdomme II. 134f. - (41) NkS 835,2° tilføjer *uere at*. - (42) NkS 835,2° tilføjer *billig*.

847 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

Rettertinget stadfæster en Viborg landstings dom, hvorefter en ejendom i Århus lovligt fandtes bortskødet af rette ejer. Sælgerens datter, der havde fået tilladelse til at bebo ejendommen i 10 år uden at betale husleje, kendtes pligtig at betale erstatning, fordi hun havde ladet ejendommen forfalde.[1]

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 143[2] (HDDomb. nr.20 fol.45[r]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.128ff.
Overskrift: Domb emellem Peder Rasmusen Kane[3] och landtzdommer vdi Judlannd, daterid denn 31. maij anno 1608, offueruerendis kongenn och aldt raadett.[4]

Landtzdommers domb:[5]

Da effter thiltalle, giensuar och sagenns leiglighed, saa och effterdj for[ne] Niels Schrifuer[6] och Peder Kanes bud her i dag maanedt haffuer begierrid stefninng offuer for[ne] thuende vendelige landzstingsdomme att motte meddeelis, och sagenn derfore till i dag er optagenn, och iche for[ne] Niels Skrifuer eller Peder Kanne eller nogen paa derris wegnne er fremkommenn medt nogenn steffninng offuer samme thuennde vendelige domme, diβligeste epterdj der befinndis ad werre nocksom lang respidt, sidenn for[ne] domme ere vdgangnne, adt mannd kunde ladet dennom steffnne, och dett iche endnu scheed ehr, saa for[ne] Hanns Grønnbeck[7] fordj atter paa nye haffuer werridt foraarsagidt for endelige domb ad haffue ladet kalde, wdj lige maade effterdj for[ne] Mickell Ibβenn[8] iche beuiser for[ne] Niels Schriffuer eller Peder Kanne ad haffue nogenn lod, deell eller rettighed vdj for[ne] gaardt, menn for[ne] Niels Schrifuers høstru[9] giffuer thilkiennde wdj sinn schrifuelse

samme gaard hendes fader[10] ad thilhøre, da wide wj effter saadan leiglighed och dommens jndhold iche andet derom adt sige, ennd for^{ne} skiøde bør wed magt ad werre, som samme domb i sig sielff widere formelder.

Derpaa besluttes koninglig mayestættzs domb:

Da effter thiltalle, giennsuar och denne sags leiglighedt och effterdj affgangnne Peder Jennβenn[11] haffuer soldt och affhenndt till for^{ne} Hanns Grønbeck dennd sinn gaardt vdj Aarhuβ, for^{ne} Peder Kanne nu jboer, som wor hanns egenn, och ingenn andenn aatte[12] lod wdj, och samme schiøde louligenn er giordt till Aarhuβ byeting, som samme gaard vdj ligger, och wor landsdommer haffuer fordj [wed][13] magt fundenn samme skøede, diβligeste epterdj for^{ne} Peder Kanne effter hanns høstrues forlheningsbref vdenn huβleye och affgifft dog hafuer ladet samme gaard forfalde effter siunβwindes liudelsβe, och derfore er thildømptt adt stande til rette, och effter det jche er scheed, erre de derfore blefuen fordeelte, och wor landsdommer effter slig leiglighedt haffuer dømpt byefogedenns domb i de maader med huiβ deele der effter dreffuen erre, wed magt, da sagde wj derpaa saaledes aff for rette, ad samme derris domb bør wed derris fuldmacht ad bliffue, och Peder Raβmuβenn Kanne pligtig ad igienngiffue dennom billig kost och tærringh.

Datum vt supra.

(1) Jf. rettertingsdom 8. januar 1608 (Secher, Rettertingsdomme II.239f.) mellem samme parter om samme sag. - (2) Dette indeholder en forkortet afskrift efter HDDomb. - (3) Se 841.62. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (5) Viborg landstings dom er af 15. marts 1606. - (6) Niels Christensen Skriver, Peder Kan(n)es svoger, se 841.4. - (7) Hans Andersen Grønbæk, til 1622 rådmand i Århus, fik 14. juli 1610 (Kanc.Br.) bestalling (fra 1. maj s.å.) som renteskriver for Nørrejylland, blev senere overformynder i Århus, jf. Aarhus gennem Tiderne I(1939).389, 396f.,401. - (8) Må være Niels Skrivers og Peder Kan(n)es rettergangsfuldmægtig. - (9) Sidsel Pedersdatter, se 841.4. - (10) Ridefoged på Stadsgård (nuv. Constantinsborg) Peder Jensen (d. 1605), jf. 841.4 og 23. - (11) Se foreg. note. - (12) ejede (præt. af vb. *ege*, jf. Kalk. I.442a). - (13) Forlægget har *medt;* rettet efter HDDomb.

848 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

Rettertinget stadfæster Viborg landstings dom, hvorefter et skifte skulle finde sted i Tønder og afgøres efter lybsk ret.[1]

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 144[2] (HDDomb. nr. 20 fol. 48^{r}).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.139ff.

Litt.: Matzen, Privatret I.145.

Overskrift: Domb emellem Peder Werckmester[3] och landsdommer vdj Judlanndt, dateritt denn 31. maij 1608, offuerwerindes kongenn och aldt raadett.[4]

Landtzdommers besluttningh:[5]

Tha epter thiltalle, giensuar och sagenns leyligh[edtt], saa och effterdj samme thuennde landzsthinngsdomme iche ere endelig,[6] bør de ingenn magt adt haffue, och epterdj borgemester och raadz domb[7] i Thøn[der] formelder, for^{ne} Peder Holdst[8] schyldig adt werre adt schiffte effter hanns sallig høstrue[9] effter lubsch rett, och epterdj for^{ne} borgemester och raads domb vdj Aalborg haffuer quit dømbt for^{ne} Peder Holdst, ad hanndt iche burde ad schiffte der paa nye medt for^{ne} Peder We[r]ckmester och Jacob Werckmester,[10] menn for derris thiltalle quit ad werre, emedenn borgemester och raadzs domb i Thønnder staar ved sinn fulde magt, och wj iche ere dommere offuer for^{ne} Thønnder domb, da wide wj effter saadan leylighedt icke imodt for^{ne} borgemester och raadzs domb i Aalborg, som paa for^{ne} borgemester och raadzs domb i Thønnder funderid er, adt sige eller magteløeβ, som samme domb i sig sielff widere jndholder.

Tha[11] epter thiltalle, giennβuar och denn sags leiglighedt, saa och epterdj Peder Werckmester thilfornne haffuer hidsteffnidt borgemester och raadt vdj Aalborg for samme deris domb, och icke de haffuer werrid aarsag emodt samme thingsdom, som paa borgmester och raads domb vdj Tønnder funderit er, adt sige eller magteløes dømme, emedenn denn stannder wed magt och wrygget, da haffuer landsdommer iche wist andet deromb adt dømme, endt som de thilfornne dømbt haffuer, och samme landzstingsdomb bemelder och medfør, som samme domb och breffue i dennom sielff wider jndholder.

Derpaa besluttis konninglig mayestættzs domb:

Tha effter thiltalle, giennsuar och denn sags leiglighedt och effterdj wj befinde, adt borgemester och raad vdj Thønnder haffuer kienndt, ad Peder Holstes høstruis effterladenndes arff burde adt schifftes effter lubsch rett, som wdelucher halff sødschinnde fraa arff och allenne thilhollder fuld sødschinnde hueranndre ad arffue,[12] och for^{ne} wor landzsdommer fordj haffuer wed magt fundenn borgeneste[r] och raadzs domb vdj wor kiøbstedt Aalborg, som haffde friedømbt Peder Holdst for Peder Werckmesters thiltalle, emedenns borgemester och raads domb wdj Thønnder stoed wedt magt, da sagde wi derpaa saaledes aff for rette, adt for^{ne} wor landsdommers dom bør wedt magtt adt bliffue, och Peder Werckmester pligtig ad igienngifue hannom billig kost och thæriingh.

Datum ut supra.

(1) Med samtykke af hertug Abel fik Tønder i 1243 en afskrift af Lübecks byret i dens latinske form (DgK I.215ff.), hvis grundtekst er forfattet omkr. 1209, jf. E. Vedel, Den slesvigske Privatrets almindelige Deel (Kbh. 1857).37; Otto Kähler, Das Schleswig-Holsteinische Landesrecht, 2. Aufl. (Glückstadt 1923).28; Poul Johs. Jørgensen, Retshistorie.110. Ved overtagelse af

denne byret antoges ikke blot den på dette tidspunkt nedskrevne ret, men tillige hele den i Lübeck gældende uskrevne ret for reciperet af Tønder, og dette førte til, at byrådet i Lübeck blev appeldomstol i forhold til Tønder. Da den lybske ret i 1586 blev ændret (den såkaldte »reviderede lybske ret af 1586«) blev det, i alt fald for så vidt angik de privatretlige forhold, denne yngre ret, der fandt anvendelse i Tønder. Ved fdg. 21. maj 1496 forbød hertug Frederik (senere kong Frederik I) appel af de efter lybsk ret i Tønder afsagte domme til byrådet i Lübeck. Der oprettedes en særlig appeldomstol (»Vierstädtegericht«, i nærv. dom kaldt *de fire βteders domb*), bestående af borgmestre og råd i de 4 byer: Kiel, Itzehoe, Rendsborg og Oldesloe, der 4 gange årlig skulle træde sammen i Neumünster til påkendelse af appelsager. Efter fdg. 30. marts 1498 (Westphalen, Monumenta inedita IV(Leipzig 1745).3248ff.; Sammlung der hauptsächlichsten Schleswig-Holsteinischen gemeinschaftlichen Verordnungen (Glückstadt 1773).5f.) skulle domstolen møde i Kiel eller den by, der var mest bekvem for de 4 byer, og træde sammen én gang årlig. Først fra 1571 begyndte man fra Tønder at appellere til »Vierstädtegericht«. En hertugelig forordning af 21. marts 1664 bestemte, at borgmestre og råd i Kiel med 2 udsendinge fra Burg på Femern og 2 fra Tønder skulle påkende appelsager fra disse 3 byer. Der var herefter 2 appelinstanser, dels »Vierstädtegericht«, dels »das itzige Kylische Appellationsgericht«. Fdg. 27. september 1684 bestemte, at appelsager fra Tønder skulle indbringes for den ny overret på Gottorp, men denne ordning bortfaldt allerede ved forliget i Altona 20. juni 1699 (L. Laursen, Danmark-Norges Traktater 1523-1750 VIII(1938).440ff.). »Vierstädtegericht« blev formelt først ophævet ved kgl. reskript 30. august 1737, men havde da ikke været i virksomhed siden 1713. Se nærmere Stig Iuul, Træk af Retsudviklingen i Tønder (Tønder gennem Tiderne (Tønder 1943-44).463ff.). Ved delingen af hertugdømmerne 10. august 1490 (Sejdelin, Diplomatarium Flensborgense I 681ff.; Falck, Staatsrechtliche Urkunden der Herzogthümer Schleswig und Holstein.30ff.) var Tønder tilfaldet hertug Frederik (sen. kong Frederik I) og ved delingen 9. august 1544 (L. Laursen, op.cit.I.488ff.; Sejdelin, op.cit.III.349ff.) hertug Hans den ældre af Slesvig-Holsten (d. 1550) og kom derefter, da han døde barnløs, til de slesvig-holsten-gottorpske hertuger.

(2) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. Hs. har enkelte lakuner; konjekturer er sat i skarp parentes. - (3) Vistnok identisk med den Peter Werckmeister, der nævnes i Skåne landstings domme 17. oktober 1587 og 17. september 1588 (IV nr. 581 og 593), søn af købmand og rådmand i Tønder Matthias Werckmeister og dennes første hustru Anna Ditmer. Han blev 1560 immatrikuleret i Rostock, jf. Th. O. Achelis, Matrikel der schleswigschen Studenten 1517-1864 I (1966).15, og nævnes mellem 1560 og 1590 som advokat i Tønder, jf. Ludwig Andresen, Geschichte der Stadt Tondern bis zum dreissigjährigen Krieg (1627) (Flensborg 1939).104, 248, 252, 267, 279. Om hans slægt se Ludwig Andresen, Bürger und Einwohnerbuch der Stadt Tondern bis 1869(1937).217. Se om ham iøvrigt rettertingsdom 17. marts 1591 (GdD IV.245ff.). Navnet Werckmeister bet. opr. forfærdiger af armbrøste, rustmester (Kalk. IV.916a), i mnt. gildeforstander, kirkeforstander (MndWb V.685a; Ludwig Andresen, Geschichte der Stadt Tondern.277), jf. DgP II.1184. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (5) Viborg landstings dom af 23. november 1605.

(6) Reces 7. september 1569 § 3 og reces 21. november 1576 § 4 pålagde landsdommere at dømme endeligt, hvilket gentoges i fdg. 23. maj 1636 § 3 og reces 27. februar 1643 2-6-1 og 2, jf. Stemann, Retshistorie.256, Matzen, Offentlig Ret II.114. - (7) Dom af 1. september 1604. - (8) Ridefoged på Ålborghus Peder Holst (d. 1619). Han var gift med Else (Elsabe) Werckmeister (d. 1604), datter af købmand og rådmand i Tønder Matthias Werckmeister og dennes 2. hustru Anna Oldendorph og halvsøster til ovenn. Peter Werckmeister og helsøster til nedenn. Jakob Werckmeister. I Ålborg Vor Frue kirke findes et epitafium over Peder Holst og hans hustru. - (9) Se foreg. note. - (10) Søn af rådmand og købmand i Tønder Matthias Werckmeister og den-

nes 2. hustru Anna Oldendorph og halvbroder til ovenn. Peter Werckmeister. - (11) Det flg. er slutningen af Viborg landstings dom 1. marts 1606. - (12) Jf. Tønder Stadsret 1243 § 24 (DgK I.219).

849 Rettertinget 31. maj 1608 (København)

Rettertinget stadfæster Hallands landstings dom, hvorefter en herredsfoged i henhold til § 54 i reces 13. december 1558 var kendt pligtig at gøre udlæg også i genstande, som debitor havde flyttet til et andet herred. Herredsfogdens klage over, at modparten havde modtaget landstingets dom beskrevet dagen efter, den var afsagt, mens han først fik den langt senere, blev afvist, da han ikke tidligere havde begæret afskrift af dommen.

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 145[1] (HDDomb. nr. 20 fol. 52[v]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.143ff.
Overskrift: Dom emellem Søffrenn [Hansen][2] i Holmbye[3] och Mortenn Mogennβenn,[4] landzsdommer i Nørre Hallandt,[5] dateridt denndt 31. maij anno 1608; aldt raadet.[6]

Dette er landtzdommers domb:[7]

Tha effter thiltalle, giennβuar saa och sagenns leiglig[hedt] sagde wi derpaa saaledes aff for rette, at epterdj recessen[8] formelder, adt huemb som lader sig fordeele for gields sag och icke wille betalle, da schall herridzsfougdenn indrage i hanns gaardt och wdurdere till betalling de beste waare, o[ch om] nogitt findes ad werre forfløtt wdj ett andett herridt, schall dog wurdering och jndførβ[ell] skee vnder samme forfølling, och epterdj thingfougdenn Søfrenn [Hanβen][9] icke i saa maade hafuer fuldt recessen, da bør hannom ad stannde for[ne] Thruid Pedersenn till rette for, huiβ omkostninng hannd for samme hanns forseelse lidt haffuer, och forplicht endnu indenn sex vgger adt indføere for[ne] Thruid Perβenn i affgangenn Jenns Hanβens goedzs, ehu[or] dett findes, saauidt for[ne] Thruid Perβ[enn] hannum loulig forfuldt haffuer, som denn domb widere i sig sielff jndholder.

Derpaa besluttis koninglig mayestættz domb:

Tha effter thiltalle, giensuar och denne sags leiglighedt, och epterdj for[ne] Søfren Hannsenn iche beuiβer, ad hanndt haffuer giordt anfordring om domb, och denn er bleffuenn hannom benegted, menn bleffuenn hannom meddeelt, strax hand denn haffuer begierridt, diβligeste effterdj sagwolderenn ingenn steffning wor begierrendes offuer Suenndt Jennβenn, effter handt allenniste haffde thiltalle till Søfrenn Hannβenn och iche till hannom; sammeledes effterdj for[ne] Jenns Han-

ßenn wor medt lougenn forfuldt for gieldt, hand wor Thruid Pederßenn schyldig, och der hannd besøgte hannom for^{ne} Søfrenn Hannsßenn med herridzstings och landzsthings forfylling, haffuer hanndt icke wille fuldt hannom vdj boenn och vduordere hannom fylliste for sinn gield, men forholdt hannom rettenn, saa lennge goedzitt wor forfløtt aff itt herrid i ett andett, och wor landsdommer fordj haffuer thildømpt hannom adt stannde hannom till rette, da sagde wj derpaa saaledes aff for rette, ad for^{ne} wor landsdommer bør for denn Søfrenn Hannsenns beskylding quit adt werre, och dennd hanns domb bør wedt macht ad bliffue och hannom plichtig adt igienngifue hannom billig kost och therrinngh.

Datum ut supra.

(1) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. Hs. har enkelte lakuner; konjekturer er sat i skarp parentes. - (2) Forlægget har ved fejlskrift *Andersenn*. Søren Hansen var, som det fremgår af det flg., herredsfoged i Halmstad härad, Hallands län. - (3) Landsbyen Holm i Holm s., Halmstad härad, Hallands län. - (4) Morten Mogensen Mormand, se 830.4. - (5) Se 830.1. - (6) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. Da kongen ikke nævnes, har han ikke været til stede. - (7) Hallands landstings dom 11. juli 1607. - (8) Reces 13. december 1558 § 54. - (9) Forlægget har også her fejlagtigt *Andersßenn*.

850 Rettertinget 1. juni 1608 (København)

Rettertinget stadfæster Hallands landstings dom, hvorefter en mand, der ubeføjet havde sigtet sin stedfader for tyveri, dømtes som løgner og til at bøde 3 mark.

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 146[1] (HDDomb. nr. 20 fol. 55^{v}).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.145f.
Litt.: Matzen, Offentlig Ret III.117; Popp-Madsen, Bod.174 note 70.
Overskrift: Domb emellem Suennd Oelsenn i Kirkeback[2] och Mortenn Mogennsenn,[3] landsdommer i Halland,[4] daterit denn 1. junij, offuerwerindes aldt raadett.[5]

Landtzsdommers domb:[6]

Da epter thiltalle, giennsuar och sagenns leiglighedt sagde wi derpaa saaledes aff for rette, att epterdj Suennd Oelßenn i Kierckebacke er forlagd[7] till lanndstinng ad føerre sinne winndeßbyr[d], adt samme stud hørde hannom thill medt rette, och haffuer det icke kund giordt, da [bør for^{ne} Børge Olluffßenn ad hafue ßaeme ßtud][8] effter thingfogdenns dombs och windeßbyrds jndholdt och for^{ne} domb wedt macht ad bliffue och hannd jgienngiffue Jenns Pedersenn[9] en billig kost och therring. Dog bør for^{ne} Suennd Oelßen adt haffue enn billig betalling effter dannemends sigelse, for hannd haffuer opføed samme stud fraa dennd thid

ad regnne, der schiffted gick och indtill Børge Oelsenn hannd begierede samme stud aff for^{ne} Suenndt Oelβenn, som denndt domb i sig selff widere indholder.

Derpaa besluttis koninglig mayestættz domb:

Da epter thiltalle, giennsuar och denne sags leiglighed, och epterdj for^{ne} Suend Oelsenn thill thinnge och for domb haffuer gifuedt sinn stif[fader], Byrge Oelsenn, tyffsag for enn oxe, och for^{ne} Byr[ge] Oelsenn hafuer beuist medt thrennde windesbyrdt samme oxe ad haffue werridt hans høstru paa skiffte effter hendes hoβbonnd, der dend [waar] enn kalff, thilfalldenn, och epter wo[r] landzsdommer hafde wed macht fundenn herrid[zs]fougdenns domb, som haffde dømbt for^{ne} Suennd Oelβenn for slig æhrerørige thilsagenn till e[nn] løgnere[10] och fra sinne iij marck, effter[dj] h[annd] ingenn hiemmell haffde for samme stud, da sagde wj derpaa saaledes aff for rette, att for^{ne} wor landzsdommers domb bør we[d] sinn fulde magt ad bliffue, och for^{ne} Suenn[d] Oelsenn pligtig adt igienngifue hannom bill[ig] kost och therringh.

Datum vt supra.

(1) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. Hs. har enkelte lakuner; konjekturer er sat i skarp parentes. - (2) Landsbyen Kyrkobacka i Svartrå s., Fauås härad, Hallands län. - (3) Morten Mogensen Mormand, se 830.4. - (4) Se 830.1. - (5) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. Da kongen ikke nævnes, har han ikke været til stede. - (6) Hallands landstings dom af 24. januar 1607. - (7) pålagt (Kalk. I.618b). - (8) Herredsfogden i Fauås härad. - (9) Det indklammede mgl. i forlægget; indføjet efter HDDomb. - (10) Ifl. reces 13. december 1558 § 20, stk. 2, jf. reces 24. august 1537 § 6, reces 6. december 1547 § 10, skulle den, der utilbørligt sigtede en anden for en uærlig sag, straffes som løgner, jf. RR § 7 og Thords art. § 94 (DgL Tillæg til IV.104).

851 Rettertinget 1. juni 1608 (København)

Rettertinget stadfæster en af Hallands landsting afsagt dom, der i strid med SkL 36, hvorefter alle udarvinger skal tage lige stor lod i arv, havde statueret, at arven efter en mand, der kun efterlod sig farbroder og broder- og søsterbørn, skulle skiftes efter JL I. 6, således at kvinde kun tog halv lod mod mand.[1]

Forlæg: Thott 1202,2° nr. 147[2] (HDDomb. nr. 20 fol. 57^{r}).

Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.146f.

Litt.: Matzen, Privatret I.114; Poul Johs. Jørgensen, Træk af JLs Historie.59.

Overskrift: Domb emellem Gunder Tortsenn och landsdommer i Halland,[3] daterid denndt 1. junij 1608, offuerwerrinndes aldt raadett.[4]

Landtzdommers domb:[5]

Da effter thiltalle, giennsuar och sagenns leiglighed och epterdj der befinndes

for^ne affgangnne Haagen Gunnderβenn ingenn nermer arffuinger adt haffue effter lougenn ennd hanns brøderbørnn, søsterbarnn och farbroder, huilcke ere alle lige ner effter lougenn,[6] dog tager mandenn halff mere enndt quindenn i aldt arffue, och effterdj faderbroder och brodersønn ere mands personner paa suerdtsidenn, da bør dennom thaege ij parter i ald arffue, och Gunder Thordtsenn[7] och hanns [βøstre][8] halffminnde effter lougenn, som samme domb i sig sielff yddermere indholder.

Derpaa besluttes koninglig mayestættz domb:

Da epter thiltalle, giennsuar och denn sags leiglighedt sagde wij derpaa saaledes aff for rette, att for^ne arff bør ad schifftes effter denn 5. cap: wdj lougenns første bog,[9] saa systersønn thager lige lodt wed faderbroder och brodersønn och systere halffminnde, och landzsdommers domb ingenn aff parternne adt forhinndre.[10]

Datum ut supra.

(1) Se ovf. 840.6. - (2) Dette er en forkortet afskrift efter HDDomb. - (3) Morten Mogensen Mormand, se 830.4. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4; da kongen ikke er nævnt, har han ikke været til stede. - (5) Hallands landstings dom er af 27. oktober 1604. - (6) JL I.5; cf. SkL 36, ASun. 14, hvorefter arven i et sådant tilfælde skulle deles således, at mand og kvinde tog lige i arv. - (7) Han var ovenn. Hagen Gunnersens søstersøn. - (8) Forlægget har *hustru*. - (9) JL I.5. - (10) Dommen tilkender ikke landsdommeren kost og tæring.

852 Rettertinget 6. juni 1608 (København)

Rettertinget stadfæster en af kgl. udnævnte kommissærer afsagt dom angående forskellige tvistigheder under skiftet efter Ditlev von Qualen og fru Sophie Lunge, hvorunder det bl. a. statueredes, at fæstens- og morgengave skal følge modtagerens arvinger. Der tillagdes de dømmende kommissærer, der var mødt for rettertinget, kost og tæring.

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 98^v (findes yderligere i 1 hs.[1]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II.168ff.
Litt.: Matzen, Privatret I.63,79.
Overskrift: Domb emellom Jochim van Qualen cum cæteris[2] paa dend ene oc Niels Bild oc hanns medfølger ridemænd[3] paa denn anden βide, daterit denn 6. junij anno 1608. Offuerueerendis kongen oc altt raadit,[4] Steen Brahe[5] vndthagen.

Wi, Christian, giør alle witterligd, ath for os wor schicked os elskelige Jochim van Quallen,[6] wor mand oc thiener, Margrette Randtzow,[7] Magdalene Pendze,[8]

Lucia van Hagenn[9] oc Agatte van Quallenn,[10] affgangen Dettleff van Quallenns[11] arfuinger, ßamptligenn deris fuldmegtich paa dend ene oc hafde med wor egen ßteffning[12] for os wdj rette ßteffnid os elskelig Niels Billd[13] thill Rauffnhold,[14] Niels Skinckell[15] thill Gierßschouff,[16] Lauge Vrne[17] thill Sielleberg,[18] Jacob Roßenkrandtzs[19] thill Kierßtrup,[20] Jurgenn Aßcherslebenn[21] thill Jerßtrup[22] oc Jurgenn Kaas[23] thill Giellßchouff,[24] wore mend oc thiennere, paa denn anden side och dennom thilthallid for enn domb, de dend 25. 9^{bris} [25] a° 1607 wdj wor kiøpßted Odenße ßchulle haue dømbtt oc affsagd emellom dennom paa denn ene och os elskellige Offue Lunge[26] thill Thirßbeck[27] oc Eiler Bryske[28] thill Dallund,[29] wore mend oc thiennere, paa denn anden side om adßchillige jrringer[30] anlangendis arff oc schiffte effter for^{ne} Detløff van Quallen oc frue Sophie Lunge.[31]

Først ad de hafuer dømbtt dennom thill ad igienn leuere oc thillßtille for^{ne} frue Sophie Lunges arfuinger de 500 lod[32] ßøllff, som de thill dennom paa enn rett[33] annammid hafde, eller iij^{C} [34] richs daller[35] i ßtedit, ßom er hallfparten aff dett j^{M} [36] lod giortt ßøllff,[37] for^{ne} Dettleff van Qualenn for^{ne} frue Sophie Lunge thill feßtenngaffue[38] giffuit hafde, huilche for^{ne} v^{C} [39] lod ßøllff de formeente dennom ßchulle thilfalde emoed dend guldkiede paa 500 vngerßche gyldenn[40] oc dend andenn halffuepart af for^{ne} j^{M} lod ßøllff, for^{ne} frue Sophia Lunges arffuinger bekommid hafuer.

For dett andet ßchulle de oc hafue dømbtt for^{ne} frue Sophie Lunges arfuinger frie for ad erlegge j^{M} daller hoffuidßtoell thill frue Margrette Randzoue, effterdj der icke fantis hoffuidbreeff[41] paa for^{ne} pendinge, wanßeett de formeenne dennom nockßom ad kunde beuiße for^{ne} Dettleff van Quallenn aarligen thill hende rentenn ad hafue erlagd thill omßlaug[42] vdj nogle aar.

For det ßidste ßchulle de oc hafue dømbtt oc friefundet for^{ne} frue Sophie Lunges arffuinger for enn kønseed,[43] ßom de formeenne dennom epther lougen pligtich were ad giøre, indted ad were fordultt eller frakommid aff altt, huis der fanttis epther for^{ne} Detleff van Qualens død, men aldthing at were kommen thill rigtig deeling oc ßchiffte.

Da effter ßlig forberørtt leiglighed formeene de dennom vdj for^{ne} thrende puncter ad were ßkeed forkortt[44] oc dennom pligtich were att ßtande dennom thilbørligen thill rette.

Haffde och hidßteffnid os elskelige Offue Lunge thill Thirsbek oc Eiller Bryske thill Dallund, wore menns och thiennere, om de hafde der nogitt i ad ßige.

Och wdj rette lagdes ßaeme ridemends domb, daterit Otenße, dend 25. 9^{bris} a° 1607, liudendis y ßin beßluttningh:

Tha effter thilthalle, gienßuar oc denne sags leiglighed, effter som s:[45] frue

Sophia Lunges arfuinger hauer fremblagd deris forßett, formellendis først om denn festensgafue, s: Dettloff v. Quallen hafde gifuett s: frue Sophia Lunge, ßom wor enn guldkiede paa 500 vngersche gyldenn oc j^{M} lod giort ßøllff, huilchen kiede s: Dettloffs arfuinger de thill hinder hafuer leuerid oc goeduilligenn ladet føllge, men de v^{C} lod ßøllff af dett j^{M} lod hafuer Dettloffs arfuinger thill ßig annammid paa enn rett, huilche v^{C} lod ßøllff s: frue Sophies arffuinger meente dennom thilkommer med rette effter hindes feßtengaffs breeffs liudellsße; der paa sagde wi saa, ath s: Dettloffs arffuinger bør ad igiennleuere thill s: frue Sophies arffuinger for^{ne} v^{C} lod ßøllff eller iij^{C} richs daller i dett ßted, emeden for^{ne} Dettloffs feßtengaffue breeff er wed magt.

For det andet: Huiß morgengafue,[46] s: Dettloff hafuer gifuett s: frue Sophia, som er ij^{M} daller, huilche frue Sophies arfuinger meener burde ad thages af Dettloffs arfuingers anparter allene oc icke af felliz boe, oc Dettloffs arffuinger hauer forloddes vdlagd for^{ne} ij^{M} daller af huis brefue, der fanttis, der ßchiffte ßkede epther s: Detloff van Qualen, da effterdj Dettloffs morgengaffue breeff formeller for^{ne} 2000 daller ad ßchulle vdgifue thill hanns høstruis arfuinger aff boen, da bør oc de ad bethallis af fellidz boe, emedenn for^{ne} morgenngaffuebreeff ßtander wed magtt.

For det thredie om denn gaard i Medellfart, s: frue Sophia haffde arffuid, ßom ligger jord oc eigendomb thill i markenn, oc Dettloff hafde ßoltt, denn thilthalle hauer frue Sophies arfuinger goeduilligenn affßtaaid.[47]

Anlangende Dettloff v. Qualen hanns arfuinger deris ßchrifftlige berettning, for dett førßte om huis panttebreffue kong: M: hauer ladet vdgifue thill Dettloffs oc frue Sophies arfuinger, for huis goeds de hafde vdj pantt af kong: M: for j^{M} oc xiij daller,[48] der af ßchall Dettloffs arfuinger haue hallffparttenn, huilchen halffpartt for^{ne} frue Sophies arfuinger ßtrags afflagde[49] oc bethalde thill Dettloffs arffuinger.

For det 2. om denn kalk oc dißch, weyer 24 lod ßøllff, der for bør frue Sophies arfuinger ad bethalle Dettloffs arffuinger for denn halffue partt 6 richs daller, huilche frue Sophies arffuinger oc ßtrags aflagde oc bethallde.

For det 3. om denn feßtensgafue, s: Dettloffs arffuinger formeener dem burde ad fornyes[50] emoed denn feßtengafue, s: Dettloff hafde gifuett frue Sophia, ßom wor enn guldkiede paa v^{C} vngerßche gyldenn, da effterdi iche findes nogenn feßtennsgaffue breeff eller beuis der paa, widste wj iche dennom nogenn feßtensgaffue i de maade ad thildømme.

For det 4. om dett panttegoeds paa Langeland, ßom er en gaard,[51] oc enn gaard i Ulbølle[52] wdj Fyen oc enn gaard i Odenße, ligendes i Neergade,[53] ßom s: Dettloff

oc frue Sophia kiøffte aff Pouill Schriffuer,[54] borgemester i Suenborg, der bør huer af parterne derris anpartt.

For det 5. effter ßom Dettloffs arffuinger berette, att s: Dettloff ßchulle[55] werid ßchyldich Margrete Randzow 1000 daller, aff huilche aarlig rente thill omßlag ßchulle[56] werid erlagd,[57] oc om ßaeme 1000 daller icke burde ad bethallis af denn gandßche arff ßom anden gield, da effterdj der fanttis ingenn hoffuidbreeff paa for^ne^ j^M^ daller, da widste wij iche der paa kunde dømme, att der for burde nogen bethalling ad[58] vdlegges.

For det 6. ath effter ßom Dettloffs arffuinger begierer ad wide, om Markur Bilde[59] hafuer beholtt de rentepenge af de iij^M^ daller, om Offue Lunge oc Eiler Bryske, for^ne^ frue Sophies arfuinger, iche bør med dennom att jndfordre af Markur Bilde for for^ne^ summa pendinge, da eptherdj for^ne^ hoffuidbreff oc hoffuidßummen er for^ne^ Dettloffs arfuinger thilfaldenn, och de hafuer hoffuidbreffuid thill dennom annammit, da bør de dett ad giøre oc renten aff for^ne^ hoffuitßtoell i forgangenn aar ad komme begge parter thill beßte.

For det 7. oc 8. epther ßom for^ne^ Dettloffs arfuinger beretter, eptherdj der fanttis paa Nielßtrup[60] ett obitt breeff skrin, oc icke fannts nogen register[61] om s: Dettloffs omßlags handell oc ßag, formeente de derfor, s: frue Sophies arfuinger burde att giøre oc gifue enn kiøns eed, att der icke wor nogitt effter Dettloff van Quallenns død i det ringeßte fordultt, forholtt eller forkommid,[62] men altt kommen thill rigtich deeling oc ßchiffte, effterdj ad de wore kißter, skriin, laaße, lucke oc goudz megtich paa Nielßtrup, for de komme did effter s: Dettloff vann Quallenns død. Da effterdj dett befindes, ad der er gangid enn conntract oc forhandling emellom s: Dettloff vann Qualens arfuinger och Offue Lunge paa ßinn s: søsters, frue Sophia Lunges, wegne i hendes leffuenndes liff, dateridt dend 7. aprilis ßidst forlhedenn, om arffue epther s: Dettloffs død, oc iche hanns arffuinger da ßaadant ad hauer paaklagid oc angiffued,[63] men hafuer ßtrags ßchifft guld, ßøllff, kleder, klenodier, boe oc boeßchaff, queg, kornn, penge oc pendingsbrefue oc andet, som ßaeme contract widre der om formelder; dett oc icke er beuist for oß, for^ne^ frue Sophies arffuinger nogid ad haue forkommid eller fordultt af, huis s: Dettloffs arfuinger beretter, der iche ßchulle werre funden epther s: Dettloff vann Quallens død, derfor widste wj jcke ad finde s: frue Sophies arfuinger thill kiøns eedt derfor ad gifue, emedens for^ne^ contract ßtaar wed magtt, som ßaeme domb i sig ßellff widre jndeholder.

Deremoed ad ßuare wor her i rette møtt os elskelige Niels Billd paa ßinn egenn, Anders Dresßelberg[64] paa ßinn ßuogers, Niels Skinckels, wegnne, Lauge Vrne, Jacob Roßenkrandzs, Jurgenn Kaaß paa deris egen wegne, wore for^ne^ deris dom

ßtendig oc thill dett førßte berette, att for dennom wor beuiißt med Dettloff van Qualens obne breeff med flere goede mends indßegell oc hender forßeglid oc vnderßchreffuenn, ad for[ne] Dettloff vann Quallenn hafde forßchreffuid[65] ßinn kiere feßtemøe, jomfrue Sophia Lunge, thill feßtensgaffue forloddis wd ad ßchulle haue enn guldkiede paa 500 wngersche gyldenn oc ald hanns giortt ßøllff, ßom wor 1000 lod ßøllff. Wor oc for dennom beuiißt, ad hannd hafde gifuett hinde thill morgengaffue 2000 daller, huilche 2000 daller ßaa well ßom for[ne] guldkiede, Dettloff van Qualen hafde ladett hindes arfuinger goeduilligenn føllge, men hafde emoed ßaeme guldkiede wille ßig forbehollde hallffpartenn af dett j[M] lod ßøllff, oc effterdj feßtensgaffue ßaa well ßom morgenngafue herudj riget blantt adelenn aldthid hauer fultt dem oc theris arffuinger, dett gifuenn wor, widste de iche med nogen rett emoed for[ne] Dettloff van Qualens egen breeff ad kunde fraadømme [for[ne] frue][66] Sophia Lunges arfuinger for[ne] 500 lod ßølff, ßønderlig effterdj arffuingerne ßaeme feßtensgaffuebreeff vdj dett ene hafde vedgaait och gottkientt.

Thill dett andett, dett de[67] vdj ßtefningen for beßchyldes, suarede de, ad de van Qualens kreffde paa Margrete Randzows wegne 1000 daller, ßom Dettloff van Quallen ßchulle werid hinnde ßchyldich, oc epther de der paa ingen Dettloff vann Qualens gieldbreff med hanns hannd oc ßegell forßeglid oc vnderßchreffuidt fremlagde, wiidste de icke efter ßlige løße ord, ßom iche med bref oc ßegell wor bekrefftigett, ad kunde dennom nogen ßlig vbeuiißt gield thildømme, formeente ßig der udj ingen vrett ad hafue giort.

Och thill dett sidßte, at [de][68] beßchyldes, de hafde frijdømbtt frue Sophia Lunges arffuinger quitt for enn kiøns eed, suarede de, ad for dem wor beuiißt med enn contract, ßom wor giortt emellom de vann Qualen oc Offue Lunge paa frue Sophia Lunges wegne i hendis leffuendis liff, wdj huilchen de bekiende dennom ad haue ßchifft och deeltt kleder, klenodie, boe oc boeßchaff, fhee och queg, kornn, penge, pendingsbrefue, altt huis der forkomb, ßom burde ad ßchifftes, oc vdj ßaeme contract forbeholdet dem deris rett om ald huiß tuißtige jrringer, de hafde om for[ne] arff oc ßchiffte ad ßchulle komme thill goede mendz kiendellße effter wor naadigste befallingh, oc de icke nogid hafuer paaklagid noget ad ßchulle werre vdj boen fordultt, ßom hunn burde med eed ad indføre, ey heller for dem beuißte nogit ad were fordultt aff Dettloff van Quallenns boe, oc de fordj emoed ßlig contract icke hauer widst ad finde hindes arffuinger thill kiøns eed, effterdj hinde ßellff, ßom best hafde wist ßig emoed ßligt ad erklere, icke vdi hindes leffuendis liff wor anmodet, formeente de ßig vdj de maade jngen vrett at haue giortt. Och saatte vnderdanigst vdj rette, om deris domb icke burde wed

magtt ad bliffue[69] oc om de van Qualenn, βom dennom βteffnid hafde, icke wor pligtich[70] ad igiengiffue dennom deris kost oc theering.

Med fleere ord dennom der om emellom wor.

Da effter thilthalle, gienβuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj wj befinde, ath afgangenn Dettloff van Qualen hafuer med goede mendz forβeigling forβchreffuid βinn feβtmøe, jomffrue Sophia Lunge, thill feβtengaffue en guldkiede βaa goed βom 500 wngerβche gyldenn oc alld hanns giortt βøllff, βom wor 1000 lod, huilchen hans forβchriffning oc for^ne^ hanns arfuinger en deell hafuer wedgaaid oc βaeme guldkiede ladett hinde effter hanns dødelig affganng føllge, oc allene wille βigh der emoed thilholde hallffpartenn af for^ne^ j^M^ lod βølff, som βaa well βom keden i βaeme forβchriffning wor beneffnde, vdj lige maade effterdj med βchifftebreeff beuiβes, de vann Quallen ad hafue βchifft med frue Sophia Lunge alle løβøere vdj hendis leffuenndes liffue oc der aff oppeborrid deris anpartt, oc iche da beβuergid[71] dem ofuer hinde, om de formeente nogid af boen ad hafue werid forrugtt,[72] βom med loug[73] burde ad indføris, menn da angiffuett alle huis beβueringer, de emoed hinde hafde oc dem βchrifftlich gifuet fraa βig thill goede mennds kiendelsβe, oc for^ne^ wore goede mend, βom epther wor naadigβte befallning wor thilbetroid dennom om deris tuistige jrringer ad adβchillie, hafuer tildømbtt de vann Quallenns[74] ad igienn thilβtede frue Sophia Lunges arffuinger de 500 lod βøllff, de af for^ne^ feβtensgaffue annammid hafuer, saa well βom for denn køns eed de begierde, da sagde wj der paa βaalhedis af for rette, ad for^ne^ deris domb bør wed βinn fuldmagt ad blifue, oc de van Quallen[75] pligtich ad igiengiffue for^ne^ goede mend, βaa mannge βom her thillβtede wor, oc de andris fuldmegtich paa deris wegnne, billig kost oc theering, vnderthagendis Jurgen von Ascherslebenn, βom huerckenn βelff wor thillβtede eller βinn fuldmegtich hafde frembβchicked.

Datum ut supra.

(1) Dette (Thott 1202,2°) er afskrift efter HDDomb. - (2) med flere. - (3) Er vist her (og ndf. i dommen) fejlskrift for riddermændsmænd, jf. Secher, Rettertingsdomme II.170 note 1. - (4) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (5) Se 789.6. - (6) Joachim von Qualen (d. omkr. 1609), søn af ritmester Josva von Qualen (d. omkr. 1585) til Qualsholm og Vig (Herningholm) og Magdalene Munk (d. 1616; hun gift 2. gang med Siegfried von Rindschat, friherre til Friedberg, d. 1621). - (7) Margrethe von Qualen (d. 1612), søster til ovenn. Joachim von Qualen, gift med Claus Rantzau (DAA 1925.483). Det var i datiden i kongeriget usædvanligt, at en gift kvinde kaldtes ved sin mands slægtsnavn - det kom først i brug i 1700-tallet - men i Sydslesvig og i Holsten finder man allerede fra midten af det 16. århundrede, at adelige fruer fører mandens navn, jf. Chr. Axel Jensen, Danske adelige Gravsten I(1951).191; Bengt Hildebrand, Handbok i släkt- och personforskning I(Stockholm 1961).215, 360. - (8) Magdalene von Qualen (d. 1612), søster til de ovenn. Joachim og Margrethe von Qualen, gift med NN. Pentz (DAA 1925.487). - (9) Lucie von Qualen, søster til de ovenn. Joachim, Margrethe og Magdalene von Qualen, enke

efter Henneke vam Hagen (d. 1598) til Østergård (Stenbjerggård), Grumtoft og Elgård, gottorpsk råd og amtmand på Løgumkloster, søn af Joachim vam Hagen (d. omkr. 1578) til Nybøl og Christine von der Wisch. - (10) Agate von Qualen (d. mellem 1613 og 1618), søster til de ovenn. Joachim, Margrethe, Magdalene og Lucie von Qualen.

(11) Ditlev von Qualen (d. 1606) til Søbo og Nielstrup, søn af Otto von Qualen (d. omkr. 1555). Han, der var farbroder til de ovenn. søskende von Qualen, var 1. gang gift (1580) med Rigborg Walkendorf (d. omkr. 1590), datter af rigsråd Henning Walkendorf (d. 1535) til Glorup m.v. og dennes 2. hustru Cecilie (Sidsel) Friis (d. 1562), 2. gang (1602) med Sophie Lunge (Dyre) (d. efter 1607), datter af Ivar Lunge (d. 1587) til Tirsbæk m.v. og Marie Bjørn (d. 1561). - (12) Om dette udtryk se 774.8. - (13) Niels Bild (d. 1622 som slægtens sidste mand) til Ravnholt og Rygård, søn af Evert Bild (d. 1567) til Ravnholt og Aggerkrog og Vibeke Clausdatter Podebusk (d. 1596). Han var 1586-89 lensmand på Bergenhus, 1591-95 på Gotland, 1595-99 på Laholm og var gift (1582) med Margrethe Christoffersdatter Urne (d. 1620). - (14) Hovedgården Ravnholt i Herrested s., Vindinge h. - (15) Niels Skinkel (våben: 1 lilje) (d. omkr. 1617) til Gerskov, Søholm og Lammehave, søn af Hans Skinkel (d. 1558) og dennes 2. hustru Helvig Andersdatter Ulfeldt. Han var 1575-78 hofjunker, 1583-93 skibschef, 1584 forlenet med Færøerne. Han var gift (1600) med Mette Steensdatter Bille (d. 1636; hun gift 1. gang 1598 med Laurids Stråle (d. 1596) til Torpegård). - (16) Den tidl. hovedgård Gerskov i Skeby s., Lunde h. - (17) Lage Urne (d. 1629) til Hundslund, Skovgård og Sellebjerg, søn af rigsråd Claus Urne (d. 1561) til Bältaberga m.v. og dennes 2. hustru Anne Iversdatter Grubbe. Han immatrikuleredes 1574 i Wittenberg, 1578 i Padua og Leipzig, var 1580 i Frankfurt am Main, 1581-85 sekretær i kancelliet. Han var gift 1. gang med Margrethe Ulfeldtsdatter Ulfeldt (d. 1591); datter af Ulfeldt Christoffersen (Ulfeldt) til Jershave og Gertrud Hansdatter Ulfeldt, 2. gang med Ingeborg Eriksdatter Kaas (Sparre-Kaas) (d. 1634). - (18) Hovedgården Sellebjerg i Birkende s., Bjerge h. - (19) Jakob Rosenkrantz (d. 1616) til Arreskov, Kærstrup (nuv. Valdemars slot), Steensgård, Rudbjerggård, Søllested, Nedergård m.v., søn af Erik Ottesen Rosenkrantz (d. 1575) til Arreskov m.v. og Helvig Jakobsdatter Hardenberg (d. 1599). Han studerede i Rostock 1582, i Padua 1587, var 1592-98 hofjunker, 1596-98 skænk, 1601-06 lensmand på Nyborg, 1610-16 på Hagenskov. Han var gift med Pernille Henriksdatter Gyldenstierne (d. 1623). - (20) Hovedgården Kærstrup (nuv. Valdemars slot) i Bregninge s., Sunds h. Gården solgtes 1618 til Ellen Marsvin (d. 1649) og kom derefter til hendes datter, Kirstine Munk (d. 1648), og hendes søn, Valdemar Christian, greve af Slesvig og Holsten (d. 1656), efter hvem den nuv. gård (opført 1633-43) er opkaldt.

(21) Jørgen von Aschersleben (d. 1625) til Jerstrup og Nordskov, søn af Joachim von Aschersleben til Krucksau og Anne von Eickstädt. Han var gift (1594) med Maren Eilersdatter Brockenhuus (d. efter 1634), datter af Eiler Brockenhuus (d. tidligst 1607) til Søndergårde og Tale Emmiksen (d. tidligst 1608). - (22) Hovedgården Jerstrup i Grindløse s., Skam h. - (23) Jørgen Kaas (d. 1619) til Gelskov, Mejlgård og Hedegård, søn af Erik Kaas (d. 1556) til Gelskov og Dorite Juul (d. omkr. 1640). - (24) Hovedgården Gelskov i Hillerslev s., Sallinge h. - (25) ɔ: novembris. - (26) Ove Iversen Lunge (Dyre) (d. omkr. 1608) til Tirsbæk, Østrupgård, Kongstedlund, Slumstrup m.v., søn af Iver Lunge (d. 1587) og Maren Bjørn (d. 1561) og broder til den ovf. i note 11 nævnte Sophie Lunge (Dyre). - (27) Hovedgården Tirsbæk i Engum s., Hassing h. - (28) Eiler Gertsen Bryske (d. 1614) til Dallund, Nielstrup og Østrupgård, søn af Gert Bryske (d. 1552) til Dallund. Han var gift med Gertrud Iversdatter Lunge (Dyre) (d. 1614), søster til den ovf. i note 11 nævnte Sophie Lunge og den i note 26 nævnte Ove Lunge. - (29) Hovedgården Dallund i Søndersø s., Skovby h. - (30) Trætte, uenighed (Kalk. II.427b).

(31) Se ovf. note 11. - (32) 1 lod = 1/32 pund (4 kvintin). - (33) *paa enn rett:* til der fældes dom (Kalk. III.585b). - (34) 250; om skrivemåden se 761.23 og 765.35. - (35) daler, slået i riget

(Danmark). Ifl. fdg. 3. februar 1609 § 1 skulle »fire mark danske gielde lige vid en rigsdaler« (CCD III.353). - (36) 1000; om skrivemåden se 765.35. - (37) forarbejdet sølv (Kalk. II.122b bet. 2). - (38) Se 818.27. - (39) 500; om skrivemåden se 765.35. - (40) En ungarsk gylden (el. dukat) var en efter fremmed forbillede præget guldmønt, der efter møntforordningen 8. september 1602 havde en finvægt af 3,39 gr., jf. Galster, Mønt.193f., 202.

(41) Originaldokument (Kalk. II.275a). - (42) Termin (Kalk. III.314a bet. 6). - (43) Ed, der aflagdes af den sagsøgtes slægt (Kalk. II.711b). - (44) Uret (Kalk. II.600b bet. 4). - (45) ɔ: salig (afdøde). - (46) Morgengave var en gave, som brudgommen gav bruden i anledning af bryllup-pet for at sikre hende økonomisk, jf. Ørsted, Haandbog III.129, og den var således egentlig en disposition mortis causa, medens fæstensgaven typisk var en donatio inter vivos, jf. Sindballe. 105. I det 16. århundrede blev morgengaver almindelige og havde ofte en meget betydelig værdi, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.264, hvilket bl.a. skyldtes, at det ved morgengave var muligt at etablere en fordelagtig enkeforsørgelse. Morgengaven skulle gives dagen efter bryllup-pet eller på selve bryllupsdagen, jf. rettertingsdomme 15. juni 1593 (GdD IV.370ff.) og 19. august 1538 (ib.II.70f.). For købstæders vedkommende bestemte kong Hans' alm. stadsret (efter 1443) i § 30, at morgengave aldrig måtte overstige 20 mark (DgK V.81). Reces 18. oktober 1577 (CCD II.71ff.) tilsigtede at hindre »dend store misbrug, som nu begifver sig her udi rigit med morgengafve eblant addellen« og bestemte i § 1, at en »god mand« højst måtte give 2000 daler i morgengave. Recessen fastslog ikke, at morgengave var en særret for adelen. Viborg landstings dom 9. september 1581 (III nr. 487) godkendte en borgers fæstensgave og forkastede, med hen-visning til rettertingsdommen 1. december 1562 (II nr. 302), der omhandlede »festende gaffue och morgengaffue«, den indsigelse, at en ikke-adelig ikke kunne give så stor en fæstensgave; rettertingsdom 23. maj 1604 (ovf. nr. 818) opretholdt en af en borgerlig skænket morgengave (en ladegård), jf. også kgl. brev 21. april 1624 (Kanc.Br.), hvorefter et af borgmesteren i Vejle udstedt morgengavebrev skulle fremskaffes og udleveres til hustruen, jf. Stig Iuul, Fællig og Hovedlod.267. Senere i 1600-tallet blev det den almindelige opfattelse, at ikke-adelige gav fæstensgave, medens morgengave var et adeligt privilegium. At morgengave var et adeligt privi-legium fastsloges af højesteret 1672, se Stig Iuul, op.cit.267, og synes forudsat i DL 5-2-25 og 5-4-2, jf. Brorson. Femte Bog I(1793).91 og 403. Om fæstensgave hedder det hos Osterssøn Veylle.265 (1652) at de bruges »iblant ufrij Folck oc de som ey aff Adel ere«, jf. at fdg. 1. maj 1624 § 11 (CCD IV.157) om fæstensgave kun nævner borgerlige. Da retten til at give morgen-gave var en adelig forret, bortfaldt den ved § 97 i grundloven 5. juni 1849, jf. T. A. Algreen-Ussing, Haandbog i den danske Arveret(1855).124. Om morgengave se iøvrigt 818.31 og Stig Iuul i Kulturhist.Leks.XI(1966).698f. - (47) frafaldet, afstået fra (Kalk. I.30b). - (48) 1012½ daler. - (49) betalte (Kalk. I.22b bet. 5). - (50) betales (Kalk. I.679a bet. 3).

(51) Herefter synes at mangle et stednavn; den lige efter nævnte gård i Ulbølle ligger ikke på Langeland. Man kunne vel også tænke sig *panttegoeds* på Langeland nævnt uden stedbetegnelse. Thott 1202,2° har ikke ordene *en gaard oc*. - (52) Landsbyen Ulbølle i Ulbølle s., Sallinge h. - (53) Nedergade i Odense. - (54) Povl Pedersen Skriver, rådmand i Svendborg, fra 1608 borg-mester, tolder og sisemester ssts., jf. J. O. Bro-Jørgensen, Svendborg Købstads Historie I(1949). 104,133. - (55) Thott 1202,2° tilføjer *haffue*. - (56) Ligeledes. - (57) Thott 1202,2° tilføjer *oc betald*. - (58) Thott 1202,2° tilføjer *schulle*. - (59) Markvard Bille (d.1631) til Hvidkilde, søn af Jens Bille (d.1575) til Lyngsgård, Vram (Luggude härad), Gammel Køgegård, Vrejlevkloster m.v. og Karen Eilersdatter Rønnow (d.1592). Han var 1612-16 lensmand på Odensegård, 1616 -28 på Rugård og var gift (1594) med Susanne Eilersdatter Brockenhuus (d.1606). - (60) Hoved-gården Nielstrup i Otterup s., Sunds h., der ejedes af Sophie Lunge (Dyre) og hendes søster Gertrud Lunge, gift med ovenn. Eiler Bryske, jf. ovf. note 28.

(61) Fortegnelse (Kalk. III.568a bet.1). - (62) tilintetgjort, ødelagt (Kalk. I.648a). - (63) be-

rettet, (an)meldt (Kalk. V. 37b bet. 2). - (64) Se 780.7. Han var gift 2. gang med Karen Skinkel (d. 1624), datter af Hans Skinkel (d. 1558) og dennes 3. hustru Anna Nielsdatter Bild (d. tidligst 1602) og således halvsøster til ovenn. Niels Skinkel. - (65) skriftligt bekræftet el. overdraget (Kalk. I. 698a bet. 2). - (66) Det indklammede indføjet efter Thott 1202,2°. - (67) Ordet indføjet over linjen; det foranstående *dett*, der ikke findes i Thott 1202,2°, skyldes formentlig en fejlskrift. - (68) Ordet mgl. i forlægget; indføjet efter Thott 1202,2°. - (69) Thott 1202,2° har *att confirmeris att bliffue*. - (70) I stedet for *wor pligtich* har Thott 1202,2° *burde*.

(71) besværet. - (72) fjernet, borttaget (Kalk. I. 684b bet. 1). - (73) Ed (spec. partsed med mededsmænd) (Kalk. II. 723a bet. 2). - (74) Thott 1202,2° har *Dittløff vonn Quallens arfuinger*. - (75) Ligeledes.

853 Rettertinget 9. juni 1608 (København)

Under en skiftetrætte mellem fru Margrethe Rantzau og hendes ægtefælles arvinger statueret, at *hustruen efter reces 1558 § 52 arver halvdelen af mandens løsøre, og* at *arvinger, der uden hendes vilje i det uskiftede bo havde bemægtiget sig en gård med deri værende løsøre m. v., som de derefter forholdt hende hendes andel af, tilpligtedes at tilbageføre værdierne, så boet blev så godt som det var, da arveladeren døde, hvorom de selvtolvte skulle aflægge ed. Ikke lagt vægt på,* at *enken ikke inden den i JL I. 23 fastsatte frist havde gjort sit krav gældende på tinge, eller* at *der var tillagt hende bl. a. en hovedgård og 16000 daler, hvilke værdier ikke skulle indgå i boet til deling med mandens arvinger. Sagen havde tidligere været pådømt af kgl. kommissarier, hvis dom ikke synes direkte exigibel.*

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 130^{v} (findes yderligere i 3 hss.[1]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 191f.
Litt.: Matzen, Privatret II. 201.
Overskrift: Domb emellem frue Margrette Randzou och Peder Randzows arffuinger, daterit den 9. junij 1608. Kongen oc altt raaditt.[2]

Wi, Christian, giør alle witterligd, att for os wor ßchicked os elskelige frue Margrette Randzou[3] thill Arenßborig,[4] afgangenn Peder Randtzous[5] effterleffuerßche, hindis fuldmegtige, os elskelige Peder Frandtßenn,[6] wor herold,[7] paa denn ene oc hafde med wor egenn ßtefning[8] for os vdj rette ßteffnid os elskelige Tomas Randtzou[9] thill Emkendorp,[10] Godßche Randtzou[11] till Trøyeborch,[12] Hendrich vann Buckwold[13] thill Seyerhagenn,[14] afgangenn for^{ne} Peder Randtzous arffuinger samptligenn, paa dend anden side oc dennom tilthallid for att de hinde enn gandsche rum thid, och ßiden for^{ne} hindis hoßbond er wed dødenn afgangenn, hindis arffuelig rettighed oc Trøyborch hus oc eigendomb emoed alld rett oc billighed hinde thill ßtoer oc møedßommelig besueringh, skade oc bekoßtning

ßchulle hafue forholdett, oc endog hinde ßaeme rettighed wed woris tillforordnede commissarier ßchulle were thilkiend, skall hinde dog der offuer alligeuell her thill dags ingen skellig eller nøigactig fylliße were wederfarid, men endeligh haffde werid fororßagid saadan hindes rettighed med lougenn thill herridsting oc landsthing adt eske, indthill hun formiddelst hindes forhuerffuede domb for os oc wortt elskelige Danmarckis riges raad der ßaeme ßagh ad vdføre ßchulle were indwiißt, huorforre for^ne^ frue Margrette Randtzou formeentte ßig ad were ßked forkortt[15] och dem pligtich were att ßtande hinde thill rette for, huis fororsagde skade, kost, theering oc jnteresse, hunn der offuer wdj ßaa mange aar lid oc anuent[16] hauer.

Och wdj rette lagde enn domb aff Wiborglandsthingh, dend 7. novembris sidßt forlhedenn vdgiffuett, som ßaa besluttes:

Tha effter thillthalle, gienßuar och sagens leiglighed, saa oc effterdj dett er adels perßoner paa begge sider, oc de bode beskyldis at hafue faaid af boen oc meente, dett effter lougen burde ad indføris, oc for^ne^ herridsfogid fordy icke widste sig ad were domere i ßaeme sagh och fordj indßatte denn for høyre øffrighed, da wide wj icke emoed hanns sententz ad sige,[17] men ßaeme sag for kong: M:, wor allernaadigste herre, och Danmarckis riges raad ad indkomme, ad hanns M. der om naadigsten[18] wille kiende oc dømme, som ßaeme domb i ßig ßellff widre indeholder.

Och vdj rette lagde enn ßchrifftelich berettningh, vdj huilchen hannd gaff thillkiende, ad effter frue Margrette Randtsous hoßbondt a° 1602 ved døden wor affgangenn, hafuer for^ne^ Godske och Tønnes Randtzou med derris suoger [Hendrich][19] vann Buckwoldt thill dem annammid hanns gaard Thrøyborch med ald huis løßøre der paa fanttis, hinde alldeelis vbewiißt,[20] huorfraa de hafde foruißt[21] hindes fuldmegtich, ßom paa gaardenn ßchulle hafue opßiun, oc ßidenn denn thid hafde beholtt, beßiddett oc brugtt ßaeme løßøre, oc endog hun i venlighed hafde ladett giøre anfordringh[22] huos dennom, ad hunn ßin anpartt der aff motte bekomme, hafuer de dog indthett widst hinde thill willie, huorfore hunn hauer werid fororßagid vnderdanigst hoes osß ladett fordre oc bekommid befalling thill nogenn woris goede mend hinde oc dennom der om ßchulle emellom dømme, de oc epther wor naadigste befalling hafde tildømptt hinde hallffparttenn af ßaeme løßøre; oc effter ad Godßche Randzow hafde anßtillet[23] ßinn hußholding paa Trøyborrich, och hunn well kunde tencke ßaeme løßøre iche megid ad were forbedritt, midler thid hannd oc hanns medarffuingh dett hafde hafft wdj foruallttingh, widste hunn iche nogen ßchiffte med dennom att kunde indgaae, med mindre for^ne^ løßøre igien effter lougenn motte indføris oc giøris ßaa goed, ßom de

wore, der hindes hoßbonde wed dødenn afgick. Der hunn ßligtt thill thinge hauer ßøgtt, er hunn thill herridsthingett oc landsthing remitterit ind for oß oc fordj hauer werid fororsagid for^ne^ hendis hoßbondz arffuinger hid for os ad indßteffne. Oc effterdj for^ne^ Godsche oc Tønnes Randzoe med deris suoger Hendrich van Bockwalld ßaa hafuer emoed hindes willie tilholtt ßigh for^ne^ løßøre oc denn[24] vdj saa lanng thid fraaholdett oc deroffuer førtt hinnde vdj ßtoer beßuering och ßchade, da saatte hannd vnderdanigßte vdj rette, om de icke bør epther lougenn ad indføre och giøre ßaeme Trøyeborgißche løßøre saa fuldkommen oc nøigactig, ßom de wor, der hindes hoßbond wed dødenn afgick, oc ßidenn deele oc schiffte dem epther recesßenn; disligeste ad ßtande hinde thill rette oc vederlegge hennde, huis ßtoere bekoßtning oc ßchade, de hinde hafde paaførd oc fororßagid, med ald anden jntereße, ßom der paa beregnis kannd.

Och vdj rette lagde enn dom, os elskelige Mandrup Pasberch,[25] Knud Brahe,[26] Woldemar Pasberch[27] oc Albret Skiell[28] epther wor naadigste befalling hafde dømbtt for^ne^ frue Margrete Randzow oc hindes hoßbondz arffuinger emellom, dateret Horßens, denn 23. augusti a° 1603, liudendis i ßinn beslutting:

Da effterdj recessen[29] formelder, ad høstruen ßchall niude halff wdj alle løßøre effter hindes hoßbonde, huad heller hunn hauer børnn wed hannom eller icke, saa hauer wj der paa ßaa afßagd for rette, ath for^ne^ frue Margrette Randtzow bør ad haue halffparttenn wdj alle for^ne^ Peder Randtzows løßøre, som wor paa Trøyborch oc wdj des thilliggendis ladegaarde, denn thid Gud kallede hannom, saa oc bør hunn ad haue halffparttenn aff bygnings værd paa Trøyeborch hoffuidgaard oc des tilliggendis ladegaarde oc møller effter recesßens liudelße i alle maade, som ßaeme domb i ßig ßellff widre medfører.

Der emoed att ßuare er vdj rette møtt os elskelige Godßche Randtzow saa well ßom for^ne^ Peder Randtzows arffuingers fuldmegtich, oc vdj rette lagde deris ßchrifftliche berettningh, wdj huilckenn de formeente for^ne^ frue Margrette Randtzow nockßom ad were foruarid[30] med Arenßborch oc de 16.000 daller med ßaeme gaardz jndhaffue[31] og boefhee,[32] hunn effter hindes egen villie oc begiering oc effter hindes afgangenn hoßbondz teßtamente hafde annammid vdj beßittningh, oc ad de der emoed ßom hanns rette arffuinger effter hanns dødelig afgang hafde annammid Trøyborch goeds med des pertinentier[33] vdj deris heffd oc werge, meente de der emoed icke dem ad hafue forgrebid; hunn icke heller inden trydnings dagenn,[34] ßom lougenn[35] formeller, effter Peder Randzow dend 27. 7^bris^ [36] a° 1602 wed døden er afgangenn, om ßaeme løßøre oc arffue hafuer giortt anfordringh, menn langd der effter thill omßlaugh,[37] ßom jndfaltt dend 17. januarij, 15 vgger effter hanns afganng, der om hafuer anlanget, huilchett dog icke wor ßkeed thill

thinge, oc i ßaa maade formeente ßaeme annfordring vlougligenn ßkeed[38] were oc dem fordij iche pligtig[39] Trøyborg goeds oc aarlig beßiddellße effter hindes blotte begiering vden domb ad affthrede eller hinde att indrømme. Formeente oc, eptherdj hun Aarenßburg goedzs ßaa well ßom de 16.000 daller oc anden hindes liifgeding[40] effter hindes hoßbond arffuid haffde, ad der ßom hunn nu med dennom vdj Trøiborch goeds oc løßøre wille indthrede, burde hunn oc dett andett, hun ßig tilholtt, igien ad jndføre. De oc effter den domb anno 1604, 27. aprilis, vdgangenn hafue werid offuerbødig ßaeme løßøre hinde ad tillßtille epther hindes egen bekendellße, haand oc ßegell. Huad belangendis rørendis goedz hafuer hunn ßtrags wed hindes fuldmegtich ßchifft oc deeltt ßaeme med dem ßaeme aar, oc dett øffrige hafuer hunn indthett omfordritt; hunn iche heller nøglene thill, huis widre forhaande wor, wille fraa ßig antuorde, men ett med andett dem forholtt, jndthill ßaa lhenge bygningen anno 1606, dend 27. maij, bleff taxerit, thill huilchenn thid de och ßtrags ßaeme løßøre oc 2500 daller thill thinge hafuer hinde anmoditt, dog hunn dett icke annamme wille, som de oc med ett thingsuinde aff Løeherridzthinng vdgiffued for os beuiißte, huorofuer de formeente dennom iche pligtich were rentten af for^{ne} 2500 daller, ßom wor hallfdeelen af de v^{M} [41] daller, bygningen wor taxerid for, thill hinde ad vdgifue, eptherdj icke widste før ßaeme taxation, huor megit hinde for bygningenn kunde tilkomme, hinde icke heller nogen rente oc omkoßtning i wor goede mends domb thill Horßens[42] wor thilkientt, men huis hun epther thiden hafde forhalid, wor ßkyldenn hoes hinde oc icke hoes dennom ßchulle befindis; de icke heller formeente hinde nogenn kiøns eed[43] ad kunde dennom paatuinge, effterdj hunn ßellff wed hendes fuldmegtich øxßenen med dennom hafde ßchifft oc deelt oc huis andett, der fanttis, wor ordenttlich inuenterit,[44] med mindre hun kunde dennom ofuerbeuiße nogit af boid ad haue forrugtt,[45] huilckett enn huer dennom wed høyeßte eed wille erhollde[46] icke dett ringeßte dennom thill tarff vdaff hindis anpart løßøre nogid ad haue forkommid eller vnderßlagid, formeente oc, ad der ßom enn kiøns eed dog vden thilforßicht[46] ßchulle dennom anmodis, burde hunn[47] vdj lige maade, huis hunn aff boiid bekommid hafde, med eed ad indføre, oc[49] dennom for anuente omkoßtning oc expens[50] ad ßtande thill rette; som ßaeme deris berettning widre medfører.

Med flere ord dennom der om emellom wor.

Tha effter thilthale, gienßuar oc denne sags leiglighed, oc effterdj for^{ne} Godßche Randzow oc hanns medarffuinger ßaa ere inddragenn paa Trøyeborch vdj vßchifft boe oc icke hafft for^{ne} frue Margrette Randzow eller hindes fuldmegtige der hoes oc thill ßig annammid huis løßøre, affgangen Peder Randtzow ßig der

hafde eptherlatt, oc hinde forholdt, huis anpartt hinde af for^{ne} wβchiffte boe wor thilfaldenn, da sagde wj der paa βaalhedis af for rette, ad for^{ne} Godβche Randtzow oc hanns medarffuinger ere pligtige igienn med æd effter lougenn ad giøre for^{ne} Peder Randzows boe oc løβøre βaa goede, βom de wore denn thid, hann wed dødenn afgick, oc forwerge[51] βelfftolffte med goede riddermendsmend, ad for^{ne} løβøre (were βig guld, βøllff, klenodie, pendinge, gieldbrefue, pantebrefue, boe, boeβchaff, fhæ, queeg oc altt andett, βom for løβøre bør ad regnis) ere βaa goede βom de wore, dend thid hannd wed døden affgick oc de dett annammid, och βaeme deris eed ad ædle[52] vdj wor kiøpβted Ribe denn 5. dag 8^{bris} [53] førβtkommendis. Och hafuer wj naadigβt thilforordnid os elskelige Predbiørn Gyllenstiernn[54] oc Christiann Holck,[55] wore mend och raad, βaeme thid ad were der hoes thilβtede, were deris loughøring[56] oc βaeme deris æed adt annamme,[57] oc βiden for^{ne} løβøre ad βchifftes, saa for^{ne} frue Margrette der af bekommer βinn anpartt effter for^{ne} goede mends dombs liudellβe.

Datum ut supra.

[Nostra ad causas sub sigillo teste Arnoldo Huitfeldio, justitiario nostro dilecto.][58]

(1) Af disse er GkS 1140,2° og GkS 1141,2° afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf) da de har navnene på alle de dømmende rigsråder, kongens fulde titel og rigskanslerens attestation. GkS 1135,2° er afskrift efter GkS 1140,2°. - (2) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (3) Margrethe Rantzau (d.1629), datter af Poul Rantzau (d.1565) til Siggen og Margrethe von der Wisch. Hun var 1579 blevet gift med nedenn. Peder Rantzau. - (4) Godset Ahrensburg i Itzehoe godsdistrikt i Holsten. - (5) Peter Rantzau (d.1602) til Woldenhorn, Ahrensburg, Vamdrupgård, Trøjborg, Schierensee og Mühlendorf, søn af kgl.råd, amtmand Godske Rantzau (d.1564) til Deutsch Nienhof, Lundsgård m.v. og Margrethe Buchwald (d.1564). Han var fra 1571 amtmand i Flensborg og gift 1. gang (1569) med Catharina vam Damme (d.1577), datter af Otto vam Damme til Hohenlieth og Anna von der Wisch, 2. gang med ovenn. Margrethe Rantzau. - (6) Peder Frandsen (d.1608), søn af handelsmand i Ribe Frands Madsen (d. tidligst 1567) og broder til lægen og digteren Hans Frandsen (d.1594). Han var handelsmand i Kbh., optoges 1579 som laugsbroder i Det danske Kompagni, udnævntes 13. maj 1589 til byfoged i Kbh., (Kbh.Dipl.II.437ff.), men tog 1592 sin afsked, jf. tilforordnede råders dom 19. marts 1592 (IV nr.677). Han var derefter atter handelsmand, benyttedes af kongen til at udføre forskellige sager i ind- og udland, nævnes senere (bl.a. i kgl.åb.br. 9. oktober 1601 og rettertingsdomme 21. maj 1604 (Secher, Rettertingsdomme I.559), 27. august 1604 (ib. 597), 11. marts 1606 (ib. II.12), 15. juni 1608 (ib. II.219f.) og i nærv. dom som kgl. herold. Han var fader til professor, dr.jur. Claus Plum (d.1649). Om Peder Frandsen se Gerhard L. Grove, Slægten Plum (1903).22ff. og rettertingsdom 5. august 1590 (GdD IV.226ff.). - (7) En herold var en til fyrstehoffer knyttet embedsmand, der på højtidelig måde tjente som budbringer (Christian IV lod 1611 Kalmarkrigen erklære ved en herold, der bar fejdebrevet på sin sølvstav), og som ledede hofceremoniellet (spec. turneringer) og havde særligt kendskab til de adelige slægters genealogi og våbenskjolde, jf. Ernst Verwohlt i Kulturhis.Leks. VI(1961)483ff., sa. i Heraldisk Tidsskrift I(1960).27ff. -

(8) Om dette udtryk se 774.8. - (9) Tønnies Rantzau (d. omkr. 1609) til Emkendorf, Ahrensburg, Westensee m.v., søn af amtmand Tønnies Rantzau (d.1594) til Deutsch Nienhof, Vilstrupgård m.v. og Hedvig Sehested (d. efter 1604). Han var brodersøn til ovenn. Peter Rantzau. Gift 1. gang (1589) med Sophie Sehested, 2. gang med Anna Rantzau (d.1638), datter af Sivert Rantzau (d.1604) til Löhrstorf og Margrethe Buchwald. - (10) Godset Emkendorf i Westensee s., Holsten.

(11) Godske Rantzau (d.1616) til Deutsch Niendorf, Trøjborg og Westensee, broder til ovenn. Tønnies Rantzau. Han var gift med Anna Blome (d.1650), datter af Didrik Blome og Elsabe Rantzau. - (12) Trøjborg slot i Visby s., Lø h. - (13) Henrik von Buchwald (d. omkr. 1615) til Sierhagen, Osterade og Schierensee, søn af Jaspar Buchwald (Bokwolde) til Borstel, Sierhagen og Jersbek og Anna Rantzau. Han var amtmand på Gottorp til 1612. Gift med Helvig Rantzau (d.1631), søster til de ovenn. Tønnies og Godske Rantzau. - (14) Godset Sierhagen i Altenkrempe s. i Holsten. - (15) Uret (Kalk. II.600b bet.4). - (16) GkS 1140,2° har *entfangit*. - (17) Adelens værneting i livs- og æressager var kongen og rigsrådet, jf. reces 21. december 1551 § 19, reces 20. maj 1557 § 27, jf. fdg. 1. september 1466 § 6. Til æressager henregnedes alle sager, hvorunder adelige sagsøgtes til at efterkomme brev og segl. Dette ændredes senere, jf. fdg. 1. juli 1623 § 6 og reces 27. februar 1643 2-2-26 derhen, at sagen kun var en æressag, når den gik sagsøgtes ære og lempe for nær, jf. Matzen, Offentlig Ret I.60. Når herredstinget og landstinget i det foreliggende tilfælde »remitterer« (se ndf. i dommen) sagen til kongen og rigsrådet, må grunden være, at de adelige personers gensidige beskyldninger om, at løsøre er fjernet fra boet, gør sagen til en æressag. Om adelens værneting iøvrigt se P. V. Jacobsen i Hist.Tidsskr. II (1841).515ff. og fdg. 14. august 1590 § 1 (CCD II.564), hvorefter nævninger og sandemænd må sværge om de af adelen begåede 40 markssager, som ikke gælder vedkommendes liv og ære. - (18) GkS 1140,2° tilføjer *ther om*. - (19) Forlægget har ved fjelskrift *Tønnes;* rettet efter GkS 1140,2°. - (20) uden hendes vidende (Kalk. IV.537a).

(21) bortvist (Kalk. I.746a bet.1). - (22) Begæring (Kalk. I.57b bet.1). - (23) indrettet (Kalk. I.68b bet.1). - (24) GkS 1140,2° tilføjer *hinde*. - (25) Se 765.3. - (26) Se 776.15. - (27) Valdemar Parsberg (d.1607) til Jernit (nuv. Frijsenborg), søn af rigsråd Verner Parsberg (d.1567) til Harrested og Sandbygård og Anne Holck (d.1591) til Stadsgård (nuv. Constantinsborg). Han var broder til ovenn. rigsråd Manderup Parsberg. - (28) Se 831.5. - (29) Reces 13. december 1558 § 52. - (30) sikret (Kalk. I.738b bet.2).

(31) Indbo, bohave (Kalk. II.403b). - (32) rørligt gods (Kalk. I.234a). GkS 1140,2° har *boe och fee, som*. - (33) Tilbehør, spec. om tilbehør til fast ejendom. - (34) 30. dagen; se herom 814.15. - (35) JL I.23. - (36) ɔ: septembris. - (37) Termin (Kalk. III.314a bet.6), her om det såkaldte Kieler-omslag, der afholdtes i ugen efter Helligtrekonger. - (38) GkS 1140,2° tilføjer *att*. - (39) GkS 1140,2° har *skyldige*. - (40) Underhold (i jordegods el. løsøre), der tillægges en person for vedkommendes livstid, jf. mnt. *lifgedinge*.

(41) 5000 daler; om skrivemåden se 765.35. - (42) GkS 1140,2° tilføjer *vdganitt*. - (43) Ed, aflagt af den sagsøgtes slægtninge. - (44) registreret, optaget i en fortegnelse (Kalk. II.427a). - (45) fjernet, borttaget (Kalk. I.684b bet.1). - (46) hævde, bekræfte (Kalk. I.479b bet.2). - (47) Tillid (Kalk. IV.355b; OdS XXIII.1258; jf. mnt. *tovorsicht*, ty. *Zuversicht*). - (48) GkS 1140,2° tilføjer *billigen*. - (49) GkS 1140,2° tilføjer *hun*. - (50) Udgift, omkostning.

(51) hævde (Kalk. V.308b; cf. Secher, Rettertingsdomme II.578b). - (52) fyldestgøre, aflægge (om ed) (Kalk. IV.955b). - (53) ɔ: octobris. - (54) Se 762.7. - (55) Se 759.3. - (56) Vidne ved edsaflæggelse (Kalk. II.727b). - (57) Ved missiver 10. juni 1608 (Kanc.Br.) til Preben Gyldenstjerne og Christian Holck pålagdes det dem at møde i Ribe den 8. oktober og påsé, at eden blev gjort lovligt og give beskrevet under deres hånd og segl, hvorledes eden blev aflagt. - (58) Det indklammede indføjet efter GkS 1140,2°; findes ikke i forlægget.

854 Rettertinget 17. juni 1608 (København)

En adelsmands enke havde ved sin lavværge fragået arv og gæld efter sin ægtefælle, hvilket fandtes stemmende med hendes tarv, men havde samme dag, dels ved en anden adelsmand, dels personligt vedgået arv og gæld og havde herefter disponeret over boet som den, der har vedgået arv og gæld. Rettertinget statuerede, at den af lavværgen foretagne gældsfragåelse skulle stå ved magt, og de dispositioner, som enken i strid hermed havde truffet, skulle særskilt påkendes, når der rejstes sag herom.[1]

Hs.: HDDomb. nr. 20 fol. 223r (findes yderligere i 1 hs.[2]).
Tryk: Secher, Rettertingsdomme II. 235ff.
Litt.: Matzen, Privatret I. 37, 130.
Overskrift: Domb emellom Johan Styge Nielsen oc Claus Daae.

Wi, Christian dend Fierde, med Gudz naade, giør witterligt, at aar 1608 thend 17. junij paa vort retterting paa vort slott Kiøbnehaffn, neuruerendis alt raadit[3] vndtagen Arrild Huittfeld[4] och Hendrich Rammel,[5] for oß vor skicket os elskelige Johan Styge Nielßen[6] till N:[7] paa sin egne och hans medarffuingers, affgangenn Christen Juell[8] til Donßlund[9] hans arffuingers, wegne paa dend ene och haffde med wor egen steffning[10] for oß vdj rette ßteffnit os elskelige Claus Daa[11] till Raffnstrup,[12] wor mand oc thienner, paa dend anden siide och hannom tilltallit for, at effter som hand dend 7. aprillis sidst forlheden vdi Skiødßtrup kirche,[13] der for^ne^ affganggen Christen Juell bleeff begraffuit, offuer graffuen[14] skall haffue paa for^ne^ Christenn Juell hans effterladendis hustruis, os elskelige frue Karin Strangisdaatters,[15] vegne effter hannem afsagd arff och gield, vahnßeet hand hinde ocke alleenne sin[16] hoffuidgaard Donßlund med des tilliggendis godz, eigendomb, løßøre och andet hindis liiffs thiid, om hun hannem offuerleffuede, ßchal haffue forskreffuit oc hinder der for midler thiid hanns gield at for rente, medens oc nu effter hans dødelig affgangh althiid saa well som oc endnu hans gaard med deß tilliggendis eigendomb, løßøre och andet vdj beßiddelße oc brug ßkall haffue hafft. Dißligeste ßkall hun och saa af guld, perler och andit løßøre, som paa gaarden effter hans dødelige afganng fandtis, haffue affhend saa well som oc offuer graffuen med fuldmagt til os elskelige Hans Rostrup[17] till Sellufßkouffgaard[18] i hans egen och mange andre gott folkes neruerelße (der hand arffue oc gield ßkall haffue affßagd) ßkall hafue ladit kundgiøre, saa well ßom och muntlig ßellff offuer graffuen strax ßkall haffue vidgaaet for^ne^ sin affganggenn hoßbondis gield och louffuid, saa vid hanns haand och seegell rigtige befandtis, at wille en huer erlige effter hindis liiffs breeffs jndholld, som det sig burde, tillfridzßtille och be-

talle; des och alt anden leigligheed aldeellis vanβeet βkal hand for hindes affganggen hoβbonde och hans arffuinger fast en spot tillagt, vanseet hand (som hand formeener) der til icke skall haffue hafft saa nocksom och louglig tilladelβe eller befalling, som det sig burde, huor fore hand formeener same hans affβiggelβe icke saa nocksom och lougligen at skulle vere, saa dend bør at komme hannom eller hans arffuinger til forhindring, medens hinde med betallingen, løβøre och alt andit at maa foreholde sig effter sin begier[ingh][19] och hindis liiffs breeffs jndhold.

Haffde och hiid βteffnid os elskelige frue Karen Strangis daatter till Woβnesgaardtt,[20] om hun haffuer der nogit thill at suare.

Och vdj rette lagde sin skrifftelig beretning, liudendis:

Effter som jeg paa min egen och [min][21] medarffuingers vegne thill denne herredagh vdi rette haffuer ladit steffne erlig och welbyrdig mand Claus Daae till Raffnβtrup, for hand dend 7. aprillis vdj Skiødβtrup kircke sidst forlheden offuer min s:[22] broders[23] graff och nedβettelβe paa min sallig broders hustrue, frue Karen Strangis daatters vegne, affβagd arff och gield effter hannem, huilcken affβigelβe jeg formeener icke bør os at komme till forhindring, først effterdj frue Karen Strangis, effter at Gud allmegtigβte min s: broder vid døeden haffuer hedenkaldit, och hans liig vdj 14 dage effter eders Maittz: forordning[24] stod jnde offuer iorden, da haffuer frue Karen sig med boe och bohaffue, rørendis och vrørendis, befattid,[25] liige som hun vdi min s: broders velmagt och leeffuendis liifue giorde. Diβligeste haffuer och i midler thiid aff boen affhendit baade guld, perler och andit, som med hindes vdgiffne breeff er ad beuiβe.

For det andit haffuer hun och Christoffer Roβenkrandz[26] och fleere gode mend for nogle thuβinde daller forsikritt baade vdj forløffter och witterlig gield, hindes s: hoβbond dennem pligtig wor, och haffuer loffuid skadesløs at holde.

For dett thredie haffuer frue Karen vdi boen jndfriet aff hindis hoβbondz gieldz breeffue, som med breeffuen y sig βellffer och vnderskreffuen herremendz kundskab er at beuiiβe.

For det fierde haffuer frue Karen selffuer saa vell som och vid Hanns Roβtrup offuer graffuen ved kiend arff och gield och offentlig for adell och vadell, som der vdj kircken tillβtede wore, giffuen tillkiende, at hun vilde rette sig effter hindes liiffs breeff och siden forβeckre,[27] betalle och skadesløs hollde alle och enhuer erligh, hindes s: hoβbonde enten aff vitterlig gield eller for forløffter pligtig waar oc skadesløs holde, som ieg och forhaaber Claus Daae med en goed consientz[28] kand iche benegte vdj hans egen neruerelβe βkeede.

For det fembte haffuer frue Karren effter begraffuelβen jnddragen igien vdj boen

oc sig med altingist liige som tillforn befattid med affhendelβe oc i andre maader sig som andre viduer[29] oc encker her udj riigit, effterβom hinder siuntis raadeligt och gaffnligt were kand.

For det siβte haffuer frue Karen strax ladit antage min s: broders hoffuidgaard Donβlund med sin tilliggendis bønder, eigendomb, løβøre och andit effter et forlhenning och liiffsbreeff, min s: broder hender der paa med hans wenners och slegts tilladelβe giffuid haffuer, som jeg meener βkall formelde, frue Karen hans gield at βkulle forrente, huilcken gaard, godtz, løβøre och anditt hun vdi liige maader giører saa nyttige, som hun kand oc vill. Oc effter saadan leiglighed setter ieg vnderdanigstte paa min egen och medarffuingers wegne vdi alle rette, om frue Karen Strangis[30] jcke jo bør vid arff oc gield at bliiffue, och huis affβigelβe, Claus Daae offuer graffuen giort haffuer, jngen bøer at komme till forhindringh.

Der hoes y rette lagde et breeff, affganggen Christen Juell os elskelige Hertuig Kaas[31] giffuid haffde paa 100 rix daller,[32] daterit i Viborg dennd 23. januarij anno 1607, paa huilcked breeff vnder seiglit saa findis βkreffuit: Anno 1608 dend 13. aprillis haffuer frue Karen Strangisdaatter, s: Christenn Juells effterleffuerske, med βit breeff mig befredigit[33] oc tilfridzβtillit for et hundrit daller med sin rentte, hindes bemelte s: hoβbond mig βkyldigh vaar, oc der for antuordit hinde dette hans breeff igien. Datum Voβnisgaard vt supra. Hartuig Kaas egen haand.

Der hoes vdj rette lagde et andit breeff, daterit Voβniβgaard anden paaske daegh[34] siβt forlheden, vdj huilcken hun loffuer at betalle[35] Chriβtoffer Roβenkrandz 5000 daller,[36] hindes hoβbond hannem βkyldig vor och holde hannem skadesløes for huis løffter, hand for hannem vdj haffde veritt, som samme breeff vdj sig sellff vidre jndeholder.

Diβligeste vdj rette lagde et beskickelβe vinde,[37] jomfrue Kirstin Stygge[38] hinde med gode mend beβkickid haffde, om hun vilde lade hinde beholde dend guldkiede och et perle forreye,[39] hun hinde giffuid haffde, huor paa hun hende haffde suarit, at hun vilde holde oc effterkomme alle huis breeffue oc seddeler, hun och hindes s: hoβbonde vdgiffuid haffde, som det i sig siellff viidre jndeholder.

Der emoed at suare vor her vdi rette møtt forβkreffne Claus Daae oc først i rette lagde enn vor steffningh, med huilckenn haffde for oβ i rette βteffnit for[ne] frue Karin Strangisdaatter, for hun emod dennd fuldmagt, hun haffde giffuid hannom som hindis rette laugverge at affβige arff oc gield effter hindes hoβbonde, βkall haffue befallit Hans Roβtrup samme arff och gield at vedtage, huilckid hand formeente emod dend affβiigelβe were, hand paa hindes vegne giord haffde, oc det at vere hannem paa sitt gode naffn forneer och hinde icke till ringe βkade,

huorfor hand formeentte samme Hans Roβtrups vedkiendelβe icke burde at komme hinder till βkade, ey heller hannem till vlempe, och huis breeff, hun Hans Roβtrup i βaa maade giffuit haffde, burde jngen magt at haffue emod dend [magtsbreff],[40] hun hannem giffuid.

Haffde och hiid steffnit Hans Roβtrup, om hand haffde der nogit till at suare.

Och i rette lagde sin schrifftlige beretning, liudendis:

Effterβom Johan Styge paa sin egen oc andre affganggen Christen Juells arffuingers vegne haffuer steffnit mig for eders kong: Maitts:, for jeg βkall haffue affβagd min fadersysterdaatter, frue Karine Strangisdaatter, fra arff oc gield effter affganggen Christen Juell och mig vdi eders Mayttz: steffning vdj adtβkillige maader ahngiffuen, saa ehr dette jmod samme hans steffning min vnderdanigβte suar.

Det haffuer sig saa tilldragit dend thiid, Christen Juell veed døden vor affganggen, och hans liig stoed offuer jorden, skreef min farβter daatter till mig, at ieg vilde komme thill hinde oc raadføre hinde, huorlhedis hun sig βkulle forhandle,[41] som med thuende hindes missiuer er at beuiiβe. Saa er ieg effter hindes skrifftlig begiering kommen till hinde, och hun vor mit (som hindes rette louglig laugevergis) raad begierendis, haffuer jeg hinde thillspurtt, om hun viβte, huad hindes hoβbondz gield och forløffter kunde sig belange, huor till hun suarit, at hun det icke viβte, oc der jeg aff andre formerkte, at gielden saa vell βom forløffter beløb sig en gandske stuor summa, som hans goedz icke kunde tilrecke at forrentte, meget mindre at betalle, raade jeg hinde, at hunn intid βkulle beuare sig med arff och gielld, mens dend sag at sette i minne hender, huillcke mine raad hun sambtøckte oc der paa gaff min sin fuldkommeligen βkrifftelige commission och fuldmagt, effter huilckenn ieg som hindes louglige verie haffuer hinde fra arff och gielld fraβagt. Och som[42] Jahan Styge oc hans medarffuinger der for haffuer steffnid mig och først ahngiffuett mig, at ieg det βkall haffue giort, vahnseet at hinder βkall vere hans godz forlhent vdj hindes liifsthiid och hinde der emoed midler thiid βkulle forrentte gielden, saa effterdj lougen[43] tillholder alle dem, som verie ere, at haffue opβiun med, at de rammer deris gaffn oc beβte, dee ere verie fore, saa haffuer ieg effter lougen ahnβeet min fader søβter datters gaffn der vdj oc ville dermed hindes βkade affuerie, thi dette forlhennings breeff, hinder paa hanns goedz giffuid er, synes meere at vere[44] hinde till βkade end fordeel oc det af effterfølgendis aarβager: Først dette liffsbreeffue, som adelsperβonner giffuer deris huβtruer paa deris goedz, demb giffuer de dem icke, for de der med βkulle geraade i βkade och vleygligheed, mens for dend fordeell och gaffn, de βkulle der aff haffue effter deris døed. Mens det liiffsbreeff, min farβterdatter giffuit er,

siunis meere at vere giort hinde till ßkade end till gaffn, y det hun tillholdis at forrente vdaff det ringe godz, hinde forlhent vor, slig en stoer gield, som godzit icke kand thillrecke at forrente, faßt mindere at betalle, och vdj samme liifsbreeff jnted formeldis, huemb hans ahnpart aff gielden ßkulde betalle, om creditoris icke ville lade samme gield ßtaa paa rente vdj hindes liiffs thiid, saa det meere er giortt hans arffuinger till beßte, at befrie dem fra gielden, end hinde, som der aff ßkulle haffue gaffn. Befindes och, at min farßterdaatter haffuer giiffuid Christen Juell ett forlhennings breeff paa alt hindes arffuegodz oc løßøre vdi hanns liiffs thiid at beholde, huor wdj slige wilkor om gielden at betalle och forrentte er aldeellis vdelat,[45] som det siunis for øyen[46] samme breeff hinde giffuit er, saa vell ßom det hun till hannem giffuit haffuer, begge ere giort hinde och hindes arffuinger tillßkade och hannem oc hans arfuinger till gaffn, och fordi meere kand regnis for et arffuelißt[47] ennd for nogen rigtig liiffsforlhennings breeff.

For det andet er samme breeff ei heller vdgiffuit i brøllupit,[48] som slige liifsbreffue pleyer at vdgiffuis, men nogen aar der effter, der hand formerkte, at gielden faßt opßtigede.

For det thredie er samme breef icke forßeiglede eller vnderßkreffuit aff alle medarffuingerne.[49] Thj huerken Knud Venßtermand[50] eller Johan Stygge, som selffuer haffuer steffnid mig, haffuer det forßeiglit eller vnderßkreffuit effter samme breeffs jndholld, huilkid siunis der for giort at vere, at dee [det][51] kunde gaa forbie,[52] om di ßaa, at det kunne komme dennom till ßkade, oc holde[53] det, om det kunde komme dennem till fordeell. Och meener fordj at haffue ahnßeett hindes gaffn oc beßte oc det, loffuer oc alle chrißtellig ret mig som en verge tillholder, och formeenner saadan skadelige forlheenings breeff jcke bør jmod min louglig fraßiigelße at komme hinde till ßkade, synderlig effterdi Chrißten Juell haffuer giffuit sin strenge forpligt at ßkulle forßkaffe det forßeiglit, oc det dog aldrig kunde till veige bringe, end dog hand 7 aar der effter der om haffuer verit thilltallet[54] som med missiue er at beuiiße.

For det [fierde][55] som hand vdj steffningenn forregiffuer, att hun siden hans dødelige affgang skal haffue befattid sig med hans hoffuidgaarde oc godz, jtem affhendt guld, sølff, perler och løßøre, suarer ieg saa till, at det er ßkeett jmod min villge och jmod dend thillßaffn, hun mig i min farßters, frue Hyllebore Daaes,[56] neruerelße giort haffuer, som med frue Hylleborgs kundßkab er at beuiiße; der som hun der vdj nogit emod lougen haffuer giortt, da kand ieg thencke, at [det][57] ßtaar till kong: Maytt:, huorlhedis der med ßchall forholdis, dog minn fraßigelße effter hindes fuldmagt icke der med kand till jntid giøris. Som hand oc vdj steffningen foregiffuer, at hun ßkall haffue giffuidt Hanns Roßtrup

fuldmagt arff oc gield att vidgaa saa vell som det sellff muntlig veedthagen, suarer jeg saa till, at Hans Rostrup vor der till enn fremmid mand, oc ieg icke allenniste hindes rette baarne[58] verge effter lougen,[59] mens haffde och hindes fuldkommelig fuldmagt, som eldre vor, det at giøre; Hanns Rostrup och icke sligt haffuer giort, før end ieg haffde arff oc gield affβagd, mens at hun selffuer muntlig βkall haffue vidthagid, suarer ieg saalhedis till, at ieg som en ret verie haffuer meere ahnβeet, huad louge mig tilholte oc hinde gaffnligt var effter min fuldmagt ennd sligtt hindes vbetenckte[60] vidkiendelβse. Som hand och ahngiffuer mig, at ieg βkall hafue thillagt hindes affgangen hoβbonde med slig affβigelβe en βtoer βpot, der suare ieg βaa till: først at hand tager sigh min farβterdaatteer sag ahn oc steffner mig, for ieg βkulle haffue tillagt hindes hoβbonde spott, [der suarer ieg saa til och][61] begierer ieg, at hand vilde fremblegge, huad fuldmagt hand paa hindes vegne haffuer sligt at giøre, effter[dj][62] hand huercken er hindes louglig boren eller tillforordnede verie, ey heller vederheefftig der till at kunde vere hindes verie effter lougen; jeg icke heller haffuer tillføyett hindes hoβbunde eller nogen goed mand nogen spott, mens effter louglig seduanne affβagt min farsterdaatter fra arff och gield. Der som Johan Stygge formeenner, hans broder[63] oc medarffuinger nogen spot at vere tillagt, maa hannd det ahnmode dennem, som med hannem saa haffuer holdit huus, at der βkulde giffues aarβage till sligt at giøre, och icke mig, som icke dend ringiste penge aff hans haffuer tillforhiælpet at for dominere.[64] Och som hand for det siβte formeener mig ingen noch βom fulsmagt at hafue till slig affβigelβe [at haffue hafft,][65] och icke saa lougligen at were, at dend bør at komme hannem och hans medarffuinge till [nogen][66] forhindringh, der suarer jeg saa til, at ieg formeener lougligen βkall mig som enn vederheefftig verge saa vell som min fuldmagt sligt hiemble. Och som hand formeenner, at min farβøsterdaatter bør at forholde sig effter sligt et vforβeigligt forlhennings breeff och gielden i sin liiffs thiid at forente, saa formeener ieg, at ingen kand med nogen ret finde hinde der till slig en stor gield for hans arffuingers ahnpart enten at forrente eller at betalle, med mindre det samme βkulle hindes arfuinger vederfaris, om hand hindes døed haffde offuerleefuit. Och [sette][67] vnderdanigste vdj rette, om dennd affβigelβe, [som][68] jeg effter min fuldemagt och effter dennd fuldmagt, som lougen mig tilholder oc om formellder, giort haffuer, icke er louglig och bør vid magt att bliiffue, oc hun pligtig at vere at bliiffue vid hindes fraβiigelβe, som ieg effter lougen oc hindes fuldmagt (som hindes rette verie) giort haffuer, och Hans Roβtrups veedkiendelβe, som der till er en fremmid mand, icke at komme hinde till βkade, ey heller mig; och om ieg icke for denne Johan Styggis steffning och thilltalle bør quit at vere.

Der hos i rette lagde tuende hindes missiuer, daterit Voßnisgaard det enne dend 25., det andit dend 26. martij sißt forlheden, vdi huilcken hun flittigen[69] begierrer, at hand vilde komme till hinde; hun haffde at raade[70] med hannem om alting, som samme missiuer i sig sellffuer viidre jndeholder.

Der hoes i rette lagde forskreffne frue Karen Strangisdaatters magtsbreeff med egen haand vnderßkreffuit, daterit Voßnisgaard dend 5. aprillis sißt forlheden, formellendis at effter som der findis adßkillig gield och adßkillige forløffter, hindes hoßbond ßkulle vere vdj, da effter saadan vilkor och leiglighed oc effter hindis slegt och venners raad, kunde eller wilde hun icke veedtage arff eller[71] gield effter hindes hoßbonde, men derfor venligen haffde ombeedit Claus Daae till Raffnßtrup samme arff oc gield at forßuerre[72] oc alt, huis hand i saa maader som hindis rette laugewerge giører oc lader, vilde hun orges[73] oc nøigis med i alle maader, som samme breeff i sig sellff viidre jndeholder.

Der hoes i rette lagde det liiffsbreeff, affganggen Christen Juell hinde giffuit haffde, som findis med Niells Stygges,[74] Niels Juell[75] och Hanns Stygis[76] egen hænder vnderßkreffuit, daterit Vosnisgaard dennd 14. aprillis anno 1599, wdj huilken hand haffuer forßkreffuit hinde sin[77] hoffuidgaard Donslund med allt hans arffuegodz oc alle løßøre vdi [hindis][78] liiffs thiid at beholde, dog saa, at derßom der fandtis nogen gield effter hans døed, da ßkulle hans hustrue det hoß sig beholde oc dend forrentte och icke komme hans arffuinger till beßuerring, jmens hun leffuede, men siden effter hindes døed godzit at komme till hans arffuinger och løßøre oc gield at ßkifftis hindes och hanns arffuinger jmellem effter recessen, som samme breeff i sig sellff widre jndeholder.

Der hoes y rette lagde forßkreffne Christen Juells breeff samme dag oc aar vdgiffuid, vdj huilcket hand bepligter sigh at forßkaffe Knudt Venstermandtz oc Johan Stygges seegell oc hender[79] vnder samme breeff.

Der hoß i rette lagde enn forßeglit och vnderßkreffuit gienpartt aff ett forlheeningsbreeff, frue Karren Strangisdaatter affganggen Christen Juell giffuit haffde, jndhollendis at hand ßkulde beholde alt hindes arffuegoedz vdj hans liiffsthiid quit oc frie, dog formeldis der icke vdj, at hand gielden ßkulde beholde som i det liiffs breeff, hand hinde giffuid haffde, formelder.

Der emod i rette lagde oß elskelige Hanns Roßtrups ßkrifftelige beretning, liudendis:

Effter som Claus Daae till Raffnßtrup mig till denne herredagh haffuer ladit steffne oc kalde for nogen ord, som ieg den 7. aprillis sißt forlheden vdj Skiødßtrup kircke offuer s: Christen Juells graff och nedersettelße,[80] som hand meenner hannom at ßkulle vere for ner, saa er dette mit suar emod for[ne] Claus Daa, at

effterβom ieg med fleere gottfolck wor forβkreffuit[81] till s: Christen Juells begraffuelβe om morgenen, førend liiget bleeff begraffuit, haffuer frue Karine Strangisdaatter hafft bud till mig och begierid aff mig, at ieg vilde komme till hinder effter hindes begiering, och tuende herremend er fuldis med mig der hen, som vor Hertuig Kaas[82] till Mulderup[83] oc Kield Brochenhus[84] till Leerbeck.[85] Da vaar hun sampt fleere aff s: Chriβten Juells slegt oc venner, som der jnde da tillβtede vaar, aff mig begierendis, at jeg vilde effter gamble seduane och brug haffue dend vmage och holde ordet[86] offuer hindes s: hoβbondz begraffuelβe, som dend thiid βkulde nederβettis i graffuen, huor emod ieg mig det meeβte[87] mugligt vaar vndβkylte. Da ehrbøed hun sig[88] emod mig, førend ieg samme hindes begiering vilde jndgaa, at huis ord, hun vilde, jeg βkulde talle, dennem vilde hun giffue mig hindes breeff paa med hindes egen haand vnderβkreffuit, huilkit hun da strax lod forferdige och anttuorde mig i for^ne^ godemendz neruerrelβe, huilckid breeff ieg her tilβtede haffuer. Och icke hun lod mig viide eller tilkiende giffue i nogen maader, at hun haffde giffuit Claus Daa nogen breeff eller fuldmagt, at [hand schulle][89] talle offuer hindes s: hoβbondis graff. Oc der ieg effter forbemelte hindes begiering oc breeff [hafde][90] holt ordett offuer for^ne^ graff effter hindes breeffs liudelβe, da thill spurde ieg hinde strax vdj kircken vdj alle de gotfolkis neruerelβe, som dend thiid tilβtede wor, om hun vor mig diβe ord beβtendig, som ieg haffuer hafft effter hindes breeffs liudelβe. Vdj liige maade til spurde jeg hinde offentligh, om hun icke haffde antuordit mig dette breeff, som jeg skulde talle effter. Dertill suarede hun offentlig jae for huer mannd, som der i kirken tilβtede wor, at det vor baade hindes breeff och ord, som ieg haffde talt, som huer erlig mannd, baade edel och vedell, som deer [da][91] tillβtede vor, vell witterligt er. Da effter slig leiglighed setter jegh vnderdanigste for eders Mayttz: [sampt eders Mayestæts][92] høywiiβe raad i alle rette, effterdi ieg aff for^ne^ frue Karin Strangisdaatter er tilbeden, oc icke viidre haffuer thallit, ennd hindes breeff oc egen haand[93] vduiiβer, som hun baade dend thiid oc end nu er beβtendig, om ieg icke bør for den for^ne^ Claus Daaes tiltalle quit at vere oc icke komme mig till hinder eller βkade i nogen maade paa mitt goede naffn oc rygte.

Der hoes i rette lagdis dend fuldmagt, forβkreffne frue Karin Strangisdatter [Hans Rostrup][94] giffuid haffde, wdj huilcken hunn haffde ombedit hannom, at hand vilde først betacke de got folck, som haffde fuld hindes affganggen hoβbond till hans[95] nederβettelβe; derneβt at hand wilde j liige made giffue tilkiende, at huis gield, som fandtis effter hindes s: hoβbonde och med nøigactig breeff oc segell kand beuiβis rigtig at were, det vor hun offuerbøedig at [uille][96] betalle och forrente effter hindis liffs breefs liudelβe, saa ingen βchulle haffue sig der offuer at

beklage, som samme breeff, daterit Vosnisgaard dend 7. aprillis siβt forlheden i sig sellff viidre jndeholder.

Der hoes i rette lagdis en beβkikelβe, for[ne] frue Karen Strangisdaatter Claus Daae haffde tilβkickid veed tuende goede mend den 7. aprillis siβt forlheden oc ladit hannom venligen ombede, at hand ingen arff eller[97] gield paa hindes vegne vilde affβiige, thj hun haffde sig anderlhedis betenckt oc vilde ingen spot lade giøre hindis hoβbonde i hans graff. Der βom hand befrøgted sig at βkulle liide βkade der offuer, vilde hun hannem med βit breef och seegell forβekre, at det βkulde bliiffue hannem vden βkade, huortill hand haffde suarid, at hand haffde sig alt betenckt, huad hand der vdj vilde giøre, thj hand vor fororβagit sig der med att forholde, som hand i sin thiid kunde[98] forβuare, som samme beβkickelβe och suar med hindes egen och os elskelige Christoffer Roβenkrandtzis och Jenns Mogenβens[99] hender vnderβkreffuit i sig sellff jndeholder.

Var her och i rette møtt for[ne] frue Karen Strangisdaatters fuldmegtige Peder Jenβen oc i rette lagde hindes βkrifftlige beretning med [hindes][100] egen haand vnderβkreffuit, vdj huilcken hun gaff tillkiende, at Claus Daae vor till hinde kommen kort effter hindes hoβbondes døedelige affgangh och forholltt[101] hinde, at hand vor hindes louglige verge, oc derβom hand βkulde wiide oc ramme hindes gaffn [och beste][102] skulle hun giffue hannem sit magttz breff, huilckid hun oc paa hindes sørgelig senng vnderβkreeff. Nogen thiid der effter, der hand med andre gotfolk vor kommen der till gaarden oc lod βig forlyde, at hand endelig vilde offuer graffuen affsige arff och gield paa hindes vegne, och effterdi hindes hoβbonde haffde forskreffuit hinde hans arffue godtz oc løβøre vdj hindes liffs thiid, vor hun bleffuen anderlhedis tillβinds oc vilde bliffue veed arff och gield; haffde fordi hannem ladet ombede ved thu riddermendzmend, at hand icke sligt giøre vilde, huor paa hun jngen endelig suar kunde erlange. Saa haffde hunn strax veed godemend ladet ombede os elskelige Hans Roβtrup, at hand vilde holde ord offuer graffuen och paa hindes vegne veedkiende arff och gield, oc der hindes hoβbondis liig vor nederβet, oc Claus Daae vor fremb kommen och jmod hindes villge arff oc gield affβagde, haffuer hun βellff først suared Claus Daa, at saadant vor iche skeed med hindes villge, som hun oc haffde ladit hannem viide, førend de drog till kircken, oc hun da βtraz saa well som veed Hanns Roβtrup loed veedkiende arff och gield. Vor siden dragit till gaarden oc effter hindes forlhenning oc liiffsbreeff sig forholden med gaard, goedz, løβøre oc andit sig befattid liige βom i hindes hoβbondz leffuendis liifue och haffde oc mange gott folck for løffter befriet oc en part aff betallt, huis hindes hoβbond dennom βkyldig vor. Och effterdj hindes hoβbond haffde forβkreffuit hinde sit arffue goedtz oc løβøre, oc det hinde

effterfølger, saa oc effterdj hun haffuer ßellff saa vell ßom veed Hans Roßtrup veedgaait arff oc gield och befriet got folck for forløffter oc enn part aff betalt, oc hun end nu vor offuerbøedig en huer hindes hoßbondis creditorer enten for løffte eller y andre maade at wille betalle, formoedet hun sig at nyede dennd frieheed, andre enker her wdj rigit till des hafft haffuer och sellff hindes egit at vere [megtigh][103] oc at nyde hindes forlhennings breeff, och Hanns Roßtrups veedkiendelße motte veed magt bliffue.

Med fleere ord dennom der om emellom vor.

Da effter tilltalle, gienßuar oc dend sags leiglighed sagde wi der paa saalhedis aff for rette, at effterdi forßkreffne frue Karen Strangisdaatter haffuer engang veed sinn verge, Claus Daae, sagt sig fra arff oc gield effter hindes affganggen hoßbond, Christen Juell, oc dog siden thuert emod veed Hans Roßtrup samme dag vedtagit arff och gield och retracterit[104] det, hun tillforne veed hindes verge giort haffde, da bør dend hindes veedtagelße, som veed Hans Roßtrup skeed er, døed oc magtløs bliifue oc icke at komme hinde, Hans Roßtrup eller nogen till hinder oc ßkade. Men at hun siden er inddragen j boed och haffuer befatted sig med Christen Juells løßøre och en part der [aff][105] afhendt, der gaa om, huis ret er, naar till deris verneting der om bliiffuer paatalt.

Datum vt supra.

(1) Parternes indbyrdes slægtskabsforhold vil fremgå af oversigten side 482.

(2) Dette (NkS 835,2°) er afskrift efter dombrevet (el. afskrift deraf), da det har navnene på alle de dømmende rigsråder. - (3) Om rigsrådets medlemmer se 841.4. - (4) Se 771.7. - (5) Se 793.11. - (6) Johan Nielsen Stygge (d. ugift 1612) til Skodborg, søn af Niels Stygge (d. 1605) til Nørager, Søgård, Gunderslevholm m.v. og dennes 1. hustru Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577). Hans arvinger frasagde sig arv og gæld efter ham. - (7) Ordene *till N.* findes ikke i NkS 835,2°. Johan Stygge skrev sig til Skodborg. - (8) Christen Juel (d. 1608) til Donslund, Søgård, Vosnæs m.v., søn af Johan Juel (d. 1577(?)) til Donslund og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577), der 2. gang blev gift med den ovf. i note 6 nævnte Niels Stygge (d. 1605). Han var gift (1597) med nedenn. Karen Strangesen (Bild). - (9) Den tidl. hovedgård Donslund i Hejnsvig s., Slavs h. - (10) Om dette udtryk se 774.8.

(11) Claus Daa (d. 1641) til Ravnstrup, Borreby, Fraugdegård, Bonderup og Holmegård, søn af Oluf Daa (d. 1600) til Ravnstrup og Dorte Henriksdatter Friis (d. 1618). Han var 1600-03 hofjunker, blev 1624 rigsråd, 1630 rigsadmiral. Han var gift 1. gang (1604) med Dorte Henriksdatter Below (d. 1609), datter af rigsråd Henrik Below, 2. gang (1613) med Ingeborg Parsberg (d. 1641), datter af Valdemar Parsberg (d. 1607) til Jernit (nuv. Frijsenborg) og Bonderup og Ida Jørgensdatter Lykke (d. 1618). - (12) Hovedgården Ravnstrup i Herlufmagle s., Tybjerg h. - (13) I Skødstrup s., Øster Lisbjerg h. - (14) Formen for frasigelse af arv og gæld var hyppigst, at enken ved graven fragik arv og gæld og senere bekræftede sin fragåelse til tinge, jf. f.eks. rettertingsdomme 21. maj 1604 (Secher, Rettertingsdomme I. 551), 3. juni 1608 (ib. II. 162) og 11. juni 1613 (ib. II. 496). Ofte foregik handlingen ved begravelsen på den måde, at enken kastede nøglen til den afdødes gård i graven og forsvor arv og gæld, jf. J. E. Larsen. 157, Stig

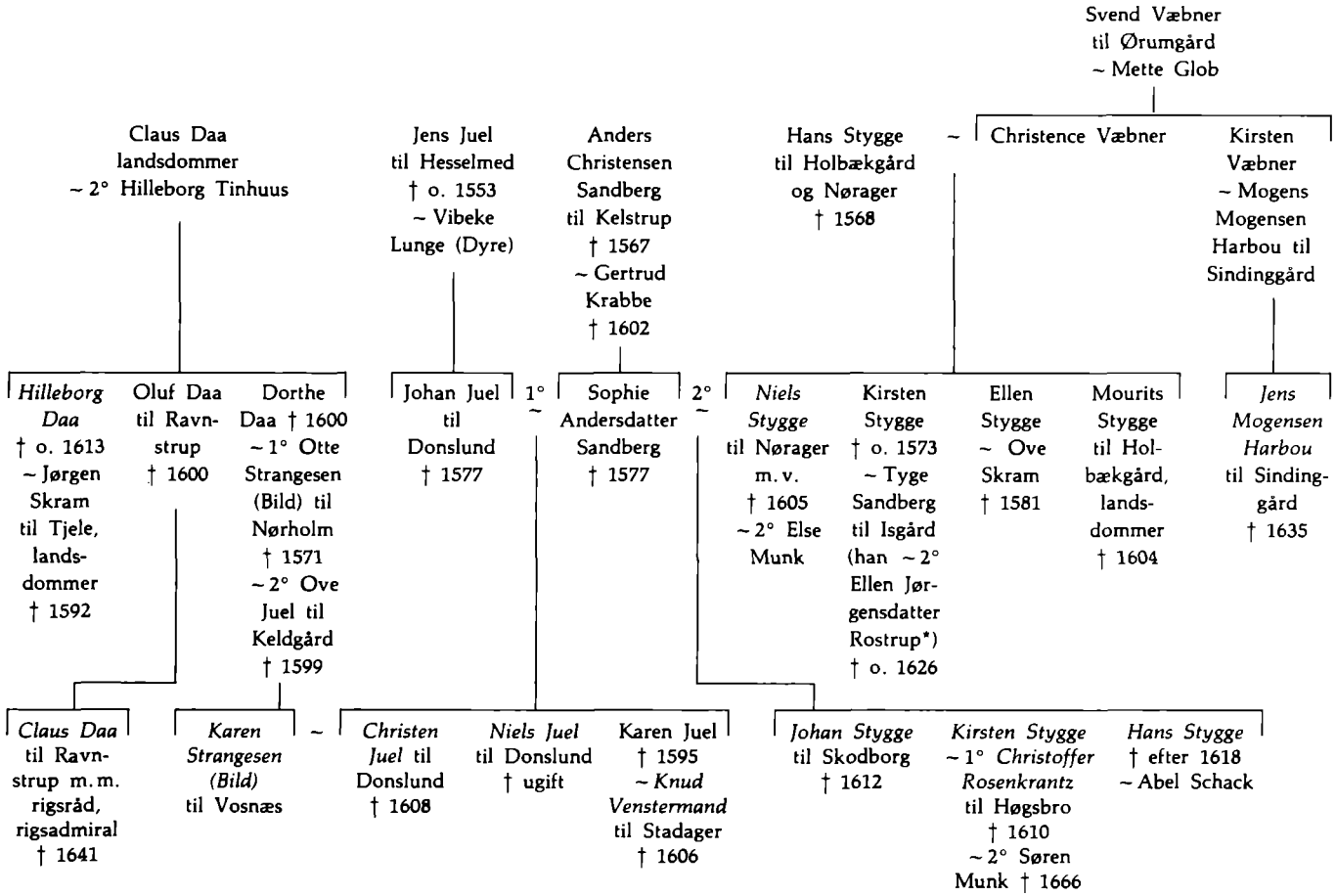

*) Søster til den i dommen nævnte *Hans Rostrup* (d. 1611) til Sjelleskovgård.

Iuul, Fællig og Hovedlod. 284. - (15) Karen Strangesen (Bild), datter af Otte Clausen Strangesen (Bild) (d. 1571) til Nørholm og Dorthe Daa (d. 1600; hun gift 2. gang med Ove Juel (d. 1599) til Keldgård). Om Karen Strangesen Bilds sag mod Christoffer Rosenkrantz se rettertingsdomme 27. januar 1609 (Secher, Rettertingsdomme II. 283ff.) og 17. marts 1610 (ib. 305ff.) samt Troels-Lund, Historiske Fortællinger I(1910). 195ff. - (16) Nks 835,2° har *hans*. - (17) Hans Rostrup (d. 1611) til Sjelleskovgård (nuv. Vedelslund), søn af Jørgen Rostrup (d. 1563) og Margrethe Andersdatter Skeel. Hans søster, Ellen Jørgensdatter Rostrup (d. omkr. 1626), blev gift med Tyge Sandberg til Isgård, der 1. gang var gift med Kirsten Stygge (d. omkr. 1573), faster til sagsøgeren Johan Stygge. Se stamtavlen ovf. note 1. - (18) Hovedgården Sjelleskovgård (nuv. Vedelslund) i Sjelle s., Framlev h. - (19) Forlægget har *begier;* rettet efter NkS 835,2°. - (20) Hovedgården Vosnæsgård i Skødstrup s., Øster Lisbjerg h.

(21) Ordet ikke i forlægget: indføjet efter NkS 835,2°. - (22) ɔ: salig (denne form i NkS 835,2°). - (23) ɔ: halvbroders. Se stamtavlen side 482. - (24) Kgl. åb. br. 3. april 1576 (CCD II. 8f.), hvis bestemmelser optoges i § 9 i reces 21. november 1576 (ib. 33ff.). Ifl. § 9 nr. 1 skulle inden for adelen begravelse ske »inden sex samfelde ugger efter deris død udi det aller lengste«. - (25) Ved kgl. åb. br. 6. september 1604 (CCD III. 169ff.) var det enken forbudt, hvis manden efterlod sig livsarvinger, at befatte sig med boet, inden der havde fundet en registrering sted. Da Christen Juel ikke efterlod sig livsarvinger, kom denne bestemmelse ikke til anvendelse. - (26) Christoffer Rosenkrantz (henrettet 1610) til Høgsbro, søn af Bendix Iversen Rosenkrantz (d. tidligst 1566) og Anne Carstensdatter Grib (d. tidligst 1604). Han var gift 1. gang med Appolonia von Karberg (d. før 1594), datter af Balthasar von Karberg (d. omkr. 1594) og Catharina von Deden; 2. gang med Johanne Galskyt (d. 1607), enke efter Ludvig Nielsen Rosenkrantz (d. omkr. 1590) til Høgsbro, datter af Peder Galskyt (d. omkr. 1613) og Bege Clausdatter Emmiksen (d. 1613), og 3. gang med Kirsten Stygge, datter af Niels Stygge (d. 1605) og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577) og således søster til ovenn. Johan Nielsen Stygge. Hun blev gift 2. gang med Søren Munk (Vinranke-Munk) (d. 1666) til Mølgård. Om Christoffer Rosenkrantz se bl. a. DbL XX. 53f., Troels-Lund i Hist. Tidsskr. 4. rk. III(1872–73). 518ff. og IV(1873–74). 243ff., jf. sa., Historiske Fortællinger I(1910)195ff. - (27) (til)sikre (Kalk. I. 691a). - (28) Samvittighed, jf. lat. *conscientia*. - (29) Enker (jf. Kalk. V. 1172b). - (30) NkS 835,2° har *Strangisdatter*.

(31) Hartvig Kaas (Mur-Kaas) (d. 1625) til Møllerup, Hørup og Hessel, søn af Erik Kaas (d. 1556) til Gelskov og Anna Emmiksen (d. 1561). Han var gift med Anne Axelsdatter Juul (d. 1633), enke efter Laurids Navl til Nørbeg. - (32) Se 852.35. - (33) tilfredsstillet, gjort fyldest for (Kalk. I. 126a). - (34) 2. påskedag indfaldt i 1607 den 6. april. - (35) NkS 835,2° har *bekiender at ville betalle*. - (36) Om dette falske gældsbrev se rettertingsdomme 27. januar 1609 og 17. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme I. 283ff. og 305ff.) og Troels-Lund, Historiske Fortællinger I(1910). 197ff. - (37) Vidnesbyrd om beskikkelse (afæskning af en erklæring) (Kalk. I. 169b). - (38) Kirsten Stygge, søster til ovenn. Johan Nielsen Stygge; hun blev senere gift med ovenn. Christoffer Rosenkrantz, se ovf. note 26 og stamtavlen note 1. - (39) Fejlskrift for *forlegh* (således NkS 835,2°): Smykke (Kalk. I. 665a). - (40) Forlægget har ved fejlskrift *magtløsbreff;* rettet efter NkS 835,2°.

(41) forholde (Kalk. I. 639b bet. 2). - (42) NkS 835,2° har *dersom*. - (43) JL I. 30. - (44) NkS 835,2° tilføjer *giort*. - (45) NkS 835,2° har *vdelugt*. - (46) synes at kunne ses, ɔ: være klart, indlysende (Kalk. IV. 983a bet. 3). - (47) ɔ: argelist: ondskab, træskhed, lumskhed (Kalk. I. 73a; OdS I. 816). - (48) Hvis livsbrevet (forleningsbrevet) havde været en morgengave, skulle det have været udstedt dagen efter brylluppet el. på selve bryllupsdagen, se 852.46. De fleste af denne slags forleningsbreve var morgengave-breve. - (49) En aftale mellem to ægtefæller, hvorefter den længstlevende for livstid skal være forlenet med den førstafdødes gods, var kun gyl-

dig, når den afdødes nærmeste slægtninge havde samtykket deri, jf. rettertingsdomme 19. september 1567 og 13. maj 1568 (III nr. 319 og nr. 329). - (50) Knud Venstermand (d. 1609) til Stadager og Findstrup, søn af Jørgen Venstermand (d. 1551) og Alhed Urne. Han var gift 1. gang med Kirsten Lunge (Dyre) (d. 1577), datter af Iver Lunge (d. 1580) til Assentrup og Anne Josephsdatter Falster (Bielke), 2. gang med Karen Juel (d. 1595), datter af Johan Juel (d. 1577) til Donslund og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577) og altså søster til ovenn. Christen Juel (d. 1608) til Donslund.

(51) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (52) undgå, undlade (Kalk. V.268a). - (53) overholde, fastholde (Kalk. II.259a bet. 6). - (54) talt til, ɔ: anmodet om (Kalk. IV.384a; OdS XXIII.1447 bet. 1). - (55) Forlægget har ved fejlskrift *andit;* rettet efter NkS 835,2°. - (56) Hilleborg Daa (d. efter 1613), datter af landsdommer Claus Daa (d. 1574 el. 1575) og dennes 2. hustru Hilleborg Lauridsdatter Tinhuus (d. tidligst 1575). Hun var enke efter rigsråd, landsdommer i Nørrejylland (1582-88) Jørgen Skram (d. 1592) til Tjele, søn af landsdommer Erik Skram (d. 1568) til Tjele og Maren Lauridsdatter Løvenbalk. - (57) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (58) fødte (Kalk. I.322a bet. 6; OdS III.229 bet. 5). - (59) JL I.28. - (60) ubetænksomme, uovervejede (Kalk. IV.536a bet. 1).

(61) Det indklammede ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (62) Forlægget har *effter.* - (63) ɔ: halvbroder. - (64) bortødsle (Kalk. I.607b). - (65) Det indklammede ikke i forlægget. - (66) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (67) Forlægget har *satte.* - (68) Ordet indføjet efter NkS 835,2°. - (69) stadig (Kalk. I.560b). - (70) rådføre sig, rådslå (Kalk. III.645a bet. 9).

(71) NkS 835,2° har *och.* - (72) fragå (Kalk. I.714b bet. 2). At fragå arv og gæld kaldtes at forsværge godset el. forsværge arv og gæld, jf. rettertingsdom 13. marts 1543 (GdD II.136; KRD II.147: *gods wor forsworit*), fdg. 1. juli 1623 § 2 (*arf och gield forsverges;* CCD IV.84), reces 27. februar 1643 2-15-3 (ib. V.203). Jf. J. E. Larsen.457. - (73) nøjes (Kalk. III.392b). Jf. JLs fortale: *æn wildæ hwær man oruæs at sit æghæt* (DgL II.3). - (74) Niels Stygge (d. 1606) til Nøragergård, Søgård og Gundestrup, søn af Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård og Christence Svendsdatter Væbner. Han var fader til sagsøgeren Johan Nielsen Stygge. Han var gift 1. gang med Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577), datter af Anders Sandberg til Keldstrup og Gertrud Krabbe og enke efter Johan Juel (d. 1577) til Donslund, 2. gang (1581) med Else Munk (Vinranke-Munk) (d. efter 1612), datter af Jesper Munk. - (75) Niels Juel (d. efter 1610, ugift), søn af Johan Juel (d. 1577) til Donslund og Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577). Han nævnes 1586 til Donslund, var 1610 svagelig, da halvbroderen Johan Stygge blev hans værge. - (76) Hans Stygge (d. efter 1618), søn af Niels Stygge (d. 1606) og dennes 1. hustru Sophie Andersdatter Sandberg (d. 1577), broder til sagsøgeren Johan Stygge. Han var 1596-98 sekretær i kancelliet, var 1597 og 1610 udenlands. Han var gift med Abel Hartvigsdatter Schack. - (77) NkS 835,2° har *hans.* - (78) Forlægget har ved fejlskrift *hans;* rettet efter NkS 835,2°. - (79) NkS 835,2° har *haand.* - (80) Begravelse (Kalk. V.747b bet. 1).

(81) skriftligt indbudt (Kalk. I.698a bet. 3). - (82) Se ovf. note 31. - (83) Hovedgården Møllerup i Feldballe s., Sønder h. (Randers amt). - (84) Kjeld Brockenhuus (d. 1616) til Lerbæk, søn af Johan Brockenhuus (d. 1587) til Lerbæk og Sophie Andersdatter Skeel (d. 1602) og gift med Edel Justsdatter Ulfeldt (d. 1633). - (85) Hovedgården Lerbæk i Hover s., Tørrild h. - (86) føre ordet, tale for en, tale på ens vegne (Kalk. II.259b bet. 11a, III.379a). - (87) NkS 835,2° har *allermeste.* - (88) tilbød hun, imødekom hun, viste sig imødekommende (Kalk. I.479a bet. 3). - (89) Det indklammede ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (90) Ligeledes.

(91) Ligeledes. - (92) Ligeledes. - (93) NkS 835,2° har *hindes egen haand och seggil.* - (94) Det indklammede ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (95) NkS 835,2° har *sin.* - (96) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°. - (97) NkS 835,2° har *och.* - (98) NkS

835,2° har *i fremtiden vilde*. - (99) Jens Mogensen Harbou (d. 1635) til Sindinggård, søn af Mogens Mogensen Harbou (d. 1591) og Kirsten Svendsdatter Væbner til Ørum. Den sidstnævnte var søster til Christence Svendsdatter Væbner, der var gift med Hans Stygge (d. 1568) til Holbækgård. - (100) Ordet ikke i forlægget; indføjet efter NkS 835,2°.

(101) påpegede, gjorde opmærksom på (OdS V.373 bet. 2). - (102) Det indklammede indføjet efter NkS 835,2°. - (103) Forlægget har *megit*. Efter datidens ret kunne enker på egen hånd fragå eller vedgå arv og gæld, jf. rettertingsdom 24. januar 1540 (KRD i.360), Viborg landstings dom 1. marts 1572 (III nr. 392) og rettertingsdom 26. marts 1610 (Secher, Rettertingsdomme II.347f.) og Matzen, Privatret I.37. Matzen antager l.c., at når nærværende dom opretholdt lavværgens gældsfragåelse, skyldtes det, at en tilsidesættelse heraf ville være hans ære for nær. Herimod kan vel indvendes, at det modsatte resultat ville være Hans Rostrups ære for nær, hvorfor dommen udtrykkeligt udtaler, at den ikke skal være ham »til hinder oc ꝑkade«. Det synes mere nærliggende at antage, at rettertinget med Claus Daa har været enigt i, at det livsbrev, Christen Juel havde givet sin hustru, da han var stærkt forgældet, var til skade for hende og ensidigt i hans arvingers favør, og at enken ved at vedgå arv og gæld ville blive ruineret. - (104) tilbagekaldt.

855 Viborg landsting 24. september 1608

Vidnesbyrd om en synsforretning fundet magtesløst, da *det ikke var angivet, hvilken dag og tid åstedsforretningen skulle afholdes, og* da *der på samme tid var givet 8 dages, 14 dages, 3 ugers, måneds og 6 ugers varsel til afhjemlingen af synsforretningen.*[1] *Landsbyen Øster Vedsted fandtes i verdslig henseende at henhøre til kongeriget og ikke til hertugdømmerne.*[2]

Hs.: NkS 835,2° nr. 260 (findes yderligere i 2 hss.).

Overskrift: Dom anlangende warsil menden iche at uere giffuit paa huilchen dag, siønsmenden schulle were paa aasteder.

Jffuer Juell[3] til Willestrup,[4] Enuold Krusse[5] til Wingegaard,[6] landzdommer udi Nøriutland, och Gunde Schriffuer,[7] landztingshører ibidem, giør vitterligt, at aar effter Gudsbiurd 1608, dend 24. septemb:, paa Viborgh landtzting war schichet Niels Clauꝑen i Vderbierum[8] paa sin egen och Olluff Hanꝑens wegne paa dend ene och haffde hid i rette steffnit Christen Anderꝑen, Madtz Anderꝑen, Hans Pederꝑen, Niels Ibꝑen, Olluf Laꝑen och Hans Maltiꝑen paa dend anden side for it siun, de schulle haffue hiemlet, huorledes de[9] schulle haffue brugt nogen af den diell och eiendom, som s:[10] Hans Jenꝑen hafde udj pant, och iche der schulle vehre giffuit louglig warꝑel for ꝑamme siønn at uehre paa aastederne, och det warꝑil schal uehre gifuit paa en sinde[11] formelder paa 8 dage, 14 dage, 3 vgger, maanidtz dag och vj wggers dagh, och mindte slig warꝑil iche lougligt, och for[ne] siun, som der effter giort er, iche burde nogen magt at haffue.

Diβligeste haffde hidsteffnit Claus Knudβen, borger i Ribe, med βamme vinde.

Saa møtte for^{ne} Claus Knudβen och fremlagde βamme vinde af Huidingherridtz tingh sist forgangen aar, dend 2. martij, vdgiffuit, Christen Anderβen, Madtz Anderβen och dieris medbrøder vj siunsmend for viij mend at haffue wundet, at efftersom de vare lougligen vdschreffuen af tinge at see och forfare, [om][12] Olluff Hanβen och Niels Clauβen i Bierum[13] brugte nogit aff dend diell, som s: Hans Jenβen hafde udj pant, da var for^{ne} mend udj Bierum sist forgangenn torβdag otte dage och da βamme tid dennem grandgiffueligen wiβe saa. Da findis det βaalediβ, at for^{ne} Niels Clauβen hafde ild i dend nørlade ibidem och hafde sin hustrue och barn och sengetøy i βamme lade, och Olluff Hanβen var inde i den sønder quist[14] med sin ild och andet, huad hand haffde, som hand haffde giort tilforne, och de døre til dieris creatur stod obne, och for^{ne} Niels Clauβen och Olluff Hanβen sielff bekiende for for^{ne} vj mend, at de gich der ind och røgte dieris crætur och lod dieris døre op[15] till. For^{ne} mend ydermere at haffue vundet, at der som s: Hans Jenβens pant er βaa nøyagtig, som det sig bør, da var der giort dend gierningh, at mand kunde louglig dielle heruerch fore. Medfør βamme vinde, Olluff Pederβen och Jep Michelβen aff Ribe at haffue bestaaid, at dj i dag otte dage var udj Bierum och gaf Niels Clauβen och Olluff Hanβen louglig viij och xiiij dage, iij vgger, maanidtz och vj vggers varβil for vidnisbiurd for domme och huis lougmaal, for^{ne} Niels Hanβen, borger udj Ribe, kunde haffue med dennem med rette, som det uinde vidre formelder.

Dernest fremlagde for^{ne} vj siønβmends breff och segell, liudendis som effter følger:

Kiendis wj effterschreffne Christen Anderβen, Madtz Anderβen, Hans Madtzen,[16] Niels Jbβen, Olluf Laβen och Hans Pederβen, alle boendis udj Øster Vedsted[17] i Huidingherrit udj Lanteholst[18] beliggendis, at effter som vj fattige mend nu βaavel som offte tilforne er steffnit och tribulerit[19] af Nis Clauβen i Vderbierum nu til Wiborgh landtztingh Mauritij[20] førstkommendis for en siønsuinde, som vj haffuer vundet for sandemend om herreuerck, huilche βamme voriβ vinde vj formiener at er Guds βandhed, det wj haffuer seet och wundet, at for^{ne} Niels Clauβen och Olluff Hanβen brugte och beβaaed Niels Hansen aff Ribe hans pant och endnu giørre, huilche βamme voris siun och vidniβbyrd vj nu til Viborg landsting βaauel som perβonlig tilforne er bestendig, i huor behouff giøres, i alle maade, och huis nogen støder sig[21] noget paa βamme voris widnesbiurd, vj schiuder wj oβ endnu som personlig tilforne vnder Lanteholst ret, som vj formienner at voris ret ehr och falder. Och effterdj vj fattige mendt er nu storlig foraarβagit i voris rugsæd och anden huer voris gaardtz bestilni[n]g, och til med er vi fattige

mend offte tilforne hafuer giort ßtoer omkost och besueringh der paa for voris Guds ßandhed, da venligen och ydmyggeligen ombeder vj de goede landsdommere, at de for Guds schyld och paa rettens vegne ville lade oß fattige mend komme til en goed ende,[22] paa det wj fattige mend maatte en gangh komme til ende her med. Her udj venligen ombeder och fuldmagt giør och giffuer dette breffuißer, erlig mand Claus Knudßen, borger i Ribe, dette voriß suar och beretning at fremberge och i rette ligge nu til Wiborg landtztingh førstkommendis ßaauel ßom andre voris medfølgendis breffue och zeddeler och hannem her udj denne sag paa voris wegne at talle, suare och giøre, ßaauit hand kand giøre med loug och ret, och bedendis de goede landsdommere, at de for Guds schyld och paa rettens wegne ville lade oß niude voris schudtzmaal til voris egen rette, som vj formiener effter denne medfølgende copiæ aff Kolding afscheed,[23] som er giort och forhandlit imellem høylouglig och s: ihukommelße, stormegtige høyborne første och herre, her Johannes dend Eldre[24] a° 1575, dend 14. januarij.[25] Til vidnisbiurd haffuer wij for^ne^ mend huer voris zigenetter her vndertrygt. Actum Øster Vedsted, dend 20. septemb: a° 1608.

Der til suarit for^ne^ Niels Claußen, at ßamme vj mend er capitels thiener[26] wdj Ribe, och de søger Riber domkierche[27] ßom dieris rette kierche der Guds ord at høre, och capitels tiener i Ribe søger dieris rett her til landstingit, naar de haffuer nogen ßager at wdrette her, eller nogen dennem hidsteffnis, och iche de haffuer vndslagit dennem fra rettergang her iche at uille møde, men søgte dieris ret her. Och mindte fordj, at for^ne^ siønsmend nu burde her at suare, effter som tilforne med capitels tienner scheed er. Och satte for^ne^ Niels Claußen derfore i rette, om hand iche bør at haffue dom paa for^ne^ siønsmend.

Med flere ord och tale dennem der om imellem war.

Da effter tiltalle, giensuar och sagens leilighed, saa och effterdj varßelsmenden iche haffuer giffuit warßel paa, huilchen dag och tid siønsmendene schulle wehre paa aastederne, saa til med findis samme thoe varßelsmend paa en dagh och tid at haffue giffuit warßel for viij dage, xiiij dage, iij vgger, maanit och vj wgger for widnisbyrd, dom och lougmaal, och slig warßill, som for ßaa mange dage giøris paa en tid, iche haffuer vehrit her brugeligt at følge,[28] da wide wj effter ßaadan leilighed iche ßamme varßell nochsom at uehre, och der fore finde vj for^ne^ siønsuinder jngen magt at haffue.

Jn cuius rej testimonium sigilla nostra presentibus inferius impræssa.

(1) Jf. Viborg landstings domme 24. november 1571 (III nr. 385) og 26. august 1587 (IV nr. 597) samt Stemann, Retshistorie. 252 med note 3, Matzen, Offentlig Ret II. 36. - (2) Ved hertugdømmernes deling 1544 tilfaldt bl. a. Tørning len, inden for hvis grænser bl. a. landsbyen Øster Ved-

sted lå, hertug Hans den ældre (d. 1580) af Slesvig-Holsten, men et område inden for lenet, omfattende købstaden Ribe og nærmeste omegn, hørte til kongeriget. - (3) Se 780.16. - (4) Se 782.8. - (5) Se 841.8. - (6) Se 841.9. - (7) Se 768.5. - (8) Landsbyen Yder Bjerrum i Vester Vedsted s., Hviding h. (nu i Ribe h., der blev oprettet ved kgl. resol. 6. maj 1859 af en del af de såkaldte »blandede distrikter« i hertugdømmerne). - (9) Niels Clausen og Oluf Hansen. - (10) ɔ: salig (afdøde).

(11) på én gang. - (12) Forlægget har ved fejlskrift *och*. - (13) Yder Bjerrum, se ovf. note 8. - (14) Her vel: udbygning (OdS XI.966 bet. 2.1). - (15) *lod ... op:* åbnede (Kalk. III.343a bet. 2, jf. II.719a bet. 17). - (16) Ovf. kaldes han *Maltißen*. - (17) Landsbyen Øster Vedsted i Øster Vedsted s. (nu: Ribe domkirkes landsogn), Hviding h. (nu: Ribe h.). - (18) Landholsten kunne bruges som fællesbenævnelse for både Slesvig og Holsten, hvorfor Dansk-Holsten efterhånden specielt kunne betegne Slesvig eller Sønderjylland. Sønderjylland blev dog ofte kaldt Holsten, og holstener brugtes som benævnelse for sønderjyderne, også af befolkningen selv, jf. OdS VIII.426, Feilb. I.177, 642, H. Rosendal, Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland I(1919). 79f. - (19) plaget (Kalk. IV.443a). - (20) Mauritius' dag: 22. september.

(21) bliver utilfreds (med) (Kalk. IV.199b bet. 5b). - (22) Afgørelse (Kalk. I.470a bet. 3). - (23) Overenskomst, aftale (Kalk. I.27b bet. 2). - (24) Hertug Hans (Johannes) den ældre (d. 1580) af Slesvig-Holsten, søn af kong Frederik I (d. 1533) og dennes 2. gemalinde Sophie af Pommern (d. 1563). - (25) Udsendinge fra kong Frederik II og hertug Hans den ældre indgik i Kolding 14. januar 1576 (Reg. nr. 3113) en aftale bl.a. om ophævelse af et af lensmanden på Riberhus oprettet birketing i Ribe, for hvilket hertug Hans' undersåtter skulle møde, jf. N. Falck, Staatsbürgerliches Magazin mit besonderer Rücksicht auf die Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg V(Slesvig 1831).443ff. - (26) Fæstere under Ribe domkapitel. - (27) Der fandtes ingen kirke i Øster Vedsted. - (28) Jf. ovf. note 1.

Supplement til forkortelseslisten i bind IV side 402ff.

Carlquist: Gunnar Carlquist, Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyeste tid, 2. ser. I-IX (Lund 1948-80).

Cawallin: Severin Cawallin, Lunds stifts herdaminne I-V (Lund 1854-58).

DbL[3]*:* Dansk biografisk Leksikon ved Sv. Cedergreen Bech Iff. (Kbh. 1973ff.).

Erlandsen: Andreas Erlandsen, Biographiske Efterretninger om Geistligheden i Throndhiems Stift (Christiania og Levanger 1844-66).

Erslev, Lensmænd II: Kr. Erslev, Danmark-Norges Len og Lensmænd 1596-1660 (Kbh. 1885).

Hofman, Fundationer: Hans de Hofman, Samling af publiqve og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve I-IX (Kbh. 1755-86).

Holberg-Ordb.: Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog ved Aage Hansen og Sv. Eegholm Petersen Iff. (Kbh. 1981ff.).

Hostrup-Schultz: V. Hostrup Schultz, Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd (Kbh. 1901).

Isberg: A. U. Isberg, Bidrag til Malmö stads historie I-II (Malmö 1897).

Mackeprang: M. Mackeprang, Dansk Købstadstyrelse fra Valdemar Sejr til Kristian IV (Kbh. 1900; optrykt 1975).

Meyer: Ludvig Meyer, Fremmedordbog, 8. udgave (Kbh. 1977).

NbL: Norsk biografisk Leksikon I-XVIII (Kristiania 1931-77).

Foreløbigt realregister

Der henvises til domsnummer

TINGET

Rettertinget:

København 774, 775, 781, 782, 783, 784, 785, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 803, 804, 805, 806, 807, 814, 815, 816, 817, 818, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854

Tilforordnede råder:

København 776

Ringsted 810

Skibby 771

Viborg landsting 768, 769, 786, 800, 808, 809, 811, 812, 813, 820, 821, 822, 833, 834, 855

Fyns landsting 777

Skåne landsting 766, 787

Sjællands landsting 757, 758, 759, 761, 762, 763, 778, 779, 819, 840

Odense stiftsøvrigheds dom 772

Ribe stiftsøvrigheds dom 780

Lunds domkapitel 835

Ribe domkapitel 770, 788, 836

Helsingør rådstueret 838

Københavns rådstueret 799, 802

Malmø rådstueret 773, 798, 837

Malmø byting 839

Ålborg byting 765

Horns herredsting 760

Ramsø herredsting 764

Sømme herredsting 767

Tingets sted og indretning

ret i Riber kapitelshus 768, 770, 788

gæsteting 814, 825

Tingtider

snapslandsting 765, 788, 813, 820, 831

søgnelandsting efter pinse (Skåne) 787

søgneting efter herredagen 819

tamperdage 836

Tingets faste personer

kongens og stadens videmester 818

landsdommer som rettergangsfuldmægtig 805

Malmø rådstueret suppleret med lensmand 837

lagmand i Oslo 775

borgmester i fogdens sted 807

tingfoged og 8 mænds dom 798

herredsfoged og vurderingsmænd foretager udlæg 763

8 mænds afsigt 779

en 6 mænds dom (norsk) 775

de 6 høringer 820

vurderingsmænd 763

tingrider 819

mestermand 798

Særlige og ulige parter

rigsmarsk dømt til fremlæggelse af jordebog 831

skifte mellem admiral og hans søstre 810

sag mellem kronen og adelig 816

sag mellem adelig og domkapitel 771

adelig dømt til at retablere bo 823

lensmand indstævner almue 793

professor indstævnt 774

lagmand dømt 775

landsting underkender fogeds sigtelse 834

borgmestre og råd i Kbh. frifundne 792

borgmestre og råd idømt kost og tæring 830

borgmester dømt æreløs 795

afsat borgmester sagsøger borgmestre og råd 791
herredsfoged domfældt 811
herredsfoged dømt til at foretage udlæg 849
ridefoged dømt for svig 844

Kompetence
Forholdet til andre ting
rettertinget stadfæster kommissariedom 852
rettertinget stadfæster landstings- og herredstingsdomme 842, 843
rettertinget stadfæster landstings- og by tings domme 807
rettertinget stadfæster landstings- og birketings domme 781
rettertinget stadfæster landstingsdom 782, 790, 794, 795, 830, 841, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851
rettertinget stadfæster bytingsdom 818
rettertinget stadfæster låseforfølgning 828
rettertinget underkender landstingsdom 793
retterting og landsting underkender fordeling 845
rettertinget underkender Oslo rådstueret 775
rettertinget underkender Århus domkapitels dom 827
rettertinget underkender 4 adeliges markeskelsforretning 785
rettertinget kender borgmester og råds dom magtesløs 824
landsdommere ikke overdommere over adelig jordebog 794
landsdommer kan ikke dømme i egen sag 828
landsdommer stævnet for afsagt dom 774
landsting stadfæster herredstingsdom 779
sandemænds kendelse 812
landsting stadfæster birketingsdom 762
landsting stadfæster bogsed 822
landsting stadfæster fordeling 820
landsting påkender rådstuerets dom 840
landsting kender herredstings dom magtesløs 819
landsting afviser sag imod præst 780
herredsprovsts dom indankes for stiftslensmand og biskop 772
herredsprovst dømmer kvinder til bålet 772
herredsfoged afviser vidnesbyrd 819
herredsfoged pligtig at foretage udlæg i andet herred 849
landsbys jurisdiktionelle tilhør 855
værneting 765
påstand om henvisning 765

Forholdet til konge og øvrighed
Kgl. befaling om retlig behandling og dom 837

Forholdet til kirken
domkapitel pådømmer sag om præstekald 827
domkapitel pådømmer ægteskabssag 836

Rettens fornægtelse, ansvar for rettens personer
tortur og hængning uden dom 798
løgn for dommeren 820
vidne ikke købt til forklaring 833
sankevidner og ulovlige bænkebreve 844
ansvar for urigtig vurdering 761
landsdommer død, hans datter stævnes for en af ham afsagt dom 790
lagmand stå til rette for sin dom 775
herredsfoged tiltalt for nægtelse af vidnesbyrd 819
herredsfoged stævnet for sin dom 846
herredsfoged erstatte kost og tæring 757
domfældt herredsfoged kan ikke foretage udlæg 811

TINGETS FUNKTIONER

Konstaterende funktioner
skudsmål 788, 790, 795
24 mænds vidne 816
tingsvidne ved 8 mænd 809, 825
tingsvidne citeret 816

synsvidne ved 6 synsmænd 812, 816
4 mænds vurderingsbrev 844
afhjemling af syn 855
vurderingsmænd nægter at vurdere til udlæg 811
vurdering anfægtet 763

Dømmende funktioner
Stævning, varsel
stævning skal udtages straks 836
rettelse i stævning ikke falskneri 768
libellus, klageskrift 802
dom om stævnevarsel 813
varsel kræves til lovbydelse 786
varsel for syn 855
manglende varsel for lavhævd 796

Fremmøde, udeblivelse, møde ved andre
udebleven sagsøger taber sagen 766
udebleven sagsøger betale kost og tæring 808
manglende fuldmagt til lavhævd 796
landsdommer som rettergangsfuldmægtig 805
foged sværger på herres vegne 822

Beskyldning, modsvar, udsættelse
libellus, klageskrift 802
give fuld sag 790
løgnagtig sigtelse, løgner bøde 3 mark 850
udsættelse, i kgl. ærinde uden riget 813
udsættelse, skudsmål 761, 821

Frafald af sag, forlig på tinge, opfyldelse
tilforordnede råder, forliger og dømmer 810
forlig på rådhus 807

Bevis
Ved ed
kønsed 817, 853
dom til ed med 12 adelige mededsmænd 815, 823, 831
dom til ed selvtolvte på bos tilstand 817, 853
benægtelsesed selvtolvte 788
benægtelsesed 775
bogsed 790
foged sværger bogsed på herres vegne 822

Tilståelse, anerkendelse
tortur før dødsdom 798
tortur i trolddomssag 790
2 troldkvinder angiver kvinde for trolddom 790
udædiske menneskers tilståelser 772

Vidnesbyrd, tingsvidne, tingbogen
vidnesbyrd bekræftet med ed 812
vidnesbyrd af præster 772
vidnesbyrd af præst i verdslig sag 770
vidnesbyrd ikke grundlag for ansvar 792
lovsøgt mand kan ikke vidne 772
ulovlig tortur under afhøring 798
sankevidner 844
villige vidner 793
urigtigt vidnesbyrd 820
udeblevne vidner idømmes 3 marks bøder 758
vidnesbyrd underkendt 833, 855
tingsvidne skal straks optages 772
tingsvidne fremlagt 765
rettertingsdom fremlagt 819
landstingsdom fremlagt 820, 823, 841, 843, 846
kopi af dom fremlagt 842
rådstuebog bevis for ejendomshandel 825
rådstuebog grundlag for stævning 791
forseglet vidisse af dom 776
en i tingbogen indført aftale lige så bindende som en af parterne underskrevet kontrakt 807

Breve, regnskabsbøger, registre
kgl. åbent brev fremlagt 765
vidisse af kgl. brev 780
certifikat og forvaring 765
bevis med brev og segl 806
forseglet gældsbrev 769
adkomstbreve 794
regnskabsbog 804, 814, 818
købmands regnskabsbog skal være indbundet 758
dom til fremlæggelse af jordebog 831

jordebog og register 829
jordebog 771, 776, 794, 806, 810, 815, 817, 823
skifteregister 845

Bevis iøvrigt, bevispligt, bevismangel
Guds sandhed 816
tortur i trolddomssag 790
pinligt forhør, ulovlig tortur 798
bevis med stadens segl 765
bevis for adelskab 799
beviser brændt 815
manglende bevis imod lovlighed af lås 828
manglende bevis for at vidne var købt 833

Sandemænd og nævninger
sandemænd sværger om drab 777
sandemænd sværger om hærværk 813
sandemænd sværger om skovtyveri 812
sandemænd sværger om markeskel 785
nævn gransker om drab 839
kirkenævn frifinder for trolddom 790
12 herredsmænds kendelse om husfred 781
ransnævninger 822
oldinger sværger markeskel 810
stokkenævn 770, 788

Frifindelser
rettertinget frifinder borgmestre og råd 791
frifindelse grundet mgl. bevis 802
vurderingsmænd frifundet 811

Domme
dom støttet på overenskomst kendt magtesløs 757
dom at stå kongen og lensmand tilrette 844
dom at stå til rette 765, 820, 835
dom: i kongens nåde og unåde 798
tingfogeds og 8 mænds dom 798
dom påstås uendelig 779
uendelige landstingsdomme 820, 821, 848
uendelige domme 787, 795

Tvingende og opfyldende funktioner
Fordeling, mandhelgsberøvelse, lovfældning
fordeling med 6 høringer 820
fordeling for løgn for dommeren 820
fordeling for husleje 825
høringsdele 822
fordeling 768, 769
delsbrev 811, 820
fordeling underkendt 845
mandhelgsbrev 761

Tvangsfuldbyrdelse
ride- og indførselsbreve 832
mulighed for indfrielse af udlagt gods 832
efter indførsel overdrager kreditor godset 832
kommissariers dom ikke exigibel 853
udvurdering i andet herred 849
nam eller udlæg 811
indførsel respekterer pant 773
rigens æskning 776, 832
dom og æskning 846
udlæg kan ikke ske i lejet ting 763
udlæg, vurdering underkendt 761
domfældt herredsfoged kan ikke foretage udlæg 811

Foreløbige retsmidler
forbud imod ægteskab 836
arrest i gårde og gods 773
arrest i skrin, register og regnskaber 844
adelig indlejr 806
indlejr, maning 789
anholdelse for tyveri og trolddom 790
anholdelse og fængsling 824
borgen for tilstedeværelse 787
borgen 813

Kost, tæring og sagsomkostninger
kost og tæring tillagt kgl. kommissarier 852
kost og tæring idømt udebleven sagsøger 766, 808
kost og tæring efter løgnagtig sigtelse 850
kost og tæring krævet erstattet af herredsfoged 757

kost og tæring tilkendt indstævnte 806
kost og tæring idømt 781, 844, 848
kost og tæring idømt lagmand 775
kost og tæring: 40 daler 830
kost og tæring 794
sag om sagsomkostninger 837
ansvar for foderløn og bekostning 761

DE AF TINGET ANVENDTE RETSKILDER

Skreven ret

bibelsteder 764
skånske kirkelov 818
VsjL A&O 805, 818
SkL 818, 851
EsjL 759, 781, 840
JL 777, 803, 805, 809, 814, 815, 819, 838, 840, 841, 842, 843, 851
vor danske lov = JL 819
danske lovbog = JL 843
Magnus Lagabøters landslov 775
Thords artikler 842
Rigens ret 819
kirkeordinans 1539 14/6 764, 770, 780
Riber artikler 1542 4/5 772
reces 1558 13/12 759, 761, 762, 764, 765, 772, 779, 781, 786, 790, 794, 798, 803, 813, 814, 820, 824, 828, 829, 840, 841, 842, 844, 849
søret 1561 9/5 798
gårdsretten 1562 9/5 783, 784, 810, 822
reces 1576 21/11 783, 784, 810
missive 1580 22/8 773
ægteskabsordinans 1582 19/6 788, 836
JL, indl. til 1590-udg. 841, 842
JL, 1590-udg. 818
fdg. 1590 14/8 795
åb. br. 1590 20/8 765
missive 1596 28/2 780
hdf. 1596 17/8 774
norsk lov, norske retterbøder 806
Tønder stadsret 1243 848
Ribe stadsret 1269, 1443 825
byens vedtægt 791
hver provins dømmes efter sin lov 818
loven, recessen og håndfæstningen 829
imod al naturlig lov, skreven landlov og kgl. domme 829

Retssædvaner

sædvane i Danmark 789
gl. sædvane vedr. tiende 764
klosterregel og gl. skik i pavedømmets tid 805
påstand: gl. skik og brug kan ikke bryde loven 805

Præjudikater

kgl. domme i sådanne sager 817
rettertingsdom fremlagt 767
landstingsdom påberåbt 782

RETSSKIKKE OG RETSTERMINER

forsegling af gældsbreve 769
brev med stadens segl 765
værge forsegler sammen med myndling 804
fragåelse af arv og gæld over graven 854
binde bogsed 822

DE I SAGERNE FOREKOMMENDE RETSFORHOLD OG RETSBRUD

Angreb på liv og legeme

ulovlig hængning 798
drab på fredløs 777
skoleelevs vådesdrab på kammerat 839
drabsmand svoret til sin fred 777
ulovlig tortur 798
stenkast efter kvinde 781
mand slår kvinde, frifindelse gr. gengæld 800
mand slår hustru 788

Fredsbrud

husfredskrænkelse 781
hærværk, ulovlig pantning 759
vejfred 813

Ærekrænkelser, fornærmelser

ærerørig løgnagtig tyverisigtelse 850
ærekrænkelse 775

domme vedr. ære og lempe 820
politiske skandskrifter 824
sigtelse ikke ærekrænkende 834

Krænkelse af religion og sædelighed, trolddom
kvinder brændt for trolddom 772, 790
trolddom, frifindelse 790
en spåmand 790
besvangrelse, straf 783
besvangrelse udenfor ægteskab 784
ægtemands hor 788
beliggelse og besvangrelse 788
mand avler barn med faders husholderske 836
løsagtig adelskvinde holdes fængslet 810
lejermål 783
beliggelse afskærer adelig kvinde fra arv 826
påstand om beliggelse 775

Krænkelse af retten og øvrigheden, overhørighed, ulydighed, forræderi
majestætsfornærmelse 802
straf for overtrædelse af kgl. forbud 765
fogeds uærlighed overfor husbond 821, 844
løgn for dommeren 820
sankevidner og ulovlige bænkebreve 844

Personretlige forhold
Børn, mindreårige, værgemål, forsørgelse
møbarn må ikke afhænde jord 819, 828
værge dømt til at aflægge regnskab 815
vederlag for værgemål 838

Kvinder, værgemål; mænd, vederhæftighed
kgl. brev om påtagelse af værgemål 810
søn værge for moder 774
broder lavværge for søster 816
kvinde stævnet med lavværge 772, 774
frasigelse af værgemål 776
hustru møder for syg mand 773
værge for kvinder dømt til regnskab 776
værgemål misrøgtet 774
adelig jomfru med lavværge 783, 803
adelig jomfru ikke vederhæftig 804
adelig jomfrus skøde underkendt gr. mangl. lovbydelse 803
adelig jomfru må ikke afhænde jord 828
værgemål for løsagtig adelskvinde 810
nonnes ret til jord og løsøre 805
enke råder frit over eget gods 829
enke skøder med valgt værge 809
enke med lavværge 817, 832, 843

Syge og gamle, forsørgelse
syg mand repræsenteres af hustru 773

Fattige, ulykkesramte, tiggere
fattige kan sælge jord 803
salg af ejendom grundet 843
arm boelsmand kasseret som værge 809
fattig kvinde holdes tvunget i fællig 841
ugift adelsdame hårdt trængt økonomisk 804

Fremmede
udlænding bruger landkøb 765
østrigsk adelsmand udgiver sig for friherre 799, 802

Mindremænd, foragtede eller berygtede
borgmester dømt ærelløs 795
dømt til løgner og 3 mark for ubeføjet sigtelse 850
person uden fast bopæl kan ikke være hjemmel 824

Personlig og social status iøvrigt
herremand, hans foged og tjenere er sognets bedste mænd 827

Familieretlige forhold
Trolovelse og ægteskab
fæstensgave 818
fæstensøl 818
fæsteenke eller fæstemø 818
trolovelser kendt magtesløse 835
efter ægteskabsløfte trolovelse med anden 835
adelig ægter enke uden at skifte 823
adelig kvinde ægter ufri og mister arveret 826
løsagtig adelskvinde ægter svensk adelsmand 810
ægteskab med husholderske, stedsøn gør indsigelse 836

skilsmisse grundet utroskab og tyranni 788

Forholdet imellem ægtefæller
morgengave stadfæstet 818
fæstens- og morgengaver skal følge modtagerens arvinger 852
hustru og arvinger skal samtykke i gavebrev til slegfredsøn 814
enke forlenet med ægtefællens gods 817
ægtemand dømt for hustruens forseelse 781

Forældre og børn, stedbørn
søn værge for moder 774
enke indgår ægteskab uden at skifte med børn 823
gavebrev til slegfredsøn 814
stedmoder 806, 838, 841, 843
stedfader ubeføjet sigtet for tyveri 850
stedsøn protesterer imod stedfaders ægteskab 836

Forhold til øvrige familie og slægt
slægt nægtes ret til drabsbøde 777
slægtninge samtykke i salg af jord 803

Arveretlige forhold

Arvegang, testamente
arvegang i Halland iflg. JL I. 6 851
arvegang i Tønder iflg. lybsk ret 848
arvegang, arving efter afdød abbedisse 805
aftale om arvegang 776
slægt bevilger nonne arveret 805
oldarv, arv efter forfædre 842
hovedlod og broderpart 815
broderlod, søsterlod 816, 826
tvivl om arving i live 841
adelig kvinde udelukket fra arv grundet beliggelse 826
testamente med morgengave 818
testamente 853

Arv og gæld
adelig enke frafår arv og gæld over graven 854

Dødsboet og dets registrering
registrering af dødsbo 815

Udtagelsesret, fortrinsret
krav om forlods udskiftning 842

Arvesvig, strid om arv
arvesvig 774, 797
påstand om arvesvig 829
påstand om forfordeling 810, 842
forfordeling af arving på skifte 815
adelig dømt til fremlæggelse af rigtig jordebog 831
enke dømt til fremlæggelse af regnskab overfor arvinger 817
adelig ægter enke uden at skifte med hendes børn 823
kgl. kommissærer afgør skiftetvist 852
dom om arv og skifte 840
arvetvist vedr. fæstens- og morgengave 852
arvetvist i adeligt bo 853

Arveretlige forhold iøvrigt
odelsløsning, norsk 806
arvinger anfægter overdragelse af hovedgård 829
morgengave, sjælegave 818
samfrænder 810
fælles venner 831

Skifte af dødsbo

skifte i henhold til arvingers aftale 826
skifte på 30. dag 841, 842
skifte imellem adelige arvinger 810
skifter kendt magtesløse 815
skiftebrev 823
dom om arv og skifte 840
dom at skifte skal ske i Tønder efter lybsk ret 848
fælles venner forhandler skiftetvist 831
på skifte kræver arvinger vederlag for afhændet ret 843
arv henstå uskiftet 841
ed med 12 mededsmænd på bos tilstand 817
forfordeling på skifte 815

Tingsretlige forhold

Jord, mark, mose
adkomst til nogle enge 820
grøft kendt lovlig 762

Skove, træer
skifte af skove, regnskab for oldengæld og hugst 810
gods med skov m.v. 832
skove må ikke forhugges 817
skovtyveri 812
vindfælder 812

Vand, vandløb, fiskeri
ret til vand 762
fiskeret i sø 771
fiskeri i sø med voddræt 816
fiskevand 796, 832

Kyster, strande
vraggods, ulovlig omgang med - 798

Veje, stier, broer; færdselsret
pligt til vedligeholdelse af bro 793

Bygninger, huse
gadehuse 816
vejrmølle 829

Naboretlige forhold, skel, gærder, hegn

markeskel 810
markeskelsforretning kendt magtesløs 785
skelsten, kul herunder i jorden 785
gærder ikke lukket 779

Selvejergods

selvejer bondegård 796
selvejeres pligt til ægt og arbejde 782
en jordejer bondegård 843
ret i gård solgt til kronen 843

Landboret iøvrigt

stuf og endel 816
gæsteri 767
kongetiende 843
tiendepligt af kvæg 764
tiende til præsten 778
pligtarbejde, en høstdag for præsten 764
kirkens part af korntiende 780
kirkeskyld 764
en krone gård 816
kålgårdssted 816
ulovligt landkøb 765

Besiddelse og eje, hævd, bemægtigelse, gaver, fund og vrag

besiddelse (posses) ikke hævd 774
have, nyde og beholde til evindelig ejendom 829
arvegods i hævd og værge 853
adkomst til en eng 794
lavhævd underkendt 796
jord frahævdet 810
24 mænd vidner om jorders tilhør 816
udlagt gods til eje, hvis ikke indløsning 832
morgengave 818
gavebrev dømt magtesløs 814

Fælleseje, fællesret

fællesgods, købegods, pantegods og gavegods 831
fællesgræs 762
fælles overdrev 771
ævred 762

Beskyttelse af besiddelse og ejendom: hjemmel, tyveri, tingsbeskadigelse, ulovlig brug, tilbagesøgning af gods, lås, ejendomsmærker

hjemmel kun af bofaste mænd 824
hjemmel 762
manglende hjemmel til stud 850
tyveri og trolddom 790
tyveri: ulovlig omgang med vrag 798
skovtyveri 812
tyverisigtelse 822, 850
skade på vinduer og vægge 781
erst. for forfalden ejendom 847
vindikation 763
dom om adkomst til enge 820
tilliggende af arilds tid 810
bevis for køb at køber råder som ejer 825
trætte om ejendomme 816

låsebrevsforfølgning vedr. 3 gårde 819
lås er lovens ende 819

Forvaring og betroelse

betroelse af klæder og hat til tjener 822
kiste burde i forvaring 798
lån eller til tro hånd 763

Fæstemål vedr. hus og jord, fæsterens retsstilling, misligholdelse

fæstere må efter lovlig opsigelse medtage foder og korn 801
vilkår for salg: fritagelse for fæsteafgift 843
bornænd (fæstere) 764
fæstere yde gæsteri 767
taksering for landgilde 810
stedsmål, skyld og landgilde 816
dagsgerning og arbejde 816
fæsteafgifter 816, 841
fæstebrev 816
tiende i fæste 780
fæste forbrudt, ulydighed og misligholdelse 779
misligholdelse, vanrøgt af fæstegård 114

Lån til brug, lejemål, forpagtning, forlening

lån af løsøre 763
skødevilkår, leje i 10 år uden vederlag 847
fordeling for husleje 825
husleje 838
lejet ting ikke genstand for udlæg 763
forlening af solgt hus 847
livsforleningsbrev 854
enke forlenet med ægtefælles gods 817
forlening til faster af jordegods 829
forleningsgods ctr. arvegods 805
forlening 776

Lån til eje, pengelån, gældsbreve, rente og åger

pengelån til ugift adelsdame 804
pengelån 806
en veksel 838
håndskrift og skadesløsbrev 807
gældsbrev kendt ulovligt 806
gældsbrev udstedt af ugift adelsdame kendt ugyldigt 804
gældsbrev kendt ugyldigt, da værges underskrift mangler 804
gældsbrev citeret 769
gældsbrev i håndpant 846
gældsbrev påstås falsk 769
gældsbrev imellem søskende 810
gældsbrev til skade for arvinger 797
gældsbreve, hægtesløfter og skadesløsbreve 832
gældsbrev med 21 års renter 806
gældsbrev med 6% rente 804
rentes rente 806
rente påløber kun til betaling tilbydes 830
forlover for gæld har krav på renter 789
rente 6 daler af hvert hundrede 789
rentepenge 838
rente og interesse 830
udgifter til omslag 832

Gældssager, hvor baggrund angives

gældssag, pant i gældsbrev 846
gældssag ifølge ulovlig arrest 773

Gældssager iøvrigt

kronens gældskrav ikke privilegeret i forhold til pant 773
gældssag, genstande for udlæg flyttet 849
fallit og bankerot 838

Løfter og aftaler, former, retsvirkninger, ophør

en i tingbogen indført aftale er ligeså bindende som en af parterne underskrevet kontrakt 807
udentinglig overenskomst gælder kun, hvis parterne er enige derom 760
løfters forbindende kraft 757, 760
brev og segl 780
kontrakt om arvegang 776
opsigelse af fæste 801
et skøde dømt magtesløs 797

Misligholdelse af aftaler, bortset fra gæld

en foged rømt af tjeneste 821

Forløfte, borgen for opfyldelse af løfter

flere forlovere hæfter solidarisk overfor kreditor, indbyrdes pro rata 789

forløfte for skyld og landgilde 801
forløfter og godsigelser 832
vissen og loven 841
borgen 792

Køb og salg
skødning til byting 847
sag om handel uden skøde, køber råder som ejer 825
indførsel i rådstuebog erstatter skøde 825
adelsfrøken sælger jord, hvorpå køber får lås 828
vilkår i skøde at sælgers datter bebo hus i 10 år uden leje 847
enke skøder med valgt værge 809
køber af ulovbudt gods mister købesum 803
ejd. lovligt bortskødet 847
skøder kaldt jordebreve 838
skøde og gavebrev 829
skøde anfægtes forgæves af arvinger 829
skøde dømt magtesløst 797
skøde og forvaring 819
adels skøde 819
opladelsesbrev 832
salg af ret i gård, til kronen 843
ulovligt landkøb 765

Lovbydelse, forkøbsret
enke skøder efter lovbydelse 809
lovbydelse magtesløs 786
manglende lovbydelse, ugyldighed 803
odelsløsning (norsk) 806
altergods, fortrinsret for givers slægt 774
ret til genkøb 776
genkøbsret 797

Mageskifte og bytte
mageskifte, magelæg 796, 816
mageskiftebrev 810, 831

Pant: former og genstande for panteret
pant og/eller underpant 805
pantsætning af 3 gårde 828
pantsætning af gård og gods 803
pant i gård 773, 804
7 pantegårde 832
håndpant i gældsbrev 846
pantning for vedtægtsbrud underkendt 759

Pant, iøvrigt
nonne må ikke pantsætte uden slægtens samtykke 805
pantsat gods fremgår af panthavers jordebog 831
gods i pant 806
register over pantegods 817

Tjeneste og arbejde, tyendeforhold
en foged rømt af tjeneste 821
en dreng rømt af tjeneste med klæder og sølv 822

Fuldmagt og kommission
fuldmagt til at lide og undgælde 762
fuldmagt til at fordre arv 841

Skadegæld, skadesløsholdelse, godtgørelse
skade på vinduer og vægge, husfredsbøder 781
erstatning for at lade lejet ejd. forfalde 847
erstatning for udgift og skade 824
erstatning som følge af forgæves indsigelse 836
kost, tæring, skadegæld og al anden interesse og faldsmål 832
skadegæld 806

Tvang, svig og udnyttelse
svig, et »løgnbrev« 769
vrang undervisning 774, 780
ridefoged dømt for svig 844
regnskabssvig 821
svigagtige vidnesbyrd 844
bedrageri at udgive sig for friherre 799, 802
list eller nyfund 776
udnyttelse af kvindes beruselse til kontrakt 804
udnyttelse 792

Hærværk, vold, overvold, ran
hærværk oversvoret 813
vold oversvoret for ulovlig hugst 812

et tyveran 822
fratagelse af køer 833

Falsk
falsk udgivelse for friherre 799, 802
falsk, frifindelse 768, 769
gældsbrev ikke forsynet med almindeligt segl 806
vidne ikke købt til at afgive forklaring 833

DE ANVENDTE REAKTIONER, SANKTIONER OG STRAFFE

Ansvarsbetingelser, alder, subjektive forhold
forseelse 810
mands nødværge overfor kvinde 800
frifindelse for slag som gengældelse 800
medvirken, huse og hæle rømt tjener 822
manglende forsæt til falsk 768
vådesdrab, mandebod og fred 839
kgl. undskyldning påberåbt 798
undskyldning 770
ukendskab til loven 798
uforstand og uvidenhed 798
alderdom og enfoldighed 770
beruset kvindelig kontraktsunderskriver 804
ord udtalt i drukkenskab 775

Ansvar for andre
ægtemand dømt for hustruens forseelser 781
borgensmænd til ansvar for undvegen person 787

Bøder, bødestørrelser
mandebod for vådesdrab 839
sag om ret til drabsbøder 777
bøde 18 daler for drab 777
sag om 40 marks bøde for landsting 759
bøde 15 mark for husfred 781
bøde 4 mark for ærekrænkelse 775
3 marks bøde for løgnagtig sigtelse 850
3 marks bøder idømt udeblevne vidner 758
hjemmelsbøder 824

Hovedlods fortabelse, konfiskation
boslods fortabelse 795
beslaglæggelse af kreaturer 765

Livsstraf
livsstraf for ulovlig tortur og hængning 798
to kvinder brændt for trolddom 790
henrettelse på bålet 772
blodssag (livssag) 772
krav om livsstraf underkendt 799
påstand om livsstraf 802

Andre straffe
fængsel på livstid idømt adelig kvinde for beliggelse 783
fængsel, løsagtig adelskvinde 810
pint med skruer og ben strakt på stige 798
miste 2 fingre for jomfrukrænkelse 783
miste 2 fingre for løgnagtig ed 795
ærelØshed for besvangrelse 784
ærelØshed for beliggelse 783
ærelØshed 795
arvs forbrydelse 810
præstekald forbrudt 770
straf af øvrigheden for ulovligt ægteskabsløfte 835

Straffens fuldbyrdelse
mestermand 798

Straffesteder og -institutioner
galgen 798
i byens fængsel 798

Fredløshed, forvisning
fredløshed for drab 777
fredløshed 813
drab på fredløs 777
fred bevares efter vådesdrab 839

Mandhelgsfortabelse, mindremænd, tremarksmænd
mandhelg aftaget for gæld 763
fordeling for løgn for dommeren 820
mandhelgsbrev 761
3 mark i bøde for løgnagtig sigtelse 850